BIBLIOTECA NAZ.
XLIII
i1
9
NAPOLI

Digitized by Google

DE SUCCESSIONIBUS IN BONA DEFUNCTI, AD *LEGES EBRAEORUM,*

LIBER SINGULARIS.

Accedunt ejuſdem de

SUCCESSIONE IN Pontificatum Ebraeorum,

LIBRI DUO.

JOANNIS SELDENI

JURISCONSULTI

OPERA OMNIA,

Tam Edita quam Inedita.

VOL. II.

In quo continentur,

De SUCCESSIONIBUS in Bona Defunctorum; & de SUCCESSIONIBUS in Pontificatum Ebraeorum.
De DIIS SYRIS.
EUTYCHII Eccleſiae ſuae Origines.
UXOR EBRAICA.
ANALECTA Anglo-Britannica.
JANUS Anglorum.
DISSERTATIO ad Fletam.
JUDICIUM de Decem Scriptoribus Anglicanis.
MARE CLAUSUM.
VINDICIAE de Scriptione MARIS CLAUSI.
MARMORA ARUNDELLIANA.
NOTAE in EADMERUM.
EPISTOLAE & POEMATA.

LONDINI:

Typis *S. Palmer*, impenſis J. WALTHOE, G. CONYERS, J. KNAPTON, R. KNAPLOCK, J. & B. SPRINT, D. MIDWINTER, A. BETTESWORTH, B. LINTOT, J. TONSON, W. & J. INNYS, R. GOSLING, J. OSBORN & T. LONGMAN, R. ROBINSON, T. WOODWARD, F. CLAY, B. MOTTE, A. WARD, T. WOTTON, & Executorum RICHARDI SARE.

MDCCXXVI.

Digitized by Google

Reverendissimo Illustrissimoque

PRAESULI,

GUILIELMO LAUD,

ARCHIEPISCOPO

CANTUARIENSI,

TOTIUS ANGLIAE

Primati & Metropolitano,

JOANNES SELDENUS.

IN genere ſunt duplici, antiſtes eminentiſſime, homines, qui, e coetu Chriſtianorum, ſtudiis rebuſque Ebraicis aevo noſtro ſolertius verſantur; inſtar transfugarum alii, alii tanquam exploratores. Prioris generis non ſolum illos nuncupo, qui apellarum (ut interdum fit) ſectam amplexantur, verum etiam quotquot receptiſſimas de cultu ac fide Chriſtianiſmi ſententias commentis ex Ebraeorum lavariis, ſive revera petitis, ſive perperam intellectis, temere commutant. Sic ritus ſabbaticos univerſos ad Chriſtianiſmum attinere volunt alii, a doctrina interea etiam veteris eccleſiae Ebraicae immane quantum aberrantes. Sic omnimodam Chriſti ſatisfactionem impugnantes alii, eam in ſanctiſſimae vitae exemplum ac praecepta verterunt; quae ipſiſſima eſt Judaeorum de Meſſia, quem exſpectant, uti & Mahumedanorum de Chriſto noſtro, ſententia. Generis ſecundi ſunt, qui in ratione cultus fideique a majoribus per tot ſecula accepta ſtabilitaque pie acquieſcentes, caſtriſque, quibus initiationis ſacramento obſtringuntur, nunquam non fidi, ad res alias utriuſque Federis difficiliores, quae ſive e jure moribuſve, ſive ex hiſtoriis Ebraeorum ſunt explicandae, nec aliter omnino ſatis acceſſae, enucleandas, illorum conſulunt penetralia; nec admittere queunt (quemadmodum faſtidientis ſtomachi ignaviores) ut commentarii & traditiones gentis nobiliſſimae, cui antiquiſſima & ſingularis oraculorum divinorum praerogativa olim adeo competiit, plane negligantur. Hinc ſacrificiis, feſtis, temporum calculo, judiciis rite intelligendis; hinc reipublicae a numine ſanctiſſimo inſtitutae, legumque ab eo latarum rationi; hinc ejuſmodi aliis quamplurimis lux nata eſt clariſſima, qua carendo caecutiiſſe prorſus viros alioquin doctiſſimos eſt certiſſimum. Ut vero genus anterius impenſe habes, praeſul reverendiſſime, idque meritiſſimo, inviſum, utpote prudentiſſimus, ampliſſimus, aſſiduuſque doctrinae & diſciplinae Chriſtianae aſſertor & vindex; ita poſterioris generis fautorem, patronum, etiam & inſtigatorem ſummum te palam exhibes. Id ſcilicet manifeſto facis, dum, ex incomparabili illo tuo erga bonas artes, quibus ipſe praepolles, amore, tot voluminibus quantivis pretii Mſs. ex Oriente, atque de Orientalium moribus, conquiſitis bibliothecam Oxonii tui publicam nunquam deſinis ditare. Graecis

&

& Latinis, praeter Arabica, Perſica, aliaque minorum gentium hiſce cognata ejuſmodi cimelia, etiam & Ebraica numeroſe conjungi vis. Scientiſſimus nimirum doctrinae ſtudia arctioribus ſive gentium illuſtriorum, ſive ſeculorum, ſive autorum anguſtiis coercita, non minus eſſe crebro infelicia, quam diligentem alias rivuli naturae indagationem phyſico, cui nec fontes a quibus, nec terrae meatus variaque metallorum genera per quae defluxerit, fuerint perſpecta. Haec inter recolendum, commentarios hoſce binos (alterum correctiorem multoque auctiorem, alterum ante biennium ferme ex aeſtivo otio, quo in ruſtico nobiliſſimi Comitis Cantii receſſu placidiſſime frui ſoleo, natum) ex Ebraeorum maxime, interdum etiam ex Arabum monimentis petitos evulgaturus, abſtinere nequibam, quin tui nominis amplitudini eos devoverem. Sic etiam, veluti gratiarum ſymbolo, ſeu retributione aliqua congenere, tantum beneficium ipſe ſingulariter recognoſcens. Etenim ego eximiae tuae ejuſmodi munificentiae non ſolum qua publica eſt, ſed etiam privatim prae aliis anticipando, particeps fio, dum ita libero bibliothecae tuae illius Lambethanae, quam ideo, ut feraciſſimum codicum rariſſimorum academicis tuis fiat ſeminarium, inſtituiſti, me uſu beniguiſſime dignaris. Quantum, alias tibi, pater reverendiſſime, debeo, reticere hic malui; velut id quod animo libentiſſime clementiae tuae devinctiſſimo nunquam non inſideus, non tam ambitioſius eſt obiter effundendum, quam obſervantia atque veneratione aeterna agnoſcendum.

V. Kl. April. MDCCXXXVI.

PROLE-

PROLEGOMENA.

De Opuſculi, tum in deſignandis Succeſſionum apud Ebraeos formulis, tum in praebendo juris Ebraici rite dignoſcendi ſpecimine, utilitate. Verpi juramentum per Anchialum, apud Martialem, explicatur. Talmudis utriuſque autoritas, partes, compoſitio, aevum. Et de Scholarum, legi publice praelegendae Hieroſolymis, ante excidium ſub Veſpaſiano, frequentia.

OPUSCULUM hoc de Succeſſionibus, quod ex utroque Talmude, & Hieroſolymitano & Babylonio, id eſt, ex pandectis juris tam civilis quam ſacri, quod Ebraeis, florentibus eorum rebus, in uſu erat, & e ſelectioribus rabbinorum commentariis, praeter Sacras Literas (inter id genus alia momenti gravioris) otio ſatis abundantes congeſſimus, in arcto, fateor, eſt & inglorius labor. Atque inter ea forſan duntaxat aeſtimandum non paucis videatur, quae plane inutili reconditioris vetuſtatis quiſquiliarum affaniarumque apertura curioſioribus, atque eis qui operoſitate in priſtino ſeculo ſupervacua nimium amant occupari, tantum placere ſolent. Et certe quin eo nomine faventiſſime a compluribus excipiatur, dubitare nequeo. Ita ſcatent paſſim ferventia ejuſmodi ſtudia & impetuoſi in ea feriatorum hominum affectus; ſive quia, praeſentis aevi taedio ac ſcelerum odio, ad annos praeteritos, qui tamen a ſcriptorum reticentia meliores maxime videntur, recurrere libet; ſive quia noſtris, ut fit, neglectis, aliena potius, ut exteros terrarum tractus, mores, ſtatus, actus, domeſtica inſuper habentes, affectamus, non ſine gravi animi vitio & ſolenni. Sed eo vacant aequi rerum aeſtimatores, quales ſunt, qui & vetera & extera diligenter & prudenter indagant, conſulunt, in partes trahunt, & merito interdum venerantur; quae nimirum ſive rerum divinarum humanarumve ſcientiae, ſive rebus agendis decernendiſque ſunt ullatenus impraeſentiarum conducibilia. Atque ut parum a veternoſo diſtat, nudae ac inanis deperire vetuſtatis cariem, ita ſane eam quae poſteritati, per tenebricoſa ignorantiae dumeta alias errabundae, faces praefert etiamnum limpidas, ſive ultro rejicere, ſive in quaeſtionibus diſceptandis, ubi commode fieri poteſt, non adhibere, aut agyrtæ eſt, aut fanatici, aut lucumonis ignavi. Cum igitur non modo theologi Chriſtiani, ſed etiam juriſconſulti & politici, ex priſcis Ebraeorum moribus, ſingularibus ſancitis, quae ab ipſo Numine eis praeſcripta ſunt, ſubnixis, normas non raro atque argumenta dijudicandis controverſiis aliquot ſumant; etiam & hiſce id quod praeſtitimus, & gratum fore & uſui (quod maxime cupimus) eſſe poſſe vix ambigimus. Idque tum qua Succeſſiones explicat, tum qua ſpecimen eſt Ebraici juris rite dignoſcendi. Nam dum Succeſſiones eo explicantur, ſeu dominii a defunctis tranſmiſſio (quae omnium apud homines rerum civilium maxime communis eſt, eoque etiam nomine hic magis advertenda) ita peculiaris Ebraeorum mos & a multiplicibus Chriſtianorum, tam vetuſti quam praeſentis aevi, formulis diſcrepans cernitur, ita ſubtilia magiſtrorum interpretamenta atque recepti apud gentem de hac juris apices panduntur, ut ſacras de haereditatibus leges ab eis, quibus praeſcriptae ſunt, explicatas praeſto habeant theologi; ut ſubtilitates forenſes, pro gentis indole repertas, nec minoris forſan aeſtimandas quam complures quae Roma, Spira, Neapoli, Pariſiis, Florentia, Genua, Tarracone, ac a tribunalibus aliis juriſconſultorumque collegiis in Europa celebrioribus, in numeroſis deciſionum, reſponſorum, opinionum, conſiliorum voluminibus afferri ſolent, agnoſcant juriſconſulti; ut aut normam a judiciali Ebraeorum jure aliis rebuſpublicis non neceſſario petendam, aut totum Chriſtianum orbem in bonis ab inteſtato deferendis ac jure haereditario libenter hactenus erraſſe, concedat id politicorum genus, quod ſive mutua civium officia, ſive rerum dominia ad Ebraeorum mores exigi velit; ut demum omnes, inter variantia gentium ſancita ac mores, etiam & haec jucunde cum judicio, nec ſine utilitate, contemplentur. Quin & Judaeis ipſis, quorum in Germania, Italia, Polonia, Belgia, familiae non ſunt infrequentes, leges de Succeſſionibus ſacrae, cum interpretamentis talmudicis ac rabbinicis, hodieque in uſu ſunt, ubi aut expreſſe principum Chriſtianorum ſanctiones contrarium de eis non ſtatuerint, aut mores adverſi, ſanctionum vim ſortiti, neutiquam inoleverint. Id quod de aliis legis Moſaicae non paucis capitibus dicendum. De qua re conſulere licet C. tit. de Judaeis l. 8. Judaei, & DD. ibidem, C. Theodoſ. lib. XVI. tit. VIII. l. 22. Calderin. Conſil. 10. & 30. Alexand. lib. VI. Conſil. 6. Io. Coraſium Miſcellan. juris civilis lib. V. cap. 6. Franciſc. Zoannettum Rerum quotidianarum cap. 60. Tiraquell. de jure primigenitorum quaeſt. 66. num. 22. Cirjerum in tract. ejuſdem rei lib. I. quaeſt. 16. Anton. Ricciullum, tract. de jure perſonarum extra eccleſiae gremium exiſtentium lib. II. cap. 14. & 15. & ſeqq. Marquard. de Suſannis part. 2. de Judaeis, cap. 1. §. 1. cap. 2. §. 6. & 4. §. 1. & ſeqq. praeter Felinum ad tit. de Judaeis, cap. 5. Judaei ſive Saraceni; ubi, *Quando lex Moſaica*, inquit Felinus, *non eſt generaliter reprobata, quoad ipſos Judaeos praevalet legi civili.* Et Marquardus de Suſannis, *Regula*, ait, *per quam concluditur Judaeos ligari jure communi, & cauſas eorum ſecundum jura communia diffiniendas, limitatur non habere locum in caſibus, in quibus lex Moſaica ſpecialiter aliquid diſponit, quae non ſit expreſſe reprobata per jus canonicum, civile, ſtatuta, aut per conſuetudinem.* Et ſignantius de Succeſſionibus, & lege, qua apud Ebraeos hodier-

nos ſunt decidendae, idem juriſconſultus dicta parte cap. 4. §. 8. & Antonius Ricciullus tractatus jam memorati libro II. cap. 15. §. 13. De Succeſſione autem & legitima liberorum qui Judaiſmo renuntiarunt, ſanctio eſt peculiaris Pauli III. pontificis Romani, quam anno ſalutis MDXLII. latam habes in Laertii Cherubini Bullario tom. I. pag. 666. conſtit. 32. & in 7. decretal. tit. de Judaeis cap. 5. De qua videſis Navarr. lib. Conſil. 3. Et de Samaritarum (qui item Ebræi) ſucceſſionibus vide Novellam CXXIX. & CXLIV. Adde C. Theodoſ. lib. XVI. tit. VIII. l. 28. Et de jure cui ſuberant Judaei Romano in imperio, conſulas C. tit. de Judaeis l. 8. & C. Theodoſ. lib. II. tit. 1. l. X. & lib. XVI. tit. 8. Utroque in loco obſervandum eſt, Judaeos quidem omnes *Romano & communi more viventes* (ſic lege ex Ms. meo codice; non *jure*, ut in editis) reſcripto Arcadii & Honorii auguſtorum ita teneri, ut de cauſis, quæ non ad ſuperſtitionem eorum pertinerent, Romanis legibus inferrent & exciperent actiones; ſic interim, ut *ſi qui per compromiſſum ad ſimilitudinem arbitrorum apud Judaeos vel patriarchas* (codicem Theodoſianum legis) *ex conſenſu partium in civili duntaxat negotio, putaverint litigandum, ſortiri eorum judicium, jure publico non vetarentur; eorum etiam ſententias provinciarum judices exſequerentur, tanquam cognitoris arbitrio fuerint attributae.* Ita leguntur poſtrema reſcripti verba in codice meo Theodoſiano Ms. ſed acephalo, quem ante annos CCCC. abbreviationi ſuae de geſtis Imperatorum, qui Juſtinianum ſeu Jordanis hiſtoriam inſequuntur, ſubjunxit Guilielmus Malmesburienſis monachus. Editus Theodoſianus habet, *tanquam ex ſententia cognitoris arbitri fuerint attributi.* Juſtinianus idem; niſi quod pro *attributi*, *dati* ſubſtituatur. At vero civili in negotio permiſſum eſſe Judaeis ſuum ipſiſſimum litigandi, judicandi, adeoque ſucceſſiones decidendi morem, ſi utraque pars conſentiret, hinc manifeſtum eſt; tametſi alias alio ac Romano jure experiri eis non liceret. Compromiſſi ſeu arbitrorum illorum vim ac poteſtatem forenſem expreſſiſſimam, idque civili tantum in negotio, habemus in eorum pandectis tit. Sanhedrin, cap. I. & III. ubi judicium triumvirale deſcribitur. Conſtituebatur triumvirorum forum ex compromiſſo, quod ibi docetur, & דיני ממונות ſeu *negotia civilia* duntaxat ex jure admittebat. Verba tituli jam dicti ſunt, דיני ממונות בשלשה, *Civilia negotia a triumviris deciduntur.* Et dein, זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד ושני הדיינין בוררין להן עוד אחד, *Litigantium pars altera judicem ſibi unum eligebat, unum etiam altera; & hi duo tertium ſibi ſociabant*: atque penes hos juriſdictio erat. Forum illud Judaicum planiſſime ipſi ſunt, qui memorantur apud Judaeos in hoc reſcripto arbitri. Verum codex meus Ms. pro eo quod eſt *apud Judaeos vel patriarchas*, habet *apud judices vel patriarchas*, contra receptiſſimam utriuſque codicis editi lectionem, & Juſtinianus habet tantum *apud Judaeos*. Scimus etiam praeeuntis compromiſſi in judiciis uſum fuiſſe ex jure ſingulari legitimum apud epiſcopos, ubi litigarentur ſive clerici ſive laici, ut liquet in Novellis Valentiniani Auguſti tit. XII. & l. 7. C. de epiſcopali audientia. Sed nova compromiſſum hoc ſanctione tantum, non more aliunde deducto, ſeu ad tempora priſtina relato, quemadmodum illud de Judaeis, ſubnitebatur. Extra autem ſanctiones ejuſmodi aut mores locorum adverſos, illud de Ebraeis Romae degentibus a Juvenale ſatyra XIV dictum fere etiamnum obtinet,

Romanas autem ſoliti contemnere leges,
Judaicum ediſcunt, & ſervant, ac metuunt jus,
Tradidit arcano quodcunque volumine Moyſes.

Et ad tenaciſſimam illam patriarum ibi traditionum obſervationem, aliarumque contemptum, attinet illud Martialis lib. XI. Epig. XCV. ad verpum poetam:

Illud me cruciat, Solymis quod natus in ipſis,
Paedicas puerum, verpe poeta, meum.
Ecce negas, juraſque mihi per templa tonantis.
Non credo; jura, verpe, per Anchialum.

Quod de *Anchialo* ſive urbe ſive puero habent ad epigramma viri ſane doctiſſimi, plane nihili eſt. Incomparabili v. Joſepho Scaligero primum ſuboluit, ex Ebraeorum fontibus interpretationem hic petendam. Ideo חי אלה: *Chi ala*, id eſt, *vivit Deus*, juramenti formulam Ebraeis uſitatam, ita Martialem decepiſſe autumat, ut *per Anchialum* eos juraſſe ſentiret, ac a paedicone hic tantundem poſtularet. Sic ille in prolegomenis ad Emendationem temporum, & in literis ad v. cl. P. Scriverium, uti in hujus ad Martialem notis habetur. Atque hoc ſibi placere fatetur eruditiſſimus J. Gerardus Voſſius in Hiſtoriae Pelagianae lib. V. part. II. antitheſ. 1. Vir autem doctiſſimus Thomas Farnabius noſter ex אם חי אלה: *Am chi ala*, id eſt, *ſi vivit Deus*, aut ignoratum Martiali aut male intellectum *Anchialum* factum autumat. Samuel Petitus, egregium muſarum ſeveriorum ornamentum, fieri vult ex אן ſeu אין חי עליון *An chi alion*, id eſt, *non: vivit Excelſus*, ſeu *Deus*. Adi eum in Variarum lectionum lib I. cap. XVI. Tantorum virorum conjecturas ſine invidia ſuſpicio: ſed amplecti libenter nequeo. Malim ſane ipſum poetam rei, quam ex Ebraeorum in urbe conſuetudine ſcire facile potuit, ſatis hic ſcientem fuiſſe defendere, atque ipſiſſimum Ebraeorum juramentum exacte ſatis expreſſiſſe. Scimus quidem jurandi formulas (quae frequentius in confabulationibus adhibitae) apud veteres, contracta pro more pronuntiatione, ante alias, in vocabula ab analogia, ſi caetera ſpectemus, grammatica nimis aliena degeneraſſe, veluti quae in *Pol*, *Perpol*, *AEdepol*, *Mecaſtor*, *Mehercle*, *Mediusfidius* apud Plautum & Terentium contrahuntur. Tertullianus de idololatria cap. XX. *Conſuetudinis vitium eſt* Mehercule *dicere &* Mediusfidius, *accedente ignorantia quorundam, qui ignorant juſjurandum eſſe per Herculem.* Nam *Herculem* utraque formula innui volunt, qui *Jovis* ſeu Διὸς filium in *Mediofidio* reperiunt; ut Feſtus, qui caeteras fere contractas explicat. Etiam hodieque ſimile fieri in obviis Chriſtianorum juramentis videmus. Atqui apud Martialem integra videtur mihi fuiſſe haec formula, יפרע חי עלם *Iperan chi olam*, id eſt, *ulciſcatur*, aut *vindictam*

ſumat,

ſumat is, qui vivit in aeternum, ſi pejeravetim. Adeo ut potius ſcripſerit Martialis,

Non credo; *jura, verpe*, iperan chi olam.

Quod quam facile a librariis, qui ignota ſibi vocabula in ea, quae cognati ſoni notiora ſunt, vertere ſolent, in *per Anchialum* mutari poſſet, nemo non videt חי עולם *chi olam*, ſeu *qui vivit in aeternum*, ſive ζῶντα εἰς τοὺς αἰῶνας αἰώνων (quod idem ſonat) ex celeberrimis Dei optimi maximi (qui ſolus ab Ebraeis exulantibus plerunque cultus) cognominibus eſſe factis, tum ex ipſa re liquet, tum ex Daniele XII. 7. & ex IV. 31. ubi Chaldaice vocatur חי עלמא *chi alma*, quod idem eſt, & ex Apocalypſ. IV. 9. & 10. & XV. 7. Etiam & ſanctiſſimi Numinis nomine legitur in cantico illo Moſis Deut. XXXII. 40. כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעולם׃, *Ego enim levabo manum meam in coelum, & dicam, Vivo ego in aeternum*, ſeu *ego Chi olam*; ubi manifeſtum eſt Dei ipſius juramentum, ut ex ſequentibus liquet. Ipſam autem verbis illis (יפרע חי עולם *iperan Chi olam*) formulam juramenti conceptam, nondum, fateor, comperiam habeo. Sed primo, quem citavimus Danielis loco, legitur, וישבע בחי העולם, *& juravit per Chi baolam*, ſeu *per Chi olam*, id eſt, *per eum qui vivit in aeternum*; unde cognomen illud juramentis adhiberi ſolitum eſſe ſatis ſit manifeſtum. Nam tametſi de viſione illud dictum eſt, attamen ad humanos & receptos dictum eſt mores, ut alia tum ibidem tum in viſionibus alibi. Poſtquam ita nos in Martialem conjeceramus, ſubſtituere potius voluit Joannes Croius in Specimine conjecturarum, אל חי עולם *Alchialam*, quod ſonat, *Deus vivit in aeternum*: noſtram nempe formulam minime tritam apud Judaeos fuiſſe aſſerens. Certe nec ſuae, quae poëtae ſcriptioni nimis adverſatur, exemplum affert unicum; quod forte nec afferri poteſt. Certe ſi a ſcriptione recepta ita recedere liceret, etiam & per עד חי עולם *AEdchialam*, id eſt, *per teſtem qui vivit in aeternum*, ſeu *per Deum teſtem*, ſubſtituere non ita foret fortaſſe abſonum, cum & iſtiuſmodi formulam etiam in uſu fuiſſe ſatis evinci poſſit ex apoſtoli Pauli, qui & ipſe Ebraeus, juramentis tum ad Romanos tum ad Corinthios conceptis. Ad hos, *teſtem invoco Deum*, ad illos, *teſtis eſt mihi Deus*, ab eo uſurpatur, videſis epiſt. ad Romanos I. 9. & II. ad Corinthios I. 23. Ita pullulant haec, ut fieri amat, dum ſonis ludimus. Etiam, ſine nominis Dei adjectione, חי עולם, ut cognomen, Deum O. M. idque in juramentis, ſatis denotaſſe, ex illo in Daniele liquet exemplo. Neque in Ebraeorum de juramento commentariis obvium quid habetur magis, quam diſtinctio juramentorum in ea, quae per ipſum Dei nomen & quae per ejus cognomina, quae כנוים vocant, conciperentur. Miſna, tit. Shebuoth, cap. VI. משביע בשמים ובארץ הרי אלו פטורין באלף דלת ביוד הה בשדי בצבאות בחנון ורחום בארך אפים ורב חסד ובכל הכנוין הרי אלו חייבין, *Ubi adjurat quis alios per coelum, aut per terram, juramento non obſtringuntur. Quod ſi id fecerit per Adonai, per Jah, per Sadai, per Zabaoth, per Gratioſum, per Miſericordem, per Tardum ad iram, per Optimum, ſeu per aliud quodcunque Numinis cognomen, obſtringuntur.* Quin juramentum in fidem optimam ſolenniter praeſtitum (quale hoc voluit eſſe poëta incredulus) ſociam & comitem apud Romanos habuit plerunque expreſſam, uti & paſſim alibi, exſecrationem in perjurum; ut, *ſi ſciens fallo, tum me Jupiter bonis ejiciat, ut ego hunc lapidem; me perdat*; *mihi iratus ſiet*; *mactet me, ut ego hunc agnum*; id genus alias imprecationes. Et ſine talibus veri ſatis eſt ſimile nec ſolenne ſatis habitum eſſe Romae illo in aevo Judaeorum juramentum, quod fidem firmaret. Unde & illud יפרע *iperan*, ſeu *ulciſcatur*, ſeu *poenam retribuat*, conſonum hic nobis viſum eſt. Ex Syriaco autem ſeu Chaldaeo in magiſtrorum, id eſt, rabbinicum ac talmudicum, ſermonem, ſignificatio iſta verbi פרע (quod alia notione in Sacrarum Literarum Ebraeo paſſim uſurpatur) ut alia innumera, manavit, et de Numinis ultione frequentius dictum comperitur, adeoque juramento adprime idoneum; cum etiam אל נקמות, *Deus ultionum*, ſeu τῆς ἐκδικήσεως Θεὸς, *Deus vindictae*, velut compellatione ſolenni, advocetur Numen a Davide Pſalm. XCIV. comm. 1. Unde & illud in cantico, Deut. XXXII. לי נקם ושלם, *Mihi eſt ultio & retributio*; & paulo poſt, אשיב נקם לצרי, *Reddam ultionem hoſtibus meis*. Ejuſmodi ſunt non pauca. Unde rabbi Joſe Bar Chilpetha, in Talmude Hieroſolymitano, tit. *Sanhedrin*, fol. 18. col. 1. cum duo litigantes eum ſibi judicem ita tantum ex profeſſo agnoſcebant, ſi ſententiam ferret juxta דין תורה ſeu *ſecundum judicium legis*, at, inquit, אני אנו יודע דין תורה אלא היודע מחשבות יפרע מאותן האנשים המקבלין עליכן מה דנא אמר לוכן, *Ego haud ſcio quid fuerit judicium legis. Sed is qui cogitationes veſtras ſcit* (ὁ καρδιογνώστης) *vindictam ſumet de vobis, qui viri ejuſmodi eſtis, ut quod judex vobis pronuntiare debet, id praejudicare audeatis.* Inito item contractu, ut conſtituto nummorum pretio res aliqua emeretur, tametſi numeraretur pretium, nihilominus ante traditionem ſeu corporalem rei venditae poſſeſſionem, ex jure eorum in foro receptiſſimo יכול לחזור בו זה וזה, *integrum erat tam venditori quam emptori contractum reſcindere*, atque huic redhibitoria nummos repetere. Quod tamen ſi alteruter faceret, ſolennes ante ſententiam latam praeibant hujuſmodi dirae atque Numinis vindictae imprecatio in eos שאינו עומדים בדבריו, *qui verbis ſuis pactiſve non ſteterint*, hae formula, qua iteratus eſt פרע hac notione uſus, מי שפרע מאנשי דור המבול ומאנשי דור הפלגה ומאנשי סדום ועמורה וממצרים בים הוא עתיד להפרע ממי שאינו עומד בדבריו, *Is qui vindictam ſumſit ex hominibus aevi diluvii, atque ex hominibus aevi diviſionis orbis terrarum, & ex hominibus Sodomae & Gomorrhae, & ex AEgyptiis in mari, ipſe impoſterum vindictam ſumet ex eo, qui pactis ſuis non ſteterit.* Quo pronuntiato, ſententia ſecundum eum qui contractum voluit reſcindi, ferebatur. Ita Miſna, tit. Baba Metzia, cap. 4. & Gemara Babylonia ibidem, fol. 48. a. & Obadias Bartenorius ad dictum Miſnae caput §. 2. Et ſolennis erat phraſis למסור למי שפרע, *tradere quempiam ei qui* פרע, ſeu *vindictam, ſumere ſolet*, ex imprecationis quam memoravimus formula nata; ut videre eſt in Gemara Hieroſolymitana ad dictam Miſnam

fol.

fol. 9. halach. 2. col. 4. Inde etiam poena impiis a Numine praeſtituta dicitur פירען הרשעים, *vindicta quae ſumitur de impiis*, ut legitur apud Maimonidem Halach. Theſuba, cap. 8. Cui concors eſt τῷ פרע in TargumHieroſolymitano Gen. IV. ubi memoratur Cainum Abelem fratrem, poſt diſparem illum in ſacrificiis eorum eventum, velut opprobrio hujuſmodi provocaſſe לית דין ולית דיין ולית עלם אחרן ולא למתן אגר טב לצדיקא ולא לאתפרע מן רשיעיא, *Non eſt judicium, nec judex, nec ſeculum aliud quo aut merces tribuenda ſit juſtis, aut vindicta de impiis ſumenda*; Abelem autem eadem ipſa, eiſdemque vocabulis, reſponſo contra aſſerentem a fratre paulo poſt occiſum eſſe. Quin & formula ita ex lingua barbara (nam & formulas juramentorum hodieque ſciunt etiam ii, qui alias linguae in qua uſurpantur, ignari ſunt) ſumpta alluſionem inſuper habebat, eamque iis qui tinniente invicem ſyllabarum ſono capiuntur lepidam, ad formulam Romanam, qua praepoſitio *per* adhibita. Nam pentameter ſynaloephae ratione ita labitur ac ſi plane legeres, *verpe, per anchiolam*, quod τῷ *per templa tonantis* ita reſpondere videatur. Nec quem moveat quod τὸ ע (elementum toto gutturis nixu pronuntiandum) in פרע per *an*, in עלם vero, ſequente *Vau*, per O exprimatur. Variam eſſe ejus elementi pronuntiationem apud veteres pueri ſciunt, & utranque admiſſam. Sed imprimis hic congruum eſt ut τὸ ע, litera alia gutturali ſequente in primo loco, etiam ejuſdem orationis, *anchi*, in ſecundo, pro vocalis adjectae vi, *olam* faciat; quod doctos ſaſſuros non dubito. Alibi notavimus item Graecos veteres τὸ ν ad dictionum fines non aliter ac in compoſitionibus in γ interdum, interdum in κ, propriam ſequentis vocabuli elementi natura, & pronuntiatione & ſcriptione vertiſſe. Quin ע per Gamma pronuntiari interdum veteribus ſcimus, ut in *Ragau, Gomorra, Raguel*, aliis. Si igitur dicebant *iperag chi olam*, expreſſius *Anchiolam* nullibi eſt. Nam & Graeco more Ἀγχίαλος ſcribitur *Anchialus*. Et res hic ſatis palam eſt. Neque conjecturae obeſt, quod Syriaca, non Ebraica, erat verparum eo aevo lingua vulgaris, ut ſciunt docti. Nam ex lectione Sacrarum literarum, & frequenti dialecti Rabbinicae uſu, etiam Ebraica non paucis eorum intellecta & ſaepe uſurpata eſt; maxime in ſolennibus formulis, eiſque, ut fieri ſolet, breviuſculis: et tam Rabbinica quam Ebraica, quae pura eſt, dialecto, verba illa ita ut expreſſimus ſonant, Syriaca autem haud parum in alium ſonum flectuntur. Jam vero Martialis non magis quam Juvenalis inſcius moris Ebraeorum, quo leges & religionem Romanam plane contemnebant, ritibus & praeceptis Moſaicis in aperto addictiſſimi, etiam tantundem exprobrat verpo, dum ad patriam juramenti formulam, qua fallere non auſurum exiſtimabat, eum adigere voluit. Ita ſane principum Chriſtianorum leges exigunt a Judaeis, ut in eorum juramentis forenſibus Deus cognomine aliquo ipſis ſignantius agnito deſignetur, veluti *unico, vivente, omnipotente, creatore coeli & terrae*, &c. ut habetur in Speculatore, tit. de juramento calumniae. §. *reſtat*, ſub finem, Marquardo de Suſannis, de Judaeis & aliis infidelibus, part. 2. cap. 5. §. 10. Repertorio inquiſitorum, §. *Juramentum* pag. 501. in ordinatione ſuper Judicio camerae imperialis, tit. LXXXVI, Burchardo de *Mangelfeld* in jure municipali Magdeburg, tit. CXXXIX. Leunclavio in jure Graeco Romano, tom. I. pag. 119. ad calcem item Statutorum Patavinorum, alibi. Quin forte Martialis, ex verparum in urbe morum obſervatione, perjurii eum poena, id eſt, loris caedi dignum, ſi ita juraret, tacite innuit. Nam tametſi pejerantibus per Deos Romanos ſupplicium nullum, praeter exitium a Numine expectatum, erat tunc in uſu, attamen ex Ebraeorum legibus (quibus inter Judaeos ipſos, principum gratia, locus erat aliquis, etiam in urbe; de qua te videſis C. tit. de Judaeis, l. 8. & Dionem, ubi de Judaeis, lib. XXXVII. & Xiphilinum in Pompeio) ſponte pejerans, ſive per nomen ſive per cognomen Dei O. M. inter confabulandum (nam perjurii forenſis alia erat ratio) loris caedendus erat; idque ex interpretatione legis Deuter. XXV. 2. latae. Quod ſcimus ex Miſna, tit. *Shebuoth*, ſeu *de Juramentis*, cap. III. זה היא שבועת שוא שחייבין על זדונה מכות, Hoc eſt, *Juramentum falſo praeſtitum, cujus qui ſcienter reus eſt, plagis caeditur*. Cui adſtipulatur quod de plagis perjurio debitis legitur apud Philonem libro de tertio, quarto, & quinto decalogi praecepto. Et ſibi vetita, ſine expreſſa poenae adjectione, loris punienda, ſed nunquam pluribus quam XXXIX. plagis, plerunque ſtatuebant. Ad quod attinet illud D. Pauli II. ad Corinthios XI. 24. *A Judaeis quinquies quadragenas, una minus, plagas accepi*. At Paulus civis erat natalibus Romanus, unde, lege Portia, a verberibus immunis. Vide Act. Apoſt. XXII. 25. & ſeqq. Sed qua Judaeus erat, & Judaeorum legibus de plagis (quae nec legi Portiae in foro Judaico ceſſerant) obnoxius, ab eis caeſus eſt. Atque hodie hujuſmodi in feſto reconciliationis, poena peccantibus verpis, ex more ſuo in Germania alibique degentibus, infligi ſolet, ut videre eſt in Synagoga Judaica v. cl. Joannis Buxtorfii, cap. XX. pag. 409. Quin nec ita exploratum mihi videtur τὸ *templa tonantis* (qua ſaltem jurantis mentem occupabat) apud Martialem pro Jovis delubris ſumi. Provocat verpum ad patriam jurandi formulam, eamque qua major nulla. Gentis religione ac poenae timore ductus is abſtinuerat. At perjurium Ebraeis non magis vetitum, quam alienorum Deorum nominibus uti: Exod. XXIII, 13. *Non memorabitis nomen Deorum alienorum, non audientur ex ore tuo*. Neque hoc quam illud minus ex lege punitum. Maimonides, Halach. Sanhedrin, cap. XIX. ex Talmude, enumerat לאוין שבתורה שאין בהן לא כרת ולא מיתת בית דין שלוקין עליהן, *praecepta negativa in lege, quibus neque exciſionis poena* (quae a Numine expectabatur) *neque capitali ſupplicio forenſi praeſcripto, plagae debebantur*. Numerus eorum eſt CLVIII. Octavus ibi eſt, de eo cujus ex ore שם עבודה זרה ſeu *nomen Dei alieni* auditum. Quod & fuſius docetur apud eum in Halach. Aboda Zara, cap. V. & in Gemara Babylonia ad tit. Sanhedrin, cap. VII. fol. 63. a. Vix eſt igitur ut credamus, verpo, qui *per Jovis templa* in patriam religionem graviſſime committens juraſſet, idque palam ac aperte (nam ex aliis flagitiis quibus

Digitized by Google

bus inquinatus eſt opertis ſecretioribuſque, dijudicandum non eſt) religioni adeo fuiſſe eandem ob cauſam, Deum itidem viventem perjurio, quod aeque tutum fuiſſet, laceſſere. *Per templum Dei*, aut *Dei tonantis*, juraſſe mihi videtur, id eſt, בבית אלה הרועם; quod ut de templo Hieroſolymitano, ſub epigrammatis aevo, exciſo, intelligebant Ebraei, ita etiam juramentum illud plane inane fuiſſe, nec jurantis conſcientiam obligaſſe, ſententia impia magiſtrorum diu antea inoleverat. De ſententia hujuſmodi conſtat apud D. Matthaeum XXIII. 16. *Vae vobis, duces coeci, qui dicitis, Si quis per templum juraverit, nihili eſt.* Neque ſane per Jovis templa, ſed per ipſum, aut Jovem lapidem, ex more Romano jurabant. Et *tonantis* nomen, quod Jovi tam frequenter eſt tributum, ex Sacris Literis praeſto ſatis erat Judaeo de Numine vero loquenti; ut ſcire licet ex I. Samuel. II. 10. Pſal. XXIX. 3. alibi. Quemadmodum etiam Claudianus, *Cane grandia coepta tonantis*, in carmine contra poëtas vanos: et Prudentius in avaritiae & largitatis pugna, *Agmina caſta ſimul vultum ſenſere tonantis.* Aut igitur fefellit Martialem verpa, dum de Jovis templo juramentum per Hieroſolymitanum praeſtitum capi volebat, aut (quod non ita vero eſt diſſimillimum) ipſe Martialis receptam de hujuſmodi, quo fallere Judaei ſolebant, juramento ſententiam, Romae itidem edoctus, tum inſignis ex perjurio impietatis eum accuſat, tum ad id genus juramentum invitat, quod & Numinis, & imminentis a foro Ebraico pejeranti poenae reſpectu, ſatis eſſet horrendum. Magis firmat quae diximus libertas vitae Judaicae ſub Domitiano, ſive Martialis tempore, quae aliquoties ab aliis imperatoribus urbi interdicta. Nam ſoluto pretio ad fiſcum, qui etiam huic rei ſingularis erat, adeoque Judaicus dictus eſt (unde & de frequentia gentis ibi habita, e qua mores eorum facilius civibus innoteſcerent, judicandum) libere ac ſuo more vivebant. Suetonius in Domitiano, cap. XII. *Praeter caeteros, Judaicus fiſcus acerbiſſime actus eſt, ad quem deferebantur, qui veluti profeſſi Judaicam intra urbem viverent vitam, vel diſſimulata origine impoſita genti tributa non pependiſſent.* Quin de numeroſa Romae ſub id aevum multitudine Judaeorum, atque αὐτονομίᾳ eis ibi indulta, conſulas quae animadvertit ad Horatii triceſima ſabbata AEgidius Bucherius tractatu de paſchali Judaeorum cyclo, cap. VI. pag. 385. Et de ſuarum legum Romae uſu, ſeculis illis vetuſtioribus, obſervandus eſt locus apud Dionem, libro jam ante citato. Vixit quidem ille ſub Alexandri Mammaeae F. tempora, ſed, *eſt*, inquit, *id genus hominum* (Judaeos innuit & proſelytos) *apud Romanos etiam. Atque tametſi ſaepius imminutum fuerit, ita tamen auctum eſt*, ὥστε καὶ παῤῥησίαν τῆς νομίσεως ἐκνικῆσαι, *ut etiam palam praeſtituendi ſibi* (ſeu *condendi*) *leges* (aut *ſuas retinendi*) *licentiam vindicarit*; quemadmodum & reſtituit & vertit doctiſſimus Leunclavius. Etenim tam Xylander in Dione, quam Guilielmus Blancus in Xiphilino ibi ὥστε καὶ εἰς παῤῥησίαν τῆς νομίσεως ἐκνικῆσαι legerant. Et citra rationem alter, *ut legum quoque poteſtatem vicerit*, alter, *ut legis confidentia ſuperius eſſet*, reddit. Nam ut hoc plane nihili eſt, ita illud ſane inauditum; nec credendum, inquilinos aliquos Romae legum poteſtatem viciſſe. Viderint autem doctiores, utrum illud Senecae reſpexerit Dio, cum haec ſcribebat. De Judaeis ait ille: *Cum interim uſque eo ſceleratiſſimae gentis conſuetudo convaluit, ut per omnes jam terras recepta ſit: victi victoribus leges dederunt.* Libri ejus contra Superſtitiones, qui periit, fragmentum eſt, quod ſervatur apud D. Auguſtinum de civitate Dei, lib. VI. cap. XI. Similis plane eſt Rutilii Numatiani locus in libro I. Itinerarii ſui:

Atque utinam nunquam Judaea victa fuiſſet
Pompeii bellis, imperioque Titi.
Latius exciſae peſtis contagia ſerpunt,
Victoreſque ſuos natio victa premit.

Capitur quidem a viris aliquot doctis de Chriſtianis; quos ſcriptoribus gentilibus *Judaeorum* etiam nomine, eo quod Chriſtianiſmus ex Judaea initium habuit, contineri interdum, dubitandum non eſt. Ita a Petro Pithoeo in Adverſariis, & a Gaſparo Barthio ad dictum Itinerarium, intelligitur hoc Rutilii, qui ſub Theodoſio juniore ſcripſit. Sed ego non magis hoc de Chriſtianis, quam ſive illud Dionis, ſive Senecae illud ſumendum exiſtimo; maxime, cum idem fere ipſum ab hiſce utriſque quod a Rutilio, de αὐτονομίᾳ quadam Judaeorum, ſeu *juris ſui libertate*, quae etiamnum paſſim obtinet, ubi ſedes eis permittuntur, memoretur. Atque accedat huc illud epiſtolae Artaxerxis Perſarum regis, in Eſtheris hiſtoria, ad omnes regni ſui provincias conſcripta pro univerſali Judaicarum ipſis Judaeis legum libertate. Jubet praeſides ſuos omnes, μετὰ παῤῥησίας ἐᾶν τοὺς Ἰουδαίους χρῆσθαι τοῖς ἑαυτῶν νόμοις, *ut palam & aperte ſinant Judaeos ubique ſuis uti legibus.* Tantundem edicto Claudii Caeſaris eis per orbem Romanum conceditur apud Joſephum, lib. XIX. cap. IV. De ſeculis citerioribus res maniſeſtior eſt. Et de libertate hac vivendi Judaeis ita indulta conſulas Davidem de Pomis in Medico Ebraeo, ſect. XII. Nullo adeo in aevo fere non erat hoc nationi huic ſingulare, ſuis fere legibus alieno in regno ſeu republica uti. Sed haec forte extra callem.

Quod ad rite dignoſcendum jus Ebraicum attinet, firmatur ex hoc ſpecimine, nimium in eo coecutire homines, qui juriſconſultos ejuſdem gentis minime conſulunt, patrum ſive veterum ſive recentiorum Chriſtianorum, qui aut non omnino, aut rariſſime, aut perfunctorie eos ipſi conſuluere, obiter adnotatis oſcitanter contenti. Doctiſſimus alioquin Origenes ipſe in Homilia XXII. ad Numeros, tum Ebraici tum in imperio Romano alibique recepti juris de Succeſſionibus imperitiam prodit inſignem, dum de utroque ad hunc modum pronuntiat, ad legem dicti libri capite XXVII latam; *Haec ſecundum hiſtoriam*, inquit; (Graeca ejus Homiliarum nondum puto comperta ſunt) *quid vigoris habeant omnibus palam eſt, qui ſciunt leges iſtas non ſolum apud filios Iſrael cuſtodiri, ſed apud omnes homines, qui tamen legibus vivunt; unde apparet quomodo libertas filiarum Salphaat* (Kelophehadi) *non ſolum ipſis haereditatem contulerit, ſed & perpetua vivendi jura ſeculo dederit. Vides quanta ſit etiam hiſtoriae ipſius utilitas in lege Dei. Quis poteſt leges*

illas aliquando diſſolvere, quibus univerſus utitur mundus? Et paulo poſt, *Ponitur lex Dei de Succeſſione, ut primo filius, filia ſecundo in loco ſuccedat, tertio frater, quarto patris frater; quintus vero gradus certum aliquem non deſignat, ſed quiſquis illi propinquior ex omni familia fuerit, ut ipſe ſuccedat.* Neque enim modus Succeſſionis hic deſcriptus is eſt, qui ex lege ſacra Ebraeis omnino in uſu; neque is qui eis ex ea in uſu erat, caeteris gentibus receptus eſt. Quid igitur illud, *Sed & perpetua vivendi jura ſeculo tradidit?* Jure Romano liberi utriuſque ſexus, etiam Origenis aevo, pariter ſucceſſere. Item pater patruo praeferebatur, quod ab Origene hic negatur, ut etiam in jure Anglicano. Alieniſſima item ab Ebraeorum moribus, & perperam intellecta eſſe non pauca, quae a viris magnis, dum de re haereditaria ad leges ſacras ſine magiſtrorum ope diſputant, traduntur, manifeſtum ſatis fit ex eis, quae fuſe, ingenioſe, alioquin etiam docte, de jure fratriae ad ſuſcitandum defuncto ſemen ducendae, de primogenitorum praerogativa, de liberorum, fratrum, parentum ſucceſſione, tribulium nuptiis, id genus aliis, tractat Abulenſis ad Deuteronom. XXI. quaeſt. 5. XXV. qu. 5. 6, &c. Numer. XXVII. qu 3, &c. XXXVI. qu. 8. & D. Matthaei cap. XXII. quaeſt. 140. Quin Cornelius a Lapide & Bonfrerius ad Numeror. XXVII. inauditas Ebraeis habent ſucceſſionis in eorum republica formulas; ut juris Caeſarei interpretes, qui de primogeniturae jure apud Ebraeos obiter ſed inſcienter nimis verba faciunt, praetermittam. Alia ſunt de ſacra illa republica innumera & maximi ſane ſtudioſis aeſtimanda, quorum latet plane veritas (nec aliter fieri poteſt) dum juriſprudentia ejuſdem, mores, ritus, ſententiae receptae, ab ejuſdem magiſtris ad poſteros tranſmiſſae, negliguntur. Conſulendi igitur ſumma cum diligentia magiſtri illi; qui quam ſingularem rerum civilium ſtudiis afferant utilitatem, videre inprimis eſt in libellis aliquot pridem de rebus civilibus inſcriptis; veluti Petri Cunaei de republica Ebraeorum, Willielmi Schikarti de jure regio, Joannis Coccell titulo talmudico *Sanhedrin* (cujus Miſna, uti etiam ea, quae tituli *Berachoth* ſeu *de benedictionibus* eſt, a Paulo Riccio, quem monuerat Maximilianus I. Caeſar, ut totum opus Talmudicum in Latinum transferret ſermonem, ante centum amplius abhinc annos, ſeu indiligenter nimis verſa, & ſub id tempus typis Auguſtae Vindelicorum primo vulgata; habetur etiam inter editos autores artis Cabaliſticae) & ejuſdem titulo *Maccoth* ſeu *de reis vapulantibus*. Hiſce accedit doctiſſimi viri Conſtantini l'Empereur talmudicus titulus *Middoth*; ut complures praeteream, qui Ebraicis ſcriptoribus diligenter uſi, obviam ex eis, ubi res poſtulat, lectores docent. Immane quantum lucis rebus quas tractant, ſive ex fontibus, ſive ex claſſicis magiſtris iſti praebent, non ſolum prae Carolo Sigonio, viro etiam doctiſſimo, & cui literae Latinae plurimum debent, qui rempublicam item Ebraeorum contexuit, uti & Willielmo Zeppero legum Moſaicarum forenſium explanationis autori, ſed etiam prae Conrado Bertramo qui brevitate majori quam diligentia, utcunque Ebraice eruditus & juriſconſultus, Politiam ſcripſit Judaicam; ut Chriſtianum Adrichomium in Theatro terrae ſanctae, Fortunatam Schaccum, ſacrarii apoſtolici praefectum, Elaeochriſmatan myrothecio ſecundo, alios mitam, qui hujuſmodi res aliud agentes, theologi, juriſconſulti, politici, philologi, e re nata levi tangunt brachio, & miſere falluntur & audacter fallunt, dum ſibi ex Ebraeis primo diſcenda docent. Aut introeundum eſt igitur in gentis penetralia, & pandectis ejuſce ſerio utendum, aut ingenue fatendum, *non liquere*, ubi de politia Ebraica fuerit pronuntiandum. Nempe receptis, ſive in rebus civilibus, ſive in ſacris (id eſt, quae ex lege ſive judiciali pendent, ſive ceremoniali) eorum moribus dignoſcendis, haud magis fere ſufficiunt Veteris Foederis ſcripturae ſacrae, quam Nuvum ſufficeret, unde politia Chriſtiana, ſeu eccleſiaſtica anteriorum ſeculorum, ejuſque mutantia per locos & tempora diſcrimina, in anathematiſmis, verbi gratia, irregularitatibus, ordlnibus ac regulis ſacris, ſacri proventus diſtributione, cultus ceremnniis, id genus aliis, ſatis elicerentur. Adhibendas praeterea nemo neſcit hiſtorias eccleſiaſticas, conciliorum canones, forenſes formulas ac deciſinnes, decreta pontificia, patrum ſcita, liturgias, ritualia, corpora non ſolum eccleſiae orientalis & occidentalis, ſed & ſingularum in utraque, qua fieri pnſſit, provinciarum juris canonici, multiplices etiam traditiones veterum, & interpretationes atque uſus recentiorum, ſine quibus plane mancum eſſet de politia illa judicium. Atque ita ut ſe res habeat neceſſum eſt (ſi Ebraeos ſpectemus) abſque lege, quam תורה שבעל פה; ſeu *legem ore traditam* appellant, abſque forenſi uſu, atque abſque interpretamentis, quae libri Talmudici & in ſequentes commentarii complectuntur. De hiſce magiſtri paſſim, & qui res tractant Ebraicas obiter. Et ante trecentos amplius annos Nicolaus Lyranus, in quaeſtione *De probatione adventus Chriſti*, &, qui illo paulo recentior eſt, doctor ille reſolutus, Joannes Baconthorpius carmelita (*de Bachone* appellat Tritemius, uti & alii fere exteri, & libri ejus impreſſi *Baconem* & *Bachonem*; ſed *Baconthorpe* nomen ei erat a cognomine villae in agro Norfolcienſi, unde oriundus eſt, ut monet Balaeus) in Sentent. III. diſt. 23. quaeſt. 1. art. 1. *Praeter Scripturas canonicas* (inquiunt; nam eiſdem fere utitur uterque verbis) *ſunt aliae Scripturae a Judaeis receptae tanquam autenticae, ſcilicet* Thalmud; *quia ſecundum ipſos Scriptura iſta non differt a Scripturis canonicis, niſi ſicut lex data verbo a lege data in ſcripto, quia iſta fuit Moyſi revelata a Deo, ſicut illa quae ſunt ſcripta in libris legis. Sed tamen Moyſes non ſcripſit ea quae continentur in Thalmud. Et hoc potuit eſſe duplici de cauſa; utpote quia non erat neceſſarium ut populus ſciret talia, ſicut erat neceſſarium, de legis praeceptis, vel quia talia magis erant in ſecreto habenda. Moyſes tamen ea tradidit Joſuae & aliis poſterioribus eodem modo* (de qua re videſis inprimis Miſnam, tit. *Pirke Aboth*, ſeu *de capitulis patrum*, cap. I. & Maimonidem in praefatione ad *Jad Chazeka*, praeter Gemaram Babyloniam ad tit. *Erubin* cap. V. fol. 54. a.) *& ſic conſequenter, quouſque ſcripta ſunt talia per autores poſteriores, ne caderent in oblivionem. Similiter dicta doctorum Hebraeorum, qui gloſſaverunt Vetus Teſtamentum, ſunt autentica apud*

eos

eos multo magis, quam apud nos dicta Hieronymi, Auguſtini, & aliorum catholicorum. Et rationem addunt ex Deuteronomii XVIII. 11. *Non declinabis a verbis eorum ad dextram ſive ad ſiniſtram.* Quod de conſiſtorii ſeu conſeſſus magni judicibus eorumque placitis dictum volunt, ut in libris de eodem Conſeſſu oſtendimus. Nam receptae ſententiae ejuſce, utpote tribunalis ſupremi, autoritate potiſſimum ſubnitebantur. De Talmudicae item doctrinae in Ebraeorum explicationibus ſcriptor doctus, qui ante annos ducentos Capiſtrum Judaeorum contexuit: *Autoritas,* inquit, *Talmudica in hujuſmodi determinationibus apud Judaeos eſt in eodem gradu, ſicut autoritas univerſalis eccleſiae apud nos.* Sic ille cap. III. Sed tralatitium eſt, fateor, in doctrinam Talmudicam portentoſas, quarum quidem ſatis eſt foecunda, fabulas objicere, vana etiam atque impia effata; adeoque exiſtimationem ejus inde minuere; ut Marquardus de Suſannis part. III. cap. I. §. 48, & 49. Hieronymus de Sancta Fide, lib. II. Petrus Abbas Cluniacenſis in tractatu adverſus Judaeorum duritiem, Guilielmus Totanus in Fortalitii Fidei, libro III. (ſeu Bartholomaeus de Spina, qui aliis ejuſdem eſt autor) Agobardus Lugdunenſis epiſcopus in literis ad Ludovicum I. imperatorem de Judaicis ſuperſtitionibus, ejuſmodi alii, faciunt. Et Innocentius IV. in Bulla, qua eiuſdem exemplaria Galliis comburi voluit, ineſſe ait *blaſphemias in Deum & Chriſtum ejus ac beatam Virginem manifeſtas, inextricabiles abuſiones, erroneas, ac ſtultitias inauditas:* quod verum quidem eſt. Sed vero dum de dominio ejuſque tranſmiſſione, aut de rebus quibuſcunque civilibus in judicium deduci ſolitis, diſquirimus, non magis obſtant ejuſce, in eis decernendis, autoritati portentoſae illae aut inextricabiles fabulae (ſub quibus tamen, uti apud Graecos veteres & AEgyptios, myſteria pro theologorum gentis indole & perſuaſione latuiſſe dubitari nequit) aut effata impia, quam miraculorum ita dictorum, ſpectrorum, ac revelationum in hiſtoricis aliquot, aevi praeſertim medii, eccleſiaſticis illa ſeges, quae ſimul omnis nullibi, puto, ſatis fidei reperit; aut interſertae paſſim ſceleſtarum haereſium farragines obſtant, quo minus inter legendum, plurima quae politiam Chriſtianam aperiunt, bono cum fructu ac utiliter excerpantur. Nec tamen ſine delectu admittendae ſunt paſſim in rebus civilibus magiſtrorum ſententiae, utcunque ab eis receptae. Scimus in cultu divino, in juramentis, honore parentibus exhibendo, aliis, humanas traditiones aliquot Numinis juſſis eos antetuliſſe. De quibus monet Chriſtus apud D. Matthaeum XV. 3. XXIII. 15. & D. Marcum VII. 8, 9, &c. καὶ ἄλλα παρόμοια τοιαῦτα πολλὰ ποιεῖτε, *& multa alia,* inquit, *ſimilia facitis.* Sed haec de ſancitis aut ſententiis, quae aut divinis plane juſſis adverſae, aut earum obſervationi impedimento eſſent, dictum eſt. Leges adulteras & contrarias legi divinae hujuſmodi ſancita & ſententias nuncupat Irenaeus adverſus haereſes lib. III. cap. XXV. Aliter ſane eorum qui praeerant juſſa etiam ac ſententiae ſatis habebant autoritatis, ipſo humani generis Magiſtro de ea re monente dicto capite, D. Matthaei XXIII. 3. Et certe cordatiores Chriſtianorum, qui eccleſiae Romanae renuntiarunt, idque ob compluria in ea ſancita ac ſententias repertas, quae ſibi viſa ſunt divinis contraria, ſine prudenti priſcarum ejuſce eccleſiae hiſtoriarum, annalium, patrum, conciliorum, canonum, ſententiarum receptarum, uſus forenſis, id genus aliorum delectu, ſuam formari noluere. Et qui moroſe haec & delectum hujuſmodi reſpuunt, ſui duntaxat ingenii vi Sacras Literas temere explicantes, ridiculis atque impiis pacem Chriſtianam novationibus perturbare ſolere paſſim videmus. Cum autem *Talmudis* utriuſque, ac ſi diceres *utriuſque doctrinalis,* binae ſint partes, משניות *Miſnaioth,* *Miſnae* ſive δευτερώσεις aut *leges repetitae,* & גמרות *Gemaroth* ſeu *Gemarae,* quarum illae primo conſcriptae, hae (GEMARA *complementum* denotat) poſtea adjectae ſunt; conſcripſit illas rabbi Jehuda, quem *Hakadoſh* ſeu *ſanctum,* ſeu, ut interpretatur David de Pomis in Medico Ebraeo, pag. 20. *Divum,* & *Hannaſi,* id eſt, *principem,* appellant. Neque enim ante eum leges, traditiones & interpretamenta ore tradita in ſcriptis omnino publicabantur, ſeu *populariter* ſcripta, quemadmodum ait Cicero V. de finib. de libris peripateticis ἐξωτερικῶς, ſed a magiſtris ad diſcipulos ore & dictatis tranſmiſſa, in ſcriniis commentariiſque privatis ſervabantur & adverſariis. Quemadmodum, ſi fides Themiſtio, ante Anaximandrum Praxiadis filium; ſi Clementi Alexandrino, ante Alcmaeonem Perithi F. nemo de natura ſcriptum quidquam in publicum emiſit. A philoſophis, qui praecedebant, ore traditam auribuſque tantum exceptam fuiſſe naturalem diſciplinam vult ille in Oratione XV. hic in Stromateon I. Mahumedani autem, ut ſuum ſaepiſſime Alcoranum الفرقان *Alphurcan,* id eſt, *diſtinctionum volumen,* ſeu, ut Retinenſis verſio non raro habet, *diſcretivum boni & mali librum,* appellant, ita interdum etiam has ipſas Ebraeorum a Moſis ſeculo repetitas ſine ſcripto traditiones, atque in codices Talmudicos ſimul tandem conjectas, eodem ſignant vocabulo. Inducitur a Mahumede pſeudopropheta, in Azoara ſecunda Alcorani, ſanctiſſimum Numen ad hunc modum Ebraeis verba faciens:

واذ اتينا موسي الكتاب والفرقان لعلكم تهتدون, *Etiam & tradidimus Moſi librum & Alphurcan,* ſeu *volumen diſtinctionum, ut forte vos rectam vitae rationem prehenderetis.* Ubi praeſtantiſſimus Alcorani interpres Mahumedes Ben Achmet واذ اتينا موسي الكتاب التورية والفرقان عطف تفسيرا اي الفارق بين الكذب والباطل والحلال والحرام لعلكم تهتدون به من الضلال, *Etiam tradidimus Moſi librum,* ſcilicet legem ſeu pentateuchum, *& Alfurcan, quod denotat Exegeſin, id eſt, diſtinctionem inter verum & falſum, licitum atque illicitum, ut forte vos rectam vitae rationem inde edocti prehenderetis, ab errore abſtinentes.* Manifeſtum videtur

Ebraeorum

Ebraeorum traditiones innui. Nimirum tam תורה שבעל פה, *legem oralem*, ſeu *ore antiquitus per ſucceſſiones traditam*, quam תורה שבעל כתב, *legem ſcriptis mandatam*. In Alcorani item Azoara XXI. (quae codicis Retinenſis eſt XXXI) legitur ولقد اتينا موسى وهرون الفرقان, *Etiam quondam dedimus Moſi & Aharoni Alfurcan*, ubi egregius ille paraphraſtes Mahumed Achmetides اي التورية الفارقة بين الحق والباطل والحلال والحرام, *Id*, inquit, *denotat legem diſtinguentem verum a falſo, atque licitum ab illicito*; quod ſane etiam ipſum ſignificare jure poteſt pentateuchum. Sed multoties in Alcorano pentateuchum per الكتاب *codicem, librum, ſcripturam*, adjecto plerunque Moſis nomine, utpote cui traditum eſt, deſignatur. Adeo ut الفرقان *Alphurcan* Ebraeorum, ſeu Moſis, Mahumedanis ipſam legem oralem, ſeu doctrinam Talmudicam a Moſe derivatam, denotare, habeam ſane perſuaſum. Oralem illam legem voluere aliqui intelligi per *τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ*, *eloquia Dei*, apud apoſtolum in epiſtola ad Romanos, cap. III. 2. ut ex Origenis explicatione ibi non ſemel colligit Joannes Picus, Mirandulae Comes, in Apologia, qui D. Hilarii etiam locum in commentariis ad Pſalmum ſecundum illuc ſpectare obſervat. Floruit autem ille R. Jehuda *Hakadoſh* ſub utroque Antonino imperatore, & ne, palantibus tunc Judaeis, ſuorum rituum morumque utcunque tenaciſſimis, majorum traditiones exciderent, aut per ſcholarum ſeu collegiorum promovendae diſciplinae deſtinatorum, quae antea numeroſiſſima fuerant, inopiam, nullibi comparerent, opus illud confecit. Nam ante excidium ſub Veſpaſiano habebantur in academia Hieroſolymitana ſcholae ſeu collegia amplius quadringenta, quorum ſingulis inerant ſcholae item binae; altera, qua lex ſcripta praelegebatur, ſeu בית ספר, id eſt, *bibliotheca*; eo nomine apud Ezram cap. VI. ſed Chaldaice, memoratur Darii regis bibliotheca: altera, qua *Miſnaioth*, ſeu traditiones atque exegeſes veterum, ſententiae receptae, deciſiones forenſes, id genus caetera, docebantur. Haec autem בית תלמוד, ſeu *domus doctrinae*, nuncupabatur. Rabbi Phinees in Gemara Hieroſolymitana ad tit. *Megilla*, ſeu de ſolenni lectione libri Eſther, cap. III. fol. 73. col. 4. ארבע מאות שמנים בתי כנסיות היו בירושלם וכל אחד ואחד היה לה בית ספר ובית תלמוד בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה וכולהם עלה אספסינוס, *Collegia ſeu ſynagogae Hieroſolymis erant CCCCLXXX. In harum qualibet habebatur bibliotheca, & domus doctrinae; bibliotheca, qua Scripturae praelegerentur; domus doctrinae, qua doceretur Miſna. Haſce autem univerſas ſuſtulit Veſpaſianus.* Eadem ipſa leguntur in Gemara Hieroſolymit. ad tit. *Cethuboth*, ſeu de pactis dotalibus, cap. XIII. fol. 35. col. 3. Excepto quod pro שמנים, id eſt, LXXX, legitur hic ששים, quod LX ſonat. Videſis item de hiſce Gemaram Babyloniam ad tit. *Gittin*, ſeu de libellis repudii, cap. VI. fol. 58. a. De Rabbi Jehuda, quem diximus, Rabbi Gedalia Ben Jechaia in libro *Shalſheleth*, fol. 32. b. הוא חבר המשניות שנת ג׳ אלפים תתקמט לבריאה וקכ׳ לחרבן, *Iſte compoſuit Miſnaioth anno* MMMDCCCCXLIX *a Creatione, &* CXX *ab Excidio.* Ita idem fol. 69. b. ſcilicet, juxta eorum in calculo rationes, ſub anno Chriſti vulgari CXC. imperante Commodo, & pontifice Romano Eleutherio. Coaevi ita erant Tatianus, Athenagoras, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Patres. De eo videſis R. Salomonem Jarchium ad Gemaram Babyloniam, tit. *Baba Metzia*, fol. 33. b. & R. Abraham Zaccuthium, in *Juchaſin*, pag. 45. a, & 60. b. Charum fuiſſe Rabbi Jehudam ſanctum aiunt Antonino Pio. Et utcunque tempori, quod Commodo convenit, tribuatur, ut ſupra, ſcriptio ſeu publicatio τῶν Miſnaioth; ſunt tamen qui etiam ipſi Antonino, proſelyto utpote facto (nam ita etiam volunt aliqui, & videſis de hac re Gemaram Hieroſolymitanam ad tit. *Megilla*, cap. III. fol. 74. col. 1. Halach. 2. ad tit. *Sanhedrin*, cap. penult. fol. 29. col. 3. Halach. 6. ubi אנטולינוס exaratur) ſcriptionem ſeu compoſitionem earundem tribuunt; non aliter, puto, ac Triboniani ſcripta Juſtiniani a juriſconſultis Romanis nuncupantur. Nam quid aliud denotat illud in *Tzemach David*, part. 2. pag. 27. b? הקיסר אנטונינוס חבר ספר דינים אשר עד היום הזה דנו על פיו כאלו נתנו מסיני, *Antoninus Caeſar compoſuit librum Judiciorum, juxta cujus praeſcriptum uſque ad diem hodiernum judicia exercent, utpote quae tradita ſunt e Sinai.* Aut hoc de Miſnaioth dictum, aut plane nihili eſt. Neque quid de Miſnaioth, aut earum parte & maxima & celebriori, ſolennius dictum occurrit, quam ipſas fuiſſe הלכות למשה מסיני, *traditiones Moſi e Sinai.* Et apud Judaeos hodieque judicia, ubi illis permittuntur libera, ad normam τῶν Miſnaioth Gemaris explicatarum exercentur. Gemaras vero in ſequentibus proxime ſeculis adjecere, in Palaeſtina, caput Synagogae Rabbi Jochanan, in Babylonia Rabbi Aſhi, in cujus Gemara pleraeque fabulae illae portentoſae. Studiorum ei conſors erat Rab Ina; unde & tam ille quam Rabbi Aſhi tribuitur interdum, quod τῷ Rabbi Aſhi ſoli plerunque agnoſcitur. Illinc eſt quod corrupte apud Hieronymum de Sancta Fide, *Rabbina & Rabbaſſe*, pro *Rab Ina & Rab Aſhi*, velut primarii autores Talmudici non ſemel leguntur. De illis videſis praefationem R. Moſis Maimonidis ad *Miſna Tora*. Illic etiam de utriuſque Talmudis compoſitione fuſius agitur, uti & in praefatione R. Moſis Mikotzi ad librum magnum praeceptorum; ut alios qui de ea ſcripſere hic mittam. Gemara autem τοῦ Rabbi Aſhi cum R. Jehudae Miſnaioth, Talmud Babylonium (quod maxime in uſu eſt) & Gemara τοῦ Rabbi Jochanan, cum eiſdem, Hieroſolymitanum Talmud conficit. In ipſis Miſnaioth & in Gemara Hieroſolymitana fabulae, quas diximus, vix omnino ſeu rariſſime habentur. Ipſa autem *Gemara* tum ſolum interdum *Talmud* nuncupatur, tum alterum etiam eo nomine eſt, ut Miſna alterum, membrum bipartitae traditionum veterum diſtributionis. Bulla autem Julii III. pontificis Romani anno MDLIV publicata, *certum Ebraicorum volumen* Gemaroth Talmud *nuncupatum, nonnul-*

la

la indigna & legem divinam orthodoxamque fidem offendentia continens, igni damnatur. Habetur in Bullario Laertii Cherubini, tom. 1. pag. 716. Quod de Gemaris Miſnae adjectis intelligo. Nam & ſub id tempus, ait Rabbi David in *Tzemach*, part. 1. pag. 22. (citante v. cl. Willielmo Schikarto, in prooemio ad *Tarich* Regum Perſiae; neque prior pars *Tzemach* hactenus mihi viſa eſt): נשרפו כל הגמרות הנמצאים בארץ איטליא *Combuſtae ſunt omnes Gemarae, quotquot repertae in regionibus Italiae.* De lectione autem & poſſeſſione librorum Talmudicorum interdicta plura occurrunt in ſupra citata Innocentii quarti Bulla, dicto tomo pag. 62. in Clementis VIII. 20. tom. 3. pag. 25. in Gregorii, XIII. 70. tom. 2. pag. 452. in literis apoſtolicis pro officio inquiſitionis, pag. 139. & in Commentariis Franciſci Pegnae ad Directorium inquiſitorum Nic. Eimerici part. II. cap. IV. pag. 94. Joannis Sleidani Commentatio II. Petro Galatino, ac in Willielmi Schikarti *Becinath Happeruſhim.* Sed de hiſce, Deo volente, accuratius alibi. Ideo autem Ebraica fideliter, & locos unde deſumpta ſunt, praeter verſiones, adjicere viſum eſt, ut facilius de re qualibet judicet lector eruditus, ubicunque nobis ſecure credere nolit. Foliorum Gemarae Babyloniae numerus ad antiquiorem Talmudis Babylonii editionem Venetam deſignatur; Hieroſolymitani etiam ad Venetam, quae nec a Cracoviana in eorum ſerie diſcrepat. De caeterorum editione monere operae pretium non eſt.

DE SUCCESSIONIBUS IN BONA DEFUNCTI, AD Leges Ebraeorum.

Caput. I.

Succeſſionum apud veteres Ebraeos diſtributio. De liberorum, & qui recta deſcendunt, ſucceſſione in bona paterna.

SUCCESSIO apud Ebraeos erat aut in defuncti bona, veluti fundos, utenſilia, ſupellectilem, nomina; aut in dignitates, ut in regiam, pontificiam. Ejus quae in bona erat univerſa quidem materies cernitur in differentia quintuplici; in ſucceſſione liberorum, ſeu recta deſcendentium; patris, unde omnis ſucceſſio a latere pendet; fratris, qui fratriam viduam ex lege duxerit; mariti, ſeu unde vir; ac fiſci. Neque ulla omnino eſt in bona ſucceſſionis ſpecies, de qua ex hiſce rite cognitis non facile eſt dijudicare. Liberi, ut ſui neceſſarii, ac domeſtici haeredes (quorum prima cauſa eſt in ſucceſſione) aut patri ſuccedunt, aut matri. Succedunt patri filii, & filiae, atque ex hiſce nepotes poſterique; ita tamen ut filiabus filii nunquam non praeponantur: hiſce nimirum non exſtantibus, neque aliter, illae haereditatem adeunt. Nepotes vero, & neptes, eorumque poſteri, defunctis liberis, induta parentum perſona, ac pro eorum ſexus dignitate, avo ſuccedunt, ſive in capita ſive in ſtirpes, ut varietas ſpeciei exegerit, habita praerogativae filii primogeniti atque familiae erciſcundae ratione; de qua ſtatim. Nam regula eſt univerſalis, כל הקודם בנחלה יוצאי ירכו קודמין, *Ubi quis ipſe eſt in ſucceſſione haereditaria praeferendus, etiam univerſa proles, quae e femore ejus egreditur, eſt praeferenda.* Diſcimus haec ex Miſna, tit. *Baba Bathra*, cap. VIII. ubi ad hunc modum de liberorum ſucceſſionibus legitur, סדר נחלות כך הוא איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו בן קודם לבת וכל יוצאי ירכו של בן קודמין לבת בת קודמת לאחין וכל יוצאי ירכה של בת קודמין לאחין וזה הכלל כל הקודם בנחלה יוצאי ירכו קודמין, *Ordo*, ſeu *Series, haereditariae ſucceſſionis hujuſmodi eſt. Si quis moriatur, filio non ſuperſtite, transferetis haereditatem ejus ad filiam ejus. Filius anteponendus filiae, & univerſa proles e femore ejus egreſſa filiae eſt anteponenda. Filia eſt anteponenda fratribus, & univerſa proles e femore ejus egreſſa fratribus eſt anteponenda*, &c. *Et regula eſt univerſalis: Ubi quis in ſucceſſione eſt praeferendus ipſe, etiam univerſa proles e femore ejus egreſſa* (nam hoc locutionis genere pro poſteris hujuſmodi utuntur) *eſt itidem praeferenda.* Et receptum eſt apud Ebraeos illud, בני בנים הרי הם כבנים *Filiorum Filii velut ipſi habentur filii.* Lex ſacra, qua ſubnituntur receptae magiſtrorum hae ſententiae de ſucceſſione deſcendentium, habetur, Num. XXVII. 8. *Si quis mortuus fuerit, & filium non habuerit, transferetis haereditatem ejus ad filiam ejus.* Neque a liberorum ratione diverſam hic habent eam, quae eſt nepotum neptumve, qui liberorum defunctorum ſive parentum ſuorum locos occupant, adeoque jure ſucceſſionis vicariae, ſeu, quod vocamus, repraeſentationis, ſuccedunt. Quod vero filios filiabus ſemper praeferunt magiſtri, atque has, ſive illis ipſis ſive poſteris eorum ſuperſtitibus, plane excludunt; evenit ex interpretatione verborum quae jam citavimus; ac ſi dictum fuiſſet, filias ad ſucceſſionem nunquam evocandas, ubi filius ſuperſtes eſſet: cum interim etiam autument ipſi ex diſſimili eorundem verborum interpretatione, quae placuit aliarum gentium juriſprudentibus, liberos utriuſque ſexus haereditates pariter cepiſſe, neque filios filiabus antepoſitos. Gemara Hieroſolymitana ad tit. *Baba Bathra*, fol. 16. col. 1. חכמי גויים אומרים בן ובת שוין כאחת דאינון דרשין בן אין לו הא אם יש לו שניהן שוין התיבון הכתיב ואם אין לו בת הא אם יש לו שניהן שוין *Juriſprudentes Gentium ſtatuunt filium & filiam in pari ſucceſſionis gradu, quod inde ortum eſt, quia interpretantur verba illa*, ET FILIUM NON HABUERIT,

BUERIT, *ac ſi adjiceretur*, at ſi habuerit, utrique pares ſint. *Similiter intelligant illud quod ſcriptum eſt*, ET SI FILIA EI NON FUERIT; *quod ſi fuerit*, utrique ſint pares. Certe apud veteres Romanos ſui haeredes utriuſque ſexus pariter, ex ipſo XII. tabularum jure, ſuccedebant; uti liquet ex l. 14. C. tit. de legitimis haeredibus, Caii Inſtitut. tit. XVI. Inſtit. de haeredit. ab inteſtato §. 1, D. tit. *Si tabulae teſtamenti nullae exſtabunt*, alibi paſſim. Quo factum eſt, ut ad Romanorum leges, quibus liberi utriuſque ſexus naturales (modo legitimi etiam eſſent) cum adoptivis aequiparabantur, non ad Ebraeorum, quibus etſi adoptionis genus quoddam in uſu (ut infra monemus) ſexus tamen ſequior poſthabitus in ſucceſſionibus erat, nec, filiis communve poſteris exſtantibus, ad haereditatem omnino admiſſus, apposite diſputans D. Paulus ad Romanos cap. VIII. 17. tam de adoptivis quam naturalibus locutus, Εἰ δὲ, inquit, τέκνα, καὶ κληρονόμοι, *Si liberi, etiam & haeredes*. Quod tamen vertitur etiam, *ſi autem filii, & haeredes*, ut in Vulgata. Sed ita foeminae argumento non ſatis comprehendi videntur, quas ibi excluſas nemo ſanus dixerit. Atque ut τὸ בנים Ebraeis tam filios quam utriuſque ſexus prolem denotat, ita & Graecis τέκνα, atque etiam Helleniſtis υἱοὶ, pro בנים ſubſtitutum, tam liberos quam filios non raro ſignificat; quemadmodum item filii appellatio, jure Caeſareo, filias ſaepius continet, ut videre eſt ll. 84. 116. & 122. D. tit. de verborum ſignificatione, Videſis etiam D. Paul. ad Galatas, cap. IV. 7. atque inferius, cap. XIV. Neque vero ex Romana juriſprudentia tantum, ſed etiam ex Mahumedana (quae ita in oriente & auſtro latiſſime a multis ſeculis obtinuit, ut Romana olim tum in oriente tum in occidente) liberi utriuſque ſexus ſimul ſuccedunt. Nam hac item, partes in ſucceſſione filia unica ſimul cum filio aequales, plures cum filio inaequales faciunt; uti videre eſt in Alcorano, Suratha ſeu cap. IV. cui titulus *Elnaſha* ſive *de mulieribus*. Verba ſunt, يوصيكم الله في اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين فان كن نسا فوق اثنتين فلهن ثلثا ما ترك وان كانت واحدة فلها النصف, *Deus ita praecepit vobis de liberis veſtris. Maſculi pars ſit quanta faeminarum binarum. Quod ſi filiarum numerus binas exceſſerit, etiam & eis ſingulis ſit tertia, quicquid reliquerit defunctus. Quod ſi unica fuerit, dimidum ipſa ſortiatur.* Scilicet filiabus, ubi cum prole maſcula plures eſſent, ita tribuenda eſt ex hoc jure haereditas, ut filiis ſingulis inter filias ſors duplex cederet; adeo ut cujuſlibet filiae ſors vocitaretur pars tertia, & ſors cujuſlibet filii tertiae duae; denominato numero non ex aſſis diviſione, ut palam eſt, ſed ex ea ratione, quam invicem habent filii filiaeque in hujuſmodi diſtributione ſingulae. Ubi autem filius & filia eſſet unica, tam huic quam illi aſſis dimidium hinc debetur. Ita intelligendus eſt locus ille Alcorani, qui, ut non pauci alii, non tam ſecundum verborum ſignificationem, quam ſenſum legitur in verſione Latina, quae ſaepius etiam eſt depravatiſſima. *Deo jubente* (ſic ibi Azoara VIII. quae ſimul cum IX, X, & XI. quarto, in codice Arabico, reſpondent) *quantum duae filiae unus habeat filius. Et ſi plures quam duae fuerint, ille duas tertias; ſi una ſola, mediam.* Nempe idem innuit hic, filium habere duas tertias, ac filiam quamlibet tertiam unicam, modo quo dictum eſt. Unde Mahumedes Ben Achmed, in exegeſi perpetua ad Alcoranum, rem totam ſic explicat, وله نصف المال ولها النصف وان كان معه واحدة فلها الثلث وله الثلثان وان انفرد حاز المال, *Sexui maſculo pars altera, altera vero faemineo tribuitur, ubi unica fuerit cum maſculo filia; ſed filiae pars tertia, & filio tertiae duae, ſi ab aequalitate in haereditatis diſtributione recedatur.* Conſonum etiam hiſce eſt, quod de ſucceſſione a latere ſub finem ejuſdem Surathae habetur, فان كنتا اثنتين فلهما الثلث مما ترك وان كانوا اخوة رجالا ونسا فللذكر مثل حظ الانثيين. *Et ſi fuerint* (cum fratre demortui) *ſorores binae, hiſce* (ſingulis) *tertia debetur. Si demum reliquerit quis fratres ſimul & ſorores, maſculi pars ſit quanta faeminarum duarum.* In Italica autem prioris loci verſione legitur, *Et ſe ſara piu che due, habbino due terze.* Quaſi duae tantum tertiae ad filias binis plures ex lege attineret. Sed proculdubio in eo quod eſt, *ſi plures quam duae fuerint, ille duas tertias*, in verſione Latina, aut perperam legebat Italus, aut ſubſtituendum temere putabat, *illae duas tertias*; quod non ſolum ipſi rei adverſatur, ſed etiam fidei tum codicum impreſſorum, tum exemplaris, quod habeo, manuſcripti, neque ipſa verſione recentioris; ubi etiam *ille* plane legitur. Et mirum eſt ab Andrea Arrivabenio obtendi verſionem Italam ex Arabico eſſe deſumptam, cum manifeſtiſſima occurrant in ea paſſim argumenta, non modo Roberti Retinenſis Angli Latinam impoſtorem fuiſſe ſecutum, verum etiam & ipſos ſive librariorum ſive typographi in Latina errores, utpote ex Arabici codicis ope minime deprehenſos, retinuiſſe. De Latina, & Italica vide etiam, ſi placet, Joſephum Scaligerum Epiſtola CCCLXI, & CCCLXII. Sed hoc obiter. Non ſolum autem apud Ebraeos, verum etiam apud alios ſeculorum vetuſtiorum populos, mares in ſucceſſionibus potiores ſunt habiti, quod & animadvertit Joannes Coraſius in Senatuſconſultorum curiae Toloſanae, cap. LIX. De recentioribus ſeculis res eſt paſſim obvia.

CAP. II.

De liberorum in bona materna ſucceſſione, & jure dotali.

MAtti nuptiis ſolutae ſimili modo ſuccedunt etiam liberi; ſed nuptae, non ſine temperamentis aliquot, maxime tribus, e quibus pendeut caetera. Ea ſunt, aut ſucceſſio maritalis, de qua infra ſuo loco; aut ubi mater filio ſine prole mortuo ſuperſtes eſt; aut de liberorum ſexu. Extra haec, ut patri, ita matri poſt mortem patris, filii, nepotes, filiae, neptes linea recta ſuccedunt. Ubi autem filio ſine prole defuncto ſuperſtes erat mater, non ita ei mortuae ſine liberis ſucceſſit Filius בקבר, aut *in ſepulchro*, uti aiunt, ut transferretur per demortuum ejuſce nomen, ceu jure aliquo ſucceſſionis vicariae aut repraeſentationis, haereditas materna ad adgnatos jus, ſeu paterno ſanguine conjunctos, veluti fratres, ſorores, patruos ſeu amitas: ſed ad matris adgnatos, ſeu paterno ei conjunctos ſanguine, revertebatur. Nam adgnati, ſeu paterno ſanguine conjuncti, ſolummodo a latere ſuccedunt: nemo omnino cognationis maternae nomine; quae nec pro cognatione civili habebatur, ut fuſius mox docetur. Atque hoc eſt quod vult Gemara Babylonia ad tit. *Baba Bathra*, fol. 114 b. אין הבן יורש את אמו בקבר לנחול לאחין בן ראב, *Filius non ſuccedit matri ſuae in ſepulchro, ut ita transferatur haereditas ad patruos ejus.* Unde Moſes Maimonides, Halach. *Nechaloth.* ſeu *de haereditatibus*, cap. I. זרע בנה הוא שירשנה אם היה לו זרע ואם אין לו זרע תחזור ירושתה למשפחת בית אביה אבל אם מתה האם תחלה ואחר כך מת הבן אפילו היה קטן בן יומו ולא כלו לו חדשיו הואיל וחיה אחר אמו שעה אחת ומת הרי זה נוחל את אמו ומנחיל דנחלה ליורשיו ממשפחת אביו, *Semen ſeu poſteri filii ejus* (matris) *ſunt ei haeredes, ſi modo poſteros habuerit; ſin vero, redit haereditas ejus ad cognatos familiae ejus paternae. At vero, ſi primo mortua fuerit mater, & poſtmodum filius, tametſi fuerit minor, quantulocunque tempore ſuperſtes, aut minime in utero compleverit menſes ſuos, quandoquidem momento aliquo matri ſuperſtes fuerit, ei ſuccedit, & transfert haereditatem ejus ad eos, qui ex cognatione paterna ei haeredes ſint.* Quod ad liberorum ſexum attinet, duntaxat maſculi (ſed poſt maritum, qui in ſucceſſione hac ſemper praeferendus, ut infra cap. XVII. oſtenditur) ſuccedebant. Caeterum & de bonis hic diſtinguendum eſt. Alia in hac ſucceſſione erat dotis (quae virgini CC. zuzorum, ſeu ſiclorum L. praeſtitui ſolebat; viduae aut vitiatae zuzorum C. ſeu ſiclorum XXV.) alia reliquorum bonorum uxoris ſeu matris, quae omnia nomine נדוניא veniebant: etenim haec ad liberos quoſcunque uxoris maſculos poſt mariti mortem tranſmittebantur; illa ad maſculos duntaxat ex marito, qui dotabat ſuſceptos, modo mox indicato. Ita Gemara Babylonia ad tit. *Cethuboth*, ſeu *de pactis dotalibus*, fol. 52. & Moſes Maimonides Halach. *Iſhoth*, ſeu *de re uxoria*, cap. XIX. Quin Moſes quem diximus, Halacha eadem, cap. XII. ſex eſſe res ait, quae praeter עקר כתובה *dotem principalem* marito incumbunt, ac תנאי כתובה, id eſt, *conditiones*, aut *appendices*, *dotis*, appellantur, ſeu *jura dotalia*. Ea ita enumerat, לרפואתה אם חלתה ולפדותה אם נשבית לקוברה אם מתה ולהיות נזונת מן נכסיו יושבת בביתו אחר מותו כל זמן אלמנותה ולהיות בנותיה ממנו ניזונות מנכסיו אחר מותו עד שתתארסנה ולהיות בניה הזכרים ממנו יורשין כתובתה יותר על חלקם בירושה שעם אחיהם: *Ut medicorum cura uxori a marito praeſtetur, ſi aegrotaverit; ut ab ea redimatur, ſi captiva fuerit; ut ſepeliatur ab eo, ſi fuerit mortua; ut alatur ex illius ſubſtantia, & in aedibus ejus degat poſt mortem ejus, quamdiu vidua fuerit; ut filiae ab eo ſuſceptae ex illius ſubſtantia alantur, quamdiu fuerint innuptae; ut demum liberi ejus maſculi ex eo ſuſcepti ſuccedant in dotem, praeter partes, quas cum fratribus inſuper capiunt in haereditate paterna.* Hinc diſtinctio ſatis obvia de ſucceſſione haereditaria; aliam eſſe ירושה של תורה, ſeu *haereditariam ex lege ſucceſſionem*, aliam תנאי הכתובה, ſeu *ex conditione dotali*, quam cum caeteris דברי סופרים, ſive *ſancitis ſcribarum*, ſacrae legi ſuperinductis, id eſt, illuſtriorum juriſprudentum conſeſſus magni decretis, volunt manaſſe. Expreſſe dotale hoc conſeſſui illi tribuitur a Maimonide, dicto tit. cap. XVI. Atque ad decreta eorum attinet illud Servatoris apud D. Matthaeum XXIII. 2. *Super cathedram Moſis ſederunt ſcribae & phariſaei. Omnia ergo, quaecunque dixerint vobis* τηρεῖν, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε, *ut ſervetis, ſervate ac facite.* De ea re videſis, ante alios, Abulenſem ad D. Matth. cap. XV. quaeſt. 12. & ad XXIII. quaeſt. 27. Sed de eorum autoritate in hujuſmodi aliiſve decretis ſanciendis ampliſſima, nos, accuratione non exigua, in libris de Conſeſſu illo inſcripſis. Etiam in materna bona, ubi binae uxores eſſent, ſucceſſionis exemplum affert idem Maimonides dictae Halachae cap. XIX. Habet in bonis uxor M. ſiclos, parit filium, & moritur. Ducitur a viro ſuperſtite alia, cujus bona ducenti ſunt. Ea item mortua, moritur maritus, cujus bona bis mille ſicli. Ex prima ſuſceptus filius capit mille, ex ſecunda ducentos, pro ratione bonorum maternorum; והשאר יורשין אותו בשוה, *& in id quod reliquum eſt aequaliter ſuccedunt*, adeo ut filio primae cedant MCCCC. ſicli ſecundae DC. praetermiſſa in exemplo primogeniturae in bonis paternis ratione, quae ſi admittatur, alia ejuſce quod reliquum erat diſtributio facienda, uti mox oſtenditur. Atque hoc in ſucceſſionibus obtinuit, ubi דינר אחד או יותר, *unicus denarius*, ſeu *zuzus minimum unicus, praeter bona materna ſupererat.* At vero ſi ſupererat omnino nihil, tunc in partes aequales uterque filius, ſeu quemadmodum exigebat lex ſacta, ſuccedebat, ut idem eodem capite. Ubi etiam momentum mortis patris ſpectandum tantummodo eſſe docetur; adeo ut, quae poſtmodum accreverint patrimonio bona alia, pro nihilo in hac ſpecie habeantur. Quin ſi aes alienum aequale eſſet bonis praeter bona materna reliquis, nihilominus in diſtributione haereditatis ratio ejus neutiquam habita. Caeterum, ubi mortua uxore altera, e qua filii ſuſcepti, alia ducta fuerit, quae, cum pepererat etiam filios, marito ſuperſtes, ſacramento viduae praeſtito dotem ſe nondum remiſiſſe, vendidiſſe, nec

nec ſibi ante cepiſſe (ſine quo dos viduae minime exigenda erat, de qua re idem Moſes citata Halacha, cap. XVI.) moveretur, hujus, utpote viduae juratae, ac dotem jam ſive poſſidentis ſive vendicantis, filii ex lege ſuccedebant; illius cui maritus ſuperſtes fuerat filii, ex ea quam diximus conditione dotali: unde fiebat, ut primae filii maternam hanc haereditatem ſeu dotem primo caperent, & dein filii ſecundae etiam ſuae matris dotem, idque tametſi nihil omnino reliquum eſſet praeter ipſas dotes; quoniam ſcilicet utriuſque ſucceſſio ex conditione dotali non erat. At ſi quid reliquum eſſet, aequalis ejus fiebat diſtributio. Si quis uxores binas, quarum utrique filii, reliquerit, & ipſae viduae, ſacramento viduarum praeſtito, mortuae fuerint, utriuſque filii in dotes maternas ſeorſim ſuccedebant; ſed neuter ex conditione dotali, ſed ex lege: & primae filii ſecundae filiis antepoſiti. Nam bona mariti hypothecae jure ad praeſtandum uxoris ſuperſtitis dotem obligabantur. Sin vero neutra viduarum ſacramentum illud praeſtitiſſet, ſucceſſerunt filii utriſque in bona dotalia, qua paternorum bonorum ita pars facta fuiſſent. Si praeſtiterat altera, altera minime, hujus dos patrimonii pars fuiſſet facta; illius, dotis nomine, ad filios ſuos veniſſet, bonis non immiſta paternis, quae ad utriuſque filios pariter attinebant. Summa eſt; in matris, quae patre ſuperſtite demortua eſt, dotem filios ſeorſim perpetuo ſucceſſiſſe, ſi ea juramentum quod diximus praeſtitiſſet. Atque ſimilis ratio obtinebat, ſive plures, ſive unicam quis haberet uxorem. *Dos* autem id tantum denotat, quod expreſſo dotis nomine pactis & inſtrumentis dotalibus a marito, ut donatio propter nuptias, inſerebatur; ut excludantur alia quaecunque ſive profectitia ſive adventitia uxori bona; de quorum natura ac nominibus conſulas Maimonidem, Halach. *Iſhoth*, ſeu *de re uxoria*, cap. XVI.

CAP. III.

De liberis naturalibus e concubina, ancilla, extranea, genitis. De Mamzeribus, ac liberis ex inceſtu ſuſceptis. Et de Jepthe e patrimonio a fratribus ejecto.

CUM autem liberi ſint alii legitimi, naturales alii; tam hi quam illi in haereditatem veniebant, ſed non ſine diſtinctione. Nam naturalium, ſeu eorum qui ex legitimis nuptiis nati non ſunt, alii fuere ex concubinis, quae nec ancillae, nec extraneae ſeu gentiles, ſed in uxores rite duci potuiſſent; alii ex inceſtu, ſeu damnato, ערוה ſeu *turpitudinis* nomine, coitu geniti; alii ex ancillis, ſeu extraneis ſive gentilibus. Primi & ſecundi generis liberi haereditates adibant, non item tertii. Concubinae primi generis non aliae habebantur a juſtis uxoribus, excepto quod ſine nuptiarum ritu pactiſque dotalibus juſta uxor non fiebat, quae in concubinatu praetermiſſa. Unde, ad illud II. Samuelis V. 13. *David etiam duxit uxores & concubinas Hieroſolymis*, Gemara Babylonia, tit. *Sanhedrin*, ſeu *de tribunalibus & judiciorum formulis*, fol. 21. a. מאי נשים ומאי פלגשים אמר רב יהודה אמר רב נשים בכתובה ובקידושים פלגשים בלא כתובה ובלא קידושים, *Quid uxores? quid concubinae? ait Rab Jehuda; ait Rab, uxores fieri pactis dotalibus ac ritibus nuptiarum; concubinis neque hos neque illa adhibita.* Adde Gemaram Hieroſolymitanam, tit. *Cethuboth*, cap. V. fol. 29. hal. 3. col. 4. & commentarium adjectum ptimo capiti Halachae *Iſhoth*, ſeu *de re uxoria*, Moſis Maimonidis. Si tamen eam, quacum legitimum haberi conjugium non poterat ob natalium defectum, veluti ſervam, quis dotalibus cum pactis in concubinatum acceperat, ea & uxor improprie dicebatur & concubina. Sic magiſtri in exemplo Ceturae (quam eandem cum Hagare fuiſſe plerumque volunt) ab Abrahamo ductae, Geneſ. XXV. 1. Ibi R. Bechai fol. 35. col. 4. (ad illud, *Et filiis concubinarum dedit dona*, &c.) Ceturae filios inprimis a magiſtris ait intelligi; & נקראת פלגש לפי שהיא ממשפחת עבדים ונקראת אשה לפי שכתב לה כתובה וכן אמרו רבותינו ז״ל נשים בכתובה פלגשים בלא כתובה, *Vocatur*, inquit, *concubina, quoniam erat ex familia ſervili; vocatur autem uxor, quoniam non ſine inſtrumento dotali conjuncta eſt. Atque ſic magiſtri noſtri piae memoriae; uxores cum inſtrumento ſeu pacto dotali, concubinas ſine hoc fieri.* Quin vetuſtiſſimus autor libri *Zohar*, ad *Bereſith*, fol. 79. col. 316. in illud de Abrahae donatione, בני הפלגשים אלין הוו בני קטורה פלגש בקדמיתא ופלגש השתא, *Filii concubinarum ſunt hic filii Ceturae, quae concubina & antea & nunc erat.* Atque ita ſane expreſſim nuncupatur I. Paralip. I. 32. Videſis D. Auguſtinum ſuper Geneſ. ad literam, quaeſt. 90. & de civitate Dei lib. XVI. cap. XXXIV. Liberis autem concubinarum, cum quibus legitimum contrahi potuit matrimonium, ſucceſſionis jus agnoſcit David Kimchius ad II. Samuelis IX. 7. ubi Saulis ex Rizpa concubina filios cum Mephiboſhetho ejuſce ex Jonathane F. nepote in paterna bona ſuccedere debuiſſe vult, ſi perduellionis crimen non interveniſſet, de quo capite XXIII. אעפ שהם בני פילגש, *etiamſi fuerint concubinae filii.* Vide II. Sam. III. 7. & XXI. 8. de Rizpa. Et fuiſſe etiam, in ingenuis in concubinatum accipiendis, pactorum dotalium quorundam uſum agnoſcunt, ſed non ejuſmodi ut conditiones illae dotales, quae ad uxores ſpectabant, in eis locum haberent; unde & ſucceſſio in dotem, quae uxorum proles erat (ut capite oſtenditur ſuperiori) ad concubinarum liberos non attinebat. De qua re conſulas D. Kimchium ad II. Sam. V. 13. Caeteram autem haereditatem proli concubinarum hujuſmodi negatam a Rabbinis, qui juriſperitos agunt, non comperio, utcunque a doctiſſimis viris atque Ebraicarum literarum callentiſſimis, dum de concubinis non diſtinguunt, earum, qualeſcunque fuerint, liberos temere exhaeredatos video. Videſis Joannem Druſium ad loca difficiliora Geneſeos cap. LXIV. & Davidem de Pomis in Lexico, verbo פלגש, fol. 143. Joannem Pinedam de rebus Salomonis, lib. II. cap. III. Sed, ut id quod res eſt dicam, concubinae hujuſmodi ingenuae atque Iſraeliticae tantum

tantum non juſtae uxores erant, & ſane uxorum nomine interdum etiam in Sacris Literis deſignari volunt magiſtri. Inde ad illud de Davidis regis uxoribus & concubinis ſupra citatum, Gemara Babylonia, fol. 21. a. ad tit. *Sanhedrin*, למלוי שמנה עשר, *ut impleretur numerus octodenarius*. Scilicet mandatum Deuter. XVII. 17. de uxoribus regi non multiplicandis, de pluribus quam octodecim intelligunt, ut videre eſt in Miſna, tit. eod. cap. II. Quin apud Helleniſtas, Eſtheris II. 8. & 14. φύλαξ τῶν γυναικῶν, ſive *uxorum cuſtos*, tam id quod eſt שומר הפלגשים, ſive *cuſtos concubinarum*, quam שומר הנשים, ſeu *cuſtos uxorum*, interpretatur. De liberis ex inceſtu genitis (quod & de concubinis & de uxoribus ingenuis & Iſraeliticis, ſed quibuſcum ſive ob affinitatem ſive ob conſanguinitatem matrimonium contrahi non poterat, intelligo) ita Moſes Maimonides, ex veterum ſcitis, Halach. *Nechaloth*, cap. I. כל הקרובין בעבירה יורשין ככשרים כיצד כגון שהיה לו בן ממזר או אח ממזר הרי אלו כשאר בנים וכשאר אחים לנחלה, *Omnis qui proximior eſt, tametſi ex tranſgreſſione, ſuccedit ac ſi plane legitimus fuiſſet. Quomodo? Si cui ſit filius Mamzer, aut frater Mamzer, hi in haereditatem ſuccedunt non aliter ac alii filii, alii fratres.* Vide nunc Gratianum Cauſ. 35. quaeſt. 7. *Mamzer* in Deuteronomio ἐκ πόρνης, ſeu *de ſcorto*, natum interpretatur tum vulgata, tum Helleniſtica verſio. In Arabica R. Saadiae زنيمي *illegitime genitus*, in Erpeniana فرخ الزنا *pullus meretricis*, ac in Ms. verſione quam bibliothecae Arundellianae debemus ولد زنا *meretricis proles* vertitur. Et tralatio Graecobarbara in gratiam Judaeorum Graecienſium Conſtantinopoli, ante annos LXXX. impreſſa, pro eo quod legitur in Deuteronomii XXIII. 2. *Non ingrediatur Mamzer in coetum Domini*, habet, נמי ארטי בשטרדוש איש טי שינגוי טו קירו, Ναμὴ ἔμπη βάσταρδος εἰς τὴ συναγωγὴ τοῦ Κυρίου, *Non intret baſtardus in ſynagogam Domini*. In paraphraſi autem Onkeli, in Perſica Tawaſii, & Judaeorum Hiſpanienſium verſione retinetur ipſum *Mamzeris* nomen. Talmudici velut a מום זר, quod *maculam extraneam* ſonat, deduci volunt, & ממזיר *Mamzir* non raro ſcribunt; uti & in Pentateucho Samaritano exaratur, ſcilicet, ממזר. A magiſtris autem ſtrictius plerumque ſumitur, & pro eo qui ex coitu naſcitur ſive כרית, id eſt, *exciſione*, ſive ultimo ſupplicio, ex ſententia forenſi, plectendo. Unde Salomon Jarchius ad illud Deuter. XXIII. 2. *Non ingrediatur Mamzer in coetum Domini* (quod de matrimonio cum Iſraelitide contrahendo, ac ſi dictum fuiſſet, לא ישא ישראלית, *Non ducat in uxorem Iſraelitidem*, exponunt) אין ממזר אלא מחייבי כריתות וחל והזכר מחייבי מיתת בית דין שאין בעריות מיתת בית דין שאין בהם כרית, *Mamzer*, inquit, *is duntaxat eſt, qui ex coitu exciſione plectendo naſcitur, aut* (*quod magis dicendum*) *ex eo qui ex ſententia forenſi ultimo plectendus ſupplicio. Nam inter coitus, qui nomine* ערוה (ἀσχημοσύνης ſeu turpitudinis) *ſignantius denotantur* (Levitico XVIII. & XXI.) *nullus eſt ex ſententia forenſi ultimo ſupplicio plectendus, ad quem ſimul exciſionis poena non attinet.* Et Miſna, tit. *Jabimoth*, cap. IV. איזהו ממזר כל שאר בשר שהוא בלא יבא דברי ר' אקיבא שמעון התימני אומר כל שחייבין עליו כרת בידי שמים והלכה כדבריו ר' יהושע אומר כל שחייבין עליו מיתת בית דין, *Quiſnam eſt Mamzer? Omnis qui genitus ex conſanguineis, quorum vetitus coitus, juxta ſententiam Rabbi Aquibae. At Simeon Themnites ait, Omnis qui natus ex coitu, qui vindicta Numinis ex lege excidendus. Et ſententia ejus recepta eſt. Rabbi Joſhuah autem dixit, Omnis qui naſcitur ex coitu ex forenſi ſententia capitali ſupplicio plectendo.* Ubi R. Obadias Bartenorius coitum cum muliere menſtruis laborante excipit. Verba ejus ſunt; וכן הלכה שכל שאסורו אסור כרת הולד ממזר חוץ מן הנדה אבל מחייבי לאוין אין הולד ממזר, *Et ſic eſt recepta ſententia, omnem natum ex coitu ſub poena exciſionis vetito Mamzerem eſſe, excepto coitu cum foemina menſtrua patiente. At vero ex coitu generatim duntaxat vetito Mamzerem non naſci.* Adde Gemaram Hieroſolymitanam ad dict. tit. fol. 6. Halach. 15. & Babylon. fol. 46. Et vide inſuper R. Bechai, ad Deuteronom. fol. 225. col. 2. *Sepher Siphri*, fol. 50. col. 198. *Peſiktha Zotertha*, fol. 80. col. 2. uti etiam Davidem Kimchium ad Zachariam IX. 6. ac Munſterum ibidem, praeter eundem Kimchium & Philippum Aquinum in radice מזר, & Paulum Riccium in Mandatum negativum CXVII. Exciſio autem erat poena, non civilis aut a magiſtratu infligenda, ſed מן השמים *coelitus*, ſeu a Numine vindicta ſumpta. De ea videſis Sixtinum ab Amama in Antibarbaro, lib. III. pag. 955. Joannem Druſium ad difficiliora Geneſeos loca, cap. XXIV. praeter Joannem Cocceium ad Talmudicum titulum *Maccoth*, cap. III. Et nos de ea fuſius agimus alibi. Ex Ebraico *Mamzer* natum eſt in jure pontificio *Manzerum* & *Manſerum* nomen; quod pro ſcorti qualicunque prole ſumitur ab ejuſdem juris magiſtris, ad tit. *de renuntiatione*, cap. 10. *Niſi cum*, §. *Perſonae vero*. Ubi *nothi*, *Manzeres*, *ſpurii*, *naturales* diſtinguuntur. Et rhythmis ſolent explicari;

Manzeribus ſcortum, ſed moecha nothis dedit ortum:
Ut ſeges a ſpica, ſic ſpurius eſt ab amica:
Dant naturales, quae nobis ſunt ſpeciales.

Quin Gabriel Palaeottus cardinalis, libello de Spuriis, cap. XVI. de *Manzeris* vocabulo locutus, *Hodieque*, inquit, *in reſcriptis, privilegiis & curia Romana ſatis quidem eſt celebre.* Eundem videſis cap. LIV. ubi in prolis ex legitimis nuptiis non ſuſceptae ſucceſſionem etiam ex jure ſacro diſputatur. Recentioribus item Graecis hinc habetur Μαζὴρ eadem notione, ut Gregentio, aliis. Unde Venantio Fortunato lib. V. Epiſt. 5. Judaei nuncupantur *agmina Manzara*, & Sedulio lib. V. *Manſeres populi*. Adi nunc, ſi placet, I. Pinedam de rebus Salomonis, lib. I. cap. V. Certe nec ambigendum eſt, cognomen illud Joanni Damaſceno inditum ex hoc ipſo vocabulo natum eſſe: nam etiam is Ebraeus erat, ſeu Syrus. Eum imperator Conſtantinopolitanus Μαζὴρ

Ἰουδαϊκῷ

Ἰουδαϊκῷ φρονήματι μετωνόμασεν, inquit Cedrenus, *Manzer ſenſu Judaico appellavit*; in opprobrium ſcilicet, nec ſine paronomaſia, ratione cognominis priſtini & fere conſoni habita. Eidem autori nuncupabatur ante ὁ τοῦ Μανσὺρ, ὃ ἑρμηνεύεται λιθέρμβος, *Filius Manſor, quod ſignificat Lentrabus.* Etiam & ita cognominatur Suidae. Sed interea quid apud Cedrenum hic λιθέρμβος? Ignotum ait eſſe vocabulum Joannes Meurſius in Gloſſario Graecobarbaro. Nonne depravatum eſt ex Λυτρούμενος *redemptus*? Quod non ideo ariolari ſum auſus, quia τὸ Μανσὺρ *redemptum* ſonare, aut quid illud denotet, ſatis ſciverim. Sed ſcriptores veteres, qui Damaſcenum hoc nomine meminerunt, ni fallor, id λυτρούμενον ſeu *redemptum* ſignificare exiſtimabant; unde ſane difficile non eſt τὸ λιθέρμβος librariorum naſci incuria, ut cuique veteris ſcripturae callentiori manifeſtum eſt. Ita autem vocabulum eis ſonaſſe dignoſcitur ex Paulo Diacono, qui ſcriptorem aliquem Graecum vertens, *Pro Manſur*, inquit lib. XXII. *quod ejus avitum nomen eſt, quodque Redemptus interpretatur, ſenſu Judaico, novum eccleſiae magiſtrum, Manſeron, mutato nomine vocitabat.*

Certe τὸ المنصور *Manſor*, quod Arabibus nomen eſt proprium, nec in oriente inuſitatum, *adjutum, vindicatum, ſervatum* ſeu *ſozomenum* ſonat, atque ita in *redempti* ſignificationem forte migrare potuit. Sed hoc obiter. Liberi autem ex concubina conditionis ſervilis, aut extranea ſeu gentili, a ſucceſſione plane apud Ebraeos excludebantur. Id ſatis liquet ex Miſna, tit. *Jabimoth*, cap. II. Et Maimonides verbis ſupra de Mamzere citatis ſubjicit, אבל בנו מן השפחה או מן הנכריה אינו בן לדבר מן הדברים ואינו יורש כלל *Atqui filius ex ancilla aut extranea ſuſceptus ad ea, qua dicta ſunt, non habetur pro filio, nec omnino haereditatem capit.* Eundem Maimonidem vide Halach. *Jabimoth*, cap. I. praeter Geneſ. XXI. 10. XXV. 6. Unde D. Paulus ad Galatas IV. 30. *Ejice ancillam & filium ejus. Non enim erit haeres filius ancillae cum filio liberae.* Et Iſaacum haeredem ex aſſe reliquit Abrahamus, filiis concubinarum muneribus nihilominus ditatis, & in regiones orientis ablegatis. Sed mirum interea eſt quod habet vetuſtus autor τοῦ *Bereſith Rabba*, ſol. 68. col. 2. Apud Alexandrum Magnum, rerum Aſiae potitum, Iſmaelitas ſive Arabas litem adverſus Iſraelitas inſtituiſſe על הבכורה, ſive *de jure*, aut praerogativa, *primogeniti.* Etenim Iſmael Abrahae primogenitus erat, licet ancillae filius. Advocatum reſpondiſſe, אדוני המלך אין אדם עושה משהוא רוצה לבניו, *Domine mi rex, nonne fas eſt cuique pro libitu ſuo cum filiis ſeu liberis agere?* Regi annuenti, At ſcriptum eſt, inquit, Geneſ. XXV. 5. *Et dedit Abraham totam ſubſtantiam ſuam Iſaaco.* Et de diſtributione porro interrogantibus Iſmaelitis, illud quod ſequitur ibi ſubjecit, *At filiis concubinarum, quae Abrahae erant, dedit Abraham dona.* Inde lite abſtinebant, ונסתלקו משם בבושת פנים, *& ob pudorem ultra diſputare nolebant.* Ita autor ille. Perinde ac ſi abſque Abrahae donatione fuiſſet, etiam Iſmael ejuſque poſteri, tametſi ex ancilla in concubinatu genitus ipſe, ut haeredes ſuccedere debuiſſent. De paternis donationibus, atque exhaeredatione liberorum, infra. Hiſtoriolae ſeu deciſionis illius pars habetur in Gemara etiam Babylonia, ad cap. XI. tit. *Sanhedrin*, fol. 91. a. ubi advocatus ille vocatur גביהא בן פסיסא *Gibiah Ben Peſiſa*, de quo vide plura apud Abrahamum Zacuthium in *Sepher Juchaſin*, fol. 13. b. & Iſachar Ben Nepthali in commentariis ad locum e *Bereſith Rabba* citatum. Sed quid interea eſt illud quod legitur Judicum XI. 2. ut vulgata habet, *Haeres in domo patris noſtri eſſe non poteris, quia de altera matre natus es?* Id Jepthi Gileadis ex אשה זונה (quod ſive *meretricem* aut γυναικὸς πόρνης cum Helleniſtis, ſive *cauponam* interpretari licet) filio ſuſcepto dicitur a fratribus ejus, ex aliis Gileadis ſive uxoribus ſive concubinis natis. Certe in Ebraeo nihil eſt quod reſpondeat τῷ *non poteris.* Nam ita ſe verba ſacra habent לא תנחל בבית אבינו כי בן אשה אחרת אתה, *Non ſuccedes*, ſeu *non poſſidebis, ut haeres in domo patris noſtri, quia filius es ex foemina alia ſuſceptus.* Illud, *non poteris eſſe haeres*, innuit jure eum ab haereditate excluſum. *Non ſuccedes*, ſeu *non poſſidebis, ut haeres*, ſive, quod idem eſt, ὁ κληρονομήσεις (quemadmodum Helleniſtae) ut ex jure dictum quidem innuere poteſt, ita etiam ex injuria & vi pronuntiatum. Atque hoc in cauſa dicti illius fuiſſe volunt aliqui: expuliſſe ſcilicet eum injuria a patrimonio fratres. Et ipſe Jepthes, veluti injuriae memor, commate 7. *Nonne vos eſtis qui odiſtis me, & ejeciſtis e domo patris mei? Et nunc veniſtis ad me neceſſitate compulſi?* Nam receptiſſima eſt apud magiſtros ſententia illa, מי שיש לו בן מכל מקום בנו הוא לכל דבר חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית, *Is cui filius eſt*, aut *proles, filium utique habet reſpectu omnigeno, niſi ſcilicet prognatus fuerit ex ancilla aut extranea*; id quod jam dictis apprime convenit, & ex Rabbinorum placitis ad locum e Judicibus jam adductum memoratur a R. Davide Kimchio. Sunt tamen qui אשה אחרת, ſeu *foeminam aliam* ibi ſumunt pro alius tribus uxore, atque ita rem ad legem Numer. XXXVI. 7. adverſus mutuas tribuum nuptias latam, quam illo aevo, ſeu ſub terrae promiſſae prima diviſione, tantum vim ſortitam fuiſſe volunt (ut infra capite XVIII. oſtenditur) relegant. De qua re conſulas jam dictum Kimchium, & ibidem R. Levi Gerſomidem. Certe *foemina* illa *alia* Fl. Joſepho plane extranea eſt. Nam ita ille de Jepthe ac fratribus ejus, lib. V. cap. IX. Οὐ γὰρ, inquit, ὄντα ὁμομήτριον αὐτοῖς, ἀλλὰ ξένον περὶ τὴν μητέρα δι' ἐρωτικὴν ἐπιθυμίαν ἐπαχθεῖσαν αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ἐξέβαλον καταφρονήσαντες δ' αὐτοῦ ἀσθενείας, *Cum non eſſet ex eadem matre natus, ſed peregrinus genere materno, quam pater amore ardens eis ſuperinduxerat, ejiciebant eum, ac ob imbecillitatem deſpiciebant.* Saidus item Batricides Patriarcha Alexandrinus de Jepthe, وكان ابن امراة سراقية وكان اخوته قد طردوه وجحدوه ولم يورثوه, *Et fuit filius mulieris Saracenae; unde antea ejecerant eum fratres ſui, & aſpernabantur eum, nec in haereditatem admittebant.* Qui *Iſmaelitae* ſunt in Ebraeo, *Arabes* dicuntur Onkelo & Pſeudouzielidi,

douziclidi, atque in Targum Hieroſolymitano סרקין *Saraceni.* Sic in Gen. XXXVII. 25. ubi Targum hoc habet סיעא דסרקין *turma Saracenorum*, ſeu pluraliter סיען *turmae*, ot citatur in Aruch; adjecto item, verba illa Gen. XXXIX. 1. מיד הישמעאלים, *e manu Iſmaelitarum*, Targumica illa lingua ibi verti מיד הסרקאי *e manu Saracenorum*, quod in paraphraſi Hieroſolymitana typis edita non comperitur. Ita Baal Aruch in סרק. Quin & Saidus patriarcha, quem diximus, matrem Jeroboami hoc nomine indigitat. Verba ejus ſunt, واسم امه سيسرا وكانت امراه سراقه *Et nomen matris ejus erat Siſera* (Tzerva in 1. Reg. XI. 26.) *quae fuit mulier Saracena.* At vero ſi extranea erat Jepthis mater, jure ſane, ni fallant Ebraeorum magiſtri, ejectus eſt. Utcunque etiam apud ipſum Joſephum conqueratur ſe ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν ἀδίκημα φανερῶς, *injuriam aperte perpeſſum eſſe.* Nam & omnimodum concubinatum extranearum ſeu alienarum foeminarum (in eorum nempe morem non tranſgreſſarum, ſeu quae nondum proſelytae juſtae fierent) nedum ex illo prolis ſucceſſionem, gens etiam in libidines projectiſſima illicitum habuit. Et Tacitus Hiſt. V. de Judaeis: *Adverſus omnes alios hoſtile odium. Separati epulis, diſcreti cubilibus, projectiſſima ad libidinem gens alienarum concubitu abſtinent. Inter ſe nihil illicitum. Alienae* ibi pro exteris; non pro aliis nuptis, manifeſto ſumendae; ut recte etiam Curtius Pichena in notis ad dictum Taciti librum. Sed & de interdicto concubitus extraneae ſeu ethnicae videſis Joſephum Scaligerum in Euſebianis, pag. 149. Poſtrema autem illa Taciti verba manarunt ex craſſa gentis morum legumque ignorantia, quae aliis itidem magnis, ut fieri amat, inter veteres ſcriptoribus impoſuit. Conſulas de dicto Judicum loco Arium Montanum, Nic. Serrarium, & Joann. Druſium. De Mamzeribus autem ſeu Manſeribus vide nunc Connanum commentariorum juris civilis, lib. II. cap. XVI. ubi temeraria canoniſtarum de eis effata reprehendens, *Manſeris*, recte inquit, *nomen barbarum eſt, nec aliis notum eſſe poteſt, quam quorum ex lingua ſumptum eſt.* Adde, praeter magiſtros qui ad Decretalium titulum de renuntiatione ſcriptitant, Ludovicum Molinam, de juſtitia & jure, tract. II. diſp. 165. (cui *Manzares* dicuntur) Couvaruviam in Epitome de ſponſalibus, Azorium inſtit. moral. part. II. lib. II. cap. 8. & ſequentibus. Quin hi etiam de ſucceſſione prolis ex illicito concubitu ſuſceptae ſuſius diſputant, ut item Fernandus Vaſquius de Succeſſionibus, part. II. lib. I. §. 2. num. 62. & ſeqq. Antonius a Gama in Deciſ. Luſitan. CCCXII. DD. ad C. tit. de Nat. libetis & Novell. XVIII. Joſephus de Seſſe Deciſ. Aragon. XLIII. Pontus Heuterus libello de libera hominis nativitate, alii ab hiſce laudati, quos ideo libentius hic memoramus, quoniam ſive Ebraeorum mores, ſive ſacras de hac re leges interdum ipſi, ſed aut oſcitanter nimis, aut nimis inſcienter quidem, tangunt.

CAP. IV.

De liberis adoptivis, aut in liberorum nomen a patre aſſertis. Servo non licuit liberum compellatione, ſeu Abba vocando, ſibi in patrem adſciſcere. De prole de qua ambigitur priori an ſequenti marito fuerit tribuenda.

EDitio vulgata etiam adoptionis meminit. Eſther. II. 7. *Vocabatur Eſther, & utrumque parentem amiſerat; pulchra nimis & decora facie. Mortuiſque patre ejus ac matre, Mardochaeus ſibi eam adoptavit in filiam.* Ita etiam commate 15. Sed *adoptare* hic non aliter verſionis autor ſumpſit, ac in Exodi II. 10. ubi Pharaonis filia dicitur Moſen *adultum adoptaſſe in locum filii.* Neque adoptionis Romanae veſtigium aliquod hic ineſſe putandum, ſed curam ſeu amorem, veluti ſive paternum, ſive maternum, quo nutritus ſive hic ſive illa orba, tantum innui. Quin in loco illo Eſtheris magiſtri non modo nullam agnoſcunt adoptionis quidem umbram, ſed etiam plane negant, dum verba illa לקחה לו לבת, *accepit eam ſibi in filiam* (ut habet veritas Ebraica) de matrimonio cum ea inito intelligunt. R. Jarchius ibidem; רבותינו פירשו לבית לאשה, *Rabbini noſtri explicant illud* לבת (*in filiam*) *per* לבית (*in domum*) *ut ſcilicet ſibi uxor eſſet*, quod diſerte aſſerunt etiam Helleniſtae, quibus pro verbis illis ſubſtituitur, ἐπαίδευσεν αὐτὴν ἑαυτῷ εἰς γυναῖκα, *educavit eam ſibi in uxorem.* Atqui adoptionis ſpecies quaedam in uſu erat. Nam in ſervis familiaribus cenſitus, aut ex ancilla ſuſceptus, aſſertione patris, aut ſervum illum non eſſe, ſed ſibi filium, aut hujus matrem manumiſſam fuiſſe (ſaltem ſi etiam ejuſce proles inter filios caeteros rite educata fuiſſet) inter liberos legitimos ſeu haeredes locum obtinuit. Quod de libero ita aſſerto multo magis dicendum. Inde illud Miſnae, tit. *Baba Bathra*, cap. VIII. האומר זה בני נאמן, *Qui aſſeruerit quem ſibi filium eſſe, ei fides habetur.* Ubi R. Obadias Bartenorius, ליורשו ולפטור את אשתו מן היבום, *Adeo ut filius ejuſmodi ei ſuccedat, & uxorem ejus a leviri nuptiis liberet.* Videſis Gemaram utramque; Hieroſolymitanam, ad eundem tit. fol. 16. 8. Halach. Babyloniam, fol. 127. b. Maimonidem, Halach. *Nechaloth*, cap. IV. & *Magid Miſna* ibidem. Adoptionem item nuncupat D. Auguſtinus ad Deuteron. quaeſt. 46. aliiſque in locis, uti etiam ex illo recentiores theologi, jus illud quo defuncto fratri ſuperſtitis fratriam ducentis filius tribuebatur. De jure illo infra, cap. XIV. Libero homini etiam fas erat patrem, nomine compellando ac frequenti adlocutione, quempiam ſibi ita adſciſcere, ut adoptionem illam veluti ſibi invitatam ambiendo praepararet: quae ab adſcito patre filium etiam agnoſcente demum firmabatur. Caeterum nec ſervis nec ancillis hoc licuit, ne patris ſic adſciti & natales & familia macula ſervili inſpergi viderentur. Etenim hoc eſt quod legitur in Gemara Babylonia, ad tit. *Berachoth.* ſeu *de benedictionibus*, cap. II. fol. 17. העבדים

השפחות

והשפחות אין קורין אותם לא אבא פלוני ולא אימא פלונית, *Nec ſervi nec ancillae compellationis illo genere*, PATER, *ſeu* ABBA N. *aut* MATER, *ſeu* IMMA N. *utuntur.* Id quod ad hanc adoptionis ſpeciem attinere vult Maimonides, Halach. *Nechaloth*, cap. IV. ubi interim inſigniores, veluti principum, ſervos exiſtimatione (ut fieri amat) ingenuis ſive anteponendos ſive aequiparandos excipit. Et fallor nimium niſi ex hoc more & locutionis genere pendeat tum phraſis illa ſacra apud D. Paulum περὶ υἱοθεσίας ſive *adoptione*, in epiſtola ad Galatas IV. 5. *Ut eos, qui ſub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum* (ſeu liberorum) *reciperemus. Quoniam autem eſtis filii* (ſeu liberi) *miſit Deus ſpiritum Filii ſui in corda veſtra, clamantem, Abba, Pater. Itaque jam non es ſervus, ſed filius* (aut proles) *quod ſi filius* (aut proles) *& haeres Dei per Chriſtum*; tum illa ad Romanos VIII. 14. *Quicunque Spiritu Dei aguntur, ii ſunt filii* (ſeu liberi) *Dei. Non enim accepiſtis ſpiritum ſervitutis in timorem, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum* (ſeu liberorum) *Dei, in quo* κράζομεν (eodem vocabulo utroque in loco utitur) clamamus *Abba, Pater. Ipſe enim Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod ſumus filii* (ſeu liberi) *Dei. Si autem filii* (ſeu liberi) *& haeredes.* Videſis D. Joannem I. 12. & Iſidorum Peluſiotam lib. V. epiſtolam CXCVII. Elegans eſt ad receptos Ebraeorum mores alluſio. Qui ſub lege ſervi erant, in libertatem, pretio a Chriſto numerato, redempti ſunt, adeoque in filiorum nomen aſſerti, ut jam, eo nomine & ratione libertatis acquiſitae, rite poſſint invocare ſibi ſeu adſciſcere patrem; quod ſervilis conditionis hominibus fas non erat. Filios autem ſeu liberos eos agnoſcit Spiritus Sanctus, ſeu Deus ipſe, cui, ut patri prolem agnoſcenti, fides omnino habenda. Etiam gentis ſuae mores reſpiciens apoſtolus retinere voluit τὸ *Abba* (quod idiomate Syriaco tunc in uſu *patrem* denotabat) atque etiam interpretari. Syrus autem dicto ad Galatas loco habet, דקריא אבא אבון, *vocantem Abba Patrem noſtrum*, Arabs الذي يدعوا يا ابانا, *qui invocat, o Pater noſter.* Ille item ad Romanos קרינן אבא אבון, *vocamus Abba, Patrem noſtrum*; hic ندعوا لاب ابانا, quod idem ſonat. Atque advertendum eſt, id quod in magiſtrorum ſcitis legitur ſupra de ſervis, לא קורין אותם אבא, *Non compellationis illo genere, quo pater ſalutatur quis, utuntur*, ſive *non vocant* (ſeu *adſciſcunt ſibi*) *Patrem*, recte per μὴ κράζειν, Ἀββᾶ, exprimi. Nam κράζειν, quod *clamare* etiam ſignificat, pro קרא, id eſt, *vocare*, ſaepiſſime lingua Helleniſtica, qua fere Novum Foedus conſcriptum eſt, ſubſtituitur in Pſalmis, & aliquoties in prophetis aliis. Unde & Syrus item ipſum vocabulum ſuae dialecto formatum adhibuit. Certe apud Anglos, ante CCCC. aut circiter annos obtinuiſſe, ut nuda parentum aſſertio & inter liberos educatio ſatis in cauſa eſſet, ut quis aliunde natus, veluti filius, familiae inſereretur, elicere fas eſt ex veteri juriſconſulto noſtrate Henrico de Bractona, lib. II. de acquirendo rerum dominio, XXXII. §. 7. ubi formulae etiam quaedam forenſes, quae ad eam rem ſpectabant, habentur. Ejuſce rei ne veſtigium nunc in moribus noſtris, neque quod ſciam alibi, repetitur. Sed de his obiter. Si vidua ante tres menſes, ſeu diem nonageſimum, poſt viri mortem, ſecundo, nupta pepererit, adeo ut fuerit incertum utrum primo marito, ut novimeſtris, an ſecundo, ut ſeptimeſtris, partus ſit tribuendus, neutri omnino dubiorum patrum ſuccedit (niſi maritus ſecundus ſibi eum in filium aſſeruerit) quia in dubio reſtat, cuinam eorum ſit agnoſcendus. Ita Maimonides Halach. *Nechaloth*, cap. V. Sed de haeredibus incertis videſis inferius, cap. XIV, & XVI.

CAP. V.

De familia inter filios erciſcunda, ac primogeniti praerogativa.

IN univerſum defuncti jus ſuccedebat filius unicus. Sed pari capiebant jure ſimul plures; excepto quod τῷ בכור ſeu *primogenito* (caeteri בני פשוטים ſeu *filii vulgares* magiſtris ſolent nuncupari) portio, nomine τῶν πρεσβείων ſive *praerogativae*, debebatur duplex, quam פי שנים lingua vocant Moſaica, id eſt, תרין חלוקין ſeu *ſortes duas*, ſeu τὸ διπλοῦν μέρος, *partem duplicem*, ut Joſephus eam nominat, aut διπλᾶ, ut Helleniſtae, unde *duplicia* habet Latina vetus. Atque huc ſpectat illud D. Lucae XII. 13. *Magiſter, dic fratri meo, ut dividat mecum haereditatem.* Utrum vero, ante legem Moſi datam, primogeniturae juris in familia erciſcunda ſimilis ratio obtinuerit, neutiquam diſerte liquet. Infrequens, ſat ſcio, non eſt primogeniti in ſacra, quae praecedit, hiſtoria, mentio. Et primogeniturae jus memoratur Geneſ. XXV. 31. quod τὰ πρωτοτόκια, *primogenita*, & *primitiva*, appellant. Sic enim interpretantur בכורה, quo *jus primogeniti* ſeu *primogeniturae* denotatur. Vide etiam I. Paralip. V. 1. Sed jus illud ſacerdotalem functionem ſpectaſſe aiunt magiſtri, quae ante tabernaculum & Aharonis ſacerdotium, a primogenitis exercebatur. Unde *Bereſith Rabba*, fol. 71. col. 1. מה ראה אבינו יעקב שנתן נפשו על הבכורה דתנינן עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות משהוקם המשכן נאסרה הבמות ועבודה בכהנים, *Quaenam erat cauſa, unde Jacob pater noſter primogeniturae jus ita cupiebat? Quoniam traditur, ante tabernaculum conſtructum, altaria fuiſſe in uſu, nec illicita; atque ad ea ſacerdotii munere fungi ſolitos primogenitos. Exſtructo vero tabernaculo, altaria* illa *illicita erant, & functio ſacra ad ſacerdotes ſpectabat.* Ita etiam in Miſna, tit. *Zebachim*, ſeu *de ſacrificiis*, cap. XIV. Inde eſt quod Eſau, qui ἀντὶ βρώσεως μιᾶς, *propter unam eſcam*, primogeniti jus illud ſacrum vendidit, βέβηλος ſeu *profanus* appellatur, epiſt. ad Hebraeos XII. 16. Et de haereditaria primogeniti benedictione vide Geneſ. XXVII. 36. Et vide ſupra actionem ab Iſmaelitis inſtitutam, cap. III. Certe ſunt qui etiam putant Abrahae donum, quo ditavit filium Iſaac

 Geneſ.

Geneſ. XXV. 5. fuiſſe ipſum primogeniturae jus; de quo conſulas *Bereſith Raboa*, fol. 68. col. 1. & Iſachar Ben Nepthali ibidem. Et de Semi, ut Noae primogeniti, praerogativa, vide Gen. IX. 26. Cedrenum pag. 10. & Euſebii Chronicon λογ. α. pag. 10. tametſi mira ſit inter chronologos diſceptatio, Semus an Japhetus natu fuerit major, de qua re argumenta utrinque afferri ſolita, eorumque autores, exhibet optime Henricus Harvillaeus in Iſagoge Chronologica, lib. 1. §. 35. Duplicis autem ſortis, ſeu praerogativae primogeniti, mentio unica, qua bona defuncti attinet, habetur Deuter. XXI. 17. ita tamen ac ſi recepto antea in gentem more ſubniteretur. Verba ſunt: *Si fuerint alicui uxores binae, una dilecta, & altera odio habita, genueritque ei filios tam dilecta, quam odioſa, & fuerit filius odioſae primogenitus; adveneritque dies, quo diviſurus eſt haereditatem ſuam* (ביום הנחילו, ἐν ἡμέρᾳ κατακληροδοτῇ, in die diſtributionis ſubſtantiae ejus) *filiis ſuis quos habet, non poterit primogenitum facere filium dilectae coram facie primogeniti filii odioſae, ſed filium odioſae agnoſcet pro primogenito, dabitque ei* פי שנים, id eſt, *portionem duplicem, de univerſis rebus quae apud illum reperiuntur, cum ille ſit principium virtutis ejus, ideoque* לו משפט הבכורה *ei debetur jus primogeniturae*, ſeu τὰ πρωτοτόκια, quod idem eſt. Sors autem illa duplex ita aeſtimanda erat, ut diviſo patrimonio in tot partes aequales, quot filiorum numerum unitate ſuperarent, bina cederent primogenito. Itaque Salomoni Jarchio פי שנים ſeu *ſors duplex* explicatur per כנגד שני אחים *quantum ad duos fratres ſpectat*. Et Abenezra אם היו שלשה שיחשבו שהם ארבעה ויקח שני חלקים ואם שנים בנים יחשבו שלשה, *Si tres fuerint fratres, putentur ut quatuor, & capiet ille duas partes. Si fratres ſint bini, uti tres putentur.* Ita in *Sepher Siphri* ad Deut. fol. 48. col. 191. Initur etiam ratio illa paſſim apud magiſtros, ſeu, quae eadem eſt, ut diviſa haereditate in partes aequales, quae unitate filiorum numerum ſuperent, primogenitus capiat partem a dimidio, caeterorum ſinguli ab extremo numeri denominatam. Veluti, filii ſunt novem: partes igitur fiant decem. Primogenito cedit pars totius quinta, caeteris partes ſingulae decimae. Ita Maimonides Halach. *Nechaloth*, cap. II. & Gemara adſtipulatur Babylonia ad tit. *Baba Bathra*, fol. 122, & 123. Locutionis hujus genus, quo duplex primogeniti ſors denotatur, ter ſolummodo in V. Foedere occurrit, citato jam loco, II. Regum II. 9. ubi Eliſha ad Eliam, *Fiat, quaeſo*, inquit, פי שנים *duplex portio tui ſpiritus ſuper me*, & Zachariae XIII. 8. *partes duae*, ſeu פי שנים, *eradicabuntur*. Loco ultimo de partibus tertiae ibi diviſae dicitur. Secundum autem interpretantur nonnulli ex primo, ut videre eſt apud Levi Gerſomidem & Davidem Kimchium in adjectis commentariis. Scilicet petiiſſe Eliſham, veluti primogenitum ſeu primarium inter Eliae diſcipulos, primogeniti praerogativam, ſive ut caeteros, pro filiis פשוטים ſeu *vulgaribus* habitos, duplici ſpiritus portione excelleret. Ita etiam Laurentius Bochellus ad leges politicas Veteris & Novi Teſtamenti, Franciſci Raguelli, tit. 23. Licet etiam ſint qui de ſpiritu ipſius, Eliae ſpiritum altera parte ſuperante, intelligant. Atque hinc forte ἡ διπλῆ τιμή, ſeu *honor duplex* (veluti binae honoris partes) quo D. Paulus τοὺς καλῶς προεστῶτας, ſive *qui bene praeſunt*, presbyteros, dignos eſſe ait in epiſt. I. ad Timoth. V. 17. rite capiendus. Nempe iis, qui ſuo recte funguntur officio, & acceptam provinciam pulchre adminiſtrant, duplicem honorem, ſive honoris praerogativam, prae aliis exhibendam, non aliter ferme ac ſors duplex primogenito, ſeu filio prae caeteris honorando, debetur. Neque vero ipſe filius tantum primogenitus in duplicem ſuccedit ſortem, ſed etiam ex eo nepos neptiſve, ſi itidem haeres, idque jure repraeſentationis, ſeu העומדים במקום בכור, *eorum qui primogeniti locum occupant*, ubi ſuperſtite patre primogenitus ipſe moritur; de qua re Maimonides capite jam citato.

CAP. VI.

Qualium bonorum ſors duplex primogenito debita. Non maternorum, nec eorum quae a patre, tempore mortis, non poſſeſſa, aut in ejus poteſtate tunc non fuere. Aſſignatio portionis duplicis in agris invicem continuis.

SED diſtinguendum hic de bonis, in quibus praerogativa, quam diximus, primogenito filio competebat. Cum bonorum, quae plerumque in corpore ſunt haereditatis, alia ſint paterna, alia materna; item alia, quae defunctus mortis momento poſſidebat, aut in ſua tum habuit poteſtate, alia qua tunc non poſſeſſa, nec in ſua poteſtate, ſed poſtmodum, ſive jure, quo defuncti perſonam induebant haeredes, ſive melioratione haereditatem adaugebant; in materna ſuccedebant pariter filii univerſi, nulla, ut in ſucceſſione paterna, ſortis duplicis ratione habita. Ita expreſſe Miſna, tit. *Baba Bathra*, cap. VIII. הבן נוטל פי שנים בנכסי האב ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם, *Filius ſortem capit duplicem in bonis paternis, ſed ſortem duplicem non capit in maternis bonis.* Quae itidem leguntur in Miſna, tit. *Becoroth*, ſeu *de primogenituris*, cap. VIII. Et videſis Gemaram Babyloniam ad tit. *Baba Bathra*, fol. 126. b. ubi idem agnoſcitur, & in magiſtris paſſim. Neque locum habuit ejuſmodi praerogativa in bonis a defuncto tempore mortis non poſſeſſis, aut quae in ſua poteſtate tunc non erant. Veluti, ubi mortuo patre (qui, verbi gratia, filius unicus) avo poſtea obeunti ſucceſſere nepotes ex illo filio. Nam avitam haereditatem pari ſimul omnes jure hic capiebant nepotes, tametſi ex eis, quae mortis momento poſſidebat pater, primogenitus nepotum partem retinere deberet duplicem. Id ex eo animadvertunt quod legitur Deut. XXI. 17. *Dabit portionem duplicem* בכל אשר ימצא לו, *de omnibus quae apud illum reperiuntur.* Ubi Jarchius, מכאן שאין הבכור נוטל פי שנים בראוי לבא לאחר מיתת האב כבמוחזק, *Quod ideo adjicitur, quoniam primogenitus non capit ſortem duplicem ejuſce, quod poſt mortem patris eſt acceſſurum, ſicut ejuſce quod poſſidet.* Ita etiam *Sepher Siphri* ad Deut. fol. 48. col. 191.

Autor

Autor *Piſiktha Zotertha*, fol. 64. col. 2. *Baal Haturim* ad dictumDeuteronomii locum,&Talmudici paſſim. Et ipſa Miſna, tit. *Becoroth*, cap. VIII. בכור אינו נוטל פי שנים בשבח ולא בראוי כבמוחזק, *Primogenitus non capit duplicem ſortem ex meliorationibus, neque ex eo quod acceſſurum eſt ad haereditatem, ſicut ex eo quod poſſidetur.* Videſis Gemaram Hieroſolymitanam ad tit. *Baba Bathra*, fol. 16. col. 1. Halach. 4. Babyloniam ad eundem, fol. 124. & ad tit. *Becoroth*, fol. 51. Maimonidem, Halach. *Nechaloth*, cap. III. Obadiam Bartenorium, ad cap. VIII. tit. *Becoroth*, §. 9. Atque obiter de hac re ſexcenti. In bonis autem quae poſſidentur, aut in patris poteſtate ſunt, non hic cenſentur quae ſunt in credito aut nominibus (tametſi fundus hypothecae nomine fuerit obligatus) neque navis in mari, ut nonnulli. Vide Maimonidem, Halach. *Nechaloth*, cap. III. & Halach. *Malove Velove*, ſive *de mutuo dante & accipiente*, cap. VII. Sed diſtinguunt hic alii, & ubi pignus, quod משכן vocant, aut *ſingrapha*, a patre creditore poſſidetur, ibi & in credito primogeniti praerogativam locum habere volunt. Quin ut duplex ei in bonis paternis portio, ita e debitis onus erat duplex. Sed de hiſce diſcrepantes aliquot ſententias habes in Gemara Babylon. ad tit. *Baba Bathra*, ſol. 124. ubi Jarchius conſulendus, & autor *Thoſpoth*, praeter ea, quae huc maxime faciunt, ad Rabbi Alpheſii compendium Talmudicum, part. III. fol. 215, & 216. Ita autem portio duplex ſorte aſſignabatur primogenito, ut pars haereditatis aliqua (quantum fieri potuit) continua, non diviſae partes, id eſt, locis in diverſis ſitae, pro duplici portione ei tribuerentur. Sic ex veterum ſcitis Maimonides Halacha *Nechaloth*, cap. III. & Halacha *Secinun*, ſeu *de jure vicinorum*, cap. XII. Quod jus erat primogeniti etiam ſingulare.

CAP. VII.

Qualeſuam nati pro primogenitis habiti, ſive ratione haereditatis, ſive ſanctitudinis & redemptionis. Et de primogenito poſthumo, ac poſthumi ſucceſſione.

PRimogenitorum vero in Sacris Literis ratio habetur duplex, aut qua ad eos praerogativa in familia erciſcunda ſpectat, aut qua ita ſacri cenſentur, ut ſint pretio numerato redimendi. Sacri ſunt & redimendi, cum ex aliis legibus, tum ex illa, Exodi XXXIV. 19, & 20. ubi nulla adjecta pretii aeſtimatione, moribus majorum inolevit, ut quinque ſiclis ea terminaretur; idque ad mentem legis Levitici XXVII. 6. Cum igitur de primogenitis agunt magiſtri veteres, & tam de eis qui ita redimendi, quam qui in partes duplices inter cohaeredes ſuccedebant, verba faciunt, differentiam adhibent quadruplicem, qua utrumque genus ſubtiliter indicent. Genus primum appellant בכור לנחלה, ſeu *primogenitum ratione haereditatis*, ſecundum בכור לכהן, *primogenitum ratione ſacerdotis*, id eſt, *ratione pretii, quo ſacerdoti numerato redimendus erat*, ſive *ratione ſanctitudinis*. Primogenitis igitur aliis ſtatuunt competere jus primogeniturae ratione haereditatis, minime vero ratione ſanctitudinis; aliis, ratione ſanctitudinis, non haereditatis; aliis, tam hujus quam illius ratione; & demum aliis, jus illud neutiquam competere ſive hujus ratione, ſive illius. Quadruplex haec differentia ſubnititur verbis Sacrarum Legum, quibus utriuſque jus primogeniturae ſancitur. In ea quae de ſanctitudine primogeniti lata eſt, Exod. XIII. 2. קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל, *Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit qualemcunque uterum in liberis Iſraelis.* In ea vero quae de ſingulari primogeniti ſucceſſione, Deut. XXI. 17. fertur, adjectam habemus praerogativae rationem, כי הוא ראשית אנו, *Quia ille principium virtutis ejus*, nimirum patris. Adeo ut in hiſce pendeat jus hoc ab eo, quod eſt eſſe principium virtutis paternae (de qua etiam videſis Geneſ. XLIX. 3.) in illis autem, a prima uteri apertura. Hinc in Miſna, tit. *Becoroth*, cap. VIII,
יש בכור לנחלה ואינו בכור לכהן בכור לכהן
ואינו בכור לנחלה בכור לנחלה ולכהן ויש שאינו
בכור לא לנחלה ולא לכהן אוזהו בכור לנחלה
ואינו בכור לכהן הבא אחר הנפלים שיצא ראשו
חי ובן תשעה שיצא ראשו מת והמפלת כמין
בהמה חיה ועוף רבי מאיר וחכמים
אומרים עד שיהא בו מצורת האדם המפלת
סנדל או שליא ושפיר מרוקם והיוצא מחותך
הבא אחריהן בכור לנחלה ואינו בכור לכהן מי
שלא היו לו בנים ונשא אשה שכבר ילדה
עודה שפחה ונשתחררה עודה עכו"ם ונתגיירה
משבאת לישראל ילדה בכור לנחלה ואינו
בכור לכהן רבי יוסי הגלילי אומר בכור לנחלה
ולכהן שנאמר פטר רחם בישראל עד שיפטרו רחם
מישראל מי שהיו לו בנים ונשא אשה שלא
ילדה נתגיירה מעוברת נשתחררה מעוברת
ילדה היא וכהנת היא ולוית היא ואשה
שכבר ילדה וכן מי שלא שהתה אחר בעלה
שלשה חדשים ונשאת וילדה ואין ידוע אם בן
תשעה לראשון אי בן שבעה לאחרון בכור לכהן
ואינו בכור לנחלה איזהו בכור לנחלה ולכהן
המפלת שפיר מלא דם מלא מים מלא
גנינים המפלת כמין דגים וחגבים שקצים
ורמשים המפלת יום ארבעים הבא אחריהם
בכור לנחלה ולכהן יוצא דופן והבא אחריו
שניהם אינן בכור לא לנחלה ולא לכהן רבי
שמעון אומר הראשון לנחלה והשני לחמש סלעים
Primogenitorum alii ita habentur ratione haereditatis, minime vero ratione ſacerdotis, ſeu ſanctitudinis; alii ratione ſanctitudinis, non haereditatis; alii & ratione haereditatis & ſanctitudinis; & alii, nec haereditatis ratione, nec ſanctitudinis. Primogenitus ratione haereditatis; ſed non ratione ſanctitudinis, eſt qui in lucem venit poſtquam foetus abortivus (qui ob menſes in utero non completos, neutiquam vitalis eſt) *caput ſuum, tametſi vivus, emiſerit, aut foetus novimeſtris emortuus emiſerit caput ſuum. Etiam poſt carnem deciduam, cui figura ſive beſtiae, ſive ferae, ſive volucris, juxta ſententiam Rabbi Meir. Sed ſapientes dicunt minime, niſi fuerit particeps figurae humanae* (ſcilicet aliter non habetur pro eo quod aperit uterum, adeoque nec primogenituram ratione ſanctitudinis minuit) *quin natus poſt deciduam carnis molem ſandalium referentem* (de ſandalio hic, quod סנדל *ſandal* vocant, & linguae item bovinae

aſſimilant

aſſimulant, videſis Gemaram Hieroſolymit. ad tit. *Nidda*, ſeu *muliere immunda*, fol. 50. col. 4. & magiſtros ad Miſnam ejuſdem, tit. cap. III.) *aut poſt ſecundas, aut embryonem non informem, aut quod membratim evulſum eſt, primogenitus eſt ratione haereditatis, ſed minime ſanctitudinis.* (Nam in hiſce aut figurae humanae aliquid reperitur, aut ejuſdem faltem conceptae ſatis teſtimonii) *Si is, cui nulli ſint liberi, uxorem duxerit, quae nuper pepererit, ſive fuerit ancilla quae jam manumiſſa eſt, ſive extranea quae jam facta eſt proſelyta, ex Iſraelitae cum illa coitu ſuſcepta proles primogenita eſt ratione haereditatis, ſed non ſanctitudinis. Rabbi Joſe Galilaeus ait, ratione utraque, quoniam ſcriptum eſt* (Exodi XIII. 2.) *quod aperit uterum in Iſraelitis; ita ut ſufficiat ſi a prole ab Iſraelita ſuſcepta uterus aperiatur.* (Ac ſi ab ea, quae gentili ſuſcepta eſt, uterus haud fuiſſet apertus. Sed Galilaei commentum hic magiſtri rejiciunt.) *Si quis autem, qui habeat jam liberos, in uxorem duxerit eam, quae nondum peperit, proſelytam factam ſed gravidam, ancillam manumiſſam ſed etiam gravidam quae peperit, ſive ea fuerit ex genere ſacerdotali ſive ex Levitico* (nam ſacerdotale & Leviticum genus aliter a primogenitorum redemptionibus immune erat, quod docetur dict. tit. *Becoroth*, cap. I.) *ſive foemina quae antea pepererat, aut ſi quae a ſecundis nuptiis ſpatio trimeſtri non abſtinuerit, ſed nupſerit ac pepererit, adeo ut ignotum fuerit, utrum partus eſſet novimeſtris & ad primum, an ſeptimeſtris atque ad ſecundum maritum ſpectaret, harum cujuſlibet foetus habetur primogenitus ratione ſanctitudinis, ſed non haereditatis.* (Nempe quia praeantea marito liberi, partus ejuſce quae nondum pepererat, haereditati primogenitus non erat, ſed ſanctitudini, quia aperuit uterum. Partus hic caeteri ab haereditate etiam arcebantur, quia pater cuilibet incertus. Videſis extremum capitis IV. ſupra, & caput XIV. inferius, de filio dubio. Sed ad verſionem redimus.) *Qui naſcitur poſt deciduam carnis molem ſanguine plenam, ſive plenam aqua ſeu ſanie, aut poſt carnem deciduam inſtar piſcium & locuſtarum ſpurcarum & reptilium, aut poſt id quod deciduum eſt die quadrageſimo, primogenitus habetur tum haereditatis ratione, tum ſanctitudinis. Si vero alter e latere exciſus fuerit, & poſtmodum ſequatur alter, neque hic neque ille, primogenitus habetur, aut ratione haereditatis aut ſanctitudinis. At ex Rabbi Simeonis ſententia primus ratione haereditatis eſt primogenitus, & ſecundus quinque ſiclis redimendus.* Sed rejecta eſt a magiſtris Simeonis ſententia. Quod autem dicitur de eo, qui e latere exciſus eſt (יוצא דופן vocant, ſeu *qui e latere egreditur*, de quo videſis etiam Miſnam tit. *Nidda*, cap. III.) ad gemellos attinet. R. Obadias Bartenorius כגון שקרעו אשה שתאומים בבטנה ולאחר שהוציאו הראשון דרך הדפן יצא השני דרך רחם, *Veluti inciderint foeminam, cui gemelli in ventre. Et poſtquam extraxerint alterum per viam lateris inciſi, exit alter per viam uteri.* Nimirum primum, ſeu caeſonem, non peperiſſe aiunt uxorem, quia caeſo utero extractus; neque eum uterum aperuiſſe; ſecundum, principium virtutis paternae non fuiſſe, quia alius antecedit, nec בכור ſeu *primogenitum* dicendum, quia alius ante eum in lucem editus; ideoque neutrum ſive hac ſive illa ratione primogenitum. Ita etiam Maimonides Halach. *Becoroth*, cap. II. & Halach. *Nechaloth*, cap. II. ubi etiam e veterum ſcitis monet היו לו בנים בגיותו ונתגייר אין לו בכור לנחלה ׃ אבל ישראל שהיה לו בן מן השפחה ומן הגויה הואיל ואינו קרוי בנו הבא לו אחריו מן הישראלית בכור לנחלה ונוטל פי שנים, *Qui dum gentilis eſſet, habuerit filios ſeu liberos, is proſelytus factus non habet primogenitum ratione haereditatis. At ſi Iſraelites filium ſuſceperit ex ancilla, ſeu gentili, modo eum pro filio* legitimo (de qua re vide ſupra, ubi de adoptionibus) *non agnoſcat, qui natus ei poſtmodum fuerit ex Iſraelitide, primogenitus eſt ratione haereditatis, & ſortem capit duplicem.* Adiſis Gemar. Babylon. ad tit. *Jabimoth*, fol. 62. Ex hiſce manifeſtum eſt praerogativam haereditatis primogenito non competiiſſe ex moribus lege ſacra ſubnixis, niſi patri nulli omnino antea liberi aut partus vitalis fuiſſet, excepto ubi ex ancilla ſeu gentili proles antea ſuſcepta. Neque hic matris ratio habetur aliter, ac ea quae ad patrem attinent, permiſerint. Nec matri aut in materna bona ulla erat hujuſmodi ſucceſſionis praerogativa; quod capite ſuperiore oſtenſum eſt. Quin nec filius poſthumus (veluti gemellorum poſthumorum primus, aut primogenitus ex duabus uxoribus quae gravidae relictae) duplicis ſortis praerogativam habuit; quod docetur Gemara Babylon. ad tit. *Baba Bathra*, cap. IX. fol. 142. b. & firmatur verbis illis ſacris Deut. XXI. 16. *Adveneritque dies, quo diviſurus eſt haereditatem ſuam filiis ſuis.* Id ad tempus, quo ſuperſtes eſt hactenus pater, attinere volunt. At ſi poſtquam in ipſo nixu, froos duntaxat, tametſi non totum caput, emittatur, mortuus fuerit pater, pro primogenito, qui praerogativa hac fruatur, habetur partus; uti Gemara Babylon. ad tit. *Becoroth*. fol. 47. & Maimonides Halach. *Nechaloth*, cap. II. Neque porro minuit poſthumus, quemadmodum filii patre ſuperſtite nati, primogeniti ſortem duplicem. Ita Gemara Babylon. ad tit. *Baba Bathra*, fol. 127. a. Maimonides, loco jam citato. Quod ut rite intelligas, conſule cap. XI. ubi de primogenitis ſexus dubii. De probationibus etiam primogeniturae videſis Maimonidem loco laudato.

CAP. VIII.

De familia inter filias erciſcunda.

MAſculis non extantibus ipſis, neque iis qui perſonas eorum jure repraeſentationis induebant, filiae pariter capiebant haereditatem. Nulla in eis primogeniturae praerogativa, ſed in aequales quaelibet partes ſuccedebant. Quod etiam ex ſacra lege, Deut. XXI. 17. firmant. Nam dato de primogenito praecepto adjicitur, לו משפט הבכורה, τούτῳ πρωτοτόκια, ſeu *huic* (genere maſculino) *jus primogeniti debetur.* Ubi animadvertit *Baal Haturim*, כי היה לאיש לומר משפט בכורה לאיש ואין משפט בכורה לאישה, *Quoniam ad maſculum ſpectat. Jus primogeniti ad maſculum ſpectat: ſed ad foeminam jus illud non ſpectat.* Quae verba habentur ex Gemara Babylonia, ad tit. *Baba Bathra*, fol. 111. b. Ita *Sepher Siphri*, fol. 48. col. 190. בנים בתורה הויין ואין הבנות, *Filii hac lege comprehenduntur, ſed neutiquam*

neutiquam filiae. Et ipſa Miſna, tit. *Baba Bathra*, cap. VIII. אחד הבן ואחד הבת בנחלה אלא שהבן נוטל פי שנים בנכסי האב ונו, *Eadem eſt filii & filiae in ſucceſſione haereditaria ratio, praeterquam quod filius* (ſi primogenitus fuerit) *capit duas partes bonorum paternorum*, &c. Adeo ut haereditatem maternam (in qua jus primogeniturae non obtinet) haud diverſimode adeant filii & filiae. Utriſque pari jure ea, ubi haeredes ſunt, tribuitur. Diſcrimen eſt tantum in paterna haereditate, ratione primogeniturae, quae in filiabus locum non omnino habuit. Fuere ex Sadducaeis, quibus בת הבן ובת שניהן שוין, *Neptis ex filio & filia par in ſucceſſione jus habebant*; quod notatur in Gemara utraque, Hieroſolymitana, ad tit. *Baba Bathra*, ſol. 16. col. 1. & Babylonia, ad eundem tit. *Baba Bathra*, ſol. 115. b. quibus adjungas R. Jacob Bar Solomon, in Oculo Iſraelis, part. II. ſol. 90. col. 3. Sed recepta ſententia, mores recepti, plane refragabantur. Atque in citato Gemarae Babyloniae loco Rabbi Huna, האומר תירש בת עם בת הבן אפילו נשיא שבישראל אין שומעין לו, *Si quis pronuntiaret, tametſi in Iſraele princeps eſſet, filiam cum nepte ex filio jure haereditario ſuccedere, audiendus non eſt.*

CAP. IX.

De partium inter cohaeredes, ſi minores ſunt alii, alii majores, diſtributione; & alimentis filiabus, ubi haeredes ipſae non ſunt, praeſtandis. Ac de varia minorum aetate, & puberibus.

UBi in haereditatem liberi, qui partes facerent, ſuccedebant, ſi majores eſſent omnes natu, pro indiviſo, niſi ex pacto aliter conventum eſſet, poſſidebant; uti etiam minores, dum ſaltem minores. Quod ſi majores alii, alii minores eſſent, alia omnino res erat. In hujuſmodi ſpecie ſuae majoribus, ſuae minoribus partes diſtribuendae erant, nec in commune vivendum; ne ſcilicet veſtium ſumptibus, majores minoribus, aut cibariorum, minores majoribus, damno eſſent. Miſna tit. *Baba Bathra*, cap. VIII. הניח בנים גדולים וקטנים אין הגדולים מתפרנסין על הקטנים ולא הקטנים ניזונין על הגדולים אלא חולקין בשוה, *Si relinquit quis filios majores & minores, majores minime e patrimonio veſtium ſumptus ſimul cum minoribus, nec minores ſumptus cibariorum cum majoribus ſumunt, ſed aequaliter dividunt.* Et eodem in loco, de cohaeredibus foemineis; הניח בנות גדולות וקטנות אין הגדולות מתפרנסות על הקטנות ולא הקטנות ניזונות על הגדולות אלא חולקות בשוה, *Si relinquat quis filias majores & minores, majores minime e patrimonio veſtium ſumptus ſimul cum minoribus ſumunt; nec minores cibaria cum majoribus, ſed aequaliter dividunt:* quod de filiabus dictum eſt, ubi filii defuncto non erant, id eſt, cohaeredibus tantum. Etenim ubi filiorum ſucceſſione, filiae ab haereditate, qua haereditas erat, excludebantur (ſecundum id quod ſupra docetur) filiabus minoribus alimenta ex patrimonio exhibenda fuere, ſeu ex bonis paternis. Nam materna ab hoc onere immunia erant. Citato jam Miſnae capite, הבנות ניזונות מנכסי האב ואינן ניזונות מנכסי האם, *Filiae aluntur e bonis paternis, ſed non e maternis.* Quod ipſum dicendum de meliorationibus, & de bonis quae haereditati poſt mortem patris, veluti ab eo non poſſeſſa, accedebant, uti Miſna tit. *Beeoroth*, cap. VIII. Praeſtabantur autem hujuſmodi alimenta filiabus בתנאי כתובה, ſeu *ex ratione dotis maternae*, idque uſque *ad pubertatem duodecim annorum & ſex menſium*, id eſt, עד שבגרו הבנות, ut ad tit. *Baba Bathra*, cap. IX. adnotat Obadias Bartenorius. De ratione ſeu enunditione dotis, vide ſupra cap. II. & mox infra de pubertate hac. Adeo ut filiae minores a filiis cohaeredibus, aut haerede unico, alendae eſſent ex paterna haereditate, minime vero a majoribus filiabus, ubi ipſae ſimul cohaeredes eſſent: nam ibi ipſam haereditatem, non tantum alimenta capiebant. De alimentis hiſce vide etiam Miſnam, tit. *Cethuboth*, ſeu *de dotibus*, cap. IV. Sed haec alendi filias ratio ita demum obtinuit, ſi ſufficeret haereditas tum filiis alendis, tum filiabus, uſque ad dictam pubertatem. Etenim aliter, utcunque haeredum nomine ſuccederent filii, totus haereditatis proventus ſeu uſusfructus in filias impendebatur, & filii, qui revera haeredes ac domini, ne ſequiori ſexui non ſatis honeſte provideretur, etiam ad mendicos relegabantur, aut, ut magiſtrorum phraſis eſt, ישאלו על הפתחים, *oſtiatim mendicabant*, qua ſumma paupertas ac indigentia, ſeu neceſſaria alibi victum quaerendi ratio, denotatur, ut non ita diſſimili locutione in Pſalmo XXXVII. 25. De hac re diſerte Miſna, tit. *Baba Bathra*, cap. IX. מי שמת והניח בנים ובנות בזמן שהנכסים מרובין הבנים יירשו והבנות יזונו נכסים מועטין הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים, *Si defunctus liberos utriuſque ſexus atque patrimonium ſatis opulentum reliquerit, jure haereditario ſuccedunt filii, & alimenta capiunt filiae. Si vero rem anguſtam reliquerit, alimenta capiunt filiae, & oſtiatim filii mendicant.* *Patrimonium opulentum* ſeu הנכסים מרובין interpretatur Obadias Bartenorius eſſe כדי שיזונו הבנים והבנות עד שיבגרו הבנות, *Si ſufficiat alendis filiis filiabuſque uſque ad harum pubertatem. Rem* vero *anguſtam*, ſeu הנכסים מועטים, ſive *patrimonium tenue*, שאין בהן כשיעור הזה, *ſi tantundem non eſſet*. Videſis Gemaram utramque, Hieroſolymit. ad tit. *Baba Bathra*, ſol. 16. col. 4. & Babylon, ad eundem tit. fol. 139. b. De mendicis autem apud Ebraeos, conſulas Maimonidem, Halacha *Mithnoth Anim*, ſeu de *eleemoſynis*, & quae habet Joannes Druſius in Reſponſione ad Nicolai Serrarii Minerval, ubi caput totum de ea re. At quemadmodum ab anguſto hujuſmodi patrimonii uſufructu filios excludebant filiae, ita defuncti vidua & haſce & illos. Ne ſcilicet viduae honeſta deeſſent alimenta (quae בתנאי כתובה ſeu *ex conditione dotali* ei debita, ut vides ſupra cap. II.) ipſae etiam filiae ad mendicos relegandae, ut Bartenorius. Sed & vide Gemararum locos citatos. In patrimonii autem aeſtimatione ad haec, ratio creditorum, legatorum, ſumptuum funebrium habebatur. Etiam alimenta filiabus, quamdiu manerent innuptae, praeſtanda fuiſſe vo-

ſunt aliqui. Vide quae e Maimonide citavimus ſupra capite II. Quoniam vero de minoribus, & pubertate hic mentio, de eis obiter monendum, regulariter ante annum decimum tertium ac diem unicum completum minores haberi maſculos, foeminas ante annum duodecimum atque unicum diem; & poſtea pro majoribus. Sed temperamenta adjiciunt; puellam, cui, duodecimo anno atque die unico inſuper exacto, duo ſaltem pubis pili, quos סימן התחתון *ſignum inferius* vocant, non excreverint (niſi ex mammillis ſororiantibus, papilliſve, e quibus etiam סימן העליון ſeu *ſignum ſuperius* hic habebant, pubertas cerneretur; aut ipſa, quod utrumque ſignum ſuperabat, pepetiſſet) pro minori ſeu קטנה habitam: ſi tunc excreverint, eam primis, qui ſequuntur, ſex menſibus נערה *juvenculam* dici, & poſtmodum בוגרת ſeu *pubertatis plenae*: aliter, uſque ad annum vigeſimum, minoris nomen non exuere. Quod ſi tunc ſigna comparerent, eadem ratio habita quae in aetate & ſignis anni duodecimi. Si vero tunc ſigna iſta non comparerent, ſed סמני אילונית ſive *ſigna viraginis*, veluti ſi mammillae nullae, nec muliebres affectus aut mores, tum pro viragine habebatur. Quod ſi neque haec tum adeſſent ſigna, in minoribus cenſita erat uſque dum aut pubertatis, quae diximus, ſigna comparerent, aut annum trigeſimum quintum, praeter diem unicum, complerer; atque tunc etiam *virago* ſeu אילונית nuncupabatur, tametſi deeſſent ei viraginis ſigna. Et tam נערה ſeu *juvencula*, quam בוגרת ſive *puella pubertatis plenae*, & אילונית ſive *virago* modis jam dictis *majores* ſeu גדולות vocabantur. Similis in maſculo ratio, qui tunc habitus גדול ſeu *major* & איש ſive *vir*, cum exacto anno decimo tertio praeter diem unicum, bini ejuſmodi ei pili excreverint. Quod ſi tunc minime excreverint, tametſi apparuerint ſpadonis ſigna, in minoribus habebatur uſque ad novemdecim aetatis annos & menſes undecim. Si neque tunc emiſerit aut ſignum inferius aut totidem pilis pubuerint genae, ſed ſpadonis ſigna in eo reperta fuerint, ſpado habebatur, atque eo nomine major. Quod ſi neque ſpadonis ſigna adſint, etiam minor dein habetur, uſque dum aut ſignum inferius comparuerit, aut annum trigeſimum quintum, praeter diem unicum, compleverit. Et tunc vocatur ſpado, tametſi nullum ſpadonis ſignum ei adfuerit. Ita Maimonides Halach. *Iſhoth*, ſeu *de re uxoria*, cap. II. ubi de hiſce alia, ex veterum ſcitis, ſubtilia. Et videſis nunc Joſephi Scaligeri Elenchum chronologiae propheticae, pag. 68, 69. & ſeqq. de pubertatis ex jure Ebraico annis. Id autem quod majores in dividunda atque fruenda haereditate, utpote ſui plane juris, poteſtatis ondiquaque ſuae, faciebant ipſi, minorum faciebant tutores, ſeu curatores, quos magiſtri ex Graeco ἐπίτροποι, quod idem denotat, אפיטרופין *epitropin* appellant. Hi vero aut a patre conſtituti erant, aut a parente alio, cui ſuccedendum erat, aut a foro ſeu tribunali, nempe ſive LXXI. virorum, qui conſeſſus erat magnus ac unicus; ſive XXIII. virorum, quale inſigniori cuilibet urbi ac unicuique tribui unicum erat, atque Hieroſolymis bina; ſive triumvirorum, qui ſive ex compromiſſo ſive autoritate publica praefecti. De quorum unoquoque nos fuſe in libris de conſeſſu magno. Nempe כל בית דין ובית דין הוא אביהן של יתומים, *Nullum erat forum aut tribunal, quod patris locum pupillis non occupabat*, uti etiam idem Maimonides Halach. *Nechaloth*, cap. X. A tutela autem atque hac cura arcebant tribunalia minores, foeminas, ſervos, atque etiam ex plebe eos, quorum libertas in dubio; quin & eos, qui mentis compotes non erant, atque ſurdos: nam hiſce etiam ipſis curatores praeficiebantur. Atqui parenti, cui ſuccedendum erat, licuit ſive minorem, ſive foeminam, ſive ſervum tutorem praeficere. Anni autem aetatum, quas diximus, neque ſolares erant, neque lunares, ſed juxta cyclos civiles & receptos intercalandi mores, putandi, uti monet, jam citato loco, Moſes ille.

CAP. X.

De praeſtanda filiabus ſingulis ex paternis bonis parte decima, aliave, ubi filiis in haereditatem integram ſuccedentibus, nihil ad filias, jure ſucceſſionis, aliter tranſmitteretur.

QUemadmodum autem filiae nupturae, ut alibi paſſim, apud Ebraeos, donari ſolebat a patre פרנסה, id eſt, *donatio in vitae commoda*, ſeu *bona profectitia*, ſive id ipſum quod in jure Caeſareo *dos* nuncupatur (nam ex jure Ebraico non uxor marito, ſed maritus uxori dotem praeſtituebat) ita ubi pater demortuus filiam hujuſmodi donatione non ditatam & prolem maſculam (quo fiebat, ut in haeredum numero filia neutiquam haberetur) reliquerat, cum patrimonio utriſque, modo jam indicato, ſatis opulento; ex ſententia fori, pro patris erga filiam amore, pro ejuſce dignitate, pro caeteris quae erant circumſtantiis, e quibus paternus hic in filiam animus elici poſſet, taxabatur ejuſmodi donatio ex haereditate paterna, in quam proles maſcula ſucceſſerat, puellae tempore nuptiarum, nomine פרנסה, praeſtanda. Quod ſi de ſumma non ſatis inde conſtaret, עשור ſeu *decima pars*, ex forenſi item autoritate, ei dabatur, reſiduo aſſis filiis relicto. Gemara Babylonia ad tit. *Cethuboth*, cap. VI. fol. 68. a. בת הנזונת מן האחים נוטלת עישור נכסים, *Filia* (ſeu, quod idem hic eſt, *ſoror*) *cui alimenta praebentur a fratribus, etiam decimam capit bonorum ſeu haereditatis*. Decimae hac filiarum ita praeſtabantur, ut, ubi plures erant, ſua ei, quae primo nupſerat, praeſtita, proxima ex eo quod reſiduum erat, non ex totius aſſis ſumma, deſumeretur. Atque ſimilis de caeteris, quae nuptae poſtea, ratio. Verbi gratia; reliquerat pater CCC minas, filios aliquot, qui integram adirent haereditatem, & filias tres innuptas, neque a patre in futuras nuptias ditatas. Si patrimonium omnibus ſatis, ut dictum eſt, opulentum eſſet, harum ei, quae primo nupſerat, praeſtandae erant XXX. ſeu trecentarum pars decima; ei quae ſecundo, decima reſidui, quod eſt CCLXX. id eſt, XXVII. & quae demum tertio nupſerat, ei XXIV. praeter id quod

excreſcit

excreſcit in reſiduo jam ad CCXLIII. diminuto, praeſtabatur. Quin vero ſi omnes ſimul nuberent, eadem ipſa ſervabatur ratio ſubductionis. Sed ea in ſpecie, decimae ita ſubductae aequaliter ſingulis diſtribuebantur, reſiduo filiis relicto. Etiam paterna haereditas a filiis quocunque diſtracta hypothecae nomine ad decimas haſce obligabatur. Ipſo autem tempore deductionis donium, id eſt, ipſarum nuptiarum celebrationis, puellis majoribus decimae hae erant petendae. Nam ſi res comperendinaretur, hoc jure plerumque cadebant. Videſis Maimonidem, Halach. *Iſhoth*, cap. XX.

CAP. XI.

De ſucceſſione liberorum, qui ſexus dubii, aut utriuſque fuerint, veluti genitalibus obſtructi, aut hermaphroditi.

QUAE hactenus dicta ſunt, ad liberos, ſive maſculos, ſive foemineos, qui corpore fuerint integro, attinent. Sexus autem ſive dubii, ſive utriuſque proli jus competebat ſingulare. Dubii ſexus dicebatur טומטום *tomtom*, ſive is cui ita obſtructa erant genitalia, ut maſculus an foemina eſſet, in dubio poneretur. A verbo טמטם, quod *obſtruere, abturare* ſignificat; ut Elias in Thisbite, וכן קורין למי שערותו כתומה ולא נראה בו לא זכרות ולא נקבות טומטום, *Hinc*, inquit, *eſt quod vocant eum, cujus genitalia ita obſtructa, ut mas an foemina ſit, non conſtet, tomtom.* Unde etiam ספר טומטום, ſeu *liber tomtom*, id eſt, de dubio ejuſmodi ſexu, antiquitus ſcriptus, citatur Moſi Maimonidi in *More Nebochim*, lib. III. cap. XXXVII. ubi legem Deut. XXII. 5. de habitu ſexuum ementito explicat. Et pro *libro artis magicae, quem compoſuit Centir*, quod in veteri verſione ibi ſubſtituit epiſcopus Nebienſis, nihil omnino aliud praeter *librum tamtam* in Ebraeo operis illius ſermone (is R. Samueli Aben Tybbon debetur, qui ex autoris Arabico tranſtulit) reperitur. Idem liber eodem nomine citatur etiam in *More Nebochim*, capite jam dicti libri quadrageſimo primo, alibi. Utriuſque ſexus prolem ſeu hermaphroditum vocant, nomine e Graeco ſumpto, אנדרוגינוס, quod ipſum eſt ἀνδρόγυνος, ſeu *hermaphroditus*. Horum neuter aliter ſuccedit inter filios, quam ut id ſolummodo ſumat, quod jure, ſive haereditatum, ſive alimentorum, communi, ſive filiis ſive filiabus eſt incommodius. לעולם, inquiunt, נוטל בפחות שבהן, *Semper capit* uterque, *id quod in eis minimum eſt.* Si filii nempe in patrimonium ſatis amplum, unde alendae filiae, ſuccedunt, horum uterque in filiabus cenſetur. Si patrimonium ſit alendis filiis ac filiabus impar, adeo ut ad mendicos, ne deſint filiabus alimenta, relegentur filii (juxta id quod oſtenſum eſt) uterque horum pro filiis habetur; & demum utraque in ſpecie ab haereditatis dominio arcetur. Idem jus obtinuit, ſi filios duntaxat reliquerat defunctus, praeter obſtructum aut hermaphroditum. Tunc enim alimenta tantum cepit uterque, ut pars familiae neceſſaria. Neuter haereditatem, quae eis perpetuo praecluſa, niſi ubi nullus alius filius, ſexus nimirum integri ac manifeſti, interveniret. Tum enim tam hic, quam ille ſuccedebat; ſolus, ſi filiae nullae; ut cohaerês, ſi filiae etiam relictae. Miſna, tit. *Baba Bathra*, cap. IX. הניח בנים ובנות וטומטום בזמן שהנכסים מרובים הזכרים דוחין אותו אצל נקבות נכסים מועטים הנקבות דוחות אותו אצל זכרים האומר אם תלד אשתי זכר יטול מנה ילדה זכר נוטל מנה נקבה מאתים ילדה נקבה נוטלת מאתים אם זכר מנה אם נקבה מאתים ילדה זכר ונקבה זכר נוטל מנה והנקבה נוטלת מאתים ילדה טומטום אינו נוטל אם אמר כל מה שתלד אשתי יטול הרי זה יטול ואם אין שם יורש אלא הוא יורש את הכל, *Si reliquerit quis filios, filias, & prolem cui genitalia obſtruuntur, ſeu tomtomum, ubi patrimonium ſatis opulentum eſt, maſculi eum repellunt ad foeminas; ubi vero anguſtum eſt* (ſeu utrique ſexui alendo impar) *foeminae repellunt eum ad maſculos. Si quis ita pronuntiaverit, Si pepererit uxor mea maſculum, capiat minam; ſi maſculum peperit, capit is minam; ſi foeminam, ducentas; ſi pepererit foeminam, capit ea ducentas; ſi maſculum, minam; ſi foeminam, ducentas; ſi peperit & maſculum & foeminam, capit hic minam, & illa ducentas. Si pepererit* (ה״ ea ſpecie) *abſtructum genitalibus, non omnino capit. At ſi dixerit, Capiat id quicquid fuerit, quod uxor mea pepererit, etiam & hic capit. Qui ſi alii haeredes non fuerint* (de prole defuncti intelligendum) *ipſe etiam univerſi haeres eſt.* Et quod de obſtructo hic dicitur, aeque ad hermaphroditum attinere volunt; de qua re, praeter Gemaram Babylonian., & adjectos commentarios, conſulas adnotationes Rabbi Jom Tob, ad citatam Miſnam. Cum filiabus autem uterque, ut cohaeres, ſucceſſit, teſte ex veteribus Maimonide, Halach. *Nechaloth*, cap. V. זה הכלל ביורשין כל שני יורשין שאחד מהן יורש ודאי והשני ספק אין לספק כלום ואם היו שניהם ספק שמא זה הוא היורש או שמא זה היורש חולקין בשוה לפיכך מי שמת והניח בן וטומטום או אנדרוגינוס הרי הבן יורש את הכל שהטומטום והאנדרוגינוס ספק הניח בנות וטומטום ואנדרוגינוס יורשות בשוה והרי הוא כאחת מן הבנות, *Regula eſt univerſalis inter haeredes, Ubi duo ſunt haeredes, quorum alter manifeſtus eſt, dubius alter, is, qui dubius eſt, nihil omnino capit. Si vero uterque dubius fuerit, nec conſtiterit hic an ille ſuccedere debeat, diſtributio fit utrique aequalis. Si igitur defunctus reliquerit filium, & genitalibus obſtructum, aut hermaphroditum, filius ſolus ſuccedit in haereditatem univerſam, quoniam & obſtructus & hermaphroditus dubius eſt. At ſi reliquerit filias & abſtructum & hermaphroditum, in partes ſuccedunt ſimul aequales: nam ita tam hic, quam ille pro filia habetur.* Nam ubi de filio conſtabat, filiae excludebantur, atque eodem modo hermaphroditus & obſtructus, quia incertum, qualiſnam ſexus ſive hic ſive ille eſſet. At ubi ſexus integri filii deerant, & ſuccedebant filiae, admittebatur inter eas tam obſtructus quam hermaphroditus: quoniam ut partes non faciebant cum filiis, haeredibus manifeſtis, quia ipſi dubii & incerti ſexus; ita inter filias admittendi, quoniam ut dubium erat, maſculi an foeminei ſexus ipſi eſſent, ita, eo nomine, non minus dubium an ipſae filiae ſuccedere deberent: et in dubio, pariter omnes admittendi. At vero qui obſtrui deſinit, & jam maſculus agnoſcitur, cum filiis partem facit, ita

tamen

tamen, ut nec pro primogenito habeatur, licet partus fuiſſet omnium primus, nec in haereditaria diſtributione ממעט בחלק בכורה, *minuat partem primogeniturae praerogativa debitam.* Nam ex ſacris illis verbis, *Genueritque ei filios*, &c. Deut. XXI. 15. eliciunt, ut partus momento maſculus agnoſci debeat. Ita *Sepher Sephri* ad Deut. fol. 48. col. 190. & Gemara Babylon. ad tit. *Baba Bathra*, fol. 126. b. alii, ſatis frequenter. Quin ex eiſdem decrevere verbis ſacris, illos ſolum primogeniti partem, ſuas faciendo, minuere, qui filii partus momento manifeſti. Si itaque tres fuerint filii, praeter eum qui jam obſtrui deſinit, haereditas in quatuor partes primo tribuitur, ac ſi tantummodo tres eſſent filii, juxta modum ſuperius indicatum: harum unam ſumit primogenitus; dein, quod reſtat inter omnes aeque ſeu quadripartito dividitur. Ita Gemara Babylonia, ad dict. tit. fol. 127. a. & Maimonides, Halach. *Nechaloth*, cap. II. Ubi advertendum, alteram tantummodo duplicis ſortis partem primogeniturae nomine revera debitam, atque eam eſſe quae hic non minuitur; alteram eodem modo haberi & putari, quo partes filiorum caeterorum. Aliter enim, partem primogeniturae, ſive ſortem duplicem primogenito, ſi tres duntaxat fuiſſent filii, debitam, interventu ejus qui obſtrui deſinit, plane minui nemo non videt. De hermaphroditi jure apud alias gentes conſulas Hieronymum Gigantem de crimine laeſae majeſtatis, lib. III. quaeſt. XVI. & ibi citatos. Et de liberorum ſucceſſione haec dicta ſunto.

CAP. XII.

De ſucceſſione patris, & a latere, ceu fratrum, avi, patruorum; & excluſa, in ſucceſſione, cognatione materna, uti & ipſa matre.

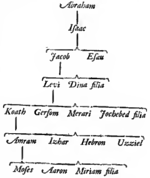
NON extantibus defuncto liberis, neque ex hiſce poſteris, revolvebatur haereditas ab utriuſque ſexus prole ad patrem, niſi intervenitet frater, qui defuncti uxorem ex lege duceret; de quo item inferius. Diſcrimen vero hic obſervandum. Ubi de bonis a patre ſucceſſione haereditaria acceptis, mortuo ſine poſteris filio filiave, quaerebatur, patrem haeredem dici, non quod ipſe capere poſſet haereditatem, utpote antea neceſſario defunctus; ſed quod ex ejuſce perſona in vivis eſſe ficta ſeries ſucceſſionis tantum dignoſceretur, atque in haeredibus eliciendis haberetur is pro ſuperſtite, unde defuncti fratres germani primo, eorumque poſteri, dein itidem ſorores, vocarentur ad haereditatem, non tam fratrum aut ſororum defuncti nomine, quam liberorum patris, cui, ſi in vivis fuiſſet, haereditas omnimoda debita. Ubi vero de bonis adventitiis, ſeu peculio minime a parentibus ſucceſſione accepto, quaeſtio fiebat, pater ipſe ut haeres filio filiaeve ſine liberis defunctae ſuccedebat, ſi in vivis eſſet; ſin autem, liberi ejus poſterique eorum ſive in capita ſive in ſtirpes, pro perſonarum numero & qualitate, quas ſive gerebant, ſive induebant, juxta id quod de ſucceſſione liberorum ſuperius traditur. Adeo ut, cognita ſatis ex jam dictis liberorum ſucceſſionis ratione, atque obſervato, illis poſteriſque eorum non extantibus, patrem ſive mortuum ſive vivum pro haerede perpetuo haberi, unde fratres ac ſorores defuncti, eorumque poſteri, ut patris (ſi mortuus fuerit) liberi poſterique, ad haereditatem (excluſa penitus cognatione materna, atque ipſa matre) vocantur, omnigena a latere ſucceſſio ſtatim pateſiat. Nam ſi neque patri ſint alii liberi, neque hiſce poſteri ſuperſtites, avus pro haerede ſimiliter habetur, non tam quia avus, quam quia pater ejus eſt, qui haeres proximus, id eſt, patris defuncti. Et ſi avo mortuo fuerint liberi, ſuccedunt illi magis hoc nomine, quam nomine aut fratrum aut ſororum patris, aut patruorum aut amitarum defuncti. Atque ſimilis ſemper ratio proavi, abavi, atavi, tritavi, uſque ad Adamum, habenda. Unde habent illud, אין אדם מישראל שאין לו יורש, *Non omnino reperitur quis in Iſraelitis, cui deſunt haeredes.* Quae omnia habentur ex receptiſſima interpretatione Numerorum XXVII. 9. Verba ſunt, *Si filiam non habuerit* defunctus, *dabitis haereditatem ejus fratribus ejus. Et ſi nec fratres ei fuerint, dabitis haereditatem ejus fratribus patris ejus. Et ſi pater ejus non habuerit fratres, dabitis* (נחלתו לשארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה) *haereditatem ejus conſanguineo ejus propinquiori, qui fuerit de cognatione ejus, ut ille ſuccedat in eam. Eritque hoc filiis Iſrael in decretum judicii, ſicut praecepit Dominus Moſi.* Jam vero duo in primis ſunt in traditionibus veterum advertenda, quibus haec ad jam dictum ſenſum explicantur; de paterna ſucceſſione alterum, alterum de familia ſeu cognatione materna a ſucceſſione perpetuo excludenda. Patris nomen in Sacra Lege omittitur, neque, ut ad eum a liberis tranſmitteretur haereditas, expreſſe ſancitur. Etiam quare omiſſum, audent aliqui rationem afferre. Videſis Rabbi Bechai ad Numer. XXVII. fol. 193. col. 2. & Philonem de vita Moſis, lib. III. Sed ita hanc expoſuere magiſtri legem, idque eorum vetuſtiſſimi, ac ſi de patre nulla omnino quaeſtio fuiſſet, quin nomine *ſanguine proximi*, ei haereditas a filio, filiave ſine poſteris mortua, primo eſſet devolvenda, & dein ad fratres defuncti, ſeu ad patris liberos. Id quod itidem de avo dicendum, cui fratres patris ſine liberis defuncti haeredes ſunt. Nam ut pater ſe habet ad filium, ita avus ad patrem. Et tam avum quam patrem antea demortuum eſſe admitti volunt in verbis Sacrae Legis. Quin & *fratrum* nomen, ſive qua defunctum, ſive qua patrem avumve ſpectant, etiam ſorores, qua, ſucceſſionis ratione, in liberis ſunt proximae, ſatis innuere; argumento a praemiſſa filiorum atque filiarum ſucceſſione ducto. Id autem quod de paterna ſucceſſione dicitur, tum ex rationibus a propinquitate, a merito, ac a viciſſitudine beneficiorum allatis firmant, tum ex eo quod adjicitur de fratribus patris, quorum neminem patri in haereditate aequalem, nedum anteponendum, ex legis divinae mente ſtatuunt. Imo & patrem revera, *conſanguineum ejus propinquiorem e cognatione*

natione ejus eſſe cenſent, & concludunt cum qui maxime propinquus eſt ſanguine, liberis deficientibus, ſemper ad ſucceſſionem vocandum, atque ſyntaxin illam verbotum ita intelligendam, ac ſi ad hunc modum, illorum etiam epentheſi hujuſmodi, concepta fuiſſent; *Si filiam non habuerit, dabitis haereditatem ejus conſanguineo ejus propinquiori, qui fuerit de cognatione ejus* (ſeu patris) *& poſtea dabitis haereditatem ejus fratribus ejus*, id eſt, liberis patris. *Et ſi nec fratres*, &c. De qua re vide Gemaram Babylon. ad tit. *Baba Bathra*, fol. 108. & Salomonem Jarchium ibidem. Quin Miſna, cap. VIII. dicti tituli, expreſſe, האחין קודמין לאחי האב יוצאי ירכו של אחין קודמין לאחין האב זה הכלל כל הקודם בנחלה יוצאי ירכו קודמין והאב קודם לכל יוצאי ירכו, *Fratres anteponendi patruis; qui exeunt e femore fratrum, anteponendi patruis. Haec regula eſt univerſalis; Ubi quis in ſucceſſione haereditaria praeferendus eſt ipſe, etiam & cuncti ejuſce poſteri itidem ſunt praeferendi: ſed pater praeferendus eſt univerſis, qui egrediuntur e femore ſuo*, id eſt, liberis ſuis, & defuncti germanis fratribus ſororibuſque. Et appoſitiſſime Philo, receptos gentis ſuae mores de haereditatibus explicans in lib. III. de Vita Moſis: Primo filios, inquit, in ſucceſſionem vocavit Deus Opt. Max. dein filias, tertio loco fratres, καὶ τετάρτην θεὶς πρὸς πατρὸς ἀπονέμει τάξιν, ἀντιτιθέμενος ὅτι ἂν πατήρ (ita lego) γένοιτ᾽ ἂν υἱῶν κληρονόμος· πάνυ γὰρ εὔηθες ὑπολαβεῖν, ὅτι πατρὸς ἀδελφῷ νέμων κλῆρον ἀδελφιδοῦ διὰ τὴν πρὸς πατρὸς συγγένειαν, αὐτὸν ἀφείλετο τὸν πατέρα τῆς διαδοχῆς, *quarto patruos* (ſeu *patris fratres*) *ſubindicans etiam patres fieri poſſe haeredes filiorum. Stultum enim nimis foret credere, patruo concedi haereditatem nepotis, ob cognationem paternam, ipſi vero patri eam auferri.* Maternae autem cognationis rationem in ſucceſſionibus non haberi, ſed duntaxat adgnationis paternae, tum ex citatis Numerorum verbis eliciunt, tum ex frequentiſſima mentione patrum משפחות, id eſt, *familiarum* ſeu *cognationum*, in Pentateucho, Paralipomenis, Ezra, alibi. Matribus igitur paſſim aiunt minime omnino eſſe משפחה, ſeu *cognationem* civilem, ſed in paterna eam demergi; ideoque neque ex ſanguine materno haeredem admittendum aut quaerendum, veluti nec matrem, nec materteram, nec avunculum, nec avum ſeu aviam maternam, neque ex hiſce prolem. Nam & in lege ſacra patruorum mentio fit, neutiquam avunculorum. Et proximus conſanguineus ex cognatione defuncti haeres ſemper eſt; qui materno ſanguine tantum conjunctus, ratione jam dicta, eſſe nequit. Hinc ſolenne eſt illud & toties a Talmudicis repetitum, משפחת האם אינה קרויה משפחה, *Familia* (ſeu *cognatio*) *materna minime appellatur familia*, ſeu *cognatio*. Nimirum cognationis civilis in ſucceſſionibus effectum non habet. Videſis R. Bechai ad Numeros, fol. 193. col. 2. Jatchium ad Judicum XVII. 7. & Jacob Bar Salomon, In Oculo Iſraelis, part. II. fol. 89. col. 1. Idem denotat id quod habet vetuſtiſſimus autor libri *Siphri*, fol. 23. col. 92. משפחות הלכות אחרי אבות, *Familiae* (ſeu *cognationes*) *ſequuntur patres*. Tantundem ſexcenties occurrit. Et plane fallit Rabbi Abenezra, ad Numer. XXVII. 9. dum ad illud, *Si filiam non habuerit, transferetis haereditatem ad fratres ejus*, interpretatur *fratres ejus* per מאב או באם *ſive germanos ſive uterinos*. Refragatur conſtans & receptiſſima magiſtrorum ſententia. Nam fratres ibi, ſecundum ea quae ſupra aperiuntur, ſuccedunt, ſi patri, qui primum ad haereditatem, ſi in vivis fuiſſet, vocandus erat, ipſi fuerint haeredes, nec aliter omnino. Quod de uterinis fratribus dici non poſſe, nemo non videt. Et fratres ex matre ſeu uterinos adinvicem ſuccedere non poſſe, diſertis verbis etiam traditur in ſaepe laudata Miſna, tit. *Baba Bathra*, cap. VIII. id quod etiam in magiſtrorum de ſucceſſionibus regulis, mox ſubjicitur.

CAP. XIII.

Succeſſionis omnigenae, quae ex jure ſanguinis hactenus tractato pendet, exemplum.

SED materies ſucceſſionis tam liberorum quam patris, adeoque omnigenae quae ex jure ſanguinis, de quo hactenus egimus, pendet, clarior fiet exemplo ob oculos poſito; quod ex Maimonidis *Pirush Miſnaioth*, fol. 184. adjicimus.

Defuncto Amramo, in hoc ſtemmate, de ejus haerede quaeritur. Si ſuperſtites ſint Moſes & Aaron, ipſi plane haeredes ſunt, habita Moſis, ut primogeniti, ſive ſortis duplicis, ratione. Quod non perinde adjeci, ac ſi, aut memoriae lapſu aut inſcitia, Moſem revera ut Amrami primogenitum hic ſubſtituiſſem: cujus rei inſimulaſſe me nonnullos audio; ſed immerito nimis. Neſcius quidem eſt nemo, natum fuiſſe Aaronem triennio aut circiter ante Moſem, quod manifeſtum eſt ex Exodi VII. 7. Atque ideo etiam primogeniti loco numerari Aaronem I Paralip. VI. 3. & Exod. VI. 20. Sed vero ego hic ſecutus ſum ſucceſſionis paradigma a doctiſſimo Maimo-

nide deſumptum, atque eadem quae profert ille nomina, eandem etiam nominum ſeriem atque ordinem, omnino retinui. Diſerte autem collocat ille Moſem ſic ante Aaronem, adeoque in exemplo, non ad aliquam ſtemmatis veritatem exhibendam, ſed ad ſucceſſionis jura demonſtranda tantum, velut in ficto ſchemate, allato, in primogeniti loco ponit. Et fictum plane dicendum eſt ſchema, qua etiam ex Abrahae progenie, ut pars tantum rei, quae prae manibus ei erat, inſerviens, collateralibus caeteris praetermiſſis, excerpitur. Neque aliam ob cauſam proculdubio ita Moſes obiter ſic ab eo collocatus eſt, quam ex inſigni, quam paſſim gens Ebraea ei prae caeteris agnoſcere ſolet, dignitatem. Idem Maimonides in *More Nebochim*, part. II. cap. XXXII. de מדרגות הנבואה, ſeu *de gradibus prophetiae*, locutus, Obſervandum eſt, inquit, dictum Moſi fuiſſe, עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא הוא ע״ה במדרגה העליונה כמו שנאמר ונגש משה לבדו אל ה' וגו' ואהרן למטה ממנו ונדב ואביהוא למטה מאהרן ושבעים זקנים למטה מנדב ואביהוא ושאר האדם למטה מהם לפי שלמיותם, id eſt, *Aſcende ad Dominum, tu & Aharon, Nadab & Abihu*, Exod. XXIV. 1. *Ubi ipſe, ſuper quem ſit pax, in ſupremo ponitur gradu; juxta id etiam quod ibi legitur, Et appropinquabit Moſes ſolus ad Dominum*, &c. *Infra ipſum collocatur Aaron, infra Aaronem Nadab & Abihu, infra hos LXX. ſenes, infra iſtos reliqui homines juxta perfectiones ſuas.* De Moſis item apud eos dignitate videſis Joannem Druſium ad difficiliora loca Levitici, cap. XXIII. Adde etiam Philonem, qui ſub extremo lib. III. de Vita Moſis, eum βασιλέα, νομοθέτην, ἀρχιερέα, καὶ προφήτην, *regem, legiſlatorem, pontificem, & prophetam* nuncupat. Et saepenumero in Sacris Literis, alibique, ejuſmodi, ut in ſchemate, eſt Moſis nomini loci praerogativa. Adeoque praeclariſſimi Rabbini, qui hic praeivit, exemplo uſus, non magis ego Moſem pro primogenito (neque ille ſane) hic revera ſumendum volui, ac Ariſtoteles Atlantem cum poetis caelum ſuſtinere, ubi, in Metaphyſicorum quarto, in notionibus vocabuli *habendi* unam facit in eo, quod aliud prohibet ſuopte nutu inclinare, ut Atlas, quod air ibi in exemplum, caelum. Sed ad ſchema redimus. Si horum neuter, neque ex eis poſteri reperiantur, haeres eſt Miriam filia, uti & ejuſce defunctae poſteri, modo ſupra indicato. Hiſce non extantibus, revocatur haereditas ad Koathum defuncti patrem, qui ſi mortuus fuerit, de eo non aliter in hac ſpecie judicandum eſt, quam ſi ipſe fuiſſet jam defunctus, cujus haereditas ſeu bona in controverſiam deducta. Adeoque ſi tres illi filii ejus, Amrami fratres, Izhar, Hebron, Uzziel, ſuperſtites ſint, ſuccedunt illi pariter in univerſa Amrami bona, eo quod ſint haeredes ſeu filii Koathi. Nec primogeniti praerogativae ratio ulla hic habenda, tum quia eorum neuter revera primogenitus, tum quia bona, de quibus lis eſt, ab eorum patre, momento obitus, poſſeſſa non fuere. Ipſis minime in vivis repertis, de prole poſteriſque eorum quaeritur. Quibus nec repertis, an filium habuerit Koathus, quaeſtio fit. Hac non extante, defertur haereditas ad patrem ejus Levi, qui ſuccedit, ſi in vivis. Sin vero, aeſtimetur is pro jam defuncto, qui ſub judice eſt. Ideo haeredes ſunt Gerſom & Merari (quia filii ejus; atque hoc modo patrui ſuccedunt) ſi in vivis ſint; uti eorum poſteri, ſi mortui. Horum nemine ſuperſtite, devolvitur haereditas ad Jochebed filiam Levi, qua ſimul cum prole quaeſita, nec reperta, haeres eſt Jacob, cui mortuo ſine filio, Dina filia ſuccedit. Hoc non extante, ejuſque poſteris deficientibus, haeres eſt Iſaac pater Jacobi. Ei mortuo ſuccedit Eſau filius; quo ſimul cum poſteris utriuſque ſexus ſublato; Abraham ut haeres ejus in bona Amrami ſuccedit. Nec maternae cognationis ratio omnino habenda.

CAP. XIV.

De ſucceſſione fratris fratriam viduam, ex lege, ducentis.

Temperanda ſunt quae de ſucceſſione & liberorum & patris diximus, lege, de fratris ſine prole defuncti uxore ducenda, lata, Deut. XXV. 5. *Si habitaverint fratres ſimul, & mortuus fuerit unus eorum abſque filio* (ita nonnulli; & Ebraea ſunt ובן אין לו) *non nubet uxor defuncti foras viro extraneo: ſed frater ejus ingrediatur ad eam, ducatque eam in uxorem, & praeſtet officium affinis. Et erit primogenitus, quem pepererit* (ita verbum verbo reddimus) *ſurget nomine fratris ejus defuncti, ut non deleatur nomen ejus de Iſrael. Et ſi vir ille noluerit ducere uxorem fratris ſui, aſcendat illa ad portam, ducatque ſeniorius, Recuſat frater mariti mei ſuſcitare ſemen fratri ſuo in Iſrael, nec vult me habere in uxorem. Et advocabunt eum ſeniores civitatis ſuae, & loquentur cum eo; & ſi perſeveraverit, dixeritque, Non placet mihi, ut eam ducam, accedet illa ad eum in conſpectu ſeniorum, & extrahet calceum ejus de pede ejus, ſpuetque in faciem ejus, dicat, & reſpondeat, Sic fiat viro, qui non aedificat domum fratris ſui. Vocabiturque nomen ejus in Iſrael, Domus ejus qui calceum exuit.* Sed pro *abſque filio, abſque prole* ſubſtituendum: receptiſſima gentis ſententia, aliter lex illa non obtinuit. Unde recte Helleniſtae pro ובן אין לו, quod ſane verti poſſet *etiam ſine filio*, hoc in loco habent σπέρμα δὲ μὴ ᾖ αὐτῷ, *ac ſemen ei defuerit*, uti & Latina vetus, *abſque liberis mortuus fuerit.* Nam tam hic בן ſingulariter *prolem* utriuſque ſexus poſteritatemque, quam pluraliter בנים alibi non raro *liberos*, poſteroſque denotat; de qua re nonnihil ſupra nos capite primo. Atque firmat haec Sadducaeorum ad Servatorem allocutio, de hac lege, apud D. Matth. XXII. 24. ubi μὴ ἔχων τέκνα, *liberos non habens*, & D. Marc. XII. 19. ubi τέκνα μὴ ἀφῇ, *liberos non reliquerit*, habetur, tametſi Vulgata utroque in loco *filios* verterit. Et feminis nomen, quod ibi ſuſcitandum, utrumque liberorum ſexum aeque complectitur. Itaque in hac ſpecie, ob fratriam viduam in uxorem acceptam frater ſuperſtes in defuncti bona ita ſuccedebat, ut ad poſteros ex fratria hoc nomine ſuſceptos tranſmitterentur. Videſis Maimonidem, Halach.

Halach. *Nechaloth*, cap. III. & *Magid Miſna* ibidem. Neque vero de primogenito filio a fratre ſuperſtite ſuſcepto, intelligunt legem hanc, ut nonnulli. Nam verba illa de primogenito, ad fratrem (eorum qui ſuperſunt) oatu maximum, atque notione primogeniti deſignatum alia ab ea ſtricta, quae, ſive duplicis ſortis ſive ſanctitudinis ratiooe, ut ſupra oſtenſum eſt, uſurpabatur, attinere ſcribunt. Maimonides, Halach. *Jabom Vechalitza*, ſeu *de jure fratriae viduae ducendae* cap. II. מי שמת והניח אחים רבים מצוה על הגדול ליבם או לחלוץ שנאמר והיה הבכור אשר תלד מפי השמועה למדו שאינו מדבר אלא בבכור שבאחין כלומר גדול האחין יקום על שם אחיו המת וזה שנאמר אשר תלד משמע אשר ילדה האם ואין משמעו אשר תלד היבמה, *Si quis mortuus reliquerit fratres plures, praecepto tenetur is, qui natu eſt maximus, aut defuncti uxorem ſibi accipere, aut calceum exuere, juxta id quod dicitur,* ET ERIT PRIMOGENITUS, QUEM PEPERERIT. *Unde elicitur, verba non fieri de alio primogenito, praeter eum qui ex fratribus eſt; ac ſi dictum fuiſſet, Fratrum maximus ſurgat nomine fratris ſui, qui mortuus eſt. Et id quod dicitur,* QUEM PEPERERIT, *exponendum de eo quem mater* ejus, *& non de eo quem defuncti uxor, pepererit.* Tantundem habes in Gemara Babylonia, ad tit. *Jabimoth*, ſeu *de fratrus*, cap. IV. fol. 39, & 40. Unde etiam Jarchius, ad verbum illud *primogenitus* in dicta lege, גדול האחים הוא ייבם איתה, *Fratrum maximus eſt is, qui hoc jure eam in uxorem ducit.* Atque ita interpretatur vetuſtus autor *Sepher Siphri*, fol. 52. col. 208. *Peſiktha Zothertha*, fol. 82. col. 2. alii paſſim. At ſane commodius in hunc ſenſum verba illa verti poſſunt, *Et erit primogenitus*, ſeu *natu maximus*, fratrum, *& quod pepererit* fratria, *ſurget*, &c. Nam hoc ſatis ferunt Ebraea, atque ita fere autor *Sepher Siphri*, loco jam indicato. Quod ſi primus, qui fratriam hac lege ducebat, ſine liberis ex ea ſuſceptis moreretur, proximus natu in uxorem ſucceſſit, ut dicto *Sepher Siphri* loco & citatis ſupra ex Matthaeo & Marco liquet. Poſteritas autem qualiſcunque ex hujuſmodi nuptiis ſuſcepta, poſt mortem fratris ita fratriam ducentis, in defuncti ſine liberis bona ſuccedebat. Et firmat hanc ſucceſſionem verſio Helleniſtarum, qui pro *Et erit primogenitus*, &c. ſubſtituunt, Καὶ ἔσται τὸ παιδίον ὃ ἐὰν τέκῃ, κατασταθήσεται ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ τετελευτηκότος, *Et erit proles, quem pepererit*, talis, ut *conſtituatur nomine defuncti*. Scilicet nomen defuncti eſt ſucceſſio hic in ejuſce locum & poſſeſſiones, perinde ac ſi filium ex uxore, quam ſibi liberis ſuſcipiendis ſelegerat, reliquiſſet. *Peſiktha Zothertha* ad Numer. fol. 60. col. 1. רבי יהודה אומר אין שם אלא נחלה נאמר כאן שם ונאמר להלן יקום על שם אחיו המת מה להלן בנחלה אף כאן בנחלה, Scribitur ad illud filiarum Zelophchadi, Num. XXVII. 4. *Quare nomen patris noſtri auferetur*, &c. Ita autem verba ſonant, *Rabbi Jehuda ait, Nomen idem eſt, quod poſſeſſio haereditaria. Nominis vocabulum hic uſurpatur, atque etiam* Deut. XXV. 6. *Surget nomine*, aut ſuper Nomen, *fratris ejus defuncti. Atque ut ibi ſignificat poſſeſſionem haereditariam, ita & hic poſſeſſionem haereditariam ſignificat.* Et expreſſim de ſuſceptae ita prolis ſucceſſione ſingulari, Joſephus lib. IV. cap. VIII. Τὴν ἄτεκνον ἀνδρὸς αὐτῇ τετελευτηκότος ὁ ἀδελφὸς ἐκείνου γαμείτω· καὶ τὸν παῖδα τὸν γενόμενον τῷ τεθνεῶτος καλέσας ὀνόματι, τρεφέτω τοῦ κλήρου διάδοχον, *Si cui maritus, nondum ſuſceptis liberis, defunctus fuerit, frater mariti eam ducito; & filium ex ea natum defuncti nomine vocatum ſortis haeredem nutrito.* Sive, ut Ruffinus vertit, *natum filium mortui nomine vocans, haereditatis ſuae* (defuncti ſcilicet fratris) *nutriat ſucceſſorem.* Quod vero hic de nato mortui nomine vocando habetur, alios etiam habuit autores. Nam & vetus Latina Deut. XXV. *Primogenitum filium ex nomine illius appellabit.* Et *Sepher Siphri*, יכול אם היה שמו יוסי וקרא שמו יוסי יוחנן יקרא שמו יוחנן תלמוד לומר על שם אחיו מכל מקום. *Veluti ſi nomen ejus* (defuncti fratris) *fuerit Joſe, vocabit nomen ejus* (filii ſuſcitati) *Joſe; ſi Joannes, vocabit nomen ejus Joannem. Senſus eſt, ut fratris ſui nomine qualitercunque appelletur.* Et videſis D. Auguſtinum quaeſt. 46. ſuper Deuteronomium, & contra Fauſtum Manichaeum lib. XXXII. cap. X. de nomine defuncti imponendo, uti & Bedam ad Deut. XXV. Et Julius Africanus, apud Euſebium Hiſt. Eccleſ. I. cap. VIII. & Nicephorum Calliſtum lib. I cap. XI. Familiarum, inquit, nomina inter Iſraelitas enumerari ſolent, ἢ φύσει ἢ νόμῳ· φύσει μὲν, γνησίου σπέρματος διαδοχῇ· νόμῳ δὲ, ἑτέρου παιδοποιουμένου εἰς ὄνομα τελευτήσαντος ἀδελφοῦ ἀτέκνου, *aut natura, aut lege: natura, cum proles ex germano parentum ſemine ſuccedit; lege autem, cum alter filium procreat in nomen fratris ſui, qui abſque liberis e vita exceſſerit.* Ruffinus ibi vertit, *Naturae quidem ſucceſſiones habentur, quae ex ſeminis vel ſanguinis veritate deſcendunt: legis autem, cum quis filius alio generante ſubſtituitur ſub nomine fratris defuncti ſine liberis.* Sed conſenſu magiſtrorum, poſteri a fratre fratriam ducente ſuſcepti omnes, pro vario jure in aliis ſpeciebus ſucceſſionis, defuncti fratris haereditatem capiebant. Nominis Impoſitio hic nec locum habere ullum videtur, nec rationem. De fratribus autem uterinis lex haec non intelligenda, ſed tantum de germanis. Nam ut adinvicem minime ſuccedunt (quod ex jam oſtenſis liquet) uterini, ita nec hac lege tenentur. Maimonides, Halach. *Jabom Vechalitza*, cap. I. אחים מן האם אינן חשובין אחין לענין ירושה או לענין ייבום וחליצה הרי הן כמו שאינן אחין שאין אחוה אלא מאב, *Fratres ex matre tantum* (ſeu uterini) *non cenſentur pro fratribus, aut in materie haereditatis, aut in materie defuncti fratris uxoris ducendae atque exuendi calcei, quin ſunt veluti qui non ſunt omnino* fratres. *Nam non eſt fraternitas, quae a patre non eſt.* Idem in Gemara Babylon. ad cap. II. tit. *Jabimoth* fol. 17. Sed vide Ruth I. 11 ubi Naomi ad nurus ſuas Orpha & Ruth viduas, nec prole beatas, *An adhuc*, inquit, *intra me in utero meo ſunt filii, qui fiant mariti veſtri?* Perinde ac ſi non ſolum ad fratrem uterinum, ſed etiam ad eum, qui mortis fraternae tempore nondum in lucem fuerat editus (quod itidem uno ore negant magiſtri) jus hoc ſpectaſſet. Atqui non ex hujuſce juris obtentu, ſed ex ingenti erga nurus amore a Naomi hoc dictum volunt, ac ſi tantum innuiſſet, tanto erga eas ſe amore flagrare ut,

ut, ſi fieri poſſet, futuris, ſi qui ſibi eſſent, filiis, eas in uxores traderet. Unde Abenezra ibi, זהו דרך חיבוב ולא דרך יבום, *Hoc ex amore proceſſit, non ex jure fratris defuncti uxoris ducendae.* At Jarchius ibi aliter; & licuiſſe quidem futuris Naomi filiis haſce ducere, non hac tamen lege; neque in eam, quae fratriam alias in uxorem negar (Levitic. XVIII. 16.) ita commiſſuros, שלא היו למחלון וכליון קדושין בהם שנכריות היו ולא נתגיירו *quia non erant legitimae Machloni & Chilioni* (maritis prioribus) *cum eis nuptiae, eo quod extraneae erant, nec proſelytae factae.* Vide Deut. VII. 3. & Ezram IX, & X. Quamplurima ſunt alia a magiſtris tradita, de aetate, corporis vitio, propinquitate ſanguinis, aliis non paucis, quae in cauſa ſaepius fuere, ut lex haec non obtineret. Neque obtinuit ſi vidua ex defuncto gravida foetum in lucem vivum, nec abortivum, ediderat, tametſi ſtatim moreretur. Tempus item XC. dierum ſeu trimeſtre praeſtitutum eſt, intra quod levir eam minime accipiebat, ut ſcilicet de prole defuncti, ſi qua fuerit in utero, melius conſtaret. Et innumera ſunt, quae ad legem hanc ſpectant, nec locum hic habent. Praecipua aliquot adjicimus. Si defunctus frater adoptione illa ſeu filii aſſertione (de qua ſupra capite IV.) uſus fuiſſet, frater ſuperſtes hac lege non tenebatur. Ad illa verba, דאומר זה בני נאמן, *qui pronunciat quempiam filium ſuum eſſe, ei creditur*, adnotat, ex veterum ſcitis, R. Obadias Bartenorius, ליורשו ולפטור את אשתו מן היבום, *tum ut haeredem ita ſatis deſignatum habeat, tum ut uxorem leviri nuptiis liberet.* Atque idem in Gemara Babylonia ad eundem locum habetur. Quemadmodum autem ſupra in ſucceſſione liberorum, de quibus incertum erat, haeredes eſſent legitimi necne, partitio aequalis fiebat: ita hic, ſi defuncti uxor intra tempus trimeſtre denuo nupta leviro pepererit prolem, ita ut incertum eſſet, primo an ſecundo marito ea eſſet tribuenda, & demum proles ipſa litem cum leviro inſtituerit de haereditate paterna, atque ex primis nuptiis ſe natum aſſeruerit, reſque in dubio ita manſerit; diviſa haereditate, partem alteram capit proles haec, alteram levir ipſe. Quod ipſum dicendum de leviri liberis manifeſtis, ſi cum eis proli huic dubiae controverſia ejuſmodi oriretur. Leviri liberos intellige ex fratria ſuſceptos: nam ad eos ſolummodo haereditas, de qua quaeſtio fit, attinuiſſet, niſi dubia illa interveniſſet proles. At ſi bini a leviro relicti ſint filii ejuſmodi manifeſti, a quibus dubia illa proles (verbi gratia, filius) dimidiam bonorum paternorum partem petierit, ratione jam dicta; illi vero tertiam ei debitam tantummodo agnoverint, quia pro fratre, id eſt, ſecundarum nuptiarum filio, ſumunt; dimidia pars a dubio agnita binis illis tribuenda, uti & pars tertia dubio a binis illis ei agnita, reliqua vero pars ſexta aeque inter eos dividenda. Moritur proles haec dubia ſine liberis; levir & avus aequaliter ſuccedunt. Nam ſi ex primis nuptiis nata fuiſſet, avus, ex jure quo aſcendentes ſuccedunt, fuiſſet haeres; ſi ex ſecundis, eodem jure, levir: quoniam res in dubio reſtat, uterque pariter ſuccedunt. Atque ita Maimonides, Halach. *Nechaloth*, cap. V. Vide nunc, de fratri defuncto ſemine ſuſcitando, patres qui de conſenſu evangeliorum D. N. Jeſu Chriſti ſcribunt, & inprimis etiam conſulas Abulenſem ad Deut. XXV. quaeſt. 3. & ad D. Matthaeum cap. XXII. quaeſt. CXLI. & ſequentes uſque ad CC. Adde ſis Albericum Gentilem de Nuptiis, lib. V. cap. IX. & quos ipſe citat alios, & theologos & juriſconſultos. Judaeis recentioribus mos inolevit, ut cum filiam quis ſpoponderit viro, cui plures fratres, ab ipſis cunctis plerumque exigatur obligatio, ſe juri huic, ſi ſponſus uxore ſuperſtite obierit, ſolenni more renunciaturos (id quod ex Lege Sacra fas eſt) ne ſcilicet libera ſecundo nubendi facultas fratriae deeſſet. Et interdum maritus moribundus divortii libello matrimonium ſolvit, ne frater inhians fratriae doti, ex hoc jure, familiae damno ſiet. Diſcimus haec ex Leonis Mutinenſis Judaei, qui Venetiis hodieque, ut audio, archiſynagogus eſt, compendio Italice conſcripto de ritibus, vita & moribus Ebraeorum. Exemplar mecum, pro ſumma ſua humanitate, communicavit, v. cl. eruditiſſimuſque Guilielmus Boſwellus eques auratus, atque apud ordines Belgiae foederatos ſereniſſimi regis magnae Britanniae orator, qui a Leone autographum accepit.

CAP. XV.

De Nuptiis Boazi & Ruthae. Eas ad legem, de fratria ducenda, non ſpectare.

PRaetereunda hic non eſt hiſtoriola ſacra de Boazo & Rutha; quae a nonnullis accipitur, ac ſi ex jure fratriae ducendae penderet. Quod non ſine magno errore dicitur. Neque enim Machloni, defuncto Ruthae marito, erat Boazus frater. Neque de propinquo aut fratre, qui fratriam duceret, verba fiunt ibi, ſed diſerte de גואל ſeu גואלו הקרוב, id eſt, *propinquo cui jus* (aut *officium*) *erat redimendi patrimonium venditum* (quale ferme Gallorum moribus vocatur *droict de retraict lignagier*) ex lege lata Levitic. XXV. de qua conſulas Maimonidem, Halach. *Semita Vejubal*, ſeu *de anno remiſſionis*, cap. IX, & XII. Nec ſane exutus hic (Ruth. IV. 7.) calceus ritus eſt, qui ad fratriae nuptias attinere poteſt. Nam is, ubi ad eas ſpectabat, renunciationis duntaxat ſignum erat: quod ſcimus ex Deut. XXV. 9. Atque hic nihil aliud innuit praeter ſolennem, quae inoleverat, traditionis ſeu acquirendi dominii formulam; de qua optime *Medraſh Ruth*, fol. 49. col. 2. Neque nuptiarum renunciatio, ſed contra ipſae nuptiae fiunt. Igitur expreſſe R. Salomon Jarchius, ad illud Ruth III. 9. *Quoniam tu propinquus es*, ſeu, quod idem eſt, כי אתה גואל, adnotat, לגאול נחלת אישי כמו שנאמר ובא גואלו הקרוב אליו וגאל וגו' וחמותי ואני צריכות למכור נחלתנו ועתה עליך לקנות קנה גם אותי עמה שיזכר שם המת על נחלתו כשבא על השדה יאמרו זות אשת מחלון, *Ad redimendam haereditatem mariti mei, ſecundum id quod dicitur* (Levitic. XXV. 25.) Et veniat redemptor ejus qui, propinquior

or et, et reoimat, *&c.* *Nam ſocrui meae mihique neceſſe eſt, ut haereditatem* (ſeu *poſſeſſionem*) *noſtram vendamus. Tua refert, ut acquiras, & cum ea me ſimul acquire, ut ita in memoria habeatur nomen defuncti propter haereditatem ſuam; ut ſcilicet, cum ego in ſundum illum veniam, dicant homines, Haec eſt uxor Machlonis.* Tantundem ad cap. IV. 10. ubi *ſuſcitare nomen defuncti* aliud eſt ab eo, quod in lege de fratria ducenda occurrit. Boazum autem Elimelechi fratrem fuiſſe, adeoque Machlonis patruum, magiſtrorum alii, alii ex fratre nepotem fuiſſe volunt; de qua re conſulas Jarchium & Abenezram ad Ruth III. 13. & *Midras Ruth*, fol. 48. col. 1. Admittendum interim eſt, & Elimelechum patrem, & Machlonem filium (quorum utrique propinquus & redemptor Boazus) ſuperſtites patrimonium hoc jam redemptum, dono uxoribus dediſſe, aut potius hunc ſigillatim ſuas poſſeſſiones, illum item ſuas uxori ſuae (quod quomodo fieret diſces ex Maimonide, Halach. de Donationibus, cap. VI.) neque donationes illas vim legis de redemptiooe minuiſſe. Unde nam aliter agri dominium earum alterutri? Et monſtrum ſane eſt, quod ad Ruth IV. habet de hac re Lyranus; *Sciendum eſt*, inquit, *hoc, quod licet mulieres non ſuccederent in haereditatem, tamen quia uxor poſt maritum defunctum ſine liberis remanebat, ipſa tenebat partem haereditatis ad vitam, & illam poterat vendere, in quantum erat ſui juris: & ſic dicitur hic quod, Noëmi eodem modo vendere volebat partem agri.* Ab Ebraeorum moribus haec ſunt alieniſſima, ut ex ſupra dictis ſatis liquet, atque ex eis quae poſt habemus, capite XVIII. de ſucceſſione maritali, ubi uxores ab omni in mariti bona ſucceſſione arceantur, excepto quod alimenta eis inde eſſeot praeſtanda; de qua re capite IX. monuimus. Quin mirum eſt, quod habet de illa redemptionis hiſtoriola Joſephus, lib. V. cap. XI. ubi Boazum inducit propinquo illi alteri, de quo Ruth IV. 1. ſic alloquentem, *Elimelechi & filiorum ſortes poſſides tu*; ipſum etiam fatentem ſe poſſidere, *συγχωρέντων τῶν νόμων κατὰ ἀγχιστείαν*, ſeu *ex indulto legum de propinquitate*. Unde Boazus ibi, Οὐκ ἂν ἐξ ἡμισείας, inquit, δεῖ μεμνῆσθαι τῶν νόμων, ἀλλὰ πάντα ποιεῖν κατ᾽ αὐτοὺς μᾶλλον· ἰδοὺ γὰρ δεῦρ᾽ ἥκει γύναιον, ὅπερ, εἰ θέλεις τῶν ἀγρῶν κρατεῖν, γαμεῖν σε δεῖ κατὰ τοὺς νόμους, *Tum ergo non ex parte tantum legum meminiſſe oportet, ſed omnia juxta praeſcriptum earum facere. Ecce adeſt mulier, quam, ſi vis poſſeſſionem agrorum retinere, lex te ducere jubet.* Inde & ſortem & foeminam ille Boazo ceſſit, ritu, ut ipſe Joſephus perſequitur, adhibito, ut mulier ei ſolveret calceum, & io faciem ejus expueret. Sed confuſio eſt planiſſime binarum legum, quarum altera de haereditate alienata ſeu emptores invitante redimenda, altera de fratria duceoda eſt, utraque ſatis invicem diverſa; neque altera quid cum altera aut in Sacris Literis aut apud magiſtros habet commune. Sed mendum eſt in Joſephi exemplaribus, quae loco citato τύπτειν εἰς τὸ πρόσωπον, ſeu *percutere in faciem*, ut verſio etiam recentior eſt, habent pro πτύειν εἰς τὸ πρόσωπον, *in faciem expuere*, ut Ruffinus, vetus ejus interpres, recte legebat. Id ſatis liquet ex ejuſce lib. IV. cap. VIII. ubi de calceo leviri fratriae nuptiis renuntiantis exuto agit. Atque de ea re olim monuit item I. Druſius in Miſcellaneis. Sed vero & advertendum eſt, Fl. Joſephum io eis quae ad leges gentis ſuae civiles atque res forenſes attinent, a receptiſſimis Talmudicorum ſententiis aliquot in locis aliis nimium diſcrepare, utcunque ipſe ſe venditet, ſub fine libri vigeſimi, ut κατὰ τὴν ἐπιχώριον παιδείαν διαφέροντα, *patrias diſciplinas egregie callentem*, & in vita ſua ſcribat, a pontificibus & urbis primoribus ſe conſuli ſolitum, etiam dum quartum decimum aetatis annum ageret, ὑπὲρ τοῦ παρ᾽ ἑαυτοῦ περὶ τῶν νομίμων ἀκριβέστερόν τι γνῶναι, *ut ab eo penitiorem legum ſenſum ediſcerent.* De nuptiis autem Boazi & Ruthae, vide nunc, praeter patres veteres, Abulenſem ad Deut. XXV. quaeſt. 5. & ſeqq. & ad D. Matthaeum, cap. XXII. quaeſt. CXLI. & quae ſequuntur.

CAP. XVI.

De fratris incerti, ſive de quo ambigebatur inter certos, an patris eſſet filius, ſingulari ſucceſſionis atque haereditatis invicem tranſmiſſionis ratione. Et de aliis haeredibus aſcendentibus atque a latere incertis.

SED de ſucceſſiooe fratrum aliorumque haeredum incertorum, monendum. Oſtenſum eſt ſupra, capite IV. patris aſſertione, velut adoptione, filium ita fieri, ut nec liberis caeteris reluctari fas eſſet. Si vero deeſſet omnino patris aſſertio, nec inter fratres de natalibus alicujus eorum ſatis conveniret, pro aſſerentium, dubitantium & negantium differentia ſucceſſum eſt. Veluti, fratres ſint certi duo, Simeoo & Reuben, incertus Levi; adeo ut, verbi gratia, cum ab exteris terris reducem agnoſcat Reuben fratrem ſibi eſſe, ſeu patris demortui filium, ſed ignorare ſe aiat Simeon, neque aliae patri alterutri ſuppetant probationes. Nam כל היורשין יורשין בחזקתן, *univerſi haeredes ſuccedebant pro ſuis quas habebant probationibus, & qua agnoſcebantur.* Ita ſuccedit in haereditatis diſtributiooe Levi, ut Simeonis, qui eum non agnoſcat, pars ſit aſſis dimidia, id eſt, eadem quae fuiſſet, ſi praeter ipſum & Reubenum alius haeres non fuiſſet; ita vero fiunt partiarii haeredes Levi & Reuben, ut eadem ratiooe partem Levi ſuperet pars Reubeni, qua Reubeoi partem pars Simeonis. Nempe pars altera dimidia in partem totius tertiam & ſextam tribuitur: hanc Levi, illam Reuben capit. Quod ſi Levi & parte hac & bonis aliis ditatus ſine liberis moriatur, pars illa ſexta redit ad Reubenum tota, Simeone excluſo; ſed bona caetera ad utrumque: quia fatetur Reuben utrique fratrem eum eſſe, neque negat Simeoo. At ſi plane negat Simeon, tam ſextam partem illam quam bona caetera qualiacunque Levi demortui ſolus adit Reuben. Atqui ad hunc modum jus obtinuit in aliis haeredibus ejuſmodi incertis, atque a cohaeredum aliis agnitis, ab aliis ignoratis, negatis ab aliis. De hiſce vide Miſnam, tit. *Baba Bathra,*

ra, cap. VIII. & Gemaram Bab. ibid. fol. 134, & 135. praeter Maimonidem, Halach. *Nechaloth*, cap. IV. Quin tametſi filius dubius (ut in ſpecie, ubi neſcitur ſeptimeſtris an novimeſtris, adeoque primi an ſecundi mariti fuerit, quam habes ſupra cap. IV.) patrum dubiorum neutri ſuccedit; ei nihilominus mortuo ſine liberis pariter ſuccedit pater uterque. Quoniam ubi שניהם ספק *uterque dubius eſt haeres*, ſuccedit pariter uterque. Ita capite V. dicti tituli idem Maimonides.

CAP. XVII.

De ſucceſſione maritali, ſive unde vir.

QUemadmodum matri, quae ſuae poteſtatis erat, ſive viduae, ſuccedebant liberi, ita uxori defunctae maritus erat haeres primus, qui tam ſua quam illius bona in unum patrimonii corpus confuſa, ad haeredes quidem poſtmodum tranſmittebat: ita tamen ut uxoris ſive unius ſive plurium filii in materna bona, ſecundum ea quae ſupra capite ſecundo oſtenſa ſunt, ſuccederent. Jarchius ad Gemaram Babylon. fol. 116. b. tit. *Baba Bathra*, הבעל יורש את אשתו ואם אין בעל קיים בנה יורשה, *Maritus ſuccedit ut haeres uxoris. Et ſi maritus ſuperſtes non fuerit, adit haereditatem filius uxoris.* De hac ſucceſſionis ſpecie, Miſna, tit. *Baba Bathra*, cap. VIII. האיש את אמו והאיש את אשתו נוחלין ולא מנחילין, *Vir matri ſuae, maritus etiam uxori ſuccedunt, ut haeredes; ſed ab eis haereditas invicem non defertur.* Et ibidem, האשה את בנה והאשה את בעלה מנחילין ולא נוחלין, *Foemina ad filium ſuum, uxor ad maritum ſuum haereditatem tranſmittit; ſed earum neuter viciſſim capit.* De matre ratio manifeſta eſt ex eis, quae de ſucceſſione paterna aperuimus. Et inter conjuges ſucceſſio minime, uti apud Romanos, reciproca, aut tantum ubi nulli relinquerentur liberi, parentes, aut cognati, excluſo fiſco. Sed ut non liberis mater, ita nec marito ſuccedebat omnino uxor. Et in haereditate uxoria praeferebatur etiam ipſis liberis maritus. De hac re etiam Miſna, tit. *Maccoth*, ſeu *de plagis*, cap. I. & Talmudici paſſim. Magiſtri autem, quibus ſolenne eſt literarum metatheſi, & verbis ſeorſim, ac aliter ac tota ſyntaxis pati videatur, intellectis, ea elicere quae receptos mores ſeu majorum traditiones firment, dupliciter hanc ſucceſſionem maritalem etiam ex Legis Sacrae ſyllabis adſtruunt. Primo, ex illis verbis, Numer. XXVII. 11. נחלתו לשארו, quod *haereditatem ejus conſanguineo ejus* in verborum contextu ſupra, capite XII. allato, recte vertitur. Etenim cum τὸ שאר non modo *conſanguineum* ſed & *propinquum* utriuſque ſexus, adeoque uxorem, denotare poſſit, literarum poſituris paulo immutatis, dum de maritali ſucceſſione diſputant, fingunt hic ac ſi ſeorſim ſcriptum fuiſſet, נחלת שארו לו, *haereditas ejus quae ei propinqua eſt*, ſive uxoris, *ad eum pertinet*, quod plane ſacrorum verborum anagramma eſt. Secundo, ultima legis ejuſdem verba וירש אותה *& ille ſuccedet in eam*, id eſt, *haereditatem*, ſive, ut Helleniſtae, κληρονομῆσαι τὰ αὐτῦ, *ut haereditario jure ſubſtantiam ejus poſſideat*, ita ſigillatim capere volunt (ubi de hac ſucceſſionis ſpecie loquuntur) ac ſi ibi ſignificarent, *& ipſe vir excipiat eam* uxorem *ut haeres*. Nec ſane verba ſeorſim lecta refragantur. Sed hi potius luſus ſunt, qualibus uti amant, cum ea firmare ex ſacro textu ſe torquentes laborant, quae e majorum traditionibus atque ſuperinductis, pro re nata, ubi nihil certi a Numine praeſcriptum eſt, legibus ad poſteritatem ſunt tranſmiſſa. De hac re conſulas *Baal Haturim*, Bechai, alios, ad Numer. XXVII. Gemaram Babylon. ad tit. *Baba Bathra*, fol. 111. praeter adjectos commentarios. Et apud veteres eſt etiam ſolenne, אין מעביר נחלה אלא בת האב ובנה ובעלה יורשין אותה, *Non transfertur* (vocabulo proprie ſumpto) *haereditas niſi a filia, quippe cui ſuccedit ut haeres & filius & maritus.* Ita R. Jehuda apud autorem *Peſiktha Zotertha*, fol. 60. col. 2. ad illud והעברתם, *Et transferetis*, &c. Num. XXVII. 8. ita alii. Nempe, ſive ad filium devenerit haereditas ab ea tranſmiſſa, ſive ad maritum, a cognatione ſua plane transfertur, nec in illam redire jure ſanguinis poteſt. Quod ex ſupra dictis liquet. Videſis Maimonidem, Halach. *Iſhoth*, ſeu *de re uxoria*, cap. XXII. & Halach. *Nechaloth*, cap. I. ubi ille, והאשה אינה יורשת בעלה כלל והבעל יורש את כל נכסי אשתו מדברי סופרים והוא קודם לכל בירושתה אע״פ שהיא אסורה עליו כגון אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ואע״פ שהיא קטנה ואע״פ שהבעל חרש הוא יורש את אשתו, *Uxor marito ſuo non omnino ſuccedit. At maritus ſuccedit in omnia uxoris bona ex Scribarum ſancito.* (De ſauciris ejuſmodi vide ſupra cap. II.) *Atque is omnibus aliis praefertur in uxoris haereditate, tametſi haud legitima fuerit uxor; veluti ſi vidua ducatur a pontifice maximo, aut repudiata, aut ea cui, exuto calceo, renuntiatum eſt, a ſacerdote vulgari; aut tametſi minor fuerit uxor. Quin licet maritus ſit ſurdus, uxoris haeres eſt.* Adde ſis Gemaram Babylon. ad tit. *Gittin*, ſeu *de libellis repudii*, fol. 55. In utroque vero Maimonidis loco jam citato, duo obſervantur inprimis monita; alterum, hanc ſucceſſionis formulam non obtinuiſſe, niſi ubi ipſa uxor ברשות הבעל *in poteſtate viri*, ita ſcilicet, ut plane uxor eſſet. Et plurima accedunt, quae hoc explicant. Sed ad ſponſaliorum & nuptiarum tractatum, cui hic locus non eſt, attinent. Alterum eſt, non in alia uxoris bona ſuccedere maritum, praeter ea, שבאו לרשותה והחזקה, *quae in uxoris poteſtatem & poſſeſſionem devenerint.* Ut excludantur quae poſt ejuſce mortem, ſive profectitia ſive adventitia, tantum expectabantur. Nonne ad hujuſmodi ſucceſſionem attinet illud Siracidis, cap. XXII. 4? *Filia prudens* κληρονομήσει ἄνδρα αὐτῆς, *haeredem relinquet*, aut *haereditatem tranſmittet ad maritum*; καὶ ἡ καταισχύνουσα, εἰς λύπην γεννήσαντος, *& quae dedecorat eum, dolori eſt genitori.* Scilicet meretur filia prudens, ut haereditatem ſeu bona, in quae ſuccedat maritus, accipiat a genitore; cui dolori eſt & exhaeres, ſi maritum dedecotat. Certe ita κληρονομῆσαι uſurpatur de ſucceſſione liberorum, Prov. XIII. 22. Et Vulgata in loco Siracidis, *Filia prudens haereditas viro ſuo.* Videſis item Maimonidem, Halach. *Semitta vejubal*, cap. IX. ſub extremum, ubi de ſucceſſione maritali verba faciens, ואם ירש מבנה בית הקברות יחזיר לבני משפחה משום פגם משפחה ויתנו לו דמיה ומנכין לו דמי קבר אשתו שהרי חייב בקבורה.

Et

Et ſi, inquit, *ut haeres ab ea accipiat monumentum ſepulchrale* (locum ſepulturae ſepoſitum) *reſtituit illud cognatis familiae ejus, ne dedecus familiae eveniat; & pretium ejuſce ei numerant, deducto ſepulchri uxoris ſuae* (nam ejus ſepeliendae ſumptus ad eum attinent) *pretio.*

CAP. XVIII.

Succeſſionis maritalis exempla. Et de diverſarum tribuum haereditatis, per mutuas earum nuptias, confuſione, ac filiabus ἐπικλήροις, *ſeu quibus haereditates obtigiſſent.*

QUIN ſucceſſionis maritalis in Sacris Literis exempla notant bina, alterum in Joſuae XXIV. 33. alterum I. Paralip. II. 21. Primo in loco legitur, *Eleazar quoque filius Aaron mortuus eſt; & ſepelierunt eum in colle Phinees filii ejus, qui datus eſt ei in monte Ephraim.* Neque Eleazaro, utpote pontifici, neque Levitis agrorum ſeu collium poſſeſſio erat. Unde igitur Phinees filio ejus in aſſignata tribui Ephraim portione hic collis? Receptior eſt ſententia שירש מאשתו, *quod jure haereditario acceperit* (ſive Eleazar, ſive Phinees) *ab uxore*, cui ſuperſtes erat. Praeter Gemaram Babylon. ad tit. *Baba Bathra*, fol. 111. & Rabbenu Aſcher ibi, fol. 206. col. 3. conſulas Jarchium, Gerſomidem, & D. Kimchium ad extremum Joſuae. In ſecundo loco habetur, *Venit Hezron ad filiam Machir patris Gilead, accepitque eam, cum eſſet filius ſexaginta annorum; & illa peperit ei Segub. Segub autem genuit Jair, qui habuit* XXIII. *civitates in terra Gilead.* Alii ſane XXIII. has civitates dotem fuiſſe filiae Machiri; ut Jarchius in commentario. Alii de haereditate a matre, quae ex tribu Manaſſis erat (cujus in portione Gilead) tranſmiſſa intelligunt; ut D. Kimchius ibidem. Videſis Numer. XXXII. 40. Deut. III. 14. Judic. X. 3. Sed ſententia eſt etiam receptior, haereditatem haſce civitates fuiſſe Jairo uxoriam. Kimchius ibi, רבותינו ז"ל אמרו כי אין זה יאיר הכתוב בתורה אלא זה יאיר בן שגוב לקח אשה בארץ הגלעד ומתה וירשה ומירושת אשתו היו לו אלו עשרים ושלשה ערים, *Rabbini noſtri piae memoriae dicunt, quod hic non eſt Jairus, qui memoratur in lege*, Num. XXXII. 41. *Sed hic Jairus Segubi filius accepit uxorem in terra Gilead, cui mortuae ſucceſſit ut haeres. Et ex haereditate uxoria fuere ei hae* XXIII. *civitates.* Et utrumque exemplum obſervatum habes in *Sepher Siphri*, ad Numeros, fol. 23. col. 92. & in citata jam Gemara Babylonia. At igitur nuptiae hic a diverſarum tribuum conjugibus contractae fuere, & a tribu altera ad alteram haereditates tranſlatae; quod vetitum eſt Num. XXXVI. 7. *Non migrabit poſſeſſio filiorum Iſrael de tribu in tribum; quoniam quiſque de filiis Iſrael haerebit in haereditate tribus patrum ſuorum. Et quaecunque filia haereditatem aliquam poſſederit in quacunque tribu filiorum Iſrael, debet fieri uxor alicujus, qui eſt de cognatione tribus patris ſui, quo ſcilicet quiſque de filiis Iſrael poſſideat haereditatem patrum ſuorum. Nec transferri debet haereditas de tribu una in tribum aliam: ſed quiſque de tribubus filiorum Iſrael adhaereat haereditati ſuae.* Pro eo quod eſt hic *haerebit* & *adhaereat*, Ebraica veritas habet ירבקו, *haerebunt*, aut *conjungentur*, quod vertunt Helleniſtae, προσκολληθήσονται, *adglutinabuntur, adjungentur.* Et vulgata verſio ibi, *Haereditas permaneat in familiis, nec ſibi miſceantur tribus; ſed ita maneant, ut a Domino ſeparatae ſunt.* De qua videſis Paulum Burgenſem ad Num. XXXVI. Joann. Druſium ad Num. cap. CXXXIX. & Petrum Lanſelium Calumniarum (ut ille vocat) Caſauboni diſpunctionibus, cap. IX. Atqui a magiſtris ita praeceptum hoc explicari ſolet, ut ad ipſum tempus duntaxat, quo promiſſa tellus diviſa eſt, non ad ſequentia ſecula, extendatur. Unde frequens eſt illis ſcitum, quod lex de haereditatibus a tribu ad tribum transferendis לא היה אלא לאותו דור בלבד, *Non attinebat ad aliud ſeculum praeter ipſum, in quo lata eſt.* Ita R. Bechai ad Numeros fol. 193. col. 3. & fol. 200. col. 2. Iſachar Ben Nephtali, ad *Midbar Rabba*, fol. 281. b. alii. Et ad hanc rem alia in Gemara utraque, Hieroſolymit. ad *Baba Bathra*, fol. 16. col. 1. & Babylon. ad eund. tit. fol. 111. a. Atque animadvertenda ſunt ad hanc rem commata 7. 17, & 18. cap. XXI. libri Judicum. Vide etiam Georgium Cedrenum in Annalibus, pag. 189. Ita adhaeſio illa, ſeu tempus adhaeſionis haereditatum ſingulis aſſignatarum & uti interdictum de mutuis tribuum nuptiis, ad illud duntaxat ſeculum, imo ad ipſum diſtributionis momentum & actum, ne ſcilicet, ante ſtabilitas tribuum ſingularum poſſeſſiones, familiarum adeoque patrimoniorum confuſio aliqua ſub initio fieret, referendum eſt (ſi hiſce fides) nec ulterius legem illam vim ſortitam eſſe putandum. Et de mutuis invicem tribuum nuptiis in commentariis Ebraeorum teſtimonia occurrunt alia luculentiſſima. Conſulas inprimis ea de re, Miſnam & utramque Gemaram, tit. *Kidoſchim*, cap. IV. Sed videſis Euſebium Hiſt. Eccleſ. lib. I. cap. IV. ſub extremum, Andronicum Conſtantinopolitanum, dialogo contra Judaeos, cap. XXXVII. Lyranum ad Numer. XXXVI. D. Thomam 1. 2. quaeſt. 105. art. 2. ad 2. arg. Baronium, Annal. Eccleſiaſt. Apparat. §. 36. Caſaubonum, Exercitat. I. 13. Ludovic. Molinam, de Juſtitia & Jure, Tract. II. diſp. 28. concluſ. 3. & ſcriptores de genealogia Chriſti. Atqui & obſervandum eſt, Helleniſtas Numer. XXVII. 11. verba illa, *Dabitis haereditatem ejus conſanguineo ejus propinquiori qui fuerit*, ממשפחתו *de cognatione ejus*, vertere, δώσετε τὴν κληρονομίαν τῷ οἰκείῳ τῷ ἔγγιστα αὐτοῦ ἐκ τῆς φυλῆς αὐτοῦ, κληρονομῆσαι τὰ αὐτοῦ, *dabitis haereditatem propinquiori ejus conſanguineo ex tribu ejus, ut jure haereditario in bona ejus ſuccedat.* Ac ſi mens legis fuiſſet illius, conſanguineos ex tribu legitimos duntaxat fieri poſſe haeredes. Unde Licinius Ruffinus in Collatione legum Romanarum & Judaicarum (ſi is autor ſit; de qua re conſulas v. cl. Marquardum Freherum in Parergon, lib. I. cap. IX. tit. *de legitima ſucceſſione*) legem de haereditatibus ſacram ad hunc modum citat: *Homo ſi deceſſerit, & filios non habuerit, dabitis haereditatem proximo eorum de tribu ejus, & poſſidebit omnia ejus.* Et vide infra ad extremum cap. XXIII. ubi de nuptiis filiarum Zelophchadi, ex Joſepho. Sed φυλὴ ac *tribus* (ſi modo ita φυλὴν in Helleniſtis tibi reddas)

non

non pro tribulibus, qua in duodecim partes diſtinguebantur, ſumendum, ſed arctiori ſenſu, pro cognatis. Nam *tribus*, quae duodecim erant, per מטה & שבט, quae etiam per φυλὴν Helleniſtae, denotari ſolet: ubi vero pro משפחה, ut hic, φυλὴ ſubſtituitur, non *tribum* ea notione, ſed πατριὰν, συγγένειαν, *familiam, cognationem*, ſeu *genus ſanguine proximum*, ut alibi non raro, ſignificat. Aliter ſane nepos ex filia in aliam tribum collocata, avo ſine liberis defuncto ſuccedere nequibat. Quod vero de filiabus ἐπικλήροις hic habent viri magni, id eſt, *eis quae haereditate beatae erant*, quales Zelophchadi, ac ſi ad ejuſmodi duntaxat filias lex illa nuptiarum attinuiſſet, uti ſimilis lex olim apud Athenienſes, id a magiſtris agnoſci nondum comperio. Quin nec locus ille Epiphanii in haereſi Antidicomarianitarum, lib. III. haereſ. 78. ad hanc rem mihi omnino videtur ſpectare. Verba ibi ſiunt de nuptiis Joſephi & B. Virginis; & adjicitur, κλήρων εἰς τοῦτο ἀναγκασάντων αὐτὴν ἥκειν, quod vertendum vult vir quidem ſummus, *cum jura haereditatis quam poſſidebat, eo ipſam adegiſſent*, ac ſi filiam eam fuiſſe ἐπίκληρον, ſeu *cui haereditas obtigiſſet*, ibi innuerat Epiphanius. Certe in illis verbis nihil videre queo, praeter praeſtitutam a providentia divina, quae falli nequit, ſortem, qua Joſepho conjuncta eſt. Nec de haereditatibus aut earum jure locus ullatenus eſt capiendus. Unde & recte ſane Dionyſius Petavius vertit, *quo illam ſortis neceſſitas adduxerat*. Id quod firmatur verbis ejuſdem patris paulo poſt in eadem haereſi ſequentibus, ἀλλὰ διὰ τῆς οἰκονομίας τοῦτο εἴληφε τὸν κλῆρον τὰ πράγματα, quod recte etiam Petavius, *ſed, quod providentiae ratio poſtulabat, ea rebus eſt ſors atque conditio tributa*. Non magis illic κλῆροι quam κλῆρος hic *haereditatem* ſignificat: unde etiam, primo in loco, *ſortibus cogentibus ipſam ad hoc venire*, ſubſtituit Janus Cornarius. Sed quid interea eſt illud Raphaelis Angeli ad Tobiam, cap. VI? ubi monet de Sara, unica Raguelis filia & haerede, & de futuris Tobiae cum ea nuptiis, eo quod contribules fuere (juxta id quod Tobit pater antea cap. IV. 12. in mandatis dederat) Διότι ἐπίσταμαι Ῥαγουὴλ, ὅτι οὐ μὴ δώῃ αὐτὴν ἀνδρὶ ἑτέρῳ, κατὰ τὸν νόμον Μωυσῆ, ἢ ὀφειλήσει θάνατον, ὅτι τὴν κληρονομίαν σοὶ καθήκει λαβεῖν ἢ πάντα ἄνθρωπον, *Quoniam ſcio Raguelem eam viro alii minime deſponſurum, juxta legem Moſis, aut reum ſane fore mortis, quia ad te attinet haereditatem accipere potius, quam ad alium quemcunque*. Item illud paulo, Λαλήσω περὶ αὐτῆς, τοῦ δοθῆναί σοι αὐτὴν εἰς γυναῖκα, ὅτι σοὶ ἐπιβάλλει ἡ κληρονομία αὐτῆς, καὶ σὺ μόνος εἶ ἐκ τοῦ γένους αὐτῆς, *Loquar de ea, ut tibi in uxorem detur, quoniam ad te attinet haereditas ejus, & tu ſolus es ex ejus genere*. Atque haec ſub Nebuchadnezaris aevo collocantur. Ideo etiam interdictum de mutuis tribuum nuptiis tunc in uſu obtinuit. Nec quin obtinere debuiſſet, dubitare ſolent patres Chriſtiani. At quomodo Tobias ſolus ex Sarae genere, qui patruos habuit, praeter Achiacharum & Naſbam patrueles, ut habetur, cap. XI. 17, & 18. quanam ratione haereditas Sarae ad illum ante alios attinuit? Et ubinam morte plectendus, qui in legem illam de nuptiis filiarum commiſerit? Vulgatae haec fere deſunt: in eorum loco legimus, *Eſt hic Raguel nomine vir propinquus de tribu tua, & hic habet filiam nomine Saram; ſed neque maſculum neque foeminam ullam habet aliam. Tibi debetur omnis ſubſtantia ejus: & oportet eam te accipere in conjugem. Pete ergo eam a patre ejus, & dabit tibi eam in uxorem.* Atque haec moribus Ebraeorum ſatis ſunt conſona; ſic tamen ut illud, *Tibi debetur omnis ſubſtantia ejus, & oportet eam te accipere in uxorem*, hoc tantum innuat, ita demum deberi ſubſtantiam, ſi eam, utpote haeredem patris unicam, accipiat in uxorem. Binae ſunt item Tobit editiones Ebraicae, Pauli Fagii altera, altera Oſwaldi Schteckenſuchſii; ſatis invicem, uti & Graeca & Latina, diverſae. In ea quae Fagii eſt, אם תרצה, inquit hoc loco Raphael Tobiae, נדבר לאביה ויתננה לך לאשה כי לך היא ראויה ולך משפט הגאלה ואתה הוא יחידה, *Si volueris, loquemur cum patre ejus, & dabit tibi eam in uxorem. Tibi enim idonea eſt, & tibi eſt jus propinquitatis, (ſive redemptionis.) Et tu unicus es* filius, *ut illa unica* filia. Et paulo poſt, כי רעואל אבי הנערה נשבע שלא יתננה לאיש זר אשר לא ממשפחתו כתורה משה שיתן לו על נחלתו וכל אשר לו, *Nam Raguel pater puellae juravit ſe non daturum eam viro alieno, qui non ſit de familia ſua, juxta legem Moſis, quam dedit ei de haereditate ſua, & de omnibus quae poſſidet.* Schteckenſuchſii codex ad eundem fere ſenſum, ſed breviuſcule. At nec juramenti Raguelis, nec juris propinquitatis ſeu redemptionis meminit. Certe משפט הגאלה ſeu *jus propinquitatis* ſive *redemptionis* ad legem illam Levit. XXV. 25. de haereditatibus, quae venduntur, a conſanguineo redimendis proprie attinet; de qua ſupra cap. XV. Atque in hiſce plane haeremus, nec opem afferunt interpretes aut theologi, qui de libri hujus loco in Scripturis canonicis diſputant.

CAP. XIX.

Diſtinctio quadruplex, & regulae, quibus magiſtri totam ferme ſucceſſionis materiem, quae ex jure ſanguinis ſeu maritali pendet, complectuntur.

HISCE ita expoſitis, facilius intelligitur diſtinctio illa quadruplex, atque regulae ſeu axiomata ſive fundamenta, quibus univerſam fere rei haereditariae materiem breviuſcule comprehendunt magiſtri. Diſtinctio habetur in Miſna, tit. *Baba Bathra*, cap. VIII. יש נוחלין ומנחילין ויש נוחלין ולא מנחילין מנחילין ולא נוחלין לא נוחלין ולא מנחילין ואלו נוחלין ומנחילין האב את הבנים והבנים את האב והאחין מן האב נוחלין ומנחילין האיש את אמו והאיש את אשתו ובני אחיות נוחלין ולא מנחילין האשה את בנים והאשה את בעלה ואחי האם מנחילין ולא נוחלין והאחין מן האם לא נוחלן ולא מנחילין, *Sunt qui ſuccedunt ut haeredes, a quibus haereditas invicem defertur. Et ſunt qui ſuccedunt, a quibus haereditas invicem non defertur. Sunt a quibus haereditas defertur, ſed non invicem ſuccedunt. Et ſunt demum qui nec ſuccedunt, nec haereditatem invicem tranſmittunt. Qui ſuccedunt ut haeredes, a quibus etiam haereditas invicem defertur, hi ſunt:*

ſunt : pater liberis, liberi patri, & fratres ex patre ſuccedunt ut haeredes, atque ab eis haereditas viciſſim defertur. Vir matri ſuae, maritus item uxori, & ſororum liberi ſuccedunt (veluti fratri) *ut haeredes ejus : ſed ab eis haereditas invicem non defertur. Foemina autem ad filium ſuum, uxor ad maritum, & fratres matris* (quando ipſis mortuis ſine poſteris, haereditas per eorum patrem, haeredem proximum, qui in vivis eſſe deſiit, ad matrem uti patris eorum haeredem, adeoque ad ejuſce liberos, devenit) *haereditatem tranſmittunt, ſed non invicem* (non avunculi nepotibus ſuis ; quibus ſine poſteris defunctis, ipſorum pater, atque ita alia familia, haeres) *ſuccedunt. Fratres demum ex matre, ſeu uterini, nec ſuccedunt, nec haereditatem invicem tranſmittunt.* Regulae ſeu axiomata, ſive fundamenta, quae diximus, obſervantur a Moſe Maimonide in exegeſi Miſnarum, ad citatum titulum & caput. Tria docet ille fundamenta ſive עקרים שלשה, uti vocat ipſe, quod idem ſonat, quibus tota ſucceſſionum inter conſanguineos materies ſubnititur. Primum eſt, כשימות אדם בניו קודמין לנחלתו ואם אין בנים תשוב הירושה לאב, *Ubi quis defunctus fuerit, liberi ejus in ſucceſſione haereditaria praeferuntur. Quod ſi defuerint ei liberi, devolvitur haereditas ad patrem.* Secundum, כל הזוכה בירושה אם הוא בחיים יירש את עצמו ואם מת בעלה ירושתו ליורשיו לחשוב כאלו זה הזוכה בירושה הוא אותו שנפטר, *Omnis legitimus haeres, ſi in vivis ſit, ſuccedit ipſe ; ſi mortuus, ita fit haereditas haeredum illius, ut ipſe aeſtimetur ac ſi defuncti, de cujus bonis habetur quaeſtio, perſonam indueret.* Tertium eſt, הזכרים קודמין לנקבות כשקרובתם אצל המת שוה, *Maſculi praeferuntur foeminis, ubi par a defuncto gradu diſtaat.* Veluti filii filiabus, ſororibus fratres. Nam alias fere huic fundamento derogat, & ſimul explicat ſecundum. Et adjicit ille Moſes de hiſce, ואלה השלשה עקרים הם יסוד הענין לידע מי יירש ומי לא יירש, *Atque ex hiſce tribus fundamentis pendet tota diſquiſitio, utrum quis jure haereditario ſuccedat, necne.*

CAP. XX.

Succeſſionis in ſervos & ancillas jus ſingulare.

JURA, quae diximus, ſucceſſionis tam in perſonis, quae ſervi eſſent ex Gentilibus in ſervitutem redacti, quam in rebus pariter obtinebant. Etſi foeminas ſive haeredes ſive alias, ancillas tantum, non ſervos, ſive ex Gentilibus ſive ex Ebraeis, poſſidere, honeſtatis cauſa, malebant. Qua de re Maimonides, halacha *Aibdim*, cap. I. & IX. At vero ſervi Ebraei tantum ad filios defuncti, non ad filias, fratres, alioſve haeredes tranſmittebantur. Maimonides, halach. jam citata, cap. II. אדון שמת אם הניח בן זכר הרי העבד עובד הבן עד סוף השש או עד סוף השנים שמכר עצמו להן או עד שיפגע בו יובל או עד שיגרע פדיונו ויתן השאר אבל אם לא הניח בן זכר הרי זה יצא לחירות ואינו עובד לא את הבת ולא את האח ואין צריך לומר שאינו עובד שאר היורשין *Ubi mortuus fuerit dominus, & reliquerit prolem maſculam, ei ſerviet ſervus* Ebraeus, *uſque in finem ſexennii, aut annorum in quos vendidit ſeipſum, aut uſque ad tempus jubilaei, aut uſque dum ex lege ſe redemerit. Caeterum ſi non reliquerit prolem maſculam, ſervus ejuſmodi pro manumiſſo habendus. Neque enim ſerviet filiae, aut fratri, nedum haeredibus aliis quibuſcunque.* Deſumitur ex Gemara Babylonia, ad tit. *Kidoſchim*, cap. I. fol. 17. b. ubi legitur etiam de ancillis jus ſucceſſionis ſingulare, ת״ר עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת אמה עבריה אינה עובדת לא את הבן ולא את הבת, *Traditio eſt Rabbinorum, ſervum Ebraeum ſervitutem debere quidem filio, non filiae ; ancillam vero Ebraeam, neque filio, neque filiae.* Idipſum habetur in Gemara Hieroſolymitana, ad tit. *Kidoſchin*, cap. I. halach. 2. fol. 59. col. 3. ubi etiam adjicitur quorundam ſententiam fuiſſe, neutrius generis haeredem ſive in ſervos ſive in ancillas Ebraeas ſuccedere debuiſſe. Leges Sacrae, quae huc potiſſimum ſpectant, habentur Exod. XXI. 2. & Deut. XV. 12. Verba poſteriori in loco ſunt, ועבדך, *& ſerviet tibi* SEXENNIO : quae interpretantur per לך ולא ליורש, *Tibi, non vero haeredi.* Atqui interea ipſo *tui* nomine filium ſatis comprehendi volunt, quia is ita ſuccedit תחת אביו, *vice* (ſeu *loco*) *patris*, ut veluti pro eodem ſeu ejuſce parte fuerit ſumendus. Ut fere liberos ante emancipationem τὸ τῦ πατρὸς μέρος, in Ethicis dixit Ariſtoteles. Unde item aiunt לך seu *tibi* adjici לרבות את הבן להוציא את האח, *ut includeretur filius, frater vero exciperetur*, uti & haeredum caeteri. Ita in Gemarae Babyloniae loco citato.

CAP. XXI.

De ſucceſſionis a cognatione ſpeciebus, atque regularum, quas diximus, ſeu axiomatum uſu ἐν τῇ κληρουχίᾳ, ſeu in haereditaria terrae promiſſae diſtributione.

OMNES fere dictae ſucceſſionis ſpecies a ſanguine pendent, & regularum illarum ſeu axiomatum uſus cernitur in haereditaria terrae promiſſae diſtributione, quae autoribus, ex juſſu Numinis, Moſe, Eleazare pontifice, Joſua, ac ſingularum tribuum principibus, facta eſt. Excluſis ab expectata haereditate & morte ſublatis, ex ſententia ſanctiſſimi Numinis, cunctis qui ex AEgypto exierant & vigeſimum aetatis annum compleverant, praeter Joſuam & Calebum (de ea re hiſtoria eſt Num. XIV. & XXVI. & Deut. I. 36.) novatur in planitie Moabitica capitum recenſio, omnium ſcilicet maſculorum qui ejuſdem aetatis. Summa jam erat ſexcenties mille praeter mille ſeptingentos ac triginta, praetermiſſa tribu Levitica, cujus locum ita ſupplebat Joſephi tribus in binas, Manaſſis & Ephraim, diviſa, ut etiam ſine illa caeterae recte ſatis duodecim appellarentur. De hiſce Num. XXVI. 53. *Iſtis dividetur terra in haereditatem*, במספר שמות, *juxta numerum nominum. Majori augebis haereditatem ſuam, & minori minorem dabis portionem :*

nem: unicuique dabitur haereditas, juxta numerum ſuum. Sorte tamen dividetur terra & ſecundum nomina tribuum patrum ſuorum (id eſt, לשמות מטות אבותם) *haereditatem accipient. Sortis judicio dividetur haereditas illius inter multos & paucos.* Diſtributio poſtmodum facta eſt eis qui recenſiti ſunt למשפחתם, ſive *juxta cognationes ſuas*, quod idem eſt hic quod *ſecundum nomina tribuum patrum ſuorum*. Videſis Joſuae XIII. & ſequentia. Minores, qui vigeſimum non compleverant annum, quando ipſa recenſio fiebat, participes diſtributionis hujus non omnino fuiſſe aiunt, tametſi eandem attigiſſent aetatem ante diſtributionem factam; cujus generis multos fuiſſe palam eſt. Sed minoribus illis poſtea, uti majorum haeredibus, poſſeſſiones pro cognationum ſuarum jure obveniebant. Quod ipſum dicendum de foeminis, quibus in recenſione illa pars non erat. Neque Zelophchadi filiae, ut recenſionis illius pars aliqua, ſed ob indutam defuncti patris perſonam, ſucceſſere; de quibus fuſius infra. Diſtributio vero aut tribuum erat, ſeu corporum haereditatum duodecim, quibus ſingulae tribus ditabantur, aut ſingularum portionum quae tribuum ſingularum aſſignarentur familiis ac capitibus. De prioris generis diſtributione, ejuſce formula, & ſortibus cum oraculo urim & thummim in eadem adhibitis, praeter ea quae a Moſe & Joſua enarrannit, complutia habes in Joſepho, Archaeolog. V. cap. I. Gemara Babylonia, ad tit. *Baba Bathra*, cap. VIII. fol. 122. & in magiſtris ad Num. XXVI. & ad Joſuam, ut Chriſtianorum commentarios praetermittam; in quibus potiſſimum conſulas, ad Joſuam, Nicolaum Serrarium, & Joannem Druſium ad difficiliora loca Numeror. cap. CXVIII. In portionibus autem tribuum aſſignandis, ratio habebatur non ſolum perſonarum numeri, ſed & locorum feracitatis, praeter aeſtimationem eam quae tantummodo menſura dignoſci poteſt. Unde pauciora jugera pro ratione capitum in agro Hieroſolymitano, ſolo uberrimo, veluti Benjaminiticae tribui, quam ubi minus ferax erat tellus, aſſignabantur: de qua re vide loco citato Joſephum; ubi fuiſſe ait τιμῆς μᾶλλον ἢ μετρήσεις τὰς κλήρους, *ſortitionem factam a pretio magis quam a menſura.* Et peculiaris erat de finibus tribuum regendis, adeoque de jure illo quo ſua cuique tribui haereditas, deciſione finali, addicenda erat, cognitio ampliſſimi ſenatus ſive conſeſſus magni LXXI virorum, idque in prima telluris diſtributione: quod a Rabbi Eleazare animadvertitur ad illud Miſnae, tit *Sanhedrin*, cap. I. אין דנין את השבט אלא בבית דין של ע״א, *Non ferunt ſententiam de tribu alibi quam in conſeſſu magno* LXXI *virorum.* Locus eſt in Gemara Babylonia, ad dictum tit. fol. 16. a. Id vero in libris de illo conſeſſu fuſius explicamus. Quod ad perſonarum ſeu capitum uniuſcujuſque tribus numerum, atque diſtributionem ejus factam, attinet; cum ex divino praecepto univerſis illis 601730 in Num. XXVI. recenſitis, diſtribuenda eſſet tellus *juxta numerum nominum* eorum, ita tamen ut *ſecundum nomina tribuum patrum ſuorum* haereditatem cernerent, & praeterea *inter multos & paucos* diviſio *fieret*, & *majori* numero *augeretur haereditas, minueretur minori*; haec ita interpretantur magiſtri, ut ſingulis cujuſque tribus capitibus ex jam dicto numero (ratione itidem feracitatis terrae ac ſterilitatis habita) aequales portiones primo, poſt tribuum ipſarum portionum aſſignationes, diſtribuerentur, ac ſi in capita ſucceſſum fuiſſet, ſeu *ſecundum numerum nominum ſuorum*; dein vero, ut ſtatim unaquaeque familia ad parentes qui ex AEgypto exiere, ſed decreto divino ſublati ſunt, retroſpiceret, & ad eorum nomina, ac ſi in vivis fuiſſent, haereditatem ſeu poſſeſſionem ſuam ſurſum ferret, atque ita dein referret deorſum, ut poſſeſſio quae primo fuerat in capita, pro varia ratione cognationis, denuo in ſucceſſionem ſive in capita, ſive in ſtirpes mutaretur, id eſt, *ſecundum nomina tribuum patrum ſuorum*, ſeu למשפחתם, *ſecundum eorum cognationes*, novatione, juxta ea quae de ſucceſſionibus ſupra oſtenſa ſunt, diſponeretur; obſervata etiam primogeniti praerogativa, ſive in eis fuerit, quibus jam dividebatur terra, ſive in eis per quorum nomina ſucceſſio derivanda erat. Nam tametſi receptiſſima fuerit in haereditariis ſortibus diſponendis ſententia, hanc primogenito neutiquam competere in bonis a patre momento mortis non poſſeſſis (quod ſupra oſtenſum eſt) unde etiam fuere qui praerogativam illam locum inter hoſce tantummodo volunt habuiſſe in bonis mobilibus, quae מטלטלין vocant, ac in itinere per deſerta poſſidebant defuncti, non in agris ſeu bonis immobilibus, קרקעות magiſtris dictis (uti Samuel, cujus mentio in Gemara Babylonia, ad tit. *Baba Bathra*, fol. 119. a.) attamen hujus facti ſpeciei jus adeo cenſitum eſt ſingulare, ut etiam quae nondum ſive circumambulando, ſive veſtigia imprimendo, ſeu utendo fruendo, poſſederant majores, ea ex promiſſione divina ita pro poſſeſſis ab ipſo ex AEgypto exitu uſque ad ingreſſum in Cananaeam, ejuſdemque diſtributionem, haberentur, ut eodem modo ea dividi oporteret poſteris לבאי הארץ *terram ingreſſis*, qui primi revera poſſeſſores, quo dividenda fuiſſent ſi a מיוצאי מצרים, ſeu a *majoribus ex AEgypto egreſſis*, juxta quorum nomina & cognationes, diviſione facta, poſteri ſuccedebant, ipſiſſima agrorum ſeu portionum poſſeſſio fuiſſet ad hoſce ſerie perpetua tranſmiſſa. Unde illud in utraque Gemara, ad ſaepe citatum cap. VIII. tit. *Baba Bathra*, atque aliis in magiſtris, legitur, א״י מוחזקת היתה, *terra Iſraelis poſſeſſa*, ſeu *poſſeſſio*, etiam ante ingreſſum, *erat*. Quin & illud non ſemel advertunt, aliis in cauſis omnibus, vivos ut haeredes ſuccedere mortuis, וכאן מתים יורשין החיים *ſed hic mortuos ut haeredes ſucceſſiſſe vivis*. Ita Gemara Babylon. ad tit. *Baba Bathra*, fol. 117. a. alibi ſaepius. Senſus eſt, ut a mortuis haereditates aliae ad vivos tranſmitti ſolent, ita hic primum a vivis, ſcilicet poſteris qui terram primo occuparunt, ad mortuorum majorum nomina retro ferebantur, & ficto hoſce ſuperſtites terram poſſediſſe & dein obiiſſe, diſtributio haereditaria (veluti poſſeſſionum a majoribus acceptarum) fiebat inter poſteros, ſive in capita ſive in ſtirpes, uti cognationis ratio exigebat. Atque ita intelligunt univerſas ſortitiones ſive ſub Moſe ſive ſub Joſua factas. Atque hinc rite capiendum illud in *Seder Olam Rabba*, cap. IX. ועומדים בערבות מואב חזרו הבנים לאבות וחזרו האבות והורישו לבנים,

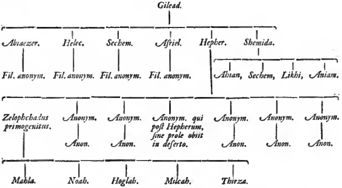
Et

Et qui manebant in campeſtribus Moab referebant filios ad patres, & vicem rependentes patres haereditatem ad filios tranſmittebant. Et vide Salomonem Jarchium ad Num. XXVI.

CAP. XXII.

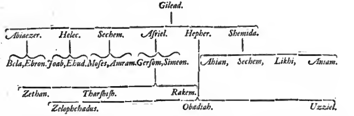
Exemplum ſucceſſionis haereditariae in eis, qui primo terram promiſſam occupabant.

EXEMPLO res fiet manifeſtior. In Joſuae XVII. altera pars tribus Manaſſis, cui cis Jordanem aſſignata eſt portio, habuit decem חבלים *funiculos*, ſeu *agrorum limitatorum partes*. Verba ſunt, *Et ceciderunt funiculi Manaſſi decem, praeter terram Gilead & Baſan, quae eſt trans Jordanem.* Funiculi ſeu ſortes hae decem (ſic magiſtri) ita numerabantur, ut moneremur de ſortibus ſeu partibus, ſed non aequalibus, quae poſteris Manaſſis ibi memoratis, jure ſingulari, ſecundum cognationes ſuas, ſunt tributae. Filii Gileadis, Manaſſis nepotes, recenſentur ibi ſex. Ejuſce familiae caeteri in altera parte hujus tribus trans Jordanem ſortes acceperant. Filiorum ſex nomina ſunt, Abiaezer, Helec, Aſriel, Sechem, Hepher, Shemida, qui ex egreſſis ex AEgypto. Hiſce cunctis, praeter Hepherum, haeredes erant maſculi omnes, adeo ut nullum eſſet jus ſingulare, nulla fere difficultas in portionibus eorum deſignandis. At Hepheri primogenitus filius Zelophchadus filios non reliquit, ſed quinque filias juxta ſtemma ſubjectum, quod ex Num. XXVI. Joſuae XVII. & I Paralip. VII. 14. depromptum. In locis jam dictis, anonymorum filiorum ſatis eſt teſtimonii, tametſi de numero neutiquam conſtet. Sed Hepheri anonymorum numerum ita, exempli gratia, terminamus, & ex eis unum in deſerto ſine prole obiiſſe adjicimus, ut mens magiſtrorum, in partibus Zelophchadi filiabus aſſignandis, clarius aperiatur infra.

Jam cum numerus eorum, qui in planitie Moabitica Num. XXVI. recenſentur, e Manaſſis tribu, ſit 52700. quorum pars altera hæreditatem trans Jordanem acceperat, ita ut viginti ſex millibus aut circiter ſortes cis Jordanem, ſeu in citato Joſuae loco, eſſent aſſignandae, nec tamen plura habeantur in Sacris Literis poſterorum nomina, quam quae ob oculos ponuntur, in quibus Aſriel, Hepher ac Shemida primas, poſteritatis numeroſae gratia, tenuere, unde ex ſex Gileadis filiis, Aſriel & Shemida tantum cum Zelophchado ſecundo (id eſt, Hephero, ex illuſtrioribus hiſce ſecundo, filii primogeniti nomine, pro patris, in familiae deſignatione, uſurpato) in Paralipomenis memorantur; diſtributionis ratio ita inſtituta eſt, ut viginti hiſce ſex millibus partes ex divino praecepto, idque in capita, primo tribuerentur; ita nihilominus, ut non modo ſtatim, ſecundum cognationes & nomina majorum, eas novata (ad formulam capite ſuperiori indicatam) aſſignatione poſſiderent, ſed etiam ut Zelophchadi filiabus, adjecta, earum nomine, primae diſtributionis legi exceptione ſingulari (nam caeteris omnibus haeredes erant maſculi) partes ex jure paterno aſſignarentur, ut videre eſt Num. XXVII, & XXXVI. & Joſuae XVII. Verbi cauſa, ut rem certo ac minori maſculorum duntaxat numero, ſed eo plerumque ficto, explicemus, & de ſingulari filiarum Zelophchadi jure ſeorſim moneamus; quatuor ſunt hic filii Shemidae, detur Hephero fuiſſe tres tantum, caeterorum ſingulis binos, & Aſrielis primogenito itidem tres. Nempe finge hanc figuram pro tota tribu;

Gilead.

Octodecim habes hic ex eis, qui in terram promiſſam ſunt ingreſſi, ſeu qui recenſiti in planitie Moabitica. Sex vero patres cognationum, quos ביתי אבות appellant. Neque ultra hic aſcendendum, ſive exempli gratia, ſive quia hiſce ſuperiores in trans Jordanina regione partes acceperant. Et non modo filios egreſſorum ex AEgypto, ſed & ex filiis nepotes fuiſſe in recenſione illa Moabitica, qui vigeſimum annum tunc compleverant, fert ſatis intervallum temporis, quod decretum divinum, quo ſublati ſunt egreſſi ex AEgypto omnes ejuſdem aetatis, & recenſionem illam intervenit. Nam anni ſunt XXXVI. aut circiter. Igitur primo ingreſſu, juxta numerum qui ingreſſus eſt, aſſignabantur partes XVIII. aequales. Detur eas ſimul fuiſſe XXXVI. jugerum, quae in capiua primo, ita ut cuilibet bina jugera cederent, poſſeſſa, ad hunc modum aut mox variabantur, aut firmabantur. Fingebatur ſex patres cognationum, qui ex egreſſis ex AEgypto, in vivis tunc fuiſſe: ad eorum quemlibet ita ſex jugera attinuiſſent. Nam ita fictio erat, ac ſi totum ipſi poſſediſſent, ac ad haeredes jam tranſmiſiſſent. Itaque ſingulis filiorum paribus Abiaezeris, Helcei, & Sechemi, ut patrum haeredibus, ſex jugera aſſignanda, ita tamen ut primogenito cuique quatuor jugera pro duplici ſorte, ac caeteris ſingulis bina tribuerentur. Hepheri autem primogenitus tria ſic cepiſſet jugera, & caeterorum uterque ſeſquijugerum; uti Shemidae primogenitus bina jugera & duas quintas partes jugeri, & quilibet caeterorum unicum jugerum & quintam partem jugeris unici. At vero de ſex illis jugeribus, quae ad Aſriciem cognationis hic patrem retro ferenda erant, ita ſtatuendum erat, ut tametſi tres Gerſomi filii partes ſuas cum patre patruoque in prima aſſignatione haberent, nunc tamen, ante Gerſomi mortem, nihil omnino poſſiderent. Nam deducta ab Aſriele haereditas, ad nepotes ex filio ſuperſtite tranſmitti nequibat: adeo ut Gerſom & Simeon non aliter ſex jugera caperent, ac filii Abiaezeris, Helcei, aut Sechemi. Atque ut nepotes, qui partes hic faciebant primo, patris interventu, excluſi ſunt uſque ad ejus mortem, ab haereditate; ita, ni fallor, fratres, ac filii qui vigeſimum annum non compleverant in planitie Moabitica, licet partes in diſtributione prima non facerent, tamen in deductione haereditaria, qua aeque majoribus haeredes fuere, cum eis qui recenſionis Moabiticae pars erant, ſucceſſere. Sed de hac minorum hujuſmodi ſucceſſione non memini apud magiſtros quid expreſſe traditum; at rationes eorum in caeteris eam exigere videntur. Et quod in hoc cognationis compendio factum fuiſſe finximus, idem eſt, quod magiſtri volunt in ſucceſſione illa haereditaria poſteritatis diffuſiſſimae.

CAP. XXIII.

De Zelophchadi filiarum portionibus haereditariis, & decem dimidiae tribus Manaſſis, cis Jordanem, funiculis ſeu ſortibus.

JAM vero etſi poſteros ſex hiſce patribus cognationum (exceptis Shemidae filiis) in exemplum finximus, ipſe tamen patrum numerus ſenarius verus in hac altera parte Manaſſis tribus eſt, nec amplior fuiſſet, niſi in Hepheri poſteris primo ſtemmate ſuperius deſignatis, ſingularia aliquot ita eveniſſent, ut plures eſſent patres cognationum, ſeu plures ex egreſſis ex AEgypto; unde & alia diſtributionis ratio, aliae partes, atque alius demum, id eſt, denarius, funiculorum numerus ſecutus eſt. Ad ſex autem illos patres, ſex funiculos eorum decem, qui in Joſua XVII. 5. memorantur, ſpectaſſe volunt. Jarchius ibi ad illud, *Et cecidere Manaſſi decem funiculi*, ששה לששה בתי אבות המנים למעלה, *Sex, ſex illis patribus cognationum, qui ſupra* ibi *numerantur*: caeterae quatuor ad Zelophchadi filias attinebant. Idem ibidem, ad veterum ſemper placita, וארבע לבנות צלפחד לא שתהא כל אחת בית אב לעצמה אלא שנטלו ארבעה חלקים, *Et quatuor* funiculi *filiabus Zelophchadi; non quod aliqua harum ex ſe eſſet*, uti *pater cognationis, ſed quoniam ipſae ceperunt partes ſeu ſortes quatuor*. Quod ex Gemara Babylonia, ad tit. *Baba Bathra*, fol. 118. b. ſumptum, ut rite explicetur, rejecta diſtributionis & capitum numeri, quam in exemplum finximus, formula, alia juxta ſtemma primum ob oculos ſupra poſitum, ex magiſtrorum ſententia, eaque ſatis ad hanc rem vera, eſt adhibenda. Scilicet non ſolum ſex illos, quos diximus, ſed etiam Zelophchadum ipſum & fratrem anonymum

anonymum (qui mortuus in deſerto ſine prole) ex egreſſis ex AEgypto fuiſſe volunt, adeoque hic octo patres cognationum haberi, & juxta ſingulorum cognationes haereditates diſtribuendas. Unde ſequitur revera partium octo fuiſſe patrimonium hujuſce dimidiae tribus, ſi patres tantum cognationis ſpectes, ita ut a quolibet patre, exeunte ſcilicet ex AEgypto, quatuor jugera praeter dimidium tranſmittenda eſſent, ſi aſſem, exempli gratia, XXXVI jugerum retineas. Vocantur autem decem. Nam inſtituta diſceptatione de diſtribuenda ſingulis maſculis, ſive avita, ſive paterna, ſive alius generis haereditate, dubium non erat cuipiam, quin poſteri ſex priorum patrum ſucceſſuri eſſent juxta cognationes ſuas: reliquorum autem duorum, Zelophchadi & fratris ejus, qui mortuus erat ſine prole, portionum diſtributio dignoſcenda potiſſimum erat ex ſingulari atque antea inaudito jure, quod illius filiabus competebat. Scilicet aſſignatis earum portionibus, quae, ut ſtatim oſtenditur, ex triplici jure quatuor erant, tota diſtributionis materies quomodo expediretur, palam fiebat; adeoque ſex prioribus funiculis ſeu ſortibus aequalibus quatuor hae inaequales majorum ſortium propagines adjectae, numerum, uti volunt, denarium in citato Joſuae loco faciebant. Detur igitur anonymos Zelophchadi fratres cunctos, praeter illum qui in deſerto obierat, & ex egreſſis ex AEgypto fuerat, jam in vivis fuiſſe, adeoque ad eos, ſi filiae Zelophchadi non interveniſſent, totum patrimonium & Hepheri & fratrum ſpectaſſe: difficile non omnino tunc fuiſſet, ex jam dictis ſuum unicuique aſſignare. Neque ad nepotes Hepheri, utcunque in latiſundiorum diſtributione prima, pro tribus numeroſitate, partes faciebant, haereditas aliqua in deductione a majoribus pertinere potuit, ratione capite proxime ſuperiori dicta de filiis patrum ſuperſtitum. At vero intervenere filiae Zelophchadi, & ab eis velut actio inſtituta eſt Num. XXVII. 3. Nam cum in maſculorum qui vigeſimum annum compleverant recenſione locum habere, aut pars eſſe numeri 601730. cujus mentio, Num. XXVI. 51. puellae hae eſſe nequibant; ne paterna etiam eis, quae ſolae haeredes foemineae, haereditas deeſſet, coram Moſe & Eleazare pontifice & principibus petunt, ut cum patruis, qui ex illo numero fuere, ſuccederent. Formula autem actionis ſeu petitionis eſt ibi commate 3. *Pater noſter mortuus eſt in deſerto, & ipſe non fuit in conciliabulo eorum, qui convenerunt adverſus Dominum in conventiculo Corae, ſed in peccato ſuo mortuus eſt, nec habet filios. Quare igitur aufertur nomen patris noſtri de medio cognationis ſuae, eo quod non habet filium? Da igitur nobis poſſeſſionem inter fratres patris noſtri.* Sive, ut in Gemara Hieroſolymitana, ad tit. *Baba Bathra*, fol. 16. col. 1. halach. 1. fingitur, אם אנו בנות צלפחד נירש את אבינו אם אין בנות צלפחד תתייבם אמנו, *Si filiae ſimus Zelophchadi, ut haeredes patri noſtro ſuccedamus; ſi filiae non ſimus, mater noſtra detur in uxorem* (ex lege Deut. XXV. 5. de fratria ducenda) *fratri mariti ſui.* Idem in Gemara Babylonia, ad eundem tit. fol. 119. b. & in *Midbar Rabba*, fol. 281. col. 3. Quin vide de hac re Philonem, de Vita Moſis lib. III. Non ſolum autem quod inaudita, ut videtur, aut rara fuerat hujuſmodi facti ſpecies, ſed etiam ex eo quod maſculis ex praecepto jam nunc dato diſtribuenda erat tellus, res adeo difficilis habebatur, ut Dominus ipſe conſuleretur, qui deciſione rem ita finivit, *Ut locutae ſunt filiae Zelophchadi, ſic dando dabis illis poſſeſſionem haereditatis inter fratres patris earum, & transferes ad eas haereditatem patris earum*, id eſt, נחלת אביהן, quod idem ſonat, aut τὸν κλῆρον τοῦ πατρὸς αὐτῶν, *fortem patris earum*, ut Helleniſtae, ſeu *patri in haereditate ſuccedant*, ut Vulgata. Sive, ut in jam citata Gemara Hieroſolymitana, deciſio illa fingitur, אמר לו הקב״ה כן בנות צלפחד דוברות תן להן אחוזת נחלה תן להן בקרקעות תן להן במטלטלין תן להן חלק אביהן בתוך אחי אביהן, *Dixit ei*, Moſi, *ſanctus benedictus ille, Sicut dixere filiae Zelophchadi, da eis poſſeſſionem haereditatis. Da eis de bonis immobilibus, da de mobilibus, da eis partem patris earum inter fratres patris earum.* Et novata eſt poſtea earundem petitio, uti & eadem deciſio, Joſuae XVII. 4. Jam de ſortibus illis ſeu funiculis quatuor, qui filiabus Zelophchadi obtigere, ad hunc modum ineunt rationes magiſtri. Et Hepherus & Zelophchadus fuere ex egreſſis ex AEgypto, & fratres fuere Zelophchado anonymi. De fratrum numero conſenſus non eſt, neque ita ad rem attinet. Sex ſint, exempli gratia, ut in ſtemmate primo. Et ex eis unum fuiſſe aiunt, qui ex egreſſis ex AEgypto in deſerto (ut etiam in eodem ſtemmate) obiit ſine prole. Cum igitur de Zelophchadi filiarum haereditate, & quantum ſive paternae, ſive avitae, ſive fraternae poſſeſſionis ad eas attineret, diſputatum eſt, obſervabatur primo tam ad Zelophchadum ac fratrem demortuum, quam ad Hepherum (quoniam ex egreſſis ex AEgypto non magis erat hic, quam illi) ſortes attinuiſſe, veluti ad patres cognationum, juxta quas ad poſteros, qui terram promiſſam ingrediebantur, haereditas erat diſtribuenda. Verbi gratia, detur maſculos ingreſſos in terram hic ita partes feciſſe, ut, poſſeſſionibus eorum ſurſum ad octo patres cognationum latis, quilibet patrum ad poſteros tranſmitteret quatuor jugera & dimidium. Nam aſſem XXXVI. jugerum etiam hic retinemus pro dimidia hac tribu, ac ſi ex partibus quantuliſcunque ampliſſimo ingreſſorum numero ſingulatim aſſignatis & ad patres ſurſum latis fuiſſet conflatus. Sic Hephero, Zelophchado, & fratri in deſerto mortuo ceſſere XIII. jugera & dimidium, ſive ſingulis IV. & dimidium. Funiculus igitur ſeu ſors prima, ex quatuor illis quae ad filias haſce attinebant a majoribus jam deducendae, erant jugera IV. & dimidium, pars ſcilicet Zelophchadi ut egreſſi ex AEgypto. Secunda & tertia pars erat agrorum Hepheri in quae Zelophchadus ejuſce primogenitus ſuccedere debuiſſet, id eſt, portio inter fratres duplex, ſive, ut a jugerum menſura non recedamus, jugerum unicum & $\frac{1}{8}$ quod quatuor jugerum & $\frac{1}{2}$ portio, ubi ſeptem ſunt, ut hic, fratres, duplex eſt. Nam pars octava quatuor jugerum & $\frac{1}{2}$ eſt $\frac{1}{2}$ & $\frac{1}{16}$ unius jugeri; quanta erat cujuſlibet filiorum Hepheri anonymorum portio in bonis paternis, ex eadem cauſa. Quarta filiarum ſors erat portio in bonis

nis fratris anonymi, qui mortuus ſine prole in deſerto. Ei nempe haeres erat, ſecundum ea quae ſuperius docentur, Hepherus pater, unde reducenda haereditas ad poſteros. Quin anonymo huic non ſolum pars quae ei competebat, ut egreſſo ex AEgypto, ſeu jugera IV. & $\frac{1}{2}$, ſed etiam pars octava agrorum Hepheri, ſeu, in hac ſpecie, jugeri dimidium praeter $\frac{1}{16}$, ut ejuſce filio, agnoſcendum; adeo ut anonymi hujus nomine, ſexta pars quinque jugerum & partis decimae ſextae ad filias Zelophchadi jure paterno tranſmitteretur. Ubi animadvertendum, primogeniturae jus locum in hac parte non habuiſſe. Nam tametſi pro poſſeſſa ab egreſſis ex AEgypto terra promiſſa haberetur, attamen non aliter pro poſſeſſa, quam ſi revera poſſeſſa fuiſſet. Et ſi revera poſſeſſa fuiſſet portio illa ab anonymo fratre, & ab eo mortuo ſine prole, per patrem antea defunctum, ad ſuperſtites fratres eorumve poſteros fuiſſet deducta, jus primogeniturae locum plane non habuiſſet; quoniam ubi pater ipſe non poſſidebat, aut pro poſſeſſore haberetur, jus illud minime obtinuiſſe, ſententia eſt receptiſſima, quod etiam docetur ſupra. Ita demum, ad hunc modum, partitio iſta atque deciſio haereditaria jugerum XIII. $\frac{1}{2}$, ſive portionum Zelophchadi atque anonymi fratris in deſerto ſine prole mortui Hepherique patris, ut quatuor inde filiarum Zelophchadi ſortes ſeu funiculi prodeant, eſt diſponenda.

Hepherus (cui 4 jugera & $\frac{1}{2}$, ut egreſſo ex AEgypto, & a quo etiam filii ſine prole demortui haereditas 5 jugerum & [illegible] deducenda) tranſmiſit ad

1 *Zelophchadum primogenitum 1 $\frac{1}{8}$ nomine ſortis duplicis, & $\frac{1}{6}$ quinque jugerum, & $\frac{1}{16}$ ut ad cohaeredem demortui ſine prole fratris. Et ad Zelophchadum, utpote egreſſum ex AEgypto, attinebant 4 $\frac{1}{2}$.*	2 *Anonym. $\frac{1}{2}$ & $\frac{1}{16}$ qui ex egreſſis ex AEgypto, & mortuus ſine prole in deſerto. Is ad patrem portionem 4 jugerum & $\frac{1}{2}$ remiſit.*	3 *Anonym. $\frac{1}{2}$ & $\frac{1}{16}$ & $\frac{1}{6}$ 5 jugerum & $\frac{1}{16}$.*	4 *Anonym. $\frac{1}{2}$ & $\frac{1}{16}$ & $\frac{1}{6}$ 5 jugerum & $\frac{1}{16}$.*	5 *Anonym. $\frac{1}{2}$ & $\frac{1}{16}$ & $\frac{1}{6}$ 5 jugerum & $\frac{1}{16}$.*	6 *Anonym. $\frac{1}{2}$ & $\frac{1}{16}$ & $\frac{1}{6}$ 5 jugerum & $\frac{1}{16}$.*	7 *Anonym. $\frac{1}{2}$ & $\frac{1}{16}$ & $\frac{1}{6}$ 5 jugerum & $\frac{1}{16}$.*

Mahla. Noah. Hoglah. Milcah. Thirza.

Sic quicquid per Zelophchadi nomen deducendum erat, ſive pars primogeniturae duplex (quae pro binis ſortibus hic accipitur ſeu funiculis) & pars illa ſexta fraternae haereditatis, & ipſius Zelophchadi portio, qua ex egreſſis ex AEgypto erat, ad quinque filias nomine quatuor funiculorum devenere. Atque ita intelligunt illud, *Dabis eis poſſeſſionem inter patruos earum*, in Numeris, & *Dedit eis poſſeſſionem ſeu haereditatem inter patruos earum*, in Joſua. Haec mens plerumque magiſtrorum. Salomon Jarchius ad Joſuae XVII. de partibus hiſce quatuor, חלק של אביהן שהיה מיוצאי מצרים ולפי מנין היוצא ממצרים נתחלקה הארץ וחלק עם אחיו בנכסי חפר אביו שהיה גם הוא מיוצאי מצרים ושהיה בכור נטל שני חלקים ועוד היה להם חלק אחי אביהם שמת במדבר בלא בנים ונטלו נחלה בחלקו כך אמרו רבותינו בבבא בתרא, *Pars paterna, qui ex egreſſis erat ex AEgypto, & juxta recenſionem eorum, qui egreſſi ſunt ex AEgypto, diſtribuebatur tellus. Pars item ejuſce cum fratribus ſuis in bonis Hepheri patris, qui itidem ex egreſſis ex AEgypto erat. Et* in hiſce, *quoniam primogenitus erat, duplex ad eum pars attinuit. Quin etiam erat eis pars e bonis patrui ſui, qui obiit in deſerto ſine prole: & accepere haereditatem in ejuſce parte. Sic dicunt magiſtri noſtri in tit. Baba Bathra.* Vide Gemaram Babyloniam, ad dictum tit. fol. 117, 118, & 119. & ibi adnotata, praeter Hieroſolymitanam ad eundem, fol. 16. col. 1. Certe in Miſna ejuſdem tituli alia eſt partium harum diſtributio, & duntaxat triplex, patrui in deſerto ſine prole mortui ratione non habita. Capite VIII. ibi legitur, בנות צלפחד נטלו שלשה חלקים בנחלה חלק אביהן שהיה עם יוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר ושהיה בכור נטל שני חלקים, *Filiae Zelophchadi tres partes jure haereditario accepere, partem patris ſui, qui erat ex egreſſis ex AEgypto, & partem ejus quae ad eum ſpectabat cum fratribus in bonis Hepheri. Et jure primogeniturae accepit partem duplicem.* De qua re videſis *Sepher Siphri*, col. 90. *Peſiktha Zotertha*, fol. 60. col. 2. *Midbar Rabba*, fol. 281. col. 3. Jarchium ad citatam proxime antea Gemaram Babyloniam, atque eundem & Rabbi Niſſim ad Alpheſium, part. 3. fol. 215. *Halacoth Gedoloth*, fol. 106. col. 4. R. Aaron Aben Chiim in *Corde Aaronis*, fol. 99. praeter Obadiam Bartenorium, & Rabbi Jom Tob, ad Miſnam, tit. *Baba Bathra*, cap. VIII. fol. 49. b. Adde Jo. Druſium ad Joſuae XVII. qui ab omnibus diſſentit. Sed ab iis etiam quae de filiarum jure haereditario, atque harum quinque inprimis, tradidimus ex veterum ſcitis, diſſonum nimis eſt illud Joſephi, lib. IV. cap. VII. ubi Moſem ſcribit, ſucceſſionem in paternam haereditatem

ditatem puellis hiſce ita tantum permiſiſſe εἰ μέλλοιεν τινὰ συνοικεῖν τῶν φυλετῶν, *ſi cuiquam ex tribulibus nuberent.* εἰ δὲ ἐξ ἄλλης γαμοῖντο τινὶ φυλῆς, τὸν κλῆρον ἐν τῇ πατρῴᾳ φυλῇ καταλιπεῖν, *Si vero viris ex alia aliqua tribu in uxores ducerentur, haereditatem in ſua tribu relinquerent.* Ac ſi ſucceſſio earum haereditaria a nuptiis ita pependiſſet. Quin inde, inquit, μένειν ὁρίζετο τὸν κλῆρον ἐν τῇ πατρῴᾳ φυλῇ διετάξατο, *ut uniuſcujuſque haereditas in paterna tribu maneret, conſtituit.* Non *perpetuo manerent*, ut recentior Joſephi interpres; quod etiam receptae magiſtrorum de ea lege Numerorum ultimo tradita ſententiae adverſatur, ut videre eſt ſupra cap. XVII. Depravatum eſt a librariis *Zelophchadi* nomen in *Orophatim* apud Ruffinum veterem Joſephi interpretem. Σαλπαάδης is dicitur Joſepho, quod, ut fieri amat, ita degeneravit. Ex Joſepho tantundem de filiarum nuptiis habet Zonaras tomo primo.

CAP. XXIV.

De exhaeredatione liberorum ſeu fratrum, atque haeredibus inſtituendis aliter ac ius exigebat commune. Et de libera bonorum alienatione, ejuſque temperamentis, ac reſtitutione in jubilaeo.

ITA ex Lege Sacra liberi haeredes erant, ut nuda exhaeredationis formula haereditas eis praecludi nequiret. Si igitur pater pronunciarat, ſive verbo, ſive ſcriptis, *Filius meus N.* לא ירש עם אחיו, *exhaeres eſto inter fratres ſuos*, plane irritum erat. Quod itidem dicendum de ejuſmodi pronunciato de filiabus, fratribus, duplici primogeniti ſorte. Id quod habent ex commate 11 Num. XXVII. ubi lex de haereditatibus fertur, ut ſit לחקת משפט, *in decretum judicii.* De qua re optime Rabbi Bechai ad Numeros, fol. 193. col. 2. praeter Maimonidem, halach. *Nechaloth*, cap. VI. & in *More Nebochim*, part. III. cap. XLII. *Miſnam*, tit. *Baba Bathra*, cap. VIII. Gemaram Babylon. ibid. fol. 126. & adjectos commentarios. Scilicet formulam hujuſmodi legi plane adverſam eſſe ſcribunt. Quin ſi quis alius praeter aliquem ex eis, qui ex lege haeredes ſunt, inſtituatur haeres, irrita eſt hujuſmodi inſtitutio. Atque huc trahunt illud Proverb. XI. 17. עכר שארו אכזרי, *Qui turbat propinquum ſuum, eſt crudelis.* At ſi exhaeredationis formula ejuſmodi ſit, ut ſimul accedat inſtitutio haeredis qui ex eis fuerit qui ex lege haeredes ſunt, eam valere volunt ſi fiat a *moribundo* ſeu *aegroto*, quem שכיב מרע vocant; minime vero ſi ab eo qui בריא ſeu *corpore* eſt *ſano*. Quin corpore ſanus ſine ſcripto & traditione rem ſaepius non rite alienabat. Ex ipſa vero vocis duntaxat vi, ceu e teſtamento ſine ſcriptis, voluntas moribundi rata habebatur. Unde ſolenne illud habent, דברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים, *Verba ejus qui aegratus decumbit tantundem valent quantum ea quae ſcriptis mandantur & traduntur.* Et de diſtinctione hac *aegroti* & *ſani* vide locos jam citatos, & Maimonidem, halach. *Zichia Vemithna*, ſeu *de dominio & donationibus*, cap. XII. Veluti ſi cui tres ſint filii, Simeon, Reuben, Levi, is moribundus ſeu aegrotus teſtamento, quod דייתיקי, id eſt, ipſum vocabulum διαθήκην appellant, Reubenum inſtituat haeredem hac verborum formula, ראובן בני ירשני מכלל בני, *Reuben filius meus haeres mihi eſto ante omnes filios meos*, aut ירשני לבדו, *ſuccedat mihi ſolus*; caeteri hac inſtitutione rite ſatis exhaeredes fiunt. Nam fas eſſe haeredes pro libitu ita inſtituere, ex eis qui ex lege cohaeredes forent, eliciunt ex illo Deut. XXI. 16. *Adveneritque dies, quo diviſurus eſt haereditatem filiis ſuis*, ac ſi haeredum, modo ex filiis illis ſeu liberis ſumpti ſint, inſtitutio libera patri permitteretur. Quod etiam ad fratres extendunt. Et Siracides, cap. XXXIII. 23. *In die conſummationis dierum vitae tuae, & in tempore exitus tui, diſtribue haereditatem tuam.* Videſis Maimonidem in *Piruſh Miſnaioth*, ad tit. *Baba Bathra*, fol. 184. b. Hine regulam tradunt, אין אדם יכול להוריש למי שאין ראוי ליורשו ולא לעקור הירושה מן היורש, *Nemo poteſt alium inſtituere, praeter eum qui ex eis eſt, ad quos haereditas* jure communi *ſpectat*; *nec haereditatem ab haerede funditus tollere.* Nempe ad eum, qui haeres omnino non eſt, transferre. Id quod intelligendum eſt בלשון ירושה, ſeu *nomine haereditatis.* Videſis Ezech. XLVI. 16. Atqui בלשון מתנה, ſeu *nomine donationis* licitum habebatur domino, ſive ſano corpore ſive aegroto, libere patrimonium quodcunque alienare, atque ita per conſequens etiam liberos exhaeredare. Nimirum יש כח באדם ליתן ממונו במתנה לכל מי שירצה, *Unicuique facultas eſt ſubſtantiam ſuam donatione transferre, cuicunque voluerit*; quae verba ſunt Jarchii citato Gemarae Bab. folio, R. Obadiae Bartenorii ad dictam Miſnam, §. 5. ac magiſtrorum paſſim. Atque adde hic inſtitutam Iſmaelitarum litem coram Alexandro Magno, quam habemus ſupra capite tertio. Verum ſi filiorum alicui non inſtitutione (ut dictum eſt) ſed donationis inſtrumento donaverat pater totam ſubſtantiam ſuam, donatio ea non aliter valuerat, quam ut is caeterorum partes poſſideret velut curator, tutor ſeu ἐπίτροπος, ſuam tantum ut dominus. De qua re conſulas Maimonidem, halach. *Zichia Vemithna*, cap. VI. Caeterum ante legem de haereditatibus latam, haeredem inſtituere fas erat etiam qui ſanguine conjunctus non erat. Quod elicitur ex Geneſ. XV. 3. Ubi Abraham, *En mihi non dediſti ſemen, & ecce filius domus meae haeres meus eſt.* Quod de Eleazare Damaſceno, Abrahae oeconomo, pronunciatum a Numine quidem interdicitur, non quod ejuſmodi inſtitutio alias illicita eſſet, ſed quod ab Abraha eam fieri noluerit. Atque haec intelligenda ſunt de bonis religione ſeu voto ſolutis. Quomodo vero, ubi voto damnarat quis ſua bona, adeo ut quicquid in filii ſeu fratris commodum cedere poſſet, id ſacrum eſſe vellet (quemadmodum, in Evangelio, filius quicquid in patris commodum ex ſuis cederet rebus, eſſe voluit

luit Corban, ut ita praecepto honorandi parentes ſolveretur) exhaeredatio quaedam etiam lequeretur, alibi oſtendimus. Nam ea res non tam ad ſucceſſionis, quam ad voti naturam & effectum attinet. Quae vero dicta ſunt de libera alienatione, temperantur & modum recipiunt tum ex lege redimendi (de qua ſupra, cap. XV.) tum ex Jubilaeorum, ſeu anni quinquageſimi, lege lata Levitic. XXV. 10. atque aliis eodem capite. Verba ſunt, *Jubilaeus ille vobis erit, & redibitis quiſque ad poſſeſſionem ſuam, & quiſque redibit ad cognationem ſuam.* Atque inde intelligendus Diodorus Siculus, lib, XL. ubi nefas apud Judaeos fuiſſe ait τοὺς ἰδίους κλήρους πωλεῖν, ſeu *haereditates ſuas vendere.* Scilicet vendere fundum לצמיתות ſive *in exciſionem*, id eſt, ut a venditore ejuſque poſteris perpetuo excidatur, ſeu εἰς βεβαίωσιν, ut Helleniſtae, ſive alienatione nunquam reſcindenda (de quo vocabulo hic videſis D. Auguſtinum ad Levitic. quaeſt. 89, & 90.) fas non erat ex lege dicto Levitici capite, comm. 23. Adeo ut Jubilaeo quolibet redire deberent alienati fundi ad primos dominos ſeu haeredes eorum, idque quotcunque intervenirent alienationes mediae. Quod item de donationibus intelligunt, & de haereditatibus in ſolidum ex pacto a fratribus aliiſve cohaeredibus poſſeſſis. Integrum nempe erat Jubilaeo familiae erciſcundae actione denuo uti. Conſule item Ezech. XLVI. 17. Ad ſucceſſionibus autem tranſmiſſa lex iſta non ſpectat. Atque de alienationibus ſimpliciter tantum, nullo tempore adjecto, factis haec capienda. Etenim ſi in ſexaginta, verbi gratia, annos (ſine dolo malo) quis fundum emiſſet, Jubilaeo, qui citra temporis adjecti finem interveniret, reſtitutio venditori aut haeredibus ejus non fiebat. Maimonides, halach. *Semita vejubal,* cap. XI. המוכר שדהו לששים שנה אינה יוצאה ביובל שאין חוזר ביובל אלא דבר הנמכר סתם או הנמכר לצמיתות, *Si quis agrum ſuum in annos* LX *vendiderit, non reſtituitur in Jubilaeo. Scilicet non redit in Jubilaeo quid praeter rem abſolute venditam, aut venditam in exciſionem.* Ibi & capitibus inſequentibus caetera, quae ad hanc rem attinent, fuſius habes. De eadem conſulas etiam titulum Talmudicum ערכין, ſeu *de rerum aeſtimatione*, cap. II, & VI. Adde D. Thomam, 1, 2. quaeſt. 105. art. 2. ad tertium argumentum. De initiis autem Jubilaeorum, & eorum periodo atque obſervatione, videſis eundem Maimonidem, citata Halacha, cap. X. &, praeter obvios annalium conſarcinatores ſub ipſius κληρουχίας ſeu haereditariae aſſignationis tempore, Joſephum Scaligerum de Emend. Temp. lib. V. fol. 353. & VII. fol. 737. Jacobum Capellum in Hiſt. Sacra & Exotica ſub annis mundi 2549, & 3382. Dionyſ. Petavium de Doctrina Temporum, lib. IX. cap. 27. & Toſtatum ad Levitic. XXV. quaeſt. 9. & ſeqq. & ad Ruth cap. IV. quaeſt. 9. & Petrum Cunaeum de Republica Ebraeorum, lib. I. cap. II, & VI. De Teſtamenti autem libera apud Ebraeos antiquiſſimos, ſeu potius apud eorum majores, factione, teſtimonium eſt vetuſtum in Euſebii Chronicis & apud Georgium Cedrenum, ubi Noah, velut orbis terrarum dominus, eam κατὰ θεῖον χρησμὸν, *juxta divinum oraculum*, tribus filiis diſtribuit. Semo ſcilicet primogenito plagam orientalem, ſeu totam ferme Aſiam quae ſeptentrionalior non eſt; Chamo, quicquid Rhinocorura AEgypti & Herculis columnas in Africa interjacet; & demum Japheto, quicquid a Media (quae in Semi portione) ad ſeptentrionem & ſolis occaſum pertinet, ἕως Γαδείρων ϗ Βρεττανικῶν νήσων, Ἀρμενίαν, Ἰβηρίαν Πόντον, Κόλχους, ϗ τὰς κατόπιν χώρας ϗ νήσους ἕως Ἰταλίας, ϗ Γαλλιῶν, Ἱσπανίας τε ϗ Κελτιβηρίας ϗ Λυσιτανῶν, *Uſque ad Gades & inſulas Britannicas, Armeniam, Iberiam, Pontum, Colchos, & ulteriores regiones & inſulas uſque ad Italiam, Gallias, Hiſpaniam, Celtiberiam, & Luſitanos.* Conſule, ſi vis, Geneſ. cap. X. Cum autem ad hunc modum teſtamento in ſcriptis redacto haeredes inſtituiſſet, ſive οὕτω μερίσας ϗ ἐγγράφως διαθέμενος, quod idem ſonat, ἐπαναγνοὺς αὐτοῖς τὴν διαθήκην αὐτοῦ ἐσφραγίσατο ταύτην ἐκ ... κατασχὼν ἕως τοῦ βφϟβ ἔτους ἀπὸ Ἀδάμ, ἐν ᾧ ϗ ἐκοιμήθη, *Illud filiis recitavit, atque obſignatum ſecum uſque retinuit ad annum ab Adamo,* MMDXCII. (ad Graecorum calculum) *quo vitam finivit.* Moribundus autem τὴν διαθήκην αὐτῆς δίδωσι τῷ Σὴμ τῷ πρωτοτόκῳ υἱῷ ϗ θεοφιλεστέρῳ, *Teſtamentum ſuum dedit Semo, utpote primogenito & pietate inſigniori.* Atque ad veterem Noachi teſtamenti memoriam ſpectare videtur id quod de eo habet Achmed Ben Magad aſtronomus & geographus Arabs MS. ubi ait, *genus humanum, exemplum Arcae ſecutum, naves conſtruxiſſe,*

على جميع سواحل البحر في جميع الاقاليم

التي قسمها نوح بين اولاده يافث وسام وحام.

In unoquoque litore maris per omnia climata, quae ſcilicet diſtribuerat Noachus filiis ſuis Japheto, & Semo, & Chamo. Circumfertur etiam Teſtamentum XII. patriarcharum, ſeu filiorum Jacobi. Sed id plerumque monita, hiſtoriolas, aut gnomas, nullibi bonorum ſeu poſſeſſionum legata complectitur. In Micropresbytico habetur, & tum in bibliotheca patrum Margarini Binii tum in editione Colonienſi. Sed de eo obiter animadvertere liceat, ex Graeco verſum eſſe, ac commentum Graeculorum aliquot, qui regno ſacerdotium anteſtare (neque is morbus recens natus eſt) inprimis voluere, & ab Ebraeorum genio ſatis eſſe alienum. Obſerva illud in teſtamento Judae, *Et nunc, filii, diligite Levi, ut permaneatis; & non efferamini ſuper ipſum, ut non diſpereatis. Mihi dedit dominus regnum, & illi ſacerdotium, & Judae regnum, & ſubjecit Deus regnum ſacerdotio. Mihi dedit quae in terra, illi quae in coelis: ut ſupereminet coelum terrae, ita ſupereminet Dei ſacerdotium regno quod eſt in terra.* Alia ad hunc fere ſenſum in teſtamentis Reubenis, Simeonis, Nephthalim, alibi, in illo libello occurrunt. At vero non ſolum regibus ipſis, atque etiam conſeſſui magno LXXI virorum ſeu *Sanhedrin Hagedolah* dicto, ſed etiam conſeſſibus minoribus ſubjiciunt totum genus ſacerdotale, atque etiam ipſum pontificem maximum, Ebraeorum magiſtri, iique vetuſtiſſimi, ut videre eſt in Gemara Hieroſolym.

ſolym. ad tit. *Sanhedrin*, cap. II. fol. 19. col. 4. & apud Rabbi Jom Tob, ad eundem tit. fol. 56. b. alibi. Adde Miſnam, tit. *Middoth*, ſeu *de menſuris templi*, cap. V. ubi quinam ſacerdotali functioni idonei, quinam ob vitia ſive corporis ſive natalium idonei non fuerint, judicare, ad conſeſſum illum magnum attinuiſſe liqnet. Sed magnus ille conſeſſus plerumque tam ex ſacerdotibus ac Levitis, quam ex aliis, optimo jure, Iſraelitis conflari ſolebat; ita tamen ut ſi nec ſacerdos nec Levita cooptaretur, numerus LXXI Iſraelitarum ejuſmodi ſatis idoneus, qui omnimoda judicia in eo exerceret, atque de graviſſimis reipublicae negotiis deliberaret, haberetur. Maimonides, ad veterum placita, halach. *Sanhedrin*, cap. II. ומצוה להיות בסנהדרין גדולה כהנים ולוים שנאמר ובאת אל הכהנים הלוים ואם לא מצאו אפילו הן כולם ישראל הרי זה מותר, *Oportet ut ſint in conſeſſu magno ſacerdotes & Levitae, juxta id quod ſcriptum eſt*, Deut. XVII. 9. ET VENIES AD SACERDOTES LEVITAS, &c. *At ſi ex illis nulli ſint omnino, ſed totus conſeſſus ex Iſraelitis conſtiterit, conſeſſus eſt ſatis legitimus.* Et de ſacerdote & judice, quorum mentio in commate 12. ejuſdem capitis, vide Sixtinum ab Amama in Antibarbaro, lib. I. pag. 130, & lib. II. p. 587. Ut teſtamentum autem patriarcharum ita dictum, in eccleſiam occidentalem primo adferretur, in cauſa fuere Joannes Baſingſtochius, archidiaconus Leiceſtrenſis, & Robertus Capito epiſcopus Lincolnienſis. Ille ſub anno MCCXLII. idem Athenis, praeter alia occidentalioribus tunc incognita, latere indicavit epiſcopo Lincolnienſi, qui in Angliam ut adveheretur curavit, & e Graeco in Latinum, non ſine opera Nicolai Graeci, qui Abbati ſancti Albani a ſacris erat, tranſtulit. Matthaeus Paris in Henrico rege III. *Hic magiſter Joannes* (de Baſinſtokes) *intimaverat*, inquit, *epiſcopo Lincolnienſi Roberto, quod quando ſtuduit Athenis, viderat & audierat ab peritis Graecorum doctoribus, quaedam Latinis incognita; inter quae reperit XII. patriarcharum, filiorum videlicet Jacob, Teſtamenta. Quae conſtat eſſe de ſubſtantia bibliothecae, ſed per invidiam Judaeorum dudum fuiſſe abſcondita, propter manifeſtas, quae in eiſdem patent, Chriſti prophetias. Unde idem epiſcopus miſit in Graeciam; & cum ea habuiſſet, tranſtulit de Graeco in Latinum ſermonem, & quaedam alia.* Atque alibi, *Nec tempore B. Hieronymi, vel alicujus ſancti interpretis, ad notitiam Chriſtianorum, machinante Judaeorum antiquorum malitia, potuit quomodolibet devenire.* Et videſis Micropresbyticon, pag. 615. At certe Origeni in Homilia XV. in Joſuam, & Procopio Gazaeo ad cap. XXXVIII. Geneſeos, mentio fit hujus libelli. Lector judicet, & digreſſiunculae benevole det veniam.

CAP. XXV.

De ſucceſſione fiſci, ſeu haeredibus morte damnatorum.

SUCCESSIO fiſci abſque paucis de judiciis capitalibus praelibatis ſatis intelligi nequit. Judicia capitalia, ſive eorum qui quadruplici illo ultimi ſupplicii genere, lapidatione, combuſtione, ſtrangulatione ac gladio, damnabantur, exerceri ſolebant aut a conſeſſibus XXIII virorum, quorum unicus erat in urbe ac oppido quolibet inſigniori, ac Hieroſolymis bini (utcunque de numero, neſcio quo aut unde, judicum ſeptenario καθ' ἑκάστην πόλιν ſeu *per urbes* praeſtituto, praeter duos ex Levitis miniſtros, verba faciat Joſephus, lib. IV. Archaeolog. cap. VIII. de quo item monuimus ſub fine cap. XXIV.) aut in magno illo LXXI virorum, quem סנהדרין הגדולה, *Sanhedrin Hagedolah* vocant, id eſt, in *conſeſſu* ſeu *conſiſtorio magno*, in *Liskat Hagazith*, poſt templum conditum, ſeu *conclavi lapideo*, ad ſeptentrionalem, introeunti templum, plagam haberi, florente Ebraeorum republica, ſolito; aut a regibus ipſis, cum ſeorſim ac ſoli juriſdictionem cum imperio exercebant, de qua te in libris Regum non inſequens mentio. Etenim & ipſi reges interdum, ſaltem eorum nonnulli, etiam locum habebant, ut principes, in conſeſſu magno, cui primus, ut princeps, quem נשיא appellant, praeerat Moſes. Eo ſcilicet imperante, conſeſſus ille natales habuit, ut videre eſt Num. XI. 16. Et decantatum illud, מלך לא דן ולא דנין אותו, *Rex non judicat, nec judicant ipſum*, quod occurrit in Miſna, tit. *Sanhedrin*, cap. II. & tit. *Horajioth*, ſeu *de ſententiis conſeſſuum*, cap. II. ſpectat ad citeriora ſecula, ſeu ad tempora Alexandri Jannaei regis, ſive ad reges qui familiae Davidicae non erant, quos *reges Iſraelis* nuncupare, & a veteribus familiae Davidicae eo nomine diſtinguere ſolent; ut docetur in Gemara Babylonia, ad tit. *Sanhedrin*, cap. II. fol. 19. a. Et de hiſce vide Maimonidem, halacha *Melachim*, ſeu *de regibus*, cap. III. Et de conſeſſu illo, atque juriſdictione Ebraeorum regia, nos, Deo volente, fuſius in libris de conſeſſu illo inſcriptis, ubi de ejuſce natalibus, qualitate eorum qui rite in eum adſciſcebantur, adſcitorum dignitate, juriſdictione, imperio, loco, continuatione, conſidendi tempore, aliis; ſine quibus in veteri Judaicarum rerum ſtatu plane caecutimus, agitur. Capitalium autem criminum alia erant, quae praeſcriptis in Pentateucho legibus morte plectebantur, veluti homicidia, adulteria, & quae ſunt id genus caetera; alia quae laeſae majeſtatis erant, ut perduellio in principem, quae ultimo item ſupplicio plectenda, ex lege Joſuae data, cap. I. comm. ult. *Qui rebellis fuerit ori tuo*, &c. *morte plectatur. Tantum age fortiter & ſtrenue.* Quando vero ori ſeu decreto principis, ſive in principem rebellis, ex lege illa, mortis reus, quando minime eſſet (nam de ea re diſtinctionem egregiam ex poſtremis illis verbis, ad majorum mentem & mores patrios explicatis, afferunt magiſtri) diſceptandi locus hic non eſt. Hoc interim advertendum, quamplurima quae in judiciis receptiſque gentis ſententiis, tum de hac re tum de aliis habentur, non ſolum lege ſcripta, ſed etiam moribus ſive traditionibus a Moſe receptis, quas הלכות למשה מסיני, *Traditiones Moſaicas e Sinai receptas* appellant, & legibus ſuperinductis ſeu a conſeſſu magno ſancitis atque ab univerſiate populi majoreque ejus parte (quae eadem ipſa eſt, notione

civili)

civili) in uſum admiſſis, nec vero legi ſcriptae adverſis, ſubniti; quod explicatius etiam in dictis de conceſſu magno libris aperimus, atque hic monemus, ne turbetur nimis interea lector, ubi quid in receptiſſimis moribus gentis repererit, cujus in lege ſcripta ne veſtigium quidem fuerit relictum. Ne ſpecimen hic deſit, advertas quod legitur Ezrae X. 8 de edicto ad accerſendos in conventum omnes qui duxerant uxores exteras: *Et omnis qui non veniret intra tres dies,* בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו, *juxta conſilium principum & ſeniorum, anathemati ſubjiciatur*, aut *auferetur omnis ſubſtantia ejus.* Quod ex ſuperinducto ſancito temporali vim habuit. Jam vero de fiſci ſucceſſione, ſeu de morte damnatorum bonis, dicimus; ubi quis ob ea quae ſive in Numen ipſum commiſſa tantum, veluti blaſphemiam) nam ea morte luebatur, ut videre eſt apud D. Matthaeum, XXVI. 65, & 66. & in Miſna, tit. *Sanhedrin*, cap. IX. ſub finem) ſive in mutua civium officia, veluti homicidia, adulteria, aut ejuſmodi alia, ultimo plexus eſt ſupplicio, bona haeredibus ſive ob ſanguinem, ſive *unde vir* (ut oſtenſum eſt) ſuccedentibus tranſmittenda; extra ſcilicet ſpeciem bonorum civium urbis ſeu univerſitatis, quam עיר הנדחת, *urbem in cultum extraneum impulſam* ſeu *pellectam* nuncupant. Nam horum bona ex lege ſacra, Deut. XIII. 13. comburenda erant. Unde Maimonides, ממונם בשרפה ואינו ליורשים כשאר הרוגי בית דין, *Bona eorum comburenda erant, nec ad haeredes tranſmittenda, ſicut caeterorum qui ex judicio forenſi morte plexi.* Videſis cum *More Nebochim*, part. III. cap. XLI. & halach. ע"ז cap. IV. Qui autem velut privati tantum, non ut pars urbis ſeu univerſitatis ita damnatae, criminis hujuſmodi erant rei, eorum etiam in bona haeredes ſuccedebant. At vero ubi perduellionis in principem reus quis eodem affectus eſt ſupplicio, bona ejus, ut haeredi fiſco cedebant. Ita intelligo illam ſententiam Rabbinis receptam, quae traditur in Gemara Babylonia ad tit. *Sanhedrin*, cap. VI. fol. 48. b. ת"ר הרוגי מלכות נכסיהן למלך הרוגי בית דין נכסיהן ליורשין, *Traditio eſt Rabbinica, ubi regni cauſa capite quis plectitur, bona ejus regi* (ſeu fiſco) *cedere; ubi vero per conſeſſum judicum, bona ejus ad haeredes tranſmitti.* Sententia R. Jehudae adjicitur, qui etiam utraque in ſpecie haeredes ſuccedere voluit: ſed ibidem mihi ſatis confutatur. Vir doctiſſimus eſt, qui הרוגי מלכות hic vertit, *qui regio juſſu occiſi ſunt*: alter, *a rege occiſi.* Neutrum omnino placet. Nam ita innueret iſte locus, non ſolum regio judicio damnati ultimo ſupplicio, ſive ob crimen laeſae majeſtatis ſive ob aliud quod capitale, bona fiſco applicari; ſed & judicio conſeſſuum morte plexi, ob perduellionis ſeu laeſae majeſtatis crimen, bona ad haeredes tranſmitti; quod nimis ab eo, quod veri eſt ſimillimum, diſſonum eſſe videtur. Certe מלכות *regnum* ſonat, & הרוגי מלכות *occiſi* ſeu *morte plexi ob regnum*; quod de perduellionis, contumeliarum aut maledicentiae in regem poena capiendum. Et הרוגי בית דין *capite plexum ex judicio conſeſſus* intelligo, pro eo qui ob alia crimina in mutua civium officia morte plecti ſolebat; quoniam jure ordinario de eis cognoſcebant tribunalia, ut extraordinario ſeu regio, quod fieri ſatis amat, juſſu cognoſcebant de crimine laeſae majeſtatis. Et moribus gentis receptum erat, ut qui contumeliis regem afficeret, aut ei malediceret, capite plecteretur. Unde illud in Gemara Hieroſolymit. ad tit. *Sanhedrin*, fol. 20. col. a. כל המקלל מלכות בית דוד חייב מיתה, *Quicunque maledixerit regi familiae Davidicae, mortis reus eſt.* Etiam in illuſtri illo Nabothi & Achabi regis Iſraelis exemplo jus hoc obtinuiſſe, & ſucceſſionem, eam ob rem, fiſci agnoſcunt. Vide I. Regum XXI. Crimen eſt, ברכת אלהים ומלך, *Blaſphemaſti, contumeliis, maledicentia affeciſti Deum & regem.* Lapidatione, ex ſententia in eum lata, plexus eſt: inde vinea ejus fiſco ſeu regi cedebat, ut in ſacra hiſtoria. Et planiſſime Nabothus hic הרוג מלכות *regni cauſa plexus erat*; ſed non quod regio juſſu occiſus. Nam adhibitis teſtibus, utcunque falſis, formula judicii conſeſſus urbis in qua habitabat, non regii, damnabatur. Neque ſive Jezebelis ſive Achabi mandatum, in literis quas ad conſeſſum dedere, in judicii formula aliud effecit, quam ut ſceleratiſſimi judices ad tantam injuſtitiam, praetenſo, ut fit, principum nomine, accenderentur. Ideo vero הרוג מלכות erat, quia crimen laeſae erat majeſtatis, ſeu in regem commiſſum, tametſi ſententia conſeſſus plexum. Unde etiam obſervant, *blaſphemias in Deum* adjectas, ut crimen augeretur; at vero, *in regem*, ut vineam fiſcus caperet. De qua re conſulas Gemaram Babyloniam, loco jam citato. Hinc Levi Gerſomides, I. Regum, XXI. 15. למדנו מזה שהרוגי מלכות נכסיהן למלכות, *Ex hoc loco ediſcendum, bona eorum, qui regni cauſa morte plectuntur, fiſco ſeu regi ipſi cedere.* Et David Kimchius ibidem, ad verba illa Jezebelis, *Surge & poſſide vineam Nabothi*, אמרה לשון ירושה לפי שנפלו לו נכסיו בדין והוא במקום היורשין, *Dixit id* Jezebel, *ex cauſa* (ſeu *nomine*) *haereditatis, quoniam bona ejus ad eum devenere ex ſententia judicii; & ipſe locum haeredum occupabat.* Et ſtatim poſtea, מי שנתחייב מיתה למלכות הוא וכל אשר לו למלך תחלקו רבותינו ז"ל בזה הדבר ואמרו הרוגי מלכות נכסיהן למלך והרוגי בית דין נכסיהן ליורשין ומפני זה אמרה איזבל שיעידו העדים כי ברך נבות אלהים ומלך כי אלו יאמרו ברך אלהים לבד והיה דינו מסור לבד והיו נכסיהן ליורשים וכשאמרו קלל המלך נתחייב מיתה למלך ואח"כ נכסיו למלך אם כן למה הוצרך לומר אלהים לא אמרו אלהים אלא להגדיל החטא עליו; *Qui morte damnatur ob crimen laeſae majeſtatis, tam is, quam quae ſua ſunt, regis ſunt. Caeterum diſſenſus eſt inter magiſtros noſtros piae memoriae de hac re. Et dicunt, eorum qui regni cauſa morte plectuntur, bona fiſco ſeu regi cedere; eorum vero qui conſeſſus judicio, ad haeredes tranſmitti. Atque inde eſt, quod Jezebel juſſerit, ut teſtes Nabothum accuſarent dirarum tam in regem, quam in Deum. Nam ſi de Deo ſolummodo accuſaſſet, judicium ejus* jure ordinario *conſeſſu judicum fuiſſet permittendum: unde & bona ejus ad haeredes tranſmiſſa fuiſſent. Sed quoniam dirarum in regem eſt accuſatus, regni cauſa morte damnatus eſt. Quod ſi objicias, Cur igitur opus erat, ut Deus adjiceretur?*

retur ? *Reſpondendum eſt, non aliam ob cauſam, quam ut celerior in eum fieret juſtitia*, ſeu, ut Talmudici dicunt, לאפושי ריתחא *ad augendam indignationem*, ut legitur citato ſupra Gemarae Babyloniae loco, ubi etiam Salomon Jarchius expreſſe הרוגי מלכות interpretatur שנתחייבו מיתה למלכים, *eos qui*, perduellionis aut contumeliarum in regem rei, *vitam regibus debent*, ſeu eorum nomine morte ſunt afficiendi. Perſequitur dein Kimchius R. Jehudae ſententiam, qua fiſcus hic excluditur ; ſed contra eam, quae magiſtris pro receptiori habetur. Adi etiam Moſem Mikotzi, Praecept. Affirmativ. CXV. Et de nomine הרוגי מלכות: conſulas etiam Joſephum Scaligerum, in lib. III. Canonum Iſagogicorum, pag. 219. Quin ex hac lege non ſcripta, ſeu recepto more, explicat David Kimchius illud II. Samuelis, IX. 7. ubi, miſericordia ac benignitate uſus erga domum Saulis, David reſtituit Mephiboſhetho Jonathanis filio, ac Saulis nepoti, latifundia Saulis. Scilicet fiſco applicata fuiſſe ea, שאישבשת ובית שאול היו מורדים במלכות, *quoniam Iſhboſhethus & domus Saulis rebelles fuerant*, ſeu *perduellionis rei*, in Davidem regem divinitus unctum. Et vide II. Samuelis XII. 8. Certe & hinc capi poteſt illud II. Samuelis XVI. 4. ubi perduellionis inſimulato a Ziba ſervo Mephiboſhetho, omnia Mephiboſhethi bona Zibae a rege decernuntur : *Ecce omnia quae Mephiboſhetho ſunt, tibi erunt*. Nimirum tibi erunt, ſi hoc quod de eo enarras verum ſit, cum perduellem eſſe ; quia ita eorum jus mihi, jure regio ſingulari, quo utimur in hac qua vivitur republica, competet, quod totum in te transferam. Poſtquam autem Zibae accuſationem falſam fuiſſe indicaverat Mephiboſhethus, II. Sam. XIX. 26. & humillimo adblandientis officii genere, pro gentis more, ſe caeteroſque familiae ſuae, utpote perduelles, mortis olim reos etiam fuiſſe agnoverat, regioque judicio ſe totum ſubmiſerat, *dixit ad eum David rex, Quid adhuc de hiſce rebus loqueris ?* אמרתי, *Pronunciavi ; tu & Ziba divide agros*. Quod accipiunt, fateor, magiſtrorum nonnulli perinde ac ſi novo judicio, partiarios agrorum, quos primo Mephiboſhetho reſtituerat, dominos nunc feciſſet Zibam & Mephiboſhethum, & tam aſſignationem iſtam, qua excludendus a poſſeſſionibus Mephiboſhethus, lata ſententia, Zibae factam, quam novationem hanc, qua dimidio uterque donatur, judicio regio, ſeu interminatae poteſtati regiae I. Samuelis VIII. 14. memoratae, temere ſatis tribuunt. Sed iniquum interim fuiſſe hoc diviſionis judicium volunt, & voce e coelo delapſa monitum ſcribunt eorum aliqui Davidem, inde eventurum, ut non diſſimile fieret regni inter Rehoboamum & Jeroboamum diſcidium. Videſis D. Kimchium, Levi Gerſomidem, & Jeſaiam ad II. Samuel. XIX. At vero ſi rem attentius introſpiciamus, non eſt omnino cur credamus, aut Zibae aſſignationem iſtam lata ſententia factam, aut novo aliquo judicio agros utrique tributos. Neque enim magis in cauſa erat Zibae inſimulatio, cur ut judex pronunciaret rex in Mephiboſhethum, quam excuſatio ſeu defenſio Mephiboſhethi, ut omnino judicatum quid reſcinderet. Neutro in loco, ſi quid video, aut judicium pronunciatum eſt, aut interminatae poteſtatis regiae, quae in circumvicinis gentibus uſurpabatur, erat aliquis uſus. In eo de Ziba dominum, ut perduellionis reum, inſimulante nil aliud videtur innui, quam ut, ſi judicium poſtea ferretur, quale ferendum erat, ſi accuſatio vera fuiſſet ; tunc bona Mephiboſhethi fiſco applicanda Zibae donarentur. Exempla id genus habentur hodieque, ubi principes ab hujuſmodi promiſſis pronunciatiſque non diſſimilibus non abſtinent. In altero autem loco, quo partitio fieri videatur, ſenſus mihi alius plane eſt, ab eo qui vulgo recipitur. Etenim partitio ſeu diviſio agrorum dupliciter capi poteſt ; aut proprie, pro diviſione qualis in familia erciſcunda, ſeu in communi dividendo, ubi uterque aeque rei poſſeſſae eſt dominus partiarius ; aut minus proprie, veluti ſi verba fiant de domino & uſufructuario, de domino & colono, emphyteuta, ſive aliis ejuſmodi, quibus praeter onus culturae etiam emolumentum cedit, integro nihilominus domini jure ; aut etiam de domino & glebae adſcriptitio agrum colente atque inde victum ſatis amplum obtinente. Juxta primam ſpeciem, non eſt cur putemus Zibam & Mephiboſhethum pro partiariis, verbis Davidis, innui. Juxta ſecundam vero dici id videtur a Davide, atque appoſitiſſime ; ac ſi cum revocaſſet in memoriam Mephiboſhethus calamitatem domus Saulis, & in gratiam cum Davide offenſo denuo rediiſſet, dixiſſet rex, *Quid plura de ea re loqueris ?* jam olim abolita ſunt haec. Tu in favorem mihi receptus. Etiam decrevi pridem, dixi, pronunciavi, te & Zibam ſervum tuum partiarios fore ; te ut dominum, cui, utpote in integrum reſtituto, ſubminiſtrantur agrorum proventus ; illum ut colonum, glebae adſcriptitium, ſervum agros colentem, atque inde etiam, pro hominis ſtatu, victum capientem. Adeo ut nihil illa ſententia breviuſcula amplius innuatur, quam id quod fuſius exprimitur capite IX. ejuſdem libri, comm. 10. ubi proventus domino, cultura ſervo, a donatore, cujus in poteſtate erat, conditiones ac modos tam libertati ac ſervituti, quam agrorum dominio adjicere, aſſignantur. Atque hoc modo univerſa in cauſa Mephiboſhethi & Zibae, recepto gentis juri ſunt ſatis conſona. Videſis item de ſucceſſione fiſci D. Kimchium ad I. Regum, cap. II. ubi de Joabo tam perduellionis quam homicidii reo, cornua altaris tenente, hiſtoria habetur. Et de capitali judicio regio, ſeu ultimo ſupplicio regni cauſa infligendo ; adde quod adnotat ibi Levi Gerſomides.

CAP. XXVI.

De proſelytorum bonis ac haeredibus, jura ſingularia.

QUICQUID autem hactenus oſtenſum eſt, praeter id quod de fiſco dicitur, aut ad Iſraelitas tantummodo ſpectat, quorum nemini haeres deeſſe potuit, ut ſupra obſervatum eſt ; aut ad proſelytos juſtos, eorumque poſteros ac ſtemma, quod poſt nomen primo Judaiſmo datum

tum naſcebatur. Nam ex proſelyto proles, poſt nomen Judaiſmo ptimo datum, ſuſcepta, eodem modo eccleſiae Ebraicae pars habebatur, quo proles ejus qui ſanguine atque origine eſſet Iſraelita; utcunque proſelyti nomen & retineret ea, & ad poſteros tranſmitteret, extra quam ubi ex Iſraelitarum, Gentilium, aut ſervorum conjugiis, nomen illud in poſteris commutaretur. Similique modo haereditas in hujuſmodi proſelytorum poſteritate deferebatur. At proſelyto juſto, qui factus, non natus fuiſſet proſelytus, ſine prole poſtquam factus eſſet, mortuo haeredes omnino nulli erant, ſed bona ejus, uti caetera quae cenſerentur nullius in bonis, & vacantia, occupanti cedebant, non fiſco. Maimonides, halacha *Zechia Vemithna*, cap. I. גר שמת ולא הוליד ישראל אחר שנתגייר אין לו יורשין אלא כל הקודם והחזיק בנכסיו זכה, *Si proſelytus mortuus fuerit, nec progenuerit Iſraelitam, poſtquam proſelytus fuerit factus, haeredes ei ſunt nulli. Sed quicunque bona ejus prius occupaverit, ei cedunt.* Id ipſum Talmudici non ſemel ad cap. III. tit. *Baba Bathra*; ubi videſis Gemaram Babyloniam, fol. 42. & Jarchium. *Proſelytus juſtus* (quem גר צדק nuncupant) is eſt, qui in Evangeiiis alibique Proſelytus abſolute & vulgo dicitur, ſeu qui ex peregrinitate ſeu Gentilitate in Judaiſmum fuerat tranſgreſſus. *Juſti* autem adjectione diſcriminatur a גר תושב, ſeu *proſelyto domicilii*, quo nomine appellabantur peregrini & Gentiles, qui ſuſcepta in ſe ſeptem praeceptorum Noachidarum, id eſt, univerſae humanitatis ſeu gentium juris, ſed non Judaiſmi, obſervatione, ad domicilium ſeu inquilini jus, aut in foedus, ab Ebraeis admitterentur. Nam ſine hujuſmodi obſervationis profeſſione, verum eſt quod Trogus de eis habet apud Juſtinum, ex diſciplina atque religione cum peregrinis eos non communicaſſe. De utroque proſelytorum genere, eorumque juribus, fuſius in libris de Jure gentium ad eorum placita, agimus. Ratio autem quare in proſelyti juſti demortui bona, nemo ut haeres ex ſanguine aliter ac dictum eſt, ſuccederet, non omnino erat qualis ſive apud Gallos ſive apud Anglos de fiſci in peregrinorum bona, apud hoſce immobilia, apud illos etiam & mobilia (uti & apud veteres Romanos) ſucceſſione obtinet, ſed alia prorſus atque ex receptiſſima eorum ſententia ſatis manifeſta. Quemlibet ſcilicet ejuſmodi proſelytum, dum ſterit templum, triplici initiamentorum genere admitti, ſolenne erat, במילה, בטבילה, ובקרבן, *circumciſione*, *ablutione* ſeu *baptiſmo* (publice & coram tribus minimum peracto) *& oblatione*. Idque a Moſis ſeculo obſervatum, & legis ſacrae locis aliquot etiam ſubnixum aſſerunt; neque, ſi horum trium aliquod deeſſet, ſtante templo, aut ex circumciſione, ſine baptiſmo, poſt templi excidium, proſelytum quempiam juſtum fieri; neque proſelytam ſine baptiſmo &, ſtante item templo, oblatione. Quin aliter intelligi nolunt illud Numerorum XV. 15. ככם כגר, *ſicut vobis, ſic proſelyto*. Initiatum autem hujuſmodi, ſeu proſelytum ita factum, ſemper pro regenerato ſeu recens nato habebant, adeo ut, priſtinae prorſus deleta omnimodae cognationis ratione, conſanguineos nullos poſtmodum ex jure habere ſacro, ſive in ſucceſſionis ſive in connubiorum (quod mitto) ratione cenſeretur, praeter poſteros qui baptiſmum ſeu initiamenta ſequerentur. Non enim haec natalium novatio ſimilis erat regenerationi illi ſeu natalium reſtitutioni, qua dignabantur principes Romani libertinos, unde ſcilicet pro ingenuis ipſi atque ipſa mater pro ingenua haberetur, adeoque cognatio omnimoda & jura inde pendentia reviviſcerent. Qua de re videſis Juſtinian. Novell. XVIII. cap. XI. & LXXVIII. cap. I. & II. & Marcianum, l. 2. ff. de Natalibus reſtituendis. Sed Gentilis ex ipſo quo proſelytus fiebat momento, pro eo qui tunc denuo & nova tunc matre in jure Ebraico ficta natus fuerat, cenſebatur. Pater igitur, mater, filii filiaeque ante ſuſcepti, fratres, cum hiſce nominibus contingere plane, ad eorum placita, deſinebant. Diſerte rationem reddunt de oblitterato hic priſtino ſanguine, מאי טעמא גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, *Ratio eſt, quia proſelytus, ex quo fit proſelytus, habetur velut infans, qui* (ex nova aliqua matre) *naſcitur*. Ita Talmudici in Gemara Babylonia, ad tit. *Jabimoth*, cap. II. fol. 22. a. & cap. XI. fol. 97. b. Maimonides, halacha *Jebom Wechalitza*, cap. I. & halach. *Iſuri Bia*, cap IV. & Moſes Mikotzi, Praecept. Affirmat. LI. Adeo ut proſelytus ejuſmodi ſeipſum omnino priſtinoſque natales & omnem ex illis contractum ſanguinem exueret, atque ex regeneratione hujuſmodi nulla impoſterum reſtaret cognatio gentilis aut ex gentilitatis tempore orta, quemadmodum fere jure Caeſareo poſt manumiſſionem nulla cognatio ſervilis. Unde cum apud D. Joannem Nicodemus, etiamſi Phariſaeus eſſet atque Judaeorum (tribunalis alicujus, puto) princeps, miraretur dicta Servatoris de regeneratione, & rogaret, *Quomodo poteſt homo renaſci, cum ſit ſenex, & quomodo poſſunt haec fieri?* ac ſi nullam ipſe deprehendiſſet regenerationis ex aqua ſeu baptiſmo notionem; *Tu es*, inquit Servator, *magiſter in Iſrael, & haec ignoras?* Nam magiſtris receptarum ſententiarum peritis, ſatis erat regenerationis ex baptiſmo ſeu aqua notio, quam diximus, cognita. Atque hinc illud Taciti Hiſtoriarum quincto intelligendum, *Circumcidere genitalia inſtituere* Judaei, *ut diverſitate noſcantur. Tranſgreſſi in morem eorum idem uſurpant. Nec quidquam prius imbuuntur, quam contemnere Deos, exuere patriam; parentes, liberos, fratres vilia habere.* Neque enim patriae aut, ut dictum eſt, conſanguinitatis priſtinae ratio omnino in proſelytis (qui ipſi primo nomen illud profeſſione aſſequerentur) habita eſt; quippe qui pro denuo atque aliunde natis, id eſt, renatis, cenſebantur. Unde & ſequebatur conſanguineos priſtinos, qua ſanguinis nomine antea conjuncti fuerant, eos *vilia habuiſſe*; id eſt, tum ſe ipſos omnimodis affectus, pietatis, officii vinculis, ſive ſanguinis cauſa inter cognatos, ſive patriae inter conterraneos haberi ſolitis, ſolutos fuiſſe, tum eos ob Gentiliſmum ſpernendos. Nam ſingulare eſt etiam illud, atque ex regenerationis ſeu natalium hujuſmodi novationis jure ortum, *patriam* proſelytos eorum *exuiſſe*. Ex ipſo nimirum religionis in regeneratione hac amplexu patriam induebant aliam, id eſt, Judaeam; idque tametſi extra eam renati. Et Judaei poſtea tum nuncupabantur, tum revera pro Judaeis ſunt habiti, licet

Digitized by Google

cet ab Iſraelitis ex ſanguine illud vocamen ſortitis, ut ab aboriginibus, ſemper non ſolum ipſi, ſed & poſteri, uſque dum ſanguis Iſraeliticus ſtemmate eorum commiſtus eſſet, *proſelytorum* nomine diſcriminarentur. Adeo ut idem patriae nomen & religionis, idem civitate donari & in ſacros eorum mores tranſgredi ipſis haberetur, habeaturque etiamnum; quod alibi, puto, non compertum. Nam etſi vulgo Chriſtianorum Mahumedani Turcarum nomine appellantur, atque *in Turcam commutari* ſeu *Turciſmum amplecti* idem vulgo ſonat, quod *Mahumediſmum profiteri*, ſcimus tamen ipſis Mahumedanis proſelytos ſuos Muſulmanos (id eſt, المسلمين) quod *recte credentes* ſeu *fideles* interpretatur, non *Turcas*, aut alio aliquo nomine patriae mutationem denotante, indigitari. Hinc Idumaeos ſcribit Joſephus, Archaeolog. XIII. cap. XVII. ſub Hyrcano Judaiſmum amplexos, ὥστε εἶναι τὸ λοιπὸν Ἰουδαίους, *adeo ut deinde eſſent ipſi Judaei*, ſeu, ut Ruſfinus ibi vetus interpres, *ex illo tempore coeperunt eſſe Judaei*. Inde etiam in Eſther VIII. 17. מתיהדים, *Judaei fiebant*, legitur pro eo quod in Vulgata eſt, *eorum religioni & ceremoniis jungebantur*. Et Dio Caſſius lib. XXXVII, de Judaei nomine, qua patriam denotat, locutus, φέρει δὲ καὶ, inquit, ἐπὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὅσοι τὰ νόμιμα αὐτῶν, καίπερ ἀλλοεθνεῖς ὄντες, ζηλοῦσι, *pertinet etiam ad alios homines, quotquot eorum inſtituta amplexantur, etiamſi alienigenae*. Qua de re item conſulas, praeter Joſephum Scaligerum in Euſebianis, ad Num. MDCCCCLXIII. & ſequentem, Caſaubonum in exercitatione prima ad Apparatum annalium Baronii. Ad baptiſmum autem quem diximus, & Judaei nomen, ipſam religionem non magis atque novam patriam denotans, ſpectabat proculdubio Arrianus in Epictetum, lib. II. cap. IX. *Quid* (inquit, philoſophiam ſimulantes increpans) *appellas te Stoicum? quare decipis & fallis tam multos? Quam ob cauſam Graecorum perſonam induis, cum ſis Judaeus? an neſcis quare dicitur quiſque, Judaeus quare item Syrus, quare Aegyptius?* Καὶ ὅταν τινὰ ἐπαμφοτερίζοντα ἴδωμεν, εἰώθαμεν λέγειν, οὐκ ἔστιν Ἰουδαῖος, ἀλλ' ὑποκρίνεται. Ὅταν δ' ἀναλάβῃ τὸ πάθος τὸ τοῦ βεβαμμένου καὶ ᾑρημένου, τότε καὶ ἔστι τῷ ὄντι καὶ καλεῖται Ἰουδαῖος, οὕτω καὶ ἡμεῖς παραβαπτισταί, λόγῳ μὲν Ἰουδαῖοι, ἔργῳ δὲ ἄλλο τι, *At quando viderimus quempiam animo utrinque ancipiti, dicere ſolemus, Judaeus non eſt, ſed ſimulat. Quum autem induerit ſibi affectum baptizati, & inter ſectatores aſcitus, tum revera & eſt & appellatur Judaeus. Ita & nos quoque parabaptiſtae ſumus* (ſeu, *ut non legitime tincti*) *dum quiſque verbo tenus duntaxat velut Judaeus, re autem vera aliud quid exiſtit.* Vir doctiſſimus Dionyſius Petavius ad Themiſtii Orationem XII. legere mavult περιτετμημένου *circumciſi pro* ᾑρημένου *inter ſectatores aſciti*; & ex Judaeorum & Chriſtianorum nominis confuſione ſcripſiſſe Arrianum opinatur. Scilicet, cum circumciſio proprius eſſet Judaiſmi character, magnaque tum Chriſtianorum pars e Judaeis eſſet, *Crediderant*, inquit ille, *Gentiles, Judaeos omnes & baptizatos & circumciſos eſſe oportere.* Lipſius autem ad Annalium Taciti lib. XV. de Chriſtianis locum illum capit, ex eadem confuſione: *Ait*, ſic ille, τοῦ βεβαμμένου, *baptizati; qui ergo tincti & baptizati praeter Chriſtianos?* Et Gaſpar Barthius ad Rutilii Itinerarium, de eo loco, *Sane Judaei*, inquit *ſignaculum non erat baptizatum eſſe, ſed Chriſtiani.* Nec melius Hieronymus Wolfius, qui ᾑρημένου *amplexi*, ſcilicet Judaiſmum, ibi verti vult, & Chriſtianorum eccleſiam cum ſecta Judaeorum confundi. Certe fatemur interdum Judaeorum nomine Chriſtianos antiquitus apud ſcriptores Gentiles, eo quod Chriſtianiſmi, uti & Chriſti, in Judaea erant natales, deſignari; quemadmodum apud Suetonium in Claudio, cap. XXV. *Judaeos impulſore Chreſto* (nam & Chriſtum *Chreſtum*, unde & *Chreſtianos*, qui Chriſto nomina dederant, appellitabant) *aſſidue tumultuantes Roma expulit.* Et videſis P. Pithaei Adverſariorum lib. II. cap. III. Sed vero apud Arrianum Judaeorum Proſelytos, ſeu Judaeos circumciſione & baptiſmo ex Gentilibus factos innui vix ambigendum videtur. Et tantum abfuit, ut male Gentiles, Judaeos hujuſmodi tam baptizandos quam circumcidendos fuiſſe ſentirent, aut nulli in initiamentis tingerentur praeter Chriſtianos (quod vult Lipſius) ut nemo citra baptiſmum magis ac citra circumciſionem Proſelytus, aut hac notione Judaeus, rite fieri aut haberi potuiſſet. Alii etiam fuere in Ebraeorum ritibus baptiſmi, qui non ſolum καθαρισμοὶ ſeu *ſordium purgationes*, ſed & ut peccatorum ablutiones habebantur; de quibus Iſaias cap. I. com. 16. Eulogius contra Novatianos lib. II. apud Photium in Myriobyblo, cod. CCLXXX. & R. Elias de Wides in *Reſhith Cochma*, ſeu *initio ſapientiae*, cap. IV. & V. De poenitentia verba faciens ille, צריך, inquit, לטהר עצמו בטבילה ואחר לקדש עצמו בתעניות וכו׳. *Oportet poenitentem purgare ſe lavacro, & poſtmodum ſanctificare ſe jejuniis*, &c. Et Petrus Bleſenſis contra perfidiam Judaeorum, cap. XXVI. *Crediderunt Judaei, & adhuc credunt, ſibi per aquam frigidam peccata dimitti. Unde & ipſi ſolent multis baptiſmatibus exerceri.* Ejuſmodi item ablutionem Herbanus Judaeus in Diſputatione cum Gregentio archiepiſcopo Tephrenſi memorat; ubi peccatorem poenitentem ἀπολυόμενον, [*f.* ἀπολουόμενον] τὴν ψυχὴν ἱερευθέντα, *ablutum* (in verſione Nicolai Gulonii, pro eo *abſolutum* male ſubſtituitur) *ut anima expiatum*, & ad bonam mentem reverſum, in templum, ex jure Ebraico, admittendum ad ſacra antiquitus fuiſſe ait. Sed hujuſmodi ablutio ſeu baptiſmus in vitae tantum atque morum, ille autem, cui in initiamentis Proſelytorum erat locus, etiam in natalium novationem ſeu regenerationem peragebatur, unde & priſtinae conſanguinitatis omnimodae ſequebatur obliteratio. Ita ex juris patrii fictione, ritibus ſacris ſubnixa, etiam ipſa, quibus invicem conjungebantur Gentiles, jura ſanguinis naturalia deleri volebant. Quod itidem ſervabatur, tametſi pater, filius, mater, fratres aliquot ſororeſve eodem ſimul momento proſelyti fuiſſent facti. Nam ſingularis cujuſlibet ejuſmodi regeneratio ſuum qualecunque jus ſanguinis anterius, ratione jam dicta, invicem perimebat. In prole autem ſeu poſteris ejuſmodi Proſelyti, baptiſmus nunquam ite-

iterabatur. Sed obſervari liceat, ut apud Ebraeos (quorum baptiſmi uſum in proſelytis faciendis pauciſſimi ſcriptorum animadvertunt) atque Chriſtianos, ita etiam in celebrioribus Gentilium initiamentis (nam de expiationibus res tralatitia eſt) baptiſmum ſeu lavacri luſtrationem primario adhiberi ſolitam. De *eleuſiniis* Athenienſium minoribus, per quae ad majora tranſibant, liquet ex Polyaeno, Stratagematum lib. V. in Heraclide, ubi, *Haec*, inquit, *tranſigebant* παρὰ τὸν Ἰλισσὸν, ὃ τῶν καθαρμῶν τοῖς ἐλάττοσι μυστηρίοις, *ad Iliſſum* (flumen Muſis aliiſque Diis, ut ex Pauſaniae Atticis ſcimus, ſacrum) *ubi luſtratio fieri conſuevit minoribus myſteriis*. Unde Ὑδρανὸς ſeu *Aquarius* dictus eſt, ὁ ἁγνιστὴς τῶν Ἐλευσινίων, ſeu *is qui Eleuſiniis ſacris quempiam ut ſacerdos initiabat*, quod docet Heſychius. Primus etiam ex octoginta, in ſacrorum Mithrae, ſummi apud Perſas Numinis, initiamentis ritus erat ejuſmodi luſtratio ſeu baptiſmus, διανήξασθαι ſcilicet ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ὕδωρ πολύ, *complures dies per multum aquae natare*, ut ſcribit Nonnus in Synagoga hiſtoriarum ad orationem primam Steliteuticam Gregorii Nazianzeni, cap. XLVII. Et Tertullianus libro de praeſcriptionibus adverſus Haereticos, cap. XL. *Diaboli*, inquit, *ſunt partes intervertendi veritatem, qui ipſas quoque res ſacramentorum divinorum in idolorum myſteriis aemulatur. Tinguit & ipſe quoſdam utique credentes & fideles ſuos. Expiationem delictorum de lavacro repromittit, & ſic adhuc initiat Mithrae.* Iſidis item celeberrimae apud AEgyptios potiſſimum Deae initiandus Apuleius, *Stipatum me* (ſic ipſe Mileſiarum XI.) *religioſa cohorte deducit* [Iſidis ſacerdos praecipuus, nomine Mithra] *ad proximas balneas; & prius ſueto lavacro traditum, praefatus Deum veniam, puriſſime circumrorans abluit; rurſumque ad templum reductum, jam duabus diei partibus tranſactis, ante ipſa Deae veſtigia conſtituit.* Quin diſerte in regenerationem luſtrationem hujuſmodi Gentilibus fieri ſolitam memorat Tertullianus. Is libro de baptiſmo vim ſacramenti pluribus demonſtrans, *& aquas omnes de priſtina originis*, ut loquitur, *praerogativa ſacramentum ſanctificationis conſequi, invocato Deo*, aſſerens, *Sed enim* (ait cap. V.) *nationes, extraneae ab omni intellectu ſpiritalium, poteſtatem eadem efficacia idolis ſuis ſubminiſtrant. Sed viduis aquis ſibi mentiuntur. Nam & ſacris quibuſdam per lavacrum initiantur, Iſidis alicujus Mithrae. Ipſos etiam Deos ſuos lavationibus efferunt. Caeterum villas, domos, templa, totaſque urbes aſpergine circumlatae aquae expiant paſſim. Certe ludis Apollinaribus & Peluſiis tinguntur. Idque ſe in regenerationem & impunitatem perjuriorum ſuorum agere praeſumunt.* Vide, ſi placet, etiam Joſephum Vicecomitem, Obſervat. Eccleſiaſtic. lib. I cap. XVII. & Antonium Marſilium Columnam archiepiſcopum Salernitanum, in Hydragiologiae, §. I. cap. VI. Sed haec obiter.

C A P. XXVII.

Diſcrepantes pentateuchi Samaritani in legibus de jure ſucceſſionis lectiones, quae ab obſervationibus ac interpretamentis aliquot magiſtrorum ſunt diſſonae.

QUAE vero dicta ſunt hactenus, ſumuntur ex interpretamentis atque moribus Ebraeorum, qui aut regni Iſraelitici ſub Hoſea rege excidium antevertunt, aut poſtmodum regni Hieroſolymitani, ſeu Judaici vulgo ac ſignanter dicti, cives fuere, & τὰ πατροπαράδοτα, ſeu *traditiones majorum* in judiciis admiſere; ut ſcilicet potiſſimum Samaritas, qui etiam pentateuchum Moſis, atque ſeculis ſaltem poſterioribus illud ſolum, amplexi ſunt, & Saducaeos haereticos, qui τὰ πατροπαράδοτα rejecerunt, excludamus. De cis vide II. Regum XVII. 24. Benjaminum Tudelenſem in Itinerario, Flav. Joſephum, Archaeolog. XVIII. cap. 2. & Haloſeos II. cap. 7. Photium in Bibliotheca, Cod. CCXXX. prope finem, Leontium Scholaſticum, libello de ſectis, actione II. Jo. Scaligerum, Emend. Temp. lib. VII. pag. 620. & Canon. Iſagog. lib. III. pag. 219. Nic. Serrarium, Trihaereſ. cap. XVII. & XXI. cum Elencho Scaligeri, cap. XV, & XVI. Joan. Druſium, Obſervat. lib. XIII. cap. 4. De tribus Sectis, lib. III. cap. 8. & ſeqq. & Praeteritorum lib. IV. ad illud D. Joannis IV. 9. οὐ γὰρ συγχρῶνται Ἰουδαῖοι Σαμαρείταις, *cum Samaritis Judaei commercium non habent*. Et obſervandum eſt illud D. Theodoſii in Novellis, tit. 3. ubi *Neminem Judaeum, neminem Samaritam* (ſeu ut in MS. meo, *Samaritanum*) *neutra lege conſtantem*, ad honores & dignitates accedere ſancivit. Neutram, non Judaicam, ut a majoribus traditam, nedum Chriſtianam legem ſeu Evangelicam, amplectebatur Samarita; quod vult Imperator. Hoc non ſolum ideo monemus, quia ratio temporis, & rerum gentis qualitas, & ſeries id docet, ſed etiam quoniam, in Samaritarum pentateucho, ſacrarum, quibus ſucceſſionum materies ſubnititur, legum verba ita interdum diſcrepant ab eis, quae biblia Judaica, quibus paſſim utimur, habent, ut etiam quod a placitis aliquot Judaeorum ſupra explicatis nimis eſt diſſonum, in eis interdum reperiatur. Num. XXVII. commate 8. pro והעברתם את, *& transferetis haereditatem ad filiam ejus*, &c. codex Samaritanus habet, ונתתם את [Samaritan], *& dabitis* (quo vocabulo utitur in Judaicis Moſes commate ſequenti, ubi de fratrum ſucceſſione loquitur) *haereditatem filiae ejus*. Quod ſi haec vera eſſet lectio, locum non ita haberet obſervatio illa de transferenda filiabus haereditate, quam cap. XVII. ſupra e *Peſiktha Zotertha* attulimus. Commate item 11. ejuſdem capitis Numerorum, pro וירש אותה, & *ſuccedat in eam* ſeu *ei*, quae vocabula ad ſucceſſionem maritalem trahunt magiſtri, ac ſi *eam* (uxorem) *excipiat*, aut *ei* (foeminine) *ſuccedat*, eſſet vertendum; Samaritano codice legitur

legitur ࠅࠉࠓࠔ ࠀࠕࠅ: ויירש אתו *& eum ut haeres excipiat*. Vide ſupra cap. XVII. Item Deuteronomii XXV. 6. ubi lex de fratria ducenda traditur, pro eo quod in Judaicis eſt והיה הבכור תו, *Et erit primogenitus*, &c. quod de fratre majore natu, non de ducentis filio, intelligunt magiſtri (ut docetur ſupra cap. XIV.) legitur in Samaritano codice ࠅࠄࠉࠄ ࠄࠁࠍ ࠄࠁࠊࠅࠓ: והיה הבן הבכור, *& erit filius primogenitus*. Codicibus Samaritanis uſi ſumus binis. Alter eſt e tam numeroſiſſima quam pretioſiſſima ſupellectile libraria, qua reverendiſſimus praeſtantiſſimuſque praeſul Guilielmus Laudus archiepiſcopus Cantuarienſis academiam Oxonienſem nuperrime ditavit. Alter eſt κειμήλιον bibliothecae Cottonianae; is ſcilicet, e quo in praefatione ad Marmora Arundelliana chronologiam τῆς patriarcharum primorum παιδοποιΐας Samaritanam ſumſimus. Exemplar utrumque eſt quidem vetuſtum. Cottonianum autem deſcriptum eſt ante annos CCLXX. aut circiter; quantum ab initio Geneſeos ad initium cap. VI. Levitici, ſeu (quod idem eſt) ad initium Paraſchae ࠑࠅ ſeu צו (ſcilicet ࠑࠅ: nam ita legitur Samaritanis) intervenit, manu Ithamar Ben Aharon Ben Ithamar, ſacerdotis primatu in Damaſco. Quae ſequuntur ad finem Deuteronomii exaravit Abraham Ben Abi Nitzaion, uti ipſe adnotavit ad extremum Numerorum ejuſdem codicis MS. Adjicit ibi; ࠅࠄࠊࠋࠋࠕ ࠁࠔࠍࠕ ࠀࠓࠁࠏࠄ ࠅࠔࠔࠉࠌ ࠅࠔࠁࠏ ࠌࠀࠅࠕ ࠋࠌࠌࠋࠊࠕ ࠉࠔࠌࠏࠀࠋ: ſive והכללת בשנת ארבעה וששים ושבע מאות לממלכת ישמעאל, *Et abſoluta eſt* (ſcilicet lex illa ſancta; totum pentateuchum innuit) *anno ſeptingenteſimo ſexageſimo quarto regni Iſmaelis*. Incidit annus ille in vulgarem Chriſti MCCCLXII. Initium ejus, Octobris XXI. Anni regni Iſmaelis iidem ſunt, qui ab aera Hagarenorum ſeu Hegira Mahumedana, id eſt, ab anno Chriſti DCXXII. ſed ad rationes lunares, putantur.

Libri de ſucceſſionibus in bona defunctorum

FINIS.

DE

SUCCESSIONE

IN

Pontificatum Ebraeorum,

LIBRI DUO.

Prior hiſtóricus eſt, pontificum ab Aharone uſque ad templi ſecundi excidium, ſucceſſionem continens.

Poſterior eſt juridicus, legitima, ſeu quae in ſucceſſione pontificali, adeoque in admiſſione ad munus ſacerdotale, apud Ebraeos juris fuere, complexus.

DE

SUCCESSIONE

IN

Pontificatum Ebraeorum.

Liber Primus.

CAP. I.

Duplex apud Ebraeos ſacerdotium. Inſtituti ratio. Succeſſionis pontificalis in Eleazaro initia. Et de binis familiis ſacerdotalibus ſeu Aharonicis.

SACERDOTIUM, cujus faſtigium eſt pontificatus, in Ebraeorum commentariis duplex eſt; aliud ante legem Leviticam de eo latam in uſu, aliud ea ex lege inſtitutum. Prioris generis ſacerdotio alii ex jure fungebantur ordinario ſeu communi; alii extra ordinem, ſeu jure ſingulari. Ex jure ordinario ſeu communi, mares primogeniti, ante legem Leviticam, ſacerdotali in familiis ſuis gaudebant munere. Sic docemur ex Miſna Talmudica, tit. *Zebachim*, ſeu *de ſacrificiis*, cap. XIV. Verba ſunt, עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות, *Antequam tabernaculum conſtructum eſt, altarum uſus licitus fuit. Atque ſacro ad ea fungebantur munere primogeniti.* Quo etiam ſpectare volunt illud in Exodi cap. XXIV. 4, 5. *Moſes mane conſurgens aedificavit altare ad radices montis, & duodecim titulos* (ſeu *columnas*) *ſecundum duodecim tribus Iſrael: miſitque juvenes de filiis Iſrael, qui obtulerunt holocauſta atque immolaverunt victimas pacificas Domino, ſcilicet boves.* Qui נערי ſeu *juvenes* hic dicti ſunt, pro primogenitis, utpote qui jure ſuo tunc ſacerdotes fuere, ſumunt. Unde etiam eodem in loco Chaldaeus paraphraſtes Onkelos expreſſim pro *miſit juvenes* ſubſtituit, receptiſſimae ſententiae ſatis callens, שלח ית בוכרי, *miſit primogenitos*: quem ſequitur item autor paraphraſis Uzielidi tributae; in qua ratio etiam redditur, quia nondum initia habuere ſacerdotes Aharonici. Adſtipulatur non ſolum R. Saadiae verſio Arabica, quae hoc in loco بعث ببكورم *miſit primogenitos* habet, ſed etiam Tawaſii Perſica, qua فرستاد مرا نخوست quod ipſum ſonat, legitur. Et de ea re teſtimonia plura ex veteribus annotata habes in cap. V. libri de Succeſſionibus in bona defuncti. Quin aſſentiunt hic patres Chriſtiani, ut videre eſt apud D. Thomam, in prima ſecundae, quaeſt. 103. art. 1. ad tertium. Extra ordinem autem, ſacerdotii munere etiam eum, qui primogenitus non eſſet, interdum ſeculo in illo fungi liquet e Moſis exemplo, qui Aharonis frater ſecundo genitus (id ſatis docetur in Exodo, VII. 7.) ſacra, ante initia ſacerdotii Aharonici, ut ſacerdos jure ſingulari peregit. Quin & ipſum Aharonem filioſque ejus, juſſu Numinis ſanctiſſimi, ſolennibus ſeptem dierum ritibus tunc primum inſtitutis initiavit: quod fuſius in Levitici octavo enarratur. Neque ſacerdos duntaxat ille, ſed ſacerdos ſummus ſeu pontifex cenſebatur; unde Philoni in libris de Vita ejus non ſemel tam ἀρχιερεύς ſeu *pontifex*, quam rex, legiſlator, & propheta indigitatur. Et de eo in *Semoth Rabba*, paraſch. XXXVII. רבנין אמרו כל שנה שהיו ישראל במדבר שמש משה בכהונה גדולה ויש אומרים לא אלא שבעת ימי המלואים ורבי ברכיה בשם ר׳ סימון אומר כל מ׳ שנה שמש משה בכהונה גדולה שנ׳ ובני עמרם אהרן ומשה וכתיב ומשה איש האלהים, *Tradunt Rabbini, per cunctos annos, quos in deſerto tranſegere Iſraelitae, Moſem ſummi ſacerdotii ſeu pontificatus munus tenuiſſe; tametſi fuerint quorum ſententia eſt, eum minime id feciſſe, niſi per ſeptem dies initiationis. At vero Rabbi Barachia, nomine Rabbi Simon, probat ideo per annos* XL *pontificatum geſſiſſe Moſem, quia dicitur*, 1. Paralip. VI. 3. Filii Amrami erant Moses et Aharon; *& ſcriptum inſuper eſt*, Deut. XXXIII. 1. Et Moses vir Dei. Praerogativam nempe ſingularem ei utrobique tribui innuit, ac talem qualem ſacerdotio eſſe intelligit propriam. Ex lege autem Levitica, Aharone & filiis ejus ſacerdotali-

pro *Sabba*, *Sedebath*, qui *apud Romanos*, inquit, *nuncupatur Auguſtus.* Sed quid *Sabba* aut *Sedebath* in menſibus Ebraeorum? Neque τῷ *Sebat* eorum menſi, qui ſono proximat, & Januario ferme reſpondet, hic locus eſt. Id negant plane Hecatombaeon & Lous, qui menſes ſunt aeſtivales, & τῷ *Ab* Ebraeorum menſi undecimo a Tiſri putato, ſeu Julio aut Junio, pro periodorum varietate, compares. Depravato igitur Joſephi loco, pro Σάββα Ἀβ ſeu Ἄββα legendum. Ubi etiam citatur Samueli Petito in Eclogis Chronologiae, lib. I. cap, X. atque emendatur a Jacobo Capello in Hiſtoria ſacra, anno M. 2542. Nam & diſerte Ebraei, מת אהרן באחד באב, *Mortuus eſt Aharon die* I *menſis Ab*, ut legitur in Seder Olam Rabba, alibique. Quin & jejunium hoc nomine eodem die habetur in eorum ritualibus. Adjicere etiam de ea re viſum eſt locum inſignem ex Saidi Batricidis patriarchae Alexandrini Chronologia ante DCC annos aut circiter Arabice conſcripta, وموت موسي وهرون

ومريم اختهما في التية في سنة واحدة

لتمام اربعين سنة لهم في التيه ✡ ماتت

اولا مريم اختهم في ستة ايام خلت من

نيسان وهو برموده ولها ماية وسبعة وعشرون

سنة ✡ ومات هرون في اول يوم شهر اب

وهو مسري ودفن في جبل هور وله ماية

وعشرون سنة ✡ ومات موسي عليه السلام

في سبعة ايام من شهر ادار وهو برمهات

في ارض مواب ودفن في الوادي من

ارض مواب وله ماية وعشرون سنة ✡

Et moriebantur, inquit ille, *Moſes, Aharon, & Miriam eorum ſoror in deſerto, unico atque eodem in anno, qui complevit annos illos quadraginta, quibus erant in deſerto. Primo autem demortua eſt Miriam, ſoror eorum, die* VI. *Niſan, qui eſt Barmuda. AEtas ejus, anni* CXXVII. *Dein mortuus eſt Aharon die* I *menſis Ab, qui eſt Muſri. Sepultus eſt in monte Hur. Atque aetas ejus,* CXXIII *anni. Mortuus autem eſt Moſes, ſuper quem ſit pax, die* VII. *menſis Adar, qui eſt Barmheatha, in terra Moab. Sepultus eſt in convallibus terrae Moab. AEtas ejus,* CXX *anni.* Barmuda hic eſt Coptitarum menſis ſeu AEgyptius ille, quem vulgo *Pharmuthi* dicimus, Muſri *Meſori*; & Barmeatha ipſe eſt qui *Phamenoth* nuncupatur. Ebraei autem mortem Miriam tribuunt decimo diei Niſan, ut autor Seder, & reliqui; quam diei ſexto aſſignat hic Batricides (idque in binis quibus utor exemplaribus) & Joſephus *novilunio Xanthici*, menſis Macedonici, ſeu, ut Ruffinus, *Xanthici menſis initio, ſecunda luna.* Quin & Moſis mortem, quam VII. die Adar paſſim tam Ebraei quam Batricides collocant, Joſephus accidiſſe ait *menſis* ὑπὸ μὲν Μακεδόνων Δύστρου καλουμένου, Ἀδάρου δὲ ὑφ' ἡμῶν, νουμηνίᾳ, *qui a Macedonibus Dyſtrus vocitatur, a nobis autem Adar, novilunio.* Quomodo autem idem ipſum quod Ebraei caeteri, in temporum hoc ratiocinio velit Joſephus, acute diſputat Samuel Petitus in Chronologiae Eclogarum libro I, cap. X, & XIX. Sed undenam Ruffino tam in Aharonis quam τῆς Miriam morte locutionis illud genus, *menſis initium, ſecunda luna?* Verba Joſephi utrobique ſunt νουμηνίᾳ κατὰ σελήνην, id eſt, *novilunio, calendis*, ſeu *menſis initio, ſecundum lunam.* Interpretis proculdubio librarii ex hoc fecere *ſecunda luna?* Secundum ea autem quae dicta ſunt, Eleazari filii Aharonis, & ſuperſtitum majoris natu, in pontificatum ſucceſſio eodem anno contigit, quo Moſes demortuus eſt, & ſeptimo ante mortem ejus menſe. Et ſatis concors eſt Euſebius in Chronico, *Mors Moyſi. Hoc tempore apud Hebraeos pontificatum ſuſcepit Eleazar, poſt mortem patris Aaron.*

C A P. II.

De Phineeſi & Eleazaridarum ſucceſſione. Et de pontificatus ad Heli Ithamaridem tranſlatione, Phineeſo juxta Ebraeos exautorato.

QUemadmodum ſub Moſis mortem ſucceſſiſſe volunt Aharoni patri Eleazarum, ita & hunc Phinees filium ſub mortem Joſuae: quod eliciunt ex utriuſque obitus tempore ad finem libri Joſuae ſimul memorato, ut habetur in Seder Olam Rabba, atque apud Joſephum. Neque in Eleazari ſeu pontificatus tantum, ſed etiam in Joſuae ſeu principatus Ebraeorum, dignitatem ſucceſſiſſe Phinees ſcribunt nonnulli. Excerpta illa ex Euſebio, Africano, atque aliis, barbare ab Anonymo verſa, quae in Theſauro temporum eduntur; *Poſt obitum Hieſu, filii Nave, praefuit populo Phinees ſacerdos annos* XXIII. Et Saidus Batricides, patriarcha Alexandrinus, وبعد وفاه

يوشع ابن نون دبر الشعب فنحاس الكاهن ابن

العازر ابن هرون وكان كاهنا خمسة وعشرون

سنة ✡ *Et poſt mortem Joſuae filii Nun praefuit populo Phinees ſacerdos, filius Eleazari filii Aharonis. Et fuit ſacerdos annos* XXV. Certe & Nicephorus patriarcha, Φινεὲς υἱὸς Ἐλεαζάρου μετὰ πάντων πρεσβυτέρων τὸν λαὸν κρίνας, *Phinees filius Eleazari cum univerſis ſenioribus populum judicans.* Ita ſcilicet in codice pervetuſto MS. Bibliothecae collegii Sion Londini nuper extructi legitur, cum in Graecis editis τὸν λαὸν, id eſt, *populum*, omittatur. Sed praefecturam hujuſmodi in eo nullibi agnoſcunt Ebraei. Secutum ait Joſephus hunc in pontificatu Abiezer filium; a

quo Bocciae filio ſuo dignitatem acceptam ad Ozin hujus itidem filium eſſe tranſmiſſam. Sic ille Archaeolog. lib. V. cap. XIII. *Abiezer* ibi, depravatis, ut fieri amat, ex Graecorum Latinorumque ſcriptione orientalium nominibus, eſt Abiſhua, *Boccias* Bucci, *Ozi* Uzzi, qui omnes in poſteris Phinees recenſentur, I. Paralipom. VI. 50, 51. Alii ſunt Joſephi hic ſequaces, ut Nicephorus patriarcha, & Georgius Monachus (cujus pontificum recenſionem habes apud Joſephum Scaligerum in notis Euſebianis, pag. 255.) praeter recentiores. Quin & ſuis ſignantur annis pontifices, *Abiud, Boccei, & Ozi* in Chronico Alexandrino; ubi Abiſhua depravate, ut alibi, Abiud nuncupatus, tempori Ahudis judicis aſſignatur, Boccei Samgaris, & Ozi Tholae temporibus. At vero neque in Sacris Literis, neque in Ebraeorum chronicis, quibus utimur, neque in Euſebio, horum Eleazari nepotum pontificatus memoratur. Neque alius in hiſce inter Eleazarum & Heli pontificem (qui & populum ut princeps judicabat) praeter Phinees, reperitur pontifex. Et in Chronico Alexandrino alibi, Heli expreſſim *pontifex Ebraeorum quartus* nuncupatur, pag. 196. editionis Raderianae: tametſi antea terni illi Eleazari nepotes, annis etiam ſuis ſignati, ut dictum eſt, recenſeantur. Adeo ut ſic Heli non quartus, aut Phineeſum proxime ſecutus ſit, ſed ſeptimus. Caeterum Chronicon illud ex variis ſcriptoribus cento eſt, nec ſibi ſemper conſtans. Quin vero nec Phinees ipſum uſque ad mortem pontificatum tenuiſſe volunt Ebraei, ſed ei exautorato Heli ſucceſſiſſe; de quo ſub initium libri primi Samuelis. Certe aevo belli Benjamitici, id eſt, juxta vulgarem temporum rationem, trecentis aut circiter a morte Eleazari annis, pontificem Phinees fuiſſe manifeſto liquet ex Judicum XX. 28. Neque, ad magiſtrorum aliquot ſententiam, ſufficit haec rariſſime citra diluvium audita longaevitas. Nam & ipſum in templo janitoribus praefuiſſe volunt nonnulli, atque de eo intelligunt illud 1. Paralipom. IX. 20. *Et Phinees filius Eleazar erat dux eorum.* Atque ita ſane, ut quadraginta inſuper annos vixerit, neceſſe fuerit; tametſi Jehoiadam pontificem (de quo infra) poſt Moſem, ſolum CXXX annos vixiſſe in Euſebii Chronico aſſeratur. Sed alii Phinees alium, atque Levitam, non ſacerdotem, in Paralipomenis innui rectius putant. Videſis ad dictum locum Salomonem Jarchium & Davidem Kimchium. A Phinees autem, adeoque a familia Eleazaridarum, ad Heli, qui Ithamarides fuit (quod liquet ex hoc, quod Achimelechus ab eo genus ducens Ithamarides eſt I Paralip. XXIV. 6.) tranſlatum aiunt ex juſſu Numinis pontificatum, Phineeſo exautorato. Hoc factum aiunt, tum quia ipſe atque familia ejus in cauſa nimis erant multiplicium, quae ab Iſraelitis ſunt patrata ſub Judicibus, facinorum, tum quia ipſe de voto Jepthis conſultus eum ſolvere illo noluit. Nam etiam hac cauſa שכינה, id eſt, *Numinis majeſtatem*, ſeu *praeſentiam*, aut *Spiritum Sanctum*, ab illo diſceſſiſſe tradunt. Ita dicti Rabbini ad locum citatum, & ad Judicum XI. 35. Certe votum Jepthis eum ex prophetia cenſuiſſe non relaxandum diſerte memorat Saidus etiam Batricides. Ita ſcilicet ille;

فقامت تنوح على نفسها في الجبل
شهرين وكانوا اصحاب يفتاح قد اشاروا
عليه ان يمضي الي فنحاس النبي ابن العازر ابن
هرون ويسله لعله يفتيه بما يخلص به
ابنته فحمله عن الملك ان لا يذهب اليه
وفنحاس النبي حمله عن النبوه ان لا يجي
اليه وبعد شهرين عمل يفتاح اليهودي عيداً
عظيماً وذبح ابنته في ذلك اليوم فسمي
ذلك العيد عيد نوح ۞ *Et manebat lugens ſeipſam* filia Jepthis *in monte binos menſes. Jam vero conſiliarii Jepthis ſuaſerant eum, ut adiret Phinees prophetam, filium Eleazari filii Aaronis; utque eum conſuleret, ut ab eo diſceret, qua ratione filiam morte eriperet. Sed monitus eſt ab Angelo, ne ad eum adiret. Etiam & Phinees propheta monitum accepit ex prophetia, ne indulgeret ei. Itaque tranſactis binis illis menſibus, ingens feſtum celebravit Jepthes Judaeus, & filiam ſuam immolavit eodem die; quem feſtum Luctus nuncupavit.* Sed diſerte Jarchius ad Paralipomena, רבותינו אמרו הוא פנחס הכהן ועל שלא התיר ליפתח נדרו נסתלקה שכינה ממנו, *Dicunt Rabbini noſtri, hunc* (Phinees praefectum janitorum ibi memoratum) *fuiſſe Phinees ſacerdotem, atque ex eo quod non ſolveret Jepthem voto ſuo, receſſiſſe ab eo Numinis praeſentiam.* De hoc autem voto, & pontificis in eo autoritate, conſulas Ludovici Capelli de eodem Diatribam ſingularem, eamque doctiſſimam. Heli vero, ſucceſſorem Phineeſo exautorato datum, Ithamaridem fuiſſe, atque ita pontificatum in alteram ſacerdotalium familiam tunc tranſlatum, Joſephus Archaeol. lib. V. cap. ultimo. Nicephorus patriarcha, & Rabbini ad I Samuelis cap. II. conſentiunt; ubi etiam tam tranſlationem ejuſmodi verbis ſacris commatis 30. doceri volunt Rabbini, quam pontificatus in Eleazaridarum familiam, qui in Zadoco ſecutus eſt, reditum. Quomodo autem *ſempiternum ſacerdotium* Phineeſo & poſteris ejus promiſſum a Numine, Num. XXV. 13. fuerit cum hac in Ithamaridas tranſlatione capiendum, optime diſputat AEgidius Camartus ordinis Minimorum nuper Generalis in Elia Thisbite ſuo, cap. III. §. 5. Sed in Euſebio Hieronymi legitur, *Hebraeorum Heli ſacerdos ann.* XL. *In Hebraeorum libro inveniuntur* XL *anni.* LXX *autem interpretatione* XX. *Hebraei hunc tradunt eſſe Phineen.* Certe in Euſebii Graecis totidem fere de annis verba habentur. Sed non poſtrema illa; quae nec Hieronymi eſſe autumari poſſum, ſed ſcioli alicujus adjectum gloſſema, idque ex traditione alia de Phinees Ebraeorum quamplurimis credita perperam ac temere nimis etiam & ridicule acceptum. Nullibi apud eos comperitur Heli ſacerdotem, id eſt, hic pontificem, Phinees fuiſſe aut dici. Et tam certum eſt hoc non comperiri, quam illud apud eorum pleroſque obtinuiſſe, Phinees ſive per metempſychoſin Pytha-

thagoricam, ſive aliter ipſum fuiſſe Eliam prophetam. De ea re obiter David Kimchius ad I. Paralip. IX. 20. Et de Elia, Samuel Schullam ad *Sepher Juchaſin*, pag. 11. b. כל ישראל נהגו לומר שהוא פנחס והדבר בשאר בתיקו והוא יבא בכדרך ויגיד לנו, *Sol nne eſt univerſis Iſraelitis affirmare, ipſum fuiſſe Phinees. Sed ipſe optime novit: cito igitur veniat, ut rem explicet nobis.* Scilicet dubiorum inexplicabilium ſolutionem ab Elia ſe expectare dicere ſolent. Rationes quibus in hanc adducti ſunt ſententiam aperit Levi Gerſomides ad I Reg. XVII. 1. Etiam Saidus Batrieides, patriarcha Alexandrinus, اليهود يزعمون ان فنحاس الكاهن هذا هو ايليا النبي الذي يسمونه العرب الخضر ☼ *Et Judaeis receptum eſt, Phinees ſacerdotem ipſum fuiſſe Eliam prophetam, quem Arabes nuncupant Cheter, Cheder*, ſeu (pro diſcrimine pronunciationis) *Chetzer*, id eſt, *virentem, ſplendidum, florentem.* Quae eadem de cognomine etiam idem patriarcha alibi. Ioter prophetas alioſque qui tempore Achabi regis floruere Eliam enumerans, ad hunc modum eum commemorat; وايليا وهو الخضر *& Elias, qui ipſe eſt Cheter*, ſeu *vocitatur Cheter.* Idcone vero ita Arabibus (ſcilicet *florens, vigens*, aut quid ſimile) dicitur, quia in coelum raptus, nec more mortalium vitam commutavit? At vero docemur a Joanne Cantacuzeno, celebrem eſſe Muſulmanis Chriſtianorum divum Georgium, nomine Χέτης Ἠλιάζ, *Cheter Eliaz.* Sic ille in Apologia III. contra Mahumedem. Quod nomen idem, ut videtur, denotat cum eo quod eſt *Chederle* & *Chederles*, apud Busbequium in Epiſtolis, Poſtellum, Megiſerum, alios, pro D. Georgio etiam ſumptum. Et Eliae nomen tam الياس *Elias* (quod ſcimus ex Alcorani cap. VI. quam ايليا *Elia* ſeu *Elie*, ut in Batticide, unde *Chederle* facilius fiat, conſcribitur. Anne igitur Muſulmanis inolevit, *Eliam* ſeu *Cheter Elias*, id eſt, خضر الياس Chriſtianorum D. Georgium vocitare? Certe eum ipſis, ut tutelare militiae, puto, Numen, cultum, ſcribunt Busbequius, Cotovicus, alii. Hunc ea de re conſule in Itinerario Hieroſolymitano, lib. II. pag. 137, & 343, illum in Epiſtola prima. Credere tamen nondum queo tam ipſum noſtrum Cappadocem ab iis ſic cultum eſſe (nam quid cum Muſulmanis & Chriſtianorum martyribus commune?) quam Eliam, quem indicato cognomine inſignitum, & pro Numine Chriſtianorum D. Georgio non ita diſſimili ab eis cultum, *D. Georgii* nomen interdum induiſſe, ſuumque itidem D. Georgio (quemadmodum in ejuſmodi rerum confuſione fieri amat) communicaſſe. Et vide nunc Colloquium Sinani & Achmedis, pag. 32. ubi de Elia. Sed hoc obiter. Redimus ad Ebraeorum de Phinees ſententiam. Ipſe etiam D. Hieronymus in Traditionibus Ebraicis ſuper libris Regum, ad illud, *Venit autem vir Dei ad Eli*, I Sam. II. 27. *Hunc virum Dei*, inquit, *Judaei Phinees dicunt, quem & Eliam autumant.* Unde ſane aequum eſt, ut verba illa ſuperius ex Hieronymo de Heli pontifice ac Phinees allata neutiquam fuiſſe ipſius Hieronymi conjiciamus; ſed potius ex craſſo errore, quem ſive librario ſive ſcholiaſti alicui pepererat nominum *Heli* & *Eliae* affinitas, illuc irrepſiſſe. Non aliter fere ac ineptiſſimus ille Euſebii, Africani atque aliorum interpres vetus in Excerptis ſuis, pro eo quod erat, Ἰλίου ἐκπόρθησις, *Ilii excidium*, vertit *ſolis exterminatio*, cum pro Ἰλίου Ἡλίου legerat. Sed & alii ſcriptores Chriſtiani tantundem de Elia & Phinees, ex Judaeorum placitis memorant; uti videre eſt apud Origenem in D. Joannem, tract. VII. Petrum Damianum, lib. 1. Epiſt. VI. alios. Qua de re fuſius etiam diſputat AEgidius Camartus in libro de Rebus geſtis Eliae, cap. III. Quin ejuſmodi de Phinees ac Elia receptae ſententiae, etiam apud Mahumedanos, veſtigia reperire videntur. Nam in Exegeſi Mahumedis Achmetidis in Alcorani caput VI. Elias dicitur fuiſſe, ابن اخي هرون اخي موسي *filius fratris Aharonis fratris Moſis.* Si *fratrem Aharonis*, pro *filio* hic errore ſubſtitutum (id eſt, pro Eleazaro) admittas, ipſam de Phinees Judaeorum opinionem ſimul habes. At vero Helleniſtae ad extremum libri Joſuae expreſſim habent in editione Romana ac Francofurtenſi, *Phineeſum pontificem mortuum eſſe, & ſepultum in Gabaath, quae ipſius erat.* Idem igitur, niſi metempſychoſis admittatur, juxta hoſce, Elias eſſe nequibat. Ebraeis codicibus, uti & nonnullis Graecis, & verſioni Vulgatae, deſunt omnino verba illa, aliaque aliquot ſequentia. Sed vero ad Heli revertamur. Ipſius in ſenectutem provecti vices in pontificatu geſſit Phinees ejus filius. Joſephus Archaeolog. V. cap. penultimo, de arca in exercitum, paulo ante mortem Heli, adducta verba faciens, Φινεέσης δὲ ἤδη καὶ ἱερᾶτο, inquit, τοῦ πατρὸς αὐτῷ παρακεχωρηκότος διὰ τὸ γῆρας, *Phinees tunc ſacerdotio fungebatur, patre id propter ſenectutem concedente.*

CAP. III.

De Ithamaridarum in pontificatum ſucceſſione uſque ad Abiatharem. Et de Jehoiada ſeu Joada & Samuele, qui nonnullis hic in pontificibus cenſentur.

SUblatis, ante mortem Heli Ithamaridae, filiis ejus Hophni & Phinees, huic relicti ſunt filii bini, Achitobus & Ichabodus poſthumus. Achitobi filii memorantur etiam bini, Achias, & Achimelechus, cui Abiathar filius. De hoc ſtemmate videſis I Sam. IV. 19; XIV. 3; XXII. 9; & XXIII. 6. Apud Euſebium in Chronico horum nullus ante Abiatharem in pontificatum ſuccedit: At vero Joſepho lib. VI. cap. VII. *Achitobus* dicitur pontifex ille, qui *ſacerdotis* nomine, ubi Saul rex Deum conſuluit, habetur in I Sam. XIV. 36. Καλέσας, inquit, ὁ βασιλεὺς Ἀχίτωβον τὸν ἀρχιερέα, ἐκέλευσεν αὐτὸν γνῶναι, εἰ δίδωσιν ὁ Θεὸς αὐτοῖς,

αὐτοῖς, &c. *Vocavit rex Achitobum pontificem, juſſitque ut conſuleret, an Deus annueret*, &c. Alii etiam Achitobum proxime poſt Heli avum collocant, ut Nicephorus patriarcha, & Georgius Monachus. Sed annon adverſatur Scriptura ejuſdem Samuelis capitis? Commate 18. loquitur Saul ad Achiam Achitobi filium, uti ad pontificem, *Et ait Saul ad Achiam, Applica arcam Dei.* Et paulo ante, ואחיה בן אחטוב אחי איכבוד בן פינחס בן עלי כהן יהוה בשלה נשא אפוד, *Et Achias filius Achitob fratris Ichabod, filii Phinees, filii Heli, ſacerd. Domini in Silo, portavit Ephod.* Et aſſidua ejus functio eodem in capite ſatis indicatur. Quin Septuaginta ibi τὸ כהן (quod, ob declinationum in lingua Ebraica defectum, tam *ſacerdos* quam *ſacerdotis* hic ſonare poteſt, adeo ut indiſcriminatim liceat capere, ex locutionis formula, ſive Achiam *ſacerdotis* nomine ſive Heli ibi innui) ἱερεὺς vertunt, id eſt, *ſacerdos*, adeoque Achiam faciunt ſacerdotem ex diſertis Scripturae verbis, id eſt, pontificatum tunc in Silo gerentem. Atque horum ſane hic ſequaces ſunt recentiorum interpretum non pauci. Vulgata vero, *Et Achias filius Achitob, fratris Ichabod, filii Phinees, qui ortus fuerat ex Heli ſacerdote Domini in Silo, portabat Ephod.* Ita ut Achiam quidem ex Ephod induto cum Ebraica veritate denotet, ſacerdotio functum fuiſſe, *ſacerdotis* vero nomine Heli proavum ejus ibi memorari. Quod certe Ebraeorum magiſtris conſonum ſatis eſt. Nam illi recte obſervant, arcam tunc non fuiſſe in Silo, ſed in Kiriathjearim (ut ex Scriptura liquet) adeoque verba illa כהן יהוה בשלה, *Sacerd. Domini in Silo*, ad Heli ſpectare, qui, dum arca in Silo manebat, pontificatum geſſerat, & *Sacerdotis Domini in Silo* eſſe vertenda; Achiam vero ejus pronepotem ex Ephod induto, & ex eis quae ſequuntur, pro pontifice ibi accipiendum. Gerſomides, כהן יהוה בשלה שב אל עלי לא אל אחיה כי כבר היה חרב משכן שילה ואולם אמרו נשא אפוד בד שב אל אחיה והרצון בזה לפי מקומו כי הוא היה כהן גדול, *Verba illa de ſacerdote Domini in Silo ſpectant ad Heli, non ad Achiam. Nam antea destructum eſt tabernaculum in Silo. Veruntamen aiunt id quod de Ephod geſtato adjicitur ſolum attinere ad Achiam. Atque ex ipſa re hoc colligitur, quoniam ipſe pontifex erat.* Nam Ephod hic pro amictu pontificio illo ſuperhumerali, ſimul cum rationali judicii, & Urim & Thummim, quae pontifici propria fuere, ſumitur magiſtris. David Kimchius ibi, הוא כלל החושן והאורים והתומים, *Indicatur eo ſimul rationale & Urim & Thummim.* Tametſi interea agnoſcant nomine *Ephod* interdum intelligi lineas etiam ſacerdotum minorum, imo & Levitarum tunicas, ut I Samuel. II. 18. & XXII. 18. ubi vide Rabbi Jeſaiam. Anne igitur mortuus tunc aut exauctoratus Achitobus? Sed opinor ſane Joſephi exemplaria (unde recentiores *Achitobum* habuere) hic impoſuiſſe, & non Ἀχίτωβον, loco ex eo ſupra adducto, ſed Ἀχίαν legendum. Suadent quae paulo ante, etiam eodem in capite, occurrunt, & cum eis quae jam obſervata ſunt, commiſſa rem evincere videntur. Achias eodem ipſo tempore Pontifex ibi dicitur. Verba ſunt, Καθεζόμενος δ' αὐτὸς τε καὶ ὁ παῖς αὐτοῦ, καὶ ὁ ἀρχιερεὺς Ἀχίας ἀπόγονος ὢν Ἠλεὶ τοῦ ἀρχιερέως, ἐπὶ βουνοῦ ὑψηλοῦ, καὶ τὴν γῆν λεηλατουμένην ὁρῶντες, ἐν ἀγωνίᾳ δεινῇ καθειστήκεσαν, *Ipſe Saulus & filius ejus & Achias pontifex ex poſteris Eli pontificis, ſedentes ſuper excelſo colle, & terram devaſtatam conſpicientes, graviter angebantur.* Certe Gelenius, ut videtur, ne alium pontificem ibi admitteret, *Achitobi* nomen in verſione poſtea praetermiſit. Veteri autem Ruffini verſione, Achias hic tantum Sacerdos dicitur, adeo ut qui ea uſi fuerint, nec Joſephi Graeca conſuluerint, alium praeter Achitobum (quem Ruffinus etiam *ſacerdotem* tantum vocat, ſed res ipſa pontificem ibi innui oſtendit) ex Joſepho pontificem elicere nequirent. Proximus dein pontifex habetur Achimelechus, alter filiorum Achitobi. De eo legitur I. Sam. XXI. & XXII. & apud Joſephum lib. VI. cap. XIV. Ille autem & univerſi ex ejuſce familia, Nobam Sacerdotum urbem incolentes, a Doego Idumaeo Saulis juſſu interempti ſunt, excepto duntaxat Abiathare ejus filio. Quo ſpectare volunt id quod praedictum erat Heli pontifici de ſuae, id eſt, Ithamaridarum domus, futura clade, I Sam. II. 31. Nec tamen putandum Abiatharem hunc *ſolum fuiſſe generis ſui ſuperſtitem*, ut male legitur in Gelenii verſione Joſephi. Is plane μόνος διασωθῆναι δυνηθεὶς ἐκ τοῦ γένους τῶν ὑπὸ Σαούλου φονευθέντων ἱερέων erat, *ſolus de ſacerdotibus a Saul interfectis ereptus*, ut recte ſatis interpres vetus, ſeu *qui eripi potuerit.* Abiathar hic in pontificatum, demortuo patre, ſucceſſit: Achimelechus item, & Abimelechus interdum dictus, quemadmodum etiam pater ejus tam Abiathar quam Achimelechus dicebatur, ut obſervant viri docti tam in Pontificum ſucceſſione quam ad D. Marci caput II. ubi pontifex ille Abiathar nuncupatur, qui manifeſto Achimelechus erat Abiatharis hujus pater. Unde & Abiathar hic pro eodem qui Achimelechus filius Abiathar II. Sam. VIII. 17. & Abimelechus filius Abiathar I. Paralip. XVIII. 16. nuncupatur, ſumi ſolet; tametſi Ebraeorum aliquot Achimelechum ibi pro Achimelechi a Doego occiſi ex Abiathare filio nepote capiant, ut infra dicetur. In Joſepho autem, & tam in Ebraeorum chronicis, quam in vetuſtis Chriſtianorum, praeter Abiatharem, non reperitur, poſt Achimelechi pronepotis Heli necem, alius ante Zadocum pontifex. Attamen non deſunt in magiſtris qui Jehoiadam interponunt, & ſub initiis Davidis regis pontificatum geſſiſſe volunt. In iis qui Davidi Saulem fugienti adhaeſerunt, cenſetur Jehoiada ſeu Joiada הנגיד לאהרן, *princeps de ſtirpe Aaron*, ut in Vulgata, ſeu ὁ ἡγούμενος τῷ Ἀαρὼν, *dux ipſi Aaron*, ut Helleniſtae, I. Paralip. XII. 27. Atque capite ejuſdem libri XXVII. 5. Benaias filius Joiadae כהן ראש memoratur, quod Vulgata *ſacerdos* tantum, & ὁ ἱερεὺς ὁ ἄρχων *ſacerdos princeps* Helleniſtis vertitur: ſed magiſtris intelligitur caſu genitivo, ut ſit *Benaias filius Joiadae ſacerdotis principis* ſeu *primarii.* Ad poſteriorem igitur locum, David Kimchius, יהוידע היה כהן גדול כמו שאמר למעלה בתחלת מלכות בית דוד ויהוידע הנגיד לאהרן, *Jehoiada erat pontifex, quemadmodum etiam notatur ſupra, ſub initiis regni David, eum fuiſſe principem Aaroni.* At Jarchius ibi,

ibi, הכהן ראש שהיה ראש ויש אומרים שהיה כהן גדול ואינו כן שהרי צדוק ואביתר היו כהנים גדולים, *Dicitur ſacerdos primarius, quia primarius quidem* (veluti ex claſſium praefectis, ſeu inter eos primarius) *fuit. Quod vero volunt aliqui eum pontificem fuiſſe, id fieri nequit. Nam Zadoc & Abiathar fuere tunc pontifices.* Nec locus omnino hic Samueli; quem tamen nonnulli inter pontifices poſuere, ut Chronici Alexandrini autor, & Georgius Monachus, qui Achitobo eum ſucceſſiſſe vult. Vide etiam D. Auguſtinum contra Fauſtum, lib. XII. cap. XXXIII. Et Sulpitius Severus, *Samuel cum Heli ſacerdote natus, admodum ſenex ſacerdotio functus refertur*; quod de pontificatu dictum merito ſane ſuſpicatur Druſius. Sed error eſt manifeſtus. Nam is non ſolum non fuit pontifex, ſed nec pontificatus jure ordinario capax, aut ex genere ſacerdotali, ſed tantum Levitico; ſcilicet non ex Aharonis poſteris, ſed ex Izharis, Aminadab item dicti, Aharonis patrui, nepotibus. Id liquet ex I. Paralip. VI. 28. atque initio Samuelis, ubi atavus ejus Zuph Ephraites domicilii non ſanguinis ratione nuncupatur, ut magiſtri ibi & Jonathan paraphraſtes. Et vir magnus, dum craſſum Georgii Monachi hac in re errorem perſtringit, ſuum item, ſed ex incogitantia, prodit: *Craſſus eſt*, inquit ille, *error immiſcere pontificibus Samuelem, qui erat de plebe ſacerdotum, non de domo ſtirpis pontificiae.* Sed vero neque ex pontificia, neque ex ſacerdotali ſtirpe ille, aliter ac levita qualiſcunque, dicendus erat. Quod & D. Hieronymus obſervavit. *Noſcendum*, ait ille, *quod Samuel levita, non ſacerdos, non pontifex fuerit.* Videſis eum contra Helvidium lib. I. cap. XIII. Sed Dionyſius Petavius lib. de Doctrina temporum X cap. XLVIII. extra ordinem a Deo conſtitutum Samuelem pontificem exiſtimat. Atque eis qui dignitatem pontificalem regiae anteferendam diſputant, Samuelem pontificem fuiſſe, aſſerere novum non eſt. Scilicet ex ejuſdem in Saule ungendo functione praerogativam pontificalem elicere conantur. Sed hiſce olim optime reſpondit Guilielmus Ockamus noſtras, &, *Samuel*, inquit, *non erat ſummus pontifex, nec ſacerdos in Iſrael, ſed judex tantummodo. Imo etiam non fuit de genere Aaron, & per conſequens nec ſacerdos, nec ſummus pontifex, nec minor, ut colligitur ex primi Paralipomenon* cap. VI. Videſis ea de re plura apud eum in Deciſionibus de poteſtate ſummi pontificis, quaeſt. I. cap. II. & XII.

C A P. IV.

De Abiatharis & Zadoci in pontificatu conjunctione, abdicatione Abiatharis, atque domus Eleazaridarum in Zadoco reſtitutione.

ABiathari, *Achimelecho* item dicto, conjunctus eſt a Davide rege Zadocus, ſive ut pontifex alter, ſive ut ſecundarius aut vicarius. Secundarium ejuſmodi כהן משנה nuncupabant, *ſacerdotem ſecundum*, ut II. Regum XXV. 18. Eleazarides ſcilicet Ithamaridae conjunctus eſt. Nam Zadocum ex Eleazari nepotibus fuiſſe liquet, I. Paralip. VI. 50. De hiſce II. Samuel. VIII, 17. *Zadocus filius Achitob & Achimelechus filius Abiatharis fuere ſacerdotes.* Tantundem I. Paralip. XVIII, 16, & II Sam. XV, ubi aliquoties Zadocus & Abiathar, veluti pontifices partiarii, memorantur. De horum conjunctione videſis, praeter ea quae habet Abulenſis, Dionyſium Petavium de Doctrina temporum, lib. X. cap. LVI. Certe Joſephus binos expreſſim eos facit pontifices. Ἀπέδειξε δὲ (inquit de Davide, lib. VII. cap. VI.) ἐκ τῆς Φινεὲς οἰκίας τὸν Σάδωκον ἀρχιερέα μετ' Ἀβιαθάρου. Φίλος γὰρ ἦν αὐτῷ, *Deſignavit etiam ex Phineeſi familia* (id eſt, Eleazari) *Sadocum pontificem cum Abiatharo. Amicus enim ei erat.* Ubi mutilus nimis eſt locus in Ruffini verſione, *Inſtituit de domo Phinees principem ſacerdotum Abiathar, qui ejus amicus erat.* Sadoco praetermiſſo, & eo, quod falſum eſt, ſubſtituto; tametſi alibi eodem in libro recte habeat verſio illa utriuſque pontificis ſub Davide inſtitutionem ſeu deſignationem; & tam Zadocus quam Abiathar pontifex ſaepe vocitatur Joſepho. Quin verò ſub mortem Davidis eum ἀρχιερέα τῆς πληθύος ἁπάσης, *pontificem univerſae plebis deſignatum*, ſcribit ille. Quod planiſſime reſpondet verbis ſacris I. Paralip. XXIX. 22. ubi Zadocus ungitur לכהן *in ſacerdotem*, ſeu *in pontificem*, ut Vulgata diſerte; cui aſtipulantur magiſtri, qui ideo eum ibi unctum aiunt לפי שמשחה אביתר את אדניה, *quoniam unxerat Abiathar Adoniah*, ſcilicet in regem. Sic Salomon Iarchius ibidem; perinde ac ſi tunc Abiatharis, utpote cum Adonia perduellionis rei, exautoratio, quae ſecuta eſt, coepiſſet. Etiam & volunt magiſtrorum nonnulli (qui interea Achimelechum hic pro Abiatharis, de quo loquimur, filio ſumunt) pontificatum a Davide rege Zadoco, & pontificis ſecundarii τῷ סגן ſeu *vicarii* dignitatem Achimelecho ità tributam eſſe, ut Abiatharis ipſius abdicatio inde deſignaretur. Kimchius ad II Sam. VIII. 17. סגנים שני כהונה כי הוא מנה צדוק להיות כהן גדול מבני אלעזר ומשנהו אחימלך בן אביתר מבני איתמר אע״פ שהיה אביתר עדיין חי כי ראינו כי שלמה גרשו מהיות כהן נראה כי במצות דוד עשה כי כאשר סדר דוד ראשי האבות סדר צדוק ואחימלך כמו שכתוב בדברי הימים וזהו נקרא אחימלך ואבימלך כי שני השמות קרובים, *Sacerdotes ibi pro ſacerdotalis generis principibus ſumendi ſunt. Etenim conſtituit David Zadocum pontificem ex poſteris Eleazari, atque ei ſecundarium Achimelechum, filium Abiatharis, ex poſteris Ithamari; idque tametſi tunc temporis ſuperſtes eſſet Abiathar. Et quod ad id attinet, eum a Salomone eſſe abdicatum, id videtur ex Davidis praecepta manaſſe. Quin cum familiarum diſtribueret principes David, fecit eos Zadoc & Achimelech, ſicut ſcriptum eſt in Paralipomenis. Hic autem tam Abimelech vacitatur quam Achimelech, ob ſoni affinitatem.* Locus indicatus eſt I. Paralip. XXIV. 6. ubi Zadoc Eleazaridis, uti Achimelech Ithamaridis, praeeſt. Quin ſub ipſo Davide, in Seder Olam Rabba, legitur, נסתלק אביתר מן הכהונה הגדולה ונכנס צדוק תחתיו, *ſummotus eſt Abiathar pontificatu, & in locum ejus ſucceſſit Zadoc.* Sed ut

ut ſe res ſub Davide habuerit, eo mortuo, Salomon rex, Abiathare omnino exautorato, Zadocum pontificem ſolum plane conſtituit. I Regum II. 35. ואת צדוק הכהן נתן המלך תחת אביתר, *Et Zadocum ſacerdotem conſtituit rex loco Abiatharis.* Vulgata, *Sadoc ſacerdotem poſuit pro Abiathar.* Helleniſtae, *Et Sadoc ſacerdotem dedit rex*, εἰς ἱερέα πρῶτον ἀντὶ Ἀβιάθαρ, *in ſacerdotem primum pro Abiathar.* Et paulo ante, *Et ejecit ergo Salomon Abiathar, ut non eſſet ſacerdos Domini; ut impleretur ſermo Domini, quem locutus eſt ſuper domum Heli in Silo.* Scilicet I. Sam. II. 30. ubi ſententia illa horrenda in Ithamaridarum domum, ob filiorum Heli ſcelera, pronunciatur; reſtitutione Eleazaridarum promiſſa, quae & jam impleta eſt; *Dicit Dominus Deus Iſrael, Dicendo dixi, quod domus tua & domus patris tui* (ad Heli Ithamaridem verba ſiunt) *ambularet coram me* (ſeu *miniſtraret in conſpectu meo*, ut Vulgata) *uſque in ſempiternum. Nunc autem dicit Dominus, Abſit hoc a me. Sed quicunque honorificaverit me, glorificabo eum; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Ecce dies veniunt, & praecidam brachium tuum & brachium domus patris tui, ut non ſit ſenex in domo tua. Et videbis aemulum in templo, in univerſis proſperis Iſrael. Et non erit ſenex in domo tua omnibus diebus. Veruntamen non auferam penitus virum ex te ab altari meo, ſed ut deficiant oculi tui & tabeſcat anima tua. Et pars magna domus tuae* (ſic Vulgata, Ebraica ſunt, כל מרבית ביתך, *tota multitudo*, ſeu *abundantia, domus tuae*; quod LXX vertunt, πᾶς περισσεύων οἴκου σοῦ, *omnis qui abundaverit domus tuae*, ſeu *omnis qui ſuperfuerit domus tuae*) *morietur cum ad virilem aetatem venerit. Hoc autem erit tibi ſignum, quod venturum eſt duobus filiis tuis, Hopni & Phinees: in die uno morientur ambo. Et ſuſcitabo mihi ſacerdotem fidelem, qui juxta cor meum & animam meam faciet. Et aedificabo ei domum fidelem, & ambulabit coram Chriſto meo cunctis diebus. Futurum eſt autem, ut quicunque remanſerit in domo tua, veniat ut adoret eum pro moneta argenti & torta panis* (male in Vulgata, *ut oretur pro eo, & offerat nummum argenteum & tortam panis*) *dicatque, Dimitte me, obſecro, ad unam partem ſacerdotii, ut comedam buccellam panis.* In morte filiorum Heli, clade Nobenſi, Abiatharis abdicatione, & demum Zadoci Eleazaridae ſubſtitutione, magnam hujuſce ſententiae partem expletam eſſe nemo non videt. Et *ſacerdos* hic *fidelis, cui domus aedificanda erat*, Zadocus eſt, primus in templo primo ſeu Salomonico pontifex. Sic magiſtri ad I Sam. II, & I Regum II. Et Joſephus de Abiatharis abdicatione, lib. VIII, cap. I. Καταλύσαι μὲν οὖν ἀπὸ τῆς ἱερατικῆς τιμῆς ὁ Ἰθαμάρου οἶκος διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν, καθὼς τῷ Ἀβιαθάρου πάππῳ προεῖπεν ὁ Θεὸς Ἠλί. Μετέβη δ' εἰς τὸ Φινεέσου γένος, πρὸς Σάδωκον, *Ablatus eſt igitur ob hanc cauſam* (perduellionem) *ſacerdotalis honor* (quod de pontificali neceſſe eſt ut accipias) *a domo Ithamari, ſicut Deus praedixerat* τῷ *Eli, Abiatharis abavo. Et tranſlatus eſt in ſtirpem Phineeſi, ad Sadocum.* Et alibi, lib. Archaeolog. V. cap. ultimo, Ἠλὶς ἔσχε τὴν ἀρχιερωσύνην, καὶ τὸ γένος τὸ ἀπ' ἐκείνου, μέχρι τῶν κατὰ τὴν Σολομῶνος βασιλείαν καιρῶν· τότε δὲ οἱ Ἐλεαζάρου πάλιν αὐτὴν ἀπέλαβον, *Elis ſacerdotio* (pontificatu) *atque poſteri ejus potiti ſunt uſque ad Salomonis regni tempora, quando ad Eleazaridas rediit.* Neque de alio, praeter Zadocum, capiendus ille locus in Chronico Alexandrino depravatus, *Salomon, Abiathare pontificatu dejecto*, καθίστησι τὸν Βαρὺχ ὄντα ἐκ τοῦ γένους Ἐλεαζάρου, *Baruch ex Eleazari ſtirpe oriundum conſtituit.* Pro Βαρὺχ Σαδὼκ, planiſſime ſubſtituendum. Vide Chronicon illud pag. 214. editione Raderiana; ubi etiam, pauculis inde annis interjectis, occurrit, Ἑβραίων ἀρχιερεὺς Ἀαρὼν· προεφήτευον Σαδὼκ, Νάθαν, καὶ Ἀχίας ὁ Σιλωνίτης, &c. *Ebraeorum pontifex Aaron. Prophetabant Sadoc, Nathan, Achias Silonites, &c.* Quid loci illic Aaroni pontifici? Trajectio, puto, eſt ſimul cum defectu verborum. Lego, Ἑβραίων ἀρχιερεὺς ἀπ' Ἀαρὼν η Σαδώκ· προεφήτευε Νάθαν, &c. *Ebraeorum pontifex ab Aharone VIII. Zadoc. Propheta Nathan*, &c. Nam autori illi in recenſione ſua numerali Heli quartus eſt; & qui Zadoci tempora proxime ſequitur, nonus: Zadocus igitur octavus eſt illiuſmodi in recenſione; tametſi in faſtis illis etiam pontifices decem, ſed in numerandi rationem ibi non recepti, Zadocum praecedant. In Eleazaridarum autem ſtirpe, Zadocus erat Uzzi pontificis atnepos, ut oſtenditur hoc ſtemmate, quo utriuſque familiae uſque in eum ſucceſſio ponitur ob oculos.

AHARON

ELEAZAR	*Ithamar*
PHINEES	HELI
ABISHVA	*Phinees*
BUKKI	ACHITOB
UZZI	ACHIAS, ACHIMELECH
Zeraiah	ABIATHAR
Meraioth	
Amariah	
Achitob	
ZADOK	

Loci,

Loci, ex Paralipomenis & Samuele, ſupra indicati cum ſeptimo Ezrae capite hujuſmodi utriuſque familiæ exhibent poſteros. Horum eos qui literis majuſculis exarantur, Sacrarum Literarum, Flavii Joſephi, atque Ebraeorum qui ſunt alii, praeter chriſtianos ſcriptores, autoritate ſubnixi, pontificatum geſſiſſe dubitare nequimus; niſi Achiam potius pro Achitobo ita in pontificum ſerie collocemus, ut non patrem & filium pontifices, ſed duntaxat filium habeamus; quemadmodum ex Sacris Literis & magiſtrorum commentariis ſupra adnotatis cum Joſephi exemplaribus rite intellectis eliciendum videtur. Atque hoc modo erit Zadocus ab Aharone undecimus pontifex, quod &, quantum ad numerum attinet, voluit Georgius Monachus; tametſi, ut numerum abſolvat, Samuelem proxime ante Abiatharem, nimium hallucinatus, immiſceat, qua de re jam dictum eſt. Eundem vero numerum retineri cum eo vult magnus Scaliger. *Recte*, inquit, *Georgius undecimum facit ab Aaron. Sed vitioſe ſeriem interrupit poſt Uzzi.* Numerum igitur ita ille inſtaurat, ut in linea Eleazaridarum, ſingulis recenſitis, Zadocus fiat ab Aharone undecimus. Sed hoc abs re, opinor, eſt. Nam Georgius planiſſime de pontificum dignitate functorum ſerie ac numero loquebatur; non de ſanguinis gradibus. Et quatuor illi ea in linea, Zeraiah, Meraioth, Amariah, & Achitob (qui numerum ſic undenarium complent) rariſſime apud veteres pontificatum geſſiſſe leguntur. Animadverterat autem Georgius illud de numero ad verba illa Euſebii ſub Salomonis tempora, Ἑβραίων ἀρχιερεὺς η' ἀπὸ Ἀαρὼν Σαδὼκ ἐγνωρίζετο, *Hebraeorum pontifex octavus ab Aarone Sadoc clarus habetur.* Quibus reſpondent in Euſebio Hieronymi, *Hebraeorum ſacerdos Sadoc octavus ab Aaron.* Quod de pontificibus dignitate functis manifeſto dictum. Sed Euſebii mentem fuiſſe non dubitamus, pontificum, quorum in Sacris Literis functio memoratur, numerum ſic deſignare. Certe ita erit Zadoc octavus; I Aharon, II Eleazar, III Phinees, IV Heli, V Achias, VI Achimelech, VII Abiathar, VIII Zadoc. Attamen neque Achiam, neque Achimelechum pontifices in Chronicorum ejus, quae reliqua ſunt, fragmentis comperimus; niſi pro Achimelecho Abimelechi (ut interdum in ſacris literis, qua de re vide, praeter magis obvia, J. Druſium in Miſcellaneis, centur. I. cap. XLVI.) nomen uſurpatum ex alia in aliam annorum centuriam deſiluiſſe putemus. Nam cum ſub Davide, ſeu numero Euſebiano DCCCCXLIII aut circiter, collocandus eſſet Achimelech pontifex, ſub Aſa rege, ſeu numero MXLIII, legitur, *Hebraeorum pontifex maximus Abimelech illuſtris habetur.* Latinis Hieronymi reſpondent hic Graeca Euſebii. In iis ſub Aſam regem, Ἑβραίων ἱερεὺς Ἀβιμέλεχ ἐγνωρίζετο, *Ebraeorum ſacerdos Abimelech claruit.* Idem voluit autor Chronici Alexandrini, Euſebii codicis hic ſequax, cum ſub eodem rege ait, Ἀρχιερεὺς ἔνατος Ἀχιμέλεχ ἐγνωρίζετο, *Achimelechus nonus pontifex claruit.* Sed neque in ſacra neque in profana veterum hiſtoria hujus ſub hoc rege mentio alibi comperta; tametſi eum in recentiorum aliquot chronologiis retentum inter pontifices atque Aſae regno conjunctum videam. Certe Aſae tempori proximat, & Achimelecho nomine affinis eſt, Achimaas, qui Zadocum patrem in pontificatu excepit; de quo infra. Quin vero in Ms. codice, quem diximus, Nicephori patriarchae, Zadocus octavum tenet locum, τὸ η ei adjicitur, non ζ, ut in impreſſis. Sed & Heli ita eſt quintus ibi; ſed unde numeratus, praeciſis a compactore numeris eorum qui praecedunt, non ſatis liquet. Videtur ſane trinos illos Eleazaridas, qui ſerie recta Phinees apud Joſephum ſequuntur, unico numero, id eſt, quarto, fuiſſe aſſignatos. In impreſſis Nicephori, tam Graecis quam Latinis, ſimul cum Phinees in tertio conjunguntur. At quid interea eſt, quod habet Joſephus de Eleazaridis, qui, dum in Ithamaridarum domo viguit pontificatus, dignitatis alias haeredes, vitam agebant inter plebem ſacerdotum privatam? Sic ille lib. VIII. cap. I. Οἱ δὲ ἰδιωτεύσαντες ἐκ τοῦ Φινεέσου γένους, καθ' ὃν καιρὸν εἰς τὸν Ἰθαμάρου οἶκον ἡ ἀρχιερωσύνη μετῆλθεν, Ἠλὶ πρώτου ταύτην παραλαβόντος, εἰσὶν οὗτοι. Ὁ τοῦ ἀρχιερέως Ἰωσήπου υἱὸς Βοκκίας, τούτου δὲ Ἰωάθαμος, Ἰωαθάμου δὲ Μαραίωθος, Μαραιώθου δὲ Ἀρόφαιος, Ἀροφαίου δὲ Ἀχίτωβος, Ἀχιτώβου δὲ Σάδωκος, ὃς πρῶτος ἐπὶ Δαβίδου τοῦ βασιλέως ἀρχιερεὺς ἐγένετο, *Qui vitam ex Phineeſi genere agebant privatam* (ſeu pontificatu non fungebantur) *durante tempore quo pontificalis dignitas in Ithamaris domum tranſlata ibi manſit, Eli primum eam recipiente, hi fuere; Boccias pontificis Joſephi filius, hujus Joathamus, Joathami Maraeothus, Maraeothi Arophaeus, Arophaei Achitobus, Achitobi Sadocus, qui primus, Davide rege regnante, pontifex eſt creatus.* Quem locum ita verterat Ruffinus, *De genere vero Phinees, tempore quo ad domum Ithamar ſacerdotium tranſmigravit, Eli primo pontificatum accipiente, iſti deſcendiſſe noſcuntur, qui ſacerdotia ſunt privati; Vochar filius Joſephi ſummi ſacerdotis, hujus autem filius Jonathan, Jonathan autem Mareoth, Mareoth autem Aſophi, Aſophi autem Achitobi, Achitobi autem Sadoch, qui primus ſub Davide rege ſacerdos eſt factus.* Male autem pro eo quod eſt ἰδιωτεύσαντες, id eſt, *privatam vitam degentes*, aut *dignitate pontificia neutiquam fungentes*, ſubſtituit *ſacerdotio privati*, quaſi ſacerdotio aut pontificatu (nam non pro alio atque ſummo ſumitur hic *ſacerdotium*) fuiſſent hi exuti aut abdicati. Illud plane innuitur, tantum vitam tranſegiſſe hos inter כהנים הדיוטים, τοὺς ἱερεῖς τοὺς ἰδιώτας, *ſacerdotes idiotas*, ſeu *privatos*, & ad pontificatum non admiſſos; quo nomine vulgus ſeu plebem ſacerdotum a pontificibus diſtinguere paſſim ſolent Ebraei. Caeterum ubinam, ſive in Sacris Literis, ſive apud Joſephum alioſve veterum, reperitur Joſephus pontifex hic memoratus? aut Boccias ſeu Vochar Joſephi filius, aut illius ſive Joathamus ſive Jonathan in Eleazaridarum ſtemmate? Et Arophaeus quis? In parte Zadoci, & proavo, etiam & in avo, ſi pro Arophaeo Amarias ſubſtituatur, concors eſt hic Joſephus ſtirpi Phineeſi generis ſeu Eleazaridarum non ſemel in Paralipomenon primo explicatae, & ſuperius oſtenſae. At abavus ejus eſt ibi Zeraiah, non Joathamus. Zeraiah autem filius fuit Uzzi, qui Bocciae, nepotis Phineeſi, filius proxime ex Eleazaridis ante Zadocum pontificatum geſſerat, ipſo Joſepho ſub extremum libri quinti id ipſum diſertis verbis docente. Aut

igitur

igitur corrigendus eſt ibi Joſephus, aut a doctioribus, qui poſſint, ulterius explicandus. Nec ſatis congruit numerus pontificum ab Aharone ad Salomonis exceſſum Joſepho aſſignatus, niſi Achimazum Zadoci filium (de quo in ſequenti ſerie) cum eis conjungamus. Vide eum lib. XX. cap. VIII. ubi eos tredecim ait fuiſſe. Sed prioribus ita adjectis Achimazus uno minuit numerum octodecim, quem ſequentibus uſque ad captivitatem Babylonicam ipſe ibi tribuit. De numero autem intervalli ab Aharone ad templi conditum, conſulas quae diſputat Dionyſius Petavius, de Doctrina temporum, lib. X. cap. XLVIII.

CAP. V.

Perpetua Eleazaridarum poſt Zadocum uſque in captivitatem Babylonicam, ſeu templi primi excidium, ſucceſſio. Nicephori patriarchae, C. P. hujus ſucceſſionis ſeries explicata & ex codice MS. Graeco ejus reſtituta.

NON ſolum exautoratus eſt cauſis jam dictis Abiathar, Salomone regnante, nec ſine exautorationis, ſub Davidis imperio, praevia deſignatione; ſed ita in Zadocum ſeu Eleazaridarum familiam remigravit dignitas pontificia, ut perpetua in ea ſucceſſione jam ſtabiliretur, Abiatharis & Ithamaridarum caeterorum poſteris in ſacerdotum vulgus ſepoſitis. Unde nec Jonathanis Abiatharis filii, de quo II. Sam. XV. 27. habita eſt omnino in ſucceſſione pontificia ratio; ſed a Salomonis regis ſeu Zadoci tempore, id eſt, a templi primi conditu, ad excidium ejuſdem, ſeu Sedeciam regem & captivitatem ſub eo Babylonicam (quadringenti amplius anni intercedunt) Eleazaridae, παῖδες παρὰ πατρὸς διεδέξαντο τὴν ἀρχιερωσύνην (ut verba ſunt Joſephi lib. X. cap. XI.) *linea recta filii patres ſequentes in pontificatum ſucceſſere*; uti etiam aetatibus aliquot poſtea, de quibus ſeorſim infra. Cum vero de hujus ſucceſſionis ſerie bini ſint autores primarii, Joſephus, & ſcriptor vetus, cui Seder Olam Zuta ſeu brevius Ebraeorum Chronicon debemus (nam Euſebius hic parum adjuvat, & Nicephorus patriarcha confuſione & defectu nimium laborat; de quo ſtatim plura) nec tamen ipſi ſatis concordes fuerint; utriuſque ſeriem invicem juxta poſitam contueamur, quo facilius tum ubi diſſentiant, quantum fieri poteſt, concilientur; tum errores, qui in alterutrum irrepſerint, corrigantur.

Fl. Joſephi pontificum laterculus a Zadoco ſeu templi primi conditu, ad ejuſdem excidium.	*Laterclus pontificum ex Seder Olam Zuta, a Zadoco ad templi primi excidium.*
Zadocus	*Zadocus, regnante Salomone.*
Achimas	*Achimaaz, regnante Rehoboamo.*
Azarias	*Azariahu, regnante Abia.*
Joramus	*Joahaz, regnante Joſaphato.*
Iſus	*Jehojarib, regnante Joramo.*
Axioramus	*Jehoſaphat, regnante Ahazia.*
Phideas	*Jehojada* } *regnante Joaſo.*
Sudeas	*Phadea* }
Julus	*Zedekiah, regnante Amazia.*
Jothamus	*Joel, regnante Uzzia.*
Urias	*Jotham, regnante Jothamo.*
Nerias	*Uriah, regnante Ahazo.*

Odeas

Odeas	*Neria, regnante Ezekia.*
Saldumus	*Hoſhaiah, regnante Manaſſe.*
Elcias	*Sallum, regnante Amone.*
Sareas	*Hilkiahu, regnante Joſia.*
Jaſadocus	*Azariah, regnante Jehoiakim.*
	Saraia, regnante Jehoiachin.
	Jehoſedec, regnante Sedekia in captivitatem abductio.

Ita uterque initium a Zadoco ſumentes, deſinunt in Joſadoco ſeu Jehoſedec. Nec dubitari poteſt, quin verba illa in Seder Olam Zuta Sedekiae regno adjecta, יהוצדק אחי עזרא הסופר ירמיה ויחזקאל נביאים, quae vertuntur tum Munſtero tum Genebrardo in Ebraico-latina ejuſdem editione, *Fuitque Jehoſedek frater Ezrae ſcribae, Jeremiah vero & Jehaezkel prophetae,* ita emendari oportuerit, יהוצדק אחי עזרא הסופר כהן גדול ירמיה ויחזקאל נביאים, *Jehoſedec frater Ezrae ſcribae* (nam pater utrique Saraia) *fuit pontifex, prophetis Jeremia & Ezekiel.* Ejuſmodi locutionis formula de ſingulis qui praecedunt & pontificibus & prophetis ibi toties repetita, id reddit manifeſtum. Genebrardus autem, cum in editione hujus libelli, quae Chronographiae ejus ſubjungitur, animadverterat pontificis adnotarionem, pro more autoris, prophetarum recenſioni ibi, ſi verba tantum ſpectentur, deeſſe, audacter ſubſtituit, ---- *Eodem* (ſcilicet Saraia, qui proxime praecedit) *pontifice, prophetis autem Joſadac, fratre Ezrae ſcribae, Hieremia, & Ezechiele.* Omnino contra mentem autoris, qui Joſedecum in prophetas cooptari proculdubio nunquam voluit. Certum quidem eſt, Saraiam pontificatum geſſiſſe ipſo in urbis ac templi excidio. Nam & poſtea cum viris principibus aliis capite plexum eum eſſe ſcimus ex II. Reg. XXV. 18. adeo ut dum Sedekias regnabat, ſeu ante ipſum excidium, Joſedecum fuiſſe pontificem non ſit dicendum. At vero occiſo patri, in ipſo Sedekiae regni fine, ſtatim ex jure ſucceſſit in pontificatum, eo etiam dignitatis nomine Babylonem a Nabuzardane cum Sedekia in captivitatem abductus, ut diſerte Joſephus; tametſi interea לא משמש בעולם בכהונה גדולה, *miniſterio pontificatus nunquam functus eſt*, quia templum defuit, non vero quia cum Jechonia ante deportabatur, ut rationem affert Salomon Jarchius ad I. Paralip. VI. Atque tantundem voluit ſane autor Seder Olam; *Regnavit*, inquit, *Sedekias undecim annis, fuitque Jehoſedek, frater Ezrae ſcribae, pontifex.* Finito ſcilicet ejus regno, & Saraia occiſo, in dignitatem ſucceſſit Jehoſedek. Joſephus autem & Seder diſcrepant in pontificum numero, ordine, & nominibus. Habet Seder XVIII. pontifices in templo primo: eundem numerum etiam Gemara Hieroſolymitana, tit. *Joma*, fol. 38. col. 3. & Babylonia, pag. 9. Joſephus autem ſedecim. Sed & ipſe alibi diſerte ait, a Salomonis exceſſu, id eſt, a Zadoco, numerum uſque ad captivitatem octodecim fuiſſe, eoque Joſedecum poſtremum locum occupaſſe. Vide eum lib. XX. cap, VIII. Tam ei autem quam autori Seder Olam Saraias ultimus eſt pontificatu in templo functorum, ut Zadocus primus. Et Gemarae Hieroſolymitanae verba ſunt, בראשון היו משמשין הוא ובנו ובן בנו שימשו בו שמונה עשר כהנים, *Templo primo pater, filius & nepos dignitate functi ſunt; atque ita pontificatum geſſerunt octodecim ſacerdotes.* Ita *Sepher Siphri* in Paraſha *Phinees*. Et de ea re vide *Thoſiphtha*, ad tit. *Joma*, in Talmude Babylonico, cap. I. fol. 9. a. ubi fuſius diſputatur, aliis etiam de pontificum utriuſque templi numero opinionibus adductis: quas & vide ſub finem capitis hujus libri penultimi. In tribus ſuperioris laterculi primis conſentiunt Seder Olam & Joſephus. Qui ſequuntur bini in Joſepho, Joramus & Iſus, forte ita invicem ſunt commutandi, ut hic illi anteponendus. Ita *Iſus* (ratione ſemper habita tralatitiae verborum ac nominum ex orientalium linguis in Graecam traductorum diſcrepantiae) ſatis reſpondebit *Joakaz*, qui contractiore pronunciatione in *Iſum* forte demigravit, uti & *Jehojarib* in *Joram*. Ex cognatis ſonis ita ſcilicet fieri ſaepius amat. Sed in codice Joſephi MS. regiae apud Gallos bibliothecae, pro Ἰησοῦς legitur Ἰωὰς, ut manu ſua vir ſummus Iſaaçus Caſaubonus in Joſepho ſuo adnotavit. Sed vero in animadverſionibus ſuis ad *Sepher Juchaſin*, Samuel Shallum habet Joramum & Jehoſuam hic in pontificibus. Vide eum pag. 158. b. Mira quidem eſt proximi nominis in laterculo diſcrepantia. Sed & ipſum *Axiorami* nomen ſatis mirum eſt. Et in codice regio iteratur, ita ut pro eo quod eſt in editis τοῦ δὲ Φιδέας, *hujus autem Phideas*; Axioramo ante nominato, legatur, τοῦ δὲ Ἀξιωράμου Φιδέας, *Axiorami autem Phideas.* Tanta autem in caeteris eſt inter utroſque concordiae velut analogia, ut omnino hic a librariis depravatum eſſe Joſephum, par eſt ut concludamus.

mus. Sequuntur in hoc Phideas & Sudeas, in illo Jehoiada & Phadea ſimul conjuncti, eodem ſcilicet ſub rege, non eadem functione. Nonne & hic Συδίας pro Ἰωδάε, Ἰωδίας, aut ſimili vocabulo *Jehoiadam* more Helleniſtarum denotante irrepſit? Jehoiadae autem hujus meminit Sacra Scriptura in II. Reg. XII. 2. & II. Paralip. XXIV. 2. praeter Euſebium, cui Ἰωδαὲ, & in Vulgata *Joiada* nuncupatur. Sed non appellatur in Scriptura *pontifex*, ſacerdotis nomine tantum & ſeorſim הכהן ראש ſeu *principis* inſignitus. Vixit autem CXXX. annos, ſub Salomonis tempora natus. Videſis Seder Olam Rabba, cap. XVIII. Zedekiae vero ne veſtigium quidem habetur in Joſepho: adeo ut hinc ob eum praetermiſſum hujus ſeries eam quae eſt in Seder Olam per ſeptem ſequentes uno ſemper anticipet. Nam *Julum* Joelo ſatis reſpondere non dubitandum; qui neque in codice MS. regio Ἰοῦλος (ut in editis) ſed Ἰώηλος, quod *Joelo* proximius eſt. Caeteri ad Odeam in utroque iiſdem fere elementis ſcribuntur. *Odeas* autem ſeu Ὠδέας, literula mutata, eſt Ὀζίας; quo nomine, utpote molliori, הושעיה *Hoſchaiah* ſatis exprimitur: quemadmodum ſcimus ex Jeremiae XLII. 1. ubi *Oſaias* pro eodem in Vulgata ſubſtituitur. Quomodo autem *Saldumus* ex *Sallumo* pro *Sallum* fieret, nemo non videt. Σάλλυμος ex ſimilitudine Λ & Δ facile, ſi accedat librarii incuria, in Σάλδυμος tranſit. Quin in regio quem diximus codice MS. Σάλλυμος, ut oportet, hic exaratur. Etiam in *Sadaniam* migraſſe videtur hoc nomen ſub initium capitis primi libri IV. Eſdrae; ubi quod in Eſdrae ſtemmatis deductione ſequitur, manifeſta eſt hallucinatio, atque Eleazaridarum & Ithamaridarum recta in linea confuſio; ut intuenti facile conſtat. *Elciam* & *Hilkiahu* in laterculis eoſdem eſſe manifeſtum eſt. Jam vero poſt Elciam deficit Joſepho Azarias, ſequente proxime Sarea, ut Elciae filio. Certe in codice regio Sareas abeſt, & locum ejus obtinet Ἀζάρος. *Azaros*: in Ruffini verſione *Zaroch*. Secundum igitur codicem utrumque, mendum eſt in numero pontificum. Utroque correcto, Joſephus & autor Seder Olam ſatis erunt, juxta ea quae dicta ſunt, concordes. Caeterum ingentes hic ex S. Scriptura difficultates oriuntur, ſive numerum, ſive nomina, ſive ſucceſſionem filiorum in patrum locos (quam aſſerit Joſephus) ſpectes. Etenim alia omnino in Paralipomenis & apud Ezram ſeries eſt eorum, qui a Zadoco recta uſque ad Saraiam deſcendunt.

In I. Paralipom. VI. 8. ad hunc modum genus deducitur.

Zadok
|
Achimaaz
|
Azariah
|
Johanan
|
Azariah
|
Amariah
|
|
Achitob
|
Zadok
|
Shallum
|
Hilkiah
|
Azariah
|
Seraiah.

Atque ſimile eſt ſtemma in Ezrae, VII. 1. excepto quod ibi, ab Aharone initio ſumpto, praetermittuntur quatuor hic primi, ſimul cum Achitobo Zadoci primi patre, idque לקצר, ſeu *brevitatis cauſa*, ut ait ibi David Kimchius; hic vero, ut nomina ſunt alia ab Azaria Achimaazi filio ad Shallum, ita & alius numerus. Cuncti ſimul duodecim conficiunt. Unde & negant aliqui fuiſſe pontificatu in templo primo functos octodecim, juxta ſeriem in *Seder Olam Zuta*; & duodecim, fuiſſe volunt. Sic R. Salomon, ex *Siphri* & *Vaicra Rabba*, ad I. Paralip. VI. Etiam alii minorem numerum conſtituunt, nec ultra octo eo nomine admittunt, receuſionem ab Azaria Johananis filio auſpicantes, quoniam dicti capitis commate 10. de eo adjicitur, *Ipſe eſt, qui ſacerdotio functus eſt in domo, quam aedificavit Salomon in Jeruſalem.* Sed refutatur tum haec numerandi ratio, tum loci explicatio, ex eo quod manifeſtum ſit Zadocum primum in templo pontificatu eſſe functum. Et David Kimchius ibi, *Si ita locum explices, quod is fuerit primus ſacerdos in templo, id falſum eſt. Nam Zadoc primus fuit, uti liquet ex libris Regum & Paralipomenon. At ſi intelligatur, non primum eum fuiſſe in templo, ſed tantum ſacerdotem, quorſum illud fuerit, cum etiam caeteri fuerint ſacerdotes?* ואם בא לומר כי כהן גדול היה גם אחרים היו כהנים גדולים ורז"ל אמרו שהוא עזריהו שהיה בימי עזיהו ולפי שמסר נפשו על קדושת הבית שלא הניח עזיהו להקטיר לכך נאמר הוא אשר כהן כלומר שהוא חס על כבוד הכהונה ולא נשא פנים ויש לפרש כי גם בימי שלמה כהן אחד צדוק ואחד אבותיו הנזכרים אלא בימי שלמה היה קטן עדיין ולא היה כהן גדול בימי עזיהו ובימי חזקיהו עדיין היה חי והיה כהן גדול שנאמר ויאמר אליו עזריהו הכהן הראש ולפי שהאריך ימים כל כך אמר עליו אשר כהן בבית כלומר אשר כהן כמה ימים, *Quin ſi dicatur ideo hoc adjectum, quia pontifex erat, etiam & alii fuere itidem pontifices. Rabbini autem piae memoriae plerumque aiunt hunc fuiſſe Azariam, qui floruit tempore Uzziae regis. Et quia vitae periculum ſubiit ob templi ſanctitatem conſervandam, cum non permitteret eum adolere incenſum, ideo dicitur,* QUI IPSE SACERDOS, *&c. quaſi dictum fuiſſet, ſtirps ejus notetur ob ſacerdotii dignitatem, quae nec Uzziae cedere voluit. Sunt tamen, qui opinantur eum etiam tempore Salomonis ſacerdotem fuiſſe, Zadocum & majores ſuos hic memoratos ſequentem; at vero ſub Salomone fuiſſe annis minorem, ideoque nec tunc pontificem; ſed tempore Uzziae & Hezekiae* (vide II. Paralip. XXXI. 10.) *ſuperſtitem pontificatum geſſiſſe, ſecundum id quod dictum eſt,* ET DIXIT UZZIAE, *&c. ſacerdos princeps. Et quoniam adeo longaevus erat, ideo de eo dictum eſſe,* QUI ERAT SACERDOS IN TEMPLO, *&c. ut longaevitas ejus inde denotaretur.* Locus de Azaria & Uzzia rege habetur II. Paralip. XXVI. 18. Tantundem habet de eodem etiam ex veteribus Salomon Jarchius ad dictum primi Paralipomenon caput, ubi etiam Azariam filium Achimaazi, ſeu ejus nominis primum, haud alium inde tradit fuiſſe ab Amaria, de quo II. Paralip. XIX. 11. ſub Jehoſaphato; הנה אמריהו כהן הראש לכם לכל דבר יהוה, *Et ecce Amariahu ſacerdos primarius erit vobis ſuper omnem rem Domini,* ſeu ut LXX. ὁ ἱερεὺς ἡγούμενος ἐφ' ὑμᾶς, *ſacerdos dux ſuper vos,* &c. Ubi Vulgata habet, *Amarias*

ſacerdos

ſacerdos & pontifex veſter in his, quae ad Deum pertinent, praeſidebit. Neque ſane aut tempus aut ratio adverſatur, quo minus pro Amaria Azarias hic ſumatur. Nam binomines ſubinde fuiſſe, etiam & tria interdum ſortitos eſſe nomina, Ebraeos qui in Sacris Literis memorantur, doctis viris eſt receptiſſimum. Videſis Salomonem Jarchium ad I. Paralip. VI. & II. Paralip. XXVI. de Zacharia ibi memorato, praeter ea quae ſupra adnotantur de Achimelech, Abiathar, & Abimelech. At vero tametſi in obſervatis ſimul ex Joſepho, autore *Seder Olam Zuta*, & Sacris Literis pontificum ſucceſſionibus, nullum ſit ante eum qui ſequitur Azariam primum, uti nec ſub finem in quatuor poſtremis, diſcrimen; nihilominus in intermediis mire diſcrepant Joſephus & Seder ille a Sacris Literis, idque non ſolum in nominibus, ſed etiam in nominum & ſucceſſionum numero. Etiam Chronici Alexandrini autori Achimelechus ſub Aſa rege, id eſt, poſt Zadocum pro Achimaſo, ut videtur, collocatus, pontifex nonus nuncupatur; uti & Joannanus, pro *Johanan* in laterculo S. Scripturae, decimus. Etiam & Achitobus & Zadocus ejuſdem laterculi eidem pontifices ſunt; hic ſub Athalia Jorami regis uxore, ille ſub ipſo Joramo. Vide etiam excerpta ex vetuſto ſcriptore Alexandri Severi temporibus tributo, apud Henricum Caniſium in Antiquarum Lectionum, tomo II. cap. 26. ubi prodigioſa pontificum intervalli, quod tractamus, recenſio occurrit. Et conſulas etiam R. Samuel Shallum in Animadverſionibus ad *Sepher Juchaſin*, fol. 158. b. ex Abarbinele, praeter Gloſſam Talmudicam ad tit. *Joma*, cap. 1. fol. 9. a. Azariam autem, qui reſtitit Uzziae regi incenſum adolere volenti, eundem faciunt recentiorum aliqui ſcriptores cum Jothamo Joelis filio in ſerie Joſephi & Chronici Ebraeorum. Sed cur nam, dum Jehoiada in pontificum ſerie collocatur, praetermittitur Zacharias ejus filius, qui in atrio templi, ex Joaſi regis juſſu, quoniam patris demortui pietatem ſecutus in idolorum cultum invehebatur, ſaxis eſt obrutus? Vide II. Paralip. XXIV. 21. Certe ſi ſolus ſuperſtes, aut natu maximus eſſet is Jehoiadae filius, ex jure communi attinuiſſet ad eum dignitas pontificia. At vero non modo Zachariam ipſum, ſed & caeteros, qui fuere Jehoiadae, filios aut a Joaſo interfectos aut antea mortuos, colligunt aliqui ex eo, quod commate 25 ejuſdem capitis dicatur, quod ſurrexerunt contra eum ſervi ſui בדמי בני יהוידע הכהן, *propter ſanguines filiorum Jehoiadae ſacerdotis*: nec filium ſuperſtitem eorum quos habuit plurium, ut liquet in commate 3. putant. Sic David Kimchius ibidem. Sed locus ille ſingulariter legitur in Vulgata atque Helleniſtis, *filii*, non *filiorum*. Diſerte etiam Zacharias ille pontificis nomine memoratur Abrahae Salmanticenſi in *Sepher Juchaſin*, fol. 12. a. זכריה הכהן גדול ונביא שנהרג בבית המקדש על ידי יואש המלך קבל מיהוידע אביו שנת מז לאלף הרביעי לדעת אחרים ולפי דעתי שנת ע, *Zacharias pontifex & propheta, qui occiſus eſt in templo a Joaſo rege, accepit* legem oralem *a Jehoiada patre ſuo anno* XLVII. *quarti millenarii ſecundum aliorum opinionem, ſed mea ſententia anno* LXX. De hiſce etiam conſulas Dionyſium Petavium, lib. X. de Doctrina temporum, cap. XLIX. Quin & idem nomine Azariae in pontificibus recenſetur Nicephoro patriarchae, apud quem in editis, modo ab oſtenſis diverſiſſimo, ſic exhibentur qui Zadocum ſequuntur uſque in Saraiam, ſeu ultimum templi primi pontificem.

ζ. Ζαδὼκ ἐκ τοῦ οἴκου Ἐλεάζαρ.
η. Ἀχιμὰζ Ἀζαρία Σαμαρείας.

θ. Ἀζαρίας ὁ διὰ ζῆλον Θεοῦ ἀναιρεθείς.
ι. Ἀζαρίας ὁ τὸν Ὀζίαν τῆς εἰς τὰ ἅγια εἰσόδου κωλύσας.
ια. Οὐρίας ὁ παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ πιστός.

ιβ. Σομνᾶς ὁ πονηρὸς καὶ ἄσωτος ἐπὶ Ἐζεκίου βασιλέως.
ιγ. Ἐλιακεὶμ Μυσελλήμ.
ιδ. Χελκίας ὁ ἐπὶ Ἰωσίου βασιλέως.
ιε. Σαραίας ὁ ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας Βαβυλῶνος, ὃν ἀνεῖλε Ναβουχοδονόσορ.

VII. *Zadoc, ex domo Eleazar.*
VIII. *Achimaz Azaria Samariae*, ſeu ut vulgo vertitur, *Achimas Azariae F. Samaria.*
IX. *Azarias ob zelum Dei peremptus.*
X. *Azarias qui Ozian* (Uzziam regem) *in ſanctuarium ingredi permittere noluit.*
XI. *Urias qui Eſaiae dicitur* fidelis. Videſis Eſaiae II. 8.
XII. *Somnas ille impius & perditus, regnante Ezechia.*
XIII. *Eliacim Muſelum.*
XIV. *Chelcias, regnante Joſia.*
XV. *Sareas ſub captivitate Babylonica, quem ſuſtulit Nabuchodonoſor.*

Sed ex Ms. codice, quem ſupra memoravimus, numeri ita ſunt novandi, ut η ſeu VIII. praefigatur Zadoco, & uno major ſingulis ſequentium. Octavo autem hic numero, legendum Ἀχιμὰζ, Ἀζαρίας, Ἀμαρίας, *Achimaz, Azarias, Amarias.* Qui nonum occupat, eſt Zacharias proculdubio Jehoiadae filius. Non ſolum res ipſa, cauſa occiſionis ejus indicata, id monſtrat, ſed & Helleniſtarum verſio, qua, pro Zacharia illo, *Azariae* nomen uſurpatur II. Paralip. XXIV. 20. De Azaria proxime ſequente ſatis jam dictum eſt. Quiſnam vero fuerit Somnas ille, ad Nicephori mentem, manifeſtum eſt. Neque erat omnino, cur conjicerent viri aliqui docti, eo Neriam, qui Uriam apud Joſephum ſequitur, innui. Σεβνᾶς & Σομνᾶς idem eſt. Neque alium voluit Nicephorus quam Sobnam illum ſeu Sebnam quaeſtorem ſeu praetorio praefectum ſub Ezechia rege, de quo II. Reg. XVIII. 18. & Eſaiae XXII. 15. & XXXVI. 22. Quod inde etiam liquet, quia Eliakim ſucceſſorem ei facit, ſecundum citatos etiam Eſaiae locos: ſcilicet uterque dicitur, אשר על הבית, *qui ſuper domum eſt*, ſeu *domus praefectus. Et domus* nomine templum ſignificari

cari ſaepius, notiſſimum eſt. Unde etiam in Vulgata Sobna appellatur *praepoſitus templi*; *Vade, ingredere ad eum qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam praepoſitum templi*, pro eo quod in Ebraeo eſt, *Vade, ingredere* אל הסוכן הזה אל שבנא אשר על הבית, *ad praefectum praetorio, ad Sebnam*, qui *domui* (ſeu *palatio*) *praeeſt*. Et pro סוכן habet hic paraphraſtes Eſaiae Chaldaeus פרנסא הדין, *praefectum judicii*, fori ſeu praetorii praeſidem. Helleniſtis vero Sobna eſt interdum ταμίας, *praefectus aerarii*, interdum γραμματεὺς *ſcriba*, atque Eliacim ſucceſſor ejus οἰκονόμος, *domui praepoſitus*, uti etiam Davidi Kimchio. Arabica item Eſaiae verſio vetus in Bibliotheca Arundelliana habet hic الخازن, pro *aerarii* ſeu *apothecae praefectum*. Quin & Phinees Aharonis ex filio nepos, dum pontifex erat, *praepoſiti domus* vocabulo in Vulgara denoratur, Judicum XX. 28. Sed neque in Ebraeo neque in Helleniſtis, verbis illis quidquam ibi reſpondet. *Domus* autem nomine, atque eo quod commate 21. capitis XXII. Iſaiac de Sobnae dignitatis tunica & cingulo, ſeu, ut Helleniſtae habent, de ſtola ejus & corona, praeter poteſtatis amplitudinem, occurrit, deceptus Nicephorus tam Sebnam quam Eliacim pontifices fecit. Sed vero nec ille inter ſuperiorum ſeculorum ſcriptores in hoc errore ſolus eſt. Nam id ipſum habetur apud autorem Chronici Alexandrini, qui ſub Ezechia rege, Ἀρχιερεὺς, inquit, Σωβνὰς ἐγνωρίζετο, ὃν διεδέξατο Ἐλιακίμ, *pontifex Sobnar* (pro *Sobnas*) *claruit, cui ſucceſſit Eliacim*. Male ibi pro ὃν διεδέξατο *cui ſucceſſit*, legitur ὃν διετάξατο, *quem conſtituit*, uti etiam a viris doctis obſervatum eſt. Etiam & Salomon Jarchius, ad verba illa de Sebna, *qui ſuper domum eſt*, ממונה היה על בית המקדש יש אומרים כהן גדול ויש אומרים אמרכל, *praefectus erat templo. Alii autem eum volunt fuiſſe pontificem, alii Amarcalem*. Poſt Eliacim in codice Nicephori Ms. ſequitur Σελλὼμ, *Selum*. Manifeſtum eſt interpretem ejus Latinum male legiſſe ibi Ἐλιακὶμ υἱὸς τοῦ Σελλώμ, *Eliacim filius Sellum*. Dein apud eum habetur continua ac vera ſtirpis pontificum ſeries, uſque in Saraiam. Etenim interponitur ibi Ἀζαρίας *Azarias*, proxime poſt Chelciam, ſed ſub eodem, quo Chelcias habetur, numero. Ita diverſae invicem ſunt pontificum a Zadoco ſucceſſiones, apud Joſephum, Ebraeorum Chronici minoris autorem, magiſtros, qui pontificum in Sacris Literis progeniem duntaxat hic amplectuntur, & Nicephorum patriarcham. Unde etiam apud recentiores diverſitas multiplex. Et de numero eorum vide etiam Euſebii ſententiam capite proximo oſtenſam. Utut vero ſe res hic habeat, receptior eſt eorum ſententia, qui Joſephum ita ſequuntur, ut haereditaria, idque perpetuo a patribus ad filios, ſucceſſione pontificatum, etiam in hoc intervallo, quod Zadocum & Saraiam ſeu Joſedecum, id eſt, captivitatem Babylonicam, intervenit, delatum eſſe volunt: adeoque in Eleazaridarum familia illum manſiſſe, eique ex Numinis oraculo ita annexum eſſe, ut eam ob cauſam nec Ithamaridarum in ſacra ſtemmatis pontificii deductione omnino ratio haberetur, adnotant magiſtrorum aliqui. Videſis Siracidem, cap. XLV. 24. Et David Kimchius ad I. Paralip. VI. ubi ſtemma illud reperitur ab Aharone ad Saraiam & Joſedecum per Eleazaridas tantum deductum, הזכיר יחס אלעזר ולא יחס איתמר לפי שמבני אלעזר היו כהנים גדולים עד עולם כי כן אמר לפנחס הקב״ה כאשר קנא בשטים והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם וזו היא כהונה גדולה כי גם בני איתמר היו כהנים אלה שמבני פנחס היו כהנים גדולים עד עולם ובצדוק היתה תחלת הברכה הזאת עד יהוצדק והיו כהנים גדולים גם מבני איתמר כי עלי היה כהן גדול שהיה מבני איתמר וכן אחימלך ואביתר בנו, *Recenſetur progenies Eleazaris, & non Ithamaris. Quoniam ex Eleazaridis fuere pontifices in perpetuum. Etenim ſic locutus eſt Deus O. M. Phineeſo, tempore quo zelo ductus eſt in Shittim*, Num. XV. HABEBIT IPSE ET SEMEN EJUS POST IPSUM FOEDUS SACERDOTII PERPETUUM, *ſcilicet principatus ſacerdotii, ſeu pontificatus. Nam etiam & Ithamaridae ſacerdotes fuere; ſed eis qui ex Phineeſo oriundi erant, pontificatus perpetuus fuit. Quod tamen ita intelligendum, ut initium benedictionis illius collocetur in Zadoko, quae ad Jehoſedecum minime interrupta eſt. Nam fuere etiam pontifices ex Ithamaridis. Eli ſcilicet pontifex erat ex Ithamare oriundus, ſic etiam Achimelech & Abiathar ejus filius*. Et de ſucceſſionis pontificum ſerie, ſtante templo primo, hactenus.

CAP. VI.

Pontificum a templi primi excidio, ſeu ſecundi conditu, uſque ad Simonis II. poſteros, ſeu Antiochi Epiphanis tempora, perpetua atque haereditaria ſucceſſio.

UT in ſerie, quae proxime praeceſſit, diſſenſus habetur, ſi nomina praeſertim & numerum ſpectes, maximus: ita in ea quae ſequitur Saraiam ſeu Joſedecum ejus filium, id eſt, captivitatem Babylonicam & templi dein reſtitutionem, uſque in Simonis hujus nominis ſecundi pontificis poſteros, de ſucceſſione integrior multo reperitur, ſed nec omnimodus, conſenſus. Intervallum eſt annorum CCCC, aut circiter, quod deſinit ſub annum ante Chriſti natales centeſimum quinquageſimum. Pontificum in illo ſeries & ſucceſſio, a Joſedeco ex optimis autoribus deducta, eſt hujuſmodi.

Joſedec

Digitized by Google

Joſedec
1 *Joſua*
2 *Joachim*
3 *Eliaſib*
4 *Joiada*
5 *Jonathan*
6 *Jaddua*
7 *Onias* I. 10 *Manaſſes*
8 *Simon* I. 9 *Eleazar*
11 *Onias* II.
12 *Simon* II.
13 *Onias* III. 14 *Jeſu ſeu Jaſon.* 15 *Onias ſeu Menelaus.* 16 *Lyſimachus.*
Onias

De primis horum ſex, ſacrae Ebraeorum literae ſatis teſtantur, Ezra, Nehemias, Aggaeus. Joſua autem, qui *Jeſus filius Joſedec* nuncupari ſolet, mendoſe apud Ruffinum, in Joſephi verſione, *Syſon* appellatur, libro ſcilicet XX. cap. VIII. In Nehemiae XII. 1. & 10. ſtemma cunctorum ſimul habetur; ubi ad verba illa, *Et genuit Joſua Joachim,* Salomon Jarchius, כל אלו במקרא זה וזו כהנים גדולים, *Univerſi hac perioche comprehenſi fuere pontifices.* Sic Abraham Salmanticenſis in *Sepher Juchaſin*, fol. 13. b. & 66. b. Nec tamen defuere qui Ezram pontificatum geſſiſſe putarint; uti ille ibi adnotat. Et in praefatione ad *Jad Chazeka* Maimonidis tantundem innui videtur, ubi dicitur de Simeone Juſto, והוא היה כהן גדול אחר עזרא, *hic fuit pontifex poſt Ezram.* Sed is ſecundo genitus filius erat Saraiae, nec jure pontifex eſſe potuit poſt Joſedecum fratrem majorem, niſi ob aetatem minorem aliumve in Joſua filio Joſedeci defectum, quem non comperimus. Et Joſuam hunc in pontificatum ſucceſſiſſe manifeſtiſſimum eſt. Mirum autem quod habet Salomon Jarchius ad I. Paralip. VI. ubi dum agnoſcit Joſuam in pontificatum ſucceſſiſſe, rationem, ſi diis placet, ſic adjicit, quare Ezra patruus ejus pontificatu non gaviſus eſſet; וזו הטעם לפי כי יהושע עלה עם זרובבל כמה ימים ושנים קודם עזרא, *Ratio*, inquit, *eſt, quoniam Joſua aſcendebat cum Zerubabele compluribus diebus & annis ante Ezram.* Id quidem verum eſt: at ideone filius natu minor in haereditaria ſucceſſione filii majoris filio anteferendus? Vereor ut locus corruptus ſit. Nam ipſe Jarchius ad caput XXIV. ejuſdem libri expreſſim adnotat Joſuam, ratione primogeniturae patris in dignitatem ſucceſſiſſe, atque ideo Ezram non admittendum. Sed vero & in Chronico Alexandrino Eſdras (qui ipſe eſt Ezra) pontifex appellatur. Joachim is eſt, qui in Judith cap. IV. *Eliacim* nominatur; ſcilicet in Vulgata: nam in Graecis Judithae exemplaribus plane Ἰωακεὶμ legitur. *Jonathan* Joſepho, & Euſebio *Joannes* vocatur, & Nicephoro *Jonan.* De hiſce Joſephus lib. XI. Euſebius tum in Chronicis tum in lib. VIII. Demonſtrationis evangelicae. Item Excerpta illa Barbarolatina ex Euſebio, Africano, aliis. Annos item pontificatus cujuſque fere habet Euſebius, uti & aliorum qui ſequuntur, in fragmentis Graece editis. Ubi manifeſto oſtenditur, cum non ultra ſeptem pontifices (memineris quae de eorum numero capite ſuperiori habentur) in templo primo officio functos eſſe opinatum. Nam ita ibi, Ἐλιάσιβος γ ἱεράτευσεν ἔτη λδ, ἑπτακαιδέκατος ἀπὸ Ἀαρὼν τοῦ πρώτου ἱερέως, *Eliaſibus tertio* (ſub templo ſecundo) *pontificatum geſſit annos* XXXIV, *ſeptimuſdecimus ab Aharone ſacerdote prima.* Zadocum autem, qui primus erat omnium conſenſu, in templo primo octavo in loco cum poſuiſſe ex ſupra dictis liquet, ut hic Eliaſibum in tertio. Demptis igitur tribus templi ſecundi, & ſeptem qui Zadocum antecedebant, ſuperſunt VII. templo primo ita aſſignandi, quos tamen ex ejuſce ſcriptis ſatis dignoſcere nequimus. Eliaſib vero etiam eadem interdum periocha *Joaſimus* nuncupatur, ut videre eſt in Graecis Euſebii Fragmentis, pag. 51. lin. 35. & videſis Latina ejuſdem, numero MDLXXXV. Ἐλιασοῦν autem Nicephori eſt Ἐλιασίβ in Ms. Jaddua ſeu Jaddus is erat, qui Alexandrum Magnum excepit; ut Joſephus, cujus ſequaces ſunt Paulus Diaconus, Freculphus, plerique alii. Id vero alii Simeoni I. ſeu Juſto tribuunt. Vide Abraham Ben David in Cabala, & *Sepher Juchaſin*, pag. 159 a. Alii *Chananiah* (pro *Onia*, qui ſequitur, ut videtur) eum nuncupant, ut Joſeph Gorionides lib. I. cap. V. Reliqui in Ebraica Sacrarum Literarum parte non habentur. Sed omnes (praeter Lyſimachum) in Euſebio & Joſephi libro XI. & XII. occurrunt, uti etiam in Zonara & Nicephoro patriarcha: etiam & Lyſimachus, cum caeterorum pleriſque, in Maccabaicis, alibi. Onias Jadduae filius erat. Et progeniem caeterorum (praeter quartum Simonis ſecundi filium, de quo infra) ex Joſepho ſatis ſcimus.

ſcimus. Sed Chronici Alexandrini autori interpolatum ſtemma eſt. Atque Onias primus & Eleazar ſunt filii Simonis primi, qui revera huic frater erat, illi filius. Quin poſt Jadduam continua ſerie ſequuntur apud Euſebium, lib. VIII. Demonſtrationis, Onias, Eleazar, Onias, Simon, & dein Onias tertius. Sed mendoſe nimis, & contra non ſolum Joſephi, ſed & ſuam alibi fidem Euſebius ibi agit, niſi exemplaria fuerint depravata. Ratio autem, quare Eleazar frater & non Onias filius Simoni ſucceſſit, erat ob minorem Oniae & pontificatui imparem aetatem. Euſebius in Fragmentis diſerte, Ἰουδαίων ἀρχιερεύς ἦν θ, Ἐλεάζαρ Σίμωνος ἀδελφὸς αὐτ' Ὀνίου παιδὸς Σίμωνος νηπίου προκαταλειφθέντος, *Judaeorum pontifex erat* IX. (ſub templo ſecundo) *Eleazarus frater Simonis, filio Simonis Onia parvulo relicto*, quod a Joſepho idem affirmante acceperat. Sed vero an veluti pupilli, Oniae tutela hic habuit locum, ſive in Manaſſis ejus propatrui, ſeu Eleazari patrui, ſucceſſione, ſive in ipſius Eleazari perpetuitate? Nam anni amplius triginta Eleazari pontificatui tribuuntur; cui demortuo, Onia jam per aetatis annos dignitati, ut videtur, ſatis idoneo, Manaſſes ſucceſſit. Ita ſcilicet Euſebius, qui annos habet. Et de ſucceſſione Manaſſis, poſt exceſſum Eleazari, Joſephus. Euſebii autem Graeca, ι. Μανασσῆς ὁ θεῖος τοῦ Ὀνίου μετ' Ἐλεαζάρου ἔτη κς. *Manaſſes patruus Oniae* (propatruum intelligit) *cum Eleazaro annos* XXVI. legendum proculdubio, μετ' Ἐλεάζαρον *poſt Eleazarum*. Unde in Euſebio Hieronymi, Paulo Diacono Hiſtoriarum II. aliis. *Judaeorum pontificatum poſt Eleazarum avunculus ejus* (*patruus* dicere debuerant) *Manaſſes accepit*. An igitur Onias non ſolum per omnes Eleazari annos, ſed & in Manaſſis initia, in minoribus cenſebatur, qui ſacerdotio, adeoque pontificatui minime idonei? Certe pubertas erat civilis, quam nonnulli ante trigeſimum quintum aetatis annum, apud Ebraeos, non aſſequebantur, euſque in minoribus cenſeri ſoliti; qua de re plura lib. II. cap. IV. Ubi etiam, an qui, praetermiſſo ob minorem aetatem pontificis demortui filio, conſanguineus ſuccederet, ſui an pupilli jure pontificatum gereret, iidem quaeritur. Sed mirum adeo non eſt, dignitatem ſic interverſam eſſe, nec Oniae citius reſtitutam, quum & ipſe, quemadmodum aliquamdiu tantum aetate parvulus erat, ita nunquam non βραχὺς ἦν τὴν διάνοιαν *parvulus eſſet mente* (ut Ruffinus Joſephum vertit) atque euſque deſidiae & avaritiae jam ſenex deditus, ut τὴν ἀρχιερωσύνην, εἰ δυνατὸν, ἑτοίμως ἔχειν ἀποθέσθαι, *ſe libenter pontificatu, ſi fieri poſſet, abdicaturum* profiteretur. Sic Joſephus lib. XII. cap. IV. Atque obſervandum eſt, quod Ebraei etiam tradunt de pontificibus Simeonem primum ſequentibus, pretio ſcilicet atque ambitione, non ſolum jure haereditario, dignitatem aſſecutos; quod vide in R. Obadiae Bartenorii commentariis ad Miſnam, tit. *Joma*, cap. I. Demortuus autem Oniae hujus, ex Simeone filio, nepos, id eſt, Onias tertius, filium reliquit minorem etiam Oniam dictum. Hujus igitur aetatis defectu, Jeſus ſeu Jaſon patruus pontifex fit (ut ſcribit Joſephus dicti libri capite VI.) ſed non ſine ingenti auri pretio primum Antiocho Epiphani Syrorum regi numerato. Demortuum ſcilicet tunc eſſe ſcribit hic Joſephus Oniam tertium. Alii autem eum pontificatu ab Antiocho depulſum aiunt, ut Sulpitius Severus lib. II. Et vide Jaſonis Cyrenaei Breviarium cap. IV. Quin & ipſe Joſephus, libro de Rationis imperio cap. IV. diſerte de Antiocho, Καταλύσας, inquit, τὸν Ὀνίαν τῆς ἀρχιερωσύνης Ἰάσονα, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ κατέστησεν ἀρχιερέα, *Oniam pontificem exautoravit, atque Jaſonem fratrem ejus in pontificatum evexit*. Quin paulo poſt iiſdem artibus, & duplo fere quam dederat Jaſon, Menelaus, qui & *Onias* nominatus (nam prae Ebraicis jam Graeca nomina, uti etiam & mores, malle coeperunt) licetur, & cauponante pontificatum Antiocho, in dignitatem, fratre abdicato, evectus eſt. Et tunc primum, pro dominantium libidine, & petentium ambitione, pontificatus in tempus dari atque auferri coeptus, qui antea perpetuus, neque pro libitu exuendus erat. Joſephus lib. XV. cap. III. Οὐ γὰρ ἄλλος γέ τις ἀφῃρέθη τὴν τιμὴν ἅπαξ παραλαβών· ἀλλὰ πρῶτος μὲν Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανὴς ἔλυσε τὸν νόμον, ἀφελόμενος μὲν Ἰησοῦν, καταστήσας δὲ τὸν ἀδελφὸν Ὀνίαν, *Neque ſolebat honor hic ſemel aſſumptus abrogari. Sed primus Antiochus Epiphanes eam legem violavit, abdicato Jeſu, & ſubſtituto Onia fratre ejus*. Videſis eundem lib. XII. cap. VI. & lib. XIII. cap. XV. Euſebium numero MDCCCXLV. & II. Maccab. IV. At Sulpitius Severus lib. II. *Quanquam*, inquit, *inſolitum neque ante permiſſum cuiquam erat, perpetuo ſacerdotio fungi, ſollicitus tamen regis animus atque aeger avaritia facile ſuperatus eſt. Ita depulſo Onia Jaſoni ſacerdotium eſt mandatum*. Violatam vult contra Joſephum legem, primo in Jaſonis initiis, non in ejus abdicatione. Corrigendus autem proculdubio eſt, ut Sigonius & Druſius monuere; nec ſine negatione legenda verba illa, *perpetuo ſacerdotio fungi*, *non perpetuo ſacerdotio*, aut *perpetuo ſacerdotio non fungi*, ipſum quidem ſcripſiſſe dubitari nequit. Ita res ipſa nemini non manifeſta poſtulat. Et Sulpitius ſane alia habet Joſepho nimis adverſa. Menelaus autem ſeu Onias ille in Jaſonis Cyrenaei Maccabaicis IV. 23. Simonis e tribu Benjamin frater nuncupatur: quod de eorum amicitia ſeu familiaritate alii, alii de contracta per conjugia affinitate intelligunt. Videſis Dionyſium Petavium de Doctrina temporum, lib. X. cap. L. Eodem in capite Jaſon Cyrenaeus quarti filii Simonis, ſcilicet Lyſimachi, ſucceſſionem memorat. Ὁ μὲν, inquit, Μενέλαος ἀπέλιπε τῆς ἀρχιερωσύνης διάδοχον Λυσίμαχον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν, *Et Menelaus reliquit pontificatus ſucceſſorem Lyſimachum fratrem ſuum. Reliquit* ſcilicet, ut qui ab Antiocho Eupatore necatus non relinquere nequiret. Nam apud Joſephum & Euſebium, Menelaus pontifex ita ſublatus eſt At illi, uti & Nicephorus, non Lyſimachum, ſed Alcimum proximum faciunt ſucceſſorem; de quo inferius. Certe & Joſephus verbis expreſſis Oniam ſeu Menelaum νεώτατον ἀδελφὸν *natu minimum fratrem* Jaſonis fuiſſe ait. Neque alibi tribus plures Simoni ſecundo filii. Vulgata autem de Lyſimacho, *Menelaus amotus eſt a ſacerdotio, ſuccedente Lyſimacho fratre ſuo*. Si abdicationem ante obitum intelligendam velis, refragatur Joſephus, qui ſecundum abdicationis perpetuae hujus

by Google

jus ex ſui natura dignitatis exemplum, in Hyrcano Ariſtobuli fratre ponit. Sed & Sulpitius hic ; *Nec multo poſt, quum Menelaus promiſſum argenti modum non reddidiſſet, loco pellitur, Lyſimachus ſubſtituitur.* Caeterum Euſebius in Fragmentis Graecis, pag. 53.

Ἰουδαίων ἀρχιεράτευσεν ιϐ. Σίμων υἱὸς Ὀνία ἔτη κ.
Ἰουδαίων ἀρχιεράτευσεν ιϛ. Ἰησοῦς ὁ τοῦ Σιράχ ὁ τὴν Σοφίαν γράψας τὴν καλουμένην Πανάρετον, ἐν ᾗ μέμνηται τοῦ Ὀνίου τοῦ πρὸ αὐτοῦ, ἔτη ϛ.
Ἰουδαίων ἀρχιεράτευσεν ιγ. Ὀνίας ἔτη …

Apud Judaeos pontificatum geſſit XII *Simon filius Oniae annos* XX. *Apud Judaeos pontificatum geſſit* XVI *Jeſus filius Sirach, qui Sapientiam ſcripſit, cui nomen inditur Panarets, in qua etiam meminit Oniae, qui eum praeceſſit, annos* VI. *Apud Judaeos pontificatum geſſit* XIII *Onias annos*.... Sive librarii ſive typographi oſcitantia perperam adjectos eſſe numeros binos poſteriores dubitari nequit. Res ipſa evincit, ut pro ιϛ. XVI. reſtituatur ιγ. XIII. & pro ιγ. XIII. ιδ. XIV. qui etiam numerus Oniae in quarta, quae ſequitur, linea praefigitur. Res, inquam, ipſa evincit, ſi interponendus Jeſus Siracides, ut ipſe decimus tertius eſſet pontifex templi ſecundi. Sed error eſt plane craſſiſſimus : atque Siracides ex pontificum ſerie omnino delendus, ſeorſim Oniae numero decimotertio, eoque, in quarta linea, ibi reſtituto. Neque aliter voluit Euſebius ipſe, cui nunquam in mentem venit Siracidem pontificem facere, ſed tantum adjicere Siracidem tum floruiſſe, atque in eo libro Simonis & Oniae mentionem feciſſe. Eccleſiaſtici (nam is liber innuitur) cap. L. 1. *Simon Oniae filius ſacerdos magnus, qui in vita ſua ſuffulſit domum, & in diebus ſuis corroboravit templum.* In Graecis igitur legendum puto, Ἰουδαίων ἀρχιεράτευσεν ιϐ. Σίμων υἱὸς Ὀνίου ἔτη κ. Ἰησοῦς ὁ τοῦ Σιράχ ὁ τὴν Σοφίαν γράψας τὴν καλουμένην Πανάρετον, ἐν ᾗ μέμνηται τοῦ Σίμωνος καὶ τοῦ Ὀνίου τοῦ καὶ πρὸ αὐτοῦ. Ἰουδαίων ἀρχιεράτευσεν ιγ. Ὀνίας, &c. *Apud Judaeos pontificatum geſſit* XII *Simon filius Oniae annos* XX. *Jeſus filius Sirach, qui ſapientiam Panareton dictam conſcripſit* (tunc floruit) *in qua meminit tum Simonis tum Oniae, qui eum praeceſſit.* Non ſolum res ipſa hic argumento eſt, ſed & Hieronymi Latina aſtipulantur. Ibi numero MDCCLXXXV. *Judaeorum pontifex maximus Simon Oniae filius clarus habetur ; ſub quo Jeſus filius Sirach, Sapientiae librum componens, quem vocant Panareton, etiam Symeonis in eo fecit mentionem.* Tantundem Chronicon Alexandrinum. Sed de Simone I. ſeu Jadduae ex Onia filio nepote, Siracidem capiendum vult Joſephus Scaliger, cui & temporis Siracidis ratio magis conſona videtur ; de qua vide eum tum in Animadverſionibus Euſebianis, tum in lib. V. de Emendatione, pag. 408. Et tertio Canonum Iſagogicorum, pag. 290. In Fragmentis etiam illis Euſebianis, pag. 52. legitur, Ptolemaeum Philadelphum AEgypti regem, qui verſionem Sacrarum Literarum ex Ebraeo in Helleniſticum ſermonem curaſſe dicitur, munera egregia miſiſſe, Ὀνίᾳ Σίμωνι τῷ ἀρχιερεῖ, ἀδελφῷ Ἐλεαζάρου, *Oniae Simoni pontifici, fratri Eleazari.* Eadem verba habentur in Chronico Alexandrino. Sed nomen pontificis hujuſmodi, aut hujuſmodi fratris Eleazari nuſquam reperio apud veteres, praeterquam in Fragmentis illis, & in Chronico illo, cujus autor etiam Oniam & Eleazarum filios Simonis primi hallucinatus fecit, ut ante monitum eſt. Librariorum errorem eſſe putat magnus Scaliger ad Euſebium. Et in Latinis Hieronymi dicitur tantum vaſa Eleazaro pontifici eum tranſmiſiſſe. Mancus autem manifeſto eſt locus ille in Graecis Euſebii Fragmentis, ubi poſt Jadduam pontificem atque Oniam ejus filium ſequuntur, ſerie ſtatim continua, Eleazarus, Onias, Simon, nec hiſce, ante Maccabaeos, plures pontifices. Plures ſcilicet praetermiſſi ſunt, quam memorantur. Videſis Fragmenta illa, pag. 51. Nec ſane melius aut aliter fere ipſe Euſebius in lib. VIII. Demonſtrationis.

C A P. VII.

De pontificatu in ſuperiore intervallo annis. Saidi Batricidis patriarchae Alexandrini, de Simone I. Juſto cognominato, teſtimonium ; & de LXX. interpretibus, quorum unum ille facit hunc Simonem.

QUOD ad annos ſpectat eorum, qui in hac quam tractamus ſerie locum habent, qua Graeca Euſebii qua Latina eos exhibent, non ſine ea quae reperitur in Chronico Alexandrino mira diſcrepantia, atque Joſephi ope ſubjiciendos eos duximus.

	Euſeb.	Chronic. Alexandr.
1 *Joſua Ben Joſedec*	....	XXXII.
2 *Joachim*	XXXVI.	XXX.
3 *Eliaſib*	XXXIV.	XL.
4 *Joiada*	....	XXXVI.
5 *Jonathan, qui & Joannes & Jannaeus,*	XXXII.	XXXII.
6 *Jaddua, tempore Alexandri Magni,*	XX.	XX.

Sed in Latinis, inter locum hujus & Onias qui ſequitur, anni tantum ſeptemdecim interveniunt.

7. *Onias*

	Euſeb.	Chron. Alexandr.
7 *Onias* I.	XXI.	XXI.
8 *Simon* I.	IX.	XIV.

Duodecim in Latinis a Simonis I. ad Eleazari locum.

9 *Eleazar*	XXXII.	XV.
10 *Manaſſes*	XXVI.	XXVI.

Sed in Latinis, annis duntaxat novem disjunguntur Manaſſes & Onias II.

11 *Onias* II.	XIV.	XXXII.
12 *Simon* II.	XX.	XXII.

Viginti quatuor interveniunt in Latinis.

13 *Onias* III.	XXXVI.	XXIV.
14 *Jaſon*	....	XVI.
15 *Menelaus, ex Joſepho* lib. XIII. cap. XV.	X	VII:
16. *Lyſimachus*	....	

Chronico autem Alexandrino priores aliquot poſterioribus male poſtponuntur, ut Eleazaro Simon primus, & Oniae ſecundo Manaſſes. At vero Simoni I. qui *Juſtus* cognominabatur (ut tam Chriſtiani ſcriptores quam Ebraei conſentiunt) anni plures multo apud Ebraeos tribuuntur. Novem habet Euſebius in Graecis, in Latinis duodecim: Ebraei autem quadraginta. Abraham Zacuthius in *Sepher Juchaſin*, fol. 66 b.
שמעון הצדיק הכג׳ עשה ב׳ פרות והוא משירי כנסת הגדולה ונקרא שמו עדו מזרע יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול כי בתחלת בית שני היה יהושע כג׳ ויהוצדק אביו בסוף בית הראשון ואחרי שמת יהושע היו בניו ובני בניו כהנים גדולים כמו שנראה בספר עזרא עד שהגיעה הכהונה לשמעון הצדיק ושימש מ׳ שנה,
Simeon Juſtus (eadem ſunt *Simeonis* & *Simonis* nomina) *pontifex binas fecit vaccas* (rubeas, ex lege Numeror. cap. XIX.) *atque erat ex principibus ſynagogae magnae. Nominabatur etiam Iddo. Ex poſteris fuit Joſuae filii Joſedeci pontificis. Nam ſub initio templi ſecundi fuit Joſuae pontifex, ut Joſedecus pater ejus ſub finem templi primi. Poſt mortem vero Joſuae, filius ejus & nepotes recta linea pontificatum geſſerunt, ut videre eſt in libro Ezrae* (Nehemiae, qui *ſecundus Ezrae* eſt Latinis & Graecis, & ita interdum dictus Ebraeis) *uſque dum perveniret pontificatus ad Simeonem Juſtum, qui ſacro illo miniſterio functus eſt annos* XL. Sic ille. De annis pontificatus ejus conſona eſt Gemara Hieroſolymitana, ad tit. *Joma*, cap. I. fol. 38. col. 3. & Babylonia, fol. 9 a. Sed ingens nonnullos veterum invaſit error, tot annos vixiſſe Simonem Juſtum, ſeu primum nominis illius pontificem, tantaque longaevitate, eaque raro audita, provectum, ut aut exautoratum cum ſit neceſſario eis dicendum, aut nullum alium pontificem Hieroſolymis ante Chriſti natales & poſtquam ipſe in dignitatem ſucceſſerat, repertum. Vixiſſe nempe volunt uſque in Chriſti tempora, Simeonis hujus atque ejus qui apud D. Lucam II. 25. occurrit nominum confuſione decepti. Nam cum ille ab Evangeliſta dicatur fuiſſe δίκαιος *Juſtus*, hic vero, qui pontifex fuit, *Juſti* cognomine celebretur διὰ τό τε πρὸς Θεὸν εὐσεβὲς καὶ τὴν πρὸς ὁμοφύλους εὔνοιαν, *propter pietatem in Deum, & erga cives ſuos benevolentiam* (uti apud Euſebium memoratur) inde putarunt eundem utroque nomine deſignari, & *Juſti* cognomentum item apud Evangeliſtam innui. Quin & eum annos CCCL. vixiſſe; ut Saidus Batricides patriarcha Alexandrinus, cui unus eſt etiam ex Septuaginta interpretibus. Quod ſane adverſatur receptiori ea de re hiſtoriae, qua toties legitur Eleazaro pontifici ſcripſiſſe Ptolemaeum Philadelphum, ut bibliothecae ſuae inſtructiſſimae legem Ebraeorum & idoneos interpretes in AEgyptum mitteret, atque inde interpretes ſelectos eſſe qui rem peragerent. Nam Simon hic Juſtus Joſepho mortuus eſt, cum in pontificatum ſuccedebat Eleazar frater ejus. Quoniam vero variant nimium ſcriptores de interpretibus illis (aliis rem Ptolemaeo Philadelpho, ut Ariſtea, Ariſtobulo, Joſepho & Euſebio; aliis Ptolemaeo Lagi F. Philadelphi patri tribuentibus, ut Irenaeo) atque alia ad interpretes attinentia aliter atque aliter ſe habent apud D. Auguſtinum, Epiphanium, alios, & in re, maxime tam celebri, traditionum diverſitas inprimis animadverti ſolet; ideo periochen Batricidis patriarchae integram de interpretibus, & Simeonis inter eos loco ſubjungere non pigebit: praeſertim cum ipſe etiam Alexandrinus, ante DCC abhinc annos, a caeteris, quotquot extant, ſcriptoribus hic ita diſſideat, ut neque Philadelpho neque Lagidae interpretationis curam aſſignet; ſed alium AEgypti, ut vult ille, regem Ptolemaeum item dictum, hiſce interea vetuſtiorem nec alibi compertum, eam curaſſe narret; contra Graecorum & Latinorum fidem, Macedonum & AEgypti reges, qui Alexandrum Magnum ſecuti ſunt, miſcens & eadem in ſucceſſionis ſerie connectens. Ad hunc autem modum ille; وملك بعد الاسكندر على الاسكندرية
ومصر اخ له يقال له فيلبس ويسمى بطلميوس
اريذيوس سبعة سنين وفي نسخة اخرى
اربعين

اربعين سنة وملك بعده بطلميوس ويسمي
الاسندرس ويلقب بغالب اوز سبعة
وعشرون سنة وفي نسخة اخري يقول احد
وعشرون سنة ✱ وفي عشرون سنة من ملكه
بعث الي اورشليم فلشخص منها سبعين
رجلاً من اليهود الي الاسكندرية وامرهم ان
يفسّروا له التوراة وكتب الانبيا من العبرانية
الي اليونانية وصيّر كل واحد منهم في
بيت علي حده وحده لينظر كيف يكون
تفسير كل واحد منهم ولمّا فسّروا الكتب
نظر الي تفاسيرهم وكان التفسير واحد ✱
ليس فيه اختلاف فجمع الكتب وختمها تحت
خاتمه وصيّرها في هيكل صنم يقال له
سرابيون ✱ وكان في السبعين رجل اسمه
سمعان الصديق الذي اخذ سيدنا المسيح
من الهيكل ولمّا فسّر سمعان التوراة وكتب
الانبيا من العبرانية الي اليونانية وكان كلّما
فسّر حرفًا فيه نبوة علي السيد المسيح وكان
يذكر ذلك في قلبه ويقول هذا ما لا يكون
فانشاه الله في اجله فعاش ثلثماية وخمسين
سنة حتي راي سيّدنا المسيح ولما راه قال الان
اطلق عبدك يا سيّدي ككلمتك بسلام فقد
ابصرا عيناي خلاصك الذي هيّيت قدام كل
الشعوب ✱ ومات بطلميوس غالب اوز وملك
بعده بطلميوس ويلقب بالارنب تسعة
وعشرون سنة ✱

Regnavit autem in Alexandria & AEgypto poſt Alexandrum frater ejus, qui nuncupatus eſt Philippus ; ſed nominabatur etiam Ptolemaeus Aridaeus, VII. *annos, ſeu ut alia habent exemplaria* (nam ita in pervenuſto, quo utor, codice, ſaepius variae ipſius autoris lectiones inſeruntur) XL. *annos. Poſt hunc vero regnavit Ptolemaeus, qui & nominatus eſt Alexander, & cognomen habuit* Oalab aoz, *annos* XXVII. *Exemplaria habent alia* XXI. *annos. Anno autem* XXI. *regni ſui, miſſis Hieroſolyma nunciis, accerſivit Alexandriam* LXX. *inde viros, Judaeos, quibus juſſit interpretari ei legem & ſcripta prophetarum ex Ebraico in Graecum ſermonem: Et poſuit eorum ſingulos in aedibus ſingulis & ſeorſim, ut ita diſcerneret qualis foret uniuſcujuſque interpretatio. Peractis autem ſingulorum interpretationibus & animadverſis, diverſitas in eis nulla omnino eſt reperta. Collectos igitur ſingulos codices ſub ſigillo clauſit, & poſuit in fano idoli, cui nomen Serapion. In ſeptuaginta autem fuit vir qui nuncupatus eſt Simeon Juſtus ; is qui excepit ulnis Dominum noſtrum Chriſtum e templo. Cum vero interpretatus eſt Simeon legem & ſcripta prophetarum ex Ebraeo in Graecum ſermonem, & quilibet ex interpretibus latere in eis ſentiebat prophetiam de Domino Chriſto, hoc in corde ſuo repoſuit ille, tametſi etiam diceretur rem non eventuram. Produxit autem Deus ei vitae terminum, adeo ut viveret* CCCL. *annos, & videret Dominum noſtrum Chriſtum. Quem cum vidiſſet, dixit, Nunc dimitte ſervum tuum, o Domine, ſecundum verbum tuum, in pace. Jam enim viderunt oculi mei ſalutem tuam, quam praeparaſti coram omni populo. Mortuus eſt dein Ptolemaeus* Oalab aoz, *poſt quem regnavit Ptolemaeus a Lepore cognominatus* XXIX. *annos.* Hactenus Batricides. Sed e Macedonia, vides, in AEgyptum tranſtulit Philippum Aridaeum, qui Alexandri frater & proximus, non in AEgypto, ſed Macedonia, ſucceſſor fuit. *Ptolemaei* item & *Alexandri* nomina ei, neſcio unde edoctus, tribuit. Veros autem Aridaei Macedonum regis annos ei aſſignavit. Et in vetuſtiori, quem penes me habeo, Batricidis exemplari, ſeptem tantum annorum regnum habet hic Batricidis Ptolemaeus. Subſtitutos vero puto in aliis XL. quoniam compertum habebant librarii Alexandri proximum in AEgypto ſucceſſorem XL. annos revera regnaſſe. Tot enim regnavit Ptolemaeus, Lagi filius ; quem ab Alexandro tertium facit hic Batricides, cum proximum debuiſſet. Nam a Lepore cognominatum *Lagidam* ſeu *Lagi filium* eſſe nemo neſcit. Sed quiſnam ſecundus, & qui Aridaeum ſequitur in hac principum, temporum, regnorum confuſione, Ptolemaeus, LXX. interpretum hactenus inauditus hoſpes ? Verba illa غالب اوز *Oalab aoz*, ut in exemplari meo pulcherrimo, ſed recentiori, leguntur, *Victor anſeris* ſonant. In vetuſtiori autem, ſed cui non raro deſunt puncta diacritica, priori in loco habetur ويلقب اورد *cognominatus autem eſt Aurar*, in poſteriori vocatur Ptolemaeus غالب اورز *Oalab Auraz* ; adeo ut videatur etiam in priori hujus exemplaris loco اورز quod punctulo tantum diſcrepat, potius legendum. Certe ut Aridaeus ex Macedonia, ita alius quiſpiam aliunde, ſed ex proximis Alexandri ſucceſſoribus, oſcitanter deſumptus, cognomine, puto, hoc temere indutus eſt, ut nomine Ptolemaei. Et quoniam

a *Victoria* cognomen inditum eſſe liquet, forte *Nicanor* ſeu *Nicator* (quibus appellatus eſt nominibus Seleucus, proximus poſt Alexandrum Syriae rex) id erat unde hoc fictum. Quomodo vocabula illa in exemplari Batricidis vetuſtiori, nobis plane (nec diffiteri pudet) hactenus incognita, hic quadrent, ſcrutetur, qui operae pretium eſſe putet. Quae ita non diſplicent, occurrunt quidem, ſed libentius abſtineo. Proximus huic, Batricidi eſt Ptolemaeus Philadelphus, quem, cognomen ejus ut appellativum vertens, vocat *Ptolemaeum* محب اخيه *fratris amantem*, uti etiam *Evergeten*, *Ptolemaeum cognominatum* الصانع. quod *Artificem* ſonat & *Evergeten* ſatis reddit. Caeteri eodem fere modo ſequuntur. Anni autem regni Philadelphi ſunt tantum ibi XXVI. Neque exiguam habet a Chronologia Ptolemaeorum recepta diſcrepantiam. Sed de hiſce obiter.

CAP. VIII.

Ebraeorum de Simeone Juſto, & de templo Oniae in AEgypto, inſtar Hieroſolymitani, condito, traditiones.

EBraeis item, in traditionibus Talmudicis, hiſtoria eſt de Simonis Juſti tum pontificatu, tum prole diverſiſſima ab ea quae Joſepho & ſcriptoribus Chriſtianis eſt receptior. Neque Oniam (quem חוני & חוניו *Honio* vocant) ei ſucceſſiſſe aiunt, nec filium ejus fuiſſe hunc majorem, ſed quendam Semaium. In votis tamen habuiſſe Simeonem ſub mortis tempore, idque palam pronuntiaſſe, ut Onias filius minor, quoniam erat ſacrae functioni fratre multo magis idoneus, ſuccederet. Quod cum per primogeniti jus neutiquam ſatis liceret, Oniam, patria relicta, Alexandriam diſceſſiſſe, ibique templum alterum, quod Hieroſolymitanum imitaretur, condidiſſe, pontificem ibi egiſſe, & ſacrorum ſuorum plurimos habuiſſe ſequaces. Unde etiam de ſacris diſtinctionem habent; alia quae in בית המקדש *Templo Sancto*, id eſt, Hieroſolymitano, alia quae in בית חוניו *Templo Oniae*, ſeu Alexandrino, peragi ſolita. De eis videſis Miſnam, tit. *Menachoth*, ſeu *de Oblationibus veſpertinis*, cap. XIII. & Gemaram Babyloniam, ſub extremum capitis, fol. 109. a. Ad Miſnam vero Rabbi Obadias Bartenorius totam ipſis Gemarae ferme verbis adnotavit Simeonis filiorum ſucceſſionis hiſtoriolam, quae, ſive vera fuerit ſive minime, obſervatu nihilominus, ad pontificiae ſucceſſionis rationem juxta Ebraeorum mores atque placita rite dignoſcendam, eſt digniſſima. Ad hunc modum Bartenorius, בית חוניו בית המקדש שבנה חוניו בנו של שמעון הצדיק באלכסנדריה של מצרים שבשעת שמעון הצדיק אמר להם חוניו בני ישמש תחתי מפני שהוא נקי ורגיל בעבודה יותר משמעי אחיו ולא קבל עליו חוניו להיות כ"ג לפי שהיה שמעי אחיו גדול ממנו שתי שנים ומחצה ונתמנה שמעי כ"ג תחתיו אביו ליומים נתקנא חוניו בשמעי אחיו אמר לו בא ואלמדך סדר עבודה הלבישו כתונת בד וקרה שלובשות הנשים על בשרן ועליה אזור צר קטן והעמידו אצל המזבח יצא ואמר לאחיו הכהנים ראו מה נדר זה וקיים לאהובתו אותו היום שאתמנה לכ"ג אלבש כתונת שליכי ואחגור באזור שליכי בקשו אחיו הכהנים להרגו סח להם כל המאורע בקשו להרוג את אחיו רץ מפניהם לבית המלך ועדין כל הרואה אותו אומר זה הוא הלך לו לאלכסנדריאה של מצרים שהיו שם רבבות מישראל ועשה שם מקדש ובנה מזבח והעלה עליו לשם ה' על אותו מזבח נתנבא ישעיה ביום ההוא יהיה מזבח לה' ועמד הבית ההוא קרוב למאתים שנה ונקרא בית חוניו על שמו, *Domus* (ſeu *templum*) *Oniae eſt templum Alexandriae, quae in AEgypto eſt, conſtructum ab Onia filio Simeonis Juſti. Etenim mortis tempore Simeon Juſtus voluit quidem, ut Onias ei ſuccederet in pontificatum, quoniam exercitatior eſſet & magis aſſuetus ſacrae functioni, quam Semai frater ejus. Sed minime ſuſcepit in ſe pontificatum Onias, quoniam Semai frater ejus eo natu major erat anni dimidio ſupra biennium. Et conſtitutus eſt Semas pontifex loco patris ſui. Paulo poſt* (cum more ſolenni primo eſſet veſtibus ſacris induendus) *invidia erga fratrem commotus Onias verbis ad eum hujuſmodi uſus eſt, Veni, & ego te docebo, quomodo teipſum in functione geras. Et veſtivit eum tunica linea, eaque viliori, quali ſe veſtire ſolent in cute mulierculae, & ſuper eam pro cingulo funiculum parvulum induit. Atque ita conſtituit eum ad altare. Quo facto, exiit, & rem narravit ſacerdotibus fratribus ſuis*, id eſt, *caeteris, qui, quaſi voto is ſe obſtrinxiſſet, inquirentes, comperiebant illum uxori* (ſeu amicae ſuae) *dejeraſſe, ſe eodem die, quo more ſolenni veſtiendus eſſet in pontificem, indutum fore tunica ejuſmodi atque ejuſmodi cingulo. Illi vero anſam inde occidendi eum quaerebant.* (Certe & cui veſtes ſacrae, quales in Exodo praeſcriptae, inter ſacrificandum deeſſent, is exciſionis reus habebatur ex lege Exodi XXVIII. 43. ſed coelitus tamen infligendae, ut magiſtri ad dictum locum, & Maimonides in halachoth *Cele hammikdaſch*, cap. X.) *Rem igitur totam eis aperuit. Unde verſo in Oniam furore, eum interficere* (ut zelotae) *conabantur. Fugit ille in palatium regis. Ubi quiſquis eum videret, dixit illum ipſum eſſe, qui Alexandriam in AEgypto diſceſſerat (quo in loco Iſraelitae erant innumeri) atque ibi templum conſtruxerat cum altari, quo oblationes fierent Deo O. Maximo. Atque de altari hoc ante prophetaverat Eſaias* (cap. XIX. 19.) *dicens*, In die illa erit altare Domini in medio terrae AEgypti. *Stetit autem templum illud circa ducentos annos, & nomen accepit domus* (ſeu *templi*) *Oniae, a nomine conditoris.* Hactenus Obadias Bartenorius. In nonnullis Talmudis editionibus, בית נחוניו *templum Nechonio* pro *Honio*, quod Oniam denotat, depravate uſurpatur. De eodem templo vide praeter Gemaram jam memoratam, eam quae eſt ad tit. *Megilla*, cap. I. atque *Sepher Juchaſin*, fol. 15. b. ubi etiam utriuſque Simonis filii mentio. Templi item hujus mentio eſt in Gloſſa Jarchii ad citatum Bartenorio Eſaiae locum, alibi. Quin templum Oniae ab Onia in AEgypto

gypto tale conditum, repurgato ſcilicet atque novato Agreſtis Bubaſtis fano apud Leontopolim in agro Heliopolitano, & Deo O. M. ſacrato, non ſine venia ad eam rem a Ptolemaeo Philometore impetrata, memorat aliquoties Joſephus; quem videſis lib. XII. cap. XV. & lib. XIII. cap. VI. & lib. XX. cap. VIII. Etiam prophetiam Eſaiae templum illud ſpectaſſe ait ipſe, uti & Onias ille in literis, ſeu libello ſupplice, quo locum ſibi aſſignari petiit, principi dato. Caeterum Onias templi hujus conditor apud Joſephum eſt Onias, Oniae tertii pontificis, non Simonis Juſti, filius, uti etiam apud Euſebium. Locus item & tempus mire diſcrepant: Alexandriae collocatur illud, de quo Talmudici; Leontopoli hoc, quod Joſephus & ſcriptores habent Chriſtiani. Hoc etiam Antiochi Epiphanis & Ptolemaei Philometoris tempori tribuitur; illud ut ſuperiora multum repetat initia neceſſe eſt, ſi tam prope exceſſum Simonis Juſti, ſeu ad filium ejus, ſurſum trahatur. At vero alibi Joſephus autor eſt, templum item conditum (Ptolemaeo quidem & Antiocho regibus, ſed non adjectis agnominibus) ab Onia pontifice Simonis filio, quod τὸν ἐν τῷ Ὀνίου καλουμένῳ νεών, *templum in urbe ab Onia nominata ſitum* appellat. Interpretes ibi *apud Onion civitatem* vertunt. Locus eſt lib. VII. Haloſeos cap. XXX. Et extructum eſſe ait centum & octoginta a Memphi ſtadiis; itidem in tractu Heliopolitano. Utrumque autem Oniam, tam Oniae filium quam Simonis, Hieroſolymis etiam fugatum ſcribit: quin & tam ad hujus quam prioris altare Eſaiae prophetiam attinuiſſe: ſub Veſpaſiano autem, Lupo primum, dein Paulino Alexandriae praefectis, hoc Oniae Simonis filii templum juſſu principali clauſum fuiſſe, atque Judaeis fieri inacceſſum. Et demum ſubjungit, Χρόνος ἦν εἰς τὴν ἀπόκλεισιν τοῦ ναοῦ γεγονὼς ἀπὸ τῆς κατασκευῆς ἔτη τρία καὶ τεσσαράκοντα καὶ τριακόσια, *Tempus autem fluxerat a templi conditu uſque ad tempus quo clauſum annorum* CCCXLIII. Ruffinus ibi, *anni trecenti triginta tres*. Certe uterque numerus a Veſpaſiano, ſeu ſeptuageſimo Chriſti anno, retro putatus, ipſis Simonis Juſti filiorum temporibus ſatis erit concors. Sed & conſulas Jacobum Capellum in Hiſtoria Sacra, anno M. 3837. Oniae autem Oniae tertii filii aetatem, adeoque Antiochi Epiphanis & Ptolemaei Philometoris aevum, annis amplius centum ſuperant anni, quos jam memoravimus. Quod ideo libentius animadverti, quoniam video viros ſummos, templum ab Oniae, Oniae tertii filio, conditum idem eſſe cum illo, quod apud Joſephum Oniae Simonis F. tribuitur, oſcitanter nimis exiſtimare. Videſis Joſephum Scaligerum ad numerum Euſebianum MDCCCLVI. tempus, locus, perſona utriuſque invicem diſcrepat. Et Judaeis extra patriam degentibus, non ſolum in AEgypto, ſed alibi etiam fuiſſe templa compluria (quae tamen ex jure Ebraico ſemper damnanda) manifeſto liquet ex Oniae, Oniae tertii filii, libello ſupplice Philometori, apud Joſephum, de templo Leontopolitano porrecto. Et vix dubitare queo Strabonem, de Ebraeorum aliquo, in AEgypto, templo locutum eſſe, ubi verba faciens de AEgyptiaca templorum extruendorum ratione, Ἔστι δέ τις, inquit, καὶ πολύστυλος οἶκος, καθάπερ ἐν Μέμφει, βαρβαρικὴν ἔχων τὴν κατασκευήν. Πλὴν γὰρ τοῦ μεγάλους εἶναι καὶ πολλοὺς καὶ πολυστίχους τοὺς στύλους, οὐδὲν ἔχει χαρίεν, οὐδὲ γραφικόν, ἀλλὰ ματαιοπονίαν ἐμφαίνει μᾶλλον, *Eſt etiam crebrum columnis templum, ut in Memphi, cui extructio barbarica eſt. Nam praeter columnarum magnitudinem, multitudinem, atque ordinem multiplicem, nihil habet elegans. Nec quid in eo pictum eſt: ſed potius inanis laboris exemplar videtur.* Sic ille Geographiae lib. XVII. templum, ni fallor, Judaicum aliquod in AEgypto depingit. Videtur igitur Talmudicorum בית חוניו *templum Oniae* idem fuiſſe cum Heliopolitano illo ab Onia Simonis, apud Joſephum, filio extructo. Et quia in Alexandriae praefectura poſitum eſt, forte illud Alexandriae ſitum dicebant. Vide, ſi placet, etiam D. Hieronymum ad Danielis caput IX. de templo Oniae. Quin certe Oniae, qui Oniae tertii filius, templum, velut per excellentiam & nomine notiſſimo ὁ Ὀνίου ναὸς *Oniae templum* appellatur in lemmate Graeco capitis VI. libri XIII. Joſephi. Opinionem autem illam, doctis ſatis pridem exploſam, Simeonem nempe cognomento *Juſtum*, qui pontifex erat, eundem fuiſſe cum Simeone illo in D. Luca, ob Chriſtum ulnis exceptum, memorato: habes item apud Petrum Galatinum de Arcanis Chriſtianae veritatis, lib. I. cap. II, & III. & lib. IV. cap. VIII.

C A P. IX.

De Alcimo pontifice. Quid generis pontificalis ſeu ἀρχιερατικοῦ, etiam & ſacerdotalis ſeu ἱερατικοῦ, nomine intelligendum.

EORUM qui Lyſimachum, poſtremum in ſuperiore ſerie pontificem, praetermittunt, alii ſcribunt Antiochum Eupatorem, Epiphanem alii, alii Demetrium Soterem, Alcimum, *Jacimum*, id eſt, *Joachim* (ut Ruffino interdum etiam nominatur in Joſephi verſione) item dictum, poſt Menelaum ſubſtituiſſe: neque hujus filium magis, atque Oniam Oniae III. pontificis filium, ac verum tunc dignitatis haeredem, ſuccedere permiſiſſe. Onias igitur, Oniae filius, patrui caede territus, in AEgyptum ad Ptolemaeum Philometorem regem profugit; ubi humaniſſime exceptus, cum omni paterna haereditate potiundi ſpe exutus eſſet, veniam & urbem & templum, quod Hieroſolymitanum imitaretur, in agro Heliopolitanae praefecturae prope Memphim extruendi, ut ſupra oſtenſum eſt, impetravit. Videſis Joſephum, lib. XII. cap. XV. & lib. XX. cap. VIII. & I. Maccab. VII. 9. & II. Maccab. XIV. praeter Euſebium numero MDCCCLVII. Scilicet pontificatus ab eo ſtemmate ſeu domo, qua tamdiu per ſucceſſiones continuas manſerat, in aliam migravit. Joſephus, de Antiocho iſto, Τὴν ἀρχιερωσύνην, inquit, Ἀλκίμῳ δίδωσιν, οὐκ ὄντι τῆς ἀρχιερέων γενεᾶς, ἀλλ' ὑπὸ Λυσίου πεισθεὶς μεταθεῖναι τὴν τιμὴν ἀπὸ ταύτης τῆς οἰκίας εἰς ἕτερον οἶκον, *Pontificatum dedit Alcimo, qui non erat ex genere pontificali (ſeu pontificum) perſuaſus nempe*

pe a Lyſia, ut dignitatem transferret in aliam domum. Male ibi Ruffinus, *non exiſtenti de genere ſacerdotum*; pejus Gelenius, *nihil pertinenti ad cognationem pontificum.* Minime enim negat Joſephus Alcimum fuiſſe ex genere ſacerdotali, ſed ex pontificali, id eſt, ex nepotibus illis qui, jure a majoribus recepto & ſatis conſtanter per plurimos annos obſervato, aut in pontificis dignitatem, ſanguinis proximitate, ſuccedere deberent, aut vicinius ſuccedendi jus obtendere poſſent. Quin & ipſe alibi hunc, *Jacimi* nomine memoratum, ex Aharonico genere fuiſſe expreſſim ait, οὐκ ὄντα δὲ τῆς οἰκίας ταύτης, *ſed non ex eadem familia*, ex eadem nempe, qua priores qui proxime praeceſſerant. Ita ille lib. XX. cap. VIII. Cum de *familia* verba fiunt, familiam intellige per maſculos continenter deductam. Neque alios praeter maſculos *poſterorum* nomine hic complectimur; quod ita monuiſſe ſufficiat: ratio libro ſequenti tradetur. Sed vero palam quidem eſt, ſi originem tantum ſanguinis ſacerdotalis in Aharone ſpectes, idem eſſe pontificale genus atque ſacerdotale. Nam ex ea origine, nemo in poſteris Aharonis, pontificiae dignitatis, niſi interpoſiti gradus obſtarent, non erat aeque capax ac muneris ſacerdotalis. Sed vero ſtabilito in Eleazaridis atque in eorum domo perpetuato diu pontificatu (ſecundum ea quae jam oſtenſa ſunt) neque Ithamaridarum domus nec ipſae Eleazaridarum ſtirpes, a pontificatu, graduum collateralium ratione, remotiores pontificales dicebantur. Sed vero quibus, ob majorum dignitatem & ſanguinis proximitatem, ſpes erat ex jure recepto ſuccedendi, ii etiam ἀρχιερεῖς ſeu *pontifices* interdum dicti ſunt; non aliter ferme ac in nonnullis olim regionibus regum filii, *reges*, atque in Germania etiamnum ducum & comitum filii, *duces & comites*. Inde etiam forſan Scaeva Judaeus, ἀρχιερεὺς ſeu *pontifex* nuncupatur in Actis Apoſt. XIX. 14. Nam eum pontificatum geſſiſſe nemo, puto, dixerit. Exemplum itidem eſt in Gamala Jeſus F. pontifice *Joſepho* dicto, ſed nec in iis qui munere fungerentur cenſito, ut in lib. IV. Haloſeos, cap. XII. Expontifices etiam eidem *pontifices* dicti, ut lib. XX. & Haloſeos II. & IV. ubi Jonathan dignitate ſummotum *pontificis*, ſeu ἀρχιερέως, veluti ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων, ſeu *expontificis* (ut Romani vocabula *exconſulis*, *exquaeſtoris*, id genus alia, uſurparunt) nomine deſignat. Etiam pluralis τῶν ἀρχιερέων ſeu *ſummorum ſacerdotum* in Novo etiam Teſtamento uſus frequens, qua de re inferius plura. Et de genere archieratico ſeu pontificali vide Graeca Act. Apoſt. IV. 6. ubi Vulgata habet *genere ſacerdotali*. Euſebius autem Alcimum ait neutiquam fuiſſe ἐκ γένους ἱερατικοῦ, *ex genere ſacerdotali*, ſeu, ut in Latinis Hieronymus habet, *alienum a genere ſacerdotali*. Hunc ſequitur Chronici Alexandrini autor. Et Nicephoro patriarchae ἀλλογενὴς, *ex alieno genere*, appellatur. Sed niſi γένος ἱερατικὸν *genus ſacerdotale* pro eo quod eſt ἀρχιερατικὸν *pontificale* ſumatur, error eſt manifeſtus; uti & illud *de genere alieno*, niſi de alia tantum ſacerdotum ſtirpe etiam id intelligatur. Nam & diſerte Haſidaei in libro Haſmonaeorum cap. VII. 14. de Alcimo, *Homo ſacerdos de ſemine Aharon venit; non decipiet nos.* Et quod habet Sigonius aliique eum oſcitanter ſequentes, eum ex poſteris Levi, minime vero ſive ex Eleazari ſive ex Ithamari fuiſſe; id ex locutione jam dicta apud Euſebium male accepta, & fallente Joſephi loco citato verſione natum eſſe nullus dubito. Sed monendum eſt interea, ut *pontificis* nomen, modo quem diximus, ei interdum tribuebatur qui nondum pontificatum geſſiſſet, ita etiam ſaepenumero tum in Sacris Literis, tum apud optimos ſcriptores, viciſſim *ſacerdotis* & *ſacerdotii* vocabulum, adeoque *genus ſacerdotale*, pro eo quod pontificem, pontificatum & pontificale denotat, uſurpari. Unde etiam pontificia dignitas, ἱερατικὴ τιμὴ *honor ſacerdotalis*, & ſtola pontificia ἱερατικὴ *ſacerdotalis*, Joſepho vocatur, & ἱερωσύνη *ſacerdotium* aliquoties ipſe pontificatus. Et frequens eſt hujuſmodi uſus *ſacerdotis* & *ſacerdotii* apud Sulpitium Severum, Hieronymum, Ruffinum, alios. Videſis Joſ. Scaligerum in Animadverſionibus Euſebianis, pag. 132.

CAP. X.

Haſmonaeorum a Juda Maccabaeo ad Ananelum, ſeu Herodis Antipatri F. tempora, pontificatus.

ALcimo, poſt exactum in pontificatu quadriennium, demortuo, dignitas, ſuffragiis populi, Judae Maccabaeo ex domo Haſmonaeorum decernitur. Ita Joſephus lib. XII. cap. XVII. Τελευτήσαντος δὲ τούτου (Ἀλκίμου) τὴν ἀρχιερωσύνην ὁ λαὸς τῷ Ἰούδᾳ δίδωσι, *Mortuo Alcimo pontificatum populus Judae tradidit.* Atque Euſebius Hieronymi, *Cum omnium Judaeorum favore Judae Maccabaeo ſacerdotium decernitur.* Et Joſephus in extremo lib. XII. de Juda, Τὴν ἀρχιερωσύνην ἔτος τρίτον κατασχὼν, ἀπέθανεν, *adminiſtrato pontificatu per triennium, demortuus eſt.* Cum tamen ipſe lib. XX. cap. VIII. Jacimum ſeu Alcimum triennio in pontificatu exacto obiiſſe ſcribat, adjiciatque, Διεδέξατο δὲ οὐδεὶς αὐτὸν, ἀλλὰ διετέλεσεν ἡ πόλις ἐνιαυτοὺς ἑπτὰ χωρὶς ἀρχιερέως οὖσα, *ſucceſſorem autem habuit neminem; ſed per ſeptennium ſine pontifice manſit civitas.* Neque dein, ante Jonathanem Judae fratrem, pontificem conſtitutum eſſe ait. Etiam de Alcimi exceſſu diſſenſus inter eum & primum Maccabaeorum librum mirus. De quo, praeter alios, conſulas Dionyſium Petavium de Doctrina temporum, lib. X. cap. L. & LII. Judas filius erat Mattathiae ſacerdotis, filii Joannis, filii Simeonis, filii Haſmonaei (unde domus nomen) atque ex ſtatione ſeu claſſe ſacerdotali Joaribi. Vide I. Maccab. II. 1. Inde autem facultas erat populo eum in dignitatem evehendi, quia per ejus in Nicanorem Demetrii ducem & Alcimum victoriam jam ſui juris, poſt Syriae regum tyrannidem, denuo factus eſt. De *Haſmonaeorum* cognominis ratione conſulas, ſi placet, Druſium ad librum de eis, primum Maccabaeorum vulgo dictum, & Joſephum Scaligerum lib. III. Canonum, pag. 324. Utrum vero claſſis Joaribi (e qua Haſmonaei, adeoque Judas iſte) fuerit ex Eleazaridis, an ex Ithamaridis, non ſatis liquet. Nam etſi in XXIV. claſſium

ſacerdotalium

ſacerdotalium diſtributione Joaribi claſſis primatium obtinet locum, ut videre eſt I. Paralip. XXIV. 7. id tamen ſorti duntaxat, non ſingulari Eleazaridarum dignitati deberi aiunt Ebraei. Atque ideo volunt ſortes adhibitas fuiſſe, ut eis ſolummodo omnes ſimpliciter pariterque diſtribuerentur claſſes, minime vero ut ſanguinis praeſtantia, aut impari dignitate Eleazaridae, quibus XVI. erant, & Ithamaridae, quibus VIII. invicem ſecernerentur. David Kimchius ad citatum Paralipomenon caput, comm. 5. *Et diſtribuerunt eos ſorte, alteram cum altera*, רצ"ל כי לא נתן מעלה לאחד מהכם על חברו כי כלכם היו שרי קדש ושרי האלהים מבני אלעזר ומבני איתמר לפיכך לא נתן להכם מעלה זה על זה להיות זה קודם לזה אלא שעלה הגורל להכם כן היו לבד הכהונה הגדולה שהיתה מבני אלעזר כמו שפירשנו למעלה. *Senſus eſt*, inquit, *non conceſſam fuiſſe eorum alteri ante alterum dignitatem; quoniam univerſi fuere principes ſanctuarii & principes Dei, tam Ithamaridae quam Eleazaridae. Inde fiebat, ut alteri non tribueretur dignitas ejuſmodi, ut alteri praeponeretur; ſed prout aſcendebat ſors tantum, ita quiſque habendus erat; excepto ſemper, quod ſacerdotium ſummum ſeu pontificatus peculiaris erat Eleazaridis, ut ſupra oſtendimus.* Argumento tamen eſt Haſmonaeos ex Eleazaridarum ſtirpe fuiſſe, tum quod adeo pronus eis pontificatum deferebat populus, tum quod in oratione a Mattathia ad filios habita legitur, *Phinees pater noſter zelando zelum accepit foedus ſacerdotii aeterni.* Nam Eleazaridarum domus, etiam Phineeſi dici ſolebat. Vide librum Haſmonaeorum cap. II. 54. Quin & primae ſacerdotum claſſi, quae Joaribi erat, ſingularem dignitatem agnitam eſſe comperimus apud Joſephum, qui ſub initium vitae ſuae genus ſuum jactans, Ἐμοὶ δ', inquit, ὁ μόνον ἐξ ἱερέων ἐστὶ τὸ γένος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς πρώτης ἐφημερίδος τῶν κδ. πολλὴ δὲ κἀν τούτῳ διαφορά, *Non ſolum ex ſacerdotum oriundus ſum genere, verum etiam ex claſſe prima inter illas XXIV. Et magnum ſane ex ea re naſcitur diſcrimen.* Ita verto, non, ut Gelenius, *quas inter non mediocre diſcrimen eſt.* Manifeſto de primae excellentia loquitur Joſephus. Ex Haſmonaeis autem Judas fere primus pontifex fieri ſolet. Sed Sulpitius etiam patrem ejus Mattathiam pontificem fuiſſe ait. *Ea tempeſtate* (Antiochi Epiphanis) *Mathathias Johannis filius* (ſic ille) *ſacerdos erat.* Eo nomine pontificem ſaepius innuit. Et in Euſebii Fragmentis, ubi notatur ſexennium a nonnullis tribui Judae pontificatui (qui plerumque triennio terminatur, ut Joſepho) adjicitur, τινὲς ἱστοροῦσι Ματθίου ἔτη γ. τῆς ἀρχιερωσύνης, καὶ Ἰούδα ἔτη ς, *quoſdam tradere etiam Mattathiam triennio pontificatum geſſiſſe, & Judam ſexennio.* De Mattathia vide item Georgium Syncellum in Scaligeri Euſebianis, numero MDCCCLXXVIII. Etiam & Ebraeis non ſolum Mattathias pontifex dicitur, verum etiam pater ejus Joannes, ut videre eſt in Gemara Babylonia ad tit. *Megilla*, cap. I. & in *Sepher Juchaſin*, fol. 16 b, 25 b, 60 b, praeter Gorionidem, alios. Unde ſane conjiciendum eſt, poſtquam avitum ſuccedendi jus violari coeptum eſt, atque ambitione & libidine dignitas pro dominantium arbitratu & acquiri & auferri ſolebat, tam populum Hieroſolymitanum, utpote patrii juris &, ſacrorum ſibi rituum tenaciſſimum, quam principes, quorum in poteſtatem ſunt redacti Judaei, pontificem ſibi ſingularem quandoque ſelegiſſe. Ita ſcilicet Mattathias, & Joannis pater ejus forſan, in turbido illo rerum ſtatu, pontifices fuere, populo, dum Alcimus, Lyſimachus, alii, pretio aut favore tantum, jure neutiquam adſtipulante, dignitatem, velut antipapae, invadentes ſimili ejuſdem titulo ſuperbiebant. Negant autem & Joſephus Scaliger & Dionyſius Petavius Mattathiam fuiſſe pontificem. Hic lib. X. de Doctrina, cap. LII. ille lib. V. de Emendatione Temporum, capite de initio Simonis Judaeorum ethnarchae, fol, 410. Vide I. Maccab. II. 27. ubi principatum cum obtinuiſſe in populo manifeſtum eſt. De pontificatu ibi non ſatis liquet. Mattathiae autem filii fuere quinque, Joannes, Simon, Judas ille Maccabaeus, Eleazar, & Jonathan. Ita in Haſmonaeorum libro cap. II. recenſentur. Sed in Chronico templi ſecundi (ut & adnotavit I. Druſius) Judas eſt primogenitus, Jonathan ſecundus, tertius Joannes, Simon quartus, quintus Eleazar. Aliis etiam eſt primogenitus Simon. Fortiter patria jura propugnans occubuit Judas, pontifex ſimul & princeps. Eo demortuo, quadriennium, aut circiter tranſiit ſine pontifice. Quo exacto, Jonathan, qui in principatum antea ſucceſſerat, ab Alexandro poſtmodum Syriae rege pontifex etiam renunciatus more ſolenni ſacris veſtibus in ſcenopegiae feſto eſt indutus, annuente etiam Demetrio Sotere, Syriae tunc rege, & populo. Verba epiſtolae ſeu diplomatis Alexandri ad Jonathanem, quo cum in partes ſuas pellexit, ſunt, Κεχειροτονήκαμέν σε σήμερον ἀρχιερέα τῶν Ἰουδαίων, *Ordinamus te hodie pontificem Judaeorum.* Accepta epiſtola Jonathan, ἐνδύεται μὲν τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν τῆς σκηνοπηγίας ἐνστάσης, μετὰ ἔτη τέσσαρα ἢ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰούδαν ἀποθανεῖν· καὶ γὰρ ὁ δὲ μετὰ τέλος τὸν χρόνον ἀρχιερεὺς τις ἐγεγόνει, *Pontificiam ſtolam induit, inſtante ipſo ſcenopegiae feſto, poſt quadriennium a Judae fratris obitu, cum vacaſſet interim ſacerdotium.* Videſis Joſephum lib. XIII. cap. V. librum Haſmonaeorum cap. X. 21. & Euſebium, num MDCCCLXII. *Non extat in Hiſtoria Sacra* (ſic obſervat ad Jonathanis initia magnus Scaliger in Canonibus, lib. III. pag. 325.) *aliud exemplum tanti intervalli ſine pontifice maximo. Nam ſummo ſacerdote mortuo, ſtatim filius aut nepos aut frater jure ſucceſſionis, ad pontificatum, nullo impediente aut controverſiam movente, veniebat.* Sed memineris hic quae ex Fl. Joſepho ſibi adverſato ſupra habemus de Alcimi exceſſu. Quatuordecim circa annos pontificatum geſſit Jonathan. Nam, quod XIX. aut XVIII. anni ei interdum tribuantur, id ad principatum, qui quadriennio pontificatum antevertit, pertinet. Conſulas praeter Latina Euſebii, Graeca ejus Fragmenta, pag. 55. & Scaligeri animadverſiones ad numerum MDCCCLXXVIII. ubi etiam corrigitur Joſephi locus de quatuor tantum annis ducatus ejus. Atque ea de re vide etiam Hiſtoriam Sacram Jacobi Capelli, in anno mundi 3857. Succeſſit in utramque dignitatem Simon frater, ita tamen ut, cum a Tryphone dolo caperetur Jonathan, imperium ſeu ethnarchia Simoni a populo Hieroſolymitano deferretur. Paulo poſt autem, eo interfecto,

ſecto, etiam adjicitur pontificatus. Joſepho diſerte dicitur Simon *κατασταθεὶς ἀρχιερεὺς ὑπὸ τοῦ πλήθους, pontifex conſtitutus a populo.* Sic ille lib. XIII. cap. XI. & vide I. Maccab. XIII. 42. cum per octo annos pontificatum cum principatu geſſerat Simon, in convivio inſidiis generi ſui Ptolemaei caeſus ſucceſſorem in dignitatem utramque reliquit Joannem filium, Hyrcanum item dictum. Ita Joſephus libro jam dicto, cap. XIV. & XV. praeter Euſebium, Nicephorum, alios. Quod vero in Latina Nicephori verſione legitur numero XXXI. *Judas Maccabaeus & Jonathas & Simon cum fratribus* (unde Joachimus Camerarius, *Fortaſſe*, inquit, *in pontificatu ſocii fratres fuere alii duo: nam univerſi nominantur & numerantur quinque*) mendum eſt ex depravata Graeci codicis lectione. Is non hic habet, *καὶ Σιμὼν σὺν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ, Simon cum fratribus ſuis*, ſed, *καὶ Σιμὼν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, & Simon fratres ejus.* Ita Camerarii conjectura evaneſcit. Joannes hic ſeu Hyrcanus Simonis filius Euſebio non ſemel *Jonathanis* nomine memoratur. Triginta amplius annos pontifex & ethnarcha fuit. Mortuus quinque reliquit filios, quorum natu maximus Ariſtobulus, dignitatum paternarum haeres, principatum ſeu Ethnarchiam in regni formam vertens, diadema ſibi primus poſt captivitatem Babylonicam impoſuit. Ita Joſephus libro jam dicto, & vigeſimo, Euſebius etiam & Nicephorus patriarcha. Nam tametſi in vulgato Nicephori codice Graeco (alium praeter eum, qui in Theſauro Temporum Scaligeriano habetur, non vidimus) praetermittitur Ariſtobulus, in codice tamen MS. quem ſupra memoravi, poſt Joannem Simonis filium ſequitur *Ἀριστόβουλος υἱὸς αὐτοῦ, ὃς καὶ διάδημα βασιλέως περιέθετο μετὰ Ἀλεξάνδραν τὴν αὐτοῦ μητέρα, Ariſtobulus filius ejus, qui coronam regiam ſibi impoſuit poſt Alexandram matrem ſuam.* Quod vero adjectum eſt de Alexandra matre, ex ſcriptoris oſcitantia ibi natum eſt. Etiam habebatur in Latini interpretis exemplaribus. Huic vero Ariſtobulo matrem Alexandrae nomine agnoſci non competio, ſed proximo ejuſdem nominis, qui Alexandro Jannaeo filius minor natu pontificatum poſt Alexandrae matris obitum, ut ſtatim dicetur, accepit. Anno elapſo unico, ſucceſſorem reliquit Ariſtobulus jam dictus Alexandrum Jannaeum fratrem, qui caeteros aetate praecedebat. Bini Alexandro fuere ex Alexandra (quae & Salina dicta) uxore filii, Hyrcanus & Ariſtobulus. Uxori regni adminiſtrationem teſtamento reliquit: atque ei *καταστῆσαι τὸν ἀρχιερατευσόμενον ἐπιτρέψας, arbitrium deligendi pontificis permittens*, ſub vigeſimum octavum pontificatus ac regni annum demortuus eſt. Illa Phariſaeis mire addicta *ἀρχιερέα μὲν* (ita Joſephus) *ἀπέδειξεν Ὑρκανὸν διὰ τὴν ἡλικίαν, πολὺ μέντοι πλέον διὰ τὸ ἀπράγμον αὐτοῦ, pontificem Hyrcanum renunciavit, aetatis quidem cauſa, ſed magis ob innatam ei ſegnitiem.* Novennio aut circiter exacto, etiam & regnum accepit, mortua Alexandra, Hyrcanus, quem ab utraque dignitate, inito ad quod coactus eſt foedere, poſt tres menſes depulit Ariſtobulus frater. Sed Euſebius in Fragmentis Graecis, de Alexandra, *Αὕτη τὴν βασιλείαν Ὑρκανῷ τῷ πρεσβυτέρῳ ἐπέτρεψε περὶ τὸν θάνατον, Ἀριστοβούλῳ δὲ τῷ νεωτέρῳ τὴν ἀρχιερωσύνην, Ea regnum Hyrcano natu majori, pontificatum vero Ariſtobulo minori ſub mortis tempore commiſit.* Videſis Joſephum lib. XIV. cap. I. lib. XX. cap. VIII. & lib. XV. cap. IX. & III. ubi ſecundum hoc facit exemplum pontificis dignitate, veluti non perpetua, pulſi. Primum id quod jam dictum eſt ſupra de Jaſone & Menelao ſub Antiocho Epiphane; *Δεύτερος δὲ*, inquit, *Ἀριστόβουλος Ὑρκανὸν ἀφείλετο τὸν ἀδελφὸν, ſecundo Ariſtobulus fratrem ſuum hoc honore privavit.* Diſſidium hoc inter fratres hoſce cauſa fuit ingentis, quae ſecuta eſt, apud Judaeos calamitatis. Inde inprimis anſa Romanis data, ut Judaeam invaderent. Et capta urbe, atque templo uſque ad ſancta ſanctorum reſerato, vinctum Romam ſecum abduxit Ariſtobulum Pompeius, atque pontificatum Hyrcano fratri cum ethnarchia ſeu regno reſtituit. Etiam ex ſenatuſconſulto & decreto principali ſub Julio Caeſare pontificatus Judaeorum Hyrcano *διὰ παντὸς κατὰ τὰ πάτρια ἔθη, omnimodo ſecundum mores patrios* firmatur, adjecto inſuper, ut habetur in ſenatuſconſulto illo apud Joſephum edito, *ὅσα τε κατὰ τοὺς ἰδίους αὐτῶν νόμους ἐστὶν ἀρχιερατικὰ ἢ φιλάνθρωπα, ταῦτα κελεύω κατέχειν αὐτὸν καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ, univerſa item jura pontificalia & beneficia, quae ex jure patrio debentur, ei & filiis ejus manere jubeo.* Scilicet pro *ἀρχιερατικοὶ ἢ φιλάνθρωπος* ibi ſic legendum; uti & manu ſua in codicis ſui margine animadvertit praeſtantiſſimus V. Iſaacus Caſaubonus. Vide Joſephum lib. XIV. cap. XVII. De Jannaeo autem atque Hyrcano & Ariſtobulo ejuſdem filiis, mendum eſt in Graecis Nicephori editis non praetermittendum. Proxime poſt verba illa de Ariſtobulo, qui primus diadema impoſuit, ſuperius ex ejuſdem Graeco codice MS. citata, ſeu numero (ut in impreſſis λγ. ſeu) XXXIII. legitur, *Ἰωάννης, ὁ καὶ Ἰανναῖος καὶ Ὑρκανός· τοῦτον ἀδελφὸς αὐτοῦ ἐξέωσεν, Joannes, qui & Jannaeus & Hyrcanus: hunc expulit frater ejus.* Tum ex re ipſa, tum ex Latina ejuſdem interpretatione reſtituendum, *Ἰωάννης, ὁ καὶ Ἰανναῖος καὶ Ἀλέξανδρος. Ὑρκανὸς τοῦτον, Joannes, qui & Jannaeus & Alexander. Hyrcanus hunc expulit frater ejus.* Adeo ut Hyrcanus fiat Jannaeo non cognominis, ſed ſucceſſor. Poſtmodum vero Hyrcanus hic ab Antigono, ex Ariſtobulo fratre demortuo nepote, armis laceſſitus, auxilia in eum praebentibus Parthis, captus eſt, & a rege Parthorum vinctus traditur Antigono, qui auriculas ei dentibus truncabat: quod ideo fecit *μηκέτ' αὖθις εἰς αὐτὸν ἁρμόσασθαι τὴν ἀρχιερωσύνην διὰ τὸ λελωβῆσθαι, τοῦ νόμου τοῖς ὁλοκλήροις εἶναι τὴν τιμὴν ἀξιοῦντος, ut ille propter hoc vitium ad recipiendum pontificatum eſſet idoneus, quando lex hunc honorem non concedit, niſi ei qui corpore ſit integro.* Qua de re Joſephus libro jam dicto, cap. XXV. lib. XV. cap. II. & Haloſeos lib. I. cap. XI. Zonaras, Africanus in Euſebii Fragmentis Graecis, alii. Antigonus etiam regno Judaeorum potitus, Antonii juſſu paulo poſt Antiochiae ſecuri percutitur, Hyrcano interea Babylone a Phraarte Parthorum rege comiter habito, atque a Judaeis, quorum magna ibi erat frequentia, etiam pro rege gentis ſuae atque pontifice ibi agnito. Is autem poſtea Hieroſolymis, ab Herode Antipatri filio, regno a Romanis Judaico donato, honorifice ſed in neutram avitarum dignitatem receptus

tus eſt. Nupſerat autem Alexandro, Ariſtobuli regis filio minori, atque Antigoni fratri, Alexandra Hyrcani filia, e qua is, jam demortuus, ſuſceperat Ariſtobulum filium, & Mariamnem filiam, Herodis uxorem. Pontificatum igitur jam non ex ſucceſſione haereditaria, ſed ex arbitratu regio pendere volens Herodes, praetermiſſo Ariſtobulo (cui, poſtquam dignitati minime idoneus redderetur Hyrcanus, jure ſanguinis pontificatus debebatur) nec ſine minoris ejus aetatis, quae ſextumdecimum nondum ſuperaverat annum, obtentu, Ananelum *ἱερέα τῶν ἀσημοτέρων, obſcuri generis ſacerdotem*, ſed ex genere pontificali Babylone natum (ſic Joſephus) pontificatu donavit. Quod ſane pro contumelia, ſummaque habuit injuria Alexandra, cujus filio Ariſtobulo dignitas debita. Hortatu igitur ac precibus tum Alexandrae, tum Mariamnae redditur demum Ariſtobulo annum decimum ſeptimum agenti pontificatus, depulſo Ananelo, quod exemplum facit tertium pontificis pro libitu exautorari. Herodes autem metuens ne pontificatus hujuſmodi ambitione etiam regnum adfectaretur, ſecuritati ſuae conſulendum exiſtimavit; adeoque Ariſtobulum luſu natantem aqua praefocari diſſimulans curavit, atque Ananelo pontificatum reſtituit, cum nec annum integrum cum tenuiſſet Ariſtobulus. Et tandem, ut regii atque pontificalis Haſmonaeorum ſtemmatis nemo ſuperſtes ei, ſive in regno retinendo, ſive in pontificatu conferendo, eſſet impedimento, Hyrcanum etiam e medio ſuſtulit. Nicephorus autem de Ariſtobulo hoc Mariamnae fratre, Ἀριστόβουλος, inquit, υἱὸς Ὑρκανοῦ, ὃν ἀνεῖλεν Ἡρώδης, γαμβρὸς Ἀνανήλου, *Ariſtobulus filius Hyrcani, quem ſuſtulit Herodes, gener Ananeli.* Hyrcani quidem is ex filia erat nepos, non filius, tametſi in Euſebii Fragmentis tam filius Hyrcani quam nepos dicatur. Sed Ananeli generum fuiſſe, nemo alius, puto, praeter Nicephorum dixit. Ita demum deſiit tam regnum quam pontificatus in Haſmonaeorum familia. Antigonum non regem ſolum, ſed & pontificem faciunt recentiores plerique, etiam & Nicephorus patriarcha. Sed apud veteres nondum mihi pontificatus ejus teſtimonii ſatis occurrit. Circa annos CXXX. in Haſmonaeis, primo ex ſuffragiis populi, ſeu electione, poſtmodum ex jure avito ſeu ſucceſſione haereditaria, quae in Joanne Simonis filio coepit, pontificatus permanſit.

CAP. XI.

De pontificum ab Ananelo, ſeu Herodis Antipatri F. tempore, uſque ad templi ſecundi excidium, ſerie ac qualitate, juxta Flavium Joſephum.

EXTINCTIS ab Herode, ſub Octavio Caeſare, ita Haſmonaeis, deſiit omnino in ſucceſſione pontificali, aut juris perpetui aut haereditarii, ſeu ſanguinis legitima haberi ratio; pro arbitrio ſive principum Romanorum, ſive regum ſeu ethnarcharum, praeſidumve quos ipſi Judaeis praefecerant, ſive multitudinis tumultuantis (veluti zelotarum) pontificibus, qui ſecuti ſunt, conſtitutis ſummotiſque. Neque obſtat, quod in eis filiis, interdum fratribuſque, paterna ac fraterna obtigit dignitas: non enim ex ſanguinis jure ſervato, ſed ex conſtituentium libitu, non tamen ſine aliquo juris interdum forſan obtentu, id accidiſſe palam eſt. Series eorum ab Ananelo uſque ad templi ſecundi, ſub Veſpaſiano Caeſare, excidium, id eſt, annum Chriſti LXX. ſecundum Flavium Joſephum, Zonaram, alioſque ejus ſequaces eſt hujuſmodi:

I. *Jeſus Thabetis F.* quo ſummoto, ſubſtituitur

II. *Simon Boethi Alexandrini F.* Herodis ſocer. In Ruffini verſione nuncupatur hic *filius Buzi*; Jeſus autem, *Boethi filius*. In ſtirpe Aharonica vir erat praeclarus. Videſis Joſeph. lib. XV. cap. XII.

III. *Matthias Theophili F.* Hieroſolymitanus, Simone ob conjurationis in Herodem ſuſpicionem exautorato, Joſeph. lib XVII. cap. VI.

IV. *Joazarus Simonis Boethi F.* & Herodis glos. Error craſſus eſt Sigonii atque recentiorum aliquot, Joſephum Ellemi F. Matthiae ſucceſſorem facere. Is enim duntaxat vicarius ei fuit, ſeu pontifex ſecundarius, idque vice tantum, in feſto expiationum, unica; quod ex Joſepho manifeſto liquet. Vide eum lib. XVII. cap. VIII. Idem hic eſt qui in Gemara Hieroſolymitana, ad tit. *Joma*, cap. I. fol. 38. col. 4. & ad tit. *Megilla*, cap. I. fol. 72. col. 1. appellatur בן אלם *filius Eillem*, ubi memoratur hiſtoria, בבן אלם מציפורין שארע קרי לכהן גדול ביום הכיפורים ונכנס בן אלם ושמש תחתיו בכהונה גדולה, *de filio Eillem ex urbe Sepphori, qui, cum feſto expiationum fluxus ſeminis pontifici accidiſſet, ingreſſus eſt, & vicariam ei in pontificatu praeſtitit operam.* Somniaſſe eum ait Joſephus, cum uxore congreſſum habuiſſe (quod idem eſt) ideoque ob pollutionem vicarium pro jure patrio ſuffectum. Tantundem legitur in eadem Gemara, ad tit. *Horajioth*, cap. III. fol. 47. col. 4. ubi בן אלם *Ellem* exatatur. Sed loco illo corrigendum eſt בציפורים *in Sepphori*, & legendum מציפורים *ex Sepphori*, id eſt, Sepphorita. Idem habetur in Gemara Babylonia, ad tit. *Megilla*, cap. I. fol. 9. b. Summoto autem Matthiae ſucceſſit, juſſu Herodis, Joazarus, Ruffino *Azarus* dictus: cujus in pontificatu natus eſt JESUS CHRISTUS, ut adnotat Nicephorus patriarcha, qua de re conſulas Dionyſium Petavium, lib. X. de Doctrina temporum, cap. LV.

V. *Eleazarus Joazari frater* ab Archelao tetrarcha Judaeae, ſummoto Joazaro, ſuffectus eſt, Joſeph. lib. XVII. cap. XV.

VI. *Jeſus filius Sie.* Pontificatum diu non geſſit Eleazarus, ἐπικαταστασιασθέντος αὐτῷ ζῶντι Ἰησοῦ τοῦ Σιὰ παιδός, *ſubrogato in viventis locum Jeſu filio Sie*, ut Joſephus. Ruffinus ibi, *ſuper ipſum conſtituit Jeſum Soae filium.*

VII. *Joazarus* iterum pontifex, a Quirinio praeſide pulſus, Joſeph. lib. XVIII. cap. I. & III.

VIII. *Ananus F. Seth*, a Quirinio praeſide ſuffectus; *Annas* item dictus in Evangeliis.

IX. *Iſmaelus Phabi filius*, a Valerio Grato, ſub Tiberio Caeſare, Judaeae praeſide conſtitutus,

adempta

adempta Anano dignitate. Ruffino, *filius Jabi*. Mendoſe citatur Joſephi de eo locus in nonnullis codicibus Euſebii Demonſtrationis, lib. VIII. ubi Iſmaelum τέφηβα *Tupheba* legimus, pro Iſmaelum τὸν τοῦ Φαβὶ *filium Phabi*. Etiam interpres oſcitanter mendum retinet. Idem in Chronico Alexandrino, pag. 528. editionis Raderianae, dicitur τοῦ Βαφὶ *filius Baphi*, ex Joſepho etiam citatus, quemadmodum itidem apud Euſebium Hiſt. Eccleſ. lib. I. cap. X. Sed verum patris nomen erat פאבי *Phabi*, non באפי *Baphi*, ſi Ebraeis fides; ut videre eſt in Miſna, tit. *Perah*, ſeu de *Vacca rubea*, cap. III. alibi.

X. *Eleazarus Anani* pontificis F. a Grato ſubſtitutus, remoto Iſmaelo.

XI. *Simon Camithi* (*Cathimi* Euſebio in Demonſtrat. VIII.) filius, pulſo poſt annum in dignitate exactum, Eleazaro ab eodem ſuffectus praeſide. Chronico Alexandrino τοῦ Καμαθεὶ nuncupatur. Ebraeorum commentatiis ſcribitur patris nomen קמחית *Cambith*. Videſis Gemaram Hieroſolymitanam, ad tit. *Joma*, cap. I. ſol. 38. col. 4. & ad tit. *Megilla*, cap. I. ſol. 72. col. 1. ubi *Simeon Ben Cambith* pontifex memoratur. Sic etiam eadem Gemara, ad tit. *Horajioth*, cap. III. ſol. 47. col. 4. & in Babylonia ad tit. *Joma*, cap. V. ſol. 47. a. ubi tamen pro *Symeon Ben Camith* depravate in nonnullis exemplaribus *Iſmael Ben Camith* legitur; quod plane emendandum.

XII. *Joſephus*, *Caiphas* item dictus, Anani ſeu Annae gener, poſt annuum Simonis pontificatum, ſucceſſor ei a Grato datus eſt. Ruffinus, *Simon Joſephum, cui Caiphas nomen fuit, habuit ordine ſucceſſorem*; quibus verbis poſterioribus in Graeco reſpondent tantum διάδοχος ἦν αὐτῷ, *ſucceſſor ei erat*. Sub hoc paſſus eſt Chriſtus; ut in Evangeliis.

XIII. *Jonathas Anani* pontificis F. a Vitellio Syriae proconſule ſubſtitutus, Caipha remoto, Joſeph. lib. XVIII. cap. VI. & VII.

XIV. *Theophilus* item Anani ejuſdem filius, fratre pulſo, ab eodem ſuffectus, imperante Caio.

XV. *Simon Boethi F.* cognomento Cantharas, ab Herode Agrippa rege, ſummoto Theophilo, ſurrogatur, imperante Claudio; Joſeph. lib. XIX. cap. V. ubi haec adjicit. Δύο δὲ ἦσαν ἀδελφοὶ τῷ Σίμωνι, καὶ πατὴρ Βοηθὸς, οὗ τῇ θυγατρὶ βασιλεὺς συνῴκησεν Ἡρώδης, ὡς ἀνωτέρω δεδήλωται. Σὺν τοῖς ἀδελφοῖς οὖν τὴν ἱερωσύνην ἔσχεν ὁ Σίμων καὶ σὺν τῷ πατρὶ, καθὰ καὶ πρότερον ἔσχον οἱ Σίμωνος τοῦ Ὀνία παῖδες τρεῖς ὄντες ἐπὶ τῆς τῶν Μακεδόνων ἀρχῆς· ὅπερ ἐν ταῖς προαγούσαις γραφαῖς παρέδομεν. *Erant autem Simoni fratres duo, & Boethus pater, cujus filiam Herodes rex uxorem duxerat, quemadmodum in ſuperioribus* (lib. XV. cap. XII.) *declaratur. Tam igitur ipſe quam pater & fratres pontificatum adeptus eſt, uti etiam antea Simonis Oniae filii tres, ſub imperio Macedonum: quod ſupra item memoratur.* Simonis itaque Boethi Alexandrini (qui & *Boethus* dictus) filius erat Cantharas natu minimus, & Joazaro atque Eleazaro, qui quartum hic numerum & quintum occupant, frater.

XVI. *Matthias Anani* pontificis F. pulſo Simone Canthara, ſubſtituitur ab Herode Agrippa; Jonatha fratre, cui dignitatem reſtituere volebat Herodes, eam recipere nolente, ſed Matthiam ut maxime idoneum indicante.

XVII. *Alionaeus*, ab eodem Agrippa, ſummoto Matthia, ſurrogatus. Hunc Joſephus, ut in excuſis legitur, appellat τὸν τοῦ Κιθαίου παῖδα, *filium Cithaei*. Sic lib. XIX. cap. VII. Sed legendum potius τὸν τοῦ Κανθήρα, Κανθήρου, ſeu Κανθύρου (nam ita variat hujus nominis ſcriptio) παῖδα, *filium Cantharae, Cantherae*, ſeu *Canthyrae*. Suadet ſane Ruffini verſio, *Matthia pontificatu ſpoliato, pro eo conſtituit ſacerdotem Elioneum Cantharae natum*. Et idem firmat ipſe alibi Joſephus. Nam Herodem ait, Agrippae jam demortui fratrem, Chalcidis principem, cum ſibi a Claudio Caeſare jus pontificum Hieroſolymis eligendorum impetraſſet, dignitate ſummoviſſe τὸν ἐπικαλούμενον Κανθήραν, *eum cui Cantheras* (Ruffino *Cantharas*) *cognomento erat*, quo nomine Alionaeum denotari palam eſt. Unde & Sigonio *Simonis Cantharae pontificis filius* diſerte nuncupatur. Paterno ſcilicet cognomine donatus eſt. Videſis Joſeph. lib. XX. cap. I. Quod vero ibi legitur, Herodem hunc a Claudio Caeſare petiiſſe τὴν ἐξουσίαν τοῦ νεὼ καὶ τῶν ἱερῶν χρημάτων, καὶ τὴν τῶν ἀρχιερέων χειροτονίαν, πάντων τε ἐπέτυχεν, ἐξ ἐκείνου τε πᾶσι τοῖς ἀπογόνοις αὐτοῦ παρέμεινεν ἡ ἐξουσία μέχρι τῆς τοῦ πολέμου τελευτῆς, quod Gelenio vertitur, *poteſtatem in templum & ſacrum aerarium, juſque eligendorum ſummorum pontificum. Impetravitque haec omnia, ita ut etiam poſteris ejus idem jus manſerit uſque ad belli exitum*; id ſi recte ſic vertatur, intelligere omnino nequeo. Nam pontificum creatio poſt ejus exceſſum ad Agrippam juniorem regem ejus ex fratre nepotem attinuit, ut in ſequentibus videre eſt. Et poſteri Herodis illius fuere filii tres, Ariſtobulus, Bernicianus, Hyrcanus, quorum nemo pontificem omnino praefecit. Anne igitur locus ita potius vertendus? *omnia impetravit, adeo etiam ut poteſtas poſteris ejus manſerit uſque ad belli exitum*, in templum ſcilicet & aerarium ſacrum; ita ut de jure pontificis eligendi locus, qua poſteros ſaltem ſpectat, neutiquam fuerit capiendus. Idem habet & Zonaras, ut pleraque alia quae de pontificibus Joſephus. Recte certe ex hiſce rem tradit Cornelius Bertramus, *In Herodem*, inquit, *quartum Agrippae majoris fratrem, regem Chalcidis, templi ſacrorumque theſaurorum poteſtatem & ordinandorum ſacerdotum ſummorum jus contulit* Claudius, *atque hoc privilegium prorogavit Agrippae minori Agrippae majoris filio, poſtquam eum Chalcidis regem creaſſet.* Sic ille de Politia Judaica, cap. XIII.

XVIII. *Joſephus F. Canei*; (Ruffino, *filius Cami*) ſucceſſor Alionaeo ab Herode Chalcidis principe datur. Idem Flavio Joſepho etiam *filius Camydi* vocatur, dicto libro, cap. III. Puto קמית ſeu *Camithi* patris nomen fuiſſe.

XIX. *Ananias Nibadaei* F. ab eodem Herode, qui & Joſephum exautoravit, ſuffectus.

XX.

XX. *Iſmaelus Phabei* F. ab Agrippa juniore rege, imperante Nerone, ſuffectus. Joſeph; lib. XX. cap. VI. Ruffino, *filius Stab* dicitur, & Sigonio *Siae*.

XXI. *Joſephus* cognomento *Cabei* (Ruffino *Gaddis*) Simonis Cantharae filius, ab Agrippa item, Iſmaele Romae cum Chelcia gazophylace obſidis nomine retento, pontificatu ſub Nerone donatus.

XXII. *Ananus Anani* (*Annae* item dicti) filius quintus, ab Agrippa rege, Joſepho pontifice privatam vitam agere juſſo, ſubſtituitur.

XXIII. *Jeſus Damnaei* (Ruffino *Dannaei*) F. Anano exautorato, ab eodem rege in dignitatem evectus.

XXIV. *Jeſus Gamalielis* F. Damnaei filio ſummoto, ab eodem ſuffectus.

XXV. *Matthias Theophili* F. ab eodem etiam, dignitate pulſo Jeſu Gamalielis F. donatus.

XXVI. *Phannias*, *Phanaſus* item dictus, *Samuelis* F. a populo tumultuante, ſeu zelotis, ſorte electus, cujus in pontificatu urbis & templi ſub Veſpaſiano excidium. Obtenſus etiam eſt tunc mos antiquus, ſed falſo, ſorte creandi pontifices. Videſis Joſephum lib. XX. cap. VIII. & Haloſeos lib. IV. cap. XII. ubi, Μεταπεμψάμενοι, inquit, μίαν τῶν ἀρχιερατικῶν φυλὴν, Ἐνιακὶμ καλεῖται, διεκλήρουν ἀρχιερέα· λαγχάνει δ' ἀπὸ τύχης ὁ μάλιστα διαδείξας αὐτῶν τὴν παρανομίαν, Φαννίας τις ὄνομα, υἱὸς Σαμουήλου, κώμης Ἀφθίας, οὐ μόνον ἀνάξιος ἀρχιερεὺς, ἀλλ' οὐδ' ἐπιστάμενος σαφῶς, τί ποτε ἦν ἀρχιερωσύνη, δι' ἀγροικίαν, *Accita una generis pontificii tribu, cui nomen Eniacim, pontificem ſorte eligebant. Caſuque ſors exit Phanniae Samuelis filio, ex vico Aphtha, unde maxima earum legum violatio indicabatur. Homo ſcilicet is erat non ſolum pontificatu indignus, ſed etiam qui ob ruſticitatem nec quid pontificatus eſſet omnino dignoſceret.* Ita locus ille vertendus, non ut Ruffino, cui pro eo quod eſt *pontificatu indignus*, ſubſtituitur *non ex pontificibus ortus*, perperam & contra Joſephi mentem. Sed quaenam haec *tribus ex genere pontificio*? an familia aliqua Eleazaridarum, qui proprie magis *pontificalis generis* dici ſoliti? an ex ſacerdotum vicibus aliqua, quae omnes, utpote ab Aharone oriundae, etiam *pontificales* dici potuere? Certe in XXIV. illis a Davide inſtitutis vicibus habetur vigeſima prima *Jachin* dicta, I. Paralip. XXIV. 17. An ex *Jachin Enjacim* (ut legit Ruffinus) ſeu *Eniacim* factus? Forte etiam tribus illa familiam aliquam eo nomine cognitam, & tunc primo in eorum, qui contra leges patrias ſub Romanorum imperio pontificatum invaſerant, aliquo ſtemmate ſignatam denotavit.

Et de pontificum, juxta Joſephum, laterculo, uſque ad templi ſecundi excidium hactenus. Horum autem univerſi, tametſi ex jure pontificali ſeu cognationis non ſuccederent, ſacerdotes tamen fuere, atque ex genere Aharonico, ut diſerte Joſephus. Nam Herodes, inquit ille lib. XX. cap. VIII. accepto a Romanis regno, non amplius ex Aſſamonaeorum genere creavit pontifices, ſed honorem illum, τισὶν ἀσήμοις, καὶ μόνον ἐξ ἱερέων οὖσι, πλὴν ἑνὸς Ἀριστοβούλου, ἀπένειμε, *quibuſvis ex ſacerdotibus etiam obſcuris, abſque uno Ariſtobulo, conceſſit. Idem fecit in ordinandis* (ſic ille paulo poſt) *pontificibus Archelaus ejus filius, & Romani qui poſt illum cum poteſtate praefuerunt provinciae.* Quem locum ita male accepit & ſuis interſeruit Euſebius in octavo Demonſtrationis, ut contra Joſephi mentem, Herodem caeteroſque qui cum poteſtate praefuere, pontifices conſtituiſſe ἀσήμους, καὶ μόνον ἐξ Ἑβραίων ὄντας, *obſcuros, & ab Ebraeis tantummodo oriundos*; ac ſi generis ſacerdotalis ratio poſtmodum nulla fuiſſet habita. De ea re item vide Iſ. Caſaubonum Exercitat. in Baronium, I. §. 8. Certe & Zonaras, alioquin Joſephi ſequaciſſimus, ait quidem pontifices ex Aharonico ſanguine plerumque conſtitutos, εἰ καὶ οὐ μέχρι παντὸς τὸ ἔθος τοῦτο ἐπεκράτησε, *etſi ea conſuetudo ſemper non eſt obſervata.* Quam tamen violatam nullibi, puto, conſtabit. Numerus, quem aſſignat Joſephus, loco jam citato, pontificibus ab Herodis initiis ad templi excidium conſtitutis, id eſt, viginti octo, ex hiſce viginti ſex & Ariſtobulo atque Ananelo (de quibus capite ſuperiore) conſtatur.

C A P. XII.

Nicephori patriarchae pontificum intervalli jam dicti laterculus in vulgatis codicibus emendatur. De pontificum nomine Annae ſimul & Caiphae in Evangelio tributo, atque de Chanameele AEgyptio & Iſmaele Ben Eliſha, pontificibus nec Joſepho, nec Chriſtianis ſcriptoribus memoratis.

IN Nicephori patriarchae pontificum ſerie, horum quos diximus aliquot praetermittuntur, alii etiam praeter hoſce interdum inſeruntur, idque in codice quem memoravimus Ms. Sed & in eo reperitur unde impreſſus corrigatur augeaturque. Pro Ἐλεάζαρ, Ἰησοῦς, Ὠσιὴ, Ἰωαζάρ, apud eum, legendum proculdubio Ἐλεάζαρ, Ἰησοῦς υἱὸς Σιὴ, Ἰωαζάρ, *Eleazar*, *Jeſus filius Sie*, *Joazar*, uti etiam habet editio Latina; adeo ut unicum conſtituatur nomen, juxta ipſam veritatem, inter Eleazarum & Joazarum. Quod vero habet Nicephorus ſub Caiphae pontificatu, ἐπὶ ἐνιαυτὸν δὲ ἕνα μόνον ὅτε ἀρχιερεῖς ἐγίνοντο, *in annum unicum duntaxat conſtituebantur pontifices*, ex codice Ms. legendum eſt, οἱ τότε ἀρχιερεῖς ἐγένοντο, *pontifices qui tunc fuere conſtituebant.* Adjicit dein, Caipham ideo fuiſſe pontificem anni illius, quo Chriſtus paſſus eſt; τοῦτον δὲ, inquit, μεθίσταται Βιτέλλιος στρατηλάτης Ῥωμαίων, *Hunc vero deſtituit Vitellius dux Romanorum.* Ita enim ex Ms. etiam corrigendus eſt codex impreſſus, qui Μετέλλιος habet, ut recte pridem conjecit itidem Iſaacus Caſaubonus in Annales Eccleſiaſticos Exercit. XIII. §. 4. Atqui error eſt, pontificatum tunc ex more ſemper fuiſſe annuum exiſtimare, tametſi binorum qui praeceſſere, Simonis ſcilicet

& Eleazari, pontificum dignitatem annuam fuiſſe ex Joſepho ſatis liqueat. Et male acceperunt Joſephum Nicephorus & Cedrenus, quorum alter a Caiphae, alter ab Anani ſeu Anoae pontificatu annuam fuiſſe ſemper dignitatem tradidere. Videſis Cedrenum, pag. 155. etiam & Euſebium in Chronico, num. MDCCCCLXXXIII. Compluribus autem annis pontificatum geſſit Caiphas, idque tam ante, quam poſt Chriſti paſſionem. In ſacram enim evectus eſt dignitatem a Valerio Grato, circa quinquennium ante Chriſtum paſſum. Nam ſub id tempus Pontius Pilatus ei ſucceſſor datus eſt. Neque eſt deſtitutus, antequam Pilatus decennio in provincia exacto Romam accuſatus proficiſcebatur, & rebus Judaicis proſpiciens Vitellius Syriae praeſes in Caiphae locum Jonathan Annae filium ſuffecit. Videſis Joſeph. lib. XVIII. cap. III. V. & VI. Euſebium numero MMXLII. & D. Luc. III. 2. De initiis autem Caiphae plura atque alia, Caeſar Baronius in Annalibus, Joſephus Scaliger in prolegomenis ad Theſaurum, ac Dionyſius Petavius in X. de Doctrina temporum, cap. LV. At in citato D. Lucae loco, ubi anno XV Tiberii, quo Pilatus Judaeae procurator biennium aut circiter dignitatem geſſerat, conjunguntur pontifices ſimul bini Annas & Caiphas. Verba ſunt, Ἐπ' ἀρχιερέων Ἄννα καὶ Καϊάφα, *ſub pontificibus Anna & Kaiapha.* Quo tamen tempore Caipham pontificatum ſolum tenuiſſe diſcimus ex Joſepho. Et de Anna & Caipha, ſimul pontificum nomine memoratis, alia ſunt in Novo Foedere obvia. Quintuplex fere hac de re habetur ſententia. Prima eorum qui dignitatem ſeu functionem pontificiam unico ex jure communi tantum debitam, violatis jam ſub Romanis ſacris Ebraeorum legibus, ſive binis ſimul ſive alternatim etiam eodem in anno volunt donatam fuiſſe. Atque haec vetuſta eſt, cujus veſtigia habes manifeſta apud D. Auguſtinum in Joannem, tract. XLIX. Secunda, hoſce uti tunc caeteros annuis muneribus fuiſſe functos. Vide Nicephorum in Caipha, Euſebium Hiſt. Eccleſ. lib. I. cap. X. & Demonſtrationis lib. VIII. Dionyſium Petavium, lib. X. de Doctrina temporum, cap. LVI. & Commentariorum in D. Lucam & Joannem conſarcinatores. Tertia ſententia eſt, Annam ibi pontificem dici, aut eo quod illo nomine etiam qui eam dignitatem antea geſſerant exautorati uti ſolebant (quemadmodum & ſupra, ubi de Alcimo agitur, monuimus) aut quia, ſtationis alicujus ſacerdotalis princeps cum eſſet, ἀρχιερεὺς ſeu *ſummus ſacerdos* vocitabatur. Certe & Annam antea dignitatem tenuiſſe ex Joſepho manifeſtum eſt. De hac ſententia videſis Carolum Sigonium lib. V. de Repub. Hebraeorum, cap. II. ejuſque ſequaces. Quarta ſententia eſt, Annam fuiſſe pontificem ſecundarium, *vicarium* ſeu סגן Caiphae, ideoque *pontificis* ſimul cum pontifice primario nomine deſignatum. Certe Joſephus Ellemi filius, qui Matthiae Theophili filio συνιερᾶτο *in ſacris adjutor erat* & vicarius unicum in diem, id eſt, expiationis feſtum; nuncupatur etiam Joſepho ἕτερος ἀρχιερεὺς *pontifex alter.* Vide eum lib. XVII. cap. VIII. Et in magiſtrorum commentariis, vicarius pontificis, etiam *pontificis* nomine diſerte indigitatur, quod vide in iis quae ſub finem hujus capitis & capite primo libri ſequentis ea de re occurrunt. De hac ſententia conſulas Joſephum Scaligerum in prolegomenis Theſauro temporum praefixis, Caſaubonum Exercitat. XIII. §. 4, & 5. & Conſtantinum *L'Empereur* ad tit. Talmudic. *Middoth.* pag. 180. Quinta demum eſt illuſtriſſimi cardinalis Baronii, qui cum poſteriore ſententiae tertiae parte, quae ſtationum principatu nititur, aliam conjungit de Synedrii magni principatu velut huc attinente. *Non dicimus* (ſic ille in Annalibus Eccleſiaſticis ad annum Chriſti XXXI.) *Annam hac tantum ratione* (quoniam nimirum erat ordinis ſeu ſtationis alicujus ſacerdotalis princeps) *eſſe dictum principem ſacerdotum, ſed & alia prorſuſque diverſa; quam ſubinſerimus. Erat quidem apud Judaeos ex ſenioribus atque magiſtris conſlatum collegium, quod ab illis Synedrin (alias Sanedrin) dicebatur, conſtabatque ex ſeptuaginta duobus viris. Hujus originem a Deo per Moſen inſtitutam habes in libro Numeri, quando Deus Moyſi praecepit, ut ſeptuaginta viros deligeret, quos ſenes & magiſtros populi eſſe noſſet. Hoc ſeniorum collegium, junctis duobus aliis qui Heldad & Medad perſonas agerent (qui, licet remanſiſſent in caſtris, eodem tamen afflati ſpiritu prophetarunt) numero ſeptuaginta duorum ſemper perſeveravit in poſteris. Erat horum ſumma autoritas, ut qui de lege cognoſcerent, ac de propheta ac ſimul de regibus judicarent.* Dein pauculis interjectis; *Modo autem (quod ad rem propoſitam pertinet) qui praedictorum ſeniorum primus haberetur, idem princeps ſacerdotum dicebatur; cum alioqui ſummus ſacerdos primum omnium locum teneret, cunctiſque praeeſſet principibus ſacerdatum. Eratque horum perſunctio inſtar praefecturae Moſis & Aaron, quorum quandam ſimilitudinem exprimebant. Sicque Anna, cum eſſet ejuſmodi collegii princeps, merita, ſicut & Caiphas, princeps ſacerdotum dicebatur, licet utriuſque functio eſſet omnino diſtincta.* Et paulo poſt, *Videas inſuper in Evangelio* (D. Joannis capite XVIII.) *cum Chriſti cauſa ageretur, ac ſubinde de vero propheta quaeſtio eſſet, eundem primo ad Annam, tanquam ad principem ſacerdotum illius collegii eſſe perductum, ac demum ad Caipham, ſine cujus aſſenſu ſententia ferenda non erat. Videas etiam apud Acta Apoſtolorum, cum de lege eſſet judicium, nimirum de fide Chriſti, quam praedicabant apoſtoli, in eo conſeſſu primo loco nominatum Annam, inde Caipham, poſtea juxta conſeſſus ordinem Joannem, Alexandrum, ac caeteros. Haec ſunt quae de Annae & Caiphae principatu ſacerdotum inter ſe diſtincto habuimus dicenda.* Quod ad harum ſententiarum primam attinet, certe nullibi binorum ſimul pontificum pari jure ſimul utentium mentio extat. Et crebro apud Talmudicos occurrit, אין משיחין שנים כהנים גדולים כאחת, *Non ungebant binos in pontificatum ſimul.* Videſis Gemaram Hieroſolymitanam, ad tit. *Horajoth*, cap. III. fol. 47. col. 4. tantundem habetur eadem in Gemara, ad tit. *Joma*, cap. I. fol. 38. col. 4. & ad tit. *Megilla*, cap. I. fol. 72. col. 1. Item Maimonides halach. *Celi Hammikdaſch*, cap. IV. אין ממנין שני כהנים גדולים כאחת, *Non conſtituebant binos ſimul pontifices.* Tantundem non raro in Talmude item Babylonio. Neque aevo illo, quo venalis fuit & tam deſultoria dignitas, bini

ubi

ullibi pariter admiſſi ſimul leguntur. Et quod de Abiathare Zadoco conjuncto ſupra habetur, aut apud Joſephum de Manaſſe, qui *μέτοχος τῆς ἀρχιερωσύνης, pontificatus particeps* erat cum Jaddua, id de vicario aut *ſegene* potius capiendum. Quod de ſimilibus dicendum. Secunda vero, quae pontifices vult annuos, adeoque unico in anno commiſtos, Annam & Caipham, tametſi Joſephi pontificum laterculo nimium adverſetur, habet tamen etiam in commentariis Ebraeorum, quibus aliquantulum aſſeratur. Etenim de annui pontificatus uſu in poſteriori templi ſecundi aevo expreſſa eſt mentio in Gemara Babylonia, ad tit. *Joma*, cap. I. fol. 8. b. ubi de pontificatu pretio redimi ſolito agitur. Verba ſunt, ומחלפין אותה כל שנים עשר חדש, *Et permutabant illum ſingulis annis.* Vide ad Miſnam eandem Obadiam Bartenorium. Atqui interea temporalis hujuſmodi permutatio, veluti lege aut more certo ſubnixa ſibive conſtans, nullibi apud veteres eſt ſatis comperta. Etiam de compluribus in ipſo de quo loquitur Gemara intervallo (nam ad Haſmonaeorum tempora, & ea quae Simeonem Juſtum ſequuntur, ſpectat) conſtat ſatis eos non fuiſſe annuos, ſed perpetuos. Quod ad ſententiam tertiam & quartam attinet, certiſſimum quidem eſt, tum pontificum vicarios, tum eos qui ſive pontificatu deſtituti ſunt, ſeu expontifices, ſive oblationibus praeerant ſacerdotalibus, eo nomine inſigniri ſolitos, etiam & eos quibus erat pontificibus ſanguis conjunctior. Unde Joſepho (ex quo ſimilia Zonaras, alii) lib. XX. cap. VI. dicitur, ἐξάπτεται τοῖς ἀρχιερεῦσι στάσις πρὸς τοὺς ἱερέας, &c. ἕκαστός τε αὐτῶν στῖφος αἱθροίζεται θρασυτάτων ϗ νεωτεριζόντων ποιήσας, *Pontifices diſſidere coeperunt* (de tempore Agrippae junioris & Iſmaelis Phabaei filii pontificatu loquitur) *a ſacerdotibus*, &c. *& ſinguli incedebant ſtipati manu audaciſſimorum & ſeditioſorum hominum.* Et Haloſeos lib. II. cap. XXI. de Numidio Quadrato Syriae praeſide, *Ad Caeſarem*, inquit, *miſit* τοὺς ἀρχιερεῖς Ἰωνάθην ϗ Ἀνανίαν, *pontifices Jonathanem & Ananiam*; ubi etiam Jonathan ſeorſim paulo ante pontifex nominatur, cum tamen is diu antea eſſet exautoratus, uti ex laterculo liquet. Ananias autem ipſam pontificatus dignitatem tunc gerebat, quod ex libro XX. cap. III. & V. manifeſtum ſit. Atque ut Annas & Caiphas ſimul apud D. Lucam junguntur *pontificum* nomine (ſcilicet ſi nominis tantum communionem ſpectes) ita apud Joſephum Jonathas & Ananias. Neque mirum forte videatur, Annam prae caeteris ita cum Caipha apud D. Lucam conjungi, qui ipſe expontifex tanti eſſet apud populares honoris, ut non ſolum quinque haberet, ut in laterculo, filios omnes pontifices (quod nemini antea accidiſſe notat Joſephus) atque nunc pontificem generum, ſed etiam primarias in actione in humani generis Redemptorem partes, velut juriſdictionis ſeu poteſtatis civilis, quae pontificibus tunc permiſſa eſt, ſocius ageret, quemadmodum a D. Joanne docemur. Et in Act. Apoſt. IV. 6. *Congregantur Annas pontifex, & Caiphas, & Joannes, & Alexander,* ϗ ὅσοι ἦσαν ἐκ γένους ἀρχιερατικοῦ, *& quotquot erant ex genere archieratico*, ſeu *pontificali*; ubi Annas ita vocatur, officio ſacro Caipha etiam tunc fungente. Quin utrique *pontificum* nomine nuncupantur etiam exautorati, apud Joannem Antiochenum MS. lib. X. Hiſtoriarum, ubi, neſcio qua fide, tradit, Annam & Caipham pontifices cum Pilato vinctos, Neronis Auguſti juſſu, Romam ductos eſſe, atque ibi de judicio atque actione in Jeſum Chriſtum reſpondiſſe. Locus habetur in Excerptis Antiocheni nuper ab Henrico Valeſio ex Conſtantino Porphyrogenito editis. Sed codex ferme integer librorum ejus octodecim extat in bibliotheca Oxonienſi publica; cujus & editionem brevi futuram ſperamus. Summa eſt, & vicarios, & exautoratos, & ſanguine proxime conjunctos, ſtationumque ſacerdotalium principes, *pontifices* ſeu *ſummos ſacerdotes* nuncupari frequenter; id quod etiam in Evangeliis paſſim ſatis liquet. An vero ex hiſce fuerit rite elicienda ratio, curnam Annas ita cum Caipha nomine *pontificis* conjunctus, ei praeponatur, viderint eruditi. Ni pro expontifice aut vicario ſumatur, vix ſane eſt, ut ex ſententiis de *pontificis* nomine notionibus jam ante dictis communicato allatis, locum hic habere Annam quis admittat. At neutro modo ita Caiphae praeponendus fuiſſet, utcunque alias dignitatis prae caeteris egregiae, quod ſupra monitum eſt. Et *ſegenis* dignitas ejuſmodi erat, ut ſolenni ritu proxime ſecundus pontifici dextrum ejus latus, quemadmodum ראש בית אב, ſeu *princeps familiae ſacerdotalis* (quae puto vice ſua ſacris operam daret) ſiniſtrum in functione ſacra clauderet; quod docemur in Miſna, tit. *Joma*, cap. III. & IV. alibique. Nec ſane temere credendum videtur D. Lucam, qui Tiberii Auguſti, Pilati procuratoris, ac tetrarchatum nomine, annum, quo de loquitur, ſignaſſet, ſtatim bina, etiam ad tempora Ebraica denotanda, pontificum nomina ſubjungere voluiſſe, quorum alterum aut expontifex aut vicarius tantum; cum morem certiſſimum majorum fuiſſe ſciamus, eorum qui rebus ipſi praeerant, non vicariorum aut legatorum, nedum exautoratorum, nominibus annos & tempora ſignari. In re tam hactenus inacceſſa atque obſcura nimium haerere me fateor. Sed vero dum ſententiam quintam, quae Baronii & de Synedrio magno eſt, intueor, tametſi a viris doctis fere rejectam video, hanc nihilominus penitius introſpectam utcunque non ipſum, quod hic verum eſt, certe veriſimilioris ſententiae anſam praebere, non illibenter exiſtimarim. Scio quidem egregium illum virum hallucinationem ibi habere exploratiſſimam de numero illius Synedrii, quod non e LXXII. viris, ſed LXXI. perpetuo conſtabat. Nec ex Ebraeorum more conſeſſus habebatur juridicus, in quo numerus non ſemper impar. Haud minus a vero diſcedit, dum Synedrii illius principem ſemper *ſacerdotum principem* dici admittit. Nec eo modo Annam a Caipha diſtinctum, ut verbis citatis vult ille, concedere poſſum. Sed tamen utrumque ex Synedrii magni dignitatum ratione ita ſimul nominatum, non male forſan conjecerit, quiſquis rem totam cum Ebraeorum moribus rite perpenderit. Exhibere inter tot ſententias etiam mihi liceat conjecturam. Eam ut explicem firmemque, praemittenda ſunt nonnulla, quibus ſubnitatur. Primo, ex primaria reipublicae Ebraeorum inſtitutione, omnimodam juriſdictionem ordinariam cum imperio conjunctam fuiſſe in regibus, principibus, ſeu judicibus, atque in Synedriis, ſive magno illo Hieroſolymitano, qui conſeſſus erat

erat LXXI. virorum, ſive in caeteris XXIII. virotum, quae pet urbes diſpoſita. Id ſcilicet in Ebraeorum commentariis paſſim liquet. Secundo, pontificem ſeu ſacerdotem ſummum, quatenus tantum ſacra functione inſigniebatur, cum imperio ex primaria illa inſtitutione non praefuiſſe ; adeo ut non male quis dixerit (ad exemplum locutionis uſurpari ſolitae de epiſcopis, quibus territoria, dioeceſes & juriſdictio eſt, & de ſuffraganeis, quibus etiam eſt epiſcopalis dignitas ſeu ordinis poteſtas, ſed caetera deſunt) ad pontificem ea quae ſunt otdinis plene attinuiſſe, quae vero juriſdictionis ad principes & Synedria. Tertio, ſive extra ordinem interdum ſive innovata, ut ſub templo ſecundo, maxime ſub Haſmonaeis, reipublicae adminiſtratione, ita conjunctam fuiſſe pontificis ac principis dignitatem, ut qui pontificatum gereret, is etiam rebus cum imperio praeeſſet. Quarto, Ebraeis in Romanorum poteſtatem tandem redactis, ac dignitate pontificia, qua ſacra functio erat, ita pro arbitrio praeſidum atque procuratorum conferri, ut oſtenſum eſt, ſolita, juriſdictionem Hieroſolymis omnimodam, praeter eam quae Ebraeis permiſſa eſt, praeſidibus ac procuratoribus illis ceſſiſſe. Quinto, Ebraeis tunc permiſſam eſſe a Romanis juriſdictionem quandam utcunque minutam, qua judicia aliquot juxta leges patrias exercerent. Sexto, ex hac permiſſione Synedrium illud magnum ita etiam in temporibus de quibus loquimur, ſcilicet Chriſto Hieroſolymis agente, locum habuiſſe, ut in eo de rebus gravioribus, veluti de propheta (qua de re rectiſſime Baronius, ut expreſſim docemur ex Miſna, tit. *Sanhedrin*, cap. I.) agi ſoleret. Hinc eſt quod habetur in D. Marc. XIV. 53. *Et adduxerunt Jeſum ad* (πρὸς τὸν ἀρχιερέα) *pontificem* (ſeu *ſummum ſacerdotem*) *& convenerunt apud eum omnes* (οἱ ἀρχιερεῖς) *pontifices* (ſeu *ſummi ſacerdotes*) *& ſeniores, & ſcribae,* &c. *Omnes autem ſummi ſacerdotes* (ſeu *pontifices*, ſeu *principes ſacerdotum*: nam ita ἀρχιερεῖς indiſcriminatim redditur) καὶ ὅλον τὸ συνέδριον (*& totum Synedrium*, ſeu *omne concilium*) *quaerebant adverſus Jeſum teſtimonium, ut eum morti traderent, nec inveniebant.* Idem etiam capite proximo evangeliſta, *Conſilium*, inquit, *inibant ſummi ſacerdotes cum ſenioribus & ſcribis, & totum Synedrium, & Jeſum vinctum duxerunt, & tradiderunt Pilato.* Qui ſingulariter hic & ſignantius *pontifex* dicitur, Caiphas erat, uti diſerte habet non ſolum D. Matthaeus, qui totidem ferme verbis cap. XXVI. rem de Synedrio narrat, ſed etiam exemplaria aliquot D. Marci Graeca, praeter verſiones tum Syriacam tum Arabicam. Divus etiam Joannes, cap. XI. com. 47. *Collegerunt ergo pontifices & phariſaei* συνέδριον (*Synedrium*, ſeu *concilium*) *& dicebant, Quid facimus? quia hic homo multa ſigna facit.* Res ipſa inſuper & tota actionis ratio circa ſententiam in Chriſtum latam apud evangeliſtas narrata probat in Synedrium hoc magnum conveniſſe ſummos ſacerdotes, ſcribas, & qui aliis nominibus ejuſdem pars fuerint. Quin & Ebraei ipſi hoc agnoſcunt. Nam ubi de Synedrii illius tranſlatione e לשכת הגזית *liſkat hagazith*, id eſt, *conclavi lapideo* (quod ipſum λιθόστρωτον ſeu *lapidibus ſtratum*, ni fallor, D. Joannes nuncupat) in חנות *chanoth*, ſeu *tabernas*, loquuntur illi, adjiciunt, pro re nata interdum in *liſkat hagazith* ſeu *conclave* illud, quod templo Hieroſolymitano conjunctum eſt, Synedrium rediiſſe, כי עבדוא וישו וכיוצא בו, *ut in cauſa Jeſu, & ſimilibus*, quemadmodum legitur in Gloſſa Talmudica, ad tit. *Sanhedrin*, cap. IV. fol. 38. b. Septimo, poſtquam Romani praeſides ac procuratores ita pontificatus conferendi poteſtatem ſuo pro libitu toties exercuiſſent, totum genus archieraticum locum in illis Ebraicae adminiſtrationis velut reliquiis, quae hactenus genti permittebantur, adeoque in Synedrii illius collegis locum principem, obtinere ſolitum eſſe, ut videre eſt tum in jam adductis de Synedrio ipſo, tum aliis quae ſunt ejuſmodi, nec infrequentia in Evangeliis & Actis Apoſtolorum. Unde factum eſt quod in Arabica capitis quinti D. Matthaei verſione, ubi mentio fit *Synedrii*, quod ibi pro Synedrio hoc magno tum ab interprete, tum a viris doctis non paucis (quam bene non hic diſputo) ſumitur ; pro eo quod eſt *Synedrium*, ſubſtituitur ايمة الجماعة *ſacerdotes congregationis*, ſeu *concilii*. Atque *ita* (ſic adnotat Petrus Kirſtenius) *ſimul exprimitur e quibus concilium tunc temporis inter Judaeos conſtiterit.* Scimus quidem *ſcribarum, phariſaeorum, ſeniorum, ſummis ſacerdotibus* accedere etiam nomina, quoties fere Synedrium in Novo Foedere indicatur. Sed advertendum eſt & ſummos ſacerdotes principem locum ſemper fere habere, & caetera illa nomina non alia eſſe, quam quae & ipſis ſummis ſacerdotibus competere poſſent, & eos, qua praeeſſent, interdum etiam complecterentur ; ut apud D. Matthaeum, cap. XXIII. 2. Octavo, Synedrio illi magno binos perpetuo praefuiſſe, quorum alter (qui praeſes primarius) נשיא *naſi* ſeu *princeps* Synedrii, alter אב ſeu *pater* Synedrii, qui principi ſecundarius ; qua de re Talmudici paſſim, maxime in tit. *Sanhedrin*, cap. IV. quibus adde Maimonidem, halach. *Sanhedrin*, cap. I. Et de hiſce univerſis nos fuſius, Deo volente, in libris de Synedrio ſeu conſeſſu illo magno. Hiſce ita praelibatis, animadvertendum eſt, nomina illa τοὺς ἀρχιερεῖς, *ſummos ſacerdotes* ſeu *pontifices*, qua munus aliquod in decurtata illius aevi reipublicae Ebraicae formula denotant, aut functionem ſacram indicaſſe, aut praefecturam ſeu dignitatem civilem, qua ipſi pontifices prae caeteris eminebant. Ubi de functione ſacra dignitati propria ſimul cum pontifice verba fiunt, ibi ipſum qui ſingularem dignitatem, id eſt, pontificatum ab Aharone cum functione ſacra derivatum, obtineret, etiam in aevo quo de loquimur denotari palam eſt ; ut in epiſtola ad Ebraeos, atque in commentariis magiſtrorum qui illud ad aevum ſpectant, ſatis crebro. At vero ubi non omnino de functione ſacra, ſed de civili prorſus rerum adminiſtratione pontificum, id eſt, quatenus cum imperio a Romanis temperato praefuere, agitur, quemadmodum paſſim tum in Evangeliis tum in Apoſtolorum Actis, certe veri ſatis eſt ſimile ibi illo nomine deſignari pontifices, non qua in ſacram dignitatem evecti ſint, ſed qua adminiſtratione civili praeeſſent. Quale profecto notionis nominis diſcrimen habetur in ſynodis aliquot vetuſ-

Digitized by Google

tis, ubi *comitum* mentio. Dignitas comitiva plane palatina erat. Et quemadmodum qua palatina erat, ad ſynodos non ſpectabat, ita qua in ſynodis vicariam Auguſti poteſtatem gererent comites, nomen illud cum palatio ſeu ptimaria ejuſdem notione commune nihil habuit. At vero io ſynodi Chalcedonenſis actione prima, occurrit, Δὸς τὰς κόμητας, *date comites*, &, εἰσῆλθον οἱ κόμητες, *ingreſſi ſunt comites.* Ubi *comitum* (utcunque vocabuli generatim uſurpati) notio eam dignitatem ſingularem, cujus ratione vice imperatoris in ſynodo praeerant, qui comites erant, non omnino eam qua erant palatini aut vulgi ſenſu acciperentur, indicat. Adeo ut hoc velim, non magis pontifices qua pontifices & in ſacrae functionis dignitatem veherentur intelligi, ubi memorantur in locis jam de civili adminiſtratione aliiſque hujuſmodi adductis, quam comites in ſynodo illa, qua ſingularis erat ea ſive in conſiſtorio ſive alibi in palatio dignitas. Hinc, ſi conjecturae venia detur, exiſtimarim Annam & Caipham *pontifices* ſimul a D. Luca dictos, non qua ſacrae functionis dignitas illo nomine denotatur, ſed qua civilis eorum adminiſtratio, uti & caeterorum quibuſcum conjunguntur, ad ipſum annum de quo verba ibi fiunt indicandum, denotaretur; ſcilicet Annam tunc fuiſſe Synedrii (ut etiam & ipſe vult illuſtriſſimus cardinalis) principem, Caipham vero ejuſdem patrem. Fingatur binas ejuſmodi fuiſſe comitum in ſynodo quam diximus, aliave qualicunque (nam & in Epheſina *comitum* mentio obvia) praefecturas. Si quis annum in ſynodi actis Caeſariani imperii notaſſet, atque adjeciſſet, verbi gratia, ἐπὶ δὲ τῶν κομήτων Εἰρηναίου καὶ Διονυσίου, *ſub comitibus Irenaeo & Dionyſio*, certe nemo hic *comites* nominatos qua comites, ex vulgari & originaria vocis notione exiſtimaſſet, ſed ex praefecturis ipſis quas fuiſſent ſortiti ipſi; ut, pro more aevi, alii comitum nomine eminentes. Atque hoc ſane admiſſo, difficile non eſt dijudicare, curnam in Evangeliis ita mutuas invicem tradant in actione adverſus Chriſtum operas Annas & Caiphas, uterque etiam *pontificum* nomine; nimirum eo nomine quo ratione dignitatis ac generis archieratici (ut tunc tempora fuere) Synedrio, in quo actio illa inſtituta eſt, modo indicato, praefuere. Idem dici non incommode poteſt de Anna pontifice & Caipha cum caeteris Synedrii adſeſſoribus in quarto Actorum memoratis. Ita demum cur Caiphas, quem ſacram dignitatem ipſam velut Aharonis ſucceſſorem geſſiſſe intervallo illo ex Joſepho docemur, Annae poſtponatur, ratio non inepta reddi poteſt. Etenim principi Synedrii pater Synedrii erat ſemper ſecundarius. Sed vero nec principis nec patris Synedrii munus ſemper perpetuum erat, ſed ab alio ad alium pro re nata tranſlatum. Quod ex titulo Talmudico *Horajioth*, cap. III. aliiſque magiſtrorum commentariis elicitur. Et forſan tunc temporis annuum erat, ne imperii ejuſmodi prorogatio caeteris generis archieratici fraudi foret. Atque illinc forſan altera illa quaeſtio de Caiphae pontificatu ſuo anno apud D. Joannem deſignato ſolvenda. Nam ut *pontificum* nomen plurale in ſacra rerum civilium adminiſtrationis enarratione judices ac judicum praeſides (juxta ea quae jam dicta ſunt) ſignificabat, ita ſingulare *pontificis* nomen cum anni ejuſmodi denotatione uſurpatum, ipſum Synedrii principem ſignificaſſe quis exiſtimarit. Adeo ut anno Tiberii XV. ſeu in loco illo D. Lucae, Annas eſſet princeps Synedrii, Caiphas pater; anno vero paſſionis Annas pater, Caiphas princeps; poſtmodum vero Annas, inter ſuos utpote eminentiſſimus, itidem princeps, & Caiphas pater, ut in Actorum quarto. Certe etiam Ananias pontifex in Actis Apoſtolorum, cap. XXIII. 5. ubi Synedrio praeeſt, ἄρχων τοῦ λαοῦ *princeps populi* (qui forte ipſe Synedrii נשיא ſeu *princeps* eſt) agnoſcitur. Alia ſunt ejuſmodi in N. Foedere, ex ejuſmodi ratione forte intelligenda. Neque objiciat quis, ita fieri, ut ipſe ſacerdos ſummus qui in ſacrae functionis dignitatem evectus eſſet, principi Synedrii, dum pater eſſet ipſe, poſtponeretur, adeoque eo minor in illa reipublicae formula exiſteret. Id quidem adeo verum erat in civili rerum de qua loquimur adminiſtratione, ut Synedriorum ipſorum, non ſolum magni, ſed etiam minorum, juriſdictioni ſubeſſet pontifex ipſe, qui ſacrae functionis dignitatem gerebat, quod ex tit. *Sanhedrin*, cap. II. & paſſim in Ebraeorum liquet commentariis. Unde quomodo ipſi principi Synedrii, qua locum in Synedrio teneret, ſecundarius eſſet, minus eſt mirandum. Etiam advertendum eſt, moneri inſuper a doctiſſimis Rabbinis, paria nominum, per quorum manus in ſeculis anterioribus lex eorum oralis tradita eſt, ita eſſe in ſolenni eorundem recenſione intelligenda, ut alterum Synedrii principem, alterum patrem Synedrii denotet. Vide *Sepher Juchaſin*, fol. 159. a. Adeo ut hoſce ſignantius conjunctos prae caeteris eſſe, ſimulque in rebus gravioribus nominatos, novum non ſit autumare. Et frequentiſſima eſt apud Talmudicos mentio Ezrae, atque aliorum ejuſmodi, ובית דינו *& Synedrii ſui*, ubi de rebus decernendis agitur; perinde ac ſi tunc pro Synedrii principibus ex more eſſent ſemper accipiendi. Sed horum pleraque in libris, quos diximus, de Synedrio illo ſeu conſeſſu magno luculentius exequimur. Conjecturae autem veniam ſperamus, ejuſce, ſi viris doctis diſplicuerit, non adeo pertinaces. Ad Nicephorum patriarcham redimus. Theophilo, apud eum, Jonathae fratri, adjiciendum eſt ex codice MS. ὃν ἔπαυσεν Ἀγρίππας, *quem deſtituit Agrippas*. Praetermiſſo in Graeco codice Matthia, qui numerum in Joſephi laterculo decimum ſextum obtinet, ponitur Jonathan ejus frater Simoni proximus, atque iterum pontifex, quem dignitatem recuſaſſe diſerte memorat Joſephus. Ratio, puto, Nicephoro erat, quia eum pontificem poſtmodum dictum a Joſepho (ut jam animadvertimus) compererat, cum plane expontifex tunc tantum eſſet. Quod ſequitur Graecis depravatum nimis & mancum eſt, atque ex MS. ita reſtituendum, Ἰωνάθης, Ἀιλιωναῖος, ὁ καὶ (lege Ἀιλιωναῖος καὶ, &c.) Ἰώσηππος, Ἀνανίας ὃν δέσμιον Κοδρᾶτος εἰς Ῥώμην ἐπέπεμψεν. Ἰσμάηλος, Ἰώσηππος ὑπὸ Νέρωνος κατασταθείς, *Jonathas, Ailionaeus, & Joſephus. Ananias, quem vinctum Romam miſit Quadratus. Iſmaelus, Joſephus a Nerone conſtitutus.* Codex editus tantum pro hiſce habet, Ἰωνάθης Ἀιλιωνέων, ὁ καὶ Ἰώσηππος, ὑπὸ Νέρωνος κατασταθείς, *Jonathas Ailioneon, qui & Joſephus a Nerone*

Nerone conſtitutus. At Latini codices hic manuſcripto Graeco fere concordes. Ananum vero Anani ſeu Annae filium *Ananiam* appellat, & cum facit de quo Act. Apoſt. XXIII. 2. Poſterioris autem hujus intervalli pontifices aliquot aliter Rabbinis memorantur. Abraham Zacuthius, in *Sepher Juchaſin*, fol. 25. a. אליועני בן הקף וחנמאל המצרי שניהם כהנים גדולים ועשו כל אחד מהם פרה קודם ישמעאל בן פאבי בפ׳ ג׳ פרה, *AElioni filius Hachaph, & Chanameel AEgyptius, utrique pontifices fuere, & vacca rufa fecerunt, ante Iſmaelem filium Phabi; ut habetur capite* III. *de Vacca rufa.* Ita ſane in *Miſna* ejuſdem tituli. De Iſmaele filio Phabei, qui numerum in Joſephi laterculo ſuperiore occupat vigeſimum, verba fieri non dubito, & AElioni ipſum eſſe AElionaeum, de cujuſpatris nomine lectiones (ut oſtenſum eſt numero ejuſdem laterculi XVII.) variant. Sed de Chanameele apud Joſephum ac ſcriptores Chriſtianos nihil compertum. Alibi etiam Zacuthius cum memorat, & Iſmaelem filium Phabei praeceſſiſſe. Vide eum fol. 56. b. & 63. b. Quod vero aiunt Iſmaelem hunc decennio dignitatem tenuiſſe, id nimium Fl. Joſepho adverſatur. Sed Gurionidi unicus ei pontificatus annus tantum tribuitur. Utrum Iſmaelus hic idem fuerit, qui a Valerio Grato, imperante Tiberio, dignitate eſt donatus, non ſatis liquet. Certe temporis intervallum vix commode patitur, ut non ſint diverſi. Sed animadvertendum eſt, neutiquam Iſmaelis F. Phabi nomen in deſignandis qui praeceſſerint futiliter uſurpari. Idem eſt ac ſi dixiſſet, pontifices fuiſſe Chanameelem & AElionaeum tempore quo pontificatus & ſacerdotii dignitas ſplendorem ſuum hactenus retineret. Nam de Iſmaele hoc diſerte *Miſna*, tit. *Sota*, cap. IX. משמת רבי ישמעאל בן פאבי בטל זיו הכהונה, *Ex quo mortuus eſt Iſmaelus filius Phabi, ceſſavit ſplendor ſacerdotii.* Ac ſi qui ſequerentur, ſine ſplendore dignitati tantae debito, pontificatum geſſiſſent. Vaccae rufae autem ſacrificium (de quo lex habetur Numer. XIX. 2.) nonies tantum praeſtitum, aiunt in Miſna jam dicta; ſub Moſe ſemel, atque itidem ſub Ezra, ſub Simeone Juſto bis, ſub Joanne [Hyrcano] toties; ac demum ſingulis vaccis feciſſe ſingulos illos tres ex Abraha Zacuthio jam memoratos. Sub ipſo autem excidio Iſmaelem F. Eliſha, quem & unum aiunt fuiſſe מעשרה הרוגי מלכות, *ex decem iis qui tunc ob perduellionem morte plexi ſunt,* כהן גדול ſeu *pontificem* etiam faciunt. Videſis *Sepher Juchaſin*, fol. 25. a. & 31. a. & 63. b. Forte inoleverat, ut ipſi Ebraei clam pontificem conſtituerent alium praeter ipſum qui ſive a praeſidibus Romanis ſive a regibus palam factus. Qua de re etiam antea monitum eſt. Atque inde forſan, aut ex vicaria pontificis opera praeſtita, interpretandum eſt illud quod toties occurrit in Gemara Hieroſolymitana; Simeoni F. Camithi fuiſſe fratres ſex, qui univerſi ſummi pontifices. Verba ſunt ad tit. *Horajioth*, cap. III. fol. 47. col. 4. מעשה בשמעון בן קמחית שיצא לטייל עם המלך ערב יום הכפורים עם חשיכה ונתזה צינורה של רוק מפיו על בגדיו וטימאתו ונכנס יהודה אחיו ושמש תחתיו אותו היום ראה אמן שני בניה כהנים גדולים שבעה בנים היו לה לקמחית וכולן שמשו בכהונה גדולה

Narratur de Simeone filio Camithi, qui pridie diei expiationum, ſub crepuſculo, exibat ambulatum cum rege (Archelao tetrarcha) *quod defluebant ei ſtillae ſputi in veſtimenta ejus, atque eum inquinabant; unde ingreſſus eſt frater ejus Jehuda, qui vicariam ei praeſtaret operam. Eodem ſic die viſi ſunt bini ejus filii ſimul pontifices. Etenim ſeptem fuere Camitho filii, quorum unuſquiſque pontificatu functus eſt.* Id ipſum habetur in Gemara eadem, ad tit. *Joma*, cap. I. fol. 38. col. 4. & ad tit. *Megilla*, cap. I. fol. 72. col. 1. Atque etiam in Talmude Babylonio, ad tit. *Joma*, cap. I. fol. 47. niſi quod, pro *Simeone, Iſmael Ben Camithi* ibi in editis aliquot exemplaribus perperam legatur. Vides hic pontificem vicarium, ſeu unicam in vicem ſuffectum, *pontificem* praeciſe dici. Utrum caeteri Camithi filii eam ob cauſam, an quia a populo clam ſurrogati ſint, dignitate functi dicantur, aut in ſerie, quam ſupra ob oculos ex Joſepho poſuimus, ſub aliis nominibus depravatis, quaerendi fuerint, decernere nequeo. Certe obſervandum eſt etiam numerum pontificum ſecundi templi multum in Talmude utroque, ab eo, qui in Joſepho habetur, diſcrepare. Nam apud hunc lib. XX. cap. VIII. compertus eſt, ad ipſum templi ſecundi excidium ab inſtauratione, numerus quinquaginta duorum. At vero in utraque Gemara, ad titulum *Joma*, cap. I. alii octoginta ſtante templo ſecundo dignitate fuiſſe functos aiunt, alii plures, etiam uſque ad octoginta quinque. Et ad hanc rem inprimis advertendum eſt quod in primo contra Apionem habet Joſephus, Οἱ ἀρχιερεῖς παρ᾽ ἡμῖν ἀπὸ δισχιλίων ἐτῶν ὀνομαστοὶ παῖδες ἐκ πατρὸς εἰσιν ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς, *Pontifices apud nos a duobus millibus annorum nomine deſignati, filii ex patribus, habentur in laterculis.* Quod de annorum numero ſcribit, intelligere nequeo. Nam etiam, ex ſuiipſius alibi calculo, trecentis annis aut circiter minus eſt intervallum ab Aharone ad ejuſce ſeculum. At vero, ut annorum numerum praetermittamus, ſucceſſio hic memorata ad pontifices ſive a Syrorum regibus ſive a Romanis aut ex eorum autoritate, abſque ſanguinis proximitate, creatos attinere, puto, nequit. Nonne igitur laterculos innuit eorum, qui veri haeredes habiti, turbidis in rebus contra dominantium libidinem non erant palam agnoſcendi? Commentum adjicimus hic ex *Thoſiptha*, ad tit. *Joma*, cap. I. fol. 9. a. de numero pontificum tam primi quam ſecundi templi, quod ſane obſervatu in re adeo inacceſſa indignum omnino non eſt. Ad locum ſuperius allatum ex Gemara utraque de numero octodecim pontificum templi primi, notatur in *Thoſiphtha* non octodecim ſed octo tantum a nonnullis ibi potius intelligi, idque ex I. Paral. VI. 10. eliciendum, ubi legitur, *Azariah, qui ſacerdos in templo quod extruxit Salomon,* & dein recenſentur *Amariah, Achitob, Zadoc, Shallum, Chelkia, Azariah, Saraiah, & Jehoſedec in captivitate Babylonica aſportatus.* Adeo ut extremo, cui defuit templum, praetermiſſo, octo relinquantur, qui templo primo dignitate fungerentur. Sed interea tam ex fide exemplarium utriuſque Talmudis, quam ex autoritate vetuſti libri *Siphri* dicti, legi quidem ibi octodecim; quod tamen juxta ſententiam illam ita interpretandum, ut ex illis octodecim novem

eſſent

eſſent *ſegenes* ſeu pontifices vicarii, reliqui pontifices ipſi ſeu primarii. Quin & in ſecundo templo eadem ratione fuiſſe circa DC pontifices, ſcilicet CCC qui primarii, totidemque vicarios. Certe pontifices in ipſa Gemara ibidem templi ſecundi ſunt numero rotundo trecenti; quorum (ut nonnullis ibi placet) כל אחד ואחד לא הוציא שנתו, *nullus annum ſuum ſuperavit*, id eſt, ultra annum eorum nemini protogata eſt dignitas. Quod ſane tum hiſtoriis Chriſtianorum, tum Joſepho, aliiſque etiam ex ipſis Talmudicis nimium adverſatur. Alia etiam affertur in *Thoſiphtha* ſupputatio pontificum octodecim, quae non a templi primi initiis, ſed ab ipſo pontificatu Eleazaridis iterum donato, ſeu a ſacra illa in Numeris, cap. XXV. 13. ejuſdem confirmatione, incipit. Adeo ut inter Phineeſum, cui ſacra illa facta eſt confirmatio, atque Saraiam, qui abductus caeſuſque eſt, perpetua Eleazaridarum octodecim ſeries, juxta citatum Paralipomenon locum, praetermiſſis omnino Ithamaridis (veluti quorum ratio in Talmudica illa numeratione nulla eſt) ex illa ſententia habeatur. Sed vero proximos illos Phineeſi nepotes in vetuſtis Ebraeorum commentariis (ſi Joſephum excipias) alibi pontificibus accenſeri non memini compertum.

C A P. XIII.

De eo quod apud veteres, de perpetua regni & pontificatus apud Ebraeos conjunctione, occurrit.

PRaetermittendus hic non eſt veterum aliquot error ille manifeſtus, Ebraeos ſibi ſemper eoſdem reges habuiſſe & pontifices. Ita Trogus in Juſtini Epitoma, lib. XXXVI. *Poſt Moſen*, inquit, *filius ejus Araas* (ſeu, ut codices aliquot MSS. *Arruans*, pro *Aarone* proculdubio, ut fieri in hujuſmodi nominibus amat, ſubſtitutus & cognatione falſa Moſi conjunctus) *ſacerdos ſacris AEgyptiis, mox rex creatur: ſemperque exinde hic mos apud Judaeos fuit, ut eoſdem reges & ſacerdotes haberent; quorum juſtitia religione permixta, incredibile quantum coaluere.* Diodorus item lib. XL. apud Photium de Moſe verba faciens, Καὶ τὴν τῶν νόμων, inquit, καὶ τῶν ἐθῶν φυλακὴν τούτοις (ἱερεῦσι) ἐπέτρεψε· διὸ καὶ βασιλέα μὲν μηδέποτε τῶν Ἰουδαίων, τὴν δὲ τοῦ πλήθους προστασίαν δίδοσθαι διὰ παντὸς τῷ δοκοῦντι τῶν ἱερέων φρονήσει καὶ ἀρετῇ προέχειν. Τοῦτον προσαγορεύουσιν Ἀρχιερέα, καὶ νομίζουσιν αὐτοῖς ἄγγελον γίνεσθαι τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων, *Legum atque morum cuſtodiam ſacerdotibus permiſit. Unde eveniebat, regem quidem apud Judaeos non fuiſſe, ſed populo ſemper praefuiſſe aliquem ex ſacerdotibus qui intelligentia ac virtute praecelleret. Hunc appellant ſummum ſacerdotem (ſeu pontificem) eumque exiſtimant ipſis eſſe mandatorum Dei nuncium.* Error quidem ipſe craſſus; ſed qualem non mirum eſt imbibiſſe hos ſub Auguſti aevum ſcriptores. Etenim Hiſtoriam Sacram plane ignorantes, veterem Ebraeorum politiam, ex ea quae tunc noviſſima fuerat, nempe tum Haſmonaeorum regno, tum archieratici generis ſub Romanis praefectura, aeſtimabant. Neque ſane ante Haſmonaeorum res, Ebraeorum nomen ac politiam apud Graecos aut Latinos adeo claruiſſe comperimus. Tunc vero ex legationibus, foederibus, rebuſque bellicis, utriſque haud parum Ebraei innotuere: quod ex Maccabaicis & Joſepho ſatis liquet. Etiam & conſcriptum eſt volumen tunc utriſque legendum, cui titulus, Βιβλίον ἡμερῶν ἀρχιερωσύνης Ἰωάννου τοῦ Ὑρκανοῦ, *Liber Chronicorum pontificatus Joannis Hyrcani*, ut videre eſt I. Maccab. XVI. 24. qui Vulgata verſione dicitur *Liber dierum ſacerdotii ejus*. Etiam & Graece extitiſſe opus illud Lugduni, in bibliotheca, quae fuerat Sanctis Pagnini, ſub annum Chriſti MDLX. teſtatur Antonius Poſſevinus in Apparatu Sacro; ſed incendio, anno proximo, ipſam conflagraſſe bibliothecam. Cum igitur cernebant illius aevi ſcriptores, eoſdem fuiſſe Ebraeis per centum amplius annos (nam totidem praefuere Haſmonaei) pontifices & reges ſeu principes; quin & pontificibus, pro dominantium libidine poſtmodum ſuffectis, tantam prae aliis in adminiſtratione civili poteſtatem permiſſam fuiſſe, aliquam itidem gentis ſuae praefecturam, προστασίαν *praeſulatum* ſeu *principatum* quendam, eos (quemadmodum ferme in Anglia olim hodieque in Germania Ebraeorum epiſcopus ſeu presbyter ſummus) ſemper obtinuiſſe, quod etiam tum ex Joſepho, tum ex hiſtoria evangelica, atque e ſupra dictis, cuivis facile elicitur; inde hallucinati exiſtimarunt pariter anterioribus in ſeculis, atque ab ipſis reipublicae ſacrae primordiis, regnum ſemper atque pontificatum apud illos conjunctum fuiſſe. Hiſce igitur in rebus doctior Tacitus, quippe qui & Fl. Joſepho coaevus & ſcriptorum ejus forſan lector erat, honorem pontificatus regno aſſumptum eſſe, non perpetuo conjunctum, ipſum Haſmonaeorum principatum palam indicans, memorat. *Rex*, inquit, *Antiochus demere ſuperſtitionem* (Judaeorum) *& mores Graecorum dare adnixus, quo minus teterrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus eſt. Nam ea tempeſtate Arſaces deſciverat. Tum Judaei, Macedonibus invalidis, Parthis nondum adultis (& Romani procul aberant) ſibi ipſi reges impoſuere, qui mobilitate vulgi expulſi, reſumpta per arma dominatione, fugas civium, urbium everſiones, fratrum, conjugum, parentum neces, aliaque ſolita regibus auſi, ſuperſtitionem fovebant: quia honor ſacerdotii firmamentum potentiae aſſumebatur.* Sic ille in Hiſtoriarum quinto. Sed & ſcriptores Chriſtiani veteres audacter a reditu ex captivitate Babylonica ad ſeculum quo natus eſt Chriſtus, genti tradidere Ebraeorum praefuiſſe, qui tam regum ſeu principum quam pontificum ſimul nomine ungerentur; adeo ut in eo intervallo regnum & pontificatum conjungi velint. Seculum autem illud ab Alexandri Jannaei alii, alii a filii ejus Hyrcani exceſſu & Herodis magni tempore auſpicantur, ita in eo finiri volentes Danielis prophetae hebdomadas, atque tunc exciſum eſſe *Unctum*, ſeu veterem unctorum tum regum tum pontificum progeniem, ipſamque legitimam ad veterem ritum unctionem terminum accepiſſe. Qui Herodis tempori atque Hyrcani exceſſui haec tribuunt, ut plerique, ob ejus, utpote alienigenae ſeu proſelyti, regnum atque Ana-

neli

neli eorumque qui ſequuntur venalem pontificatum id faciunt. Qui Alexandrum Jannaeum poſtremum hic fecere, id voluere, eo quod illi demortuo ſucceſſit Salina ſeu Alexandra uxor, pro cujus arbitrio pontificatus, ut ante docetur, Hyrcano filio donabatur. Ita enim legitimam ſucceſſionem finem aiunt ſortitam eſſe. De hac re videſis Euſebii Chronicon, numero MDCCCCLXXXIII. eundem lib. VIII. Demonſtrationis Evangelicae, & Eccleſiaſticae Hiſtoriae, lib. I. cap. X. Cedrenum, Chronicon Alexandrinum, Excerpta Euſebii, Africani, aliorum Graecobarbara, pag. 65. praeter recentiores qui annales conſarcinant, & Epiphanium in Haereſi XXIX. quae eſt Nazaraeorum; ubi omnimoda annorum accuratione neglecta, & legitimae ſucceſſionis in Alexandro Jannaeo finis atque inſtaurati in Jeſu Chriſto pontificatus ratione tantum habita, ita oſcitanter conjunguntur Herodes, Jannaeus, Auguſtus & Chriſtus, ut diſerte, ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἀπὸ γένους ἱερατικοῦ καὶ βασιλικοῦ, *tempore Alexandri genere ſacerdotali & regio oriundi,* Chriſtum natum etiam aſſeratur. Medelam adhiberi vult vir ſummus ad Euſebii numerum citatum huic Epiphanii loco, quam vide. Certe id interea animadvertendum ex hujuſmodi annorum & rerum confuſione, Ebraeorum aliquot etiam falſam invaſiſſe olim opinionem, tempora Jannaei & natalium Chriſti (quae revera centum amplius annis disjunguntur) concurriſſe. Abraham Ben David in Cabala; כותבי זכרונות בישראל אומרים שיהושע בן פרחיה רבו של ישו הנצרי ואם כן הוא בימי ינאי המלך היהודים, *Hiſtoriographi Iſraelitarum dicunt Joſuam Ben Perachia magiſtrum fuiſſe Jeſu Nazareni; quod ſi ita eſt, neceſſe eſt ipſum fuiſſe in diebus Janai regis Judaeorum.* Fuere etiam qui non ſolum conjunctum volebant regnum & pontificatum ab ipſo captivitatis tempore, ſed etiam ipſos Haſmonaeos tam pontifices quam principes ex familia Davidica ſeu regia, id eſt, ex tribu Juda, fuiſſe, tradere non ſunt veriti. De utriuſque tribus commixtione, vide Cedrenum, & Epiphanium loco citato. De Haſmonaeis autem, Saidus Batricides patriarcha Alexandrinus, Auguſti tempora exequens,

وكان ملك اليهود قد انقطع من ال داوود منذ
وقت سباهم نبختنصر لان اليهود لا يملكون
عليهم ملكًا والي اليوم الاّ من نسل داوود
وكان كاهنًا من نسل داوود يقال له
ارسطوبل يدبر اليهود كالملك

Reges, inquit, *Judaeorum olim a ſtirpe Davidica deſumebantur, etiam a tempore quo in captivitatem abducti ſunt a Nabuchadneſare; ſiquidem Judaei regem ſuper ipſos minime conſtituerunt, uſque ad diem hodiernum, qui non eſſet ex ſtirpe Davidica. Erat autem ſacerdos ex Davidica ſtirpe cui nomen erat Ariſtobulus; & Judaeis ut rex praefuit.* De Ariſtobulo Hyrcani fratre, cujus etiam poſtea meminit, loquitur. Sed neque Ariſtobulum ſeu Haſmonaeos ſtirpi Davidicae per conjugia conjunctos fuiſſe, probari poteſt. Ex Levitica quidem tribu, genere ſacerdotali, atque ex vice Joaribi oriundos ſatis ſcimus ex primo Maccabaeorum. Neque ſatis probari poteſt illud de conjuncto regno ac pontificatu poſt reditum e captivitate, ad Haſmonaeorum exitum. Verum quidem eſt, non abſurde eum facere qui ex Jaddi pontificis hiſtoria apud Joſephum, & Abraham Ben David in Cabala conjiceret, ſummam rerum penes eum fuiſſe, cum Alexander Macedo Hieroſolyma adveniebat. Et partes regias ei manifeſto ſatis attribuit Joſephus. Ad eum ſcribit Alexander, ut forum rerum venalium exercitui ſuo permitteret, atque ut ea quae antea Dario conſerre ſoleret, nunc daret Macedonibus. Reſpondet pontifex ſe juramento obligatum Dario, hoſtibus ejus ſe neutiquam opem laturum. Quo reſponſo iratum regem, poſtmodum ut imperator ſeu rex gentis ſuae, non minus ac pontifex, excipit. Quae fuſius narrat Joſephus, atque ex eo alii. Foedus item ab eo cum Alexandro initum. Quae omnia jura ejus majeſtatis tunc temporis deſignant. An ea fuerint temporaria an perpetua, non diſputo. Sed vero vix dubitare queo, quin hiſce coaevus & Alexandri praeceptor Ariſtoteles, etiam ipſum Ebraeorum ſub Jadduae pontificis & Alexandri adventus tempora, reipublicae ſtatum in animo haberet, cum de civitatibus aliquot locutus eſt, apud quas θυσίαι μὲν κατελείφθησαν τοῖς βασιλεῦσι μόνον· ὅπου δὲ ἄξιον εἰπεῖν εἶναι βασιλείαν, ἐν τοῖς ὑπερορίοις τῶν πολεμικῶν τὴν ἡγεμονίαν μόνον εἶχον, *ſacra ſolum regibus* [domi] *relicta ſunt: ita tamen ut regni nomen in eo retineretur, quod foris rebus bellicis praeeſſent.* Locus eſt Politicorum III. cap. X. Etiam de Jaſone pontifice ab Antiocho Epiphane creato Joſephus in libro de Rationis Imperio, cap. IV. ὁ δὲ ἐπιτρέψειν αὐτῷ καὶ ἀρχιερᾶσθαι καὶ τοῦ ἔθνους ἀφηγεῖσθαι, *ille vero eum conſtituit tum pontificem tum gentis ſuae principem.* Singularia ejuſmodi ſunt forte alia. Sed de univerſis caeteris illius intervalli temporibus ex hiſce decernendum tuto non eſt. Quin enim, pontificatum gerente in ipſo e captivitate reditu Joſua filio Joſedeci, praefuit Zerubabel ex tribu Juda; cui in principatus dignitatem ſucceſſiſſe poſteros ejus ſcribunt Ebraei in Seder Olam Zuta; Meſchullamum ſcilicet filium, hujus deio filium Hananiam, Hananiae item filium Baraciam, atque hujus itidem filium Haſadiam; & poſt horum principatum, in Haſmonaeis coepiſſe regni & pontificatus conjunctionem. Quod vero habent hic de τῷ κατὰ τὸν νόμον χρίσματι, ſeu *legitima unctione,* qua regia, qua pontificia, in Haſmonaeorum exceſſu finita ſcriptores Chriſtiani, id quam vero ſit conſonum, ex iis quae libro proximo de unctione pontificali ex Ebraeorum commentariis traduntur, eſt expendendum.

Libri Primi Finis.

D E

DE SUCCESSIONE IN Pontificatum Ebraeorum.

Liber Secundus.

CAP. I.

Sequentium diſtributio. De Sanguinis proximitate, cujus in pontificatus, uti etiam in aliarum apud Ebraeos dignitatum, ſucceſſione ratio habebatur. Et de ſegene, ſeu pontifice ſecundario ſeu vicario.

QUAE juris ſunt, ſeu legitima quae ad ſucceſſionem pontificalem apud Ebraeos ſpectabant, in genere cernuntur triplici. Primum eſt, perſonae qualitas. Secundum, ritus ſolennes in novo pontifice conſecrando adhibiti. Tertium, poteſtas forenſis ſeu juriſdictio, cujus autoritate de binis illis erat decernendum. Perſonae qualitas in ſpecie reperitur quintuplici. Perpendebatur I. Sanguinis proximitas, II. Natalium puritas, III. AEtas miniſterio ſacro idonea & legitima, IV. Corporis habitudo, V. Animi integritas ac vitae, & exiſtimatio. Proximitas, quae ſufficiebat hic, duplici nitebatur praerogativa; altera quae ſexus erat, quae aetatis altera. Sexus rationis par jus habebatur in univerſis, quibus deferendum erat τὸ τῆς ἱερωσύνης μεγαλεῖον, *ſacerdotii cujuſcunque dignitas*; idque ex primaria ejus inſtitutione. Neque enim ſolum, qui maſculus eſſet, admittendus erat, ſed is etiam duntaxat qui ex maſculis tantum in ſtirpe Aharonica eſſet oriundus; adeo ut nepos ex filia, caeterique ſequiori ita conjuncti ſexu, ſemper, non aliter ac filiae, dignitate arcerentur. Unde Moſes Maimonides ad illud Numerorum capite XVIII. 4. זר ſeu *alienigena*, ſive *extraneus*, *non miſcebitur vobis*, τὸ זר ſeu *alienigenam* pro univerſis illis ſumit, qui ex Aharonis prole maſcula non fuerint maſculi. Verba ejus ſunt in halach. *Biath Hammikdaſch*, cap. IX א׳ וזהו זר כל שאינו מזרע אהרן הזכרים שנאמר וערכו בני אהרן והקטירו בני אהרן בני אהרן ולא בנות אהרן, *Extraneus* (ſeu *alienigena*) *hic eſt, quiſquis non fuerit ex ſemine Aharonis, idque ex maſculis, ſecundum id quod ſcriptum eſt* (Levit. I. 18.) ET DISPONENT FILII AHARON, *&* (Levit. III. 8.) ADOLEBUNT FILII AHARON. *Filii Aharon, & non filiae Aharon.* Et cujus ipſae capaces neutiquam fuere, ut dignitas ea ad earum poſteros jure tranſmitteretur haereditario, fieri nequibat. Quemadmodum autem omnes maſculi e maſculis oriundi in ſtirpe Aharonica, ſacerdotali dignitate, ubi, ob cauſam aliquam earum quae infra indicantur, arcendi non erant, gaudebant; ita mortuo pontifici is tantum ex ejuſmodi maſculis jure ſuccedebat, qui aut filius erat primogenitus, aut nepos primogenito vicarius, aut aliter, in haereditariae ſucceſſionis in bona ſtemmate, primogeniti atque proximi locum, ubi nil aliud obſtabat, obtinebat; foeminis & qui ex eis nati, omnino praetermiſſis. Quod aetatis hic praerogativam appellamus; *primogeniti* & *natu maximi* vocabula idem hic ſonant. Hinc ob aetatis praerogativam anteponebatur in ſucceſſione Eleazarus Ithamaro natu major. Joſephus lib. IV. Originum Judaicarum, cap. IV. πρὸς Ἐλεάζαρον διὰ τὴν ἡλικίαν ἡ ἀρχιερωσύνη παρῆλθεν, *Ad Eleazarum propter aetatem pontificatus advenit.* Inde etiam in Haſmonaeorum pontificatu praefere-

batur Hyrcanus Ariſtobulo fratri minori, ut idem Joſephus lib. XIII. cap. XXIV. Ob eandem cauſam Salomon Jarchius ad I. Paralip. XXIV. & Aben Ezra ad caput I. Haggaei, Joſuam filium Joſedeci praelatum aiunt Ezrae patruo, utpote fratris majoris filium; tametſi Jarchius alibi (quod ſupra monuimus) aliam & maxime rei ipſi incongruam rationem oſcitanter adſerat. Citato etiam loco bene adnotat (ad verba illa ibi ſacra de Nadab & Abihu filiis Aharonis Eleazaro natu majoribus, ſed patre ſuperſtite demortuis, *Et filii non erant illis*) אבל אם היו לנדב ואביהוא בנים היו קודמים לאלעזר ואיתמר בכהונה גדולה, *Atqui ſi fuiſſet Nadobo & Abihu filii, ipſi in ſummo ſacerdotio fuiſſent Eleazaro & Ithamaro anteponendi.* Idem jus in dignitatum caeterarum, quotquot perpetuae fuere, ſucceſſione plerumque obtinebat. De regali, II. Paralip. XXI. 3. *Regnum autem transſmiſit ad Joramum, eo quod eſſet primogenitus.* De Jehoſaphato rege verba fiunt. Cum tamen interdum, in regni ſucceſſione, minor majori anteponeretur; quod vide in exemplo Joahazi & Joachimi filiorum Joſiae regis, II. Regum XXIII. 31. & 36. Ubi conſulas, de aetate, Gerſomidem, Davidem Kimchium, & Jarchium, praeter Gemaram Hieroſolymitanam, ad tit. *Sota*, cap. VIII. ſol. 22. col. 3. & ad tit. *Horajoth*, cap. III. ſol. 47 b. & ad tit. *de Siclis*, cap. VI. ſol. 49. col. 4. De ſucceſſionis autem jure ordinatio Maimonides, halach. *Celi Hammikdaſch*, cap. IV. כשימות המלך או כהן גדול או אחד משאר הממונים מעמידין תחתיו בנו או הראוי לירשו וכל הקודם לנחלה קודם לשררות המת והוא שיהיה ממלא מקומו בחכמה או ביראה אעפ שאינו כמותו בחכמה שנאמר במלך הוא ובניו בקרב ישראל מלמד שהמלכות ירושה והוא הדין לכל שררה שבקרב ישראל שהזוכה לה זוכה לעצמו ולזרעו, *Mortuo rege aut pontifice aut alio quovis in dignitate* perpetua *conſtituto, loco ejus ſubſtituitur filius ejus, aut is, qui jure haereditario eſt proximus. Nam quiſquis in haereditate anteferendus eſt, etiam is in defunctis dignitatibus eſt anteferendus* (ſexus, ut diximus, ratione habita) *modo ejuſmodi fuerit, ut locum ejus cum ſapientia ſuppleat, aut ſaltem cum timore, tametſi ei ſapientia ſit diſpar; ſecundum id quod ſcriptum eſt* (Deut. XVII. 20.) *de rege*, IPSE ET FILII EJUS IN MEDIO ISRAEL. *Animadvertendum eſt inde regnum eſſe haereditarium. Atque hoc etiam jus eſt univerſis dignitatibus, quae ſunt in medio Iſraelis, ut qui in earum aliquam fuerit evectus, is eam non ſibi ſolum, ſed & poſteris ſuis retineat.* Tantundem ipſe in halach. *Melachim*, cap. I. & videſis Gemaram Babyloniam, ad tit. *Cethuboth*, cap. XII. ſol. 103 a. & Syracidem, cap. XLV. 25. De perpetuis autem, & quarum conſtans erat uſus, dignitatibus, haec tantum intelligenda ſatis docet Maimonides, dum, in priore loco, ſacerdotem משוח מלחמה, *unctum in bellum* ex lege Deuter. XX. 2. ad poſteros dignitatem ſuam non tranſmittere monet. Pro re enim nata conſtitui ſolebat ejuſmodi praefectus ſacer bello, nec perpetuus erat. Et de eo, ad hanc rem, videſis *Sepher Siphra*, col. 68. Perpetui autem fuere magiſtratus hic ſacri, veluti סגן ſeu *pontifex ſecundarius* גזבר, id eſt, *quaeſtor aerarii ſacri*, id genus caeteri, qui in Rabbinorum commentariis paſſim ſunt obvii.

Sed etiam in earum ſucceſſione, vix intelligi poteſt, quomodo non aeque obſtarent alii defectus, praeter eum qui timoris erat, velut aetatis; niſi aut tutelae ibi locus, aut proximioris ex ſanguine admiſſio concedatur: qua de re in pontificali ſucceſſione exempla aliquot in ſuperiori libro occurrunt. Advertendum autem, ſucceſſionem in ſegenis ſeu pontificis ſecundarii ſeu vicarii, ſive ſecundi a ſummo ſacerdote dignitatem ejuſmodi fuiſſe videri, ut, ex more ordinario ſeu uſitatiori, is, qui ſpe proximior eſſet pontificatus haeres, hanc gereret; eamque, cum pontifex is fieret, haeres dein proximus itidem reciperet. Unde non defuere, qui ex eo quod ut plurimum aut ſaepe eveniebat, pronunciarent, neminem in pontificatum evehendum עד שנעשה סגן, *antequam fieret ſegen.* De qua conſulas gloſſam in Gemaram Babyloniam, ad tit. *Menachoth*, cap. XIII. ſol. 109 b. & Zacuthium in *Sepher Juchaſin*, ſol. 57 a. Certe Jadduae pontifici ſegen videtur fuiſſe frater Manaſſes, tametſi filii ei non deeſſent bini, Onias & Manaſſes, qui poſtea pontificatum utrique geſſere. Vide Joſephum lib. XI. cap. VIII. ubi *μετέχειν τῆς ἀρχιερωσύνης, pontificatus participem eſſe* (quod de Manaſſe fratre dicitur) non aliter forte intelligendum; participem ſcilicet in ſacro aerario, proventu, id genus caeteris diſponendis, etiam & ſacri ad altare miniſterii pontificii adjutorem aſſiduum. Non raro etiam occurrit nomen in Talmude utroque, ꝧ Rabbi Chananiah סגן הכהנים, *ſecundarii ſacerdotibus ſummis*; de quo Zacuthius loco citato. Et Zephanias כהן משנה *ſacerdos ſecundarius* Sareae pontificis memoratur, II. Regum XXV. 18. & Joſepho lib. XI. cap. XI. De ſegenis autem ſeu pontificis vicarii dignitate ac officio advertendum eſt quod legitur in tit. *Joma*, cap. I. ומתקינין לו כהן אחר תחתיו שמא יארע בו פסול, *Et conſtituebant ei alium ſacerdotem vicarium, ſi quid forte, quod eum profanaret* (veluti ſeminis fluxus, ſeu hujuſmodi alia) *accideret.* Et ſaepius occurrit apud Talmudicos, ut dictum Rabbi Chananiah, qui ipſe סגן הכהנים ſeu *ſegen pontificum* dici ſolet, למה סגן ממונה שאם יארע בו פסול בכהן גדול נכנס ומשמש תחתיו, *Ideo conſtitutus eſt ſegen, ut ſi quid profanum pontifici ipſi accideret, ille ingrediatur & vice ejus fungatur.* Quod vide in Gemara Babylonia, ad tit. *Sota*, cap. VIII. ſol. 42 a. ad tit. *Joma*, cap. IV. ſol. 39 a. alibi. Etiam & ſegenem non ſolum כהן אחר *ſacerdotem alium*, ſed etiam כהן גדול אחר, *pontificem alium* nuncupabant. Maimonides, halach. *Abodath Jom haccipurim*, cap. I. ומתקינין לו כהן גדול אחר, *& conſtituebant ei pontificem alium.* Sic item Moſes Mikotzi, Praecept. affirm. CCIX. alii. Initiabatur autem hujuſmodi vicarius ex ipſo quod praeſtabat, pontificis, ſi interea forte pollutus eſſet, vice ſacro miniſterio. Maimonides ibidem, זה שנכנס תחתיו אינו צריך חינוך אלא עבודתו מחנכתו ומתחיל מעבודה שפסק בה הראשון, *Is qui vicarius fit non aliter initiatur* (ſeu *conſecratur*) *quam ex ipſius ſacro miniſterio, quod ei eſt initiatio. Incipit autem ibi ſacris fungi, ubi deſinit pontifex primarius.* Atque hoc maxime de feſti expiationis ſacris dici ſolet; elapſo feſto ipſo, ſeu mundata pollutione, in integrum reſtituebatur primarius. Vicarius autem, inquit Maimonides, עובד בכל מצות כהונה גדולה אלא שאינו ככהן גדול,

idoneus

idoneus manet omnibus praeſtandis quae ad pontificatum attinent, tametſi non fuerit ut pontifex habendus: cum tamen ab aliis negetur, vicarium ipſo die feſto elapſo, aut pontificis partes aut ſacerdotis gregarii rite agere, ſed veluti medioxumi locum tenuiſſe; eo quod in dignitatibus ſacris legitimum non habent deſcenſum, unde nec in ſacerdotum gregem eum reverti volunt: pontificem autem agere non potuiſſe, quia pontifex erat alius. Praeter citatos magiſtrorum commentarios vide Gemaram Babyloniam, ad tit. *Joma*, cap. I. fol. 13. & ad cap. V. fol. 47. a. praeter Hieroſolymitanam, fol. 38. col. 3, & 4. atque eandem, ad tit. *Megilla*, cap. I. fol. 72. col. I. & ad tit. *Horajioth*, cap. III. fol. 47. col. 4. ubi exempla etiam habentur in Jehuda fratre Simeonis filio Camithi, qui ei die expiationis erat vicarius, aliis item. Et vide ſupra lib. I. cap. XI. ubi de Joazaro pontifice agitur. Qui autem ita ſubſtitutus eſt in vicarii munus, ſegenis nomen perpetuo retinebat, & vicarius erat pontifici perpetuus; ita tamen ut in ſacris ipſis pontifici propriis obeundis partes nullas omnino haberet, niſi tantum tempore quo ipſe pontifex pollutione aliqua impediretur; ut a magiſtris ſaltem nonnullis docemur. Gloſſa Talmudica, ad tit. *Joma*, cap. IV. fol. 39 a. כל זמן שלא יארע בו פסול אין הסגן עובד שום עבודה בעולם, *Quamdiu ipſe pontifex pollutus* (ſeu *profanatus*) *non fuerit, tamdiu ab omnimoda functione ſacra abſtinet ejuſce ſegen*, ſeu *vicarius*. Sed & vide de eo plura in dicto titulo, & in capite poſtremo tituli *Thamid*, ſeu *de ſacrificio jugi*. Addit autem generatim Maimonides loco ſupra citato, אם מת הראשון זה השני מתמנה תחתיו, *Mortuo pontifice primario, ſecundarius iſte in locum ejus ſuccedit*. Quod tamen de alio ſegene ſeu vicario, praeter eum qui proximus ex ſanguine ac moribus patriis haeres erat, capi nequit apud eum qui jura popularium avita, non eorum violationes, ibi congerit. Rem ſe ita habuiſſe opinor, ut plerumque ſanguine proximus hoc gauderet vicariatu; extra ordinem vero, atque ut incommodum aliquod evitaretur, alii etiam, qui proxime non eſſent, interdum ſubſtituerentur: qua ſane in ſpecie, nec ſegenis ſucceſſionem ex ſanguinis jure locum habere, manifeſtum eſt

C A P. II.

Natalium inquinamenta, quibus arcebantur tam functione ſacerdotali quam pontificali ſucceſſione ſacerdotum filii.

QUOD ad natales hic attinet; qui ab omnimoda functione ſacerdotali, ob natalium impuritatem, arcendus erat, eum in pontificatum ſuccedere jure non potuiſſe, nemo non videt. Cum autem interdicto tam ſacro quam מדברי סופרים, *ex ſcribarum*, id eſt, legis cuſtodum, *inſtitutione* ſuperinducto vetiti ſint pluritariam concubitus ac nuptiae; aliae civibus univerſis, veluti foeminarum in Levitici XVIII. memoratarum, atque earum quas illis שניות, *ſecundarias* vocant, aliarum item, quale interdictum שוה בכל *omnibus commune* nuncupant; aliae ſacerdotibus tantum & pontifici, quale interdictum מיוחד בכהנים *proprium ſacerdotibus* appellitant; arcendus erat ab altaris functione, atque a ſucceſſione, quam tractamus, ut חלל *profanus*, quiſquis ex nuptiis ſeu coitu lege ſive ſacerdotibus ſive pontifici peculiari ſeu propria, vetito naſceretur; idque ſive lex illa ſacra eſſet atque a Numine lata, ſive a majoribus ſeu ſcribarum autoritate ſuperinducta. Lex ſacra eſt de ſacerdotibus in univerſum Levit. XXI. אשה זנה וחללה לא יקחו ואשה גרושה מאישה לא יקחו כי קדש הוא לאלהיו, quod in Vulgata vertitur, *Scortum & vile proſtibulum non ducent uxorem, nec eam quae repudiata eſt a marito; quia conſecrati ſunt Deo ſuo.* Helleniſtae ibi, Γυναῖκα πόρνην καὶ βεβηλωμένην οὐ λήψονται, *Mulierem meretricem & profanatam non accipient*, caeteris Vulgatae & veritati ſatis conſonis. Ita etiam Onkeli paraphraſis, tametſi *meretricem & violatam* ſubſtituat in verſione P. Fagius. *Violatam*, pro eo quod in Chaldaeo Onkeli eſt מחללא, *profanata*. Ebraea autem ſonant, *foeminam, quae zona eſt* (ſeu *ſcortum*) *aut profanam non accipient; & foeminam repudiatam a marito ſuo non accipient: quoniam ſanctus eſt is Deo ſuo.* Ut autem tria illa foeminarum genera ſacerdotibus univerſis ex lege eis peculiari interdicuntur, ita pontifici, praeter eas, & vidua interdicta eſt, & conjugium violatae. Citati capitis commate 13. de pontificis nuptiis, והוא אשה בבתוליה יקח אלמנה וגרושה וחללה זנה את אלה לא יקח כי אם בתולה מעמיו יקח אשה, *Uxorem, cui virginitas ſua manet, ducet. Viduam, repudiatam, profanam, ſcortum, iſtas non accipiet; ſed virginem de populis ſuis accipiet in uxorem.* Et ſubjicitur dein, ולא יחלל זרעו בעמיו, *nec profanet ſemen ſuum in populis ſuis.* Vulgata ibi, *Virginem ducet uxorem. Viduam autem, & repudiatam & ſordidam atque meretricem non accipiet, ſed puellam de populo ſuo; ne commiſceat ſtirpem generis ſui vulgo gentis ſuae.* Subindicans proculdubio non ſolum virginem pontifici ducendam, ſed etiam ex genere ſeligendam ſacerdotali, quod per *populum ſuum* autor verſionis innui exiſtimavit. Neque ille ſolus: nam ſic etiam diſerte Philo, Judaeus Alexandrinus, lib. II. de Monarchia. Pontifici ſcribit ille non ſolum virginem eſſe duntaxat deſpondendam, ἀλλὰ καὶ ἱέρειαν ἐξ ἱερέων, ἵνα ἐκ μιᾶς οἰκίας, καὶ τρόπον τινὰ τοῦ αὐτοῦ αἵματος, ὦσι νυμφίος τε καὶ νύμφη, *ſed etiam ſacerdotem ex ſacerdotibus*, puellam nempe ex ſacerdote natam, *adeo ut ſponſus ſponſaque ſint ex una domo & eodem quodammodo ſanguine.* Sed neque in Joſepho nec in Talmudicis hujuſce interpretationis veſtigium comperio. Minime enim *populos ſuos* pro genere ſumunt ſacerdotali, ſed Iſraelitico. Et Aben Ezra ad dictum locum, *Ratio eſt*, inquit, *in adjectione verborum illorum*, DE POPULIS SUIS, כי הבתולה השבויה והמתיהדת אסורה לו, *quoniam virgo capta* (e Gentilibus) *& Judaea facta* (ſeu *proſelyta*) *ei interdicitur.* Quam etiam nomine *zona* ſeu *ſcorti*, ut mox patebit, comprehendunt. Ex ſingulari vero vocabuli *uxoris* in ſacra de pontificis nuptiis lege numero, receptior eſt ſententia polygamiam ei negatam eſſe, adeo ut plures ſimul habere ei eſſet nefas. Qua de re videſis Gemaram Babyloniam, ad tit. *Jabimoth*, cap. VI. fol. 59 a. & Maimonidem,

Maimonidem, halach. *Iſuri Bia*, cap. XVII. praeter *Magid Miſna* ibidem. Et Nicholaus Montgeorgius in codice de Moſaico & vetere jure enucleando, pag. 161. *Seniores*, inquit, *populi Iſrael, prae habito maturo conſilio ac deliberatione, decrevere magnum ſacerdotem unica uxore fore contentum.* Quin quod habetur in II. Paralip. XXIV. 2. de binis Jehoiadae pontificis uxoribus, id intelligunt ii, qui ſententiam hanc amplexantur, de altera poſt alterius ſive mortem ſive repudium ducta, aut pluribus ſimul ductis antequam in pontificatum ſuccederet, ſaltem de altera in paraſceve feſti expiationum libello ejecta. Nam tempore illo ſanctiſſimo binas pontifici retinere utcunque illicitum habebant, ut ſcilicet inquinamenti anſa minueretur. Videſis Maimonidem, halach. *Celi Hammikdaſch*, cap. V. Sed vero apud Ezekielem, cap. XLIV. 22. de ſacerdotibus legitur, *Viduam & repudiatam non ducent in uxores, ſed virgines quae ſunt de ſemine domus Iſrael,* והאלמנה אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו, quod Vulgata vertitur, *ſed & viduam, quae fuerit vidua, a ſacerdote accipient.* Haec quidem ſonare videntur, ac ſi vidua nulla, praeter eam quae ſacerdoti marito ſuperſtes eſſet, ſacerdoti fuiſſet ducenda, ſed tantum virgo. Caeterum Ebraei ita in loco illo ſingula ſingulis diſtribui volunt, ut vidua tantum ſoli pontifici, ei vero cum caeteris ſacerdotibus repudiata interdici intelligatur, uti & virgo duntaxat pontificis connubio aſſignari: ut ita nimirum cohaereant cum lege in Levitico lata. Et demum verba illa poſteriora, quae Ebraice attulimus, capiunt ac ſi dictum fuiſſet, *At viduam, quae revera fuerit vidua, ſcilicet nec repudiata, nec a leviro renunciata* (ex lege Deuter. XXV. 7. nam par eſſe hujus cum repudiata jus inſtituere ſcribae) *ii qui ſunt ex ſacerdotali genere caeteri licite ducant.* Nam מכהן, quod *ex ſacerdote* ſignificat ſeu *a ſacerdote*, pro iis ibi ſumi volunt, qui ſunt ex genere ſacerdotali, ſeu ſacerdotes gregarii, quemadmodum fere Graeci dicunt οἱ ἀπὸ τῆς στοᾶς pro *Stoicis*, & οἱ ἀπὸ τοῦ περιπάτου pro *Peripateticis*. Videſis ad locum citatum Salomonem Jarchium & Davidem Kimchium. Et Uzielides in paraphraſi Chaldaica ibi expreſſim, וארמלתא די תהי ארמלתא שאר כהניא יסבון, *Viduam autem, quae revera fuerit vidua* (marito ſuperſtes) *ſacerdotes caeteri* (ſeu *gregarii*) *ducant.* Interdicebatur igitur ſacerdotibus gregariis ſcortum, profana, ac repudiata ex Lege Sacra; atqui & leviro renunciata (quam חלוצה nuncupant) ex ſcribarum autoritate: pontifici vero, etiam & vidua & vitiata; ita tamen ut, ex peculiari pontifici lege, connubium vitiatae interdici velint, quod eliciunt ex *uxoris* vocabulo in praecepto de virgine ducenda expreſſe habito: caeterarum tam coitum quam connubium ex ipſis ſacerdotio in univerſum peculiaribus legibus vetari, quoniam לא יקחו *non accipiant*, generatim adjicitur: quod ad ſequentia rite capienda, inprimis eſt animadvertendum. Qualeſnam autem fuerint hic vidua, repudiata, leviro renunciata, & vitiata, ita ſatis ad hanc rem vulgo dignoſcitur, ut plura de eis hic ſubtexere neceſſe non ſit. De caeteris binis idem non dicendum. Nam quaenam fuerint bina illa foeminarum genera, *ſcorti* ac *profanae* nominibus in verſionibus vulgo vetita, fuſius eſt hic exequendum; tum quoniam mire diſcrepat carum notio apud Ebraeorum juriſconſultos, ab ea quae Chriſtianis recipitur, tum quia in natalibus ſacerdotum ac pontificum diſcernendis, ea momenti ſit perquam inſignis. *Zona* igitur ſeu *ſcortum* ad hunc modum eis definitur, זונה האמורה בתורה היא כל שאינה בת ישראל או בת ישראל שנבעלה לאדם שהוא אסורה להנשא לו איסור השוה לכל או שנבעלה לחלל אעפ׳ שהיא מותרת להנשא לו, *Zona* (ſeu *ſcortum*) *in lege memoratum foemina eſt quaecunque non eſt Iſraelitis* (id eſt, non ex Iſraelita, ſaltem non ex Iſraelitide, genita) *aut Iſraelitis quacum concubuit vir, cujus nuptiae ei interdicto omnium communi interdicuntur, aut quacum concubuit profanus, etiam cujus nuptiae ei eſſent permiſſae.* Priori definitionis parte comprehendi videmus exteram qualemcunque, etiam & proſelytam & libertinam. Quae ſequitur pars definitionis non ſolum complectitur Iſraelitidas illas omnes, quae coitu aliquo nomine ערוה *turpitudinis* ſeu *inceſtus* (excepto illo qui cum menſtruoſa habitus) in Levitici XVIII. capite ſignato, inquinarentur, verum etiam univerſas quae cum eorum aliquo rem haberent, quorum nuptiae Iſraelitidibus vetantur, veluti Mamzere, Ammonite, Moabite etiam proſelyto facto, id genus aliis, in Deuteronomii XXIII. Nam quod ibi ſigillatim de iſtis legitur, לא יבא בקהל יהוה, *Non intrabit in coetum* (ſeu *congregationem*) *Domini*, id ad unum omnes accipiunt Ebraei pro eo quod eſt, לא ישא ישראלית, *Non ducat in uxorem Iſraelitidem*; ſeu, *inter eos & Iſraelitas minime ineantur conjugia.* Eadem erat ratio Iſraelitidis, quacum Gentilis coiverat nondum proſelytus factus. Etenim Lex ait Sacra, Deuter. VII. 3. *Non affinitatem facies cum eis; filiam tuam non dabis filio ejus, neque filiam ejus accipies filio tuo.* Vide item Exod. XXIII. 32. & XXXIV. 16. Quas leges, non de alienigenis ſimpliciter, ſed de nondum proſelytis factis accipiunt. Vide item Ezram X. 10. & Nehem. XIII. 25. Quod pariter dicendum de ea, quae rem habuerat cum ſervo ex Gentibus capto, necdum libertate donato, tametſi Judaiſmo nomen dediſſet, atque eouſque, ſervilem retinens conditionem, proſelytus fuiſſet factus. Nam interdictum Iſraelitidi habebatur hujuſmodi ſervi, veluti Gentilis, conjugium; uti & Iſraelitae hujuſmodi ancillae: qua de re conſulas etiam Levitic. XIX. 20. & Paraphraſin Onkeli Deuter. XXIII. 17. Ex Gentilis igitur, ſervi hujuſmodi, adulteri, ſanguine nimium conjuncti, Mamzeris (qualiſnam is eſſet, oſtendimus in libro de Succeſſionibus in Bona, cap. III.) Ammonitae, Moabitae, id genus aliorum coitu, quorum nuptiae prohibitae ſunt interdicto omnibus ex ipſo ſermone ſacro, communi, *zona* ſeu ſcortum hic fiebat: non item ubi nuptiae, non ex ſermonis ſacri verbis, ſed ex majorum tantum inſtitutis, veluti ſecundariarum, prohiberentur, tametſi eſſet etiam omnibus commune illud interdictum. Nam ita volunt hic diſtingui. Poſtrema denique definitionis verba de profani concubitu explicata habebimus, ſi quid *profana* magiſtris in lege denotet prius oſtendatur. Profana, ad eorum mentem, dupliciter fiebat foemina, interdum ex natalibus tantum, interdum ex ſolo ſacerdotis ſeu pontificis coitu. Quod ad profanae natales attinet; proles utriuſque ſexus ex ea quae *zona* ſeu ſcortum,

modo

Digitized by Google

modo ſupra explicato, habebatur, aut e repudiata, aut e fratria leviro renunciata (nam in iis quae ſacerdotibus propria fuere de nuptiis aut coitu interdictis, nullum voluere eſſe hic diſcrimen inter ſacram Numinis legem, & majorum ſeu ſcribarum inſtituta) a ſacerdote ſuſcepta, ſive a pontifice, uti etiam ab hoc ex vidua, profana cenſebatur. Idem ſtatuebant de pontificis prole ex vitiata, quam matrimonio ſibi conjunxerat, nata Nam peculiare eſſe pontifici de ea mandatum aiunt, qua tantum prohibetur ei ejus conjugium; idque ex uſu vocabuli *uxoris* expreſſo in lege de virgine, ut ſuperius etiam monuimus. Et profanari nolunt prolem, niſi ubi generatio ejus ex cauſa peculiari ſive ſacerdotis ſive pontificis nuptiis praecepto vetita manarit. Breviter rem explicant, חלל הוא שנולד מאיסור כהונה, *Profanus eſt qui naſcitur ex coitu ſacerdoti interdicto:* lege ſcilicet ſeu inſtituto generi ſacerdotali aut pontifici peculiari. Unde in paraphraſi Uzielidi tributa, *profana* vertitur per דאיתילידא מן פסוליא, *quae nata eſt ex eis quae ſacerdotibus jungi rite nequeant.* Sacerdotis autem coitu ſolo profanabatur quaelibet generi ſacerdotali vetita, nondum profana; uti & pontificis coitu vidua, & vitiata quae ei conjux. Atque ad illud, quod interdicto de pontificis nuptiis ſubjungitur, *Nec profanabit ſemen in populis ſuis*, habet Jarchii gloſſa, הא אם נשא אחת מן הפסולות זרעו הימנה חלל מדין קדושת כהונה, *ſcilicet, ſi duxerit quampiam ex eis quae ſive ipſi ſive generi ſacerdotali vetantur, ſemen ejus ex ea ſuſceptum profanabitur ex jure ſanctitati ſacerdotii praeſcripto.* Nam & ipſa prius ex coitu ejus profanata. Neque diſcrimen hic faciunt inter concubitum ex errore & ſcienter habitum. Statuunt etiam filium ex ſacerdotis coitu, communi interdicto prohibito, veluti adulterio aut inceſtu (quod mirum videtur) quo *zona* ſeu ſcortum quaepiam primum fiebat, genitum, altaris functione neutiquam eo nomine arcendum fuiſſe; ſed כשר ſeu *rectum*, uti vocant, haberi. Filiam vero ſacerdoti minime ducendam; quippe quae Mamzera erat (ut omnes ita procreati) adeoque, ex communi omnibus mandato, non ſolum non ſacerdoti, ſed nec Iſraelitae cuicunque permiſſa. Atqui ex ſecundo cum eadem, ſcorti nomine jam induta, coitu ſive ejuſdem ſive alius ſacerdotis natum, ad altare, quia profanus erat, non admittendum. Secundus nimirum coitus ſcorti erat, ideoque (uti & omnes qui ſequerentur) ex praecepto ſacerdotibus peculiari illicitus fuit. Non ita primus; ſed ex praecepto omnibus aeque communi. Neque igitur proles ex primo hic ſuſcepta profana cenſebatur, ſed ex ſecundo, juxta ea quae dicta ſunt, quo etiam ipſa mater profana fiebat. Et ſolum ita mater atque poſteri, non ipſe ſacerdos (ſic illi) profanabatur. Regulam tradunt, אחת מן הנשים האסורות לכהונה שנבעלה לכהן נתחללה אבל הכהן עצמו שעבר עבירה לא נתחלל, *Foemina quaelibet, ſacerdotali generi interdicta, quacum ſacerdos concubuerit, profanatur: at vero ſacerdos ipſe, qui ſic deliquerit, neutiquam profanatur.* Nimirum neque functione, neque juribus aliis ſacerdotalibus arcebatur. Profanarum autem, quales diximus, poſteri univerſi, a ſacerdotibus geniti, profani erant. Neque reſtituebatur in eo genere natalium puritas, ut inde uxores rite ſeligere potuerint ſacerdotes, niſi ubi e puellis profanis Iſraelitae, qui non eſſent aut ſacerdotes aut profani, filias ſuſcepiſſent. Etenim hae, ob patrum dignitatem, quam ſequebantur, ſacerdotum nuptiis, non aliter ac Iſraelitides caeterae, idoneae ſunt habitae. Neque profanarum conjugia aliis praeter ſacerdotes & pontifices prohibebantur. Et tametſi illicitae erant horum cum illis nuptiae, filiarum nihilominus tam ſacerdotum quam pontificum atque profanorum, uti etiam profanarum atque levitarum Iſraelitarumque caeterorum (qui non ex genere ſacerdotali) atque horum filiarum cum profanis conjugia non aliter ac proſelytorum atque libertinorum ſemper permiſſa. Atque ex ejuſmodi conjugiis proles in aliam atque aliam conditionem ab ea, quae alterius parentum erat, migravit. Iſraelitidis cujuſcunque proles, cui pater proſelytus aut libertinus erat, in genere cenſebatur Iſraelitico. Profanae, proſelytae ac libertinae prolis ab Iſraelita, non ſacerdote aut profano, genitae par erat ratio. Ubi vero proſelytorum, libertinorum, ac profanorum per nuptias invicem commixtio fiebat, proles conditionem ſequebatur patris. Etiam & patris retinebat non ſolum libertinae & proſelytae ſed & Iſraelitidis proles a profano ſuſcepta. Et inter profanos cenſebatur ſemper profani poſteritas, uſque dum ex conjugiis jam dictis in aliud nomen filiarum ſeu nepotum proles migraret. Regula eſt, בת חלל זכר פסולה מן הכהונה לעולם, *Filia profani ſexus maſculi ſacerdoti haud rite jungenda eſt ulla in ſpecie.* Semper nempe profana eſt, ut pater, ipſa. Quod utique de filiis ejus pariter dicendum. Ex hiſce manifeſtum eſt, tum qualiſnam fuerit foemina profanae nomine in lege memorata, tum quiſnam profanus ille fuerit, cujus concubitu, utcunque licito, puella quacum rem haberet, זונה ſeu *ſcorti*, ad magiſtrorum mentem, nomen induebat. De hiſce omnibus, conſulas Talmudicos, maxime tit. *Kidoſchim*, cap. IV. & tit. *Jabimoth*, cap. VI. & IX. praeter Moſem Maimonidem, halach. *Iſurs Bia*, cap. XVIII. & XIX. Moſem Mikotzi, Praecept. Negativo CXXI. & CXXII. & ſequentibus. Et de natalibus demum, quorum ob impuritatem, tam functione ſacerdotali quam ſucceſſione pontificali ſacerdotum filii arcebantur, facile hinc liquet dijudicare. Summa eſt, nemo non arcendus erat, ut profanus, qui ex concubitu jure ſacerdotibus ac pontifici peculiari interdicto naſceretur. Hinc etiam, ne hujuſmodi inquinamenti ſuſpicio fraudi foret, aut fama de familia profanis inquinata ſive functioni ſive ſucceſſioni adverſaretur, in tabulas genealogicas, כתבים דיחש, *ſcripta* ſeu *libros familiae* dictos, parentum nomina, genus, qualitatem referre ſolebant, maxime ſacerdotes; unde natalium puritas, qualis ſacrae functioni atque ſucceſſioni exigebatur, praeſto aſſereretur. Qua de re apud Ezram, cap. II. 62. & Nehemiam cap. VII. 64. *Hi quaeſierunt*, inquiunt, *ſcripturam genealogiae ſuae, & non invenerunt, & ejecti ſunt de ſacerdotio. Et dixit Atherſatha eis, ut non comederent de ſancto ſanctorum, donec ſurgeret ſacerdos doctus atque perfectus.* Adeo ut a ſacerdotio arcerentur in perpetuum; quoniam utrum natales eorum ſatis eſſent puri, non ſatis conſtabat. Et de ea re, plura capite proximo. Id vero quod adjicitur de adventu *ſacerdotis docti atque perfecti*, ex locutione apud Ebraeos proverbiali

interpretatur Jarchius, כאדם האומר לחבירו עד ימות המשיח, *Qua ſcilicet uti ſolent invicem homines, cum dicunt, uſque ad dies* (ſeu *adventum*) *Meſſiae.* Vide item Nehemiam XIII. 28. Ejecti autem ſunt, ſeu altari arcebantur, ut polluti ſeu profani ex natalibus, בעבור שלא נמצא כתב יחסן, *eo quod repertae non ſunt tabulae eorum genealogicae.* Ne ſcilicet profani forte, contra fas, ad ſacram functionem admitterentur. Sic idem Jarchius ibi. De matribus item, aviiſque uxoris ducendae, ſolicitius erat ſacerdoti inquirendum, ne aut interdictam ducens poenas ſubiret, aut prolem inquinaret; quod fuſius in libris de Nuptiis Ebraeorum explicamus, etiam & ex Joſepho, capite ſequenti tangimus.

CAP. III.

Flavius Joſephus, de ſacerdotum natalibus, explicatur. Et de natalibus dubiis.

JAM dictis de proſelytarum, libertinarum, & τῶν זנות *zonoth* ſeu *ſcortorum* (ſenſu ſupra oſtenſo) filiis functione ſacerdotali arcendis, adſtipulatur etiam Fl. Joſephus. Is in primo adverſus Apionem, Δεῖ, inquit, τὸν μετέχοντα τῆς ἱερωσύνης ἐξ ὁμοεθνοῦς γυναικὸς παιδοποιεῖσθαι, *Oportet eum qui ſacerdotii particeps fuerit, ex ejuſdem gentis muliere liberos procreare.* Scilicet neque ex proſelyta aut libertina, nedum Gentili aut ancilla ex gentibus capta; quae omnes, ut ex magiſtris manifeſtum fit, τῆς *zona* ſeu *ſcorti* nomine interdicebantur ſacerdotibus. Quin binarum poſteriorum proles matrem in republica Ebraeorum ſemper ſequebatur, ut paſſim habetur in eorum commentariis. Scilicet docet ibi Joſephus genus apud populares ſuos ſacerdotale ſemper ἄμικτον καὶ καθαρὸν *ſine permixtione & purum* manere debuiſſe; & uxorem ducturum μὴ πρὸς χρήματα μηδὲ τὰς ἄλλας ἀποβλέπειν τιμάς, ἀλλὰ τὸ γένος ἐξετάζειν ἐκ τῶν ἀρχαίων λαμβάνοντα τὴν διαδοχήν, καὶ πολλοὺς ἐπιγραφόμενον μάρτυρας, *neque pecunias nec honores ſpectare, ſed genus perſcrutari atque ex majorum monimentis ſtirpis ſucceſſionem deducere, & multis eam firmare teſtibus.* Quibus ſtatim ſubjungit, Καὶ ταῦτα πράττομεν οὐ μόνον ἐπ' αὐτῆς Ἰουδαίας· ἀλλ' ὅπου ποτὲ σύστημα τοῦ γένους ἐστὶν ἡμῶν, κἀκεῖ τὸ ἀκριβὲς ἀποσώζεται τοῖς ἱερεῦσι περὶ τοὺς γάμους· λέγω δὲ τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Βαβυλῶνι, καὶ εἴ που τῆς ἄλλης οἰκουμένης τοῦ γένους τῶν ἱερέων εἰσί τινες διεσπαρμένοι· πέμπουσι γὰρ εἰς Ἱεροσόλυμα συγγράψαντες πατρόθεν τοὔνομα τῶν γεγαμημένων καὶ τῶν ἐπάνω προγόνων, καὶ τίνες οἱ μαρτυροῦντες. *Atque haec facimus non ſolum in Judaea ipſa; verum etiam ubicunque noſtri generis coetus reperitur, ſimul & cura habetur ſacerdotibus legitima conjugiorum. De iis loquor qui degunt in AEgypto & Babylone, & qui ſunt alibi in terrarum orbe diſperſi ex ſacerdotum genere. Nam mittunt Hieroſolymas, ut deſcriptum habeant ex domo paterna nomen tum liberorum, tum qui ſuperiores erant majorum, praeter rei teſtes.* Ut ita ſolicitius proſpicerent, ne de prolis ſuſcipiendae conditione, quae ex majorum labe pollui poſſet, non ſatis impoſterum conſtaret. Unde & ipſe ſub initium Vitae ſuae, Παρ' ἡμῖν, inquit, ἡ τῆς ἱερωσύνης μετουσία τεκμήριόν ἐστι γένους λαμπρότητος, *Apud nos, participem eſſe ſacerdotalis functionis, argumentum eſt eximii ſplendoris generis.* Aliorum nempe, praeter optimo jure Iſraelitas, nequaquam commixti ſanguine. Neque duntaxat ubi de natalium impuritate manifeſto liqueret, ſacerdotum filii a ſacra arcebantur functione, verum etiam ex ספק זונה *zona dubia*, ſeu *dubio ſcorto* ex ספק חללה *profana in dubio*, caeteriſve generi ſacerdotali interdictis, de quibus dubium, ſive ex fama ſive ex praeſumptione, erat an nomina, quibus interdicerentur ſacerdotibus foeminae, eis debita eſſent; filius genitus ספק חלל *profanus in dubio* cenſebatur, eamque ob cauſam, aeque ac is qui manifeſto profanus erat, ab altari arcendus, niſi id quod in dubio erat probationibus aperte ſolveretur. Ad hanc rem ſpectat quod ex Ezra & Nehemia capite ſuperiore memoratur. Hinc etiam fiebat, ut puella Iſraelitica trima praeter diem unicum, aut majoris aetatis, ex captivitate gentium redempta pro ſcorto hic dubio haberetur, filiuſque ex ea a ſacerdote ſuſceptus pro profano qui in dubio. Nam poſt triennii aetatem (qua viripotentem puellam ſemper exiſtimabant) de Gentilis alicujus, apud quem captiva ſervabatur, coitu, praeſumebatur, unde *zona* ſeu *ſcortum* fieri capite ſuperiore oſtenditur. Atqui ſi teſte unico firmari potuiſſet negatio, Gentilem cum ea neutiquam concubuiſſe, diluebatur ejuſmodi praeſumptionis vis. Moſes Maimonides, halachoth *Iſuri Bia*, cap. XVIII. השבויה שנפדית היא בת שלש שנים ויום אחד או יתר אסורה לכהן מפני שהיא ספק זונה שמא נבעלה לגוי ואם יש לה עד שלא נתייחד הגוי עמה הרי זו כשרה לכהונה, *Captiva redempta, quae fuerit trium annorum praeter diem unicum, aut majoris aetatis, ſacerdoti interdicebatur; quoniam dubium erat ſcortum. Scilicet in dubio erat utrum cum ea Gentilis rem habuiſſet. Caeterum ſi teſtem haberet, Gentilem minime ſecum concubuiſſe, tunc generi ſacerdotali uxor erat ſatis idonea.* Qua de re vide item Gemaram Babyloniam ad tit. *Cetkuboth*, cap. II. fol. 26, & 27. Conſonum eſt quod habet de captiva Joſephus; cujus tamen ratio, ſine magiſtrorum commentariis, nimium deliteſcit. Is dicto contra Apionem libro, Πόλεμος δ' εἰ, inquit, κατάσχοι, καθάπερ ἤδη γέγονε πολλάκις, Ἀντιόχου τε τοῦ Ἐπιφανοῦς εἰς τὴν χώραν ἐμβαλόντος, καὶ Πομπηΐου Μάγνου, καὶ Κυντιλίου Οὐάρου, μάλιστα δὲ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, οἱ περιλειπόμενοι τῶν ἱερέων καινὰ πάλιν ἐκ τῶν ἀρχαίων γραμμάτων συνίστανται, καὶ δοκιμάζουσι τὰς ὑπολειφθείσας γυναῖκας· οὐ γὰρ ἔτι τὰς αἰχμαλώτους γενομένας προσίενται, πολλάκις γεγονυῖαν αὐταῖς τὴν πρὸς ἀλλόφυλον (ita plane legendum pro eo quod nihili eſt ἀλλόφυλλον in impreſſis) κοινωνίαν ὑφορώμενοι, *Si autem bellum interveniat, ſicut jam crebro factum eſt, cum Antiochus Epiphanes noſtras invaſit terras, uti & Pompeius Magnus, & Quintilius Varus, & maxime noſtro in aevo, ii qui ex ſacerdotibus ſuperſunt, novas ex vetuſtis monimentis conficiunt tabulas, & foeminarum quae relinquuntur conditionem indagant. Etenim minime captivas approbant; quippe quarum, cum Gentilibus* (ſeu *alienigenis*) *frequens conſortium ſuſpicantur.* Ipſa eadem, ſed ſubobſcure,

ſcure, redditur ratio, quae apud magiſtros in commentariis ſuis occurrit, ut jam aperuimus. Atque inde erat illud quod proterve nimis improperavit Eleazarus Phariſaeus, cum Joannes Hyrcanus pontifex & princeps Judaeorum, Simonis pontificis ac principis filius, Phariſaeorum coetum in convivio ad libertatem de ſe loquendi invitabat, atque ad officii ſui, ſi quid delinqueret, correctionem. *Quandoquidem igitur*, ait Eleazarus, *ais te cupere audire veritatem, ſi vis eſſe juſtus, abdica te pontificatu, & contentus eſto principatu populi. Illo autem cauſam rogante, cur ita poſtularet, ut ſe pontificatu abdicaret*, ὅτι, φησί, ἀκούομεν (ita Joſephus lib. XIII. cap. XVIII.) παρὰ τῶν πρεσβυτέρων αἰχμάλωτόν σου γεγονέναι τὴν μητέρα, βασιλεύοντος Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς, *Quia*, inquit, *audivimus a ſenioribus matrem tuam captivam fuiſſe, regnante Antiocho Epiphane.* Falſus quidam erat rumor ille. Sed ex eo quod objecit Phariſaeus hic nemini non facillimum eſt elicere ſententiam etiam de captivae filio ad ſucceſſionem pontificalem jure non admittendo, nec in dignitate retinendo, veluti profano, niſi de caſtitate matris aliunde conſtaret. Etiam & autor idem lib. III. Originum, cap. X. in mandatis ſcribit peculiaribus accepiſſe ſacerdotale genus μήτε γαμεῖν τὰς ἑταιρικάς, μήτε δούλην, μήτε αἰχμάλωτον, μήτε τὰς ἐκ καπηλίας καὶ τοῦ πανδοκεύειν πεπορισμένας τὸν βίον, *eas in uxores neutiquam ducere, quae corpore quaeſtum facerent, nec ancillam, nec captivam, nec cauponariam, nec ſtabulariam*; praeter alias de quibus ex ſacri ſermonis verbis ſatis liquet. Ob praeſumptionem, proſtibulum, captivam, cauponariam ac ſtabulariam, Gentilium, quorum frequentiae adſueſcerent, concubitu pollui, juxta ea, quae jam dicta ſunt, inter זונות מספק *ſcorta dubia* eas cenſeri voluit, adeoque ſacerdotibus interdici. At, contra Joſephi mentem, Ruffinus ibi vertit, *neque meretrices neque concubinas eis habere permiſit*. Cum manifeſtum ſit, ex Talmudicorum ſcitis, & meretricem & concubinam, etiam & proſtibulum (de quo vide ad hanc rem Maimonidem, hal. *Iſuri Bia*, cap. XVIII.) ſi de concubitu, qualis in τῆς *zona* ſeu ſcorti definitione memoratur, preſumptio aut ſuſpicio vehemens abeſſet aut dilueretur, ſacerdotibus permiſſum eſſe, neque prolis ex earum conditione, pollui natales. Caeterum Philo, Judaeus Alexandrinus, ita de ſcorto interdictum ſacrum intelligere videtur, ut univerſae foeminae, praeter virginem & viduam marito ſuperſtitem, ſacerdotibus τοῖς κατὰ μέρος *partiariis*, ſeu τοῖς τῆς δευτέρας τάξεως *ſecundi ordinis* (nam hiſce nominibus in caeteris, praeter pontificem, deſignandis, utitur) pro vetitis eſſent ex jure generi ſacro peculiari habendae. Vide eum lib. II. de Monarchia. De ſolicitudine demum circa ſacerdotum nuptias, unde natalium puritas & ſucceſſio pendebat, Joſephus in primo contra Apionem, Τεκμήριον δὲ μέγιστον, inquit, τῆς ἀκριβείας. Οἱ γὰρ ἀρχιερεῖς οἱ παρ' ἡμῖν ἀπὸ δισχιλίων ἐτῶν ὀνομαστοί, παῖδες ἐκ πατρός, εἰσὶν ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς. Τοῖς δὲ, τῶν εἰρημένων ὅτι ἂν γένοιτο εἰς παράβασιν, ἀπηγόρευται μήτε βωμοῖς παρίστασθαι, μήτε μετέχειν τῆς ἄλλης ἁγιστείας, *Indicium ſummae hac in re accurationis maximum eſt. Etenim qui pontifices apud nos fuere a duobus millibus annorum* (de hoc numero locus hic non eſt diſceptandi) *nomine deſignati, filii ex patribus, reperiuntur in laterculis: nonnullis vero, ubi eorum quae diximus quid non fuerit obſervatum, interdictum eſt, ne ad altaria accedant, aut rem aliam ſacram participent.* Nimirum מן קודש, ſeu *de rebus ſacris* ſacerdotali generi, non profanato, propriis, nihil illis jure cedebat; ubi de natalium puritate non ſatis conſtaret, ob admiſſam patribus circa ſponſarum earumque majorum conditionem, negligentiam. Is ſenſus eſt illius loci, ſeu poſterioris ejuſdem periochae, quae apud interpretem (ut non pauca alia) miſere ſe habet, *His autem qui praedicti ſunt*, (ita ille) *ſi quid praevaricentur, interdicitur, ne vel ad altare accedant vel alia ſanctificatione fungantur.* Perinde ac ſi ipſi, qui praeſcriptam ibi circa nuptias curam non ſervarent, altari interdicerentur. Cum certiſſimum ſit nuptias nullas ipſum ſacerdotem, cui interdicta aliqua nuberet, ſed ejuſce duntaxat prolem profanaſſe: quod ex ſuperius oſtenſis etiam manifeſtum eſt. Ex hiſce mirum non eſt, Herodem Antipatri F. Judaei regem, cum pontifices pro ſuo libitu creare abdicareque, nec tamen aperte nimis aut pluſquam res ſua exigeret, in perſonis, qui crearentur ſeligendis, in patrios Ebraeorum ritus committere vellet, tabulas illas tam ſacerdotum quam aliorum genealogicas flammis, qua potuit, conſumpſiſſe; quod memorat Euſebius, alii. Et Saidus Batricides, patriarcha Alexandrinus,

اخذ كتب اليهود التي اعادها امم عزرا
في نسب قبايلهم وجنسهم فاحرقها بالنار
كلها لكيما لا يدري احد منهم من
اي سبط هو ولا من هو ابوه

Cepit tabulas Judaeorum, quibus recenſebantur illorum cognationes, per familiarum & generum conjunctiones, contractae, atque eas omnes igne combuſſit; adeo ut nemo cognoſceret quanam eſſet ex tribu, nec quiſnam pater ejus fuiſſet. Non tali cognovit, qui hiſce careret tabulis, certitudine qualis in natalibus, maxime eorum qui ad ſacerdotium ſeu pontificatum admittendi fuere, diſcernendis exigebatur. At vero ſi profanus ſacrificaret (quod obiter monendum) ſacrificium ejus neutiquam profanum habebatur, ſed עבודה כשרה, *cultus* ſeu *functio*, illa vice, ſatis, qua actus erat ſacrificantis, *legitima*; ita tamen ut in claſſes ſacerdotales aut pontificalem dignitatem non eſſet ipſe admittendus, ſed ab altari arcendus. Videſis de ea re Maimonidem, halach. *Biath Hammikdaſch*, cap. VI. & Mikotzi, Praecept. Negat. CCCVIII. Sacrificium ſcilicet ab eo peragi non debuit, ſed peractum valuit; nec profanabatur, ſed vim habuit ſacrificii. Quo trahunt illud in benedictione, qua Moſes Levi benedixit Deut. XXXIII. 11. *Benedic, Domine, fortitudini ejus, & opera manuum illius accipies benevole.* Etiam, aiunt inde, חולין שבו תרצה, *Profanos, qui ex ea tribu, non aſpernaberis.*

C A P.

CAP. IV.

De aetate miniſterio ſacerdotali, etiam & pontificali ſucceſſioni, idonea & legitima. Et de ſucceſſione, ubi haeres adhuc impubes ſeu minor.

IDonea undiquaque ſacerdotali miniſterio aetas dici ſolet Ebraeis annus exactus vigeſimus. Ante immaturitas quidem fuit, ſed in genus duplex diſtinguenda. Alia ſic praepediebat, ut qui intra eam ad altare, ut ſacerdos, accederet, ejus עבודה פסולה *functio* (ſeu *miniſterium*) *illegitimum* (ſeu *profanum*) cenſeretur. Alia minime altari arcebat eum, aut functioni, ſi placeret, erat impedimento; ſed intra eam עבודה כשרה *functio* (ſeu *miniſterium*) *rectum* & *legitimum* ſatiſque ſacrum habebatur; ita tamen ut veluti privilegii jus eſſet, quo aetate ſic immaturus abeſſe poſſet pro libitu, nec obligatione ad vices eum caeteris praeſtandas teneretur. Prior hic aetas anno decimo tertio praeter diem unicum, modo bini minimum pubis pili etiam ei excreſcerent, ſeu plena ac civili pubertate finiebatur; quemadmodum aetas eorum qui גדולים ſeu *majores* fuere, qua de re ſatis egimus libello de Succeſſionibus in Bona, capite IX. Vetuſtus autor Rabbi Jehuda Ben Elai in *Sepher Siphra*, quem & תורת כהנים *legem ſacerdotum* appellitant (ad illud Levitici XXI, 17. *Loquere ad Aharon, dicens*, איש מזרעך, *Quicunque vir de ſemine tuo in generationibus ſuis habuerit maculam* (ſeu *corporis vitium*) *non accedat ut offerat panem Deo ſuo*) de aetate utraque ad hunc modum, אמר רבי אלעזר ברבי יוסי הא תינוק פסול אעפ״ שהוא תמים כאמיתו עבודתו כשרה משיביא שתי שערות אבל אין אחיו הכהנים מקריבים אותו לעבודתו עד שיהיה בן עשרים שנה, *Docuit Rabbi Eleazar ex ſententia Rabbi Joſe, infantem* (ſeu *minorem*) *ſacrificiis haud idoneum fuiſſe, tametſi vitio corporis omnimodo vacarit. Tempus autem, quo ſacra rite peragere poteſt, incipit poſtquam bini ei excreverint pili. At vero fratres ſui ſacerdotes* (ſeu *ſacerdotum grex*) *neutiquam eum ad ſacra altaris miniſteria accerſunt, antequam fuerit annorum viginti.* Locus eſt in *Siphra* col. 188. quem & citat Moſes Mikotzi Praecept. Negat. CCCVIII, ſed non ſine verborum aliquot diſcrepantia. Sic ille ibi, תניא בתורת כהנים איש אמר רבי אלעזר בר׳ צדוק לכתו תינוק פסול אפילו תמים עד מתי עבודתו פסולה עד שיביא שתי שערות, *Explicatur in lege ſacerdotum vocabulum Vir* [in lege quam memoravimus ſacra] *Docuit Rabbi Eleazar ex ſententia Rabbi Zadok, inde eliciendum minorem* (ſeu *infantem*) *non admittendum, tametſi fuerit corpore integer. Quin & illegitimum eſt ejus miniſterium uſque dum excreverint bini pili.* Tantundem etiam habetur in Gemara Babylonia, ad tit. *Cholin*, cap. I. fol. 24. b. תנו רבנן איש מזרעך לדורותם מכאן אמר ר׳ אלעזר קטן פסול לעבודה ואפי׳ תם מאימתי כשר לעבודה משיביא שתי שערות אבל אחיו הכהנים אין מניחין אותו לעבוד עד שיהא בן עשרים: *Tradunt Rabbini ex eo quod legitur*, VIR EX SEMINE TUO IN GENERATIONIBUS SUIS, *docuiſſe Rabbi Eleazar, minorem functione ſacra arcendum, tametſi corpore eſſet integer. Functioni vera ſatis idoneum eſſe, poſtquam excreverint ei pili bini, cum tamen ſacerdotum grex* (ſeu *collegium*) *eum in vices non accerſant ante aetatem viginti annorum.* Sic item Maimonides, halach. *Celi Hammikdaſch*, cap. V. Et de aetate tredecim annorum praeter diem unicum, ſeu binorum pilorum aetate, quae hic diſcrepat tantum juxta ea quae in libello de Succeſſionibus in Bona aperuimus, vide inſuper adnotatum ad Maimonidem, halach. *Thephila Webarceth Cohenim*, cap. XV, & Moſem Mikotzi, Praecept. Affirmat. XX. Vigeſimus autem, quo in functionem evocandus ſacerdos erat, indicari videtur in II. Paralip. XXXI, 17. Commate praecedente verba ſiunt de ſacrorum ſub Ezekia rege inſtauratione, & proventuum diſtributione univerſis ſacerdotibus, qui trimatum attigerant, aut aetate fuerant ſuperiores. Nam ejuſmodi minoribus templum cum parentibus ſacrificaturis ingredi (quod ibi memoratur) rite permittebatur; ideoque in diſtributione eorum, infantibus caeteris praetermiſſis, ratio eſt ſimul habita, qua de re vide D. Kimchium ibidem. Ita ut prioribus ibi verbis totum genus ſacerdotale, praeter infantes nondum trimos, includeretur. Nam quod in Vulgata eſt, *exceptis maribus ab annis tribus & ſupra*, ſubſtituitur pro מלבד התיחשם לזכרים מבן שלש שנים ולמעלה: *praeter generis ipſorum mares a filio trimo & ſupra*, ſeu, ut in Graecis interpretibus, ἐκτὸς τῆς ἐπιγονῆς τῶν ἀρσενικῶν ἀπὸ τριετοῦς καὶ ἐπάνω, *praeter ſoeturam maſculinorum a triennio & ſupra.* Sequitur dein, *omni ingredienti templum domini, res diei in die ſuo* (detur) *pro miniſterio eorum in vicibus* (ſeu *claſſibus*) *ſuis atque diſtributionibus ſuis*, quibus commate jam citato ſubjungitur, ואת התיחש הכהנים לבית אבותיהם והלוים מבן עשרים שנה ולמעלה במשמרותיהם ומחלקותיהם: *etiam & proſapiae ſacerdotum ſecundum domum patrum ſuorum, & Levitarum a filio* XX *annorum & ſupra, in vicibus* (ſeu *claſſibus*) *ſuis atque diſtributionibus ſuis.* Adeo ut hic ſacerdotes qui ſacro fungerentur officio deſignari videantur, aetate item adjecta; illic totum, ut dictum eſt, claſſis uniuſcujuſque corpus. Vulgata ibi, *ſacerdotibus per familias & Levitis a vigeſimo anno & ſupra per ordines & turmas ſuas.* Helleniſtae vero, Οὗτος ὁ καταλοχισμὸς τῶν ἱερέων κατ᾽ οἴκους πατριῶν· καὶ οἱ Λευῖται ἐν ταῖς ἐφημερίαις αὐτῶν ἀπὸ εἰκοσαετοῦς καὶ ἐπάνω, ἐν διατάξει, *Haec diſtributio ſacerdotum ſecundum domus paternas: & Levitae in vicibus ſuis a vigeſimo anno & ſupra, in ordinatione.* Ubi anni non omnino ad ſacerdotes ſed ad Levitas tantum referuntur. Et Levitarum quidem lex annalis, paulo ante conditum templi, viginti annorum aetatem eorum miniſteriis praeſtituebat, ut eliciendum videtur ex I. Paralip. XXIII, 27. *Juxta praecepta quoque David noviſſima ſupputabitur numerus filiorum Levi a viginti annis & ſupra.* Cum tamen ex inſtituto Moſaico, ſeu lege annali primum a Numine lata, ante annum trigeſimum

trigeſimum Levita ad ſunctionem non obligaretur, ut videre eſt Numer. IV, 3. & VIII, 24. Nam quod poſteriori Numerorum loco vigeſimus quintus annus, & priori trigeſimus deſignatur, id ita interpretantur magiſtri, ut initium ſunctionis altero in loco, diſcendi initium atque tempus הלכות עבודה *inſtituta functionis*, veluti lectionem, cantum, & quae ſunt caetera, aſſequendi, ut diſciplina plenus atque ſic idoneus redderetur, in altero denoteretur. Adeo ut quinquennium, quo diſcrepant bini illi loci, fuerit ipſum diſcendi tempus, intra quod, qui ſacro eorum miniſterio non idoneus deprehenderetur, rejiciebatur. Ita in Gemara Babylonia, ad tit. *Cholin*, cap. I. fol. 24. a. Maimonides, halach. *Celi Hammikdaſch*, cap. III. & Salomon Jarchius ad Numer. VIII. De vigeſimo autem poſt Davidis tempora hic anno teſtimonium habetur in Ezra III, 8. & trigeſimi antea, I. Paralip. XXIII, 3. Neque legem illam annalem in Numeris latam aliter volunt obligaſſe, quam dum arca Levitarum humeris portanda erat, ſeu בזמן שהעבירה בכתף *tempore quo miniſterium humeri in uſu.* Hoc a Davide rege ſublato, 1. Paralip. XXIII, 26. etiam & vim ſuam ita legem annalem exuiſſe, ut & eam novare liceret. Vide nunc Salomonem Glaſſium, Philologiae Sacrae lib. I. tract. I. ſect. II. art. 31. Monendum autem eſt, in Graecorum interpretum verſione Numerorum loci prioris, adeoque utriuſque, vigeſimum quintum annum Levitis praeſtitui, qua de re vide, ſi placet, Theodoretum, Quaeſt. XIII. ad eundem librum. Sed vero nullibi comperio apud magiſtros, annos Levitarum, qua Levitarum, legitimam ſacerdotum aetatem indicaſſe. Quod miror nimium viros magnos, etiam dum alios acriter caſtigant, admiſiſſe. Neque auditum, puto, eſt, pubertatem fuiſſe legitimam Levitae aetatem, ad magiſtrorum mentem, aut non fuiſſe ſacerdoti; diſtinctione quae ſupra adfertur adhibita. Quae tamen ita intelligenda etiam videtur, ut non quilibet ſacerdos vigeſimum ſuperans annum in functionem eſſet ſive evocandus ſive admittendus; ſed is tantum, qui in majoribus aetate ſeu puber cenſendus erat, qualis non fuit aliquis poſt decimum tertium annum praeter diem unicum, niſi pubertatis illa ſigna ſeu pili bini ei exereviſſent, tametſi annum ſuperaſſet vigeſimum; extra quam ubi aut ſpadonis ſigna, ſub vigeſimo anno exacto aut poſtea, *ſpadonis* (quem סרים vocitant) nomen, atque ex eo nomine, *majoris* ei praebuerant, aut, hiſce etiam deficientibus, trigeſimus quintus annus exactus in majorum demum numerum eum retulerat. Ejuſmodi enim fuere gradus legitimae, quae major erat, aetatis adipiſcendae. Nec antequam eam quis civiliter adeptus fuerat, functioni ſacrae idoneum fuiſſe videntur exiſtimaſſe; ſed pubertatis ſigna & annum vigeſimum, cui ut plurimum praevia ſunt illa ſigna, velut quae plerumque ſeu generatim hic menſurae vicem obtinebant, in more hoc annali ſacerdotum (qui & pontificum eſt) definiendo uſurpaſſe; ita ut ante illam aetatem neminem in vices acceſſerent; tametſi puberi ſacra pro libitu praeſtare liceret, & pontificis demortui haeredi, etiam puberi, in dignitatem ſuccedere. Neque ante eam aetatem admittendus erat. Hinc de Onia II pontifice, Simonis I filio, in ſucceſſionem per annos plurimos poſt mortem patris, qui tenera aetate eum reliquerat, non admiſſo, dijudicandum eſt. Videſis librum primum, cap. VI. Quin apud Joſephum ratio redditur cujus obtentu, utpote ſegitimae, Antiochus Epiphanes pontificatum contulit Jaſoni patruo Oniae, qui filius erat & haeres Oniae III. pontificis. Ὁ γὰρ (inquit ille lib. XII. cap. VI.) παῖς ὢν Ὀνίας καταλέλειπτο, νήπιος ἔτι ὤν, *Nam filius Oniae ſuperſtes parvulus hactenus erat.* An vero, qui ita ob minorem demortui haeredis aetatem ſuccederent, ii jure ſuo an pupilli pontificatu fruerentur, quaeſtio facta eſt. Audacter Joſephus Scaliger in Elencho Orationis Chronologicae Davidis Paraei, *Pontifex*, inquit, *maximus, quamvis ante pubertatis argumenta non admittebatur in functionem ſuam, nihilominus tamen erat & vocabatur pontifex maximus. Sed dabatur illi vicarius, qui intra terminum pubertatis ejus vice fungeretur. Is in priore templo dicebatur* משנה כהן הגדול, *ſecundus a pontifice maximo. Sub poſteriore templo vocatus eſt* סגן כהן גדול, *vicarius pontificis maximi, quem locum in eccleſia Graeca explet is qui vocatur* πρωτοσύγκελλος τοῦ πατριάρχου. *Hujus rei illuſtre exemplum extat in Onia, cui, quum, patre Simone Juſto mortuo, relictus in cunis eſſet, vicarius datus eſt Eleazarus patruus.* Sic ille. At vero annos XXX. pontifex fuit Eleazarus, & Manaſſes propatruus XXVI. antequam dignitate gauderet Onias nepos, ut libro oſtenditur ſuperiori ex Euſebio; aliis quindecim duntaxat annos Eleazaro aſſignantibus. Etiam uterque demortuus eſt, antequam ſuccederet Onias; de cujus tamen pubertatis civilis retardatione nullibi legimus. Detur ſane extremam pubertatis metam cum praeſtolatum eſſe, id eſt, annum trigeſimum quintum; nec Eleazarum XXVI. ſed XV. annos tantum dignitatem tenuiſſe. Certe diutius etiam ita praecluſus eſt Oniae pontificatus, quam tutelae jus aut vicarii ratio pateretur. Nec fiebat pontifex ſolo jure proximitatis. Accedebat praeter veſtitum ſacra unctio ſub templo primo, ſolennis item & ſacer veſtitus ſub ſecundo; ſine quibus pro pontifice nemo agnoſcebatur, ut mox liquebit. Impuberes autem aut unctos aut veſtitu illo inſignitos, haud puto competum. Quomodo igitur vicarius ei datus, qui nondum ipſe pontifex? qua ratione etiam & ubi tributum ipſi *pontificis* nomen, quatenus illud ſupremam in ordine ſacerdotali dignitatem ſignificat? Quin Joſephus diſerte ante Antiochi Epiphanis tempora neminem ἅπαξ παραλαβόντα *ſemel nactum dignitatem pontificiam* eam exuiſſe ſcribit. Neque obſtat Abiatharis exautoratio, perduellionis rei. Loquitur de ordinaria ſucceſſione & perpetuo pontificis creati jure. Nec minus ipſe, ſive Eleazari ſive Manaſſis pontificatum ac aliorum qui praeceſſerant, perpetuum facit, tutelae ſeu pupilli jure liberum. Quae cum ita ſint, ſtatuendum potius videtur, impuberum jus ejuſmodi fuiſſe, ut, praecluſo ipſis pontificatu, proximus, perinde ac ſi illi abeſſent, ſanguine ſuccederet, non tutelae aut vicarii jure, ſed pleno ſuoque & perpetuo. Quo item mortuo, proximus itidem ſuccedebat, niſi impuberi pubertas civilis antea acceſſiſſet: adeo ut impubes a pa-

terna dignitate arceretur, uſque dum & pubertas ſua & pontificatus vacatio concurrerent. Quod ſane, ex Oniae patruique ſui & propatrui, exemplo videtur eliciendum. Jam dicta autem de ſacerdotali ſeu pontificali functione ante annum vigeſimum, ubi pubertas civilis adeſſet, rite peragenda, apprime firmantur ex eo quod apud Joſephum legitur de Ariſtobulo Hyrcani pontificis ex Alexandra filia nepote, adeoque pontificatus, ſub Herode magno, haerede. Is annum agebat decimum ſextum, cum Herodes Ananelum Babylonium contra jus in dignitatem illam evexerat. Alexandra igitur mater ejus ἐπεπόνθει, καὶ χαλεπῶς ἔφερε τὴν ἀτιμίαν τοῦ παιδὸς, εἰ περιόντος ἐκείνου, τῶν ἐπικλήτων τις ἀξιοῖτο τῆς ἀρχιερωσύνης, *turbata eſt, & inique ferebat ignominiam, qua affectus eſt filius ſuus, quod, eo ſuperſtite, aliunde quis vocatus pontificatum uſurparet*. Sic ille lib. XV. cap. II. Etiam & Mariamne, Ariſtobuli ſoror atque uxor Herodis, aſſiduis precibus eum flagitabat, ἀποδοῦναι τῷ ἀδελφῷ τὴν ἀρχιερωσύνην, *reddere fratri pontificatum*, quod demum factum eſt. Et paulo poſt ſubjungit Joſephus, Τὸ μειράκιον Ἀριστόβουλος, ἕβδομον ἐπὶ τοῖς δέκα γεγονὼς ἔτος, ἐπειδὴ κατὰ νόμον ἀνῆλθεν ἐπὶ τὸν βωμὸν συντελέσων τὰ θύματα, τόν τε κόσμον ἔχων τὸν τῶν ἀρχιερέων, καὶ τὰ περὶ τὴν θρησκείαν ἐκτελῶν, κάλλει τε κάλλιστος καὶ μεγέθει πλείων ἢ πρὸς τὴν ἡλικίαν ὑπάρχων, τό γε μὴν περὶ τοῦ γένους ἀξίωμα πλεῖστον ἐν τῇ μορφῇ διαφαίνων, ὁρμή τε τῷ πλήθει πρὸς αὐτὸν εὐνοίας ἐγένετο, καὶ τῶν Ἀριστοβούλῳ τῷ πάππῳ πεπραγμένων ἐναργὴς μνήμη παρῄει, *Adoleſcens Ariſtobulus annum egreſſus decimum ſeptimum, cum ſecundum legem aſcenderet ad altare ſacra operaturus, ac habitu pontificali indutus, atque ea quae functionis erant rite perageret, eximia forma, & ſtatura, quam pro aetate procerior, maxime etiam in facie generis dignitatem prae ſe ferens, convertit in ſe multitudinis oculos ſimul & ſtudia, reputantis ſecum etiam avi Ariſtobuli memoria digna facinora*. Explotatiſſimi vides hic juris fuiſſe, omnium conſenſu, pontificatus functionem ante vigeſimum annum rite peragi potuiſſe & ſucceſſione accipi. Nec habet locum in hoc exemplo pubertas ſingularis XVII. annorum, quae, Ebraeis ſuis in rebus hujuſmodi inaudita, viro magno impoſuit. Ad jus autem perpetuum eorum, qui ob minorem haeredum aetatem ſufficiebantur, aſſerendum, nec haeredis pubertate ſeu (quod idem eſt) legitima aetate finiri probandum, etiam quod in hiſtoriola hac de Ananelo occurrit, inprimis facere videtur. Herodes fatetur ſe Ananelum pontificatu donaſſe παιδὸς παντάπασιν ὄντος Ἀριστοβούλου, *Ariſtobulo omnino puerulo*. Impubes deſinit eſſe Ariſtobulus. Tunc Herodes Ananelo pontificatum abrogat παράνομα ποιῶν, ut diſerte Joſephus, id eſt, *jura violans*. Conſequens eſt, Ananelum ex jure, quippe qui ſemel ob minorem Ariſtobuli aetatem in dignitatem evectus eſt, juxta morem receptum abdicari non debuiſſe. Male interpolatur locus iſte Joſephi in verſione recentiori. Sed recte ibi Ruffinus, *Ananelum* (ſic ille) *principatu ſacerdotii praeter legem exuit*.

CAP. V.

De vitiis corporalibus, quorum in admittenda ſive functione ſacerdotali, ſive pontificali ſucceſſione, ratio erat habenda.

UT, ſine aetate legitima, neque functio neque ſucceſſio admittebatur, ita nec ſine legitima corporis habitudine membrorumque integritate; adeo ut, qui ὁλόκληρος *corpore integer*, ſeu ἄμωμος *vitio carens* non eſſet, aut τὸ σύμβολον ἀτυχίας *notam infelicitatis* (quo nomine vitium hic corporale memorat Philo in ſecundo de Monarchia) in corpore gereret, is plane arcendus eſſet. Lex ſacra eſt ſtirpi Aharonicae, Levit. XXI. 17. *Quicunque de ſemine tuo in generationibus ſuis habuerit maculam, non accedat ut offerat panem Deo ſuo*. Macula ſeu vitium corporis מום lingua Moſaica vocitatur. Et Helleniſtae ipſum veluti retinent, dum pro eo μῶμον, quod *dedecus* ſeu *vitium* ſonat, ſubſtituunt. Recenſentur aliquot in Sacro Sermone maculae ſeu vitia corporis, quae hominem a functione ſacerdotii arcent; uti etiam, Levitic. XXII. 20. quae animalia ita vitiabant, ut rite offerri nequirent. Sed recenſionem illam exemplum tantum eſſe aiunt Ebraei ſeu ſpecimen, quod in vitiis hic dijudicandis eſt ſequendum, non quod totam legis, quae praecedit, vim explicat. Corporalia igitur, quorum in hiſce babenda eſt ratio, vitia tripliciter diſtribuunt. Alia fuere שפוסלין במומים מלעבוד והבהמה מליקרב, *quae ita vitiabant tam ſacerdotes quam animalia bruta, ut neque haec rite offerri, neque illi rite miniſterium praeſtare, poſſent*. Quae ad animalia tantum ſpectabant, qualia plurima enumerant, locum hic habent nullum. Alia שפוסלין את האדם בלבד מלעבוד, *quae vitiabant hominem tantum, ita ut a ſacro miniſterio eſſet abſtinendum*. Alia demum שאין פוסלין אלא משום מראית העין, *quae non vitiabant aliam ob cauſam, quam quod intuenti deformitate diſplicerent*. Primi generis faciunt quinquaginta, quorum V. in Aure;

I. *Cartilago auris lacera.*
II. *Cartilago auris diſciſſa.*
III. *Perforata auris cartilago, adeo ut foramen viciam poſſit recipere.*
IV. *Auris arida & exanguis.*
V. *In aure alterutra cartilago duplex.*

In Palpebris, tria;

VI. *Perforata palpebra.*
VII. *Palpebra diſciſſa.*
VIII. *Palpebra lacera.*

In Oculo, octo;

IX. *Caecitas, ſive in utroque ſive in altero.*
X. *In alterutro lippitudo.*
XI. *Viſus obſcurior, ob tenebras utrique ſeu alteri offuſas.*

XII. *Tu-*

XII. *Tuberculum, uvae inſtar, tametſi viſus non minueretur.*
XIII. *Caruncula nigredinis aliquantulum operiens.*
XIV. *Albugo in nigredinem extenſa.*
XV. *Macula alba, intra nigredinis circuitum.* Vitium hoc, uti & ſequens, nomine דק in origine eis denotatur. Id Vulgatae, *lippus* eſt. Neque locum habuit, niſi aliquantulum prominerct haec macula.
XVI. *Macula nigrior in nigredinem depreſſa.*

In Naſo, tria ;

XVII. *Naris perforata.*
XVIII. *Diſciſſa naris.*
XIX. *Naris lacera.* Quod de perforatis, diſciſſis, laceris, naribus, auribus, palpebris & labiis (de quibus ſtatim) habent, inprimis vocabulo חרוץ, in Levitic. XXII. 22. deſignari aiunt. Id *ſciſſum* ſignificat & *diffractum.*

In Ore, ſex ;

XX. *Labium perforatum.*
XXI. *Labium lacerum.*
XXII. *Diſciſſum labium.*
XXIII. *Maxilla inferior ſuperiori prominentior.*
XXIV. *Os, ex ſui conſtructione, occluſum.*
XXV. *Praecipue ſoni linguae naturalis defectus.*

In Vaſis ſeminariis, duodecim ;

XXVI. *Membrum genitale compreſſum.*
XXVII. *Contuſum idem.*
XXVIII. *Idem avulſum.*
XXIX. *Idem abſciſſum.*
XXX. *Teſticulus compreſſus.*
XXXI. *Contuſus.*
XXXII. *Pars teſticuli exſecta.*
XXXIII. *Teſticulus evulſus.*
XXXIV. *Teſticulus unicus.*
XXXV. *Uterque unico in loculo.*
XXXVI. *Utriuſque ſexus, velut hermaphroditi, membra.*
XXXVII. *Genitalium loci obſtructi.*

In Manibus Pedibuſque, ſex ;

XXXVIII. *Claudus.*
XXXIX. *Femur alterum altero longius.*
XL. *Femur alterum altero altius.* Ex utroque ſcilicet fiebat pedum inceſſus inaequalis.
XLI. *Oſſis manus fractura manifeſta.*
XLII. *Oſſis pedis fractura manifeſta.*
XLIII. *Pedes, ex ſui conſtructione clauſi, ſeu in ſe ſtrictius contracti.*

In ſuperficie Corporis, quatuor ;

XLIV. *Scabies ſicca, Pſora.*
XLV. *Verruca, quae non ſine oſſe.*
XLVI. *Scabies Ægyptiaca, foris humida.*
XLVII. *Oſſium quae apertius cerni poſſent, aliquod inciſum.*

Hiſce adjiciuntur ;

XLVIII. *Ab aetate provecta, tremor.*
XLIX. *Tremor, ab aegritudine.*
L. *Sordes & inquinamenta, veluti ſudor, foetor oris.* Addunt, ſacerdotem ſudore inquinatum, antequam ad ſacram admittendus eſſet functionem, abluendum atque aromate conſpergendum. Oris item foetorem, ſi quis fuerit, aromate aliquo devorato corrigendum. Aliter חלל עבודתו *profanabat functionem* ſeu *ſacrificium ſuum.*

Secundi vitiorum hic generis ſunt Ebraeis nonaginta ; eorum nempe quae hominem tantum ſeu ſacerdotem non victimas vitiabant aliave animalia ſacranda.

In Capite, octo ;

I. *Verticis capitis concavitas.*
II. *Convexitas verticis, nimium exurgens, inſtar ovi.*
III. *Frons ſeu ſinciput faciei ſuperpendens.*
IV. *Occiput cervici ſuperpendens.*
V. *Caput adeo deorſum amplum & diffuſum, ut etiam colli locum pars ejus occuparet.*
VI. *Calvitium in toto capite.*
VII. *Calvitium ; nec tamen ſine recto crinium ductu inter aurem utramque, in ſincipite.* Nam in occipite, ductus ejuſmodi vitium perimebat.
VIII. *Calvitium in vertice ; tametſi aliter crinibus circumdaretur caput.*

In Collo, bina ;

IX. *Collum adeo depreſſum ſeu breve, ut caput humeris continuum videretur.*
X. *Collum adeo oblongum, ut humeris videretur eluxatum.*

In Aure, quatuor ;

XI. *Aures nimis exiguae.*
XII. *Aures turgidae nimis, inſtar ſpongiae.*
XIII. *Languidae nimis ac pendulae aures.*
XIV. *Auris altera, ab altera, obiter intuenti diverſa.*

In Superciliis, quinque ;

XV. *Pilorum defectus, in utroque ;*
XVI. *Jacentia ſupercilia.* Puto aliquantulum pendula.
XVII. *Supercilium tantum unicum.*
XVIII. *Supercilia binis plura.*
XIX *Diſſidentia, veluti ſive colore pilorum ſive longitudine, ſupercilia.*

In Palpebris, quatuor ;

XX. *Pilorum in utriſque defectus.*
XXI. *Denſitas in pilis nimia, ſeu hirſutia,* ut in ſilonibus.
XXII. *Pilorum alterius ab altero diverſitas ; veluti colore, tenuitate.*

XXIII. *Non*

XXIII. *Non ita, ut par eſt, apertae, ſed nimium conniveutes palpebrae.*

In Oculis, undecim ;

XXIV. *Oculi ſuperius, quam par eſt, ſiti.*
XXV. *Oculi ſiti inferius, quam eſt por.*
XXVI. *Oculi omnino rotundi, nec in longitudinem aliquantulum extenſi.*
XXVII. *Oculi furibundorum inſtar.*
XXVIII. *Oculi majores, quam par eſt, inſtar vituli.*
XXIX. *Minores, quam par eſt, oculi, inſtar anſeris.*
XXX. *Lacrymae perpetuo ſtillantes.*
XXXI. *Humor ab alterutro oculi angulo fluitans.*
XXXII. *Contractio palpebrarum & oculorum viſui ſolita, ſeu nictatio, inter videndum, frequens.*
XXXIII. *Viſus adeo confuſus, ut ſine monitore inter objecta ampla diſtinguere nequiret.*
XXXIV. *Oculi diſſidentes, veluti colore, mognitudine, loco.*

In Naſo, ſex ;

XXXV. *Superior pars naſi, inter oculos, depreſſior.*
XXXVI. *Naſi medium nimium eminens.*
XXXVII. *Extremitas naſi repanda.*
XXXVIII. *Naſus alterutrinque divergens.*
XXXIX. *Naſus grandior quam ferret caeterorum membrorum ratio.*
XL. *Naſus exilior quam ratio ea ferret.* Menſura autem hic erat digitus ejus, de quo fiebat quaeſtio auricularis ; אם היה חוטמו גדול ממנה או קטן ממנה הרי זו מום, *Si naſus ei eſſet, aut major digito eo aut minor, vitium erat.* Sic magiſtri.

In Labiis, tria ;

XLI. *Lobium inferius ſuperiori prominentius.*
XLII. *Labium ſuperius inferiori prominentius.*
XLIII. *Os adeo laxatum, ut ſalivam non retineret.*

In Ventre, tria ;

XLIV. *Venter tumidus.*
XLV. *Umbilicus prominens ; & non depreſſior, ut eſſe ſolet.*
XLVI. *Mammillae ſuper ventrem, inſtar mulieris, jacentes, ſeu pendulae.*

In Dorſo, tria ;

XLVII. *Dorſum incurvum.*
XLVIII. *Gibboſitas ex vertebra ſpinae luxata.*
XLIX. *Gibboſitas carnoſa.*

In Manibus, ſex ;

L. *Digitorum numerus excreſcens.* Abſciſſo vero qui excreverit, deſiit vitium ; ſed ita demum ſi exos eſſet.
LI. *Digiti alicujus defectus.*
LII. *Bini digiti continenter conjuncti.* Sed deſiit vitium, ſi a vola ad extremitates diſcinderentur.
LIII. *Digitus alter alteri inequitans.*
LIV. *Caro e pollice extuberantior.*
LV. *Uſus dextrae incommodus.* Nam ſiniſtra miniſterio functum, id quod peragebat profanaſſe ſcribunt.

In Vaſis ſeminariis, quatuor ;

LVI. *Serotum, ad genua ferme pendulum.*
LVII. *Veretrum adeo longum, ut genua ferme attingeret.*
LVIII. *Scrotum percuſſum, adeo ut inde laederentur teſticuli.*
LIX. *Hernia.*

In Cruribus & Pedibus, quindecim ;

LX. *Crura adeo extrorſum incurva, ut, genibus nunquam conjunctis, pedes facile commiſcerentur* ; ut in valgis.
LXI. *Talus extuberantior.*
LXII. *Calcaneus ita retrorſum extenſus, ut crus medio pede inniti videretur.*
LXIII. *Planta pedis in latum diffuſa, &, inſtar anſeris, plana.* Ut in plancis ſeu plautis.
LXIV. *Caro e pollice pedis extuberantior.*
LXV. *Digitorum pedum alicujus defectus.*
LXVI. *Digitorum numerus excreſcens.*
LXVII. *Digitus alter alteri inequitans.*
LXVIII. *Bini digiti continenter conjuncti.* Idem hic jus erat quod in digitis manus ita conjunctis.
LXIX. *Pes adeo undiquaque ſibi aequalis, ut a calce ad digitorum extremitates, utrinque ac ubique eondem haberet figuram.*
LXX. *Pes a calcaneo ad digitos ita incurvus, ut, arcus inſtar, alterutrinque diſtorqueretur.* Ut in loripede.
LXXI. *Pes excavatus, ſeu planta ſic concava, ut ſtans calcaneo & digitorum extremitate tantum inniteretur.*
LXXII. *Tali intertrigine ſe mutuo inter eundum pulſantes.*
LXXIII. *Genua ſe mutuo inter eundum, intertrigine pulſautes.*
LXXIV. *Pedis ſiniſtri potior uſus.*

In Corpore toto, quatuor ;

LXXV. *Corpus grandius quam membrorum ferret ratio.*
LXXVI. *Corpus minutius quam eadem ratio ferret.*
LXXVII. *Corpus longius quam ratio ferret eadem.*
LXXVIII. *Pumilionis ſtatura.*

In Cute & Carne, octo ;

LXXIX. *Nigrities, qualis Æthiopis.*
LXXX. *Albor, qualis caſei.*
LXXXI. *Rubor, qualis coccini.*

LXXXII.

LXXXII. *Cutis ex cauſa interiori decolorata, veluti ex puſtulis, lentigine.*
LXXXIII. *Cutis ex cauſa foris admiſſa decolorata, ut cicatricoſa.*
LXXXIV. *Verruca ſeu naevus in facie etiam aſſario minor, modo ex eo creſcat pilus.*
LXXXV. *Verruca ſeu naevus in facie aſſario aequalis ſeu major.*
LXXXVI. *Caro ſeu cutis languida & pendula.*

Adduntur inſuper hiſce

LXXXVII. *Surditas.*
LXXXVIII. *Fatuitas, qua inſania etiam denotatur.*
LXXXIX. *Epilepſia.*
XC. *Spiritus immundus.*

Tertii generis, quae vitiabant, quia intuenti deformitate diſplicerent, bina duntaxat faciunt;

I. *Pilorum qui in palpebris defectus, tametſi eorum radices remanerent.*
II. *Dentes excuſſi.*

De hiſce univerſis conſulas Miſnam & Gemaram Babyloniam, tit. *Becoroth*, cap. VI, & VII. R. Jehuda Ben Elai, in *Torath Cohenim*, col. 188. & 189, Maimonidem, hal. *Biath Hammikdaſch*, cap. VI, & VII, & Moſem Mikotzi, Praecept. Negat. CCCVIII. Videſis item Philonem lib. II. de Monarchia, & libro de Victimis. Numerus omnium eſt CXLII. Nullum eorum non eſt בגלוי *in aperto*, adeo ut intuenti diſcerni poſſet. Neque enim admittunt, ut quod in aperto non eſſet, veluti in renibus, veſica, liene, inteſtinis, hic locum haberet, edocti ſcilicet exemplis in ſacro ſermone expreſſis. Quod vero in Helleniſtarum verſione Levitic. XXII, 22. pro חרוץ ſubſtituitur γλωσσότμητος *linguâ ſectus*, id plane Talmudicis adverſatur. Neque enim linguae ſectionem inter vitia enumerant; nec locum illum (qua vitia deſignat) non aeque ad ſacerdotem offerentem ac ad victimas attinere volunt. Τὸ חרוץ igitur, quod *ſciſſum* ſeu *inciſum* denotat (Vulgata *cicatricem habens*) aures, palpebras, nares diſciſſas ſignificare aiunt; nec linguae vitium aliquod interponunt. Animadvertendum autem eſt in Vulgata reperiri, eum, qui *vel parvo, vel grandi, vel torto naſo* fuerit, altari non admittendum. Vocabula quae reſpondent in origine Levit. XXI, 18. ſaltem illum locum occupant, ſunt חרום או שרוע. Horum primum pro eo *cui ſuperior pars naſi depreſſior eſt*, ſeu *ſimo nimis*, capiunt magiſtri, & ſecundum pro *eo cui membrorum paria ſunt imparia*, veluti oculi, aures, crura. Pro utriſque habet Graeca verſio, κολοβόῤῥιν, ἢ ὠτότμητος, *naſo mutilatus, aut auribus ſectus*. Sed Vulgatae autor non tam originis verba, quam receptam de naſi vitiis ſententiam ibi ſecutus videtur. Ex enumeratis autem vitiis alia vides eſſe קבועים *permanentia* ſeu *perpetua*, alia עוברים *tranſeuntia* ſeu *quae tempore deſinunt*. De univerſis ſimul pronunciant, כל כהן שיש בו מום בין מום קבוע בין מום עובר לא יכנס למקדש מן המזבח ולפנים שנ׳ אל הפרוכת לא יבא ואל המזבח לא יגש׃, *Sacerdos cui ineſt vitium, ſive permanent illud fuerit, ſive tranſiens* (antequam tranſierit) *non introeat ſanctuarium uſque ad altare, nedum locum aliquem interiorem; ſecundum id quod ſcriptum eſt*, AD VELUM NON INGREDIATUR, NEC ACCEDAT AD ALTARE. Locus eſt Levit. XXI, 23. legi de vitiis corporalibus ſubjunctus. Atque interdicto teneri volebant ſingulos ex genere ſacerdotali vitio ex jam recenſitis aliquo laborantes; ita tamen, ut ſi quis contra faceret, diverſimodus eſſet contumaciae effectus. Nam cum tria ſint vitiorum jam dicta genera, & flagelli poena plerumque delictis graviori non puniſtis ſupplicio irrogari ex ſententia forenſi ſoleret; ſi quis ex ſacerdotali genere, cui vitium aliquod ſive primi ſive ſecundi generis ineſſet, hic contra feciſſet, vapulabat. Maimonides; אם עבר ונכנס שלא עבד לוקה עפ״י, *Si contumax fuerit ſacerdos, & cum vitium habuerit introiverit, vapulat; idque etiamſi non ſacrificaverit.* Si nempe hoc fecerit במזיד ולא בשגגה, *ſcienter & non ex ignorantia*: aliter enim poena haec non ſequebatur. At vero ſacrificii, ab iis qui binis hiſce generibus vitiorum laborarent, peracti natura alia atque alia erat. Primum genus non modo poenam ſacrificantibus ſcienter induxit, ſed etiam ipſum ſacrificii actum vitiabat, adeo ut eſſet עבודה פסולה *ipſum ſacrificium illegitimum profanumque*, ſive illud ſcienter ſive ex ignorantia peragetur. Secundum vero genus, לא חלל עבודתו, *minime profanabat ſacrificium*, tametſi ſacrificans verberum poena eſſet afficiendus. Ob tertium demum ſacerdos, qui adverſus patria hic inſtituta contumax eſſet, אינו לוקה ועבודתו כשרה, *nec ipſe vapulabat, nec ſacrificium ejus illegitimum.* Adeo ut genus tertium in monitis, quae interdicti ſpeciem induebant tam ſine poena adjecta, quam ſine ſacrificii profanatione, tantum haberetur, primum & ſecundum in interdictis, huic etiam poena verberum, illi tam profanatione ſacrificii quam poena adjecta. Quomodo autem tum primum tum ſecundum vitiorum corporalium, quae diximus, genus ſucceſſioni pontificali aeque ac functioni ſacerdotali, obſtare poſſet, haud difficile eſt ex hiſce decernere. Et de mutilatis auribus etiam exemplum habetur ſuperiore in libro, cap. VIII, ubi de Hyrcano pontifice agitur. Aures ei praeroſit Antigonus, ut ob hoc vitium, a dignitate, ſi forte redux eſſet, arceretur. De hiſce vitiis Joſephus lib. III. Archaeolog. cap. X. & lib. VI. Haloſeos, cap. XV. Utroque etiam in loco, juxta legem in Levit. XXI, 22. latam, ſacrarum epularum & rerum ſacerdotali generi ſuſtinendo aſſignatarum fuiſſe eos participes recte docet: ſed peſſime poſteriori in loco, ut non raro, vertitur. Verba ejus ſunt, Τῶν δ' ἀπὸ γένους ἱερέων ὅσοι διὰ πήρωσιν οὐκ ἐλειτούργουν, παρῆσάν τε ἅμα τοῖς ὁλοκλήροις ἐνδοτέρω τοῦ γεισίου, καὶ τὰς ἀπὸ τοῦ γένους ἐλάμβανον μερίδας, quod vertitur, *Qui vero ex origine ſacerdotum genus ducentes, caecitatis cauſa munere non fungebantur, cum incolumibus intra limitem aderant, parteſque generis conſequebantur.* Nugae merae; nec autoris mentis ferme veſtigium. Redde, *Ex genere ſacerdotali, quotquot, propter defectum aliquem corporis, ſacrum non obibant munus, aderant cum integris corpore intra atrii limites, & partes ſuas etiam ex*

ipſorum originis jure accipiebant. Fuerunt alia corporis in ſacerdotibus vitia, quae munere quidem arcebant eos uſque dum corrigerentur; ſed pro libitu ac momento corrigi potuere: ideoque ſucceſſioni in functionem non aliter obſtare potuere, quam ſi non corrigerentur: in hiſce, praeputium, immunditíes lavacro aliiſque ritibus abolenda, crines intonſi. Neque enim luctus cauſa aliave, ſacerdoti cuiquam ſacram vicem obſervanti ſeu pontifici ex lege permittebatur aut raſum caput, aut non tonſum habere crines promiſſos; qua de re videſis Levitic. X, 6, & XXI, 10, praeter Ezech. XLIV, 20. Nam quod legimus in citatis Levitici locis ראשכם לא תפרעו de ſacerdotibus univerſis, & את ראשו לא יפרע de pontifice, pro quibus in Vulgata habetur, *Capita veſtra nolite nudare*, &, *caput ſuum non diſcooperit*, & apud Helleniſtas, τὰς κεφαλὰς ὑμῶν οὐκ ἀποκιδαρώσετε, *caput veſtrum cidari non nudabitis*, &, οὐκ ἀποκιδαρώσει, *cidari non nudabit*, ſeu, ut in nonnullis, οὐκ ἀπομιτρώσει, *non nudabit mitra*; haec ita capiunt Talmudici, ut crines promiſſos tantum verbis hiſce interdici velint; adeo ut vertendus ſit locus primus, *Comam capitum veſtrorum non nutriatis*, & ſecundus, *comam capitis ſui non nutriat.* Nam cum τὸ פרע *comam* ſeu *caeſariem* ſignificet, ut in dicto Ezechielis loco, & in Numeror. VI, 5. verbum etiam פרע (quod ſaepius quidem *retegere* aut *denudare* ſignificat) velut ab ea notione factum, pro eo quod eſt *comam nutrire* ſeu *promittere* ſumi hic volunt, & pro eodem quod in Ezechiele eſt פרע לא ישלחו *caeſariem non promittant* ſeu *nutriant*; quod tamen in Graeca verſione eſt τὰς κόμας αὐτῶν οὐ ψιλώσουσι, *comas ſuas non ad preſſum tondebunt*, contra Ebraicam veritatem, & Vulgatam, quae Ebraicam hic ſequitur. Sed magiſtris conſonus eſt etiam diſerte Onkelus in paraphraſi Chaldaica loci utriuſque, רישיכן לא תרבון פרוע *capitis veſtri non nutriatis comam*, & ית רישיה לא ירבי פרוע *capitis ſui non nutriat comam.* Aſtipulatur Arabs Erpenianus, altero in loco ille, شعر رؤسكم لا تكبروا *caeſariem capitis veſtri non creſcere faciatis*,. aut *promittatis*; altero, idem, numero & perſona mutata. In Arabico etiam Saadiae, poſterior locus vertitur راسه لا يشعث *caput ſuum* (caeſariem capitis) *non diffundat*, priore itidem eiſdem vocabulis uſurpatis. Verſio autem Arabica MS. bibliothecae Arundellianae habet لا تغطوا رؤوسكم *non obtegatis capita veſtra*, priore in loco, eodem item vocabulo in poſteriori adhibito. De tecto forte capillis capite locus capiendus, ut res ipſa exigit. Et immane quantum adverſantur Ebraeorum placita verſioni tum Vulgatae tum Helleniſtarum, de capitibus non nudandis. Nam ex more receptiſſimo pileus ſeu cidaris ſacerdotum & pontificis exuenda erat, quandocunque a ſacro miniſterio recederent, ut capite VII docetur. Qualis vero comae nutritio in interdicto comprehendatur (quantum ad ſacerdotes gregarios attinet) eliciunt ex lege de Naziraeis lata Numer. VI, 5. ubi verba ſiunt de coma eorum nutrienda per tempus conſecrationis, quod triginta diebus brevius nunquam ex recepto more legitimum habebatur. Quamobrem & ultra triginta dies comam nutritam ſacerdotem functioni, donec tonderetur, imparem reddidiſſe volunt. Nam poſt tot dies exactos rite nutriverat comam Naziraeus. Nec interdictum hoc ad omnia tempora, ſed ad functionis ſeu vicis ſolennis praeſtandae tantum tempus, qua ſacerdotes gregarios obligabat, attinuiſſe aiunt: perpetuo vero & nunquam non pontificem obligaſſe, utpote cujus praeſentia in ſanctuario adeoque veluti aſſidua functio, non per vices diſterminata, ex lege praeſtituebatur. Qua de re videſis Moſem Maimonidem, halach. *Cele Hammikdaſch*, cap. V. & halach. *Biath Hammikdaſch*, cap. I, Moſem Mikotzi, Praecept. Negat. CCCII. praeter commentarios ad citatos e Levitico locos. Qualibet autem Sabbati veſpera ita rondendus erat pontifex, ut foreipe circumquaque crines aequarentur, capite tantum non raſo. Quatenus hoc imitata fuerit eccleſia Chriſtiana, ejuſve pars aliqua, vide, ſi placet, Gratian. diſt. XXIII. c. 21, & 22. & extr. tit. de Vita & Honeſt. Clericorum, cap. 5, & 6. obvioſque de ſacerdotum tonſura locos alios. Minime vero profanabat ſacrificii ſui actum comam nutriens, tametſi ex praeputio & immunditie ipſum actum, alioquin ſacrum, profanatum eſſe ſtatuant. Quod vide apud Maimonidem laudato libro, cap. IX. Tam comam autem nutriens, quam ex praeputio aut immunditie altari arcendus, verberibus, ex ſententia forenſi, plectebatur, ſi contra morem functioni ſe forte immiſeuerat. Et de corporis huc habitu hactenus.

CAP. VI.

De vitiis animi, quae tam functioni ſacerdotali, quam ſucceſſioni in pontificatum obſtarent. Etiam & de artibus quae exiſtimationem tantum minuerent.

Animi habitudo & integritas vitae, cujus in ſacerdotibus pontificibuſque, ad functiones ſuas, adeoque ad ſucceſſionem pontificalem, admittendis, ratio erat habenda, ex illis animi vitiis ſeu peccatis intelligitur, quibus praeludebatur ad ſacra peragenda, ſeu in ſanctuarium, uſque ad altare, ſacerdotibus adirus. Horum, alia vim ſuam exuebant, ſi poenitentia ducti, qui iis laborabant, ad bonam mentem redirent; alia vim retinebant ſuam in hac re aeternum. Prioris generis exemplum eſt multiplex in nuptiis ſacerdotum illicitis; non ſolum quae lege eis ſingulari, ſed etiam quae communi omnium interdicto vetabantur. Etenim ſi quis ſacerdos matrimonio ſibi, contra fas, quomodocunque foeminam junxiſſet, functione, ex majorum inſtituto, arcebatur; ita tamen, ut ſi in forum (puto LXXI. virorum, ſeu quod conſeſſum magnum appellitant) evocatus, in populi frequentia, illicita, quam contraxerat

erat, conſuetudine abſtinentem ſe fore palam voto proiiteretur, & demum repudio conjugem illegitimam ejiceret, altari, non minus ac ſacri coetus caeteri idoneus haberetur. Ita Maimonides, halach. *Biath Hammikdaſch*, cap. VI. Et hujuſce rei exemplum eſt luculentum Manaſſis Jadduae pontiiicis fratris, cui, ducta in uxorem, contra fas, Sanballatis Cuthaei filia, eo nomine imperatur, ut aut eam repudiaret, aut altari abſtineret. Quod itidem de aliis eodem tempore ſacerdotibus dicendum, ut eſt videre apud Joſephum, lib. XI. cap. VIII. Adde etiam Nehemiam, XIII. 28. & vide Jacobum Capellum in Hiſtoria Sacra, Anno M. 3666. Poſterioris generis, ſpecies ſunt binae illuſtres; cultus extraneus, ſeu idololatria; & cultus etiam qui in Pentateucho praeſtituitur, loco tantum diſcriminatus, id eſt, alio in templo, alibi extructo, ad Hieroſolymitani ſimilitudinem, Numini vero exhibitus. Cultus extraneus ſive ſponte ſive errore a ſacerdote praeſtitus, eum ita vitiabat, ut altari perpetuo, tametſi ſolenniori ritu poenitentiam ageret, eſſet arcendus. Maimonides, libro jam laudato, capite IX. כל כהן שעבר ע"ז בין במזיד בין בשוגג אע"פ שחזר בתשובה גמורה הרי זה לא ישמש במקדש לעולם שנ' לא יגשו אלי לכהן לי אחד העובד אותה בשירות כגון שנעשה כומר לעבודה זרה או המשתחוה לה או המודה בה וקבלה עליו באלוה הרי זה פסול לעולם עבד והקריב אין קרבנו ריח ניחוח אע"פ שהיה שוגג בעת ששרת או שהשתחוה או שהודה: אבל השוחט לע"ז בשוגג אם עבר והקריב קרבנו ריח ניחוח תתקבל שהרי לא שרת ולא נעשה כומר אלא שחט בלבד והוא שוגג ואף על פי כן לכתחלה לא יעבוד: *Quicunque ſacerdos cultum praeſtiterit extraneum, ſive id ſponte fecerit ſive ex errore, tametſi ſolenniori poenitentia ductus ad bonam mentem redierit, in ſanctuario nihilominus officio unnquam omnino fungetur. Nam & ſcriptum eſt* (Ezech. XLIV. 13. ubi de ſacerdotibus, qui idola coluerant, agitur) NON APPROPINQUABUNT AO ME, UT SACERDOTIO FUNGANTUR MIHI. *Neque diſcrimen eſt hic inter eum, qui ut ſacerdos in cultu extraneo miniſter fuerit, & eum qui adoraverit idolum, & eum qui agnoverit in eo divinitatem atque ei ſe addixerit.. Hi omnes aeque ac aeternum altari ſunt arcendi. Quin nec, ſi eorum quiſquam ſacerdotio functus ſacrificium obtulerit, erit id odoris grati, tametſi ex errore ſive ſacerdotem in cultu extraneo is egerat, ſive adoraverat, ſive divinitatem agnoverat. At vero qui ex errore tantum mactaverit idolo, ſi is ſacerdotio functus ſacrificium obtulerit, erit id grati odoris & recipietur, quoniam ſcilicet nec miniſterium praeſtitit, nec ſacerdos cultus extranei factus eſt, ſed tantum mactavit, idque ex errore. At interea error hic non facit quo minus is, ut caeteri, altari ſit itidem arcendus.* Atque ita Talmudici ad tit. *Menachoth*, cap. XIII. fol. 109 a. Cultus autem loco tantum, ut diximus, diſcriminati, veluti in templo Heliopolitano aut Samaritanorum, eandem vim fuiſſe ibi aſſeritur, tametſi pro ע"ז *cultu extraneo* ſeu *idololatria*, is neutiquam acciperetur. Maimonides, loco jam memorato, מי שעבר ועשה בית חוץ למקדש להקריב בו קרבנו לשם אינו כבית ע"ז ואע"פ כן כל כהן ששמש בבית כזה לא ישמש במקדש לעולם וכן כלים שנשתמשו בהן שם לא ישתמשו בהן במקדש לעולם אלא יגנזו ויראה לי שאם עבד כהן ששימש שם במקדש לא פסל: *Qui, lege ſacra violata, extruxerit templum, extra ſanctuarium, ut offerat ibi ſacrificia Numini vero, non quidem templum illud quale templum idolis ſacratum habetur. Veruntamen, ſacerdos quicunque in ejuſmodi templo officio functus fuerit, ſanctuario aeternum eſt arcendus; quemadmodum etiam inſtrumenta univerſa ibi in cultu adhibita, adhiberi nunquam debent in ſanctuario, ſed in gazophylacio reponenda ſunt. Caeterum mihi videtur, ſi modo forte ſacrificaverit in ſanctuario ſacerdos, qui in ejuſmodi templo antea miniſterio functus eſt, actum ejus minime profanum eſſe.* Huc ſpectat cultus ſacerdotum in templo ab Onia Oniae tertii pontificis filio in AEgypto, ſub Ptolemaeo Philometore, extructo; de quo fuſius libro ſuperiore, cap. VII. Inſtar Hieroſolymitani ſactum eſt, atque ut ritus in eo Judaici peragerentur: caeterum, ex recepto, quem diximus, more, ſacerdoti, qui in eo templo ſacrum miniſterium praeſtitiſſet, aditus in ſanctuarium Hieroſolymitanum, ut ibi redux officio fungeretur, aeternum praecludebatur. Miſna tit. *Menachoth*, cap. XIII. הכהנים ששמשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש בירושלים ואין צריך לומר לדבר אחר שנ' אף לא יעלו כהני הבמות על מזבח ה' בירושלים כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם הרי הן כבעלי מומין חולקין ואוכלין אבל לא מקריבין, *Sacerdotes, qui officio functi fuerint in templo Oniae, functione in ſanctuario Hieroſolymitano arcendi ſunt; multo magis ii qui idola coluere. Nam & ſcriptum eſt*, II. Regum XXIII. 9. VERUNTAMEN NON ASCENDEBANT SACERDOTES EXCELSORUM AD ALTARE DOMINI IN JERUSALEM, SED TANTUM COMEDEBANT AZYMA IN MEDIO FRATRUM SUORUM. *Scilicet veluti inter eos qui corporalibus vitiis laborabant, cenſebantur hujuſmodi ſacerdotes. Partes ſuas in diſtributionibus cepere, & comedebant* (epulis ſacerdotalibus rite ſatis affuere; qua de re vide Levit. XXI. 22.) *ſed minime ſacrificia offerebant*. Praeter commentarios ad eum locum, conſulas hac de re Moſem Mikotzi, Praecept. Neg. CCCIX. Hinc facile fit dijudicare, quamobrem neque Onias Oniae tertii filius, cui haereditario jure pontificatus, poſt aetatem legitimam, alioquin debebatur, nec poſteri ejus unquam avitam in templo Hieroſolymitano haereditatem ſibi poſtularent. Eo ſcilicet jure excidere quotquot in Oniae templo Heliopolitano ſacra feciſſent. Nec ambigendum eſt, tam filios Oniae nepoteſque proximiores, rebus ſuis in AEgypto haud parum florentibus, ibi ſacra peregiſſe; quam Oniam ipſum. Filios autem habuiſſe illum binos liquet, Chelciam & Ananiam, qui ipſi a Strabone quidem memorati, dicti ſunt Cleopatrae ἐνδοκιμεῖν μάλιστα *magno in pretio fuiſſe*. Sed filios fuiſſe eos Oniae, autor eſt Joſephus, lib. XIII. cap. XVIII. ubi & Strabonis locus. Praetermiſſis igitur hiſce, qui ita jure ſuo, ac ſi plane eſſe deſierant, excidiſſent, omnino legitima potuit eſſe atque civili proximitate ſanguinis undiquaque ſubniti Haſmonaeorum ſucceſſio, de qua libro ſuperiore egimus. Et certe Ebraeorum nonnullis adeo legitima fuit Haſmonaeorum in pontificatum ſucceſſio habita, ut in Moſis benedictionibus veluti praeviſa illa deſignaretur.

retur. Unde poſteriora benedictionis Levi verba in Deuter. XXXIII, 11. ad eam ſpectare volunt, quod adnotatur, ad dictum locum, in gloſſa Jarchii. Adeo ut ratio ſane deſit viris aliquot eruditiſſimis, dum veram pontificum ſucceſſionem in Haſmonaeis interpellatam eſſe, & contra jus eos ſucceſſiſſe, fidenter affirmant. Nec melius fere illi, qui ſucceſſionem legitimam ideo in Hyrcano, Haſmonaeorum ultimo, finem habuiſſe ſcribunt, eo quod ἐξ ἐκείνου οὐδὲ κατήγοντο, *ex eo originem non ducerent*, ii qui ſequerentur, quemadmodum Theodorus ait Metochites, alii. Ratio nihili eſt, quia tam ipſius natis jure, cauſis multiplicibus jam dictis, potuit pontificatus praecludi, quam ad alios ſine injuria devenire. Vitiis hiſce animi ſeu motibus inquinatis, qui hic locum habuere, expectarit forſan quis, ut adjiciatur etiam homicidium, idque ſive ſponte ſive errore commiſſum; maxime cum ex vetuſto, in Chriſtiana republica, Ebraicam non raro imitante, more, homicidae ſive voluntarii ſive involuntarii (modo canoniſtarum aliquot exceptiones admittas) irregularitatem contrahant, id eſt, functioni ſacerdotali minus idonei reddantur. Certe ex commentariis Talmudicis homicidium functioni ſacerdotum in ſacrificiis peragendae obſtitiſſe nondum ſatis didici. At vero homicidam functionem aliam ſacerdotalem, ſacrificatione minus illuſtrem, rite non praeſtare potuiſſe, uno ore ſatis aſſerunt magiſtri. Nempe benedictionem, quam נשיאת כפים, *extenſiones manuum* nuncupant, in ſacra lege Numeror. VI. 23. praeſcriptam, atque in templo & ſynagogis a coetu ſacerdotum praeſtandam. Maimonides, halach. *Thepila Webarceth cohenim*, cap. XV. כהן שהרג את נפש אפילו בשגגה אף על פי שעשה תשובה לא ישא את כפיו, *Sacerdos qui quempiam occiderit, etiamſi id ex errore fecerit, etiam & poenitentiam egerit, non debet unquam in benedictione ſolenni manus extendere.* Quin eundem facere videtur, ex ſententia veterum, homicidam cum idololatra hac in ſpecie. Etiam & adjicir, וברכה בעבודה היא שנ׳ לשרתו ולברך בשמו, *Benedictio inſuper veluti ſacrum in ſanctuario miniſterium eſt, ſecundum id quod dicitur,* UT MINISTRARET EI ET BENEDICERET IN NOMINE EJUS. Locus citatur ex I. Paralip. XXIII. 13. Tantundem habetur in Talmude Babylonio, tit. *Beracoth*, cap. V. fol. 33. & Moſe Mikotzi, Praecept. Affirmat. XX. Atque huc trahunt etiam illud Eſaiae I. 15. *Et cum extenderitis manus veſtras, avertam oculos meos a vobis; & cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam. Manus enim veſtrae ſanguine plenae ſunt.* Praeter locos citatos, vide Davidem Kimchium ibidem. Certe & alia fuere, quibus reddebatur ſacerdos benedictioni huic ſolenni parum idoneus, nec tamen altaris functioni; veluti lingua blaeſa, & diſtorti digiti. Alia etiam fuere vitia, quibus functio deneganda erat, nec tamen benedictionis praeſtatio; ut quae memoravimus ante ſive corporis ſive animi pleraque. Neque ad hanc rem ſpectat illud Exodi cap. XXI, 14. *Si quis per induſtriam occiderit proximum ſuum & per inſidias, ab altari meo evelles eum, ut moriatur.* Id intelligitur non de vitio ejuſmodi ex homicidio quolibetcunque contracto, ut inde miniſterio altaris ſacerdos eſſet deponendus, ſed de poena tantum mortis ita homicidae infligenda, ut nec altare, velut aſylum, eum omnino tueretur. Sic ſane magiſtri, ad quorum mentem, Jarchius ibidem, אם היה כהן רוצה לעבוד עבודה תקחנו למות, *Etiam ſi fuerit ſacerdos homicida, atque is ſacrificium peragere velit, ipſum quoque evelles,* (ſeu *tolles*) *ut morte plectatur.* Vide nunc DD. ad tit. de Homicidio, c. 1. Sed tam de homicidio errore commiſſo, quam ſpontaneo, in ſpecie de benedictionibus loquuntur magiſtri; quibus etiam, ob apices aliquot forenſes in actionibus obſervandos, quamplurima adulteria, inceſtus, idolorum cultus, homicidia ſpontanea ultimum ſupplicium evaſere, quae tamen unico teſte probata, fama credita, ſeu praeſumpta effectus ſuos alios habuere. Quod tum in eo quod de ſacerdote homicida hic diximus, tum in eis quae ſupra de ſacerdotis idololatria ac inceſtis nuptiis afferuntur, eſt inprimis advertendum. Etiam & quae exiſtimationem minuerent aliqua, utcunque non mala, in cauſa fuere, ut idoneus non haberetur quis ſucceſſioni huic ſacrae. Maimonides, halach. *Melachim*, cap. I. אין מעמידין מלך ולא כהן גדול לא קצב ולא ספר ולא בלן ולא גרדי ולא בורסי לא מפני שהן פסולין אלא הואיל ואומנותן נקלה העם מזלזלין בהן לעולם ומשעשה במלאכה מאלו יום אחד נפסל׃, *Non conſtituunt ſive regem ſive pontificem eum qui eſt aut lanio, aut tonſor, aut balneator, aut textor, aut coriarius. Non quod artes ejuſmodi illegitimae habitae, ſed quoniam, ob earum ſordes, populus in ejuſmodi ſucceſſione nunquam acquieſceret. Etiam & qui die unico aliquam ex artibus ejuſmodi exercuerit, minime idoneus redditur.* Et quemadmodum non admittebantur qui vitiis jam dictis laborabant, ita etiam ex eis, quae dignitati accederent deſtituendi, ut videtur, erant & pontifices & ſacerdotes. Et de ea re, praeter exemplum Hyrcani pontificis auribus truncati, vide Maimonidem, halach. *Celi Hammikdaſch*, cap. IV. & Miſn. tit. *Horajioth*, cap. III.

CAP. VII.

De veſtibus ac indumentis ſacris, tum ſacerdotalibus tum pontificiis. Et quinam veſtitus ſacer pontifici ſuccedenti, ritu ſolenni induendus.

RItus ſolemnes in novo, apud Ebraeos, pontifice conſecrando triplices fuere, veſtitus ſacer, unctio, & ſacrificium. Quod ad veſtitum ſacrum pontificis attinet, ex legibus, in Exodi capite XXVIII & Levitici XVI, de ea re latis, atque ex eis quae occurrunt in hujus libri cap. VIII, illius XXXIX, veſtium ſacerdotalium genus faciunt trinum, בגדי כהן הדיוט בגדי זהב ובגדי לבן, *veſtes ſacerdotis cujuſlibet gregarii, veſtes aureas, & veſtes albas.* Primi generis quatuor fuere, כתנת ומכנסים ומגבעת ואבנט, *tunica, femoralia, pileus, cingulum:* ſecundi item quatuor, מעיל ואפוד חושן וציץ *pallium*, cui appenſa tintinnabula & mala punica, *ephod* ſeu *epomis* (quo nomine tamen tunicae ſacerdotum etiam & Levitarum interdum denotatae, ut alibi monitum eſt)

eſt) *pectorale* ſeu *rationale judicii*, in quo ſanctiſſimum illud oraculum, & demum *lamina*, qua nomen tetragrammaton inſcriptum fronte eminebat. Tertii generis totidem etiam fuere, כתנת מכנסים אבנט ומצנפת, *tunica*, *femoralia*, *cingulum*, *&* *pileus* ſeu *tiara*. Generis primi univerſae albae fuere, & ex lino puriſſimo contextae; excepto duntaxat cingulo, cui lana intertexebatur opere phrygionico ſeu polymito. Tunica talaris erat. Femoralia, quales fere braccae paſſim in uſu, ſed nullibi ſciſſura disjuncta. Cingulum latum erat circa digitos tres, longum cubitos circa triginta duos, adeo ut multoties in ſe circumplicatum, corporis medium incingeret. Pileus autem non ita erat contextus, ut caput indutum ſtatim reciperet, ſed tela ſedecim (ut plerique) cubitos longa caput etiam multoties circumplicans operiebat. Quatuor haec ſacerdotibus gregariis praeſtituta eſſe docent in Exodi XXVIII, 40, & 42. Et quod שש ibi toties legitur, pro quo in verſione tum Graeca tum Vulgata, atque apud Joſephum, Philonem, alios ſaepiſſime, *byſſus* ſubſtituitur, id pro lino puriſſimo, qui veluti byſſus eſt, ſeu AEgyptiaco ſumunt. Opus autem phrygionicum, quo ornabatur cingulum ſeu balteus, non aliud fuiſſe volunt ac picturam textilem, qua fila ex lana purpurea, hyacinthina, coccinea lino artificioſe intermiſcerentur; nec colorum, quos diximus, in ſacro ſermone mentionem, ubi ſacerdotum veſtes deſignantur, aliud innuere, quam lanam eis tinctam; & lanam tantum. Nam ex lege & more patrio, ſacerdos gregarius non rite veſtiebatur (ſic illi) לעבודה אלא צמר ופשתים בלבד, *in ſacrum miniſterium, niſi tantum lino & lana indueretur*, modo jam dicto. Neque veſtes hae ſacrae (quae omnes בגדי כהונה לעבודה, *veſtes ſacerdotales ad ſacrum miniſterium* nuncupantur) alibi aut alio tempore ſacerdoti gerendae, praeterquam dum, vicem ſacram obſervans, altaris miniſterio aſſiduus adeſſet. Peracta vice, in apothecis reponebantur; adeo ut extra templum, veſtitus cultu, nec a plebe caetera differret ſacerdos. Ejus autem balteus ex lino & lana contextus, reliquo hominum generi (ſicut & omnes aliae ita contextae veſtes) interdicebatur ex lege lata Levitic. XIX, 19. qua *veſtis ex duobus contexta non erat induenda*, adeoque nec generis ſacerdotalis alicui extra vim legum de ſacris veſtibus ſpeciatim latarum. Juriſconſulti Ebraei; אסור לכהן הדיוט ללבוש אלא בשעת עבודה, *Fas non erat ſacerdoti gregario ſacris indui veſtibus alio tempore, quam dum ſacris operabatur*. Et Joſephus lib. VI. Haloſcos, cap. XV. τὴν ἱερὰν ἐσθῆτα ὁ λειτουργῶν ἠμφιέννυτο μόνος, *veſtes ſacras ſacerdos qui ſacris operatur ſolus induit*, caeteris, ut ipſe etiam ibi, τῇ ἰδιωτικῇ *plebeis* indui ſolitis. Vide etiam Ezech. XLIV, 19. Sed tunicae ſacerdotalis lineae uſus Levitis, ſub Agrippa rege, aeque ac ſacerdotibus (ſed contra fas) impetrabatur, quod tradit idem Joſephus lib. XX. cap. VIII. Et exceptio hic videtur adhibenda, de conventu publico in communem ſalutem habito, dum de non geſtandis, extra muneris ſacri praeſtationem, ſacris veſtibus, morem diſpicimus. Nam cum Jaddum pontificem comitati ſacerdotes gregarii ac populus Alexandrum Magnum Hieroſolymis exciperent, ſacerdotes univerſi τῇ νομίμῳ στολῇ *habitu ſacro* prodibant, ut legitur apud Joſephum lib. XI. cap. VIII. Niſi id tribui velis tantum Numinis monito, quod in ſomnis accepiſſe noctu praecedente pontificem, ex eodem loco docemur. De veſtium autem ſacerdotalium genere, ipſe etiam Joſephus lib. III. Archaeolog. cap. VIII, ad magiſtrorum ferme mentem. Sed cingulum ait fuiſſe quatuor digitos latum. Conſulas de hiſce, ſi placet, praeter Gemaram Babyloniam, ad tit. *Joma*, cap. I. fol. 12, *Sepher Siphra*, fol. 16. col. 64. Maimonidem, halach. *Celi Hammikdaſch*, cap. VIII. & Moſem Mikotzi, Praecept. Affirmat. CLXXIII, ut omittam magiſtrorum commentarios aliorumque ad memoratos Exodi locos. Vide etiam Joſephum Scaligerum in Euſebianis, pag. 178. Quemadmodum autem quatuor, quas genus primum complectitur, ſacerdotibus ſacra obeuntibus nunquam non geſtandae erant, ita etiam pontifici quatuor illae, quae ſecundi ſunt generis (*aureae* ob aurum lino & lanae intinctae intertextum, aliterque varie in vittis, catenulis, lamina adhibitum, nominatae) ſimul cum ipſis, quae ſunt primi ſplendidius confectae, habitus erat ſacer, iſque in ſacra ejus functione perpetuus, excepto feſto expiationum; de quo ſtatim. Eae a ſcriptoribus obviis paſſim explicantur, uti & in ipſo Sermone Sacro, ſatis. Nec diſcrimen faciunt inter femoralia & tunicam, quae ſacerdotibus gregariis & pontifici in uſu. Balteum autem pontificis & pileum aliquanto diſcrepaſſe a caeterorum; balteum opera accuratiori tam auro quam lana tincta intertextum; pileum vero (quem מצנפת *tiaram* ſeu *cidarim*, etiam ex ipſo ſermone ſacro, vulgo nuncupant) ex tela quidem capiti circumplicata etiam pontifici formatum, ſed ita ut capitis ejus involverit partem ſuperiorem in figuram pilei Turcici, quem *turibantum* vocamus; nec inferius deſcenderet, ne laminae fronti annectendae loco incommodaret. Caeterorum vero pileos undiquaque capita, galearum inſtar (unde & Onkelo כובעין *galeae* dictae) plicaturis incluſiſſe. Ita fere magiſtri. Sed in hac re non eadem eſt omnium ſententia, cum circumplicatae telae figuram explicant. Videſis jam indicatos Ebraeorum commentarios, & maxime Abarbinelem ad Exodi vigeſimum octavum. Sed haud parum hic differt Joſephus, qui ſane ſub excidio templi ſecundi oculatus erat, ipſe etiam ſacerdos, teſtis veſtium ſacrarum. Pileum ſacerdotum gregariorum (quem μασναεμφθὴς, vocabulum a מצנפת *mitzanepath* deformatum, nuncupat; & caetera etiam apud eum, ut fieri amat, veſtitus ſacri nomina, uti & alia non pauca, in verborum portenta diſtorquentur) minime faſtigiatum fuiſſe ait, nec totum caput incingens, ἀλλ' ἐπ' ὀλίγον ὑπερβεβηκότα μέσης, *ſed paulo plus quam medio ſuperimpoſitum*. Et de crebris telae plicaturis ſatis quidem aſtipulatur. Hiſce autem conſutis, Σινδὼν, inquit, ἄνωθεν αὐτὸν ἐπισκέπτει διήκουσα μέχρι μετώπου, τήν τε ῥαφὴν τῆς ταινίας καὶ τὸ ἀπ' αὐτῆς ἀπρεπὲς καλύπτουσα, καὶ ὅλῳ δὲ τῷ κρανίῳ γεγονυῖα ἐπίπεδον ἥρμοσται δὲ ἀκριβῶς, ὡς ἂν μὴ περιρρυῇ πονοῦντος περὶ τὴν ἱερουργίαν, *Sindon deſuper pileum integit, uſque ad frontem deſcendens, & faſciae conſuturas atque id quod in eis deforme erat occultans, & toti cranio adhaerens.*

Aptatur autem accurate ne ſacrificanti forte dilabatur. Tam vetus interpres, cui deſcendit ſindon haec *uſque ad inferiora barbae*, quam recentior in loco illo reddendo nimium ſallunt. Niſi ſindon haec aut continua aut conſuta pars telae, e qua formatus eſſet pileus, fuerit, adeoque redimiculi velut vicem, plicaturas etiam obtegentis, praeſtiterit, certe bina erant capitis ſacerdoti gregario indumenta; reclamante alias univerſa Ebraeorum turba. Caeterum non ſolum ab Ebraeis caeteris recedit hic Joſephus, ſed etiam in pontificis capitis indumentis mire diſcrepat. Alium ſcilicet, eumque partim hyacinthinum, priori impoſitum vult. Huic item στέφανον χρύσεον ἐπὶ τρισοιχίαν κεχαλκευμένον· θάλλει δ' ἐπ' αὐτῷ (ſic ille lib. III. Archaeolog. cap. VIII.) κάλυξ χρύσεος τῇ σακχάρῳ βοτάνῃ παρ' ἡμῖν λεγομένῃ ἀπομεμιμημένος· ὑὸς δὲ κύαμον Ἑλλήνων οἱ περὶ τομὰς ῥιζῶν ἐμπείρως ἔχοντες προσαγορεύουσι, *Coronam auream, triplice ordine fabrefactam, fuiſſe circumligatam; a qua exſurgunt calyculi aurei, quales videntur in herba nobis daccaro dicta, Graecorum autem herbariis hyoſcyamo.* Calyculos autem ab occipitio ad tempora utrinque exſurrexiſſe, non autem in fronte, quoniam locus is laminae ſacrae integer ſervatus. Certe & Philo praeter pileum, quem *mitram* nominat; cidarim etiam videtur aſſerere pontifici geſtamen capitis. De lamina locutus, Μίτρα δ' ἦν (inquit lib. III. de Vita Moſis) ὑπ' αὐτῷ, τοῦ μὴ ψαύειν κεφαλῆς τὸ πέταλον· πρὸς δὲ καὶ κίδαρις κατεσκευάζετο· κιδάρει γὰρ οἱ ἑῴων βασιλεῖς ἀντὶ διαδήματος εἰώθασι χρῆσθαι, *Subſuit huic mitra, quo fiebat, ut caput ipſa non attingeret. Quin cidaris ei in ornamentis erat. Nam & orientis reges cidari, diadematis vice, uti ſolent.* Et paulo poſt, Κίδαριν ἀντὶ διαδήματος ἐπιτίθησι τῇ κεφαλῇ, *Cidarim pro diademate impoſitam habet capiti.* Sed vero an is hic mitram a cidari aliam eſſe voluit, an pro eadem utrumque ſumpſit vocabulum? Adeo ut non adjectam mitrae eſſe innuerit cidarim, ſed mitra memorata, cidaris nomen, veluti ſynonymum, ob explicationem tantum atque dignitatem pontificiam (quam aut regiam aut regiae proximam eſſe voluit) adjecerit. Sane eliciendum illud videtur ex eo quod apud eundem in libro περὶ φυγάδων legitur. De dignitate pontificis ibi verba faciens, ipſam mitram, ni fallor, pro diademate ſumit. Verba ſunt, Καὶ ὅτι τὴν κεφαλὴν οὐδέποτε ἀπομιτρώσει, τὸ βασίλειον οὐκ ἀποθήσεται διάδημα, τὸ σύμβολον τῆς οὐκ αὐτοκράτορος μὲν, ὑπάρχου δὲ καὶ θαυμαστῆς ἡγεμονίας, *Ex eo etiam quod caput ejus mitra nudandum non eſt* (Helleniſtarum verſionem, de qua capite V. hujus libri, ſecutus eſt) *regium diadema non eſt ei exuendum, quod quidem inſigne eſt poteſtatis: non quidem imperatoriae, ſed tamen gubernatoris & praefecturae admirabilis.* Niſi hoc in loco mitram & diadema pro eodem ſumpſerit, ipſum me non intelligere fateor. Quod ſi ita fuerit, etiam & cidarim, quam diadematis regii veluti vicem, priori in loco, occupaſſe vult, eandem ei cum mitra fuiſſe, aequum eſt ut exiſtimemus. Nam & undenam diadema aliud, quod regium ſit, e Sacris Literis, quas ſequi velle videtur, habere potuiſſet, non ſatis conſtat: multo vero minus, undenam coronam illam triplici ordine fabrefactam cum calyculis exſurgentibus habuerit Joſephus, qui tamen magis morem ſui aevi (quod forte etiam in pontificis capitis indumentis, ut in aliquot aliis, ab origine deviaſſet) quam ipſum Moſaicum, id eſt, primarium horum indumentorum inſtitutum ibi enarrat. Nam de praeſenti ſibi tempore, quantum ad figuras attinet, plane loquitur. At mire ſibi placent nonnulli, dum ex illa Joſephi traditione, teſte alio non ſubnixa, triplicem neſcio quam ex oriente in occidentem deducunt coronam. Ebraeis caeteris millies occurrit, Exodi & Levitici hac de re veſtigia diligentiſſime prementibus & ſuos procuildubio mores callentiſſimis, quatuor tantum numero fuiſſe ſacerdotibus gregariis veſtes ſacras, atque octo pontifici; neque alterutris plura. Quod non ſine magno errore ſcripſerant unoque ore tradiderant, ſi aut bini pilei, aut corona ſeu diadema aliud praeter cidarim, tiaram, mitram ſeu pileum (nam haec hic nomina idem ſonant) & laminam illam auream, in qua tetragrammaton inſcriptum eſt, pontificis ſacrum geſtamen fuiſſet. Scimus Exodi XXIX, 6. legi, *Pones tiaram in capite ejus,* ונתת את נזר הקדש על המצנפת, *& collocabis coronam ſacram ſuper tiaram*; unde etiam coronam in ejus indumentis fuiſſe conjici quis recte poſſe forſan exiſtimet? Quod manifeſto quidem certum eſt. Sed ita planiſſime capiendum, ut corona ſit ipſa lamina aurea, quae vitta hyacinthina tiarae impoſita, verum erat diadema, & *coronae ſacrae* nomen, in ſacris literis, alibi ſortitur: Exodi XXXIX, 30. *Et fecerunt* את ציץ נזר הקדש זהב טהור *laminam, coronam ſanctam, ex auro puro.* Sic etiam habetur in Levitici VIII, 9. Nec dubitant magiſtri in locis hiſce ſemper coronam, pro ipſa lamina, ſumere. Quibus aſtipulatur Vulgatae autor, qui priori Exodi loco, ipſum vocabulum quod coronam ſignificat, per *laminam* reddit, atque in binis caeteris *laminae* nomen tantummodo retinet. Neque aliam praeter ipſam laminam, coronam ſeu indumentum, agnoſcunt in locis illis Helleniſtae. Quod vero in Vulgata, Exod. XXXIX, 27. occurrit, *Fecerunt & tunicas byſſinas opere textili Aaron & filiis ejus, & mitras cum coronulis ſuis ex byſſo*; id in origine nihil habet quod τοῖς *coronulis* reſpondeat aliter ac in hiſce verbis: ואת המצנפת שש ואת פארי המגבעת שש, *& tiaram* (ſeu *cidarim*) *byſſinam, & tiaras* (ſeu *ornamenta*) *pileorum byſſinorum*, ſeu, ut Helleniſtae ibi, καὶ τὰς κιδάρεις ἐκ βύσσου, καὶ τὴν μίτραν ἐκ βύσσου, *cidares byſſinas, & mitram ex byſſo.* Adeo ut tantum pontificis cidarim, atque gregariorum ſacerdotum pileos ſeu mitras, quae non multum ex inſtituto (ſi vittas hyacinthinas demas) diſcreparunt, ibi ſimul indicari videatur. Tametſi ſint etiam in Ebraeis, qui pontificio pileo ſeu cidari, tiaram ſeu cidarim, decoris cauſa, aliam aptandam ibi denotari velint, quae, ob vittas hyacinthinas quibus conſtringebatur, primam circumdabat במין כתר *in figuram coronae*, qua de re vide gloſſam ibi Jarchii. Non male ſic quadrat ſindoni plicaturas cidaris obtegenti, quam memoravimus ex Joſepho. Atque ex unica longa illa tela, e qua formatus eſt pileus pontificius ſeu cidaris, tam adjecta hujuſmodi tiara, quam ipſa cidaris, quae capiti proxime adhaeſit, ſimul,

ut

Digitized by Google

ut unicum tamen indumentum, commode ſatis plicando potuit confici. Certe & alibi Joſephus non aliam praeter laminam auream, & tiaram byſſinam hyacintho circumſtrictam, pontifici coronam fuiſſe agnoſcit. Is caetera diligenter deſcribens lib. V. Haloſcos, cap. XV. Τὴν δὲ κεφαλὴν, inquit, βυσσίνη μὲν ἔσκεπε τιάρα· κατέστεπτο δ' ὑακίνθῳ, περὶ ἣν χρυσοῦς ἄλλος ἦν στέφανος, ἔκτυπα φέρων τὰ ἱερὰ γράμματα· ταῦτα δ' ἐστὶ φωνήεντα τέσσαρα, *Caput tiara byſſina tegebat, coronatur autem hyacintho. Et circa eam alia corona erat aurea, ſcriptas ferens ſacras literas, id eſt, nomen tetragrammaton.* Binas hic habet ille coronas quidem; ſed alteram, ipſam cum vittis cidarim aut tiaram, ſeu potius ipſas vittas; alteram, laminam auream, quae & in Sermone Sacro aliquoties, ut jam dictum eſt, *corona ſancta* nuncupatur. Atque id etiam eſt inprimis hic advertendum, ubi Joſephus habitum Jaddi pontificis Alexandrum Magnum excipientis deſcribit (quem *legitimum* fuiſſe, id eſt, integrum, ipſe diſerte narrat) nihil aliud capiti ejus induitur praeter cidarim & laminam auream: quod habetur in libro ejus XI, cap. VIII. Quin & cum Alexander poſtmodum Syriae rex, ad Jonathanem mitteret ſtolam purpuream & coronam auream, quibus veluti pontificem eum deſignare voluit, Jonathan ipſe dicitur induiſſe τὴν ἁγίαν στολὴν ſeu ἀρχιερατικὴν, id eſt, *ſacra pontificatus indumenta*, tam in Joſepho ipſo, lib. XIII, cap. V. quam in primo Haſmonaeorum libro, cap. X, 21. nulla mentione coronae aureae in indumentis ejus habita, tametſi novam ab Alexandro dono accepiſſet. Cum nihilominus, petentibus per legatos Judaeis a Claudio Caeſare ſtolae ſacrae, ſeu pontificii veſtitus cuſtodiam, diplomate conceditur & ſacrae veſtis & coronae, qualiſcunque illa fuerit (ſed pro lamina aurea accipienda mihi videtur) cuſtodia. Diplomatis verba ſunt, Τὴν ἱερὰν ἐσθῆτα καὶ τὸν στέφανον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ὑμῶν εἶναι συγχωρῶ, *Ut veſtitus ſacer & corona a vobis cuſtodiatur, concedo.* Diploma habetur integrum apud Joſephum, lib. XX. cap. I. Utut vero ſe res haec habuerit de indumentis capitis pontificiis, tam certum eſt ab origine illud unicum fuiſſe quod, praeter laminam auream, capiti ejus imponeretur, utcunque hyacinthino coloris opere auroque variegatum, unamque fuiſſe illud tiaram, cidarim, mitram, ſeu pileum, quam veriſimile idem pro diverſo complicandi, contexendi, ornandique artificio, ad auguſtam geſtantis praeſentiam efferendam, adhiberi ſoluto, non ſemper eandem tuliſſe figuram, ſed aliam atque aliam ita induiſſe, ut etiam tum merito *corona* (quoniam & plane diadema erat) nuncupari poſſet, tum, ex diverſis in exteriori parte plicaturis, e duabus veluti tiaris conſiſtere videri. Et de pontificis cidari haemiſphaerii figuram habente, diſerte D. Hieronymus Epiſt. CXXVIII. ubi pontificis a ſacerdotum caeterorum non diſcrepaſſe ait. Quod vero habent Talmudici de triplici Iſraelitarum corona (כתר appellitant) corona nimirum legis, corona regis, & corona ſacerdotii, id ad illuſtrem horum dignitatem eo nomine deſignandam tantum attinet. Neque coronae figuram ſingulis hiſce impoſitam eſſe magis probat, quam Iſraelitis triplicem. De ea vide tit. *Aboth* in Talmude Babylonio, fol. 9. & Maimonidem, halach. *Talmud Thorah*, cap. III. Tertium demum veſtium ſacrarum genus, quod *album* dictum eſt, eadem figura erat ipſa, qua genus primum. Sed in iis, nec balteus lana tincta intertextus eſt, nec, praeter linum puriſſimum ſeu byſſum, quid omnino adjectum. Haec autem indumenta pontifici fuere propria, ac ſemel tantum in anno, intra ſacrarium intimum ſeu ſanctum ſanctorum, id eſt, in feſto expiationis, ipſi geſtanda. De quatuor hiſce locus eſt manifeſtus in Levitico XVI. 4. ubi ſcite Gloſſa, מגיד שאינו משמש לפנים בשמנה בגדים שהוא משמש בהן בחוץ שיש בהם זהב לפי שאין קטיגור נעשה סניגור אלא בארבעה ככהן הדיוט וכלן של בוץ, *Intelligendum, quod non intra* (in ſancto ſanctorum) *miniſterium praeſtabat pontifex octo indutus veſtibus, quibus ſacerdotio fungi ſolebat extra, utpote quibus aurum intertexebatur (nam accuſator non debet perſonam patroni induere) ſed quatuor tantum, quemadmodum & ſacerdos gregarius: atque hae ex byſſa* (ſeu *lino puriſſimo*) *ſolum conſtabant.* Tantundem habetur in Gemara Hieroſolymitana, ad tit. *Joma*, cap. VII. fol. 44. col. 2. halach. 5. Atque de hiſce aperte Joſephus, lib. 5. Haloſcos, cap. XV. Primo ait pontificem habitu auguſtiori (quem deſcribit) calendis, ſabbatis, aliiſque illuſtrioribus feſtis maxime, cum ſacerdotibus gregariis in templum aſcendere, & ſacra peragere. Statim autem ſubjicit, Ταύτην μὲν ἐν τὴν ἐσθῆτα, οὐκ ἐφόρει τὸν ἄλλον χρόνον, λιτοτέραν δ' ἀνελάμβανεν· ὁπότε δ' εἰσίοι εἰς τὸ ἄδυτον, εἰσῄει δ' ἅπαξ κατ' ἐνιαυτὸν μόνος ἐν ᾗ νηστεύειν ἔθος ἡμέρᾳ πάντας τῷ Θεῷ, *Habitum quidem illum alio tempore non gerit, ſed ſimpliciorem adſumit. Ita vero fit, cum adytum introit. Semel autem in anno introit ſolus, quo die cunctos Deo jejunare mos eſt.* Atque is ipſe in lib. II. contra Apionem; *In adytum ſoli principes ſacerdotum ingrediebantur propria ſtola circumamicti.* Ut *ſtola* hic pro pontificio, die quo adytum ingreſſus eſt, habitu toto plane ſumenda eſt, ita in priore loco τὴν ἐσθῆτα, quam *veſtem* vertit interpres, pro habitu auguſtiori toto antea ibi deſcripto ſumere debemus. Philo item, libro de Somniis, expreſſiſſimam habet veſtium pontificalium hanc diſtinctionem. Alias enim diſerte fuiſſe ait ποικίλας, *variegatas*, id eſt, aureas, ſeu auro & coloribus conſpeſſas, quales בגדי זהב *veſtimenta aurea*, magiſtris ita nominata, fuere: alias διαλεύκους, *albas*, quo nomine haſce quas geſtabat pontifex, adyta ingreſſus, vocitant magiſtri, id eſt, בגדי לבן *veſtas albas*. De illis item Philo, ut a caeteris omnino diſcrepantibus, in lib. II. de Monarchia, plura. Sed mirum eſt viros aliquot doctiſſimos locum ex libris Haloſcos Joſephi indicatum ita citare, ut Joſephum affirmare faciant id, quod Hieroſolymis maxime inauditum eſt, epomidem & rationale pontifici in uſu ſolum fuiſſe cum adyta ingrederetur: quo nihil in rebus Ebraicis abſurdius dici poteſt, nec ſane ea omnino Joſephi mens. Videſis Carolum Sigonium de Repub. Hebraeorum, lib. V. cap. II. & Petrum Cunaeum, lib. II. cap. I. Manifeſtius nihil eſt, quam Joſephi ſenſum eſſe, qualem diximus; quod & ſatis ſane agnoſcit vetus ejus ibi interpres. Ita demum genus primum univerſis ſacerdotibus erat commune; ſecundum & tertium pontifici proprium; hoc ſcilicet

Digitized by Google

licet in feſto expiationis tantum atque in ſancto ſanctorum, illud cum primo quandocunque in ſanctuario rem ſacram peragebat. Unde ſexcenties occurrit in magiſtrorum commentariis כהן הדיוט בארבעה בגדים כהן גדול בשמנה, *Indumenta ſacerdotis gregarii ſunt quatuor, pontificis vero octo*, praetermiſſis ita generis tertii indumentis, quae non omnino a primis diſcrepabant, excepto quod pontifici tantum propria fuere, atque ex lino puriſſimo ſeu byſſo duntaxat conficienda erant. Cautum vero eſt tam de מחוסר בגדים, ſive *ſacerdote* ſive *pontifice, cui deficerent veſtes praeſcriptae*, quam de יתר בגדים, *eo, cui plures induerentur quam lex praeciperet*. Primi generis fuit quicunque ſacerdos gregarius ex quatuor ſuis, aut pontifex qui ex ſuis octo aliquam non haberet indutam, dum officio fungeretur. Atque etiam adnumeres, cui breviores eſſent quam par erat. Secundi fuit ſacerdos pontificiis indutus veſtibus aureis, aut binas pro unica habens Cui etiam jungatur, qui longiores, quam ſtatura ſua pateretur, demitteret. Quiſquis, ſive inopia ſive abundantia ita peccaret, ejus miniſterium illegitimum fuiſſe ac profanari cenſebant; nec ſane ſacerdotem ſine veſtitu ſuo ſacro magis ſacrificium rite aut ſine profanatione peregiſſe, quam זר *extraneum*, ita quemvis e plebe altare temere invadentem. Vide, ſi placet, ſupra indicatos Maimonidis & Moſis Mikotzi locos, cum capite X. halacoth Maimonidis, quas ibi citavimus. Is etiam capite VIII. & IX. ibidem, quomodo ſingulae jam dictae veſtes atque indumenta ſacra contexi & fieri deberent, ex veteribus operoſe oſtendit, quod libenter hic praetermittimus. Octo autem illa, quae pontifici in ſanctuario ſacro munere fungenti neceſſario induebantur, eadem fuere quibus, ritu ſolenni, pontifex in dignitatem ſuccedens erat induendus. Ea Joſepho atque aliis uno nomine τῆς στολῆς ἀρχιερατικῆς, *ſtolae archieraticae* ſeu *pontificiae* non raro indigitantur.

CAP. VIII.

De ſolenni pontificis novi ſacris veſtibus induendi ritu.

VEſtitu ſacro ita explicato, ſequitur ut de ritu veſtiendi ſolenni diſpiciamus. Quae occurrunt in Exodo & Levitico ea de re (nam ritus Aharonis veſtiendi, archetypi hic locum obtinere nemo neſcit) ut ſatis obvia mittimus, ea duntaxat obſervaturi, quae in Talmudicorum commentariis & ſequentium pontificum ſucceſſionis ratione, de veſtitus ſolennibus occurrunt. Ritus ſolennis ejuſmodi a Talmudicis, ex Sacris Literis & moribus receptis, docetur, ut indutis primo ſemoralibus & ſupra lumbos conſtrictis, accederet tunica talaris: hac cinguli crebris plicaturis ſub axillis (inferior enim, ex more recepto, locus cingulo non permittebatur) circumligata, induebatur quidem cidaris ſeu pileus ſacerdoti gregario; ſed pontifici, proxime poſt cingulum, pallium, cui ephod ſeu epomis imponebatur. Et tunc induebatur cidaris ejus ſeu tiara, cui affixa demum vittis lamina aurea, ſeu corona, ut in Sacris Literis vocitatur, ſancta. Vide, ſi placet, Gemaram Babyloniam, tit. *Zebachim*, cap. II. fol. 19. Maimonidem, halach. *Celi Hammikdaſch*, cap. X. & Moſem Mikotzi, Praecept. Affirm. CLXXIII. Sic veſtitum fuiſſe aiunt Eleazarum, cum patri jam morituro ſuccederet, Numer. XX. 25. *Tolle Aharon & Eleazar filium ejus, & duc eos in montem Hor. Et ſpoliabis Aharon veſtibus ſuis, induesque eas Eleazar filium ejus. Aharon vero colligetur, & morietur ibi. Fecit itaque Moſes, ſicut Dominus praeceperat, & aſcenderunt in montem Hor, vidente cuncta congregatione. Et denudavit Moſes Aharon veſtimentis ſuis, & induit ea Eleazar filium ejus. Mortuuſque eſt Aharon ibi in vertice montis.* Et de ea re Joſephus, *Aharon* ἀποδύεται τὴν ἀρχιερατικὴν στολήν, καὶ παραδοὺς αὐτὴν Ἐλεαζάρῳ τῷ παιδὶ, πρὸς ὃν διὰ τὴν ἡλικίαν ἡ ἀρχιερωσύνη προσήκετο, θνήσκει, *exuit veſtes pontificias, quibus Eleazaro filio, cui ob aetatem in pontificatum debebatur ſucceſſio, traditis, mortuus eſt.* Hinc eſt quod Jonathan Haſmonaeus pontifex deſignatus, *ſacram* ſeu *archieraticam ſtolam*, id eſt, habitum pontificium, indueret feſto tabernaculorum, conſecrationis ſuae ritu uſus; ut videre eſt apud Joſephum, lib. XIII. cap. V. & I. Maccab. X. 21. Et cum Agrippa rex pontificatum denuo Jonathae Anani F. reddere volebat, Ἅπαξ, inquit ille renuens, ἐνδῦναι στολισμὸν ἱερὸν ἀρκοῦμαι, *Mihi ſacrum illum amictum ſemel ſumpſiſſe ſatis eſt.* Scilicet *ſacrum amictum induere*, pro *pontificem creari* uſurpabatur ſub templo ſecundo, cum ſacrificium eſſe nequiret, nec haberetur, ut mox oſtendimus, oleum ſacrum ſeu unctio. Locus eſt Joſephi, lib. XIX. cap. VI. Et Herodes regnum Ebraeorum adeptus, indumenta pontificia, in Antonia turri reperta, ſibi ibi ſuaque in poteſtate detinuit, πιστεύων δὲ ἐθὲν νεωτερίζειν ἐπ' αὐτῷ τὸν λαόν, *ratus inde populum a rebus novis moliendis contineri*, ut idem Joſephus lib. XVIII. cap. VI. Nimirum ſacri amictus cuſtodia & poteſtas tanta erat habita, ut novi pontificis creationis juri ea proxima, etiam velut eadem, exiſtimaretur. Unde itidem, poſt Herodem, Romanis, & eis qui ſub hiſce praeerant, uſque ad Vitellii praeſidis ſub Tiberio tempora, ejus poteſtas erat & cuſtodia. Tunc vero ab imperatore redditum eſt jus illud, idemque poſtea a Claudio Caeſare firmatum, Judaeis, ita ut a ſacerdotibus, qui tum ſucceſſorem induerent utcunque ſuffectum, tum in ſacra peragenda amictum ſacrum, ad morem priſtinum depromerent, cuſtodiretur. Sed quomodo haec res aliter atque aliter ſe habuerit, enarrat fuſius Joſephus, lib. XV. cap. XIV. lib. XVIII. cap. VI. & lib. XX. cap. I. Et de ſolenni veſtiendi ritu exemplum habetur etiam in hiſtoriola illa filiorum Simonis Juſti pontificis maximi e Talmudicis in libri ſuperioris capite VIII. narrata; quam conſulas. Quin tam ſub templo ſecundo quam ſub primo octo veſtes, eodem modo confectas, quo ſub primo, pontifici tum creato tum ſacra operanti induendas fuiſſe aiunt, adeo etiam ut oraculum illud in rationali ſanctiſſimum, quod, cum templo primo, in pontificibus revera volunt deſiiſſe (ut ex capite proximo etiam liquet) imitatione artificioſiſſima ſub ſecundo exhiberetur; tametſi ejuſdem nullus alius

ns tunc uſus fuerit, niſi ut in numero indumentorum octonario nullum reperiretur, contra fas, figura ſaltem imperfecta, nec pontifex ullus מחוסר בגדים, *cui veſtes deſi erent.* Maimonides, halach. *Celi Hammikdaſch*, cap. X. עשו בבית שני אורים ותומים כדי להשלים שמנה בגדים ואע״פ שלא היו נשאלין בהן, *Sub ſecundo templo faciebant ſanctiſſimi illius oraculi figuram, ut ita perfecta redderentur octo indumenta pontificia; tametſi eam oraculi figuram nunquam tunc conſulerent.* Tantundem legitur, ex veteribus, apud Moſem Mikotzi, Praecept. Affirm. CLXXIII. Etiam & ratio redditur, quare oraculi illa figura in ſecundo templo non conſuleretur, gemmis oraculi vetuſtioris ſeu Aharonici omnino deperditis; ומפני מה לא היו שואלין בהן מפני שלא היתה שם רוח הקדש וכל כהן שאינו מדבר ברוח הקדש ואין שכינה שורה עליו אין נשאלין בו, *Et quaenam eſt ratio, cur non conſulere ſolerent illud ſub templo ſecundo oraculum? Quoniam non adſuit ibi Spiritus Sanctus. Neque enim ſacerdotis alicujus in conſulendo opera adhibenda eſt, qui non ex Spiritu loquitur Sancto & majeſtatis divinae praeſidio.* Et conſulas item Epiphanium in Vita Zachariae prophetae. Modus oraculi vetuſtioris conſulendi deſcribitur, uti & reſponſa dandi, apud magiſtros jam dictos, unde etiam deſumpſere pridem Chriſtiani aliquot res Judaicas tractantes. Vide ea de re, V. Cl. Guilielmum Schickardum libello de Jure Ebraeorum Regio. Neque vero pontifici novo rite ſatis inducbantur, in initiatione, veſtes ſacrae, niſi indutus, qualem diximus, per ſeptem dies continuos iteraretur; tametſi ex indutu unico pontifex ita legitimus, ut ſacro miniſterio fungi poſſet, conficeretur. Maimonides, halachoth jam citatis, cap. IV. לובש שמנה בגדים ופושטן חוזר ולובשן למחר שבעת ימים יום אחר יום, *Induit octo veſtes, easque exuit. Quod ſimiliter facit per ſeptem dies continuos.* Rei hujus origo eſt in Exodi XXIX. 29. & vide Levitic. VIII. 33. Subdit vero Maimonides, *Si ſacra peregerit, antequam toties iteratus fuerit indutus, rem fieri non illegitimam, ſed* עבודתו כשרה האיל תהיה או נמשח פעם אחת נעשה כהן גדול לכל דבר, *ſacrificium ejus rectum eſſe* (ſeu *legitimum*) *quandoquidem ex eo, quod veſtibus ſacris induebatur vice unica, fiebat pontifex, adeoque, ut dignitatis ipſius nihil omnino ei deeſſet.* Fiebat nempe pontifex, quantum veſtitus ſacer ſolus facere potuit. Nam de unctione & ſacrificio etiam mox dicetur. Ritus igitur veſtiendi pontificis & ſacra ceremonia per tot dies ſervanda erat; ſed non per tot dies ut ex ſubſtantia initiationis, quae etiam unica ex vice haberetur non illegitima. Neque ſolennis hic veſtiendi ritus noctu, ſed die tantum praeſtandus; ut Maimonides ibidem.

C A P. IX.

De ungendi pontificis ritu, figura ſeu modo, & tempore. Unctionis ceſſatio. Diſcrimen hac in re inter templum primum & ſecundum. Et de initiationis pontificiae ſacrificio.

VEſtiendi ritum ſequebatur unctio. De qua agitur in Exodi XXX. & Levitici VIII. Quibus ex aromatibus conficeretur oleum ſanctum, explicatur in citato Exodi capite; quinam etiam eodem eſſent ungendi. In ipſa ſacerdotii inſtitutione, qua ſacrati Aharon poſterique ejus, non ſolum ipſe ſed & filii ejus ungebantur; idque per ſeptem dies continuos, quemadmodum & ſolenni ritu veſtiebantur, ut liquet in Exodi XXIX. 29. Obiter vero notandum, Phinees in filiis Aharonis, cui ex Eleazaro nepos fuit, non ita magiſtris cenſeri, ut qui tunc ſive revera ſive juris fictione unctus eſſet: ſed praetermiſſum primo, ſingulari poſtmodum jure, ſeu indulto Numinis ei peculiari, ſacerdotii participem factum eſſe. Aharonem nempe & omnes filios ejus ex unctione, quam acceperant ipſi, ſacerdotes factos, uti & poſteros eorum ſine unctione iterata, quotquot poſtea nati: ante vero natum Eleazaro Phinees (quia ante eſt natus) non prius ſacerdotem factum quam, peremptis Zimri & Cozbi, a Numine in ſacerdotium, promiſſo adjecto ſingulari, cooptatum, Numer. XXV. 12. *Erit tam ipſi quam ſemini ſuo pactum ſacerdotii ſempiternum*; ubi Gloſſa, שאף על פי שכבר נתנה כהונה לזרעו של אהרן לא נתנה אלא לאהרן ולבניו שנמשחו עמו ולתולדותיהם שיולידו אחר המשחתן אבל פנחס שנולד קודם לכן ולא נמשח לא בא לכלל כהונה עד כאן, *Tametſi antea ſacerdotium conceſſum fuerat ſemini Aharonis, non tamen conceſſum eſt aliis praeter Aharonem & filios ejus, qui ungebantur cum eo, & poſteris eorum natis poſt unctionem. Caeterum Phinees, qui antea natus erat, nec ungebatur, nec omnino ſacerdotii particeps erat ante hoc tempus.* Quod etiam Gemara Babylonia, tit. *Zebachim* ibi firmat. Sacerdotes gregarios, qui ſequerentur, minime fuiſſe unctos aiunt; ſed tantum pontifices & ſacerdotem, quem משוח מלחמה, *unctum belli cauſa*, ex lege Deuter. XX. 2. praeter reges; de quorum unctione fuſe & docte Guilielmus Schickardus de Jure Regio. Gemara Hieroſolymitana, ad tit. *Horajioth*, fol. 47. col. 3. ממנו נמשחו כהנים גדולים ומלכים, *Ex oleo ſancto ungere ſolebant pontifices & reges.* Ita tamen, ut tametſi regni haeres, nunquam, niſi ob adverſam factionem, atque ut diſſidium inter competitores facilius ſopiretur, ungi ſoleret, haeres nihilominus pontificatus nunquam non eſſet, cum initiaretur, ungendus. Eadem Gemara ibidem, מלך בתחלה טעון משיחה מלך בן מלך אין טעון משיחה שנ׳ קום משחהו כי זה הוא זה טעון משיחה ואין בנו טעון משיחה אבל כהן גדול בן כהן גדול אפילו עד עשרה דורות טעון משיחה, *Rex, qui primo*

primo conſtituitur, ungendus erat; regis autem filius qui in regnum ſuccederet, ut is itidem ungeretur, neceſſe non erat. Nam & ſcriptum eſt, I. Sam. XVI. 12. de Davidis unctione, SURGE ET UNGE EUM; IPSE ENIM EST. *Ipſe ungendus erat. Filii ejus ut ungerentur, neceſſe non erat. At vero pontifex pontificis filius erat ungendus, uſque in decem generationes*; id eſt, ex lege, in perpetuum. Et de factione adverſa, quae in cauſa erat regni haeredes ungendi, ſequitur ibi paulo poſt, אין מושחין את מלכים אלא מפני המחלוקת מפני מה נמשח שלמה מפני מחלוקת של אדוניהו ויואש מפני עתליה ויהוא מפני יורם, *Reges ungi non ſolebant, niſi ob adverſam factionem. Ita unctus eſt Salomon, ob factionem Adoniae, Joas ob Athaliae, & Jehu ob Jorami.* Et de hac re tantundem videre licet in Gemara etiam jam dicta, ad tit. *Sota*, cap. VIII. fol. 22. col. 3. & ad tit. *Siklim*, cap. VI. fol. 49. col. 3. atque in Babylonia, ad tit. *Cerithoth*, cap. I. fol. 5. & *Vaicra Rabba*, paraſh. X. & apud Maimonidem, halach. *Celi Hammikdaſch*, cap. I. Mikotzi, Praecept. Affirm. CLXVI. Jarchium, D. Kimchium, & Gerſomidem ad II. Reg. XXIII. 30. praeter commentarios ad Exodi caput trigeſimum. Ad unctionem autem ſucceſſoris in pontificatum cujuſlibet ex lege primaria firmandam, adducunt etiam illud Levitici VI. 22. הכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אותה, *Sacerdos unctus in ejus locum faciet eam.* Ubi Vulgata, *Sacerdos qui jure patri ſucceſſerit*; id eſt, pontifex haeres dignitatis, quem, quoniam *uncti* nomine in origine deſignatur, ungendum eſſe, aeque ac patrem ſtatuebant. Et obſervandum eſt quod habet Levi Ben Gerſom ad I. Regum cap. I. לא הוצרכו למשוח שלמה אלא מפני מחלקת אדוניה כי במשיחת דוד נמשחו כל הקמים תחתיו מזרעו כמו שבמשיחת אהרן ובניו נמשחו כל הבאים אחריהם להיות כהנים ולזה לא הוצרכו למשוח אחר כי אם כהן גדול, *Neceſſe non erat, ut ungeretur Salomon, niſi ob adverſam Adoniae factionem, quoniam in unctione Davidis univerſi ſucceſſores ſui, qui ex ejus erant ſemine, itidem ungebantur, quemadmodum in unctione Aharonis & filiorum ejus ungebantur eorum poſteri univerſi in ſacerdotes; unde evenit, ut poſtmodum nemo eorum neceſſario eſſet ungendus praeter ſacerdotem ſummum.* Nam ex Levitico & Exodo ſatis liquet, ſub initio ſacerdotii Ebraici, non ſolum Aharonem, ſed etiam cunctos filios fuiſſe unctos. In unctionis autem pontificis ritu, tria inprimis conſideranda ſunt, tempus, figura ſeu modus, & ceſſatio ejus. Tempus erat idem cum eo, quod veſtiendi ritui praeſcriptum eſt. Toties item iteranda erat, ut dictum eſt, per ſeptem ſcilicet dies continuos, unctio; ita tamen ut non minus revera poſt unicam unctionis vicem pontifex fieret, & legitima peragere ſacra poſſet, quam ubi unica duntaxat vice ſacris veſtibus induceretur. Nec noctu ſed die tantum ungendus erat. Quae omnia habes in locis, de veſtitus tempore, ſupra memoratis. Figura autem ſeu modus unctionis, ita plerumque deſcribitur, ut Andreanae (ut vocant) crucis figuram olei ductu in fronte ejus ſeu inter oculos exprimi ſolitam eſſe merito ſatis autumemus. Fuſo ſcilicet ſuper caput oleo, juxta illud quod a Moſe Aharonem ungente fit in Levitici VIII. 12. digito ungentis, aiunt, in medio, qui oculos ſeu palpebras interjacet, loco, ſolenne fuiſſe figuram τοῦ *Chi* Graecorum ſeu χ, ex oleo ibi diducto, confici. Sed & antequam tiara imponeretur, fuſum in caput oleum volunt nonnulli, ut Aben Ezra ad Exodi XXIX; aliis in verticem, poſtquam imponeretur ea, plicaturae figura locum praebente, oleum tradentibus eſſe fuſum, ut Ben Nachman, qua de re videſis Abarbinel in *Piruſh Torah*, fol. 202. Certe in caput ita fuſum eſſe, ut in barbam deſcenderet, liquet ex Pſalm. CXXXIII. 2. Mikotzi autem, Praecepto paulo ante indicato, תנו רבנן כיצד מושחין את המלכים כמין נזר והכהנים בתחילה מציק לו שמן על ראשו ואחר כך נותן שמן בין ריסי עיניו ומוסר באצבעו מזה לזה עד שהוא כמין כי יווני, *Traditur a Rabbinis, ungi reges in figuram coronae; pontificibus vero primum ſuper caput oleum fundi, dein oleum inter ſupercilia poſitum digito ungentis ita in utramque partem diduci, ut figura χ Graecorum fiat.* Et Obadias Bartenorius, ad tit. *Cerithoth*, cap. I. משיחת הכהנים היא שיוצקים בין השמן על ראשו ומושחים בין גבות עיניו כמין כי יונית ומשיחת המלכים כמין נזר:, *Unctio pontificum ita fiebat, ut fuſo ſuper caput oleo, inter ſupercilia ungerentur figura χ Graecorum; reges vero coronae figura ungi ſolebant.* Ita etiam diſerte Maimonides, halach. *Celi Hammikdaſch*, cap. I. & Gemara Babylonia, tit. *Cerithoth*, cap. I. fol. 5. Quin & Salomon Jarchius ad Exodi XXIX. 7. ubi unctio capitis praecipitur, אף משיחה זו כמין כי, *Etiam*, inquit, *& haec unctio erat in figuram Chi*; qui locus plane retroſpicit ad id quod adnotat in comma ſecundum ejuſdem capitis, ubi de laganis oleo unctis verba fiunt; de quibus ille, אחר אפייתן מושחין כמין כי כף יונית שהיא עשויה כנון שלנו, *Poſtquam cocta fuerint, ungebant ea in figuram Chi Caph Graecorum, quae formatur ut noſtrum Nun.* Editionibus nonnullis, non כי כף *Chi Caph*, ſed כי כ׳ *Chi C*, (quod parum diſcrepat) tantum exaratur; adeo ut ita non χ Graecorum ſed κάππα, quae τῷ *Caph* reſpondet, figura fuerit unctione ex ejus ſententia formanda; niſi & ipſe ſibi adverſaretur, dum τῷ *Nun* Ebraeorum ſimilem eſſe literam, quam intelligit, expreſſim adjecit. Certe in ſcriptione biblica ſeu quadrata, uti appellitant, nullum eſt *Nun* quod ſive τοῦ χ ſive τοῦ κ Graecorum, ſive elementi alicujus aliis in linguis, quantum ſcimus, reperti, & eorum alterutri reſpondentis, ſimilitudinem gerit. Sed in Rabbinica ſcriptionis formula, ipſum *Nun* angulis, quos in biblica & vetuſtiori ſemper habet, carens, atque inſtar ſive ſemicirculi ſive circuli arcus ſe exhibens, Latinorum C, quod pro Graecorum Cappa ſubſtitui ſolet, imitatur, atque a figura illa, quam כי יונית, ſeu *Chi Graecanicum* appellant, maxime recedit. Sed interea mirum eſt, tam *Chi* quam *Caph* ita ſimul a Jarchio memorari altero in loco, altero vero tantum *Chi*. Et merito ſuſpicandum eſſet illud; quod de Caph & Nun inſeritur interpolantis alicujus gloſſema fuiſſe, niſi & aliorum etiam, qui

qui inter Ebraeos celeberrimi fuere, eandem fuiſſe ſententiam comperiremus. Iſaac Abarbinel, in *Piruſh Torah*, fol. 202. כבר זכרו חז״ל שהכהנים הגדולים היו מושחין על ראשם מעט מהראש ועשים כמין כף׳ יונית כמו שקבלו חז״ל מן הנביאים שראו המשיחות ההמה בעיניהם ואומר אני שהיה כף׳ יונית לרמוז שהוא אשר בחר השם לכהן כי הכף׳ היא ראשונה לאותיות כהן ותהיה מדת זה על כהונה כמו שהנזר היה מורה על מהלכות, *Memoriae olim proditum eſt a ſapientibus piae memoriae, pontifices ita ungi ſolere, ut, exiguo capitis parte muncta, figura eis fieret* τῦ *Caph Graecanici, quemadmodum ipſi piae memoriae ſapientes acceperunt a prophetis, qui hujuſmodi unctionis oculati fuere teſtes. Atque, ex mea quidem ſententia, Caph Graecanicum adhibebatur, ut indicaretur eo, unctum fuiſſe a Numine in pontificem electum. Etenim Caph eſt primum elementum* τῦ כהן COHEN, *quod pontificem ſonat. Atque ita fuerit inſigne dignitatis pontificiae, ut corona eſt regiae.* Sed nugae ſunt in ratione ejus perquam ridiculae. Nam Caph ſeu Cappa Graecanicum primo τῦ כהן elemento eſt diſſimillimum. Et, ſi figura ejuſmodi eſſet, ut primum τῦ כהן elementum prae ſe ferret, quamobrem, imo qui, fieri cum ratione potuit, ut e Graecia peteretur ad Ebraicum vocabulum denotandum? Vide item Davidem Kimchium ad Pſalm. CXXXIII. Apud Maimonidem, loco jam ante citato, ipſa figura locum habuit: ſed in impreſſis omittitur, ſpatiolo, quod occupare ea debuit, relicto. Sed quod de unctione diximus, ad templi primi aevum tantum attinere aiunt; neque ſub ſecundo, unctionis uſum aliquem omnino fuiſſe. Etenim cum ex interdicto divino in Exodi XXX. 33. nefas eſſet oleum aliud, praeter illud ipſum quod tum ex praeſcripto conficiebatur, componere, nec ſub templum ſecundum primarii illius quidquam omnino remaneret, ſaltem non reperiretur, ſine quo unctionem ſacram peragi aliquam plane nolebant; ſequebatur, ut pontifex, qui antea tam מרובה משיחה *inſignis unctione*, quam מרובה בגדים *veſtibus* ſeu *indumentis ſacris inſignis* erat, jam veſtibus tantummodo, praeter ſacrificium, initiaretur, nec aliquis omnino haberetur unctionis ſacrae uſus. Atque, ob rei neceſſitatem, non minorem ita ſolenni ritu veſtito ſine unctione dignitatem aiunt acceſſiſſe, quam ſeculis anterioribus tam uncto quam veſtito. Maimonides, halach. *Cele Hammikdaſch*, cap. I. בבית שני שלא היה שם שמן המשחה היה כהן גדול מתרבה בלבישת בגדים בלבד שהיה לובש בגדי כהונה גדולה:, *Sub templo ſecundo, quoniam nullum erat unctionis oleum, pontifex veſtium indutu initiabatur, adeo ut tantum pontificiis indumentis veſtiretur,* minime vero ungeretur. Idem paſſim apud magiſtros occurrit, maxime locis de unctione laudatis. Et de olei ſancti, ſub templo ſecundo, defectu expreſſim Gemara Hieroſolymitana, ad tit. *Maccoth*, cap. II. fol. 32. col. 1. אלו ה׳ דברים שחסר מקדש אחרון ממקדש ראשון אש ארון אורים ותומים שמן המשחה ורוח הקדש:, *Quinque hae res defuere in templo ſecundo, quas primum habuit; ignis coeleſtis, arca, Urim & Thummim, oleum unctionis, & Spiritus Sanctus.* Unde & emendandus eſt locus alter ejuſdem Gemarae ad tit. *Horajoth*, cap. III. fol. 47. col. 3. ubi enumeratio ad hunc modum fit, אש וארון ואורים ותומים ושמן הקדש, *Ignis, & arca, & Urim & Thummim, & oleum ſanctum.* Legendum proculdubio, ושמן המשחה ורוח הקדש, *& oleum unctionis, & Spiritus Sanctus.* Neque ad hanc, de unctionis defectu, rem, aliud volunt illi, quibus aliter recenſentur res quae ſub templo ſecundo defuere. In Gemara Babylonia, ad tit. *Joma*, cap. I. numerus retinetur quinarius, ſed olei nomen in eo locum non habet; ארון ואורים ותומים ואש העליונה ושכינה ורוח הקדש, *Arca, & Urim & Thummim, & ignis coeleſtis, & majeſtas divina, & Spiritus Sanctus.* De quibus item videſis Jarchium & Davidem Kimchium ad caput primum Haggaei. Quod autem de ſanctiſſimo illo oraculo, *Urim & Thummim* vulgo dicto, hic habent, ſatis dignoſcitur ex eis quae de rationali, in quo oraculum illud ſitum eſt, capite ſuperiori monuimus. Etiam & de igne vide, ſi placet, II. Maccabaeorum cap. I. 19. & II. 4. Ex eo autem quod arca foederis in altera hac recenſione memoratur, includitur item oleum ſanctum, quod in ea ſervari ſolitum cum eadem eſſe deperditum ſcribunt. Atque hinc ſane dijudicandum eſt, quam vera ſit veterum aliquot ſententia, qui legitimae unctionis, tam qua pontificiae quam qua regiae, in Haſmonaeorum exceſſu finem collocant; neque eos unctos fuiſſe dubitant. Nam non ſolum, ut uno tradunt Ebraei ore, oleum ſanctum atque uſus unctionis in templo ſecundo omnimodo defuere, verum etiam tritum eſt illud & aliquoties io locis e Gemara Hieroſolymitana ſupra citatis repetitum, אין מושחים מלכים כהנים, *Non ungebant in reges eos qui fuere ſacerdotes.* Quo dicto etiam Haſmonaeos ſignantius negatur unctos fuiſſe. Quod vero attinet ad unctionem regiam, eam non neceſſario oleo illo ſancto a Moſe primum confecto fieri debere conſentiunt. Nam & a Joſia rege abſconditum illud aiunt, nec poſtea repertum; unde Jehoiakim regem unctum fuiſſe balſamo. Sic Gemara Hieroſolymitana in locis ſupra de unctione citatis. At vero pontifices, allo ungi oleo, praeter ipſum quod Moſes confecit, ex ipſo praeſcripto ſacro, non omnino debuiſſe volunt. Nec ſane aut regiae aut pontificiae ſub templo ſecundo unctionis veſtigium aliquod exhibent. Quemadmodum autem ſub templo ſecundo unctio pontificalis nulla erat, ita etiam nec ſub primo fuit perpetua. Nam L. aut circiter ante primi excidium annis abſconditum fuiſſe oleum ſanctum (ſub Joſia ſcilicet) nec poſtea repertum volunt. Gloſſa Talmudica, ad tit. *Megilla*, cap. I. fol. 9. b. מרובה בגדים כהנים ששמשו בבית שני ואף בבית ראשון מסות יאשיהו ואילך שנגנז צלוחית של שמן המשחה:, *Veſtitu inſignes ſunt pontifices ſecundi templi, etiam & primi a tempore Joſiae & deinceps: quoniam vaſculum olei ſancti abſconditum eſt.* Pontifici rite ſub templo primo veſtito & uncto, &, ſub ſecundo veſtito juxta ea quae dicta ſunt, ſacrificium ſingulare, ſi patrios mores ad amuſſim obſervaret, peragendum erat, quo initiatio

ejus

ejus omnino complectetur. Quali item ſacrificio ſacerdos gregarius quilibet etiam initiandus erat; idque ex Lege Sacra Levitic. VI. 20. *Haec eſt oblatio Aaron & filiorum ejus, quam offerre Debent domino in die unctionis ejus. Decimam partem ephi offerent ſimilae pro ſacrificio jugi, dimidiam partem mane, dimidiam veſpere, quae in ſartagine oleo conſperſa frigetur. Offeret autem frictam in odorem ſuaviſſimum Domino. Et ſacerdos qui loco ejus unctus fuerit* (Vulgata, *qui jure patri ſucceſſerit*) *faciet idem. Perpetuum ſtatutum eſt Domini. Tota incendetur.* Ex hac lege, ſi quis ſacerdos gregarius nondum eo nomine initiatus, in pontificatum evehendus eſſet, primo ſacrificium hic praeſcriptum gregarii ſacerdotis nomine peragebat, dein ſecundum nomine pontificis. At vero ſi aut ſacerdos aut pontifex initiationis ſacrificium hoc praetermitteret, atque alia muneri ſuo propria ſacra adgrederetur, non hinc fiebat quo minus miniſterium, quod praeſtaret, ex ſe legitimum, id eſt, non profanum, haberetur. Sed עבודתו כשרה *ſacrum ejus*, hac in ſpecie, *miniſterium, rectum* ſeu *legitimum* cenſebatur, ut docet Maimonides, halach. *Cele Hammikdaſch*, cap. V.

CAP. X.

De poteſtate forenſi, ſeu juriſdictione, cujus autoritate, de rebus jam explicatis, ubi controverſia orietur, erat decernendum.

EX iis, quae hactenus de qualitate perſonae quae jure ſucceſſionis ad pontificatum erat admittendus, & de conſecrandi ritibus enarrata ſunt, nemo non videt crebras difficultates oriri potuiſſe; nec ſine poteſtate forenſi, ſeu juriſdictione, quae cum imperio praeeſſet, commode decernendas. Quot enim de natalibus, parentum nuptiis, aetate, corporis vitiis, animi vitaeque erroribus, exiſtimationis labe, rituum initiandi praeſtatione (quorum omnium in ſucceſſione legitima ratio habenda) controverſiae naſci potuere? Habuere igitur haec forum ſuum, idque auguſtum & ampliſſimum, quo, pro more patrio, quaeſtiones ejuſmodi omnimodae deciderentur. Forum erat celeberrimum illud tribunal LXXI virorum, ſeu conſeſſus magnus Hieroſolymitanus, quem סנהדרין הגדולה *Synedrium magnum* & בית דין הגדול *domum judicii magnam* vocitant, cujus autoritas & juriſdictio in rebus graviſſimi apud Ebraeos momenti ſemper eminebat, etiam a Moſis tempore, quo inſtitutum eſt. Quod & ſuo loco fuſius & data ſigillatim opera diſpicimus. Quod ad qualitatem perſonae hic diſcernendam attinet, locus eſt egregius in Miſna, tit. *Middoth*, cap. V. ubi docetur, praeſides, judices ac aſſeſſores hujus fori de vitiis ſeu inquinamentis, quae functione ſacra quempiam ex genere ſacerdotali arcerent, jure ſolenni cognoviſſe; atque arcendos veſtibus nigris, admittendos, ſeu legitimos, albis, in diſtinctionem, ſtatim induendos fuiſſe. Verba ſunt, לשכת הגזית שם היתה סנהדרי גדולה של ישראל יושבת ודנה את הכהונה וכהן שנמצא בו פסול לובש שחורים ומתעטף שחורים ויוצא והולך לו ושלא נמצא בו פסול לובש לבנים ומתעטף לבנים נכנס ומשמש עם אחיו הכהנים: *In conclavi caeſi lapidis* (ſeu *quadratarii opere inſigni*) *ſedes habuit conſeſſus magnus Iſraeliticus, & judicabat ſacerdotes. Sacerdos autem in quo reperiebatur vitium, veſtes induebat nigras, quibus amictus & egreſſus abibat. Cui vero vitium non erat, veſtes induebat albas, quibus amictus ingrediebatur* in templum *& ſacro miniſterio fungebatur cum fratribus ſuis ſacerdotibus.* Et Maimonides, halach. *Biath Hammikdaſch*, cap. VI. בית דין הגדול היו יושבין בלשכת הגזית ועיקר מעשיהם התדיר שהיו יושבין ודנין את הכהונה ובודקין הכהנים ביחסין ובמומין כל כהן שנמצא פסול ביחוסו לובש שחורים ומתעטף שחורים ויוצא מן העזרה וכל מי שנמצא שלם וכשר לובש לבנים ונכנס ומשמש עם אחיו הכהנים מי שנמצא כשר ביחוסו ונמצא בו מום יושב בלשכת העצים ומתליע עצים למערכה וחולק בקדשים עם אנשי בית אב שלו ואוכל שנאמר לחם אלהיו מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל: *Conſeſſus magnus ſedes habet in conclavi lapido. Nobilior vero juriſdictionis eorum pars eſt, quod ſedent & judicant de genere ſacerdotali, & diſquirunt de natalibus ſacerdotum, & de vitiis eorum. Sacerdos quicunque reperitur natalibus inquinatus, induit veſtes nigras, quibus amictus egreditur ex atrio. Quicunque vero reperitur perfectus & legitimus, induit veſtes albas, quibus itidem amictus ingreditur & ſacro fungitur miniſterio cum fratribus ſuis ſacerdotibus. At vero ſi quis repertus fuerit natalibus perfectus & legitimus, aliquo tamen alio vitio inquinatus, is locum ſeu munus habebat in conclavi lignorum, ubi in ſtrues ligna diſcinderet, & partem haberet rerum ſacrarum cum ſuae familiae caeteris, ut conviva; ſecundum illud quod ſcriptum eſt*, Levit. XXI. 22. de corpore vitiato: PANEM DEI SUI, DE SANCTIS SANCTORUM ET DE SANCTIS, COMEDAT. Nam qui a natalibus profani fuere, etiam hiſce, non ſolum functione, arcebantur. Cum autem ſolennis ejuſmodi de natalibus aliiſque ſacerdotalis generis vitiis diſquiſitio fiebat, ſi nullum reperiretur impedimentum, quo minus univerſi, qui ea vice in examen venerant (& univerſos per aetatem functioni idoneos ſimul veniſſe in examen, vix eſt ut dubitemus) ad ſacra miniſteria, ut integri ac legitimi admitti deberent, indicta, eo nomine, panegyri ac feſto celebrato ad hanc verborum formulam Deum O. M. laudibus efferebant, ברוך המקום ברוך הוא שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן וברוך הוא שבחר באהרן ובבניו לעמוד לשרת לפני ה' בבית קדשי הקדשים: *Benedicatur Deus ille benedicendus, quod non reperitur vitium in Aharonis ſemine. Benedicatur ille qui elegit Aharonem ejuſque filios, ut aſtarent ad miniſterium coram Domino in domo ſanctiſſima.* Sic habetur in Miſnae loco jam ſupra memorato. Quicquid demum ad pontificis ſucceſſionem ſpectare potuerit, ex autoritate conſeſſus hujus (accedente itidem ſemper

regia

regia, quoties regibus etiam gubernabantur Ebraei, & res ipſa poſcebat) ita pependiſſe videtur, ut ſine ea ſucceſſio legitima neutiquam ſatis ex jure ordinario haberetur. Maimonides, halach. *Celi Hammikdaſch*, cap. IV. אין מעמידין כהן גדול אלא בית דין של ע"א, *Non conſtituere ſolebant pontificem alii praeter ipſum conſeſſum* LXXI *virorum*. Quin & apud Joſephum lib. XX. cap. VIII. exemplum eſt ſingulare, quod regiam ſimul & conſeſſus magni in rebus ſacris, etiam cum alieno Judaei ſubeſſent imperio, autoritatem exhibet. Levitae aliquot, quorum miniſterium praecipuum erat hymnos in templo canere, adito rege Agrippa, πείθουσι τὸν βασιλέα καθίσαντα συνέδριον φορεῖν αὐτοῖς ἐπίσης τοῖς ἱερεῦσιν ἐπιτρέψαι λινὴν στολήν, *induxerunt eum precibus ut, habito ſynedrio* (ſeu *conſeſſu*) *decerneret eis uſum ſtolae lineae, quemadmodum ea ſacerdotibus in uſu fuit*. Et paulo poſt, Ὁ βασιλεὺς μετὰ γνώμης τῶν εἰς τὸ συνέδριον ἐπιχωρίων συνεχώρησε τοῖς ὑμνῳδοῖς ἀποθεμένους τὴν προτέραν ἐσθῆτα φορεῖν λινῆν οἵαν ἠθέλησαν, *Rex, adhibita etiam ſententia eorum qui in ſynedrio locum habebant, permiſit hymnodis, ut depoſito priore habitu, lineum, pro arbitratu, ſumerent*. Id genus alia ibi ſic indulta occurrunt, tametſi πάντα ἐναντία τοῖς πατρίοις, *omnia adverſus patrios mores*, ut monet ibi idem Joſephus. Etiam & adverſus jus patrum, ſive Romanis ſive Syris ibi rerum potitis, in pontificum ſucceſſione, plurima commiſſa fuiſſe, ſatis ex eis quae diximus, fit manifeſtum. Neque cum dominantium libidine & peſſimis ambientium artibus, jura ſeu legitima locum ſuum retinere ſatis quibant. At vero, dum ſui juris erant Ebraei, legitima omnino potuit eſſe, & ſaepius proculdubio etiam erat, ſive ſucceſſio pontificis ſive rejectio aut depulſio; quae tamen, abſque natalium, corporis, animi, morumque habitudine, rite, juxta ea quae ex eorum commentariis deprompſimus, perpenſa, non ſine injuria, fieri merito videatur.

F I N I S.

Gratiae & Gloria DEO SERVATORI.

Digitized by Google

DE

DIS SYRIS

SYNTAGMATA II.

Adverſaria nempe de Numinibus commentitiis in VETERI INSTRUMENTO memoratis.

Accedunt fere quae ſunt reliqua SYRORUM.

Priſca porro ARABUM, AEGYPTIORUM, PERSARUM, AFRORUM, EUROPAEORUM *item theologia, ſubinde illuſtratur.*

Lactantius:

Primus ſapientiae gradus eſt, falſa intelligere.

Digitized by Google

Ampliſſimo ac Praeſtantiſſimo Viro,

D. DANIELI HEINSIO,

D. *MARCI EQUITI*,

ILLUSTRISS. ac POTENTISS. *D. D.*

Ordinum Hollandiae ac Weſtfriſiae Hiſtorico.

ET IN

CELEBERRIMA ACADEMIA LEIDENSI

POLITICES PROFESSORI,

BIBLIOTHECARIO, ac SECRETARIO,

JOANNES SELDENUS.

Vir Ampliſſime,

POSTEM hic rite teneo, & libellum, utcunque Diis plenum, a religione tamen hactenus liberum, nemini utpote ſacratum, jam renaſcentem tibi conſecro; poſita in eo tum AMORIS imagine tum HONORIS expreſſiſſima; idque libentiſſime. Utriuſque ergo fiunt plerumque dedicationes. Et in primaria cauſa noſtrae, ſummus erga te uterque eſt: altero, ex ſingulari illo erga me ſtudiaque mea, & non poſtremo in loco, ſyntagmata haec, affectu tuo, qui, pro eximia humanitate tua, variatim indicatus eſt, nato; altero, ex ingenti illa ſtupendae tuae eruditionis & perſpicaciſſimi judicii admiratione. Quali ſane nequit fieri quin capiantur

omnes, qui ingenii ſcilicet candidi ſapientiae ſtudio & literis politioribus nomina dederunt. Accedit porro, tuis certe non ſine auſpiciis iterato fieri editionem hanc: quam ἐμπαθῶς ut ad me ſcribis, deſideras: adeoque tibi jure optimo debetur. Pulcherrime vero mihimet ipſi (ne quid diſſimulem) interea conſulitur, dum Heinsianae amicitiae, atque hujuſmodi affectus & auſpiciorum ita evulgo velut indigitamentum. Huic enim prout habita fuerit fides (maxime apud inſpectores, qui ſuo, ut fit, minime pollentes judicio, alieno uti, ut precario, ſolent) ita opuſculo & autoritas & exiſtimatio ut concilietur neceſſum eſt. Nam aut acriorem quaeret nemo plane aut doctiorem te judicem, ſive in amoenioribus literis, ſive in quantumlibet ſeverioribus. In utriſque nimirum moderator agnoſceris, atque revera princeps. Cui ego, etiam ex alienis terris, profiteor me deditiſſimum. Salve, vir ampliſſime, & me amare perge. Londini, Calend. Septembr. M. D. C. XXVIII.

ITERATAE

ITERATAE EDITIONIS

PRAEFATIO.

QUOD in prima ſyntagmatum de Diis Syris editione praeſtitum eſt, id ſatis cognoſcitur ex praefatione ejuſdem, quam huic etiam proxime praefixam habes, lector. De iterata, pauca item ſunt praelibanda: ut, ſcilicet, unde nata fuerit, & qualis in ea ſit opera noſtra, breviter explicetur. Amplius eſt decennium, cum libellus hic Londini prodiit. Et diu eſt quod in bibliopolarum tabernis exemplaria ejus aegre comperta ſunt. Etiam per amicorum literas, e Galliis, e Batavia, aliunde rogata ſunt, utpote quae minime proſtarent. Inde evenit, ut ſuperioris anni aeſtate, viri optimi, Bonaventura & Abrahamus Elzevirii, Academiae Leidenſis typographi, de nova editione me conſulerent; ſe typis, ſi annuerem, mandaturos polliciti. Exemplar igitur recognitum, emendatum & auctum eis promitto, quod ut properantius abſolverem, hortatibus ſuis praeter amiciſſimam, ubi opus eſſet, in dirigendis operis promiſſionem, me dignati ſunt viri doctiſſimi praeſtantiſſimique Daniel Heinſius & Ludovicus de Dieu. Promiſi ego quidem in menſem unum & alterum. Sed occupationibus aliorſum diſtractus, fidem, quam nequibam liberare, comperendinabam. Annus ferme inde elabitur, antequam de editionis novatione quidpiam porro meditari mihi erat integrum. Otium demum hac aeſtate ante ſeſquimenſem nactus (quod tamen ſubinde nimis interturbatum eſt) promiſſi anniculi reus, me ſolvo. Sed vero nec expectet quis ita auctiorem libellum, ac ſi corraſas recentiorum, qui nempe citra primam editionem in lucem emiſſi ſunt, aut ad manus noſtras antea non pervenere, ſive ſententias ſive conjecturas, de Numine quolibet Syro, noſtris interſeruiſſemus. Plurima, fatemur, ad rem, quam tractamus, occurrunt apud ejuſmodi aliquot viros doctos & eximios, tum qui perpetuos commentarios in Vetus Inſtrumentum, aut partes ejuſce aliquot, nuper congeſſerunt, puta Joannem Druſium, Nicolaum Serrarium, Claudium Rangolium, Gaſparem Sanctium, Franciſcum Riberam, id genus alios: tum qui peculiaribus titulis opera ſua inſigniverunt; Pinedam, ſcilicet, in libris de Rebus Salomonis, Nicolaum Fullerum in Miſcellaneis, Petrum Cunaeum de Republica Ebraeorum, Jacobum Salianum in Annalibus Eccleſiaſticis: praeter virum ampliſſimum, & tam ſeveriorum quam amoeniorum literarum ſolem, Danielem Heinſium, in Ariſtarcho ſuo Sacro. Ut minorum gentium ſcriptores mittam, qui obiter, ſed & leviter ſatis, falcem ſubinde in hanc meſſem pridem immiſerunt. Sed hoſce compilare, ut religio erat, ita aut tranſcribere, aut in partes trahere, aut contra diſputare, intempeſtivum, ſupervacaneum, & ambitioſum fuiſſet nimis. Quin ſcimus etiam, non deeſſe in eis quos ſupra memoravimus, qui nobis ex profeſſo ſubinde adverſantes, ſententiam noſtram rejiciunt, & ſuam contra firmare nituntur. Sed juxta aequanimus ego, ſive mecum hic ſentiant ſive diſſentiant alii. Pertinaci contentionis reciprocatione horas in his perditas fore nolumus. Si quod attulimus minime ſufficiat (certe ſufficere ſatis nos putamus) res digladiando, & quae ſcripſimus, ut fit, eadem ipſa iterando, minime evadet firmior. Et diſputationes contentioſae, ut rebus ſeverioribus, ita minus inacceſſis, impendendae ſunt. Quod autem de nuperis illis, ſupra nominatis, ſcriptoribus diximus, id ipſum ſane dicendum etiam de doctiſſimo Petro Fabro, qui ſub initia libri tertii Semeſtrium de Aſtarte fuſius diſſerit, atque alia nonnulla de materie noſtra intertexit; tametſi verum ſit, tertium illum Fabri librum pluribus annis ante primam noſtram editionem in vulgus emiſſum: ſed in manus meas, etiam Ariſtarchum illum Sacrum, autoris τοῦ πάνυ, ſuperiore anno primo impreſſum, prius veniſſe, quam hunc Fabri tertium, Numen teſtor

ſanctis

ſanctiſſimum. Tantum abeſt, ut eo uſi fuerimus, cum primo ſcriberemus, aut ut ex eo noſtros hoſce commentarios, ſeu eorum non contemnendam partem, furtim mutuati fuerimus: cujus tamen non defuit, qui, in diatriba de Decimis contra nos ante ſeptennium Anglice edita, non ſemel nos inſimulavit. Certe quamprimum plagii illic me inſimulatum, non ſine ſtupore, legeram, non ſolum apud bibliopolas, ſed & amicorum in Anglia doctiores, librisque magis adſuetos, ſumma cum diligentia Fabri illius tertium quaeſivi; ut nimirum, an criminis reus eſſe potuiſſem, ſatis ipſe dignoſcerem. Neque enim omnino verebar ingenii quempiam candidi, & qui moris mei plane ignarus non eſſet, me reum exiſtimaturum. Adeo conſtans nos & perpetua etiam ambitio tenuit, per quos profecerimus, eos tempeſtive profiteri. Sed fruſtra ubique libellum hic diu poſcebam. Tandem cum de nova hac, ſuperiori aeſtate, editione cogito, de libello denuo ſolicitus, ab Elzeviriis tranſmiſſum accipio; cum interea etiam in V. Cl. Iſaaci Caſauboni τοῦ μαγείρου libris, quos habet bibliotheca ad D. Jacobi regia, exemplar item repertum, amiciſſime oſtenderet mihi V. Cl. Patritius Junius. Atque ita demum nactus, de plagio mirabundus cognoſco. Antequam Fabrum hic legeram, veritus ſum, fateor, ne qui meam non ſatis noverint indolem, etiam plagiarium fuiſſe me ſaltem ſuſpicarentur: quoniam nondum ſciebam ego, utrum rem noſtram ita tractaſſet doctiſſimus Faber, ut nos, qui tot annis poſt eum ſcripſeramus, theſauros ejus non compilaſſe videremur: maxime, cum adverſarius adſeverantius id publicaſſet. Sed inſpecto Fabro, licet plura ſane de numine uno & altero Syrorum, ſed tumultuoſe ſatis, cum Graecorum ſacris in primis quatuor capitibus confuſa, reperiamus, ea tamen ita tradi atque a noſtris ita diſcrepare, ſive autoris conjecturas, ſive animadverſiones, ſive ipſos ab eo laudatos ſcriptores ſpectes, obſervamus, ut tam innocentiam noſtram quam convitiis inſolentiam, maniſeſtiſſimam fore apud omnes, qui noſtra cum Fabrianis comparare dignarentur, non poſſim non habere perſuaſiſſimum. Neque porro injuriarum, illa fretus fiducia, agere in animo eſt. Sacrum hominis caput habetur. Et prudenter abſtineo ego; cui item mens tum aequior eſt, tum temperatior, & virilior, quam quae, pro aliorum procacitate, conviciatoris aut ſcurrae perſonam me viciſſim induere ſinat. In dubitationem item noſtram, ſane modeſtam, de Pataeco & Oro, apud Etymologici autorem, involavit idem ſcriptor; adeo ut nec nobis, aut ſcire quid tuto, aut dubitare, per eum ferme liceat. Sed de ea re, plura in ſecundo ſyntagmate. Ea autem, quibus editionem auximus, ferme vetuſta tantum ſunt, aut ad veterum ſcripta animadverſiones: quas ſcilicet inter legendum ſuis in locis adnotaramus. Mutavimus item nonnulla, & nonnulla expunximus. Mea intererat haec ita breviter perſtrinxiſſe; etiam tua, lector, non omnino praeteriiſſe. VALE.

EDI-

EDITIONIS PRIMAE

SEU

LONDINENSIS

Anni ſcilicet M. D. C. XVII.

PRAEFATIO.

INTROITE, ſultis; nam & hic Dii ſunt. Neque duntaxat Syri. Succiſivis ſtatiſque (uti hominem decet Chriſtianum) horis, in Sacras Literas a juris, cui mancipatus ſum, apicibus divertere ſolitus, praeter ſolidiora illa quae animae ſolatium ſunt & cibus, inter alia paullo accuratiorem vetuſtarum rerum cognitionem attinentia, etiam obvios iſthoſce DEOS ſeorſim ac diligenter in adverſaria, cum iis quae ex profanis literis deprompta huc ſpectarent, rejeceram; & ad ſacrorum tantummodo VETERIS INSTRUMENTI commentariorum ordinem diſpoſueram. Inde novum hoc, neque hactenus tentatum, opuſculum exiit. Id DE DIS SYRIS inſcribere non dubitavi, cum eo nomine cuncti, quod in Syria aut Syris culti ſint, maxime innoteſcant. Et ut vetuſtiſſimi ita & luculentiſſimi τῆς πολυθεΐας Syrorum πλάνης, ſive Deorum multitudinis, teſtes ſunt prophetae ſacri; etiam paene ſoli. Ita res ipſa titulum invitabat. Qui ſi primo intuitu forſan diſpliceat, conſulas velim primum Prolegomenωn caput: ubi de totius operae ratione etiam plura. Dum autem de Syris praecipue anquiſivimus, ut in numeroſam inſuper, quae in aliis gentibus pullulavit, Numinum ſegetem non ſubinde incideremus, fieri nequivit. Inde & Perſarum, & Aegyptiorum, & Arabum, item Afrorum, quin & Europaeorum veteri theologiae lux non raro neque dubia accenditur. Ita enim Europaeorum maxime Dii a Syris pendent, ut propago ab origine. Syri autem ab illis mutuo ſplendorem accipiunt, uti ignis ferme extinctus ab ea, quam prius flamma donaverat, face. Nam quemadmodum primos parentes in Syria noſtra formatos eſſe, ita primum a veri Dei Opt. Max. cultu homines ibi defeciſſe, novoſque ſibi adſciviſſe Deos, manifeſtum eſt. Quod quomodo evenerit, cum initiis & proceſſu & πολυθεότητος & idolorum cultus, in tertio Prolegomenωn explicatur. In conjecturis, quibus hujuſmodi ſcriptio haud parum nititur, fidei nec prodigus ſui, nec tamen ita tenax, quin, cum res ipſa ultro trahat, libenter, neque forſan adeo infeliciter, intenderim. Quae ἀσύστατα ſunt, nec minus incerta quam ἐγχεῶτις, ut aiunt, ἡμέρα, pro exploratis obtrudere abhorrui. Vocabulorum, quibus Numina Syra indigitantur, originationibus Ebraea plerumque lingua ſubſidium adfert; utpote quae antiquiſſima, & latiſſime diffuſam

Syriam ſola olim occuparet : quod ſecundo Prolegomenon capite haud ita e trivio petitis argumentis adſtruitur. Quicquid in priſcorum monimentis ad rem noſtram fecerit, a vulgo tamen etiam doctiorum ſatis videretur reconditum, id plerumque tranſcribitur. Dum vero brevitati conſulitur, ad notiſſima veterum ſcripta, locis duntaxat indicatis, lector non raro relegatur. Quemnam enim lectorem non taederet nimium, ſive Luciani libellum περὶ τῆς Συρίας θεοῦ, ſive quae in Ovidio alibique paſſim legas de Adonide, ſeu id genus alia parum incognita hic relegere ? RITUS in ſacris ſolennes eos tantummodo data opera miſcemus, qui peculiares inprimis Deo alicui Syro. Nam conſtructas aras, boves, bidentes immolatas, caeteraque ſacra aliis aeque communia cum degenere (ut Prudentius ait) propagine,

Qaecunque dirum ſervidis
Baal caminis coxerat,

hic addidiſſe, quid aliud fuiſſet, quam decantatiſſimas theatri nugas repetiiſſe ? Verbi gratia. Comarum primitias Deae Syriae ſacrandi, nominaque inſcribendi, morem, atque hujuſmodi caetera ad ejus cultum ſpectantia praeterimus ; cum quod Lucianus cujuſque manibus tritus ea pleno demenſa horreo ſimul tradiderit, tum quod plerumque eadem ferme ſint, quae in Graecorum theologia velut communia etiam habeas, ſaltem haud adeo variata. Et comarum primitias, quas κόμην πρώτων vocabant, Aeſculapio, Phoebo, Baccho, aliis inſuper Diis aeque ſacrari ſolitas, eruditis conſtat. Deos autem invocandi, atteſtandi, victimaſque mactandi ritus non alios (ſi obſcuriora forſan, aut quae nullibi ſatis indicantur, diſcrimina excipias) in vetuſtiſſimis Syrorum ſacris, quam quales in Europaeorum obviam reperiuntur, fuiſſe forſan jure putes, extra quam ubi peculiares animadvertantur. Complures, fateor, alii occurrunt, ad quos omnes Veteris Foederis ceremonias referunt R. Moſes Ben-Maimon, Alexander de Hales, ex his alii. Sed ejuſmodi ſunt illi, ut cuinam noſtrorum Numinum tribuendi ſint ſinguli omnino lateat. Scimus pleraque ſacrariorum inſtituta Syriae cum Graecia & Latio fuiſſe communia. Id paſſim docet Vetus Inſtrumentum. Recentioris aevi egregium item habetur exemplum ; foederis Babylone ritu patrio icti ; quod ita meminit Claudianus in libro I. de laudibus Stiliconis,

Thuris odoratae cumulis & meſſe Sabaea
Pacem conciliant arae. Penetralibus ignem
Sacratum rapuere adytis, rituque juvencos
Chaldaeo ſtravere magi. Rex ipſe micantem
Inclinat dextra pateram, ſecretaque Beli
Et vaga teſtatur volventem ſidera Mithram.

Ubi pro Beli *belli* habent depravate codices evulgati, quod nobiliſſimus heros Joſ. Scaliger in VI. de Emend. Temp. primus monuit. Aromata, aras, ignem ſacrum, victimas, magos ſive ſacerdotes, regem ipſum, qui ſoedus icit, ὁλοχεῖον ſive vaſculum (in quo ὁλοχύται, ſeu molae ſalſae, queis litaret) inclinantem, ac Belum & Mithram Chaldaeo ritu teſtantem hic habes : ubi nihil a Graeco more, ſeu Romano, ita eſt alienum. Quae Graeca ſunt, aut orientalium dialectis involuta, eis aut Latina ubique ſubnectitur, minore charactere, verſio ; aut aliis ſaltem ſive antevertentibus ſive inſequentibus verbis, ne lectori ſcilicet impari moleſtias exhiberem, tantundem praeſtari volui. Subleſta fide ex aliorum ſcriptis nihil offero, neque aliena : nam & religioni ſemper fuit e rivulis haurire, extra quam ubi e fontibus non liceret. Auctorum delectum cum adhibui, ut non ſubdititios modo, uti Annianos illos neſcio quos Beroſos, Metaſthenes, & qui ſunt ſordidiſſimae illius farraginis, viris ſane & doctis & magnis ſarcinam nonnunquam im-

imponentes, nugatores alios (quibus ſyntagmata haecce quid jure debere potuiſſe, judicii cuipiam ſatis infirmi videri poſſit) omnino ſim merito aſpernatus; verum etiam aut velut archetypis vetuſtatis teſtimoniis, aut iis quae inprimis fidem ab annis mereantur, duntaxat uſus ſim: &, ut judex ille VARIUS, *Aut hoc teſtium ſatis eſt, aut neſcio quid ſatis ſit vobis.* Sed neque beneficium a recentiorum quocunque acceptum non agnovi. Quicquid operae deliquerint, id ne mihi vitio vertatur. Ita ſane illae curae fuere, ut nullum omnino earum ſpecimen etiam ſaepius repetitum abſque ſedula emendatione evaſerit. Quod eo diligentius proſpiciendum duximus, ne quo, uno & altero abhinc anno, nundinis Francofurtenſibus eo fere domi etiam inſortunio nunc etiam mactarer. Quod enim primo meum, & aetatula non ita indignum, opus ante duodecim & amplius annos conſcriptum & ſub id tempus inſtitori, qui typis mandaret, datum eſt, id jam tandem, ex officina Palthenianа, operarum incuria ita depravatum, mutilatione ſubinde decurtatum, & abſona verborum non terminatione modo ſed & exterminatione ſaepius interpolatum prodiit, ut nec Deverra ipſa ſordibus, quibus abunde ſcatet, expurgandis par eſſet, & meum eſſe plane deſineret. Intervertebant pupilli peregrini bona, & tabulas in ejus fraudem adulterinas ſubjiciebant, in leges & Latoriam & Corneliam graviter committentes. Errata autem, quae hic per illiberalem illam elementa corrigendi operam alias occupato non animadverti fas erat, ſimul collecta ad libelli extremum exhibeo. Si lectorem te deſtines, ut primum ad illas emendationes ubique reſcribas, neque inſerendas additiones omittas, impetrare liceat. Quicquid in hac indagine praeſtitum fuerit, id certe eo pulchrius fore ſperandum eſt, & ab ingenuis grato magis animo exceptum iri, quo & operoſiora ſunt, & rariora quae huc pertinent, quam quae ad portentoſam illam & Graecorum & Latinorum theologiam. Caeterum ſi quis eo ſive vecordiae ſive in has literas malitiae devenerit lucumo, ut Deus hoſce omnino negligendos, & ſupervacanea prorſus futilemque quam adgreſſus ſum diſquiſitionem aeſtimet, quippe quae ſacrarum cum profanis literis mixtioni, elementorum ſaepe apicibus, originationibus criticis, &, quae reſtant, aliis ἀμούσων turbae nimium inviſis toties innitatur, nae illum etiam eo impietatis deveniſſe eſt neceſſum, ut S. Scriptura ſaepius quid inculcari quod futile & negligendum impudens deblateret; monſtrum, ut luſtretur, deportandum. Pie credant pii πᾶσαν γραφὴν θεόπνευστον καὶ ὠφέλιμον εἶναι πρὸς διδασκαλίαν, id eſt, *omnem Scripturam a Deo Opt. Max. inſpiratam eſſe & diſciplinae utilem.* Depravatam hominis naturam in multiplici πολυπλανοῦς καὶ πολυπαθοῦς ſuperſtitionis morbo agnoſcant, atque animi humilitatem inde diſcant. Quod literas ita miſceo profanas, ut ſacras illuſtrent, id nec quis incuſet, niſi qui citra illarum opem omnia in his undiquaque intelligi poſſe imperitus atque idem perquam moroſus (ne quid gravius dicam) opinetur; id quod aevi noſtri pervicacium Catharorum nonnullis viſum eſt. Sciunt docti & qui ſaniores rei literariae nomina dederunt, aliter ſe rem habere etiam in utroque Inſtrumento. De Veteri, peritiores chronologi ſatis fatentur. De Novo nec deſunt exempla. Abſque enim ſolenni in certaminibus coroniſque dandis, e profanis ſcriptis, uſu intellecto fuiſſet, quis D. Pauli illud Epiſtola II. ad Timotheum capite II. commate 5. atque alia alibi caperet, quae a certandi ritu ad militiam Chriſtianam eleganter transfert? Quis mentem deprehenderet verborum illorum in I. ad Corinthios cap. IV. com. 9. ὁ Θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους ἐσχάτους ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθανατίους, ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν, niſi uſitatum reſciſceret in ſpectaculis morem, occiſis nempe ſeu victis, ſive gladiatoribus ſive beſtiariis, alios ſufficere quos *ſubdititios* ſeu *ſuppoſititios* dixere Latini, Graeci vero ἐφέδρους ſive *ſuccidaneos ſubſeſſores*, apoſtolus autem hic ἐσχάτους nominat, ad id, quod nullibi praeterquam in gentium monimentis palam docetur, reſpiciens. Πολυλογία apud D. Matthaeum cap. VI. com. 7. quid fuerit unde diſcas, niſi ex invocandi ritu & ἐκ τῆς πολυωνυμίας ſacrae, quam & nos etiam in Prolegomenis indicamus? Quis Dn. noſtrum de ungendo

gendo capite ibidem loquutum ſatis caperet, niſi unguenti in conviviis uſus alicunde quam ex ſacris pateret? Quid quod nullus forſan reperiatur commentarius qui comma 27. capitis primi Epiſtolae ad Romanos aeque explicet atque Petronii Satyricon? quod ipſiſſimos mores ipſiſſimi aevi, ipſiſſimae gentis, cui apoſtolus exprobrat, aperit. Fruſtra miretur Dorcada in Actorum cap. IX. com. 37. lotam fuiſſe is qui abluendi mortui ritum in gentium monimentis traditum neſciat. Menandri, Epimenidis, Arati numeros, & quae ſunt id genus alia in Sacris Literis locum ſortita, quae profanas literas ad ſacram diſciplinam promovendam divinum etiam χάρισμα eſſe oſtendunt, mitto, & facem ſoli accendere ſuperſedeo. Compendio quicquid ſingulis capitibus obſervatu ante alia dignum eſt, congeſtum, nec iis modo ſigillatim, ſed hic etiam ſimul praefixum habes, quo & indicis vice fas eſt utaris, quiſquis pellegendis nugis noſtris horas nolis perdere.

Reve-

Reverendo, clariſſimo, doctiſſimo, prudentiſſimoque viro Dom. Johanni Seldeno, *Londinum.*

EX quo, vir ampliſſime, tuum de Diis Syris ſingularem libellum, atque omni eruditione refertiſſimum legere contigit, non potui te non in pretio habere atque amare, magnoque tuae neceſſitudinis ac amicitiae deſiderio capi. Quumque jam quamvis ejus aucupandae occaſionem arripiendam eſſe in animum induxiſſem, commoda ſe mihi offert per Elzevirios, quorum Bonaventura mihi affinitate junctus eſt. Aiunt novam moliri ſe libelli tui, quem dixi, editionem. Addunt impetrari a te poſſe novum ejus, ac magis correctum, multumque auctum exemplar. Volunt eo nomine apud te intercedam, & ſi hic in edendo libello correctorem deſideras, meam tibi operam offerom. Tam commodam ineundae cum tanto viro amicitiae negligendam haud duxi opportunitatem, praeſertim quum egomet meum quid haberem, quod muneris loco mittere poſſem: Syriacam dico, quae jam primum per me prodit, Apocalypſin, cujus exemplar ad te jam tranſmitto, non tantum ut animum eo tuum mihi conciliem, ſed vel maxime ut totum hunc meum laborem examini tuo, ac docto acrique judicio ſubjiciam, a quo de erroribus reprehendi ac melius edoceri gratiſſimum erit. Si gratum tibi eſſe hoc munus ſenſero, nec diſplicere tibi primos hoſce meos labores, multum mihi gratulabor; neque od alia, quae has literas ſpectant, pergere pigebit. Quam autem libelli tui de Diis Syris novam editionem deſiderem, effari nequeo. Deſunt hic nobis exemplaria, & ut verum fatear, deeſt & mihi. Neque enim niſi mutuo acceptum ante annos aliquot a ſtudioſo, & nuper a clar. viro D. Heinſio legere datum eſt. Si quid precibus noſtris dandum eſſe arbitraris, mitte, quam fieri poteſt, citiſſime. Dignus eſt libellus tuus typographo accurato, correctore ſedulo; utrumque hic, niſi fallor, abunde inveniet. Elzevirium habes tuum, quo nullus typographus accuratior. Danielem Heinſium habes tuum (magnus enim vir maximi te facit) quo nullus corrector aptior aut ſedulior. Cui ſi me adjungi velis, habebis. Quam enim ego, etſi tanta amicitia indignus, magno iſti viro junctus ſim, ex meis quos tibi mitto laboribus, intelliges. Liceat jam, vir doctiſſime, paucis tecum agere de Hebraeorum Tephilim. Dubito an legendum ſit תְּפִלִּין, *& cum Elia ſtatuendum* ת *eſſe* נוספת *a* פלל *an vero, ut olii quidam, legendum* תְּפִילִין, *& cum Baal Aruch, quem Elias in Thiſbi perſtringit, ſentiendum* ת *eſſe radicale a* תָּפַל, *quemadmodum & Schindlerus* תְּפִילִין *vertit appendices, a* תָּפַל, *quod Rabbinis & Chaldaeis, ipſo teſte, interdum ſignificat Conjunxit, idem quod* טָפַל, *aſſuit, conſuit. Erant certe Tephilim mirifice conſuta ex corio vitulino octupliciter complicato, item ex pilis e caudis vitulorum, & fibris e nervis vaccarum factis. Nec videntur adeo de precatione, quam de praeceptorum Dei obſervatione commonefeciſſe. Dubium enim non eſt, quin ex verbis Moſis,* Deut. VI. 7. *orta ſint,* קְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ, *unde duplicia erant Tephilim,* שֶׁל רֹאשׁ וְשֶׁל יָד, *nec alia ſunt quam* τὰ φυλακτήρια *de quibus* Matt. 23. *ibi enim Syrus, pro* πλατύνουσι τὰ φυλακτήρια *habet* ܡܦܬܝܢ ܬܦܠܝܗܘܢ, מַפְּתִין תְּפִלַיְהוֹן, *ubi* ל *non geminatum videtur indicare thema potius eſſe* תפל *quam* פלל, *quamvis fatear non plane certum hoc eſſe documentum. Quod autem ſequitur,* καὶ μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν, *Syrus habet,* ܘܡܘܪܟܝܢ ܬܟܠܬܐ ܕܡܪܛܘܛܝܗܘܢ וּמַוְרְכִין תִּכְלָתָא דְּמַרְטוּטֵיהוֹן *Tremellius, Et producunt fimbrias veſtimentorum ſuorum.* תִּכְלָתָא *proprie hyacinthina. Deſumpta vox ex* Num. 15. 38. *ubi ſuper* צִיצִת, *id eſt, fimbrias, jubentur apponere* פְּתִיל תְּכֵלֶת *filum hyacinthinum, & additur* וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל־מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, *unde ſuſpicari incidit, an non etiam* ציצת *poſſint eſſe* τὰ φυλακτήρια, *& an non dicantur* תְּפִילִין *inverſis literis, quaſi* פְּתִילִין, *ab iſtis filis. Haec tu longe melius intelligis, vir eruditiſſime, & ſi placet, me erudies. Jam nimis multis te interpellavi, ignoſce prolixitati. Et ſi in partem aliquam amicitiae tuae admitti poſſim, credam magno me affectum beneficio. Deus Opt. Max. laboribus tuis faveat, teque diu eccleſiae, reipubl. & nobis ſuperſtitem eſſe velit.*

Dat. Lugd. Batav.
11 Id. April. 1627.

Reverentiae tuae obſervantiſſimus,

Ludovicus de Dieu,

Belgicae eccleſiae paſtor.

Ornatiſſimo, ampliſſimo, doctiſſimoque, viro Dom. Johanni Seldeno, juriſconſulto peritiſſimo, ac ſeverioris eruditionis lumini egregio, domino & amico plurimum colendo, *Londinum.*

AMPLISSIME, *clariſſime, mihique plurimum ſuſpiciende vir. Luxit diu calamus noſter calamitoſum tuum caſum, nec etiamnum exarare quicquam fuiſſet auſus, niſi id tuto fieri poſſe bibliopola veſter, harum tabellarius, aſſeveraſſet, quippe qui frequenter ſuam a te officinam inviſi affirmaret. Faxit Deus opt. max. ut tuis noſtriſque votis, id eſt reipublicae literariae, te penitus reſtitutum brevi intelligamus. Prodiit jam diu accuratus tuus, quemque omnes docti mirantur, de Diis Syris liber. Curam quam potuimus maximam adhibuimus. Effugero tamen non potuimus, quin hic illic menda quaedam irreperent. Quod ut aequi conſulas obnixe rogo. Neque enim unius eſt hominis, ejuſque occupatiſſimi, ita ad minima quaeque animum advertere, ut nihil inopinantem ſubterfugiat. Dum autem curae typographicae incumberem, locus unus atque alter occurrit, ubi in mentem venere quaedam, de quibus, niſi moleſtum ſit, ſententiam meam aperiam,* pag. 214. *agis de* βεελσαμὶν. *Formae, id eſt, pure Syriacae. Etſi enim fateor me* ܫܡܝܢ *nunquam reperiſſe, ſed ſemper forma emphatica* ܫܡܝܐ, *eſt tamen & iſtud in forma ſimplici analogum. Sic enim terminari ſolent iſtius formae nomina quae ex quieſcentibus ultima derivantur. Ut* ܛܠܝܢ *pueri* ܪܘܝܢ *ebrii* ܡܫܪܝܢ *habitationes.* ܓܠܝܢ *revelati, &c. Sic ergo &* ܫܡܝܢ *coeli. Eſſe enim & hoc ex quieſcentibus ultima, docet lingua Arabica, ubi* سما *vel* سمو *ſignificat altum eſſe. Inde* سماء *coelum* سموات *coeli, ab altitudine. Vel* ܫܡܝܢ *ſit ab Hebraeo* שָׁמַיִם, *ſicut* ܡܐܬܝܢ *ducenti, a* מָאתַיִם. ܡܨܪܝܢ. *AEgyptus, a* מִצְרַיִם. ܬܪܝܢ *duo, a* שְׁנַיִם. ܬܪܬܝܢ *duae, a* שְׁתַּיִם. *En ergo* ܒܥܠ ܫܡܝܢ *Dominus coelorum, pure Syriacum, & recte effertur* βεελσαμὶν, *prolato Schin per a raptim loco Scheva, ſicut* ܛܠܝܬܐ ταλιθά. ܚܩܠ ܕܡܐ Ἀκέλδαμα. pag. 261. *agitur de Eſmuno, quod ab ordinali* השמיני, *derivari poſſe autumas. Facilius videtur a cordinali* השמנה *quod pro ordinali non raro uſurpatur.* pag. 286. *agitur de* ἀλλὰ ὐὰ Κυβὰρ. *Et ex Conſtantino citas,* ὐὰ *Arabice valere conjunctionem* &. *Non nego quin Vau cum phatah id ſignificet, fateorque id Graecis non aliter quam per* ὐὰ *efferri poſſe. Sed an non ſenſus aptior, ſi pronomen demonſtrotivum eſſe dicamus? Ut Arabice ſcribatur ſicut & Graece tribus dictionibus,* الله هو كبر *Deus eſt magnitudo, vel* الله هو كبير *Deus ille magnus.* pag. 331. *pro* ليامور *legi vis* النّامور. *Sed permittitne genius hujus linguae, ut nomini proprio per ſe reſtricto praefigatur articulus reſtrictivus? Vide an non legendum ſit* لنّامور *ut praefixum* ل *ſit dativi caſus quo regatur a praecedenti verbo, nec aliud ſit mendum, quam quod duo puncta ſuper ſcribenda, infra collocata ſint. Ignoſce, vir humaniſſime, quod frivolis hiſce obſervationibus te occupaverim; tu res tractas, quarum ingens habes penu: ego, qui majora non poſſum, grammaticalia. Facis in hoc libro, ut & in praefatione ad Marmora Arundelliana, mentionem Pentateuchi Samaritani, cujus a clar. viro Jacobo Uſſerio Archiepiſcopo Armachano copiam tibi factam ais. Merito eum virum ad ſeveriora ſtudia promovenda natum praedicas. Cujus ego locupletiſſimus ſum teſtis. Iſtius enim, quod laudas, Pentateuchi exemplar ad me miſit, utque mea opera in lucem edatur, poſtulat. Ego id ſedulo curabo, & volente Deo efficiam, niſi Pariſienſes, qui edendo eo jam ſunt occupati, typographi noſtri animum labefactent. Collationem certe ejus cum Hebraeo inſtituam, &, ſi faverit Deus, edam. Unde liquebit,* LXX. *interpretes Samaritanum magis quam Hebraeum ſecutos exemplar. Septem prima Geneſeos capita contuli, ubi paſſim Samaritani veſtigia etiam in minutiis premunt. Etſi capite quinto in recenſione annorum patriarcharum ab utroque diſſentiant. Sed jam diu prolixitate moleſtus ſum. Vale vir doctiſſime, meque ut coepiſti amare perge.*

Amplitudini tuae devotiſſimus,

Dat. Ludg. Batav. 21. *die* Aprilis, 1630.

Ludovicus de Dieu.

PRO.

PROLEGOMENA.

CAP. I.

De Libelli Inſcriptione. Syriae nomen. Aram. Meſopotamia. Εὐφρατης. *Syri etiam Aſſyrii dicti, & inde Syrorum vocabulum. Syria & Aſſyria indiſcriminatim uſurpata. Syriae termini. Quam diverſa ſit in Sacris Literis chorographia ab ea quae in profanis. Papinii locus ſibi reſtitutus. Cujuſnam generis ſint Dii in Syris noſtris cenſiti.*

NE quis, in limine forſan impingens, temere nos incuſet de libelli inſcriptione, tam de SYRORUM, in eo, nomine, quam de congeſta DEORUM farragine ſeorſim praemonere viſum eſt. Materies licet utriuſque ſyntagmatis primaria ſit Babyloniorum, Aſſyriorum, Palaeſtinorum, Sidoniorum numina, quorum in Sacris Literis haud infrequens mentio; & ad eam duntaxat methodum ſcripſerimus, ut quae in PENTATEUCHO occurrunt ferme primum, quae in PROPHETARUM commentariis, ſecundum occupent, ſatis idoneum tamen titulum gentilem, qui una voce ea denominaret, a profanis literis quam ſacris accipere maluimus, & DEOS SYROS (ad latum Syrorum & diffuſum apud Europaeos ſcriptores nomen) cuncta indigitare auſi ſumus. Tam anguſtum fateor in Veteri Inſtrumento *Syriae* nomen deprehenditur, ut vix earum, quas meminimus, gentium aliquam obtineat. Nam Meſopotamiae & Coeleſyriae partem in eo tantum reperimus. Meſopotamia *Aram Naharajim* & *Padan Aram* nuncupatur. *Aram Naharajim* eſt *Aram binorum fluviorum*, ſic dicta quod Euphraten & Tigrin interjaceat. Unde & *Meſopotamia* Graecis, & *Medianna*, eadem notione, veteri Dionyſii Periegetis interpreti, ſive Priſcianus is ſit, ſive alius quis, appellatur. Hinc eſt quod Onkelus paraphraſtes in Geneſ. cap. XXIV. comm. 10. Aram Naharajim vocet *Aram quae eſt ad Perath*, id eſt, Euphratem. Perinde ut priſcis etiam ipſa Syria Εὐφρατὶς vocitata eſt. Sed ſeniores LXX. in eo loco *Meſopotamiam*, & cap. XXVIII. comm. 7. atque alibi in eodem libro ſaepiuſcule pro *Padan Aram* Μεσοποταμίαν τῆς Συρίας ſubſtituunt. Cum adjectione etiam vocabuli *Aram* alia in prophetarum monimentis leguntur. *Aram Dammeſek* ſeu Syriam Damaſcenam, *Aram Zoba* (quae *Sophene* Joſepho) *Aram Rechob*, & quae ſunt ejuſmodi, habes in 2 Sam. cap. VIII. & X. I Paralipom. cap. XIX. comm. 6. In huſce omnibus *Aram* per Συρίαν vertunt Septuaginta, & cognomen ex Ebraeo apponunt. Ubi vero ſine adjectione fuerit obvia, *Syriam* tantummodo reddunt. Vide, ſi placet, Joſephum Archaeolog. Judaic. lib. VII. cap. VI. Ab *Aramo Aramaei* Syri dicti: quos & *Arimos*, ut Poſſidonio apud Strabonem placet, Homerus vocavit. Sidonii, Palaeſtini, Babylonii, Aſſyrii hic excluduntur. Unde & Dii ipſi *Syrorum* ſeu *Aramaeorum* ab aliis diſerte ſeparantur. Ita in Judic. cap. X. comm. 6. *Coluerunt Baalim, & Aſhtaroth, & Deos Syriae, Deos Zidon, & Deos Moab, Deos filiorum Ammon, & Deos Palaeſtinorum.* Vide & II Reg. cap. XXIV. comm. 2. Verum ad hos fines in Sacris Literis Syriae tributos nemo inſcriptionem noſtram exigat, aut quod nos aliis terminis nitamur inſimulet. Non diffitemur quin, ubi commode fieri poſſit, eum qui de rebus Scripturae agat, etiam chorographiam ejus ubique retinere magis conſonum fuerit. Sed haud comperitur nomen aliud, quod tot gentium capax materiei ſatisfaceret, quam SYRORUM, qui ita dicti profanis ſcriptoribus. Apud eos per Phoeniciam, Palaeſtinam, Meſopotamiam, Babyloniam etiam & Aſſyriam plerumque latiſſimum diffunditur. Quin olim etiam ad Sinopem ſive Corambin Ponti Euxini promontorium diſtendebatur. Sed vero ſinu Iſſico ad aquilonem, AEgypto & Arabia Petraea ad auſtrum terminari potius volunt autores magni veterum. Neque Aſſyriorum imperio recentiorem eſſe iſthanc ingentis illius tractus appellationem autumo. Cum enim illi res obtinerent orientis, Europaei regionum Aſiaticarum nimium ignari, tanti nihilominus imperii tam celebratum nomen ſuſpicientes, quicquid a mari Sidonio ad imperii uſque ſedem patebat, *Aſſyriam* dixere, & incolas *Aſſyrios* & *Aſſyres* (ut habet apud Stephanum Eratoſthenes) deinde *Syriam*, *Syrios*, & *Syros* efferebant, haud aliter primam vocabuli ſyllabam decurtantes, quam qui ex *Hiſpania Spaniam*, aut *Abeltone Belmum* fecere; unde etiam poſtea devenit, ut *Aſſyrios* vocabulum eſſe barbarum, *Syrios* autem Graecum docerent. Firmat autor vetuſtiſſimus Herodotus in Polyhymnia. Οὗτοι δὲ (de Aſſyriis loquitur) ὑπὸ μὲν Ἑλλήνων ἐκαλέοντο Σύριοι, ὑπὸ δὲ τῶν βαρβάρων Ἀσσύριοι ἐκλήθησαν, id eſt, *A Graecis iſti Syri vocabantur, a barbaris Aſſyrii*: & Juſtinus lib. I. *Imperium Aſſyrii, qui poſtea Syri dicti ſunt, mille trecentis annis tenuere.* Imo Ciceroni inde confuſa quaſi data opera ſunt *Syriae* & *Aſſyriae* nomina, velut idem denotantia. Tuſcul. qu. V. *Ex quo Sardanapali opulentiſſimi Syriae regis error agnoſcitur.* Atqui Sardanapalus Aſſyriae

riae rex erat. Ita dictus etiam lib. II. de Finibus. Porro in I. de Divinatione in Aſſyriorum natione Chaldaeos locat, quos paulo in eodem libro inferius Syriae tribuit. *In Syria Chaldaei cognitione aſtrorum, ſolertiaque ingeniorum antecellunt.* Neque aliud ſonat *Aſſyria*, quam Syriam apud tragoedum in Hippolyto,

O magna vaſti Creta dominatrix freti,
Cujus per omne litus innumerae rates
Tenuere pontum, quicquid Aſſyria tenus
Tellure Nereus pervium roſtris ſecat.

Mare mediterraneum intelligit, quod Syria tenus interſecat. Nonne & purpuram *Aſſyrium venenum* nuncupat Maro Georgic. II? cum tamen notiſſimum ſit, purpurae inventionem Tyrii Herculis cani attribui. Tyrium, Phoenicium, ſeu Syrum venenum innuit, dum *Aſſyrium* vocat. Et Themiſtius *Aſſyrios* vocat ipſos Judaeos: Ἀλλ' ἐγώ, inquit, ἀποδέχομαι καὶ τῶν Ἀσσυρίων γραμμάτων τ' αὐτὸ τῶν καλουμένων ὡς ἄρα ὁ νοῦς τοῦ βασιλέως ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ παλάμῃ δορυφορεῖται. Locus eſt in oratione IX. Alius item ſimilis occurrit in ejuſdem quinta. Quorum uterque reſpicit illud Salomonis in Proverbiorum cap. XXI. commate primo. Pluria ad hanc rem adſtruendam congeri poſſent. Ad hunc certe modum, qui occidentem inhabitabant plerumque omnes generatim *Celtae*, qui auſtrum *AEthiopes*, qui ultra Syriam *Indi*, qui boream *Scythae* veteribus dicebantur. Quae in fabulis de Syro rege, atque alia hujus nominis etyma conſulta praeterimus. Hoc ſane nos acquieſcendum duximus. Ita variis tamen diſtincta nominibus remanet diffuſiſſima haec regio, ut quemadmodum *Aram Dammeſek*, *Aram Naharajim*, & quae ſunt reliqua, olim partes ejus deſignabant, ita *Syria Damaſcena*, *Syria Phoenicia*, *Syria Palaeſtina*, *Syria Coele* ſive *Cava*, & ejuſmodi alia eam fatis Europaeis diſtinguunt. Sed vero & omiſſa omni adjectione *Syria* apud juriſconſultos pro Coele (ni fallor) tantummodo ſumitur. Vide, ſi placet, Ulpianum & Paulum D. tit. de Cenſibus lib. I. & VIII. atque edictum Leonis & Zenonis Augg. in Cod. tit. de Diverſis Officiis & Apparitoribus lib. X. ubi *Phoenice* & *Meſopotamia* ſcorſim, perinde ac ſi partes minime eſſent, cenſentur. Tanta eſt inter profanas & Sacras Literas in regionum finibus diſcrepantia. Neque in *Syriae* duntaxat nomine, ſed in *Judaeae* & *Palaeſtinae*; quod ad hanc rem etiam attinet. *Judaeos*, ut par eſt, ſeu *Ebraeos* a *Pheliſtim*, id eſt, Palaeſtinis (quos LXX ἀλλοφύλους nuncupant) ubique ſeparamus, ita & Scriptura. Sed Ptolemaeo, Straboni, Tacito, *Syria Palaeſtina* eadem ipſa eſt quae *Judaea*; aliis diverſae ſunt: ſic *Ebraei* a *Palaeſtinis* diſterminantur. Papinius Sylvarum V. ubi de liquoribus ad funus collatis verba facit,

------ Palaeſtini ſimul, inquit, *Ebraeique liquores.*

quod libentius, fateor, adduxi, ut magni ejuſdem poetae nimis depravatam in Glauciae Epicedio lectionem inde emendarem. In eo ita legitur,

Quod Cilicum flores, quod munera graminis Indi,
Quodque Arabes Phariique (palam eſt, vidique) liquores
Arſuram lavere comam ------

Quid (malum!) *palam eſt vidique?* tantus ut poeta tantae monimentum oſcitantiae etiam ridiculum inſarciret! Quae habent hic Domitius, Coelius Rhodiginus, etiam & ipſe Gevartius, plane frigent; reſtituimus,

Quodque Arabes Phariique Palaeſtinique *liquores.*

ita ſcripſiſſe etiam dejerare auſim. Suiipſius copia ſe vindicat, ſed hoc obiter. Et ſufficiat hactenus oſtendiſſe quid Sacris Literis *Syria*, quid profanis; & nos in inſcriptione non tam illas quam has ſequutos. Nomina enim ex uſu loquendi ſumenda ſunt, & ſaepius mutant. Quin ipſe D. Paulus Phoenicen, contra quam Veteris Inſtrumenti ſacri ſcriptores, Syriae partem eſſe agnoſcit. Quod conſtat in Act. Apoſt. cap. XXI. comm. 2, & 3. Nil obſtat igitur quo minus & eos in DIIS SYRIS nos merito recenſeremus, qui in Veteri Foedere etiam diſerte (ut ſupra monſtramus) a DIIS *Syriae* diſtinguuntur. Ut alteram etiam inſcriptionis vocem terminemus, de congeſta deorum farragine praefamur. Omnes hic nemo ſanus expectet, qui apud Syros culti; non Jovem Caſium, Philium, aut Daphnenſem, non Dianam aut Apollinem huic cognomines, non Apollinem Carmelum (cujus meminit in Veſpaſiano Suetonius) non Heliopolitanum, ſive Jovem ſive Apollinem nuncupes, ex Heliopoli AEgypti in Coeleſyriam tranſlatum (de quo Macrobius Saturnaliorum I. cap. XXIII.) nec Erota aut Anterota, quos excivit Gadaris magus Jamblichus, uti autor eſt Eunapius, non Minervam Cyriſtidem, aut Apollinem & Dianam Borſippenos, neque Joppes Cetum, aut id genus alios. Eodem certe jure totam pene gentium theologiam ſub epigraphe noſtra quaerenda eſſet, cum nempe, citra Graecorum imperii initia, praeter aras, lucos, delubra paſſim daemoniis Graecorum per Syriam dicata, etiam ipſum templum Hieroſolymitanum, ingraveſcente nimium Antiochi Epiphanis tyrannide, Europaeorum idolis eſſet refertum. Illos tantummodo SYROS jam vocamus DEOS, quorum aut ſacrorum primordia Syris noſtris, in quantum ſunt cognita, certo debentur, cujuſmodi agnoſcas licet Belum ſeu Baalim, Aſtarten ſive Aſhtaroth, Dagon, Thammuz, Moloch; aut qui tametſi aliunde accepti, ut Nergal, & ſi qui ſunt alii in Salmanaſſaris coloniis dii habiti, & Vitulus aureus, tamen eo ſaltem *Syri* ſunt dicendi, quod nec eorum ſacra neque nomina prius in honore alicubi legimus fuiſſe, quam in Syriam, ſaltem ad Syros (quod ob primum in Arabia Vituli cultum adjicimus) traductos ipſos legimus; nec alibi de iis quid comperiſſe nobis videmur, extra quam ubi conjecturis indulgeamus. Exemplum damus. A Cuthaeis, id eſt, Perſidis incolis, in Samariam a Salmanaſſaro deductis τὸ Nergal petimus, & πυρεῖα Perſarum pluſquam probabili forſan conjectura in eo ponimus;

mus; Vituli item aurei aliam quam vulgus & novam prorſus ex AEgypto adſcrimus originem. Utcunque tamen & Vitulum & Nergal Syra tutius eſt Numina indigitare, quam aut hoc Perſicum aut illud AEgyptium, cum utrumque Syris cultum ſciamus, hoc an in πυρεθαίοις, illud an in Oſiridis ὀργίοις ἢ ἀφανισμῷ reperiatur, niſi conjectura duntaxat, nequeamus adſerere. Etſi autem ad S. Biblia inſtitutum noſtrum inprimis fuerit ordinatum, quod ex adverſariis, inter legendum, natum eſt; obiter tamen (nec res ipſa plerumque non poſtulat) etiam quae nullibi in ſacris occurrunt, & Syrorum, & Arabum, & Perſarum, & Afrorum, & AEgyptiorum numina, quae vel lucem noſtris dent, vel mutuam hinc accipiant, diligenter indicamus.

CAP. II.

De LINGUA EBRAEA. *Quam late olim patuerit. Quo pacto in varias dialectos migraverit. Unde dicta. De Abraham.* Περάτης. *Ebraei. Phoenicia, & Punica lingua. In Punicis apud Plautum Ebraiſmus. Viri doctiſſimi, quibus Poenuli ibi omnia origini ſuae ſe reſtituiſſe videtur.* Ἐλιοῦν *Deus. Columnarum inſcriptio, qua Cananaeos Joſuam fugientes Africam occupaſſe indicatur. Plures & perquam diverſae etiam ſub captivitate in Cananaea dialecti. In Choerilum poetam conjectura. Analogia grammatica in Deorum nominibus deducendis minime ſervata.*

LINGUAE inprimis, quae Syrorum noſtrorum vetuſtiſſima, hoc eſt, ejus quae *Ebraea* dicitur, ope, in Deorum nominum & etymo & interpretatione ſacrorum (nec tamen ita profuſam in ejuſmodi originationibus operam impendimus) aut earum nonnunquam quae hujus ſunt dialecti, ſolummodo uſi ſumus; neque immerito. Non ſolum enim Ebraei, vulgo dicti, Ebraicum ſermonem olim loquebantur, verum etiam totius incolae tractus quo Syria noſtra latiſſime patet; Babylonii nempe, Aſſyrii, Chaldaei, Aramaei ſive qui in Meſopotamia ſedes habuerunt, Phoenices, Palaeſtini, Cananaei; alii etiam qui contermini, ut Arabes, Perſae. Ut igitur unica primum fuerit, & quo pacto in varias tandem dialectos abiret, hic non omnino vidiſſe, haud ita erat conſentaneum: utrumque vulgo ſatis eſt reconditum, aut perperam acceptum. Sed non facit parum ad eorum quae congeſſimus judicium. Babyloniorum, Aſſyriorum & Aramaeorum primo Ebraeum ſermonem fuiſſe, palam eſt ex eo, quod ante linguarum diviſionem, eorum regiones incolerent qui *unius* (ut Scriptura ait) *labii erant*, hoc eſt, primorum parentum linguam tantum noſcebant; quae ſanioribus omnibus Ebraea intelligitur. Haec apud eos frequenti exterarum gentium & diverſilinguium commercio non ab Ebraiſmo duntaxat deſcivit, verum novis inſuper eſt aucta vocabulis, quae Ebraeam originem non agnoſcunt: idque patriarcharum aevo. Conſtat ex hiſtoria Labanis & Jacobi Geneſeos cap. XXXI. comm. 47. ubi quod Jacob homo Ebraeus idiotiſmo ſuo גל עד *gal edh*, id eſt, *acervum teſtimonii*, nuncupat, id Laban Aramaeus יגר שהדותא *jegar ſahadutha*, eadem ſignificatione nominat. Nec tamen diverſam prorſus Aramaeorum linguam ab Ebraea hinc (ut nonnulli male) colligas. Unum & alterum vocabulum id hic non magis comprobat, quam Laconum voces nonnullae ab Atticiſmo longe aliae atque aliunde acceptae Graecum ſermonem Spartae defuiſſe confirment. Scimus quod Athenis Θεὸς ἀγαθὸς, id Lacedaemone Σιὸς λωσάνιος ſonaſſe. Et complurai ejuſmodi ſunt diſcrimina, ſed inde non dubitandum, quin utraſque Helleniſmus occuparet. A frequenti illo commercio Babylonia, Aramaea, Chaldaea primo dialecti: quas, ſub regibus, minime Ebraeis intellectas eſſe manifeſtum eſt, adeo novas induerant proprietates. Nam Ebraeorum pueri Chaldaeam docentur linguam Babylone, apud Danielem cap. I. & Aramaeam vulgus Judaeorum haud cepiſſe liquet ex hiſtoria τοῦ Rabſake ſub Hezekia, quae II. Reg. cap. XVIII. & Jeſaiae cap. XXXVI. habetur. Diu autem ante quam protoplaſti ſermo ita eſſet interpolatus, Abraham patriarcha, purum putum a vocabulis novis atque adſcititiis retinens, e Chaldaea primum in Meſopotamiam, inde autem Dei Opt. Max. juſſu in Cananaeam ſedes mutavit. Ubi intemeratum a familia ſua ita ſervari illum curavit, & ad poſteros velut gentile quiddam non ſine religione aeſtimandum tranſmitti, ut nec in Cananaea nec in AEgypto proſelytorum, diverſilinguium, aut temporis injuriae ceſſerit, quin ſibi ſemper conſtans idem ipſiſſimus poſt CCCC. & amplius annos in Cananaeam iterum remearet. Ducentis plus minus annis ante exemplum, quod de Labane & Jacob adduximus, Euphratem in Cananaeam tranſiit Abraham. Quo temporis ſpatio miram linguae Aramaeorum demutationem fieri potuiſſe nemo non concedet. Utcunque autem, non ſine ſingulari & ob hanc rem inprimis admiranda Dei Opt. Max. providentia, tam intaminata uſque ad Babyloniam captivitatem remanſit Ebraea. Quam & nomen ſuum, uti & *Ebraeos*, ab *Abrahae tranſitu* accepiſſe ſcribunt doctiſſimi nonnulli veterum. Sic enim volunt, עבר, hoc eſt EBER, *tranſitum* denotat; unde עברי EBRI, *Ebraeus*, περάτης ſeu *qui fluvium tranſiit*. In Euſebianis, ubi de tempore tranſitus, Ἔνθεν ἄρχεται τῆς Ἑβραίων προσωνυμίας. Ἑβραῖοι γὰρ οἱ Περάται ἑρμηνεύονται. Διαπεράσαντος Εὐφράτην Ἀβραὰμ, καὶ οὐχ, ὡς οἴονταί τινες, ἀπὸ Ἐβέρ, id eſt, *Hinc nominis* Ebraeorum *origo* (Ebraei *enim* περάται *interpretantur*) *ab eo quod Euphraten tranſiit Abraham. Minime vero, ab Ebero, ut nonnulli exiſtimant.* Certe perquam numeroſis familiis poſteri duntaxat ejus hoc nomen tenuere.

tenuere. Inde Heſychius; Ἀβράμ, περάτης, ἢ πατὴρ μετέωρος. Non male in πατέρα μετέωρον vertit. Sed lapſus omnino eſt, dum τὸ Ἀβράμ (quo patriarcham intellexiſſe cum palam eſt) περάτης reddit. Quoniam vero vocabulum *Abrahae* tributum apud veteres, qui hanc de *Ebraeorum* nomine ſententiam amplexerentur, reperiſſet, ideo idem Ἀβράμ ſignificare opinatus eſt. Melius alibi & diſerte ille. Ἑβραί, Ἑβραῖος ἢ ὁ Ἑβραῖος, περάτης. Id eſt, EBRI, *Ebraeus*: EBRAEUS *autem is eſt qui tranſmigrat*. Docte mehercule. *Ebri* enim ipſo in fonte dicitur, hoc eſt עברי, quae vox primum occurrit in Geneſeos cap. XIV. com. 13. ubi Abraham *Ebri* appellatur; quod tamen Helleniſtarum lingua περάτης ibi expreſſe vertitur. Et Joſephus pronepos ejus ita vocitatur cap. XXXIX. comm. 14, & 17. & regio, quam occupabat, ארץ העברים *eretz haebrim*, cap. XL. comm. 15. hoc eſt, *terra Ebraeorum*, ſeu *tranſmigrantium*. Περάτην autem *tranſitorem* vertit D. Hieronymus Jeſ. cap. XIX. & ad Jonae prophetae cap. I. ubi & *Ebraeum* idem, ut nomen eſt gentile, ſignificare docet. Et Eucherius Lugdunenſis ad Geneſin, lib. II. cap. IX. *Una Thare domus erat, de quo natus eſt Abraham, in qua unius veri Dei cultus; &, quantum credibile eſt, in qua jam ſola Hebraea lingua remanſerat.* Hanc ſequuntur originationem viri doctiſſimi etiam recentiorum; aliis ab *Ebero*, cum Fl. Joſepho, deducentibus, ratione petita ex comm. 21. cap. X. Geneſeos. Sed in primam nos magis propendemus ſententiam: aſſenſum tamen retinemus: nam non liquet. Utrum *Eberum* an *Abraham* intellexerit Charax, qui *Ebraeos* ἀπὸ Ἀβράμωνος dictos vult, neſcio: citatur Stephano in περὶ ἐθνικῶν. Quod autem ad Syriam occidentalem attinet (in queis Phoenices inprimis, Palaeſtini, Cananaei) non futili conjectura, ex coloniis quae ſub Joſuae temporibus (ni fallant monimenta) in Africam tranſmigrarunt, indages licet qualiſnam fuerit incolarum vetuſtiſſimus ſermo. Cum coloniis enim & ſermo traductus; quem ideo Ebraeum primitus fuiſſe adſeri poſſit, quod ita parum in coloniis illis, ab Ebraeo, ſeculis etiam recentioribus, advenarum licet colloquia diu paſſus, diſcreparet. Ex maritimis Syriae oris Poenos Africae oriundos non eſt neceſſe ut adjiciam; id pueri ſciunt. De eorum autem lingua D. Auguſtinus Afer, & de ſuo aevo, ita in ſermone XXXV. de verbis Domini ad D. Lucam, *Quid eſt* Mammona? *verbum eſt enim quod Latinum non eſt. Hebraeum verbum eſt, cognatum linguae Punicae. Iſtae enim linguae ſibi ſignificationis quadam vicinitate ſociantur. Quod Punici dicunt* Mammon, *Latine* lucrum *vocatur*. Ipſe etiam lib. II. contra literas Petiliani Donatiſtae, *Nam & ipſe* CHRISTUS a chriſmate *appellatur, id eſt, ab unctione. Hunc Ebraei dicunt* Meſſiam, *quod verbum Punicae linguae conſonum eſt, ſicut alia Ebraea permulta & pene omnia.* Suo aevo recte dixit *pene omnia*; utpote quo Ebraea exteris, ut fit, vocabulis mixta. Atque ipſe epiſtola XLIV. ad Maximum Maudarenſem, de Namphanione archimartyre Poeno, cujus nomen velut barbarum exprobrarat Chriſtianis Maximus, NAMPHANIO, inquit, *quid aliud ſignificat quam* boni pedis hominem, *id eſt, cujus adventus afferat aliquid felicitatis*, Punica ſcilicet lingua. Certe Ebraice נעים NAIM *jucundum, pulchrum*, adeoque *bonum* denotat, ſed quid altera pars vocabuli fuerit, non ſatis capio. Scio tamen in Baal Aruch פינון PHINON *calceamentum* interpretari. At forte *pulchri crus hominem* ſignificat potius, idque ab Ebraica origine; neque aliter Poenis nomen quam Latinis *Pulcherius*, aut Graecis *Callias* aut *Calliſtus*. Sed quod pater ille in iis quae ſequuntur, *Si me bene*, ſcribit, *interpretatum illud vocabulum recognoſcis, habes quod ſuccenſeas Virgilio tuo, qui Herculem veſtrum ad ſacra quae illi ab Evandro celebrantur, invitat hoc modo:*

Et nos & tua dexter adi pede ſacra ſecundo.

Secundo pede, optat, ut veniat. Ergo venire Herculem optat, non Phanionem, de quo tu multum nobis inſultare dignaris; pro *non Phanionem*, planiſſime legendum *Namphanionem*. Evander invocat, ait, *Herculem Namphanionem*, ſive *Herculem ſecundo pede*. Idem de hac re plura habet libro Expoſitionis in epiſtolam ad Romanos inchoatae, ubi de SALUS agit; in libro etiam primo Locutionis de Geneſi; alibi. Sic tamen Ebraeae cum ea conveniebat, ut non minus forte tunc temporis cum Chaldaea vel Syra ita dicta. Priſcianus lib. V. *Maxime cum lingua Poenorum, quae Chaldaeae vel Ebraeae ſimilis eſt & Syrae, non habeat neutrum genus. Suffetes*, quod vocabulum, Livii aevo, magiſtratus erat Punici, mere Ebraicum eſt, ſi terminationem Latinam mutaveris. Nam שופטים SOUFFETIM *judices* ſonat. Et D. Hieronymus Comment. V. ad Jeremiam, *Tyri & Sidonis in Phoenices litore civitatum Carthago colonia, unde &* Poeni, *ſermone corrupto, quaſi* Phoeni, *appellantur: quorum lingua Hebraeae linguae magna ex parte confinis eſt.* Aliquot autem ante Auguſtinum ſeculis, & priuſquam Romanorum imperium Carthaginenſium devaſtaſſet, propius multo, ni fallor, ab Ebraea aberat, quod ab Hannone Poeno (quo nullus Poenior) apud Plautum diſcimus. Hujus idiomate verſus primus in Codd. editis & maxime emendatis ad hunc modum concipitur,

Ny ethalonim valon uth ſi corathiſima conſith.

Tam clara hic Ebraiſmi veſtigia ſunt, ut caetera, quae depravatiſſima ibi ſequuntur, eidem etiam idiotiſmo reſtitui debere merito cenſeas. Et quae attulimus, Hannonis, exaranda forſan erant, ei qui ſermonem illum a lepidiſſimo poeta illuc traductum librarius primum tranſcripſerit, his pene ſyllabis,

Na ethelionim velionoth ſe quara otham makom kazoth.

Quae parum a corruptis Plautinis exemplaribus diſſident, ſi ineptas ſcilicet juncturas, atque imperitas verborum diſtinctiones tollas. Et *conſith* in veteribus nonnullis editionibus *comzet* legitur, quod propius accedit. Sic autem mere Ebraica ſunt

ſunt. Et rhythmus ad eum quem protulimus ſonum ita ſcribendus,

נא את עליונים ועליונות
שקרא אתם מקום הוארת :

id eſt, ſi verbum verbo reddideris,

Obſecro ſuperos ſuperaſque
Quibus contigit locus iſte.

Id ipſum ſonat, quod verſio illa apud comicum,

Deos deaſque veneror, qui hanc urbem colunt.

Phoenicibus enim, unde Poeni, Deus עליון Elion, id eſt, *excelſus* ſeu *ſummus*, quod Ἐλιοῦν ſcribit Philo Byblienſis, dicebatur. Neque ita forſan conclamatum eſt de caeteris quae ſunt Hannonis, quin, ſi operae eſſet, ex Ebraiſmi veſtigiis ad ſuam poſſent redigi orthographiam. Specimen ad hunc modum dediſſe, nobis ſufficiat. Poſt primum verſiculum illic a nobis ſic primo tentatum, viri doctiſſimi etiam Punica illa omnia ſibi reſtituere viſi ſunt, ſed ſatis variatim. Adi, ſi placet, Hugonem Grotium Epiſt. ad Gallos, CVI. Samuelem Petitum Miſcellaneorum, lib. II. cap. I. Philippum Paraeum (qui etiam, in Plauti editione, Punica ſua in ipſam comoediam injecit; in Animadverſionibus ſuis etiam ea de re plura ſubdens) Samuelem Bochartum in Geographiae Sacrae parte I. lib. II. cap. VI. Placuit viro praeſtantiſſimo Guilielmo Schikardo dicere in tentamine illo noſtro Corathisima ſcite magis quam feliciter exponi per קרא אתם. Ita in Tarich regum Perſiae, pag. 124. Tubingae 1628. Ea de re ſupervacaneum eſſet hic diſputare. Sed octennio poſt Schikardum, ſeu Romae 1636. Athanaſius Kircherus adeo noſtrum tentamen amplectitur, ut totidem verbis tum Punice tum Latine e noſtris planiſſime, nec interim agnoſcens, exhibeat, ſcilicet in Prodromo Copto, cap. VII. pag. 179. Magnam autem Phoenicum vim, ſub Joſuae tempora, bello ſacro profligatam, maritimas (ubi hic inprimis ſermo) Africae regiones occupaſſe (hoc eſt, ante quam inquinata dialectus primigenia degeneraſſet) teſtes ſunt columnae binae olim in Tingitana viſendae, & Phoenicio ejuſdem ſeculi ſermone inſcriptae, verbis ſic Graece ſonantibus,

ΗΜΕΙϹ. ΕϹΜΕΝ. ΟΙ. ΦΥΓΟΝΤΕϹ.
ΑΠΟ. ΠΡΟϹΩΠΟΥ. ΙΗϹΟΥ.
ΤΟΥ. ΛΗϹΤΟΥ. ΥΙΟΥ. ΝΑΥΗ.

Memorat Procopius in Vandalicis lib. II. Phoenices ſcripſerant, ut fas eſt, conjectare,

אנו בורחים מפני יהושע איש
הרוף בן נון :

id eſt, *Nos fugimus a facie Jehoſuah praedonis filii Nun*, quod idem eſt ac ſi dixiſſent, *Nos Cananaei*, ſeu *Phoenices, ſumus.* Hac e Phoenicia tranſlata lingua magnam Afrorum partem uſam eſſe teſtantur viri magni, utrique Afri, D. Auguſtinus Hipponenſis de Civitate Dei, lib. XVI. cap. VI. & Arnobius Siccenſis in Pſalm. CIV. Atqui & aliam, quae Libyae genuina, linguam in uſu fuiſſe docent. Unde patet cur Poenorum & Afrorum linguas ita diſtinxerit Stephanus περὶ πόλεων in vocabulo Ἰςθ. Neque obſtat quod pluria ſint apud veteres Poenorum vocabula, quae Ebraeum fontem non ſatis reſipiunt. Italorum item, Hiſpanorum, Francorum hodie linguis id ipſum etiam evenit, ut, cum provinciales omnes fuerint, & Romana primum natae, non paucis tamen Arabum, Tartarorum, Germanorum, aliorumque vocibus Romam non omnino agnoſcentibus ſint refertae. Quod tamen nihil facit quo minus Latio, qua provinciales, acceptae ferantur. Diligenter autem congeſta, quae occurrunt, vocabula Punica apud priſcos ſcriptores, habes apud Bernardum Aldretum Canonicum Cordubenſem in lib. II. cap. II. voluminis, *Varias Antiguedadas de Eſpanna, Africa, y otras provincias*, inſcripti. In Boeotiam item Cadmum e Phoenicia petunt veteres: atqui & Cadmus urbem ſuam Ebraeo nomine appellavit. Thebas nempe a תבה, quod *navem* ſonat; a navicula, qua trajecerat; quemadmodum & priſci Latini nummum rate ſignarunt, quod ea vectus Saturnus in Latium pervenit. Sic animadvertit heros nobiliſſimus Scaliger in Conjectaneis. *Cadmum* etiam ipſum *orientalem* denotare, a קדים Cadim, quod *oriens* eſt. Et alias ejuſmodi nominum Boeoticorum originationes habet ille ad III. Varronis de Re ruſtica. Quod de Thebe nympha cognomini habent Graeci, nugamentum eſt, uti & quod Iſacius Tzetzes, ad Lycophronem, affert de Thebe Syrorum lingua, uti ait ille, *bovem* interpretante. Sed in his nimis ſumus, & quod meridiana forſan luce magis clareſcit, id accenſa face haud ulterius quaerimus. Si enim coloniae ſecum Ebraeam traduxerint, ut patria eorum lingua, id eſt, Phoenicia, eadem fuerit neceſſum eſt: quae tamen a fontis puritate demum etiam haud parum migravit. Neque enim Sidonii, Tyrii, atque accolae immunes diu eſſe poterant, maxime poſtquam maris obtinuerant imperium, quin ab advenis & mercatoribus, ad dialectum vernaculam ex idiomatis exteris aliqua fieret acceſſio. Quo vero primum, circa initia nimirum Aſſyriorum imperii, obſcurior fuerit & minus vexata commerciis Phoenicia ſeu Cananaea, & longius ab imperii ſede diſſita quam Babylonia & contermina Aram Naharajim ſeu Meſopotamia, eo minus depravatam, & diutius incorruptam manſiſſe Phoeniciorum & accolarum, quam Babyloniorum atque Aramaeorum dialectum, aequum eſt ut exiſtimemus. Caeterum etiam & illorum tandem, ut fit, non minus mutavit. Nam circa Perſarum monarchiae primordia Ebraeus ſermo non parum diſtabat a Palaeſtinorum. Teſtis eſt Nehemias, cap. XIII. com. 23, & 24. *Vidi*, inquit, *praeterea, in diebus illis Judaeos, qui acceperant uxores Aſdodias* (Aſdod Azotus eſt, Palaeſtinae urbs) *Ammonitidas, & Moabitidas. Et filii eorum pro media parte loquebantur Aſdodice, nec ipſi noverant loqui Judaice, ſed juxta linguam populi & populi*, uti Ebraica veritas habet. Sed LXX. οἱ υἱοὶ αὐτῶν ἥμισυ λαλοῦντες Ἀζωτιστὶ, καὶ οὐκ εἰσὶν ἐπιγινώσκοντες λαλεῖν Ἰουδαϊστί. Et ultima illa verba, de *lingua populi & populi*, praetermittunt.

E quibus

E quibus tamen, plures fuiſſe occidentalium Syrorum & perquam varias dialectos ſub id tempus liquido conſtat. Anne recentior haec linguarum Judaicae ſeu Ebraeae & Phoeniciae diſcrepantia in mentem venit Choerilo Poetae, quum Solymos, ſeu Hieroſolymitani agri incolas, ſub Xerxe ſtipendia meruiſſe & Phoeniciam loquutos ſcripſerit?

> Τῶν δ' ὄπιθεν, inquit, διέβαινε γένος θαυμαστὸν ἰδέσθαι·
> Γλῶσσαν μὲν Φοίνισσαν ἀπὸ στομάτων ἀφιέντες,
> Ὤκουν δ' ἐν Σολύμοις ὄρεσι ———

An Phoeniciam, ut diu antea, eandem cum Ebraea ſeu Hieroſolymitana putavit? Id potius opinor. Citatur Euſebio προπαρασκευῆς ἐυαγγελ. lib. IX. Haec de priſcis Syrorum linguis ſive dialectis breviter dicta ſunto. Quas omnes primum unam Ebraeam fuiſſe indicavimus. Hanc vero puram putam in Abrahae poſteris demum tantummodo remanſiſſe; apud caeteros in alios atque alios idiotiſmos degeneraſſe. De recentiori, & quae jam Syra eſt, ex Chaldaea, Judaica, & Palaeſtina conflata, ad rem noſtram non attinet dicere. Cum igitur linguarum ſeu dialectorum, quae per Syriam noſtram antiquitus in uſu, eadem fuerit origo, idem fons, id eſt, ſermo Ebraeus κατὰ πρόληψιν ita dictus, non immerito, ut opinor, in originationibus eodem nitimur. Nam & praecipui etiam Deorum, quos collegimus, Ebraeis, non Aramaeis aut Babyloniis, vocabulis, aut adſcititia aliqua dialecto memorantur; ut *Gad, Baal, Baal-Peor, Baal-Berith, Baalim, Baalzebub, Aſhtaroth*, quae mere ſunt Ebraea. Imo idem dicendum de *Teraphim* & *Succoth-Benoth*; quorum tamen Babylonicum eſt hoc Numen, illud Aramaeum. Quod nec leve ſane eſt argumentum, omnia illa haud recentioris fuiſſe aevi, quam illud eſt, quo Ebraea apud Aramaeos viguit & Babylonios pura dialectus: religione, ni fallor, ducti, Deorum, ante alia, inviolata nomina retinere volebant. Hoc tamen in *Baal* non ita accurate obſervabant Babylonii, בל *Bel* pro *Baal*, excidente ad morem Chaldaicum litera ע, efferentes. Quod autem *Dagon* Palaeſtinorum, non ſine doctiſſimorum autoritate, ab Ebraico *Daga* ſeu *Dag*, quod *piſcem* interpretatur, deduxerimus; *Molech* item & *Milcom* a *Melech*, quod *rex* ſonat, & alia ejuſmodi, ſpreta ferme analogia grammatica; id nolim temere incuſes, quiſquis es, lector. Non inficias certe imus, neque *Dagon* a *Dag*, nec *Milcom* a *Melech* derivata aliter fere, ſtrictis grammaticorum legibus, quid poſſe denotare, quam *Piſcion* in Latio a *Piſce*, aut *Rigom* a *Rege* petita. Caeterum tempeſtive memineris Deorum nominum deductiones ubique grammaticis analogiae apicibus omnino olim ſolutas eſſe. Nonne Ζῆνα nunc δι' ὃν τὸ ζῆν, nunc ἀπὸ τοῦ ζεῖν, nec ludentes, autores magni nominis petunt? Ἀφροδίτην item ab ἀφροῦ, Κρόνον a χρόνου, Ἑρμῆν ab ἑρμηνεύειν, Θεὸν a θεῖν, Ἄδην ab ἀειδὴς, ut infinita praeteream alia non a futilibus grammaticaſtris, verum a magno Platone in Cratylo recenſita. *Sol* item Latinis nonne quia apparet SOLUS, ita dictus putatur, *Lucina* a *luce* ſeu a *lucendo*, *Partunda* a *parturiendo*, *Limentinus* a *limine*, *Pomona* a *pomis*, *Unxia* ab *ungendo*, *Cinxia* a *cingulo*, *Victua* & *Potua* Deae a *victu* & *potu*? Quamnam vero hiſce analogiam comperis? Fato comparatum eſt, ut a grammaticorum imperio Dii ſint liberi. De iis quae προσήλυτα ſunt Numina, & quorum ad eruendas vocabulorum origines omni deſtituimur vetuſtatis ſubſidio, ut *Aſima, Thartach, Nibchaz*, aliis etiam quae patria ſunt, ut *Thammuz, Seſach, Merodach, Niſroch, Rimmon*, & quae ſunt ejuſdem farinae, ea tantummodo diximus, quae a fide dignis autoribus edocti potuimus, ſolo Numinis nomine, ubi non datur ultra, contenti, & ab originationum affaniis, praeterquam ubi res ipſa ultro trahat, etiam cum religione abſtinentes.

CAP. III.

De τῆς πολυθεότητος, *ſeu Deorum multitudinis*, ORIGINE *&* PROCESSU. *Vetuſtiſſima hujuſce theologiae duo genera, quae in coeleſtium corporum & Daemoniorum cultu conſiſtunt. Adorationis ritus. Quando primum & unde novi Dii adſciti. Cabala ſacra: ea male intellecta res creatas adorabant. Perquam frequens ejuſcemodi erroris apud veteres origo. Aegyptii Paſchatis ritum imitati. Thoth. Bau.* Θεὸς Ἀβραάμ, *&c. in carminibus magicis. Mithra* τριπλάσιος. *Receſſus umbrae in Abazi regis horologio. Jupiter Sabazius. D. Paulum Anaſtaſiam Deam eſſe docuiſſe putabant Athenis. In locum inſignem libri Haſmonaeorum conjectura. Philoſophi ſideribus divinitatem tribuentes. Jusjurandum Vettii Valentis aſtrologi* ἀνεκδότου, *quo lectores obſtringit.* Σὶθ, *antiquiſſimum apud Perſidem regem nomen, in* Σῶθις *verſum, quo caniculae ſidus etiam illis denotabatur; utpote pro Deo habitus. Quo nomine primus (ut aliqui) Sethus filius Adae gaviſus eſt. De nomine illo, & climactéribus ſeptenis & novenis; caput Vettii Valentis integrum.* Σίθως *&* Ἀσὴθ *nomina regum AEgypti vetuſtiſſimorum. Quomodo aliae res creatae ad coeleſtium exemplum in Deos relatae. Daemoniorum cultus. Ea Hircorum nomine denotata. De idolorum origine. Dei filii, apud Moſem. Seth* DEUS *dictus. Juramentum per ſanguinem Abelis. Idola tempori Noae tributa in Alcorano. Idola atque eorum templa procellis diruta Sheruchi ſeculo.*

Co-

Columnae, Stelae, Cippi ſepulcrales, velut ſimulacra, culti. Etiam Symbola virium naturalium. Coelum, Terram, Daemonia demum miſcebant: unde portentoſae in theologia fabulae. Invocationum ritus. Πολυωνυμία; *inde plures nati Dii.* Πολυλογία *apud D. Matthaeum.* Οἱ τύποι τῆς θεολογίας *varii. Nil pene erat, quod non Deorum numero tandem haberetur. Id quonam pacto fieret. Tempeſtates Deae. Cicero illuſtratus. Ovidius explicatus. Egregium monimentum de tempeſtatum apotheoſi Romae effoſſum. Saniores gentium & theologi & philoſophi* UNICUM *myſtice denotabant omnium rerum moderatorem & Deum. De ſacrorum ad eam ſententiam inſtitutione, recondita quaedam.* Κωμαστήρια *Aegyptiorum,* κωμασταὶ, *&* κωμασία. *Locus Syneſii forte ſibi reſtitutus.*

IN duplici tantummodo differentia, τῆς πολυθέου πλάνης, ſeu *de Numinum multitudine erroris*, vetuſtiſſima & quae originem maxime indicant myſteria ſtatuimus; & ad bina duntaxat velut theologiae genera tot Deos cultos eſſe: quorum primo, res corporeae, ut SOL, LUNA, & quae reliqua eſt COELESTIS MACHINA; ſecundo, incorporeae, ut DAEMONES Dii habiti. E duobus hiſce fere ortum eſt quicquid nugax & impia poſteritas, πολυθεότητα amplexa, ſanctuariis ſuis adjecerit. De coeleſtium corporum cultu antiquiſſimus ſcriptorum Job cap. XXXI. comm. 26, 27, & 28. *Si*, inquit, *aſpexi ſolem cum ſplendeſceret, aut lunam nobiliter incedentem, & ſeductum eſt in abſcondito cor meum, & applicata eſt manus mea ori meo, etiam haec eſt iniquitas a judice vindicanda, quia ſic negaſſem Deum ſupremum.* Quod *ſolem* vertimus, id in Ebraeo eſt אור *Ur*, quod *lucem* & *ignem* etiam & *ſolem* denotat; & a veteribus hoc loco, atque apud eundem alibi cap. XXXVI. comm. 32. pro *ſole*, ni fallor, ſumitur. Vetuſtiſſimus etiam hic adorationis ritus aperitur: manum ori, capite inclinato, admovebant; unde *adoratio* dicta, de qua D. Hieronymus contra Ruffin. lib. I. *Qui adorant*, inquit, *ſolent deoſculari manum, & capita ſubmittere.* Et paulo poſt, *Hebraei juxta linguae ſuae proprietatem deoſculationem pro veneratione ponunt*; unde נשקו־בר *Naſchu bar* in Pſal. II. redditur & *Adorate filium* & *Oſculamini filium*. Et in Oſeae cap. XIII. comm. 2. quod veterum alii *odorantes* verterant, Aquila προσφιλοῦντες, id eſt, *oſculantes*, interpretatus eſt. Hic ipſe cultus, idem ritus in Deut. cap. IV. comm. 19. vetatur; *Ne forte eleves oculos tuos in coelos, & videas ſolem & lunam atque ſtellas cum univerſo exercitu coelorum, & impulſus* (ſive *impellaris &*) *odores* (ſeu *incurvaveris te*) *atque colas ea.* In horum venerationem proclive fuit humanum genus; & qui a vero Deo Opt. Max. deficiebant, haec primum ſibi Numina animo propenſiſſimo adſciſcebant. Cum enim ſupremum totius univerſi Dominum φῶς αἰώνιόν τε ἀσώματον non omnino caperent, coeleſtium vero corporum imperium in omnia vitae commoda delegatum non ſine religione ſuſpicerent, neque ab eo, quod merum eſt & ſupremo proprium, impii diſtinguerent; divinitatem temere ſenſu metientes, haud alium Deum praeter ſummi lucis ſolatii, tenebrarum ſilentii, ſtataeque noctium, dierum & annorum viciſſitudinis & tempeſtatum diſpenſatorem agnoſcebant, etiam naturalis rationis ductu *impulſi* & *seducti*, ut voces ſunt, quas attulimus, ſacrae. Ab hac cauſa Chaldaei, etiam primis poſt diluvium ſeculis, veri Dei cultu exuto, hanc ipſam theologiam amplexabantur. Quod ex vetuſtiſſimis Aſiaticorum monimentis docet R. Moſes Ben-Maimon in More Nebochim: cujus verba Latine exſcripſimus, ubi de Nergal egimus. Omnium autem maximum Numen Solem (quem & μόνον Οὐρανοῦ θεὸν nuncuparunt Phoenicum theologi) aeſtimabant; planetis, & quae ſunt caetera ſydera, velut nutum ejus obſervantibus. Uti & AEgyptiis priſcis dodecatemoria ſigniferi Θεοὶ βουλαῖοι ſeu *Dii conſiliarii*, planetae vero ῥαβδοφόροι, hoc eſt, *lictores*, qui accenſi ſolis conſiſtorio adſtent, cenſebantur; teſte vetere, ad Apollonii Rhodii Argonauticon IV. ſcholiaſte. Verba ſunt de AEgyptiis; Καὶ τὰ μὲν δώδεκα ζώδια θεοὺς βουλαίους προσαγορεύουσι· τοὺς δὲ πλανήτας, ῥαβδοφόρους. Ubi item eos populorum aliorum vetuſtatem ſuperaſſe e complurimis ſcriptoribus aſſeritur, primoſque fuiſſe qui nomina aſtris dederint: qua de re, ut ad alios ſpectante, plura inferius. De ῥαβδοφόρων item nomine & δορυφόρων quinque planetis caeteris, ut ſoli & lunae inſervientibus, tributo, Chaldaei veteres, apud Sextum Empiricum lib. V. adverſus Mathematicos. Nec ſane citra diluvium hunc impietatis errorem primo homines invaſiſſe puto: etiam uno fere & altero, poſt rerum primordia, ſeculo eum imbiberant. Nam ita illud Moſis intellectum eſt, Geneſ. IV. comm. ultimo; או הוחל לקרא בשם יהוה, AZ HOCHAL LIKRO BESEM ADONAI, id eſt, *Tunc profanatum eſt in invocando nomine Jehovae.* Nam חלל CHALAL (unde in Hophal הוחל HOCHAL) ſaepiſſime *profanare* interpretatur, uti in Levit. XIX. comm. 12. *Non profanabis* (hoc eſt חללת CHILLALTA) *nomen Dei tui.* Scilicet eadem compluribus in locis uſurpatur notione, tam apud Moſem quam prophetas; licet hoc in loco Helleniſtae aliter interpretentur, Aquila item, & autor verſionis quam D. Hieronymo vulgo tribuunt. Sed locupletes hic autores ſunt Onkelos & alter ille, quiſquis fuerit, paraphraſtes Chaldaeus ſub Jonathanis nomine tritus, Salomon Jarchi, Rabbinorum alii, qui Moſem eo loci de novorum numinum initiis intelligunt. Jonathan ille ibi, *Is fuit cujus in diebus coeperunt homines errare, & facere ſibi idola; & nominarunt idola ſua nomine Domini Dei.* Et praeponderant hic forte editiones Bombergiana, Gariana & Buxtorfiana, Complutenſi & Antverpienſi, quibus apud Onkelum legitur *tunc incepiſſe homines* לצלאה בשמא דיי, ſive *orare in nomine Domini.* Etenim in illis habetur מלצלאה, quod reddi poteſt, *ut non orarent*. Cui conſonum eſt quod ibi ſub-

ſtitunnt *Judaei Mauritanenſes* in Pentateucho Arabico editionis Erpenianae ; حينيذ بداوا الناس ليميلوا من طاعة الله *Tunc incoeperunt homines deficere a cultu Dei.* Quod vero eundem occupat locum in pervetuſto Pentateucho Arabice manuſcripto, quod inſtructiſſimae Arundellianae bibliothecae debemus ; حينيذ ٮبتدى ان يدعوا باسم الـــــ رب *Tunc coeptum eſt ut in vocarent in nomine Domini.* Juxta quod etiam codex MS. viri eximii Edvardi Pocockii linguarum Ebraeae & Arabicae profeſſoris digniſſimi ; واذ كان يرجو ان يدعوا اسم الـــــ رب الاله *Tunc ſperabant (intenti erant) ut invocarent in nomine Domini Dei.* Syrus & Arabs Jaianus in eundem ſenſum. Et Judaei Hiſpanienſes, *Entonces fur començado por Uamar en nombre de Adonai.* Uti & Germanienſes Judaei, Dair begun zu ruffen mit namen Gott, idem denotans. Sic Chriſtiani Germani, Belgae, Angli, alii. Cum vero ſeptuaginta habeant, Οὗτος ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ, *Hic* (quaſi de Enoſo, cujus nomen proxime praecedit, aut de Setho patre ejus, agatur) *ſperavit invocare nomen Domini Dei,* & Aquila interpretatur, Τότε ἤρχθη τοῦ καλεῖσθαι τῷ ὀνόματι Κυρίου, Theodoretus in Geneſ. Quaeſt. XLVII. intelligit quaſi ſcriptum fuiſſet, ὡς διὰ τὴν εὐσέβειαν οὗτος πρῶτος τῆς θείας προσηγορίας τετύχηκε, καὶ ὑπὸ τῶν συγγενῶν ὠνομάσθη Θεός, *quod propter pietatem hic primus divinam appellationem ſortitus eſt, & a cognatis vocatus eſt Deus.* Ratio amplius redditur apud Suidam in Σήθ. Sed plura de hoc loco, ubi de ſimulacris infra agimus. De eo videſis Joannem Michaelem Dillerum in Diſputationibus Academicis, Diſp. VI. cui noſtra hic nimium diſplicent. Sed cum primis adi Dionyſium Voſſium in Maimonidis de Idololatria caput primum ; ut obvios hae de re alios omittam. *Profanari autem in invocando nomine Jehovae* idem eſt, ac ſi dixiſſet Moſes, ſacroſanctum illud nomen, quod totius univerſi Creatorem & Dominum deſignat, rebus creatis impie tributum. Scio theologorum quamplurimis videri, prima & quae diluvium praeceſſit aetate rebus creatis divinum cultum hactenus minime exhibitum *propter recentem memoriam ejus, qui fecit coelum & terram, quam ex diſciplina patrum habuerunt,* uti verba ſunt doctiſſimi Alexandri de Hales, part. II. quaeſt. CLXXVIII. memb. 6. ubi hanc rem argute diſquirit. Idem D. Thomas, alii habent. Sed in *recenti* illa *memoria* male intellecta Sacrae Hiſtoriae cabala eundem rebus coeleſtibus primo & maxime honorem deberi, ni fallor, ſuadebat. In ea autem (nam quicquid arcano volumine condidit poſtea Moſes, id cabala antea erat, ſive παλαιοπαράδοτον, quod velut jus ſacrum & haereditarium ad poſteros continua generationum ſerie tranſmittebatur) a patribus acceperant *ſolem, lunam* & *ſtellas dominos eſſe diei, noctis, lucis, & tenebrarum,* quod perperam interpretati etiam Deos eſſe ipſos non dubitabant ; maxime, eum ſupremum dominium eſſe potiſſimum divinitatis ſymbolum merito habeatur. Neque enim his ſuperiorem obcoecari agnoſcebant. Neque novum, eſt ut impietatis Initia ex Sacris Literis ſeu cabala ſacra (quae idem ſunt) depromantur ; quod innumeris illuſtrari poſſet & firmari exemplis. AEgyptiis quotannis in Judaico Paſchate greges & arbores, minio, velut alexeterio, illinere ſolenne erat. Id ex depravato traditionis ſacrae de Ebraeorum ſuperliminaribus ſanguine illitis intellectu manavit ; quod ſuſius narrat Epiphanius in Haereſi Nazaraeorum. Perperam accepta Moſis de aeneo ſerpente hiſtoria, ut thymiamata ei incenderentur, effecit. Thoth & Bau in Phoenicum ſanctuariis ex *Tohu* & *Bohu*, id eſt, תהו ובהו in Geneſeos initio petunt docti. Id quod toties occurrit ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, ὁ Θεὸς Ἰσαάκ, ὁ Θεὸς Ἰακώβ, jamdiu eſt eum in carmina tranſmigravit magica ; atque ita eſt ſumptum, ut nec Abraham, nec Iſaac, nec Jacob aliusquam Deus ob amphiboliam cenſeretur. De qua re, ſi placet, conſulendus Origenes adverſus Celſum lib. IV. & ejuſmodi alia habet lib. I, & V. uti etiam Trallianus medicus lib. XI. Quin & umbrae in horologio Achazi regis myſtica erat Perſarum ſacerdotibus memoria in Mithrae τριπλασίου ſacris, quae Μνημόσυνα nuncupabant, ſi autori fides. Is eſt Dionyſius Areopagita dictus, qui epiſt. VII. ad Polycarpum verba faciens de receſſu illo, Τοῦτο, inquit, ταῖς Περσῶν ἱερατικαῖς ἐμφέρεται φήμαις, καὶ εἰσέτι Μάγοι τὰ Μνημόσυνα τοῦ Τριπλασίου Μίθρου τελοῦσιν. Ad quem locum Georgius Pachymerius, *Perſae*, inquit, τὸ παρέκτασμα τῆς ἡμέρας ἐκείνης διὰ τῆς τελετῆς τῆς Μνημοσύνης τοῦ τριπλασίου σημαίνουσιν, hoc eſt, *extenſionem illius diei in ſacris quae mnemoſyna,* ſeu *memoria, Triplaſii,* id eſt, triplicis Mithrae, *appellantur, denotant* ; ita & Maximus ſcholiaſtes. Cum enim priſcis XII. eſſent artificialis, quem vocant, diei horae, quas inaequales ſeu planetarias nuncupant, & per decem gradus rediret in ortum umbra, ſupputant Dionyſii ſequaces (qui nec pauci ſunt) quaſi ſol, ſuperaris jam decem diei horis ſeu horologii gradibus, pat remenſus ſpatium horizontem reviſiſſet, dein vero abſolutum XII. horis diem ita terminaſſet, ut continua illa lux XXXII. horis inaequalibus conſtaret, quae ſynecdochicῶs triduum, horas nempe bis XII. & VIII. conficiunt ; unde τριπλασίου nomen aiunt fictum. Caeterum ſuam hic liberent fidem, nec in Graeculorum verba juravi. Alia longe erant triplicis Mithtae myſteria, &, ſi fas ſit dicere, ſanctiora quam quae hujuſmodi peterent exordia : & ſacram multo aliter merito intelligunt veteres hiſtoriam. At tamen non piguit & haec adjeciſſe, ut id genus errorum origines olim agnitas amplius pateſaceremus ; quas eo libentius, etiam luculentius, memorare viſum eſt, quod non alia eſt anſa tam frequenter arrepta, unde impia in πολυθέῳ πλάνῃ ſacra conflarentur ; teſte Juſtino in Apologia ὑπὲρ χριστιανῶν II. ubi Bacchi ſabulas, Bellerophontis item, Herculis, AEſculapii, totius ferme gentium theologiae, ex depravato SacrarumLiterarum ſenſu elicitas & vulgo obtruſas eſſe docere conatur ; uti & alii patrum alibi. Undenam Jupiter Sabazius? Nonne a *Jehovah Sabaoth*, quod inculcante ſaepius Jeremia

reinia, proprium Dei Opt. Max. nomen? Aſiae enim regem fuiſſe aiunt veteres; et uti peregrinum & civitate ejiciendum vexavit olim Ariſtophanes comicus, quod animadvertit etiam Cicero lib. II. de Legibus: quem videſis lib. III. de Natura Deorum, & Plutarchum Sympoſ. lib IV. cap. V. Quam autem proclive in hujuſmodi impietatem & fingendorum Numinum inſaniam ſemper fuerit humanum genus, non obſcure liquet ex Athenienſium in D. Paulum conviciis. Is Jeſum & reſurrectionem, id eſt, Ἀνάστασιν, nunciabat, ut ſacram veluti Novi Foederis cabalam edocti verum Deum agnoſcerent. Iis vero ξένων δαιμονίων καταγγελεὺς εἶναι videbatur; *novorum Numinum autorem*, ſeu *nuncium*, vocabant. Perperam enim verba ejus ſacra interpretantes, tam *Anaſtaſin*, quam *Jeſum*, Daemonium ſeu Numen adorandum, & Deam eſſe eum indicare voluiſſe ſunt opinati; quod & D. Chryſoſtomus ibi adnotat. Vide Act. apoſt. XVII. comm. 18. Ita certe quotquot nova Numina venerati ſunt, non honori tantummodo Dei Opt. Max. divinitatem rebus adſcribendo creatis, plerumque detraxere, verum & ſacro illius verbo ſive ſcriptis ſive ore tradito, ad proſanas ſuas, quae ſacra vera etiam ſaepiſſime aemulabantur, affanias ſunt abuſi; non aliter quam haeretici a diabolo edocti, *cujus ſunt partes*, ut ſcribit Tertullianus de Praeſcriptionibus haereticorum, *intervertendi veritatem; qui ipſas quoque res ſacramentorum divinorum in idolorum myſteriis aemulatur*: ubi de baptiſmi etiam ritibus in Mithrae ſacris ad hanc rem aliquid adſert. Sexcenta alia poſſent congeri exempla; ſed cum iſthaec ſufficiant, de loco tantum uno qui huc potiſſimum ſpectare poteſt, obiter monemus. In Haſmonaeorum libro II. ſeu Maccabaeorum I. cap. III. comm. 48. editionis Romanae, Druſianae, aliarumque ita legitur, Καὶ ἐξεπέτασαν τὸ βιβλίον τοῦ νόμου, περὶ οὗ ἐξηρεύνων τὰ ἔθνη τὰ ὁμοιώματα τῶν εἰδώλων αὐτῶν. De Judaeis verba ſunt, qui cum Juda Machabaeo, poſt neſandam Antiochi Epiphanis in ſacra Hieroſolymitana rabiem, ad cultum veri Dei inſtaurandum in Miſpah convenerant. Forte aut τὰ βιβλία, aut περὶ τοῦ potius legendum. ſed de ea re non diſputamus. *Gentes*, inquit ſcriptor ille, *de libro legis ſcrutabantur effigies idolorum ſuorum.* Haud ſatis capio; niſi tunc temporis idola ſua non ſine nomina aliqua e Sacris Literis deprompta formari voluerint. Verum in Hiſpanicis editionibus aliter ſe verba illa habent, ſcilicet, ἐξηρεύνων τὰ ἔθνη τοῦ ἐπιγράφειν ἐπ' αὐτῶν τὰ ὁμοιώματα, &c. & in pleriſque Codd. Vet. ita legi adnotatur in ora editionis Romanae. Evolvebant forſan gentes ſacra exemplaria, ut Numinum ſuorum imaginibus ſparſim adornarent; ut Judaei, etiam inter legendum, ea quae alibi colere recuſarant, ſaltem non ſine religione conſpicere cogerentur. Loci quidem viris doctiſſimis obſcuritas agnoſcitur. Vulgata habet, *Et expanderunt libros legis, de quibus ſcrutabantur gentes ſimilitudinem ſimulacrorum ſuorum.* Ubi Thomas Aquinas (ſi commentarii ſit is autor) *id eſt, ſecundum quorum tenorem Gentes arguebant Judaeos idololatras, quia Cherubin ſuper altare ſtabant.* Obſcurius duriuſque Duacenſes ibi, And they laid open the books of the law, out of which the Gentiles ſearched the ſimilitude of their idoles. Anglicana vetus, And laid ſorth the books of the law (whereout the heathen ſought the likeneſſe of their images) and brought, &c. Epiſcopalis, And laid open the book of the law; wherein the heathen had ſought to paint the likeneſſe of their images. Lutherus, **Welche die Heiden ſuchen lieſſen ihre Götzen darein zu ſchreiben und zu mahlen.** Galli, *Dont les nations cherchoyent des copies pour y peindre la ſemblance des leurs idoles.* Syri autem verſio perperam, *Expanderunt volumen legis, & expoſuerunt coram ſancto, causa Gentium, quae cogebant eos ad gerendum ſe inſtar ipſarum.* Ubi Syrus ipſe,

ܘܩܥܝܢ ܗܘܘ ܩܕܡ ܩܘܕܫܐ ܠ
ܒܥܡܡܐ ܕܐܠܨܝܢ ܗܘܘ ܠܗܘܢ ܕܢܣܒܘܢ
ܨܠܡܝܗܘܢ quod ſonat, *& clamarunt coram ſancto, ob Gentes, quae eos coegerant ut ſumerent eorum ſimulacra.* Sed demum ut ſimpliciora illa πολυθεότητος initia tam male acceptae ſacrae cabalae, quam admiranti, & dum coeleſtia corpora ſuſpiciebat, coecutienti rationi naturali deberi quis jure autumet, ſatis reddidimus manifeſtum. Prima autem haec & ſimplicior ſpecies ſuos priſco aevo ſemper habuit adſertores. Lege vetatur, & ſaepius a prophetis exprobratur. Vide, ſi placet, II. Reg. XXI. comm. 3. XXIII. comm. 5. & Ezechielem, cap. VIII. comm. 16. Alia Scripturae teſtimonia praetereo. Hanc etiam frequentes ſane quam amplexati ſunt philoſophi inter maximos & vetuſtiſſimos. Soli, lunae, reliquiſque ſyderibus divinitatem dedit Anaximander, Alcmaeo, Xenocrates, Theophraſtus, Zeno, Cleanthes, alii; imo & Socrates ipſe apud Xenophontem. Superiorem enim rerum cauſam attingere omnino nequiere. Recentioris, ad hanc rem, aſtrologi Syri, qui imperio Romano nondum inclinante floruit, & coeleſti machinae omnem quam agnoſcere videtur divinitatem tribuit, jusjurandum adjicio; quo lectores, ne artis myſteria vulgo & ἀμυήτοις proderent, aſtringit. Et libentius facio, quod & exemplum ſit ſatis rarum, & ſcriptor ipſe nondum lucem viderit. Τοὺς δὲ ἀγγελίαις ἡμῶν πειθομένους, inquit, ὁρκίζω ΗΛΙΟΥ μὲν ἱερὸν κύκλον καὶ ΣΕΛΗΝΗΣ ἀνωμάλους δρόμους, τῶν τε λοιπῶν ΑΣΤΕΡΩΝ δυνάμεις, καὶ κύκλον ΔΥΟΚΑΙΔΕΚΑ ΖΩΔΙΩΝ, ἐν ἀποκρύφοις ταῦτα ἔχειν, καὶ τοῖς ἀπαιδεύτοις ἢ ἀμυήτοις μὴ μεταδιδόναι, τιμήν τε καὶ μνείαν τοῦ εἰσηγησαμένου ἀπονέμειν. Τοῖς δὲ ὀρκοῦσι μὲν εὖ εἴη, καὶ κατὰ θυμὸν οἱ ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΟΙ ΘΕΟΙ· ἐπιορκοῦσι δὲ τὰ ἐναντία, hoc eſt, *qui diſciplinae ſe noſtrae dederint, adjuro per ſacrum ſolis circulum, inaequales lunae curſus, reliquorumque ſyderum vires, & ſigniferum circulum, ut in reconditis haec habeant; nec indoctis aut profanis communicent, ſed praeceptoris memores ſint, eique honorem retribuant. Dii jam dictis ſancte jurantibus dent quae velint; pejerantibus contraria.* Aſtrologus autem hic Vettius Valens eſt Antiochenus, de quo plura capite primo ſyntagmatis primi; & in prooemio lib. VII. ἀνθολογιῶν inſeruit. Ejuſmodi jurisjurandi neceſſitatem exegiſſe ſolitum ab initiandis aiunt Orpheum, alioſque veterum quem morem ſequitur & Julius Firmicus in praefatione ad lib. VII. Matheſeos. Videſis porro Smyrnaeorum & Magnetum juramenta,

in

in Marmoribus Arundellianis, praeter notas noſtras ad eadem, pag. 151. (Edit. 1629.) Ubi ex eodem Vettio habetur jusjurandum ſenſum in eundem velut indubitanter ita ex veterum exemplo adhibendum. Nec plerumque de ſtellarum divinitate a philoſophis ambigebatur; qua de re teſtis eſt etiam ampliſſimus obviuſque Julius ille Firmicus, qui eas ex veterum diſciplina non raro expreſſim Deos, velut ex antiquitate nomine notiſſimo, appellat: ut tam Graecos quam Latinos multo vetuſtiores praetermittam. Aliaque ejuſmodi paſſim occurrunt. Etiam partes, decanos, ſignorumque μεσεμβολήματα, ſeu interſignia, Deos vocabant, ut optime notat Claudius Salmaſius in Plinianis, pag. 653. Quae dum cogitamus, intempeſtivum forte non viſum fuerit, advertere opinionem illam de Setho Adami filio, ut Dei nomine per participationem primo (juxta ſuperius notata) dicto, ſic etiam & primo aſtrorum nominum autore, eamque comparare cum eo quod apud AEgyptios aſtrologiae & theologiae Gentilis autores vetuſtiſſimos receptiſſimum erat de Setho etiam ipſius veluti Dei, primo ſic inter homines dicti, nomine in aſtra, velut Deorum principe, relato. Occurrit quidem apud ſcriptores non ita raro, Horum Apollinem in Hieroglyphicis, cap. III. Plutarchum de Iſide & Oſiride, alios, caniculam, ſeu ἀστρόκυνα, (quae ſtella clariſſima fulget in ore canis majoris, Numen AEgyptiis maximum, ortu ſuo ſolari tum initium anni illis ſemper, tum futurorum anni eventuum decreta dedit) Σῶθιν dici, idque plerumque maſculine, licet Porphyrio in Antro, uti etiam Manethoni (ut videre eſt apud Euſebium in Χρον. κ. λόγ. α΄. p. 6. l. 47.) & Hephaeſtioni Thebano, foeminine (nam & pro Iſide ſumebatur) & Chalcidio Σολεχὴν (ut legitur in Commentario ejus in Timaeum, pag. 218. & Deum agnoſci. Etiam inde annus canicularis, & periodus Sothiaca (quam Clemens Stromatum I. memorat) in uſu. De nomine illo conſulas, ſi vis, Athanaſium Kircherum in Prodromo Copto cap. V. pag. 145, & 147. & in Obeliſco Pamphylio, lib, I. cap. VIII. §. 2. Neque AEgyptii ſolum, ſed & Cei (ut refert ex Heraclide Pontico Cicero libro de Divinatione I.) item alii (ut Manilius lib. I.) aliique proculdubio, qui diſciplinam AEgyptiacam imbiberant, tantundem ex caniculae ortu ſumma cum reverentia & timore obſervabant. Orionem, inquit Manilius lib. I.

Subſequitur rapido contenta canicula curſu,
Qua nullum terris violentius advenit aſtrum,
Nec gravius cedit, nec horrens frigore ſurgit,
Sic in utrumque movet mundum, & contraria reddit.

& dein,

Bella facit, pacemque refert, varieque revertens
Sic movet, ut vidit, mundum, vultuque gubernat:
Magna fides hoc poſſe color, curſusque micantis
In radios vix ſole minor, &c.

Jam vero ſydus hoc ſeu Deus (quod velut idem apud veteres illos) *Sothis*, & *Sothes*, & *Solechen* ſic dictus, a ſcriptore aſtrologorum AEgyptiorum vetuſtiſſimo celeberrimoque plane Σὴθ nuncupatur (quod ipſum Sethi filii Adami nomen Graecis ſemper eſt ſic exaratum) ut vocamine ſuis receptiſſimo, unde Σῶθις factus eſſe videatur. Adeoque qui primo juxta ſententiam aliquorum aſtris nomina dediſſe creditus eſt (qua de re plura mox) primo etiam ex mortalibus Deus dictus eſt (idque, ut voluere veteres, quod videre eſt apud Cedrenum, διὰ τὴν λάμψιν τοῦ προσώπου αὐτοῦ, ἣν εἶχεν ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ζωῇ, *ob ſplendorem faciei quem per totam vitam habuit*. Quod conſonum eſt ſummo caniculae ſplendori adeo celebrato, de quo item Manilius:

Caetera vincuntur ſpecie: nec clarius aſtrum
Tingitur oceano, coelumve reviſit ab undis.

& Feſtus Avienus in Arateis:

—— Sic flammigero diſtinguitur aſtro
AEtheriae canis ille plagae, cui plurimus ardor
AEſtuat in mento, multus rubor imbuit ora, &c.

Alii veterum eundem in ſenſum. Etiam per excellentiam ſingularem *Sirius*, quaſi παρὰ τὸ ζέειν Σείριος, adeoque Σέιριος, ita dictus eſt, ut etiam nomen illud, velut per participationem, aſtris caeteris communicaretur. Ὁμοίως δὲ καὶ, inquit ſcholiaſtes ad Apollonii Argonauticῶν II. πάντα τὰ ἄστρα σείρια λέγουσι, διοτὶ τηρτιάζοντα ὄντα. Qua voce pro aſtris utitur Homerus Iliadis σ΄. Apollonius Rhodius lib. IV. alii, ut Alcaeus τείρεα, quod obſervat ad Homerum illic Euſtathius; alibique, ſcilicet ad Odyſſeae μ΄. e lexico neſcio quo rhetorico citat, Σειρῆνες, τὰ ἄστρα. Σείρια γὰρ καλοῦνται παρὰ τὸ σειριᾶν, ὅ ἐστιν ἀστράπτειν. ὅθεν φασὶν ἴσως καὶ Τείρεα. Atque adjicit ipſe, Ὅτι δὲ σειριᾶν τὸ λάμπειν, δηλοῖ καὶ ὁ Σείριος, ἐκ τοῦ τοιούτου ῥήματος γεγονώς. Et Heſychius, Σείριος, ὁ ἥλιος, καὶ ὁ τοῦ κυνὸς ἀστήρ. Etiam apud eum ſol ſic dicitur Archilocho, & eodem nomine Ibyco πάντα τὰ ἄστρα. Et ſolem ſic dici Heſiodo volunt, ſed perperam, Proclus & Tzetzes ad Heſiodum, qui caniculam plane intelligit. Alii etiam τὸ ἄστρον ob excellentiam eam dixere; ut Alcaeus apud Athenaeum lib. X. Theophraſtus in Plantarum hiſtorie lib. II. & VII. Imo etiam ſimpliciter *Deus*, non minus quam ſol, dictum eſt aſtrum hoc: unde annus AEgyptiorum magnus; quem ab exortu caniculae auſpicabantur, tam *canicularem* quam *ſolarem* dictum, *annum Dei* utriuſque pariter reſpectu nominabant, ut videre eſt apud Cenſorinum, de Die natali. Et de ſingulari hac ſtella, ejuſque apud veteres dignitate & nominibus, videſis viri doctiſſimi Joannis Banbrigii, Aſtronomiae olim Oxoniis profeſſoris Saviliani, Canicularia. Is, inquam, qui primo aſtris nomina indidiſſe eſt creditus, id eſt, Sethus Adae filius, primo etiam in deos & aſtra ſic videtur relatus. Scriptor ille eſt Nechepſo AEgypti rex, a Plinio, Julio Firmico, Euſebio, aliis veterum aliquoties memoratus. Habetur autem hoc Nechepſonis apud Vettium Valentem illum, in Anthologiῶn lib. III. cujus verba etiam

hac

hac de re nonnulla exhibet vir ſummus Claudius Salmaſius in diatriba de annis Climactericis, pag. 113. Quoniam autem libri ejus integri nullibi, puto, extant, nec Vettius ille hactenus typis editus, nec quae de Setho hic habet ille alicubi in libris proſtantibus mihi occurrunt, ideo in curioſiorum, tum aſtrologorum tum chronologorum, gratiam, caput ejus ea de re integrum huc tranſcribere viſum eſt. Capitis Vettii lemma eſt, Περὶ κλιμακτῆρος ἑβδομαδικῆς καὶ ἐννεαδικῆς ἀγωγῆς, *De diſciplina hebdomadica & enneadica, ſeu ſeptenaria & novenaria Climacteris.* Dein Vettius, qui alia etiam de climactéribus antea, ſed alio eorum genere, ex Petoſiride, ad hunc modum; Ὑποδείξομεν δὲ, καθὼς καὶ ὁ βασιλεὺς ἐσήμανε, περὶ κλιμακτῆρος ἀπὸ τῆς τοῦ ΣΗΘ ἀνατολῆς ἕως τῆς γενεθλιακῆς ἡμέρας λαμβάνειν· ἀπὸ δὲ τοῦ συναχθέντος ἀριθμοῦ τῶν ἡμερῶν ἐκκρούειν ὁσάκις δυνατὸν, ἀνὰ νβʹ ζʹ, τὰς δὲ καταλειφθείσας πολλαπλασιάζειν ὁσάκις ἂν ᾖς ἐκκεκρουκὼς, καὶ σκοπεῖν ἐὰν ὁ συναχθεὶς ἀριθμὸς ἐκ τοῦ πολυπλασιασμοῦ ἔχῃ κατ᾽ ἔλλειψιν τὸν ἴδιον τοῦ κλιμακτῆρος ἀριθμόν· οἷον, ὑποθέσεως χάριν, ἔστω τὰ συναχθέντα ἡμέραι σκʹ· ἐκκρούω τελεάκις ἀνὰ νβʹ ζʹ, γίνονται σηʹ, καὶ τέσσαρες ἑβδομάδες καὶ καταλείπονται ιαʹ, καὶ ἑβδομάδες γʹ· τοῦτον φαμὲν ἑβδομαδικὸν κλιμακτῆρα. Λέγει δὲ ὁμοίως σκοπεῖν μὴ ὁ κατ᾽ ἔλλειψιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐτῶν κλιμακτὴρ συνεμπέσῃ· οἷον ὑποδείγματος ἡ ὑπόστασις ἐὰν ᾖ ἐτῶν μζ, κλιμακτὴρ δὲ συνεμπέσῃ ἐτῶν μεʹ, συναιρεθήσεται ὁ γενόμενος, ἐπεὶ κατ᾽ ἔλλειψιν τῆς τῆς ὑποστάσεως κλιμακτὴρ ἐμπέπλωκεν. Εἴρηκε δὲ ἔτι ἂν ὁ ἑβδομαδικὸς ἐμπέσῃ εἰς τὸν ἐννεαδικὸν, ἀσύμφωνα τὰ πράγματα ἔσται· οἷον ὁ ἑβδομαδικὸς ἤνεγκε μοίρας εʹ· ταῦτα ἀναλύεται εἰς τὸν θʹ. πολλαπλασιάζεται γὰρ ἐννεάκις εʹ, γίνονται μεʹ. Συνεμπέπλωκεν οὖν ὁ ἑβδομαδικὸς εἰς τὸν ἐννεαδικόν. Ἐὰν μὲν οὖν ὁ κατ᾽ ἔλλειψιν τοῦ ἐκ τῶν ἐτῶν κλιμακτῆρ ἐμπέσῃ, καὶ γενήσεται τὸ προειρημένον, οὐκ ἰσχύει χειροκοπῆσαι τὴν ὑπόστασιν, ἀλλὰ ζήσεται τὰ μεριζόμενα. ἐὰν δὲ συμφωνήσῃ τὸν προειρημένον, προλήψεται ὁ κλιμακτηρικὸς λόγος. Ἡμεῖς δὲ συντομώτερον ἐφάμεθα ἐπὶ τῆς εʹ θʹ πολυπλασιάζειν, καὶ κεχρήμεθα τῷ αὐτῷ τρόπῳ ὡς ἐπὶ τῆς νβʹ· καὶ εὑρόντα πρῶτον ἐννεαδικὸν ζητεῖν μὴ συνεμπίπτῃ αὐτῷ ἑβδομαδικός. Οὐκ ἀρέσκει δέ τισι τὸ αὐτὸ ἀπὸ τῆς τοῦ ΣΗΘ ἀνατολῆς πεποιῆσθαι τὴν ἀρχήν. δυνατοὶ οὖν ἰδίως τούτου ὑποδείγματος χάριν πεποιηκέναι. ἐπεὶ καὶ κατὰ κλίμα εὑρήσομεν ἄλλως καὶ ἄλλως τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους ποιουμένην. Φυσικώτερος οὖν ἔσται λόγος τὸ ἀπολύειν ἀπὸ τῆς πρὸ τοῦ κοινῶς συνόδου ἕως τῆς γενεθλιακῆς ἡμέρας. ταύτην γὰρ ἀρχὴν τοῦ ἔτους οἱ πλείους ἀπεφήναντο. Συντομώτερος δὲ οὖν περὶ ἑβδομαδικῆς καὶ ἐννεαδικῆς ἡμέρας οὗτος ὁ τρόπος ἔσται. τοὺς μὲν κυκλικοὺς τὰς ἑβδομαδικὰς ζητεῖν, τοὺς δὲ ἡμερινοὺς τὰς ἐννεαδικὰς δοκεῖ τισι· κατ᾽ ἀμφότερα δὲ ὅμοιοι. καὶ αἱ μὲν ἑβδομαδικοὶ ἔσονται πρὸς ζ, αἱ δὲ ἐννεαδικοὶ πρὸς η. κατ᾽ ἀμφότερα δὲ καὶ κατὰ τὴν ἐναλλαγὴν ἐφίξουσι τῶν κλιμακτήρων. κατὰ μὲν γὰρ ἥλιον καὶ σελήνην η ἑβδομαδικὸς ἔσται, ζ ἐννεαδικός, διὰ τὸ τὸν καρκίνον καὶ τῷ ♌ ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου τόπου ἐναντιοῦσθαι τῷ ♈, καὶ τὸν ♒, ἅπερ η εἰκότεα· τὸν δὲ ♉ ἔνατον ἀπὸ ♌, καὶ τὸν καρκίνον ἀπὸ ♏. Φυσικώτερον οὖν λαμβάνεται ἀπὸ τοῦ ὑψώματος τῆς σελήνης τῷ ♉. ἑβδομαδικὸς μὲν ὁ διὰ τοῦ ♏, ἐννεαδικὸς δὲ ὁ διὰ τοῦ ♈. Ἔστω δὲ ἐπὶ ὑποδείγματος ἔτος γʹ Ἀδριανοῦ Ἀθὺρ κϛʹ κατὰ Ἀλεξανδρεῖς· ζητεῖν δὲ μετὰ ταῦτα Ἀντωνίνου ιζʹ, Φαμενὼθ ιαʹ· ἔλαβον τὰ πλήρη ἔτη λδʹ, καὶ γενέθλιον λοιπὸν γʹ. καὶ ἀπὸ Χοιὰκ ἕως Μεχὶρ ἑκάστου μηνὸς ἀνὰ δύο ἐπὶ ἑβδομάδων δʹ ὑφαιρουμένων καταλείπονται θʹ, καὶ τὰς τοῦ Φαμενὼθ ιαʹ, γίνονται αἱ πᾶσαι κʹ· καὶ ἐμβόλιμοι ηʹ, γίνονται αἱ πᾶσαι κηʹ· Ἔσται οὖν ἡ ιαʹ τοῦ Φαμενὼθ κλιμακτηρικὴ ἑβδομαδικὴ ἡμέρα. ἐκπίπτει οὖν κατ᾽ αὐτὴν τὴν τῆς ἡμερῶν ἀγωγὴν εἰς ♏. Σκόπει οὖν τίνες ἐπιθεωροῦσι τὸ ζώδιον καὶ τὴν σελήνην, ἡ δὲ ἐννεαδικὴ οὕτως εὑρίσκεται. Τὰ πρῶτα ἔτη πολυπλασιάζω ἐπὶ τὴν εʹ δʹ, ἐπεὶ ἕκαστος ἐνιαυτὸς ἔχει ἐννεάδας μʹ, καὶ περιλείπονται εʹ δʹ. τῶν δὲ πλήρων μηνῶν ἑκάστου ἡμέραι γʹ, ἐπεὶ ἐννεάδας ἔχει ἕκαστος μὴν γʹ, καὶ λοιπαὶ γʹ. καὶ τὰς λοιπὰς ἡμέρας ἕως τῆς ζητουμένης συναθροίσας ἀφαιρῶ, ἄχρι οὗ δυνατὸν ἀνὰ θʹ, τὰς λοιπὰς θεωρῶ, εἰ συμπληρῶσι τὰς θʹ. καὶ οὕτως ἔσται ἡ κλιμακτηρικὴ ἡμέρα, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν ἑβδομαδικῶν. τῷ δὲ αὐτῷ λόγῳ καὶ ἐπὶ μηνὸς καὶ ἐπὶ ἐνιαυτοῦ δεήσει. Κλιμακτηρικὰ δὲ ζώδια ἑβδομαδικὰ ♉, ♎, ♋, ♈· ἐννεαδικὰ δὲ, ♑, ♌, ♏, ♒, ἐπίκεινα δὲ, ♊, ♐, ♍, ♓. Fideliter ſumptum eſt ex codice meo MS. (de quo cap. I. Syntagmatis I.) excepto quod planetarum & ſignorum figuras typorum vulgares exhibui, licet in MS. quidem (ut illae in Hephaeſtione Thebano, & Hermete, & apud Claudium Salmaſium in Exercitationibus Plinianis, p. 1236, &c. e Graecis exemplaribus editae) haud parum diſcrepent, ſed interim cognationem ſuam ductus vulgaribus ſatis agnoſcentes. Cui otium eſt ſatis ſcienti, & Nechepſonis & Vettii mentem hic is extricet: atque adeat Salmaſium de Annis climactericis, pag. 104, &c. Nomen quidem Nechepſonis capite hoc non adhibetur, ſed tantum, ὁ βασιλεὺς, quo nomine dubitare nequeo quin Nechepſo deſignetur, licet viris ſummis locum illum Petoſiridi apud Valentem tribui videam. Verum quidem eſt Petoſirin, neſcio quare, niſi librarii incuria, *regem* expreſſim dici in capite Vettii proxime praecedente. Ibi ſic legitur, Ἔστι δὲ καὶ ἕτερος τρόπος, ἀριθμὸς ἁρμόζων εἰς τὸν περὶ ζωῆς χρόνον, καὶ εἰς τοὺς περὶ ἐμπράκτων καὶ ἀπράκτων χρόνους, ὃν καὶ ὁ βασιλεὺς Πετόσιρις ἐδήλωσε μυστικῶς, &c. Habentur quidem in regibus AEgyptiorum vetuſtiſſimis aliquoties & Σῶθις & Σέθως, uti & Ἀσὴθ. An horum aliquis huc ſpectare debeat ob ſoni ſimilitudinem, neſcio. Certe Ἀσὴθ ille dicitur primum anno AEgyptiaco, qui ante dierum erat tantum CCCLX, quinque epagomenas illas adjeciſſe, quaſi temporum & ſtellarum caeteris peritior. Videſis Euſebium Chronic. λόγ. αʹ. p. 23. & Georgium Syncellum pag. 63, 72, 73, & 123. & de Sethi item rege Plinium lib. XXXVI. cap. VIII. Proceſſit autem eo demum hic quem imbiberant de coeleſtium corporum & imperio & beneficiis, &, quae inde pendebat, apotheoſi, error, ut ab eadem ſane origine etiam in terris deos ſibi fingerent. Mare, ventos, tellurem, aerem, ignem, fruges, quicquid denique humanae vitae commoda alia, ut coeleſtia corpora lucem & calorem, praeſtaret, ſoli, lunae, & ſyderibus in indigitamentis ſuis adjecerunt. Firmat haec Plato, qui in Cratylo Graecorum primos numina ſibi ſcribit adſciviſſe duntaxat ſolem, lunam, tellurem, aſtra & coelum. Optime & quiſquis ille fuerit autor Sapientiae libri, quem Salomoni tribuimus; Μάταιοι μὲν γὰρ, inquit, πάντες ἄνθρωποι φύσει, οἷς παρῆν Θεοῦ ἀγνωσία, καὶ ἐκ τῶν ὁρωμένων ἀγαθῶν οὐκ ἴσχυσαν εἰδέναι τὸν ὄντα, οὔτε τοῖς ἔργοις προσέχοντες ἐπέγνωσαν τὸν τεχνίτην· ἀλλὰ ἢ πῦρ, ἢ πνεῦμα, ἢ ταχινὸν ἀέρα, ἢ κύκλον ἄστρων, ἢ βίαιον ὕδωρ, ἢ φωστῆρας οὐρανοῦ πρυτάνεις κόσμου θεοὺς ἐνόμισαν, hoc eſt, *Natura futiles erant omnes homines, qui Deum ignorabant, neque eum qui* EST *ex bonis illis quae videntur*

  agnoſcere

agnoſcere potuerunt, neque opera animadvertentes opificem deprehenderunt; ſed aut ignem, aut ventos, aut celerem aerem, aut aſtrorum circulum, aut violentas aquas, aut coeleſtia luminaria mundi rectores & deos eſſe exiſtimarunt. Quod autem fruges, vinum ſeu vitem, flores, pomos, & quae ſunt alia exoptatiſſima generi humano commoda e gremio telluris educta, ad hunc modum tandem in deos retuliſſent, ideo & tellurem ipſam non tam *deam* quam *deorum matrem* poſteritas nuncupavit. De qua re ſatis eleganter Lucretius philoſophus & poeta lib. II.

Hic ſi quis mare Neptunum, Cereremque vocare
Conſtituet fruges, & Bacchi nomine abuti
Mavolt quam Laticis proprium proferre vocamen;
Concedamus ut hic terrarum dictitet orbem
Eſſe Deum matrem, dum re non ſit tamen apſe.

Tellurem enim eſſe Deum matrem ab hoc pendet, ut, quae ex ea naſcuntur, itidem Dii habeantur. Innumera, quae illuſtrent, exempla adjungere facile eſt. Sed de ficta hac naturalium facultatum divinitate, quae in coeleſtibus corporibus primo pullulavit, quae diximus, ſufficiant. Et rerum huc ſpectantium ſeges eſt ampliſſima in Ciceronis lib. III. de Divinatione, alibique. Alterum Deorum, quorum vetuſtiſſima mentio eſt, genus, DAEMONIA ſunt. Levit. cap. XVII. comm. 7. *Nec amplius ſacrificent ſacrificia ſua daemonibus, poſt quos fornicati ſunt.* & canit Moſes in Deut. XXXII. comm. 17. *Sacrificaverunt daemoniis, non Deo, Diis quos non cognoverunt, novis qui e vicino venerunt* (ſeu *nuper exorti ſunt*) *quos non timuerunt patres veſtri.* Primus locus pro *daemoniis* לשעירם *Laſhaghirim,* id eſt, τοῖς τράγοις ſeu *hircis*, habet in Ebraeo; & piloſos daemones inde intelligit D. Kimchi, unde & Aquilae τεργμώντης dicti, ſeu *piloſi*, velut ſatyri. Secundus habet שדים. In primo ſeniores LXX ſubſtituunt τοῖς ματαίοις; qui tamen idem vocabulum in Jeſaiae cap. XIII. comm. 21. δαιμόνια interpretantur. Quae de daemonibus mediam quandam inter humanam & ſpirituum naturam ſortientibus, perinde atque nymphae illae, fauni, aegipanes, ſatyrique, quos fide ſua tradit Paracelſus, ſcribunt Ebraei, lubens omitto. Certe qui ſolennia ſagarum conciliabula aperiunt, ii daemonem principem, qui praeſidet, hirci figuram prae ſe ferre tradunt. Sed vero eo iſtis concepta fuiſſe ſacra, quae jam diximus, teſtimonia verbis vult Rabbinorum doctiſſimus Moſes Ben-Maimon, quod in more erat Zabiis ſeu Perſis & Chaldaeis (de illis plura Syntagmatis I. cap. 2.) daemoniis ſub hirci formam ſe oſtentantibus immolare. Ita enim ſcribit part. III. More Nebochim cap. XLVI. *Quidam de gente Zabiorum ſerviebant daemonibus, & credebant quod apparebant hominibus in forma hircorum. Et idcirco vocabant daemones Hoedos. Et iſta opinio fuit diffuſa tempore Moyſis, ſicut Scriptura dixit, Non immolabunt de caetero victimas ſuas hoedis,* aut *hircis*. Et popularis noſter ille Alexander de Hales, cum de hirco agit ἀποπομπαίῳ illo in Levit. cap. XVI. ab hujuſmodi daemonum frequentiori ſpecie rationem ceremoniae adfert, ut videre eſt in ſummae ejus part. III. quaeſt. 55. Alii tantundem. Verum ἐπέχω hic, nec ſatis quid ſtatuendum video. Hactenus de duplici Deorum genere quod potiſſimum, & ante alios ejuſcemodi errores, priſcorum animos occupavit. Quicquid poſtea id genus theologiae acceſſerit, id fere omne a ſacris, quae vel rebus corporeis, quae primum genus conſtituunt, vel incorporeis, quae ſecundum, exhibebantur, emanavit. Sacra illa, quae hic maxime ſpectari debent, invocationum & hymnorum ritus ſunt, columnae, ſtelae, cippi, ſymbola, & ſimulacra. Primum de ſimulactis, cippis, ſtelis, & columnis; quod & inde etiam daemoniorum cultus origo, ni fallor, deducenda. Simulacrorum ſeu idolorum mentio, ante Geneſeos caput XXXI. ubi de τοῖς Teraphim Labanis agitur, non reperitur. Ea quid fuerint, priori Syntagmate vidimus. Simulacra primo non in hos uſus poſita, neque columnae, ſtelae aut cippi in Deorum honorem fixi ſunt; ſed ad memoriam & gloriae demortuorum cumulum ſtatuebantur; eorum nempe qui aut patres ſive patriae, ſive illuſtriſſimae familiae admodum inſignes abierant, aut alio nomine cariſſimi extiterant, quorum praematura mors & acerba ſuperſtite aliquo monimento velut erat vindicanda. Anniverſaria his acceſſere feſta, nomina in ſacros commentarios relata, flores circa tumulum ſparſi, coronae dicatae, inferiae, quicquid conſuetae denique celebrationi ornamento eſſe videretur euſque adjectum eſt, ut tantum non pro Diis mortui illi, ſub moris initium, haberentur. Accumulatis demum, ut fit, ſacrorum ritibus, a poſteritate (quae ſingulari hujuſmodi honore & ſolenni memoria illos honorandos fuiſſe, aegre ſatis exiſtimabat, niſi genere etiam humano majores extitiſſent) uti Daemonia ſeu Heroes, id eſt, Dii, tandem cenſebantur. Neque enim, quo modo ſeculorum citeriorum gentium theologis, ita vetuſtiſſimo illo aevo Heroes & Daemonia ſive Dii inviſibiles adinvicem diſtinguebantur, neque hos aut illos aliter atque ab his ſacris agnoſcebant. Subdole enim ingerebant ſe Daemonia (aut ſaltem adeſſe ea, populum, ut fieri ſolet, ludentes docebant hierophantae) & praeſtigiis animos in ſuperſtitionem proclives, & ſolennia mortuorum feſta celebrantes, ad divinum etiam cultum ſibi circa haec monimenta exhibendum illiciebant; nec mortalis, qui abierat, adſumere nomen dedignabantur, modo ut Deos immortales inde ipſi ſe haberi lucrifacerent. Cum vero ejuſmodi demortuorum pleroſque omnes, ſive ob res inclyte in bello geſtas, aut artes repertas, aut quod rerum publicarum conditores floruerant, ſimileve quid eximium praeſtiterant, tanto primum honore poſteri proſequerentur, atque ad eorum monimenta, crebra alius & multo ſuperioris quam humanae eſſe videbantur naturae inſignia edita animadverterent, iis ipſis, quos demortuos primo credebant, & quorum velut vicem Daemonia jam agebant, humanam naturam omnino imparem, ſed & praecellentiorem eſſe adſcribendam propenſo animo facile aeſtimabant. Quod homini autem praecellat, Heros aut Daemonium aut Deus id fuerit neceſſum eſt. Deum verum & unicum, & cultum ejus exuerant: reliquum erat igitur ut Daemonia jam ad has ſtatuas colerent; quae quo pacto ab heroibus diſcreparent

nec

nec videbant ii, nec ſane qui ſpinoſis ejuſmodi theologiae apicibus poſtea deſudarunt ſatis docuere: atque *Heroes*, *Daemonia*, *Dii*, ſi heroem cum iis ab homine diſtinguas, idem ſunt. Sacra enim Beli Phegorii Numinis Midianitarum (quae hanc rem optime aperiunt) velut parentalia fuiſſe oſtendimus; ſed tamen Jovi Stygio ſeu Daemoniis, id eſt, ad eorum qui veterem de heroibus imbiberant theologiam, Diis manibus, peragebantur. Inde eſt quod Euemerus olim (uti ſaue & Apollodorus) ortus, mortes & ſepulturas omnium pene deorum demonſtratit. A demortuorum autem memoria idolorum cultum fluxiſſe paſſim indicatur. Maximum autem & vetuſtiſſimum ejuſce rei teſtimonium habetur apud Sapientiae autorem cap. XIV. Et inprimis obſervetur illud Diophanti in Fulgentii Mythologicis, cui ab hac cauſa εἴδωλον ἐπώνυμον eſt ἀπὸ τοῦ ὀδύνης εἶδος, quaſi εἰδοδύνην aut *doloris ſpecies* diceretur. Quod Ebraicae veritati mire conſonat: nam & עצבים *eghtzabim*, quod *dolores* ſignificat, *idola* etiam in Sacris Literis interpretatur. Atque haec ideo forſan ita vocata, quod dolores quotannis, ſtatuis, & monimentis mortuorum, qui poſtea in diis recenſiti ſunt, conſpiciendis, inſtaurarentur. Videſis ea de re Eutychium Patriarcham Alexandrinum in Annalibus, pag. 56. Initia autem ſtatuarum, mortuorum memoriae dicatarum, Sheruchi aevo, hoc eſt Helleniſmi, ut appellant, exordio, collocant plerique: Tharam autem Abrahae patrem eas primum ſcribunt aliqui coluiſſe. Et Cedrenus ex priſcorum ſcriptis tradit Abrahamum jam ſexagenarium, cum Tharam patrem a ſimulacrorum cultu dehortatus fruſtra fuiſſet, fanum ejus ſeu lararium incendio devoviſſe, quod cum conflagraret, Aranum (hoc eſt, Haran fratrem) ſimulacra ex ignis furore rapere conantem flammis periiſſe. Quo in Chaldaea humato, Tharam in Meſopotamiam commigraſſe: ad Tharae igitur aevum, idololatriae & daemoniorum cultus, ad Sheruchi idolorum primordia ſic referenda. Nam

Qui fingit ſacros auro vel marmore vultus,
Non facit ille Deos; qui rogat, ille facit;

ut recte Martialis. Alii item Sheruchi temporibus ipſum cultum coepiſſe volunt. Frequens & obvia eſt de ea re apud veteres hiſtoria; ſed vereor ut ſuam ſatis liberent fidem, qui tam conſtanter de rebus tam priſcis ſententiam proferunt. Tradunt ſane Ebraei ſtatuarium fuiſſe Tharam, atque eandem cum eo aliquandiu exercuiſſe artem Abrahamum. Et legitur Sacris Literis Tharam, & patres ei contemporaneos, alienos Deos coluiſſe, quod in Joſuae cap. XXIV. com. 2. reperitur. Quod anſam forte praebuit, ut idololatriae initia ei deberi poſteri cenſerent. Abrahamum item in ardentem fornacem a Nimrodo conjectum, cum idolorum cultum detrectaret, ſcribunt. Id praeter vulgo tritos ſcriptores habet Chaldaeus paraphraſtes in Eccleſiaſtem cap. IV. com. 13. ſed vix eſt ut parentalia ſeu feriarum denicalium ſacra tam celeri in divinos honores tranſitu, quam brevia aevi inter Sheruchum & Tharam intervalla popoſcerint, demutarentur. At vero Chaldaica illa paraphraſi, Uzielidi tributa, etiam locus ille Moſis qui quartum Geneſis caput claudit de idolis capitur, perinde ac ſi diu etiam ante diluvium coli coepiſſent, circa annum nempe a mundi conditu ducenteſimum quadrageſimum. Et ibidem Salomon Jarchius או הוחל לקרא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקב״ה לעשותן אלילים ולקרותן אלהות: *Tunc profanatum eſt, invocando ſcilicet nomina hominum & nomina imaginum, cum nomine ſancti illius, qui benedictus ſit, Dei, ad eo ut facerent idola & vocarent ea Deos.* Ita legitur in Jarchii commentariis editionis Venetae Joannis de Gara 1590. Sed tam in Buxtorfiana quam in Bombergiana pro אלילים habetur ע״ז, quod breviter innuit עבודה זרה *cultum extraneum* ſeu idololatriam. Et D. Hieronymus in Quaeſtionibus Ebraicis, *Plerique*, inquit, *Ebraeorum arbitrantur, quod tunc primum in nomine Domini & in ſimilitudine ejus fabricata ſunt idola.* Scio & patrem illum & pleroſque theologos Ebraeis hiſce adverſari, dum ſive de ſpe invocandi nomen Domini, ſive de initiis, verſiones ſeniorum, & eam quae D. Hieronymo tribuitur, ſecuti, locum intelligunt. Seniores ibi, οὗτος ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ, ubi τὸ ἐπικαλεῖσθαι active accipiunt, quod tamen alii paſſive, idque antiquitus, accepere, ac ſi dixiſſent Seniores, *Hic ſperavit* homo *Domini Dei nomine compellari*, ſeu *indigitari Deus*, τὸ הוחל non a חלל, quod eſt tam *profanare* quam *incipere* (praeter alias ſignificationes) ſed a יחל, id eſt, *ſperare*, deducendo. Ita Georgius Cedrenus ab autore Λεπτογενέσεως edoctus, Ὅτι τὸ Ἐνὼς, inquit, ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ πρῶτος, προσαγορευθῆναι ὀνόματι Θεοῦ ἐστιν. Ἐνὼς γὰρ ἑρμηνεύεται ἄνθρωπος κατὰ τὴν Ἑβραΐδα φωνήν, *Ubi dicitur Enoſum ſperaſſe* ἐπικαλεῖσθαι *nomen Domini Dei, non aliud innuitur quam nomine Dei compellari. Nam &* Enos *Ebraice hominem ſignificat.* Sic itidem Georgius Syncellus, quaſi is cujus *Homo* nomen eſſet, per participationem etiam Deus fuiſſet appellandus. Quin ſi Enochi Apocrypha in teſtium claſſem admitteremus, daemoniorum cultum etiam longe ante diluvium non immerito aſſereremus. In apocryphis illis narratur, ἐγρηγόρους, id eſt, angelos ſeu daemonia, lectiſſimas foeminas ſibi in uxores junxiſſe, atque ab eis quamplurima humanum genus, conciliante muliercularum libidine, beneficia accepiſſe, artes item didiciſſe. Praeter obvios apud veteres ex Enochi apocryphis locos de angelis hiſce, conſulas Joſephi Scaligeri notas ad Euſebium, pag. 243. Commentum illud de angelis ex hiſtoria de *filiis Dei* in ſexto Geneſis capite male intellecta ortum eſt, & veteres aliquot magni nominis fefellit. Sed melius & veriſimilius eſt quod alii de Sethi filiis afferunt, dum Caini poſterorumque ejus filias *hominum filias* ibi vocari tradunt. Quod de ea re habent Cedrenus & Chronici Alexandrini autor, conſulas, ſi placet, lector, Illis aſſentit pervetuſtus penes nobiliſſimum virum Robertum Cottonum codex Arabicus Ms. in quo narratur Sethi familias poſteroſque montis occupaſſe cacumen in quo Adam ſepultus eſt; Caini, vallem in qua Abel ab eo occiſus: poſteros item Sethi ob eaſdem quae Cedreno ex Λεπτογενέσει memorantur rationes *filios Dei* dictos, & ob Abelem adeo Caino infen-

ſos

ſos ejuſque nepotibus, ut ſolenni ſe juramento obſtringerent *per ſanguinem Abelis*, بدم هابيل (ita enim ſe verba habent) in vallem ſe nequaquam, ſeu من الجبل المقدس *a monte ſacro*, deſcenſuros. Autor libri eſt Said Aben-Batrich, qui hiſtorica in eo quamplurima de feſtis, aeris, patriarchis, aliis rebus, congeſſit. Nomen ab autore inditum eſt نظم الجوهر *involvens gemmam*, ſeu *theca gemmaria*. Obſervavit mihi primo, libentiſſime fateor, juramentum illud, uti ſolet & alia compluria, doctiſſimus juvenis & de me optime meritus, Henricus Jacobus. Saidus autem ille, qui ipſe eſt Eutychius patriarcha Alexandrinus, diu ſub prelo Oxoniis caluit, intra annum, ut ſpero, prodíturus integer. Caeterum & idolorum cultores ex Enochi ſcriptis ita dictis tradit Tertullianus libro de Idololatria capite quarto, neque recentiora idololatriae initia facit. Enochus autem in terris deſiit eſſe circa DCC. annos ante diluvium. Etiam ipſa idolorum nomina quae ante diluvium culta, eaque ſatis portentoſa, habes apud Alcorani autorem Azoara LXXXI. *Adhuc item ſermonem ſuum proſequendo, Noe dixit, O Deus, me nullatenus imitando, ſed dolos quamplurimos perpetrando, id quod ſibi peculiam atque prolem, non niſi damno ſuo, tribuit ſecuti ſunt: unde illi perſuadentes vicıſſim caeteris, ne ſuas dereſerent imagines, quae maxima multis erroris occaſio fuerunt, videlicet, Huden, Schuan, Iagutha, Ianuca, Naceten, cum propter eaſtigamina plus aberraverint, reique multum extiterint, noſtra manu ſubmerſi ſunt.* Ita verſio Roberti Retenenſis. Nomina autem illa in Arabico ita ſe habent, ودا سواعا يغوث يعوق ونسرا *vvadda, ſuvvaha, yagovvth, yahovvk & nisera*. Et paraphraſis Mahumedis Ben Achmediri tantum *hi fuere idola eorum*, Azora ſcilicet 71. Arabice. Sed de illis videſis quae doctiſſime adnotavit vir praeſtantiſſimus Edvardus Pocockius in notis ad Gregorium Abulfarajum. Adde Flavii Joſephi libri primi caput IV. ubi alienum cultum homines invaſiſſe diu ante Noachum innuit, dum uſque ad ſeptem generationes eos Deum Opt. Max. δεσπότην εἶναι τ̃ ὅλων ſenſiſſe, deinceps vero ἐκ τ̃ πατρῴων ἐθισμῶν degeneraſſe ſcribit. Poſt diluvium autem (ut obvia ſunt apud Euſebium in Praeparatione Evangelica, Clementem, Theodoretum, Epiphanium, ſexcentos alios, teſtimonia) redintegrata eſt idololatria Sheruchi & Tharae ſeculo. Addimus autem quod de ea re habet Said. Quem diximus, Aben-Batrich. In immenſum, ait ille, Seruchi aevo errarunt homines, & tunc & dein invaluit idololatria,

وذبحوا بنيهم وبناتهم للشياطين بعث الله
عليهم ريحا عاصفا وكان طوفان ريح
وكسرت الريح الاصنام كلها وهدمت
الريح بيوت الاصنام حتى صرفها تلال
تراب والتلال الى اليوم باقـــيـــة

Et immolabant filios ſuos & filias ſuas daemoniis. Immiſit Deus in illos ventum procelloſum; & fuit Typhon [طوفان] *ventus. Et confregit ventus idola omnia, & diruit templa idolorum, uſque dum in tumulos pulveris redacta fuerint. Et tumuli illi etiamnum remanent.* Certe ſubverſam eſſe immanem illam ſubſtructionem, quam turrim vocant Babylonicam procellarum vi, legitur apud Joſephum lib. I. cap. V. Euſebium de Praeparatione Evangelica, lib. IX. cap. IV. Cedrenum, & in Sibyllinorum oraculorum tertio, ubi

------ἄνεμοι μέγαν ὕψοθι πύργον
Ῥίψαν----

habetur. Alii aliquot tantundem: ſed de idolis aut eorum templis illo aevo ſive ventorum vi ſive aliter dirutis, alibi me legiſſe non memini. Atqui ab eodem ſane ſeculo, quo diruta turris illa, & linguae confuſae ſunt, Phalegi ſcilicet aevo, Graecorum numina petunt nonnulli. Ita a veteribus edoctus, Georgius Cedrenus, Ἔνθεν, inquit, ἀρχὴν τ̃ Ἑλληνικῶν Θεῶν λαμβάνουσι τὰ ὀνόματα. Videſis inſuper Jacobum Salianum in Annalibus eccleſiaſticis ad annum mundi CCL. Et de idolis ſeu ſimulacris hactenus. Quicquid autem de eis diximus, id etiam, ad eam quam diſputamus rem, de columnis, ſtelis, & cippis ſepulcralibus ſeu columellis intelligendum. Haec, eodem modo, velut daemoniorum ſeu Deorum idola haberi coepta ſunt: nam uti ſimulacra, item poni ſolebant. In Sacris Literis מצבה ſaepius occurrit, quod στήλην, *ſtela*, plerumque vertitur a ſenioribus; & pro pila, cippo, columna, etiam pro ara & ſtatua, interdum ſumitur. Etiam vetuſtiſſimus erat Graecorum mos, ſaxa ſive quadrata, ſive rudia, ſaltem aliam quam ſaxi ſpeciem prae ſe non ferentia, pro ſimulacris ponere, neque aliter quam ſimulacris divinum honorem exhibere. Quod teſtatur inprimis Pauſanias in Achaicis, ubi de Mercurio in Pharis loquitur. Τὰ δὲ, inquit, παλαιότερα δὲ τοῖς πᾶσιν Ἕλλησι, τιμὰς θεῶν ἀντὶ ἀγαλμάτων εἶχον ἀργοὶ λίθοι, *Olim apud univerſos Graecos rudes lapides pro ſimulacris divinos honores obtinuere.* Primam autem ſtelam Aſſyrios Thuro regi, Nini ſucceſſori, poſuiſſe legitur apud Cedrenum & in faſtis Siculis. Verba eorum habentur ubi de Belo ſub initiis Syntagmatis ſecundi agimus. De מצבה autem & ſtela videſis Levitici cap. XXVI. comm. 1. Et in libris Regum minime infrequens eſt ejuſdem mentio quae huc ſpectat. His adjungimus ſymbola, ſeu divinitatis velut teſſeras ſive indicia. Symbolum autem erat Chaldaeorum ignis (de quo nos in capite de Nergal) qui primum theologiae, quam tractamus, genus maxime amplexantibus uti ſolis coelorum regis ἀπόῤῥωξ, vicarius, ſive ſignum habebatur. Cum enim ob coeleſtium corporum diſtantiam, ſacra eis ad votum fieri haud ita commode potuerint, ſymbola hujuſmodi, quae viderentur inprimis congrua, in eorum honorem conſecrare pium eſſe judicabant. Idem exiſtimandum de חמנים *chamanim*, quae jam dicto capite explicare conamur. Neque Palaeſtinorum

laeſtinorum Dagonem, figura ex humana & marina ſimul mixta, aliud quam Neptunum Amphitriten, Salaciam, Oceanum aut Tethyn, aut hoſce omnes, id eſt, mare ipſum (communis enim unicuique Deo, uterque ſexus erat; quod ſecundo ſyntagmate pluribus demonſtramus) velut magni, in auguſto naturae procerum conſeſſu, numinis ſymbolum aevo ſimpliciore denotaſſe aequum eſt ut opineris. Nam ut defuncti ſimulacrum fuerit, figurae myſterium non patitur. Id ipſum de piſcibus ei ſacris dicendum, qui, quod ſymbola etiam maris eſſent, colebantur; haud aliter quam juvencae apud AEgyptios, quae, a lactis beneficio, primum velut telluris matris & nutricis, poſtea & Iſidis ſive lunae (benignis enim telluris & lunae viribus alimenta praecipue deberi agnoſcebant) uti & tauri ſignati ſolis, ſymbula, ſummo honore eoque divino excipiebantur. E quorum theologia, alia inſuper infinita de ſymbolis depromi poſſent. Quotquot autem coeleſtia corpora, & quae viſui obnoxia ſunt mundi membra, pro diis habuere, etiam diu citra diluvium abſque idolis eos ſacra feciſſe putamus, atque beneficas naturae vires tantummodo veneratos eiſe. Accedente vero daemoniorum, uti indicavimus, cultu, ad varia, ut ſit, ſuperſtitioſorum placita, & daemonia ſub mortuorum nominibus, & Sol, & Luna, & quae reliqua ſunt ob lucem ante alia conſpicienda Sydera, Mare, item & Tellus, & qui reſtant naturae velut diſpenſatores, eiſdem ſacris, ad eaſdem etiam ſtatuas & ſtelas ita ſimul celebrabantur, ut, procedente tandem in infinitum errore, nec mortuos ipſos a daemoniis, nec horum alterutra a naturalibus univerſi machinae facultatibus, neque has ſatis adinvicem diſterminare impii potuerint. Inde & Luna, & Venus, & Tellus in Aſtartae figura; Luna, Venus, & Mare in Dagonis; Sol, Jupiter, Saturnus in Baale & Moloch (unicuique porro idolo cognomine daemonio ſive heroe ſaepius invocato) inextricabili hallucinatione confundebantur. Utrumque genus theologiae miſcebant, & quicquid divinitati ſacratum eſſet, id ut numini cuicunque communicaretur, ab eorum inſtitutis minime erat diſſentaneum. Daemonia etiam naturalium facultatum, omnium item rerum, praeſides eſſe jam demum proculdubio non pauci exiſtimabant; quod, ut utrumque cultum, utrumque genus numinum jungerent, haud levis erat cauſa. Hinc Dii Patrii & Genii innumeri; hinc etiam vix pauciores Lunae, Veneres, Soles, Joves, Saturni, & qui ſunt id genus caeteri, quam ipſe in horas excreſcens idolorum columellarumque numerus. Atque eo demum res evaſit, ut non vita defunctorum modo memoriam, verum & ſydera ipſa aliaſque res in deos ſibi adſcitas, ſolenni ritu, ad eorum quae diximus ſacrorum confuſionis exemplum, ſeorſim honorarent. Inde Alagabalus (quem *Heliogabalum* etiam depravate veteres efferebant, nos *Agalaba'um* magis dicendum fuiſſe in capite de Belo adſtruimus) nimirum Sol ipſe, pyramidis ſpecie colebatur Syris; Venus, pilae ſeu quadrati ſaxi, Arabibus, uti etiam Paphiis alibique: & ſeptem columnae erectae ſunt ritu priſco apud Laconas, teſte Pauſania, errantium ſtellarum ſigna. Inde innumerae illae ubique gentium ſtatuae fictis a vetuſtate diis

poſitae; quae gentilia nomina ſingulae capientes, haud aliter ſemne diſcrepabant. Sic enim *Belus Sidonius*, *Belus Phegorius*, *Belus Babylonius* dicti. Sed iidem pene re erant, ut *Jupiter Olympius*, *Latiaris*, *Jupiter Cretenſis*; aut *Apollo Clarius*, *Delphicus*, *Selinuntius*, ſic alii. Neque enim ſacrorum ritus diverſi efficiunt, ut ipſa numina re differant. Ad ſymbolorum etiam figuram multiplicem non pauca ſimulacra formata. Neque ita intererat, an ſymbolum, an numinis ipſius, an ſymboli figuram adorarent. Ab hoc more aureus vitulus ſeu juvencus Oſiridem ſeu Solem prae ſe ferebat; quod ſoli boves mares in AEgypto, uti ſymbola, ſacri. Nam ut Iſis, id eſt, Luna ſive Tellus, *mater* & *nutrix*, ita Sol aut Oſiris (quod nomen etiam non magis Solem quam Daemonium in utriuſque theologiae dogmate, uti & id genus caetera, deſignat) *pater* nuncupandus. Vaccas igitur deabus illis, tauros Soli, beneficia naturae ἀῤῥενόθηλυς utrinque agnoſcentes, ſacrabant. Eadem ratio de ove, capra, accipitre, ibide, crocodilo, fele, ichneumone, cane, & quae ſunt alia in portentoſiſſimis veterum, maxime AEgyptiorum, indigitamentis. Tametſi enim perquam difficile fuerit, eorum uniuſcujuſque ſive apotheoſeos ſive ſacrationis initia & cauſas pateſacere, ab id genus tamen primordiis, neque aliis quam quae jam oſtendimus, pleraque omnia exorta eſſe nobis eſt perſuaſiſſimum: imo omnino omnia, quae ſimul ſunt vetuſtiſſima. Verum & (quod non eſt omittendum) ſacerdotum & antiſtitum arbitratu dein innovata, interpolata, aucta erant nimis & ſacra & numina paſſim; quorum ratio eo magis inacceſſa eſt, quo ea a vulgi captu magis aliena ſunt, magis miranda, magiſque & terrore & praeſtigiis plena, quae hierophantae illi ad perſtringendam colentium aciem, ut & ignotius atque ita firmius ſuperſtitionis augmentum fieret, inſtituebant. Neque enim quae e naturae arcanis ſumuntur argumenta, inſtitutioni vulgi ſufficiebant: ſed fabulis, ſed prodigioſis narrationibus, ſed ſingulari effigierum copia ad eaſdem oſtentandas, & adſtruendas, uti illecebris, opus erat. Quod optime animadvertit optimus Geographus lib. α'. Οὐ γὰρ, inquit, ὄχλον τε γυναικῶν καὶ παντὸς χυδαίου πλήθους ἐπαγαγεῖν λόγῳ δυνατὸν φιλοσόφῳ, καὶ προσκαλέσασθαι πρὸς εὐσέβειαν καὶ ὁσιότητα καὶ πίστιν· ἀλλὰ δεῖ καὶ διὰ δεισιδαιμονίας· τοῦτο δ' οὐκ ἄνευ μυθοποιΐας καὶ τερατείας. De eadem re tantundem Syneſius in Calvitii encomio, Τὸ δὲ ῥᾷστον καταγελᾶται ὁ δῆμος· δεῖται γὰρ τερατείας, id eſt, *Quod intellectu facillimum eſt, deſpicitur a plebe; prodigioſae narrationes adhibeantur oportet.* Quas ſane libentius admirantur & excipiunt fatui, uti canit Prudentius, vulgares,

Quos lana terret diſcolor in ſtipite,
Quos ſaepe falſus circulator decipit,
Quibus omne ſanctum eſt, quod cavendum vanulae
Edentularum cantilenae ſuaſerint.

Pluria autem quae ad iſthaec quae aperuimus initia referre non licuerit, ab hujuſmodi fabulis & portentis, in rem excogitatis, & data opera obtruſis, pullulaſſe par eſt ut ſentias. Ut ex idolo-

rum, ſtelarum, & ſymbolorum oumero, Deorum multiudo creverit, hactenus ſatis indicavimus. Invocationum & hymnotum ritum adjicimus, qui huc ſpectat, ſingularem. Is ita plerumque peragebarur, ut quamplurimis congeſtis, quae elogia complectetentur, nominibus, numen invocaretur. Titulorum enim varietate capi Deos, placari, & ad vota ſuſcitari, maximoque inde affici hooore putabant, quod multiplex poteſtas & imperium inprimis ita agnoſceretur. Et πολυωνυμία ſive nominum multitudo exoptatiſſima habita eſt numinibus gloria. Unde Diana, apud Callimachum, Jovem patrem, ut perpetuum ſibi virginitatis florem & πολυωνυμίαν tueretur, enixe impetrat:

Δός μοι, inquit, *παρθενίην αἰώνιον*, Ἄππα, *φυλάσσειν*,
Καὶ πολυωνυμίην------

Onomacriti hymnos (quotum autotem Orpheum credit imperitum vulgus) qui luculentiſſimum hujuſce rei ſpecimen praebent, mitto, & de Aſtrochitonis nominibus quadraginta plus minus carmina, ubi Bacchus *μύστιδι*, uti ait Nonnus, *φωνῇ* precatur, occupantibus oioneo: habentur in Dionyſiacotum XL. Ab hoc ritu Iſis *μυριώνυμος* dicta eſt. Quemadmodum autem ab innumero idolorum, ſtelarum, & ſymbolorum numero, ſic a nominum in ſacris adlubitotum multitudine, ingens indigitamentis ſiebat acceſſio: & quae primum nomina tantummodo, numina deinde diverſa aeſtimabantur. Sic *Luna*, quae & *Iſis*, & *Lucina*, & *Diana*, & *Trivia*, & *Hecote* dicebatur, tot demum, atque innumeras alias peperit Deas. Nomen enim unumquodque numen ſingulare devenit. Idem *Soli*, qui *Phoebus*, *Apollo*, *Hyperion*, varias ob cauſas atque aliter dictus eſt, accidit: idem caeteris. Et ad diſcrepantia ſtatuentium placita ſimulacra denominabantur, perinde ac ſi verum Deum Opt. Max. colentes, in eum inciderent errorem, ut vocabula ei attributa velut plura numina acciperent. Iſte autem invocationis ritus (quod obiter monendum) a Domino noſtro Jeſu Chriſto arguitur in D. Matthaei cap. VI. comm. 7. & *πολυλογία* appellatur; *Gentes*, inquit, *δοκοῦσιν ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται*. Ejuſcemodi ad verum Deum Opt. Max. hymnos nominibus divinitati competentibus duntaxat tefertos habes in Arabicis Canticis, ubi centum amplius nomina oonnunquam ita congeruntur, ut nil praetet adjectam ſingulis invocandi Interjectionem admittant. Vide & ſi placet, Moſem AEgyptium More Neboch. lib. I. cap. LVIII. Certe & mirum eſt niſi importunae illae preces ad Baalem Sidonium fuſae, quas memorat Scriptura, eundem ad morem conciperentur. Prophetae ejus *a mane uſque od meridiem invocaverunt nomen Baal, dicentes, O Baal, exaudi nos.* Continuo ſex horarum ſpatio vix eſt ut iiſdem tantummodo, quae lingua populari binae ſolum erant, vocibus, nempe הבעל ענו *ha-baal aghonenu*, contenti adclamarent: neque ea verba aliter quam uti aliorum, quae plurima erant, exemplum adduci, exiſtimare eſt iniquum. Hiſce demum acceſſerunt multiplices illi τῆς θεολογίας τρόποι, ſeu rationes res divinas explicandi. Alii enim *συμβολικῶς* tantum docebant, ut Orphici; *εἰκονικῶς*; alii, ut Pythagorei; alii *ἐνθεαστικῶς*; quorum omnium ſententiae & praecepta, vulgo obtruſa, ſatis portentoſa erant & ſymbola & ſimulacra, & affanias enthuſiaſmo dignas mirum in modum auxere. Nec fere ante Platonem apud Gentes alius etat τῆς *θεολογίας τρόπος*. Ille autem *ἐπιστημονικῶς* de diis ſcripſit. De qua re ſatis in primo Platonicae theologiae Proclus. Ex hiſce, quae narravimus, potiſſimum initiis luxurians illa deorum ſeges, per totum terrarum orbem orta eſt. Primi autem theologiae, quod ſupra diximus, generis numina ea inſania demum poſteri fingebant, ut nil omnino exſtaret, quod humanae vitae commodi aliquid etiamſi minimi adferret, quin divinitate donarent. Videſis Maximum Tyrium Diſſertatione XXXVIII. Hinc non elementa modo, ſed allium, caepe, & res ejuſmodi infimae, ſordidae & deformes, numina facta. Et quicquid etat hominum invaſit illa, quam Perſeus Zeoonis audiror amplexus eſt, philoſophia, *Deos eſſe habendos, a quibus magna utilitas ad vitae cultum eſſet inventa, ipſaſque res utiles & ſalutares Deorum eſſe vocabulis nuncupandas; ut ne hoc quidem dicerent, illa inventa eſſe Deorum, ſed ipſa divina*, uti verba ſunt Ciceronis in I. de Nat. Deorum, ubi etiam poſtea, *Ipſi, qui irridentur, AEgyptii nullam belluam, niſi ob aliquam utilitatem quam ex ea caperent, conſecraverunt.* Quae ſi rite cum iis quae ſupra animadvertimus de ſymbolis perpendantur, haud aegre conſtabit,

Vilia cur magnos aequent animalia Divos

in AEgypto, uti eſt apud Statium. Tandem etiam omnimoda fere qualitas, in qoa vis ineſt major aliqua, Deus cenſebatur; ut fides, ut mens, virtus, honor, ſalus, concordia, libertas, victoria. Adlectus demum animi, quod iis imperantibus ſive voluptate ſive moerore viciſſim afficimur, inde pro Diis habiti. Sic Amor, quem Coecilius apud Tullium in Tuſculanis,

------Deum qui non ſummum putat,
Aut ſtultum, aut rerum eſſe imperitum exiſtimat;
Cui in manu ſit, quem eſſe dementem velit,
Quem ſapere, quem ſanari, quem in morbum injici,
Quem contra amari, quem arceſſiri, quem expeti.

De adfectibus corporis idem dicendum: inde Febris fanum in palatio. Hac enim placata, ſalutem duxerunt ſperandam. Et a mala Fortuna, cui ata in Eſquiliis, boni eventus impetrabantur. Sic Contumeliae fanum, & Impudentiae; quod expiato ſcelete Cylonio, Epimenide Crete ſuadente, fecerunt Athenis. Hoſce enim atque alios, ne laederent, divinis honoribus cumularunt: et non oocere, cum poſſent, pro beneficio jure habebant. Inde etiam Romae tempeſtatibus aedes ſacrae erant. Cicero in III. de Natura Deorum, *Quod ſi nubes retuleris in Deos, referendae certe erunt tempeſtates, quae populi Romani ritibus conſecratae ſunt.* Eae conſecratae ſunt (quod hic monere viſum eſt, cum non aliud ſit in Romanis

manis numen, cujus in vulgatis veterum monimentis origo ignotior) A. ab U. C. CDXCIV. a L. Cornelio Scipione L. F. C. N. cos. poſtquam Corſici maris rabiem evaſerat. Id conſtat ex inſcriptione antiquiſſima ſane quam omnium (praeter eam quae Duilii eſt) aliquot abhinc annis ad portam Capenam effoſſa, & ad hunc modum concepta:

HONC. OINO. PVOIRVME. CONSENTIONT. R. DVONORO. OPTVMO. FVISSE. VIRO. VVCIOM. SCIPIONE. FIVIOS. BARBATI. CONSOV. CENSOR. AIDIVIS. HIC. FVET. A. HIC CEPIT CORSICA AVERIAQVE. VRBE. DEDET. TEMPESTATIBVS. AIDE. MERETO.

Olim e Galliis, a N. Fabricio Peiriſcio viro & genere & eruditione clariſſimo atque Aquenſis curiae ſenatore ampliſſimo, vir & natalium ſplendore & optimis ſtudiis nobiliſſimus, Robertus Cottonus, dignitate equeſtri, accepit ita tranſcriptam; adjectis ab aliquo, qui nomen ſuum immerito (nam doctiſſimum fuiſſe virum liquet) lectori invidit, animadverſionibus mehercule eruditis, quae verborum illa & ſyntaxeos prodigia explicant. Bono literarum publico ante decennium in lucem cum animadverſionibus emiſſa eſt. Et, ni me fallat fama, earum autor eſt vir clar. Jacobus Sirmondus. Sed abſque hoc fuiſſet monimento, non modo tempeſtatum apotheoſeos primordia latuiſſent, verum & Ovidii locum, in Faſtis hactenus non intellectum, nunquam omnino recte cepiſſemus. Is lib. VI.

Te quoque, Tempeſtas, meritam delubra fatemur,
Cum pene eſt Corſis obruta claſſis aquis.

Pentametrum illud nemo eſt hominum qui ſatis intellexerit, niſi qui hinc edoctus. Idem eſt ac ſi dixerat, *Cum L. Cornelius Scipio cos. Corſico mari periclitaretur.* Sed & emerſus etiam triumphavit; de quo mentio eſt in faſtis conſularibus. Sic nempe, ut inſortunia averruncarent, velut malae fortunae miniſtros placabant. Et ad Numinum ortus magis ridicula in dies, ſpurca, &, pro foecundis ſuperſtitioſorum nugis, numeroſa alia acceſſerunt: etiam & (ſed honorem praefabor) crepitus ventris; quod emiſſus ſanitati corporis haud parum ſit conducibilis; ſuppreſſus item, noxius. Inde regi minus imparem eſſe joculari epigrammate ſcripſit Nicarchus, quod vitae & necis (hominis ingenium!) habuerit poteſtatem:

Οὐκοῦν, ait, εἰ σώζῃ κ᾽ ἀποκτείνῃ πάλι πορδὴ,
Τοῖς βασιλεῦσιν ἴσην πορδὴ ἔχει δύναμιν.

Daemoniorum autem euſque tandem numerum ſibi augebant, ut non modo ſummis & exoptatiſſimis naturae beneficiis meritiſſimoque ſuſpiciendis ſingulis daemonia, uti praeſides, & tribuerent & venerarentur, ſed etiam minimis quibuſque & leviculis rebus. Geniculis caulium Nodinam aſſignabant, limini Limentinam, cunis Cunam, aedium munditiei Deverram, victui potuique Victuam & Potuam. Infinita ejuſmodi habentur ex Varrone apud D. Auguſtinum, Arnobium, alios. Nullum tum demum Numen, quod ex depravato ordinatae naturalium corporum ſeriei intellectu manaverat, ſine daemonio adorabatur: quod D. Paulus monet in I. ad Corinthios cap. X. comm. 20. ἃ θύει τὰ ἔθνη, δαιμονίοις θύει.

----- Sic obſervatio crevit,
Ex atavis quondam male coepta, deinde ſecutis
Tradita temporibus, ſeriſque nepotibus aucta;

ut canit Prudentius contra Symmachum. De numinum, apud veteres a vero cultu deficientes, multitudinis ſive τῆς πολυθέου πλάνης ortu hactenus. Sed & poſcit forte loci opportunitas, ut brevi etiam filo adnectam ſaniorem in ea ſententiam, quam doctiores gentium & philoſophi & hierophantae ſobrie & penitius arcanae naturae rerumque ſeriem ſcrutantes amplexabantur, & myſtice docebant. Ea erat, UNICAM eſſe ſupremam omnium cauſam, unicum orbis moderatorem in innumeris illis cultum; quem tametſi in vulgus ejuſcemodi diſciplinae ſatis incapax edere noluerint, ita tamen inde ſacra inſtituere, ut quid ipſi ſenſerint haud aegre poſſet elici. Nam cuicunque Deo quiſpiam faceret, non eum modo ſeorſim ſed omnes *pariter Deos Deaſque* ciebat; quod omnem nimirum & multiplicem illam divinitatem ii qui ἐποπτείαν τῆς ſive φιλοσοφίας ſive θεολογίας μεῖζον imbiberant, in uno aliquo conſiſtere, in unum contrahi deberi, exiſtimarent. Ita Graeci, ita Latini, ita, ni fallor, etiam ipſi, qui longe ante alios ob ridiculam Deorum turbam ſunt infames, AEgyptii. De Graecis, ſolennes precum & adjurationis ritus apud Homerum teſtantur, ubi nuncupati ſunt aliqui Dii, ſed omnes etiam inſuper invocati: vide ſis Agamemnonis preces ad Deos perjurii ultores ſuſas Iliad. γ'. & de inviolata Briſeidis pudicitia juramentum ejus Iliad. τ'. Ad primum locum recte animadvertit inde Euſtathius, Πάντας ἐπικαλεῖται θεοὺς, καὶ τὸν μέγαν Δία, καὶ Γῆν, καὶ Ἥλιον, οἷς οἱ ὅρκοι ἐνταῦθα θύονται. Adde, ſi placet, Smyrnaeorum & Magnetum juramenta in eorum foedere, quod nuper edidimus, & ad idem notas, pag. 147. Deos etiam coeleſtes, a Stygiis ſeu ὑποταρταρίοις, in ſacris vulgaribus ita diſtinguebant, ut his victimam gutture ad terram depreſſo, illis ſurſum verſo (quod αὖ ἐρύειν verbo item ſacro vocabant) his ad occaſum ſolis, illis mane, jugularent; aliique erant adinvicem contrarii ritus: quos tamen ad faciliorem vulgi diſciplinam, non ad ſanioris atque interioris ſacrarū theologiae dogmata, inde ſatis patet inſtitutos, quod hos etiam omnes, uti Deos ipſos, poſitis aris & exſtructis delubris, perinde ac ſi, qua per vulgus liceret, ut unicum Deum, ita unum duntaxat genus ſacrorum agnoſcerent, non raro confundebant. Nam omnibus Diis communes aras, communia fana ſaepe ſacrabant: & omnes ſimul, velut unum, unis ſacris colebant. Sic Eleis, Arcadibus, Athenienſibus, Corinthiis, Lacedaemoniis, βωμοὶ erant θεοῖς πᾶσιν ἐν κοινῷ: ſive *omnes Dii Deaeque* σύμβωμοι celebrabantur, teſte Pauſania. Quod fieri nequiit, ſi opi-

niones illae de ritibus omnino contrariis, viribus item Deorum adverſantibus, Numinumque illo, quod futile vulgus invaſerat, diſcrimine, ſaniorem & a ſerio univerſi contemplatu inſtauratam theologiam etiamnum occupaſſent. Et Athenis omnibus Europae, Aſiae & Africae Diis poſita eſt ara ſic inſcripta;

ΘΕΟΙϹ ΑϹΙΑϹ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗϹ

ΚΑΙ ΛΙΒΥΗϹ

ΘΕΩι ΑΓΝΩϹΤΩι

ΚΑΙ

ΞΕΝΩι.

Eandem volunt hanc ipſam nonnulli, quae D. Paulo anſam praebebat, ut verum Deum ἄγνωστον ſeu *ignotum* eo nomine adnunciaret: vide Act. Apoſt. cap. XVII. comm. 23. atque ibi Oecumenium & Theophylactum: et praeter ea quae doctiſſimus Beza de hac ara adnotavit, conſulas, ſi placet, quae ſcribit Iſidorus Peluſiota lib. IV. epiſt. LXIX. Apud Latinos ſimiles paſſim repertae ſunt ſacrae DIS DEABUSQUE OMNIBUS, & DIBUS DEABUSQUE OMNIBUS, & HERCULI INVICTO ET CAETERIS DIS. Sacrorum tamen in vulgus emiſſi ritus ita mutuo nonnunquam adverſabantur, & tantum aberat, ut quis myſteriorum expers συμβώμους fieri omnes poſſe opinaretur, ut ne nominari ſimul nonnullos abſque piaculo liceret. De alio non nominando exemplum eſt in ſacris Herculeis. A Martis Sylvani ſacris mulieres abigebant: aliis quibuſdam hoſtiis, vinctus, mulier & virgo intereſſe, clamante lictore, prohibebantur: videſis Catonem de re Ruſtica cap. LXXXIII. & Sextum Pompeium in *Exeſto*. Atqui contra, dum Bonae Deae faciebant mulieres, haud viri ſolummodo, ſed quicquid omnino maſculi erat, muribus etiam ſolicite quaeſitis, aedibus exterminabantur. Atque inde Θεὸς γυναικεία dicta eſt Graecis, ſive *Dea muliebris*, quam & Venerem Cnidiam eſſe cenſebat Anniriaus Hymenaeus, a ſacrorum antiſtitibus proculdubio edoctus, cum fanum ei hac dicaret inſcriptione:

BONAE DEAE VENERI CNIDIAE.

quae in marmoreo hyperthyro, cum aliis venerandae antiquitatis monimentis, ex Italia ab honorariſſimo comite Arundelliano in aedes ad Thameſis ripam cognomines tranſlato reperitur. Verum tam diſcrepantia Numina, & omnimodo contrarios ritus, myſtice in unum Deum, atque una ſacra hierophantae eorum contrahebant. Et, ut Graeci, ſic illi *omnes* porro *Deos Deaſque*, quicunque ſupplicarent, invocabant: qui mos a pontificibus ad unicam in aenigmate divinitatem agnoſcendam neceſſario ſancitus. Ita Servius Honoratus ad Georgic. 1. in illud,

> *Dique deaeque omnes, ſtudium quibus arva tueri;*

Poſt ſpecialem, inquit, *invocationem tranſit ad generalitatem, ne quod numen praetereat; more pontificum, per quos, ritu veteri, in omnibus ſacris, poſt ſpeciales Deos quos ad ipſum ſacrum quod fiebat, neceſſe erat invocari, generaliter omnia Numina invocabantur.* Et quid aliud innuit Cicero, cum Terentiam ſuam *alicui Deo*, qui ei *medicinam feciſſet*, *ſatisfacere* hortetur, quam ſub *alicujus* nomine omnes comprehendi? verba ejus ſunt lib. XIV. epiſt. VII. χολὴν ἄκρατον *noctu ejeci: ſtatim ita ſum levatus, ut mihi Deus aliquis medicinam feciſſe videatur: cui quidem tu Deo, quemadmodum ſoles, pie & caſte ſatisfacias velim.* Cum autem omnes ſimul Deos Deaſque cuilibet rei in votis nuncupandis ad hunc modum praefecerint illi ſacrorum praeſides, fieri nequiit quin univerſos hoſce, velut multa tantummodo nomina ſupremi omniumque rerum moderatoris unici, unicum illud Numen deſignare voluerint. Quod vulgo, uti novatores, pandere, nec reipublicae, nec ſibi ipſis tutum erat. Idem in Deorum ſexu evenit. Credidit vulgus Deum hoc, illud Deam Numen. Edocti tamen a ſacrorum antiſtitibus, ſolenni invocatione, SIVE TU DEUS ES, SIVE DEA, unumquodque compellabant, teſte Agellio, Arnobio, aliis. Utriuſque ſcilicet naturae & maſculinae & foemininae vis ineffabilis, quam veteres in Deo Unico Opt. Max. agnoſcebant, ἀῤῥενόθηλυν eum vocantes, myſtice innuebatur. Et in Hymnis, Orphei dictis, ad Minervam:

> Ἄρσην μὲν καὶ θῆλυς ἔφυς.------

ad alias tantundem. Rectiſſime item ad eam mentem Nicomachus Geraſenus in ἀριθμητικῶν θεολογουμένων libris, caeteroqui ſatis ineptis, unitatem ἀρσενόθηλυν (uti expreſſe Deum ipſum Opt. Max. vocat Poemandrae autor) aſſerit. Habes apud Photium Cod. CLXXX. VII. Et τί τὸ ἄῤῥεν δὲ θῆλυ ἐστὶ τοῖς Θεοῖς, ſcriptis ſuis olim explicavit Hipparchus philoſophus Ariſtotelis auditor; quod memorat Suidas. Sed & de promiſcuo in Deorum nominibus generum uſu, qui a recondita hierophantarum theologia emanavit, nos plura diximus, ubi quid Aſtarte fuerit indagamus. Pervicax autem vulgus eſt, & morum a majoribus traditorum ita tenax, ut dogmata longe abſurdiſſima, modo a patribus ſint accepta, veritati ipſi plerumque antevertat: quod eleganter Syneſius, Ἀμαθεῖς ὄντες ἰσχυρογνώμονές εἰσι δὲ χαλεποὶ περισπᾶσθαι τῆς ἀτόπου περιλήψεως. Neque igitur ſexuum diſcrepantiam, neque infinitam utriuſque turbam ad unum referendam palam auſi ſunt antiſtites edocere. Neque enim abſque ſacrorum etiam ingenti detrimento, ac ſacerdotum incommodo & periculo, quin nec ſine labe publicae fidei, quae ſancita & ſemper uſitata religione nitebatur, id fieri potuit. Medio ibant tutiſſimi Graecorum & Latinorum ſacri antiſtites. Reconditam & vero proximantem theologiam neque evulgabant, neque omnino ſibi retinebant; ſed in iis quae vulgo in uſu erant ſacris, myſteria inſtituebant ſolennia, unde anſam occultae veritatis eruendae non ita difficile erat ſanioribus arripere. Non ita, ut opinor, AEgyptiorum prophetae. Sed tamen & iis unitatis erat reconditiſſimum ſymbolum. Nam ridiculas figuras, innumeras ac portentoſas profano hominum coetui

ſui oſtentantes, atque inde inprimis imperitorum & foventes & ludentes ſuperſtitionem, alia ſibi incluſa ſacris ſcriniolis ſervabant myſteria, hoc eſt, quaſdam ſphaeras (ſi recepta Syneſii lectio vera ſit, de qua ſtatim) quarum ſingulae in ſingulis ſanis a profanorum conſpectu abditiſſimae, ſymbola, ut videtur, univerſi orbis moderatoris unici erant. Etenim ut mundi figuram ſphaera oſtendit, ita & non male ſupremae cauſae unitatem. Immenſum igitur inter abdita prophetarum & ea, quae vulgo fingebantur, ſacra apud eos etiam diſcrimen. Neque ſimplicitatem cultus patienter turba tuliſſet, nec gravem Diis ſuis & inexpiabilem injuriam non fieri cenſuiſſet, ſi ſphaeras illas, & reliqua prophetarum & antiſtitum ſacra, affaniarum acceſſione & ridiculis admirationis illecebris minus inquinata forte inſpexerat. Syneſii de AEgyptiorum hierophantis ſeu prophetis verba ſunt: is in Calvitii encomio; Παρ' Αἰγυπτίοις τὸ προφητικὸν γένος, inquit, *βαναύσοις μὲν καὶ χειρώναξιν οὐκ ἐπιτρέπουσι δημιουργεῖν εἴδη θεῶν, ἵνα μή τι τοῦτο παρανομῶσιν, ἀλλὰ τοὺς μὲν ῥάμφεσι τῶν ἱεράκων, καὶ τῶν ἴβεων, ἃ τοῖς προτεμενίσμασιν ἐγκολάπτουσι, καταγοητεύονται τὸν δῆμον. Αὐτοὶ δὲ καταδύντες εἰς τοὺς ἱεροὺς χηραμοὺς, ἅττ' ἂν ἀποπράττωσι περιστέλλουσι. Καὶ ἔστιν αὐτοῖς κωμαστήρια, τὰ κιβώτια, κρύπτοντα, φασὶ, ταύτας τὰς σφαίρας, ἃς ὁ δῆμος ἐὰν ἴδῃ χαλεπαίνει· τὸ δὲ ῥᾷστον καταγελᾶται. δεῖται γὰρ τερατείας· πῶς δὲ οὐ μέλλει, δῆμός γε ὤν;* *Apud AEgyptios, prophetae vilium & profanarum rerum artificibus minime permittunt formare ſimulacra Deorum, ne ſcilicet in opere tranſgrederentur. Sed accipitrum & ibidum roſtris, quae in veſtibulis fanorum inſculpunt, plebem deludunt. Ipſi vero in ſacra deſcendunt antra, ubi ſecreto rem peragunt. Habent etiam* κωμαστήρια, *quae arcae ſunt quaſdam, ut aiunt, occulentes ſphaeras, quas ſi conſpiceret vulgus, moleſte ferret: nam quod intellectu facillimum eſt, deſpicit, & prodigioſis opus eſt ei mendaciis. Neque aliter fieri poteſt, cum ſcilicet vulgus ſit.* Ita quidem olim vertimus, nec Dionyſii interim in omnibus ſequaces. Monuit me autem aliquot abhinc annis vir praeſtantiſſimus, Mericus Caſaubonus, Iſaaco magno patre dignus, ſe ferre non poſſe illud, *ταύτας τὰς σφαίρας*, ut lectionem legitimam, ſed pro *τὰς φαλάκρας* oſcitantia librarii irrepſiſſe: calvas ſcilicet imagines eſſe intelligendas; de quibus palam eſt ibi agere Syneſium, ex eo quod de AEſculapio ſtatim adjicitur; remque ipſam ad ea quae de Homero proxime praecedunt referendam. Locutus ſcilicet de repraeſentationis Deorum juxta veritatem periculo, quod nec evaſerat, ut ait ipſe, Homerus, niſi juxta ſententias vulgo receptas eos commemoraviſſet, illud, *μή τι τοιοῦτο παρανομῶσιν*, ſignificare, *ne ſimili modo tranſgrederentur* (& recte quidem Petavius illud, *ne quid tale contra leges juraque moliantur*;) & dein verti debere ad hunc ſenſum, *ſed accipitrum & ibidum roſtris, quae in veſtibulis fanorum inſculpunt, plebem deludunt. Ipſi vero in ſacra deſcendentes antra, quae ſic fecerint, integunt,* ſeu *involucris celant.* (Quod ſatis fert vox περιστέλλουσι.) *Habent etiam Comaſteria, quae arcae,* ſeu *capſulae ſunt, quaſdam, ut aiunt, calvas* imagines *occulentes, quas ſi conſpiceret vulgus, moleſtius ferret*, &c. Atque ita videtur intelligendus ille locus. Nec τὰ κωμαστήρια pro *comeſſationibus* cum interprete accipienda. Torſere ſe de hoc vocabulo ſolicitius viri doctiſſimi. Sane mihi ſatis compertum videtur, fuiſſe apud AEgyptios non ſolum κωμαστὰς, qui ſecundum erant genus antiſtitum, quemadmodum prophetarum primum, & τῶν ζακόρων ſeu aedituorum tertium (quod liquet ex ejuſdem Syneſii tmemate primo περὶ προνοίας, ubi de ſolenni regis AEgyptiorum electione agit) verum etiam κωμασίας & κωμαστήρια, quorum ſingulis notio quidem diverſa, ſed adinvicem cognata. De κωμασίαις Clemens Alexandrinus Stromateon lib. V. Ἐν ταῖς καλουμέναις παρ' αὐτοῖς (de AEgyptiis loquitur) κωμασίαις, τῶν Θεῶν χρυσᾶ ἀγάλματα, δύο μὲν κύνας, ἕνα δὲ ἱέρακα καὶ ἶβιν μίαν, περιφέρουσι, *In iis quae ab ipſis vocantur Deorum* κωμασίαι, *aureas imagines, duos quidem canes, unum autem accipitrem & ibin unam, circumferunt.* Ita vertit Hervetus, & τὰς κωμασίας ſuſpicatur eſſe publicas comeſſationes, cognatione Graeci ſoni cum aliis deceptus. Certe non omnino eſt cur inde *comeſſationes* aut apud Clementem, aut apud Syneſium interpretemur; cum nempe vocabula apud utrumque ipſa ab AEgyptiaca potius origine ſint deducenda; adeoque, quantum ſcimus, cum *comeſſationibus* nihil habeant commune. Sed vero ſolennia aliqua ſacra, eo nomine indigitata, innui palam videtur. Nec κωμασίας τῶν θεῶν, ſed ἀγάλματα τῶν θεῶν dici opinor, & verba Clementis verti debere, *In iis, quae ab ipſis vocantur* κωμασίαι, *aureas Deorum imagines, duos nempe canes*, &c. nam animalia illa AEgyptiis Deos fuiſſe pueri ſciunt. Hiſce qui praeerant, κωμασταὶ, ni fallor, nuncupabantur, qui velut Magi, puto, erant, & ſacris, ut ſit, dolis populum ludebant. Inde κωμάζειν idem quod μαγεύειν etiam ſignificabat, quod ex Heſychio diſcimus. Ipſas autem arcas ſeu κιβώτια, quibus imagines, quas memorat Clemens, incluſae erant, κωμαστήρια vocabant, vaſa ſcilicet ad τὰς κωμασίας inprimis ſpectantia. Ita analogiam Graeci ſcriptores, ad ſuam linguam, in terminationibus ſervare volebat, dum ab AEgyptiaca origine haec trina vocabula formabant. Adi, ſi placet, Dionyſium Petavium ad Syneſii encomium Calvitii, & Athanaſium Kitcherum in Obeliſco Pamphilio, lib. II. cap. 5. Caeterum ex ante dictis tandem ſatis conſtat Graecorum, Latinorum, & AEgyptiorum, qui nempe omnes longe ante alias gentes arcanorum naturae ſtudiis incumbebant, abditiorem &, quam in vulgus edere non immerito abhorrebant, theologiam non tam plures quam unum ſupremum DEUM agnoviſſe; uti & ſaniorem philoſophiam. Nec infrequens erat, apud ſaniores, illud quod in Ariſtotelis ſic dicto libro περὶ κόσμου legitur, Εἷς δὲ ὢν, πολυώνυμός ἐστι, κατονομαζόμενος τοῖς πάθεσι πᾶσιν ἅπερ αὐτὸς νεοχμοῖ, id eſt, *Cum porro Deus unus ſit, pluribus nominibus appellatus eſt; ab iis utique omnibus affectibus denominatus, quorum ſpecimen edere ipſe ſolet.* Certe Syrorum noſtrorum hieromyſtas idem fere cum Graecis, Latinis & AEgyptiis in hac re cenſuiſſe exiſtimes licet. Satis enim manifeſtum eſt, fuiſſe in iis qui idola co-

lentes, etiam ipſum Deum Opt. Max. timebant. Sic enim de coloniis a Salmanaſſare in Samariam deductis II. Reg. cap. XVII. comm. 32, & 33. *Timebant itaque Dominum, & fecerunt ſibi quoſdam ſacerdotes excelſorum, qui illis in fanis excelſorum ſacra faciebant. Sic itaque timebant Dominum; ſed & coluerunt Deos ſuos, juxta morem gentium quas inde tranſtulerant.* Ad hanc rem plura habes in eodem capite. Mos autem Samaritanorum antea erat, locis editis ſive excelſis, contra quam divino obſtringebantur praecepto, ſacra facere. Non difficile eſt, ex jam diſputatis omnium gentium numinum, theogoniatum, ſacrorum, ſimulacrorum, horumque cunctorum, nimii ſaepius, pro patriis inſtitutis, diſcriminis, & cauſam vero ſaltem proximantem eruere, & genuinam erroris & originem & propagationem deprehendere eorum, qui, ut D. Pauli verba ſunt, ἐμωράνθησαν, καὶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἑρπετῶν, id eſt, *ſtulti facti ſunt, & mutaverunt gloriam* DEI IMMORTALIS *per imaginem, non ſolum ad mortalis* HOMINIS *ſimilitudinem effictam, verum etiam* VOLATILIUM, *&* QUADRUPEDUM, *&* REPTILIUM. De hominibus autem apotheoſi inſtar immortalium donatis, rectiſſime & in reip. Romanae commodum ingens publicani illi, de quibus Cicero lib. III. de Natura Deorum, *Noſtri quidem publicani, cum eſſent agri in Boeotia Deorum immortalium excepti lege Cenſoria, negabant immortales eſſe ullos* (ut Deos) *qui aliquando homines fuiſſent.* De hiſce univerſis plura multo ſciviſſemus, ſi non interierant Petoſiridis AEgyptii illius vetuſtiſſimi libri, quibus docebat quomodo tam Graeci quam AEgyptii τὰς περὶ Θεῶν διατάξεις ἐπιλογάς, *delectus Deorum inſtituiſſent*; quod memorat Suidas. Et merito obſervanda eſt ratio, juxta quam etiam homines ſuperſtites in Deorum numerum, ut Caeſares veteres, referebant. Julius Firmicus lib. II. Matheſeos cap. XXXIII. non minus aulicus blandiſſimus quam aſtrologus, ubi imperatorem ait ſtellarum non ſubjacere curſibus; *Cum enim*, inquit, *ſit totius orbis dominus, fatum ejus Dei ſummi judicio gubernatur. Et qui totius orbis terrenum ſpatium imperatoris ſubjecit poteſtatibus, etiam ipſe in eorum Deorum numero conſtitutus eſt, quem ad facienda & conſervanda omnia Divinitas ſtatuit principalis.* Unde paſſim Caeſares, hactenus ſuperſtites, apotheoſi, templiſque, aris, ſacerdotibus, neocoris donati. Adeo varia fuit & multiplex ut corporum coeleſtium, ita & terreſtrium apotheoſis. Unde optime Plinius lib. II. cap. VII. *Major coelitum populus etiam quam hominum intelligi poteſt, cum ſinguli quoque ex ſemetipſis totidem Deos faciant, Junones Genioſque adoptando ſibi.* Sed demum interior tum philoſophorum tum theologorum ratio, circa numina, non ex adulatione hominum, ſed rerum ſive coeleſtium ſive terreſtrium contemplatione ſobria, nata, in eo hic erat quod habet maximus ille Plotinus, Platonicorum coryphaeus, in Enneade V. lib. VIII. ubi de Diis vulgo receptioribus ſimul & Deo unico O. M. locutus, Εἷς ὢν, inquit, καὶ πάντες, καὶ ἕκαστος πάντη, συνόντες ἐκεῖ· καὶ ταῖς μὲν δυνάμεσιν ἄλλοι, τῇ δὲ μιᾷ ἐκείνῃ τῇ πολλῇ πάντες εἷς, μᾶλλον δὲ εἷς πάντες. οὐ γὰρ ἀπολείπει αὐτὸς, ἢν πάντες ἐκεῖνοι γίνωνται, *Unus exiſtens, & omnes; & quilibet omnes, in unum recidentes, facultatibus quidem alii, ſed unica hac multiplici omnes ſunt unus, potius vero unus ſunt omnes. Non enim ille deficit, quamvis illi omnes fiant.* Quae veteris theologiae & philoſophiae, non poeticae, ſumma eſt perelegans, & Platoni ipſi in Timaeo, Epiſtolis, alibi, reliquiſque etiam Platonicis undiquaque conſona. Hoc vero prae aliis in hiſce obſervatu dignum, licet tam mortuorum nomina quam ſtellae in Deorum cenſum modo jam oſtenſo tranſirent, nihilominus primariam & quaſi ſolam idololatriae cauſam a ſtellarum cultu manaſſe, quarum etiam nomina mortuis ſic apotheoſi donatis indi ſolita. Et perquam egregium eſt ad hanc rem, etiam a rerum initiis rite perſpiciendam, id quod de Arabum tam veterum quam recentiorum cultu e ſcriptoribus vulgo ſtudioſorum reconditiſſimis doctiſſime ac ſolidiſſime (quod illi ſolenne eſt) tradidit vir ſummus Edvardus Pocockius, in notis ad Gregorium Abul Farajium. Sed propius ad inſtitutum noſtrum.

DE

DE DIS SYRIS SYNTAGMA I.

CAP. I.

De GAD *ſeu Fortuna. Mazal Tob. Jupiter, ſeu Stella Juſtitiae. Mazal & Mazaloth. Mazaroth* Μαζουρώθ. *Ordo angelorum apud cabaliſtas dictus Mazaloth. B. Auguſtini de Fortuna in Sacris Literis animadverſio. Uſus vocabulorum Forte & Fortuito. Gad,* Δαιμόνιον. *Meni* Τύχη *ſenioribus videtur dici, quod pro* VII. *planetis ab Ebraeis ſumitur. Aſtrologica ratio, juxta quam Gad in hiſtoria Leae poſſit intelligi, diſquiritur. Sors Fortunae. Thema ſecundum, cujus horoſcopus Sors Fortunae. Athla Manilii. De diſciplina aſtrologica, adeoque ſtellarum nominum antiquitate, harumque numero: quae Setho & Semo tribuuntur, ut aſtrologiae inventoribus. Duodecim locorum ſeu ſignorum antiquitas, apud Chaldaeos, AEgyptios, Graecos. Sortes planetarum vetuſtae. Locus Hermetis AEgyptii ex Arabum monimentis prodigioſiſſimus, de duodecim ſignorum creatione, eorumque ſingularium regiminis poteſtate a Numine data, idque annorum chiliadibus innumeris priuſquam animal ullum in terris exſtaret. Arabum & Hermetis mirum de villarum, urbium, hominum ſuperſtitum, velut conſtanti numero. Macrobio lux. Harpocratis ſacra. Sors Fortunae &* ἀγαθὴ τύχη, *idem. De ea, reliquiſque ſortibus planetarum, Vettii Valentis, ſcriptoris vetuſti necdum editi, teſtimonium. Quo tempore vixerit ille. De nomine ejus, & de parentibus conjectura. De ominatione Leae, & Fortuna ſingulariter variatimque culta; ac de ea, qua generationis Dea, theologorum & philoſophorum ſcita. De Fortuna primigenia Romanis culta: an eadem cum* Ἀγαθῇ τύχῃ *in partu invocata. Fortunae urbium (ut earum dii tutelares) nominibus ſingularibus & ſecretioribus, veluti myſticis, deſignatae. Anthuſa, Fortunae Conſtantinopolitanae nomen a conditore inditum. Simulacrum ejus illic adoratum.*

NUMINUM, quae ſcilicet in Veteri Inſtrumento occurrunt, commentitiorum claſſes binas facimus, ad vulgarem ejuſdem diſtributionem: alteram eorum quae in Pentateucho primum reperiuntur; eorum quae in Prophetis, alteram. Primae claſſis habentur *Gad* (quam *Fortunam* dicunt) *Teraphim, Baal-tzephon, Vitulus Aureus, Baal-peor, Moloch.* Secundae, *Baal* ſeu *Bel, Aſtarte* ſeu *Aſtoreth, Dagon, Miphletzeth, Baal-zebub, Succoth-Benoth, Nergal, Thammuz.* Alia minorum gentium. In utriſque *ſolem, reginam coeli, militiam coeli, planetas* cenſemus, quae ſcilicet obiter cum caeteris aut memorantur, aut ſecundum cultus extranei (quem עבודה זרה vocant) theologiam plerumque intelligebantur. Neque poſcit res ipſa, nec bene fert, ut alia omnino methodo ea exhiberemus. Sunt etiam, quod nemini ignotum eſt, compluria in Sacris Literis innominata omnino Numina, quorum unumquodque aut ad horum aliquod referendum eſt, aut plane ignoratur; adeo ut de eorum natura nil omnino queat ultra dici, niſi nudis atque inanibus conjecturis, contra morem noſtrum, indulgeremus. GAD primum, ante alia Numina apud Syros culta, memoratur Geneſ. XXX. comm. 2. *Peperit itaque Zilpah, ancilla Leae, ipſi Jacob filium: & ait Leah* בגד Bagad, *& vocavit nomen*

men ejus Gad. Ebraeorum aliqui fortunam bonam hic intelligunt, Leamque locutam, quaſi partui bene eſſet ominata: unde Vulgata editio, quae D. Hieronymi dicta, *feliciter* pro *Bagad* habet. Nam Ebraei reſolvunt בגד *Bagad* in בא גד *Ba Gad*, id eſt, *venit Gad*, quod interpretantur per בא מזל טוב *Ba Mazal tob*, id eſt, *Venit fortuna bona*, ſive ſydus bonum, bonus Daemon. Et Maſorethis eſt haec una ex quindecim dictionibus, quae ſcribuntur ut una, & leguntur ut duae. Volunt autem plerique *Mazal tob*, Jovis ſtellam (quam כוכב צדק *Coceb Tzedek* nuncupant, id eſt, *ſtellam juſtitiae*) denotare; *quod*, uti notat Munſterus, *liberorum generationi, ſecundum aſtrologorum dogma, radiis ſuis conducat. Unde etiam puellae ad ſponſatae traditur annulus, in quo ſcriptum eſt* Mazal tob. *Nam* Mazal *eſt ſydus ſeu ſtella: unde dicunt Rabbini, non eſſe aliquam herbam in terra, quae non habeat proprium* מזל Mazal *ſeu ſtellam influentem & dirigentem in coelo*, quod ait ille. *Mazal* vero, numero ſecundo, nempe *Mazaloth* (quod &, immutato nonnunquam ל in ר, *Mazaroth* exaratur) nunc planetas, nunc XII. ſigna ſignificat. In II. Reg. cap. XXIII. 5. *Adolebant incenſum Baal, ſoli, lunae, planetis* (ubi Ebraica veritas למזלות *Lamazaloth* LXX. autem τοῖς Μαζουρὼθ habent) *& univerſae militiae coeli*. Ubi Procopius Gazaeus, Μαζουρὼθ, inquit, ἀστέρος ὄνομα, ὡς εἰπεῖ τὸν Ἑωσφόρον, ac ſi unicum aliquod ſydus denotaret. Sed Suidas, Μαζουρὼθ τὰ συστήματα τῶν ἀστέρων, ἃ ἐν τῇ συνηθείᾳ ζώδια καλοῦνται. De Mazaroth & Mezarim videſis Job cap. XXXVII. comm. 9. & cap. XXXVIII. comm. 32. Sed aſtronomi Judaei zodiacum אופן המזלות *Ophan Hamazaloth*, id eſt, *circulum Mazaloth*, ſeu *ſignorum*, & ipſa ſigna י״ב מזלות, id eſt, *duodecim Mazaloth*, vocant. Cabaliſtis autem ordo quidam angelorum *Mazaloth* appellatur. Adi, ſi placet, Dogmata cabaliſtica II, VII, & XLVII. &, in ea, Archangeli commentarios. Sed vero, maxima apud Ebraeos ratio, qua מזל טוב ſeu *ſydus beneficum* ſive Jupiter aut Fortuna, quae aſtrologis a ſyderum poſitura pendet, hic intelligitur, ex lingua petitur Arabica, in qua, aiunt, ſydus illud beneficum גד appellatur. Ita Rabbi Moſes ſacerdos apud Kimchium in Jeſaiae caput LXV. & in Radicibus. Idem memorat etiam Aben-Ezra ad dictum Geneſis locum. Certe جاد *Gad* Arabibus, *bonus* ſeu *beneficus* eſt, adeoque Jovis ſtellam denotat, ex hoc Moſis loco, aut hac apud Ebraeos notione, forſan primo ſumptum. Ut Ebraei autem, ita Chaldaei locum illum Geneſeos de verbis Leae interpretantur. Onkelos enim habet אתא גד *Atha Gad*, id eſt, *venit fortuna*, ſeu *Gad*. Syrus, ܐܬܐ ܓܕܝ *venit fortuna mea*. Et Arabs editionis Erpenianae itidem جاء جد *venit fortuna bona*. Verſio Samaritana, בגדד quod, puto, *in turma*, ſonat. Arabs Jaianus, ſeu Saadias Gaon, *& dixit Leah*, قد صح الخبر *verificata eſt, clara eſt, fama; & vocavit nomen ejus Gad*. Codex Pocockianus, *dixit Leah*, اتى جدي واسميت اسمه جاد *Bonum meum fortior ego; & vocavit nomen ejus Gad*, ſeu *bonum*. Arundellianus autem expreſſam habet *beneficii divini agnitionem*. Sed ad hunc modum Arabica, فقالت ليعقوب خولني الله، جدي فسميته جد ubi illud item huic cognatum, quod proxime ſequitur de Aſher nato, *& dixit Leah*, באשרי כי אשרוני בנות וגו׳, *pro beatitudine mea, quoniam filiae* (mulieres aliae) *me beatam dicent*. Sic cum Dei itidem nomine vertitur, فقالت ليا لقد اتى الله جدا فدعت اسمه اشير licet ad locum priorem adnotet Theodoretus, verba ibi de fortuna fuiſſe, velut mulieris hactenus ἐν δεισιδαιμονίᾳ τραφείσης *ſuperſtitioni aſſuetae*. Judaei Hiſpanienſes Ferrariae editi, *Vino aventura*. Sed qui literis habentur Ebraicis, Conſtantinopoli cum Graecobarbara verſione junctis, *Vino* מזל *Mazal*. Verſio autem corruptiſſime impreſſa, אירטש או קאלו ריזקו, ut puto, pro Ἦρθεν ὁ καλὸς ῥίζικος, *venit pulchra fortuna*. Ῥίζικον Graecobarbare ita ſignificat, ab Italico *Riſico*, *Riſchio*, & *Riſco*, & neutre plerumque uſurpatur. Germanienſes Judaei, iſt kemmen Glück, paride ſonans. Sed paraphraſtes ille Pentateuchi, qui ſub Jonathanis Ben-Uzielis nomine circumfertur, אתא מזלא טבא *atha Mazala taba*, id eſt, *venit Mazala*, ſive *fortuna bona*. Atque Targum Hieroſolymitanum, אתא גדא טבא, id eſt, *venit Geda*, ſeu *Gad*, *felix*, ſive *bonus*. Verum hic Septuaginta, Καὶ εἶπε Λεία, Ἐν τύχῃ, vertunt, quaſi Beth ſervilis eſſet loco praepoſitionis. Atque ita habet exemplar vetuſtiſſimum Geneſeos olim in Bibliotheca Cottoniana. Sed in Graecorum verſionibus nonnullis legebatur ἐπέτυχα, uti videre eſt apud B. Chryſoſtomum in Geneſin ſermone LVI. Id interpretatur ille per ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ. Sed in aliis etiam ἐπίτυχα repertum eſt, quod in notis ad Seniorum verſionem obſervatur. Inde item Latinis olim *beata facta*, vel *felix ſum*, ibi ſubſtitutum. Atque advertit B. Auguſtinus: *Quod Latini habent, nato filio Liae de Zelfa, quod dixerit*, beata facta, *vel* felix, ſum, Graeci *habent* ἐν τύχῃ (ita enim legendum) *quod magis* bonam fortunam *ſignificat: unde videtur occaſio non bene intelligentibus dari, tanquam illi homines fortunam coluerint, aut hoc verbum Divinarum Scripturarum autoritas in uſu receperit. Sed* fortuna *intelligenda eſt pro his rebus quae fortuito videntur accidere, non quia Numen aliquod ſit: cum haec ipſa tamen, quaeque fortuita videntur, cauſis occultis divinitus dentur. Unde etiam verba, quae nemo poteſt auferre a conſuetudine loquendi, parata ſunt, id eſt*, forte, *&* fortaſſe, *&* forſitan, *&* fortuito. *Unde videtur in Graeca lingua reſonare quod dicunt* τύχη, *velut ab eo quod eſt* τύχη. *Aut certe Lia propterea ſic locuta eſt, quod adhuc gentilitatis conſuetudinem*

dinem retinebat. Si vis autem obiter plura de uſu vocabulorum a *fortuna* deductorum, conſulas ejuſdem I. Retractationum. Scribit, quae citavimus, quaeſt. XCI. ſuper Geneſin: videſis & quaeſtionem XCIV. Alibi vero ſeniores Graeci τὸ Gad in Δαιμόνιον vertunt, & τὸ Meni in Τύχην. Jeſaiae cap. LXV. comm. 11. העֹרכים לגד שלחן והממלאים למני ממסך, *haghorcim lagkad ſchulcan ubemmemlaim lameni mimſach*; quod Munſterus transfert, *praeparantes Gad* (Jovi) *menſam, & implentes planetis libamen.* Graeci autem, ἑτοιμάζοντες τῷ Δαιμονίῳ τράπεζαν, καὶ πληροῦντες τῇ Τύχῃ κέρασμα, id eſt, *praeparantes Daemonio menſam, & implentes Fortunae vinum mixtum.* Utrique & hi & ille verbum verbo reddunt. A Munſtero etiam ſunt Rabbini, qui ſtellarum numerum & ſeptenatium per *Meni* ibi intelligunt, ut docet D. Kimchi in Radicibus & ad caput illud Jeſaiae; ubi Chaldaeus *idola* pro Gad ſubſtituit, & *Deos fictos* pro Meni. Syrus retinet ſolum *Gad*, ܓܕܐ. Sed vetuſta verſio Arabica in bibliotheca Arundelliana ita locum illum exhibet, مليتم الموايد الاصنام ومزجتم لها اجاجين الخمر *Inſtruitis menſas idolis, & miſcetis eis pocula vini mixti.* In eundem ſenſum Arabs Jaianus. Judaei Hiſpanienſes, *Los ordenantes a Jupiter meſa, y los hinchientes all' evento (de los planetas) de templacion.* Atque ita expreſſim publica ſub reformationis Henricianae initia, YEE HAVE SET UP AN ALTAR UNTO JUPITER, AND HAVE GIVEN RICH DRINK-OFFERINGS TO THE PLANETS. Epiſcopalis dicta, FOR THE MULTITUDE, &c, TO THE NUMBER. Poſtrema, --- FOR THAT TROUP, &c, UNTO THAT NUMBER. Sic etiam Belgae nuperi, aliique. Priores vero Belgae, uti & Lutherus, retinebant *Gad* & *Meni*, ut nomina idolorum propria. Verſio autem quam D. Hieronymi vocant, habet, *Qui ponitis Fortunae menſam, & libatis ſuper eam*, uti & ejus ſequaces. In utroque igitur loco, tam Moſis quam Jeſaiae, τὸ Gad inter Numina commentitia cenſendum eſſe aequum eſt ut exiſtimemus, ipſamque Fortunam, ejuſque, uti vocant ſortem, ſidus fortunatum, aut militiam ſeu exercitum coeli (id eſt, גדוד השמים, unde nomen ortum putant nonnulli) qui Fortunae autor & diſpenſator Fati habitus eſt, eo denotatum. Etiam ad Jeſaiae locum D. Hieronymus τὸ *Gad*, non τὸ *Meni*, Seniores *Fortunam* reddidiſſe adnotat; & Latina etiam eorum apud eum verſio habet, *Paratis Fortunae menſam, & impletis Daemoni potionem*; ordine alio quam in codicibus excuſis Graeca verba proferuntur. *Mimſach* autem, ממסך, *omnes ſimiliter*, ait ille, *tranſtulerunt* κέρασμα, *mixtam potionem* intelligentes. De quo ſacrorum ritu magnus ille pater item haec ſubjungit; *Eſt autem*, inquit, *in cunctis urbibus, & maxime in Aegypto & in Alexandria, idololatriae vetus conſuetudo, ut ultimo die anni & menſis eorum qui extremus eſt, ponant menſam refertam variis generis epulis, & poculum muſto* (mulſo) *mixtum, vel praeteriti anni vel futuri fertilitatem auſpicantes. Hoc autem faciebant & Iſraelitae omnium ſimulacrorum portenta venerantes; & nequaquam altari victimas, ſed hujuſcemodi menſae liba fundebant.* II. Leam autem, mulierculam ſcilicet, ad aſtrologorum placita naſcenti puero bene ominatam eſſe, haud ita eſt mirum; cum etiam de horis, quas vocant planetarias, ſydere genethliaco, & quae ſunt hujuſmodi, apud nos etiamnum vetulis verba facere ridicula ſit ſolenne. Omitto, matheſin, arteſque ſetine omnes ſequiori ſexui, in Apocryphis Enochi, acceptas ferri. Aſtrologorum autem antiquiſſimi fata eorum qui naſcuntur a Fortuna, ſive Sorte, aut parte, quam vocant, Fortunae maxime ſuſpendi putabant. Atque inde περὶ τῶν ἐκτὸς, de re, inquam, familiari, militia, peregrinatione, magiſtratu, conjugio, opibus, nobilitate, & quae ſunt id genus alia, etiam omnia fere quae ad natum pertinebant, judicabant. Conſtituto enim themate genethliaco, a ſolis loco ad lunae per ſigna conſequentia putabant. Quot in eo numero partes, tot horoſcopo adjiciebant, &, ubi earum finis, ibi ſortem Fortunae collocabant. Sortem hanc velut alterum habebant horoſcopum, & alterum ab ea thema formabant. Et quemadmodum a themate primo ea potiſſimum quae τὰ σωματικὰ erant, ſeu ad ipſum natum, uti interna, ſpectare poſſint, petebant; ita in ſecundo illo, cujus prima ſedes erat ſors Fortunae, ſtudia, labores, & quae ſunt alia externa, quaerebant. Haec eſt illa *Fati ratio*, quam *in unam ſummam natura*, ut ait Manilius, *traxit*: lib. III. Aſtronomic.

Nam quodcunque genus rerum, quodcunque laborum,
Quaeque opera atque artes, quicunque per omnia caſus
Humana in vita poterant contingere, Sorte
Complexa eſt.

Labores autem illos, opera, artes, caſus, ſingulari vocabulo *Athla* vocat Manilius; ita ut prima ſedes, id eſt, ſors Fortunae, quae caeterarum magiſtra & dux cenſebatur, & veluti mater erat, eſſet primum Athlon; ſecunda, hoc eſt, ſors militiae, ſecundum Athlon; tertia, nempe ſors rerum urbanarum, tertium Athlon; eo modo deinceps de reliquis. De horoſcopo thematis, quod diximus ſecundum, ille;

Hunc Fortuna locum teneat, ſubeuntibus Athlis,
Ordine naturae ſicut ſunt cuncta locata.

Si quidem haec thematum aut Sortium ratio in veteri Syrorum matheſi locum habuerit, quomodo melius potuerit Lea filio Zilpae ominari, ſi *gentilitatis conſuetudinem*, ut verba ſunt B. Auguſtini, adhuc retineret, quam laborum, operum, ſtudiorum, id eſt, Athlorum, felicitatem, omnia demum quae felicem vitam conſtituunt, naſcenti exoptando? Et quidni illo aevo Syros etiam hoſce aſtrologorum doctos errores invaſiſſe putes? Prae tam priſco, fateor, aevo novitium eſt quicquid de coeleſtibus dodecatemoriis, & quae inde pendent, ſcriptum a ſtudioſis jam teritur. III. Verum a longe vetuſtiſſimis, imo nec a rerum primordio ita diſſitis, autoribus aſtrologiam emanaſſe merito volunt plerique, & Se-

thi poſterorumque ejus proximorum beneficium agnoſcunt. Recole de eo paulo ante dicta. Et Joſephus de eis, Σοφίαν τε τὴν περὶ τὰ οὐράνια καὶ τὴν τούτων διακόσμησιν ἐπενόησαν, *Sideralem ſcientiam ac coeleſtium rerum cognitionem excogitaverunt*, ut ex vetuſtioribus legitur, & a Gelenio vertitur, apud eum lib. I. cap. 3. Ruffinus; *Diſciplinam rerum coeleſtium & ornatum earum primitus invenerunt*. *Ornatus* ſeu διακοσμήσεως oomine ipſae Siderum diſtributiones venire videntur. Genebrardus ibi reddit, *Ont eſtes inventeurs de l'aſtrologie, & ont appliques leur eſprit a cognoiſtre la diſpoſition & eſtat des choſes celeſtes.* Idem ex eo obirer fuſiuſque memorant ſcriptores, maxime Graeci, ut ab illis velut Sethi parentis imitaroribus praeſtitum. Sic Zonaras, alii. Et praeter commentum illud ex libris Heooch ad tempora illa attingens, de Egregoris, ſeu Angelis ſub *filiorum Dei* nomioe filias hominum ſibi amore conjungentibus, eaſque artes omnimodas docentibus, veluti Chobabiele ἀστεροσκοπίας autore, Balciele ἀστρονομίας Sampſiche τῶν σημείων τοῦ ἡλίου, Sariele τῶν σημείων τῆς σελήνης, (de quibus amplitet ex veteribus Georgius Syncellus pag. 12, & 13. & ante ejus editionem Joſephus Scaliger in ootis Euſebianis, pag. 246.) habetur expreſſiſſima, e vetuſtioribus & receptis hiſce de rebus ſententiis, Sethi & aevi illius Sethianorum diſciplina, velut originaria, circa res aſtrologicas quae io divinas migrarunt. Michael Glycas in Annalium parte II. e ſcriptoribus priſcis, ſeu aliis qui vetuſtiorum ſenſum poſteris tradiderant: *Perhibetur*, inquit, *divinum angelum Urielum, cujus eſt inter aſtra ſtatio, deſcendiſſe ad Sethum & Enochum, eoſque de temporum anni, menſium, converſionum, ipſorumque annorum adeo diſcriminibus erudiſſe. Georgius tradit Sethum primum inveniſſe literas Hebraicas, ſigna coeleſtia, converſiones annorum, menſes, ſeptimanas; eundem ſideribus & ſtellis ſeptem erraticis indidiſſe nomina, de quibus agnoſcerentur.* Innuitur, puto, quod habet Georgius ille Cedreous de Setho, Τοῖς τε ἑπτὰ πλανήταις ὀνόματα τέθεικε, τῶν οὐρανίων κινήσεων σοφίαν ἐπινόησεν. Alii etiam eum *Deum* dictum voluere, διὰ τὸ ἐξαλλαγμένα τά τε Ἑβραϊκὰ γράμματα τάς τε τῶν ἀστέρων ὀνομασίας, ob ioventa illa. Sic Suidas in ΣΗΘ. Sed vero etiam ab ipſis Adae initiis ſtellis nomina indita, aliis admiſſum eſt. Unde Severianus epiſcopus Gabalenſis *Deum* ipſum ait Adae *nominaſſe luminaria, Arctum, Orionem, Pleiada, Heſperum, Phoſphorum*, alia: Ταῦτα, inquit, πάντα ὁ Θεὸς ὠνόμασε. μαρτυρεῖ Δαβὶδ λέγων, ὁ ἀριθμῶν πλήθη ἄστρων, καὶ πᾶσιν αὐτοῖς ὀνόματα καλῶν, *Haec omnia nominavit Deus. Teſtatur David*, in Pſalmo 147. 4. *dum ait, Qui numerat ſtellarum multitudinem, etiam cunctis illis nomina indens*, ſeu *nominibus ſuis vocans.* Ita legitur io ſermone V. ejuſdem Κοσμοποιίας, tomo VII. edirionis Chryſoſtomi Savilianae, pag. 626. Ad illud autem Davidis, & locum Iſaiae conſonum, cap. XL. comm. 26. David Kimchius ר״ל כי לכל אחד מהם יקרא שם הראוי לו: Senſus eſt, *Unicuique ſtellarum nomen indidit juxta facultatem ejus.* Numerum autem earum fingunt, ſcilicet tam inviſibilium nobis quam viſibilium (quas, dum Ptolemaicum harum numerum 1022 agnoſcunt, ſibi interim faciunt 1098, ut Kimchius utrumque ad locum citatum) perquam prodigioſum, id eſt, 29000140. qua de re videſis Abraham Ben Chaija in Sphaera mundi, cap. 10. Certe Plinius lib. II. cap. 41. *annotatas* neſcio unde ait *mille ſexcentas ſtellas, inſignes videlicet effectu viſuve.* Alii Semo Noachi filio aſtrologiae inſtaurationem priſtinae tribuunt. Albumaſar Arabs vetuſtus, Introductorii lib. V. cap. 9. de Noachi poſt diluvium poſteris locutus, *Inter quos*, inquit, *primum, ut aiunt, unus ex filiis ſuis Sem, avita memoria inſtructus, ſeu divino proprii ingenii dono illuſtratus, ſidereos curſus ſequens, effectus mirari coepit.* Et ab illis poſteritatem artem accepiſſe & auxiſſe, Abrahamum demum, Chaldaeorum ſiderali ſcientia imbutum, AEgyptiis antea ejuſce plane rudibus τὰ περὶ ἀστρονομίαν tradidiſſe, ſcribit Joſephus lib. I. cap. 9. atque ab AEgyptiis poſtmodum Graecos etiam artem accepiſſe. Unde etiam apud ſcholiaſten in Apollonii Argonauticōn 4. AEgyptios primum oomina ſtellis indidiſſe legitur. De vetuſtate autem aſtrologiae, qua ſtellaruoi & oomina & numerum & motus ea ſpectat, apud Graecos videſis Robertum Hueſium de Globis part. II. cap. II. & Iſmaelem Bulialdum in prolegomenis ad Aſtronomiam philolaicam. Atque ita quidem apud Syros tempore Jacobi pattiarchae ac Leae nomina obſervationum aſtrologicatum ſolennia inoleviſſe, ſi ſcriptoribus jam memoratis fides, admittendum eſt. IV. Certe domos duodecim innuiſſe ex reteri illa AEgyptiorum doctrina (quae Syriae ita accepta fertur) Homerus putatur in Iliados primo, ubi Deorum ſolenne per Africam duodecim, ad conſentum numerum, dierum iter oarrat, atque ſingulis domum a Vulcano factam tribuit. Sed & Homero recentiores hinc dodecatemoria ſua didiciſſe ſcripſere veteres. Ibi Euſtathius. Ὅτι δέδοται τόποι τινὲς τοῖς πλανήταις, οὓς οἴκους αὐτῶν καλοῦσιν οἱ νεώτεροι, ἐν οἷς αὐτοὺς ὄντας καὶ οἰκοδεσποτεῖν λέγουσιν. Ὁμήρου τοίνυν ἐνταῦθα εἰπόντος ὅτι ὁ Ἥφαιστος ἑκάστῳ τῶν Θεῶν δώματα ἐποίησε, γράφουσιν οἱ παλαιοὶ ὅτι πρῶτος Ὅμηρος ἔδωκε τοῖς ἀπὸ μαθημάτων ἀφορμὴν τῆς τοιαύτης δόξης, εἰπὼν ἐνταῦθα ἕκαστον τῶν Θεῶν ἴδιον οἶκον ἔχειν. Caeterum a Chaldaeis, id eſt, Syris, ſignorum primus numerus, quem longe antiquiſſimum etiam apud eos jure autumeris. Suadent, quae Ptolemaeus habet περὶ τῶν ὁρίων ſive de finibus plaoetarum terminatis ad diſciplinam Chaldaeorum ſimpliciorem & ſecundum trigona ordinatam, ab AEgyptiaca vero, id eſt, recentioti, haud parum diſcrepantem. Monimenta tamen de hac re apud AEgyptios pervetuſta ſe comperiſſe memorat. Verum & quod Homeri aevo apud AEgyptios tam ab antiquo erat uſitatum, ut fabulae (quod in naturae myſteriis olim plerumque fiebat) is obduceret faciem, vix eſt ut dubites, quin etiam runc temporis perantiquam repeterer id originem. Aſtrologiam autem a Chaldaeis ab AEgyptiis acceptam, variatimque auctam eſſe & novatam, ut alii plures, teſtis eſt Servius Honoratus in Georgic. I. qui ſignorum numeri duodenarii hoſce autores facit primos; idque quaſi Chaldaeis antea undenarius tantum fuiſſet: ad illud Virgilii de Auguſto:

Anne

Aune novum tardis ſidus te menſibus addas,
Qua locus Erigonen inter Chelaſque ſequentes
Panditur, &c.

AEgyptii duodecim eſſe aſſerunt ſigna; Chaldaei vero, undecim. Nam Scorpium & Libram unum ſignum accipiunt: Chelae enim Scorpii Libram faciunt. Item Chaldaei volunt aequales eſſe partes in omnibus ſignis; ſed pro qualitate ſui aliud ſignum XX, aliud XXX habere; cum AEgyptii tricenas eſſe partes in omnibus velint. Modo ergo ſecundum Chaldaeos locutus eſt, dicens poſſe eum habere locum inter Scorpium & Virginem; nam Erigone ipſa eſt Virgo. Sciendum deinde eſt voluiſſe majores in his ſignis eſſe Deorum domicilia; juxta quod ex Homero ante obſervatum. Verum tam Chaldaeis quam Syris, adeoque AEgyptiis illis vetuſtiſſimis, aſtrologica illa unde Fortunam & Fatum pendere volebant in uſu fuiſſe, teſtimonia jam dicta ſunt luculenta. Sed ſingulare quod habet Servius de Chaldaeorum ſignis undecim (cum apud Sextum Empiricum, alioſque, qui etiam in illorum diſciplinam acrius calamum ſtrinxere, duodecim illa admittantur ut indubia) non magis intelligo quam undenam fuerit quod Plinius lib. II. cap. XLI. habet de *vaſtitate coeli immenſa, diſcreta altitudine in duo atque ſeptuaginta ſigna.* Ut ſigna autem ac domicilia quotcunque (unde duodecim loci, ſeu thema genethliacum) ita etiam priſcis illis ſeculis ſortes, uti videtur, in uſu. Harum autem prae aliis illa, quam Fortunae dicunt. Vetuſtiſſimi AEgyptiorum mathematici, a Syris edocti, proprias fere omnium rerum & quaeſtionum ſortes in aſtrorum poſitu capiebant. Teſtatur ſcholiaſtes priſcus ad Tetrabibli part. III. Ἐπειδήπερ γὰρ, inquit, λαμβάνειν οἱ Αἰγύπτιοι κλήρους πάντων κεφαλαίων. ubi κεφάλαια pro titulis duodecim locorum, ſive rebus ſpeciatim a mathematico quaerendis, ſumuntur. Verbum ſane a rhetorum uſu acceptum. Κλήρους autem omnes illos, ſive ſortes, aut partes, uti nonnulli nominant, rejicit Ptolemaeus ut inutiles, praeter κλῆρον ſolummodo τῆς τύχης, id eſt, *Sortem Fortunae*, quam, vetuſtiſſimo aſtrologorum dogmate nixam, eodem cujus meminimus modo & nocturnis & diurnis geituris deduci praecipit. Lunae item apud AEgyptios antiquitus erat propria haec ſors, & ἀγαθὴ τύχη, quod Ebraeorum τὸ *Mazal tob*, & Targum Hieroſolymitani גדא טבא *Geda Taba* vertunt, appellabatur. Planetarum enim ſingulis propriae erant ſortes, ut Saturno νέμεσις, Jovi νίκη, Marti τόλμα, Soli ἀγαθοδαίμων, Veneri ἔρως, Mercurio ἀνάγκη, & Lunae ἀγαθὴ τύχη, de queis Hermes AEgyptius (nec tamen, ut puto, Triſmegiſtus ille; licet eum ita nominet Paulus Alexandrinus, dum Panareton ejus citat, uti & in Manilianis pag. 209. Nobiliſſimus Scaliger. I. Picus Mirandula adverſus aſtrologos VI. capit. XVIII. Eum *Hermetem quendam AEgyptium*, cujus opuſcula aliquot, partim e Graecis, partim ex Arabicis, aſtrologica, atque alia, ſuperſunt, rectius nominat.) Neque alius, puto, eſt quam is qui ab Abu Alchaſen Hali Ben Alchaſin Ben Hali Abdalla, hiſtorico veteri & diligentiſſimo Mahumedano, de poteſtate ſeu regno ampliſſimo, & ſimul diutino prodigioſiſſimoque, dodecatemoriis, etiam in ipſis rerum initiis, a Numine donato. Is penes me MS. ita pag. 272. de Hermete ſcribit.

وقال هرمس لما خلق الله عز وجل البروج
قسم مواعيدها في سلطانه فجعل للحمل
اثناعشر الف سنة وللثور احدعشر الف
سنة وللجوزا عشرة الف وللسرطان ثمانية الف
سنة وللسنبله سبعة الف سنة وللعقرب خمسة
الف سنة وللقوس اربعة الاف سنة وللجدي
ثلثة الاف سنة وللدلو الفي سنة وللحوت
الف سنه وصار الدور ثمانية وسبعون الف
سنة فكان لزحل منها خمسون الف سنة
والباقي لباقي الكواكب ولم يكن في
عادة الحمل والثور والجوزا حيوان وذلك
بثلثة وثلثون الف سنة ولا في الارض
عالم روحاني ولما كان عالم السرطان تكونت
دواب الماء وهم ام الارض ولما استقام الاسد
في سلطانه تكونت دوات الاربع من الدواب
والبهايم ولما دخل سلطان السنبله تكون
الانسان ادمانوس وحيوانس وخلقت الطيور
في سلطان الميزان

Dicit Hermes, cum Deus O. M. creabat zodiacum, diſtribuit ei periodos per dominia ſingularia; adeoque Arietis fecit 12000 *annos, Tauri* 11000, *Geminorum* 10000, *Cancro* 8000, *Virgini* (nam hoc loco non adjicitur Leo, uti etiam in contextu omiſſus erat Cancer, ſed in margine hic, nec tamen bene, ſuppletus eſt) 7000, *Librae* 6000, *Scorpioni* 5000, *Sagittario* 4000, *Capricorno* 3000, *Aquario* 2000, *& Piſcibus* 1000. *Et periodus integra ſic fit* 78000 *annorum.* (Unde plane dignoſcendum, juxta numeri annorum diminutionem continuam, Cancro tribuendos fuiſſe 9000, adeoque Leoni 8000; unde periodus illa conflatur) *Et Saturno ex hiſce erant* 56000 *anni; & reliqui, ſtellarum reliquis. Per regiminis autem vices Arietis, Tauri, & Geminorum nullum erat animal, id eſt, per annos* 33000. *neque in terris erat ſpirantium ſeculum. Cancri autem ſeculo bruta aquae, quae eſt Telluris mater, exſtitere. Gubernante vero Leone, beſtiae ortae ſunt quadrupedes, & pecora. Et cum regebat Virgo, homines orti ſunt, Adamus & Chiavanus.* Adam

dam & Eva proculdubio deſignantur. *Et in regimine Librae creata ſunt volucria.* En veterum circa res coeleſtes portentoſiſſima commenta, maxime de annorum ſeculorumque numero, qui illum Babyloniorum, aliorumque, qui aut ſtultitiae, aut vanitatis, aut impudentiae apud Ciceronem lib. I. & II. de Divinatione condemnantur, adeo ſuperat. Praeteritos ſcilicet voluere Babylonii ſibi, circa annos abhinc ſeptemdecies centum, aut plures, annos 47000, ſuaſque per illos obſervationes aſtrologicas obtendebant. Atque hic ſane anni ſunt, qui prodigioſis AEgyptiorum dynaſtiis abundantius ſufficiant. Alii autem de minori multo numero, ſed ſatis amplo, ab AEgyptiis obtenſo loquuntur; eos ſcilicet, circa annos abhinc 1150, obſervationes habuiſſe deſcriptas non paucioribus quam quinque millibus annorum, Babylonios autem a pluribus. Sic Simplicius ad Ariſtotelis I. de Coelo, comm. 28. Commento illi de coeleſtibus Hermetico perquam conſonum eſt illud de villarum & urbium numero, ex orientalium aliquorum, etiam ex Hermete illo, ſomniis, uti & de numero hominum ſemper ſuperſtitum. Haly Aben Ragel de Judiciis Aſtrorum parte VIII. cap. XXXIV. *In omnibus climatibus ſunt inter civitates & caſtra* 21600, *ſecundum numerum minutorum coeli.* Hermes dicit quod *numerus iſtorum minutorum reducatur ad quarta; & erit numerus omnium hominum qui ambulant ſuper terram* 46560000, *& cum moritur unus naſcatur alius, ſemper numero cuſtodito. In primo climate, quod incipit oriente, ſunt* 3100 *inter civitates & villas magnas. In ſecundo climate ſunt* 2713 *inter civitates & villas magnas.* Tot ſunt civitates & villae magnae. *In tertio climate* 3970 *inter civitates & villas magnas. In quarto* 2974 *inter civitates & villas magnas. In quinto* 3006 *inter civitates & villas magnas. In ſexto* 3100 *inter civitates & villas magnas. In ſeptimo* 2810 *inter civitates & villas magnas. Et in toto hoc numero ſunt in inſulis* 400 *civitates.* Mira nec mihi intellecta numerorum notio! Forſan illud *ad quarta* denotat مربع quadratum numeri praecedentis, qui, unico, ſed magno ſatis, adjecto, eſt 466560000, & ſcriptori negligentius intuenti ſimilis. Et civitatum ſingulares numeri priorem illum 21600 ſeptuaginta tribus excedunt. Utcunque vero ſortium quidem, ut in diſciplina apoteleſmatica momenti eximii, meminit Manilius, ſed cum duodecim locis confundit. Vide eum lib. III. ubi tamen expreſſim de Fortunae ſorte, ut principe:

Fortunae ſors prima data eſt. Hoc illa per artem
Cenſetur titulo, quia proxima continet in ſe
Fundamenta domus, domuique haerentia cuncta.

Item Julius Firmicus e veteribus, ut Petoſiride, Necepſo, Abraamo, aliis, partem Fortunae memorat, uti & Daemonis ſeu Agathodaemonis, atque hanc animae, ut partem Solis, illam corpori, ut Lunae partem, apoteleſmata ait dare, ſic lib. IV. cap. 10, & 11. Nec ſane alibi in teſtimoniis veterum typis editorum, quam apud Hermetem in Paulo Alexandrino, de Saturni, Jovis, caeterorumque jam dictis ſortibus quid, eo nomine, legiſſe me memini; niſi Albumaſarem, Abdilazi autorem Alcabitii, id genus Arabum alios, aut Guidonem Bonatum, ejuſque farinae homines inter veteres hic cenſendos exiſtimes. Neque vero illi planetarum tantum partes, qua tales, adeoque Fortunae, ſed & innumeras alias ejuſmodi repraeſentant, ſed non, puto, ſine veterum, qui interiere, autoritate. Videſis Albumaſarem, Introductorii lib. VIII. ubi rationem earum diſcutit, Alcabitium, Differentia V. Bonatum, partis IV. §. II. cap. II, *&c.* AEgyptiis Saturnum Νεμέσεως ἀστέρα dictum eſſe notat Achilles ad Arati Phaenomena. Δαίμονα autem, Ἔρωτα, Ἀνάγκην & Τύχην geniturae praeſides apud AEgyptios olim habitos eſſe ſcribit Macrobius Sat. I. cap. XIX. Qui certe lucem aliquam dat Hermeti, & mutuo hinc accipit. Verba Macrobii ſunt; *Argumentum caducei ad genituram quoque hominum, quae Geneſis appellatur, AEgyptii protendunt, Deos praeſtites homini naſcenti quatuor adeſſe memorantes,* Δαίμονα, Τύχην, Ἔρωτα, Ἀνάγκην, *& duo priores Solem ac Lunam intelligi volunt, quod Sol autor ſpiritus, caloris, ac luminis, humanae vitae genitor & cuſtos eſt: & ideo naſcentis Daemon, id eſt, Deus creditur. Luna* τύχη*; quia corporum praeſul eſt, quae fortuitorum varietate jactantur. Amor oſculo ſignificatur: neceſſitas, nodo.* Nec dubito ſane, quin cum Harpocrati leguminibus faciebant, rite exclamantes, Γλῶσσα τύχη, Γλῶσσα δαίμων, ad praeſides illos reſpexerint. Vide Plutarchum de Iſide & Oſiride. V. Sortem autem Fortunae, & ἀγαθὴν τύχην Lunae ab Hermete dicatam, idem ipſum eſſe, contra quam doctiſſimus Joſ. Scaliger ſentire videtur ad ſecundum Iſagogicum Manilii, quovis pignore certare auſim. Suadet non ſolum modus ille quo adinvicem ſe habent ſors & Luna, verum etiam vetuſtiſſimi ſed nondum editi aſtrologi, id eſt, Vettii Valentis Antiocheni, autoritas; qui ſub Ptolemaei tempora aut circiter, ni fallor, ſcripſit. Ut enim Neronis, Trajani, & Adriani, annorumque ejus, non ſemel meminit, ita & Antonini, Pii ſcilicet, ut liquet tum ex capite de Setho ex eo ſuperius adducto, tum ex alio loco libri quinti, περὶ ἡμέρας χρηματιστικῆς τε καὶ ἀπαρχῆς, ubi anni Antonini vigeſimi, poſt Adriani quartum, meminit: adeoque Ptolemaeo eſt coaevus. Quod & recte, puto, inde aſſerit etiam vir doctiſſimus Joannes Banbrigius, aſtronomiae nuper Oxoniis profeſſor, in Canicularibus ſuis cap. IV. Codicem ſcilicet meum olim illi libenter communicavi. Sed exiſtimare videtur Gerardus Voſſius Valentem hunc multo recentiorem, & eundem fuiſſe cum eo qui apud Zonaram, Cedrenum, Glycam, Conſtantino M. urbem ſibi cognominem aedificanti thema hujus natalitium, ejus juſſu, confecit, ut inde ſciretur quot annos eſſet duratura. Vocant eum quidem mathematicum excellentiſſimum Zonaras & Glycas. Sed & menſibus utitur AEgyptiacis; rariſſime Romani meminit nec Ptolemaei, ſed ſaepiuſcule Petoſiridis, & Necepſonis, quem τὸν βασιλέα aliquoties κατ' ἐξοχὴν vocat, & utriuſque loca integra aliquot citat, Abrami item, Orphei, Critodemi (qui

& Julio

& Julio Firmico lib. IV. memorantur) Sethi, Hermae, Aeſculapii, Timaei, Hermippi, Orionis, Apollinarii, & Eridae (qui dicitur ὁ παλαιὸς, καὶ Μούσαις μεμελημένος, σοφὸς ἀνὴρ, Ἐρίδας) autorum mentionem facit, & a Ptolemaica aſtrologia ſatis diſcordat. Veſtium perperam nuncupat Camerarius, qui paucula de planetis, ex primo ejus libro, Latine adjecit ad extremum fragmentorum aſtrologicorum. Et videſis Gerardum Voſſium de Scientiis Mathematicis cap. 37. §. 11. & in Addendis pag. 453. Sub Conſtantini autem tempora vixiſſe credibile non eſt, adeoque nec Valentem illum thematis Conſtantinopolis natalitii autorem fuiſſe, nec ſane ſcripſiſſe poſt Ptolemaei edita; ſaltem ſi modo quadripartitum illud opus ſit Ptolemaei, quod non admiſit Albumaſar; qui nec ſine ſequacibus. Sed ex virorum ſummorum judicio, Procli & Porphyrii, qui in illud commentaria edidere, aliorumque paſſim, Ptolemaeus libri illius autor eſt. At nemo, puto, dubitat quin Conſtantini ſeculo ſic tereretur aſtrologorum manibus Quadripartitum. Et ſi ediderat illud, dum vixit, Ptolemaeus, ita Vettium anteverterat annos circiter 160 editio, qua ſic non uſum fuiſſe, etiam & excuſſiſſe, virum aſtrologicis in nugis undiquaque diligentiſſimum, atque optimorum artis autorum tum indagatorem ſummum tum cenſorem, ne cogitari quidem poteſt; maxime cum ſciamus, etiam ex ejuſdem verbis, regiones ac gentes multas ſtudiorum ſuorum gratia cum luſtraſſe, nec ſumptibus omnino pepercisse. In prooemio ad Marcum, ſeu initio libri, quem diximus, IX. Παραδραμόντας οὖν, καὶ πολλὴν γῆν διοδεύσας, κρημάτων τε (legendum videtur κλιμάτων τε) καὶ ἐθνῶν κατόπτης γενόμενος, πολυχρονίῳ πείρᾳ καὶ πόνοις συνεχέσιν ἠξιώθην ὑπὸ Θεοῦ καὶ τῆς προνοίας βαθὺν καὶ ἀτάραχον λιμένος τυχεῖν & in eundem ſenſum alibi plura. Certe, ſi poſt Ptolemaeum vixerat, proculdubio etiam eum, ut autorem, inter quamplurimos, quos citare amat, adhibuiſſet. Is autem libro quarto Anthologiῶn caput habet cui titulus, Τῶν τεσσάρων [f. τεττάρων] κλήρων μερισμός, id eſt, *Quatuor ſortium diſtributio.* Quatuor autem illae ſortes ſunt, uti recenſet ille, ὁ κλῆρος τῆς Τύχης, ὁ Δαίμων, ὁ Ἔρως, & Ἀνάγκη. Et quod hic κλῆρον τῆς τύχης vocat, alibi libro primo, juxta tralatitium aſtrologorum morem, inveſtigare docet. Sors igitur Fortunae, & ἀγαθὴ τύχη, quae Lunae ſors, priſcis idem erat. Quis enim dubitet, eos, qui δαίμονα, ἔρωτα, & ἀνάγκην cum Fortuna ſive κλήρῳ τῆς τύχης numerarent, ἀγαθὴν τύχην, quae cum tribus illis recenſeri ſolita, intellexiſſe? Codex ille Valentis, quo utor, eſt MS. Chriſtophori Longolii ſumptibus olim exaratus, quem ex inſtructiſſima, quae V. Cl. Joannis Dee Londinenſis ſcilicet fuerat, bibliotheca mihi communicavit olim haeres ejus vir amiciſſimus Joannes Ponteſius civis Londinenſis, bonarum artium amantiſſimus, & de me optime meritus. In eo habentur ſeptem ejus libri, quos, quantum video, ad Marcum quendam inſcripſit, quem & alloquitur pauculis ante ſeptimi finem lineis. Sed ſubſcribitur, Οὐεττίου Οὐάλεντος, Ἀντιοχέως τῆς πρὸς Δάφνην ἀνθολογημένων βιβλίον ζ' τετέλεσται. Cur *Daphne* ibi, neſcio. Sequitur liber octavus: & dein adjicitur alter, quem nonum diximus, cujus prooemii initium, Οὐάλης Μάρκῳ χαίρειν. Habentur ibi quae ante ſcripta reſpiciunt. Sed neſcio quare ſubſcribitur, τέλος τοῦ β' βιβλίου Οὐάλεντος. Accedit dein de zodiaci locorum ratione in temporibus vitae diſtinguendis tractatulus, ſine autoris nomine, ſed miniato per ſe titulo inſignis; & dein, Ψηφοφορία τῆς Ἡλιακῆς ἐποχῆς. Ubi quidem non ſolum Romanorum menſium in calculo uſus eſt, ſed & temporum etiam Conſtantini multo recentiorum. Nec Pſephophoria illa magis ad Vettium ſpectat quam Ariſtoxeni & Alypii Muſica, Cleomedis ἡ κυκλικὴ θεωρία, Hipparchi in Aratea & Eudoxea ἐξήγησις, quae in codice illo ſimul jungebantur. Praenomen quidem Vettii apud Romanos haud ita ſatis frequens fuiſſe ſcimus. Non ita cognominis *Valentis*, quod tamen in uſu fuiſſe nemo neſcit tum ex eodem imperatoris cognomine, tum ex Donati Valentis & Fabii Valentis in Taciti hiſtoriis proxime tempora Vettii noſtri praecedentibus memoria. Fabium ait, lib. III. Anagniae natum, equeſtri familia, qui inter Vitellianos ſub Veſpaſiano in carcere interfectus. Certe ſub ea tempora itidem reperitur M. Vettius M. F. An. Valens, eques Romanus, qui Macedoniae quaeſtor, in Galliis item, Hiſpaniis, & Britanniis noſtriis, ſub Nerone, etiam & Trajano, cohortibus Romanis praeerat. Exſtat ſcilicet Arimini, prope portam S. Andreae, totius provinciae in ejus honorem inſcriptio ejuſmodi;

M. VETTIO M. F.
AN. VALENTI
QUAESTORI PROVINC.
MACEDON. QUAESTORI PLEB.
SEVIRO. EQ. ROM. PRAET.
LEG. PROV. NARBONES.
PLO. PROVINC. BRITANN.
LEG. XV. APOLLINAR.
PROVINCIA BRITANNIA
PATRONO.

Sic Gruterus in Theſauro, fol. 1002, 3, 4, & 5. e Pighio & Sirmondo, ubi notatur exſcriptum habuiſſe Sirmondum PLO, at Pighium POPULO. Atque ibi alia eidem conſulibus ſignatur Lucio Teleſino & Suetonio Paulino, id eſt, Neronis anno 13. uti & tertia, qua Trajanus memoratur, qui annos circa 30 recentior. Hunc fuiſſe Vettium Valentem noſtrum Antiochenum, non omnino quidem eſt quod exiſtimet quiſquam. Sed vero cum ex Valentiana familia tunc temporis illuſtri ita fuiſſe aliquot rebus publice agendis variatim praefectos apud Tacitum liqueat, etiam & Mucianum, in graviſſimis illis Vitellianorum & Flavianorum diſſidiis, magni nominis Flavianum cum copiis ſuis Antiochiam, ut cum exercitu ſuo Veſpaſianum Alexandriam, adiiſſe; uti ille libro Hiſtoriarum ſecundo. Et utroſque fuiſſe mathematicis, id eſt, aſtrologis, amantiores, haud ita aegre ſane admittendum eſt, aut e propagine jam dicti M. Vettii Valentis, veluti ſive avi, ſive patris, aliuſve ejuſdem familiae, ſive in Mu-

ciani comitatu, ſive alias, Antiochiam ſe in temporibus illis turbidiſſimis ſe conferentis, Vettium noſtrum Valentem fuiſſe, aut utcunque ipſum illuc ſe ſtudiorum gratia contuliſſe, adeoque *Antiocheni* nomen, licet nominis & familiae eſſet plane Romanae, fuiſſe ſortitum. Is autem, juxta ante etiam dicta, ſe magno labore & diſpendio, magniſque itineribus matheſin comparaſſe affirmat Vettius. Ἡμεῖς δὲ, inquit, πολλὴν μὲν χώραν διοδεύσαντες, καὶ τὴν Αἴγυπτον διελθόντες, διδασκάλοις φιλαργύροις περιπεσόντες, πολλὰς μὲν τῶν χρημάτων δόσεις ἐποιησάμεθα διὰ τὴν περὶ τὸ ἔργον ἐπιθυμίαν. Plura habet ille de partibus ſeu ſortibus illis IV. quae ad praedictiones pertinent. Sed Vettius etiam eodem libro, Ἐκ κλήρου, inquit, τῆς Τύχης, τοῦ Δαίμονος, Ἔρωτος καὶ Ἀνάγκης τὰ καιρικὰ πάθη καὶ αἱ εὐεργεσίαι καὶ οἱ κίνδυνοι παραλαμβάνονται. Caeterum & ipſum Valentis caput, in quo ille τῶν κλήρων μερισμὸς, horum ſcilicet quatuor, habetur, & uniuſcujuſque vis & locus in themate proprius explicatur, adjicere non pigebit, utpote quo non modo peculiares aſtrologiae loquendi formulae, minime ita obviae, reperiuntur, ſed etiam ea traduntur, quae iis quibus nugae hujuſmodi in pretio eſſe nondum deſiere, acceptiſſima fore non dubitandum eſt. Ὁ κλῆρος τῆς ΤΥΧΗΣ, inquit, παραδοθεὶς ἢ παραλαμβάνων ἐν χρηματιστικοῖς τόποις, ἀγαθοποιῶν ἀπόντων (ita MS. ſed ἐπόντων plane legendum eſt) ἢ μαρτυρούντων, εὐτυχίαν δηλοῖ καὶ προκοπὴν, πράξεις τε καὶ δόξας, καὶ πραγμάτων κατορθώσεις, καὶ προσδοκωμένων συντέλειαν, καὶ ἀπὸ νεκρικῶν ὠφελείας. Ἀποκεκλικὼς δὲ, ἢ ὑπὸ κακοποιῶν μαρτυρούμενος, ἥττονας μὲν τὰς πράξεις ἢ τὰς δόξας παρέχει. Ὁ ΔΑΙΜΩΝ παραδοθεὶς ἢ παραλαμβάνων ἐν χρηματιστικοῖς τόποις, ἀγαθοποιῶν ἐπόντων, καταθυμίους προαιρέσεις ἀποτελεῖ, κριτικούς τε καὶ εὐκατορθώτους λογισμοὺς, καὶ φίλων συμβουλίας ἐπωφελεῖς συστάσεις τε μειζόνων, δωρεάς τε καὶ δόξας καὶ εἰς τὰς ἐπιβολὰς εὐεπιτεύκτους, παρεπομένους τε τῇ διανοίᾳ, οἵαν πλείστην ἔχοντας. Παραπεπτωκὼς δὲ, ἢ ὑπὸ κακοποιῶν μαρτυρούμενος, μετεωρισμοὺς καὶ ψυχικὰς βασάνους ἐπάγει, ἀναισθησίας τε καὶ ἐναντιβουλίας, τὰ ἴδια ἁμαρτήματα κατορθώσεις νομίζοντας, καὶ ἄλλοις τὰς αἰτίας ἐπιφέροντας, τῶν δὲ πλείστων ἀστοχοῦντας· ὅθεν οἱ τοιοῦτοι ἐκκακοῦντες ἔσθ' ὅτε, καὶ καθ' ἑαυτῶν κινδυνῶδές τι μηχανῶνται, καὶ ὡς μανιώδεις διαλαμβάνονται, καὶ ἐν ἐκπτώσει [ἐκστάσει] φρενῶν γίνονται. Ὁ ΕΡΩΣ παραδοθεὶς ἢ παραλαμβάνων ἐν χρηματιστικοῖς τόποις, καὶ ἀγαθοποιῶν ἐπόντων ἢ μαρτυρούντων, εὐπεριφερεῖς ἐπιθυμίας κατασκευάζει, καὶ καλῶν ἐραστάς. Οἱ μὲν γὰρ περὶ παιδείαν καὶ ἄσκησιν σωματικὴν ἢ μουσικὴν τρέπονται· καὶ μεθ' ἡδονῆς κολακευόμενοι, τῇ μελλούσῃ ἐλπίδι ἀκοπίαστον ἡγοῦνται τὸν ἀγῶνα. Οἱ δὲ ἀφροδισίοις καὶ συνηθείαις θελχθέντες, θηλυκῶν τε καὶ ἀρρενικῶν, ἀγαθὸν ἡγοῦνται. Ἄρης μὲν καὶ Ἑρμῆς μαρτυρήσαντες, ἢ ἐπόντες τῷ τόπῳ, καὶ μάλιστα ἐν ἰδίοις ζωδίοις, παιδεραστὰς ποιοῦσιν ἢ ὑπ' ἀμφοτέροις φλογίζονται ἢ φιλόπλους τε καὶ φιλοκυνήγους καὶ φιλοπαλαίστρους. Ἀφροδίτη δὲ θηλυκῶν συνηθείας. ἔσθ' ὅτε μὲν οὖν καὶ στερχθέντες ἀποστέργουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἕκαστος τῶν ἀστέρων ὁ κεκληρωμένος τὸν τόπον, ἢ ἐπιμαρτυρῶν, ἢ παραλαμβάνων τὸν χρόνον κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, τὸ εἶδος τῆς ἐπιθυμίας κατασκευάσει. Καθόλου μὲν οὖν, κακοποιῶν ἐπόντων ἢ μαρτυρούντων, ἐπὶ βασάνῳ καὶ ζημίᾳ καὶ κινδύνῳ τὰ τῆς ἐπιθυμίας γίνονται. Ἐὰν δέ πως ὁ τοῦ Κρόνου σὺν τῷ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῇ Σελήνῃ συμπαρῇ ἢ ἐπιμαρτυρήσῃ, αἰσχρῶν καὶ ἀσελγῶν ἔργων ἐρῶσι, ἐπί τε ἀρρενικῶν καὶ θηλυκῶν φλογίζονται, καὶ περιβοησίας ὑπομένουσιν, ἢ μετανοοῦντες ἀμεταπιστεύουσιν ὑπὸ τοῦ πάθους νικώμενοι. Ἐὰν δέ πως ὁ τοῦ Διὸς συνεπιμαρτυρήσῃ, ἀξιοπίστως ἢ δυνατῶς τὸ γινόμενον ἔσται ἢ μυστικῶς. Ἄρεως δὲ καὶ Ἑρμοῦ ἐπόντων ἢ ἐπιμαρτυρούντων ἢ παραλαμβανόντων τὸν χρόνον, κακούργων πραγμάτων ἢ λῃστρικῶν αἴτιοι. Γίνονται γὰρ πλαστογράφοι, ἅρπαγες, θυρεπανοῖκται, κυβευταί, τεθηριωμένην τὴν διάνοιαν ἔχοντες. Ἐὰν δὲ καὶ ὁ τῆς Ἀφροδίτης ἐπιμαρτυρήσῃ, φαρμακοί, μοιχοί, αὐτόχειρες· ὅθεν κατὰ τοὺς ἐπιβάλλοντας χρόνους ἐγγύαις καὶ δάνεσι περικυλιόμενοι καὶ κακουργίαις, συνοχῆς ἢ κρίσεως πεῖραν λαμβάνοντες, ἐπικινδύνως διάγουσιν. Ἰσχυρὸς ὁ τόπος πρὸς πολλὰ ὑπάρχει· ὅθεν αὐτῷ προσεκτέον. Λαμβάνεται δὲ ὁ κλῆρος τοῦ Ἔρωτος ἡμέρας μὲν ἀπὸ τοῦ κλήρου τῆς τύχης ἐπὶ τὸν Δαίμονα, καὶ τὰ ἴσα ἀπὸ τοῦ ὡροσκόπου· νυκτὸς δὲ τὸ ἀνάπαλιν. ΑΝΑΓΚΗ παραδιδοῦσα ἢ παραλαμβάνουσα ἐν χρηματιστικοῖς τόποις, ἀγαθοποιῶν ἐπόντων ἢ μαρτυρούντων, οἰκείως μὲν ἐπάγει καὶ μείζονας συστάσεις, καὶ ἐχθρῶν καθαιρέσεις ἢ θανάτους· κακοποιῶν δὲ ἐπόντων, ἀντιδικίας καὶ κρίσεις ἐπάγει, καὶ ἐξοδιασμούς· ὅθεν καὶ περὶ προαίρεσιν διαπράξαντες ἀνιαρῶς διάγουσιν. Ἐὰν δέ πως τὸ σχῆμα κακωθῇ, τινὲς καταδικάζονται ἢ καθαιροῦνται. Λαμβάνεται δὲ ἀπὸ Δαίμονος ἐπὶ Τύχην· νυκτὸς δὲ τὸ ἀνάπαλιν. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τῶν ἀρρενικῶν γενέσεων καὶ χρόνων διεστάλη. Ὁμοίως δὲ κατὰ τὰ οἰκεῖα σχήματα τῶν παραδόσεων καὶ τὰ δυνάμενα χωρεῖν ἁρμόσει καὶ ἐπὶ θηλυκῶν γενέσεων. Sed haec maxime ex aliorum ſententiis, unde ſua congeſſit Vettius Florida illa ſeu τὰς Ἀνθολογίας. Nam alibi non ſemel, neglectis fere omnino amoris & neceſſitatis ſeu fati, id eſt, Veneris & Mercurii, ſortibus, binas illas Daemonis ſeu Genii & Fortunae, ut omnium potentiſſimas vitae praeſides ac gubernatrices, ſeorſim amplectitur, & huic corpus, illi animam, hanc Lunae, illam Soli tribuit, uti & Firmicus, Albumaſar, aliique. Κλῆροι, inquit, τῆς Τύχης καὶ τοῦ Δαίμονος σημαίνουσιν Ἥλιόν τε καὶ Σελήνην. Κοσμικῶς γὰρ ἡ Σελήνη Τύχη ὑπάρχουσα καὶ Σῶμα καὶ Πνεῦμα, περίγειος οὖσα, καὶ τὴν ἀπόρροιαν εἰς ἡμᾶς πέμπουσα, τὸ ὅμοιον ἀποτελεῖ κυρία οὖσα τοῦ καθ' ἡμᾶς σώματος. Ὁ δὲ Ἥλιος, Νοῦς, καὶ Δαίμων κοσμικῶς ὑπάρχων, διὰ τῆς ἰδίας ἐνεργείας καὶ φύσεως ὁρμῶν τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς διεγείρων περὶ τὰς ἐγχειρήσεις, αἴτιος πράξεως καὶ κινήσεως καθίσταται· quod ſcribit in capite περὶ χρόνων διαιρέσεως ἀπὸ κλήρου τῆς Τύχης καὶ Δαίμονος, unde & nos aliqua in notis ad Marmora Arundelliana, pag. 129. Et quae ibi tranſcripſimus, ea hic in codice manuſcripto proxime ſequuntur. Et nos ibi plura de Fortunae hac Sorte & Daemonis huc ſpectantia. Atque ex veterum uſu τῶν κλήρων ſic aſtris (unde Dii facti ſunt) aſſignatorum, opinor, apud Platonem, lib. V. de Legibus, velut ex appoſita receptaque locutionis formula, inter alia, monitum eſſe, in conſtituenda republica illa Magnerum τοῖς δώδεκα θεοῖς δώδεκα κλήρους θεῖναι, *duodecim Diis duodecim ſortes diſtribuere.* VI. Scilicet ex ſortibus hiſce & ſtellarum configurationibus cognatis fieri vetuſtiſſimis aſtrologis credebatur ἡ ἀποκλήρωσις τοῦ βίου, quam ex eis memorat S. Baſilius Hom. VI. in Hexaemeron, unde etiam & natalibus

natalibus & in vita humana diſcernendis συνθεμα vocarunt ἐξουσιαστικὰ configurationes ſtellarum fortiumque & invicem aſpectus, qua tum pollebant ipſae, qua τὴν ἐξουσίαν natis promitterent darentve. Vettius Valens lib. V. in capite περὶ τῆς περιπάτου τῆς Σελήνης ἐν τῇ νεομηνίαις τῆς ἀπὸ δὲ καὶ ταῖς ἑξῆς ζωδίοις, ſubjicit, Ὁ γὰρ ♃ καὶ ὁ ☉ ἀπὸ ☿ τόπου θεὸν καὶ βασιλέα δηλοῖ, περιβοήτους ταῖς φωσὶ καὶ ♀ καὶ ☿ καὶ ♄ διὰ δωρεᾶς παρέχειν ἐξουσιαστικὸν σύνθεμα. Et demum ſatis eſt ad rem noſtram ſuperque, ad hunc modum oſtendiſſe, veteri in aſtrologia, quae e Syrorum moribus revera ortum habuit, ſortem Fortunae, ſeu Fortunam bonam, & vitae, & bonorum externorum velut praeſidem ſeu ἔφορον fuiſſe in lucem prodeuntibus; atque hanc forſan potius voluiſſe Leam, quam Jovem aut aliquod aliud ſidus, cum fauſta acclamatione Zilpae gratularetur parturienti. *Mazal tob* enim, quo Ebraei recentiores τὸ *Gad* explicant, non Jovem magis quam Fortunam bonam ipſamve ſortem interpretari poteſt. Nam *Mazal* non hanc vel illam ſtellam, ſed locum aliquem, ad mathematicorum placitum, coelo deſignatum ſignificat, uti ſupra notavimus. Et cogitent eruditiores utrum τὸ Ἴζιλα Macedonibus ἀντὶ τῆς ἀγαθῆς τύχης uſurpatum (ſi Heſychio fides) a *Mazal* aut *Mazala* depravate manarit. Corrupti, ſaltem in prima ſyllaba, Heſychii codices eſſe nequeunt: an ii, unde ille hauſerit, ſatis integri, dubitare licet. Quicquid autem ſere de aſtrologorum myſteriis diximus, id, ut ad Syros trahatur, nemini mirum ſit; niſi quis ortas in Syris, & in caeteros propagatas, primum nugas, dicam, an artes, ejuſmodi, vetuſtatis expers, negaverit. Quod ſi hoc ſenſu verba Leae ſint intelligenda, eo ſane recidunt, quaſi *quod bonum, felix fauſtumque ſit genito* in votis habuerit, quod formulae veteri augurali conſonum eſt. Hinc Fortunam bonam, ejuſque ſortem (a qua caeterae omnes, uti a radice, deducebantur) in thematis conſtructione pro Dea habitam & a Graecis & a Romanis exiſtimarim, delubro item & ſacris honoratam. Solenne enim illis ΑΓΑΘΗΙ ΤΥΧΗΙ monimenta ſacrare. Et in proverbium abiit de inacceſſis aut arduis, Τύχην δεῖ καλεῖν, *Fortunam oportet invocare*, ut teſtatur Plato in Epinomide. Etiam Plato expreſſim ait, omnia humana gubernare, μετὰ Θεοῦ, τύχην καὶ καιρόν, in IV. de Legibus. Ἀγαθὴ τύχη Heſychio dicitur *Nemeſis* & *Themis*. Summa vero Nemeſis in homines praefectura agnoſcitur a Platone, lib. IV. de Legibus, ubi, Πᾶσιν ἐπίσκοπος, inquit, ἐτάχθη, *Omnibus epiſcopus inſpectorque conſtituitur*, & Δίκης ἄγγελος, *Juſtitiae nuncius*. Et de ea ſimul & Adraſtia affatim Platonici aliique obvii. Sed ita confunduntur bina ſortium celebriorum nomina, quemadmodum & interdum ἀγαθὸς Δαίμων cum ἀγαθῆς Τύχης. Habetur item Albae Juliae inſcriptio ſacra, apud Gruterum fol. 80. 1.

DEAE NEMESI
SIVE FORTU-
NAE
PISTORIUS
RUGIANUS
V. C. LEGAT
LEG. XIII. GORD. G.

Sed apud Graecos tum Ἀγαθῆς Τύχης, tum Ἀγαθοῦ Δαίμονος, fana fuiſſe, &, ſine adjectione Τύχης, liquet apud Pauſaniam in Boeoticis, Meſſeniacis, & Laconicis. Juſtitiae & Suadae ſororem facit, apud Plutarchum libro de Fortuna Romanorum, Alcman. Marmorum item quamplurimorum & foederum apud Graecos frontes Ἀγαθὴν Τύχην copioſius exhibent, qua de re etiam ad Arundelliana diximus. Inſcriptiones ſacrae Graecorum aliquot, Ἀγαθῇ Τύχῃ, habentur apud Gruterum, fol. 79. etiam Romanorum Graecae, τῇ Τύχῃ *Deae*, fol. 73. 1. & 75. 3, & 7. ſed Latinae apud eum complures *Fortunae*, quae plerumque cum epithetis, pro conſecrantis ingenio, ut *Omnipotenti, Salutari, Reginae, Adjutrici, Opiferae*, & ſimilibus; ut fieri ſolitum in Jovis, Junonis, Veneris, aliorum aris. Sacrificabant item *Fortunae Dubiae*, & *Fortunae hujus diei*, & *Numini Fortis Fortunae*; etiam & pluraliter *Fortunis*; apud eundem, 72. 2, & 3. & 79. 2. de quibus item Strabo lib. V. Nam ut *Bonae* erat Numen aedeſque *Fortunae* Romae alibique (cujus arae ſunt binae apud Gruterum, fol. 72. 5. & 1082. 1.) ita & *Fortunae Malae* (de qua Cicero, lib. III. de Natura Deorum, & Plinius lib. II. c. 7.) in Exquiliis. Et Plutarchus de Romanis, Τὰ τῆς Τύχης ἱερὰ, λαμπρὰ καὶ παλαιὰ, καὶ ὁμοῦ τι τοῖς πρώτοις καταμεμιγμένα τῆς πόλεως θεμελίοις γέγονε, *Fortunae delubra ſplendida apud eos ſunt, & antiqua, & tantum non cum primis Urbis fundamentis poſita*, & diu ante Virtutis, Honoris, aliorumque ejuſmodi Numinum celebriorum. Et compluria ejuſdem epitheta ſacra apud eum leguntur. Videſis Gruteri Theſaurum, fol. 250, & 1013. 8. Etiam ab Anci Martii aevo variae aedium Fortunae dedicationes ſupplicationeſque, ut ex Livio, Halicarnaſſenſi, Plutarcho, de Romanorum Fortuna, & in Quaeſtionibus Romanis, ſcimus. Habebatur quidem ſaxum in viculo Richmondiae (quae agri Eboracenſis pars eſt) Bowes dicto ibi effoſſum, in quo Virii Luppi (ita ſcribitur in Pandectis Florentinis, lib. II. D. tit. de Vulgari & Pupillari ſubſtitutione, §. 4.) Britanniae propraetoris & legati ſeu praeſidis, ut ibi ab Ulpiano vocatur, ſub Septimio Severo Auguſto, beneficium cohorti primae Thracum in reſtituendo illic ei balneo memoratur, cum inſcriptione hujuſmodi *Deae Fortunae*, quae ſimpliciter pro Bona priſcis ſumpta, unde *Fortunati* pro *Felicibus*, ut monet Servius ad AEneidos 3.

DAE.

DAE. FORTUNAE
VIRIUS LUPUS
LEG. AUG. PR. PR.
BALINEUM VI
IGNIS EXUST-
UM COH. I. THR-
ACUM REST-
ITUIT CURANTE
VAL. FRON-
TONE PRAEF---
EQ. ALAE VETTO.

Ita apud Guilielmum Camdenum in Brigantibus, pag. 595. ubi quadratarii neglectu DAE pro DEAE. Ante annos complures tranſlata eſt Cunningtoniam ad aedes jam viri nobiliſſimi Thomae Cottoni Baronetti, filii Roberti Equitis & Baronetti, qui eam illuc transferri curavit. Legitur item apud Gruterum, fol. 73. 5. ſed male ibi *Balingium* pro *Balineum* irrepſit. Aliae ſunt ejuſmodi. Non raro item *Fortunae Aug.* ut Numini Auguſti, aut Auguſtorum, inſcriptum; uti & *Genio Caeſarum*, aliorumque, qui τῇ Τύχῃ & Δαίμονι, ſic ut praefertur, pro Diis, ſimili invicem notione, habitis, reſpondent. Ariſtoteles quidem, ut deorum reliquorum negligentior, de Fortuna, ut rerum cauſa, diſputans, Εἰσὶ δέ τινες, inquit Phyſicorum lib. II. cap. IV. οἷς δοκεῖ εἶναι μὲν αἰτία ἡ τύχη, ἄδηλος δὲ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ, ὡς θεῖόν τι οὖσα καὶ δαιμονιώτερον, *Sunt autem quidam qui exiſtimant Fortunam eſſe cauſam, nec humano intellectui manifeſtam, utpote divinum quiddam exiſtentem, & Daemonis naturam ſignantius participantem.* Et de ea loquitur, quaſi inter cauſas apud philoſophos ſuperiorum ante illum ſeculorum haudquaquam cognita fuiſſet: qua de re ibi obiter, interpretes. Nec nomen ejus apud Homerum haberi, obſervatum eſt a Macrobio Saturnalium V. cap. XVI. Sed palam eſt, eam veluti rerum cauſam apud philoſophos, ut Platonem, Empedoclem, alioſque, memorari. Notat ibi Themiſtius, & Simplicius, etiam & Ariſtotelem τῆς ἀγαθῆς τύχης & φαύλης, ut vocum receptiſſimarum, ibi meminiſſe. Ubi & Simplicius adjicit, divinitatem Fortunae etiam apertius probandam ἐκ τοῦ προσκυνεῖν τὴν Τύχην ὡς θεὸν, καὶ ἱερὰ οἰκοδομεῖν αὐτῇ, καὶ ὕμνους εἰς αὐτὴν ᾄδειν, *ex eo quod frequentius adorant Fortunam ut Deam, & templa ei aedificant, & hymnos ei canunt.* Sic ille ad text. 47. ſed poſtea ad text. 67. ſingularem Fortunae divinamque circa generationem ſub luna univerſam dignitatem cultumque ex diſciplina veteri uberius & egregie adjungit, cum ſimulacro ejus ſymboliſque myſticis; ſcilicet clavum ei tribui, ὡς κυβερνώσῃ τὰ ἐν πόντῳ τῆς γενέσεως πλεούσας· καὶ τὸ πηδάλιον ἐπὶ σφαίρας ἱδρεύουσιν, ὡς δὴ ἄστατον τῆς γενέσεως καθυπονοοῦσι [f. καταθυμιοῦσης, vel καταδυνούσης] κέρας δὲ ἀμαλθείας ἐν τῇ ἑτέρᾳ τῶν χειρῶν καρπῶν, ὡς δὴ τυχεῖν πάντων θείων καρπῶν αἰτίαν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ πόλεων καὶ οἴκων καὶ ἰδίως ἑκάστῳ τιμῶμεν τύχας, ὅτι πόῤῥω διεστάντες τῆς θείας ἑνώσεως κινδυνεύομεν διαμαρτεῖν τῆς ἐπιβαλλούσης μεθέξεως. Καὶ δεόμεθα πρὸς τὸ τυχεῖν τῆς τε θεοῦ Τύχης καὶ τῶν ἐν τοῖς κρείττοσι γένεσι τὴν αὐτὴν ἐχόντων ἰδιότητα: quibus ſubdit, Καὶ ἔστι μὲν πᾶσα τύχη ἀγαθή. Suidas, Τύχη παρ' Ἕλλησιν, ἀπρονόητος κόσμου διοίκησις, *Fortuna Graecis eſt mundi gubernatio ſine providentia.* Nec ſolum ut Dea habita eſt, juxta illud Juvenalis:

Te facimus, Fortuna, Deam,

Sed ab intima vetuſtate in mores paſſim recepta velut Dea ſola habita eſt. Unde Plinius loco citato, *Toto mundo, & locis omnibus, omnibuſque horis, omnium vocibus Fortuna ſola invocatur, & una nominatur, una accuſatur, una agitur rea, una cogitatur, ſola laudatur, ſola arguitur, & cum conviciis colitur,* &c. *& in tota ratione mortalium ſola utramque paginam facit: adeoque obnoxii ſumus ſortis, ut ſors ipſa pro Deo ſit.* Certe cum Julianus haud parum infenſus Caeſarienſibus Cappadociae Chriſtianis ob idolorum fana deſtructa alia aliquot, ſummo odio eos proſecutus eſt: *Ubi vero poſtea Fortunae templum ſunt demoliti, plurimum toti urbi ſuccenſuit, & Graecos non adeo multos eam incolentes incuſavit; ac ſi quid durius perferendum ſit, tum ferendum pro Fortuna fuiſſe eis objecit,* ut Nicephorus Eccleſiaſticae hiſt. lib. X. cap. IV. VII. Singulare autem erat Romanis Fortunae, ut Deae, nomen *Primigenia*, de qua Livius Decadis III. lib. 9. & Decadis IV. lib. 4. cui aedes ſolennius voto a Sempronio Sopho in bello Punico promiſſa, & in colle Quirinali dedicata. De ea Plutarchus in Ῥωμαϊκοῖς, num. 107. Διὰ τί Ῥωμαῖοι Τύχην σέβονται Πριμιγένειαν, ἣν ἄν τις εἴποι πρωτογένειαν; id eſt, *Quamobrem Romani venerantur Fortunam primigeniam?* Nec omnino memorat ut a Sempronio inventam, ſed ut vetuſtiſſimam; eamque a regum tempore & diſciplina augurali priſca petit. Inde Praeneſte inſcriptio apud Gruterum fol. 75. 10.

L. ANTISTIUS
C. F. AEM. VETUS
AUGUR
FORTUNAE PRIMIG.
EX VOTO SUSCEPTO.

Ibique,

FORTUNAE
PRIMIGENIAE
L. RUFINUS
AEDIL. CURUL.
V. S.

Aliae ejuſmodi complures ibi ſequentes, conjunctis interdum Numinibus aliis, ut fol. 58. 9.

VENERI ET
FORTUN. PRIM.
SACR.
L. CALVIUS L. F.

Sic

Sic Ops, Jupiter, &c. Fortunae Primigeniae quandoque in inſcriptionibus ſocii: ut ibi apud Gruterum, fol. 1006. 4.

JOVI O. M. ET
FORTUNAE PRIMIGEN.
V. S. AL.
L. PRIMIGENIUS
CUM
FILIO TORQUATO
D. D.

Atque ego ſane Ἀγαθὴν Τύχην ſive operum, laborum, id eſt, Athlorum, nati, atque vitae velut univerſae dominam, quae recenter geniti modum felicitatis (uti docebant ſideralis ſcientiae periti) arcanis quaſi coeli tabulis deſcriberet, ſub Fortunae Primigeniae nomine intelligo. Et Jupiter puer, qui lactens cum Junone in gremio Fortunae Praeneſtinae olim ſedit, caſtiſſimeque a matribus cultus eſt, id ipſum ſatis aperire videtur. De ea re conſulas Tullium de Divinatione lib. II. Praeneſte etiam habentur marmora Jovi puero & Fortunae Primigeniae ſacra, ut apud eundem fol. 76. 6, & 7.

FORTUNAE
PRIMIGENIAE.
JOVI PUERO.
EX TESTAMENTO
TREBONIAE
SYMPHERUSAE
P. ANNIUS HERMA
HERES
L. D. D. D.

Et,

FORTUNAE
JOVIS PUERI
PRIMIGENIAE
D. D.
EX SORTE COMPOS
FACTUS
NOTHUS RUFICANAE
L. F. PLOTILLAE.

Verum conjecturae jam dictae venia danda eſt, neque velut ex tripode haec dicta volumus. Aliter vertunt τὸ *Gad* recentiorum plerique, ratione a Geneſeos cap. XLIX. comm. 19. ducta. Verum peculiarem ſcripturae ibi elegantiam magis miror, quam nominis etymon invenio: & ſatis frequentes ſunt in ſacris literis ejuſmodi elegantiae, ſeu alluſiones. Quod ſi pro *turma* ſeu *exercitu*, ut illi volunt, ſumatur; certe, ſi turmam illam ſive exercitum pro גדוד השמים *gedud haſchamaim*, id eſt, *militia aut exercitu coeleſti*, quo modo locum Jeſaiae quem jam adduximus explicat R. Aben Ezra in Geneſim, accipias, Fortunae themati non male conveniet. Reginam coeli, ſive Afrorum coeleſtem (de qua nos infra) eandem cum Fortuna coeli facit Philaſtrius. *Eſt*, inquit, *haereſis in Judaeis, quae Reginam, quam & Fortunam coeli invocat; quam & coeleſtem vocant in Africa, eique ſacrificia offerre non dubitabant.* Nec male forſan. Luna enim, id eſt, regina coeli, & Sors ſua pro eodem poſſent uſurpari. Verum in pleriſque Philaſtrius ille, ut ſemel admoneam, ſatis temere de haereſibus, quas vocat, illis priſcorum Syrorum. Nec omnino potis eſt fidem ſuam liberare in iis, quae ſaepius, velut ſomnia ſibi fingens, de eorum ritibus & numinibus audacter nimis obtrudit. VIII. Ut vero Fortuna, ſicut dictum eſt, invocata, velut geniturae, partui, rebuſque agendis apud veteres praeficiebatur, ita ex eadem tandem diſciplina inolevit, ut in urbium etiam natalitiis ipſa ut Numen primigenium eis adſciſceretur, nomineque ſingulari donaretur alio, ſed ut divino cognomine, urbis Fortunae dicto. Simplicius ad Ariſtotelis locum Phyſicorum ſupra citatum (floruit ille circa annum Chriſti DXXX) Fortunam ſumma in veneratione habitam aſſerens, etiam ante Ariſtotelem, nec initium venerationis ejuſmodi Stoicis, ut aliqui, tribuendum, Τὸ δὲ, inquit, τινὰς τῶν πόλεων τύχας τιμᾶν, καὶ ναοὺς οἰκοδομεῖν, ὕστερον ἔοικε νομισθῆναι· οὐ γὰρ ἔχομεν παρὰ τοῖς παλαιοῖς τινῶν πόλεων ἱερὰ ἱστορούμενα, ἢ ἑορτὰς ἀναγεγραμμένας, *Illud vero, quaſdam ex urbibus Fortunas venerari, & fana extruere, poſterius receptum eſt. Neque enim apud veteres Fortunarum urbium templa hiſtoriis tradita habemus, aut feſta eis dicata.* Certe urbs Ligurum aut Celtarum *Agatha* vocata Timoſtheni dicebatur Ἀγαθὴ τύχη, ut Stephanus περὶ πόλεων in Ἀγαθὴ. Certe etiam apud Gruterum fol. 72. 3. legitur dedicatio:

FORTUNIS ANTIATIBUS
M.' ANTONIUS RUFUS AXIUS
DAMASCO S. D. D.

Antii urbis Latii maritimae Fortunis, quas memorat Macrobius Saturnalium lib. I. cap. XXIII. Licet vero ait Simplicius recentius eſſe Fortunarum geniturae urbium cultum, nihilominus ex Varrone apud Plutarchum in Romulo habemus, Tarrutium philoſophum & mathematicum ſummum, ſeu potius Tarruntium (ut Solino in Polyhiſtore cap. I. nuncupatur) tam de Romae quam Romuli Fortuna ex utriuſque themate genethliaco, unde Fortunae ejuſmodi divinitas contrahi ſolita, praedixiſſe. Ἐπεὶ καὶ πόλεως (ut apud Plutarchum legitur) τύχην, ὥσπερ ἀνθρώπου, κύριον ἔχειν οἴονται χρόνον, ἐκ τῆς πρώτης γενέσεως πρὸς τὰς τῶν ἀστέρων ἐποχὰς θεωρούμενον, *Siquidem urbis Fortunam, ut hominis, efficit tempus, quod ad aſtrorum poſitiones obſervatur in primis eorum incunabulis ſeu natalibus.* Singulares coelitum poſiturae apud Solinum leguntur quidem, ſed rationi aſtronomicae nimium adverſae. Et cum apud aſtrologos veteres nihil magis obvium ſit quam ſortem Fortunae, Fortunam, & Fortunas (quae pro Fortunae ſimul & Ἀγαθοῦ δαίμονος ſortibus, veluti ſortium aſtricarum prae aliis potentiſſimis,

tentiſſimis, ſumi ſolent) in hominum genituris ut apotcleſmatum autores primarios conſiderare, etiam in urbium parile faciebant; qua de re ex veterum diſciplina fuſius Albohazen Halii filii Abenragel, Arabs, parte 7. de Judiciis aſtrorum cap. XX. *Procura*, inquit, *ut pars Fortunae & ejus dominus ſint in domibus Fortunae* (in urbis ſcilicet themate) *& pars aſpiciat lunam; quia a ſtatu partis & ejus domini & a ſtatu lunae & aſpectu ejus cum parte colligetur civitatis fertilitas & bonitas domini ejus & ſuae gentis,* &c. *Remove etiam Martem a parte Fortunae,* &c. Et ibidem cap. II. de tempore rebus generatim agendis, *Inſpicies ad partem Fortunae & ejus dominum & dominum domus ſuae, quia ſi eos omnes meliores facere poteris & fortunare, eſt complementum.* Et *Fortunae*, & *Infortunia*, velut nominibus illis prae aliis in coelo ex diſciplina priſca inſcripta apud eum, uti & Firmicum, millies occurrunt. Fortunae autem urbis ex aſtrorum judicio obſervatae denominataeque exemplum eſt ſingulare in Conſtantinopolis conditu. Valentem quendam mathematicum Conſtantini juſſu thema urbis e Byzantio veteri ortae natalitium obſervaſſe, indeque fortunam ejus indicaſſe, ex ante dictis liquet. Cognominem quidem ſibi fecit Conſtantinus, adeo ut vulgo, exuto *Byzantii* nomine, & *Antoniae*, diceretur *Conſtantinopolis*, etiam & *Nova Roma*. Sed vero recipi ſolet, quod tradit Euſtathius in Dionyſii Periegeſin, a Conſtantino Magno vocatam eam eſſe Ἀνθοῦσαν, quae revera non urbis ipſius nomen, ſed velut myſticum ejuſdem Fortunae tutelaris. Inde Chronicon Alexandrinum, Τὴν δὲ τύχην τῆς πόλεως τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀνανεωθείσης, ποιήσας θυσίαν ἀναίμακτον, ἐκάλεσεν Ἀνθοῦσαν, *Fortunam vero urbis a ſe inſtauratae, victima incruenta litata, Anthuſam vocavit*: quaſi *Florentiam*. Ubi etiam narratur, cum feciſſe ſibi ſtatuam e marmore inauratam βαστάζουσαν ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ τὴν τύχην τῆς αὐτῆς πόλεως, *quae dextra geſtabat Fortunam ipſius urbis.* Qua poſtea in Hippodromo collocata, & Fortuna & Imperator ipſe in ea adorandi erant. Hac de re item Joannes Antiochenus MS. in bibliotheca Oxonienſi publica, λόγῳ ιγ'. Τὴν δὲ τύχην τῆς πόλεως τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀνανεωθείσης, καὶ εἰς ὄνομα αὐτοῦ κτισθείσης, ποιήσας τῷ Θεῷ θυσίαν ἀναίμακτον, ἐκάλεσεν Ἀνθοῦσαν, *Fortunam autem urbis ab eo inſtauratae, & nomine ſuo conditae, peracto Deo ſacrificio incruento, vocavit Anthuſam.* Quod circa tempus Concilii primi Nicaeni apud chronologos dicitur factum eſſe. Eum etiam Fortunae hoc ſenſu Romanae Conſtantinopoli poſuiſſe ſimulacrum ait Zoſimus lib. II. Et bene quidem Petrus Gyllius in Topographiae Conſtantinopolis lib. II. cap. XXII. *Veriſimile videtur Conſtantinopolitanos eam celebraſſe feſto die, ut in antiqua Roma celebrabatur, tam ab indigenis quam externis, in eodem die & templo in quibus olim Parilia* (natalitia veteris Romae notiſſima illa temporis verni) *nuncupata celebrari ſolebant.* Delubra Fortunae & ſtatuas Τυχαῖα vocitabant, ut apud Sozomenum lib. V. cap. III. & Nicephorum lib. XIV. & XLIV. Qui etiam de Juliani Fortunae Conſtantinopolitanae cultu. Certe etiam diu poſt Chriſtianiſmum receptum non exigua illic hujus ſuperſtitio. Scilicet ſub Anaſtaſio, circa annos a Conſtantino 160, narrat ex anterioribus Zonaras, ἄγαλμα τῆς τύχης τῆς πόλεως, *ſtatuam Fortunae urbanae*, muliebri figura aeneam fuiſſe, quae pedem alterum in navi coram ſe poſita, itidem aenea, poſuit, nonnullibi illic ſervatam (utpote in urbe maritima, & a commerciis ac navigatione felici) cujus navis vel vetuſtate corruptae, vel per inſidias contuſae, fragmenta quaedam ablata eſſe: ex eo autem naves onerarias amplius non appuliſſe, ſed, eum prope acceſſiſſent, ventorum vi repulſas eſſe; ac, niſi naves longae multis concitatae remigibus ſarcinas earum in urbem pervexiſſent, populum fortaſſis fame periturum fuiſſe. Duravit aliquamdiu infortunium hoc, nempe uſque dum qui rebus illic praeeſſent, diligentiſſime conquiſitis fragmentis illis, & nave Fortunae in integrum reſtaurata, expeditam ſic redderent navigationem, & mare adverſis ventis liberum. Sic Zonaras. Addit autem ſuperius allatis Joannes Antiochenus, Ἥτις πόλις ἐκτίσθη ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ Φιδαλίας· καὶ ἐκάλεσε τότε τὴν τύχην αὐτῆς Κεροήν. Τὴν δὲ αὐτὴν Φιδαλίαν ἠγάγετο Βύζας ὁ τῆς Θρᾴκης βασιλεὺς μετὰ τὴν τελευτὴν Βαρβύσου τοῦ πατρὸς αὐτῆς, τοῦ τοπάρχου καὶ φύλακος τοῦ αὐτοῦ ἐμπορίου· ὅς τις Βαρβύσιος μέλλων τελευτᾷν, ἐκέλευσε Φιδαλίαν ποιῆσαι τεῖχος τῷ τόπῳ ἕως θαλάσσης, *Initia urbis hujus debentur Phidaliae, quae vocavit tunc Fortunam ejus* (urbis ſcilicet a ſe conditae) *Ceroen. Phidaliam autem hanc Byzas Thraciae rex in uxorem duxit poſt mortem Barbyſii patris ejus, toparchae & cuſtodis emporii ejuſdem. Barbyſius moriturus Phidaliae in mandatis reliquit, ut faceret loco murum uſque ad mare.* Hic vetuſtiſſimum Fortunae urbanae nomen, etiam ex ſeculis mythicis. Nam Byzas ille filius ab Euſtathio dicitur Κεροέσσης, filiae Ius, uti & Stephano filius Κεροέσσης (pro eadem: unde Κεροὴ apud Joannem Antiochenum nata) filiae Ius & Neptuni. Quaſi ab omni aevo Fortunae urbanae fuerint ſic adſcitae. Forſan idem reſpexit illud ex Virgilii ore AEneidos I. de AEnea:

> ------ *Dum quae fortuna ſit urbi*
> *Miratur.*

Certe ut ex aſtrologica thematis urbis qualiſcunque conditae genethliaci ratione Fortunam, Genium, ſeu Fatum ejus eliciebant veteres, ita videtur conſtellationum ſimul congeries urbis fundamentis ac Fortunae ejus in eo propria tranſiiſſe apud eos in numen ei tutelare, generalius quidem Fortunam ejus appellatum, ſed nomine aliquo ſingulari inſuper, velut myſtico, deſignatum, quo Fortuna ejuſmodi aſtrica innueretur; ut Conſtantinopolis Fortuna *Anthuſa* dicta. Nec ita vero diſſonum eſt plerumque nomina ejuſmodi ſumma religione ſic celata eſſe, & poſtmodum, ſaltem in vulgus, pronunciari, ut plane ſecreta, vetita; quemadmodum de Romae nomine ſecreto teſtantur Plinius lib. III. cap. V. & lib. XXVIII. cap. II. Solinus cap. I. Macrobius lib. III. cap. IX. praeter Plutarchum in Problematibus Romanis; ne ſcilicet evocatio numinis tutelaris in urbis (ita credebant) perniciem facilior ab hoſtibus fieret, ſi nomen illud ſecretum, id eſt, proprium, evocan-

evocantibus cognitum eſſet. Unde etiam tradunt Angeronam, ut Silentii ejuſdem nominis Deam, Romae cultam, & Verrium Romanum neci datum, quod contra interdictum id eloqui auſus eſſet. Ex antiquis refert Macrobius nomina aliquot, quorum hunc Deum alii, alii illum ſecretum hoc fuiſſe autumarint. Inter alia etiam Angerona ipſa recenſetur; aliis potius, quibus libentius accedit ille, *Opem Conſiviam* verum nomen fuiſſe aſſerentibus. Somniat Annius Viterbienſis ad Beroſum ſuum, nomen illud arcanum fuiſſe *Romaneſſum.* Fidem ſuam liberet ipſe. Sed mirum eſt interea viros aliquot doctos veteris Romae nomen Secretum fuiſſe etiam *Anthuſam*, quo Conſtantinopolin donavit ſuam conditor. Sic quidem Philadelphus apud Politianum lib. I. epiſt. II. Nicolaus Erythraeus in praefatione ad Indicem in Virgilium; quod & alii recipiunt ut non contemnendum, ut Ortelius in Theſauro Geographico, in verbo *Roma.* Sed apud veteres puto nihil ejuſmodi repertum. A Nova Roma ad veterem incogitanter tranſlatum eſt nomen. Sed ſatis ſuperque de veterum affaniis circa Fortunae aſtrologicae numen; de quibus id vere dici poteſt, quod de iſtiuſmodi rebus ſcripſit Plutarchus in Romulo, Ταῦτα μὲν ἴσως καὶ τὰ διαυτὰ τοῦ ξένου καὶ περιττῷ θαυμάζεται μᾶλλον, ἢ διὰ τὸ μυθῶδες ἐνοχλεῖ τοὺς τυγχάνοντας αὐτοῖς, *Haec & illiuſmodi alia forte ob nimiam curioſitatem magis lectoribus placebunt, quam ob fabuloſam eorum naturam turbabunt.* Quod quidem de reliquis in Syntagmatis hiſce ſequentibus merito ſatis dicendum.

CAP. II.

De TERAPHIM *Labanis. Ritus in eis conficiendis. Tzilmenaia. Ephod & Teraphim Michae. Manum ſacerdotis ſacrare, quid. Quamdiu ſculptile Michae colerent Danitae. Ephod & Teraphim apud Hoſeam.* Ῥαβδομαντεία *&* Βελομαντεία *orientalium. Quam varie vertant Graeci* τὸ *Teraphim.* מחוי *Mechavi Chaldaeorum. Zabiorum imagines Soli & Lunae dicatae, ad oracula reddenda:* στοιχεῖα *Graecorum, &* στοιχειωματικοί. *Ptolemaei Carpus, & Haly commentarius, explicati. Vultus Coeleſtes. Virgo, in primo decano Virginis, ſphaerae Perſicae, ſymbolum nativitatis* JESU, *eximiis mathematicis Albumaſari & Rogero Bachoni. Alexeteria aſtrologorum. Palladium Trojanum quis fecerit. Id genus alia. Daemoniorum* προσαγωγίας. *Statuae ſpiritu plenae, apud Hermetem. Angelorum nomina obſervare, mos vetuſtiſſimus. Apuleii* Βασιλίδις *Gerebertum, id eſt, Sylveſtrum* II. *Papam, caput fudiſſe ſcribunt aliqui, quod reſponſa daret. Abacum a Saracenis acceptum Chriſtianis primus dedit. Conjectura in G. Malmesburienſem, hiſtoriam mathematicam recitantem. Exordia curſus planetarum. Thema geniturae mundi, ex AEſculapii ſcriptis a veteribus traditum. Balaei de Rogero Bachone retractatio. Capita magica conflata ab illo, & a Roberto Lincolnienſe. Chaldaeorum Jynges.* στρόφαλος ἑκατικὸς *quid. Lux Syneſio. Rhombus magicus, apud poetas, idem quod Hecaticus Strophalus, aut ab eo. Theocritus explicatus. Hecate, maleficarum Venus,* ἴυγξ Ἀφροδίτης *in Pharmaceutria, quid. Lux Pindaro.* ἐπὶ μαγείαν τύποι. Συμβολικαὶ δαιμόνων μορφαί. *Taliſman Arabum. Abraxas Baſilidianorum Deus. Abraxas &* Νεῖλος, *literis numeralibus, numerum dierum anni communis monſtrant. Id priſcis myſticum. Amuletum adverſus febrem, Abracadabra, unde. Q. Serenus Samonicus. Ob, Pythoniſſae ſpiritus, & Oboth.* ἐγγαστρίμυθοι. *Baal & Baalath Ob. Ritus initiatorum* τοῦ *Ob. Jideoni. Nugae Ebraeorum de Jadoa animali. Unde Jideoni dictum,* ἐπαοιδοί, περισκόποι, γνῶσται. *Ob* θελητὴς *etiam redditur. Mortuos conſulendi ratio.*

IMagines illas quas furata eſt Rahel, Ebraei vocant תרפים *Teraphim* Gen. cap. XXXI. comm. 19. Pro Diis eſſe habitas, teſtis eſt ipſe Laban, *Quare*, inquit ille, *furatus es Deos meos?* Jacobum adlocutus. Fictas eas ab aſtrologis, ut futura praedicerent, ſentit R. D. Kimchi, & humana forma factas, ita ut coeleſtis influentiae eſſent capaces, adnotat Abraham Aben Ezra theologus & aſtrologus Judaeorum maximus; atque ad eam mentem interpretatur *Teraphim*, quae pro liberando Davide, in lecto poſuit Michal uxor ejus, de qua hiſtoria eſt I. Sam. cap. XIX. Inter cauſas etiam, cur Rahel eas ſuſtulerit, hanc unam recenſent, ne ſcilicet Labani illarum inſpectione innoteſceret, per quod iter illa abierat. Ideo D. Auguſtinus Quaeſt. XCIV. in Geneſim. *Quod Laban*, inquit, *dicit, Quare furatus es Deos meos? hinc eſt illud fortaſſe quod & augurari ſe dixerat.* Capite enim praecedenti, ad Jacobum Laban, *Auguratus ſum quod benedixerit mihi Deus propter te.* Ita vertunt נחשתי *nichaſti* vetuſtiores; & de *praenoſcendo, probando*, ſeu *conjiciendo*, locum illum (qui eſt comm. 27.) intelligunt Ebraei. Imo & Aben Ezra augurium illud ad Teraphim Labanis refert. Utrum autem

ut

ut Dii colerentur Teraphim, utcunque Dii dicti, an vero divinationis tantum inſtrumenta haberentur; vetus eſt inter magiſtros controverſia, quod liquet ex Rabbi Simeone Ben Jochai in libro Zohar fol. 94. b. ad Geneſin. Modum autem ſeralem quo fiebant, ex Capitulis Rabbi Eleazaris, adfert Elias in Thisbi: *Mactabant*, ait ille, *hominem primogenitum, cujus caput torquendo praeſcindebant* (ita tranſtulit P. Fagius; Eliae autem ſeu Eleazaris, verba ſunt, מלקין את ראשו, *Molkin eth roſcho*, id eſt, *ungue ſecabant*, aut *manibus diſcerpebant, caput ejus.* Nam מלק *Malak* hoc ſenſu uſurpatur Levit. I. comm. 15. & V. comm. 8. ubi de avibus offerendis agit Moſes, quorum capita hoc ritu divellenda) *caput vero abſciſſum ſale & aromatibus condiebant, ſcribebantque ſuper laminam auream nomen ſpiritus immundi, qua ſuppoſita capiti ejus, ponebant illud in pariete, incendentes coram eo candelas, & adorantes coram eo. Atque cum iſtiuſmodi locutus fuit Laban.* Eadem fere paraphraſtes ille qui Ben Uzielis nomen in Pentateuchum falſo gerit. Sed ſuam illi praeſtent fidem. Is autem & Onkelos per צלמניא *Tzilmenaia* in Geneſi atque alibi vertunt *Teraphim. Tzilmenaia* vero *figuras, effigies* ſeu *imagines* ſignificant. Arabs item in dicto Geneſis loco الاصنام habet pro *Teraphim, idola, ſimulacra*, ſeu μορφώματα. Vocabulum Arabibus non infrequens, etiam ubi de Diis peculiari nomine cognitis locos Sacrae Scripturae vertunt. Horum in Sacris Literis occurrit ſaepius mentio. Judicum cap. XVII. com. 5. de Micha, *Fuit autem apud virum illum Micha templum Deorum: fecit quoque Ephod & Teraphim, & conſecravit manum unius filiorum ſuorum* (id eſt, ſacrificiis manum ejus implevit, quem ritum in Sacerdotibus initiandis habemus Exodi cap. XXIX. com. 24 & Levit. VIII. com. 27. & Judicum dicto capite, com. 12.) *qui factus eſt ei ſacerdos.* Male cultum Dei veri & idolorum ſeu Daemoniorum miſcuit hic Micha. Ephod enim & Levitam, de quo eodem capite, Deo vero proculdubio, Teraphim & conflatile & ſculptile Daemoniis ſacravit. A quibus tanquam a Deo Opt. Max etiam oraculum impetrarunt Danitae, ut ſequenti capite patet: nec fidem τῷ Ephod, quod ad Deum retulere, nec τοῖς Teraphim Daemoniorum ſeorſim habuere idololatrae: ideo utraque conſulenda, divino cultu utraque ſuſpicienda perperam duxere. De Ephod etiam a Gedeone facto videſis Judic. cap. VIII. & D. Auguſtinum in eundem librum quaeſt. XLI. & XLII. Sculptile & conflatile Michae Dii, ut videtur, fuere, queis Teraphim quidem ſacrabantur. Sed & ob egregium in divinatione eorum uſum etiam ipſi Teraphim ut Dii habiti. Tam ſculptile autem quam Teraphim & Ephod abſtulerunt Danitae, cum e ſedibus propriis in Lais urbem tranſmigrarint. Sculptile etiam, id eſt, פסל *Peſel*, ſacerdotio illi & cultu honorarunt עד יום גלות הארץ *aabd jom geloth haaretz*, id eſt, *uſque ad diem tranſmigrationis terrae*, quod legitur in Judicum cap. XVIII. com. 30. Ex ſequenti commate ſumitur *tranſmigratio terrae*, pro Arcae tranſmigratione a Palaeſtinis captae & in templum Dagonis aſportatae; tametſi non ante Manaſſis captivitatem ablatum illud idolum Michae tradat R. Joſe Ben Chilpetha (ſi is ſit autor τοῦ Seder Olam Rabba) cap. XXIV. & ita interpretatur verba illa dicti Judicum capitis. Atqui verba faciens de antro, ubi fons Jordanis, Benjamin Ben Jona Tudelenſis, *Ante antrum*, inquit, *ipſum oſtenduntur veſtigia arae ſive ſtatuae, quam Micheas quidam dicavit, a filiis Dan illis diebus cultae*: ita vertit Ar. Montanus. Huc ſpectat illud in calendario Judaico, quod diei XXIII. menſis Sebat apponitur, Jejunium. *Congregati ſunt omnes Iſraelitae contra Benjamin, propter pellicem & idolum Micha.* Ingens ille Iſraelitarum conventus capite viceſimo Judicum innuitur, & tam ad idolum Michae a Danitis cultum refertur, quam ad horrendum Benjaminitarum facinus. Uti hiſtoriam de Michae Ephod & Teraphim, ita quae habet Hoſeas cap. III. com. 4. intelligas: *Siquidem diebus multis*, inquit propheta, *ſedebunt filii Iſrael abſque rege, & abſque principe, abſque ſacrificio, & abſque* מצבה *matzebah*, id eſt, *ſtatua, abſque Ephod & Teraphim. Sacrificium* & *Ephod* ad verum cultum, *ſtatua* & *Teraphim* ad idololatriam referuntur. D. Kimchi, in radice תרף, de eo loco; אין זבח ליהוה ואין מצבה לעז״ ואין אפוד ליהוה ותרפים לעז״, id eſt, absque sacrificio, *reſpicit Deum verum*; absque statua, *cultum alienum, ſive numina Gentium*; & absque Ephod, *item Deum verum*; & Teraphim, *cultum alienum.* Idem ſcribit in commentariis ad dictum locum Hoſeae, tum ipſe Kimchi, tum Salomon Jarchi. De quo loco vide porro D. Hieronymum in Epiſtola ad Marcellam. Zacharias cap. X. comm. 2. *Teraphim locuta ſunt vanitatem, & divini viderunt mendacium.* Ezechiel cap. XXI. comm. 21. *Stetit rex Babylonis in bivio, capite ſcilicet duarum viarum, divinationem quaerens: expolivit tela, & interrogavit Teraphim, atque inſpexit jecur.* Quae verba D. Hieronymus, tempore futuro, ad hunc modum explicat, *Stabit in ipſo compito, &, ritu gentis ſuae, oraculum conſulet, ut mittat ſagittas in pharetram, & commiſceat eas inſcriptas, ſive ſignatas nominibus ſingulorum, ut videat cujus ſagitta exeat, & quam prius civitatem debeat expugnare.* Quod ſane divinationis genus non ſuccurrit alibi me reperiſſe. Non ita alienum vero eſt, quod Iſraelitis exprobrat Deus Opt. Max. apud Hoſeam cap. IV. comm. 12. *Populus meus lignum ſuum conſultat, & baculus ejus nunciat ei.* Ῥαβδομαντείαν certe inſectatur propheta, quae apud orientales in uſu, uti diſerte de Medis ſcribit Dio, teſte ſcholiaſte veteri in Nicandri Theriaca. Et de bacillorum ſeu virgarum ſortibus volunt praeceptum negativum LII. quo divinationes prohibentur, intelligi: vide, ſi placet, ad illud R. Moſem Mikotzi & Paulum Riccium. Verum de divinationum generibus aliis, quae in Sacris Literis, ad extremum hujus capitis. Ezechielis autem, quae attulimus, ita proferunt LXX. Στήσεται βασιλεὺς Βαβυλῶνος ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν ὁδὸν, ἐπ' ἀρχῆς τῶν δύο ὁδῶν, τοῦ μαντεύσασθαι μαντείαν, τοῦ ἀναβράσαι ῥάβδον, καὶ ἐπερωτῆσαι ἐν τοῖς γλυπτοῖς, id eſt, *ſtabit rex Babylonis ſuper antiquam viam, in principio duarum viarum, ut oraculum*

petat

petat, ut bacillum fervefaciat, & interroget ſculptilia: ubi ῥάβδον ad ῥαβδομαντείαν referrem, niſi ad virgas ſortium quo ſpectaret modo τὸ ἀναβράσαι, quod eſt, *fervefacio*, haud ſatis viderem. Pro *Teraphim* habent hic γλυπτὰ, id eſt, *ſculptilia*; in Geneſi autem εἴδωλα, in libro Judicum θεραφεὶν, in hiſtoria Michal & Davidis, κενοτάφια, Hoſea δήλους (quo vocabulo Urim etiam iis vocatur I. Sam. cap. XXVIII quod per δήλωσιν eadem mente Exod. cap. XXVIII. vertunt) Zacharia vero τοὺς ἀποφθεγγομένους. Aquila, teſte Hieronymo, vertebat per μορφώματα, nonnunquam per φωτισμούς. Targum Hoſeae מחוי *Mechavi*, id eſt, *annuntiantes*, vocat. Quiſquis autem δήλους, ἀποφθεγγομένους, φωτισμοὺς, ſive מחוי ea cenſet jure appellanda, & praedicendi ſive futura monſtrandi in iis fatetur ſimul facultatem, id eſt, δήλους eſſe τῆς ἀληθείας, quo nomine vocantur etiam Urim & Thummim, quorum ſanctitatem Teraphim ſimulabant, apud Syracidem cap. XLV. com. 10. Hujus generis fuere ſtatuae illae, queis arcendi mala ac oracula reddendi vis inerat, & de quibus frequens apud ſcriptores traditio. Aureas faciebant vetuſtiſſimi Orientalium Zabii, ſive Chaldaei, ex quorum libris plurima retulit R. Moſes AEgyptius, & argenteas effigies. *Has Lunae, illas Soli dicabant: & aedificaverunt palatia*, ut ſcribit ille in More Nebochim lib. III. cap. XXIX. *& poſuerunt in eis imagines, & dixerunt quod ſplendor potentiarum ſtellarum diffundebatur ſuper illas imagines, & loquebantur cum hominibus, & annunciabant eis utilia.* Quod optime cum eis quadrat, qui ſecundum praecepta aſtrologica τὰ Teraphim fieri ſolita, & ad certos ſyderum poſitus, volunt (quemadmodum ea quae ςοιχεῖα Graecis dicuntur) & ſecundum figuras in coelo creditas, uti velut ἀλεξητήριοι ſeu averrunci Dii eſſent, formata. Nec ſane quantum ad aſtrologicam rationem ſpectat, ςοιχεῖα a Teraphim differunt, niſi quod haec futuris praedicendis, illa arcendis malis fuerint deſtinata. Qui vero ςοιχεῖα formabant, ςοιχειωματικοὶ dicebantur. Eos ita meminit auctor Carpi, quod vulgus aſtrologorum Ptolemaei *Centiloquium* nominat: Τὰ, inquit, ἐν τῇ γενέσει καὶ φθορᾷ εἴδη πάσχει ὑπὸ τῶν οὐρανίων εἰδῶν. διὸ καὶ τούτοις χρῶνται οἱ ςοιχειωματικοὶ, τὰς ἐπεμβάσεις τῶν ἀστέρων σκοποῦντες ἐπ' αὐτά. Habetur tmemate IX. & in eo codice qui cum commentariis Haly Aben Rodoan, ſive is ſit Abugepher qui ea ſcripſit, olim prodiit, ita Latine redditur: *Vultus hujus ſeculi ſunt ſubjecti vultibus coeleſtibus, & ideo ſapientes, qui imagines faciebant ſtellarum, introitus in coeleſtes vultus inſpiciebant, & tunc operabantur quod debebant.* Mentem textus Graeci, fere verba vides. *Vultus* autem illi *coeleſtes* non modo XLVIII. conſtellationes globis depictas, verum innumeras & portentoſas etiam illas figuras denotant, quae Perſae, Indi atque AEgyptii cum unoquoque ſigni decano, ſeu quolibet decani gradu, aſcendere tradebant: quarum in numero eſt illa, quam in primo Virginis decano ſphaerae Perſicae collocant; virgo nempe pulcra, capillitio prolixo, duas ſpicas manu geſtans, reſidens in ſiliquaſtro, educans puerulum, lactans & cibans eum. Pro exemplo hanc magis attuli, quod non ſolum Alboaſar (quem falſo, ut docet J. Picus, Albumaſarem vocant) decanum illum, uti coeleſte unici Salvatoris Jesu nativitatis ſymbolum notaverit Mahumedanus, verum etiam inſignis ille mathematicus, & vir ultra ſane quam ſeculum ſuum tulerit doctus, Rogerus Bachonus Oxonienſis & Minorita, Alboaſaris ſententiam ſuerit amplexus. Opere enim tertio, quod ad Clementem quartum dedit, Alboaſaris verba ab Hermanno Dalmata Latine ex Arabico facta citat, ſubjungitque: *Intentio eſt, quod Beata Virgo habet figuram & imaginem infra decem primos gradus Virginis, & quod nata fuit, quando Sol eſt in Virgine, & ita habetur ſignatum in calendario, & quod nutriet filium ſuum Chriſtum Jeſum in terra Hebraeorum.* Et ad hanc rem ille liber cui titulus, *Ovidius de Vetula*, ad Virginem Mariam,

O Virgo felix, O Virgo ſignificata
Per ſtellas ubi ſpica nitet——

De quo libro, & hac re, vide, ſi placet, Robertum Holkot in Sapientiam lect. XXI. De decanis vero eorumque figuris Alboaſar ſeu Albumaſar ille ſatis in Introductorii parte VI. Eadem etiam, ex Aben Ezrae Initio Sapientiae, tranſcripſit Latine, cum AEgyptiorum monomoeriis, id eſt, figuris ſingulorum graduum uniuſcujuſque decani, ad ſphaeram Barbaricam Manilii nobiliſſimus Scaliger. Atqui, ad locum illum Carpi, Arabs Haly, *In hoc*, inquit, *capitulo vult Ptolemaeus multa imaginum ſecreta patefacere, & vultus, quos in hoc ſeculo eſſe dixit, ſunt ſpecies animalium & ſpecies plantarum; & ideo dicit quod omnibus iſtis ſpeciebus dominantur ſibi vultus conſimiles in coelo manentes: verbi gratia, Scorpio coeleſtis terrenis ſcorpionibus dominatur, & coeleſtis Serpens terrenis ſerpentibus. Et ſapientes imaginum inſpiciebant quando planeta de ſub radiis ſolis egrediebatur, & ingrediebatur hos vultus, cumque in aſcendente ponebant; & vultum quem intrabat, ſculpebant in lapide, & miſcebant cum eo alia ad haec neceſſaria, faciebantque cum eo ex aptatione vel deſtructione quod volebant: & vis illa in lapide multis temporibus durabat.* Ita reddidit ille Arabs. Scorpio ad hunc modum fictus ſcorpiones abigendi, morſuſque eorum curandi vim habuiſſe credebatur. Hiſtoriam de re ſimili citat Joſephus Scaliger in Epiſtola Gallice conſcripta ad Vazetum, ex Geographo Arabe. Et Crocodili imaginem plumbeam, ad crocodilos repellendos conflatam, igne ſolviſſe Achmed Ben Tolon AEgyptius Calipha dicitur, ut ex Arabum monumentis ſcribit Julius Scaliger Exercitat. CXCVI. tmem. 6. Spectare videntur & ad hanc artem ſeu καταστοιχειωμένας ſtatuae illae argenteae eo τετελεσμέναι loco, ubi collimitantur Thraces & Illyrii, adverſus barbarorum incurſiones, & ſub Conſtantio imperatore repertae, quas refert Olympiodorus apud Photium cod. LXXX. Palladium & huc refer, decantatum illud, & διοπετὲς, quod Joannes Antiochenus apud Iſacium Tzetzem, οὐκ ἐξ οὐρανοῦ πεσεῖν, dicit, verum Ἀσιόν τινα φιλόσοφον μαθηματικὸν τοῦτο ποιῆσαι, ὡροσκοπικῇ κλίσει, εἰς τὸ ἀπόρθητον εἶναι τὴν πόλιν ἐκείνην ἔνθα ἂν τοῦτο μένῃ πεφυλαγμένον, καὶ Ἀπόλλων' χαρίσασθαι αὐτὸ τῷ Τρωΐ. In commentariis nempe ad Lycophronem: *non e coelo*

e coelo deciſſe, ait, *ſed a mathematico factum.* Et pelle humana obducebatur, ſi veteribus fides, e quorum ſcriptis Euſtathius ita ad Iliados ζ. teſtatur: quod certe magorum ritus ſapit; uti & illud, quod ex oſſibus Pelopis ſit factum, referentibus Julio Firmico de errore profanarum religionum cap. XVI. & Clemente in Protreptico. Id voluit Arnobius adverſus Gentes lib. IV. *Quis*, inquit, *ex reliquiis Pelopis compactum eſſe Palladium prodidit? non vos?* Videſis item Iſidorum Peluſiotam lib. IV. Epiſt. CCVII. Mitto quae de urbis Neapoleos effigie olla vitrea incluſa, & Virgilii magi opera fabricata, memorat Arnoldus Abbas Lubecenſis hiſtoriae Slavorum lib. IV. cap. XIX. & id genus quae huc conferri poſſent innumera. Sed nugas Ebraeorum, de Baal Tzephon, ab his non ita alienas, dabit tibi caput proximum. Propius autem ad τ̃ Teraphim naturam accedunt imagines, quae non ſolum a ſyderum poſitura verum etiam διὰ τῆς προσαγωγῆς Daemoniorum, & oracula reddere & mala depellere ſimul putabantur. Προσαγώγιμα vero πνεύματα dicuntur Daemones Michaeli Pſello, cum invocati ſimulacra ſibi dicata ingrediantur. Hujuſmodi ſtatuarum vetuſtiſſima memoria. Hermes ille Ter Maximus in Aſclepio, *Ita humanitas, ſemper memor humanae naturae & originis ſuae, in illa divinitatis imitatione perſeverat, ut ſicut Pater ac Dominus, ut ſui ſimiles eſſent, Deos fecit aeternos; ita humanitas Deos ſuos ex ſui vultus ſimilitudine figuraret.* ASCL. *Statuas dicis, o Triſmegiſte?* TRISM. *Statuas, o Aſclepi. Videſne quatenus tuipſe diffidas? Statuas animatas ſenſu & ſpiritu plenas, tantaque facientes & talia; ſtatuas futurorum praeſcias, ea quae forte omnis vates ignoret, in multis & variis rebus praedicentes, imbecillitates hominibus facientes, eaſque curantes, triſtitiam laetitiamque pro meritis.* Propius a genuina lectione abeſt hic locus, uti traduximus: apud D. Auguſtinum de Civitate Dei VIII. cap. XXIII. aliter ſe habet; & corruptior eſt in ea, quae Apuleio tribuitur, verſione. Quod *animatas* ait *ſpiritu plenas*, idem eſt ac ſi diceret Daemone ſive angelo plenas, id eſt, ἀγάλματα θείας μετουσίας ἀνάπλεα, ſive *divino conſortio ſimulacra plena*, uti Jamblichus eas vocat, adverſus quem de eiſdem librum conſcripſit Jo. Philoponus. Vide Photium Cod. CCXV. Conſortium vero illud ſeu μετουσία, eſt angelorum ſeu daemonum, quos nomine ciebant, ſacris ad eam rem rite peractis. Innumera ſane apud magos angelorum nomina; neque ea a recenti aliquo, aut Honorio illo Thebano, repetunt originem. Plurima occurrunt in apocryphis Enochi, quae ab illuſtriſſimo Scaligero in Notis Euſebianis tranſcripta. Κεκρυμμένην etiam εἰδωλολατρείαν vocat Synodus Laodicenſis ἀγγέλους ὀνομάζειν καὶ συνάξεις ποιεῖν, quemadmodum legimus Codice Canonum C. CXXXIX. Et ſub perſona impiorum, qui Salvatoris JESU miracula calumniabantur, Arnobius adverſus Gentes lib. I. *Magus fuit, clandeſtinis artibus omnia ille perfecit. AEgyptiorum ex adytis angelorum potentium nomina & remotas furatus eſt diſciplinas.* Quin nomina angelorum obſervare jurejurando obſtringebantur Eſſenorum ſectae olim initiati, uti ſcriptum reliquit Fl. Joſephus; quos perſtrinxit forſan D. Paulus ad Coloſſ. cap. II. comm. 18. ubi περὶ θρησκείας τῶν ἀγγέλων agit. Nec potes hic non meminiſſe ritum evocandi tutelares urbium Deos, quem apud Macrobium comperimus. Daemonio autem plenum ſentiendum eſt ſigillum illud ligneum ab Apuleio Mago βασιλέα dictum, & tacito nomine cultum, de quo ipſe Apologia prima. Idem putandum de ſtatuae capite, quod Gerebertus ille Rhemenſis primum, deinde Raven. archiepiſcopus, & poſtea pontifex max. Sylveſter ſecundus dictus, a Saracenis Hiſpanienſibus, idque ad humanae curioſitatis ſatietatem, edoctus, in oraculum ſibi conflavit. G. Malmesburienſis de geſtis Regum Angliae II. cap. X. *De Gereberto fama diſperſit, fudiſſe ſibi ſtatuae caput, certa inſpectione ſyderum, cum videlicet omnes planetae exordia curſus ſui meditarentur; quod non niſi interrogatum loqueretur, ſed verum vel affirmative vel negative pronunciaret. Verbi gratia, cum diceret Gerebertus, Ero apoſtolicus? Responderet ſtatua, Etiam. Moriar antequam cantem miſſam in Jeruſalem? Non.* Sed reſponſo, de mortis tempore, deceptus eſt: cogitavit enim ille urbem Jeruſalem, oraculum autem ſacras aedes ſic dictas Romae voluit. Illic, poſtquam dominico, cui titulus *Statio ad Jeruſalem*, pontifex ille oraculi mentem non aſſecutus ſacra celebraſſet, miſere vitam finivit. Pontifex erat ſub Ottone III. anno Chr. DCCCC. XCVIII. Ei, ut videtur, Abacum inprimis debemus. A Saracenis enim accepit, & tantus magiſter per Europam divulgavit. Ita G. Malmeſburienſis, ubi arithmeticam, muſicam & geometriam illum in Galliam, uti exules, revocaſſe ſcribit, ſubjicitque, *Abacum certe primus a Saracenis rapiens, regulas dedit, quae a ſudantibus Abaciſtis vix intelliguntur.* Cur autem Joannem Papam XV. cum omnium fuerit conſenſu ſecundus Sylveſter, cum faciat is qui Malmeſburienſi impoſuit, omnino neſcio. Error eſt manifeſtus. Quod vero ſcribit, fudiſſe eum caput illud, *cum omnes planetae curſus ſui exordia meditarentur*, mirum ſi Phoebus intellexerit. Ubi enim & quae ſunt *exordia curſus planetarum?* An voluit, cum omnes ſimul ab ipſo ſectionis vernae, quae exordium eſt zodiaci, momento progrederentur? Certe verna aequinoctii ſectio καὶ ἄφεσις δὲ τῶν πλανητῶν δρόμου καὶ τέλος τῆς τῶν πλανητῶν περιόδου priſcis appellabatur, uti videre eſt apud Euſebium in Hiſtoria Eccleſiaſtica lib. VII. cap. XXVI. An de locis ſingulis planetis in mundi genitura apud vetuſtiſſimos aſtrologos tributis, locus ille potius intelligendus? Nam partem Cancri quintamdecimam in horoſcopo collocantes, cuſpide ſcilicet orientali, adeo ut caeteras domus omnes a partibus item decimiſquintis auſpicarentur, ad veterem thematis figuram, planetas ita diſponebant, ut quilibet decimamquintam partem domus ſuae, in eo themate, obtineret, Luna ſcilicet Cancri, Sol Leonis, Mercurius Virginis, Venus Librae, Mars Scorpionis, Jupiter Sagittarii, Saturnus Capricorni. Neque ſane hae nugae recentiores ſunt Petoſiride & Necepſone, *quorum prudentia* (uti Julii Firmici verba ſunt) *ad ipſa ſecreta divinitatis acceſſit.* Etiam hac in re hoſce ſecutos eſſe ait *Aeſ-*

culapium

culeium & Arabium, quibus potentiſſimum Mercurii Numen iſtius ſcientiae ſecreta commiſit. Ita ille in Mattheſeos tertio, idque ex Μυστηριακῶν Aeſculapii. An tunc *exordia ſua meditari* dicuntur planetae, cum omnes poſt retropedationem in ſecunda (ut aſtronomorum verbis utar) ſtatione, ſive juxta epicyclorum, ſive parallaxeon rationem calculum feceris, fierent directi? (quod tamen in luminaria cadere non poteſt, quae nunquam retrograda) an, cum linea a centro terrae ducta per omnium planetarum orbium centra tranſiret? Adi ſis Cenſorinum de die Natali, cap. XVIII. Senecam Naturalium Quaeſtionum libro III. cap. XXVIII. & Nicetam Choniaten in Theſauro Orthodoxae fidei, lib. I. cap. IX. An futilia omnia haec, in quae collimavimus? Nec enim eorum aliquod obſervatum eſſe, facile credendum. Facile autem credo, quid verba illa voluerint, nec monachum, qui primus ſcripſit, intellexiſſe, nec qui exſcripſerunt; in queis ſunt Florilegus & Ranulphus Ceſtrenſis. Iſtiuſmodi caput ex aere conflatum ab eruditiſſimo Rogero Bachone eſt in ore noſtratis vulgi, ſed non ſine injuria in illius matheſin, quam ſummam & a Daemonum praeſtigiis puram mouſtrant ſatis illius opera, quotquot nos legiſſe contigit. Et quicquid adverſus eum uti magum ſeu ἱεροδιάκονον J. Balaeus, inſcitia dicam, an in optimas artes malitia? editione Centuriarum prima ſatis incogitanter effutierat, id bene monitus omne non modo retractavit, verum in ea, quae tali & tanto viro digna ſunt, poſtrema recognitione etiam prudenter commutavit. Nec, quod hanc vulgi famam adſtruat, habent annales noſtri. Ex luto ejuſmodi quid Oxoniae fictum, & quaedam, quae etiamnum memorantur, fuiſſe locutum ſub Richardo ſecundo tradunt. Et Joannes Gowerus poeta noſtras cl. in Confeſſione Amantis Robertum Lincolnienſem antiſtitem ſub Henrico III. magicum opus ſimile adgreſſum, haud accurate ſatis momento temporis obſervato, fruſtra fuiſſe, ſcriptum reliquit. Non pigebit meminiſſe, hoc loco, Jyngas illas Chaldaeorum magorum, ſeu στροφάλους ἑκατικοὺς, id eſt, ſphaerulas plerumque aut cylindros aureos, Hecates dictos, characteribus variegatos, incluſum continentes ſapphirum, & loro bubulo tortos; quos rotantes, Daemonas invocabant. Proprie enim pertinent & ante alia, quae in veterum monimentis occurrunt, ad προσαγωγὰς, quas diximus, ſeu appropinquationes Daemonum, quae in conficiendis Teraphim etiam maxime in uſu, ſi paraphraſti, quem diximus, & R. Eleazari fides. De iis autem oracula Chaldaica ita praecipiunt, Ἐνέργει περὶ ἑκατικὸν (ſic lego potius quam ἑκατικῶν, ut edidit J. Obſopaeus) στρόφαλον, id eſt, *Operare circa Hecaticam ſphaerulam.* Quid vero fuerit, ad hunc modum, ſecundum quem nos jam nunc, Michael Pſellus explicat, Ἑκατικὸς, inquit, στρόφαλος σφαῖρά ἐστι χρυσῆ, μέσον σάπφειρον περικλείουσα, διὰ ταυρείου στρεφομένη ἱμάντος, δι' ὅλης αὐτῆς ἔχουσα χαρακτῆρας· ἣν στρέφοντες ἐποιοῦντο τὰς ἐπικλήσεις· καὶ τὰ τοιαῦτα καλεῖν εἰώθασιν ΙΥΓΓΑΣ· εἴτε σφαιρικὸν, εἴτε τρίγωνον, εἴτε ἄλλο ὅ,τι σχῆμα. Atque hinc capias viri AEgyptii Jyngas, quas narrat Syneſius in Encomio Calvitii, & Magorum, quas in περὶ ἐνυπνίων, ad quem librum de hac re conſulas licet Nicephorum Gregoram ſcholiaſten. Sphaerulam enim Hecaticam & id genus alia adnotavit: verſus autem, quos adducit de Hecates oraculo ad effigiem hujuſmodi conficiendam, accepit a Porphyrio, qui illos habet apud Euſebium Praeparaſc. Evangelic. lib. V. cap. VII. Ideo magis vero Jyngas & στρόφαλον Chaldaeorum non omiſimus, ut, in gratiam ſtudioſorum, decantatum illum Rhombum Magicum, ut Propertio dicitur, & ῥόμβον χάλκεον, ut Theocrito, ab his primi, nec futili conjectura, deduceremus. Utrique ſane, & Rhombus & Strophalus, inſtrumenta veneficorum ſolennia, utrique torti, utrorumque apud Chaldaeos ſeu Aſſyrios origo; eidem numini, diverſo licet nomine, utrique dicati. A veneficis tortos utroſque non eſt omnino cur quis dubitet, niſi qui utroſque ignorarit. Hecaticus Chaldaeis Initia ſua debere ſe fatetur, in iis quae nos ſupra; nec minus certe Rhombus magicus, ſi verba Simaethae ſtrigis apud Theocritum perpendantur, quae edoctam ſe ab Aſſyrio hoſpite profitetur, Ἀσσυρίω πὰρ ξείνοιο μαθοῖσα, ut poeta loquitur in Pharmaceutria. Rhombum item ἐξ Ἀφροδίτας δινεῖσθαι canit, id eſt, ſi verbum verbo reddideris, *a Venere gyrari* aut *circumvolvi.* Verum, tam confuſis Dearum apud antiquos nominibus, quis non videt, maleficarum hujuſmodi Venerem, ipſam fuiſſe Hecaten? Quod oſtendimus infra, ubi de Lilith agitur. Neque enim quis Hecaten a Luna aliam, ne puer quidem, opinetur. Lunam vero ſive Iſidem βραβεύειν τὰ ἐρωτικὰ, *rebus praeeſſe amatoriis*, antiquitus ſcripſit Eudoxus, apud Plutarchum libello de Iſide & Oſiride. Quod vulgus Veneti, id Lunae ſeu Hecatae priſci munus tribuebant. Et Hecaten veneficis Deam fere propriam ſtatuebant, & amoris conciliandi praeſidem. Hinc Phaedrae nutrix apud Tragoedum,

Hecate triformis, en ades coeptis favens,
Animum rigentem triſtis Hippolyti doma:
Amare diſcat, mutuos ignes ferat.

Neque vero quod ait Theocritus, ἐξ Ἀφροδίτας gyrari Rhombum, interpreteris, quaſi illum Venus movere diceretur: non ea mens loci. Perinde autem eſt, ac ſi cecinitſet, Rhombum ad ritus myſticos a Dea traditos circumverti (id quod voluiſſe videtur Pindarus Pythionic. Ode IV. ubi Venerem Rhombi memorat inventricem) ſive fabricatum eſſe ad vim Veneream ſeu Venereum aut Hecaticum Daemonem recipiendum. Uti enim ἐκ Θεοῦ pro *divinitus*, & ἐκ τῶν νόμων pro *juxta leges*, ita ἐξ Ἀφροδίτας pro modo quem obſervari juſſit Dea, aut qui illius ſacris rite eſt obſervandus, ſumitur. Recte igitur & ad rem noſtram verba illa interpretatur vetus ſcholiaſtes MS. per ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς Ἀφροδίτης κατασκευασμένος, quaſi, dominantibus Venereae poteſtatis ſyderibus, & ad ἀστερόεσσαν ἀοιδὴν, ut incantationem magicam vocat Nonnus Panopolita, factum Rhombum inſcriptumque voluerit elegantiſſimus poeta. Scholium illud accepimus ex V. Cl. Danielis Heinſii Theocrit. lectionum cap. VI. Non lac lacti igitur ſimilius, quam Rhombo magico Strophalus Hecaticus. Verum hactenus de imaginibus magicis, quae κατὰ μαγείαν τύποι. Euſebio libro jam citato, & συμβολικαὶ Δαιμόνων μορφαὶ Origeni adveṛſus

vetus

verſus Celſum IV. appellantur, nimius verba feci, quod non modo τὰ *Teraphim* Syrorum forſan enarrant, ſed etiam ab iis ſuam videntur originem, ſaltem vetuſtatem, repetere. Videſis Alex. Trallian. lib. XI, Luciani Pancratem AEgyptium in Philopſeude, Porphyrium apud D. Auguſtinum de Civit. Dei X. cap. XI. Mitto autem hic innumeras illas aſſanias, quae Hermeti, Marbodio, Thebit, Techel ſeu autori libelli de lapidibus filiorum Iſrael attribuuntur; ſigilla necnon ſyderum apud C. Agrippam, Paracelſum, & id genus nugas alias, quae *Taliſman* Arabibus vocantur, Judaeis vero Scuta Davidis. De Taliſman Arabum (quae eadem ſunt quae ςοιχεῖα, de queis diximus ſupra ex Ptolemaeo) Leunclavius in Pandect. Turcic. cap. CXXX. Ubi Apollonio Tyaneo, velut autori, ex Mahumedanorum libris tribuuntur. Certe eadem ipſa τὰ τοῦ Ἀπολλωνίου τελέσματα vocantur in Reſponſis ad Orthodoxos, quae Juſtini nuncupantur. Reſponſio XXIV. Εἰ Θεός ἐστι δημιουργὸς καὶ δεσπότης τῆς κτίσεως, πῶς τὰ Ἀπολλωνίου τελέσματα ἐν τοῖς μέρεσι τῆς κτίσεως δυνάται; καὶ γὰρ θαλάττης ὁρμὰς, καὶ ἀνέμων φορὰς, καὶ μυιῶν καὶ θηρίων ἐπιδρομὰς, ὡς ὁρῶμεν, κωλύεσιν. Et videſis quae ibi leguntur caetera. Arabice plerumque ſcribitur الطلسمات *Taliſmath*, & vetuſtum habeo autorem Anonymum Arabice MS. in quo plurima occurrunt de Taliſmath in urbibus celebrioribus orientis olim collocatis: *Atque omnium*, inquit ille, *horum Taliſmath* كان صانع الحكم فلعنوس *autor ſeu artifex fuit Polonus ſapiens*, quo Apollonium intelligi puto. Sed autoris in manuſcripto nomen ita interpolavit neſcio quis, ut etiam فليفوس videlicet *Philippus*, ut videtur, legi poſſet. Sed haec lectio plane interpola eſt, ut intuenti liquet. Sed & de Taliſmath conſulas illuſtriſſimum Scaligerum in Literis ad Caſaubonum. Sed & quod multa Scaligero vidiſſe accidit, & ſtudioſam, pro miro quo fuit ingenio, In ea feciſſe conjecturam, operae erit pretium ſummi viri verba ſubjungere: *Nihil*, inquit, *tam frequens eſt, quam haec ἔκτυπα in gemmis incluſa videre, etiam vetuſtiſſima. Ea nemo intelligit, niſi qui facienda curavit: & fruſtra illis interpretandis opera datur. Quot enim veriſimilia dici poſſunt, quorum nullum mentem eorum aperuerit? Veteres haeretici, praeſertim Valentiniani & Marcoſiani, multa ejuſmodi reliquerunt, quae hodie in antiquariorum loculis aſſervantur cum eorum Deo* ΑΒΓΑΞΑΣ. Memorant hunc eorum Deum Tertullianus, & Irenaeus Adverſ. haereſ. I. cap. XXIII. Epiphanius, alii. Myſtice etiam obſervabant, literis vocabuli Ἀβραξὰς numeralibus, numerum dierum communis anni, id eſt, CCC. LXV. contineri. Unde eſt fortaſſe quod D. Hieronymus in Amoſum, Abraxan eundem eſſe cum Mithra ſeu ſole tradiderit: temporis enim menſura a motu ſolis. Ita Nilum etiam Solem dixere, & a ratione facta, quod Νεῖλος eundem expleret numerum; veteres, inquam, Aegyptii: videſis Heliodori Aethiopicῶn lib. X, & Euſtathium ad παραγητίν. Certe vix dubito, quin amuletum illud ad hemitritaeum ſanandum, in quo conſcribi debet, ad magorum praecepta, *Abracadabra*, ab Abraxa primum fluxerit. Nominis enim veſtigia, in portento illo vocabulorum, ſatis parent. Et hac me pluſquam ſuadent tot ἐξάμματα & gemmae elementis ejuſdem inſcripta nonnunquam repetitis: quorum copiam habes in Gallicis Scaligeri epiſtolis ad Vazetum. Nec nuperum eſt inter magos remedium: memorat enim Q. Serenus Samonicus hoc carmine:

Inſcribes chartae quod dicitur Abracadabra,
Saepius & ſubter repetes, ſed detrahe ſummae,
Ut magis atque magis deſint elementa figuris
Singula, quae ſemper rapies, & caetera figes,
Donec in anguſtum redigatur littera conum.
His lino nexis collum redimire memento.

Praeceptor Gordiani junioris erat Samonicus. Haeretici vero Baſilides & Valentinus centum plus minus annos eum anteverterunt, & ſub Adriano & Antonino Philoſopho, puram religionem inquinarunt. Quid recentiores magi de periapto illo ſentiant, dicat Cornelius Agrippa de Occulta Philoſophia lib. III. cap. XI. Et videſis apud Baronium in Annalium tomo ſecundo plura de Abraxa atque ectypis Baſilidianorum, aut in addendis ad extremum tomi undecimi. Nos forſan plura hic quam par erat diximus, quae tamen, cum ab imperito non ſolum vulgo, verum & multis qui literis nomina dederunt, ſatis recondita fuerint, & prolixius narravimus, & ab ingenuis gratiam ingenue ſperavimus, & τοῦ παρέργου ita ἔργον adauximus. Reſtat ut de divinationum ſuperſtitioſarum generibus paucula nec vulgo trita fidem liberantes ſubjungamus. Aſtrologiam, ſortilegia, auguria, veneficia, & inſomnia conſulto praeterimus. Tria alia, quae magis ad uſitatum illum τῶν Teraphim ſacrandorum morem aut attinere poſſunt, aut eum forte quadantenus explicare, breviter oſtendimus. Ea ſunt, τὸ אוב *Ob*, & ידעני *Jideoni*, & *Mortuos conſulere*. De Ob & Jideoni Moſes Levit. XX. comm. 6. ubi pluraliter *Oboth* & *Jideonim* habes; de utriſque & Mortuis Deut. XVIII. com. 11. *Ob* vertunt plerumque *Pythonem*, ſeu *Magum*. Verum *Ob* ſpiritus erat ſeu daemon, qui ab immundis, & quae honeſte non poſſunt nominari, partibus, nonnunquam a capite ſeu axillis, ſive arioli ſive mortui, ſummiſſa voce, & quae ex telluris cavitatibus videretur egredi, nec audiri ſed a conſulente duntaxat mente concipi poſſet, reſponſa dabat. Ita Moſes Mikotzi in Praeceptis Neg. XXXVIII. Rambam in Jad Chazeka part. עכ"ום cap. VI. Paulus Riccius ad Mandat. Neg. XXXVI. ex libro Sanhedrin, qui eſt quartus quarti ordinis operis Talmudici. Et videſis hiſtoriam de Samuelis defuncti ſpecie Sauli repraeſentata a foemina, cujus ex obſcoenis Ob loquebatur, aut loqui creditus eſt, in I. Sam. cap. XXVIII. Foeminam, ſive Pythoniſſam, ſeu, ut LXX. vertunt, γυναῖκα ἐγγαστρίμυθον illam Scriptura nuncupat אשת בעלת אוב *Eſheth Baalath Ob*, id eſt, *mulierem habentem Ob*. Et Saul, *Divina*, inquit, *quaeſo, mihi*

Li in Ob, quod Seniores ita efferunt, Μάντευσαί δή μοι ἐν τῷ ἐγγαστριμύθῳ. *Ob* igitur hic ipſe ſpiritus ventriloquus. Pythoniſſa autem ipſa ſive ariolus, id eſt, *Baal* ſeu *Baaleth Ob*, hoc nomine nuncupatur. Saepiſſime autem ἐγγαστρίμυθοι vertitur τὸ אובות in Seniorum verſione: ſemel vero οἱ ἐκ τῆς γῆς φωνοῦντες, ſeu *qui ex ipſa tellure ſonum reddunt*, ut Jeſaiae cap. XIX. comm. 3. Hujuſmodi ſacris qui initiabantur, tenebant manibus שרביט של הדס, id eſt, *virgam myrteam*, & ſuffumigabantur: ita R. Moſes Ben Maimon in Jad Chazeka part. עכו״ם cap. VII. Rituum autem locum fuiſſe mortui ſepulcrum vult R. Abraham Ben David. *Jideoni* autem aiunt, eſt ariolus qui oſſe animantis, ידוע dicti, in os ſuum poſito, futura doceret, & quaerenda ſolveret. Animal autem ſcribunt illud neſcio quod *Jadoa* fuiſſe, cui humana undiquaque figura, ſed quod ad funem cujuſdam radicis ligatum a primo ortu perpetuo haereret vivum, donec, qui ob innatam ejus ſaevitiam propius accedere minus ſunt auſi, ſagittis conficerent. Has, apud Ebraeos, nugas habent nugaces, & Codex Talmudicus & Rabbi Simſon apud R. Moſen Mikotzi Praecept. Neg. XXXIX. Verum ſanioti quis judicio a ידע, id eſt, *ſcivit* ſeu *novit*, *Jideoni* deduxerit: & ut δαίμονες dicuntur, quod ſint δαήμονες, id eſt, *ſcientes*, uti vult Plato, ita *Jideoni* appellati, quod fuerint ידעים *Jodaim*, id eſt, futurorum conſcii. Subſtituunt enim Graeci interpretes pro *Jideoni* ἐπαοιδοὺς & τερατοσκόπους in Pentateucho. Verum IV. Reg. cap. XXI. comm. 7. ubi Manaſſes rex Ob & Jideoni reſtituit, ita vertunt, καὶ ἐποίησε θελητὴν καὶ γνώστας, id eſt, *& fecit* θελητὴν *& ariolos*, quis non videt illos hic a ſcientia futurorum *Jideoni* dictos & pluraliter voluiſſe? Tam etiam *Jidionim* quam *Jidioni* habet Scriptura, unde palam eſt plurale vocabulum eſſe: γνῶσται autem a γινώσκειν, quod ידע interpretatur. Unde etiam Arabs Erpenianus Levit. cap. XX. comm. 6. & Deut. XVIII. comm. 11. pro ידעני العرّاف quod γνώστας plane ſonat, ſubſtituit: ſed vero quamobrem *Ob* per θελητὴν reddunt? Heſychius; Θελητὴς, προαιρετικός: hoc autem eum qui certo animi propoſito rem aliquam adgreditur denotat: verum quomodo τοῦ *Ob* ſic foret ſatis congruum nullus video. An quod *Ob* Ebraice אוב exaretur, ideo ac ſi ab אבה *Abah*, quod θέλειν ſignificat, deduceretur, in θελητὴν vertebant? haereo. Arabi Erpeniano in Pentateucho pro *Oboth* المشعوذين uſurpatur. A mortuis autem & expectabant, ut per inſomnia, de rebus quas ſciſcitabantur, juxta ſepulcra pernoctantes fierent certiores, & Pythoniſſarum ope etiam evocatas eorum ſpecies, uti de Samuele traditur, conſulebant. Tria haec quae diximus voluit Rabbi Moſes Maimonides in More Nebochim part. III. cap. XXX. ubi de idolorum cultus & artium ſuperſtitioſarum origine: *Tunc etiam*, inquit, *ortae ſunt opiniones & ſententiae, & inventi ſunt ex eis* (hoc eſt, ex Zabiis, ſeu Chaldaeis) *augures, & magi, & divinatores, & ſortilegi, & inquirentes Ob & Jideoni, & requirentes Mortuos.* Adi porro Theodorum Balſamonem & Zonaram

ad Synodi in Trullo Canonem LXV. ubi de divinandi hiſce generibus habentur nonnulla.

CAP. III.

BAAL TZEPHON, *quid ſecundum Rabbinos. Oppidum erat aut urbs. Nominis in rationem conjectura. Ezechiel tragoedus.*

SUB exitum Iſraelitarum ita hiſtoria ſacra Exod. XIV. comm. 1. *Locutus eſt Dominus ad Moſen, dicens, Loquere ad filios Iſrael, ut redeant & remaneant ante Pi Hiroth, inter Migdol & inter mare, e regione Baal Zephon, atque contra ipſum caſtra ponant juxta mare. Nam dicet Pharao de filiis Iſrael, Irretiti ſunt in terra, concluſit eos deſertum*; ſic Munſterus: ubi pro *irretiti ſunt* Ebraica veritas habet נבכים *Nebuchim*, hoc eſt, *perplexi* ſive *ambigui*, ut neſciant prorſus quo ſe vertant. LXX. reddunt, πλανῶνται οὗτοι ἐν τῇ γῇ· συγκέκλεικε γὰρ αὐτοὺς ἡ ἔρημος, id eſt, *vagantur in terra; concluſit enim eos deſertum.* Hic ſcribunt, dicam? an ſomniant, Ebraeorum magiſtri Baaltzephon idolum, ſive κατὰ μαγείαν τινὰ, fuiſſe a Pharaonis magis ad coeleſtium corporum poſituras fabricatum, & juxta ſinum Arabicum collocatum, obſervandi & retinendi utique Iſraelitas, irretiendi, & a deſtinata divinituſque data profectione avertendi vim habens magicam. Ideo paraphraſis illa, Jonathani tributa, טעות צפון *taighoth tzephon*, id eſt, *idolum tzephon*, vocat, atque ita Targum Hieroſolymitanum. Et Arabi صنم صفون dicitur, ſeu *imago* ſeu *ſimulacrum tzephon*; Erpenianae ſcilicet editionis. Sed in codice Arundelliano MS. unicum eſt vocabulum, بعلصفون *Baaltzephon*, uti etiam apud Seniores, quos plerumque ſequitur interpretationis illius Arundellianae autor. Aben Ezrae, qui in commentariis ſuis aſtrologiam, & quae inde pendent, divinis haud ſatis pie miſcere ſolet, fabulam iſtam inprimis debemus: habet & Paulus Fagius in Chaldaeam Exodi paraphraſin. Verum ex male intellecta, Scriptura, & fanatica Judaeorum in ambiguis interpretatione, nugamentum illud primum emanaſſe videtur. Nec piguit tamen in Syntagma noſtrum de erroribus impiorum etiam & hunc magiſtrorum errorem retuliſſe. Baaltzephon autem urbs ſeu oppidum erat: vide Num. cap. XXXIII. comm. 7. ita & Baal I. Paralip. cap. IV. comm. 33. De Baal nos plurima inferius. Recte igitur urbs dicitur Ezechieli tragoedo, in Ἐξαγωγῇ Iſraelitarum, ſub perſona nuncii AEgyptii,

Ἔπειθ' ὁρῶν αὐτοὺς διηρημένην παρεμβολὴν,
Βελζεφὼν τις κλήζεται πόλις βροτοῖς.

Multa ejuſdem poetae legas apud Euſebium προπαρασκ. lib. IX. & Clementem Alexandrinum

Stromat. α. Scribitur בעל צפן quod forte *Baal Septentrionalis* interpretabatur. צפן enim illam mundi plagam denotat. *Tzephon* autem a צפה: petunt qui Ebraeos hic ſequuntur, quod eſt *obſervare* ſeu *ſpeculari*.

CAP. IV.

Vitulus Aureus, *bos fuit, ſeu juvencus. Interpolata Vituli hiſtoria aſſaniis Mahumedicis. Latina Alcorani verſio emendata. Aſcemeli, Aſcemeri, Sameri, quid in nugis de Vitulo Mahumedicis. Locus in Geographo Nubienſi inſignis explicatus. Eum item Mahumedanum fuiſſe, aſſeritur:* لامساس *apud eum, ubi de Samaritanis loquitur, inſulae rubri maris incolis, quid, & unde natum. Carnem & ſanguinem habuit Vitulus, ſecundum Mahumedanos. Diſtinctionis litera P. in Latina Alcorani verſione, unde ortum. Apin ſeu Mnevim AEgyptiorum in eo cultum credidere veterum nonnulli. Caput Vituli. Netos. Macrobius emendatus. Apis conceptus, genitus: ejuſdem* γνωρίσματα *an in Aureo Vitulo. Macario lux. Convivium, chori, & id genus alia in Apidis inventione: eadem fere celebrabant Iſraelitae. Apis merſus, ita & hic Vitulus. Statim explicatus. Vitulus non fuit Apis aut Mnevis; potius Bos deauratus in Oſiridis* ἀφανισμῷ *&* εὑρέσει *oſtendi ſolitus. Jeroboami Vituli duo. Ebraeorum de iis hiſtoria. Feſtum quod ille inſtituit, an in* XVII. *menſis Athyr, id eſt,* ἀφανισμὸν *Oſiridis, cadere potuerit. Ad eam rem, temporum calculus. AEgyptiorum dies feſti per totum annum poſt multa ſecula vagabantur. Anni eorum aequabilis vetuſtas. Ordo Menſium Ebraeorum. Chori & Convivium in deſerto quo menſe. Oſiris unde dictus. Siris, Melo & AEgyptus, nomina Nili, idem ſignificant. Aeria unde AEgyptus dicta. Lux Symmacho. Sirius ſol dictus. AEgyptius Jupiter. Oſiris, ſub exitu, Numen AEgyptiorum; & Omphis dictus. Boves & Oves ſub id tempus Dii; aut Diis dicabantur. Boves utriuſque ſexus. Quarum AEgyptii eſu carnium abſtinebant. Quid Feſtum Domini in hiſtoria ſacra Vituli. Adonai. Oſiris. Non adhuc expiata illa idololatria, ſecundum Judaeos. Ex quot talentis auri Vitulus conſtiterit, juxta ſententiam aliquot Ebraeorum. Talentum Ebraicum. Commentum de Barbarum aurearum originatione.*

AEGYPTIA ſuperſtitione inquinatos Iſraelitas Vitulum aureum coluiſſe certum eſt. Bovem, ſi vis, aureum appelles licet: tametſi enim עגל *Eghel* habeat Ebraica plerumque veritas, quod μόσχον reddunt LXX. & *vitulum* Latini; nihilominus tam שור *ſchor*, id eſt, *bos*, quam עגל ſeu *vitulus* vocatur Pſalm. CV. comm. 21. ubi paraphraſtes metricus Apollinarius,

Ἐν δ᾽ ἄρα Χωρήβῳ κεραελκέα Μόσχον ἔτευξαν.

κεραελκὴς μόσχος bos fuerit neceſſe eſt. Etiam dicto Pſalmo שור אכל עשב *bos qui herbam depaſcitur*, expreſſe dicitur. Ubi tamen etiam pro שור Arabs habet عجل, quod ipſum Ebraicum eſt pro *vitulo* vocabulum, & Seniores μόσχον. Etiam *vitula* apud Virgilium juvenca eſt, ubi Dametas,

Ego hanc vitulam (ne forte recuſes,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere foetus)
Depono.

Mitto Jonathanem, qui Hoſeae cap. XIII. pro עגלים *ahgolim*, quod plerumque *vitulos* interpretatur, ſubſtituit Chaldaice תוריא *thoraia*, id eſt, *boves*. Accedit vero, quod Herodotus celebratiſſimum illum AEgyptiorum bovem, Apin (ut D. Athanaſius adverſus Graecos, alii) μόσχον nominat. Sacram de hoc vitulo hiſtoriam, quae in Exodi capite XXXII. legitur, nugis ſuis atque deliramentis auxit Mahumedes in Azoara XXX. ut Latini codicis numeri ſe habent, at XX. in Arabici. *Moſes cur citius ſua gente, veniſſet* (ita illic legitur) *a Deo rogatus*, inquit, *Illa quidem me ſubſequitur. Ego vero te annuente praecedens, tuam adoptavi faciem. Ipſe tamen, Deo dicente, quod propheta ille vel artifex Aſcemeli poſt diſceſſum ſuum gentem ſuam errare fecit, reverſus eſt, non minimum iratus ſuae genti, & eam increpans, dicendo, O gens, quare placitum bonum vobis a Deo propoſitum mentiti eſtis? An ſtudetis iram incurrere divinam? Illi vero reſponderunt; Non ſponte tranſivimus. Sed nobis quoddam ex ornatibus popularibus fabricare praeceperunt; cui praecepto nobis faventibus, Aſcemeli taurum fudit, corporeum, emittentem mugitum, & dixit eum veſtri Moyſique Deum eſſe; quod ipſe tamen oblitus eſt. Nonne videre poterant ipſum impotentem verbum quodquam reddere, vel eis prodeſſe vel nocere poſſe? Saltem audiſſet Aaron praemonentem dicentemque*

centemque: Vos per eum decepti, me ſequamini, mea praecepta faciendo, quod Deum Dominum noſtrum adorando facietis. Illi vero reſponderunt, ſe nullatenus hoc dimittere, priuſquam Moyſes reverteretur. P. Moſis itaque reverſus percontatus eſt Aaron, cujus prohibitione cum minime ſecutus ſit, ſuumve mandatum non compleverit? Cui ipſe taliter reſpondit, Tu matris meae proles, nec barbam neque capillos avellas mihi timenti te dicturum, quoniam eos ſecernerem tuumque verbum minime complerem. Ille deinceps ad Aſceemeli converſus, quid praecepiſſet quaeſivit. Qui reſpondit, ſe nequaquam aceris viſum vidiſſe. Unde ego de prophetae veſtigiis manu mea clauſum, quoniam hoc bonum videbatur, injeci. Injunxit itaque Moyſes, ut quamdiu viveret Aſceemeli peregrinaretur, nec cujuſquam communione potiretur: ſicque terminum nullatenus mendacem expectans, illum ſolum Deum conſideret, cujus nullus eſt terminus, praeter quem non eſt alius Deus, cujus ſcientia complectitur omnia. Deum etenim illum conflatum comburemus, vel diminutum in mare projiciemus. Codex item Latinus penes me manuſcriptus, nec Roberti illius Angli interpretis aevo multum recentior, haud aliam fere exhibet hic lectionem, praeterquam quod pro *aceris*, *a ceteris* ibi habetur, adjecta in margine hac notula, *ſcilicet rem quam non vident ceteri* (quod loci Arabiſmo ſatis conſonum eſt, modo particula negativa in verſione expungatur, *ſe ſcilicet vidiſſe quod non vident alii*) & ubi primum Aſceemeli memoratur, nudo memoratur nomine, nec *propheta* vel *artifex* vocatur, uti nec vocatur in Arabico. Sed in margine codicis MS. adnotatur, *Aſceemeli profeta ille vel artifex*, unde in ipſum orationis textum proculdubio irrepſit. Aſceemeli igitur hic ſit ipſe Vituli autor ſeu artifex, & Moſis ſententia hominum communione privatur. Sed *Aſceemeli* verbum ibi plane nihili eſt. In variis lectionibus emendatur, & *Aſchemeri* legendum monetur; quod propius abeſt a vero. Vocabulum enim quod in Arabico habetur pro eo, eſt السّامري *Alſameri* aut *Sameri*; quod id ipſum non alia notione occurrit apud Geographiae Nubienſis autorem in parte quinta Climatis ſecundi. De inſulis Rubri maris locutus, *Inter has etiam*, inquit, *eſt inſula Samerei* (السّامري) *quam colunt populi Judaei Samaritani, quorum teſſera eſt, ut dicat quis ex ipſis, cum aliquem offenderit,* لامساس *Lameſas; & hac dictione deprehenduntur eſſe ex Judaeis* المنسوبين الي السّامري صاحب العجل في زمن موسي عليه السّلام *qui, ſcilicet, deſcendunt ex Sameri autore Vituli tempore Moyſis, cui ſalus.* Ita nempe vertunt illum locum integrum Gabriel Sionita & Joannes Heſronita, aliter atque Joſephus Scaliger, in ſeptimo de Emendatione Temporum, pag. 622. qui reddit, *quod ipſi ſint ex iis Judaeis, qui cognominantur Samaritae, complices Vituli in ſeculo Moſis, ſuper quem ſit pax.* Adeo ut السّامري pro gente Samaritarum hic accipiat, & τὸ صاحب eos velut Vituli cultus ſocios, Moſis ſeculo, fuiſſe innuere putet. Sed quid hoc eſt, Samaritas Moſis ſeculo Vitulum adoraſſe? صاحب autem non *ſocium* modo aut *comitem*, ſed & *praefectum*, *autorem*, & *magiſtrum* ſignificat, unde Gabriel & Joannes recte *autorem Vituli* pro صاحب العجل ſubſtituere, & pro السّامري *Samari*, autoris ſcilicet, quem intelligit Geographus, nomen atque, ut ipſe intelligere videtur, proprium; quod non aliunde, puto, hauſit, quam ex hac Alcorani Azoara & Mahumedica Vituli aurei, id eſt, fanatica hiſtoria. Unde nec levis eſt conjectura, cum potius Mahumedanum fuiſſe, uti autumat V. Cl. Iſaacius Caſaubonus in Notis ad D. Gregorii Nyſſeni epiſtolam ad Euſtathium, Ambroſiam & Baſiliſſam; quam Chriſtianum, quod aſſerere nituntur ejus, in praefatione, interpretes. Nam locus nimirum hic unicus, quo eum Alcorani hiſtoriolam hanc, hoc ſenſu, amplexum fuiſſe deprehenditur, multum praeponderat pauciis illis, quibus non ſine honorifica aliqua mentione CHRISTUM & Beatam Mariam Virginem, adjectis videlicet السّيد & السّيدة. id eſt, *Domino* & *Domina*, memoraſſe obſervatur. Certe honor ille ſatis frigidus eſt. Et tralatitium eſt, Mahumedanos Chriſtum Jeſum honorifice ſane memorare. Sed Chriſtianus aegre tuliſſet, vel non tuliſſet omnino, ut ſibi quid ita excideret, quod adeo Mahumediſmum ſaperet, imo plane profiteretur. Nam & ſenteotiam illam Moſis fictam, qua Sameri hominum communione privatum in Alcorano narratur, manifeſtiſſime porro agnoſcit Geographus; atque ea omnino nititur inſularium nominis, quam affert, originis ratio. Eam nempe petit a loquendi illa formula لامساس la meſas, *Non attingas, contactus ſit nullus, communio nulla*; quae ipſiſſima ſunt vocabula in Alcorano, quibus lata eſt illa ſententia. Ergo etiam Alcorano, ni fallor, ut Mahumedanus ibi fidem habuit, & ſenteotiam illam, unde tota originationis vis pendet, veram fuiſſe cenſuit. Sed ego ſane etiam in ipſo Alcorano nullum omnino ſive prophetam ſive artificem Sameri aut Alſameri dictum, ut nomine proprio, autumor, neque hic τὸ السّامري aliud eſſe quam appellativum, idque ipſius Aaronis, atque in ipſum Aaronem ſententiam illam latam eſſe voluiſſe impoſtorem illum, qui nequiſſime ſacram illam interpolavit, & ſuo more, conſpurcavit hiſtoriam. Cuſtos enim ſeu praefectus erat populi Aaron, dum Moſes in monte Sinai agebat, & appoſitiſſime ſic nuncupandus. السّامري autem *cuſtos* eſt ſeu *praefectus*, ab Ebraico שמר, unde & *Samaritae*, patribus aliquot *cuſtodes* & φύλακες interpretantur, de qua re compluria affert illuſtriſſimus Scaliger in Animadverſionibus Euſebianis. Et ſcimus Aaronem autorem

autorem ſeu Vituli artificem fuiſſe. Adeo ut ubi interpres *Aſcemeli*, pro *Alſameri*, velut nomen proprium, ſubſtituit, ibi *cuſtos ille* ſeu *praefectus*, quo nomine Aaron ipſe intelligendus eſt, legendum. Verba illa, fateor, *Saltem audiſſet Aaron praemonentem dicentemque, Vos per eum decepti me ſequamini*, apud interpretem illum Robertum, uti etiam illa, *Ille deinceps ad Aſcemeli converſus quid praecepiſſet quaeſivit*, aliam, praeter Aaronem hic intelligi perſonam innuere videntur. Sed in prioribus illis verbis, *audiſſent* dici debuerat, & ad illa *nonne videre poterant* pluraliter dicta in praecedenti periocha, juxta mentem interpretis, referri; & ſcilicet utrumque de *gente* etiam, pro Iſraelitis, pluraliter accepta caperetur. Nam in Arabico pro *ſaltem audiſſet Aaron praemonentem dicentemque*, habetur duntaxat ولقد قال لهم هرون من قبـــــل *Et ſane dixerat illis Aaron antea!* Et *per eum* in verſione plane *per Vitulum* eſt, Quod ad alterum verſionis locum attinet, quo ad aliam ſe Moſem convertiſſe perſonam indicari videtur, Arabica contrarium prorſus docent, quae tantum haec ſunt, قال فما خطبك يا سامري *Dixit, Quaenam ratio tua, o Sameri*, nempe, *o Cuſtos.* Aaronem ſcilicet interrogat, quaenam eſſet ratio ejuſce quod proxime reſponderat. Aaron igitur & الســـــــــامـــــــــــريـ iidem ipſi impoſtori fuere, nec duae perſonae. Sed & fortaſſe ipſe Geographus Arabs, aut ii quos de inſularibus illis conſuluit & de eorum origine, Aaronem per *Sameri* ibi intellexerunt. Nam alibi etiam edocemur Cuthaeos ſive Samaritanos, quotquot ſcilicet ſacris praeſunt, ipſius Aaronis poſteros ſe venditare, & alterius cujuſpiam familiae conjugia reſpuere, quae male, puto, intellecta & Alcorani de لامساس hoc in loco nugis mixta, & notiſſimum Samaritanorum in Judaeos odium peculiare, quo eorum & tactum & conſortium fugiunt, ad omnes advenas perperam tractum, in cauſa (ita ſane veri eſt ſimile) fuere cur Vituli autorem, Aaronem nempe, etiam gentis autorem fuiſſe ſcriptum fuerit. De Samaritanis Benjamin Tudelenſis in Itinerario, *Cuthaei habent ſacerdotes ex poſteritate Aaron in pace quieſcentis; qui cum nullis aliis connubia conjungunt, niſi cum familiae ſuae feminis aut viris, ut genus impermixtum conſervent; appellanturque vulgo ibidem (in Samaria) Aaronitae. Veruntamen ſunt miniſtri & ſacerdotes legis illorum Samaritanorum.* Caeterum quid illud apud Alcorani interpretem, quod ſupra occurrit, *Unde ego de prophetae veſtigiis manu mea clauſum, quoniam hoc bonum videbatur, injeci?* Periocha eſt nullius ſenſus, uti & quamplurimae apud eundem aliae. Pro ea vero habet Arabs فقبضت قبضة من اثر الرسول فنبذتها وكذلك سولت الي نفسي; id eſt, *& ſumſi* [manu] *pugillum veſtigii nuncii* ſeu *prophetae, & projeci eum, quemadmodum ſuggeſſit mihi anima mea*; ſcilicet قبضة من تراب أثر الرسول *pugillum e pulvere veſtigii prophetae*, uti ibi ſcholiaſtes; quem bibliothecae Cottonianae debemus. Prophetam autem ſeu nuncium illum ſcholiaſtes ille Gabrielem fuiſſe ait, decantatiſſimum illum Muhamedis angelum. Ita ſenſus tandem erit grammaticus, ſed ridiculus interea & fanaticus. Ex pulvere nimirum vel luto, quod preſſerat Gabrielis planta, velut e matrice ad aurum liquefactum excipiendum primo formata, natum eſſe Vitulum. Azoara item XVII. Vituli hujus mentio. Sed ut in loco, quem ſupra adduximus, *corporeus, emittens mugitum* dicitur, ita hic *ſonitus ſtertentis emittens.* Sed in Arabico habetur عجلا جسدا له خوار in utroque loco, quod ſonat *Vitulus corporeus cui mugitus.* Vitulum ſcilicet vivum fuiſſe ſomniant Muhammedani, quod ex horum vocabulorum interpretatione, apud ſcholiaſtem elicitur. Nam جسدا expreſſe interpretatur pro eo *quod habet carnem & ſanguinem*, ſive, uti ejus ſunt verba, بلحم ولحما ودما quae idem ſignificant; idque ad utramque Azoaram. In hac vero, quae exemplaribus Arabicis ſeptima eſt, ubi de Vitulo verba fiunt ab Iſraelitis ficta, autorem ejus ſeu fuſorem Sameri facit, ut Geographus ille. Antequam autem a Mahumedicis hiſce ineptiis jam diſcedamus, etiam de litera *P.* ſexcenties, ut ſupra, in Alcorano Latine edito, occurrente aliquid dicere non erit ita intempeſtivum. Doctiſſ. Erpenius ad Joſephi patriarchae Hiſtoriam ex Alcorano typis mandatam, *Interpres*, inquit, *Latinus non niſi poſt decimum quemque verſum diſtinctionem adhibet, adſcripta litera* P. *Id ex eo natum eſt, quod Arabes in majores Alcoranum particulas ſecantes denis quibuſque verſibus poſtponunt* ع *primam literam vocis* عشر *quae decem ſignificat, & e regione ejus in margine quoque ut plurimum collocari ſolet. Cur autem interpres maluerit* P. *quam aliam uſurpare literam, equidem ignoro, niſi forte Hebraeos imitari voluerit, qui literam* Pe *ſectionibus Pentateuchi diſtinguendis adhibent, quod ea prima illius vocis litera ſit quae, ſectionem illis denotet.* Atqui ubi impreſſi codices Latini habent, ad hujuſmodi ſectiones deſignandas, literam *P*, in codice, quo utor, manuſcripto eoque pervetuſto, figura ſemper reperitur alia, ex ipſo ع per librariorum, puto, ſive incuriam ſive ignorantiam, nata, quae hujuſmodi eſt ϒ. Atque ea demum ut in *P*, apud typographos, quibus ejuſmodi figura in forulis non erat, tranſmigraret, nemo non videt. Sed hoc obiter. Ad Vitulum aureum redimus. Ejus cultum ab Api Aegyptiorum initia traxiſſe ſentiunt veteres aliqui. Lactantius de Vera Sapientia cap. X. *In luxuriam prolapſi, ad profanos Aegyptiorum ritus animos tranſtulerunt. Cum enim Moſes dux eorum aſcendiſſet in montem, atque ibidem* XL. *dies moraretur, aureum caput Bovis, quem vocant* Apin, *quod eis ſigno praecederet, figurarunt.* Tantundem

tundem de Jeroboami Vitulis D. Ambroſius in epiſtolae ad Romanos caput primum. Alii ſimiliter. Quamobrem vero caput Vituli Lactantius dixerit, perinde neſcio ac cur nunc aſinum, nunc aſini caput, uti pro Numine habitum, priſcis Chriſtianis & Judaeis impii exprobrarent. Certe Optatus item Milevitanus lib. III. *Temporibus Moſis populus Iſrael caput Vituli coluit.* Tertullianus lib. adverſus Judacos, *Cum ex monilibus foeminarum & annulis virorum aurum fuiſſet igne conflatum, & proceſſiſſet eis bubulum caput.* Meminit etiam Vituli caput D. Ambroſius lib. I. de Poenitentia cap. VI. item Ruſfinus ad Amoſium libro primo: alii. Ita & D. Hieronymus, qui ad rem quam tractamus, maxime, *Videntur*, inquit ad cap. IV. Hoſeae, *idcirco mihi populus Iſrael in ſolitudine feciſſe ſibi Vituli caput, quod coleret, & Jeroboam filius Nabat Vitulos aureos fabricatus, ut quod in AEgypto didicerant,* Ἆπιν καὶ Μνεῦιν, *qui ſub figura Boum coluntur, eſſe Deos, hoc in ſua ſuperſtitione ſervarent.* Si omnes de Apide nugas velis, & de Mnevi, adeas Strabonis lib. XVII. Plinii hiſt. VIII. cap. XLVI. Solini cap. XXXV. Melae I. cap. IX. Ammiani Julianum, Suidam, Spartiani Adrianum, Diodori Bibliothecae I. Herodoti Euterpen & Thaliam, Luciani περὶ θυσιῶν libellum, & Macrobii Saturnaliorum I. cap. XXI. ubi Taurus Heliopoli conſecratus *Netos*, obliquo caſu *Neton*, vocatur: ſed librariorum ab incuria erratum eſt. Codex Macrobii MS. & vetuſtiſſimus in inſtructiſſimo antiquitatis theſauro viri tam ſtudiis quam natalibus clariſſimi Roberti Cottoni, habet *Neuton:* ſed legendum Μνεῦιν, quod in *Neuton*, ſcriptorum lapſu, facile mutabatur. Soli Mnevim, lunae Apin ſacrum ſcribunt. Nonnulli & Apin ſolis fuiſſe imaginem. Erat autem Apis non coitu pecoris, ita nugabantur, ſed coeleſti igne ſeu radiis lunaribus conceptus (hoc eſt, quod ait Plutarchus, ὅταν φῶς ἐρείσῃ γόνιμον ἀπὸ τῆς σελήνης, καὶ καθάψηται βοὸς ὀργώσης) colore nigro, quadrato in fronte candore, macula dextro lateri ingenita, & corniculantis lunae imaginem referente conſpiciendus. Perpendant qui Apin in Vitulo intelligunt, utrum Aharon aliquod horum γνωρισμάτων ſtylo ſuo formaverit. *Et formavit aurum cum ſtylo*, ait Moſes, nimirum יצר בחרט *jatzar bacheret*, id eſt, *graphio figuravit*, ſive, ut habent LXX. ἔπλασεν ἐν τῇ γραφίδι. Idolum fuiſſe conflatile conſtat; nec facile intelligas quid ſtylo fecerit, niſi notas Apidis, aut ejuſmodi quid inſculpſerit. Rudem maſſam inprimis conflatam volunt Ebraeorum nonnulli, inde vituli figura, ſcalpelli ſeu ſtyli opera, donatam. Magorum ars, eorum ſcilicet qui ex AEgyptiis proſelyti erant, aliis hic latere videtur. Etiam ipſum ignem ex auro liquefacto vitulum formaſſe, putarunt nonnulli Ebraeorum, verbis commatis 24. capitis XXXII. Exodi perſuaſi, uti & Macarius AEgyptius, ni fallor, in Homilia XI. Ὥσπερ inquit, ἐμιμήσατο τὸ πῦρ τὴν προαίρεσιν αὐτῶν. Τοῦτο δὲ θαυμαστὸν πρᾶγμα. Ἐπειδὴ γὰρ κατὰ πρόθεσιν ἐν τῷ κρυπτῷ καὶ τοῖς λογισμοῖς αὐτῶν ἐβουλεύσαντο εἰδωλολατρεύειν, καὶ τὸ πῦρ ὁμοίως τὰ ἐμβληθέντα σκεύη εἴδωλον εἰργάσατο. Quin & daemonum praeſtigiis, ipſius Apidis partum, fuere qui attribuebant. vide D. Auguſt. de Civit. Dei, XVIII. cap. V. Cum etiam inventus Apis ſolenni pompa Memphim, AEgyptiorum regiam, deduci a ſacerdotibus ſoleret, pueris in ſacro illo comitatu carmen honori Numinis gregatim praecinentibus; multumque eſſet ob natum & repertum Deum & publicum gaudium, & πανδαισία, ſive lautiſſimum convivium, ut ſcribit Suidas; perpendant inſuper ſequaces Lactantii hic & D. Hieronymi, verba Moſis Exodi cap. XXXII. comm. 6. *Seditque populus ut manducaret & biberet, & ſurrexerunt ut luderent*, id eſt, ut conflatile Numen cantu & choris celebrarent. Idem enim comm. 18. *Non eſt vox quae reſonet fortitudinem, nec eſt vox quae reſonet debilitatem, ſed vocem cantantium ego audio*, ſive *choros ducentium*, aut ἐξαρχόντων οἴνου, ut reddunt Graeci; nempe enmeſſantium, ſeu vitulantium; quo vocabulo, hoc ſenſu, utitur in ſacris Varro apud Macrobium. Inventio Apidis, & Vituli feſtum, en quam analoga! Poſt aevi ſpatium in Sacris Libris praeſcriptum, profundo ſacri fontis, id eſt, Nili, immerſus Apis necabatur, nec diem longius trahere licebat. De qua re Papinius Sylvarum III. in Propemptico Metii Celeris:

------ aut quo ſe gurgite Nili
Mergat adoratus trepides paſtoribus Apis.

Mox alius requirebatur ea, quam diximus, ſolennitate ſacrandus. Paſſim ſunt qui inconſideratius conjiciunt, quam is, qui, in opprobrium immergendi Apidis, Moſem Vitulum *combuſſiſſe in igne, contriviſſe in pulverem & ſparſiſſe in ſuperficiem aquae* autumatit. Comma 20. dicti capitis, & Deut. IX. 21. conſulenda. Et Moſem imitatus Joſias rex idolorum cineres, in templo Hieroſolymitano a Manaſſe rege ſacratorum, diſpergi voluit. Caeterum haec ad patrum mentem adjeciſſe non piguit. Scimus autem nos Apin & Mnevim ſummo honore cultos AEgyptiis, Boves utroſque vivos. Hunc aut illum aurea ſtatua denotatos, id vero omnino neſcimus; nec quis potis eſt docere. Non ſatis congrua ſunt argumenta. Deus Apis Bos AEgyptiis; ergo Bos ex auro conflatus ab iis, qui mores imbiberant AEgyptios, Apidis vicem obtinuit. Nec de hac re deliberant diu Iſraelitae: nec novus proculdubio cultus ille conflatilis idoli: ſolitos enim ritus, ſolita Numina uſque ad inſaniam retinent plerumque ſuperſtitioſi. Haud eſt igitur credibile, quin & in AEgypto, bovem aureum, qui Deus aut Dei ſymbolum erat, aureus hic Aharonis imitaretur. Aureum hic dico, quod vel ex auro conſtaret, vel deauratum eſſet. Magnus autem ille, quem nos hic cogitamus, AEgyptiorum Deus, auratus erat βοῦς ille διάχρυσος in Oſiridis luctu ſeu ἀφανισμῷ & ζητήσει etiam (de quo plura ubi de Thamuz agimus) pulla veſte byſſina amictus, & ab hierophantis, uti Numinis imago, quatuor diebus continuis a XVII. menſis Athyr (qui, poſtquam fixus fuerit annus aequabilis Nabonaſſari, in XIII. Novembris Juliani incidit) ſolenniter & palam oſtendi ſolitus: quo de Plutarchus, autor exceptione major, AEgyptiorumque monimentorum callentiſſimus, libello de Iſide. Nec magis ab AEgyptio ritu erat, quod Bo-

vis ferret ſimilitudinem, quam quod auro ſeu colore aureo eſſet, inſigne Aharonis idolum. In mandatis igitur erat Dei Opt. Max. Exod. XX. comm. 23. *Deos aureos non facietis vobis.* Et cum Jeroboam Ben Nabat, qui diu in Aegypto egiſſet, juvencos illos in Dan & Bethel collocandos formaret, ex auro eos conflavit; Numiniſque patrii memor, *Ecce*, inquit, *Dii tui, Iſrael, qui eduxerunt te de terra AEgypti.* Vide I. Reg. cap. XII. & Flav. Joſeph. Ἀρχαιολογ. VIII. cap. III. de Achabo rege. Et de praerogativa locorum in conſeſſu ſuperum lepide agens Mercurius, Barbarorum, id eſt, orientalium & AEgyptiorum, Numina plerumque ex auro conſtare ait, Graecorum autem ex ebore, ligno, & materie auro viliori: jocus eſt apud Lucianum in Jove Tragoedo. Locum arae Vitulo in Dan ſacratae deſignat Benjamin Ben Jona, in Itinerario; *Non longe*, inquit, a Jordanis fonte nimirum, *locus viſitur arae a Jeroboam filio Nabat erectae, in qua Vitulus illi aureus dicatus fuit.* Quamdiu hi Vituli colerentur, & eorum, ſive inter manubias ſive tributa, deportationem ſcribere non dubitant Ebraei. Ita in Seder Olam majori part. 11. *Anno viceſimo Phace regis Iſrael venit Teglath-phallaſſar rex Aſſur, abſtulit Vitulum aureum in Dan, & ita diſceſſit*: atque hoc eliciunt ex II. Paralip. cap. XXVIII. comm. 21. Et ſimile ſub id tempus factum alteri accidiſſe tradunt: *Anno*, inquit idem autor, *duodecimo regis Achaz excitavit Dominus Deus Iſrael ſpiritum regis Aſſur, & abſtulit Vitulum aureum, qui erat reliquus in Bethel, diſceſſitque.* Id ex Oſeae cap. X. probant fieri debuiſſe: quem locum ita ad Ebraicam veritatem D. Hieronymus vertit, *Vaccas Bethaven coluerunt habitatores Samariae; quia luxit ſuper eum populus ejus, & aeditui ejus ſuper eum exultaverunt in gloria ejus, quia migravit ab eo; ſiquidem & ipſe in Aſſur delatus eſt, munus regi ultori.* Cur nam autem aeditui, id eſt, *Cemarim* exultaverint, populus vero luxerit, ita pater ille ex Ebraeorum monimentis docet, *Tradunt*, inquit, *Ebraei Vitulos aureos a ſacerdotibus furto eſſe ſublatos, & pro his aeneos & deauratos repoſitos. Cum igitur lugeret populus tempore neceſſitatis & anguſtiae, etiam Vitulos aureos* (hoc eſt, illos ab aedituis ſeu ſacerdotibus ſubſtitutos) *inter munera caetera Aſſyriis regibus, & maxime regi Senacherib, ab Iſrael rege eſſe directos, exultabant aeditui, quod fraus eorum nequaquam poſſet argui vel deprehendi*: deprehenſa vero poſtea fraus literis regi Iſrael indicatur. Erant qui putabant etiam inter talenta illa argenti a Menahem rege ad imperatorem Aſſyriorum Phul data, etiam & Vitulos hoſce miſſos. Caeterum vide II. Reg. cap. XXIII. comm. 15. ubi lucus in Bethel ſuccenditur, hoc eſt, אשרה, quod pro ipſo Vitulo non immerito forſan ſumas: nam אשרה ligneum plerumque denotat ſimulacrum, uti in capite de Aſtarte oſtendimus: & fieri poteſt ut aurei illi dicti Vituli lignei eſſent, atque inaurati, unde nomen *aureorum* ſortirentur: nam & ita διάχρυσος ille AEgyptiorum Ἆπις fuiſſe jam dicitur. De Jeroboamo addit ſacra hiſtoria, *Fecit quoque Jeroboam ſolennitatem in menſe octavo, in decimaquinta die menſis, in ſimilitudinem feſtivitatis quae eſt in Jehuda.* Sed Judaei menſe octavo, quem *Marcheſchvvan* dicunt (is Novembri Juliano ferme reſpondet) nullum omnino feſtum celebrabant. Erat igitur, aiunt nonnulli, profana illa ſolennitas imitatio ſcenopegiarum, quae XV. die menſis ſeptimi, id eſt, Tiſri (ad rationem anni Ebraeorum civilis, non naturalis, loquimur) agebantur ex veteri inſtituto Levitici XXIII. comm. 34. Fateor me hic tam fruſtra curioſum fuiſſe, ut diligentius inquirerem, utrum XVII. dies menſis Athyr in anno vago AEgyptiorum & aequabili, id eſt, CCCLXV. dierum, omiſſo quadrante, feſtum nempe illud, quo, juxta vetuſtiſſimos ritus, deaurato Bove oſtenſo, Oſiridem plangebant & cum gaudio item inveniebant, & XV. dies Marcheſchvvan, feſtum ſcilicet a Jeroboamo rege inſtitutum, potuerint concurrere. Calculis autem ſubductis, non erat annus Jeroboami, in quo menſis AEgyptius Athyr non excurrit menſibus aliquot ante initium Marcheſchvvan. Nam durante toto Jeroboami regno neomenia Thoth vagabatur per decadem poſteriorem Aprilis, ut putanti ſatis erit manifeſtum. Neomenia igitur Athyr, ſeu primus Athyr dies, ut toto eodem tempore per decadem Julii poſtremam ſimili modo vagaretur neceſſe eſt, adeoque XVII. dies Athyr in Auguſtum incideret, nec Marcheſchvvan appropinquaret; qui ſcilicet locum fere τοῦ Phamenoth ſeu ſeptimi AEgyptiorum menſis tunc occupabat, non Athyr, qui tertius eſt. Ea enim erat aequabilis anni AEgyptiorum (qui longe antiquiſſimus aeſtimatur; &, ne lector quis hiſce rebus minus verſatus impingat, monemus) ratio, ut nulla neomenia, nullum feſtum non per totum annum, poſt CIↃ CD. LX. ſoles, vagaretur. Die enim ex quadrantibus conflato, qui in anno Juliano intercalatus, quartum annum haud augebant, ſed ab eo quintum auſpicabantur, ita ut neomenia ſeu feſtum, quod in Kalendas menſis Juliani hoc quadriennio inciderit, proximo, Pridie Kal. ejuſdem, celebraretur, atque ita retrocederet, donec CIↃ CD. LX. annis exactis ad primum locum rediret: hoc vero ob rationem ſacrorum ſervari voluere, ſi recte conjectat Geminus aſtronomus priſcus, qui ut feſta anticiparent, & per omnes anni tempeſtates vagarentur, ideo AEgyptios ita ſuos egiſſe annos, contra quam Graeci, ſcribit. Verba ejus ſunt, Βούλονται γὰρ τὰς θυσίας τοῖς θεοῖς μὴ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν τοῦ ἐνιαυτοῦ γίνεσθαι, ἀλλὰ διὰ πασῶν τῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ ὡρῶν διελθεῖν, καὶ γίνεσθαι θερινὴν ἑορτὴν, καὶ χειμερινὴν, καὶ φθινοπωρινὴν, καὶ ἐαρινήν. Et de quadrante ſeu VI. horis quae excreſcunt, Τὸ δὲ τέταρτον οὐκ ἐπάγουσι διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν, ἵνα αὐτοῖς ἀναποδίζωνται αἱ ἑορταί. Exemplum adducit de Iſiacis, & Graecorum nonnullos hanc feſtorum rationem AEgyptiacam non animadvertentes merito reprehendit. AEquabilem autem annum AEgyptiis in uſu fuiſſe diu ante exitum, confirmat id quod ex Manethone ſacerdote AEgyptio habet Euſebius in Chronicis; Regem nimirum Aſeth, qui trigeſimus ſecundus a Mizraim Iſaaci patriarchae aevo regnavit, adjeciſſe anno dies illos quinque ἐπαγομένους dictos, qui nempe CCCLX. (is numerus annum eorum antea conſtituebat) additis, aequabilem complebant: quod ideo adponimus, ne omnino futilis, quae ad ejus anni

rationem

rationem ſit, diſquiſitio noſtra videatur. Caeterum ſi menſem octavum in hiſtoria illa ſacra non pro civili ſed naturali accipias, hoc eſt, ut a Tiſri numeretur (nam initium anni illinc etiam putatur Exod. cap. XXIII. comm. 16. & alibi) octavus menſis erit Jiar, ſecundus nempe a Niſan, & in AEgyptiorum Athyr ejuſdem ſeculi incidet. Atque ita potuerunt certe Jeroboami feſtum, & AEgyptiorum, quibuſcum ille nuper vixerat, adinvicem quadrare: feſtum autem Ebraeorum, de quo in ſacro textu, de Paſchate poteſt intelligi, maxime cum illud, *Feſtum* dici κατ' ἐξοχὴν, jure ante alia debeat; & in quintadecima Niſan, uti ſcenopegiae in XV. Tiſri, eſſet celebrandum. Sed, cum certum ſit, choros illos & convivium Iſraelitarum in deſerto, non in Athyr, qui eo ſeculo circa finem Octobris Juliani incipiebat, ſed in Meſori, aut Epiphi potius, id eſt, Julio, acta fuiſſe, non eſt, fateor, cur accuratius operam in his diſquirendis luderemus. Tempus conflati Vituli & convivii, docent Exod. cap. XIX. comm. 1, & 15. & cap. XXIV. comm. 18. Etiam calculum de ipſo, quo factus eſt Vitulus, die habes apud Genebrardum, & Jacobum Salianum in Annalibus Eccleſiaſticis ad annum mundi MMDXLIV. numero 580. Sufficiat autem nos indicaſſe ex AEgyptiorum theologia, aureum illud Numen Oſiridis imaginem fuiſſe. Nec pigeat, quae paucis nota ſunt, & huc ſpectare poſſunt, pauca de Oſiride ſubjungere. Faeceſſant qui πολυόφθαλμον, ἀγαθοποιόν, aut ſimile quid *Oſirin* ſignificare obtrudunt. Magnos ſane viros Plutarchum & Euſebium diu eſt quod feſellerint. Oſiris certe non ſolum idem Deus erat cum Nilo, verum ipſa nomina Nili & Oſiridis, ſublato primo elemento, ſunt ſynonyma. Nam lingua prophetarum שחור *Schichor* eſt Nilus, ut doctiſſimi interpretum volunt, quod שחור *Schichri* lingua AEthiopica (ita monet illuſtriſſ. Scaliger filius) prolatum in Σεῖρις aut Σίρις, Graeca ſcriptione, tranſmigravit. Dionyſius Afer, de Nilo,

> Σίρις ὑπ' Αἰθιόπων κικλήσκεται· οἱ δὲ Συήνης
> Ἐνναέται στρεφθέντι μετ' οὔνομα Νεῖλον ἔθεντο.

Et Plinius lib. V. cap. IX. de Nilo, *Etiamnum Siris nominatus per aliquot millia.* Sirin vocabant AEthiopes. Syenes autem incolis Nilus dictus. Atque optime illi qui apud Euſtathium barbarum nomen, id eſt, AEthiopicum, nec quod Graecum etymon agnoſceret, eſſe volunt *Sirin.* Pro Nilo שחור occurrit Eſaiae cap. XXIII. comm. 3. & Jeremiae cap. II. comm. 18. *Schichor* Ebraice *nigrum* interpretatur, quod nec futile argumentum eſt, Nilum eo denotari. Et Graecis enim & Latinis, ab origine Graeca, eodem colore dignoſcitur. Inde eſt, quod olim diceretur Αἴγυπτος, & poſtea *Melo,* παρὰ τὸ μέλας, id eſt, *niger.* Ita accipiendum illud, Αἰγύπτοιο διιπετέος ποταμοῖο, apud Homerum veteres fatentur. Sic ſcholiaſtes Didymus ad Odyſſ. δ. Thraſyllus apud Stobaeum ſerm. π. Heſychius, Oppianus in Cynegetic. Plin. V. cap. IX. Et *AEgyptus* ibi pro *nigro* ſumitur. Vide Scaligerum ad Feſti *AEgyptinos,* & Heſychium in Αἰγυπτιάσαι. Iſychius etiam ad Levit. lib. III. & VI. *AEgyptus,* inquit, *contenebratio interpretatur.* Atque ab eodem fonte *Eeria* ſeu *Aeria,* etiam ipſa AEgyptus terra dicta; quae fluvii beneficium agnoſcitur. Ad illud Apollonii Rhodii Argonautic. α.

> Ἠερίη πολυλήϊος αἶα Πελασγῶν,

Vetus ſcholiaſtes Theſſaliam ita nuncupari ait, παρὰ τὸ μέλαιναν εἶναι τὴν γῆν· οὕτω γὰρ καὶ τὴν Αἴγυπτον Ἠερίαν φασίν, id eſt, *eo quod nigra tellus fuerit: & ſic AEgyptum Aerian vocant.* Atque vetuſtiſſimum fuiſſe hoc ei nomen volunt priſci, & antequam *AEgyptus* diceretur. Euſebius in Chronico, ſub Moſis tempora, Ῥαμεσσῆς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ (Armais regis) ὁ Αἴγυπτος καλούμενος ἐβασίλευσεν Αἰγύπτου ἔτη ξή. Μετωνόμασε τὴν χώραν Αἴγυπτον τῷ ἰδίῳ ὀνόματι, ἥτις πρότερον Μεστραία, παρ' Ἕλλησι δὲ Ἀερία, ἐλέγετο, hoc eſt, *Rameſſes frater Armais, AEgyptus dictus, regnum obtinuit in AEgypto annos* LXVIII. *Regionem a ſuo nomine AEgyptum, quae prius Meſtraea, Graecis vero Aeria nuncupata eſt, denominavit.* Latinus codex tantum habet, *AEgyptus, quae prius Aeria, ab AEgypto tunc ibi regnante nomen accepit.* *Melonem* autem Nilum ſimul vocatum eſſe, autor inprimis eſt Sextus Pompeius; *Melo,* inquit, *nomine alio Nilus vocatur.* Tantundem ſcribit etiam in verbo *Alcedo.* Symmachus lib. I. epiſt. XIV. ad Auſonium de Moſella fl. quem eximio poemate celebravit, *Nunc tu mihi improviſo clarorum verſuum dignitate AEgyptio Melone majorem reddidiſti.* Nilum intelligit. Tot fluvii & telluris vocabula τὸ *Shichor* ſive *Sirin* interpretantur. Unde autem primum *Oſiridis* elementum devenerit, conjicere non audeo; niſi Graecorum ſit articulus, qui omittitur in *Sirio* Cane, cujus exortu Nili aſcenſus quotannis fiebat, a *Siri,* id eſt, Nilo, etiam proculdubio denominato. Idem enim vocabulum perinde ut *Oſiris* ſoli apud priſcos tribuebatur. Ita Heſychius, Σείριος, ὁ ἥλιος, καὶ ὁ τοῦ κυνὸς ἀστήρ. Ita vetus ſcholiaſtes ad Oppiani Halieutic. III. & Suidas, Σεὶρ, Σειρὸς, ὁ Ἥλιος, καὶ Σείριος. Quod *Oſiris* autem ſit vox compoſita, *Siris* ſimplex, demonſtrant illa, *Buſiris, Petoſiris, Calaſiris,* nomina AEgyptiaca. Neque minus vera ſunt haec, quam ea, quae ad *Sirin* & *Sirium* explicandos aliis originationibus nituntur, ſunt plerumque ridicula. Et Nilum maximum AEgyptiis Deum fuiſſe paſſim conſtat. Αἰγύπτιε Ζεῦ Νεῖλε, ait Parmeno Byzantius poeta apud Athenaeum Dipnoſoph. V. Verum ſi ſcrupulum quis hic injiciat, non conſtare ſatis, utrum vetuſtiſſimo illo aevo, & Graecorum & AEgyptiorum, quotquot ad nos durarunt, monumentis multo priori, AEgyptus ſacra ejuſmodi coleret, etiam & huic dubitationi occurrimus. Solem in Oſiride cultum nemo neſcit, niſi qui & mythologos vetuſtiſſimos nequaquam legerit. Atqui nec recentior Solis cultus, quam ipſa πολυθεότης, ut in Prolegomenis docemus, origo. Cur igitur quis haeſitet, quin conſtanter ſentiat, ab AEgyptiis illis priſcis idolorum cultus, ut Graeci decantabant ſed falſo, parentibus, Oſiridem, quo vocabulo ſolem indigitabant, inter numina habitum. De nomine non diſputo. *Oſiridem* ſcio dictum, & *Omphim,* quod neſcio quam vere interpretetur Hermaeus apud Plutarchum

chum ἀνεχάρτην. Sit *Oſiris*, ſit *Omphis*, *Nilus*, *Sirts*, ſive quodcunque aliud ab hierophantis uſurpatum nomen; ad unum tandem Solem antiquiſſimum Gentium numen redeunt omnia. Eum deſignant, ejus ſacra in ἀφανισμῷ & εὑρέσει feſtis celebrata ſunt. Nec praetermittendum eſt quod de Oſiride habet Mercurius ille Triſmegiſtus in τῇ Κόρῃ Κόσμου. Oſiris ibi σωμάτων ὁδῶν ἐθνῶν ἡγεμὼν, καὶ ἰσχύος καὶ ῥώμης χορηγητής appellatur; nominibus puta quae ad eum proprie apud AEgyptios ſpectabant. Eum nempe *corporum*, adeoque itinerum, *uniuſcujuſque gentis*, *virium item ac roboris ductorem* eſſe ſive *ducem* obtendebant hierophantae. Idem ipſum etiam Vitulis aureis (qui aut Oſiridis ſymbola, aut ſimulachra erant) agnitum habemus in ſolenni illa formula quam bis memorat, locis ſcilicet ſupra citatis, Sacra Scriptura: *Iſti ſunt Dii tui, o Iſrael* (אשר העליך) *qui duxerunt te de terra AEgypti.* Ductoris ſeu ducis vis peculiaris & ab Aharone & a Jeroboamo rege, quamprimum Vituli facti fuerint, cantato velut hymno, numini proprio, praedicatur. Ad aſtruendum porro cultum illiuſmodi, atque illiuſmodi ſacra illis ſeculis in AEgypto fuiſſe, accedunt e Sacris Literis argumenta alia non levia. Exod. cap. VIII. comm. 26. *Et vocavit Pharao Moſen atque Aharon, & ait, Ite, ſacrificate Deo veſtro in terra. Et reſpondit Moſes, Non convenit ut ſic agamus: quoniam abominationem AEgyptiorum ſacrificaremus Domino Deo noſtro. Sed etſi ſacrificaremus abominationem AEgyptiorum in oculis eorum, nonne lapidarent nos? Abominationem* hic interpretatur Ebraicum תועבת *thoaghbath*, quod LXX. vertunt βδελύγματα, quo vocabulo idola etiam ſignificantur. Quid clarius dici poterit, quo apotheoſis boum, ovium, aliorumque animalium adſtrueretur fuiſſe illo aevo & ſub exitu? Et ridicula pene enumerat AEgyptiorum numina Moſes in monitis ad Iſraelitas, quid enim aliud innuit in Deut. cap. IV. *Ne forte perdite agatis, facientes vobis ſculptile & ſimulachrum cujuſcunque figurae, ſimilitudinem maſculi, aut foeminae, ſimilitudinem cujuſcunque animalis, quod eſt in terra, aut ſimilitudinem cujuſcunque avis pennatae, quae volat in coelo, aut ſimilitudinem cujuſcunque reptantis ſuper terram, aut ſimilitudinem alicujus piſcis qui eſt in aquis ſub terra; & ne forte eleves oculos tuos in coelos, & videas Solem & Lunam cum univerſo exercitu coelorum, & impulſus adores atque colas ea, quae diſtribuit Dominus Deus tuus omnibus populis ſub univerſo coelo. Vos autem aſſumpſit Dominus, atque eduxit vos de fornace ferrea, de AEgypto, ut eſſetis ei in populum & haereditatem, ſicut hodie eſtis.* Monuit (ut videtur) de Ibide, accipitre, crocodilo, anguilla, cane, bove, ove, aliis fere omnigenis animalibus in AEgypto cultis. Et quod habet de *ſimilitudine maſculi aut foeminae* (ὁμοίωμα ἀρσενικοῦ ἢ θηλυκοῦ .vertunt LXX. ſeniores) ad Boum inprimis ſexus jure mihi trahere videor. Boves enim colebant mares Oſiridi, foeminas Iſidi dicatas; foeminas vero boves ante alia animalia, uti autor eſt Herodotus. Quod in cauſa forſan fuerit, cur Graeci Vitulos illos Jeroboami per δαμάλεις, id eſt, *juvencas*, redderent. Item Geneſeos cap. XLIII. comm. 32. *Non poſſunt AEgyptii comedere cum Ebraeis panem.* Ibi ſubnectit paraphraſtes Onkelos. *Eo quod pecus, quod AEgyptii colunt, Ebraei comedunt.* Vide item Exodi cap. VIII. comm. 26. Ex eodem eſt fonte, quod Herodotus ſcribit, nec virum nec foeminam AEgyptios Graecum aliquem oſculari, non cultro, non veru, non olla eorum uti. Geneſ. XLVI. comm. ult. *Abominatio eſt AEgyptiis omnis paſtor gregum:* & cauſam adnotat R. Salomon Jarchi, *quod pecora iis Dii erant.* Recte ſane, & melius multo quam Aben Ezra, qui eos ab eſu carnium abſtinuiſſe ſcribit, & inde rationem ejus loci nec ſatis apte petit. Verum eſt certe, omnes AEgyptios, Lycopolitanis atque aliis nonnullis apud Plutarchum & Herodotum exceptis, ovilla abſtinuiſſe, ſed non omni carne. Juvenalis Satyr. XV.

---- Lanatis animalibus abſtinet omnis
Menſa, nefas illic foetum jugulare capellae;
Carnibus humanis veſci licet---

Conſulas Lucianum περὶ ἀστρολογίας, ubi cultum animalium e coelis ducit ad Aegyptios. Vide, ſi vis, D. Ambroſium epiſt. IV. lib. I. Porphyrium περὶ ἀποχῆς lib. IV. & Artemidorum Onirocriticon lib. I. cap. IX. De vetuſtiſſima bovis item apotheoſi ex veteribus, ita Euſebius, Ἐπὶ αὐτοῦ (regis Aſeth) ὁ μόσχος θεοποιηθεὶς Ἆπις ἐκλήθη. Aſeth ſub Iſaaci tempora regnum obtinuit. Imo in ſecunda poſt cataclyſmum dynaſtia, ſub Choo rege, Apin & Mnevin & Mendeſium caprum in Deos relatos ex Manethone ſacerdote tradit. Satis conſpirant haec, ut animalium cultum exitu longe vetuſtiorem fuiſſe liquido oſtendant. Aharon autem ſolennitatem craſtinam Iſraelitis praemonens fore, חג inquit, ליהוה מחר *chag Ladonai machar*, hoc eſt, *Feſtum Jehovae cras.* Ut idololatris placeret, Dei Opt. Max. nomen ineffabile & proprium idolo attribuit. LXX. ibi ſcribunt, Ἑορτὴ τοῦ Κυρίου. Notum eſt autem tetragrammaton illud a Graecis, juxta vetuſtiſſimum ritum, nunc in Κύριον nunc in Ἀδωναΐ, quod idem Ebraice ſonat, verti: & pro tetragrammato *Adonai* legunt Judaei ex veteri inſtituto: utrum vero tam priſcum fuerit *Adonis Adonidis*, ſeu *Adonei* nomen Oſiridi attributum, affirmare non auſim. Sane *Byblius Adon* vocatur Oſiris, Martiano Capellae; & Auſonius epig. XXIX. in Myobarbum Liberi patris:

Ogygia me Bacchum vocat;
Oſirin AEgyptus putat;
Arabica gens Adoneum.

Ipſique & Adonidi eadem fuiſſe ſacra nos fuſius demonſtramus, ubi de planctu τοῦ Thamuz diſputamus. Jam nunc tantummodo adjicimus, tam immenſum putari ab Ebraeis Iſraelitici populi in conflando Vitulo peccatum, ut nec in hodiernum diem fuerit ſatis expiatum. Ita enim Moſes Gerundenſis, אין לך ישראל פרענות שאין בה אנקיא מעון העגל: id eſt, *Non eſt tibi, Iſrael, ultio in qua non ſit uncia de iniquitate Vituli:* quod notat Paulus Fagius ad Chaldaicam Exodi paraphraſin. Ex eorum nugis etiam accipias licet, & rideas; CXXV. talenta (ſi modo קנטרין *Kintarin,*

rin, talenta ſignificant; quod ita eſſe ex Targum Hieroſolymitano notat Elias Levita in Thisbi) ponderaſſe Vitulum aureum. Id vero a voce מסכה *Maſecha*, in commate quarto capitis XXXII. Exodi, inepte colligunt eorum aliqui. Elementa enim ejuſdem vocis, quae *conflatile* ſonat, numerum quem diximus conficiunt in Gematria, quam vocant, id eſt, arithmetica ratione literarum. Saepius eam in affaniis exquirendis, ridiculiſque nugis excogitandis ſolent adhibere. Reperitur apud Salomonem Jarchium in Exodi cap. XXXII. comm. 4. ubi habemus קכ"ה קנטרין: ſed alii ſcribunt מאה ועשרים קנטרין ſive duntaxat CXX. talenta, uti videre eſt in libro Zohar, ſeu Rabbi Ben Jochai ad Exodum, columna 377. Talentum autem Ebraeum auri minus IV. CIↃ. D. lib. monetae noſtrae valet; majus ejuſdem numeri duplum eſt: ſic docti volunt. Nec praeterire viſum eſt ridiculum illud, ſed vetuſtum, Ebraeorum commentum de aurea illa potatione quam Iſraelitis exhibuit Moſes, cum redactus in pulverem Vitulus potatum ab eo dabatur. Inde ſcilicet natas fuiſſe aureo colore barbas, apud eos nimirum poſteroſque eorum, qui, cum Vituli cultui maxime fuiſſent dediti, etiam pulverem illum avidius potando haurientes, & barbas & menta & maxillas ſuperfluo, ut fit, liquore tingebant. Tradidit haec carmine, non prorſus contemnendo, Petrus Rhemenſis, ſcriptor antiquus, *de Rigo* dictus, in Aurora ſua, quam bibliothecae Cottonianae debemus:

Deſcendit Moyſes tabulis infixa duabus
Scripta Dei digito juſſa beata ferens.
Aure choros populi ludentes percipit; iram
Concipit. Os Vituli conſpicit: inde fremit.
Excuſſit tabulas; excuſſas fregit; abegit
Fractas; in Vitulum ſaevit, eumque rapit,
Comminuit, commiſcet aquis, potum dat Hebraeis,
Exeat ut foedus per loca foedo Deus.
Denotat hic Auri cor Hebraei potus avari,
Qui ſitiens aurum primitus ecce bibit.
Conſonat hoc; Craſſi titulo quod corde ſitiſti
Vivens, hoc aurum mortuus ore bibis.
Hebraei tradunt Moyſen feciſſe quod audis,
Ut ſciret ſolos hac ratione reos.
Nam rutilans auro monſtrabat barba nocentes,
Dum patulo latices fluminis ore bibunt.
Aurum quod fudit Aaron deſcendit eorum
In barbas tantum, qui coluere Bovem.
Nequitiae plumbum barbae monſtratur in auro,
Et culpae pondus aurea barba notat.

Barbarum aurearum originatio lepida! De autoris fide & judicio diſputent alii, ſi qui ſint quorum intereſt. Verſus non indignos, nec commentum indignum quod hic repraeſentaretur, nos merito cenſuimus.

CAP. V.

BAAL-PEOR. *Phegor: incertum, quale fuerit Numen. Rabbinorum de eo ſententia. Nominis etymon. Philo Judaeus explicatur: ab eo lux D. Hieronymo, cui Priapus idem qui Baalphegor: ſed id diſquiritur, & contrarium probatur. Utrique ab aperiendo aliquid ſumunt apud veteres. Cur libidinis mentio, ubi Phegorii Dei. Unde nomen Peor. Peor mons. Bethpeor.* BETH *Fanum ſaepius interpretatur, ut Graecis* οἶκος. Βαίσαμψα. *Baal Berith. Sacrorum genus queis cultus Phegorius. Moth. Chemos.* Χαμώς, Βαίτυλοι *Gentilium unde: quid Chamos ſignificet.*

INITIATOS τῷ *Baal-Peor* ſive *Belphegor* Iſraelitas ſcribit Moſes Num. XXV. Conſtat Moabitarum & Midianitarum fuiſſe hoc Numen, atque idem quod eodem & XXXI. capite *Peor* vocatur tantum, uti & in Jehoſuae XXII. comm. 17. Ebraice פעור *Peor*, & pro ſonorum varietate *Phegor* dictum. Nam & LXX. Βεελφεγὼρ pronunciabant. Quid fuerit autem praeterquam idolum turpitudinis, haud invenit narratum apud Ebraeos Origenes. Ita enim is in Numeros Homil. XX. *Beelphegor idoli nomen eſt, quod apud Madianitas praecipue a mulieribus colebatur. In hujus ergo idoli myſteriis conſecratus eſt Iſrael. Interpretationem nominis ipſius cum requireremus attentius inter Hebraea nomina, hoc tantum invenimus ſcriptum, quod* BEELPHEGOR *ſit ſpecies turpitudinis. Noluit tamen declarare quae vel qualis ſpecies, vel cujus eſſet turpitudinis, honeſtati, credo, conſulens, qui interpretatus eſt, uti ne auditum pollueret audientium. Igitur cum multae ſint turpitudinum ſpecies, una quaedam ex pluribus turpitudinis ſpecies* BEELPHEGOR *appellatur.* Verum nominis cauſſam & Numinis cultum videtur ſibi bene explicaſſe Salomon Jarchi ad Numer. XXV. comm. 3. על שם inquit שפוערין לפניו פי הטבעת ומוציאין רעי, id eſt, *Eo quod diſtendebant coram illo foramen podicis, & ſtercus offerebant; & hic*, ait ille, *erat cultus ejus. Aperire* enim ſive *diſtendere* פער interpretatur, unde *Peor*. Ad hanc mentem Moſes Ben Maimon in More Nebochim part. III. cap. XLVI. *Tu vero ſcis quod ſervitium idoli quod vocabatur Pahor* (Peor) *in temporibus illis erat, ut diſcooperiret ſe homo verſus eum. Et idcirco praeceptum eſt ſacerdotibus, ut facerent braccas, quibus cooperirent operienda in hora ſacrificii: & praeterea non aſcendebant per gradus ad altare, ne diſcooperirentur:* ita is alibi in Miſnah Thorah tract. עכו"ם cap. III. Ab hiaute idoli ore alii deducunt nomen. Philo autem Judaeus, dum anagogice ſacram interpretatur hiſtoriam, in libro περὶ τῶν μετονομαζομένων, ad

hunc modum; Οὗτοί τε τελεταῖς, ait, ταῖς ἀνιέροις ταῖς Βεελφεγὼρ τελεσθέντες, καὶ τὰ τοῦ σώματος στόματα πάντα διανοίξαντες πρὸς τὴν τῶν ἔξωθεν ἐπιχεομένων ῥευμάτων ὑποδοχήν· ἑρμηνεύεται γὰρ Βεελφεγὼρ ἀνωτέρω στόμα δέρματος· κατέκλυσαν τὸν ἡγεμόνα νοῦν, καὶ ἐπῶσαν εἰς βυθὸν ἔσχατον, hoc eſt, *Illi vero ſacris impiis Beelphegor initiati, atque omnia corporis oſtia, ad recipienda quae ab externo infunduntur flumina, dilatantes* (*interpretatur enim* Beelphegor *ſuperius os pellis*) *mentem gubernatricem diluvio obruerunt, & in imum gurgitem impulerunt.* *Belphegor* vides per ἀνωτέρω στόμα δέρματος explicatum, id eſt, *ſuperius os pellis*, ſive *ſuperius*, non ἐπιῤῥηματικῶς, ſi ἀνώτερον, ad Philonis mentem, legas. Voluit enim ille proculdubio τὸ בעל פעור, quod Graecis elementis Βεελφεγὼρ exarat, deductum a בעל פי עור *Baal Pi aghor*, quae tria vocabula *ſuperius os pellis* ſeu ἀνώτερον στόμα ſonare poſſunt. Satis conſentit Philoni D. Hieronymus ad Oſeae cap. IX. *Ipſi autem edicti* (ait patrum ille doctiſſimus) *de Aegypto fornicati ſunt cum Madianitis, & ingreſſi ſunt ad Beelphegor idolum Moabitarum, quem nos Priapum poſſumus appellare. Denique interpretatur* Beelphegor *idolum tentiginis habens in ore, id eſt, in ſummitate pellem, ut turpitudinem membri virilis oſtenderet.* Intelligit Hieronymus τὸ *Beelphegor* ex tribus illis בעל פי עור fictum, quaſi diceres, *Baal in ore habens pellem diſtentam*, ſeu *in ſummitate*: quae quam Philonis loco ſint conſona, nemo antehac obſervavit. Idem pater magnus ad Oſeae cap. IV. poſtquam de ſacris Deum Matris eſt locutus, *Iſtiuſmodi*, inquit, *idololatria erat in Iſrael, colentibus maxime foeminis Beelphegor ob obſcoeni magnitudinem: unde & Aſa rex tulit excelſa de populo, & hujuſmodi ſacerdotes: & Matrem de auguſto depoſuit imperio, ſicut Scriptura teſtatur, dicens, Et fecit Aſa rectum* (vide I. Reg. cap. XV. comm. 11. & II. Paralipom. cap. XV. comm. 16. de quibus porro locis conſulas cap. V. Syntagmatis ſecundi) *ante conſpectum Domini, ſicut David pater ejus: & abſtulit effoeminatos de terra, purgavitque omnes ſordes idolorum, quae fecerant patres ejus. Inſuper & Maacham matrem ſuam amovit, ne eſſet princeps in ſacris Priapi, & in luco ejus quem conſecraverat: ſubvertitque ſpecum ejus, & confregit ſimulacrum turpiſſimum, & combuſſit in torrente Cedron. Excelſa autem non abſtulit: veruntamen cor Aſa perfectum erat coram Deo cunctis diebus ſuis.* Is item lib. I. contra haereſes Joviniani cap. XII. PHEGOR *in lingua Ebraea Priapus appellatur.* Foeminas vero quae ſacris ejus praeerant *kedeſchoth* prophetarum lingua dictas vult, ad Oſeae cap. IV. comm. 13. *Sciendum*, inquit, *quod in praeſenti* קדשות *meretrices* ἱερὰς, id eſt, *ſacerdotes Priapo mancipatas vocet.* Sic ſane קדשים *kedeſchim* dicti Aſtartae ſacerdotes; de queis infra. Iſidorus Originum lib. VIII. *Beelfegor interpretatur ſimulacrum ignominiae. Idolum enim fuit Moab cognomento Baal ſuper montem Phegor, quem Latini Priapum vocant, Deum hortorum.* Alii ſunt qui Phegorium hunc Deum & Priapum eoſdem eſſe poſt Hieronymum & Iſidorum putant; quos praetereo: verum eis ut aſtipuler, cogi nequeo. Ruffinus lib. III. in Hoſeam, caute & juxta aliorum duntaxat ſententiam, *Beelfegor*, inquit, *figuram Priapi dixerunt tenere.* Sed qui utrumque idem faciunt, obſcoenos utrique Numini ritus placuiſſe probare conantur ex hiſtoria ſacra, ubi de ſtupris Moabitidum & Ebraeorum. Adſerunt etiam cap. IX. Oſeae: nec enim hoc nec illo loco Baal-Peor ſine foeda colentium libidine memoratur. Accedat, ſi placet, quod uti ab *aperiendo* dictum idolum ſcribunt Judaei, ita Latinis ſatis frequens eſt Priapi naturam eodem vocabulo deſignare. Priapeia;

> *Nec mihi ſit crimen quod mentula ſemper aperta eſt.*

&,

> ---- *Nos pudore pulſo*
> *Stamus ſub Jove coleis apertis.*

Quinetiam,

> *Natura eſt quoniam ſemper aperta mihi.*

Et id genus alia occurrunt. Veruntamen, tantorum virorum pace, qui hanc amplexantur ſententiam, ego Priapum (de quo, in proximo Syntagmate, plura) haud magis eundem cum Phegorio fuiſſe, quam cum alio quovis Divum Aſiaticorum, autumo. Foedae enim illae libidines, quae in hiſtoria Moabitidum recenſentur, & vindicta veri DEI puniuntur, non minus ſunt a Phegorii cultu alienae, quam Salomonis ſtupra a ritu Sidoniorum. Ob amorem enim Sidoniarum, quas deperibat ille, Sidoniorum Deos venerabatur. *Et coepit populus*, uti verba ſunt Moſis, *fornicari cum filiabus Moab, quae & vocaverunt populum ad ſacrificia Deorum ſuorum. Comeditque populus, & adoravit Deos illarum. Et junctus eſt Iſrael Baal-Peor, concitatuſque eſt furor Domini contra Iſrael.* Moabitides amaſios ſuos, ut Deos patrios colerent, libidine pellexerunt; ita Sidoniae Salomonem; ita aliae, uti fit, alios. Libidinem in ſacris Phegorii fuiſſe non omnino conſtat, nec ex Oſeae verbis, qui obſcoenos mores ad populum, non ad Phegorium, refert, elici poteſt. Neque vero idolorum cultum in Veteri Inſtrumento ſub *ſtupri* & *libidinis* vocibus ſaepiſſime intelligi quis neſcit. Stercore autem cultum eum & patente podice, quod aiunt Rabbini, fuiſſe conſtanter nego. Litoe liroe ſunt illud Rabbinicae, & gerrae germanae. Quod ad nomen attinet, a viro principe inter Divos relato cum nominatum, ſive a cognomine monte, ſatis probabiliter poteſt aſſeri. Mons enim in Moabitarum regione *Peor* dictus erat, ubi, ni fallor, Baal hic & delubro & ſacris honorabatur. Moſes Numer. cap. XXIII. *Et aſſumpſit Balac Bileam in ſummitatem Peor* (ſive *Phegor*) *qui reſpicit faciem deſerti Jeſimmon.* Montium ſummitates ante alia loca divinis rebus olim deſtinatas, non eſt cur adjungerem: id pueri ſciunt. Hinc etiam dictum *Beelphegor* vult Theodoretus ad Pſalm. CV. alii; & Suidas, Βεελφεγώρ. Βεὴλ, ὁ Κρόνος· Φεγὼρ δὲ, ὁ τόπος ἐν ᾧ ἐτιμᾶτο· ἐξ ὧν Βεελφεγώρ. Eadem ferme habet & in vocabulo Βεὴλ, & in Φεγώρ. Uti enim Jupiter *Olympius*, Mercurius *Cyllenius*, & Deus ille fortium *Carmelus* apud Suetonium in Veſpaſiano, a montibus appellati; ita

ita Baal ſeu Belus noſter, quem *Jovem* aut *Belum Phegorium* licet vocare. In Deut. XXXIV. mentio eſt *Domus Phegor*, ſive *Beth-Peor*, *in terra Moab*, juxta quam vallis illa in qua ſepultus Moſes. Certe *Beth-Peor* pro monte ubi templum Numinis, quod *Beth* Ebraice dicitur, ibi ſumitur; ut Βηθδαγὼν pro *templo Dagonis* libro Haſmonaeorum cap. X. comm. 83. & *Beth-Aſtaroth* pro *Aſtartes* I. Sam. cap. XXXI. comm. 10. item *Beth-Baal* pro *templo Beli Sidonii* in Samaria I. Reg. cap. XVI. & *Beth-Baal-berith* pro *templo Baal-berith* Judic. cap. IX. comm. 4. ita *Beth-ſhemeſh* Palaeſtina urbs non ſemel in ſacris memorata a Solis in eo fano, ni fallor, dicta eſt: uti & Βαισαμψὰ Arabum ad mare rubrum ſita, quod a *Beth-ſhemeſh* corruptum; ὅ ἐστιν Οἶκος Ἡλίου, ut recte Stephanus in de Urbibus. Id genus ſunt alia. Sic Οἶκος τοῦ Βὴλ in Apocryphis: & Semiramin Belo fanum in arce Babylonia condidiſſe his verbis ſcribit Periegetes:

---------μέγαν δόμον εἴσατο Βήλῳ,

id eſt, *magnam domum extruxiſſe Belo.* Baal-Berith autem idolum putamus fuiſſe, vel potius ſcimus, & hoc tantum, de eo ſcimus. Vide Judic. cap. VIII. comm. 33. & cap. IX. 46. & LXX. qui Βααλβερὶθ ſcribunt. Significat BAAL-BERITH *Dominum foederis.* Auguſtinus in Judic. Quaeſt. XLIII. *Baalim & Baal-berith idola intelligenda ſunt.* Sacrificia autem quae, Moſe teſte, in Phegorii ſacris comedebantur, inferiae erant in memoriam defunctorum peractae. Quod docet Pſalmographus Pſal. CV. *Et adjuncti*, inquit, *ſunt Baal-Peor, & comederunt ſacrificia mortuorum.* Locum ita pangit Apollinarius:

Οἱ δὲ Βεελφεγόρῳ μιαινόμενοι τελετῇσι
Νεκρῶν ἑπτάσαντο κατεφθιμένων ἑκατόμβας.

Sacrificia mortuorum, id eſt, זבחי מתים *zibchi methim*, in νερτερίην κατεφθιμένων ἑκατόμβην vertit. Victimas DIS manibus ſeu Jovi Stygio (qui *Moth* Phoenicibus dictus, id eſt, Pluto, ſive mortuorum Deus) mactabant, & rite epulantes juſta faciebant, ac ſi novendiales ferias agerent. Hic cultus, haec idoli ſacra. Apage igitur Rabbinorum nugas de ſtercore, illas foetidas, quas ipſiſſima Moſis & Davidis verba explodunt, cum & templi ejus & ſacrorum tam ſignanter meminerint. Moabiris erat Numen alio nomine dictum *Chemos* כמיש. Jerem. XLVIII. comm. 7. *Exibitque Chemos in captivitatem una cum ſacerdotibus ejus & principibus ejus*, & comm. 13. *Confundetur Moab a Chemos, ſicut confuſa eſt domus Iſrael a Bethel*, id eſt, a vitulo aureo in Bethel ſacrato. Vide Num. XXI. 29. *Bethel* autem, quod *domus Dei* ſonat, Βαιθὴλ Graecis interpretibus dicitur, & locus erat, ubi lapidem unxit Jacob, uti legitur Geneſ. XXVIII. comm. 18. A quo nomine & ritu Βαίτυλοι & Βαιτύλια apud profanos ſcriptores manarunt. De iis, ante alios conſulendus Damaſcius in Iſidori vita apud Photium Cod. CCXLII. nec omittas quae magnus Scaliger ad numerum MMCL. Euſebianum animadvertit: & nos in cap. VII. hujus Syntagmatis de iis nonnihil. *Chemos* vocant Χαμὼς LXX. interpretes; & vocamine tantummodo a Phegorio Deo hunc diſtare ſentit D. Hieronymus. Ad Eſaiam lib. V. *In Nabo* (hujus mentio Eſai. XV. & Jerem. XLVIII.) *erat Chamos idolum conſecratum, quod alio nomine appellatur Beelphegor.* Philo Judaeus Allegoriar. II. Χαμὼς ἑρμηνεύεται ὡς ψηλάφημα, id eſt, CHAMOS *ſonat ut contrectatio*, ſive *ut palpatio*, quae coecis fere propria. Certe משש *moſch*, eſt *contrectavit* ſeu *palpavit*; & elementum Caph ſervile ὡς interpretatur.

CAP. VI.

MOLOCH *Ammonitarum, ejus ſacra. Error putantium traductos per ignem ſolummodo, non crematos ei pueros.* Πῦρ δίπυρον. VII. *conclavia in illius ſimulacro, fide Ebraeorum.* VII. *Mithrae portae. Mithrae initiatis quae pericula obeunda.* Τῶν *Dugbiin mos. Teſtimonium de Ammonitarum idolo ex Benjamino. Adramelech. Anamelech. Cemarim ſacerdotes. Vallis filiorum Hinnom. Tophet. Tympanorum in ſacris ſonitus.* Τῶν *Dugbiin idem mos. Gehenna.* VII. *Res, ante rerum initia, creatae juxta Ebraeos. Moloch, Baal dictus, & Melchom. De ejus nomine varii Scripturae loci.* Βασιλεὺς & *regis vocabulo interpretibus innotuit. Malken ſacrificiorum ejus locus etiam dictus.* Βασιλεὺς Θεῶν. *Adodus. Adad in Siirorum regum nominibus. Macrobii Adad examinatur. Hada. Chada.* Ἀδὰ *Heſychio, Juno Babylonia. Adadi & Molochi effigies. Uterque Sol erat. Mithra quid. Achad. Unus, Deus. Iſaiae de eo locus. Mures. Muſoritae. Porcus & mus in luſtrationibus. Infantes Saturno Africano, id eſt, Molocho, immolati.* Ἀμίλκας, *Numen Punicum. Baſilea Atlantiorum. Milicus. Imilce. Melicartus Tyriorum. Haliartus Boeotorum, &* Μεγάλαρτος *&* Μεγαλόμαζος *ex Phoenicia.* Μαζεύς. Μεγαμάζα. *Artos, origine orientali, quid. Artes, Mars AEgyptiis dictus, ſuſpecta fide. Hercules Deſanaus, Diodas item dictus. Dorſanes Indorum. Sandes Perſarum. Unde puerorum immolationum origo Phoeniciis.* Μυσοφιλής. Ἰεούδ. *De* παιδοθυσίας *origine. Siccuth.* σκηνή. *Lecticae, thenſae, tentoria, in queis portari ſolita Deorum ſigilla. Jovis* ἀποδημία δωδεκαήμερος.

δυσχίμερος apud Homerum. D. Hieronymi monita de verbis prophetae Amos, quae a protomartyre in Actis Apoſtolorum aliter Graece proferuntur.

AMmonitarum Deus colebatur *Moloch*. Filios filiaſque ei rite cremabant: & hoc nefandum erat Numinis ſacrificium: videſis Levitic. XVIII. comm. 21. & XX. comm. 2, 3, & 4. II. Reg. cap. XXIII. comm. 10. Caeterum non combuſtos aut mactatos pueros, ſed, duabus pyris extructis, per illarum medium traductos ſolummodo, & ad eum modum velut februatos eſſe, ſacerdotibus Molochi rem procurantibus, ſcribunt plerique Ebraeorum. Ita R R R R. Salomon Jarchi, D. Kimchi, Moſes Mikotzi praecept. Neg. XL. Moſes Maimonides More Nebochim lib. III. cap. XXXVIII. *Idcirco*, inquit ille, *ſervitores ignis in tempore ſuo fecerunt homines ſcire, quod qui non traducerent filium ſuum vel filiam per ignem, morerentur filii vel filiae: & ſine dubio propter illud quod audiebant, quilibet feſtinabat illud facere, quia multum timebant ſuper filios ſuos, & propter facilitatem operis, quia non erat niſi traducere illos per ignem, non quod eos urerent ipſos.* Et de *ſemine traducendo* ſeu *tranſire cogendo* plerumque loquitur Scriptura locis jam citatis. Pater, aiunt nonnulli, ſacerdotibus puerum ritu ſolenni tradebat, quem ab iis redditum ipſe traducebat humeris geſtans. Alii ſacerdotes traduxiſſe volunt. Multis haſce refert ſententias R. Joſeph Karo in cap. VI. τῶ Miſnah Thorah tractat. עכו״ם; ubi adnotat Scripturam non loqui de combuſtione filiorum τῷ Moloch, ſed tantum Diis Sepharvaiim, de queis in II. Reg. cap. XVII. mentio. Verum non modo traductos ſed etiam crematos in idoli ſacrificium pueros illos conſtanter adfirmo. Pſalmo CVI. ubi cultus hic exprobratur, יזבחו *izbechu*, id eſt, *mactarunt, filios ſuos & filias daemoniis.*

Δαίμοσι ῥέζοντες στυγερὰς χάριτας τε καὶ υἱας,

uti ibi paraphraſtes Apollinarius. Mitto de Achazo rege hiſtoriam, quae II. Reg. cap. XVI. reperitur, a Joſepho lib. IX. cap. XII. relatam; & quod Philo Judaeus innuit libro de Abrahamo. Et bene de hac re Philaſtrius, *Aram*, inquit, *collocant, ita dictam Tophet nomine alicujus, in valle filii Ennom. Ibidem ſuos filios & filias Judaei daemoniis immolabant.* Et Porphyrius περὶ ἀποχῆς lib. II. diſerte, Φοίνικες, inquit, ἐν ταῖς μεγάλαις συμφοραῖς, ἢ πολέμων ἢ αὐχμῶν ἢ λοιμῶν, ἔθυον τῶν φιλτάτων τινὰ ἐπιψηφίζοντες Κρόνῳ. Atque Euſebius in Oratione de laudibus Conſtantini, Κρόνῳ γὰρ Φοίνικες καθ' ἕκαστον ἔτος ἔθυον τὰ ἀγαπητὰ καὶ μονογενῆ τῶν τέκνων. Alia ejuſmodi ſunt loca, quae liberorum immolationem in Syriae regionibus, quae Molochum adorabant, ſatis indicant. Atque haec ſunt ſacra quae Sapientiae voluminis autor vocat τεκνοφόνους τελετὰς adi cum cap. XIV. comm. 23. & cap. XII. comm. 5, & 6. & Jerem. cap. VII. comm. 31. & cap. XIX. comm. 5. & Ezekielis cap. XVI. comm. 20, & 21. & cap. XXIII. comm. 37, & 39. Theodoretum, Michaelem Glycam, alios, qui Ebraeorum ſententiam aut amplexantur aut non meliorem adferunt, libens praetereo. Sed & vide, ſi placet, Zonaram ad Canonem LXV. Synodi in Trullo. Et Graecorum certe & Ebraeorum in hac re hallucinatio inde forſan eſt orta, quod, alio ritu vetuſto, ignem pertranſire ſoliti ſunt qui jurabant, & illaeſi fidem dictis adſtruebant. Hoc πῦρ διέρπειν vocat Sophocles in Antigone: & de eo conſulas vellem D. Cyrillum adverſus Julianum lib. X. ubi & de Chaldaeis aſſeritur. Etiam de tranſitione luculenta ſunt in Sacris Literis teſtimonia, ut Levit. cap. XVIII. II. Reg. cap. XVI. comm. 3. & cap. XVII. 17. ſed nil obſtat quo minus etiam immolarentur ſeu tranſeundo plane ſacrificarentur. Doctiſſimi Pauli Fagii verba de Moloch, in Chaldaeam paraphraſin Levitici ſcripta, & ex Ebraeorum etiam monimentis ſumpta, adjungam; *Fuit autem Moloch imago concava habens ſeptem conclavia: unum aperiebant ſimilae offerendae; aliud turturibus; tertium ovi; quartum arieti; quintum vitulo; ſextum bovi: qui vero volebat offerre filium, huic aperiebatur ſeptimum cubiculum. Et facies hujus idoli erat ut facies vituli. Manus plane diſpoſitae ad recipiendum ab aſtantibus. Et ſaltabant interim quo puer in idolo ſuccenſo igne cremabatur, percutientes tympana, ne pueri ejulatus audiretur.* Habuit haec ille ex libro Jalkut, cujus autor R. Simeon. Sed ex aere conflatam imaginem eſſe ait R. Salomon ad Jeremiae VII. Vereor ut fidem ſuam liberent, qui ſeptem Molochi conclavium autores primi extiterint: anne a Mithrae ſacris illa didicere? Mithrae enim ſeptem ſacrae erant portae, planetarum numerum referentes, de queis Celſus apud Origenem lib. V. Viri item, foeminae, & pueri ei mactabantur, uti eſt in Athanaſii vita apud Photium Cod. CCLVIII. Initiatis etiam huic Deo neceſſe erat, per octoginta poenarum genera tranſire, διὰ πυρὸς παρελθεῖν καὶ διὰ κρύους, id eſt, *per ignem & per frigus*, & hujuſmodi graviſſima pericula prius ſubire, quam ut ἐποπτεία admitterentur. Qua de re ante alios viſendi Suidas in Μίθρας, Nonnus in Synagoge hiſtoriarum ad I Steliteut. Nazianzeni §. VI. & XLVII. & Nicetas ad orationem XXXIX. Nazianzeni. Quae illi habent committas licet cum iis, quae Juſtinus adverſus Tryphonem & in II. Apologia, & Tertullianus libris de Baptiſmo, de Praeſcriptione adverſus haereticos, & de Corona militis, & Socrates lib. II. cap. II. lib. V. cap. XVI. tradidere. Morem incolarum Cheneragae inſulae maris Iodici, qui *Dugbin* dicti, hic non cogitare nequeo. Ignem colebant, & per eum filios ſuos, expiandi cauſa, tranſmittebant, uti ſcripſit Benjamin in Itinerario: qui neſcio an omnium optime, an hallucinatus, Melochi templum & ſimulacrum deſignarit? *Hinc*, inquit (id eſt, a Tripoli) *uno itinere Gebal diſtat, altera illa quae filiorum Ammon terminus fuit, ubi Judaei centum ac viginti ſunt. Eſtque ditionis Ginotmorum, quorum princeps Gilianus Enbirenu vocatur. Repertuſque eſt illic locus templi antiqui filiorum Ammon, in eoque idolum filiorum Ammon, ſellae, quae ſolium dicitur, inſidens. Simulacrum autem ex lapide eſt auro obductum:*

utrinque

utrinque autem duo foeminea ſimulacra etiam ſedentia. Ante ipſum vero ara, in qua Ammonitarum tempore ſacrificia & ſuffitus fiebant. Fallor, an haec de Molochi templo & ſtatua intelligenda? Illud enim Numen Ammonitis vetuſtiſſimum. Certe, niſi feſellerit Benjamin, aut nimia, ut fit, fama ei ſarcinam impoſuerit, vix parem de Molochi effigie & fano teſtem offenderis. Quod Theophylactus habet modo ſubjungimus. Neque alibi quam in Molocho reperias Sepharvaitarum Deos *Adramelech* & *Anamelech*. II. Reg. cap XVII. comm. 31. *Comburebant filios ſuos in igne* τῷ *Adramelech & Anamelech Diis Sepharvaim.* Vide, ſi vis, cap. XIV. inferius. Sacerdotes ejus, uti, Literis Sacris, aliorum ſaepius Numinum, *Cemarim* כומרים ſunt nuncupati: quod vocabulum, ut hoc ſemel admoneam, dialecto Chaldaea כומריא *Comeraia*, pro idololatrarum hierophantis in Targum ubique ſubſtituitur. Ita docuit Elias in Thisbi: & vide II. Reg. cap. XXIII. comm. 5. Zephan. cap. I. comm. 4. & Hoſeae cap. X. comm. 5. Quod nigris indui ſolebant veſtibus, ita dictos eſſe vult D. Kimchi; alii ab alia origine. Septuaginta χωμαρεὶμ vocant, & ἱερεῖς vertunt. Citato autem capite Regum de Joſia legitur, *Contaminavit quoque Tophet, quod eſt in valle filiorum Hinnom, ne quis traduceret filium ſuum aut filiam ſuam per ignem Molech.* Vallis filiorum Hinnom (quod Ebraice eſt גיא vel גי בן הנם *gi ben Hinnom*) in agro ſuburbano erat, a rugitu ſeu lamentis puerorum, dum exurebantur, ita nominata. Nam הנם *Hinnom* a נהם *nahem*, id eſt, *gemuit* aut *rugiit*, volunt deductum. Locus ille Siloe fontibus irrigabatur, & D. Hieronymi aevo amoenus erat, nemoroſus, & hortorum beatus deliciis: atque inde animadvertit ille, alias gentes occupaſſe morem, ut capita fontium & lucos rebus ſacris tam frequenter olim deſtinarent. Verba ejus ſunt ad cap. VII. & XXXII. Jeremiae; *Hic gentilitatis error omnes provincias occupavit, ut ad capita fontium lucoſque amoeniſſimos victimas immolarent, & omnis pravae ſuperſtitionis religio ſervaretur.* *Tophet* vero a תף, id eſt, *tympano*, petunt; quod, ne lamenta illa & graviſſimi ejulatus a parentibus exaudirentur, tympanis, dum ſacra fiebant, vicinia perſonaret. Ad hunc modum D. Kimchi, alii. Idem fere ritus apud Dugbiin Chenerагae incolas, teſte Benjamino Ben Jona. Igni enim devovebant ſe magnatum nonnulli, non ſine pompa ſatis ſumptuoſa, *familiares vero*, uti verba ſunt Benjamini, Aria interprete, *cognatique omnes & conſanguinei tympanis & choreis ſumma cum laetitia exultant & ludunt, quoad ille omnino combuſtus fuerit.* A valle autem illa τὴν γέενναν habuerunt, qua inferorum poenas denotant Evangelii ſcriptores ſacri, γέεννα τοῦ πυρὸς, Matt. V. comm. 22, & 29. Pro eodem uſurpant Rabbini גיהנם *gehinnam*, & ab eodem fonte: & dicunt, quod ſeptem res ſunt creatae ante creationem mundi, *Lex, Poenitentia, Paradiſus, Gehinna, Solium gloriae, Domus ſanctuarii*, & *Meſſiae nomen.* Sed Moloch etiam *Baal* dicitur Jerem. cap. XIX. comm. 5. atque alibi; qua de re capite proximo plura. Appellatur item *Milcom* I. Reg. cap. XI. & ubi D. Lucas Μολὸχ habet Act. VII. com. 43. Syrus & Arabs ſcribunt מלכום *Melcom*; quod ad Vetus Inſtrumentum referas oportet. Nam in Amos cap. V. comm. 26. unde ille locus in Actis Apoſtolorum, ita legitur, *Honoraſtis* (ſive *portaſtis*) *Siccuth* (ſive *tabernacula*) *regis veſtri* (id eſt, מלככם *Malcecem*; & Theodotion ſubſtituit Μιλχὸμ) quod & *Moloch veſtri* transferri potuerit, ſeu τὴν σκηνὴν τοῦ Μολὸχ, uti vertunt Graeci & D. Lucas in citato commate Actorum ſub perſona D. Stephani protomartyris. מלך *Melech* enim *rex* ſonat pleriſque Orientalium linguis. Et ſane *Milcom* alibi, hoc eſt, מלכם (idem enim eſt, punctis paulo immutatis) haud aliud vult quam *rex illorum*, uti hic מלככם *Malcecem* eſt *rex veſter*; quod Theodotion & Symmachus veteres interpretes oſtendunt, cum Numen illud etiam per βασιλέα & ἄρχοντα reddunt: utraque vocabula in Sacris Literis Molochum deſignant. Jerem. XLIX. 1. *Quare poſſedit* מלכם *Gad?* Vertunt *malcam* in *rex eorum* nonnulli, ſed LXX. habent διὰ τί παρέλαβε Μελχόλ· librarii error eſt pro μελχὸμ, uti Ebraice etiam profertur Moloch, I. Reg. IX. ſi Chirie per Epſilon efferas. Ammonitarum enim idolum vocatur ibi מלכם *Milcom*, iiſdem elementis, diverſis punctis a *Malcam* Jeremiae: verum & LXX. in dicto loco Regum βασιλεῖ αὐτῶν reddunt, uti alii in Jeremia. Apud quem Prophetam ne quis dubitet, an ad Moloch ea verba ſint referenda, legat & capita praecedentia, quibus Chemos, Machina coeli, Baal, ejuſdemque farinae alia colentibus merito exprobrantur, & quae in laudato capite de Ammonitarum ſacris ſubjunguntur. Seniores LXX. Hierem. XXXII. comm. 35. τῷ Μολὸχ βασιλεῖ habent. Huc ſpectat illud Zephaniae cap. I. comm. 5. *Et eos qui adorant & jurant per Dominum, & jurant per Regem ſuum*, id eſt, Ebraice במלכם *per Malcham.* Cum Judaeis intelligo hic ipſum Molech: qui, uti videre eſt, ſub *regis* nomine maxime colebatur. Etiam in Paralip. I. cap. XX. comm. 2. ubi de expeditione Joabi in Ammonitas verba fiunt; *Et cepit David coronam* מלכם (quod *regis eorum* vertunt plerique) *a capite ejus, & invenit eam habere pondus talenti auri, ordinataque eſt pro capite David*: ſed Seniores ibi, καὶ ἔλαβε Δαβὶδ τὸν ϛέφανον Μελχὸμ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ. Et Latina, quae D. Hieronymi dicitur, verſio, *Tulit autem David coronam Melchom de capite ejus.* Mentio autem ejus eſt apud Amoſium, perinde ac ſi in Deſerto Iſraelitae eum coluiſſent; cum nihilominus in Pentateucho haud aliud praeter Vitulum Numen ab eis ibi cultum fuiſſe memoretur. Sed D. Cyrillus, ad Amoſium, Vitulum putat ante alia cultum, ideoque in ſacra hiſtoria expreſſius nominatum; ſed alia item fuiſſe, etiam eodem quo in Deos relatus eſt Vitulus tempore, facta & culta Numina, quorum nomina ante Amoſii prophetiam in Scriptis Sacris ad ſeculum exitus non referuntur: vide porro de ea re Ruffinum ad eundem Prophetam, lib. I. Locus autem in quo peragi ſolebant Molochi ſacrificia, *Malken* etiam dicitur II. Sam. cap. XII. comm. 31. id eſt, מלכן: ita enim D. Kimchi ibi exponit: tametſi Maſorethae מלבן *Malben* in margine ſubſtituunt, hoc eſt, *furnus ad conficiendos lateres*: & LXX. ad eam mentem πλινθεῖον vertunt. Quam conveniens autem & pro-

ptium ſummo rerum Gubernatori ſive Deo fuerit, etiam apud idololatras, *regis* vocabulum & *βασιλέως*, diſcas licet ex prima Apologia Apuleii. Uti igitur Baal, id eſt, *Dominus*, ita & Melech, ſeu Molech, aut Moloch, id eſt, *rex*, Ammonitarum hoc Numen denotabat: unde & is ipſe orſan fuerit, qui *rex Deorum*, *βασιλεὺς Θεῶν*, titulo ſingulari, vocitatur in Phoenicum vetuſtiſſima theologia; Adodus etiam dictus: quod ex Sanchoniathone teſtatur Philo Byblienſis apud Euſebium. Quem nempe a Syris cultum, oſtendit non ſolum Hadad ſeu Adad (quam facilis ab *Adad* ſit in *Adodum* tranſitus, nemo non videt) & Benhadad in eorum regum & principum nominibus, a Diis, ut veterum erat mos, traductis (de queis ſatis eſt in Geneſ. XXXVI. & I Reg. cap. XX. teſtimonii) verum etiam ipſum *Adadi* vocabulum per decem generationes in regia Syrorum ſtirpe continenter propagatum; quod ſcribit Nicolaus Damaſcenus apud Fl. Joſephum Ἀρχαιολογ. VIII. cap. VI. De Adodo iſthoc & rege Deorum intelligendus videtur Macrobius, de Aſſyriis locutus, & eorum Jove ſeu Sole, Saturnal. I. cap. XXIII. *Deo*, inquit, *quem ſummum maximumque venerantur*, Adad *nomen dederunt. Ejus nominis interpretatio ſignificat* Unus. Caeterum in *unius* ſignificatione aut fallitur Macrobius, aut depravatus eſt ab exſcriptoribus locus. Nam Syris & Chaldaeis ſive Aſſyriis חד *Chad*, ab Ebraeo אחד *Achad*, *unus* interpretatur. Atqui Adad ille, ſeu Adodus, ſacra hiſtoria חדד *Hadad* alia longe orthographia legitur. Joannes Druſius legendum cenſet apud Macrobium *Hada* a חדא *Chada*, quod Syriace etiam *unum* ſonat. Id ſane olim mihi perſuaſit & viri autoritas, & res ipſa: ſed hallucinatum potius Macrobium vocabulorum affinitate, a curis jam inſtructus ſecundis, opinor. *Hadad* enim & *Hada* & *Adad* & *Chada* pronuntianti, nec tamen ad rem ſignificatam diſtinguendam ſatis idoneo, non ita adinvicem ſunt diſſimilia. Hada autem ſive Chada ſequioris, ni fallor, ſexus Numen erat, & *Adardagae* ſeu *Atergatidi*, qua de nos plura mox, magis concordat. Imo certe in Syriae vicinia eo nomine culta eſt. Heſychius, Ἀδά. ἡδονή. πηγή. ἢ ὑπὸ Βαβυλωνίων ἡ Ἥρα. *Hada* (unde & Ἁδὰ ſpiritu aſpero apud Heſychium legerem) Dea, & Juno; ſed *Adad* Deus & Sol erat. *Hadad* autem clamorem, ſeu celeuſma hortantium non male denotat, nec a lamentis puerorum in Molochi ſacris ita prorſus abludit. Quin & effigies utriuſque & Adadi & Molochi eaſdem fere memorant fuiſſe ſcriptores vetuſti, & ad unum Solem exprimendum fictas. Macrobius: *Simulacrum Adad inſigne cernitur radiis inclinatis, quibus monſtratur vim coeli in radiis eſſe Solis, qui demittuntur in terram.* At Theophylactus (ex D. Cyrillo in Amoſium) ad Actorum Apoſt. VII. Molocho fuiſſe, ait, λίθον διαφανῆ ὄντι μετώπου ἄκρου εἰς ἑωσφόρου τύπον, id eſt, *lapidem perlucidum in ſummitate frontis ad imaginem Phoſphori*, quem Solem intelligas. Mitto hic quam proprie haec omnia Soli, regi Numinum ſeu ſtellarum, conveniant; quod is proculdubio cogitabat, qui ſeptem conclavium primam fecit, quiſquis ille fuerit, mentionem. Nam totidem, uti diximus, Mulrae tribuuntur; qui totius antiquitatis, veterum maxime inſcriptionum, conſenſu, idem qui Sol aeſtimandus. Unde *Mithridax* lapis dictus, qui ſole percuſſus coloribus micat variis, ut ſcribit Solinus cap. XL. *Mithri* autem, *Mithir* aut *Methir* Perſice *dynaſtam* & *dominum* (quod etiam eſt in Molochi titulis) ſignificat; ut docemur a magno Scaligero lib. VI. de Emendat. Temporum. Accedit, quod in Exercitationibus Julius pater *Adad* Solem Perſice denotare ſe legiſſe meminit. Quod autem de *Unus* nomine Aſſyriorum Deo alicui dato ſcribit Macrobius, haud futile prorſus habeondum. Erat ſane Deus illis ita nuncupatus, id eſt, חד *Chad* ſeu אחד *Achad*, ſed & forte non ita ab Adado ſeu Molocho alienus. Cum *Adad* per *Unum* interpretatur, fallit Macrobius: minus ut a vero aberrarit, fieri poteſt, cum *Adad* & *Unum* ſive *Achad*, idem fuiſſe dicit Soli quidem vendicatur merito illud nomen, & ex veri Dei attributis in idola videtur tranſlatum. Iſaias capite LXVI. comm. 17. *Sanctificantes & luſtrantes ſe in hortis poſt* Unum *in medio*: ita enim, non *Unam* lego, quod faciunt ii, qui Maſorethas ſecuti אחת *Echath* non אחד *Achad* ibi legunt, ſed tantum ſcribi volunt: hanc enim ex iis dictionibus eſſe aiunt, quae aliter ſcribuntur, aliter leguntur: & *piſcinam* nonnulli ſomniant intelligi; alii colentium ordines denotari, quaſi alterum alteri ſuccidaneum fuiſſe tantum innueretur. Libenter ſane Joſephi Scaligeri interpretationem audimus, & adjicimus, *Senſus*, inquit, *ille eſt apertiſſimus; februationes & luſtrationes Deo illi ſive idolo fieri, quem Deum ipſi vocarent* Ahad, *id eſt*, Unum, *idque in medio hortorum, qui illi idolo dicati, in opiſthodomo templi: ſubintelligendum enim templum; pone templum* Ahad. *Nam praepoſitio* אחר, *qua utitur propheta, eſt localis, ut etiam ſic accipitur ab omnibus Judaeis, & Jonatham vertit* בתר *ὄπισθε; vel ſimplicius idolum pro ipſo idoli templo accipiendum, ut Graecis & Latinis mos eſt.* Ita ille ad veterum Graecorum fragmenta. Luſtrationis ritus in iis, quae apud Iſaiam ſequuntur, parent; *Comedentes carnem ſuillam, & abominationem, atque murem*: ad quem locum enarrandum juvet, ni fallor, R. Maimonides Perplex. III. cap. XXX. Sed depravatus nimium videtur Latinus codex: vide & Eſaiae cap. LXV. comm. 4. Certe Palaeſtinorum ſacerdotes & harioli, ut facinus de arca ablata & detenta expiaretur, graviſſimoque liberarentur civitates quinque & foediſſimo morbo, hoc inprimis genus februationis conſulti docuerunt, ut mures aureos Deo Opt. Max. offerrent: uti hiſtoria eſt I. Sam. cap. VI. Verum non a ſacrorum ratione, ut videtur, tam mures dari, quam animalculi effigiem a quo laederentur in munere repraeſentari voluere illi. Et ſatis incogitanter Philaſtrius, qui iſthinc Muſoritas neſcio quos haereticos petit. *Muſoritae*, inquit, *ſunt quidam nomine, qui ſorices colunt.* De mure nihil habeo quod dicere hic juvet. Scio Plutarchum non ſemel, Magis hanc beſtiolam, utpote Deo etiam ipſi, ante alias inviſam eſſe, reliquiſſe ſcriptum, quod commentariolo περὶ φθόνου καὶ μίσους refert, & in Sympoſiac. IV. cap. V. Veruntamen non modo non a ſacris mures abigit Jamblichus, non is qui ſub Juliano floruit, ſed alter etiam Syrus, ſed *myſteria* ἀπὸ τῶν μυῶν derivare vult:

vult: rationem ejus vide apud Photium in Myrinbiblo, Codice XCIV. Certe forſan uti porcus apud Europaeos primas inter ſebrua & luſtrationes ferebat, ſic in Aſia porcus & mus. Atqui an ab AEgyptiis ſacra traducta hic potius innuuntur? Sane pleniluniis porco facere Lunae, quae & Aſianis miro ſemper in honore habita, illis ſolenne erat: & AEgyptios ritus in Judaeam deduci minime novum eſt. De ſacris hiſce conſulas Herodotum in Euterpe. Saturnus autem Latinis, Graecis Κρόνος, plerumque cenſetur Moloch. Infantes ſive pueri utriſque erant hoſtiae communes: & nefanda illa ſacra e Syria in Europam videntur migraſſe, & in Africam. Ad Ovidii Faſtos, Macrobium, alios perquam obvios relegandus, qui de Europaei Saturni hoſtiis humanis diſquirit. De Poenis, qui Syrorum colonia, Ennius;

Ille ſuos Divis mos ſacrificare puellos.

Verſus eſt apud Nonium Marcellum, verbo *Puellis*. Peſcennius Feſtus apud Lactantium Divin. Inſtit. I. cap. XXI. refert *Carthaginienſes Saturno humanas hoſtias ſolitos immolare, & cum victi eſſent ab Agathocle rege Siculorum, iratum ſibi Deum putaviſſe, itaque, ut diligentius piaculum ſolverent, ducentos nobilium filios immolaſſe.* Qui liberis carebant, ii a pauperibus emebant, ut mactarent; quod a Plutarcho docemur. D. Athanaſius Orat. adverſ. Graecos, Φοίνικες, inquit, καὶ Κρῆτες τὸν Κρόνον ἐν ταῖς τεκνοθυσίαις ἐθρήσκευον. Plura ad hanc rem de Poenis habent Diodor. Sicul. Biblioth. XX. Juſtinus Hiſt. XVIII. Cyrillus adverſ. Julianum lib. IV. Euſebius de Praeparat. Evangelica IV. Minutius Foelix, alii. Ad Tiberii uſque tempora duraſſe impium illum morem in Africa ſcribit Tertullianus Apolog. cap. IX. de cujus verbis a lectore curioſo conſulendus Scaliger in epiſtolis ad Caſaubonum: cum tamen etiam in foedere quod icerunt Carthaginienſes & Gelo tyrannus Syracuſanus, cautum eſſet, ὅτι δὲ τὰ τέκνα παύσονται τῷ Κρόνῳ καταθύοντες· quod ſcribit Plutarchus περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ βραδέως τιμωρουμένων: ſacra autem haec Poenorum a Syrorum iſtis manaſſe, confirmat item tibiarum & tympanorum etiam apud hos ſolennis uſus, quem refert idem ſcriptor magnus περὶ δεισιδαιμονίας. Lamenta enim puerorum aut Parentum inter mactandum exaudiri, piaculum habebatur. Ferme dixeram, ſub Molochi nomine cultum a Poenis hunc Deum. Nam Ἀμίλκαν Carthaginienſes veneratos eſſe meminit Athenagoras in Legatione: nec dubitare fas eſt, an *Amilcas* ab eodem, quo *Molech*, fonte deducendus: utraque puta puta Ebraica ſeu Punica ſunt, ſi quis initia ſpectet, & *regem* denotant; niſi mavelis *Amilcan reginam*, id eſt, Βασίλειαν Atlantiorum Deam interpretari; quae ſane ad coeleſtem Carthaginienſium Deam referre licet. Nam ut iis Belus ſeu Uranus Deus & coeleſtis Dea, ita Atlantiis Uranus & Baſilia: de quibus conſulas Diodorum in Biblioth. III. *Milici* etiam, quod Annibalis ſoceri nomen, & hujus filiae *Imilces*, quod eſt *regina*, & *Imilconis* Carthaginienſis ducis, non aliunde ſunt petenda. *Melech* enim *rex* eſt, *Malcha* regina; quae *Melicum* & *Imilcen* pronuntiabant. Silius Italicus lib. III.

Milicus indigenis late regnarat in oris,
Cornigeram attollens genitoris imagine frontem:
Hinc patriam clarumque genus referebat Imilce,
Barbarica paulum vitiato nomine lingua.

Ita, qui καθ' ὑπεροχὴν, uti ait Strabo, Tyriis cultus Hercules, dicebatur Μέλκαρθος, ſive Μέλκαρθος, qui depravate Μελικάρθαρος dicitur Euſebio in Oratione de laudibus Conſtantini. Is autem Jovis Demarunis filius erat: quod a Philone Byblienſi diſcimus: nec alius eſt a Poenorum Hercule, qui humanis hoſtiis placari, uti Molech, ſolitus; ut Plinius lib. XXXVI. cap. V. ſcribit. Prima nominis pars non dubium eſt quin ab Ebraeorum *Melec* traxerit originem. Nam & eodem ferme vocabulo dignoſcebatur Hercules etiam Amathuſiis. Heſychius; Μάλικα, τὸν Ἡρακλέα, Ἀμαθούσιοι. Haud ita intereſt, utrum Cyprios hic an Amathuntis urbis Phoeniciae incolas intellexeris. Etenim Amathus urbs eſt Phoeniciae, & Phoenicii maris inſula adjacet Cyprus; & in ea urbs item Amathus dicta: quae communia etiam alias cum Phoenice ſacra habuit, uti conſtat ex Stephano in περὶ ἐθνικῶν in Ἀμαθοῦς: quid αρτος aut αρθος in ea dictione, non ſatis intelligo: veſtigia totius nominis extant, ait Scaliger, in Punicis illis *Bomilcar*, *Hamilcar*. Certe in Boeotia, quae plura e Phoenicia cum Cadmo traducta vocabula retinuit, Haliartus urbs erat conditori cognominis, & fluvius. In Scolo item Boeotorum, ſimulacrum Μεγαλάρτου in honore habitum. Id Cereris Μεγαλάρτου volunt nonnulli fuiſſe, & ab ἄρτῳ, quod eſt *panis* (quia frumentaria Dea illa) deducunt. Ita Euſtathius ad Iliad. Β. qui μεγαλάρτια etiam feſtum memorat huic Deae ſacrum, quam & μεγαλόμαζον ab eadem cauſa dictam ſcribit. Fatetur Cymulcum apud Athenaeum Dipnoſoph. III. ex Polemone Μεγαλάρτου καὶ Μεγαλομάζου ἀγάλματα ἱδρυμένα in Scolo Boeotiae retuliſſe, & Μεγαλαρτίων feſti paulo poſt ex Semo fieri mentionem: atque inde quae habet Euſtathius ad Homerum petita conſtat. Caeterum an Μεγάλαρτος fuerit Ceres non liquet ſatis apud Athenaeum. At quicquid Numinis fuerit, Phoenicia in eo videtur latere origo: nam & Cadmus, Iſmenus, Thebae, Phoenicia etiam ſunt. Quod de pane afferunt nimis eſt ridiculum. Nos forſan non meliora videbimur, ſi *Megalarton* ex *Melcarto* factum conjiciamus. Non inuſitata elementorum (quae in hujuſmodi nominibus frequens) metatheſis, & facillima τοῦ γ pro κ ſubſtitutio ita ſane ſuadent. Neque ab alio forſan fonte Μεγαλόμαζος· quod a Phoenicio aliquo vocabulo in Graecis non omnino intellecto, in iſthoc, ut fit, quod Graecam patiatur analogiam, procurantibus grammaticorum audaculis, demigravit: unde mutatum fuerit, hariolari fuerit difficile. Memini Phrygibus Jovem dictum Μαζεύς, ſi Heſychio fides. Is ita; Μαζεύς, ὁ Ζεὺς παρὰ Φρυξί. Syris item ſupplicationem ad regem Μεγαμάζα nuncupatam lego. Suidas; Μεγαμάζα. οἱ Σύροι τὴν ἐπὶ βασιλέα δέησιν οὕτω καλοῦσι. ſed conjectori haec non ſatis praebent auxilii; licet inde Megalomazon

Digitized by Google

lomazon Ἱκετήσιον denotaſſe, quod Jovis cognomen, quis non immerito ſuſpicetur. Atqui nonne ab עריץ ARITZ *artos* in τῷ *Melicartos*, quod & *Melicrathus* nonnullis exaratur? ARITS *praevalidus* eſt: ſic *Melicarits*, regem praevalidum ſeu tyrannum ſignificet, & in τὸ *Melicartos* facile tranſeat. Inde forſan Ἀρταῖοι Perſice *heroes*, ſive qui priſcis ſeculis inprimis claruerunt. Teſtis eſt Heſychius: & Stephanus περὶ ἐθνικῶν, Ἀρταίους ἢ Πέρσας, inquit, ὥσπερ οἱ Ἕλληνες τοὺς παλαιοὺς ἀνθρώπους ἥρωας καλοῦσι, id eſt, *Artaei Perſis ſunt, qui Graecis priſci ſeculi heroes*: neque hoc vocabulum hac notione nominibus *Artaxerxis* & *Artabazi* deeſſe vult. Hinc Ἀρταῖ, Perſis, μέγας, eſt ἢ λαμπρός, id eſt, *magnus & clarus*, & Ἀρταῖαι *regna*: unde etiam *Artaxerxem* idem interpretari ſcribit Herodotus, quod μέγας ἀρήιος, id eſt, *magnus bellator*. Quam conſonum ſit, ut Divorum nominibus vox haec accederet, nemo non videt. Atque Perſarum veterum & Syrorum, ut in moribus, ita in linguis plurima fuiſſe communia neminem paulo doctiorem diffiteri ſentio. Perſae etiam in Syris noſtris nonnunquam apud Europaeos ſcriptores recenſentur: hoc eſt, Babylonii *Perſae* dicuntur, & Babylon *urbs Perſica*, uti apud Stephanum. Tam Phoenicii igitur quam Perſae fieri potuit, ut priſcos heroas (priſci autem heroes plerumque in Deos tandem migrabant) vocis hujuſce adjectione ſignanter indigitarent. Sed ne fruſtra nimis diſquiramus veremur, & aſſenſum retinemus. *Arten* autem dici AEgyptiis Martem, qui mythologis idem cum Hercule, autor eſt mihi, ſed ſuſpectae in hac re fidei, Vettius Valens Antiochenus Antholog. VI. De coloribus planetarum agens is aſtrologus, τὸ δὲ τοῦ Ἄρεως κιῤῥὸν, inquit: πυρωτὸς γὰρ ἢ τομὸς ἢ καταπρακτικὸς ὁ θεός. Αἰγύπτιοι γὰρ δὲ Ἄρτην αὐτὸν προσηγόρευσαν, ὅτι τῶν ἀγαθοποιῶν ἢ τῆς ζωῆς ἀφαιρέτης ἐστὶ, id eſt, *Martis vero rubrum. Igneum enim eſt & acutum & interficiendi vim habens numen. Nam AEgyptii* Arten *eum nuncuparunt, eo quod beneficarum virtutum & ipſius vitae ſit* ἀφαιρέτης. Nomen, quod facit AEgyptium, a Graeco vocabulo, non quaero quam ſcite, petit: verba autoris adjunxi, cum quod rarus ſit & ἀνέκδοτος ſcriptor, tum quod ἄρτης hac notione, ſi bene memini, haud alibi occurrat: ſed Πυρόεις AEgyptiis Graece Mars dictus eſt; teſte Julio Firmico. Caeterum ad Tyrium Herculem ſeu Melicartum anne ſpectat illud de Deſanao in Euſebii Chronicis a B. Hieronymo verſis? verba ſunt, *Hercules cognomento Deſanaus in Phoenice clarus habetur: unde & ad noſtram uſque memoriam a Cappadocibus & Elienſibus Deſanaus adhuc dicitur.* Totidem ſyllabis & in priore & poſteriore Chronicorum leguntur: atque ipſiſſima exſcripſit Florentius Monachus Wigornienſis. Moſis in tempora incurrit Deſanaus hic, qui Doſenaus alias, ut habet Marianus, appellatur. *Delphinam*, ut videtur, ibi legit Lud. Vives ad de Civitat. Dei lib. XVIII. cap. XII. Certe quid velint ſibi illa B. Hieronymi verba difficillimum eſt conjectari. Ideone Cappadocibus, & Elienſibus ita dictus Hercules, quod in Phoenice clarus? Quid Phoenicibus cum Cappadocibus? Quinam Elienſes iſti? neque apud veteres, alia eſt Herculis Deſanai mentio. *Dorſanes* Indis Hercules nominabatur, teſtis eſt Heſychius. Id a *Doſanao* proxime abeſt, ut notat magnus Scaliger. Nec vero Indi huc trahi poſſunt. Atqui & Perſis (quos, ut pleroſque Orientalium, *Indos* ſaepius dici nemo mediocriter doctus neſcit) Hercules Σάνδης vocabatur, autore cum aliis Beroſo apud Agathiam; quod quin ad *Dorſanem* ſpectare queat, nihil ita videtur obluctari. Sed ut omnia de hoc nomine in incerto ponantur, Euſebii Graecus codex *Diodan* eum nuncupat: Ἡρακλέα, inquit ille, τινές φασιν ἐν Φοινίκῃ γνωρίζεσθαι Διωδὰν ἐπιλεγόμενον, ὡς ἢ μέχρι νῦν ὑπὸ Καππαδόκων ἢ Ἰλίων καλεῖσθαι. ultra diſpicere nequimus. Sed ad Molochi ſacra redimus. Horrendi autem illius ſacrificii, puerorum nempe mactationis, ſi fides Phoenicum annalibus, non later origo. Tradidit ex iis Porphyrius (apud Euſebium Praeparat. Evang. I. & IX.) Saturnum, quem Phoenices *Iſrael* nuncupabant, regem Phoeniciae vetuſtiſſimum, ut regnum ſuum a ſummo imminentis belli periculo liberaret, ſuperoſque propitios haberet, unicum (Μονογενῆ) quem ex Anobreta ſuſceperat filium, regio ornatum ſaſtu, conſtructam ſuper aram immolaſſe: quod exemplum nefaria poſteritas non intellectum ſecuta eſt. Mirum enim niſi ad Abrahamum & Iſaacum filium reſpiciat commentum illud. Nam μονογενὴς, id eſt, *unicus filius*, ille appellatur a Porphyrio *Jeoud*, & a Philone. Verum in Geneſ. XXII. comm. 2. Iſaac dicitur בנך את־יחידך *bincha eth-jehidcha*, id eſt, *filius tuus unicus tuus*: ubi in *Jehid* ipſum *Jeoud* fere integrum legimus: ita in Orphaicis περὶ Θεοῦ, quae Onomacriti cenſentur, Abrahamus μονογενὴς, pater, inquam, pro filio, imperite & ridicule appellatur, quod illuſtriſſ. Scaliger ad Graecorum fragmenta notavit, uti & *Sarae* nomen in *Anobretam* apud Phoenicas mutatum: ſic futili eorum theologia *Iſrael* dictus, qui Iſraelis avus. Qui Strabonem, Juſtinum, Diodorum Siculum de rebus Judaicis conſuluerit, minus mirabitur ſacram hiſtoriam a profanis ſcriptoribus tam interpolatam, & falſo narrari. Moſem, Deum, patriarchas errore inextricabili confundebant, verba & res ſacras ad impias magorum operas arripiebant, & ex rebus divinitus geſtis & in tabulas ſanctas relatis profana numina formabant, novos, ridiculos & neſandos cultus inſtituebant. De ea re nos plura in Prolegomenis. Sed vero multo antiquior eſt feralis illius, qui puerorum mactatione praeſtabatur, cultus origo apud Saidum Aben Batrich, quem ſupra etiam citavimus. Sub initiis, uti vocant, Helleniſmi, aut Sheruchi aevo, neſandum hunc morem initia habuiſſe, ab eo ex veterum monimentis traditur; Daemonii ſcilicet ventriloqui, ſeu ex demortui parentis, qui ut Numen colebatur, imaginis ſacrae ventre (id eſt, من جوف الصنم *ex idoli ventre*, uti ejus verba ſunt) loquentis juſſu. Atque *exinde*, addit, *coeperunt homines* ذبحون بنيهم للشياطين *immolare filios ſuos Daemonibus.* De ea re vide plura in tertio Prolegomenon capite, ex eodem autore. De Siccuth autem, quod meminit Amos, pauca adjicimus. Aquilae vertitur συσκιασμοί, id eſt, *umbracula*, Symmacho, LXX. & D. Lucae σκηνὴ, quod, ut

ut σκήνωμα, pro *delubro* ſumi poteſt. Lecticam potius, in qua portabant numinis, id eſt, Molochi, imaginem, intelligo: nam נשאתם *neſhathem* interpretaotur LXX. ἀνελάβετε, id eſt, *in manus ſumebatis, ut portaretis*, atque ita D. Lucas: quod certe ad imagines in lecticis aut thenſis circumlatas optime referas. Servius ad illud Virgilii AEneid. VI.

Erranteſque Deos, agitataque Numina Trojae.

Aut mecum (explicat ille *agitata*) *vexata: aut ſigna* ξόανα *dicit, id eſt, ſimulacra brevia, quae portabantur in lecticis, & ab ipſis mota infundebant vaticinationem: quod fuit apud AEgyptios & Carthaginienſes.* Ad eum ritum intelligunt nonnulli apud Homerum Jovis caeterorumque deorum διεξαγομένην ἀποδημίαν, & AEthiopibus in more fuiſſe, ut duodecim Numinum, quae in Dioſpoli ſacrabantur, effigies ſtatis temporibus per Africam duodecim dierum ſpatio vitulantes circumferrent: ſic Euſtathius ad Iliad. α. ex veterum ſcriptis; Ἐν Διοσπόλει μέγιστόν ἐστι Διὸς ἱερὸν, ἀφ' οὗ λαβόντες Αἰθίοπες Διὸς ξόανον καὶ ἄλλων δαιμόνων σὺν αὐτῷ, κατά τινα καιρὸν τεταγμένον περινοστοῦσι τὰ κατὰ τὴν Λιβύην, καὶ πανηγυρίζουσι πολυτελῶς ἐπὶ δώδεκα ἡμέρας· ἐπεὶ καὶ τοσοῦτοι παρ' αὐτοῖς θεοί. Ita omnium coelitum ſimulacra Romae quotannis ſub aeſtivo ſolſtitio Alagabalum Deum pretioſiſſimo curru vectum, deducente cum ingenti pompa imperatore cognomine, in delubrum ſuburbanum comitabantur, ut refert Herodianus lib. V. Meminit & Macrobius Saturnal. I. cap. XXIII. Jovis Heliopolitani ex Heliopoli AEgypti in Aſſyriam traducti, culti, & ferculo vehi ſoliti, uti in pompa ludorum Circenſium Numinum ſigna, ſive apud Antium Fortunae effigies. Ad huoc morem referendum illud Strabonis de Omano Numine Perſico apud Cappadocas: Ξόανον, inquit, τοῦ Ὠμάνου πομπεύει, id eſt, *ſimulacrum Omani in pompa vehitur* ſcribit lib. IV. Hinc lux ad Siccuth intelligendum: nam ut aſtrum illud fuiſſe cum Ebraeis ſentiam (cujus imaginem etiam ipſum Moloch fuiſſe ſcribunt nonnulli) animum non potis ſum omnino inducere. Tentorium certe, erat quod circumferri potuit, & in quo Molochi effigies: nam & diſerte meminit Philo apud Euſebium ναοῦ ζυγοφορουμένου, id eſt, *fani portatilis*, magni Phoenicum Dei quem *Agroten* vocabant: ut Arca teſtamenti Judaeis, ita fere hujuſmodi fana ſeu σκηναὶ idololatris. Quod habet de Siccuth Elias Levita ad Radices Kimchi, & de figura neſcio cujus (niſi Pſittacum innuat) avis, ridiculum eſt. De eo autem prophetae Amos loco, qui a D. Luca, ſeu primo martyre Stephano, in Actis non fideliter ſatis verſus poſſet nimis curioſo videri; verba D. Hieronymi, quae huc maxime ſpectant, ſubnectere non piget. *Nec putandus*, ſcribit ille, *eſt primus martyr erraſſe, quod pro eo quod in propheta ſcriptum eſt* trans Damaſcum *dixerit* trans Babylonem: *magis enim intelligentiam quam verbum poſuit, quia trans Damaſcum ducti ſunt in Babylonem, ſive trans Babylonem. In eo autem loco ubi Lucas poſuit* Μολὸχ, *& in Ebraico ſcriptum eſt* מלככם, *Aquila vertit* Μαλχὼμ, *Symmachus & Theodotio* REGIS VESTRI: & paulo poſt, *Et hoc in omnibus Scripturis ſanctis obſervandum eſt, apoſtolos & apoſtolicos viros in ponendis teſtimoniis de Veteri Teſtamento, non verba conſiderare ſed ſenſum, nec eadem ſermonum calcare veſtigia, dummodo a ſententiis non recedant.* Haec ille doctiſſimus patrum lib. II. in Amos.

DE

DIS SYRIS

SYNTAGMA II.

CAP. I.

BAAL. BEL. *Mars & bellorum praeſes ſeu Deus nuncupatus. Nomen olim Deo vero tributum. Belus Phoenicius. Bal Punice. Balis ſeu Beli Punici ſanum. Numina in Dynaſtarum nominibus antiquitus. Belus Babylonius. Uti Graeci* Βῆλον *interpretati. Omnis Exercitus Coeli. Chronici Alexandrini locus emendatus.* Βηλὸς *apud Homerum. De eo veterum ſententiae. Prima Beli nominis mentio apud Graecos. Uti Europaeis Jupiter &* Ζεὺς, *ita Aſiaticis Belus, ſeu Baal. Jovis,* Ἰαὼ, Ἰλώ *a Tetragrammato.* Ἰάζ, Ἰαώθ. *Juba.* Ζεὺς *dictus* DEUS *verus. Arati locus a D. Paulo citatus. Pater nomen Divum commune. Jupiter; Marſpiter. Jupiter non dictus, quod juvans pater. Tetragrammaton nomen Gentibus notum: quid de eo Judaei. Pythagoreorum* Τετρακτύς; *conjectura de eorum jurejurando. Nazaratus, ſeu Zaratus, Aſſyrius, Ezechiel. Zarades. Zoroaſter. Pythagoras. Malchus emendatus. Idem Porphyrius eſt. Unde augendus. Pythagoras ex Orientalium myſteriis eruditionem ſuam hauſit. Belus,* Ζεύς. Ζεὺς Ἐνυάλιος. *D. Hieronymus correctus; & Fl. Joſephus.* Ζεὺς *Olympius. Beelſamen. Baal-ſamaim. Marnas Gazaeorum. Virgo quid ſonet Cretice.* Μαρίν. *Plurima Europaeorum monimenta ab Aſiatico Belo. Abellio; Belenus; Belatucadrus Dii. Belis, Belenus, Apollo. De Alagabalo, id eſt, Heliogabalo, diſquiſitio. Julius Balbillus Alagabali antiſtes. Gabalus. Abgli-Baal, Deus circularis. Alagabali ſimulacrum.* Διὸς φυλακή, *ignis. Urania Heliogabali uxor. Aglibelus, Malachbelus Dii. Molech. Puerorum mactatio. Sacra Alagabali. Virilia pudenda in ſacris Orientalium. Conjectura in Xiphilini locum. Magnorum VV. de Heliogabalo ſententia. Hel, Bel, Bolathen. Azizus & Monimus, Edeſſae Solis* πάρεδροι.

SAEPE occurrunt in Sacris Literis *Baal* & *Belus*, variis Diis nomina communia, & numero ſecundo *Baalim*. Caeterum Chaldaeis ſeu Babyloniis propria erat vox *Bel*, Phoeniciis & adjacentibus *Baal*: utrumque ab Ebraeo בעל *Baal*, id eſt, *Dominus*: a quo, excidente litera *y* juxta morem Chaldaicum fit בל *Bel*, cujus mentio eiſdem elementis apud Eſaiam cap. XLVI. comm. 1. Hieremiam cap. L. comm. 2. & LI. comm. 44. Phoeniciis autem Ebraee

Ebraice locutis *Baal* cum *Ajin* retinebatur. Diſcrimen illud a Graecis & Latinis minus obſervatum: utrique enim indiſtincte tam Phoenicium ſeu Tyrium Numen, quam Babylonium, plerumque *Belum* vocant, orientalium dialectorum haud curioſi. Et qui Fl. Joſepho nunc Βὴλ, mox Βαὰλ dicitur: conſulas cum Orig. Judaic. VIII. cap. VII. & IX. cap. VI. De Phoeniciorum Deo verba facit. Sed mirum eſt quod de *Baalis* ſignificatione ſive Aſſyriaca ſive Perſica, legitur tum apud Chronici Alexandrini autorem, tum apud Cedrenum. Hic de Thuro Nini regis ſucceſſore locutus, Τούτῳ τῷ Ἄρει (nam Martem eum etiam nuncupatum ſcribit) πρώτῳ στήλην ἀνέστησαν οἱ Ἀσσύριοι, καὶ ὡς Θεὸν προσεκύνησαν, Βαὰλ ὀνομάζοντες, ὃ ἑρμηνεύεται Ἄρης πολέμων Θεός, *Huic Marti primum ſtatuam erexerunt Aſſyrii, & eum uti Deum adorarunt, nuncupantes eum Baal, quod interpretatur Mars bellorum Numen.* Tantundem eisdem pene ſyllabis tradit alter ille pag. 88. ſed vocem Perſicam eſſe dicit; Numen autem idem eſſe ipſum, quod in Daniele memoratur & in trium puerorum hiſtoria: ſed nominis interpretatio Graeculorum commentum eſt. Eo primum fuiſſe ſummum & ineffabilem omnium rerum creatorem deſignatum merito ſentias; cum ſcilicet & aliis vocibus ejuſdem fere ſignificationis, & ab Ebraeis, Arabibus, & Graecis id quod proprium Dei Opt. Max. nomen habetur antiquitus data opera explicatum ſaepiſſime legamus. Tetragrammatum enim nomen יהוה redditur a LXX. Ἀδωναὶ aut Κύριος, hoc eſt, *Dominus*; & ſubſtituunt Arabes الرب *alreb*, quod idem ſonat. Et quam convenire potuerit τὸ *Baal* nomen Deo vero, caput ſecundum Hoſeae ſatis monſtrat, comm. 16. *Et erit in die illa, dicit Dominus, vocabis [me] Iſhi* (id eſt, *maritus meus*) *& non vocabis me ultra Baali* (id eſt, בעלי nimirum *Baal meus.*) *Ego enim auferam nomina Baalim ex ore ejus, & non erunt illi amplius in memoria cum nomine illorum.* Seniores vero pro *Baali*, ſeu nomine cum affixo pronomine, *Baalim* pluraliter, ut videtur, ibi legebant: nam ita vertunt, οὐ καλέσει με ἔτι Βααλείμ. Populus Dei *Baalem ſuum* pie ſatis eum vocabant, priuſquam ob vocem illam ad profana Numina frequenter nimis traductam, idipſum ipſe Deus vetaret. Quin & diu eſt, quod Chaldaei quindecim myriadum annorum commentarios apud ſe latere jactarent, in quibus Belum ſuum uti rerum conditorem, in fabuloſiſſima illa ineptiſſimaque Omorcae diſſectione, celebrabant. Autor eſt Alexander Polyhiſtor ex Beroſo Beli ſacerdote. Deinde, ut fit corruptis moribus & in ſuperſtitionem pronis: Solem forte primo, quem μόνον οὐρανοῦ Θεὸν, id eſt, *ſolum in coelis Deum*, putabant Phoenicii (ita ſcribit Philo Byblienſis Sanchoniathonis interpres) ſub hoc nomine venerabantur: poſtremo autem & in ſimulacra alia ſive aſtrorum ſive regum, quorum memoria poſteris longe chariſſima, τὸ Βαὰλ ſive Βὴλ ad augendum, qua fieri potuit, ſeu corporis coeleſtis ſeu demortui honorem, eſt impie derivatum. Varii etiam ritus, ceremoniae, ſtata ad ſacrificia tempora ſunt addita. Ita Aſſyrii, ita Phoenicii, alii ſuos fecere, coluere Belos ſive Baalim. De Phoenicio Belo capienda ſunt quae habes I. Reg. cap. XVI. II. Reg. cap. X. ubi rex Achabus in ſoceri gratiam, Ithobalis, inquam, Sidoniorum regis, fanum in Samaria Baali ſacraſſe memoratur. Sidon autem Phoeniciae urbs maritima, unde is ipſe fuerit hic Belus, qui *Jupiter Thalaſſius* ſeu *marinus* Sidoniorum nuncupatur. Heſychius; Θαλάσσιος Ζεὺς, ἐν Σιδῶνι τιμᾶται, id eſt, *Thalaſſius Jupiter in Sidone colitur.* Belus enim Ζεὺς & *Jupiter* Europaeis, quod ſtatim patebit, nominabatur. Nugaces Graeculi ex AEgypto Belum hunc petunt, & Neptuni & Libyes filium faciunt: fabuloſam hiſtoriam vide, ſi vis, apud Apollodorum περὶ Θεῶν, lib. β. & paſſim ferme admittitur. Sed futilis nimium eſt. De eo autem intelligendum illud in AEneidos I.

> *Implevitque mero pateram, quam Belus & omnes*
> *A Belo ſoliti* ....

nam Carthaginienſes e Phoenicia oriundi: & de Didus libatione loquitur. Ibi notat Servius; *Lingua Punica* Bal *Deus dicitur, apud Aſſyrios autem* Bel *dicitur quadam ſacrorum ratione & Saturnus & Sol:* ubi Giraldus & alii depravatis exemplaribus *Hal* & *Hel* legerunt. Totidem verbis Iſidorus Origin. VIII. rem voluit explicare: uterque hallucinatus. Neque enim BAL, *Deum* magis Punice olim ſonabat, quam BEL Chaldaice: utraque *Dominum* interpretantur. Punicas autem res & Phoenicias velut eaſdem, ad hanc quam nunc rem agimus, obiter memineris: qua de re ſuſius in Prolegomenis. Belo huic ſeu Bali Punico fanum erat in Bali urbe Libyes: ita enim Stephanus περὶ ἐθνικῶν, Βάλις, πόλις Λιβύης πρὸς τῇ Κυρήνῃ ἀπό τινος Βάλεως, οὗ καὶ ἱερὸν ἔχει· & *Balis* hic dicitur. Certe nomina illa Punica *Annibal* (quod inverſum fere legitur Geneſ. XXXVI. comm. 38.) *Aſdrubal, Adherbal*, de queis & conſulas lib. VI. de Emendatione temporum, hoc quod tractamus Numen habent adjectum, non ſine frequentiſſimo Orientalium maxime nationum exemplo, a quibus nomina ad eam rationem formata ſunt paſſim obvia; uti videre eſt in *Beladane, Nebuchaduazare, Nerigloſſoro, Ethobalo*, atque id genus quam plurimis: & propheta Daniel appellatur *Beltſazar juxta nomen Dei mei*, inquit tyrannus ille apud Danielem cap. IV. Qui vetuſtiſſimas res Aſiae contexunt, Beroſus, Menander, Sanchoniatho, ſeu Philo apud Joſephum & Euſebium, Arrianus in περίπλῳ rubri maris, & ſi qui ſunt alii, luculenter hoc itidem oſtendunt. *Belum Babylonium* quaeras apud laudatos jam prophetas Iſaiam & Jeremiam. De hiſtoriola illa in Apocryphis de Belo & Dracone videmus ſeorſim capite extremo. Templum ejus, regiam, ſtatuam, & ſepulcrum qui vult, Danielis cap. III. Herodoti lib. I. Strabonis lib. XVI. Plinii lib. VI. cap. XXVI. Q. Curtium lib. V. Arrianum lib. VII. Diodorum, alios adeat: & feſtum ejus habetur II. Reg. cap. X. comm. 20. De Chaldaeis Stephanus ille, Μαντεῖον δὲ ἔχειν λέγουσιν αὐτοὺς παρὰ βαρβάροις, ὡς Δελφοὶ παρ' Ἕλλησι, id eſt, *oraculum apud Chaldaeos eſſe aiunt, quod Barbaris, ut Delphi Graecis, aeſtimatur.* Beli oraculum, de quo Arrianus intelligit. Caeterum

terum de eo autor Chronici Alexandrini ita; Jupiter ſuſcepit ex Junone filium ὃν ὠνόμασε Βῆλον, διὰ τὸ ὀξύτατον εἶναι τὸ παῖδα, id eſt, *quem nuncupavit Belum, eo quod puer acutiſſimus eſſet.* ridicule. nec omnino capio Gracculi originationem, niſi παρὰ τὸ βέλος deducere voluerit, quod *jaculum* ſeu *telum*, quod acutum eſt plerumque, denotat: verum pro ὀξύτατον ſubſtituendum videtur ibi ὀξυκίνητον, quod *velocem* notat. Et jaculo ſic congruet magis, & menti ejus qui ita ineptire auſus eſt, ut nomen Chaldaeum a Graio fonte peteret. Velocem eſſe, hominis eſt; non video ſatis ut acutum eſſe ſit item, niſi quo Therſites eſt modo φοξὸς apud Homerum. Et Georgius Cedrenus firmat emendationem noſtram. Βῆλος δὲ ὁ υἱὸς, inquit, διὰ τὸ ὀξυκίνητον εἶναι οὕτως ἐκλήθη. Paulo melius ii qui apud Didymum ſcholiaſten ad illud Iliad. α.

----- ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο,

unde Vulcanus ſe dejectum ait, interpretantur Βηλὸν τὸν ἀνωτάτω πύργον καὶ περιέχοντα τὰ πάντα αἰθέρα, ſive, ut alii, τὴν περίοδον τοῦ αἰθέρος καὶ τῶν ἄστρων melius, inquam, ii, & propius abiunt ab eo, quod diximus de *Beli* vocabulo aſtris tributo. Dryopum lingua alii Βηλὸν Olympum ſignificare volunt, & ſecundum Chaldaeos *coelum*, uti ad eum locum refert Euſtathius: ſed recte ille Βηλὸν ibi a *Belo*, quod eſt nomen proprium, diſtinguit. Βηλὸς enim *limen* eſt: caeterum diverſo ſcribitur accentu τὸ Βῆλος quod regibus & Diis tribuitur. Βῆλος enim exaratur, idque apud vetuſtiſſimos. Heſiodus in catalogo heroinarum:

---- Θρονίη κούρη Βήλοιο ἄνακτος.

quae prima eſt apud ſcriptores Graecos Beli mentio: citat Strabo lib. α. Tamen & Suidas; Βηλὸς, βαθμὸς, οὐρανὸς, ἢ οὐρανός. Ab homonymia, accentu neglecto, hallucinatus cum aliis eſt. Neque enim Βῆλος male pro *coelo* accipitur: velut enim collectivum in Syris Numen erat כל צבא השמים *Col tziba haſchamaim*, id eſt, *omnis exercitus coeli*, cui aram in atrio templi extruxit Manaſſes: neque non eſt veriſimile etiam *Belum* exercitum illum, ſive coelum, dictum eſſe: generale enim Deorum nomen *Baal* fuiſſe ſcimus: & Chaldaeis coelum ita vocatum jam ex Euſtathio, qui a veteribus hauſit, monuimus. *Omnes exercitus coeli* Senioribus LXX. πᾶσα δύναμις τοῦ οὐρανοῦ redditur. *Belus* autem & οὐρανὸς & Ζεὺς Ποσειδῶνος υἱὸς interpretatur apud Heſychium. Diſtabat autem Babylonius ab altero illo Phoeniciorum, ut Jupiter Ammon a Jove Capitolino, Cretenſis ab utroque: quomodo enim indigitabantur Pluto *Jupiter Stygius*, Conſentum primus *Jupiter Olympius*, Ζεὺς Ἀσκληπιὸς, ut eſt apud Ariſtidem, *Jupiter Serapis* in vett. inſcriptionibus, & ſimili varietate trecenti illi quos Varro habet apud Tertullianum Joves; ita Syri *Baal-peor*, *Baal-zebub*, *Baal-moloch*, & quae alia memorantur ejuſmodi, proferebant; uti Europaeis *Joves*, ita Aſiaticis *Belos* ſeu *Baalim*, generale Divum vocamen eſſe denotantes: & Jovis ſtella Phariſaeis *Coceb-baal* dicebatur, uti eſt apud Epiphanium. Signantius autem de τῷ Baalim Scriptura alibi non loquitur quam in Jerem. II. com. 28. *Nam juxta numerum civitatum tuarum fuerunt Dii tui, Jehuda. Baalim tui* ſi dixerat: idem dixerat; & D. Paulus I. ad Corinth. cap. VIII. com. 5. *Sunt Dii multi & Domini multi*, quod interpreteris *multi Beli*, vel, ſiquidem ad Europaeorum morem ſit loquendum, *multi Joves*. Quemadmodum enim *Belus* primo ſummum rerum Gubernatorem Opt. Max. denotabat, ita & *Jovis* (quod apud Ennium in Conſentum Deorum numero, Varronem, Hyginum, D. Auguſtinum, alios, recto caſu uſurpatur) idem ſignificabat; graſſante verum hominum errore ad idola transferebatur, & quod ſimpliciſſimum & unicum inprimis erat, tam multiplex poſtea redditum eſt. *Jovis* enim ex tetragrammati Europaeorum pronuntiatione corrupta fiebat: nec *Jupiter* aliud ſane eſt quam *Jovispiter*, id eſt, Ἰαὼ πατὴρ, ſeu Ἰαὼ πατὴρ, *Jehovah pater*. Notum illud Apollinis Clarii Oraculum,

Φράζεο τὸν πάντων ὕπατον Θεὸν ἔμμεν Ἰαώ.

Cornelius Labeo habet apud Macrobium Sat. I. cap. XVIII. Tetragrammaton autem a Graecis Ἰαὼ & Ἰαοὺ exaratum fuiſſe, patet ex Clementis Alexandrini Stromat. V. Diodor. Sicul. Biblioth. II. Euſeb. Apodix. IV. Epiphanio, Irenaeo, & Theodoreti quaeſt. XV. in Exodum; ubi non Ἰα, uti io vulgatis, ſed Ἰαὼ legendum, ut citatur ille locus eruditiſſimo Hoeſchelio ad Philonis Judaei opuſcula. Joannes Druſius libello de Tetragrammato ex Porphyrio notat Ἰευὼ pro Ἰαὼ ſeu *Jehovah*; quae tamen Porphyrii verba a Theodoreto in Therapeutic. II. laudata Ἰαὼ habent: ſed vero & Ἰευὼ legitur ubi a Philone Biblienſi refertur Sanchoniathonem Troicis temporibus vetuſtiorem res Judaicas ſcripſiſſe, εἰληφότα τὰ ὑπομνήματα παρὰ Ἰερομβάλου τοῦ ἱερέως Θεοῦ τοῦ ἸΕΥΩ, id eſt, *eaſque accepiſſe a Jerombalo ſacerdote Dei* JEVO, quod extat apud Euſebium primo προπαρασκευῆς. Ἰαὼ etiam & Ἰαωθ in carminibus magicis quae ad podagram ſanandam recenſet Trallianus medicus, haud aliam quam a tetragrammato trahunt originem. Inde & Maurorum *Juba*. Minutius Foelix, *Juba Mauris volentibus Deus eſt*: ita Lactantius lib. I. cap. XV. Quantilla autem mutatione elementorum ex Ἰαὼ ſeu Ἰευὼ etiam ex ipſo יהוה fiat *Jovis* in caſu recto, addita nimirum Latina terminatione, quis non videt? unde certe *Jovis* ſive Διὸς vocabulo ipſum Deum Opt. Max. deſignari pie poſſe videtur; & D. Pauli etiam exemplo. Is Act. XVII. com. 28. ὡς καὶ, inquit Athenienſibus, τινὲς τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι, Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν, id eſt, *uti & quidam apud vos poetae dixerunt*, EJUS ENIM ET GENUS SUMUS. Deum verum innuit: caeterum idem eſt ac ſi dixiſſet, Διὸς γένος ἐσμὲν, id eſt, *Jovis genus ſumus*. Poeta enim de quo ille, Aratus eſt: qui Phoenomena ſua, pro more poetarum, a Jove ita eſt auſpicatus, Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα, id eſt, *Ab Jove principium*, paucisque interjectis, Τοῦ γὰρ, inquit, καὶ γένος ἐσμὲν, id eſt, *Ejus enim & genus ſumus*. Quod Aratus igitur ſcripſit, & Apoſtolus citavit, eſt, *Jovis genus* (id eſt,

τῆ Jehovae

τοῦ Jehovae) *ſumus:* oil apertius dici potuit. Ζεὺς, *Jupiter*, & io obliquo Διὸς nomina non tam hoc vel illud idolum ſignificabant, quam rerum conditorem Opt. Max. & aeternum proprie deſignabant; etiam apud eos qui nominum non imperiti, ſed cultus veraeque pietatis erant prorſus ignari. Recte Leontius de eo Arati initio, Ἄρατος, inquit, κατὰ τὴν κοινὴν δόξαν εἴρηκε τὸ Διὸς τ' ὄνομα, ὡς ἂν τῶν ὄντων βάσιν, hoc eſt, *Aratus, ſecundum vulgi opinionem, Jovis nomen expreſſit, uti entium fundamentum.* Minutius Foelix, *Qui Jovem principem volunt, falluntur in nomine, ſed de una poteſtate conſentiunt.* Verum eſt, falluntur, niſi ad originem ſuam *Jovem* referant: ita enim erit *Jovis* unicus ille Deus ineffabilis, qui ab impiis cenſebatur multiplex, perinde ut idolorum ſacra & nomina. Pie, fateor, Origenes, qui non vult Deum verum *Jovem* vocari, id eſt, Ζῆνα, ob fabularum de eo ſpurcitiem: videas ejus lib. IV. adverſus Celſum. Optime Plato, cui, in Philebo, cum religione metus, ne in Divum nominibus impingeret. Sed ritus impios, oaenias putidas, & fabulas ſi Chriſtianus reſeces, certe Jovem, Ζῆνα, ſive Δία (quae vocabula, licet perquam varie derivent Graeci, poteſtatem tamen divinam, humani nimirum generis conſervationem, mundi gubernationem, & quae alia ſummo Numini propria, in iis latere uno ore fatentur) unum tantummodo & coleodum reliquum habes. *Deus* & Θεὸς idolis tribuebatur: ideone ſummus & verus omnium rerum creator non ita compellandus? Infoelicium, qui abiere, locus idololatris *Tartarus* dictus eſt: anne hoc facit, quo minus idem eodem nuncupetur vocabulo Chriſtianis? certe D. Petro II. Epiſt. cap. II. ταρταρῶν *in locum illum dejicere* denotat, quod Homero eſt, εἰς τάρταρον ῥῖψαι, atque inde Dii ὑποταρτάριοι eidem nuncupati. Purae religionis lux pluria, quae ab idolis uſurpabantur, unice venerando Deo vindicabat. De ignoto Deo Athenis impie ſatis culto (quod etiam nomen, non ſine Daemonum praeſtigiis, aris ſuis ſcripſerant cives, uti elicere fas eſt ex Laertii Epimenide) D. Paulus Act. Apoſt. cap. XVII. comm. 23. Ὃν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν· vocabulum quod illi cum myſterio Daemoni male tribuebant, voloit Paulus ut ad rerum creatorem, cui competebat, transiret. Idolum, Θεὸς, *Jovis*, Ζεὺς, *Jupiter* appellabatur impropric & impie: iiſdem nomioibus proprie & pie, qui verus ac unicus Deus Opt. Max. Θεὸς, *Jovis*, Ζεὺς, *Jupiter* dici poteſt. D. Chryſoſtomus Homil. III. in epiſt. ad Titum, de Arati verbis a D. Paulo allatis, Οὐ τὰ, ſcribit, τοῦ Διὸς εἰρημένα ἕλκωσιν εἰς τὸν Θεὸν, ἀλλὰ τὰ προσήκοντα τῷ Θεῷ, καὶ οὐ γνησίως οὐδὲ κυρίως ἐπιτεθέντα τῷ Διὶ (ſiquidem intelligatur Ζεὺς, ut idolum, & Numen fabulis inquinatum) ταῦτα ἀποδίδωσι τῷ Θεῷ, ἐπεὶ καὶ τὸ Θεὸς, ὄνομα αὐτοῦ μόνου ἐστὶ, καὶ παρανόμως ἐπικεῖται τοῖς εἰδώλοις, *Haud*, inquit, *ea quae de Jove dicuntur trahit ad Deum, verum quae Deo conveniunt, atque improprie Jovi ſunt tributa, ea Deo reddit, cum nimirum illius ſit tantummodo nomen* Deus, *& non ſine injuria idolis imponatur.* Huc ſpectat animadverſio Clementis Alexandrini io illa quae D. Petro, ſub Concionis nomine, tribuuntur. Petrus aiebat, Τοῦτον τὸν Θεὸν σέβεσθε, μὴ κατὰ τοὺς Ἕλληνας, id eſt, *Hunc Deum veneramini, ſed non ſicut Graeci:* ad haec Clemens, Μὴ τοῦτον, φησὶ, σέβεσθε, οὐκ εἶπε, Θεὸν ὃν οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ, μὴ κατὰ τοὺς Ἕλληνας, τὸν τρόπον τὸν τῆς σεβήσεως ἐναλλάττων τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ ἄλλον καταγγέλλων, hoc eſt, *Non igitur dixit, Ne veneramini Deum, quem Graeci, ſed non ſicut Graeci: modum cultus immutavit, haud alium Deum praedicavit:* ſcribit in Stromateon VI. Recte Seneca Natural. Quaeſt. II. cap. XLV. de Etruſcorum theologia, *Eundem quem nos Jovem intelligunt, cuſtodem rectoremque univerſi, animum ac ſpiritum mundani hujus operis, dominum, & artificem, cui nomen omne convenit.* Quod autem tam commune omnium Divum erat, *patres* nuncupari, idque ſolennibus & ſacrificiis & precationibus, inde ex Ἰαὼ & Ἰόω factus *Jovis*, in *Joviſpater*, *Joviſpiter*, & *Jupiter* tandem tranſiit. De ſeipſis Dii apud Lucilium, citante Lactantio, de Vera Sapientia cap. III.

Ut nemo ſit noſtrum, quin pater optimu' Divum:
Ut Neptunu' pater, Liber, Saturnu' pater, Mars,
Janu', Quirinu', pater nomen dicatur ad unum.

ubi legit, & rectiſſime, mea ſententia, Fr. Douza, *omnes dicamur ad unum.* Diſerte autem Agellius lib. V. cap. XII. *Jovem Latini veteres a juvando appellavere, eundemque alio vocabulo juncto Patrem dixerunt. Nam quod eſt in eliſis aut immutatis quibuſdam literis Jupiter, id plenum atque integrum eſt* Jovis-pater: *ſic &* Neptunus-pater *conjuncte dictus eſt, & Saturnus-pater*, & Janus-pater, *&* Mars-pater, *hoc enim eſt Marſpiter. Et Marſpater*, ritu ſolenni, eſt apud Catonem de Re Ruſtica cap. CXLI. in formula ſolitaurilium, pro *Marſpiter:* de quo vide oobiliſſ. Scaligerum ad Feſti *Marſpedis.* Largiter autem peccant qui cum Cicerone, Agellio, Lactantio, & qui ſunt eorum ſequaces, *Jovem* a *juvando* petunt, dictumque volunt *Jupiter* quod ſit *juvans pater.* Haud meridiana lux clarior, quam hoc quod adduximus etymon: iſta enim hallucinatio in cauſſa fuit, quod politiſſimus ille Patrum Divin. Inſtit. I. cap. XI. dixerit, *Vana igitur perſuaſio eſt eorum, qui nomen* Jovis *ſummo Deo tribuunt. Jupiter enim ſine contubernio conjugis, filiaeque coli non ſolet. Unde quid ſit apparet: nec fas eſt id nomen eo transferri, ubi nec Minerva eſt ulla nec Juno.* Sed ſi origini ſuae *Jovem* vere vindicaſſet, aliter proculdubio proountiaſſet. Nec objiciat quis tam ἄῤῥητον aut ἀπόῤῥητον nomen tetragrammaton fuiſſe, ut gentibus non innoteſceret: id quod viri etiam docti nimis patienter pro conceſſo accipiunt, dum morem religioſiſſimum Judaeorum in eo proferendo male interpretantur. Nonne enim Aramaeis idololatris non ſolum cognitum, verum etiam & prolatum legimus? Rabſake apud Jeſaiam cap. XXXVI. comm. 15. *Neque confidere vos faciat Hizkijahu in* יהוה *dicens, Eruendo eruet nos* יהוה; ſaepiuſque repetit. Quoties palam nomen illud, ut proprium nomen Dei, praedicatur, potiſſimum a Jeremia? *Jehovah*

Zabaoth, ſeu *Jehovah, nomen ejus. Et nomen ſuum*, & *nomen ſuum magnum* idem appellat ipſe Deus Opt. Max. Exod. VI. comm. 3. Jer. cap. X. comm. 16. Celatam prorſus, ſeculis antiquioribus, & ſemper data opera abſconditam ejus pronuntiationem dicere, eſt Rabbinorum nugis nimium indulgere; qui etiam ad illud Exod. cap. III. comm. 15. *Hoc eſt nomen meum* לעלם *Leghòlam*, quod *in perpetuum*, juxta ſeptuaginta etiam Seniores, vertitur, intelligunt quaſi redderes, *Hoc eſt nomen meum abſcondendum*: ita nimirum parva punctorum variatione לעלם ſonare poteſt. Quomodo autem ſeculorum citeriorum Judaei ab ejus pronuntiatione abſtinerent, quam religioſiſſime ſemel quotannis, qui mos hodieque dicitur alicubi in uſu, a ſacerdote, expiationis feſto, proferretur, & id genus alia, paſſim apud ſcriptores reperias: neceſſarioque obſerves LXX. Seniorum verſionem, qui aut Ἀδωναὶ aut Κύριος ſemper pro יהוה ſubſtituunt: vide quod de vetuſta quadam Synagoga Pragae refert Buxtorfius in Radice הוה. Ego certe in hanc ita propeodeo ſententiam, tetragrammatum nimirum nomen non abſconditum a Gentibus eſſe, ut & ipſe Pythagoreorum τετρακτὺν, contra quam interpretum turba, id nominis fuiſſe autumem: ita enim illi jusjurandum concipiebant:

Ὀυ μὰ τὸν ἁμετέρᾳ ψυχᾷ παραδόντα τετρακτὺν
Παγὰν ἀενάου φύσεως ῥιζώματ' ἔχουσαν.

vereor ut bene interpretes, qui vertunt, *Non per eum qui dat animae noſtrae quaternarium numerum*, primum tantummodo verſiculum legentes. Latine foret potius dicendum, *Non per* τετρακτὺν, ſeu *Quaternarium numerum, qui animae noſtrae fontem dedit, in quo perennis naturae*, ſive *aeternitatis, fundamenta ſunt*: aut, *Non per* τετρακτὺν, *qui vitae noſtrae fontem dedit, in quo aeternae naturae ſunt radices*, hoc eſt, *Non per univerſi creatorem*. Forte enim ῥιζώματα illa ſunt Jupiter, Juno, Pluto, & Neſtis illi, ſeu aether, aer, terra, & aqua; quae

——— τέσσαρα τῶν πάντων ῥιζώματα

vocabat Empedocles, ſeu quatuor elementa. Vide Plutarchum lib. α. de Placit. Philoſophorum cap. γ. Et ῥιζώματα φύσεως ſunt ipſa elementa. Et Empedoclem Pythagoreum fuiſſe nemo eruditulorum neſcit: cujus nempe etiam dogmata & Pythagorae, leges erant olim Graecis, quod ait Plutarchus, περὶ σαρκοφαγίας λογ. β. Caeterum vide, ſi placet, Heſychium in Τετρακτύς. Nec ſine myſterio confundebant priſci ſexus Deorum, quos ἀρρενοθήλεις dicebant: aures igitur non offendit, cum τὴν τετρακτὺν, quiſquis ille poeta fuerit, ſcribebat. Interpretatio noſtra & Pythagoricae & Chriſtianae doctrinae ſatis conſona eſt: alias, ſi placet, conſulas apud Plutarchum libello de Iſide, Jamblichum in Pythagorae vita, Nicomachum in Enchiridio ἀριθμητικῆς, Macrobium lib. I. in Som. Scipionis, Nicetam ad Homil. Nazianzeni in S. Pentecoſtem: quarum nonnullae a noſtra ſtare poſſunt etiam videri, modo τετρακτὺς pro doctrina coeleſti ſive Deo ſummo, quaternatio numero inprimis notato, ſumatur.

Nec mirum eſt Pythagorae ante alios nomen innotuiſſe, quippe qui Chaldaeos, Magos, Nazaratum Aſſyrium, quem Ezechielem putabant nonnulli veterum, docentes audivit. De Nazarato ſcribit Alexander apud Clementem primo Stromateon: ſed non vult Clemens eum fuiſſe Ezechielem. Certe accuratiſſima chronologia Ezechielem & Pythagoram inter L. & LII. Olympiadas ſimul floruiſſe docet. Ideo & Nazaratus ille quin Ezechiel fuerit non adverſatur temporis ratio. Utcunque certe res Judaicas calluiſſe videtur: & is ipſe eſt Ζάβρατος qui Malcho, in Pythagorae vita, appellatur ejus praeceptor. Neque V. C. Conradus Ritterhuſius alibi quam in Nazarato Zabratum ibi quaerere debuit. Corruptus igitur eſt aut Malchi (id eſt, Porphyrii; nec enim alius is autor eſt, quod ex Eunapii vita Porphyrii, & lib. III. D. Cyrilli adverſus Julianum, unde & Malchum Ritterhuſianum & emendes & augeas, facile deprehendimus) aut Clementis codex: reſcribe igitur, aut in Malcho Ναζάρατος aut in Clemente Ζάβρατον. Malim Clementem emendes. Nam Ζαράτας Pythagorae praeceptor memoratur apud Plutarchum in περὶ τῆς ἐν Τιμαίῳ ψυχογονίας. Anne *Zaradam* voluere ſcriptores illi? id eſt, Zoroaſtrem magum, qui *Zarades* etiam dictus eſt: teſtes ſunt luculenti Theodoretus Sermone IX. & Agathias hiſt. II. Certe Pythagoram Zoroaſtris ſectatorem plerique (ut docet Apuleius) ſunt arbitrati: atque illum cujus doctrinam amplectebatur philoſophus, praeceptorem ejus poſteritas forſan aeſtimabat. Audire Zoroaſtrem non potuit, quippe Zoroaſtre aliquot ſeculis recentior; uti ex Xantho apud Diogenem Laertium ſupputanti conſtat. Pherecydem Syrum non omitto, ſive ex Syro inſula, ſive ex Syria oriundum eum putes: ex apocryphis enim Phoenicum libris eruditionem ſuam, quam Pythagorae tranſmiſit, hauſiſſe ſcribit Heſychius illuſtrius. D. Ambroſius lib. I. epiſt. VI. *Nam cum ex populo Judaeorum, ut plerique arbitrantur, genus duxerit* Pythagoras, *ex ejus diſciplina derivavit etiam magiſterii praecepta*: ſic Numenius apud Origenem lib. I. adverſus Celſum, & Clemens Alexandrinus Stromat. α. Vide quod aliorſum detorquet Ariſtoteles ſub libri primi de Coelo initium περὶ τριάδος Pythagorae. Mirum ſi Trinuatem per tranſennam non viderat. Quam facile fieri potuerit, ut is Judaicum nomen ſummi Dei, nec prorſus abſconditum nec temere propalandum, diſceret, & τετρακτὺν vocaret, ita liquido conſtat: ad Reuchlini lib. II. de Arte cabaliſtica te relego, ſi placet, & ad Belum, id eſt, in callem, redeo. Qui Graecis literis res Orientis olim mandabant, Belum tam Babylonium quam Phoenicium Ζῆνα plerumque nominabant. Beroſus, Beli etiam ſacerdos, apud Euſebium in Omnifaria hiſtoria; Βῆλος, ὃν ἐς Δία μεθερμηνεύουσι, id eſt, *Belus, quem Jovem interpretantur*: eo nomine apud Perſas colebatur; quod ex eodem autore atque aliis rerum Aſiaticarum ſcriptoribus vetuſtiſſimis meminit Agathias hiſtoriarum II. Ζεὺς etiam Βῆλος Babylonius appellatur Herodoto: & Heſychius; Βῆλος, Οὐρανὸς, καὶ Ζεὺς Ποσειδῶνος υἱός. Heſtiaeo ſcriptori vetuſtiſſimo, inſanae illius Babylonicae ſubſtructionis hiſtoriam referenti (ut videre eſt etiam in nono Praeparationis Evangelicae)

Ζεὺς

Ζεὺς ἐνυάλιος dicitur Belus: τοὺς δὲ, ait, ἱερέων τοὺς διασωθέντας τὰ τοῦ ἐνυαλίου Διὸς ἱερώματα λαβόντας εἰς Σενναὰρ τῆς Βαβυλωνίας ἐλθεῖν quae proculdubio tranſtulit D. Hieronymus in locis Ebraicis, cum haec, ut vulgati codices ſunt, ſcripſerit, *Quidam ſacerdotum profugi de templo* Gemalii Jovis *ſacra rapientes in Sennaar campum Babyloniae pervenere:* ſed quiſnam ille *Jupiter Gemalius?* me autore, lege *Enyalii Jovis*, & hinc emendandus Joſephus Archaeolog. I. cap. VI. ubi haec Heſtiaci adſcruntur, & Ἐνυάλιος corrupte ſcribitur. Ἐνυάλιος autem Homero eſt Mars, & Ζεὺς *Enyalius* eſt *Jupiter Martialis, Martius*, ſive Ἄρειος, quo nomine celebris erat ab ara, ſuper qua Oenomaus hoſtias, quoties in equeſtre certamen procos vocaret, eſt immolare ſolitus: ita Pauſanias priore Eliacorum. Veteres item nummi tam Jovem quam Martem habent, *ultorem, victorem, propugnatorem*. Imo ſunt qui & Aſſyrium & Perſicum Belum diſerte Martem & vocant & bello praeficiunt, etiam & *bellorum Deum*, Belum ſeu Baalem ſignificare volunt, uti oſtendimus ad initium hujus capitis. Quam interim ab iis haec ſtare videantur, qui *Bellum* a *Belo* deducant, hic non diſputo. Tyriis ſeu Phoenicibus qui *Belus* ſeu *Baal* erat, is Menandro, qui ex Phoenicum ſermone annales eorum Graece reddidit, Ζεὺς item appellatur, & Dio, earundem rerum ſcriptori priſco, Ζεὺς Ὀλύμπιος teſtatur Joſephus Origin. Jud. VIII. cap. II. Verum & Bacchus, cum fundit ad Aſtrochitona preces, apud Nonnum in Dionyſiacorum XL. ita,

> Βῆλος ἐπ' Εὐφρήταο, Λίβυς κεκλημένος Ἄμμων,
> Ἆπις ἔφυς Νειλῶος, Ἄραψ Κρόνος, Ἀσσύριος
> Ζεύς.

quin & Belum hunc Ζῆνα Λίβυν dictum ex alio ejuſdem poetae loco doctiſſime, ut omnia, adnotavit V. Cl. Daniel Heinſius ad Silium Italicum. Xiphilinus in Caracallo, ὁ Ζεὺς ὁ Βῆλος ὀνομαζόμενος, καὶ ἐν τῇ Ἀπαμείᾳ τῆς Συρίας τιμώμενος, id eſt, *Jupiter Belus dictus, & in Apamea Syriae cultus.* Idipſum vero eſt *Olympius Jupiter* quod *Beelſamen*, ὅ ἐστι παρὰ Φοίνιξι (quae ſunt Philonis, ex Taauto & Sanchoniathone, verba) Κύριος οὐρανοῦ, id eſt, Sol, Ζεὺς δὲ παρ' Ἕλλησι, id eſt, *qui Phoeniciis eſt coeli Dominus, Graecis vero Jupiter.* Caeterum τὸ Βεελσαμὴν Sanchoniathoni forſan ſcriptum fuit בעלשמים *Baal*, aut levi punctorum mutatione, *Beelſamaim*, quod Κύριος οὐρανοῦ, ſeu *Dominus coeli*, interpretatur, & perquam apte & ſignanter Jovem Olympium antiquiſſimum illud Poenorum Numen *Uranum* dictum exprimit. D. Auguſtinus in Judices quaeſt. XVI. *Baal Punici videntur dicere Dominum, unde* Balſamen, *quaſi Dominum coeli, intelliguntur dicere.* Samen *quippe apud eos coeli appellantur:* ubi pro *ſamaim ſamen* ille ad Poenorum forte eo aevo dialectum habet: vide quae de *Beliſama* habemus infra. Eodem ſenſu Marnas Gazaeorum Deus (Gaza autem Palaeſtinae urbs) Jupiter Cretenſis cenſebatur. Nam *Mar* ſeu *Maran*, מר nempe & מרן, Chaldaice, id eſt, Syriace, ſi ſecula citra captivitatem reſpicias, idem quod *Baal* & *Dominus* interpretatur: inde *Marnas*, hoc eſt, Syriace ܡܪܢܫ *Marnaſh*, ſive ܡܪܢܫܐ *Marnaſha*, quod *Dominus hominum*, quaſi πατὴρ ἀνδρῶν, ut Jupiter poetis dicitur, ſonat: idem obſervavit illuſt. Scal. ad Fragmenta. Sic Jovem ſuum Cretenſes a Gazaeis, non hi ab illis Marnam derivent, aliter quam antiquorum aliqui: vide Stephanum Byzantium in Γάζα, ubi Μαρνᾶν Κρηταγενῆ ſignificare ſcribit: τὰς παρθένους γὰρ, inquit ille, οὕτω Κρῆτες προσαγορεύουσι, μαρνάν. Quid audio? an quod Cretenſibus virgines τῷ μαρνὰν denotentur, ideo Κρηταγενὴς vocatur μαρνᾶς? argumentum non capio. Quid quod lingua Cretica non μαρναὶ virgines ſed ὁμαρταὶ ſeu μαρταὶ dictae? Solinus cap. XVII. *Cretes Dianam religioſiſſime venerantur*, Βριτόμαρτιν *gentiliter nominantes, quod ſermone noſtra ſonat Virginem dulcem.* Verum & Κοτλάνα, item Μαλκανίς *virginem* Cretenſibus ſonabat, teſte Heſychio. Is vero Μάρναν iis *ſuem* interpretare teſtatur. Qui Gazaeorum *Marnam* aliunde deducunt, vereor ne quod veriſimillimum eſt prorſus omittant: vide ſi tu vis, Eraſmum ad epiſtolam D. Hieronymi ad Laetam. Et de Marna Gazaeorum, plura habentur apud patrem illum in vita Hilarionis cap. XV. & apud Marinum in vita Procli. Sed fruſtra ſunt qui ex Europa in Aſiam Numinum vetuſtiſſimorum origines trahunt, nec melius conjiciunt, quam qui a Belo homine AEgyptio Babylonii Beli templi conditore, idolum illud volunt: quod tamen refertur apud Pauſaniam in Meſſenicis. Optimus autem conjector, quamplurima alia antiquiſſimis Europaeorum occurrentia monimentis, *Beli* ſeu *Baalis* Aſiatici nomini ſuos debere natales, opineris: unde enim eſt quod Βέλα ſit Ἥλιος καὶ αὐγὴ, apud Heſychium, & Βαλλὴν, ex Phrygiorum lingua, *rex*? ſane & AEſchylo in Perſis βαλὴν idem eſt, ubi ſcholiaſtes vetus Euphorionem laudat autorem, Thuriorum id eſſe vocabulum. Plutarchus περὶ ποταμῶν de Sagari fl. apud Phrygas, Παράκειται δὲ αὐτῷ ὄρος Βαλληναῖον καλούμενον, ὅπερ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον Βασιλικόν, id eſt, *Adjacet illi mons Ballenaeus dictus, quod Regius ſignificat.* Βαλιναῖον legerat ibi Euſtathius, qui locum illum ad Iliad. γ. citat: vide Gruteri Inſcriptiones fol. CXXVI. ubi BELY *Diva* interpretanti dicitur. *Sol* en, *Rex* & *Dominus* ipſiſſima ſunt etiam in Europa Beli nomina. Et Britannis & Gallis Dii erant Abellio, Belenus, ſive Belinus, quod non ex priſca ſolummodo hiſtoria paſſim, ſed ex. vett. etiam inſcriptionibus conſtat. Addideris & quae Wardaliae in Cumbrorum provincia viſitur, aram ad hunc modum inciſam Belatucadro,

DEO
SANCTO BELA
TUCADRO
AURELIUS
DIATOVA *ARAE
X VOTO POSUIT
LL. MM.

& in eodem agro alteram non ita pridem effoſſam;

* *Pro aram ex, &c.*

DEO BELATUCAD
RO LIB. VOTU
M FECIT.
IOLUS.

hanc item,

BELATUCADRO
JUL. CIVILIS OPT.
V. S. L. M.

ultima autem, ſub Commodo imperatore, ducentis plus minus a Chriſto annis, dedicata videtur eſſe: tranſcripſit in Brigantibus V. Cl. & cruditiſſimus ſenex G. Camdenus ὁ μακαρίτης. Tertullianus etiam Noricorum Belenum enumerat Deum, ut ex veteri MS. Apologetici illius caput XXIII, emendavit doctiſſ. P. Pithoeus. Aquilegienſibus idem Numen cultum legitur in Maximinis Julii Capitolini, & ab aruſpicibus conſultum oracula reddidiſſe. Arae illi inſcriptae frequentes ſunt apud Pighium in Hercule Prodicio, Janum Gruterum, alios: ſed Deus Aquilegienſium ἐπιχώριος nuncupatur Βέλις Herodiano eandem conſcribenti hiſtoriam lib. VIII. Βέλιν δὲ, ait ille, καλοῦσι, τοῦτον σέβουσί τε ὑπερφυῶς, Ἀπόλλωνα εἶναι ἐθέλοντες. Apollinem, qui idem, ut pueris notum, cum Sole ſeu Phoebo, cenſebant Belin ſive Belenum ſuum eſſe. Noricorum & Gallorum Belenus idem Deus aeſtimabatur: atque inde eſt, quod Apollinem coluiſſe Gallos ſcribat Caeſar. Inde a Phoebo Beleni aedituo nomen apud Gallum doctiſſimum, Auſonium dico, in Profeſſoribus Burdigalenſibus,

Nec reticebo, inquit, *ſenem*
Nomine Phoebitium,
Qui Beleni aedituus
Nil opis inde tulit.

Herba etiam Apollinaris (hyoſcyamum putant) in appendice Canteriani Dioſcoridis cap. χοα. Βελινοῦντια Gallis appellatur: reliquias *Beleni* habet vocabulum. Numiſmati inſuper Cunobelini regis Britanni, cujus ab hoc Numine auguſtius nomen, Apollo ſeu Belenus inſculpitur lyram pulſans. Etiam Cretenſes Apollinem ſeu Solem Ἀβέλιον vocabant, teſte Heſychio. Apollo autem, Sol, & Pan priſcis iidem ſunt. Pan vero ὁ τῆς ὕλης κύριος dicebatur, id eſt, ut interpretatur Macrobius, *univerſae ſubſtantiae materialis dominator*, ſive ὁ Βαάλ. Quam lata igitur fuerit ejus nominis per Europam propago, ex his licet ſatis conjectare. Nec omnino obſtat tam varia ſive ſcriptio, ſive pronuntiatio, ſive terminatio vocabulorum: depravata enim plerumque ex Aſia in Europam, perinde ac ex Europa in Aſiam, tranſmigrant quae ſunt ejuſmodi. quod ego hic certe nec importune etiam obſervandum puto in decantati *Heliogabali*, Numinis Syri, etymo, eumque aliter ſibi reſtituendum, quam a doctiſſimis & magnis viris hactenus factum legerim. Veteribus & inſcriptionibus & hiſtoricis profertur non unum ad modum. Nunc *Alagabalus*, nunc *Elagabalus*, & *Helaeogabalus*, & *Heliogabalus* indigitatur: ubique fere idem cum Sole agnoſcitur, Atqui ea quae minus a recta diſtat ſcriptio nominis eſt *Alagabalus*; quod inprimis monemus. Ex hac enim ad veram devenire nobis videmur. Prima ejus in priſcis monimentis memoria hiſce ſervatur elementis. Ara, in aedibus Mattheiorum trans Tiberim viſenda, ſic,

SOLI
ALAGABALO
JULIUS BALBILLUS
AQUILA.

Julius Balbillus Aquila ſacerdos Numinis erat ſub Vario illo Antonino cognomine, ni fallor: fuiſſe vero ante hiſtoricorum quenquam Heliogabali memorem manifeſtum eſt. Sacerdotem oſtendit cippus ei ab Eudaemone liberto dicatus,

TI. IULIO BAL
BILLO S. SOL.
ALAGABALI
EUDAEMON LIB.
PATRONO
OPTIMO.

Sub Severo autem ſolis antiſtitem claruiſſe Balbillum conſtat, ex alio, in domo Colotiana Romae, ſaxo veteri, quod ſic ſe habet,

TI. JUL. BALBILLO SAC. SOLIS
EUTYCHES AUGG. LIB. OFICI
NATOR A STATUIS AMICO
OPTIMO ..... DEDIC. KAL. IAN.
P. CORNELIO ANNULINO II.
ET M. AUFIDIO FRONTONE. COS.

Et ipſum ſe, in cippo hortulo Mattheiorum ſervato, & Cl. Juliano Praef. annonae inſcripto, ſacerdotem Solis nuncupat, Annio Fabiano & Nonio Muciano Coss. Fabianus autem & Mucianus conſules erant poſt Annulinum & Frontonem, anno unico intercedente: omnes Severo imperante. Spurciſſimum Varium, poſtquam ex Syria novum hoc Romanis Numen traduxerat, non alios perinde idoneos, qui ſacerdotes deligerentur, cenſuiſſe eſt veriſimillimum, atque eos qui prius Solis etiam Romani ſacrorum (neque Sol alius ab Alagabalo) periti extitiſſent. A ſacerdotio igitur Solis ad Alagabali tranſiſſe Balbillum conſtat, idque cum novum omnino adhuc Romae eſſet Numen. Sacra autem ejus & myſteria proculdubio edoctus, homo tamen Romanus & Aſianae dialecti omnino rudis, haud, uti vulgus, *Heliogabalum* Deum ſuum vocavit; ſed vero aut undiquaque veram vocabuli barbari & a populari elegantia nimium forſan alieni pronuntiationem non eſt aſſecutus, aut ab inſuavi ſuis & moleſta elementorum prolatione (quae in vocabulis orientalibus plerumque evenit) data opera, ne portentoſum nimis novi

Dei

Dei vocamen non tam venerarentur cives, quam riderent, abhorruit. Pro vocabuli autem varia ſcriptura videſis Dionem lib. LXXIII. Xiphilinum in Avito, Lampridium & Capitolinum in imperatore cognomine, Herodianum in Macrino, Spartianum ad finem Caracalli, ubi an Sol fuerit an Jupiter Syrius dubitatur: ſed *Alagabali* magis vocabulo, quam eorum alio quovis quae hiſtorici habent, nuncupandum hinc conſtat, utpote ab antiſtite ſuo primum tributo. Decurtatum Dei nomen imperatori dabant nonnulli, *Gabalum* vocantes. Servius ad VII. AEneid. *Gabalus Romanus imperator Solem ſe dici voluit: nam Heliogabalus dictus eſt*, & Nicephorus patriarcha in Chronico, Ἀντωνῖνος ὁ Γάβαλος ἔτη δ. inde Faſti Siculi pag. 440. ſecundum editionem Raderianam ſunt emendandi. Sed vereor ne inter recentioris aevi de rebus priſcis affanias ſit recenſenda haec nominis mutilatio: neque autem verſus hoſce Opilii Macrini, quos refert Capitolinus, eum deſignaſſe cenſeo:

Si talem Graium retuliſſent fata poetam,
Qualis Latinus Gabalus iſte fuit.

In qua re miror admodum, nobiliſſimum Scaligerum ita impegiſſe, ut pentametrum ad imperatoris ſeu Dei nomen traheret. *Gabalus* ibi crux eſt, ſeu patibulum, & vox, uti *furcifer*, contumelioſa. Varro apud Nonnium Marcellum; *Nos barbari, quod innocentes in gabalum ſuffigimus; vos non barbari, quod noxios abſolvitis?* Latinus *gabalus* eſt nebulo, qui Graecum, in Opilium, epigramma ridicule Latino idiomate donatum, in foro poſuerat. Verum cum tanta ſit literarum metatheſis, ſcriptionis & pronuntiationis varietas in iis quae ab Aſia Europaei traduxerint (quod nec cuivis mediocriter literis verſato parum cognitum; uti nec ſemel monuimus) ego ſane *Agalibalum*, ſeu *Abgol-Baal*, id eſt, עגל־בעל, aut quod levi dialectorum Orientalium mutatione inde potuit formari, Numen illud vocitatum Aſiaticis fuiſſe & merito ſuſpicor: ſonare autem poteſt AGALIBALUS, *Deus*, ſeu *Dominus*, *rotundus*, Ζεὺς ἐπικυκλίδιος, ſive *circularis* aut *volubilis*, ut dicebant ii qui ſphaeram mundi Deum ſentiebant apud Ciceronem II. de Nat. Deorum. Idem Ebraice poteſt, & dialecti commutatione etiam Syriace: quo nomine, *Heliogabalo* nil propius, nil magis conſonum ferme excogites. Quid enim Herodianus? Simulacrum ejus ait fuiſſe *lapidem, magnitudine immani, baſi circulari, in conum deſinentem*: verba ſunt, Λίθος τίς ἐστι μέγιστος, κάτωθεν περιφερὴς, λήγων εἰς ὀξύτητα· quem, ut Trojani & Romani Palladium, ita Syri, uti διοπετῆ καὶ ἀχειροποίητον Ἡλίου εἰκόνα magna veneratione ſervabant. Ejuſmodi effigies erant Apollinis Ἀγυιέως, & Paphiae Veneris. De Apolline Suidas, Heſychius. De Venere Tacitus Hiſtor. II. Maximus Tyrius Serm. λη. Lapidem iſtum inter *Baetulia* veterum numero; qui & *Baetuli* dicti. Eorum enim nonnulla Saturno, alia Jovi, Soli alia ſacrata ſcribit Damaſcius Vita Iſidori apud Photium. De iis ex Phoenicum theologia Philo Byblius, Ἐπενόησε Θεὸς Οὐρανὸς Βαιτύλια, λίθους ἐμψύχους μηχανησάμενος. Urano huic filium etiam Baetulum dictum fuiſſe ſcribit:

vide quae nos cap. V. ſupra de iis. Figura autem illa acuminata, igni propria; qui non modo a veteriimis cultus eſt, verum etiam & Solem ipſum & Jovem ſignanter denotet. Sol caloris fons non potuit alio ſymbolo melius intelligi. Jovem in igne latere, ſeu ab eo cuſtodiri, arbitrabantur priſci, qui a Syris myſteria traducebant, Pythagorei. Jovis enim praeſidium univerſi meditullium vocabant, atque ideo ibi ignem collocandum putabant. Ita capio Ariſtotelem lib. II. de Coelo tinemate 37. ubi Pythagoreis τὴν Διὸς φυλακὴν univerſi medium dici meminit. Si placet, vide J. Reuchlinum de Verbo mirifico lib. II. cap. XVI. & quod nos in capite de Nergal adferimus. Certe Jovem, id eſt, Dominum coeli, & Uranum eſſe ſentiebat Alagabalum Pſeud-Antoninus ille, ſacrorum ejus peritus, qui ei in uxorem, repudiata Pallade, Carthaginienſem Junonem, *Reginam coeli*, & *Uraniam* ſive *Coeleſtem* dictam, non ſine myſterio dari accuravit: quod refert Xiphilinus ex Dione in Avito, & Herodianus: neque alius erat a Baal-ſamaim Phoenicum. Et *Aglibalus*, Belus ſeu Jupiter rotundus ſive circularis eſt: quod ſane diſcriminis nomen, in illa Belorum ſegete, forte nimis neceſſarium. Nec difficilior τοῦ *Agolbaal* in *Alagabalum* ſeu *Heliogabalum* tranſitus, quam τοῦ *Jehezkiel* in *Ezekielem*, aut *Schomron* in *Samariam*, quae nemo non agnoſcit. *Pharzirin* item in *Paryſatin*, *Dariecen* in *Darium*, *Atargaten* in *Athàram* & *Derceta* mutaſſe adnotat Strabo ad extremum lib. XVI. & *Shemeſh* ex Ebraeo per Arabicum ſermonem in Graecos migrans Σάμψα devenit, & *Bethſhemeſch*, id eſt, *aedes Solis*, Βαιθσάμψα. Stephanus περὶ ἐθνικῶν teſtis eſt. Sic voluere veterum aliqui, *Arabum* nomen in Ἐρεμβοὺς degeneraſſe: & Zeno pro Σιδονίους καὶ Ἐρεμβοὺς apud Homerum, Σιδονίους Ἄραβάς τε audaculus ſubſtitui voluit: quem merito reprehendit Geographus, in primo, & priſcam lectionem interpolari non vult; Ἀπαλλάττων τὸ βιβλίον, inquit, τὸν τῆς ὀνόματος μετάπτωσιν, πολλὴν καὶ ἐπιπολαίαν οὖσαν ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι· ubique ejuſcemodi nomina deprehendi, quae depravata pronuntiatione, etiam a ſeipſis ſunt delapſa, monet optimus ille. Et lib. XVI. Αἱ γὰρ, inquit, τῶν ὀνομάτων μεταπτώσεις καὶ μάλιστα τῶν βαρβαρικῶν πολλαί· vide quae nos infra ubi de Atergatide diſputamus. De circulari autem Deo conſulas Ariſtotelis libellum de Zenone & Gorgia. Verum maxime ab hoc etymo ſtat vetus inſcriptio ab Adriano Palmyreno concepta, aera Alexandrea D. XLVII. hoc eſt, Verbi incarnati CC. XXXVI. Romam tranſlata & in hortis Farneſianis etiamnum viſenda;

ΑΓΛΙΒΩΛΩ ΚΑΙ ΜΑΛΑΧ
ΒΗΛΩ ΠΑΤΡΩΟΙϹ ΘΕΟΙϹ

Ubi errore quadratarii ω in *Aglibolo* pro η ſubſtituitur, ut notat magnus Scaliger lib. V. de Emendatione, dum ad aliam rem monimentum iſthoc affert. In marmore juxta ſculpti ſunt duo virili forma, quorum hunc aeſtivum, illum hyemalem ſolem ſunt qui ſuſpicantur, quod ait Janus Gruterus. Palmyra autem Coeleſyriae urbs, nec ita procul ad Emeſa diſtat, cui Heliogabali cultus erat finitimus; uti ex Herodiani loco citato &

Marcellini lib. XXVI. elicitur. Fallor etiam, an Aglibelus & Malachbelus iidem ſunt, quorum ſimulacra Romam Palmyra advexit Aurelianus imperator, de quo Zoſimus lib. I. *Solem* & *Belum*, ita mihi videtur, eos vocat ille. Quod Ἀγλιβῶλος igitur idem fuerit qui *Abgalbaal*, & uterque qui *Alagabalus*, non video quin probabili ſatis conjectura affirmarem: propius abeſſe potuit a vera ſcriptione nominis Syrus unus, quam totus populus Romanus. Imo, nonne & in Μαλαχβῆλῳ, *Moloch*, qui *Baal* etiam dictus, poſſit intelligi? Caeterum & Aglibelus ſeu Alagabalus puerorum, uti Moloch, immolationibus placabatur: ita enim Xiphilinus de Pſeud-Antonino, Τῷ αὐτῷ (Ἐλεγαβάλῳ) ἔθυε παῖδας σφαγιαζόμενος, καὶ μαγγανεύμασι χρώμενος· ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ λέοντα καὶ πίθηκον καὶ ὄφιν τινὰ ζῶντα ἐγκατακλείσας, αἰδοῖά τε ἀνθρώπου ἐμβαλὼν, καὶ ἄλλ' ἄττα ἀνοσιουργῶν, περιάπτοις τέ τισι μυρίοις ἀεὶ ποτὲ χρώμενος. Leonem, ſimiam & ſerpentem in aedes Numinis incluſit, & pudenda virilia injecit. Libens omitto quicquid in mentem ſubire neceſſe eſt, de obſcoenis membris, in Cybeles, Oſiridis, Bacchi myſteriis adhibitis, & quod de ſacerdotum ἀποκοπαῖς apud AEgyptios traditur, id eſt, virilibus abſciſſis & Numini ſacratis: vide, ſi placet, Diodorum Siculum lib. α. & Euſtathium ad Iliados τ. Sed praeterire non poſſum inſanam pudendorum venerationem apud Aſſyrios, a queis & Syri, & in iis iſte Pſeud-Antoninus, acceperunt, Ptolemaeo memoratam. Ille de iis, qui trigono ſubjiciuntur Notapeliotico, id eſt, Aſſyriis, Perſis, Καθοσιοῦνται γὰρ, inquit, παρ' αὐτοῖς τὰ γεννητικὰ μόρια διὰ τὸν τῶν προκειμένων ἀστέρων σχηματισμὸν ὄντα σπερματικὸν φύσει, id eſt, *Sacra ſunt apud eos membra generationi deſtinata, ob Solis, Saturni & Veneris aſpectus, qui ſeminales ſunt.* Ad ritum igitur patrium, non temere, pudenda ſacravit ſpurciſſimus ille. Scribit, quod laudavimus, Ptolemaeus lib. II. Tetrabibli. Verba autem illa Xiphilini, καὶ ἄλλ' ἄττα &c. vertit G. Blancus interpres, *aliaque faciens contra jus faſque, cum interim ſexcentis monilibus uteretur*: legiſſe igitur videtur περιάπτοις τέ τισι μυρίοις. Si conjecturae venia, ego μύροις τε ἀεὶ &c. ſcriberem, & ad ſacrarum praeſtigiarum morem, verterem, *amuletis quibuſdam & unguentis uſus.* Quae a ſupremis illis VV. Scaligero ad Euſebium, & Caſaubono ad Auguſtam hiſtoriam de Alagabalo diſputantur, uti ab humanioris literaturae nobiliſſ. parentibus tradita, etiam cum religione amplector. Caeterum quod adferunt de Gabalitarum (Gabala Syriae Phoeniciae urbs eſt) Deo hic intelligendo, nomineque inde petendo, quaſi אלה גבל *Eloah Gabal*, id eſt, *Deus Gabalitarum*, vocitaretur, vereor ut autoritate vetuſtatis confirmetur. Quis enim ſcriptor priſcus, nummus quiſnam, quaenam inſcriptio Dei Gabalitarum meminit? Citant ad hanc rem Pſeud-Antonini nummum ita inſculptum, ΓΑΒΑΛΙΤΩΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΑΣΥΛΟΥ, ſubintellige πόλεως· ſed nemo eſt hominum, qui in illis verbis Numen Gabalitarum, aut honorem Numinis latere putet merito, niſi & qui eadem ipſiſſima vocabula τῆς ἱερᾶς καὶ ἀσύλου Seleuciae in Odenati, Nicomediae & Smyrnae in Auguſti, Heracleae in Veſpaſiani, Laodiceae in Decii nummis, aliiſque urbibus nimium frequenter in aliorum, tribui ſimul ignoret. Et de ea re videſis quae notavimus ad Smyrnaeorum Decretum primum, in Marmoribus Arundellianis. Sed & de *Heliogabali* nomine conſulas porro V. cl. & eruditiſſimum Claudium Salmaſium ad Flavium Vopiſcum. Non ſum autem neſcius & *Belum* nonnunquam Saturnum ſignificare. Euſebii Chronica; *Tharae anno* XXVIII. *Aſſyriorum rex primus Belus mortuus eſt, quem Aſſyrii Deum nominaverunt, & alii dicunt Saturnum.* Theophilus Antiochenus patriarcha ad Autolycum lib. III. *Quidam divinos honores Crono deferunt, eumque* Belum & Bal *nominant: maxime tamen id factitant homines, qui Orientalia climata inhabitant, neſcii quis Cronus & quis ſit Belus.* Item Damaſcius in vita Iſidori, Φοίνικες, καὶ Σύροι, inquit, τὸν Κρόνον Ἢλ καὶ Βὴλ καὶ Βολάθην ἐπονομάζουσι, id eſt, *Phoenices & Syri Saturnum* Hel, & Bel, & Bolathen *nominant.* Atqui cum Saturnus, Jupiter, Coelus, Uranus ita fabulis ſint confuſi, ut nec ipſe Phoebus eos, aut ab iis ipſum ſe queat ſatis diſtinguere, numeroſaque illa Divum turba ad Apollinis ſive Solis Numen a mythologis reducatur, haud amplius ſane adeo haeſitandum eſt, quin ex uno Belo, Baale, ſeu Jove (ſub quibus vocibus a veri Dei cultu deficientes ſolem inprimis adorabant) ad morem priſcorum ridiculum invocato, innumeri illi tituli fuerint propagati. Coacervatis enim elogiis, tituliſque congeſtis, capi Numen putabant, maximoque affici inde honore; ita ut tandem, quae diverſa ſolummodo nomina ſuperſtitionis primordio fuerant, graſſante errore, diverſa Numina haberentur: qua de re nos pluria in Prolegomenis. Quae de Bahalitis, Beliis, & haereſi de Bahale velut ita diſcrepantibus habet Philaſtrius, ut ſomnia praeterimus. Sed vero tempeſtive monemus de Beli, maxime Phoenicii, ſacris, in more fuiſſe prophetis & antiſtibus, mactatis ei victimis, inter invocandum membra ſua incidere: vide I. Reg. cap. XVIII. *Clamaverunt voce magna, & incidebant ſe, more ſuo, gladiolis & lanceolis, donec ſanguinem ex ſe effunderent.* Corollarium autem adjicimus de Belo ſive Sole apud Edeſſam a vetuſtiſſimis ſeculis culto, Mercurio item, quem *Monimum*, & Marte, quem *Azizum* nuncupabant, eodem fano ſimul adoratis. Julianus Apoſtata in hymno ad Solem, Οἱ τὴν Ἔδεσσαν οἰκοῦντες ἱερὸν ἐξ αἰῶνος Ἡλίου χωρίον, Μόνιμον αὐτῷ καὶ Ἄζιζον συγκαθιδρύουσιν. Hunc autem Martem, illum Mercurium fuiſſe & Solis παρέδρους, ab Jamblicho Syro, praeceptore ſuo, ſe didiciſſe agnoſcit.

CAP. II.

ASTARTE. *Aſhtoreth. Aſthar. Aſhtaroth.* τὰ ἄλση Ἀσταρὼθ. *Lucus quid in Sacris Literis. Aſtartes Sacerdotes. Aſerah.* Ἀστάρται. *Urbs Aſhtaroth.* Ἀστάρων. *Deus Sidoniorum. Cur Deus dictus, cum Dea habeatur. Venus, Deus.* Ἀφρόδιτος. *Sexus in Numinibus confuſi. Lunus, Luna. Deus* ἀρρενόθηλυς *dictus. Baal & maſculino & foeminino genere ſaepius memoratur a* LXX. *interpretibus. Conjectura in Ebraeum codicem Tobiae.* LXX. *etiam in eodem loco genus Baalis mutant. Imagines maſculinae. Taurinum caput Aſtartes inſigne.* ἀστὴρ ἀεροπετὴς *ab illa repertus. Eam vocabant & Lunam & Venerem. Numerus innumerus ſtellarum ſecundum Ebraeorum nugas.* Βαάλτις. Βῆλτις. *Beliſama Minerva. Beliſama, aeſtuarium Britannici littoris. Urania ſeu Coeleſtis Afrorum. Aſtroarche. Juno Carthaginienſis. Juno novella luna dicta Romanis. Covella. Mylitta Aſſyriorum. Halilath. Lilith.* Ἔξω, Γλαῦκα. *Ilethyia. Lucinae.* Fapeg. Εἰλείθυια. *Natio Dea. Alilat. Dea Noctium. Alitta. De eo nomine apud Herodotum dubitatur. Aletto, Alauze, & Meneth, idola Arabum in Alcorano memorata. Mitra, Dea Perſarum. Mater Deum.* Ἀμμάς. *Dea Syria. Deae Matres. Orientalium Numinum cultus in oris noſtris. Aſtartae. Dii Syri. Io. Explicatus Euripides. Hecate. Hecatus. Emendatum Chaldaicum oraculum ita dictum. Aſtronoe Dea. Eſmunus Deus Phoenicum.*

QUAE vulgo *Aſtarte* Dea memoratur, I. Reg. cap. XI. comm. 5, & 33. ſcribitur עשתרת *Aſhtoreth*, Numen Sidoniorum: vocant Septuaginta Ἀστάρτην, autor Chronici Alexandrini Εὐσέρτην· ſunt qui inde nuncupatam volunt, quod fuerit צלמים עשוים בצורת עשתרות, uti verba ſunt R. Davidis Kimchi, id eſt, *imagines factae ad formam ovium.* ASHTEROTH enim *greges* interpretatur. *At ſuſpiceris,* ait magnus Scaliger in Conjectaneis, *dictam eam a victimarum multitudine.* Aſthar hominem ſibi finxit Philaſtrius. *Alii ſunt,* inquit, *qui Aſthar hominem, & Camos abominationem Cananaeorum & Sidoniorum, id eſt, idola hominum & mulierum, venerabantur.* Hunc regem, Aſhtaroth reginam ſive Syrorum ſive AEgyptiorum fuiſſe olim, temere aſſerit. Exaratur item *Aſtaroth* עשתרות, ut vocabulum numeri ſecundi Judic. II. comm. 13. I. Sam. VII. comm. 4. & illic habent τὰς Ἀστάρτας Seniores LXX. hic τὰ ἄλση Ἀσταρὼθ, id eſt, *lucos Aſtarath:* ſed in loco jam dicto Judicum habet Ebraica veritas, *Dereliquerunt Dominum, & coluerunt Baal atque Aſhtaroth,* verum ſequenti capite, tmemate 7. legitur, *Obliti ſunt Domini Dei ſui, colentes Baalim* ואת האשרות *weth haaſheroth,* id eſt, *& Aſheroth,* ſive *lucos:* quod ſimul ad *Aſhtaroth* ipſo nomine alludere videtur, & *lucos* ſignificat. LXX. ibi, καὶ ἐλάτρευσαν τῷ Βαὰλ καὶ τοῖς ἄλσεσι, id eſt, *Baal & lucos colebant.* Caeterum an *Aſheroth,* ſeu *luci, Aſhtoreth* dicta eſt, quia variis in lucis, qui antiquitus prae aliis locis, uti & montes, ſacris deſtinabantur, plures ſub *Aſtartes* ſeu *Aſtoreth* nomine Deae in veneratione haberentur? Certe Jupiter ἔνδενδρος Rhodiis, & Bacchus Boeotiis nuncupabantur a lucis, ut videtur. *Nemorenſis* item Diana, & Diana *Ardaenna,* uti olim *Albunea* Dea, a cognomine luco indigitabantur. Sed neceſſario hic obſervandum quod in II. Reg. cap. XXI comm. 7. de Manaſſe rege legitur, *Poſuit denique* פסל האשרה *Peſel haaſherah, in domo Domini,* id eſt, *ſculptile luci,* ſive *ſimulacrum aſherah.* Seniores LXX. habent, γλυπτὸν τοῦ ἄλσους, id eſt, *ſculptile luci.* Aliud igitur quam locum arboribus conſitum hic oportet intelligas. Primus regum qui lucum ſub eo nomine ſacraſſe perhibetur eſt Achabus. Hiſtoria reperitur in I. Reg. cap. XXI. Is cunctos deceſſores idolorum cultu ſuperavit; publico item portis Samariae affixo programmate, Deo Opt. Max. Iſraelis renunciaſſe, *nec ſibi in eo partem eſſe* palam fuiſſe profeſſum ſcribit R. Jochanan apud D. Kimchi ad dictum caput. In honorem Baalis lucum ab eo factum volunt Kimchi ille & Levi Ben Gerſom. Quercum cui cultus exhibebatur intelligit in Aſherah, ſive luco, R. Salomon Jarchi: & ab illo ſtare videtur locus Jeſaiae cap. LVII. comm. 5. *Calefacitis vos,* inquit propheta, *apud quercus ſub omni arbore frondoſa:* ubi Ebraica veritas habet אלים *Elim,* quod εἴδωλα vertunt LXX. ſeniores. Nec aliud, ut videtur, voluit propheta, quam quod in II. Reg. cap. XVII. occurrit: *Erigebant,* ibi legitur, *ſtatuas & lucos in omni colle excelſo & ſubter omnem arborem frondoſam.* Vide Oſeae cap. VI. comm. 13. & egregium locum in Ezechielis cap. IV. com. 13. Caeterum an ſub omni arbore quercus, id eſt, arbores, aut nemora, ſacrabant? quid hoc ſibi velit quis ſatis intelligat? Pro idolis eo nomine ſacratis, non reipſa arboribus, teſtimonia iſthaec S. Scripturae capienda. Et ſcimus quercum altam ipſiſſimam fuiſſe Jovis Celtici ſtatuam, teſte Maximo Tyrio Diſſertatione XXXVIII. Quid quod Sidoniorum aliquod Numinum, queis Samariam, in gratiam uxoris filiae Ethobaalis (qui *Ithobalus* dictus Joſepho) inquinavit Achab, *Aſherah* denotare nemo non jure putarit, qui hiſtoriam de eo ſacram paulo diligentius legerit. Sidonia enim Numina longe ſuprema, ne dicam ſola, Baal & Aſtoreth cenſebantur; quorum hoc ut cum uxore imperioſa non coleret, multo minus, opinor, efficere

cere quivit Achab rex, quam deceſſor ejus, poſt homines natos ſapientiſſimus, Salomon, qui a ſimili cauſa illud eſt veneratus. Nec in Sidoniorum theologia aliud Numen extra quam Aſhteroth reperitur, quod *Aſaroth*, *Aſarim*, ſeu numero primo *Aſarah* videatur denotare. Non autem locum arboribus conſitum (uti plerique, & ante alios Fl. Joſephus, volunt) ſed Numen inde fuiſſe Aſarah patet, quod idolum ita dictum in templo Hieroſolymitano a Manaſſe rege collocatum fuerit, idque ligneum; unde forſan ſub *luci* & *quercus* vocabulis, in fictae divinitatis opprobrium, deſignatur: nam & combuſtum eſt a Joſia rege, & cineres diſperſi ſunt in ſepulcra filiorum populi; ut habetur II. Reg. XXIII comm. 6. Simulacra igitur lignea Aſtarte, ſeu τῇ Aſtoreth dicata *Aſherim*, & *Aſheroth*, ſeu *lucos*, saepius dicta ſentio, ut & ad nomen ſimul alluderetur, & tam impari divinitati materie contumelia ipſo vocabulo exprobraretur. Etiam in Samuelis primo, capite VII. comm. 4. pro *Aſhtaroth* & τοῖς ἄλσεσι Ἀσταρώθ, uti habent LXX. expreſſe ſubſtituit Aquila τῆς Ἀστάρτης ἀγάλματα, ſeu *Aſtartae ſimulacra*, ut ad dictum caput notat Procopius Gazaeus; qui item ad locum ex II. Reg. cap. XVII. ſupra citatum in verba illa Seniorum στήλας καὶ ἄλση, quibus מצבות ואשרים vertunt, appoſitiſſime, Πανταχοῦ, inquit, τὸ ἄλσος οἱ λοιποὶ Ἀσταρὼθ ἑρμηνεύουσι. Δηλοῖ δὲ τοῦτο τὴν Ἀστάρτην, ἤγουν Ἀφροδίτην. Vide eum etiam ad capitis vigeſimi tertii ejuſdem libri comma 7. ubi itidem, Τὸ δὲ ἄλσος, ait, οἱ λοιποὶ Ἀσηρὼθ ἢ Ἀσταρὼθ ἑρμηνεύουσι, ὃ τὴν Ἀστάρτην δηλοῖ· τῆς δὲ Ἀφροδίτης τὸ ξόανον εἶδον ἑστῶσαν ἐν τῷ θείῳ ναῷ. In utroque loco planiſſime vult lucum, juxta aliorum interpretum ſententiam, ipſum ſive Aſtartae ſive Veneris (quam neque aliam ab Aſtarte fuiſſe putarunt) ſimulacrum denotare. Neque obſtat quod legitur II. Paralip. cap. XV. comm. 16. de Maacha Aſae regis matre, quae idolum ſacrarat (uti vulgo vertitur) *in luco* ſive *Aſherah*. Pace doctiorum, longe aliter intelligendus forte is locus, & de ipſa Aſtarta Dea, quam ſibi Numen Maacha adſciverat. Id quod vertunt *in luco* eſt לאשרה *Laaſherah*, quod τῇ Ἀστάρτῃ magis ſignificat, uti & LXX. Seniores diſerte ibi reddunt, & conjecturam noſtram haud parum firmant. Ab eadem ſtat R. D. Kimchi, qui in radice אשר *omne lignum quod colitur* אשרה dictum eſſe ſcribit. D. Hieronymus Maachae idolum Priapum fuiſſe ſive Phegorium Belum (qui ei idem eſt) intelligit: locum ejus de ea re laudavimus, ubi de Phegorio ſupra: & vide inferius capite quinto. De lucis autem exſcindendis, id eſt, ligneis ſimulacris, plura occurrunt etiam in Pentateucho: vide Deut. VII. 5. XII. 3. Exod. XXXIV. 13. Neque alios quam Aſtartes Sidoniae prophetas illos eſſe quadringentos intelligo, qui *Luci prophetae* dicuntur I. Reg. cap. XVIII. comm. 19. In Scriptura etiam pro ſimulacro Beli ligneo, ſuper aram ejus ſacraro, *Aſherah* ſeu *Lucus* ſumitur. Judic. VI. 25, & 28. de Gedeone, *Deſtruxit altare Baal, & ſuccidit Lucum* (האשרה) *qui ſuper illud*: ita enim verto עליו *alaiu*, non *juxta ipſum*, quod nonnulli faciunt, Seniorum etiam autoritate ductus, qui ἐπ' αὐτῷ habent, id eſt, *ſuper ipſum altare*. Atque plures ad hanc mentem loci Veteris Inſtrumenti ſunt forſan intelligendi. Et de arboribus & ligneis ſimulacris non mediocriter exprobratis, videſis Jeſaiae cap. XL. 20, & ſeq. XLIV. 14. & Jer. cap. X. 3. Aſtaroth autem Numen habes etiam apud Indos, ſi Abdiae Babylonico fides: videſis eum Apoſtolicae Hiſtoriae lib. VIII. in Vita S. Bartholomaei. Uti autem Phegorio Numini ſacerdotes ſive meretrices ei ſacratas קדשות *Kedeſchoth* dictas vult B. Hieronymus, ut ſuperius notavimus, ita huic deae Aſtartae, Luco, ſive τῇ Aſhera קדשים *Kedeſchim* antiſtitum ordinem fuiſſe autumo: & ut illud *meretrices* ita hoc *ſcortatores* interpretatur. Hoc ex ſeptimo commate capitis XXIII. ſecundi libri Regum conſtare videtur. Ibi de Joſiah legitur, *Diruit quoque domus ſcortatorum* (*Kedeſchim*, καδησίμ retinent LXX. Seniores) *quae erat juxta domum Domini, ubi & mulieres texebant cortinas pro Aſerah*, ſeu *Luco*. Kedeschim ſeu Cadesim, *effoeminatos* reddit D. Hieronymus, & *exſectos* ad Oſeae cap. IV. ubi & Aquila vetus interpres ἐνηλλαγμένους, id eſt, *mutatos*, nempe eviratos, ſubſtituit. LXX. autem Seniores τετελεσμένους, id eſt, *initiatos*, & Theodotion κεχωρισμένους, hoc eſt, *a vulgo ſeparatos*: ταῖς Ἀστάρταις autem interpretatur D. Auguſtinus quaeſt. XVI. in Judices, quaſi plures fuerint Aſtartae, uti Junones, Veneres, Minervae plures, & Baalim. Certe urbs erat cognominis, iiſdemque & elementis & punctis ſcripta, de qua videre licet Joſuae cap. XII. comm. 4. & cap. XIII. comm. 12. & I. Paralip. cap. VI. comm. 71. Regia erat ſedes Og regis Baſan; & Jobi aedes ibi collocant Judaei. Addas & Ἀσταρὼθ & Ἐσταρὼθ quae legunt Seniores LXX. Num. XXXIII. 34. Gen. XIV. comm. 5. & Deuter. I. comm. 4. An ab hac urbe Deae, an a Dea urbi nomen tranſlatum, an neutrum horum fuerit, non habeo dicere. Sane a lucis, urbibus, montibus, antris, ubi coluntur numina, nomina item accipi tam certum eſt, quam de hujus Deae nomine omnia eſſe omnino incerta. Nugae enim ſunt Rabbinicae, quae de ovium imagine dicuntur. Colebatur & a Sidoniis, & a conterminis. Templum ejus *Beth-Aſtaroth*, quod faciunt LXX. Ἀστάρτειον, vocatur I. Sam. cap. XXXI. ubi reponebant, id eſt, ἀνέθηκαν, ſive ſacrabant, arma Saulis occiſi, Palaeſtini. Ἀστάρτειον etiam habes apud Fl. Joſephum I. adverſus Appionem. Nec obſtat quod אלהי צדנים *Elohi Zidonim*, id eſt, *Deus Zidoniorum*, appelletur in Sacris Literis, quin Dea fuerit. Atque ea ipſa eſt, ni fallor, quam prae ſe ferunt nummi veteres ita inſcripti, ΘΕΑC CΙΔΩΝΟC. Neque enim ſexum idolorum Scriptura Sacra, nec priſca myſteria gentium diſtinguunt. Tetigimus nos ſupra, ubi de Pythagorico jurejurando. Accedat &, ſi placet, quod ſcribit Servius Honoratus ad illud VI. AEneid. *Diique Deaeque omnes quibus obſtitit Ilium*. Vetuſtus inſuper poeta Calvus apud Macrobium Saturnal. III. cap. VIII. (ut legendum ibi cenſet Acterianus) *Pollentemque Deum Venerem* dixit, & Ariſtophanes Ἀφρόδιτον. Diſerte Macrobius de Cypriis, *Putant eandem* (Venerem) *marem ac foeminam eſſe*. Mitto Venerem armatam, barbaram, Romanis & Graecis cultam. De luna idem opinabantur AEgyptii. *Matrem mundi* vocitabant, eamque a ſole gravidam factam

tam foecunda generationis principia enixam demittere, utriuſque ſexus naturam in ſe continentem. Plutarchus lib. de Iſide & Oſiride, Μητέρα τὴν Σελήνην τοῦ κόσμου καλοῦσι, καὶ φύσιν ἔχειν ἀρσενόθηλυν οἴονται. Inde erat quod non ſine de ſexu dubitatione ſupplicabant veteres. Arnobius adverſus Gentes lib. III. *Conſueſtis in precibus*, SIVE TU DEUS ES, SIVE TU DEA, *dicere*. Et de Carrenis item in Meſopntamia AEl. Spartianus in Caracalln, *Sciendum*, inquit, *doctiſſimis quibuſque id memoriae traditum, atque ita nunc quoque a Carrenis praecipue haberi, ut qui Lunam foemineo nomine ac ſexu putaverit nuncupandam, is addictus mulieribus ſemper inſerviat; at vero, qui marem Deum eſſe crediderit, is dominetur uxori, neque ullas patiatur muliebres inſidias. Unde, quamvis Graeci vel AEgyptii eo genere quo foeminam hominem etiam Lunam Deam dicant, myſtice tamen Deum dicunt*: ita ille: hinc *Lunus* & *Luna*. Vide Tertullian. Apologetic. cap. XVI. Admodum autem miror V. cl. & lnnge eruditiſſimum Iſ. Caſaubnnum, dum quam ob rem ſub utroque ſexu Lunam Orientales venerarentur, diſquirit, ratinnem tantum a nominibus & maſculini & foeminini generis adducere. Contra ſe res babet. Nam verum quidem eſt lingua Judaica & לבנה *Lebanah* foemineum & ירח *jerach* maſculinum *Lunam* denotare, adque id genus eſſe alia: verum haec a ritu ſacro cultuque utrIuſque ſexus in eodem Numine manarunt, haud cultus & ritus a grammaticorum aſſaniis. Hoc referas licet id quod ſcribit Strabo homo Cappadox lib. XII. de Fano τοῦ Μηνὸς Dei in Aſia minore non inſrequente, quem eundem & Σελήνην Deam eſſe ait. Mitto quod Deum Opt. Max. ἀῤῥενόθηλυν appellat Triſmegiſtus ille Hermes. At verenr certe ut LXX. Seniorum foemineus Baal, quem ſaepius habent in Sacris Literis, aliunde quam ab hac ſexus ratione communi intelligatur: neque enim ſemper foemineum faciunt, ſed nunc maſculinum, nunc foemineum. Numer. XXII comm. ult. ſcribunt τῷ Βαάλ, pro Baalphegor; idque ſaepius, ut IV. Regum cap. X. XI. & XVII. & Hoſeae cap. XI. tmem. 2. τοῖς Βααλεὶμ ἔθυον· item Βῆλος ὁ ἀπτόητος Jerem. L. comm. 2. & Epiſtolae comm. 41. τὸν Βῆλον, quaſi Dii maſculi hoc nomine dicti. Caeterum iidem Hoſeae II. comm. 8. ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ ἐποίησε τῇ Βαάλ· & Jerem. II. 28. poſt illa verba *ſecundum numerum civitatum ſunt Dii tui, o Juda*, addunt, queis omnino caret Ebraica veritas, καὶ κατ' ἀριθμὸν διόδων τῆς Ἱερουσαλὴμ ἔθυον τῇ Βαάλ· ſed & vide cap. XI. 13. item Zephan. I. 4. τὰ ὀνόματα τῆς Βαάλ. Quin & ubi de Molocho ejuſque ſacris agit Scriptura, τὴν Βαάλ eum vocant. Jerem. XIX. 5. ᾠκοδόμησαν ὑψηλὰ τῇ Βαάλ, τοῦ κατακαίειν τοὺς υἱοὺς αὐτῶν ἐν πυρί. Rurſus cap. XXXII. 35. καὶ ᾠκοδόμησαν τοὺς βωμοὺς ἐν τῇ Βαάλ (redundat, ni fallor, ἐν) τοὺς ἐν φάραγγι υἱοῦ Ἐννὸμ, τοῦ ἀναφέρειν τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν τῷ Μολὸχ Βασιλεῖ. Primo autem Samuelis cap. VII. comm. 4. τὰς Βααλεὶμ· vide D. Hicronymum ad Oſeae cap. II. Autor hiſtoriae Tobit cap. I. comm. 5. ἔθυον τῇ Βαάλ τῇ δαμάλει, id eſt, *faciebant ſacra τῇ Baal juvencae*, quae lectio ſi vera ſit, alteram Δαμάλεων merito intelligas, quas aureas conflari juſſit Jeroboam rex I. Reg. cap. XII. ita enim Vitulos ibi vertunt Septuaginta; ita vocat plerumque Joſephus: uti contra LXX. in Oſeae cap. X. comm. 5. pro עגלות *Eghgloth*, id eſt, *juvencas, vaccas*, ſeu δαμάλεις, numero primo ſubſtituunt μόσχον, id eſt, *vitulum*: nonnullis autem Tobiae exemplaribus reperitur etiam δυνάμει. Codex ejus qui Ebraice extat, habet ועבדו את הבעלים ואת העגלים, id eſt, *colebant Baalim atque idola execranda*, utl vertit P. Fagius. Caeterum nonne העגלים, quod eſt *vituli*, ſeu *juvenci*, ibl legendum? ſuadent ita verba Graeca: & qui τῷ Βαάλ in *Baalim*, is ut τῇ δαμάλει in עגלים verteret, non eſt mirum. Satis ſuperqoe ex his, ne plura addamus, probatur, utrumque genus eidem nomini Divum notiſſimo ab interpretibus illis promiſcue tribui. Imn nonne eodem commate qui ἡ Βαάλ appellatur, ὁ Μολὸχ etiam indigitatur? niſi ita fuerit, me locum illum ex Jeremiae XXXII. allatum prorſus non intelligere fateor: verum ut ad hunc modum & Jeremias ibidem aliique alibi in Sacris Literis de hac re explicentur, ſuadet locus inſignis III. Reg. cap. XIX. cnmm. 18. Καὶ καταλείψω (ita illi) ἐν Ἰσραὴλ ἑπτὰ χιλιάδας ἀνδρῶν, πάντα γόνατα ἃ οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βαάλ, καὶ πᾶν στόμα ὃ οὐ προσεκύνησεν αὐτῷ· liquidius nil dici potuit: τὴν Βαάλ vocant, unoque & altero verbo interpoſito, eundem per αὐτὸν maſculinum denotant. D. etiam Paulus Seniorum interpretatiooem non ſecutus, ſed Ebraicae veritati aliam magis conſonam, in Epiſt. ad Rom. cap. XI. 4. habet οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βαάλ. Imo quid aliud innuit ipſe etiam prophetarum ſermo in Oſeae cap. X. comm. 5? Verba jam nunc citavimus: nonne *vaccae* ſeu *juvencae* primum nominantur, dein ſtatim *ſuper eum* legitur, & *Cemaraio*, כמריו, *Cemarim, aeditui*, ſeu *ſacerdotes ejus*, genere maſculino? Indiſcriminatim utroque ſexu utebantur Gentes, &, ad eorum forte ritum, Septuaginta in ſermone ſacrn idolorum cultum exprobrantes. Non ita tamen mibi placeo, ut verum me hic aſſecutum omnino opiner: humanum eſt in his falli: ſed nimium fallor, ſi a vero non propius abſumus, quam qui pro τῇ Βαάλ, τῇ εἰκόνι τοῦ Βαάλ, aut ſimile quid in Seniorum & Pauli interpretatione ſubaudiendum ſentiunt: & vide cap. VIII. hujus Syntagmatis. Nec vero diſcrimen ſexus inde colligendum, quod apud Ezethielem cap. XVI. comm. 17. dictum ſit, *Feciſti tibi imagines maſculinas, & fornicata es cum eis*. Jeruſalem uti foeminam adloquitur propheta a Deo O. M. edoctus, &, cum ſtupri accuſat, maſculinorum idolorum eleganter meminit. Nnn male igitur quod de vero Deo O. M. loquuntur barbare ſcholaſtici, id etiam ad gentium Deorum ſexus referas; *Maſculinitas*, aiunt, *conſignificata hoc nomine* Deus *non ponitur circa Deum*: ſic D. Thomas in 1. Sent. diſt. VIII. quaeſt. I. art. 2. vide, ſi placet, Arnobium lib. III. Verum ad Aſtarten redeundum. Capiti impoſuiſſe ſibi dicitur haec Dea, uti regni inſigne, taurinum caput, orbeque tandem peragrato, inveniſſe *ſtellam ex aere* delapſam, ἀεροπετῆ ἀστέρα, ut Philonis Byblii verba ſunt, quam poſtea in Tyro, ioſula ſacra, dedicavit. Quaenam fuerit haec ſtella haud conſtat: committas licet quae de Remphan ſive Ciun

mox dicimus: ſed, aſſumpto taurino capite, fronte curvatos imitabatur ignes, lunaeque ſpeciem prae ſe ferebat. Hinc Lucianus, περὶ Συρίης θεῆς libello, Ἀστάρτην δ' ἐγὼ δοκέω σεληναίην ἔμμεναι, id eſt, *Aſtarten Lunam eſſe opinor*: vide Tatium l. α. Venerem alii putabant. Cicero de Natura Deorum lib. III. *Quarta Venus, Syria, Tyroque concepta, quae* Aſtarte *vocatur, quam Adonidi nupſiſſe traditum eſt*: & Suidas, Ἀστάρτη, Ἀφροδίτη. Hinc ſimul & Lunam eam dicebant Phoenices, teſtibus Philone, Herodiano, Michaele Glyca, aliis. Sed non praetereundum quod adjicit Suidas; nomen ſcilicet Deae ab aſtro deductum, quia Heſperus ejuſdem ſit aſtrum: ἐκ δὲ ἄστρου, inquit, τῆς ἐπωνυμίαν πεποίηκασιν, αὐτῆς γὰρ εἶναι τὸν Ἑωσφόρον μυθολογοῦσι. Quod ad nominis etymon adducit, nemo non videt eſſe prorſus ridiculum. Caeterum nec aſtri nec Heſperi, ut videtur, meminiſſet, niſi ἀπορριπτῇ ἀστέρα in animo habuiſſet. Sane etiam ἑωσφόρος, uti ἀπορριπτὸς ἀστὴρ, velut proverbialiter, uſurpatur apud Jeſaiam cap. XIV. comm. 12. qui utrum ad Aſtartes ſtellam ſpectet, nequeo dicere: ad eam certe refert magnus Scaliger in notis ad veterum Fragmenta. Nec mirum, ſtellam ex aere delapſam, & ab Aſtarte forte tranſlatam, apud Judaeos in proverbium abiiſſe; cum fere innumeras alias, praeter eas, quas ſuo putant calculo ſaniores aſtronomi, in coelo latere, a veteribus Cabaleis edocti, recentiores ſcribant. Myriades XXXIX. & CLX. eſt numerus quem tradunt: didici ex Rabbi Abraham Ben Chaija. Non ita difficile eſt, ut, ex tam immenſa multitudine unam decidiſſe crederent nugatores: nec omnino abſurdum, nos credere, Jeſaiam & horum ſtultitiam & Phoenicum idololatriam adverſus Babylonios vaticinantem ſimul arguiſſe: ſed in his haeſito, & ad interpretes te relego. Fallor, an eadem Aſtarte, quae & *Baaltis* Phoenicum? quam tamen Dionem interpretatur Philo. Certe ut Belus Jovem, ita Baaltis Junonem denotare poteſt. Βασίλεια Βῆλτις pro eadem memoratur a Megaſthene apud Euſebium Scaligerianum, ubi de Nabuchodonoſoro. Hanc voluit Heſychius in illo, Βήλθης, ἡ Ἥρα, ἡ Ἀφροδίτη, id eſt, *Belthes, Juno, ſive Venus eſt*: terminatio eſt foeminina *Baalis*: &, uti *Baal ſamaim* eſt Jupiter Olympius, ita בעלת שמים *Baaleth ſamaim* eſt Juno Olympia, id eſt, *Domina coeli*, ſeu *Regina coeli*, ut diſerte vocatur Jeremiae cap. VII. & XLIV. atque alibi: tametſi enim vertant nonnulli מלכת השמים MELECETH HASAMAIM, *Militiam coeli*, Septuaginta tamen nunc στρατιὰν, nunc βασίλισσαν τοῦ οὐρανοῦ transferunt: quod nomen Junoni & Aſtartae proprie convenit: nec ſol magis *rex coeli*, quam luna *regina*. Sacra ſolennia hujus Deae erant thymiamata & libationes; quod ex citatis Jeremiae locis patet. Lunam autem ſe oſtendit Aſtarte, cum fronte corniculato fuerit conſpicua: utrum corrupta, ut fit, orthographia *Baaleth* ſeu *Belth ſamaim* in *Beliſamam*, apud Europaeos aut Aſiaticos in Europa agentes, tranſierit, cogitent eruditi. Veteri ſane inſcripto ſaxo, & apud Conſeranos in Novempopulonia reperto, ita legitur:

MINERVAE
BELISAMAE
Q. VALERIVS
MONVM......

Haud cuiquam conſtare opinor, quid aliud *Beliſama* hic denotet. Minervae autem, Junonis, Veneris, Lunae nomina ſunt ita, cum ad Aſiaticos Deos reſpexeris, confuſa, ut qui Minervam Beliſamam, Junonem Beliſamam, Venerem, aut Lunam dixerit, idem ſemper ipſum dixerit. An littori Britanniae occidentalioris (Lancaſtrenſem agrum dico) aeſtuarium illud Βελίσαμα Ptolemaeo dictum, ab hac Dea apud vicinos culta, ſic fuerit nuncupatum, cogitent quorum intereſt. Certe ara non defuit ei etiam circa hanc Britanniae oram; quod mox conſtabit. Flumen quod ibi ſe jam in mare exonerat Ribell (unde & Riblechester; Saxonico Rhie. id eſt, *fluvius*, forte adjecto. ut ſentit V. cl. Camdenus) vocatur; reliquiis Beliſamae ſatis ſervatis. Certe Britanniae loca ab exterorum Numinum vocabulis denominata eſſe patet ex Herculis promontorio, quod nunc Hertpoint appellatur, *ſolis aquis*, id eſt, thermis Somerſetenſibus, ut *Iſides* fluvios praeteream: memineris quod de Belino, Belo, & hujuſmodi diximus ſupra. Caeterum, quin fuerit Aſtarte ipſiſſima Poenorum coeleſtis Dea, vix aut ne vix quidem eſt ut dubites. *Coeleſtis* illa ſaepius Tertulliano in Apologetico, Salviano de Providentia Dei lib. VIII. (ubi genere foeminino, id eſt, *coeleſtem illam*, non *illum*, ut in vulgatis, legendum, monet doctiſſimus P. Pithoeus veterrimi exemplaris autoritate nixus) aliis item frequens memoratur: & vetus Romae extat monimentum, ita ſacratum:

INVICTAE
CAELESTI
AVR. ONESI-
MVS D. D.

Quid autem *Coeleſtis* praeter *Uraniam*? Quid *Urania*, niſi *coeli regina*, id eſt, *Baaleth-ſhamaim*, Luna, Aſtarte? Herodianus diſerte, ubi de ſimulacro Coeleſtis ſeu Uraniae Africanae a Pſeud-Antonino Romam tranſlato agit, lib. V. Φασὶ δὲ, inquit, αὐτὸ Διδὼ τὴν Φοίνισσαν ἱδρύσασθαι, ὅτε δὴ τὴν ἀρχαίαν Καρχηδόνα πόλιν ἔκτισε, βύρσαν κατατεμοῦσα. Λίβυες μὲν οὖν αὐτὴν Οὐρανίαν καλοῦσι· Φοίνικες δὲ Ἀστροάρχην ὀνομάζουσι, Σελήνην εἶναι θέλοντες, id eſt, *Poſuiſſe aiunt illud Didonem Phoeniſſam, cum antiquam Carthaginem, diſſecto corio, extruxerit. Hanc Afri Uraniam nominant, Phoenices vero Aſtroarchen, & Lunam eſſe affirmant*: τῷ *Aſtroarche* ficto ad Aſtarten deſignandam vocabulo eſt uſus; ac ſi *Siderum reginam*, aut, cum Apuleio, *matrem Siderum*, lunam vocaret. Latini eam *Junonem Carthaginienſem*, poetae maxime, nuncupabant. Maro de Carthagine, AEneid. I.

Quam

Quam Juno fertur terris magis omnibus unam,
Poſthabita coluiſſe Samo------

& Horatius Carm. II. Od. I.

Juno, & Deorum quiſquis amicior
Afris---------

Invocabant enim & Romae Junonem, Lunam adloquentes ritu ſolenni. Calantes nimirum pontifices nonas menſium, quod fieri ſolitum kalendis, in Capitolio in Curia Calabra, ſic pronunciabant; *Dies te quinque kalo, Juno novella*; aut *Septem dies te kalo, Juno novella*; uti autor eſt Varro de L. L. lib. V. niſi pro *Junone Janam* ſubſtituendam putes. Eidem enim ſcriptori, togatorum doctiſſimo, *Jana* Luna dicitur, lib. I. de re Ruſtica cap. XXXVII. & in vetuſtioribus excuſis de re Ruſtica, non *Novella*, ſed *Covella* legitur. *Covella* autem *coeleſtis* ſeu *Urania* interpretatur. Nam *Covum* veteres coelum appellabant, ut autor eſt Sextus Pompeius. Et Uraniam, quam a Poenis acceperat, veneratus eſſe videtur Maſaniſſa Numidarum rex, dum Junonis fanum tanto proſecutus eſt honore in Melita inſula; quod refert Cicero act. IV. in Verrem. Coeleſtem autem hanc ſive Venerem ſive Lunam, vocabant Aſſyrii *Mylittam*, Arabes *Alilat*, Perſae *Mitram*, ut ſcripſit Herodotus: quem videſis in primo & tertio. *Mylitta*, ut notat Scaliger, merum Chaldaicum eſt, nempe ܡܘܠܕܬܐ, id eſt, *Mylidtha*, quod in γενέτειραν, id eſt, *genitricem*, notiſſimum Veneris epitheton, vertit. Hanc voluit Heſychius his verbis, Μυλίτταν, τὴν Οὐρανίαν Ἀσσύριοι. Alilat, ab هلال *Halilath* Arabum, doctiſſime, ut omnia, petit Scaliger, quod *lunam naſcentem* ſignificat, & *noctilucam*. Latinorum hinc *Lucina*, id eſt, Ilethyia Graecorum, traducenda, quae non alia eſt a Luna ſive Diana, *Lilith* etiam dicta Judaeis, quod ab eodem quo *Halilath* Arabum manat fonte, a *Lailah* לילה nempe, quod *nox* eſt, unde לילית *Lilith*. *Lilith* autem vel per *noctilucam* vel *nocturnum daemonem* redditur. Multo magis enim nugantur Graeculi, qui παρὰ τοῦ ἐλθεῖν *Ilethyiam* volunt, ſua in lingua origines hujuſmodi ridicule quaerentes. De Lilith vero, vide Jeſaiae cap. XXXIV. comm. 14. Et, ad ritum veterem, Judaei hodierni Lilith lamiam puerperis & partui inimicam ducentes, in parietibus cubiculi puerperae, ſuperſtitioſe exarati curant haec verba, אדם חוה חוץ לילית, *Adam, Chava, Chutz, Lilith*, ſive, *Procul hinc eſto Lilith*. Gentium Deam, ut Daemonem, abigunt: uti veteribus etiam Graecis, cum in mari procellis jactarentur. Ἔξω, Γλαῦκε, id eſt, *Procul ſis, Glauce*, exclamatio erat ſolennis. Numina enim aliorum Judaeis piis, pietatemve praetexentibus, ut Daemonia haberentur neceſſe eſt. De ea vide plura ex Ben-Sira apud Eliam in Thisbi, Ben-Maimon More Neb. part. I. cap. VI. praeter Rabbinos ad laudatum Eſaiae locum, & Archangelum in Dogma Piei Cabaliſticum XXI. Hinc ipſa Lucina Εἰλήθυια & Ἐλεύθω nominata. In horum enim alterutrum vocabulorum ut *Lilith* ſeu *Alileth* (quod idem Arabice denotet) tranſmigraret non ita eſt difficile. Et uti Aſianis Lilith, ita Europaeis Ilethyia dea erat, parturientibus & inimica nimiumque timenda: ideo ſupplicationibus placabatur. Et cum Θεινῶν προθύραια audiret & κλῃδοῦχος, uti in Hymnis falſo Orpheo tributis nuncupatur, ſi conciliata & propitia adeſſet, & genitricem & natum parvulum ſervabat; ſin adverſa maneret, utroſque gravi infortunio mactabat: unde apud Theocritum Idyll. XXVII. puella,

----χαλεπὸν βέλος Εἰλειθυίης.

Dicta eſt inde Homero μογοστόκος, id eſt, ut volunt nonnulli, ἡ τικτούσαις μόγους ἐπιφέρουσα. Michael Pſellus de Operat. Daemonum, Καὶ γὰρ πολλῶν κατακήκοα ἔγω θηλύμορφον πάσαις ταῖς λεχοῖς ἐφίστασθαι, id eſt, *Et a multis audivi, omnibus puerperis Daemonium foeminea figura comparere.* Id veteribus, ni fallor, *Gello*, & *Empuſa* dictum; de queis conſulas licet ante alios Heſychium, & Ariſtophanem cum ſcholiaſte in Ranis. De Lucina vero & Lilith, & Ilethyia, etiam idem intelligendum eſt, uti etiam de iis quas nos **Fayes** vulgo appellamus: ejuſdem enim generis ſunt, & ὠδίνειαι, atque αἱ ἔφοροι τῶν τόκων θεαὶ dici poſſunt, quibus verbis nominantur Ilethyiae Didymo Grammatico ad Homerum, & ſcholiaſti ad Sophoclis Electram. De Ilethyiis plura apud Plutarchum habes in libello περὶ τῆς εἰς τὰ ἔκγονα φιλοστοργίας· ubi mulieres refert exiſtimaſſe, non Homerum, ſed Homeridem Lucinae dolores perpeſſam, ſcripſiſſe,

Ὡς δ' ὅταν ὠδίνουσαν ἔχῃ βέλος ὀξὺ γυναῖκα
Δριμύ, τό, τε προϊεῖσι μογοστόκοι Εἰλείθυιαι,
Ἥρης θυγατέρες, πικρὰς ὠδῖνας ἔχουσαι.

Quae leguntur in Iliad. λ. ubi Euſtathius adnotat, apud veteres Ilethyiis σωματικώτερον ὄργανόν τι τηλεβόλον dari, unde velut ex arcu acres dolores, ſive βέλος ὀξὺ, id eſt, *jaculum acutum*, emitterent: quod ut averruncarent parturientes, Junonis Lucinae ſeu Ilethyiae opem, uti in Comoedia videre eſt, implorare eis erat ſolenne, ſed non aliter quam ſi Deo Palamnaeo, Eumenidibus, aut Numini irato ſupplicarent. Quae ideo accuratius adjecimus, ut liqueat, non modo a nominum ſimilitudine, ſed etiam ab ipſis quibus fungi putabantur officiis, Ilethyian ſeu Eleutho & Lilith minime diverſa Numina fuiſſe. Apud Romanos enim aliud a matronis invocabatur Numen ſua natura propitium, quod partus tueretur: id *Natio* dictum, quod naſcentibus Dea mitis praefuerit. Tullius lib. III. de Natura Deorum, *Quod ſi tales Dii ſunt, ut rebus humanis interſint, Natio quoque Dea putanda eſt; cui cum fana circuimus in agro Ardeati, rem divinam facere ſolemus: quae quia partus matronarum tueatur, a naſcentibus* natio *nominata eſt*. Haec igitur foetarum Tutulina propria erat. Neque tam tutelarem Ilethyian genitricibus foetis, quam infeſtam Deam Numenque laevum docemus precibus placandum, contra quam plerumque accipitur: ſed de his obiter haſtenus, nec intempeſtive. Suidam, ſi placet, conſule in Λάμια. Nemo non videt, quam haec omnia competant Lunae. Eam enim a Lucina, Ilethyia, Diana, nomine tantum diſtare

diſtare diſcas, quiſquis tam puerile neſcias, ex Ciceronis lib. II. de Natura Deorum, & Catulli epigrammate XXVIII. Verum ut ad Arabum nomen redeamus: nox item eis اللَيلَة *Alileth*, dicitur: quae ipſum forſan *Alilath* eſt, & *noctilucam* denotare poteſt. Minime enim aliud eſt vocabulum magis aut conſonum aut uſitatum quo luna deſignetur. Id conſtat & ex Graecorum more, & Latinorum: illis enim νυκτίδρομος, ἐννυχία, νυχία, his *Dea noctium*, & *noctium ſidus* dicitur. Medea apud Senecam,

Nunc meis vocata ſacris, noctium ſidus, veni.

Atqui Urania iſthaec Arabum (quae eadem ipſa cum Mylitta Aſſyriorum) in primo Herodoti, non *Alilat* nuncupatur, ſed *Alitta*; Καλέουσι δὲ, ibi inquit, Ἀσσύριοι τὴν Ἀφροδίτην Μύλιττα, Ἀράβιοι δὲ Ἀλίττα, Πέρσαι δὲ Μίτραν anne corrupti codices hic Herodoti, & Ἀλιλάτ ſubſtituendum; an binominis ipſa Arabibus Dea, uti alterum eorum Numen, quod & *Urotalt* & *Dyſares* indigitatum? Certe *Alitta* ab eodem quo *Mylitta* themate peti poſſet, quod *gignere* ſignificat, id eſt, ילד *jalad*, hoc autem in Arabiſmo devenit ולד, unde, ni fallor, formari quivit, nec ſine analogia, *Validtha*: quod Graecis elementis exaratum Οὐαλίδθα eſt; nec ut Graecorum pronuntiatione in Ἀλίττα tranſiret, ita difficile erat. *Alitta* hoc modo id ipſum cum *Mylitta* etiam ſignificet: ſed viderint hic doctiores: nos ἐπέχομεν. Sed vero inter Arabum Numina, quae, ut fit, currente ſeculo, numeroſiora fuere, habemus etiam in Alcorano quod ad Herodoti *Alittam* propius accedit. Id eſt, *Alleth*, *Lath*, ſeu *Aletto*. Azoara LXIII. in verſione Retinenſis; *An tribus imaginibus viſis, videlicet Aletto, Alance, Meneth, maſculos, Deoque foeminas aſcribitis?* In Arabico vero legitur أفرايتم اللات والعزي ومنات الثالثة الاخرى • الكم الذكر وله الانثي quod ſonat, *Vidiſtis Allat, ſeu Alletto, & Aluze & Meneth tertiam aliam? Vobiſne* [haec] *mares & Deo foeminae?* Numen hic ſeu imaginem ſecundam (nam imagines ſeu idola haec fuiſſe aut Numina commentitia in confeſſo eſt tam apud ſcholiaſten penes me Mahumedanum, quam apud interpretes Chriſtianos) vocaverat proculdubio Retinenſis *Alauçe*, quod librariorum incuria in *Alance* migravit. Et, ad hunc Alcorani locum, ſpectat illud in Epitome Alcorani ab eodem etiam Retinenſi verſa, *Idola antiquorum Arabum, tertia, Aletto, Alance*, (pro *Alauçe*) *Melech*; quod plane *Meneth* legendum. In vetuſto autem, quo utor, Retinenſis verſionis Alcorano MS. adnotatur ad eam quam adduximus periocham, *Nomina idolorum quae tunc colebant Saraceni, dicentes foeminas ab ipſis eſſe creatas, viros autem a magno Deo Creatore*: quod tamen verſioni plane adverſatur. In Epitome autem pro *tertia*, *tria*, potius legendum puto. Sed hoc obiter. *Mylittae* vero nimium congruit forſan Perſarum *Mitra*. *Mader* enim ſive *Matker* (unde facile *Mitra* deflectitur) Perſice *genetricem* ſeu *matrem* interpretari ex R. Saadiae Pentateucho notavit doctiſſimus Raphelengius: ſi vis autem a *Mithri*, quod *Dominum* denotet, non reclamo. Conſpirare autem haec omnia videntur, ut decantatam Deum matrem, in hac reperias, Deum matrem, cujus ſacerdotes, aedes, pulvinaria atque arae ea fuere, *quae vetuſtas, quae Perſae* (Ciceronem audis in Oratione de Aruſpicum reſponſis) *quae Syri, quae reges omnes qui Europam Aſiamque tenuerunt, ſemper ſumma religione coluerunt*: eam autem Syris, & qui trigono Aquilonari, Geminis, Librae, & Aquario, ſubjacent, inprimis tribuit Ptolemaeus lib. II. Tetrabibli, Οἱ, inquit, περὶ τὰς χώρας ταύτας, σέβουσι μὲν ὡς ἐπὶ πᾶν τὴν Ἀφροδίτην ὡς Μητέρα Θεῶν, ποικίλοις δὲ ἐγχωρίοις ὀνόμασι προσαγορεύοντες, id eſt, *Qui has incolunt regiones plerumque Venerem ut matrem Deum venerantur, & variis patriiſque nominibus indigitant*: varia ejus nomina diſerte agnoſcit, ſed *Venerem* vocat. Et Plutarchus de Dea Syria Hierapoli culta, Οἱ μὲν Ἀφροδίτην, οἱ δὲ Ἥραν, οἱ δὲ τὴν ἀρχὰς καὶ σπέρματα πᾶσιν ἐξ ὑγρῶν παρασχοῦσαν αἰτίαν καὶ φύσιν νομίζουσι ſcribit in Vita Craſſi. Quae certe Dea Syria, ſi utriuſque ſacra & effigies ſpectes, haec noſtra Deum mater erit, quae in nummis Deae Syriae, Hieropolitanae ſcilicet, nomine inſcriptis, nunc Minervae ſpeciem habet, ut in L. Aurelii Veri, nunc Cybeles, ut in Aurelii Severi & Philippi, uti apud Adolphum Occonem, Sebaſtianum Erittium, atque id genus alios ſatis liquet. Sacra ejus deſcripſit teſtis oculatus Lucianus. Ei gallos, id eſt, exſectos, ſceptrum, tympanum, fulmen,

Turrigeraſque urbes, bijugoſque ad fraena leones,

fuiſſe memorat ille, quae ipſiſſima ſunt omnia Deorum matri propria: vide Apuleium lib. VIII. ubi de Metragyrtis agit, *Qui per plateas* (ut ille ait) *& oppida, cymbalis & crotalis perſonantes, Deamque Syriam circumferentes, mendicare compellunt Deum matrem*: ſaepius ille etiam ſacrorum non vulgo peritus, ibi *Deam Syriam* appellat. Ipſum item matris Deum nomen, quod apud Heſychium Ἀμμὰς eſt, e Syria petendum, ni fallor: nonne ab אמא *Amma*, quod *mater* ſonat? Et in horto Mattheiorum trans Tiberino ad pontem Ceſtium vetus eſt monimentum, ubi ſedet Dea, inter leones duos, tiara, ſeu diademate lunato, ornata, cui ſubjungitur inſcriptio:

P. ACILIUS FELIX
D. D. DIA SURIAE
CUM SUIS.

Sculptoris negligentia, *Dia*, pro *Deae*, male legitur: verum Cybelen, Berecynthiam, ſive Deum matrem intellexiſſe Acilium, quam tamen *Deam Syriam* nuncupat, non eſt cur dubites: addita quae ſunt inſignia & ornamenta illam, ipſamque Aſtarten, loquuntur: ejuſmodi viſitur, in hortis cardinalis Carpenſis, ara: citerioribus enim aevis in Europa ſatis frequens Deae Syriae cultus.

Eam

Eam Nero unice eſt veneratus, quam tam poſtea urina conſpurcavit. Etiam in Britannia noſtra extat inſcriptio DEAE SURIAE, verum mutilata, a Licinio praefecto ſub Antonino philoſopho concepta, atque in hortis V. C. Roberti Cottoni Coningroniae, in agro Huntindonienſi, cum aliis quamplurimis, viſenda. Non ignoro *matrem Deum* terram etiam priſcis dictam: ita rem explicat Lucretius lib. II. Nec vero quis neſcius eſt, coelum & terram ab idolorum cultoribus miſceri ſolita. Cum igitur Aſtarte ſive Dea Syria eadem, quae mater Deum, primum fuerit, ſed compluribus poſtea nominibus indigitata, illinc forſan ſumi poſſit conjectura, quaenam ſint *Deae* illae *matres* & *Dii Syri* veteribus aris memorari, nec ante hoc ſeculum obſervati: quot enim nomina, tot habitae Deae, tot matres. Mentio ſane Dearum matrum in Plutarchi Marcello, ubi de Eoyo oppido Siciliae; & Θεαὶ γενετυλλίδες habet Pauſanias in Atticorum initio, quae idem ſonare poſſunt. Caeterum aevo hoc antiquitatis veſtigiorum perquam curioſo, plurimae DEABUS MATRIBUS inſculptae arae in Europa repertae ſunt: eas apud Gruterum & Smetium videre licet: item aliae JUNONIBUS dicatae. Maximam autem & pulcherrimam Dearum aram meminit a ſe viſam in Bragantibus V. cl. G. Camdenus, etiam ad majorum animalium ſacrificia peragenda aptam, & a M. Ingenuo Aſiatico ſacratam. Hanc in Laocaſtria, alteramque habet in agro Dunelmenſi. Tertiam deſcriptam & ad ſe nuper miſſam, mihi optimus ſenex dudum oſtendit, quam, ut exemplari ejus legitur, communicabo:

DEABUS MATRIBUS
TRAMAI VEX. CERMA
PU. R. D. PRO SALUTE
R. FUS. L. M.

Apud **Louther** in Cumbria extare dicitur. Quid ſibi vellet TRAMAI ne hariolari quidem auſus ſum. Atqui, ſi Aſtarte Deum fuerit mater, Aſtartae ut ſint Deae matres oportet. Ἀστάρται enim pluraliter dicebantur. Ita LXX. Judicum II. comm. 13. Ut plures Junones, plures Veneres, Deae Syriae plures, ob ſimulacrorum multitudinem erant, ita ut Aſtartae plures; quas forſan voluere ii, qui, ritus Aſiaticos patrioſque ſervantes, DEABUS MATRIBUS aras ſacrabant. Has ſimul & Belos cogitabant qui DIS SYRIS vota faciebant. Saltem, id ſatis eſt veriſimile. Idipſum certe pene dixerat D. Auguſtinus ad Judic. II. quaeſt. XVI. *Juno*, inquit, *ſine dubitatione ab illis* (a Poenis) ASTARTE *vocatur. Et quoniam iſtae linguae* (Punica & Phoenicia) *non multum inter ſe differunt, merito creditur de filiis Iſrael hoc dicere Scriptura, quod Baali ſervierunt & Aſtartibus, qui Jovi & Junonibus. Nec movere debet quod non dixit* Aſtarti, *id eſt, Junoni, ſed tanquam multae ſint Junones, pluraliter hoc nomen poſuit. Ad ſimulacrorum enim multitudinem referri voluit intellectum, quoniam unumquodque Junonis ſimulacrum Juno vocabatur: ac per hoc tot Junones quot ſunt ſimulacra intelligi voluit.* Aſtarte ipſa etiam quae Graecis *Io.* Id docet Euripides, de Phoeniciis & Thebanis verba faciens, in Phoeniſſis:

Κοινὸν, inquit, αἷμα, κοινὰ τέκνα
Τᾶς κερασφόρου πέφυκεν Ἰοῦς.

Quomodo Ius cornigerae ſoboles Phoenices erant (ut Graecorum fabulas omittamus) niſi corniculantem, quam tractamus, eorum Deam intelligas? unde orientis Numen etiam agnoſcitur Io, velut primarium. Statius Sylvarum III. in Propemptico Metii Celeris:

Iſi Phoroneis quondam ſtabulata ſub antris,
Nunc regina Phari, Numenque orientis anheli,
Excipe multiſono puppem Mareotida ſiſtro.

Quae de nominum multitudine ſolenni ſcripſimus capite ſuperiore, ad hanc Deam ſimul pertinent: & *Ennaeae Numina Divae* eleganter dixit Silius Italicus, ut plura in eadem, id eſt, Hecate, Dea, Numina, quae tamen unam conſtituerent Hecaten, latere oſtenderet. Hecateo autem hanc noſtram, id eſt, Lunam, eſſe nemo neſcit. Apollo enim ſeu Sol Ἕκατος, Luna Ἑκάτη dicebatur: vide de Hecato, ſi placet, Juliani epiſtolam ad Sarapionem. In Hecate totius univerſi poteſtatem omnem & virtutem centrum habere docebant veteres Chaldaeorum theologi, uti ad Chaldaicum illud, quod putatur, oraculum animadvertit Pſellus:

Λαιῆς ἐν λαγόσιν Ἑκάτης ἀρετῆς πέλε πηγή.

Sed obiter emendandus eſt verſus ille: lege ἐν λαγόσι κοίτης ἀρετ. &c. & λαιὰν κοίτην *ſiniſtrum corporis cubile intellige*, ubi juxta Ariſtotelem animae ſedes. Atqui ita diſerte legitur in Oraculis illis Magicis, ad quae commentatus eſt Pletho. Mirum eſt quin *Aſtarten* vocabulo depravato *Aſtronoen* vocarit Damaſcius in Vita Iſidori, ut Herodianus *Aſtroarchen*; ſi lectiones non ſint ſpuriae. Saduci filiom octavo genitum ab Aſtronoe Dea Phoeniſſa ſcribit Damaſcius adamatum. *AEſmunus* is dictus eſt; quem *AEſculapium*, ait ille, interpretantur. Venanti inſidiata eſt Dea, fugit juvenis: & cum Dea jamjam comprehenſura eſſet, genitale membrum ſibi amputavit. Ἡ δὲ, inquit Damaſcius, τῷ πάθει περιαλγήσασα, καὶ Παιᾶνα καλέσασα τὸν νεανίσκον, τῇ τε ζωογόνῳ θέρμῃ ἀναζωπυρήσασα, θεὸν ἐποίησεν Ἔσμουνον ὑπὸ Φοινίκων ὠνομασμένον ἐπὶ τῇ θέρμῃ τῆς ζωῆς· οἱ δὲ τὸν Ἔσμουνον ὄγδοον ἀξιοῦσιν ἑρμηνεύειν· hoc eſt, *Aſtronoe vero caſu afflicta, Paeana juvenem vocavit, eique genitalem calorem reſtituit, & Deum fecit, qui Phoenicibus* Eſmunus *ob genitalem calorem dictus. Alii vero* Eſmunum *octavum ſignificare exiſtimant.* Sane Ebraice שמיני *Haſmini*, quod facile in *Eſmunum* migret, *octavus* eſt: & ſic nominatus eſt, quod octavus Saduci filiorum in lucem fuerit editus. Aſtronoen autem matrem Deorum diſerte appellat Damaſcius.

CAP. III.

Dagon, *Deus. Simulacrum ejus, & etymon.* Σιτών. Σιτώ. Ἀγρότης *Deus Philoni. Oannes Babyloniorum. Annedotus. Odacon.* Ὦης *apud Helladium. Eadem cum hiſ Dagoni figura. Pedes adnati ex cauda Dagonis. In Deam poſtea demigravit Dagon. Eadem quae Derceto ſeu Atergatis. Varia ejus nomina. An Derceto recto Hierapoli collocetur. Addirdag. Adramelech. Attaga. Athara.* Ἀταργάτη *in Heſychio. Ratio nominis Deae & figurae in fabulis. Syri cur timidi Ovidio dicti. Inflabat morbiſque affligebat Dea eos, qui piſces comederent. Martialis explicatur, & Porphyrius. Ut placabant Numen hinc iratum. Piſces Syri venerabantur. De piſcibus apud eos, nugae Iſraelitarum reditu recentiores. Piſcium ſignum coeleſte.* Ἰχθὺς χελιδόνιος *dicitur borealior Chaldaeis.* Μεσημβρι-λιμα. Χελιδονίζειν *quid. Athenaeus emendatus. Hirundo piſcis. Piſces aliis ſacri. Columbas venerabantur Syri. Homeri* πέλειαι. *Samaritanorum Columba. In Samaritanos Judaeorum ſpurca convitia. Semiramis. Columbas vendentes & alentes inter infames habiti. Beth-Dagon.* Δάα. *Confuſa nomina & ſacra hujus & Hieropolitanae Deae. Macrobius emendatus. Venus Aphacitis. Conjectura in Anonymum ad Arati Phaenomena. Dagonis feſtum.*

In Azota ſive Aſdodo inclyta Palaeſtinae urbe fanum celebre erat Dagonis, in quo arcam foederis poſuerunt incolae, coram ſcilicet idolo. *Et cum rurſus craſtina luce conſurgerent*, (ita Sacrae Literae I. Sam. cap. V. 4.) *ecce jacebat Dagon coram ea, in terra, coram arca Domini, & caput Dagon atque duae palmae manuum ejus abſciſſae erant ſuper limen*, רק דגון נשאר עליו, *rak dagon niſchar aghlaiu*, hoc eſt, uti a R. D. Kimchi explicatur, *tantummodo forma piſcis relicta eſt in eo.* Nam דג & דגה *Dag* & *Dagah*, *piſcis* interpretatur; unde dictus *Dagon*. Genus ei maſculinum tribuo, quod & ita Sacra Scriptura habet Ebraice, & LXX. Seniores itidem vertunt, Δαγὼν, πετλωναὶ δὲ ἐφόρουν αὐτοῦ. Et Philo Byblius, Δαγὼν ὅς ἐστι Σιτών. Coeli filium enumerat, atque ita vult appellatum, quod frumentum invenerit. Nam דגן *Dagan frumentum* ſonat. Aratri etiam repertor habebatur, ideoque Ζεὺς Ἀρότριος, quaſi *Jupiter agriculturae praeſes*, ait ille, nominabatur. Non abſimili nomine Cererem Σιτώ, ἀπὸ τοῦ σίτου, vocabant Syracuſis: quod meminit Polemus Dipnoſoph. lib. III. Sed hallucinatus eſt, ut videtur, Philo, dum a *Dagan*, id eſt, *frumento*, deducit, cum a דג, id eſt, *piſce*, debuiſſet: non aliter quam cum Ἀγρότην, id eſt, *Ruſticum*, Phoenicum diceret Deum, quod ex mala τοῦ שדי *Schaddai* interpretatione ei evenit: שדי enim, variatis paulo punctis, eſt nomen veri Dei, id eſt, *Omnipotens*, quod cum ille in Sanchoniathonis annalibus offenderet, ſignificare male opinatus eſt aut *Agrum* aut *Agreſtem*, & in Ἀγρότην vertit, cum potius πτολοκράτορα ſubſtitui oportuerit. Obſervavit illuſtriſſimus Scaliger. Ita hic pro *Dagon*, Σιτὼν habet, cum melius ad rem Ἰχθύων eſſet vertendus. Vetuſtiſſima de hoc Numine ex Aſia teſtimonia, praeter Sacra Biblia, ſunt quae ſcribunt Beroſus, Apollodorus, & Polyhiſtor, ubi de Oanne agunt, & quae LXX. ultra Ebraicam veritatem inſerunt. Ὠάννης enim memoratur, biceps animal, caetera piſcis, e cujus cauda adnaſcebantur pedes humanis ſimiles: vox ei humana item. Ex mari autem Erythraeo emerſum Babyloniam perveniſſe aiunt, occidente vero ſole in mare rediiſſe, moremque hunc quotidie velut ἀμφίβιον repetiiſſe: ab eo homines omnifarias artes, literas, agriculturam, aedium ſacrationes, architecturam, & leges politicas didiciſſe, necnon quicquid ad vitam civilem pertinere poſſit, hiſtoriamque portentoſiſſimam de Belo & Omorca, quam ex Polyhiſtore Beroſi exſcriptore diſcas licet apud Euſebium: ſimulacrum autem ejus uſque ad Beroſi tempora, id eſt, ad initia Graecae monarchiae, ſervatum. Quae maxime huc ſpectant Beroſi verba transcribo, Τὸ μὲν ἄλλο σῶμα ἔχειν ἰχθύος, ὑπὸ δὲ τὴν κεφαλὴν παραπεφυκυῖαν ἄλλην κεφαλὴν ὑποκάτω τῆς τοῦ ἰχθύος κεφαλῆς, καὶ πόδας ὁμοίως ἀνθρώπου, παραπεφυκέναι δὲ ἐκ τῆς οὐρᾶς τοῦ ἰχθύος· εἶναι δὲ αὐτῷ φωνὴν ἀνθρώπου· τὴν δὲ εἰκόνα αὐτοῦ ἔτι καὶ νῦν διαφυλάσσεσθαι. Non poſſum non hic intelligere marinum Deum, id eſt, Dagon, de quo hiſtoria Samuelis: non modo enim Palaeſtinis ſed & Babyloniis colebatur. Fuſius autem ex eodem Beroſo narrat Apollodorus, Oannes quatuor, Annedoros dictos, ſeculorum viciſſitudine e rubro item mari comparuiſſe, quorum quiſque ſemihomo, & ſemipiſcis. Tempore vero AEdorachi regis Chaldaeorum, qui ſeculis aliquot diluvium, ſi Chaldaeis fides, antevertit, aliud ſimilis figurae emerſiſſe ᾧ ὄνομα, ut verba ejus ſunt, Ὠδάκων. Certe nimium fallor niſi ipſe Dagon in Odaconis hac fabula fuerit intelligendus. Annedotorum ſecundi meminit Abydenus, & ἡμιδαίμονος figuram ei tribuit. Vix alibi de his mentio fit. Verum ab Helladio Beſantinoo in Chreſtomathia Oannem deſignatum eſſe merito ſuſpiceris. Tradidit is hominem quendam nomine Ὤην e rubro mari aſcendiſſe, capite, manibus pedibuſque humanis; caetera membra piſcem prae ſe tuliſſe; literas autem &

altrorum

aſtrorum ſcientiam oſtendiſſe: quae omnia ſunt ipſiſſima pene Beroſi de Oanne hiſtoria: unde depravatum Oannis in Ὦδον nomen ſenſit magnus Scaliger a compendioſa librariorum ſcriptione. Adjicit Helladius, ἄνθρωπον δὲ εἶναι τὰ πάντα, ἰχθὺν δὲ δόξαι, διὰ τὸ ἠμφιέσθαι κητώδη δορὰν, hoc eſt, *hominem omnino fuiſſe, piſcem vero retuliſſe, quod cetacea pelle indueretur.* Quod adferimus ex Helladio, reperitur in excerptis Photii Cod. CCLXXIX. Commiſſa igitur quae de eo Sacrae Literae, & quae jam ex veterum ſcriptis diximus, convincunt ſatis figuram Dagonis ex humana & marina eſſe mixtam. Marinum ei corpus, humana vero facies, manus, item & pedes. Abſciſſas enim ſeu abruptas manus, cum caderet coram arca Teſtamenti, diſerte ait Scriptura. Adnatos caudae pedes ſcribunt illi veteres, quod neſcio an habuerint in mente interpretes Graeci, cum I. Regum cap. V. comm. 4. ablatos eo caſu utroſque imaginis pedes, praeter caput & manus, ſcripſerint, id eſt, ἀμφότερα τὰ ἴχνη τῶν ποδῶν αὐτοῦ ἀφῃρημένα, quorum verborum ne ἴχνος quidem eſt in Ebraeo. Maſculinum Numen faciunt ii: verum, quod diximus de communi Divum ſexu oportet hoc loco etiam perpendatur. Nam hic ipſe Dagon in Deam *Adirdagam*, id eſt, *Atergatin, Adargatin, Derceto*, & quae ſunt alia ab Europaeis depravata ejus nomina, demigravit. Etiam *Argatis* pro eadem legitur in Tertulliani adverſus Nationes libro II. capite VIII. & mirum eſt niſi Δερκετάδες (cujus memorat Agathias ἱϛ. β.) Aſſyrius huic Numini nomen ſuum debuerit. Phoenicia illa & Babylonia Dea eadem ipſa ſane qua Dagon figura, ſi ſexum mutaveris: teſtis Lucianus, qui vidit & obſervavit curioſus; Ἡμισέη μὲν γυνὴ, τὸ δὲ ὁκόσον ἐκ μηρῶν ἐς ἄκρους πόδας, ἰχθύος οὐρὴ ἀποτείνεται. Dercetus ſimulacrum in Phoenicia a ſe perſpectam breviter depingit, & in Dagonis incidit. Idem ſcribit Diodorus Siculus Bibliothecae II. de ſtatua ejus in Aſcalone ſacrata, Τὸ μὲν, inquit, πρόσωπον ἔχει γυναικὸς, τὸ δ' ἄλλο σῶμα πᾶν ἰχθύος. Caeterum etiam ſcriptoribus magnis Dea Hieropolitana, *Derceto* ſive *Atergatis* nuncupatur. Sic Plinius lib. V. cap. XXXII. Ante eum Geographus lib. XVI. Bambyces item meminit, ἣν καὶ Ἔδεσσαν καὶ Ἱερὰν πόλιν καλοῦσιν· ἐν ᾗ τιμῶσι τὴν Συρίαν θεὸν τὴν Ἀταργάτιν· alii tantundem. Quin Macrobius, cum figuram Atergatidis docere voluit, ipſiſſimam matrem Deum, Aſtarten, ſive Deam illam Luciani Hierapolitanam, nec aliud omnino locutus eſt: vide Saturn. I. cap. XXIII. Sed haec forſan non ſine errore: ſcimus enim Hierapolitanum Numen forma omnimodo fuiſſe foemineа. Lucianus, qui ambarum ſacra eſt ſcrutatus, Ἡ δὲ ἐν τῇ Ἱρῇ πόλει πᾶσα γυνὴ ἐστι. Niſi vero ſemipiſcis fuerit, *Derceto* nequaquam appellanda. *Atergatis* autem, *Adergatis, Atargata, Derceto, Derce, Adargidis, Atargatis*, quae omnia reperiuntur pro hac Dea, corrupta vocabula, ab *Addirdaga* ſunt, hoc eſt, Ebraice, אדיר דג, id eſt, *piſcis magnificus*, ſeu *potens*, quod nomen certe Oanni, qui tot dicitur hominibus contuliſſe beneficia, convenientiſſimum: ita Sepharvaitae Deum ſuum *Adramelech*, id eſt, *regem magnificum*, indigitabant, II. Reg. cap. XVII. comm. 31. Nominatur a Phurnuto *Artaga*, quod ſane ex *Addirdaga* etiam contractum. Caetera corruptiora ſunt, ſed τὸ *Addirdag* ſeu ſimilis cujuſdam, pro dialectorum varietate, prae ſe ferunt veſtigia: vide Strabonem extremo lib. XVI. ubi *Atargaten* item *Atharam* depravate, ut fit in nominum barbaricorum μεταπτώσει, dictam ait, & Cteſiae *Derceto*: ubi igitur Heſychius habet ex Xantho Ἀτταγάθη Ἀθάρη, utrum ad *Atargatam* Deam quid ibi ſpectet, viderint eruditiores: certe Xanthum de Atergatide ſcripſiſſe teſtis eſt luculentus Dipnoſophiſtes lib. VIII. qui Deae etyma habet ſatis ridicula ex Xantho, Mnaſea & Antipatro, verum quae omnia Philoni Byblio reclamant, & a piſce eam deducendam firmant. In fabulis non eſt vulgo alia figurae ratio, quam quod olim piſces Dercen Veneris filiam in mare decidentem, ab injuria ſervarent aquarum, ut ſcribit Theo in Aratum; ſive ob Veneris Typhonem fugientis in piſcem metamorphoſin. Manilius Aſtronomic. IV.

Scilicet in piſcem ſeſe Cytherea novavit,
Cum Babylonacas ſummerſa profugit in undas
Anguipedem alatis humeris Typhona furentem,
Inſeruitque ſuos ſquamoſis piſcibus ignes.

Sive quod piſces evoluerunt, ex Euphrate, mirae magnitudinis ovum, quod fovit columba, Deamque edidit, uti Nigidius ſcribit apud Germanicum, quem ita vocant, ad Arati Phaenomena. Hinc erat quod piſcium eſu abſtinebant, atque, ut Ovidius Faſtor. II. *nefas ducebant*

---- genus hoc imponere menſis,
Ne violent timidi piſcibus ora, Syri.

Haud fruſtra *timidos* Syros vocat. Timebant ne ſibi membra, ſi animalibus hiſce veſcerentur, a vindicta Deae intumeſcerent, ulceribus ſcaterent, aut tabe conſumerentur. Plutarchus in περὶ δεισιδαιμονίας libello, Τὴν Συρίαν θεὸν οἱ δεισιδαίμονες νομίζουσιν, ἂν μαινίδας τις ἢ ἀφύας φάγῃ, τὰ ἀντικνήμια διεσθίειν, ἕλκεσι τὸ σῶμα πιμπλάναι, συντήκειν τὸ ἧπαρ. De *apua* & *maenide* piſcibus tantummodo loquitur ille, quas *qui comederent, eorum tibiarum anteriora Deam Syriam corrodere, corpus ulceribus implere, & jecur colliquefacere putabant*, inquit, *ſuperſtitioſi*. Et Joannes Tzetzes Chiliad. IX. cap. CCLXXV. de Semiramide:

Σύρων χαρᾷ δὲ λέγουσιν ἰχθὺν αὐτὴν φυλάξαι,
Ὅθεν οὐδ' ἐσθίουσι τινῶν ἰχθύων Σύροι.

Ut Plutarchus, ſic ille, de quibuſdam duntaxat piſcibus: ſed vero de tumoribus pedum & ventris diſerte Menander, nec de piſcibus diſtinguit:

------ Παράδειγμα τοὺς Σύρους λαβέ,
Ὅταν φάγωσιν ἰχθὺν ἐκεῖνοι, διά τινα
Αὑτῶν ἀκρασίαν, τοὺς πόδας καὶ γαστέρα
Οἰδοῦσιν. --------

Adſert

Adfert hoſce ex Menandro verſiculos Porphyrius in quarto περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, unde, ut ſcribit ille, Τὸ τῶν ἰχθύων ἀπέχεσθαι ἄχρι τῶν Μενάνδρου χρόνων διέμεινε, *Abſtinentia piſcium uſque ad Menandri tempora duravit* apud Syros, perinde ac ſi Menandri aevum, quod initiis Graecae Monarchiae eſt aequale, eitimum fuiſſet, In quo Syrorum hujuſmodi ſacta abſtinentia viguiſſet. Sed hac alludere volunt nonnulli Perſium Satyr. V. ubi *Deos inflantes corpora* meminit. Sane non alios cogitabat tumores Martialis lib. IV. epig. XLIII.

Juro per Syrios tibi tumores.

Tumores hi ad piſcium & Numinis iram ſpectare videntur. Et Artemidorus etiam, Martiale recentior, in Onirocriticorum lib. I. cap. IX. Ἰχθύας, inquit, πάντες ἐσθίουσι πλὴν Σύρων τινῶν, τῶν τὴν Ἀστάρτην σεβομένων. Aſtartae autem & Atergatis nomina confundere, ſcriptoribus ſolenne nimis eſt vitium. Commiſſum hic gulae facinus, tumoribus, tabe, ulceribus laborantes Syri expiabant ſacco induti atque in coeno ſive ſterquilinio ſedentes; qui placantium Numen mos frequens eſt in Sacris Literis. Nam Menandri, quae ſequuntur apud Porphyrium, verba ſunt:

—— εἶτα σακκίον ἔλαβον, εἰς δ' ὁδὸν
Ἐνεκάθισαν αὐτοὶ ἐπὶ κόπρου, καὶ τὴν θεὸν
Ἐξιλάσαντο τῷ ταπεινῶσαι σφόδρα.

Dein ſacco induti, & in via, coeno volutantes, Deae ſupplicabant ut tumores dimitteret. Ita enim vertendus & intelligendus eſt ille locus, non ut perperam verſum habemus in nupera Porphyrii editione Lugdunenſi, cui tamen facem etiam hic praetulerat magnus Scaliger ad Apoteleſmaticum Manilii: videſis item Petrum Victorium, Variar. Lectionum lib. XII. cap. XV. Certe melius multo hoc in loco, ut alibi etiam ſaepius, vertit Porphyrium ante annos LXXX. Joannes Bernardus Faelicianus, Venetiis tunc temporis editus; tametſi nec ille quidem, quid τὸ ταπεινῶσαι hic ſignificaret, ſatis deprehenderit. Ad morem autem hunc placandi reſpexit Plutarchus libello περὶ δεισιδαιμονίας. Ἔξω, inquit, κάθηται (δεισιδαίμων) σακκίον ἔχων, ἢ περιεζωσμένος ῥάκεσι ῥυπαροῖς· πολλάκις δὲ γυμνὸς ἐν πηλῷ καλινδούμενος ἐξαγορεύει τινὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ καὶ πλημμελείας, ὡς τόδε φαγόντος, ἢ πιόντος, ἢ βαδίσαντος ὁδὸν ἣν οὐκ εἴα τὸ δαιμόνιον. Piſces dicuntur etiam Syri, pro Diis habuiſſe: Cicero III. de Nat. Deor. *Piſcem Syri venerantur:* quod tamen ad Atergatin duntaxat referre malim: ſed Clemens in Protreptico, de Syrophoenicibus, Τοὺς ἰχθῦς οὐχ ἧττον σέβουσι περιττῶς ὡς Ἠλεῖοι τὸν Δία, id eſt, *Non minori cultu piſces venerantur quam Elei Jovem:* & Xenophon περὶ ἀναβάσεως, de Chalo fluvio, *Erat is,* inquit, *magnis manſuetiſque piſcibus refertus, quos Syri pro Diis habebant, neque laedi eos patiebantur, ſicuti ne columbas quidem:* atque hoc ait de Ciſeuphratenſibus. Tantundem Diodorus, & Aelianus de Animalibus lib. XII. cap. II. de Hierapolitanis. Videſis Plutarchum Sympoſiac. lib. VIII. cap. VIII. Caeterum ſeculis vetuſtioribus minime de piſcibus hae nugae natae videntur: ſub Iſraelitarum enim reditu venales piſces apportare conſueverunt Tyrii Hieroſolymas. Nehemias cap. XIII. comm. 16. *Tyrii quoque habitabant in ea, inferentes piſces, & omnia venalia, & vendebant in Sabbato filiis Jehuda in ipſa Jeruſalem.* Certe tunc temporis nec Judaei a profanis vicinorum ritibus puri erant, utpote qui Palaeſtinas uxores duxerant, & in eis Azotias, queis inprimis Dagonem cultum meminit Scriptura. Atqui ſi piſces comeſſe religioni eum fuiſſet, in foro ut proſtarent venales, Numinis honori conſulentes, facinus ſane indignum, ne dicam piaculum, aeſtimaſſent. Duo illi qui ſigniferum circulum terminant ad iſtas fabulas referuntur nonnullis; & ὕψωμα Veneris (quae *Atergatis* dicta) ſive *exaltatio*, uti aiunt, eſt piſcium dodecatemorion, quod Chaldaei Zodiacum diſpertientes ei tribuerunt. Euphratem & Tigrin, piſcium anterioribus, Syriam mediis partibus ſubjecerunt: ita enim vetuſtiſſimi aſtrologi, aliter atque Ptolemaeus; uti apud Hephaeſtionem Thebanum in Apoteleſmaticis liquet. Caeterum illi, ut obiter adnotem, piſcem borealem cum hirundinino capite pingebant, & ἰχθὺν χελιδόνιον vocabant, ut auctor eſt Theon ad Aratum. Neque aliud, ni fallor, voluere quam veris praeludium deſignare. Piſcium enim μεσεμβόλημα (ita nominabant veteres punctum inter dodecatemoria bina, quod monet Hephaeſtio ille) cum ſol attigerit, amoenitates ſuas ver auſpicatur. Nam & Rhodiis, qui ſub eadem cum Chaldaeis latitudine, χελιδονίζειν erat ſtipes corrogare menſe Munichione, jam vere appropinquante. Et qui corrogabant, χελιδονισταὶ dicti, ſolenniter acclamabant, Ἦλθ', ἦλθε χελιδὼν, καλὰς ὥρας ἄγουσα καὶ καλοὺς ἐνιαυτούς, &c. &, Ἄνοιγ', ἄνοιγε τὴν θύραν χελιδόνι· id eſt, *Veni, veni, Hirundo, & tecum fer felices horas & felices annos*, &c. *Aperi, aperi oſtium, Hirundo.* Inter ſacrorum ritus haec ſcripta reliquit Theognis apud Athenaeum Dipnoſoph. VIII. Hinc Oppiano dicitur:

—— εἰαρινὴ ζεφύρου προτιάγγελος ὥρης.

Planiſſime autem in editis Athenaei exemplaribus, pro τῷ Βοηδρομιῶνι μηνὶ, τῷ Μουνυχιῶνι ſubſtituendum, uti etiam habent codices nonnulli manuſcripti. Nam Boedromion menſis aeſtatem claudebat, nec ad eum hic pertinere hirundines potuerunt. Non ſum neſcius piſcem etiam χελιδόνα ſeu *hirundinem* dictam Ariſtoteli, Plinio, aliis: verum piſcem an avem voluerit Theon haud ſatis conſtat. Certe latas alas tribuit hirundini piſci Ariſtoteles περὶ ἱστορ. ζώων, IV. cap. IX. & Plinius lib. IX. cap. XXVI. *Volat hirundo ſane perquam ſimilis hirundini volucri.* An homonymia *hirundinis* niteretur priſca illa pictura, neſcio. Sacri aliis piſces erant aliquot, ut pompilus Graecis, anguilla AEgyptiis, alii Pythagoreis, ſed ab alia cauſa. Uti autem piſces ita & columbas magno habebant in honore in hujus Numinis gratiam. Cauſam, ſi

in

in ſabulis cauſa, ex Nigidio jam diximus. Et videſis Luciani Deam Syriam, Diodorum Siculum in Bibliothecae II. alios. Tibullus lib. I.

Alba Palaeſtino ſacra columba ſuo.

Sacras autem Veneri columbas (Derceto Venus eſt) pueri ſciunt. Ejuſdem Deae quemadmodum miniſtrae habitae fuerint, docet optime hiſtoria illa de columbis circa Erycem montem in Sicilia volitantibus, & diebus quas ἀναγωγὰς & καταγώγια nominabant incolae, apud Athenaeum lib. IX. cujus & XI. liber conſulendus de columbis ad Jovem ambroſiam ferre ſolitis; ob quam fabulam reprehenditur Homerus a Dionyſio περὶ ὕψους, uti nugax nimis: eam ſcribit Homerus Odyſſ. μ. & πελειὰς τρήρωνας vocat quas memorat columbas. At plerique veterum non tam columbas quam Peleiadas ſeu Pleiadas ſeptem intelligi volunt, uti multis & vetuſtis exemplis Alexandro regi monſtravit olim Chiron Amphipolites; quae & fuſe habes apud Euſtathium. Verum non Europaeorum ſolummodo, ſed etiam Aſiaticorum, de columbarum, in his regionibus, quaſi indigitamentis, ſunt teſtimonia. Samaritani enim in ſuo Chronico (ut mihi auctor eſt Scaliger ad Manilii lib. V.) Joſuae duci columbam adminiſtram attribuunt, ſed divinitus, ut ipſi aiunt, non autem humanis myſteriis edoctam. Ex Gloſſa Talmudica Joannes Druſius Obſervat. XIII. cap. XXIV. *Samaritanus circumcidit in nomine imaginis columbam referentis*, id eſt, לשם דמות יונה *quam inventam in vertice montis Garizim certo quodam ritu colunt.* Aliam quam Semiramidis figuram hic non intelligo: cujus etiam nomen Syris ſeu Babyloniis *columbam montanam* denotare volunt nonnulli: ita Heſychius, Σεμίραμις, περιστερὰ ὀρεία Ἑλληνιστί· & ex autore Ebraeo item ejus ſignum columbam fuiſſe notat magnus Scaliger in Euſebianis; qui tamen Heſychii interpretationem veram eſſe haud agnoſcit: quid autem *Semiramis* ſignificet ſibi ſatis non liquere fatetur. Sed vereor ſane ne quod habent Judaei de Samaritanorum circumciſione, columbae nomine peragi ſolita, ſpurcum ſit eorum (ut fieri ab eis amat) in gentem illam convitium. Tralatitium eſt quod habent de aſina, tribus illis literis ח, ע, ה, atque aliis ejuſmodi, ubi de ſactis Samaritanorum Bibliis loquuntur; quae tamen falſiſſima eſſe non ſolum a viris doctiſſimis eſt dudum animadverſum, ſed ſcimus nos ipſi teſtes oculati, qui Pentateucho Samaritano, charactere item Samaritano exarato, & raro ſatis a Judaeorum libris diſcrepante, reverendiſſimi antiſtitis Jacobi Uſſerii archiepiſcopi Armachani beneficio olim uſi ſumus, uti & in Prolegomenis ad Marmora Arundelliana fuſius ſcripſimus. Praeterea autem nonnullos τὸ היונה *hajonah* Jeremiae cap. XLVI. comm. 16. vertiſſe *columbam*, quaſi de Babyloniis ſub Numinis eorum vocabulo, ut mos eſt Scripturae, ibi ageretur. Hinc forſan Judaeorum de iis, qui columbas alebant, πωλοῦντες τὰς περιστερὰς dicti Matth. XXI. 12. praejudicium. Dare enim teſtimonium non potuerunt, ſed inter infames, fures nempe, lenones, aleatores, & id genus alios cenſebantur; quod appendix Ferdinandi Poloni ad Abrahamum Ben-Kattun me primum docuit. Sed magnus Scaliger eos intelligit in Evangelio qui columbas volare erudiebant, id eſt, בפריחי יונין, atque ita inſtituebant, ut ad miſſa parati (ſicut Decimi Bruti illa in obſidione Mutinenſi, aliaeque citerioris aevi) & moſcho roſtra illitae, comitatiores, quod ait Plinius, redeant. Appetentiſſima enim moſchi columba. Quae de Semiramide ad hanc Deam ſpectantia effutiuntur apud Hyginum Poetic. Aſtronomiae II. Fabula CXCVII. Athenagoram in Apologia, Phurnutum de Natura Deorum, Ovidium Metamorph. IV. Tzetzem Chiliad. IX. cap. CCLXXV. praeter hiſtoriarum ſarcinatores libenter praeterimus: cuique ſunt obvia. Templum Dagonis dicebatur Βεθ Δαγὼν, quod mere Ebraicum eſt, Haſmonaeorum I. cap. X. comm. 83. I. Sam. cap. V. & praeſidium illud τὸ καλούμενον Δὼκ, Haſmon. XVI. comm. 15. putat Druſius idem eſſe quod *Dagon* appellatur Fl. Joſepho Orig. Judaic. XIII. cap. XV. Arx nempe juxta Hierechunta ſita. Meminit & Iſidorus Characenus, in Stathmis Parthicis, Beſechanae urbis Meſopotamiae, ἐν ᾗ, inquit, ἱερὸν Ἀταργάτη, id eſt, fanum hujuſce Deae. Sed haud tantum, apud ſcriptores, Atergatidis & Aſtartes, ſeu Deae Hieropolitanae diſcrimen, ut eas omnino diſtinguere non ſit pluſquam difficile: tetigimus ſupra, ex Strabone, Plinio, Macrobio. Et Aſcalonitarum Venus, id eſt, Derceto, idem ipſiſſimum fert nomen apud Herodotum, quod Mylitta, Alitta, & Deum mater; *Uraniam* ſive *Coeleſtem* dico. Imo non minori, circa fanum Deae Hierapolitanae, piſces & columbae, ut res ſacrae, honore excipiebantur, quam ubi Derceto culta: teſtatur Lucianus. Utraque igitur haec & illa *Venus*, utraque *Juno*, *Minerva* utraque, utraque *Dea Syria*, utraque forte, ſi primam ſpectes apotheoſin, eſt quicquid eſt alterutra. Et ob Aſtartes cultum abſtinuiſſe piſcibus Syros putavit Artemidorus, uti ex verbis ejus ſupra allatis liquet. Sunt qui *Derceto* ſeu *Dercitida* ſubſtituunt apud Macrobium, emendantes Saturn. I. cap. XXI. ita enim ille, uti codices habent excuſi; *Adonin quoque*, inquit, *Solem eſſe non dubitabitur, inſpecta religione Aſſyriorum, apud quos Veneris Architidis & Adonis maxima olim veneratio viguit, quam nunc Phoenices tenent*: & paulo poſt, *Simulacrum hujus Deae in monte Libano fingitur, capite obnupto, ſpecie triſti, faciem manu laeva intra amictum ſuſtinens: lacrymae viſione conſpicientium manare creduntur*: quod non ita abludit a D. Hieronymi commento, qui Dagon *piſcem moeroris* interpretatur: pro *Architidis* legunt hic *Dercitidis*. Quid enim *Venus Architidis?* ejus nullibi mentio, & error a librario eſt commiſſus. Pro ea autem emendatione haud parum ſtat vetus MS. Codex V. cl. Roberti Cottoni, qui ipſe antiquitatis eſt quantivis pretii theſaurus, ubi legitur *Adargidis*. Verum tantum abeſt ut huic ſententiae accedam, ut Macrobium potius *Aphacitidis* ſcripſiſſe auſus ſim fere dejerare. Non enim Derceto, non Adargidis aut Atergatis monte Libano colebatur, non hoc ſal-

tem nomine, ſed Venus Aphacitis, a regione cognomine dicta. Zoſimus hiſt. I. Ἄφακα χωρίον ἐστὶ μέσον Ἡλιουπόλεώς τε καὶ Βύβλου, καθ᾽ ὃ ναὸς Ἀφροδίτης Ἀφακίτιδος ἵδρυται, id eſt, *Aphaca locus eſt inter Heliopolim & Byblum, ubi fanum eſt Veneris Aphacitidis.* Et Venus, cujus fanum in monte Libano vaſtavit Conſtantinus Magnus, diſerte Ἀφακῖτις appellatur Euſebio de Vita Conſtantini lib. III. cap. LIII. Conſulas & Hiſt. Tripart. II. cap. XX. Socrat. Hiſtor. I. cap. XIV. Sozomen. II. cap. IV. Ad hanc Aphacitida etiam intendiſſe digitum opinor Germanicum, ſive quis alius fuerit commentariorum in Arati Phaenomena Latina auctor, ubi *Phacetis* filia Veneris inter Syros occurrit: ſcio doctiſſimum H. Grotium *Dercetis* ibi conjectura reſcripſiſſe. Quam facilis autem fuerit τῆς Ἀφακίτιδος, dum incurioſius librarii oſcitantes exſcripſerunt, in Ἀταργάτιδος tranſitus, nemo non videt. Panegyris, ſeu feſtum Dagoni ſacrum habetur in Judicum cap. XVI. comm. 23.

CAP. IV.

VENUS *Syriaca. Phoenicia, Veneris terra. Utriuſque ſexus Venus illa. Veſtimenta ſexum ementita. De ea re praeceptum Moſaicum forſan explicatur. Figura piſcis Veneri aptiſſima. Salambo Veneris nomen.* Ἀλλὰ οὐα Κυβάρ. Ἀλλὰ *Cabar Saracenorum Venus dicta. Dii Cabiri. Bacchus & Venus ſive Urania. Dii Arabum. Urania illa etiam Uranus dicta, &* Ζεύς. *Obodas Arabum. Lunulae corniculantes faſtigiis aedium a Mahumedanis imponi ſolitae. Unde is mos. Giuma feſtum. Dies Veneris. Planetarum dies cognomines antiquam repetunt originem. Saxum quadratum colebant Arabes. Veneris caput adorant Mahumedani.* Διαλόγων *liber de Muhamedicis apud Cantacuzenum quinam ſit.* Θεὸς Ἄρης. *Suidae lapſus. Dyſares Arabum. Duſarus Deus idem. Heſychius & Stephanus emendantur. Dachareni gens. Minerva, Onca Thebanorum. Scholiaſtes Sophoclis emendatus. Pauſaniae* Σίγα. *De ea conjectura. Sida, Beli uxor. Palladium dictum Phoenicia Dea. Babia, Syrorum Numen.* Βαβαί.

QUAM religioſe, quam late per Syriam & viciniam culta fuerit ſive haec ſive illa Dearum, quas diximus ſub *Veneris* plerumque nomine Europaeis celebrata, & a quam vetuſta origine, ex his patet. Inde eſt quod Phoenicia *Veneris terra* nominetur. Aeſchylus in Supplicibus:

τᾶς Ἀφροδίτας πολύπυρον αἶαν.

Ubi habet ſcholiaſtes, Φοινίκην, ἣν ἱερὰν Ἀφροδίτης φησὶ διὰ Βύβλον καὶ Λίβανον, id eſt, *Phoeniciam, quam ſacram Veneri tribuit, ob Byblum & Libanum.* Et primi poſt homines natos (ſcribit Pauſanias in Atticis) Aſſyrii Venerem Uraniam colebant, poſt Aſſyrios Aſcalonitae & Cyprii, memineris Aſcalonitarum Deam Derceto ſeu Atergatida fuiſſe. Ab Aſcalonitis autem ejus ſacra didicerunt Cytherii. Caeterum Syra haec Venus & maſculinum & foemininum (quod ad ſexus Dagonis mutationem etiam referas) Numen putabatur. Sacra ei varie ſolennia faciebant, ſacrorumque pro ritu aut viriles aut muliebres veſtes induebant. Illinc ſane lux Scripturae quae veſtimentorum commutationem vetat. Deut. cap. XXII. comm. 5. ita legitur, *Non ſint arma viri ſuper mulierem, nec induetur vir veſtimento mulieris. Arma* Ebraice ſunt כלי *Celi*, quod tamen a nonnullis vertitur etiam *veſtimenta*. LXX. Seniores ibi, Οὐκ ἔσται σκεύη ἀνδρὸς ἐπὶ γυναικί, οὐδὲ μὴ ἐνδύσηται ἀνὴρ στολὴν γυναικείαν· ubi σκεύη pro *inſtrumentis* ſive *armis bellicis*, ſicut & כלי, capio: niſi σκευὴ legere malueris, quod πανοπλίαν interpretatur ſcholiaſtes vetus in Ariſtophanis Σφῆκας. Certe quod hic σκεύη libris excuſis LXX. interpretum dicitur, id apud Joſephum, ubi hoc idem praeceptum memorat, eſt σκευή. Sed ſexcenta ſunt loca quibus כלי σκεύη a Senioribus vertitur, uti & ἀγγεῖα. Verum a R. Moſe Ben Maimon (qui primus Rabbinorum delirare deſiit, & de quo eſt apud Judaeos diverbium, *A Moſe uſque ad Moſem, nequaquam fuiſſe hactenus talem Moſem*) explicatur praeceptum illud, non quaſi ſimulatio ſexus tam prohiberetur, quam idolorum cultus, & ipſa Veneris & maſculae & foemineae ſacra. In More Nebochim part. III. cap. XXXVIII. *Iſtud autem eſt*, inqnit ille, *propter quod dicat Scriptura*, Non accipiat mulier arma viri, neque vir induatur veſte muliebri. *Invenies autem in libro artis magicae quem compoſuit Centir; quia dicitur ibi, ut vir induatur veſtem muliebrem pictam cum ſteterit coram ſtella, quae vocatur Venus, & mulier aſſumet loricam & arma bellica cum ſteterit ante ſtellam quae dicitur Mars.* Martem haud aliud a maſculo Venere hic intelligo. Liber autem artis magicae, cujus hic mentio in codice Maimonidis Ebraico, ספר טומטי appellatur, pro quo *Centir* male hic in Latino habetur: & quae ſequuntur, in Ebraeo ſunt, שלבש האיש בגד אשה צבוע כשיעמד בכוכב נגה ותלבש האשה השרין וכלי מלחמה בעמדה למאדים. Adeoque Venus & Mars eiſdem nominantur vocabulis, quibus aſtronomis Judaeorum ipſae nuncupantur ſtellae. Sed Arabice librum illum conſcripſit Maimonides, quem Ebraice vertit R. Samuel Aben Tybbon, ut docet nos V. cl. Joannes Buxtorfius.

Quaenam

Quaenam igitur fuerint ipſiſſima autoris ab eo citari vocabula, plane neſcimus. Neque enim codicem Arabicum vidiſſe mihi hactenus contigit. Caeterum praecepto illo de utriuſque ſexus habitu, ritus aliquis profanus vetari videtur, tum quod *arma viri bellica* ſumere mulieri prohibetur, non *veſtimenta*, quae alio vocabulo שמלת *Simlath* ſingulariter ibi denotantur, tum quia ſolennis illa cauſa additur, βδέλυγμα id eſſe, ſeu *rem Domino execrandam*; quod plerumque idololatriam in Sacris Literis ſpectat: ſi autem ad publicae honeſtatis conſervationem tantummodo, ut aliqui, verba illa referas, ne ſcilicet anſa libidini, a ſexus ſimulatione, facilius praeberetur, cur viris, cedo, ſtolam muliebrem, ſequiori ſexui vero arma virilia induere vetitum eſt? Arma virilia incommode nimium tractat Cupido, neque in iis lenoniae ſatis illecebrae. Quid quod ad diſciplinam militarem, praeceptum maxime trahat Fl. Joſephus? vide cum lib. IV. Originum cap. VIII. Sed firmat ea quae attulimus ex AEgyptio Moſe Julius Firmicus. Is de errore profanarum Religionum cap. IV. Aſſyrios Venerem coluiſſe ſcribit, *Cui aliter ſervire ſacerdotum ſuorum chorus non poteſt, niſi effoeminent vultum, cutem poliant, & virilem ſexum ornatu muliebri dedecorent.* Et paulo poſt: *Quod hoc monſtrum eſt, quodve prodigium? Negant ſe viros eſſe, & non ſunt. Mulieres ſe volunt credi, ſed aliud quaelibet unque qualitas corporis confitetur.* Nam muliebria pari ſacerdotibus hiſce etiam inter ſacra fuit, & impuri corporis labem jactare, ut ſcribit etiam ille: quod cum Aſtartes antiſtitum (de quibus ſupra) impudicis moribus non parum convenit. Scortatores enim illi erant, & ſic in Scriptura dicti. Utrum ritus iſte apud autorem libri Sapientiae cap. XIV. comm. 26. intelligatur, ubi comeſſationes, abſcondita ſacra, puerorum mactationes, &, quae ſunt ejus farinae, alia exagitantur, ſub nomine γενέσεως ἐναλλαγῆς, viderint optimi conjectores. Caeterum illum, de quo Maimonides, morem etiam antiquiſſimum fuiſſe & in Europaeos traductum, vetuſtus inter Graecos ſcriptor teſtis eſt luculentus. Philochorus is eſt, qui Venerem & Lunam *eandem eſſe affirmat, & ei ſacrificium facere viros cum veſte muliebri, mulieres cum virili, quod eadem & mas exiſtimatur & foemina*, uti Latine loquitur apud Macrobium Saturnal. III. cap. VIII. Pertinere huc poſſunt quae diximus ſupra de Luno & Luna. Quam apta autem foecundo & promiſcui generis Numini huic marina illa figura Dagonis fuerit, oſtendunt & priſcae fabulae, quae ſpuma ortam Venerem cantant, & philoſophorum placita, queis nullum terreſtre aut volatile animal tam foecundum, quam unumquodque marinorum eſſe memoratur: vide Plutarch. Sympoſiac. V. ubi de Sale, & Omorcae, Oannis, & Beli hiſtoriam fabuloſiſſimam ex Beroſo tranſcriptam apud Euſebium in omnifaria hiſtoria ad hanc rem conſulas. Quod autem habet Heſychius, Chaldaeis & Aſſyriis Venerem Δελέφατ dictam, etiam iis quae Graeci & Latini de Venere tradunt ſatis eſt congruum. *Delphah* enim, id eſt, דלפה venereos amplexus denotare ſive concubitum lingua Babylonica poteſt; niſi mavelis a דלפא *Dilpha*, id eſt, *gutta* ſeu *ſtilla*, ita dictam, uti apud Graecos ἀπὸ τοῦ ἀφροῦ Ἀφροδίτη & Ἀφρὼ appellatur; quod monuit vir ſingulari doctrina, linguarum item Orientalium callentiſſimus, V. cl. G. Bedwellus, cum mihi de iſthoc vocabulo atque aliis conſulenti, pro humanitate ſua, amiciſſime reſponderet. Verum & *Salambo* Babyloniis Venus dicta, ſi Heſychio fides. Σαλαμβώ, ἡ Ἀφροδίτη παρὰ Βαβυλωνίοις. nec tam ut ſidus quam qua Dea eſt ita appellatur. Hanc enim proculdubio cogitabat autor Etymologici magni in Σαλάμβας, ubi inquit, Καὶ Σαλάμβας ὁ δαίμων, παρὰ τὸ ἀεὶ περιφέρεσθαι ἐν σάλῳ εἶναι, καὶ ὅτι περιερχομένη θρηνεῖ τὸν Ἄδωνιν, id eſt, *Et Salambas Daemon*, ſeu *Dea*, *eſt ita dicta, quod ſemper in ſalo circumvehatur & verſetur, atque eo quod circumeundo Adonim plangat*: nam & σαλάζειν eſt *plangere*, uti ex Anacreonte adnotat ille: ſed ad Graeculorum morem τὸ Σαλάμβας (quod non aliud eſt quam Heſychii Σαλαμβώ· nam Venerem pingit, dum daemonem ſuam aperit) originationem lingua populari ridicule quaerit: nec melius nos hic, ſi vocabuli ſyllabas blande palpando meras ex orientali dialecto aliqua nugas obtruderemus. Saracenorum Cabar ſive Cubar a Syria ſeu Babylonia Venere, alia non erat: ſed commune iis, qui tam vicini erant, Numen. Cabar enim ipſa Venus (quae & Luna Dea) eſſe cenſebatur. Euthymius Zygabenus in Panoplia, Οἱ Σαρακηνοὶ μέχρι τῆς Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως χρόνου εἰδωλολάτρουν, προσκυνοῦντες τῷ Ἑωσφόρῳ ἄστρῳ, καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ, ἣν δὴ καὶ Χαβὰρ τῇ ἑαυτῶν ἐπονομάζουσι γλώττῃ· δηλοῖ δὲ ἡ λέξις αὕτη τὴν Μεγάλην, hoc eſt, *Ad Heraclii imperatoris tempora Saraceni idolis dediti ſunt. Luciferum adorabant, & Venerem, quam* Cabar *ſua nominant lingua.* Cabar *autem* magnam *interpretatur*. Et Catecheſi Saracenorum, Ἀναθεματίζω τοὺς τῷ πρωϊνῷ προσκυνοῦντας ἄστρῳ, ἤγουν τῷ Ἑωσφόρῳ, καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ, ἣν κατὰ τὴν Ἀράβων γλῶσσαν Χαβὰρ ὀνομάζουσι, τουτέστι μεγάλην, id eſt, *Anathematizo eos qui matutinum ſidus Luciferum & Venerem adorant, quam Arabum lingua* Chabar, *quod* magnam *ſignificat, nominant*: ſed vero minime diverſa ſentias Luciferum & Venerem Numina. Venetis enim ſive τὸ Cabar ſtellam *Luciferam* ſeu Ἑωσφόρον, eſſe aiunt Graeci: ita Zygabenus intelligendus, ita verba Catecheſeos. Conſtat ex Cedreno, aliis. Sed vero quod ii *Luciferam* vocant, magis *noctilucam* ſtellam, id eſt, *Alilat* (de qua jam ſupra) vocare debuiſſent. Et D. Hieronymus ad Amos lib. II. *Sidus Dei veſtri Ebraice dicitur* כוכב Cocab, *id eſt, Luciferi, quem Saraceni hucuſque venerantur*: videſis eundem patrem in S. Hilarionis Vita, cap. XX. Neceſſario vero memineris hic ſtellae Aſtarte, de qua ſuperius. Summa adoratione Deam ſibi propitiam reddebant (neque poſtquam Muhamedicam ſpurcitiem pro religione amplexarentur, cultum hunc omnino dereliquerunt, ut nonnulli ſcribunt) Ἀλλὰ οὐὰ Κουβάρ, Ἀλλὰ exclamantes; ut ſcribunt Conſtantinus Porphyrogennetus de Adminiſt. Rom. Imper. cap. XIV. Cedrenus, alii. *Alla* vero eſt *Deus* Arabice: οὐὰ, ait Conſtantinus,

Conſtantinus, eſt conjunctio *Et*, quod Arabibus & Ebraeis litera *Van* exprimitur. Male Georgius Cedrenus, & ridicule, qui ἓν interpretatur μείζων, cum id nempe *Cubar* ſignificet. Nam כבר *Cubar* eſt *magnus* & *potens*, atque ex Ebraeo in Arabiſmum fluxit: a qua voce Samothracum Dii Κάβειροι ſunt, id eſt, *Potes, Potentes*, δυνατοὶ, μεγάλοι, uti apud Macrobium, Tertullianum de ſpectaculis, Varronem, Virgilium, Servium, alibique vocantur; de quibus vide ſultis ante alios ſcholiaſten ad α. Argonauticon Apollonii. Sed *Alla ona Cubar*, ſeu *Cabar Alla*, in hoc ritu, eſt *Deus* ſeu *Dea, & magna Dea*, ſeu *Dea potens*. Et cum veterum Dii Arabum (in iis Saraceni) Bacchus tantummodo fuerint & Urania, ut docent Herodotus lib. III. & Celſus apud Origenem lib. V. Deam autem eſſe Cabar ſeu Cubar apud ſcriptores ſit in confeſſo, eadem ut aeſtimetur Cabar ſeu Cubar, & Urania Venus, ſeu eorum Alilat, neceſſe eſt. Herodotus diſerte, Ἐπιμεμαθήκασι τῇ Οὐρανίῃ θύειν, παρά τε Ἀσσυρίων μαθόντες καὶ Ἀραβίων, id eſt, *Uraniae cultum ab Aſſyriis & Arabibus didicere*. De Perſis loquitur, & liquido innuit eandem eſſe ipſam Aſſyriorum (qui Syri etiam ſunt) & Arabum Deam. Sed vero de ſexu Deorum quae diximus ſupra hic etiam meminiſſe juvat. Urania enim illa priſcis etiam ſimul & *Uranus* & *Jupiter* eſt appellatus; *Uranus*, Arriano lib. VII. de geſtis Alexandri, *Jupiter* autem Straboni lib. XVI. Utrique tamen duo duntaxat Numina ab iis culta ſcribunt, alterumque *Dionyſium* ſeu *Bacchum* nominant. Ita etiam Herodotus in Thalia, unde hauſerunt ſcriptores illi. Sed Obodes etiam apud eos in Deorum numerum eſt relatus, ſi fides Uranio, qui Arabica ſcripſit, apud Stephanum in Ὄβοδα. Si Uraniam ſeu Alilat eorum, & figuram illam Lunae corniculantis (de qua, ubi de Aſtarte, agimus) ſcito cogites, Mahumedanorum moris forte, qui ſummis turrium & Meſchitarum faſtigiis lunulas imponunt, ut cruces Chriſtiani, origo patebit. In honorem enim Deae (Lunam & Venerem Deas diſtinguere hic non oportet) inſignia illa antiquitus collocata & ſacrata ſentio, potius quam in Hegirae Mahumedanae (id eſt, fugae Mahumedis ex Mecha) memoriam: quae biduo poſt verum Lunae coitum, in initio nempe menſis Muharam, & anni Arabici lunaris, corniculante jam luna, accidit. Tamen hoc vult nobiliſſimus Scaliger, quem videre licet II. de Emendatione Temporum & III. Canon. Iſagogicorum. Sed Mahumede vetuſtiorum lunularum apud Hagarenos ſeu Saracenos honorem & cultum fuiſſe, non ſolum ex Uraniae figura & antiquitate, verum etiam ex eo quod lunulae priſcis Iſmaelitarum regibus eorumque camelis uti ſingularia erant ornamenta, & tanquam gentis ſymbola: ita enim interpretantur Judaei שהרנים *Shaharonim* Zebae & Zalmunae regum: vide Judic. cap. VIII. comm. 21, & 26. Neque video, ob quam rem, minus priſcam peteret corniculantium faſtigiorum originem magnus Scaliger, quam feſti Mahumedanorum *Giuma* dicti, feriae nempe ſextae: eam ita illi, uti ſabbatum Judaei & Chriſtiani primam, celebrant. Nullum de eo in Alcorano praeceptum extat: ſed ab antiquiſſimo Saracenorum ritu excepere Mahumedani: ſextam enim feriam (quam nunc *Veneris* dicunt) ut ſupremae Deae ſacram Saraceni celebrabant: idque faciebant primum, opinor, non Uraniam ſuam, Alilat ſeu Cabar ad Veneris ſtellam accommodantes, nec quatenus in coelo diſtincta eſſet a Luna Venus ad eum qui feriarum titulos obtinet ordinem; verum ut renaſcenti duntaxat Lunae (quae ipſiſſima Urania, Cabar & Alilat) divinus eo feſto honor haberetur: & Lunae, cum primum inſtitueretur, diem proprie iis fuiſſe ſentio: quod hic cum Veneris feria noſtra quadret, in cauſa forſan eſt cur Venerem magis quam Lunam illorum Deam vocitent ſcriptores, & priſci & recentiores Europaeorum. Nam & accedente demum ad Saracenorum mores dierum a planetis denominatione, & eo, qui noctilucae dicatus erat, jam Veneris nomen ſortito, etiam ut Numen illud a cognomine diei planeta apud eos, qui (ut fit) primigenii inſtituti incunoſi erant, nomen obtineret, facile evenire quivit. Neque autem Venus, qua planeta, *Alilat* aut *noctiluca* dici potuit: neque enim a ſole tanto unquam ſpatio (uti docent aſtronomi) vagatur, ut lux ſua tertiam noctis vigiliam attingere potis ſit: duorum enim ſignorum intervallo nunquam a ſole diſcedit. Sed vero ſingularum ad ordinem planetarum (quo nunc utimur) dierum denominatio veterrima eſt: ad quam memineris oraculi illius Apollinis apud Euſebium Praeparat. Evangelic. lib. V.

> Κλῄζειν Ἑρμείῃ, ἠδ' Ἥλιον, κατὰ ταῦτα
> Ἡμέρᾳ Ἠελίου, Μήνην δ' ὅτε τῆσδε παρείη
> Ἡμέρη, &c.

Conſulas, ſi placet, Philoſtratum lib. III. cap. XIII. ubi de Jarchae annulis, & quae diſputat Dio lib. XXXVII. & Xiphilinus in Pompeio. Nec mittas omnino quae habent ex priſcis poetis Euſebius de Praeparat. Evangelic. lib. XIII. & Clemens Alexandrinus Strom. V. de hebdomade Graecis ſacra. Et utinam ſane temporis injuriae non ceſſiſſet caput illud ſeptimum quarti Sympoſiacon Plutarchi; quod niſi intercidiſſet, origo dierum planetis cognominum multo magis proculdubio illuſtrata poſteris remanſiſſet. Cum igitur non inſtitutum ſed relictum a Mahumede fuerit feſtum Giuma, quod Uraniae corniculatae ſacrum eſt, a corniculata ejus & vetuſtiſſima effigie, lunularum apud eos honos manaſſe videatur. Caeterum & Venerem in magno lapide *Brachthan* dicto colere etiamnum Mahumedanos, quod credunt ſuper eum Abraham cum Hagar coiiſſe, aut camelum ei alligaſſe, cum Iſaac filium erat ſacrificaturus, ſcribit Euthymius Zygabenus in Panoplia: de lapide autem verba ejus ſunt, Ὁ δὲ ῥηθεὶς λίθος κεφαλὴ τῆς Ἀφροδίτης ἐστίν, ἣν πάλαι προσεκύνουν οἱ Ἰσμαηλῖται· φέρει γὰρ μέχρι καὶ νῦν τοῖς ἀκριβῶς καταστοχοῦσιν ἐκ γλυφίδος ἀποτύπωμα κεφαλῆς, hoc eſt, *Jam dictus lapis eſt caput Veneris, quam Iſmaelitae olim adorabant: ſi quis accuratius ſpectet, etiam capitis in eo delineamenta non obſcura erunt*: & in Catecheſi

Saracenorum,

Saracenorum, Ἀναθεματίζω καὶ αὐτὸν τὸν εἰς τὴν Μακὴ οἶκον τῆς εὐχῆς· ἐν ᾧ φασὶ κεῖσθαι μέσον λίθον μέγαν, ἐκτύπωμα τῆς Ἀφροδίτης ἔχοντα· προσκυνεῖσθαι δὲ τοῦτον, ὡς ἐπάνωθεν αὐτοῦ τῇ Ἄγαρ ὁμιλήσαντος τοῦ Ἀβραάμ· ἢ ὡς αὐτοῦ τὴν κάμηλον προσδήσαντος, ὅτε τὸν Ἰσαὰκ ἔμελλε θύειν. τοὺς δὲ εἰς εὐχὴν ἐκεῖ ἀπιόντας τὴν μὲν μίαν ἑαυτῶν χεῖρα πρὸς τὸν λίθον ἐκτείνειν· τῇ δὲ ἑτέρᾳ τὸ οὖς κατέχειν τὸ ἴδιον· καὶ οὕτω κυκλοτερῶς ἑαυτοὺς περιφέρειν, ἕως ἂν πέσωσι σκοτοδινιάσαντες. quod ſonat, *Anathematizo etiam ipſam illam precationis domum in Make: in cujus medio jacere aiunt lapidem magnum, Veneris effigiem in ſe habentem. Honorari autem iſtum lapidem, quaſi Abraham ſuper eo cum Agare coierit; aut camelum ei alligaverit, cum Iſaacum ſacrificaturus erat: eos autem qui precatum illuc eunt, alteram manum ad lapidem extendere, altera vero aurem ſuam tenere, atque ita in orbem ſeſe circumagere donec e vertigine offuſis tenebris concidant.* Veteres certe Arabes quadratum ſaxum pro Numine venerabantur. Maximus Tyrius Sermone XXXVIII. Ἀράβιοι σέβουσι μὲν, ὅντινα δὲ οὐκ οἶδα· τὸ δὲ ἄγαλμα ὃ εἶδον λίθος ἦν τετράγωνος. de hoc lapide Clemens in Protreptico. Et Veneris Uraniae effigiem quadratam meminit Pauſanias in Atticis. An lapis ille quadratus, de quo Maximus, ſit ille quem Mahumedani jam colunt, neſcio: hoc ſatis ſcio, ſoeminam in eorum ougis memorari quae Arot & Marot angelos hoſpitio perhumaniter excepit, atque ob eam cauſam coelo eſt donata, & tanquam Dea habita: atqoe haec forſan eſt quam, eis Mahumedem cultam, cum priſca eorum Urania confundunt Europaei. Refert fabulam de angelis illis & in Divos relata ſoemina Cantacuzeous Orat. II. κατὰ τοῦ Μωαμέθ, ex libris Mahumedanorum: liber autem, quem citat ille τῆ διηγήσεων, haud alius eſt, quam *Doctrina Mahumet* ab Hermanno Dalmata pridem ex Arabico in Latinum ſermonem traoſlata, io qua etiam *puteus Bebil* eſt Cantacuzeno φρέαρ τοῦ Βαβυλῶνος. Verum ſub quadrangularis ſaxi ſpecie Martem iis in veneratione habitum, ſaxumque quatuor pedes altum, duos latum, ſcribit Suidas in Θεὺς Ἄρης, quod interpretatur ille Θεὸς Ἄρης· ſed male omnino. Nec Mars, nec Ἄρης, nec quid ſermoois Graeci verbis illis erat quaerendum. Terminatio άρης in Θευσάρης, Δυσάρης vel Δουσάρης Graeculum ſefellit. Hoc vocabulo alterum Arabum Numeo, Bacchus oimirum, ſignificabatur. Dyſares enim erat ille qui corrupte, *Arabum Diaphares*, apud Tertullianum legebatur, priuſquam a Pammelio emendaretur, Apologetici cap. XXIV. Iis quae adnotavit ille addas ex Stephano Byzantio, Δουσάρη, σκόπελος καὶ κορυφὴ ὑψηλοτάτη Ἀραβίας. εἴρηται δὲ ἀπὸ τοῦ Δουσάρου. Θεὸς δὲ οὗτος παρὰ Ἄραψι καὶ Δαχαρηνοῖς τιμώμενος, id eſt, *Duſare, locus editus in Arabia, ita a Duſaro nuncupata, qui Arabibus & Dacharenis Deus:* item ex Heſychio, Δουσάρην, τὸν Διόνυσον apud quem etiam male ibi Μαβαταῖοι pro Ναβαταῖοι, exaratur. Dachareni enim Nabathaei ſunt: ſic ipſe Stephaous in Δαχαρηνοῖς· ubi etiam, Σημαίνει δὲ, inquit, τὸ Δαχαρηνοὶ ἀρσενικοί. Reſcribe ἀρσενικούς. *Dacharenos* dictos vult quaſi *maſculinos:* nam דכר *Dacar* eſt *maſculus:* ita legeodum etiam conſtat ex Euſtathio ad Periegeten. Caeterum Herodoto, Dionyſus Arabum dicitur Οὐροτάλτ, *Uratalt.* Ob quam rem ita nominatus ſit, haud ſatis video: & religiooi eſt mera ſomnia obtrudere. Sed haec extra callem forſan videantur; ſed tam cognatae res hujuſmodi, ante alias, Arabum & Syrorum ſunt, ut non immerito de Arabum Diis paulo accuratius etiam obiter videremus. Quidquid autem de Cubar fuerit dicendum, certe Mioerva Thebana, *Onka* illa dicta & *Cadmia*, aut ab Aſtarte aut a Dagone deducenda. Thebani etiam ex Phoeniciis oriundi: nemo id oeſcit. Sunt etiam veteres Graeci qui Ὄγκαν *Minervam* lingua Phoeoicia ſonare ſcribuot: ita ex Euphorione Stephanus Byzantius, Ὄγκα, inquit, ἡ Ἀθηνᾶ κατὰ Φοίνικας· idem ſcribit ſcholiaſtes Aeſchyli in ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, qui ſibi parum conſtans, nunc AEgyptiam nunc Phoeniciam vocem eſſe Ὄγκα vult. Ab hac, Ὀγκαῖαι portae Thebarum, uti a Thebano Jove Ὁμολώϊ, Ὁμολωΐδες πύλαι etiam vocitatae. Caeterum a portis, hanc denominatam opinatur ſcholiaſtes ad Pindari Olympionic. II. Portis enim illis Minervae ſimulacrum a Cadmo ſacratum. Regio eſt item Arcadiae Ὄγκιον dicta, ubi Et lnevn, Cererem, & Apollinem templa habuiſſe conſtat ex Pauſania; & Cererem inde habet in animo obſcurus ille Lycophron, ubi Ὀγκαίου βέθρα mentionem facit. Scholiaſtes Sophoclis io Oedipum Tyrannum, ad illod πρός τε Παλλάδος διπλοῖς ναοῖς, Δύο ἱερὰ, inquit, ἐν ταῖς Θήβαις ἵδρυται τῇ Ἀθηνᾷ, τὸ μὲν Οἰκαίας, τὸ δὲ Ἰσμηνίας. Corruptus locus ille, & pro Οἰκαίας, Ὀγκαίας reſcribendum. *Oncam* enim Minervam & Ὀγκαίαν Ἀθήνην vocat Nonnus Panopolita Dionyſiacorum XLIV. Verum quid ad rem *Onca* hic denotare poſſit, omnino me oeſcire fateor. *Anaca*, id eſt, אנקה (unde fieri potuit *Onca*) *clamorem, gemitum* ſeu *planctum*, & Ἰσμηνίαν *pinguem* interpreteris licet, idque Phoenicia lingua. Certe ὀγκᾶσθαι non ſolum eſt aſinorum *rudere*, ſed & *clamare.* Heſychius (cui Ὄγγα haec Minerva ouncupatur) ita ὀγκᾶται per βοᾷ explicat. Atqui Pauſanias, cum in Boeoticis Cadmum Phoenicem fuiſſe, non AEgyptium, quod aliqui volebant, aſſerit, Ἔστιν, ſcribit, οὐκ ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς Ἀθηνᾶς ταύτης τὸ ὄνομα, ὅτι Σίγα κατὰ γλῶσσαν τὴν Φοινίκων καλεῖται καὶ οὐ Σάϊς κατὰ τὴν Αἰγυπτίων φωνήν. Thebanam Minervam *Sigam* dictam ſcribit ſermone Phoenicio. Critici ob frequeotem τῆς Ὄγκας apud ſcriptores mentionem, *Sigan* exterminant, & Ὄγκαν ibi ſubſtituuut. Reclamare hic prorſus noo audeo. Verum cum ex antiquis Sida Beli uxor, id eſt, Beltis ſive Aſtarte, a Georgio Cedreno memoretur, atque שדה *Siddah* nonnullis pro *pulchra foemina* apud Eccleſiaſten cap. II. comm. 8. ſumatur, vereor oe Pauſaniam temere nimis interpolent qui Ὄγκαν potius quam Σίγαν legunt: & propius abeſt a vulgata lectione Σίδα, quam Ὄγκα· ſed veniam conjecturae netimus hic ſceptici. De Σίδα vocabulo Boeotico & urbe cogoomine plura Agatharchides apud Athenaeum Dipnoſoph. XIV. ſed non quae nos juvant.

juvant. Nec Thebanorum modo Minerva, ſed etiam ipſa Europaeorum antiquiſſima, Palladium nimirum, Phoenicia Dea erat, & ab altera noſtrarum deducenda, ni fallat Lycophron dum Ulyſſem appellat:

Δηρωδόσμαν κλῶπα Φοινίκης Θεᾶς.

Phoeniciam Deam vocat Palladium quod ſubtraxit Ulyſſes. Eo nomine culta Minerva Corinthiis, ut notat Tzetzes. De Palladio aliquid diximus ubi de Teraphim egimus. Sufficiant haec de multinominibus illis Deabus, ad quas Europaeorum pleraſque vetuſtiſſimas, atque id etiam, quod de Ada ex Heſychio ſuperius adnotavimus, referas oportet. Ad Syriam Venerem referenda ſit necne Babia pueritiae atque adoleſcentiae, ut videtur, Dea, apud Syros culta, nequeo conjectare: nec de eo Numine alibi quid memini occurriſſe, quam in Damaſcii vita Iſidori apud Photium Cod. CCXLII. Verba ejus adjungam; Βάβια δὲ οἱ Σύροι, καὶ μάλιστα οἱ ἐν Δαμασκῷ, τὰ νεογνὰ καλοῦσι παιδία· ἤδη δὲ καὶ τὰ μειράκια, ἀπὸ τῆς παρ' αὐτοῖς νομιζομένης Βαβίας Θεοῦ, id eſt, *Babia Syri, & maxime qui in Damaſco, pueros recens natos, jam vero & adoleſcentes, a Babia, quae apud illos Dea putatur, vocant:* alias Βαβαίας legitur. Neutrum magis intelligo, quam ut locus hic de ea ſingularis docet. Meminit Βαβαὶ Heſychius in vocabulo Ἀμάν, & vocem ait eſſe Syriacam, atque σύγχυσιν ſeu *confuſionem* ſignificare. Id ſane *Babel* ſonat Ebraice. Verba ejus ſunt, Ἀμὰν Ἑβραιστί, Βαβαὶ Συριστί, Ἑλληνιστὶ σύγχυσις.

CAP. V.

Priapus. Miphletzeth. Maachae, Aſae regis matris, idolum. Unde, apud Ebraeos, deductum. Graecorum & Latinorum Phallus. Franciſci Rableſii Nephleſeth Numen.

IN Latina quae D. Hieronymo tribuitur verſione, Priapus etiam, uti magnum foeminarum Numen memoratur. In III. Reg. cap. XV. *Aſa rex Maacham matrem ſuam amovit, ne eſſet princeps in ſacris Priapi, & in luco ejus quem conſecraverat, ſubvertitque ſpecum ejus, & confregit ſimulacrum turpiſſimum, & combuſſit in torrente Cedron.* Et in capite XV. ſecundi Paralipomenon, *Sed & Maacham matrem Aſa regis ex auguſto depoſuit imperio, eo quod feciſſet in luco ſimulacrum Priapi, quod omne contrivit, & in fruſta comminuens combuſſit in torrente Kedron.* Quae loca reſpexit aut potius tranſcripſit D. Hieronymus in commentariis ad Oſeam, quos ſyntagmate primo, capite de Baal Peor, quem Priapum fuiſſe perperam autumarunt cum illo complures veterum, adduximus. Primo autem in loco Seniores; Μητέρα ἑαυτοῦ μετέστησε τοῦ μὴ εἶναι ἡγουμένην, καθὼς (καθότι legitur in Bibliis Antuerpienſibus) ἐποίησε σύνοδον ἐν τῷ ἄλσει αὐτῆς. Καὶ ἐξέκοψεν Ἀσὰ τὰς καταδύσεις αὐτῆς, &c. II. Paral. cap. XV. comm. 16. Καὶ τὴν Μααχὰ τὴν μητέρα αὐτοῦ μετέστησε τοῦ μὴ εἶναι τῇ Ἀστάρτῃ λειτουργοῦσαν, καὶ κατέκοψε τὸ εἴδωλον, &c. Ebraica veritas eſt in Regibus, גם את מעכה אמו ויסרה מגבירה אשר עשתה מפלצת לאשרה ויכרת אסא את מפלצתה וישרף בנחל קדרון: *Amovit matrem a dominatione ſua, eo quod ipſa fecerat Miphletzeth in luco: & exſcidit ejus Miphletzeth, & combuſſit juxta torrentem Kedron.* Neque aliter ad rem noſtram verba ſe habent in Paralipomenis. *Miphletzeth* autem, quod *idolum horrendum* plerumque redditur a recentioribus, aut ſimpliciter *idolum*, primo, ut vides, in loco *Priapum*, dein *ſpecum*, Latino interpreti ſignificat; Senioribus vero σύνοδον primo, dein eodem commate καταδύσεις, & in Paralipomenis εἴδωλον, ubi interea τὸ לאשרה, quod *in luco* vulgo vertitur, τῇ Ἀστάρτῃ redditur. Qua autem ratione τὸ אשרה Aſtartem Deam ſignificet, fuſius explicatur capite hujus ſyntagmatis ſecundo. An igitur Miphletzeth idolum erat Aſtartae ſacrum, an ei σύμβωμον? Ut ſcilicet σύμβωμοι eſſent Venus & Priapus, diſſonum non erat. Sed Belum Phegorium Priapum fuiſſe intellexerunt veteres; de qua re vidimus ſyntagmate primo. Maacham autem antiſtitem fuiſſe ſacrorum quae Priapo celebrabantur, & praefuiſſe foeminarum ſodalitio ſive συνόδῳ, quae eum inprimis colebant, vult Lyranus. Alii item: & ſpecum illum ſeu κατάδυσιν antrum quo libidines & obſcoena ſacra interdum obtegebant, indicare. Certe σύνοδος etiam *coitum* denotat, & καταδύσεις forte *olentem fornicem*. *Horrendum* autem *idolum* ideo ſubinde vertitur מפלצת eo quod פלץ, a quo formatur, *contremiſcere* ſignificat. Sed ad dictum locum Regum R. Levi Ben Gerſom nomen hujuſmodi ei tributum eſſe ait לפי שהוא מביא פלצות וצרות לעובדיו, *ideo quod tremorem affert & calamitates multas eis qui eum coluere.* Sed ibi Salomon Jarchi אמרו רבותינו מפליא ליצנותא, *Dicunt Rabbini noſtri* dictum ita fuiſſe, eo quod *mirandum excitaret riſum.* Certe ita Rabbi Jehuda in Talmude, tractatu ע"ז, capite כל הצלמין (quod & notat autor Baal Aruch) pag. 44. editionis Venetae; ubi item adjicitur quod Priapi nomen in Latina verſione merito ſatis progenuerit, idque ex Rabbi Joſeph ad hiſtoriae de Maachae idolo explicationem; ſcilicet כמין זכרות עשתה לה והיתה נבעלת לו בכל יום, quae memorat etiam Salomon Jarchi loco jam citato. Graecis vero & Latinis *Phallus* & *Ithyphallus* dicitur Priapus. Et de Phallis hoc ſenſu hiſtoriam habemus inſignem apud Herodotum in Euterpe, ubi, cum caeteris Bacchi ſacris, e Phoenicia, id eſt, e Syria noſtra, eos petit. Certe complures ſunt originationes, quae ab eo, quod eſt veriſimile, plus aberrant, quam ſi a מפלצת etiam *Phallus* deduceretur; vocabuli veſtigia aliquot in eo ſunt non ita obſcura. Sed conjecturis hujuſmodi fidem prodigere, moris noſtri non eſt. Numen hoc, niſi me fallat memoria, *Nephleſeth* pro *Miphlezeth* nuncupatur in Satyricis lepidiſſimi doctiſſimique Franciſci Rableſii facetiis. Sed

Helle-

Helleſpontiacum origine Deom plerumque faciunt Priapum, & prae caeteris novitium, uti Strabo libro XIII. Etiam in Priapi officiis deſcribendis, obi hortorum cuſtos eſt, occurrit interdum id quod vocabulum, unde fit *Miphlezeth*, Ebraicum, velut interpretatur:

-----Deus inde ego, furum aviumque
Maxima formido---

legitur apud Horatium; &

Terreat ut ſaeva falce Priapus aves,

apud Tibullum. Sed hiſce immorandum non eſt.

CAP. VI.

BAAL-ZEBUB. Θεὸς Μυῖα. *Muſcae ſacra Dei veri non infeſtabant. Baalzebub haud ita dictus in idoli contumeliam.* Μυίαγρος. *Hercules, Jupiter* Ἀπόμυιος. *Hercules* Κορνοπίων, ἰποκτόνος. *Apollo* μυοκτόνος. *Muſcae Accaronitae. Achor, Deus Plinio. Beelzebul. Belus Stercoreus. Jupiter Stercoreus. Mos Scripturae in vocabulis paulo mutandis in opprobrium eorum quae deſignantur. Mons Olivarum dictus Mons corruptionis. Barchozebas. Dii Stercorei. Deus involutus. Daemoniorum princeps, Aſhmodaeus. Samael Daemonium dictum quod Evam feſellit. Idem Angelus Martis. Satan.*

CUM diſrupto forte opere reticulato (ita enim volunt Judaei locum illum de cancellis intelligi) coenaculi ſui, praeceps deciderat Ahazias rex Iſraelis, & colliſo corpore ſe male haberet, de ſalute conſuluit oraculum τῶ *Baal Zebub* בעל זבוב Dei Acaronitarum; uti eſt de ea re hiſtoria II. Regum capite primo. Interpretatur BAAL ZEBUB *Dominus* ſive *Deus Muſca* ſeu *Muſcae:* unde Fl. Joſephus de Ahaziae caſu verba faciens τὸν Ἀκκαρωνιτῶν Θεὸν Μυῖαν (quaſi diceret *Accaronitarum Deum Muſcam*) eum appellat: quo nomine & LXX. Seniores, & Gregorius Nazianzenus Orat. Steliteut. II. & ſi qui ſunt alii verſionem Septuaginta ſecuti, utuntur. Pro Muſcae imagine ſomit hoc Numen Procopius Gazaeus. Sed dubitat etiam an Daemonis nomen fuerit, an vetulae in Divos relatae, & lectorem ad Philonem apud Euſebium in primo Praeparationis Evangelicae remittit. Utrum ab Accaronitis inventum fuerit hoc nomen, an a Judaeis in idoli opprobrium, diſputatur. A Muſcarum multitudine, quae victimarum carnes plerumque ſectantur, dictum, non deſunt qui putant. Veri DEI enim ſacra muſcas nequaquam infeſtaſſe traditur, Pirke Aboth cap. V. §. 6, 7. *Non conſpecta eſt muſca in domo mactationis.* Et judicio magni Scaligeri, *Id quod dicebatur* Baal Zebahim (ſic ille) *Deus victimarum, immolationum, ſacrificiorum, joculari vocabulo Scriptura vocavit* Deum Muſcae, *quod in templo Hieroſolymitano muſcae carnes victimarum non liguriebant, cum tamen gentium fana a muſcis infeſtarentur propter nidorem victimarum.* De hac re alii aliter: ſed mihi perſuaſiſſimum eſt, Accaronitis ipſis eum *Baal-zebub* dictum. Nonne enim veluti Numinis venerandi illius mentio facta eſt ab Ahazia? *Ite,* inquit, *& inquirite Baalzebub Deum Accaronitarum, num ſupervicturus ſim ab hac infirmitate.* Ecquis Numen, quod coleret, ac de ſaluris inſtauratione conſulendum duceret, inhoneſto & joculari vocabulo compellaret? Accedit quod etiam Europaeis Jupiter & Hercules ſub eodem fere nomine colerentur. Arcades ſolenni ſacrificio τὸν Μυίαγρον quotannis reddere ſolebant propitium; quomodo & Elei, Olympico certamine, Jovem Ἀπόμυιον, teſtante ſcilicet Pauſania in Arcadicis & Eliacorum priore. Hunc *Myodem* vocat Plinius Hiſt. XXIX. cap. VI. & Clemens Alexandrinus in Protreptico, Ἀπομυίῳ Διὶ θύουσιν Ἠλεῖοι, Ῥωμαῖοι δὲ Ἀπομυίῳ Ἡρακλεῖ. Caeterum de Hercule Romano videſis Solini caput primum, ubi, cum Potitiorum & Pinariorum ſacra inſtitueret, *Myagrum Deum*, id eſt, Jovem Ἀπόμυιον, imprecatus eſſe dicitur. *Myagrus* autem *Myodes* (potius *Myiagrus* & *Myiodes*) *Apomyius*, & hujuſmodi, Muſcam in ſe ſignanter comprehendunt, & quaſi *Dominum Muſcae* explicant. Ita Hercules Κορνοπίων a Trachiniis cultus: ſic dictus autem quod κόρνοπας (id eſt, πάρνοπας eorum lingua, ſive *locuſtas*) abegerat. Erythraeis idem ἰποκτόνος appellatus, id eſt, *qui vermiculos vitibus infeſtos occidit:* & Apollo *Smintheus* μυοκτόνος dictus, a *muribus:* quae memorat Euſtathius ad α. Iliados. Anne vero haec Divum cognomina, minus, quam illud Accaronitarum, ridicula? An Accaronitae quam Graeci & Romani pii magis cenſendi, aut in idolorum titulis religioſiores? Sacra etiam Muſcis annua fieri ſolita in Apollinis Actii fano ſcripſit AElianus de Animalibus lib. XI. A Baalzebub haereſio format Philaſtrius *Muſcae Accaronitarum, qui* (ut verba ejus ſunt) *Muſcam colunt in civitate Accaron dicta.* Quid revera in cauſa fuerit nominis nequeo dicere, nec mihi quis alius, opinor, ſatis poteſt. Haud enim acquieſcendum eſt frivolis illis ineptiis, quas de rebus antiquiſſimis credula & nugans poſteritas ſolet temere nimis evulgare: velut ἀπρεπὲς igitur illud omittimus. In Africam autem, uti alia, etiam & hoc nomen & Numen traductum videtur. Plinius Hiſt. X. cap. XXVIII. *Cyrenaici Achorem Deum invocant, muſcarum multitudine peſtilentiam afferente, quae protinus intereunt poſtquam litatum eſt illi Deo.* In *Achore* hic veſtigia reperis *Acaronis*; & quae de muſcis dicit, ea Baalzebub ferme ſonant. Meminere hujus idoli, verum ſub *principis Dae-*

Daemoniorum nomine; Latina, Ebraea, quae circumſertur, & Syriaca D D D. Matthaei, Marci, & Lucae verſiooes. In quibus tameo pro *Beelzebub* Graecorum pleraque, &, doctorum ſententia, optima exemplaria Βεελζεβουλ *Beelzebul* habent : atque vetuſtiſſima Arabica a V. cl. Thomà Erpenio edita بعلزبول *Beelzebul* ubique retioet. *Beelzebul* autem ſonat, *Jupiter*, *Belus*, ſive *Dominus Stercoreus*, aut *Stercoris*. Certe & D. Chryſoſtomus Βεελζεβοὺλ legit ; ita etiam Origenes, Athanaſius, Cyrillus, plerique veterum. Et Prudentius περὶ στεφάνων Hymn. V. Vincentio Martyri :

Sed Belzebulis callida
Commenta Chriſtus deſtruit.

Videſis Leonem a Caſtro io Apologetici libro VI. pag. 658. Non male dixeris in contumeliam idololatrarum vocabulum inventum : uti & ſentit J. Druſius, adnotans etiam, hujuſmodi appellationes in fictorum Numinum ignominiam fieri ſolenniter praecepiſſe Judaeorum ſapientes. Inde eſt quod mendaciſſimum illum impoſtorem Meſſiae nomen ſub Trajano venditantem, *Barchocebam*, id eſt, *filium ſtellae*, prius dictum, *Barchozibam*, id eſt, *filium mendacii*, appellarint. Quod nec exemplis in Veteri Teſtamento caret. Mons enim Olivarum, poſtquam eſt idolis inquinatus הר המשחית *har hamiſchith*, id eſt, *Mons Corruptionis* dicitur, uno ſolum הר המשחה *har hamiſchah*, id eſt, *Mons Olivarum*, ſeu *Unctionis*, mutato elemento, & Jod addito, ut nimirum ad nomen alludatur, nec opprobrium deſit : locus eſt II. Reg. cap. XXIII. comm. 13. Retinent ibi LXX. Μοσὰθ pro *maſchith*, at Chaldaeus paraphraſtes טור זיתיא *Tour zithaia*, id eſt, *Mons Olivarum*, ibi babet. Id genus ſunt plura io Veteri Inſtrumento, nec doctis ignota. Caeterum non ſum neſcius Jovem Graecis vocatum quaſi *Stercoreum* ſeu *fimo delibutum*, ut videre eſt in illo Orphei carmine :

Ζεῦ κύδιστε, μέγιστε θεῶν, εἰλυμένε κόπρῳ.

Legitur apud Nazianzenum in Steliteutic. α. ſed εἰλυμένος κόπρῳ non magis ad Jovem Stercoreum ibi attinet quam illud Virgilii :

------totamque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Interpres enim ſeu paraphraſtes eſt Virgilius, ad illud Orphei intelligendum : ab utroque arcana naturae duntaxat docentur ; & Deus velut INVOLUTUS exiſtimatur : quo nomine memoratur apud Seoecam Natural. quaeſt. lib. II. cap. XLII. Deorum quidam ordo, ex Hetruſcorum monimeotis. Adjiciam tamen quod de Stercoreis habet Abraham Ben-Kattun, ubi verſum 33. capitis XXIII. Exodi ad hnoc modum explicat, *Non ſines apud te habitare qui colunt Deos peregrinos*, vel STERCOREOS. *Stercoreos* in opprobrium hic dictos nullus dubito. Atqui ob quam rem ad principem Daemoniorum denotandum uſurpetur *Beelzebub* aut *Beelzebul* (dum tamen innuebant *Beelzebub*) fateor cum Origene, me omnino latere : neſcire ſe ſcribit ille, unde didicerint illius aevi homioes τὰ περὶ Βεελζεβοὺλ. Sed vide, ſi placet, Reſponſorum, quae Juſtino Martyri tribuuotur LXXXII. ubi nomen iſthoc ab ipſis Daemoniis ſacrificantes & ἐπῳδὰς didiciſſe ſcriptor ille, quiſquis fuerit, autumatur. Vide, ſi placet, Alcoranum Mahumedanorum, Azoara XLVIII. Neque hunc faciunt Ebraeorum monimenta Daemoniorum principem, ſed Aſhmodaeum potius. Chaldaeus Paraphraſtes in Ecclesiaſte cap. I. אשמדי מלכא דשידי, id eſt, ASCHMEDAI *rex Daemonum* : dictus autem אשמדי a שמד *Shamad*, quod eſt *perdidit* ſive *exterminavit* ; & nominibus illis angeli abyſſi, *Abaddon* nempe & Ἀπολλύων, perquam eſt congruum. Hunc memorat Elias in Thisbi, qui eidem *Samael* etiam ſcribit vocabulo fuiſſe : volunt autem *Samaelem* proprium eſſe Diaboli nomen, qui primos parentes fefellit, cumque colubro cameli ſpeciem ferente vectum. Rambam AEgyptius More Neboch. II. cap. XXXI. *Coluber fuit equitatus, & ejus quantitas ſicut cameli, & equitatus ejus fuit ſicut ille qui decepit Evam, & ipſe fuit* ZAMAEL (de Samaele intelligo) *hoc autem nomen dicunt praeciſe de Diabolo*. Veteri commemoratione ſanctorum eccleſiae Orientalis legitur, *Accuſationis Samaelis ne recorderis, memento autem defenſionum Michaelis*. De Aſmodaeo videre licet hiſtoriam Tobit. Diverbium eſt & Ebraeis, *Date munus ipſi* Samael *in die expiationum* : ita Elias. Nominatur aſtrologis Judaeorum, angelus ille quem diei Martis praeeſſe nugantur, *Samael*. Notiſſimum *Satanae* oomen eſt, & velut Diabolo, ſeu Cacodaemonum principi, proprium : & ut Διάβολος *calumniator*, SATAN *adverſarius*, ſive *inimicus*, hoc eſt שטן, Interpretatur. Utroque Inſtrumenro obvium eſt : & in Enochi Apocryphis vetuſtiſſimis, ſi fides autori Teſtamenti Patriarcharum, occurrit, *Princeps veſter eſt Satanas* : de quo nomine vide, ſi placet, quae Juſtinus Martyr Dialogo ad Tryphonem Judaeum. De *Luciferi* nomine conſulendus Euſebius in Demonſtrat. Evangelic. lib. IV. cap. IX.

CAP.

CAP. VII.

Coloniae a Salmanaſſaro in Samariam deductae. Gentis uniuſcujuſque idola. Succoth Benoth. Gallina cum pullis. Templum Veneris Uraniae in Succoth Benoth denotatum. Ritus puellarum in ſano conſidentium. Hieremiae epiſtolae locus explicatus. Περιθέμεναι σχοινία, *quid.* Περισχοινίζειν. Ἀπεσχοινισμένος. Τὰ πίτυρα θυμιῶσαι, *quid. Placentae queis reginae coeli faciebant. Venus a Benoth ſorte dicta, id eſt, Venos. Sicca Veneria, colonia Africana. Lux Valerio Maximo. Veneria a Venere dicta ; & nomen in Romanis foemininum. Veneris etyma quae docent plerique. Venus Graecis Jove antiquior. Romanis incognita ſub regibus. A veniendo eam non dicebant. Perſithea.*

POſtquam Salmanaſſarus rex Aſſyriae, exciſo Samariranorum regno, incolas captivos abduxerat, migrare juſſit in Samariam colonias de Babel, de Cuth, de Ava, de Hamath, & de Sepharvaiim, II. Reg. cap. XVII. *Fecerunt autem ſingulae gentes ſibi Deos ſuos, & repoſuerunt in templis excelſorum, quae fecerant Samaritae, Gens quaeque in civitatibus ſuis, in quibus illae habitabant. Viri quidem Babel fecerunt Succoth Benoth, & viri Cuth fecerunt Nergal, & viri Hamath fecerunt Aſhimah. Avitae autem fecerunt Nibhaz & Tharthac, & Sepharvaiim comburebant filios ſuos in igne* τοῖς *Adramelech & Anamelech Diis Sepharvaiim.* Atque haec omnia *Aſſyriorum Numina* appellant Sacrae Literae, in Ezechielis cap. XXIII. comm. 7. interpretatur autem סכות בנות Succoth Benoth *tabernacula filiarum* : ſed LXX. ſcribunt Σωκχὼθ Βενὶθ, tanquam proprium Numinis vocabulum. Volunt Ebraei nugatores Succoth Benoth imaginem fuiſſe gallinae cum pullis ſuis, id eſt, uti aiunt, רמות תרנגלת עם אפרוחיה, quod ad citatum locum habent R. R. D. Kimchi & Salomon Jarchi. Atqui exploſis omnino Rabbinorum liris, *Succoth Benoth* non tam Deum aliquem Deamve, quam fanum ipſum ritusque circa illud ſacros denotare cenſemus. Ipſiſſimum enim erat Babyloniae Mylittae ſive Veneris Uraniae templum, ubi puellae corollis revinctae, & ſedentes ſingulis in ſpatiis, quae funiculis erant diſtincta, hoſpites opperiebantur, qui rite implorata Venere Mylitta, pecuniaque quantulacunque data (quae Deae ſacra) cum eis a fano ſubductis rem haberent. Nec cuiquam fas erat prius diſcedere, quam ad

hunc ritum fuerit ad res Venereas electa : unde fiebat, ut per biennium nonnunquam & triennium expectarent, quae deformes, miſerae. Lege vero patria omnibus foeminis erat commune, ut ſemel in vita ita deſidentes cum advenis conſuetudinem haberent : caeterum beatiores vehiculis camerariis tectae, relicta a tergo magna famulitii turba, pro fano conſiſtebant. Hic plane *filiarum*, ſeu *muliercularum tabernacula*, id eſt, *Succoth Benoth.* Hiſtoriam autem ampliorem de hac re habes apud Herodotum, lib. I. & Strabonem lib. XVI. a quibus nos, quae attulimus. Abſque iis eſſet, quis locum etiam illum Hieremiae in Epiſtola Barucho ſubnexa omnino caperet ? Comma dico XLIII. ubi ſcorta diobolaria Babyloniorum inſectatur. Ad hunc autem modum loquitur : Αἱ δὲ γυναῖκες περιθέμεναι σχοινία ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐγκάθηνται, θυμιῶσαι τὰ πίτυρα· ὅταν δέ τις αὐτῶν ἐφελκυσθεῖσα ὑπό τινος τῶν παραπορευομένων κοιμηθῇ, τὴν πλησίον ὀνειδίζει, ὅτι οὐκ ἠξίωται ὥσπερ καὶ αὐτὴ, οὐδὲ τὸ σχοινίον αὐτῆς διεῤῥάγη. *Mulieres*, ait, *funiculis circumdatae, in viis ſedent, ut furfures adoleant. Et ſi qua earum cum advena quovis, qui vi eam ſibi attraxerit, cubaret, proximam conviciabatur, quod nequaquam ſimili afficeretur honore, nec funiculus ejus diſrumperetur.* Περιθέμεναι σχοινία quid fuerit non ſatis liquet : aeque forſan ad σχοινία illa λεπτὰ, ſive *tenues funiculos*, e quibus earum corollae textae, perinde ac ad funiculos, qui ſpatia unicuique dividebant, ſpectare poſſit : nam corollarum materiem funiculos tenues fuiſſe teſtis eſt Herodotus : & Strabo, θώμιγγι (quo uſus eſt vocabulo Herodotus) ἔστεπται ἑκάστη, id eſt, *Ex funiculo tenui unicuique corolla eſt.* Sed in Hieremiae epiſtola τὰ σχοινία fuiſſe vult Olympiodorus περιζώματα, ſeu *cingula*, quibus pudenda duntaxat operiebant, caetera nudae. Σχοινία, inquit, φησὶ τὰ περιζώματα. Καλύπτουσαι γὰρ μόνα τὰ τοῦ σώματος ἀσχήμονα, τὰ λοιπὰ παραγύμνους περιστελλόμεναι τὰς ἱερείας. Habetur in Catena a Michaele Ghiſlerio edita. Ego vero malim hic σχοινία aditus, ſive διεξόδους, ad ſingulas diſtinguentia intelligere. Aditus illi funiculis circumſepti ad foeminam ſedentem protenſi erant : διέξοδοι σχοινοτενεῖς Herodoto appellantur, quod *aditus ad funiculorum longitudinem protenſi* interpretor : & σχοινία περιθέμεναι dicebatur, ut Athenis περισχοινίζειν, quo vocabulo uſi ſunt, cum, protenſis funiculis, profanos a ſacrorum judiciis arcerent : ſic Pollux lib. VIII. & Demoſthenes (ſi is ſit autor orationis adverſus Ariſtogitonem primae) τῷ ἀποσχοινισμένον utitur de eo qui foro περισχοινισμένῳ excluditur : quod notavit Harpocration. In Veneris autem ſeu Mylittae fano puellas conſidentes (hoc eſt, Succoth Benoth, ut nobis videtur) Hieremiam cogitaſſe non dubitandum : & vetuſtiſſimi, ni fallor, hi Mylyttae ritus etiam in Pentateucho vetiti. Levitici cap. XIX. comm. 29. *Non publicabis filiam tuam, ut facias ſcortari eam* : certe pluria praecepta ad conterminarum gentium ritus & mores impios ſpectaſſe manifeſtum eſt : hoc vero hanc ſpurcitiem innui ſatis eſt veriſimile. At quid ſit τὰ πίτυρα θυμιῶσαι fateor me hactenus

non ſatis cepiſſe, niſi ſint hic *πίτυρα* velut οὐλο-χύτα ſeu *molae ſalſae* aut *libamina*, θυλήματα dicta. Frequentes in ſacris molae illae: & Simaetha veneſica apud Theocritum, *θύειν τὰ πίτυρα* Hecatae, ad amorem conciliandum jubet; quod idem ipſum vocat imitatus eum Virgilius *ſpargere molas*. Πίτυρα autem ſunt *furfures*: verum hic videntur accipienda ſive pro θυλήμασι priſcorum, id eſt, libaminibus melle ſeu vino & farina confectis, ſeu pro ſalſis molis. Lucem huc ferre poteſt Jeremias cap. VII. comm. 18. *An tu non vides quid ipſi faciunt in civitatibus Jehuda & in plateis Jeruſalem? Filii colligant ligna, & patres accendunt ignem, mulieres vero ſubactae farinae maſſam apponunt, ut faciant placentas reginae coelorum. Placentae* ſunt a propheta כונים *Cavanim* dictae, quas effigiem reginae coelorum retuliſſe ſcribit Salomon Jarchi. Certe mirum eſt, niſi ex *πιτύροις* & melle forſan hujuſmodi liba facta voluerit is, quicunque autor ſit epiſtolae quam laudavimus. Etenim Venus Babylonia *regina* etiam indigitabatur *coelorum*: vide Harpocrationem in Ἀπομάττειν. Olympiodorus vero ad locum illum de *πιτύροις* adnotat: Ἀφροδίτῃ τυχὸν ἢ τινι προαγωγῷ, ἴσως δὲ καὶ εἰς καλλωπισμὸν τοῦτο ἐποίουν αἱ δυστυχεῖς. *Veneri forſan hoc faciebant aut lenae alicui, forſan etiam ad februationem, miſerae mulierculae.* Ἐρπλωθείσας autem ideo, ut opinor, dicit, ſive *raptas*, quod amaſiis, arte meretricia, ut chariores eis haberentur, & ſtomachi eſſe delicatioris audirent, reluctarentur, funiculum forſan, uſque dum ab amaſio fuerit diſruptus, veluti retinaculum pudicitiae, muliebri ſimulatione retinentes: ſic, ni fallor, quod habet de funiculo diſrumpendo capiendum eſt. Suaviter forſan inſanire iis viderer, qui has literas, & quicquid non eſt ultro obvium oſcitantibus, nimium temnunt, ſi *Veneris* nomen a *Benoth* in *Succoth Benoth* peterem. Nemo tamen eſt qui neſcit facillimam & frequentiſſimam eſſe elementi *B* in *V* migrationem; quod ſi & Tau finale per Sigma, ut Judaei hodierni, pronunties, tum *Venos* in *Benoth* expreſſiſſimum habes: & *Benos* Graeca pronuntiatione eſt *Venus* noſtra. Suidas, Βῆνος, ὄνομα Θεᾶς. Etiam VENOS GEN. pro *Venere Genetrice* legitur in nummis Juliae Auguſtae Septimii Severi uxoris, ſi fides Adolpho Occoni, cujus Numiſmata conſulas, pag. 366. Ita *Benoth* ipſum etiam Numen denotabat, & *Succoth* tabernacula ſeu aedes. Eucherius Lugdunenſis ad IV. Reg. *Viri Babylonis fecerunt Succoth*, id eſt, *tabernacula Benoth. Et melius, ni fallor, faceret interpres, ſi* SUCCOTH *Latine in tabernacula verteret, & nomen idoli* BENOTH *abſolute poneret.* Quid quod colonia Africana, trium dierum itinere, ſive M. paſſ. plus minus CXX. a Carthagine diſſita, *Sicca Veneria* dicta, etiam ipſiſſima τοῦ *Succoth Benoth* veſtigia apud Latinos & Graecos ſcriptores etiamnum retinet? Eadem etiam ibi ſacra perhibentur; extra quam quod pecuniam datam, quae Deae ſacra eſſe debuit, ſibi more lucriſacerent meretricio. De Colonia illa Valerius Maximus lib. II. cap. VI. *Siccae eſt fanum Veneris, in quod ſe matronae conferebant, atque inde procedentes ad quaeſtum dotes corporis injuria contrahebant*: ita legit ex MSS. Pighius. Non *Succoth* autem ſolummodo, ſed & *Siccuth*, quod propius a *Sicca* abeſt, *tabernacula* ſonat Ebraice, & probabile ſatis eſt idem ſonaſſe Punice, atque eidem Deae, eiſdem ſacris, ſeu ſimillimis, ex Phoenicia in Africam tranſlatis, coloniam ipſam poſtea deductam nomen ſuum debuiſſe. Nam & Phoenices hunc cultum, hos ritus, & τὸ *Succoth Benoth* a Babyloniis etiam accepiſſe facile perſuaſum habeas: & conſulas, ſi placet, B. Athanaſii adverſus Gentes orationem, & Sozomen. Hiſt. Eccleſ. lib. I. cap. V. & lib. V. cap. IX. Ut autem Latinae & Graecae vocabulorum terminationes in adſcitis barbaris ſervarentur, *Siccuth Benoth* in *Siccam Veneriam* mutaretur oportuit. Σίκκα Οὐενερία dicitur Ptolemaeo, & Procopio lib. II. Vandalicorum, *Sicca Veneria* Antonino in Itinerario, Victori Uticenſi lib. II. de Vandalica perſecutione, cui & *Siccenſis civitas* appellatur, *Veneria* tantum Solino, & *Sicca* Plinio lib. V. cap. III. & *Caſtus a Sicca* epiſcopus D. Cypriano in Sententiis concilii Carthaginienſis memoratur. Certe depravate Κάστος ἀπὸ Δίκης pro ἀπὸ Σίκκης appellatur in ejuſdem concilii Sententiis Graece editis. *Civitas Siccae* nominatur B. Hieronymo in Chronico; illic Arnobium claruiſſe ſcribit. Hinc *Sycenſis Venus* apud Giraldum Syntagmate XIII. & *Syca* urbs Punica. *Veneriam* autem vocabulum eſſe a *Venere* petendum nemo eſt qui neget. Inde enim non infrequens eſt apud priſcos Romanos nomen foemineum: veteribus quae excuſae prodiere inſcriptionibus non ſemel obvium ſit: & in Arundelianis ad Thameſis ripam aedibus viſitur cippus ſepulcralis ita dicatus:

D. M.
CLAVDIAE. VENERI
AE. CONIVGI. SANCTISS
IMAE. Q. JVSTEIVS.
PROBATVS. SIBI. SVIS
QVE. POSTERISQVE
EORVM.

Etymon hoc prorſus aſſerere non auſim: verum nec novum eſt ex Syria ejuſque vicinia originationes vocum Italarum petere, nec ignotum literatis. Scio Ciceroni dictam *Venerem, quia ad res omnes veniret*; D. Auguſtino, *quod ſine ejus vi foemina virgo eſſe non deſinat*; aliis, a *veniendo*, quod peregrinum nempe Numen, quaſi περίπολον θεὸν, ſive *quod ad cunctos veniat*: vide Ciceronem II. de Nat. Deorum, D. Auguſtinum de Civit. Dei VI. cap. VIII. Arnobium lib. III. & Joſephum Scaligerum ad Feſtum in verbo *Aperta*. Caeterum haec omnia, & quae ſunt id genus alia, prae iis quae a *Succoth Benoth* ad Deae originem adducuntur, aut nullius omnino ſunt pretii, aut nihil omnino in his nos videmus. Et vix eſt in vetuſtiſſimorum Deorum nomina aliunde quam ex Aſiaticorum dialectis emanent. Venus autem etiam

am ipſo Jove antiquior ſub Ἀφροδίτης nomine a Graecis cenſebatur, ut docet Scholiaſtes ad III. Argonauticῶn Apollonii. Atqui vetuſtiſſimis Romanorum temporibus, ſub regibus, inquam, ignota erat, nec in Pompilianis indigitamentis, neque in Saliorum carminibus, ut caeteri Dii, memorata. Quod ſi ſecula citeriora ex lingua Romana a *veniendo* eam nominaſſent, certe & accuratiorem analogiam ſervaſſent, neque terminatione maſculina, cum Dearum caeterae omnes ea careant, τὸ *Venus* formaſſent. De nominis vetuſtate vide, ſi placet, Cincium & Varronem apud Macrobium Saturn. I. cap. XII. Anne qui Περσιδίαν olim Venerem nominarent, Perſis (quo nomine etiam Orientalium pleroſque, maxime Babylonios & Aſſyrios, veteres appellaſſe ſciunt docti) eam oriundam, id eſt, ab hac, quam nos aſſerimus, origine petendam, voluerunt? Non ignoro uti ἀνδρεφόνον, ita & Περσεφόνην, quaſi *Deam expugnatricem* aut *vaſtatricem*, dici etiam potuiſſe.

CAP. VIII.

NERGAL. *Cuthaei. Pyrethi. Sacer & ἄσβεστος ignis. Noragal.* Πυραιθεῖα *Perſarum. Virgae myricinae. Magorum carmen dum igni accinebant. Illuſtratur Strabo. Item Phoenix Colophonius. Deus τοῦ Nabor. Uti ignem colebant Perſae.* Πυρεῖα. *Chamanim lingua ſancta. Bamoth ſive excelſa.* Ζεὺς ἐπάνεμος. *Omanus ſeu Amanus, & Anaitis. Cur Datis Delum inſulam reliquerit intactam. Equos & quadrigas Soli ſacrabant. Orientem verſus ad oſtium templi Solem adorabant. Chriſtiani in eam plagam quare ſupplicent. Ad eum morem Gentes Numen invocabant. Nergal, Gallina ſeu Gallus Rabbinis.*

NERGAL, Ebraice נרגל, ignis forte erat perennis in ſeptis a Cuthaeis religioſiſſime ſervatus. Mihi ita ſane videtur. Cuthaei enim a Chutho Perſidis fluvio & regione cognomine nuncupati ſunt, atque inde numeroſe, uti ver ſacrum, in Samariam deducti. Ignem ita ſacrum apud Perſas fuiſſe confirmat Strabo lib. XV. ubi in Anaitidos & Omani ſeu Amani Perſicorum Numinum apud Cappadocas cultorum ſanis Magis, qui *Pyrethi* dicti, curam perennis illius ignis mandatam eſſe oculatus teſtis refert: Ἐν δὲ, inquit, τῇ Καππαδοκίᾳ πολὺ ἐστὶ τὸ τῶν Μάγων φῦλον, οἳ καὶ Πύρεθοι καλοῦνται· πολλὰ δὲ καὶ τῶν Περσικῶν Θεῶν ἱερά. οὐ δὲ μαχαίρᾳ θύουσι, ἀλλὰ κορμῷ τινι, ὡς ἂν ὑπέρῳ τύπτοντες. Ἔστι δὲ καὶ Πυραθεῖα, σηκοί τινες ἀξιόλογοι· ἐν δὲ τούτοις μέσοις βωμὸς, ἐν ᾧ πολλή τε σποδὸς· καὶ πῦρ ἄσβεστον φυλάττουσιν οἱ Μάγοι καθ᾽ ἡμέραν δὲ εἰσιόντες ἐπᾴδουσιν ὥραν σχεδόν τι, πρὸ τοῦ πυρὸς τὴν δέσμην τῶν ῥάβδων ἔχοντες, τιάρας περικείμενοι πιλωτὰς, καθηκούσας ἑκατέρωθεν μέχρι τοῦ καλύπτειν τὰ χείλη καὶ τὰς παραγναθίδας. Hoc eſt, *In Cappadocia magna eſt Magorum multitudo, qui Pyrethi dicuntur: multa item Perſicorum Divum fana. Haud cultro ſed ſtipite quoddam mactant, velut piſtillo verberantes. Sunt etiam* πυραιθεῖα *ſacraria quaedam memoratu digna. Horum in medio ara eſt, in quo cinis multus. Ignem autem illi inextinguibilem ſervant Magi: cottidie ingreſſi per horae ferme ſpatium accinunt, faſciculum virgarum ante ignem tenentes. Tiaris laneis velantur, quae utrinque aptatae labra etiam & maxillas contegunt.* Haec autem eorum quae meminimus delubris fiebant. *Pyratheia* ſunt quae *ſempiterni Magorum foculi* Ammiano Marcellino in Juliani hiſtoria nominantur. Id quod accinebant Theogonia, ni fallor, erat. Nullum enim aeque in ſacris efficax carmen aeſtimabant Perſae, uti autor eſt Herodotus in primo. Virgae myricinae fuiſſe videntur. Nam & in caeteris ſacris, Magis (nec ſine Mago ullum ſacrificii genus peragebatur) myricinas tenere, dum Theogoniam accinebant, ſolenne erat, ut veteribus poetis canentibus laureas mos erat manibus geſtare; unde putant nonnulli *Rhapſodos* nuncupatos. Virgis hiſce ignem inter accinendum tangentes (uti veteres etiam ferula ſive νάρθηκι; quod vide apud Heſychium ex Eratoſthene) ſuſcitabant & fovebant: ita Strabonis illud intelligo, ῥάβδοις λεπτοῖς ἐφάπτονται, id eſt, *Virgis tenuibus tangunt.* Sed Phoenix Colophonius rem explicat:

> Οὐ σὺν μάγοισι, inquit, πῦρ ἱερὸν ἀνῆψεν,
> Ὥσπερ νόμος, ῥάβδοισι τῶ Θεῶ ψαύων.

Ninum Iambis arguit, quem, apud Magos, ignem virgis, ut eum exuſcitaret & foveret, non attigiſſe canit. Id quod veteres de Perſarum inſtituto ſcribunt, ut nimirum Magiae initiaretur quiſquis rex futurus, ei in mentem ſubiit: & Ninum non magis regem fuiſſe, quam Magum ab eo more exiſtimavit. Quod ex Phoenice adduximus legitur apud Athenaeum Dipnoſoph. XII. Certe neque ita a veriſimili eſt alienum, ut Babylonium illud ῥάβδους ἀναξηράναι, quod LXX. Seniores habent, & nos capite II. ſuperioris ſyntagmatis meminimus, ex Ezechiele, ad hunc Magiae ritum ſpectet. *Nergal* haec ſacra forſan vocabant vetuſtiſſimi Chaldaeorum (a quibus accepiſſe Perſas, recte conjectat Agathias Hiſtoriarum II.) quaſi a ניר *Nir* & גל *gal* aut גלגל *galgal* aut גלל *galal* factum, quod utcunque ita vel *fontem ignis, lucisve,* vel *ignem* aut *lucem verſatilem*, imo πυραιθεῖα, poterit interpretari: & optime cum igne inextinguibili, quem in ſacrariis illis, uti ſolis ſymbolum ſervabant, convenit. Et tametſi multi Perſarum Dii, tamen ante omnes ignis ab eis cultus: & in omni ſacrificio eum inprimis, ut Romani Janum, invocabant. Sic Strabo, Ὅτῳ δ᾽ ἂν θύωσι, inquit, θεῷ, πρώτῳ τῷ πυρὶ εὔχονται. Nec ignem in quotidianos uſus deſtinatum immunditiis polluere,

luere, religione hinc devincti, audebant. Inde eſt quod Euphrates Perſa apud Dioſcoridem Antholog. III. cap. IV. corpus ſuum cremari vetat, ne ignem inquinaret:

------ πῦρ δὲ μιῆναι, inquit,
Ἡμῖν δὲ χαλεπὸν πικρότερον θανάτου.

Conſulas licet ſupplicationis genus apud Perſas, in Plutarchi libello περὶ τοῦ πρώτου ψυχροῦ, traditum, atque Julium Firmicum de Errore profanarum relig. cap. V. Fateor Herodotum, hiſtoricorum antiquiſſimum, ignem illum inextinguibilem ſive ἄσβεστον, & πυραθεῖα, de quibus Strabo, ſi recte ego memini, non memoraſſe: verum cum eorum ſit teſtis iſte geographus omni major exceptione, quippe oculatus & fide digniſſimus, Babylonica licet captivitate multis ſeculis recentior, vetuſtiſſimos attamen ritus narrans, jure mihi ſuſpicari videor ex illius ſcriptis, quid fuerit Cuthaeorum Nergal, eſſe hariolandum. Πυραθεῖα autem ſunt quae πυρεῖα aliis dicta. Suidas, Ὁ δὲ Ἡράκλειος τάς τε πόλεις καθεῖλε, καὶ τὰ πυρεῖα διέφθειρε τῶν Περσῶν. *Heraclius autem urbes Perſarum vaſtavit, & Pyrea evertit.* Ex aliquo medii aevi ſcriptore accepit, qui de Perſico Heraclii bello ſcripſerat. Ea ipſiſſima verba leguntur in Nicephori Patriarchae Breviario. Vide, ſi placet, Hiſt. Tripartit. X. cap. XXX. & Theodoret. Hiſt. V. cap. XXXIX. Procopium lib. II. Perſicorum, & Nicephorum lib. XIV. cap. XIX. Et de Perſarum Pyrethis item Barnabam Briſſonium de Regno Perſarum lib. II. Adde porro Faſtos Siculos paginis 88, & 94. ubi de Perſici ignis primordio. Tam vetuſtum autem ignis apud Chaldaeos cultum faciunt Ebraei, ut *Ur Chaldaeorum* quod habetur Geneſeos cap. XI. pro eorum Deo igne capiant; אור, id eſt, *Ur*, *ignem* ſeu *lucem* denotat. Neque aliter quam velut ſolis ſymbolum tanto honore habitum ignem aſſerunt veterum apud Maimonidem ſcripta. Is, de hujus vetuſtiſſimo in Chaldaea cultu, ita in More Nebochim lib. III. cap. XXX. *Notum eſt*, inquit, *quod Abraham natus eſt in gente, quae ſerviebat igni, & in incredulitate illorum qui credebant, quod non erat Deus alius niſi ſtellae. Cum vero fecero te ſcire, in hoc capitulo, libros eorum, qui non inveniuntur apud nos tranſlati ad linguam Arabicam, in narratione ipſorum in antiquis contentionibus, & fecero te ſcire opiniones ipſorum, & rationes eorum, oſtendetur tibi credulitas in ſtellis, quod ſunt Dii, & quod Sol eſt major inter Deos: & dixerunt quod reliqui planetae ſunt Dii, ſed Sol & Luna ſunt maximi Deorum. Invenies id quod manifeſte dicunt, quod Sol regit mundum ſuperiorem & inferiorem; & invenies iſtud in libris eorum. Et narrant ſtatum Abrahae, & dixerunt haec eadem verba, quod Abraham fuit natus & educatus in terra ſervientium igni, quando contradixit opinioni gentis illius, dicens quod alius operator erat praeter Solem. Et induxerunt contra eum rationes ſuas, inter quas fecerunt mentionem de operationibus Solis, quae manifeſtae ſunt, & apparent viſui in univerſo eſſe.* Abraham autem vinculis mandatum, quod ſolem adorare recuſaret, bonis dein ſpoliatum, & in Canaan exterminatum a rege, ſcribit idem ex libro de Agricultura AEgyptiorum. Solem regere univerſum volebant, nec eo alium Deum ſuperiorem eſſe; atqui ignem, aiunt, adorabant: quid aliud igitur ignis erat, quam ſolis ſymbolum ſeu ſignum apprime naturae ejus conſonum? Atque hic *Deum* τοῦ *Nahor*, de cujus in Geneſ. cap. XXXI. comm. 53. mentio eſt, intelligo: hic item Deos illos alienos habes, quibus ſervierunt veteres Abrahae aevo, ut ſacrae teſtantur literae in Jehoſuae cap. XXIV. comm. 2. Certe ante Babylonicam captivitatem, etiam & in regno Judaico, πυραθεῖα illa cultuſque ignis fuere, ſi recte conjecturam fecerit Joſephus Scaliger ad Catullum, ubi prophetarum, ſeu ſacra lingua חמנים *Chamanim*, Pyrathea dicta, ſcribit. De Joſia rege legitur II. Paralip. cap. XXXIV. *Diruerunt coram eo altaria Baalim, & ſimulacra comminuit, quae ſacra illi fuerunt.* Simulacra hic ſunt Ebraice חמנים *Chamanim*, & effigies ſolis intelligunt Rabbini. Nam & *ſolem* & *calorem* חמה *Chammha* vocant: inde *Chamanim* pro ſacratis ſoli ſive ſimulacris ſive ſeptis aut Pyretheis. Levit. XXVI. comm. 30. *Ego eliminabo excelſa veſtra, & exterminabo* חמניכם *Chamanicem*, id eſt, *Chamanim veſtros.* Idola ſolis honori dicata intelligunt Ebraei. LXX. ibi habent τὰ ξύλινα χειροποίητα ὑμῶν alibi vero nunc εἴδωλα, rurſus βδελύγματα, τεμένη, & ὑψηλὰ appellant. Certe in laudato Levitici loco & alibi ſaepius cum τοῖς Chamanim alia, ex Perſarum ſacris traducta, exprobrantur, id eſt, excelſa, Ebraeis במות *Bamoth* dicta, & paſſim in Veteri Inſtrumento memorata. In excelſis autem ſeu locis editiſſimis ſacra peragere ipſiſſimus erat Perſarum mos; atque Coelo ſeu Jovi eo ritu faciebant. De iis Herodotus in Clio: Οἱ δὲ νομίζουσι, inquit, Διῒ μὲν ἐπὶ τὰ ὑψηλότατα τῶν ὀρέων ἀναβαίνοντες θυσίας ἔρδειν, τὸν κύκλον πάντα τοῦ οὐρανοῦ Δία καλέοντες, id eſt, *Moris eis eſt editiſſimas montium ſummitates aſcendere, & Jovi hoſtias ibi immolare, omnem coeli gyrum Jovem appellantes.* *Bamoth* interpretatur hic ὑψηλότατα, quae LXX. Senioribus ὑψηλὰ dicuntur. Sed vero commune erat etiam Aſiaticis & Europaeis, montium ſummitatibus Jovem colere: unde Ἐπάκριος Ζεὺς dictus, quod docet Heſychius. Jupiter ille apud Herodotum Belus eſt, & Aſſyrius: nam eo nomine Jovem in Perſarum vetuſtiſſima theologia dictum ſcribunt Beroſus, Athenocles, & Simacus apud Agathiam lib. II. An in Deo *Omano* ſeu *Amano* (nam varie legitur) cujus meminit Strabo, quid ſit τῶν *Chamanim* ſeu *Hammanim*, viderint eruditi. Opinatur ita Scaliger, *Achaemenem* item & *Achaemenios*, qui Perſas denotant, inde ducit. *Amanus* ſane Sol erat, ni fallor; ut *Anaitis* Luna, quae etiam *Diana* & *Venus* nuncupabatur. De ea Plutarchus in Artaxerxi, Pauſanias in Laconicis, Agathias lib. II. conſulendi: vide de Chamanim, ſi vis, Iſaiae cap. XVII. Ezechielis cap. VI. alios Scripturae locos. Solem autem in igne coluiſſe Perſas nemo neſcit: atque inde eſt quod Datis praefectus claſſis ſub Xerxe Delum inſulam intactam

tactam reliquerit, utpote Soli ſeu Apollini ſacratam: ex Herodoti ſeptimo id retulit in I. Act. in Verrem Cicero. Caeterum de alio ה Chamanim genere a Joſia rege comminuto, neceſſario eſt obſervandum comma undecimum capitis XXIII. ſecundi Regum: verba ſunt, *Abolevit d nique* Joſias *equos, quos dederant reges Jehuda Soli, in introitu templi Domini, juxta tabernaculum Nethanmaelech eunuchi, qui* princeps *in ſuburbiis, & quadrigas ſolis combuſſit igne*: haec etiam *Chamanim* forſan dicenda. R R R. Kimchi, Salomon Jarchi, & Levi Ben Gerſom eum locum explicant de equis & curru, quibus, dum orientem ſolem adorabant, a templi introitu uſque ad tabernaculum Nathanmaelech ſolennem pompam ducebant. Intelligo magis equorum quadrigarumque fuſas imagines & ſoli ſacratas. Nam equus ſoli ſacer apud Perſas, & mactari ſolitus. In Graecos idem mos tranſlatus, ut Pauſanias ſcribit in Laconicis. Quadrigae etiam eidem antiquitus dicatae, velut τὸ τάχιςον τῷ ταχυτάτῳ θεῶν, ut verba ſunt Heliodori Aethiopicorum X. Tantundem habes apud Sextum Pompeium in *October*, &, ſi placet, conſulas Xenophontem Cyropaed. VIII. verum de equis illis & quadrigis ἐπέχω. Ad oſtium autem templi veri Dei illorum locus erat. Intra oſtii veſtibulum, orientem verſus, ſolem Judaei venerabantur. Ezechiel cap. VIII. *Et ecce juxta oſtium templi Domini, inter veſtibulum & inter altare erant quaſi viginti quinque viri, quorum terga erant ad templum Domini, & facies eorum ad orientem, adorabantque ſolem ad orientem.* Nam ſanctum ſanctorum parte templi Judaici occidentali collocatum erat, uti Chriſtianorum altaria verſus orientem. Templi oſtium ab oriente, contra quam Chriſtianorum mos eſt, qui ab occidente ſacraria introeunt, & in orientem verſi, more ab apoſtolis antiquitus tradito, DEUM VERUM & CHRISTUM ſuum publice invocant, non ſolum quod Chriſtus crucifixus occidentem, id eſt, ab oriente, ſpectaret, atque ita ab adorantibus in orientem quaſi ſuſpici poſſit; verum etiam quia, uti fulguris ab oriente in occidentem motus, ita magno illo, quem omnes expectamus, die, erit adventus Filii hominis: quod docetur a D. Matthaeo cap. XXIV. comm. 27. Viſendi ſunt, de plaga in quam ſe convertebant priſci & Judaei & Chriſtiani Deum invocantes, Clemens Alexandrinus Stromat. VII. Reſponſ. CXVIII. eorum quae Juſtino Martyri tribuuntur, Damaſcenus de Orthodoxa fide IV. cap. XIII. & Dionyſius Areopagita in Coeleſtis Hierarchiae cap. II. ubi qui ſacro lavacro ſuſcipiendus eſt, diabolum, occidentem verſus, ter ſolenni ritu, & quae ſunt ejus regni, ejurat, ac ſtatim Chriſtum in orientem adorat: qui mos etiam in Severo Patriarcha Alexandrino de ritibus Baptiſmi occurrit, item in ordine Baptiſmi ſecundum ritum Aethiopum. Uti Chriſtianis ita & priſcis idololatris fana ad eum modum extructa erant, ut ſupplicantes orientem ſpectarent; quod docet Vitruvius Architecturae lib. IV. cap. V. Illud etiam Pythagoram in mandatis reliquiſſe legitur. Sed vide Aſclepium Triſmegiſti prope finem. At in mandatis reliquit Mahumedes, ut ſui ad auſtrum converſi ſupplicarent; quod ait Zygabenus in Panoplia. Quid ſibi velint Rabbini cum *Nergal* aut Gallinam ſylveſtrem, aut Gallum gallinaceum fuiſſe aiant, prorſus ignoro: illud dicit R. D. Kimchi ad citatum ex Regum libro locum, hoc S. Jarchi. Ex Talmudicis ſcilicet hauriunt, quos ad hanc rem item citat autor Baal Aruch. Gallum ſolis avem optime norunt omnes, maxime ii qui Luciani Alectryona legerint: ſed id non ſufficit, ut delirare quis ſani judicii minus autumet Rabbinos, qui commentum hic aliud porro habent de Jacobo & Joſepho patriarchis, quaſi nempe vocabula illa in Geneſis capite XXX. 27. ubi de Jacobo ſermo eſt, & in capite XXXIX. 5. ubi de Joſepho verba fiunt, vocabuli & idoli conditores maxime ſpectaſſent. Alluſio mira eſt: videſis Gemaram capitis כל הצלמים in Talmudico libro ע״ז dicto.

CAP. IX.

ASIMA, *hircus. Samaritanos de eo traducunt mendacio contumelioſiſſimo Judaei. Doſitheus.* NIBCHAZ, TARTHAC; *hic aſinus, ille canis:* ANAMELECH, *mulus;* ADRAMELECH, *equus: ſed haec Rabbinorum fide. Genus foemininum horum pleriſque a LXX. tributum.*

HAmathitarum Deus ASIMA quid fuerit, non capio. Ebraei plerique hircum fuiſſe volunt; & Aben Ezra in praefatione ad Eſter, Pentateuchum ſcribit Samaritanos ab his verbis auſpicari, *In principio creavit Aſima.* Caeterum ob inveteratum in Samaritanos odium calumnia haec, atque ejuſdem farinae aliae, a Judaeis conſarcinatae ſunt. Verum eſt, Doſitheum Samaritanum Sacras Literas impie interpolaſſe, nec tamen, ut quid tam ridiculum attexeret, eo ſive ſtultitiae ſive dementiae deveniſſe. De Doſitheo quaedam Tertullianus libro de Haereſibus, Origenes adverſus Celſum lib. I. alii: ſed ſi de eo velis non ita vulgata, conſulas Eulogium Alexandrinum apud Photium Codice CCXXX. Vide, ſi placet, Druſium de tribus Sectis III. cap. II. Scaligerum de Emendatione lib. VII. Fl. Joſephum Orig. Judaic. IX. cap. ultimo. Et de Samaritanorum Pentateucho, vide Prologemena noſtra ad Marmora Arundelliana. D. Hieronymus in locis Ebraicis: *Aſima, oppidum in terra Judae* (hoc nomine Samariam includit) *quod aedificaverunt hi qui ad eam venerant de Emat*, id eſt, *Hamath.* Sed vero & Deum fuiſſe Aſima & Sacra Scriptura & citatus Joſephi locus oſtendunt. NIBCHAZ Avitarum Numen canis imaginem retuliſſe aiunt R R. D. Kimchi & Jarchi; TARTHAC figuram aſini, ADRAMELECH muli, ANAMELECH equi, putant ejuſmodi nugatorum aliqui. Sed ex antiquis refert Kimchi Adramelech pavonis effigie, Anamelech phaſiani aut coturnicis eſſe cultos. Unum Numen utroſque putamus

tamus nos, & ad Molechum jam retulimus. Et ſi totidem fuerint Numina, quot gentes, Nibchaz & Tarthac idem cenſeri etiam & unum debent. Totidem autem fuiſſe Numina vult diſerte Joſephus Ἀρχαιολογ. IX. cap. XIV. Ob quam rem vero Graeci interpretes & *Succoth Benoth*, & *Nergal*, & *Aſima*, & *Nibchaz*, & *Tarthac* genere pronuntient foeminino, & τῇ cuilibet eorum adjiciant, nihil habeo omnino dicere, praeterquam quod ἐικόνα forſan merito ſubintelligas: vix eſt enim, ut quae de ſexus communione diximus, locum hic poſſint habere.

CAP. X.

Nisroch, *Aſſyriorum Numen.* Μεσεράχ. Ἀσαράχ. Rimmon. Ῥάμαν.

Nisroch Deus memoratur II. Reg. cap. XIX. comm. ult. & Eſaiae cap. XXXVII. Numen erat Aſſyriorum; templum ejus, ut videtur, in Ninive. In libro Regum vocant cum LXX. Seniores Μεσεράχ, in Iſaia Ἀσαράχ. De eo praeterquam quae in his locis leguntur, me nec quidquam ſcire nec hactenus legiſſe fateor; uti nec de Rimmon, cujus item nomen & templum tantummodo ſcimus apud Syros fuiſſe, ex II. Reg cap. V. רמון *Rimmon* lingua ſancta *malum Punicum* ſignificat; & Venerem denotari putat N. Serarius, quod poma Veneri dicata, ejuſque ſimulacra non ſine illo fructu ſaepiſſime ſacrentur; quaſi *Pomona* aut *Pomum* cognominaretur. Ego velim *Rimmon* magis a רום dictum, quod *excelſus* ſonat, atque hoc modo idem foret quod *Elioun* Phoenicum Numen, quod in Prolegomenis meminimus. Unde ex Philone habet Stephanus περὶ πόλεων in Λαοδίκεια, Ῥάμαν τὸ ὕψος denotat: & Heſychio Ῥαμὰ eſt ὑψηλὴ, & Ῥαμάς, ὁ ὕψιστος Θεός.

CAP. XI.

Thammuz. Θαμμοὺς. Θαμμοὺζ· *quid de eo Rabbini. Propheta Thammuz. Tekupha Thammuz. Adonis dictus. Adonis,* Κίρις *&* Κῦρις *vocatus. Venus & Adonis Syris ante alios culti. Abobas Perſaeorum. Judaeos a vicinis ſive Aſſyriis ſive Phoeniciis accepiſſe: ritus plangentium & reperientium Adonim apud Alexandrinos & Byblienſes. Adonis a Venere & Proſerpina alternis vicibus in deliciis habitus. Oſiris, Adonis, Thammuz, idem.* Εὑρέσεως *feſtum AEgyptiis. Vagus AEgyptiorum annus.* Ζήτησις *feſtum. Cur Thammuz Adonis nuncupatus, conjectura. Solem cogitabant ii, queis haec ſacra primum in uſu. Manilius explicatus. Thammuz, nomen AEgyptium. Thaumus, Mars. Thamud. Thamuz rex. An Pharaoh, qui ſub exitu regnavit, Thammuz dictus. In occulto Pantheo colebant omnigena Numina Iſraelitae, qui Troglodytae Philaſtrio dicti.*

Ad portam templi aquilonarem, mulieres conſidentes, ſolennibus lamentis, Thammuz plangebant: Ezech. VIII. comm. 14. *Et introduxit me ad oſtium portae domus Domini, quae eſt ad Aquilonem, & ecce ſedebant ibi mulieres plangentes Thammuz.* Scribitur תמוז, & a LXX. interpretibus Θαμμοὺς, aliis Θαμμοὺζ. Codices aliquot Arabici pro *Thammuz*, habent, neſcio quo pacto, *Judam*, ut notat Ribera. Certe in Arabica bibliothecae Arundellianae verſione ليَاموز الصنم *Liamuz idolum* legimus, proculdubio pro التَّاموز *Althamuz*, quod ibi depravavit librarii negligentia. Variae de Thammuz ſunt opiniones. Putarunt nonnulli imaginem fuiſſe, in cujus oculos plumbum imponeretur, & quae admoto igne & plumbo liquefacto, flere videretur: refert D. Kimchi. Caeterum, ex vetuſtiſſimis Orientalium monimentis, narrat Rabbi Moſes AEgyptius, In Moſe Nebochim, prophetam idolorum fuiſſe, qui dictus eſt Thammuz: fallit Latinus codex, qui *Tamut* habet. *Thammuz*, ait ille Moſes, *cum praedicaret cuidam regi, ut ſerviret ſeptem ſtellis & ſignis duodecim, praecepit rex eum interfici gravi morte. Nocte vero mortis ipſius convenerunt omnes imagines ab extremis terrae in palatio Babylonis* (ſeu templo) *ad imaginem auream* [magnam] *quae ſcil. erat imago ſolis; & pendebat inter coelum & terram, & proſtravit ſe in medio palatii, & omnes imagines circumquaque, & narravit eis quicquid contigerat Thammuz. Imagines vero flebant & lamentabantur per totam noctem. Mane autem facto evolaverunt omnes imagines ad palatia ſua uſque ad extremum terrae.* Ab hac, ſive hiſtoriam ſive fabulam dicas, origine, planctum τοῦ Thammuz perit ille, ſubjungitque, *Et conſuetum eſt quotannis in principio diei menſis Thammuz lamentari & flere ſuper* Thammuz. *Nunc ergo appone cor tuum, & vide cujus intellectus erant homines in tempore illo. Haec autem narratio de Thammuz eſt antiqua minus in gente Zabiorum.* Menſis autem Thammuz eſt qui Latinis *Junius*, ratione diſcrepantis Juliani & Judaici anni habita. Et ſolis in Cancrum introitus aſtronomis Judaeorum *Tekupha Thammuz*, id eſt, *revolutio*, ſeu *periodus Thammuz* appellatur. Latinorum plerique D. Hieronymum ſecuti, Adonim in eo Ezechielis loco intelligunt, quaſi Adonidis luctus, poetis celebratiſſimus, iis in more fuiſſet. Certe D. Hieronymus in Commentariorum III. ad Ezechielem, Adonim interfectum ab apro, e fabulis notat, idque menſe Junio; atque inde Adonim Thammuz nominatum: revixiſſe autem, & anniverſariam ei celebratam ſolennitatem eſſe, *in qua*, ait ille, *plangitur a mulieribus quaſi mortuus, & poſtea reviviſcens canitur*

nitur atque laudatur: & autor Chronici Alexandrini; Θαμμοὺζ, ὅπερ ἑρμηνεύεται Ἄδωνις, ubi de Ezechielis prophetia loquitur. Aſſyriis & Phoeniciis Numen habitum Adonim nemo ignorat: vide quae de eo, & Venere Aphacitide, ſupra notavimus. Ipſum nomen item eſt a Syrorum dialecto. *Adonis* enim *Dominus*, uti *Adon*, denotat. Heſychius, Ἄδωνι, δεσπότης ὑπὸ Φοινίκων unde Laconibus Κίρις & Κῦρις Adonis dictus, id eſt, Κύριος, eodem teſte. Et Ptolemaeus de Orientalibus qui Trigono ſubſunt Aquilonari, *Venerem adorant & Martem Adonim ſeu aliter eum appellantes*, καὶ μυστήριά τινα μετὰ θρήνων ἀποδιδόντες αὐτοῖς, id eſt, *Et myſteria eorum cum planctu celebrant. Martis* ſive *Adonidis* incerta ſatis nomina ait, recte: nam Perſaei hunc ipſum *Abobam* vocabant. Heſychius, Ἀβωβᾶς, ὁ Ἄδωνις ὑπὸ Περσαίων. Perſaei autem, a Perſa urbe ad Euphratem ſita. Lamenta item Phoeniſſarum, dum quaerebant, & gaudia, poſtquam repetibant Adonim, luculentis ſervantur teſtimoniis. Non mirum igitur Judaeos a vicinis & traxiſſe, & nomen in *Thammuz* mutaſſe; maxime cum ſolennis etiam idem fuerit ritus in AEgypto, plurimique in Judaea, ſub id tempus, AEgyptii, & Judaei AEgyptienſes. Alexandrini enim eo ipſo die, quo feſtum Planctus ſive Ἀδωνιασμῷ apud Byblienſes in Phoenicia eſt celebratum, quotannis epiſtolam olla ſeu vaſe, junceo aut papyraceo incluſam, peractis rite ceremoniis, in mare mittebant, quae ſponte Byblum ferebatur, & repertum Adonim nunciabat. Hoc quam primum acceperint Byblienſes, quae expectabant, mulieres, gemitus & lamenta ob amiſſum Adonim & jam denuo repertum in ſacra commutabant gaudia, miraque laetitia quod reliquum erat feſti, Deum excipientes, peragebant. Idem Procopius in Eſaiam, ad cap. XVIII. Κεραμίου λαβόντες Alexandrini ἐνέβαλλον ἐπιστολὴν πρὸς τὰς ἐν Βύβλῳ γυναῖκας, ὡς εὑρεθέντος Ἀδώνιδος· ἐπισφραγίσαντες ἐνέβαλλον τῇ θαλάττῃ τελετάς τινας ἐπ' αὐτῷ ποιούμενοι, καὶ, ὡς οἱ πέμποντες ἔλεγον, αὐτομάτως εἰς Βύβλον ἀπεκομίζετο, καὶ πέρας θρήνων τῶν ἐκεῖ γυναιξὶν ἀπειργάζετο. Eiſdem fere verbis rem explicat D. Cyrillus lib. II. tom. II. in Eſaiam. Vas illud ſeu ollam *caput papyraceum* vocat Lucianus, libro de Dea Syria, Βυβλίνην κεφαλὴν, eamque diebus ſeptem ex AEgypto Byblum, ait, mari ac vento divinitus praeparatis, tranſvehi ſolitam. Adonim autem ab apro occiſum adamavit Proſerpina, uti ſuperſtitem Venus, quae cum inferos enixe deprecaretur, ut vivus reſtitueretur amaſius, ac ejus amplexibus ipſa denuo bearetur, invidente Proſerpina, tandem eſt tranſactum, ut alternis vicibus utraque Dea juvenis amore frueretur: an tamen ut ii volunt, qui ſex menſes Proſerpinae, totidem Veneri, an ut alii, qui utrique totum tribuunt annum, non ſatis conſtat. Has habet opiniones ſcholiaſtes ad Theocriti Eidyll. III. & ad Adoniazuſas, ubi poeta:

—— Ἄδωνιν ἀπ' ἀενάω Ἀχέροντος
Μηνὶ δυωδεκάτῳ μαλακαίποδες ἄγαγον Ὧραι.

Adonim ſcribit ab inferis reducem, menſe duodecimo: & in Orphei, qui dicitur, hymnis ad Adonim:

Σβεννύμενε λάμπων τε καλαῖς ἐν κυκλάσιν ὥραις.

Quod Scaliger vertit, *Occaſe & redivive ſtatis vertentibus annis:* vide Bionem Idyll. α. Ovid. Metamorph. X. Atqui & mors ejus, quam ἀφανισμὸν appellabant, & reditus, quem εὕρεσιν, uno eodemque menſe AEgyptiis celebrabantur, & ſemel quotannis; menſe nempe Athyr, qui poſt annum Nabonaſſareum, ab Auguſto fixum, in Novembrem Julianum incidit. Eundem enim Oſiridem & Adonim intelligunt omnes. Mortem autem Oſiridis & reditum item eo tempore celebrata ſcriptum reliquit Plutarchus: & vetus Romanorum Calendarium in Novembri *Heureſin* feſtum habet, repertum Adonim ſive Oſiridem denotans, & ab AEgyptiorum moribus propagatum. Athyr AEgyptiorum fixus, procul, ut vides, abeſt ab Ebraeorum menſe Thammuz, id eſt, Junio, in quo, luctus & εὕρεσις (ita certe videtur) τοῦ Thammuz. Nec tamen impingat hic autorum quis imperitus, quaſi ob feſtorum apud has gentes diſtantiam, tamque diverſa tempora, planctus AEgyptiorum, dum Oſiridem inveniebant, lamentaque Judaeorum nil omnino commune haberent: alia res eſt. In anno enim vago AEgyptiorum nullum erat feſtum, nullus menſis, ut docti ſciunt, qui non unumquemque non menſem ſolum Julianum, verum & diem totius anni pertranſibat in magna illa CIↃ. CD. LX. annorum periodo: de qua re jam diximus. Poſtquam autem figeretur ab Auguſto annus, feſta ſua unuſquiſque menſium retinuit, ea ferie, ea anni tempeſtate, qua tunc erant peragenda: fixo anno, figebantur menſes, & feſta. Judaeorum autem annus non ita vagus menſem Thammuz ab aeſtivo ſolſtitio nunquam diſterminabat. Eadem igitur ſacra, &, ob eundem, planctus ille utriſque videntur fuiſſe; & AEgyptiis, menſe Athyr vago, ad morem patrium, Judaeis menſe fixo Thammuz: vide Plutarchum de Iſide, & Lucianum libello quem jam laudavimus. Ab AEgyptiorum autem more de literis junco incluſis & per mare Byblum tranſmiſſis, interpretatur Procopius illud Jeſaiae cap. XVIII. comm. 2. *Mittens per mare legatos, & in vaſis junceis per ſuperficiem aquarum.* Ἐπιστολὰς βυβλίνας habent illic Seniores ſeptuaginta. Feſtum erat aliud AEgyptiis, quod ζήτησις Oſiridis dicebatur, atque in menſem Paophi, qui nimirum Athyr antevertit, incidebat, circa aequinoctium autumnale. Ut haec omnia plangentibus Thammuz ſatis aptemus, priſcorum monimenta non ſuppetunt: quae potuimus de hac re, ſcripſimus. Cur vero Adonim *Thammuz* vocarint non ſatis ſcio. Cum tamen *Adonis* pro Sole ſumatur, qui tunc maxime ſuas exercere videtur aquilonaribus vires denuo reparatas, dum Cancrum menſe Thammuz peragrat, a menſe ad Numen, an a Numine ad menſem tranſlatum nomen videatur? Neque aliud cogitarunt ii, qui primum has naenias inſtituerunt, quam Solis acceſſum & receſſum, quem ut amiſſum

ſum nunc lugebant, & renatum laetis excipiebant auſpiciis. Ita rudiores olim & qui ſimpliciorem vitam degebant, priuſquam ab aſtronomis leges ſiderum didicerant. Manilius lib. I. hoc idem vult :

Nam rudis ante illos nullo diſcrimine vita
In ſpeciem converſa, operum ratione carebat,
Et ſtupefacta novo pendebat lumine mundi.
Tum velut omiſſis moerens, tum laeta renatis
Sideribus, varioſque dies, incertaque noctis
Tempora, nec ſimiles umbras, jam ſole regreſſo,
Jam propiore, ſuis poterat diſcernere cauſis.

Vide, ſi placet, Firmicum de Myſteriis cap. II. Utrum Thamud propheta ſaepiuſcule in Alcorano memoratus, Tzaledi frater (תמוד exaratur, & Θαμοὺδ Euthymio Zygabeno) an item Thamus AEgypti rex, tempore Theut, ad hunc noſtrum ſpectent neſcio : hujus meminit Plato in Phoedro. Idque etiam nominis haud AEgyptiis inuſitatum fuiſſe oſtendit Thammus ille in hiſtoria Panis demortui apud Plutarchum in περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων. Macedonibus forſan ex Orientalibus hiſce ſacris Thaumus pro Marte innoteſcebat : hoc nomine enim Martem eos vocaſſe ſcribit Heſychius. Temere affirmat Philaſtrius *Thamuz* (ita enim lego, non *Thamur*, quod depravatus nimium in quamplurimis aliis codex ejus in lucem editus habet) *filium fuiſſe regis Gentilium, cujus Judaeae mulieres ſimulacrum cum fletibus adorabant, impietatemque Gentilium colentes, ei offerre ſacrificia non deſinebant*. Adjicit autem, quaſi ex AEgypto nomen peteret, *Thamuz eum Pharao ille dicebatur rex AEgyptiorum, qui ſub beato Moſe AEgyptiis praeſidebat illo tempore*. Atqui nonnullis *Chencheres* appellatur, qui ſub exitu, in AEgypto Pharao regnabat, undecimus nempe decimae octavae dynaſtiae Dioſpolitarum. *Acherres* aliis, ejuſdem dynaſtiae duodecimus. Aliis *Petiſonius* (qui Peteſiontius nominatur in excerptis illis barbare verſis ex Euſebii Chronico & inter Scaligerani editis) *Tuthmoſis* denique, ſive *Themoſis* etiam, nuncupatur. Vide, ſi placet, Manethonem apud Joſephum, Euſebium, Theophilum Antiochenum, Ptolemaeum Mendeſium apud Tatianum, & Cedrenum. Verum a Themoſi (uti vocatur in Joſepho adverſus Appionem) id, quod de Pharao Thammuz adſert, Philaſtrius hauſit : haud ita diſtant vocabula. Sed Themoſin aliquot ſeculis Moſe priorem fuiſſe volunt chronologi accuratius putantes. Eodem, quo memoratur Thammuz, Ezechielis capite, ſingularis etiam cultus mentio fit, quae aegre, ni fallor, alibi reperitur : id eſt, Troglodytarum, uti eos appellat Philaſtrius, ita illi dictos quod ſive in ſubterraneo ſpecu ſeu occulto antro omnigenas Numinum effigies, velut in Pantheo, adorabant. Verba ſacra ſunt, *Duxit igitur me ad oſtium Atrii, & vidi, & ecce erat foramen unum in pariete. Et dixit ad me, Fili hominis, fode, quaeſo, parietem. Et perforavi parietem, & ecce oſtium unum. Et dixit ad me, Ingredere, & vide abominationes peſſimas, quas ipſi hic faciunt. Ingreſſus igitur ſum, & vidi, & ecce, omnis ſimilitudo reptilium & animalium abominabilium, atque univerſa idola domus Iſrael ſculpta in pariete circumcirca. Et ſeptuaginta viri de ſenioribus domus Iſrael, & Jaazaniahu filius Saphan ſtabat in medio eorum, qui ſtabant coram idolis, & unuſquiſque habuit thuribulum ſuum in manu ſua, & vapor nebulae de incenſo aſcendebat.* Picta autem animalia illa in templi parietibus eſſe intelligit B. Hieronymus ; *Non ſolum*, inquit, *idolum zeli* (quod paulo ante Ezechieli memoratur, & militiae, ni fallor, coeli erat ſtatua a Manaſſe rege dicata in II. Reg. cap. XXIII. comm. 5.) *ſtabat in introitu portae aquilonis, ſed & omnes templi parietes diverſis idolorum imaginibus pingebantur, ut nulla eſſet beſtia, quam non parietis pictura monſtraret.*

CAP. XII.

NEBO *Mons cognominis : in Aſſyriorum reperitur nominibus. Pro eo habent* LXX. *Dagon.* Νεβὼ. Ναβὼ. *In Dibon cultus Nebo.* MERODACH. *Mardocempad.*

NUMEN erat etiam *Nebo* ſeu *Nabo*. Eſaiae cap. XLVI. *Cecidit Bel, ſuccubuit Nebo. Nebo* autem in Jeremiae cap. XLVIII. comm. 1. eſt Moabitidis regionis urbs, & Deuter. XXXII. comm. 49. montis Abarim cacumen. Ab urbe an a monte cognomine dictus *Nebo ?* Ad deſignatum Eſaiae locum D. Hieronymus : *Nabo & ipſum idolum eſt, quod interpretatur prophetia & divinatio, quam poſt Evangelii veritatem in toto orbe conticuiſſe ſignificat.* Veſtigia hujus Numinis item habes in *Nabuchadnezar, Nabuzardan*, Babyloniorum *Nabonito, Nabonaſſaro* (quem meminit Ptolemaeus in Mathematica Conſtructione) *Nabonabo*, & hujuſmodi aliis. Supra enim admonuimus Deorum nomina principum nominibus uti bona omina ſaepiſſime adjecta. Quam ob rem pro *ſuccubuit Nebo* in Eſaia LXX. habeant συνετρίβη Δαγὼν, mihi non conſtat. Sed poſt ea, quae attulimus D. Hieronymi verba, ſequitur, *Sive juxta* LXX. *Dagon, qui tamen in Ebraico non habetur. Et eſt idolum Aſcalonis, Gazae, & reliquarum urbium Philiſtim.* Aſſyrium autem fuiſſe Numen, ea quae citavimus nomina oſtendunt. Symmachus Νεβὼ, Aquila & Theodotio Ναβὼ eum vocabant. Verum & Nebo alibi in veneratione habitus, quam in cognomine monte ſeu urbe eſſe videtur. In Dibon, inquam, Moabitarum item urbe, de qua Numer. XXI. comm. 30. & Jeſaiae XV. comm. 2. ubi *Fanum in Dibon* memoratur & planctus על-נבו *Azhal-Nebo*, id eſt, *propter Nebo*. Atque inde eſt quod Heſychius habet, Δηβὼν, τόπος ἐν ᾧ ἵδρυται ἱερὸν Μωαβιτῶν, id eſt, *Debon, locus ubi fanum Moabitarum ſacratur.* LXX. autem Seniores in Eſaiae loco jam dicto, ἀπολεῖται γὰρ ἡ Νεβὼν, ὅπου ὁ βωμὸς ὑμῶν id eſt, *Vaſtatur Nebon, ubi altare veſtrum :* an Δεβὼν legendum

gendum ibi? videtur ſane: nam Nebo, in eodem commate, iis eſt Ναβὰ τῆς Μωαβίτιδος. Certe haud alium Nebo a Chamos & Belo Phegorio jure forſan putes. Vide quae ex D. Hieronymo citamus ad extremum capitis V. ſuperioris Syntagmatis. Inter Babyloniorum item Deos cenſetur MEROOACH Jeremiae cap. L. ubi LXX. habent Μαιωδάχ. Quid fuerit *Mero* aut *Merodach* nondum eſt compertum. Reperitur in Regum nominibus, in *Evilmerodach*, *Mardocempad*, *Mardocente*, & ſimilibus. Mardocempad, apud Ptolemaeum in Mathematica Conſtructione, is eſt qui *Merodach Baledan* Jeſaiae cap. XXXIX. 1. appellatur.

CAP. XIII.

SESACH. Σακέαι ἡμέραι. *Feſtum Saceum, uti Saturnalia. Lous menſis. Zogana unde. Athbaſch Rabbinorum. Diana Perſica. Sacaea & Saceia, a Sacis devictis, ut alii volunt.* Βαᾶγις *feſtum Aſſyriorum.*

SESACH Numen eſt apud Jeremiam cap. XXV. comm. 26. & LI. comm. 41. Ab eo (ſic volunt viri doctiſſimi) *Sacea*, feſtum Babyloniorum, dicta, ſeu ἡμέραι Σακέαι, uti apud Romanos *Saturnalia* a *Saturno*. Atque ut Saturnalibus, ſervis epulantibus ſamulabantur domini, ita & in diebus Saceis; qui quinque erant continui, quorum primus erat dies XVI. menſis Loi. De priſco autem hujus in anno loco ſatis incerta tradunt autores: videſis Joſephum Scaligerum in l. de Emendatione Temporum, pag. 45. & Dionyſium Petavium de Doctrina Temporum lib. I. cap. XXVI. De feſto autem & menſis quo celebrabatur die, teſtimonium Beroſi Chaldaei ab injuria temporis ſervavit Athenaeus Dipnoſoph. XIV. Βήρωσσος, inquit ille, ἐν τῷ πρώτῳ Βαβυλωνιακῶν, τῷ Λώῳ μηνὶ ἑκκαιδεκάτῃ φησὶ ἄγεσθαι ἑορτὴν Σακέαν προσαγορευομένην ἐν Βαβυλῶνι ἐπὶ ἡμέρας πέντε, ἐν αἷς ἔθος εἶναι ἄρχεσθαι τοὺς δεσπότας ὑπὸ τῶν οἰκετῶν, ἀφηγεῖσθαί τε τῆς οἰκίας ἕνα αὐτῶν ἐνδεδυκότα στολὴν ὁμοίαν τῇ βασιλικῇ, ὃν καὶ καλεῖσθαι Ζωγάνην· μνημονεύει τῆς ἑορτῆς καὶ Κτησίας ἐν δευτέρῳ Περσικῶν· Hoc eſt, *Beroſus in primo Babylonicorum refert*, XVI. *die menſis Loi feſtum Sacean dictum Babylone dies quinque celebrari. In his morem eſſe, dominos parere imperio ſervorum: praeeſſe autem familiae eorum unum veſtem regiae ſimilem indutum; hunc Zoganen nuncupari. Feſtum memorat etiam Cteſias in ſecundo Perſicorum.* Claſſici mehercule autores Beroſus & Cteſias de rebus Aſiaticis. Servi autem nomen, qui feſto praefuit, & *Zogana* hic dicitur, Chaldaicam petit originem. Nam סגן SEGAN, *praefectus* eſt in ea dialecto. De Sacaeis item locus inſignis eſt apud Dionem Chryſoſtomum in Oratione IV. περὶ βασιλείας. Idolum, ut videtur, Babyloniorum erat Seſach aut Sach, atque inde eſt quod regem Seſach, & ipſam urbem, eodem nomine, meminerit propheta. *Quomodo*, inquit, *capta eſt Seſach?* Nam Bel, Merodach, Melcom, & qui ſunt id genus alii, pro ipſa gente, ſeu populo, a quo in veneratione habiti ſunt, capitibus tribus praecedentibus ſaepe accipiuntur: ita de Babyloniis Seſach capio. Et magnus ille Scaliger in notis ad Beroſi fragmentum, feſta illa quae commat. 39, & 57. capitis LI. memorantur, ſacros, quos diximus dies putat denotare, non epulas Baltazaris (de quibus Danielis hiſtoria) uti ſentit vulgus chronologorum. Prophetiam enim illam ad Babylonem refert a Cyro captam, cum ſcilicet, ut teſtis eſt Herodotus, tota urbs choreis & oblectationibus occupata feſtum ageret. Optime ſane convenit ſtragem & gentis captivitatem a S. Sancto ſub ejus Numinis vocabulo deſignari, cui, dum flagellum illud Dei Opt. Max. erat merito expectandum, celebrarent ſacra: vide Herodotum lib. α. Sed vereri poſſit quis merito, ut aliud omnino quid de Seſach ſatis innoteſcat, quam Numen duntaxat hoc nomine Babyloniis fuiſſe cultum. Saceos dies ei ſacros conſtanter adſerere non ita facile eſt. Judaei tantummodo ad modum quem *Athbaſch* vocant, *Seſach* denotare volunt Babel. *Seſach* enim ſcribitur ששך, *Babel* בבל. A Tau regrediendo, ordinata elementorum ſerie, ſi pro ב bis ſumas ש, & pro כ, ל, ex *Babel*, *Seſach* fiet: ſed vix riſum hic forſan teneas. Atqui etiam *Athbaſch* iſthoc meminit & ad hanc rem amplectitur D. Hieronymus in comment. 5. ad Hieremiam. Dies vero Sacei mirum eſt quin idem fuerint cum feſto illo Perſarum *Sacaea* dicto, quod ob victoriam in Scythas, qui univerſi *Sacae* Perſis appellabantur, Cyrus memoratur inſtituiſſe, & Anaitidi (hoc nomine vocabatur Diana Perſica; quae & *Zaretis* nuncupata) Numini patrio ſacraſſe. Ipſum enim victoriae diem Anaitidi dicaſſe eum ſcribunt, & ubicunque Deae fanum eſſet, ibi & ſanciviſſe, ut Sacaea celebrarentur, velut Bacchanalia interdiu noctuque ad morem Scythicum ordinata, compotantibus viris foeminiſque, & laſcivientibus: refert Strabo lib. XI. cui feſtum τὰ Σακαῖα & τῶν Σακαίων ἱερὰ nominatur; atque idem fere habet Euſtathius ad Periegeten, qui diem ipſum victoriae, unde feſti initium, Σακαίαν dictum ait a Cyro. Babylonios ſane, poſtquam Orientis imperium obtinuerant Perſae, cum Dea ipſa feſtum etiam, ad ſacram autoris imperii item memoriam, in mores ſuos recepiſſe, & numerum dierum quinario (quemadmodum Caligula Caeſar Saturnalia) terminaſſe, & ſcenicum ſervorum imperium, alia, ut fit, rituum cumulo adjeciſſe, non abſonum eſt. Atque ex his Sacaeis forſan Beroſi & Cteſiae Σακέας ἡμέρας potius intelligendas quis exiſtimet; quae ad Seſach ita non poſſunt referri, quippe quod Cyro antiquius eſt nomen in Sacris Literis. Verum ex Aſſyriorum ſeu Babyloniorum antiquiſſimis ritibus originem Sacaeorum dierum & Cyro longe vetuſtiorem petendam eſſe, ipſis Beroſo & Cteſia autoribus, mihi eſt perſuaſiſſimum: inde colligo, quod non modo Beroſus libro primo, ubi ſcilicet de reconditiſſimis Babyloniorum monimentis egit, eos collocaſſet, ſed etiam Cteſias diu ante quam ad Cyri imperium aut res Perſicas devenerat, inter Babyloniacas & Aſſyriacas enumeraſſet: ex hujus enim quinto citatur quod habet ſupra Athenaeus. Caeterum nihil de Cyro ille, nihil de Sacis, de Perſis

nihil in prioribus ſex libris ſcripſit, ſed tantummodo ea quae Perſicum Imperium praeceſſerunt. Id qui integram ejus hiſtoriam, quae temporis injuria periit, diligenter perlegit, teſtatur Photius in Myriobibl. Cod. LXXII. Sacarum etiam cladem ſub Cyro libris ſuccidaneis meminit, neque tamen de hoc feſto occurriſſe quid ibi obſervavit Photius; nec in eadem hiſtoria apud Herodotum quid ejuſmodi reperitur. Liquido mihi hinc conſtare videtur Σακέας ἡμέρας & Σάκαια Cyro multis ſeculis, ſi fides hiſce ſcriptoribus, vetuſtiora eſſe: nec ſine ambigua de ea re ſententia, Strabo quod habet, retulit. Non igitur tanti ſunt quae habet ille aut exſcriptor Euſtathius, quin ad *Seſach*, id eſt, originem Aſſyriacam ſeu Babylonicam, atque multo vetuſtiorem, Σακαίας ἡμέρας referantur. Ab hac forſan Dea, *Sacas* nomen eſt Babylonicum apud Jamblichum Syrum, non Juliani παραβάτου praeceptorem illum, ſed qui CC. circiter annos ante eum floruit. Ipſe & Babylonios Σακχούραν vocare ἐγγαστρίμυθον ſcribit, quemadmodum Graeci *Euryclea* nominant. An quod ab hoc Numine vaticinia fuerint, ideo *Sacchuran* vatem dixere? viderint doctiores. Habet quod adnotamus, Jamblichus in rebus Amatoriis de Rhodane & Sinonide apud Photium in Myriobiblo Cod. XCIV. Tanquam a Scythis tantummodo aut Sacis (qui Scythae etiam merito dicti ſunt) originem habuerit feſtum Sacaea, id etiam Σκυθικὴν ἑορτὴν appellat Heſychius. Neque aliud fortaſſe erat feſtum illud Βακάγης Aſſyriis dictum, quod a פג *Pag* deduci poteſt, id eſt, *laetari*. Mira enim ſummaque, & quae feſtum, ante alias animi relaxationes, denominaret, laetitia celebrabantur dies Sacaei. Βακάγου memorat, quem laudamus, Heſychius. Utrum cum diebus Saccis quid fuerit τῷ Σεχὲς, nempe Babyloniorum Mercurio, commune, ſtatuere nequeo: certe vocabulorum ſoni ſatis adfines ſunt: & liberum eſto cuique ſuum hic judicium. Heſychius; Σεχὲς, ὁ Ἑρμῆς ἀστὴρ, Βαβυλώνιοι.

C A P. XIV.

Ciun, *Saturnus Arabibus. Raiphan. Rephan. Remphan. Adſini elementorum figura hallucinati ſaepe Graeci Bibliorum interpretes.* Ἀμαύρωσις. Τύφλωσις. *Chon. Hercules AEgyptius. Gigon.*

CIUN imago occurrit apud Amos v. comm. penult. *Portaſtis tabernacula Molech veſtri* (ſeu *Milcom*) *& Ciun imaginem veſtram, ſtellam Deorum veſtrorum* (ſeu *Dei veſtri*) *quas* (aut *quam*) *feciſtis vobis.* Notat Aben Ezra Perſis & Arabibus (lingua Iſmaelitica) כיואן *Civvan* dictum eum quem Ebraei *Sabathi*, id eſt, Saturnum, appellant. Ebraice exaratur כיון, ſed D. Stephanus Protomartyr *Ciun imaginem veſtram*, &c. apud D. Lucam Act. VII. comm. 43. ita vertit, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν Ῥεφάν, τοὺς τύπους, οὓς ἐποιήσατε προσκυνεῖν αὐτοῖς· quae eadem habent LXX. Seniores, praeterquam quod nonnullis exemplaribus Ῥαιφὰν ſubſtituitur, & προσκυνεῖν omittitur. Novi Inſtrumenti codices ſunt etiam, queis Ῥεμφὰν legitur: & Origenes lib. V. locum illum citans habet Ῥομφᾶ. Et Remphan ſeu Romphan volunt aliqui, quaſi a רעם פעם *Ragham Pagham* id vocabuli deduceretur, & tanquam *Jovem altitonantem* ſignificaret. Pro Ῥεφὰν ſtant plerique codicum vulgatorum: atque ita legebant & Syrus & Arabs interpretes. Joannes Druſius audacter; *Eſſet*, ait ille, *Chevan* (ſic legit כיון) *niſi manus aberrans maluiſſet ſcribere* Ῥεφὰν, *ρ pro κ· aut forte ipſi interpretes legerunt* רין *pro* כין. Sane interpretes Graecos ſaepius hallucinatos elementorum Ebraicorum ſive adfini figura, ſive mala ſcriptione, quaedam ita vertiſſe, ut ob eam ſolummodo rem ab Ebraica veritate aberraſſe videantur, plurimis poteſt demonſtrari. De elementis ו pro י, ר item pro ד, ab iis ſubinde perperam ſumptis, & id genus aliis, monet D. Hieronymus ad Oſeam ſaepius, & alibi. Sed piaculum eſto tale quid de iis, qui, Spiritu Sancto dictante, ex Veteri Inſtrumento ad rem Chriſtianam promovendam quid adduxere. Aquila & Symmachus retinuere vocem *Ciun*. Theodotio tranſtulit ἀμαύρωσιν, & Theophylactus ad Acta, τύφλωσιν, hic *caecitatem*, ille *obſcuritatem*. In loco autem iſto Amos prophetae obſcuro me tam caecutire ſentio, ut nihil omnino videam. Quod afferunt nonnulli de Hercule AEgyptiorum lingua *Chon* dicto, haud ita placet, ut in eo τὸ *Ciun* repertum eſſe opinemur. De Hercule illo ex Antiocho Syracuſano Xenophanis filio Lilius Giraldus in X. & ad ſignatum Actorum locum Theodorus. Neque vero ita conſtat Herculem AEgyptium ea voce denotari. Qui primus tradidit, *Chon* forſan male a mutilato τῷ Γιγῶν (quod nonnullis veterum Hercules AEgyptius eſt) Syracuſis accepit. Heſychius; Γιγνῶν, οἱ δὲ Γιγῶν, Πάταικος, Ἐπιπάταικος, Τραπέζιος· οἱ δὲ, Αἰγύπτιον Ἡρακλέα· id eſt, *Gignon, nonnullis Gigon, Pataecus, Epipataecus, Trapezius: aliqui Herculem AEgyptium intelligunt.* Nobis quid *Gigon*, quid *Pataecus* hic fuerit, ſatis innoteſcere diffitemur: de hoc Heſychii loco vide Syntagmatis hujus extremum.

C A P. XV.

Acervus Mercurii. *Margemah.* Ἑρμαῖοι λόφοι. Ἑρμαῖα. Mercurius Ἐνόδιος. Ἑρμαιεῖς. *Unde primitus apud Graecos acervi Mercurio ſacri. Merkolis. Margemah quid, & unde dictum.*

IN Proverbiis Salomonis cap. XXVI. comm. 8. nimirum editione veteri, *Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurii, ita qui tribuit inſipienti honorem.* Ebraica veritas habet, במרגמה id eſt, *in Margemah*, ex qua voce *Mercurium* formarunt, uti vides, priſci; tametſi Graeci interpretes, Chaldaeus paraphraſtes, recentiorumque plerique fundam ibi intelligant. De verſione non hic diſputandum. Gentium ſacra ibi intelligit Beda, & ita explicat, *Qui inſipienti*, id eſt, *haeretico, honorem docendi confert, non minus*

delinquit,

deſtituit, quam qui Deos ac delubra gentilium cultu venerantur inani. Videſis item Joannem Sarisburienſem libro V. de Nugis Curialium, cap. VII. Quid autem *acervus Mercurii* ibi denotet, breviter enarrandum. A ſacro enim ritu erat id, ad quod interpres digitum intendit, & ab Orientali cultu. Erant apud priſcos Ἑρμαῖοι λόφοι, ſive *lapidum acervi Mercuriales*, ſeu Ἕρμαια, viis publicis & compitis ad itinera demonſtranda congeſti, quos tranſeuntes viatores crebro lapidum jactu in Mercurii honorem augebant. Mercurius enim, id eſt, Hermes, viarum praeſes erat, & ἐνόδιος dictus, quem maxime ſuperum fore iratum, ſi quis viam erranti comiter non monſtraverit, canit Theocritus Idyll. κε.

—— κεχολῶσθ,
Εἴ κεν ὁδοῦ ζαχρεῖον ἀνήνηταί τις ὁδίτην.

Dicuntur acervi illi Ἕρμακες Nicandro, & de eis Epigramma eſt Antholog. IV. cap. XII. intelligendum:

Ἱερὸν Ἑρμείη με παρεςείχοντες ἔχευαν
Ἄνθρωποι λίθινον σωρὸν ——

Cultus eorum exprobratur Oraculis Sibyllinis, in prooemio:

Κἂν παρ' ὁδοῖσι λίθων συγχώματα, ταῦτα σέβεσθε.

Fabulam ad hanc rem habent Graecorum commentarii; cum in conſeſſu, aiunt, Superum Mercurius eſſet Deorum calculum ſubiturus, accuſatus nimirum a Junone ob patratam Argi caedem, in gratiam Jovis, Deorum turbam Mercurium quidem abſolviſſe, calculos ſed omnes, pro ſingulari coeleſtis fori ritu, ad ejus pedes jactu coacervaſſe; quo ſcilicet facto execrandam ſibi etiam caedem illam in Junonis gratiam manifeſto narrarent. Hinc in Mercurii honorem mos ejuſmodi hominibus uſitatus. Ὅθεν (ſcribit Didymus ad Odyſſ. π.) καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἄχρι τοῦ νῦν εἰς τιμὴν Ἑρμοῦ κατὰ τὰς ὁδοὺς, διὰ τὸ τὸν θεὸν εἶναι τῶν καθηγεμόνα, καὶ τρόπον τῶν δικαζόντων, σωροὺς ποιεῖν λίθων, καὶ διάγοντας, προσβάλλειν λίθους, καὶ τούτους καλεῖν Ἑρμαίους λόφους. *Inde etiamnum,* inquit, *in uſu eſt, homines in Mercurii honorem, eo quod viarum ſit praeſes, &, ad morem Deorum eum abſolventium, lapidum acervos viis publicis congerere; hos autem praetereuntes crebro jactu augere, &* Ἑρμαίους λόφους, id eſt, *acervos Mercuriales, nuncupare.* Plura ad eam mentem apud Euſtathium, Suidam, Heſychium, & magni Etymologici autorem. Voluit igitur ſapientiſſimus ille hominum, eum qui ſtultum honeſtaverit, tantundem facere, perinde ac ſi λόφον Ἑρμαῖον, ſeu *acervum Mercurii*, lapidis jactu augeret. Collata & ſtulto, & acervo quaſi beneficia, huic lapidis acceſſione, illi honoris: neuter autem gratum rependit animum, non ſtultus magis quam lapidum acervus, neuter beneficium conferri ſatis agnoſcit. Adagium vero eſt Ebraicum, זרק אבן למרקולים, id eſt, *Spargit lapidem in Merkolis*, eodem ſenſu uſurpatum, quo a Salomone *Margemah*. De Merkolis R. Nathan autor Baal Aruch, ex Gemara Capitis Rabbi Iſmael, in libro ע״ז Talmudis, *Lapides fani Merkolis ſic diſpoſiti erant, ut unus hinc, alter illinc, tertius ſuper utrumque collocaretur.* Alius a Joanne Druſio citatus Decuria VIII. Adag. Ebraic. VI. *Merkolis, binis lapidibus ſibi mutuo adjacentibus, tertius lapis imponebatur:* quod habetur in Sepher Aemana cap. XX. ſed de Merkoli plura occurrunt in Talmudis capite quod diximus. Habetur pag. 49. in editione Veneta: nam in Baſileenſi deeſt totus ille liber. Meminere etiam hujus & λιθοβολίας Rabbi Moſes Ben Maimon in Miſnah Torah lib. I. part. עכ״ום, id eſt, *de cultoribus ſtellarum*, cap. III. & Elias in Thisbi. *Margemah* autem a רגם *Ragam*, id eſt, *lapidibus obruit*, deduci volunt, qui ibi *Merkolis* intelligunt, & *lapidum jactum* interpretantur. Et Rabbi Nathan loco jam citato עבודתו, inquit, רגימת אבנים, *Cultus ejus eſt lapidum jactus*, ſeu *Ragemath*, cui *Margemah* cognatum eſſe volunt. Delirium Goropianum de etymo *Mercurii* & *Margemah* ex Teutoniſmo petendo quaeras in Hermathenis lib. VII. ſi nugis pluſquam Beceſelenicis delecteris.

CAP. XVI.

Numina Syra, quorum gentilia duntaxat nomina comperimus. Pattaeci Phoenicum. Navium proris picti, inſignia tantum erant; puppibus, Dii Averrunci ſeu Tutelae. Navis quae Europam vexit, an Jovis fuerit Tutela. Inter inſignia navium ſeu τὰ παράσημα *& tutelas accurate diſtinguitur. Philoxenus Gloſſarii autor notatur: unde Pattaeci dicti.* Ἐπιτράπεζιος. *Epitrapezius Pataecus. Conjectura in Heſychium. Hercules Epitrapezius, ſeu Menſae Genius.*

QUAE veterum monimentis & ſacris & profanis peculiari vocabulo & velut proprio indigitantur Numina Syra, hactenus animadvertimus. Ne diligentiae noſtrae quis temere detrahat, etiam quae gentium, quibus colebantur, nomine tantummodo innoteſcunt, non omnino praeterimus. *Deus Hamath, Deus Arphad, Deus Hena, Iva,* alii, memorantur, II. Reg. cap. XVIII. comm. 34. Ita Rabſake, *Ubi eſt Deus Hamath, & Arphad? & ubi eſt Deus Sepharvaim* (de eo ſupra diximus) *Hena, & Iva? ſi liberaverunt Samariam de manu mea.* Hamath autem & Arphad, Syriae urbes: conſtat apud Jeremiam cap. XLIX. 23. Eadem autem os illud impurum, apud Jeſaiam cap. XXXVI. 19. Sed vero cap. XXXVII. 12. *Nunquid liberaverunt eos Dii gentium, quos perdiderunt patres mei, nempe Gozan, & Haran, Raſeph, atque filios Eden, qui fuerunt in Bithlaſſar? Ubi eſt rex Hamath, & rex Arphad, atque rex civitatis Sepharvaim, Hena, & Iva?* Hic reges dicuntur, qui in Regum libro *Dii*, quod referas licet ad

ad ea, quae in capite de Molocho indicavimus. *Dis* autem *Seir*, id eſt, Numina Idumaea, occurrunt II. Paralip. cap. XXV. comm. 14. *Et factum eſt, poſtquam rediiſſet Amaziahu a caede Aedomaeorum, adduxit Deos Seir, ſtatuitque ſibi in Deos, & procubuit ante eos, atque ſuffitum exhibuit eis.* Neque importune hic damus Phoenicum *Pattaecos*; quod nomen etiam eſt, ſed ab alia cauſa, generale, & Diis omnibus Phoeniciis, forſan & Syris, commune. Pataecus Deus nunc erat Baal, nunc Aſtarte, ſive alius Syrorum, quem cubitali figura, aut Pygmaei ſtatura in navium & proris, & puppibus circumferebant. Παταίκους appellat Herodotus in Thalia, ubi de Vulcani ſtatua, quam deriſit Memphi Cambyſes; & prorae tantum meminit. *Pataecos*, inquit, οἱ Φοίνικες ἐν τῇσι πρῴρῃσι τῶν τριηρέων περιάγουσι. Alii etiam in puppe collocant. Heſychius; Πάταικοι, θεοὶ Φοίνικες, οὓς ἱστᾶσι κατὰ τὰς πρύμνας τῶν νεῶν & Suidas; Πάταικοι θεοί. οἱ Πάταικοι Φοινικοὶ (ita legerem) ἐν τῇ πρύμνῃ ἱδρυμένοι. Qui vero in prora pictus, navis inſigne; qui in puppe, tutor erat ſeu Deus averruncus, ſive Deus tutelae, uti veteres loquuntur. Ejus Dei *tutela* navis dicebatur. Hinc aliqui fabulam raptionis Europae ad praedones trahentes, navem, aiunt, Jovis tutelam, effigiem tauri habuiſſe, atque inde a Jove raptam veteres eſſe nugatos. Sic & de Ganymedis aquila ſtatuunt: videſis Sextum Pompeium in Europa, Lactantium de falſa Religione cap. XI. ut caeteros praeteream. Hic, ſi illi non male interpretantur, Belus ſub tauri effigie tutor erat navis & Pattaecus in puppe collocatus. Nam Belus Phoeniciorum eſt Jupiter. Sic Virgilius:

---- aurato fulgebat Apolline puppis,

quae Apollinis tutela erat: & Perſius Sat. VI.

---- jacet ipſe in littore, & una
Ingentes de puppe Dei.----

Alia ejuſmodi apud veteres. Caeterum cum haud taurina figura apud Phoenicios coleretur Jupiter, ſed magis Aſtarte, quae *curvos*, ut ait ille, *imitata eſt lunae ignes*, male conjectant qui ea, Tutelae Deum, in Europae raptu, ita ſignatum volunt. Accedit, propria Numinum ſimulacra pro tutoribus olim navium (ut ſaepe jam ſanctorum effigies apud Chriſtianos) habita, animalium autem figuras in proris, & pro παρασήμοις ſeu inſignibus naves tantum denominantibus, eſſe adhibitas, ut de Aeneia nave, quae tenebat roſtro leones αὐτὴ τοῦ παρασήμου, teſtis eſt Maro lib. X. Nomen etiam ſemper accipiebant naves a ſignis illis ſive animalium, ſive heroum, ſeu rei cujuſpiam alius in proris pictae, aut caelatae, nunquam, ni fallor, a Numinibus, quorum in tutelis ipſae fuerint. Et rectius multum ii, qui inſigne navis quae Europam vexit taurum fuiſſe, uti & arietem ejus quae Phryxum, ſcribunt: ſic Euſebius in Chronicis. Sic *equos* dictas Gadarenſium naves, quorum prorae inſculptis equis inſignes, refertur apud Strabonem; cui ἐν ταῖς πρώραις ἐπίσημα, hujuſmodi inſignia nuncupantur: obvium eſt libro β. De hujuſmodi intelligas D. Lucam in Actis Apoſt. cap. XXVIII. comm. 11. ubi Syracuſas a Melita vectus eſt D. Paulus in navi Alexandrina, cui παράσημον *Dioſcuri*, hoc eſt, Caſtor & Pollux, ſive Gemini, ut Syrus & Arabs vertunt (ſed tamen alii etiam ſunt *Dioſcurorum* ſub nomine in veterum indigitamentis) ad quem locum bene Theophylactus: Ἔθος γὰρ, inquit, ἀεί πως ἐν τοῖς Ἀλεξανδρείων μάλιστα ναυσὶ πρός γε τῇ πρώρᾳ δεξιά τε καὶ εὐώνυμα γραφὰς εἶναι τοιαύτας. Semper enim παράσημον in proris, ut in puppibus Tutela. Sunt magni viri qui & locum illum aliter, ſed male, intelligunt. Sed doctorum nonnulli, veteris Gloſſarii Latino Graeci autorem, qui Philoxenus putatur, ſecuti, diſcrimen hocce non capiunt. Ita Gloſſario legitur; *Tutela*, παράσημον τοῦ πλοίου. male omnino: ſed peroptime diſtinxit haec primus, quod ſciam, V. cl. Daniel Heinſius in notis ad XIV. Silii Italici, & poſt eum heros ille Joſ. Scaliger in Euſebianis, qui ad Feſtum tamen ſatis incogitanter παρασήμου & *Tutelae* diſcrimen non animadverterat. Recte vero ibi doctorum Phoenix ab Ebraea lingua *Pataecωn* petit originem: vocabulum denotare ait caelaturas ſive ἐκτυπώσεις· certe τὸ פתוחים *Pittocim* idem in Sacris Literis ſignificat, quod ut per Graecanicam Orientalium vocum depravationem in Πατταίκους migraret, non erat difficile. Quod Dii iſti ſive picti ſive aliter ficti in prora puppive erant, ideo *Pattaeci* dicti. Πάταικος item & ἐπιπάταικος habentur apud Heſychium in Γιγγρῶν verba ejus jam addidimus capite de Ciun. Alibi item ille; Εὐρεσίδης, Πάταικος ἐπιτραπέζιος· quid hic Εὐρεσίδης, non intelligo: ſed ex hoc loco hariolandum eſſe aeſtimo, apud eum in Γιγγρῶν, τὸ ἐπιπάταικος a librariorum incuria irrepſiſſe, & Πάταικος ἐπιτραπέζιος Heſychium ibi etiam ſcripſiſſe. Pataecus autem Epitrapezius, Herculis, ni fallor, ſtatua erat, quae menſae apud veteres Genius & Tutela, ut alii, quos diximus, Pataeci erant navium. Inde enim titulus ille in Papinii Sylvarum IV. *Vindicis Hercules Epitrapezios*: de quo idem ipſe:

---- caſtae genius tutelaque menſae
Amphitryoniades.

Etymologici autem autor; Παταικός, κατ' ἀφαίρεσιν τοῦ α, ἀπαταικός, Ὦρος. Non omnino capimus quid ſibi velit hic Ὦρος. Grammaticum celebrem eo nomine frequentius citatum in Etymologico agnoſcimus, atque ad hunc modum etiam poſt expoſitiones vocabulorum, velut autorem, adjectum. Sed nemo neſcit etiam Orum non vulgarem inter veterum, maxime AEgyptiorum, Numina locum obtinuiſſe. Si Grammaticum hic intelligas, quid ſibi voluerit ipſe Grammaticus, planiſſime intelligere nequis. Quid, cedo, Ἀπαταικός? quorſum ἡ ἀφαίρεσις τοῦ α? Qualiſnam omnino τοῦ Παταικὸς explicatio? prorſus nulla: ſed ſomnium ridiculum. Neque τὸ ἀπαταικὸς ipſo Παταικὸς (quod tamen vetuſti ſcriptoris apud Plutarchum in Solone nomen eſt) minus ignotum, aut a Graeciſmi analogia alienum minus. Propenſius igitur olim exiſtimabamus nos, non tam Grammaticum quam ipſum cognomine Numen ad enarrandum τὸ Παταικὸς ibi allatum eſſe; ac ſi dixiſſet Etymologici autor, neſcio unde

de edoctus, Παταικὸν & Ἀπαταικὸν fuiſſe nomina (quorum primum ex ſecundo per aphaereſin fit) Ori Numen deſignantia. Ita certe ſenſus erit aliquis, & orationis ejuſmodi contextus, ut ſaltem aliquid ibi, rationi non undiquaque diſſonum, innui videatur: Orum ſcilicet ait, qua Deus erat, inter Pataecos numeratum eſſe, immo ita acceptum ac ſi ipſe & Pataecus ſynonyma fuiſſent: quod ſcriptum fortaſſe repererat ab aliquo, qui Orum *Pataecum* dictum (quo nomine Dii omnes in puppibus caelati) vocabuli vim minime aſſecutus alicubi legiſſet. Ita certe Καβείρους idem Etymologici autor eſſe ſcribit nomen aliquot Deorum, Cereris nempe, Proſerpinae, & Plutonis, &, ſecundum alios, Jovis, & Bacchi, cum interim certiſſimum ſit, nomen illud ab Ebraico ſeu Phoenicio כבר *Cabar* (quemadmodum ſupra monitum eſt) formatum, *potentes* generatim *Deos* (uti ſunt univerſi) ſeu δυνατοὺς revera denotare; utcunque ab antiquorum nonnullis, qui ne id quidem ſuſpicati ſunt, aliis praeter autorem hunc, ſingulares duntaxat aliquot Dii eo nomine indigitentur. Atque ita, ni fallor, evenit in hoc τοῦ Παταικοῦ exemplo. Utrumque enim ab Orientali, Ebraea nimirum, origine emanavit; utriuſque par apud Graeculos plerumque ignorantia; & utrumque demum, ut fit, male ad ſingularia reſtrictum eſt. Atque ut illud ſive ad tres illos, ſive illos binos Deos deſignandos (quoniam ſcilicet Κάβειροι erant & potentes) ſatis indocte velut proprium uſurpabatur, ita hoc, in hoc loco, ad denotandum unum Orum, qui item Pataecus erat, ſeu puppibus caelari ſolitus, uti Dii, pro vario gentium ritu, caeteri. Ita כוכב etiam, quod *ſtellam* generatim ſignificat, pro Lucifero antiquitus acceptum. Et compluria ſunt ejuſmodi. Caeterum dubitanter haec de Etymologici loco ſcribimus, uti etiam in prima editione ſcripſimus, ſed ſermone multo contractiori. Me tamen, quia Orum Deum magis, quam Grammaticum eo lóci haeſitans intelligebam, pluribus ante ſeptennium inſectatus eſt, Diatriba adverſus unum & alterum hiſtoriae noſtrae Decimarum ante decennium Anglicano idiomate editae caput conſcripta, theologus Cantabrigienſis, Graece ſane & Latine doctus, ſed non nobis ſolum verum & ſibi ipſi multo quam par erat (quod nec me ſolo judice dictum eſt) inter ſcribendum paſſim iniquior; ne quid gravius dicam. *Non omnino capimus* (ſic ſe habent verba noſtra primae editionis) *quid ſibi velit hic autor. Neque enim Orus magis Pataecus dicendus eſt, quam quivis alius Deus. Et quod de aphaereſi τοῦ α habet, nobis prorſus inauditum eſt, nec alibi compertum. Neque ex iis ſumus, quos pudet neſcire quod neſcimus.* Satis modeſte ſane (abſit invidia verbo) ſcriptum! Sed exclamat ille, me hiſce Grammaticum in Divos retuliſſe; craſſae inſimulat inſcientiae; &, ac ſi neſcio quam ex muſtaceo hic laureolam nactus fuiſſet, de nobis apud vernaculos ſibi triumphare viſus eſt: quam juſte, cenſeant judices aequanimi! Sed adjiciendi plura de homine locus hic non eſt; uti nec plura aperiendi de lite illa Decimarum acriter nimis, non dico quam feliciter, a compluribus contra nos, manum interea de tabula, non ſine juſſu principali, cui libentiſſime parebamus, ſecure retinentes, diſputata. Numeroſus ſane eſt libellorum, quos ea occupat, cumulus. Sed diu eſt quod annoſa ſatis, & ſatis vexata, prudenter, puto, ſopita eſt.

CAP. XVII.

AEneus ſerpens. Serpentes in ſacris. Beli & Draconis hiſtoria apocrypha unde. Belus, Deus guloſus. Suem cultum Judaeis ſcribunt veteres: item aſinum, & aſini caput: unde eae ſive nugae, ſive calumniae: ex Gnoſticorum forte diſciplina. Cur coelum Judaeis Numen fuiſſe tradatur. Coelicolae in codice dicti. Rejecta quae nonnullis ſunt alia Syrorum Numina.

SUNT autem, quae conſulto hactenus omiſimus. Neque enim locum dedimus aeneo ſerpenti a Judaeis adorato, quippe qui juſſu Dei Opt. Max. conflatus eſt: neque reſtat quod ad rem de eo dici poſſet, praeter ea quae in Ezechiae hiſtoria ſcripta relinquuntur. Somnia quae de eo & columnis, neſcio quas, inciſis junxit Philaſtrius, uti pluria ejuſdem figmenta, faſtidit ſtomachus noſter. Neque ſi Heſychii presbyteri Conſtantinopolitani libri IV. fictis ad Deum Opt. Max. Moſis de eo orationibus, Dei viciſſim ad Moſem, turgeſcentes, ad manus noſtras perveniſſent, inde quid operae noſtrae ſperandum fuiſſe exiſtimamus. Memoratur ille Heſychius in Photii Myriobiblo Cod. LI. Deum Maozzim, ſeu *robuſtum & potentem*, quod מעזים Danielis cap. XI. comm. 38. & Μαωζεὶν Senioribus dicitur, praetermiſimus ut plane ignotum, aliter ac locus ille unicus Sacrae Hiſtoriae indicat. Sed vero & hic corollarium de Draconis & Beli hiſtoria apocrypha, & de Sue, Aſino, & Coelo, quae velut Numina Ebraeis olim habita immerito exprobrantur, ſeorſim adjicimus, neque alium ut ſortirentur locum voluimus, ne indubitata vetuſtatis monimentis aut fictas improborum, in gentem a Deo Opt. Max. electam, calumnias aut imperitorum ſive male feriatorum nugas miſceremus. Quod ad Draconem Babyloniorum in Apocryphis celebratum attinet, poema ſacrum hiſtoriolam illam quis magis nuncupet, quam inter ſignatae veritatis teſtimonia numeret. Serpentes, ſeu dracones inter recondita gentium myſteria inprimis habita ſcio: & docent Clemens Alexandrinus, Julius Firmicus, Juſtinus Martyr, alii: & quanto honore AEgyptiis & Phoenicibus olim ſerpens fuerit habitus, qui Ἀγαθοδαίμων & Κνὴφ & *Ophioneus* dictus, videre eſt apud veteres, quos laudat Euſebius in προπαρασκευῆς α. cap. ult. Neque in Meſopotamia eſſe ſerpentes, qui indigenas non laedant, advenas autem vehementer infeſtent, tradidiſſe Ariſtotelem libello περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων ignoro. Unde ſatis eſſe poteſt veriſimile, & incolas & accolas (hos, ut malum averruncarent; ut gratias rependerent, illos) ſerpentem adoraſſe, ejuſmodi enim cultus nec veteribus infrequens neque novi orbis incolis. Veruntamen cum duo

tantummodo inter vetera monimenta, ſint com-
mentaria, neque ita probatae fidei, quae Draco-
nem illum Babyloniorum Numen aſſerant, ea ve-
ro etiam adinvicem, haud parum diſſideant, non
omnino potis ſum animum inducere, ut iſthinc
numerum Deorum Syrorum augeam. Scriptor
enim eorum, quae Apocrypha dicuntur Danie-
lis, & Joſephus conſarcinator nuperus Ben Go-
rion dictus, ſunt hujuſce rei autores bini qui re-
ſtant. Hic ſub Dario, ille ſub Cyro collocat.
Hujus de Daniele parante Draconi deleterium
verba Latine ſunt ex Ebraeo verſa: *Abiens vero
Daniel a conſpectu regis paravit inſtrumenta
ferrea inſtar pectinum, quibus lina repurgantur,
& conjunxit ea interius, tergum conjungens ter-
go, aculei autem eorum extra prominebant per
circuitum limati & acuti, quibus undique adhi-
buit varias ciborum ſpecies, praeſertim adipem,
pingu dinem, & alias res pingues: lituram quo-
que ſulſuris & picis appoſuit ei, quibus fomen-
tis abſcondits ſunt aculei ferrei & dentes illi
ferrati, habuitque formam demenſi.* (Ebraice מנחה
Mincha, quod eſt munus Deo oblatum.) *Cum-
que Daniel illud projeciſſet in rictum Draconis,
ſuſcepit ipſum Draco, & devoravit eum diſide-
rio animae ſuae. At ubi deſcendit ad interiora
ventris ejus, diſſolvebatur adeps & pinguedo a
ferreis aculeis, & ingrediebantur acumina ferra-
torum dentium in viſcera Draconis, atque per-
forabant ea; & illico coepit Draco ſentire in-
gentem dolorem, corruitque mortuus eſt ſequen-
ti die.* Ita Ben Gorion lib. I. cap. X. Atqui
in Apocryphis, pix ſolummodo, pinguedo, pili,
& ex iis maſſae factae memorantur; quarum
eſu Draco diſruptus. In iis item ob interfec-
tum Numen, Daniel in leonum lacum conjec-
tus eſt, de qua ne γρῦ quidem apud Gorioni-
dem; qui nihilominus probabiliora adfert de
tempore, quam Apocryphon autor. Nam in
leonum lacum Daniel detruditur ſub Dario (te-
ſtis eſt omni exceptione major ipſe propheta
capite VI.) & ſub eodem, draconem interfec-
tum vult ille Joſephus. De Belo inſuper uter-
que refert, quae non alibi apud veteres compe-
rias. Caeterum, quae ingluviei ejus cottidiana
erant facta, ſunt Apocryphon autori, Σεμιδά-
λεως ἀρτάβαι ιβ. ϗ πρόβατα μ. ϗ οἴνου μετρη-
ταὶ ς. Joſepho autem Gorionidi, Juvencus, X.
arietes, C. pulli columbarum, & LXX. panes
ſubcinericii, & X. amphorae (id eſt, כדי *Caddai*)
vini. Tam male huic cum illo convenit; tam ſub-
ſidia veterum utriſque deſunt, ut fidem neutri ha-
bere ſimus auſi. Caeterum quiſquis ille fuerit, qui
adeo guloſum hunc Deum eſſe primo, enumera-
tis obſoniis, finxerit, id omnino non abſque Sa-
crarum Literarum autoritate voluit: nam apud
Jeremiam cap. LI. comm. 44. cultum Beli nota-
tum legerat, *Viſitabo quoque Bel in Babylone,
& extraham de ore ejus id quod devoravit.*
Neque autem Ebraicis, quae Danieli adſcribun-
tur, codicibus, Beli, Suſannae, aut Draconis com-
menta ſunt reperta, ſed ex Apocryphis cujuſdam
Habacuc Ben Jeſu ſunt deſumpta. De ea re D.
Hieronymus; *Euſebius & Apollinarius pari ſen-
tentia reſponderunt* (nempe Porphyrio) *Suſannae
Beliſque ac Draconis fabulas non contineri in
Ebraico* (Porphyrius ille adverſus [illegible] Da-
nielis prophetiam ſcripſerat) *ſed partem eſſe pro-
phetiae Habacuc filii Jeſu de tribu Levi; ſicut
juxta* LXX. *interpretes in titulo ejuſdem Belis
fabulae ponitur*; Homo quidam erat ſacerdos, no-
mine Daniel, filius Abda, conviva regis Babylo-
nis: *cum Danielem & tres pueros de tribu Juda
fuiſſe Sancta Scriptura teſtetur. Unde & nos
ante annos plurimos, cum verteremus Danielem,
has viſiones obelo praenotavimus, ſignificantes
eas in Ebraico non haberi. Et miror quoſdam*
μεμψιμοίρους *indignari mihi, quaſi ego decurtave-
rim librum; cum & Origenes & Euſebius &
Apollinarius, aliique eccleſiaſtici viri, & docto-
res Graeci has, ut dixi, viſiones non haberi apud
Ebraeos fateantur, nec ſe debere reſpondere Por-
phyrio pro his, quae nullam Scripturae Sanctae
autoritatem praebeant.* Hactenus pater ille. De
Sue ab Ebraeis culto, Petronius in Catalectis:

Judaeus licet & porcinum Numen adoret.

De Aſino ſeu aureo Aſini capite & Zabido ſpur-
ciſſimas ad hanc rem ſabulas habes, quas Appion
objicit apud Fl. Joſephum. Tacitus Hiſtor. V.
*Effigiem, qua monſtrante errorem ſitimque repu-
lerant, penetrali ſacravere.* Aſinum intelligit.
Eandem ob cauſam animalis apotheoſin tradit Plu-
tarchus Sympoſ. IV. cap. V. Suem velut ſementis
atque arationis magiſtram coli putat. Ἴσως, in-
quit, [illegible] λόγον [illegible] ὄνον ἀναφήναντα πηγὴν αὐ-
τοῖς ὕδατος τιμῶσιν, οὕτω ϗ τὴν ὗν [illegible] σπόρου
ϗ ἀρότου διδάσκαλον γενομένην. Verum, an quod
carne ſuilla abſtinerent, ideo porcinum Numen
eos veneratos eſſe, creduli nimis aeſtimarunt? De
abſtinentia ſane tantum, non cultu, loquitur Ta-
citus, alioquin ut hiſtoricorum optimus, ita de Ju-
daeorum ritibus nugator ſummus. Unde vero fa-
bulae Aſininae origo? Pluſquam ridicula ſunt
quae blaterat Appion apud Joſephum. Nec mi-
nus impium eſt, quod de ſtatua habent lapidea in
templi Hieroſolymitani adytis ab Antiocho Epi-
phane reperta, figura humana, barba promiſſa, &
quae teneret manibus librum, aſinoque inſideret.
Moſis eſſe putabat nefarius ille tyrannus. Hiſto-
riam legas in Excerptis e Diodori Siculi libro
XXXIX. Atqui in Gnoſticorum libris de hac re
nonnihil. In iis unus erat ἡ γέννα Μαρίας dictus,
in quo mira de Zacharia perempto ob aſininum
Numen, inter ſacrificandum, ab eo conſpectum,
& vulgo proditum, ſceleſti oſtentabant. Et quem
Sabaoth, inter nominum portenta, vocitabant,
eorum nonnulli aſini, alii porci figuram habere
praedicabant. Φασὶ δὲ (ſcripſit Epiphanius) τὸ
Σαβαὼθ οἱ μὲν ὄνου μορφὴν ἔχειν, οἱ δὲ χοίρου. Hinc
forſan porcini Numinis falſo Judaeis tributi ra-
tio. Si enim quod carnem porcinam non come-
derent, ideo porcum adorare dicerentur, quid ob-
ſtabat quo minus etiam de camelo, cuniculo, cor-
vo, ſtruthione, & id genus aliis, ſaltem non tan-
tum de Sue, ſimilia olim ficta fuiſſent? De Ju-
daeis autem id affirmaſſe nonnunquam profanos,
quod haeretici ſomniabant Chriſtiani, non eſt mi-
rum: neque verſatus quis in veterum monimen-
tis neſcius eſt, cum de Judaeis urbe pulſis verba
fiunt, Chriſtianos interdum intelligi. Qui enim,
licet vario cultu, Deum Opt. Max. venerabantur,
nec idolis faciebant, eos, ſive Judaei, ſive Chri-
ſtiani

ſtiani fuerint, cum ſcilicet Chriſtianorum nomen, primis naſcentis eccleſiae ſeculis, haud ita eſſet profanis ſeorſim cognitum, Judaeos omnino nuncupabant. Hujuſce rei locus eſt inſignis apud Arrianum in Epictetum lib. II. cap. IX. Sed commento illo aſinino Chriſtianos, etiam orthodoxos, onuſtos, ac *aſinarios* dictos, ſcimus. Atque in eorum opprobrium figuram pinxit olim ſpurciſſimus nebulo, quae auribus erat aſininis, altero pede ungulata, librum geſtans, & togata; ejuſmodi adjecta inſcriptione, DEUS CHRISTIANORUM ONONYCHITIS: vide, ſi placet, Tertulliani Apologetic. cap. XVI. & adverſus Nationes libro I. cap. XI. praeter Minutium Felicem. COELUM porro a Judaeis cultum, ut Numen primarium, traditur. Petronii, quem laudamus, verſum, ſequitur:

Et Coeli ſummas advocet auriculas.

Et Juvenalis Satyr. XIV. de iis,

Nil praeter nubes & Coeli numen adorant.

Sic Strabo lib. XVI. ex Moſis doctrina, ſed falſo, docet. Conſtat autem apud Ebraeos ה שמים, id eſt, *coelum*, ſaepe pro Deo Opt. Max. accipi: & in Novo Teſtamento Οὐρανὸς, ad eorum morem, ita uſurpatur. D. Matthaeus cap. XXI. comm. 25. ἐξ οὐρανοῦ, ἢ ἐξ ἀνθρώπων· & D. Lucas, cap. XV. comm. 18. ἥμαρτον εἰς τὸν οὐρανόν. Scimus militiae coeli aras in veteri Judaeorum ſuperſtitione dicatas: ſed vero ea huc non trahenda. Male intellectum Judaeorum idioma ſeu phraſin in cauſa fuiſſe putavi, cur ſummum iis Numen coelum eſſe impii calumniarentur; tametſi Chriſtianorum imperatorum edictis ſub nomine *Coelicolarum* coerceri videantur. Qui enim *coelicolae* in Codicis titulo *De Judaeis & Coelicolis* vocantur, Judaeos fuiſſe quis autumet, edoctus eſt codicis Theodoſiani lib. XVI. tit. VIII. l. 19. unde lex duodecima Juſtiniani ſumpta: ſed vero Honorius & Theodoſius ibi; *Coelicolarum nomen inauditum quodammodo novum crimen ſuperſtitionis vindicavit.* Certe ſi Judaei intelliguntur, nomen tunc temporis non erat Romae inauditum; nec crimen novum. Judaei enim *Coelicolae* dicti, ſaltem re ipſa deſignati, etiam ſub Auguſto, uti ex Strabone liquet. An Gnoſticos igitur aut Saturnilianos, qui, innumeris coelis non ſine aenigmate fictis, ſupremum eorum, ipſum eſſe Deum Opt. Max. nugabantur, intellexere? Atqui harum etiam neutra haereſis ſub Theodoſio inaudita dicenda erat; utraque diu antevertit. Caeterum lites ejuſmodi, lites, quales de *ſue*, *aſino*, *coelo* calumniae ſunt, in gentem a Deo primum electam, ab imperitis & profanis conflatas, non magis quis aeſtimet, quam eorum Sabbatum Saturno dicatum eſſe; ipſos primum *Idaeos* ab Ida monte, aucto in barbarum cognomento, *Judaeos* vocitatos; ſacerdotes eorum tibia tympaniſque concinere, haedera vinciri ſolitos; vitem auream in templo eſſe ſacratam, idque, uti caetera, in Liberi patris ſeu Bacchi honorem fieri conſueſſe; & hujuſmodi innumera alia, quae veteres ſomniaſſe videre eſt apud Tacitum, Plutarchum, Strabonem, Diodorum, Trogum. Nec ſibi conſtans Tacitus miram de eorum ſacris prodit incogitantiam; *Aſini effigiem penetrali ſacraſſe eos, caeſo ariete, in contumeliam velut Hammonis*, ſimilem vulgi opinionem amplexus dicit. Dein vero paucis intercedentibus periodis, *nulla ſimulacra urbibus ſuis, nedum templis, eſſe*, ſcriptum reliquit. Libenter ea Chaldaeorum miſſa facimus Numina, quae ad Danielem quidam commentantes obtrudunt, lectoribus imponentes. *Rach*, inquam, quem pro Sole adſerunt; ut *Nego*, pro igne: & neſcio quae Hierophantarum nomina inauditis Diis peculiaria adſiciunt. Fatemur nos in veterum monimentis iſta non adhuc comperiſſe; quae ibi deſtituunt indagantem, fruſtra eſt qui ſive pro certo, ſive pro veriſimili adducere quid in hujuſmodi indagine properet. Scimus aſtronomis Judaeis Veneris ſtellam נגה *Nogah* dici: & legimus apud Plinium lib. VI. cap. XXVI. ſed verbis depravatis, ubi de Orchenis agit Chaldaeorum; *Ab iis Notitae, & Ortophantae, & Graecochantae*; quae etiam varie in vetuſtis exemplaribus exarantur. Hinc, opinor, anſa datur male conjectantibus nova illa Numina & Hierophantas fingendi. Geographi nil ibi praeter gentes deſignatas agnoſcunt, tametſi nec Ptolemaeus, nec Antoninus, neque Strabo, nec, quod ſciam, veterum quis alius ad λέξεις illas, ni fallor, vere μονήρεις, neque alibi occurrentes, ſatis explicandas, ſuppetias ferant. Nos ibi nihil omnino ſacrorum videmus, nec recentiorum autoritati tantum tribuimus, ut quorum in priſcis ſcriptoribus nulla exſtiterint veſtigia, ea, velut priſca, in noſtrorum claſſem temere recipiamus.

SOLI DEO, UNICO ET TRINO, HONOR ET GLORIA.

FINIS.

EUTYCHII AEGYPTII,

PATRIARCHAE ORTHODOXORUM

ALEXANDRINI,

Scriptoris, ut in Oriente admodum vetuſti ac illuſtris, ita in Occidente tum pauciſſimis viſi, tum perraro auditi,

ECCLESIAE ſuae ORIGINES.

Ex ejuſdem Arabico nunc primum typis edidit, ac verſione, & commentario auxit

JOANNES SELDENUS:

------ Non, ſi quid TURBIDA ROMA
Elevet, accedas; examenve improba in ILLA
Caſtiges trutina---------PERS.

Digitized by Google

PRAEFATIO.

Editionis ratio. Et de autoris ſeu Eutychii patriarchae Alexandrini nomine, patria, natalibus, dignitate, aevo, ſcriptis, adeoque eis, unde Origines hae ſumptae.

GRAVISSIMA, atque plurimum vexata dudum recrudnit quaeſtio, de ordine hieratico. Eaque tum perantiqua, tum celeberrima. Utrum ſcilicet, ex ipſa pura puta origine, ſeu prima, ac mera naſcentis eccleſiae chriſtianae diſciplina, epiſcopalis ſive ordo, ſive dignitas, ſive gradus, presbyterali, ſeu ſacerdotali, ſuperior, vel alius, aut ei neutiquam diſpar, ſeu idem fuerit habendus. Omnimoda nimirum morum legumve, ab humano, quod recentius fuerit, imperio variatim ſuperinductarum, ratione prorſus ſepoſita. Etiam nunc temporis controverſiam hac de re acerrime agitant viri perinſignes bini, ſumma quidem eruditionis gloria eminentiſſimi. Utinam interea amicius diſſidentes. Uterque Gallus. Sed perſuaſionis ut plurimum invicem diverſiſſimae. Neutrum florentioribus hujus aevi ſtudiis quiſquam aſſuetior potis eſt ignorare. In alterum indagationis tum liberrimae tum diffuſiſſimae ſane principem, digreſſione, quemadmodum ſolet, doctiſſima in opere eximio de Foenore Trapezitico uſum (qua ſcilicet epiſcopis & presbyteris ex origine ſimplici promiſcuam tam muneris quam nominis communionem aſſerit) inſurgens illico alter, tum ut adverſarius non novus, tum ut partium pontificiarum ex inſtituto cui mancipatus eſt, propugnator & neceſſarius & ſedulus, *Diſſertationes Eccleſiaſticas de epiſcoporum dignitate & jurisdictione* emittit. Has in libello *de Epiſcopis & Presbyteris* viriliter oppugnans Walo Meſſalinus ſua egregie firmat. Atque in eandem ſententiam ab eo plura & traduntur in opere ejus *de Primatu Papae* jam prodituro, & promittuntur in eo quod meditatur *de Ordine Eccleſiaſtico*. Circumvolitant etiam in Anglia noſtra libelli non pauci operoſius conſarcinati, tam in munus epiſcopale, qua ex jure tam diu recepto presbyterali habitum eſt ſuperius, velut omnino abolendum, quam pro vetuſto ejuſdem, juxta morem majorum, uſu retinendo. Praeterimus alios eadem ſudantes in meſſe, atque ordinem hieraticum ac rem epiſcopalem in Notitiis, Annalibus, Centuriis, Scholiis theologicis, aliterve tractantes. Sardos quidem in his haberi venales certum eſt, & more Maudrabuli eſſe ſaepius actum; dum inſcitius & ferocius multo quam doctius aut cordatius non raro inſtituitur utrinque altercatio. Neque aliter ſane fieri poteſt, quoties homines concluſionum, utcunque illatarum, impenſius ac eſſictim amantiores quam praemiſſorum intelligentiores aut de eis prudentius ſoliciti, chartis temere illinendo abutuntur. Quae quidem frequentiſſima eſt non ſundi ſolum literarii ſed & pacis publicae calamitas, eo deploranda magis quo remedium minus ſperandum. Sed vero in foecundiſſima, quae etiam in horas creſcit, ſcripturientium hac de re ſegete, vix opinor quem-

quempiam reperiri (modo rem aliquantulo fuſius diſcutere adgrediatur) a quo non etiam in primis uſurpatur locus ille Hieronymi percelebris de priſco eccleſiae Alexandrinae more, pro vario hominum tum ingenio tum partium ſtudio perquam diverſimode intelligi ſolitus. Iſte, inquam, qui habetur in epiſtola ejus 85. ſeu ad Evagrium. Ibi, ſimulac ex Foedere Novo eoſdem apoſtolorum aevo eſſe presbyteros quos & epiſcopos probare ſatagens verba ſacra illuc ſpectantia collegerat, ad inſequentia dein tempora & ſingulare eccleſiae jam dictae exemplum deſcendens, haec ſubjicit. *Quod autem poſtea unus electus eſt, qui caeteris praeponeretur, in ſchiſmatis remedium factum eſt, ne unuſquiſque ad ſe trahens Chriſti eccleſiam rumperet. Nam & Alexandriae a Marco evangeliſta uſque ad Heraclam & Dionyſium epiſcopos, presbyteri ſemper unum ex ſe electum, in excelſiori gradu collocatum epiſcopum nominabant. Quo modo ſi exercitus imperatorem faciat; aut diaconi eligant de ſe, quem induſtrium noverint & archidiaconum vocent.* Totidem ſyllabis, cum reliquis ferme ejuſdem epiſtolae, locus ille transfertur in Decretum Gratianeum, ſeu Corporis Juris Canonici partem primam, Diſt. 93. cap. XXIV. legimus. Atque hic *praecipuum quaeſtionis momentum ac diſputationis totius facere* Hieronymum ait Dionyſius Petavius. Et mire torquet theologos, quotquot hierarchiam receptiorem velut ab apoſtolis inſtitutam neceſſario retinendam contendunt, locus ille, adeoque ut etiam audentius aſſerere auſi ſint nonnulli, haereticorum & fortaſſe AErianorum dolo & manu epiſtolam illam fuiſſe corruptam. Vide Ludovicum Cellotium de Hierarchia lib. IV. cap. XVI. Neque vero apud veteres ſive patres ſive hiſtoricos, qui proſtant, ulla alibi, quantum ſcio occurrit moris hujus Alexandrini aut vola aut veſtigium; niſi id quod de presbyteris apud AEgyptum, ex Commentario illo qui Ambroſio tribuitur in Epiſtolam ad Epheſios, uti & locum alterum, in Quaeſtionibus ad utrumque Foedus quae Auguſtini dicuntur, huc referendum duxeris. Quod & merito ſane facias; qua de re plura in Commentarii numero 19. Jam vero cum de ordinis hieratici in eccleſia Alexandrina, id eſt, de presbyterorum & epiſcoporum, ipſiuſque patriarchae, etiam & de ipſiſſimo hoc quem memorat Hieronymus more, teſtimonium multo luculentius explicatiuſque habeatur apud ſcriptorem ſane vetuſtum, Arabicum, AEgyptium, eumque ejuſdem eccleſiae patriarcham orthodoxorum (nam alius erat ibi non raro Jacobitarum) necdum typis editum, & perpauciſſimis, niſi fallor nimium, aut lectum aut viſum; operae pretium duximus nec ſtudioſis atque ingenuis veritatis indagatoribus falſique larvarum oſoribus ingratum, illud inde fideliter excerptum interpretari ac commentario illuſtratum edere.

Patriarchae huic a natalibus nomen erat سعيد *Said* cum adjectione patronymica ابن بطريق *Ibn Batrik*, id eſt, *Saidus filius Batrici* ſeu *Patricii*, aut *Batricides*. Cum autem patriarcha factus eſt, maluit ſibi nomen افثيسيوس quod & exaratur ſubinde اوتيشيوس & اوثوشيوس pro eo quod e Graeco eſt *Eutyches* aut *Eutychius*. Vocabulum illud e Graeco ſic in Arabica elementa deformatum legi quidem olim, ſed non ſine errore, *Aphthiſius*; uti &, juxta mecum, vir ſummus Thomas Erpenius orientalium linguarum, maxime Arabicae, in occidente parens, dum vixit, colendiſſimus. Id quod ex ejuſdem annotatiuncula de autore hoc, codicum quibus utor alteri, ſua manu, dum aliquamdiu conſuetudine ejus Londini annis abhinc amplius viginti fruebar, adjecta liquet. Et lectionem ejuſmodi ſatis ferunt ipſa vocabuli elementa. Sed tandem vidi *Eutychis* & *Eutychii* nomina ab ipſo Saido eiſdem literis deſignari, unde & eundem *Eutychium* aut *Eutychen* dicendum minime dubitavi. Nec tam novum ita ſumpſit ſibi nomen Saidus, quam priſtini interpretationem aut alia ex lingua ſynonymum. Nam

سعيد

سعيد *Said* idem Arabice ſignificat quod Graece *Eutychius* aut *Eutyches*, aut Latine *Fortunatus*.

Patria erat AEgyptus. Natalium locus (ut teſtatur ipſe in Chaliſatu Kahiri Billa) Fuſtatum; de quo vide, ſi placet, Geographiam Nubienſem in parte III. climatis 3. praeter Leunclavium in Paodectis Turcicis, cap. LXI. & CCXII. Tempus natalium ejus fuit aonus octavos Mutemadis Billa Ibn Metwachal Chaliphae in Syria, Achmede Ibn Toloo Chaliphatum obtinente AEgypti; dies vero dominicus & 27 menſis Dilhuggiae, anni Hegirae 263. ut expreſſim io codicum quibus utor ejuſdem altero, ſive ab ipſo Eutychio, ſive a neſcio quo alio traditur. De anoo verba ſunt وذلك في سنه ثلاثه وستين ومايتين قمريه ومن الهجره الي مولده مايتين واربعة وخمسون سنه *Atque hoc evenit anno 263. lunari. Et ab Hegira ad natales ejus anni ſunt ſolares 254.* Dum vero numeratur ibi anoos a Chriſti incarnatiooe, fit ille 868. qui plane idem eſt qui nobis in chronologia receptiſſima habetur 876. Nimirum Eutychius paſſim in chronologia ſua Chriſti natales octennio facit receotiores quam in aera vulgari, uti & monuimus in commentario, numero 15. Adeoque ex ea ratione Hegiram ab anoo Chriſti 614. auſpicatur, quam unanimes tribuunt chronologi noſtri aono vulgari Chriſti 622. Atque ex 622, & 254 annis ſolaribus conficitur annus ille 876. Dies autem 27 Dilhuggiae in anno Hegirae 263. reſpondet diei 8 Septembris in anoo 876 Juliano. Accepi vero, & beneficium libentiſſime agnoſco, ab viro literis optimis ac virtute oroatiſſimo Edwardo Pocockio, Oxoniis linguae Arabicae profeſſore digniſſimo, vitam MS. Eutychii noſtri ab Ibn Abi Oſaibea Mahumedano, inter vitas Arabum qui medicina (nam & medicus erat inſigois Eutychius) claruere ſcriptam. In ea idem dies, menſis, ac feria eadem, natalibus ejus tribuitur. Annus vero interim ibi eſt ثلث وعشرين ومايتين للهجرة 223 *Hegirae.* Sed librarii error eſt manifeſtus. Et pro عشرين *vigeſimus*, plane ستين *ſexageſimus* legeodum. Autor ille alias dicitur Abu Elaighbas Achmed Beo Caſem, quem euodem exiſtimo eſſe cum Ben Caſem Virorum illuſtrium vitarom autore aliquoties citato a Gabriele & Joanne Marooitis in tractatu de Rebus orientalibus Geographiae Nubienſi ſubnexo. Floruit hic ſub annum Hegirae 610. ſeu annum Chriſti 1212. Anno nempe aetatis ſuae 37 mortuus eſt, anno Hegirae 616. qui Chriſti eſt 1220. Igitur natus eſt Eutychius Carolo Calvo Occidentis, Baſilio Orientis imperatoribus, & Alfredo rege Angliae, patriarcha Alexandrioo tunc Michaele. Dum aotem temporis hunc qualemcunque calculum ex Arabiſmo afferimus, ſubit in mentem illud Laodulphi Sagacis de ſumma atque inaudita numeraodi ioſcitia, quam Arabibus, autore Graeculo aliquo, imputat. Ait nempe, libro XX. Ulid, ſeu Walid Chaliſam Syriae *prohibuiſſe ſcribi Graece publicos logotheſii codices, ſed in Arabicis annotari ſine computo: quoniam,* ſic ille, *impoſſibile eſt illorum lingua monadem vel dualitatem aut trinitatem, aut octo & dimidium aut tria ſcribi, propter quod & uſque hodie ſunt notarii Chriſtiani.* Ita in rebus Juſtiniani Rhinotmeti ſeu ſub annum Chriſti 700. Landulphus. Sed mirari ſatis nequeo, undenam hoc commentum primo natum. Manifeſtius nihil eſt, quam non ſolum in Arabum lingua Walide hoc vetuſtiore, utpote etiam in Alcoranica, numerandi ratiooem pariter, ut linguis in aliis, exprimi, verum etiam ipſas, quibus utimur Europaei, figuras numerales, operationibus arithmeticis adeo accommodas, quas Barbaricas appellitamus, ab eis olim mutuo Europaeos accepiſſe, nec ita multo aliter a nobis etiamnum quam ab illis formatas. Et Guilielmus Malmesburienſis lib. II. de Geſtis regum Angliae, cap. X. ubi Gereberti, poſtea Silveſtri ſecundi papae (quem tamen ille Joannem XV. perperam

 facit)

facir) hiſtoriam inrertexit, eum ait *primum a Saracenis Abacum rapientem, regulas dediſſe, quae a ſudantibus abaciſtis vix intelligantur.* Sed haec obiter.

Digniras Entychii noſtri cernitur tum in artis medicinae ſingulari qua claruit fama, tum in rebus & hiſtoricis & rheologicis quibus admodum polluir, adeoqne in faſtigio in quod evectus eſt patriarchali. Medicnm quidem ipſe ſe in ſcriptis ſuis non ita raro appellar, adjecto nomini ſuo, quod, juxra orientalinm morem, ſubinde inſerir, vocabulo المتطبب *Medicus.* Er Achmed Ben Caſem in vita ejns ; وكان طبيبا مشهورًا عارفا بعلم صناعة الطب وعملها متقدما في زمانه *Et medicus fuit inſignis, tum theoricae tum practicae ejuſdem partis gnarus, ac tempore ſuo praecellens* ; quemadmodnm irem erat ſrater ejus Iſi Ibn Batrik dictus. Scientiam ejus hiſtoricam ſcimus ex Annalibus ejus, de quibus mox. Theologum autem ſubinde in Annalibns illis agit acutum, dum in Arianos, Neſtorianos, id genus alios, tam obiter, ſed breviuſcule, diſputare vult, quam res eorum narrare. In digniratem patriarchalem evectus eſt, poſt obitum Chriſtodnli patriarchae Alexandrini, annos natus ſolares circa quinquaginta octo. Nimirum anno Hegirae 321. ſen primo Chaliſatus Kahiri Billa, factus eſt patriarcha, die 8 menſis Tzephari, ut expreſſim tum Ben Caſem rum Eurychius ipſe. Sed altero in exemplari Eutychii (nam binis nſi ſumus, ut ſtatim dicemus) maniſeſta eſt in nnmeris hac de re depravario. In calculo Juliano reſponder annus Chriſti 933. ac dies Febrnarii octavus. Sedit annis lunaribus 7 praeter 6 menſes, quod reſtatur tam Georgius Elmacinus, ant adnotatio ei adjecta lib. III. cap. I. quam Vitae ejus antor jam anre dictus. Macarius erat tnnc temporis Jacobitarum ſeu Entychianorum ibi patriarcha, nti hic الملكية *Orthodoxorum.* Sic enim in urhe illa, ſeditionibns deditiſſima, diu etiam antea obtinnerat, ut tam haereticis ſuns quam orthodoxis ſuus eſſet ibi epiſcopus. Vide Nicephorum Hiſt. 15. cap. XVI. Er breviculus hiſtoriae Eutychianiſtarnm, ſen Geſta de nomine Acacii, cum pontificum Romanorum epiſtolis aliquot ab Jacobo Sirmondo dndum edita, pag. 16. *Mortuo principe Marciano, collectis turbis haereticorum, Timotheus & Petrus veniunt Alexandriam, & ordinatur ab haereticis Timotheus epiſcopus. Duo igitur apud Alexandriam epiſcopi eſſe coeperunt.* Orthodoxorum tunc erat Proterius. Tam vero Georgius Elmacinus quam Ben Caſem ait diſſidia viguiſſe non levia inter Eutychinm & plebem ſuam. Diarrhoea tandem laborantem Alexandriae enm obiiſſe anno Hegirae 328. die lunae qui poſtremns erat menſis Ragebi. Initium anni illins erat 18 Octobris anni Chriſti 939. feria ſexta ſeu die Veneris. Ita in calcnlo Juliano, mortuus eſt die Maii duodecimo anni Chriſti 940. poſtqnam annos 63. aut circiter vixiſſet. Chaliphatum Syriae tenente Arade;Billa, Romano Orientis, Otrone Magno Occidentis imperatoribus, atque Arhelſtano rege Angliae. Coaevos ira habuit Abi Hali Ben Mucla, qui primus elegantioris apnd Arabas ſcribendi generis antor extitit, arq; Albateninm ſeu Albategnium, id eſt, Mahumedem Aractenſem, Aratenſem Copernico aliiſq; dictum & ſubinde Aracenſem, celeberrimum illnm aſtronomum; de quo legitnr in Tzemach David, הוא המציא וחדש חשבון נכון ולוחות לחכמי התכונה אשר נהגו בם עד היום הזה לחשוב ממט והתקופה האמתית, *Is invenit ſimul & inſtauravit calculum exactum & tabulas aſtronomis, quibus utuntur ipſi uſque in hunc diem in motu vero ſupputando.* Sic David ille part. II. anno chiliadis quintae 635. ſeu Chriſti 875. Alphonſinas, nt videtur, vnlt ex Albatenii libro de Scientiis ſtellarum (quem ex Arabico vertit olim Plato Tiburtinus) conſtructas. Eriam Thehir Ben Cora & אבו אלמשאר ותכן ואלקנדי *Abu Elmaſchaar aſtrologns & Alkindi* notantur ah Abraha Zacuthio in Sepher Jnchaſin (fol. 146. b.) ut Chaliphis, ſub quibus vixit Eutychius, coaevi. Sed de Thebit non conſentiunt allii. Videſis Jac. Chriſtmannum in caput ſextum

tum Alfragani. At vero Euclidem a mendis purgaſſe Thebit ac commentariis illuſtraſſe anno Hegirae 282. ex orientalium libris docent Gabriel & Joannes Maronitae in Rebus Orientis Geographiae Nubienſi ſubnexis. Annus autem ille idem eſt cum Chriſti 895. quo tempore Eutychius trigeſimum aut circiter agebat annum. Sed peſſime eluxatum habetur Thebiti nomen apud Joſephum Blancanum, ubi in decimo tertio a Chriſto ſeculo ponitur. Ex loco illo Zacuthii Joſephus Scaliger in Dynaſtia Chalipharum, *Tunc florebant*, inquit, *Miſchaar aſtrologus & Elchandi.* Legendum non dubito אבו אלמעשר *Abu Elmaaſar*, atque intelligi eum quem vulgo *Albumaſar* & *Abumaſar* vocitamus. Sic enim Arabice ſcribitur لي ſeu ابو معشر *Abu Maſiar.* Floruit ille Eutychio coaevus. Nempe mortuus eſt anno Hegirae 272. ſeu Chriſti 885. Eutychio juvene, ſeu annorum quaſi viginti. Quod docetur ab Ibn Chalican MS. illuſtrium virorum apud Arabas vitarum autore perquam eximio. Mihi inde deſcripſit haec etiam vir egregius Edwardus Pocockius ابو معشر جعفر محمد بن عمر البلخي المنجم المشهور له المولفات المفيدة في علم الفلك كالمدخل والزيج والالوف وله اصابة جيدة توفي سنه اثنين وسبعين ومايتين *Abu Maſiar Giafar, Mahumed Ben Omar, Balachius, aſtronomus celebris (cujus ſunt egregia de ſcientia ſiderali opera, ut introductorium, tabulae, & conſtructio; ac fuere inventa ejus perutilia) obiit anno 272.* Hinc liquet cur in verſionibus vocetur *Abalachi*, uti & interdum *Japhar.* Japhar plane factum eſt a Giafar, & *Abalachi* a *Balachi* ſeu *Balachius*, quo nomine dictus eſt a natalium loco. *Bactrianus* vertitur a Jacobo Golio in Catalogo Lugduno-Batavo num. 41. Male autem a Blancano tribuitur Abumaſar ſeculo Chriſti decimo. Nec melius Joannes Picus Mirandulae comes, cum Arabibus ea voce dictum aſtrologum negans ait philoſophum tantum apud eos ſic nominari. Aſtrologum autem quem ex Arabico habemus, vocandum Aboaſar. Sic ille lib. I. in Aſtrologiam; ſed hallucinatus. Verum quidem eſt, non Albumaſar dicendem aſtrologum (quemadmodum Picus ipſe paſſim) ſed Abumaſar; non vero Aboaſar. Citatur aliquoties in Franciſci Burauae verſione Averrois commentarii in Priora Ariſtotelis Analytica alibique, Abumazar, qui plane Abunazar exarandus. Is eſt Abunazar Alpharabius dialecticus & philoſophus eximius; cujus nomen in Averrois commentariis in Poſteriora & Avicennae Chymicis ſaepiſſime alibique ſic recte ſcribitur. Qui vero dicitur Scaligero Elkandi, Alkindum, Arabibus الكندي *Alkindi* ſeu Alchindum, eſſe non dubito. Philoſophus erat is celebris, uti & medicus & mathematicus. Locum habet inter novem judices, qui cum Haly de Judiciis aſtrorum plerumque conjunguntur. Quaedam ejuſdem de Gradibus medicaminum excuſa ſunt, quae haud parum vilipendens impugnat Averroes in Colliget. lib. V. cap. LVIII. Nuncupatur ſubinde Jacobus Alkindi. Sed in bibliothecae Lugduno Batavae Catalogo occurrit inter codices Arabicos MS. *Iſaac Kindaeus, quem vulgo Alkindum vocant, de metiendis diſtantiis. Idem de electione dierum.* Ex junioribus (inquit Joannes Picus tum in Apologia tum in libello de Hominis dignitate) *qui magiam*, illam vere naturalem, *olfecerint, tres reperio; Alchindum Arabem, Rogerium Bachonem*, Anglum illum percelebrem, *& Guilielmum Pariſienſem.* Magiam puto Alchindi maxime cerni voluit in libello de Radiis, in quo de ſpecierum rerum omnimodarum, uti radiorum a ſole, emanatione, & de relatione partium univerſi quaſi magnetica agit. Hic puto nondum editus eſt. Coaetaneus item Eutychio erat Photius archiepiſcopus Conſtantinopolitanus, atque, uti volunt aliqui, Theophilactus Bulgariae, & Vitellio Opticus. Libri ab Eutychio ſcripti ſunt quatuor.

tuor. كتاب في الطب *Liber de medicina* ; كتاب في الجدال بين المخالف والنصر اني *Liber diſputationis inter haereticum & chriſtianum,* كتاب نظم الجوهر *Ordinatio* aut *Ordinata diſpoſitio gemmae*, ſeu *Ordinatio* aut *Ordinata diſpoſitio* aut *Syntagma ſubſtantiae* (ut pariter fert vox الجوهر) ſeu *Syntagma compendioſum* ; quaſi *Medullam hiſtoricam* nuncupaſſet. Neque enim eodem vocabulo pro *gemma* ac *ſubſtantia* (ſcilicet الجوهر *Giauhar*) ſolum utuntur Arabes, verum etiam ideo utuntur, quia ut gemmae inter reliqua bona, ita ſubſtantiae inter caetera praedicamenta dignitas eſt eminentiſſima. Nam inde nominis haec communio, ut expreſſim Averroes in Epitome in libros Metaphyſices, tractatu primo. Quartus liber Eutychio tributus, eſt *de rebus Siciliae poſtquam a Saracenis capta eſt*, qui in Catalogo bibliothecae Orientalis viri praeſtantiſſimi Thomae Erpenii, annexus eſſe dicitur Hiſtoriae ejus eccleſiaſticae, id eſt, *Medullaae* quam diximus *Hiſtoricae*. Librorum, quos memoravimus, tres priores meminit Achmed Ben Caſem ille. Etiam in illorum tertio, ſeu Medulla Hiſtorica, ſecundum memorat ipſe Eutychius. Tertius autem Annales complectitur a rerum conditu uſque in ſua tempora deductos ; in quibus quamplurima ad hiſtoriam tum ſacram tum profanam attinentia occurrunt notatu digniſſima, quae nullibi omnino apud ſcriptores qui proſtant, alioſve quos mihi videre contigit, ſive Graecos ſive Latinos ſive Ebraicos ſive Arabicos lecta. Conſcripti ſunt illi ad Iſi Ibn Batrik fratrem ſuum. Citantur multoties a Georgio Elmacino in Hiſtoria Saracenica. Et recenſentur proculdubio inter codices Arabicos Orientis res complexos, quibus olim Guilielmum archiepiſcopum Tyrium inſtruxit Almaricus rex Hieroſolymitanus, ut inde opus de Principibus Orientalibus conficeret. Nec ut vulgares, ſed primarii. *Seith filius Patricii* & *vir venerabilis* vocatur huic Tyrio ; nec alibi apud ſcriptores Europae veteres, quantum obſervavi, memoratur. Almarico rege, inquit Tyrius, in prologo ad Hiſtoriam, *Arabica exemplaria miniſtrante, aliam hiſtoriam a tempore ſeductoris Mahumeth uſque in hunc annum, qui eſt nobis ab Incarnatione Domini* MCLXXXIV. *per annos quingentos ſeptuaginta decurrentem conſcripſimus ; autorem maxime ſecuti virum venerabilem Seith filium Patricii, Alexandrinum patriarcham*. Quod vero ait ſe maxime hunc ſecutum, plane intelligendum eſt de tempore duntaxat annum Chriſti 937. ſeu Hegirae 326. antevertente. Tunc enim ſuos claudit Annales Eutychius, circa biennium poſt mortuus. Atque ex Annalibus ejus hiſce, quos ipſis eccleſiae Alexandrinae archivis plurima debere nullus dubito, teſtimonium quod dixi de loco illo Hieronymi traduximus : id eſt, integram de Marco evangeliſta & eccleſiae illius originibus moribuſque vetuſtis interſertam periocham. Exemplaribus uſus ſum binis MSS. ex Oriente dudum allatis. Alterum antiquius eſt & trecentis quadraginta amplius abhinc annis exaratum, quod bibliothecae Cottonianae cimelium eſt. Alterum, quod tum recentius tum multo elegantius eſt, cum aliis aliquot Orientis ſcriptis in Anglia a Judaeo, ut opinor, neſcio quo ante decennium amplius emptum, dono mihi dedit Georgius *Gage*, popularis meus, vir, dum vixit, tum ſingulari morum ſuavitate tum optimis artibus ornatiſſimus. Prioris erat olim dominus, Michael patriarcha Antiochenus, qui & eccleſiae Antiochenae, ni fallor, illud donavit. Id enim ſignificari didici eo, quod ſcriptum in calce reperio. Nempe nomen jam dicti patriarchae Antiocheni primo Arabice conſcriptum, dein adjectum, codicem illum illius eſſe, quod ſolenni illo in ſacrilegos carmine clauditur فكل من يسرقه او يختلسه يكون محروما من الله *& ſi quis eum clam ſurripuerit, Deo anathema ſit*. Hiſce ſubjicitur ipſa Michaelis

lis manu (ut par eſt credere) literis invicem in ſe, ad Graecorum, cum nomina ſcribunt, morem, inſilientibus, ✠ Μιχαὴλ ἐλέῳ Θεοῦ Πατριάρχης Ἀντιοχείας. Hunc autem eundem eſſe exiſtimo, qui ante annos amplius ſexaginta patriarchatu illo valde ſenex dejectus, non ſemel memoratur a Martino Cruſio in Gratulatione ad Solomonem Schweigerum de ejuſdem peregrinatione conſcripta, non in Turcograecia, ſed ſeorſim Argentorati 1582. excuſa. Hinc eſt quod in commentario vocari volumus codicem ſeu exemplar hoc, *Antiochenum*. Recentius autem exemplar exaratum eſt anno Hegirae 1028. id eſt, Chriſti 1618. Alepi, a ſcriba ibi celebri تلجي *Talgi* dicto. Unde *Alepenſem* codicem eum nuncupavi. In bibliotheca Lugduno-Batava, quae codicibus eſt Arabicis MSS. refertiſſima, nullum ſcriptoris hujus reperitur exemplar, ſi fides catalogis ejuſdem. Idem dicendum, de bibliotheca Ambroſiana quae Mediolani eſt, & D. Laurentii, quae Madriti, & Oxonienſi publica, uti & Arundelliana; quae omnes tamen codices habent Arabicos MSS. maxime Oxonienſis, perplurimos. Sed vero in bibliotheca Cantabrigienſi publica, exemplar annalium ejus reperitur inter libros bibliothecae Orientalis Thomae Erpenii, quibus illa pridem donata eſt a Georgio duce Buckinghamiae, ejuſdem academiae Cancellario. Quaenam in privatorum muſaeolis lateant eorundem exemplaria alia, neſcio. Sed vero jam nunc dum haec proditura ſunt, perhumaniter communicat mecum annales hoſce integros nitidiſſime, atque eadem opinor manu qua codex meus, ſeu *Alepenſis*, etiam & hoc aliquot annis recentius exaratos Guilielmus *Corderoy*, civis Londinenſis, uti item alios aliquot libros notae ſingularis Arabicos, quibus in Oriente ſibi comparatis patriam ſuam nuperrime ditavit. Et de editionis cauſa, autore, & codicibus unde quae ſequuntur Origines hauſtae ſunt, hactenus.

Sed vero ſi Eutychio fidem hic parum habendam ideo forſan quis moroſius exiſtimaverit, quod aevi fuerit ipſe adeo rebus quas tradit recentioris (nam ſeculo, ut vides, floruit decimo) certe neceſſe eſt ut is, ſi parili in paribus utatur ratione, nec Joſepho, Livo, Halicarnaſſaeo, Plutarcho, Euſebio, Zonarae, origines & res geſtas Judaicas, Romanas, Graecas, Punicas, Chriſtianas tamdiu ſeculum ſuum antevertentes narrantibus nec id genus aliis credat, imo ut pro fide dignis habeat hiſtoriis (praeter Sacras Literas) duntaxat ipſa archivorum penetralia, conciliorum acta ipſa, Thucydides, Polybios, Saluſtios, Caeſares, Tacitos, Guicciardinos, Comminaeos. Mihi ſane Eutychius in hiſce eſt veluti Beda plane AEgyptius.

EUTYCHII,

PATRIARCHAE ORTHODOXORUM

ALEXANDRINI,

ECCLESIAE ſuae ORIGINES.

في تسع سنين من قلوديوس
قيصر كان مرقص الانجيلي
بمدينة الاسكندرية يدعوا
الناس الي الايمان بالمسيح سيدنا ☼ فبينما
مرقص يمشي في مدينة الاسكندرية اذ
انقطع شسع نعله ☼ وجلس عند رجل
اسكافي يقال له حنانيا ليصلح نعله ☼

فاخذ حنانيا الاشفا ليثقب النعل فثقب به
اصبع نفسه ☼ فسال منه دمًا كثيرًا ☼
واوجعه وجعًا شديدًا ☼ فتبرم بمرقص فقال له
مرقص ان انت امنت بيسوع المسيح ابن الله
فان اصبعك تبرا ☼ واخذ مرقص اصبع
حنانيا ☼ وقال بسم يسوع المسيح تبرا
اصبعك ☼ فبريت اصبعه للوقت ☼ فانقطع
الدم

ANNUS agebatur *Claudii* 1 Caeſaris nonus, cum *Marcus* evangeliſta 2 in urbe verſatus eſt *Alexandriae*; ut inde propagaretur apud homines fides in Chriſto Domino noſtro. Dum autem per urbem incedit, diffringitur calcei ejus corrigia: quem ut reficeret, ad ſutorem 3 ſe contulit nomine *Hananiam*, qui ſubula 4 ad perforandum calceum ſumpta, digitum ſuum perforavit, adeo ut multum efflueret ſanguinis, nec ſine dolore ingenti. Submurmuranti igitur in *Marcum*, dixit ei ille, Si credideris in *Jeſum Chriſtum* filium Dei, digitus tuus ſanabitur. Prehenſo igitur digito 5 ejus dixit, In nomine *Jeſu Chriſti* ſanus ſit digitus tuus; qui eodem momento in ſanitatem reſtitutus eſt, ſanguine amplius non effluente. Et credidit ab eo tempore *Hananias*

الدهر فامن حنانيا من ساعته بالمسيح وعمده
مرقص وصيره بطريركا على الاسكندرية ۞
وهو اول بطريك صير على الاسكندرية ۞
وان مرقص البشير صير مع حنانيا البطريك
اثني عشر قسيس يكونوا مع البطريك ۞
واذا عدم البطريك يختاروا واحد من الاثنا
عشر قسيسا ۞ ويضع الاحد عشر قسيس
الباقون ايديهم على راسه ويباركونه ۞
ويصلحونه بطريركا ۞ ثم يختاروا رجلا
فاضلا فيصيروه قسيسا معهم بدل الذي
صير بطريركا ليكونوا اثني عشر ابدا ۞
فلم يزل رسم القسا بالاسكندرية يصلحوا
البطاركة من القسا الاثني عشر الي زمان
الاسكندر بطريك الاسكندرية الذي
كان في جملة الثلثماية والثمانية عشر ۞
فانه منع من ان يصلحوا القسا البطريك ۞
وامر ايضا اذا مات البطريك ان يجتمعوا
الاساقفة ويصلحوا البطريك ۞ وامر ايضا

اذا مات البطريك ان يختاروا من ايّ بلد
كان رجلا فاضلا ۞ او من اولايك الاثني عشر
قسا او غيرهم ممن يرضا حاله فيصلحونه
بطريك ۞ وانقطع الرسم القديم من اصلاح
القسا البطريك ۞ وجري الامر للاساقفة في
اصلاح البطريك ۞ واما سوالهم لم يسمي
بطريك الاسكندرية بابا فمعني البابا
جد ۞ فان منذ حنانيا الذي اصلحه
مرقص البشير بطريك الاسكندرية
الي وقت ديمتريوس بطريك الاسكندرية
وهو الحادي عشر بطريكا كان
على الاسكندرية ۞ لم يكن في
عمل مصر اسقف ۞ ولم تكن البطاركة
الذين قبله اصلحوا اسقفا ۞
فلما صار ديمتريوس
بطريركا اصلح ثلثة اساقفة ۞ وهو اول
بطريك بالاسكندرية عمل الاساقفة ۞ فلما
مات صير بعده هرقل بطريك على
الاسكندرية

as in Chriſtum, unde baptizavit eum *Marcus* & conſtituit eum patriarcham 6 *Alexandriae*. Scilicet is primus 7 erat *Alexandriae* 8 patriarcha conſtitutus. Conſtituit item *Marcus* evangeliſta duodecim 9 presbyteros cum *Hanania*; qui nempe manerent cum patriarcha, adeo ut cum vacaret patriarchatus, eligerent unum e duodecim presbyteris, cujus capiti reliqui undecim manus 10 imponerent eumque 11 benedicerent & patriarcham eum crearent 12, & dein virum aliquem inſignem 13 eligerent eumque presbyterum ſecum conſtituerent loco ejus qui ſic factus eſt patriarcha; ut ita ſemper extarent duodecim. Neque deſiit *Alexandriae* inſtitutum 14 hoc de presbyteris, ut ſcilicet patriarchas crearent ex presbyteris duodecim, uſque ad tempora 15 *Alexandri* patriarchae *Alexandrini* qui fuit ex 16 numero illo CCCXVIII. Is autem vetuit ne deinceps patriarcham 17 presbyteri crearent. Et decrevit 18 ut mortuo patriarcha convenirent epiſcopi qui patriarcham ordinarent. Decrevit item ut, vacante patriarchatu, eligerent 19 ſive ex quacunque regione ſive ex duodecim illis presbyteris ſive aliis, ut res ferebat, virum aliquem eximium, eumque patriarcham crearent. Atque ita evanuit 20 inſtitutum illud antiquius, quo creari ſolitus a presbyteris patriarcha; & ſucceſſit in locum ejus decretum de patriarcha ab epiſcopis creando. Is etiam petiit ab eis, ne patriarcha *Alexandrinus*, 21 *Papa* vocitaretur; quod ſignificat *avum*. Sed vero ab *Hanania* quem conſtituit *Marcus* evangeliſta patriarcham *Alexandriae*, uſque in tempora *Demetrii* patriarchae ibidem (is patriarcha fuit *Alexandrinus* undecimus) nullus erat, 22 in provinciis *Ægypti*, epiſcopus; nec patriarchae ante eum crearunt epiſcopos. Ille autem factus patriarcha tres conſtituit epiſcopos. Et primus fuit hic patriarcha *Alexandrinus*, qui epiſcopos fecit. Mortuo *Demetrio* ſuffectus eſt *Heraclas* patriarcha *Alexandrinus*,

ابنه نارون قيصر بروميه ثلثة عشر سنه ٭
وهو اول من اهاج علي النصاري الشر والبلا ٭
وكان رجلا شريرا جدا رديء السيرة ٭
وفي عصر نارون قيصر كتب بطرس
ريس الحواريون انجيل مرقص عن مرقص
في الروميه في مدينة رومية ٭ ونسبه الي
مرقص ٭ وفي عصر هذا الملك ايضا كتب
لوقا انجيله باليونانيه الي رجل شريف من علما
الروم يقال له ثاوفيلا ٭ وكتب اليه ايضا
الابركسيس الذي هو اخبار التلاميذ ٭
وقد كان لوقا البشير صاحب بولص الرسول ٭
واقام معه زمانا ٭ وذلك ان بولص الرسول يقول
في بعض رسايله ان لوقا الطبيب يقرا
عليكم السلام ٭ واخذ نارون قيصر بطرس
وصلبه منكسا وقتله ٭ لان بطرس قال له ان
اردت ان تصلبني فاصلبني منكسا ليلا
اتشبه بسيدي المسيح وانه صلب قايما ٭
وضرب

الاسكندرية ٭ فاصلح عشرين اسقفا ٭ فواحد
من هولا الاساقفه اسمه اومانيوس خالف
الشريعة ٭ واتصل خبره بهرقل البطريرك
فجمع هرقل البطريرك جماعة من الاساقفه ٭
وصار الي مدينة اومانيوس ٭ فكشف عن حاله
فنظر في امره وردّه الي الحق ٭ فسمعت العامة
الاساقفة وهم يسمون البطريرك ابا ٭ فقالوا في
نفسهم اذا كنا نحن نسمي الاسقف ابا ٭
والاسقف يسمي البطريرك ابا ٭ فيجب علينا
نحن ان نسمي البطريرك بابا ٭ اي جدا ٭ اذ
كان اب الابا ٭ فسمى بطريرك الاسكندريه
من ايام هرقل بابا اي الجد ٭ فلما حنانيا
بطريرك الاسكندريه الذي اصلحه مرقص
البشير علي كرسيها بطريركا اقام اثنين
وعشرون سنه ومات ٭ وخرج مرقص البشير
الي برقة يدعوا الناس الي الايمان بالمسيح ابن
الله ٭ ومات قلوديوس قيصر الملك فملك بعده

andrinus, qui epiſcopos conſtituit viginti. Ex his unus erat, *Ammonius* 23 dictus, religionis deſertor. De quo ſimulac ad *Heraclam* delata eſt fama, congregavit is ſynodum epiſcoporum, & in urbem *Ammonii* perrexit, ubi re ſatis cognita & perſpecta, eum ad veritatem reduxit. Cum vero homines audierant epiſcopos vocitare patriarcham *abba* ſeu patrem, inter ſe dixere, 24 Nos epiſcopum quemlibet *abba* ſeu patrem appellamus; & appellant epiſcopi patriarcham *abba*. Unde ſane oportet ut vocemus nos patriarcham *papam*, id eſt, avum, cum ſit pater patrum. Ita a tempore *Heraclae*, patriarcha *Alexandrinus* dictus eſt, *papa*, id eſt, avus. Poſtquam autem *Hananias* patriarcha *Alexandrinus*, quem *Marcus* evangeliſta in ſede ſua conſtituit, annos ſederat XXII. mortuus eſt. Et profectus eſt *Marcus* evangeliſta in *Barcam*, 25 ut propagaretur apud homines fides in Chriſtum filium Dei. Obiit dein *Claudius* Caeſar, imperator, & imperavit *Romae* poſt eum, filius ejus *Nero* Caeſar annis XIII. qui primus fuit graviſſimorum in Chriſtianos malorum autor; homo utpote, in conſilii & vitae inſtituendae ratione, improbiſſimus. Et 26 tempore *Neronis* Caeſaris, ſcripſit *Petrus*, 27 apoſtolorum princeps, evangelium *Marci*, cum *Marco*, lingua *Romana* 28, in urbe *Romae*. Sed attribuit 29 illud *Marco*. Etiam tempore hujus imperatoris ſcripſit *Lucas* 30 evangelium ſuum *Graece*, ad virum nobilem ex ſapientibus *Romanis*, cui nomen *Theophilus*, ad quem item ſcripſit Acta ſeu diſcipulorum hiſtoriam. Erat autem *Lucas* evangeliſta comes *Pauli* apoſtoli, quocum 31 per tempus aliquod manſit. Unde eſt quod *Paulus* apoſtolus in quadam epiſtola ſua dicit, *Lucas* 32 *medicus vos ſalutat.* Prehenſum vero *Petrum Nero* Caeſar cruci affigit, corpore ſcilicet inverſo, atque ita morte eum affecit. Nam & dixerat ei *Petrus*, Si vis ut ego cruci affigar, corpore me inverſo affige cruci, ne mors mihi inflicta ſimilis ſit ei quae infligebatur Domino meo Chriſto, qui cruci affixus eſt, corpore erecto. Sed gladio trucidavit

cidavit

صاحب الانجيل بالاسكندريه وبرقه يدعوا الناس الي الايمان بالمسيح ابن الله سبع سنين ✲ وكان لبطرس
اضرب عنق بولص بسيف ✲ بعد سيدنا المسيح حين قتل اثنين وعشرين
وفي اول سنه من ملك هذا نارون قيصر قتل سنة ✲ وصيّر بعد بطرس لينوس بطريركا
مرقص بالاسكندريه واحرق جسده على روميه اقام اثني عشر سنة ومات ✲ وهو اوّل
بالنار ✲ بطريرك صار علي روميه ✲ وكان مرقص

cidavit *Paulum*. Occiſus autem eſt 31 *Petrus* ſub annum XXII. poſt Dominum noſtrum Chriſtum. Erat vero poſt *Petrum*, *Linus* patriarcha *Romae*, qua functus dignitate XII. annos obiit. Et hic primus 34 erat patriarcha *Romanus*. Atque erat *Marcus* Evangelii autor in *Alexandria* & *Barca* (ut ſcilicet propagaretur apud homines fides in Chriſtum filium Dei) annis 35 VII. Et anno imperii *Neronis* Caeſaris jam dicti primo, occiſus eſt 36 *Marcus Alexandriae*, & 37 corpus ejus igne eſt crematum.

IN

Eutychii AEgyptii,

PATRIARCHAE

ALEXANDRINI,

ECCLESIAE ſuae ORIGINES,

COMMENTARIUS.

1.

ANNUS *agebatur Claudii Caeſaris nonus, cum Marcus evangeliſta.*] Non habetur ante hunc annum (id eſt, Chriſti vulgarem 49.) in Annalibus Eutychii, unde Origines hae ſumuntur; Marci evangeliſtae mentio. Sed ſexennio aut circiter apud Euſebium & chronologos, quos vulgus ſequimur, antevertit ejus per AEgyptum praedicatio prima; tertio ſcilicet Claudii tributa. Quae item nonnullis ſub Tiberio Caeſare collocatur, ut videre eſt tum in Ritualium Graecorum die 25 Aptilis, ſeu Marci feſto, ac Synaxariis, tum apud Nicephorum Calliſtum, lib. II. cap. XLIII. Etiam in Faſtis Siculis, ſub anno Tiberii 18, *ἐχειροτονήθησαν ἐπίσκοποι, creati ſunt epiſcopi*, Romae Petrus, Alexandriae Marcus, & Hieroſolymis Jacobus frater Domini. Certe & in Marci vita Arabica, a Petro Kirſtenio edita, fit a Petro apoſtolo ipſe patriarcha Alexandriae; quo de nomine, mox plura.

2.

Evangeliſta.] Pro الانجيلي *Evangeliſta*, legitur in codice Antiocheno صاحب الانجيل *autor Evangelii*, uti & poſtmodum Marcus in hac nuncupatur, quam e codice Alepenſi integram exſcripſimus, periocha. Item codex iſte hic habet الايمان بالسيد المسيح ابن الله *fides in Domino Chriſto filio Dei*, & في اسواق المدينة *per plateas urbis*. Nomen autem Marci in eo, nunc مرقص ut hic, nunc مرقس ſcribitur.

3.

Ad ſutorem ſe contulit.] De ſutore hoc Alexandrino, poſtea patriarcha, fuſior eſt hiſtoria in veteri Marci vita autoris incerti cum Abdia Babylonio plerumque editi, quem ſequitur Ordericus Vitalis in lib. II. Hiſtoriae Eccleſiaſticae, uti & Alfricus archiepiſcopus Cantuarienſis in Sanctorum vitis Angloſaxonice, annis abhinc amplius ſexcentis, congeſtis; quarum exemplar MS. autori coaevum extat in bibliotheca Cottoniana.

4.

Subula.] Codice Antiocheno; فاخذ حنانيا النعل واخذ الاشفا *& ſumpſit Hananias calceum & ſumpſit ſubulam*

5.

5.

Et prebenſo digito ejus.] Sequitur in codice Antiocheno; ثم قال هكذا بسم يسوع المسيح تبرا هذه الاصبع فانقطع الدم *Tum dixit ad hunc modum, In nomine Jeſu Chriſti ſanetur hic digitus, & ſiſtebatur ſanguis*, &c.

6.

Et conſtituit eum patriarcham Alexandriae.] Non igitur vult noſter, Marcum ipſum fuiſſe in deceſſorum ſuorum numero, ſeu patriarcham aut episcopum Alexandriae; adeoque nec Hananiam ejus fuiſſe ſucceſſorem, ſed ab eo creatum. Dici ſolet hic Anianus, &, in veteri Marci vita, Anizanus. Certe & in Nicephori patriarchae Conſtantinopolitani chronographia, in Theſauro temporum Scaligeriano edita, legitur pro ea Anianus. Sed codex Nicephori MS. optimae notae, in bibliotheca Londinenſi publica, habet Ἀνανίας, uti & Sophronius; quod plane quadrat cum Eutychii Hanania.

7.

Scilicet is primus erat patriarcha Alexandriae.] Ita ait noſter alibi, Petrum Antiochiam fugiſſe, & creaſſe اركاديوس بطركا على انطاكيه اقام سبعة وعشرون سنه وهذا اول بطريك صير في مدينه انطاكيه *Arcadium* (ſic in codice legitur utroque, pro eo qui vulgo Euodius dicitur) *patriarcham Antiochiae, qui ſedit annos* 27. (codex Antiochenus habet 29.) *atque primus erat hic patriarcha creatus Antiochiae.* De Lino item patriarcha primo Romae, ſimile hic inferius legitur; quod perquam conſonum eſt eis, qui evangeliſtas & apoſtolos eccleſias ſingulares volunt quidem conſtituiſſe; ipſos vero eccleſiae alicujus ſingularis finibus, ob praerogativae ſacrae amplitudinem, neutiquam circumſcriptos. Neque ſane noſtro ita diſcors eſt hac in re Euſebius, dum non ſemel facit Anianum, ſeu Hananiam hunc, praefectum ſeu epiſcopum eccleſiae Alexandrinae primum, nec Marco in epiſcoporum ſerie ſeu numero locum tribuit. Dicit quidem μετὰ Μάρκον *Poſt Marcum* (quod intelligi poteſt, poſtquam Marcus evangelium ibi praedicaverat, & eccleſiam fundarat; qua de re loquitur lib. II. cap. XV.) primum fuiſſe epiſcopum ibi Anianum. Ita in Chronico, ſub Nerone. Tantundem in Hiſtoriae Eccleſiaſticae lib. II. cap. XXIV. Sed alibi ſimpliciter ei vocatur hic Anianus, τῆς κατ' Ἀλεξάνδρειαν παροικίας ὁ πρῶτος, *Alexandrinae paroeciae* ſeu *dioeceſeos primus*; ut lib. III. cap. XIII. Et expreſſim, διαδέχεται δ' αὐτὸν δεύτερος Ἀβίλιος, *cui ſucceſſit ſecundus Abilius*; uti & libri ejuſdem cap. XXI. de Cerdone, qui tertius ab Aniano, τρίτος ἦν, inquit, τῶν αὐτόθι μετὰ πρῶτον Ἀνιανὸν προεςὼς, *Hic tertius, poſt Anianum primum, ibi praeerat.* Euſebium hic ſequitur Zonaras, cui abſolute dicitur Abilius, δεύτερος ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, *Secundus epiſcopus Alexandrinus.* Videſis eum in Domitiano & Nerva. Sed vero obvium eſt in epiſcoporum ſeu patriarcharum catalogis tam MSS. quam editis, eccleſiaſticis annalibus, Romanae eccleſiae ritualibus, alibique, non ſolum Anianum ſucceſſiſſe Marco, verum & Marcum ſive patriarcham ſive epiſcopum Alexandriae primum, idque a Petro, factum; annis ei interdum binis (ut apud Nicephorum patriarcham, alios) interdum ſeptem, etiam & novem & novemdecim tributis. Conſulas Baronium tom. I. anno Chriſti, 45. num. 46.

8.

Patriarcha Alexandriae.] Non dubitavit igitur Eutychius, quin ſub ipſos eccleſiae Chriſtianae natales, patriarchae nomen & dignitas Chriſtianis eſſet in uſu. Certe & tres illas celeberrimas dignitates patriarchales, Romanam, Alexandrinam & Antiochenam, ſuos tunc habuiſſe patriarchas, eo ſcilicet nomine tunc creatos, aſſerit. Vide ſupra num. 6. & 7. Quin & locum ejus perinſignem de patriarchatibus tum his, tum binis illis alteris celeberrimis, Conſtantinopolitano & Hieroſolymitano, adjicere non pigebit: quoniam horum utrumque vetuſtiorem multo facit, quam veterum aliquis, niſi catalogos quoſdam excipias, qui patriarcham Hieroſolymitanum etiam initiis Chriſtianiſmi coaevum, forte duntaxat per prolepſin, admittant. Ubi de concilio oecumenico ſecundo, ſeu quod celebratum eſt Conſtantinopoli ſub Theodoſio ſeniore, anno Chriſti vulgari, 381, agit Eutychius, ورتبوا inquit بطريرك رومية الاول ✡ وبطريرك القسطنطينيه الثاني ✡ وبطريرك الاسكندرية الثالث وبطريرك انطاكيه للرابع وصيروا اسقف بيت المقدس بطريرك ✡ لانه انما كان اسقف ✡ ولم يكن قبل ذلك على بيت المقدس بطريرك ورتبوه خامس وانصرفوا *Atque ita rem ordinarunt, ut patriarcha Romanus primus eſſet, patriarcha Conſtantinopolitanus ſecundus, patriarcha Alexandrinus tertius, patriarcha Antiochenus quartus. Quin & fecerunt epiſcopum Hieroſolymitanum patriarcham. Nam tempore retroacto epiſcopus fuerat Hieroſolymitanus, ſed non patriarcha. Hunc autem conſtituere quintum, & demum diſceſſerunt.* Conſtantinopolitani patriarchatus initia ne quidem Chriſtianiſmi ac imperii conjunctione recentiora in antecedentibus fecerat. Sed de Conſtantinopolitano aliiſque, videſis Socratem, lib. V. cap. VIII. Theodoretum, lib. V. cap. IX. Sozomenum, lib. VII. cap. IX. Nicephorum Calliſtum, lib. XII. cap. XIII. & concilii Conſtantinopolitani primi Canones 2, & 3. Recentiores

tiores item, ut Joannem Morinum in Exercitationibus Eccleſiaſticis, Carolum a S. Paulo epiſcopum Abrincenſem in Geographia Sacra, pag. 217. praeter Centuriatores lib. IV. cap. IX. §. de Conſtantinopolitana Syoodo, & Baronium, tom. 4. anno 381. num. 76. & anno 382. num. 19. Quod vero ad Hieroſolymitaoum attioet; receptum eſt a viris doctis pleriſque contra atque aſſerit Eutychius, adeo vetuſta non fuiſſe illius initia. Alii enim patriarchatum illum ſeptuaginta poſtea annis, ſeu ex autoritate concilii generalis Chalcedonenſis, quod habitum eſt ſub Martiano Caeſare aono Chriſti 451. coepiſſe volunt. Conſulas ejuſdem actiooem 7. ubi Juvenali epiſcopo Hieroſolymitano ejuſque eccleſiae tres Palaeſtinas conceditur, ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν ἔχειν, *ſub propria habere poteſtate.* Cum aote Caeſareae, ut metropoli, Antiochiae, ut ſedi patriarchali, ſubeſſet Hieroſolyma. Adi ſi placet, Morinum lib. I. Exercitationem 7. Carolum a S. Paulo in Geographia Sacra pag. 310. Alii concilio Conſtantinopolitano, quod generale quintum eſt, patriarchatus hujus tribuunt initia, qua de re vide quae habet Baronius, ex libro Cenſuum in bibliotheca Vaticana tom. 7. anno 553. num. 245. Et Bellarminus, lib. I. de Romano pontifice cap. XXIV. *Tempore*, inquit, *Juſtiniani, id eſt, poſt annum Dom.* 500. *tum imperatoris opera, tum pontificum Romanorum permiſſione, coepere Conſtantinopolitanus & Hieroſolymitanus epiſcopus in numero patriarcharum haberi, nullo amplius reclamante.* Sed vero neque deſuot qui antiquiorem multo faciunt Hieroſolymitanum patriarchatum, & tunc volunt coepiſſe ea in urbe dignitatem hanc, quando poſt Alexandrinum, Romanum & Antiochenum antiſtites, in Synodi Nicaenae primae canone ſexto memoratos (qui ab origine patriarchae habiti ſunt) canon ſeptimus voluit ut AEliae, id eſt, Hieroſolymae, epiſcopus honoraretur ac haberet item τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς, *honoris conſequentiam.* Qua de re vide Theodori Balſamonis ibidem Scholia. Adde quae notavit Severinus Binius ad epiſtolam tertiam Anacleti. Certe in Canonibus Arabicis Nicaenis initia habet patriarchatus Hieroſolymitanus ipſa Synodo vetuſtiora. Latine in illis legitur Canone 10. *Quia & conſuetudo honorandi epiſcopum Heliae* (AEliae) *nomine patriarchae*, &c. Sed Arabica MS. in bibliotheca Oxonienſi publica, ibi; وكما جرت العادة والامر الاول باكرام اسقف اورشليم باسم بطريرك *Quemadmodum & obtinuit conſuetudo & vetus inſtitutum, ut honoretur epiſcopus Hieroſolymitanus nomine patriarchae*, &c. Sed in canonibus illis etiam epiſcopus Seleucienſis patriarcha eſt, atque ut legitur in Latinis canone 34. *ſedes ejus in concilio debet eſſe ſexta poſt epiſcopum Hieroſolymitanum*, uti & in canone 36. adjicitur AEthiopum Catbolicum (quem tantum non patriarcham eſſe volunt canones illi) *habere ſeptimum locum poſt praelatum Seleuciae.* At vero in Arabico canone 39. (qui Latinorum 34. reſpondet) expreſſim habetur ويصير مجلسه في الرتبة السابعة *ſit locus ejus ſeptimus*, & in Arabico 42. qui reſpondet canoni Latine trigeſimo nono المجلس الذي هو دون السابع اعني الثامن *ſedes ſeptima inferior, id eſt, octava.* Quatuor autem illi Conſtantinopolitanus, Alexandrinus, Aotiochenus, & Hieroſolymitanus, Quatuor patriarchae principales dici ſolent. Juriſconſultis, ad Diſt. XXII. cap. VII. *Alii vero*, inquiunt, *proprie dicuntur primates, ut Aquilegienſis, Gradenſis, Toletanus, Cantuarienſis, Bituricenſis, & ſimiles. Iſti tamen quandoque vocantur improprie patriarchae.* Sic Durandus in Speculo lib. I. tit. de Diſpenſationibus. §. Sunt quoque, Cardinalis Jacobatius, lib. I. de Conciliis Art. I. §. 256. Conſoni ſunt Innocentius tertius lo c. Antiqua 23. tit. de Privilegiis, Nicolaus Boerius de Autoritate Magni Conciiii numero 50. Laelius Zecchius de Rep. Eccleſiaſtica, capite de Statu patriarcharum. Matthias Ugonius de Praeſtantia Patriarchali, Lancellottus Conradus io Templo Judicum, lib. II. cap. III. Michael Ferrus Manrique de Praecedentiis Eccleſiaſticis Quaeſt. XXXIII. Tobias Paurmeiſter de Juriſdictiooe Imperii Romani lib. II. cap. VII. alii Plura de his occurrunt apud Chriſtophorum Roſiniacum lib. II. de re Sacerdotali cap. XXXIII. & XXXIV. Antonium Auguſtioum lib. II. Epit. Juris Pontificii Veteris, & Blaſium Bagnum de praecipuis S. R. E. Digoitatibus tract. XII. De dignitatis autem & nominis hujus, in Chriſtianiſmo, vetuſtate ſimul ac uſu, habentur plurima notatu digniſſima apud Petrum Berterium in Pithanis, Joannem Morinum in Exercitationibus, & viros doctos qui de Regionibus Suburbicariis (re cum primis perpendenda, quoties quis de arrogata pontifici Romano poteſtate diſquiſitiooem init) pridem diſputarunt. Occurrit quidem mentio patriarchae Alexandrini, ſub Hadriani Auguſti tempore (id eſt, ſub aooum Chriſti centeſimum vigeſimum) veluti nooinis ootiſſimi. Ipſe ſcilicet Hadrianus in Epiſtola ad Servianum Conſulem, quam ex Phlegontis liberti ejus libris in vitam Saturnioi retulit Flavius Vopiſcus, mores AEgyptiorum ſui aevi deſcribens, idque tam Chriſtiaoorum quam Judaeorum, aliorumque ibi degentium, *Ipſe ille*, inquit, *patriarcha, quum AEgyptum venerit, ab aliis Serapidem adorare, ab aliis cogitur Chriſtum.* Quod ait, *cum AEgyptum venerit*; forte patriarchae ſive ab exilio aut fuga, ſive a peregrinatione, ut munus ſuum per ampliſſimas AEgypto conterminas regiones, quarum etiam praefectus ſacer erat, obiret ſuſcepta, reditum innuit. Certe & Judaeis ſui fuere etiam per imperium Romanum primates & patriarchae; nunc *illuſtres* nunc *ſpectabiles* dicti io Jure Caeſareo, ut videre eſt in lib. III. & XVII. C. tit. de Judaeis, & in Cod. Theodoſ. lib. XVI. tit. 7. §. 11, 14, 15, 17. quibus adjice Epiphanii haereſin Ebionitarum, ſeu 30. num. 4. atque ibi Dionyſium Petavium, & Petrum Molinaeum in Vate lib. II. cap. III. & num. infra 9. Inde

ſatius

ſatius eſſe vult Berterius, horum patriarcham, non Chriſtiannrum ibi intelligere; cum, propter muneris neceſſiratem in AEgyptn, imo in ipſa etiam Alexandrina civitare, aſſiduum fuiſſe oportuerit patriarcham Chriſtianorum; & vulgn forſan ignotum eſſet eo tempnre, quid Judaeus a Chriſtiano differat. Sic ille lib. II. Pithanon cap. I. Et Joſephus Scaliger lib. III. Canonum pag. 297. Hadriani illud, de patriarcha Judaeorum capi vult, non de antiſtite Alexandrinn, *qui hoc nomen* (ut ille) *vix CC. annis poſt Hadrianum habuit*. Sed viri magni, Iſaacus Caſaubonus & Claudius Salmaſius ad Vopiſcum, Baronius (tom. II. anno Chriſti 132. num. 2.) alii, de patriarcha ſumunt Chriſtiano locum illum Hadriani. Haereo ſane. Sed quid hoc eſt, patriarcham Chriſtianum cogi adorare Chriſtum? De Judaico, etiam ob ea vocabula, forſan rectius intelligi videatur. Memorantur etiam patriarcharum ſedes in Epiſtolis Anacleto pontifici Romano (ſub annum Chriſti 110.) tributis. Vide Diſt. XCIX. cap. II. Id quod nonnulli arripiunt ut telum, quo earum autoritatem confodiant; quaſi patriarchae vocabulum in dignitatibus Chriſtianis recentioris fuiſſet Anacletn ortus. Ipſi de argumento viderint. Conſule Turrianum adverſus Magdeburgenſes lib. II. cap. II. Nomen eſt Judaeis, puto, & Chriſtianis ſingulare. Neque apud Paganos in dignitatibus ſuis compertum. Tametſi neſcio unde deceptus Baronius aſſerat apud Herodotum patriarchas dictos, AEgyptiis veteribus, eos qui in ſacris principem locum tenebant. Nil apud Herodotum ejuſmodi legitur. Quanquam, velut in Baronii verba juratus, Severinus Binius idem ipſum ſecure repetat in notis ad epiſtolam ſecundam Stephani papae primi. Quin & Iſ. Caſaubonus Gamalielum patriarcham, Marcelln Empirico ſic dictum, de dignitate Pagana intelligit. Sed nomen ipſum ſatis refragari videtur. Nam & Gamalielum patriarcham Judaeis ſcimus ſub aevum Marcelli fuiſſe. Quod ſatis elicitur ex Epiphanii loco jam ante citato, & lib. XXII. codicis Theodoſ. lib. XVI. tit. 8. Saepenumero occurrunt in lingua prophetarum ראשי אבות *capita patrum*, ſeu *principes familiarum*, quorum vicem plerumque apud interpretes Graecos obtinent ἄρχοντες τῶν πατριῶν, *principes familiarum*, ſeu *cognationum*. Interdum etiam (ut in I. Paralip. VIII. 28.) vocabulum hoc unicum, πατριάρχαι habetur; unde & Judaeis in uſu erat, atque etiam in Actis Apoſtolorum & Epiſtola ad Ebraeos uſurpatur, & in Vulgata retinetur. Stante autem republica Ebraica, palam eſt ex eorum Pandectis, non magiſtratus aut juriſdictionis nnmen hoc fuiſſe, ſed tantum dignitatis ac eminentiae quae, reverentiam conciliaret. Nec magis quidem juriſdictionis, quam Xyſtarchae nomen inter Xyſticos. Utcunque poſtmodum inter Judaeos ſe res aliter habuerit; quod ex utriuſqne codicis titulo de Judaeis eſt eliciendum. Adi autem, ſi de recentioribus Judaeorum patriarchis quales diximus plura velis, Samuelem Petitum in Variarum Lectionum lib. II. cap. X. atque Obſervationum lib. III. cap. II. (hae jam nunc cum haec ſcribimus in lucem prodeunt) ubi tum catalogum eorum exhibet, tum Adriani epiſtolam ante memoratam de patriarcha intelligit Judaeorum. Sed illinc

dubitati nequit, quin patriarchae vocabulum ſibI ſumpſerint Chriſtiani veteres. Etenim ſimplici epiſcopi nomine, ex vario Graecorum item & Latinnrum uſu arreptum (quod ſcimus ex Ariſtophane ejuſque in Aves Scholiaſte, aliiſqne ſcriptoribus Graecis, Cicerone ad Atticum, lib. VII. epiſt. X. & Arcadio in Pandectis, lib. VIII. tit. de Muneribus & Honnribus §. Hirenarchae, ubi *epiſcopi* dicuntur, ex veterum uſu, *qui praeſunt pani & caeteris venalibus rebus, quae civitatum populis ad quotidianum victum uſui ſunt*, ſeu aediles cereales) ſimplici inquam eo nomine, inſpectionem ſeu procurationem, quemadmodum & Ebraei τῦ חזן *inſpectoris* ſeu *ſpeculatoris*, aut *epiſcopi* ſynagogae nomine, contractionem ſeu anguſtiorem denorabant. Patriarchae autem voce, epiſcopi ſeu antiſtitis quamplurimas & diffuſiores eccleſias, earumque membra cognatione ſeu fraternitate Chriſtiana conjuncta, ut ſummi parentis, paſcentis, ac curantis, amplitudinem deſignabant & reverentiam ſummam. Syri & Arabes poſt Ebraeos intelligunt, quaſi *patrem ſummum*, aut ſimpliciter *patrem* interpreteris. Unde in Actis Apoſtolorum cap. II. 29. pro patriarcha, ſubſtituitur ריש אברהא *pater patrum*, & راس الابا idem ſonans & cap. VII. VIII. & IX. אבהתן & f. ابهاتنا vel ابانا *Patres noſtri* pro patriarchis. Vocabulum autem, quo uſus eſt noſter, & occurrit non raro apud Georgium Elmacinum pro patriarcha, id eſt, البطريك e Graeco palam eſt in Arabicum tantum deformatum. Pro *primo patrum*, ſeu inter *patres primo* ſen *principe* ſumitur; ac ſic verti ſolet, velut *primati* item ſynonymum. Neque hic poſteriores vocabuli ex ſe ſyllabae imperandi, velut jure aliquo magiſtratus, poteſtatem ullam, ſed dignitatem tantum & eminentiam ſignificant ſacram; quemadmodum ſimilis terminatio ferme inter veteres, in Bithynarcha, Syriarcha, Lyciarcha, Cappadocarcha, id genus aliis, *quorum nomen* (ut aiunt Hnnorius & Theodoſius) *votiva feſtivitatis ſolennia dedicavit*, ſeu ad ſacra ſpectavit edenda munera. Vide C. Theodoſ. lib. XV. tit. 9. de Expenſis Ludorum lib. II. Qun pertinent etiam οἱ Ἀσιάρχαι in Actis Apoſtolorum cap. XIX. 31. qui principes Aſiae in verſionibus, ſeu, ut in Gallica, *Aſiarques* nuncupantur. Ii enim ſacerdotes Aſiae, aut ſacris praefecti. Conſulas Dionyſium Gothofredum ad lib. VIII. D. tit. de Vacatione & Excuſatione munerum, & Guidum Pancirollum in Notitiam Imperii Orientalis cap. CV. Uti &, ſi placet, ea quae congeſſimus olim nos ad Smyrnenſem Donariorum, in Gymnaſii ornatum, recenſionem, pag. 163. 164.

9.

Duodecim presbyteros cum Hanania.] Codex Antiochenus, اثني عشر قسيس وامرهم اذا مات البطريك ان يختاروا واحدًا من هولاي الاثني عشر *Duodecim presbyteros, & praecepit* *eis*

eis, ut mortuo patriarcha eligerent unum ex ipſis duodecim presbyteris &c. Anonymus autor vitae Marci vetus, ejuſque ſequaces, ut Ordericus Vitalis, Alſricus, alii, eum aiunt ordinaſſe Anianum ſeu Hananiam ibi *epiſcopum & tres presbyteros, id eſt, Melium, Sabinum, & Cerdonem, & ſeptem diaconos & alios undecim ad eccleſiaſticum miniſterium pertinentes.* Quod Arabice uſurpatur hic pro presbytero eſt قسيس *Kaſhiſh*, quod *ſeniorem, presbyterum*, ſeu *ſenem* denotat, etiam ex origine Chaldaica ſeu Syra קשיש *Kaſhiſh*, unde & *Caſcus* olim in Latium vetus, pro ſene, derivatum. *Caſcum Caſcam duxiſſe non mirabile eſt*, dixit Manlius poeta priſcus apud Varronem, lib. VI. de Lingua Latina; ubi plura de eo is habet vocabulo. Subſtituitur quidem eadem vox pro eo quod Graece & Latine eſt epiſcopus, tum in Syri tum in Arabis, qui Syrum imitatur, Novi Teſtamenti verſione. Id videre eſt in Epiſtola ad Philippenſes cap. I. 1. prima ad Timotheum cap. III. 2. & ad Titum cap. I. 7. tametſi habeant etiam alibi verſiones illae verbum ipſum epiſcopi ex Graeco in idiomata illa detortum. Sed manifeſtum eſt, Eutychium hic presbyteros intelligere, quatenus ab epiſcopis fuerint diſcriminati; cum & tunc & per ſecula aliquot inſequentia nullum velit fuiſſe per AEgyptum, praeter patriarcham Alexandrinum, epiſcopum. Quemadmodum autem patriarchae nomen ſopra ex Judaico vocabuli uſu in Chriſtianiſmum eſt derivatum, ſic & inde petendum manifeſto presbyterorum vox. Eos זקנים vocitarunt. In Foedere Vetere ſexcenties occurrit illud, quod *ſeniores* ut plurimum, ſeu πρεσβυτέρους, non *ſenes* vertunt interpretes Graeci. Unde tum manavit in Chriſtianiſmum nomen, tum in Judaiſmo recentiori, ſeu poſt urbis excidium retentum eſt. Nam in Arcadii & Honorii Auguſtorum ad Caeſarium praefectum praetorio reſcripto: *Definitum eſt, ut privilegia his, qui illuſtrium patriarcharum ditioni ſubjecti ſunt, archiſynagogis, patriarchiſque ac presbyteris, caeteriſque, qui in ejus religionis ſacramento verſantur, nutu noſtri nominis perſeverent ea, quae venerandae Chriſtianae legis primis clericis ſanctimonia deferuntur.* In alio eorundem legitur; *Superſtitionis indignae eſt, ut archiſynagogi ſive presbyteri Judaeorum, vel quos ipſi apoſtolos* (ſcilicet שלוחים) *vocant, qui ad exigendum aurum atque argentum a patriarcha certo tempore diriguntur a ſingulis ſynagogis exactam ſummam atque ſuſceptam ad eundem reportent.* Quae habentur in codice Theodoſiano, lib. XVI. tit. 8. l. 13. & 14.

10.

Cujus capiti reliqui undecim manus imponerent] Patriarcham ita a presbyteris electum & creatum vult, ut tum ex ipſis tum ab ipſis electus, a reliquis undecim χειροθεσίᾳ ſeu χειροτονίᾳ, id eſt, *impoſitione manuum*, cum adjecta benedictione, crearetur, ſeu, ut loqui amant, conſecraretur. Impoſitionis manuum, velut ritus in creandis presbyteris ac miniſtris eccleſiaſticis uſitati, mentio eſt ſatis obvia in Actis & Epiſtolis Sacris. Animadvertendum autem eſt, quemadmodum nomina officiorum ſacrorum, ut patriarcha, presbyter, apoſtolus, diaconus, primas & epiſcopus, in Chriſtianiſmum ex Judaiſmi veteris uſu נשיא, זקן, שליח, חזן & ראש, שמש, ראש אבות, jam dictis ſatis reſpondentium, manarunt (unde & ſacerdotum, Ἀρχιερέων, Ἱερέων, Levitarum etiam nomina noſtris aptarunt majores) ita & ritum ſive presbyterorum, ſive aliorum, ut patriarchae hic, creandorum hunc, qui prae aliis erat ſingularis, ab Ebraico ſonte, uti alia non pauca, tum ex inſtitutione tum ex imitatione manaſſe. Atqui non a more manuum victimis imponendarum, quod voluere olim viri perdocti aliqui; ſed planiſſime a perquam ſolenni ac antiquiſſimo impoſitionis apud Ebraeos manuum, in סמיכת זקנים ſeu *presbyterorum* ſuorum creatione, more, eoque uſitatiſſimo. Nimirum quiſquis in poteſtatem judiciariam ſeu cauſarum rite cognoſcendarum facultatem evehendus erat, is per manuum impoſitionem, verbis inſuper de creatione conceptis, dignitatem eam regulariter adipiſcebatur; adeo ut dein dignus ſeu idoneus haberetur, qui in ſynedria, ſive vigintitriumviralia ſive ſeptuagintauniusvirale cooptari legitime poſſet, ibique judiciis praeeſſe. Neque enim impoſitio illa judicem creabat, ſed ita idoneum reddebat, ut ad judicis munus obeundum rite poſſet, ubi locus erat, cooptari. Seculis quidem recentioribus (ſub natales inquam Chriſti) acceſſerunt nomina Rabbi, Rabbenu, Morenu, alia, quibus creati variatim inſigniti ſunt. Sed ab ipſis reipublicae Ebraicae initiis, & nunquam non, זקנים ſeu *presbyteros* aut *ſeniores* dictos volunt. Unde & Talmudicis, id eſt, juriſconſultis Ebraeorum, paſſim סמיכה זקנים habetur pro *impoſitione manuum qua presbyteri fiunt*, ſeu pro ipſo ordinationis actu. Facultas autem judiciaria ita collata duplex erat. Altera univerſalis, quae cauſas omnimodas complexa eſt; nec tempore aut loco intra terram ſanctam circumſcripta. Altera particularis, atque intra tum cauſarum aliqua genera & temporis etiam interdum anguſtias arctata; pro arbitrio ſcilicet eorum qui crearent ſeu ordinarent. Jus integrum ac formula ordinationis ejuſmodi in quintuplici cernitur conſideratione. Originis unde petitur; perſonarum, quibus facultas ordinandi; verborum conceptorum impoſitioni manuum adhiberi ſolitorum; numeri perſonarum quae ordinationi neceſſario adeſſe deberent; ac effectus quem ordinationem ejuſmodi conſequi volunt Ebraeorum juriſconſulti. Origo collocatur ab eis in aevo Moſaico; adeoque tum a ſeptuaginta ſenioribus Moſi, Numinis juſſu, nec ſine manuum, quod tradunt illi, impoſitione, in Numerorum undecimo adſcitis (unde Synedrii magni natales) derivari volunt, tum a celeberrimo illo exemplo Joſuae, cui ex praecepto divino impoſuit Moſes manus, ut videre eſt Numer. XXXVII. 18. Atque inde ordinationis illum ritum perpetuo aiunt duraſſe. Perſonae, quibus facultas erat ordinandi, dupliciter conſiderandae. Aut ſeculis in vetuſtioribus ſeu quae Hillele principe Synedrii magni (qui poſt excidium templi ſecundi longaevus diu floruit) ſunt anteriora; aut in eis quae inde ſunt ſecuta. Ante Hillelem illum היה כל אחד ואחד סמכה את תלמידיו, *quilibet*

(ante

(ante creatus ſeu ordinatus) *ordinabat diſcipulos ſuos.* Hillelis autem illius tempore, veteris hujus moris etiam a Moſaico aevo perpetuo deducti novario ejuſmodi inolevit, ut non ſine principis Synedrii, etiam demum ut nec ſine Synedrii ipſius autoritate, quis poſſet legitime ordinari. Verba ſolennia impoſitioni manuum adhibenda, alia fuere ordinationis, quam diximus, univerſalis, alia particularis. Univerſalis haec vel hujuſmodi: הרי את סמוך ויש לך רשות לדון אפילו דיני קנסות *Ecce creatus ſeu ordinatus jam ſis, & facultas tibi ſit judicandi etiam cauſas poenales.* Quali formula creatus judiciis omnimodis par erat. Nam de eis, quae poenalia non erant, veluti vindicationibus rei, condictionibus, & quae ſunt reliqua petitoria, cognoſcere licuit etiam non ordinaris, ex compromiſſo, quaſi arbitris, in forum triumvirale cooptatis. Poſtquam autem rabbinatus & ejuſmodi dignitatum nomina alia acceſſere, etiam ea ſubinde ſunt ipſis ordinationis verbis adjecta. In particulari ordinatione, ſeu, ut vocant, לדברים יחידים *rebus ſingularibus aliquot* facta, cauſae, quibus facultas data circumſcribebatur, ad hunc modum deſignari ſolebant. ויש לך רשות לדון ולא להורות באיסור והתר לדון באיסור והתר ולא לדון בדיני ממונות, *Et ſit tibi facultas judicandi, ſed ita, ut minime ſit tibi facultas decernendi, quinam ritus illiciti, quinam liciti; aut ſit tibi hujuſmodi facultas decernendi, ita tamen ut cauſas pecuniarias non ſit tibi facultas judicandi.* In Synedriis ſcilicet. Nam ex compromiſſo fiebant judices cauſarum pecuniariarum, ſeu non poenalium, legitimi, triumviri etiam non omnino ordinati. Aut רשות לזה ולזה אבל לא לדיני קנסות *facultas de jam dictis utriſque judicandi, ſed non de poenalibus.* Aut לדון דיני קנסות אבל לא להתיר בכורות במומים, *Judicandi de poenalibus, ſed non de primogenitorum vitiis decernendi.* Aut להתיר נדרים בלבד *decernendi de votis tantum ſolvendis.* Tempus in ordinatione particulari ſic adjiciebatur, ויש לך רשות לדון או להורות עד שבא הנשיא לכאן או כל זמן שאין אתה עמנו במדינה, *Sit tibi facultas judicandi & decernendi uſque dum venerit huc princeps, ſeu quamdiu non fueris ipſe nobiſcum in urbe.* Diximus autem regulariter per manuum impoſitionem, adeoque formulis, quales attulimus, adjunctis ipſi impoſitionis actui, dignitatem ſeu facultatem ejuſmodi collatam. Sed exceptio admittenda. Nam etiam tradunt juriſconſulti Ebraeorum, ſine impoſitionis actu, per epiſtolam, ab eo cui ordinandi facultas eſſet, miſſam (quoties locorum diſtantia praeſentiam impediret) legitimam fieri ordinationem. Sed caſus hic ſingularis eſt. Jus ordinandi commune & ab intima antiquitate receptum, eſt quale narravimus; ipſaque ordinatio eodem vocabulo nuncupata, quo manuum impoſitio ſimpliciter deſignata. Numerus perſonarum ordinationi omnino neceſſarius, erant minimum tres viri; id eſt bini praeter ipſum ordinantem. Unde in Pandectis Ebraeorum סמיכת זקנים בשלשה, *Ordinatio presbyterorum per impoſitionem manuum, tribus fieri debet praeſentibus.* Ita ſcilicet, ut alii bini ſive ante ordinati, ſive minime ordinati, praeter ipſum ordinantem, qui ſemper ex ordinatis eſſe debuit, actui adeſſent. Sic oportet rem intelligere; non ut Petrus Galatinus & Guilielmus Poſtellus, qui triumvirorum quemlibet ex ordinatis eſſe debere perperam ſcripſerunt. Hic io lib. IV. de Concordia orbis pag. 377, ille de Arcanis Catholicae Veritatis lib. IV. cap. VI. Quod ad effectum attinet, quem ordinationem hanc conſequi voluere juriſconſulti ſimul & theologi Ebraeorum (nam ipſis iidem fuere ipſi theologi ſui & juriſconſulti) is aut externus eſt, aut internus. Externus ſatis cernitur in eis, quae de facultate judiciaria ſic collata jam diximus; qualis omirum judices non ſecit, aut juriſdictionem omnino aliquam ordinatis tribuit; ſed idoneos eos tantum reddebat judiciis exercendis (quemadmodum qui in academiis doctoratu inſigniuntur, aut apud anglos *ſervientis ad legem* titulo) adeo ut in Synedria rite cooptari poſſent. Internus ordinationis effectus habebatur eis ejuſmodi, ut Spiritus Sanctus (nam tum Judaei, ut videre eſt paſſim in eorum commentariis, tum Mahumedani, quod ſcimus non ſolum ex Avicenna, ſed ex ipſo Alcorano, Spiritum Sanctum eodem nomine cum Chriſtianis, ſed diverſa notione, agnoſcunt) ut Spiritus, inquam, Sanctus ſuper ordinatos quieſceret. De LXX. Senioribus Moſi ejuſmodi ordinatione adſcitis, & de eis qui ſeculis ſequentibus rite ordinabantur, aiunt, ושרתה שכינה עליהן, *Et quievit ſuper eos majeſtas divina*, quam & רוח הקודש *Spiritum Sanctum* vocitant. E ſacro ſermone habent, quae ad effectum hunc facere volunt. Vide Numer. XI. 26. & Deut. XXXIV. 9. Quae autem ſummatim contexuimus de hoc ritu fuſius, habentur in titulo Talmudico *Sanhedrin* cap. I. & Gemara Hieroſolymitana ibi, fol. 19. col. 1. Babylonia fol. 14 a; item apud Moſem Maimonidem, Halach. *Sanhedrin* cap. IV. Moſem Mikotzi Praecepto Affirmativo 97, Abraham Zacuthium in *Sepher Juchaſin* fol. 60 a, Eliam in Thisbite verbo סמך & חבר. Adde Petrum Galatinum loco citato, & Poſtellum, Joſephum Scaligerum in Elencho Trihaereſii cap X. Nicolaum Serrarium in Rabbino priori, Petrum Cunaeum de Republica Ebraeorum lib. I. cap. XII. Joannem Buxtorfium in Lexico Chaldaico, verbo סמך, Walonem Meſſalinum de Epiſcopis & Presbyteris cap. V. pag. 393. Hugonem Grotium in notis ad Evangelia pag. 329. Certe & de ſeculorum recentiorum, a veteris Judaiſmi fonte, uſu, in creandis eis qui in Synedria cooptandi fuere apud Judaeos captivitatis, teſtimonium habetur in Benjamini Tudelenſis Itinerario (editionis Ariae Montani pag. 68 & 69, Conſtantini l'Empereur pag. 73 & 74,) cui priuſquam fidem des, conſulas praeſtantiſſimi viri jam dicti Conſtantini Diſſertationem de libro illo ad lectorem. Id interea certum eſt, tametſi non raro occurrat apud Talmudicos, Rabbi Hillelem principem Synedrii ante memoratum, fuiſſe סוף הנסמכים *ultimum ordinatorum* (quod denotat ſolum eum fuiſſe, ex eis qui undiquaque rite & ex more majorum ordinati ſunt, poſtremum) nihilominus etiam ſeculis ſequentibus ordinationis ritum qualemcunque, inque eo manuum impoſitionem, manſiſſe. Jam vero ſcimus etiam victimis immolandis apud Judaeos, aliiſque actibus ſolennibus, tum apud ipſos tum in Chriſtianiſmo, impoſitionem hanc adhiberi ſolitam; unde nimirum

rum praeter benedictionem ſeu invocationem divinam (quae impoſitioni ejuſmodi aut expreſſim aut tacite, ut comes, adeſſe ſolet) ipſa res ſeu perſona, de qua agitur, palam certiuſque deſignatur. Nam & traditio, quae tranſlatio eſt de manu, ut aiunt juriſconſulti, in manum, dominio rerum corporalium transferendo, in jure Caeſareo adhibetur. Sed quemadmodum ex cauſa conjuncta ſeu titulo, dominium naſcitur, non ex ipſa ſimplici traditione (nam ſic etiam depoſiti ſeu commodati traditi dominium tranſiret) ita ex verborum conceptorum formula, in ordinatione jam oſtenſa, ſeu facultate conceſſa, ipſa fiebat ordinatio; perſona per impoſitionem manuum ſignate indicata. Unde & per epiſtolam, ut dictum eſt, quae deſignationem ſuppleret manualem, ordinare licuit. Sic haereticis reſipiſcentibus, poſt exomologeſin, pax dabatur, non ſine manuum impoſitione, ut certo deſignarentur. Quod ſcimus ex Dionyſio Alexandrino apud Euſebium lib. VII. cap. II. Eccleſiae Africanae Canone 57. & Synodi Nicaenae primae Canone 8. Cypriano Epiſtola 13. aliis. De ejus in actibus aliis ſacris uſu parili, vide ſi placet Hugonis Menardi Obſervationes in Gregorii Magni librum Sacramentorum. Similiter in manumiſſionibus per vindictam, ſeu libertate per vindictam imponenda, in jure Caeſareo veteri, & in dignitatibus ac praefecturis per inveſtituram conferendis (cui apprime reſpondet in Arabiſmo خلع عليه *induere aliquem dignitatis veſte* ſeu *ipſa dignitate*) etiam in gradibus academicis aliquot tribuendis, perſonae habetur manualis deſignatio. Etiam & ritus olim erat alicubi in Chriſtianiſmo, ut cum manumiſſiones ab eccleſiaſticis fierent, ipſorum aliquot manus, manumittendi capiti, in ipſo manumiſſionis actu, quae per ſyngrapham fiebat, imponerentur; ut videre eſt in exemplo ab Hieronymo Bignonio allato in notis ad Marculphi Formulas pag. 577. Atque ut perſonis, ſic rebus, ad certam deſignationem, imponere manus ſolenne erat. Ita ſe res habuit olim, dum manum imponendo ſive Evangeliis, ſive cruci, ſive reliquiis, ſive harum capſulis, jurabant; ita hodieque. Iniquum igitur ex ante oſtenſis neutiquam fuerit exiſtimare, manuum impoſitionem in presbyteris ordinandis apud Chriſtianos, ex uſu illo, quem indicavimus, Ebraico deſumptam eſſe. Atque ſicut *baptiſmus* Chriſtianorum Ebraicum baptiſmum, quo tum parentes ipſorum, ut volunt ipſi, tum proſelyti Judaiſmo initiabantur, haud parum imitabatur (qua de re conſulas ſi placet lib. II. de Jure Naturali & Gentium juxta diſciplinam Ebraeorum cap. II. & ſequentia) unde nec novus viſus eſt hic ritus cum fide Chriſtiana imbutis adhibebatur; ut coenae Domini inſtitutio admodum particeps erat celebrationis apud eos paſchalis (qua de re vide Joſephum Scaligerum lib. VI. de Emendatione Temporum, pag. 536.) ipſique paſchatis noſtri termini paſchales, illorum temporis ratiocinio veteri, utcunque nobis aliter atque aliter intellecto, plane debentur; ita & ex eorum uſu vetuſtiſſimo manavit ritus ordinationis presbyterorum. Quae, ſicut ante erat conceſſio legitima facultatis de jure Ebraico, ſive univerſaliter ſive particulariter, modo quo oſtenſum eſt, judicandi ac decernendi (nec tamen niſi ordinatus in judicum aliquem conſeſſum ſeu Synedrium more patrio inſuper cooptaretur) ita nunc creatio erat presbyterorum, epiſcoporum, paſtorum, per ſucceſſiones ab apoſtolis derivata; eorum nempe qui Evangelium praedicarent, propagarent, publice exponerent & ſacra praeſtarent alia Chriſtianiſmi miniſteria. Certe libentius ſententiae huic forſan accedet quis ingenuus, ſi penitius adverterit tum quod tam in receptis Ebraeorum quam Chriſtianorum moribus, hac in re, de Spiritu Sancto habetur, tum quod de ternario minimum numero, qui ordinationi, ut ſupra docuimus, Ebraicae ſemper neceſſarius erat, in epiſcopis Chriſtianorum ordinandis legitur. Cujus vetuſtiſſimum memoratur veſtigium in ipſo Jacobo fratre Domini epiſcopo Hieroſolymitano a Petro, Jacobo & Joanne ordinato; idque ex Clemente apud Euſebium & Nicephorum. Vide Gratian. Diſt. LXIV. cap. I. & LXVI. cap. II. Freculphum Lexovienſem tom. II. lib. I. cap. XVII. & Damaſum in epiſtola V. ac in edit. Mileſiana IX. & Canon. XIII. Cod. Eccl. Africanae. Hinc Matthias Ugonius in tractatu de Praeſtantia Patriarchali: *Ex hujus*, inquit, (Jacobi) *conſecratione, eccleſia traditionem accepit ac epiſcopis omnibus formam dedit, ut minus quam a tribus epiſcopis conſecrationes eorum non celebrarentur. Unde epiſcopi non ſunt, qui minus quam a tribus ordinati ſunt epiſcopis.* Quibus tamen perquam adverſa ſunt, quae de epiſcopo Alexandrino a presbyteris, ut vides, creando, habet tum Eutychius noſter, tum Hieronymus. Quin etiam a tribus ordinatur Paulus apoſtolus Gentium apud Hieronymum in ejus vita. Sed hac in re confundi ſolet non raro electio ſeu admiſſio cum ordinatione. Adeas concilii Nicaeni primi Canonem IV. & Balſamonem & Zonaram ibidem, praeter Theodoritum Hiſtor. Eccleſiaſt. lib. V. cap. IX. & Syneſium epiſt. LXVII. Si igitur Eutychio noſtro fides, hallucinantur nimium, qui, dum ad locum Hieronymianum in praefatione ſuperius allatum extricandum ſe torquent, aſſerere audent electionem presbyterorum Alexandrinorum *talem fuiſſe, qualis in Germania fieri ab eccleſiarum capitulis ſolet.* Ita ad Hieronymum Marianus Victorius epiſcopus Amerinus. Quaſi epiſcopi aliunde accerſiti creaſſent, ipſi vero presbyteri tantum elegiſſent. Neque infrequens eſt ejuſmodi interpretatio Hieronymi apud theologos, nec non obvia. Sic etiam Vincentius Cabotius juriſconſultus lib. I. Variarum Diſputationum cap. II. ſic alii. Sed ut Eutychio interea, ita & ipſi etiam Hieronymo ſunt, quotquot rem ſic explicant, adverſiſſimi. De impoſitionis autem manuum uſu & diſcrimine in Orientali & Occidentali eccleſiis, ex vetuſtate recepto, conſulas Petrum Arcudium de Utriuſque Eccleſiae Concordia lib. VI. cap. IV. & ſequentia, & Joannem Baptiſtam Catumſyritum in Prolegomenis, cap. CXXII. cum ibi ſequentibus. Jam vero qui ſic electi & in munus presbyterale χειροτονίᾳ, ſeu χειροθεσίᾳ, ſcilicet *manuum impoſitione* cooptati ſunt, in ordinem, poſtea in Chriſtianiſmo, coaleſcere dicebantur ſingularem, id eſt, ordinem presbyterorum;

presbyterorum ; quemadmodum & alii, in munera, apud Paganos, ſive ſacra ſive profana nomine communi eademque lege, pro morum varietate, ſive in urbe ſive in municipiis adſciti, ordioem faciebant. Hine *ardinari* verbum inolevit in Occideote pro eo quod χειροτονεῖσθαι, ſeu *in ordinem illum manuum impoſitione cooptari* ; unde & *ordinatio* pro ipſo actu. Et quia ſacra eis obeunda minifteria, *ordo* ille dictus *ſacer*. Et Πρεσβυτέριον interdum ipſe ordo eſt, ut apud Ignatium in Epiſtola ad Trallianos. Notiſſima ſunt nomina illa veteris Romae (quod eſt hic advertendum) ordo ſenatorius, ordo equeſtris, plebeius. Certe & ſenatus nomen, & ſenatorum ordo, ἡ γερουσία, ac ejuſmodi voces aliae, Ebraeorum τῶ זקנים ſeu *Senum* aut *Seniorum* munus, velut ex origioe, redolent. Ordines item fuere comitum. Et ordo decurionum paſſim occurrit. Ciceroni etiam memoratur ordo publicanorum, lib. X. epiſt. IX. ad Craſſipedem. Atque in marmoribus priſcis ordo Aquileienſium, Oretanorum, Britonum, Tarraconenſium, id genus quamplurima alia obiter viſuntur. Hine *ordine moveri, ordine interdici, in ordinem redire, in ordinem allegi, ad ordines reduci* lingua juriſconſultorum, velut Ulpiani, Papirii, Papiniani in lib. III. §. 1. & lib. XIII. §. 1. D. tit. de Decurionibus, lib. XV. D. tit. Ad Municipalem, & in Novella Majoriani I. alibique ſaepius. Ipſaque ſane allectorum curia, corpus, collegium ſeu ſodalitium, ordo eſt. Et Ταξεῶται, quaſi ordinatos diceres, ſunt in ordinem curialem allecti in lib. LIII. C. tit. de Epiſcopis & clericis. Certe & qui ſic ex jure Romano ſeu municipiorum in ordines allecti, *Seniores* dictos eſſe, id eſt, plane πρεσβυτέρους recte adnotâvit Chriſtophorus Juſtellus in Obſervationibus ad Codicem Canonum Eccleſiae Africanae, Can. 258. Sed & vide ibi Can. 91. & 274. & ad hunc etiam Juſtellum. Conſonus eſt hiſce uſus vocabuli antiquus apud Virgilium, ubi AEneas lib. VII.

.... delectos ordine ab omni
Centum oratores auguſta ad moenia regis
Ire jubet. ....

Ad quem locum Servius, *Ordine ab omni*, ait eſſe, *ex omni qualitate dignitatum, quod apud Romanos in legatione mittenda hodieque ſervatur.* Et tralatitius eſt nominis etiam nunc uſus ejuſmodi, dum Germaniae, Galliae, Angliae, Belgii ordioes dicimus ; uti & monachorum aliorumque caenobitarum atque equitum. Parili ex cauſa qui ſacris apud Paganos praeerant in ordines digeſti. *Orda haruſpicum ſexaginta* legitur in veteri marmore, aut nunc aut pridem Beneventi ;

L. CASSENI SOSPITIANI
EX ORDINE. HARUSPIC. LX.
VIX. ANN. XXX.
PARENTES
FILIO. OPTIMO

Etiam Lucius Fonteius Flavianus *magiſter publicus Haruſpicum ordini Haruſpicum* LX *dat dedicat* in ſaxo Romae nuper eruto, quod vide apud Jacobum Gutherium lib. I. de Veteri jure Pontificio cap. III. *Ordo* inſuper *ſacerdotum*, Paganis uſurpabatur, ut in hoc marmore

JUNIO POSTVMIANO V. C.
P. P. DEI SOLIS INVICTI
MITHRAE XV. VIRO S. F.
PONTIFICI DEI SOLIS
ORDO SACERDOTUM MA
GISTRO SVO CURANTE ET
DEDICANTE FLAVIO HERCV
LEO VIRO RELIGIOSISSIMO.

Et in alio :

ORDO SACERDOT. DEI
HERCVLIS INVICTI.

Hine item *Orda ſacer*, ſeu, Ἱερὰ τάξις etiam in Gentilium lingua, ut videre eſt in marmore illo veteri Romae reperto, atque ſub Antonino Pio ad hunc modum Graece a ſacro ordine Paeaniſtarum inſcripto, in honorem Embae prophetae & dicti ordinis ſacri patris ſeu aoriſtitis.

Η ΙΕΡΑ ΤΑΞΙC ΤωΝ ΠΑΙΑΝΙCΤωΝ
ΤωΝ ΕΝ ΡωΜΗ ΔΙΟC ΗΛΙΟΥ
ΜΕΓΑΛΟΥ CΑΡΑΠΙΔΟC ΚΑΙ ΘΕωΝ
CΕΒΑCΤωΝ ΕΤΕΙΜΗCΑΝ ΕΜΒΗΝ
ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΠΑΤΕΡΑ ΤΗC ΠΡΟ
ΓΕΓΡΑΜΜΕΝΗC ΤΑΞΕωC ΠΡΟ
ΤΟΜΗ ΜΑΡΜΑΡΙΝΗ Η ΑΝΑΤΕΘΕΙCΑ
ΕΝ Τω ΟΙΚω ΤωΝ ΠΑΙΑ
ΝΙCΤωΝ ΤΗ ΠΡ Α ΝωΝωΝ
ΜΑΙωΝ Η ΕCΤΙΝ ΚΑΤΑ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙC ΠΑΧωΝ ΙΑ
ΕΠΙ ΚΟΥΡΑΤΟΡΟC ΜΕΤΕΙΛΙΟΥ
ΑΜΠΛΙΑΤΟΥ ΠΡΕCΒΥΤΕΡΟΥ
CΕΞΤω ΕΡΟΥΚΙω ΚΛΑΡω
Β. ΓΝΕω ΚΛΑΥΔΙω
CΕΒΗΡω ΚωC.

Id eſt, *Sacer ordo Paeaniſtarum, qui ſcilicet Romae ſunt, Jovis, Solis, magni Serapidis ac Deorum auguſtorum, honorarunt Emben prophetam, patrem ſupra ſcripti ordinis imagine marmorea, quae poſita eſt in aedibus Paeaniſtarum pridie nonarum Maii, quae eſt ſecundum Alexandrinos Pachon* XI. (male ſubſtituitur hic in Corporis tum Lipſiani, tum Gruteriani verſione, *Pachonia* ; literis numeralibus I A voci *Pachon*

Pachon, quae menſem denotat Aegyptiacum, perinde ac ſi vocabuli pars eſſent, perperam adjectis) *ſub curatore Metilio Ampliato ſeniore, Sexto Erucio Claro & Cneio Claudio Severo conſulibus*. Anno ſcilicet Chriſti vulgari 145. Verſio illa in Corpore jam dicto utroque presbyterum appellat hunc Ampliatum. Et Ammianus Marcellinus; *Chriſtiani ritus presbyter (ut ipſi appellant) miſſus a Fritigerno cum aliis humilibus venit ad principis caſtra*. Sic ille lib. XXXI. Quaſi alia fuiſſet eodem nomine dignitas apud Paganos. De inſcriptione autem illa, vide ſi placet Joſephum Scaligerum de Emendatione Temporum lib. V. cap. de primo Thoth Auguſtorum pag. 425. Jam vero perpende & vocabuli & notionis *ordinis*, & *ordinis ſacri* ſic oſtenſam originem, ſeu vim primariam, & demum conſideres, qualia ac quam varia de charactere indelebili, ſacramento, irregularitate, id genus aliis ſuperſtruxerit poſteritas. Interea autem, an recipiendum nunc videtur, quod habent quidam de presbyterorum ordinis a ſacerdotibus Aaronicis origine petenda? *Presbyterorum*, inquiunt, *ordo exordium ſumpſit a filiis Aaron. Qui enim ſacerdotes vocabantur in Veteri Teſtamento, hi ſunt qui nunc appellantur presbyteri. Et qui nuncupabantur principes ſacerdotum, nunc epiſcopi nominantur*. Sic Iſidorus Hiſpalenſis epiſcopus lib. II. de Eccleſiaſticis Officiis cap. VII. ſic Ivo epiſcopus Carnotenſis in Decreti parte VI. cap. XI. alii. Atqui presbyteris apud Ebraeos veteres cum ſacerdotibus nihil omnino commune, niſi plane ex accidenti. Non cooptatione in ordinem, ut presbyteri, ſed ſanguinis ſeu natalium purorum vi, fruebatur dignitate ſua apud illos quilibet ſacerdos. Nec principes ſacerdotum, aut ſacerdotes illic ulli כהנים ſeu *epiſcopi* in ſynagogis fuere, aut archiſynagogi; niſi tantum etiam ex accidenti. Non omnino jure ſibi, qua ſacerdotes fuere, ullatenus ſingulari. Quod ex Pandecte Talmudico palam eſt. Neque acceſſit ulla manuum impoſitio ſacerdotibus, apud Ebraeos, erendis admittendiſve. Nati quidem fuere, non facti ſacerdotes. Sed ita tantum in munus ſacerdotale nati, ut niſi ad idem obeundum (quaeſtione prius tum de natalium eorum puritate, tum corporis vitiis ſacro ſermone enumeratis ſolicitius habita) eos admitteret Synedrium magnum illud ſeptuagintaunitvirale, plane a functione ſacra ac altari arcerentur. Nempe ii penes quos erat civilis rerum adminiſtratio, hiſce de rebus caeteriſque in judicium deducendis tam ſacris quam civilibus, omnino definiebant decernebantque. Quod vero jam diximus de ſacerdotibus ſive admittendis ſive arcendis, videre eſt in titulo Talmudico *Middoth* cap. V. & magiſtris Talmudicis obiter. Etiam & olim fuſius adnotavimus idem nos in libro ſecundo de Succeſſione in Pontificatum Ebraeorum cap. X. Et commentum frivolum peſſime obtrudunt ii, qui de rebus hujuſmodi cognoviſſe volunt ſorum, velut eccleſiaſticum, neſcio quod ſingulare, ſeu ex ſacerdotibus tantum, ſeu ſacro hominum aliquo genere conflatum; quale certo certius eſt nullum apud Ebraeos veteres, in ordinariis ſaltem, ullo omnino tempore, fuiſſe. Quod pluribus loco ſuo demonſtrare eſſet facillimum. Quemadmodum autem Judaeis aevi vetuſtioris ſui fuere, tam extra quam intra Judaeam, presbyteri e cujus vocabuli apud eos uſu presbyteri nomen in Chriſtianiſmum fluxit, ut ſupèrius monitum eſt) ita & recentiores praeſidem ſuum ſupremum & generalem eo nomine ſubinde vocitavere. Cujus inſigne habetur exemplum in Jacobo presbytero communis olim Judaeorum in Anglia. Scilicet jure utebantur Judaei Anglienſes hujuſmodi, ut diplomate regio aliquis ex presbyteris ſuis praeeminentior eveheretur in dignitatem ac munus *presbyteratus omnium Judaeorum totius Angliae*, quod dum ſuperſtes eſſet, exerceret, ut habetur in Tabulis publicis regis noſtri Joannis, ſcilicet parte I. Chartarum anni ejuſdem 1. numero 171. *Sacerdotium* item *communitatis Judaeorum Angliae* ab Henrico tertio Eliae, epiſcopo dicto, conceditur, uti & ab Edwardo primo, Hagino filio *Deulacres*. Quae leguntur in *Pat.* XLI. *Henrici* III. *membrana* 4. *num.* 6. & *Pat.* IX. *Edwardi* I. *membrana* 20. atque in notis noſtris ad Marmora Ebraica cum Arundellianis conjuncta. An vero presbyteratus hic eorum & ſacerdotium idem ipſum eſſet, mihi nondum ſatis liquet. Certe ſi ita fuerit, presbyteri notionem in Chriſtianiſmo tunc receptam, id eſt, aliam multo ab ea qua majores eorum uſi fuerant, in eos qui factis ſuis praeeſſent, translatam voluere.

11.

Eumque benedicerent.] An benedictionis, precum, ſeu Numinis invocandi formulam aliquam ſolennem, certam, ac conceptis, ex canone ſeu uſu aliquo, verbis (quales hodie in Ritualibus) aut incertam, & pro benedicentis arbitrio, ſub manuum impoſitionem, proferendam intellexerit, non liquet. Certe in Epitome rerum a S. Petro geſtarum, Clementi tributa, formula habetur Zacchaei in praefecturam eccleſiae Caeſarienſis ordinandi, velut primis in ſeculis ordinationibus ejuſmodi ex praeſcipto adhibenda. Sic ſe habet: Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐπέθηκε τὰς χεῖρας τῷ Ζακχαίῳ, καὶ εἶπε· Δέσποτα, κύριε, ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ πνεύματός σου τοῦ ἁγίου καὶ προσκυνητοῦ, σὺ διαφύλαξον τοῦτον ποιμαίνειν τὸν λαόν σου, ὃν ἐξελέξω. *Haec cum dixiſſet* (Petrus ſcilicet) *Zacchaeo manus impoſuit cum his verbis*, aut *hac uſus formula*; *Domine, Domine, Pater Domini ac Dei ac Servatoris noſtri Jeſu Chriſti, Spiritus tui Sancti & venerandi opera, cuſtodias hunc quem delegi, ut paſtor ſit populo tuo.* Atque occurrunt in Ritualibus ſacris receptae ad hanc rem formulae, uti & apud Dionyſium; quas & vide apud Staniſlaum Socolovium lib. de Conſecratione Epiſcopi, atque Arcudium & Catumſiritum locis paulo ante citatis. Sed de certis ejuſmodi ac praeſtitutis formulis, in ſacris quibuſcunque obeundis, controverſia graſſatur non levis. Utrum ſcilicet ullatenus admittendae, aut neceſſariae adhibendae omnino aliquae. De his enim vel illis ſive uſurpandis ſive rejiciendis (qua de re non loquimur) rationes habet pro perſuaſionis diſcrimine quiſque ſibi ſatis cogentes. Nec difficile eſt ea reperire, quae ad jam dictae rei diſceptationem ſpectant in libris Chriſtianorum.

Dum

Dum autem agitur de certis formulis admittendis quaeſtio, confugiunt ſubinde, ſaltem confugere videntur, ſcriptores ad morem eccleſiae veteris Ebraeorum. Illinc alii praeſtitutarum & certarum formularum exempla peti quidem volunt; ſed enixius quam, aut probant aut probare contendunt. Alii interim, iique in theologicis famam prae ſe ferentes ingentem, nullas ejuſmodi precandi aut benedicendi ſtatas formulas in eadem eccleſia reperiri aut fuiſſe, ſed quae extant cunctas recentiorum verparum eſſe commenta, tradere non verentur. Atque ſciolorum ignorantia, ut in aliis, ſic in hiſce, eo tum ſecurior eſt tum ferocior, quo craſſior & ipſis inextricabilior. Intempeſtivum igitur nunc non habeatur, nec mihi vertatur vitio, quaſi pronius quam par eſt, ex occurrente ſic benedicendi vocabulo, anſam arripuerim, ſi hac de re etiam hic paucis, velut forte primus, indicavero quae utrique altercantium parti uſui fuerint eximio; in quantum nempe inter ratiocinandum & exempla e vetuſtate afferendum, ullam tribuit pars alterutra eccleſiae veteris Judaicae moribus auctoritatem. Quod ad quotidianas eccleſiae illius preces ſeu benedictiones, quas תפילות & ברכות nuncupant, earumque formulas certas atque ſolennes attinet; fuere illae aut ſacerdotibus propriae, aut cuilibet Judaeo ita communes, ut unicuique pariter incubuerit eaſdem uſurpandi officium. Prioris generis fuere benedictiones illae tres praeſtitutae in Numerorum cap. VI. 23. nomine notiſſimo τ̃ εὐλογίας Ἀαρὼν, *benedictionis Aaron* Syracidi cap. XXXVI. 17. deſignatae. *Loquere ad Aharon & filios ejus, dicens, Sic benedicetis filiis Iſrael, dicetiſque ad eos:*

א. יברכך יהוה וישמרך.	1. *Benedicat tibi Dominus & cuſtodiat te.*
ב. יאר יהוה פניו אליך ויחנך.	2. *Illuminet Dominus faciem ſuam ſuper te, & miſereatur tui.*
ג. ישא יהוה פניו אליך וישם לך שלום.	3. *Levet Dominus faciem ſuam ſuper te, & ponat te in pace.*

Hac formula docent theologi, qui iidem & juriſconſulti, Ebraeorum, benedicere uſos fuiſſe populo abiturienti ſacerdotes, ex canone & praeſcripto hoc Moſaico, idque quotidie poſt ſacra quibus interarant, ſaltem matutina; atque manibus elatis, digitiſque expanſis. Ita nimirum, ut quoties in ſynagogis aut proſeuchis id fieret, extollerent manus uſque ad humeros, ac publicus miniſter ſeu apoſtolus (quem שליח צבור appellitant) legendo praeiret, reſpondente ſingulis populo, Amen. Quando autem peractis ſacrificiis in templo hoc factum (quod nunquam non faciendum poſt ſacrificium juge matutinum) inſtar benedictionis unicae, praeeunte itidem lectore, proferebantur tres illae a ſacerdotibus, reſpondente populo, ברוך ה' אלהים ישראל מן העולם ועד העולם, *Benedictus ſit Dominus Deus Iſrael in ſecula ſeculorum.* Tunc autem, ſcilicet in templo, extulere ſacerdotes manus ſupra capita, excepto quod pontifex maximus non ſupra phylacteria ſua ſeu frontalia eas efferret. Alia ad hanc rem obſervatu ſatis digna, ſed quibus locus hic non eſt idoneus, occurrunt in Miſna & Gemara, tit. *Sota* cap. VII. Talmude Babylonio fol. 37. & 38. in *Sepher Colbo* tit. *Thephila, Hilcoth Gedaloth* tit. *Beracoth*, Moſe Maimonide tractatu *Tephila Webaracoth Cohenim* ſeu *de Precatione & Sacerdotum Benedictionibus*, cap. XIV. Moſe Mikotzi Praecept. Affirmativo XX. & Obadia Bartenorio, ad dictam Miſnam, praeter loca alia Talmudica in Annotationibus ad dictum Maimonidis caput indicata. Quod ad genus attinet poſterius, ſeu praeſtitutas precum formulas cuilibet pariter (pro viribus ſemper intellige) adhibendas; eae aut neceſſario quotidianae fuere, aut pro re nata tantum variatim uſurpandae. Speciem utramque paucis oſtendemus. Quemadmodum juxta veterrimam apud eos interpretationem, diligenter cuique praeſtanda erat lectio ſeu invocatio ſolennis, eaque tam veſperi quam mane, periocharum aliquot in Deuteronomii cap. VI. & VII. (quam קריית שמע *lectio audi*, ex verbis illis repetitis *Audi Iſrael* vocitant) ad totam vitae piae rationem attinentium, ut liquet in Miſna tit. *Beracoth* cap. I. & utriuſque Talmudis Gemaris ibidem, & paſſim tum in magiſtrorum commentariis, tum in gentis Ritualibus, ita etiam tum Ezrae temporibus tum ſeculis captivitatis Babylonicae finem inſequentibus, praeſcriptis certiſque precandi formulis quotidianis ex inſtituto uſa eſt eccleſia illa. Quod ut rite intelligatur, videndum eſt, primo, de precandi ritibus ſeu jure ante Ezrae tempora ſeu a Moſe ad Ezram; ſecundo; quinam certas aliquas precandi formulas in eccleſia illa, ante Chriſtum, ſeu dum viguit ex inſtituto divino Judaiſmus, inſtituerent; tertio; quotnam ac quales illae fuerint; quarto; quomodo, ex gentis moribus, adhibendae. Quod ad primum attinet; docent magiſtri, in praeceptis quidem divinis contineri, preces ab ipſorum quolibet Numini fundendas eſſe, ſed nec formulam, nec numerum, nec tempora in praeceptis illis deſignari. Aiunt leges illas ſacras Exodi XXIII. 25. & Deuter. XI. 13. *Servietis Domino Deo veſtro*, & *ut ſerviatis illi toto corde veſtro & tota anima veſtra*, precandi officium imperare. Sic enim loquuntur; איזו היא עבודה שבלב זו תפלה ואין מנין התפלה מן התורה ואין חיוב התפלה הזאת מן התורה ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפלה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמה אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הק"בה ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כחו: *Quinam eſt cultus ille qui in corde? Is precatio eſt. Sed vero neque numerus precum ex lege eſt, neque haec vel illa precandi formula eſt ex lege, nec a lege praeſtitutum eſt precandi tempus. Unde fit, ut etiam foeminae & ſervi lege precandi teneantur; cum ſcilicet praeceptum ſit affirmativum, tempore non circumſcriptum. Caeterum officium ex hac lege praeſtandum hujuſmodi erat, ut quotidie unuſquiſque ſupplicaret & precaretur, & enarraret primo gloriam Domini Dei benedicti, & poſtmodum rogaret obſecrando & deprecando ea, quae ſibi neceſſaria eſſent, & deinde gloriam*

gloriam ac laudem daret Domino ob bonitatem ſuam, qua erga eum uſus eſt. Quilibet nempe pro viribus ſuis. Atque precationes aiunt eſſe in cultu divino על צד הכונה הראשונה *primae* ſeu *primariae intentionis.* Oblationes autem, & quae ſunt id genus alia imperata על צד הכונה השנית *intentionis ſecundariae;* quod pluribus explicat egregie Rambam in *More Nebochim* part. III. cap. XXXII. Stabant item, non genu flectebant, precantes. Ubicunque autem locorum quis eſſet, precabatur verſus templum, ſeu illam mundi plagam, qua templum ei ſitum. Magiſtri הכל מתפללין נכח המקדש בכל מקום שיהיה וכן היה הדבר תמיד ממשה רבינו ועד עזרא, *Et cuilibet precanti facies vertenda erat verſus templum, ubicunque eſſet locorum. Atque ſic obtinuit a Moſe magiſtro noſtro uſque ad Ezram.* Quae poſtrema vocabula etiam pertinent ad reliqua jam de precibus dicta. Quatenus ſcilicet ſanctuarium, ante Salomonis tempora, & templum poſtea velut in idem recidunt. Hieroſolymis autem qui precabatur, faciem vertebat in montem templi; qui in monte templi, verſus Sanctum ſanctorum. Cum igitur nulla eſſet hactenus praeſtituta ſupplicandi formula quotidiana, ſua pro arbitrio uſus eſt quilibet, & interdum quotidie nova. Nam & de Achitophele, ex veterum traditione, aiunt, היה מתפלל שלש תפלות חדשות בכל יום, *Die unoquoque tribus novis precandi formulis,* ſeu *precationibus uſus eſt.* Sic legitur in Gemara Hieroſolymitana ad tit. *Beracoth,* cap. IV. fol. 8. col. 1. Et de jam dictis conſulas, praeter commentarios Rabbinicos ad loca Scripturae citatos, Moſem Maimonidem in tractatu *Tephila Webareceth Cohenim* cap. I. & Moſem Mikotzi Praecept. Affirmativo XIX. & Gemaram jam dictam fol. 7. col. 1. Certae autem precandi formulae ac cuilibet, quotidie ex ſuperinducta lege ſeu more recepto, uſurpandae (quae ſecundo hic diſpiciendae) inſtitutae ſunt ab Ezra ac בית דינו, id eſt, *Conſiſtorio* ſeu *Synedrio ejus,* ſeu eis qui ad inſtaurandam conſervandamque avitam rempublicam operas viri praecellentiores mutuas ſub captivitatis Babylonicae finem tradiderant, Tunc enim Judaei non pauci, veriſimile ſatis erit, ſi dixeris ex vulgo plerique, tum peculiares avorum mores, tum ſanctam linguam ex gentium aliarum mixtura ita variatim habuere depravatam, ut ſine praeceptore preces Numini ſuo ſanctiſſimo offerre aut rite ſatis nequirent, aut dubitanter nimis adgrederentur. Ne igitur in poſterum tam in re ipſa, quam in ſermone balbutientes a pietate vera, ſeu divinitus imperata, temere deviarent, huic adhibere volebant remedium malo אנשי כנסת הגדולה *Viri magnae Synagogae* illi celeberrimi, ſeu Ezra & conſiſtorii ſui collegae numero centum viginti deſignari ſoliti. Adeoque certam precandi formulam inſtituere unicuique recipiendam, eamque tum quotidianam, tum iterandam, tertiandamque, ut dicetur. Rabbi Jeremias in Gemara Hieroſolymitana ad tit. *Beracoth* cap. II. fol. 4. col. 4. מאה ועשרים זקנים ומהם שמונים וכמה נביאים התקינו את התפלה הזאת, *Centum & viginti presbyteri, e quibus octoginta prophetae fuere, aut inſtar prophetarum* (nam legendum puto, ut alibi, שמונים נביאים וכמה וגו׳) *hanc precandi formulam inſtituerunt.* Scilicet de precandi formula proxime ante ibi memorata, de qua ſtatim plura dabimus, verba facit. Tantundem habetur in Gemara Babylonia ad tit. *Megilla* cap. II. fol. 18. a. & vide Gemaram Babyloniam ad tit. *Beracoth* cap. V. fol. 33. a. In collegis autem conſiſtorii illius, ſeu ſynagogae magnae numerantur ab Ebraeis Haggaeus, Zacharias, & Malachias prophetae, Zorobabel, Mordecai, alii viri illuſtres, de quibus vide ſi placet Nehemiam cap. VII. 7. & quae collegit Joannes Buxtorfius in Tiberiadis ſeu Commentarii Maſorethici cap. X. Quod ad tertiam hic attinet conſiderationem; tradunt preces ſeu benedictiones (nam utroque nomine hic promiſcue utuntur) in formula ſuperius laudata fuiſſe octodecim. Unde ſaepius occurrit שמונה עשרה ברכות *Octodecim benedictiones;* ipſo etiam numero ſimplici ſubinde, velut nemini non notiſſimo, in Commentariis Talmudicis pro eiſdem uſurpato. Simul item dicuntur, תפילות על הסדר (ut in jam ante citata Gemara utraque) & ברכות על הסדר, id eſt, *preces* ſeu *benedictiones ordinatae,* ſeu *ordine compoſitae.* Ex octodecim jam dictis, tres aiunt priores continere שבח לה׳ *gloriam Domini,* uti & totidem poſteriores. Intermedias vero שאלת כל הדברים שהן כמו אבות לכל חפצי איש ואיש ולצרכי הצבור כולן, *Petitionem omnium rerum, quae genera primaria ſunt, tum eorum quae hominibus ſingulis habenda in votis, tum eorum quae populo univerſo ut neceſſaria deſideranda.* Sic Maimonides. Et in Gemara Hieroſolymitana ad tit. *Beracoth* cap. II. fol. 4. col. 4. traditur autores formulae jam memoratae ſic ordinem inſtituiſſe ut שלש ברכות ראשונות ושלש ברכות אחרונות שבחו של מקום והאמצעיות צרכן של בריות, *Tres priores benedictiones totidemque poſteriores gloriam Domini ſpectarent, intermediae autem generi humano neceſſaria.* Ratio inſuper ex veteribus adjicitur apud Maimonidem, כדי שיהו ערוכות בפי הכל וילמדו אותן ותהיה תפלת אלו העלגים תפילה שלימה כתפלת בעל הלשון הצחה ומפני ענין זה תקנו כל הברכות והתפלות המסודות בפי כל ישראל כדי שיהא ענין כל ברכה ערוך בפי העלג, *Ut ſcilicet in cujuſlibet ore bene diſponerentur, omneſque eas diſcerent, & preces etiam indiſertorum non minus perfectae forent, quam preces viri utcunque linguae diſertae. Atque hac cauſa inſtituerunt, ut cunctae benedictiones hae & preces ordine ac formula diſponerentur in ore cujuſlibet Iſraelitae, quoniam inde eveniret, ut etiam in balbutientis ore etiam indiſerto pariter diſponerentur.* Ipſiſſimam ſane, qua de loquuntur, formulam integram fateor me hactenus non ſatis didiciſſe, ſed inſtitutam fuiſſe, ſecundum id quod diximus, uno pronuntiant ore. Occurrit quidem harum formula in Gemara Hieroſolymitana; ſed librarii puto incuria ita minuta, ut numerum indicatum ſeu octodenarium in ea reperiri nequeas. Utcunque vero, qualis ibi habetur exſcribimus, beneficia divinitus accepta tam agnoſcentem, quam nova deſiderantem.

חננו

חננו דיעה. חננתנו דיעה. רצה תשובתנו. רצית תשובתנו. סלח לנו. סלחת לנו. גאלינו גאלתנו. רפא חלינו. רפית חלינו. ברך שנותינו. ברכת שנותינו. קבצינו. קבצתנו. שופטנו בצדק. שפטתנו בצדק. הכנע קמינו. הכנעת קמינו. צדקנו במשפט. צדקתנו. בנה ביתך ושמע עתירתנו ורצנו בתוכו.

Id eſt:

Largire nobis ſcientiam. Largitus es tu ſcientiam nobis. Grata tibi ſit poenitentia noſtra. Grata fuit poenitentia noſtra tibi. Propitius ſis nobis. Fuiſti nobis tu propitius. Redime nos. Redemiſti tu nos. Sana infirmitates noſtras. Infirmitates noſtras ſanaſti tu. Benedic annis noſtris. Benedixiſti tu annis noſtris. Congrega nos. Congregaſti tu nos. Judica nos cum juſtitia. Judicaſti nos tu cum juſtitia. Humiliato hoſtes noſtras. Humiliaſti tu hoſtes noſtros. Juſtifica nos in judicio. Juſtificaſti nos. Aedifica templum tuum, & audi ſupplicationes noſtras, & gratioſus ſis nobis in eo.

Quod agnitione ſic repetitur, unicam eſſe ſemper exiſtimo benedictinnum illarum octodecim. Sed videſis Maimonidem tract. *Thephila Webarceth Cohenim* cap. II. §. 3. ubi alia ſunt formulae quam tractamus capita. Receptiſſimum autem eſt in doctrina Talmudica, ſolennia benedictionum & precum initia ſeu Numinis compellationem Ebraeis fuiſſe, ut hodieque eſt, ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, *Benedictus ſis Domine Deus noſter, rex mundi.* Quod forte hic יוּ *largire nobis*, &c. ex ipſa etiam inſtitutione tunc praefigendum. Unumquemque vero precandi actum, juxta ea quae ſtatim dicentur, praeſtandum auſpicari ſolebant a verſiculo illo Pſalmi LI. 15. ה׳ שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך, *Domine aperi labia mea, & os meum aſtendet ſeu annuntiabit laudem tuam.* Claudebant dein verſiculo illo Pſalmi XIX. ult. *Sint accepta verba oris mei, & meditatio cordis mei in conſpectu tuo, Domine fortitudo mea & Redemptor meus.* Vide Gemaram Hieroſolymitanam ad tit. *Beracoth* cap. IV. ſol. 8. col. 1. & Maimonidem tract. *Thephila Webarceth* cap. II. §. 9. Ex moribus autem gentis, ita a quolibet, poſt ſynagogae illius magnae hac de re decretum, adhibenda erat formula illa (quod quartn hic videndum) ut regulariter ſaepius quotidie, ſed diverſimode, eſſet effundenda, horis ſcilicet ſtatis, velut canonicis. Nimirum ſtatuerunt, nt non ſolum temporibus tum ſacrificii jugis matutini, tum ejus quod pomeridianum erat, uteretur quilibet hac quotidie precandi formula; verum etiam nt nocte tertiaret, & quoties קרבן מוסף ſeu *ablatio adjectitia* ſeu quae morem communem ex lege excederet, praeſtanda eſſet, eam interdiu inſuper repeteret. Denominatis etiam a ſacrificiorum nomine ipſis, pro temporum varietate, ſed ſemper eiſdem precibus. Ut matutinis, pomeridianis, veſpertinis, ſeu nocturnis, adjectitiis. Quibus acceſſit in jejunio feſti expiationum magno, precum jam dictarum repetitio ſub occaſum ſolis, תפלת נעילה, *Precatio obſerationis* vocitata; quaſi adhibendam eam, cum portae coeli claudentur, id eſt, ſol abiret, indicaret nomen. Precationes igitur ex Ezrae ac conſiſtorii ſui inſtituto illo quotidianae fuere tres, matutinae, pomeridianae, & veſpertinae ſeu nocturnae. Sabbatis autem, feſtis imperatis, ac neomeniis, quatuor. Nam in illis ex lege, adjectitia erant ſacrificia, adeoque adjectitia precatio. Memorato demum jejunio quinque. Acceſſit enim illa precatio obſerationis dicta. Atque preces hae etiam in eccleſia illa Judaeorum veteri habitae תפלות חובה, *Preces officii neceſſario praeſtandi.* Et de eo qui cunctas juxta majorum inſtitutum adhibuiſſet יצא aiunt ידי חובתו *praeſtitit officium ſuum* ſeu debitum; uti de eo qui aliquam omiſiſſet, לא יצא *non praeſtitit.* Addunt vero de precibus a publico in ſynagogis miniſtro recitatis שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן כיצד בשעה שהוא מתפלל והן שומעין ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה הרי הן כמתפללין בד״א בשאינו יודע להתפלל אבל היודע אינו יוצא ידי חובתו אלא בתפלת עצמו, *Publicus miniſter* ſeu *univerſitatis* aut *populi apoſtalus* (ut apud nos parochus) *liberat plebem ab officio ſuo hic praeſtando, ſi dum precatur ille, audiat illa & reſpondeat ſingulis benedictionibus* Amen. *Inde enim fit, ut pro precantibus habeatur plebs. Quod tamen ad eum ſolum attinet, qui precandi ſatis gnarus non eſt. Nam ſi gnarus fuerit, officium quod ſibi incumbit non praeſtat, niſi & ipſe precetur.* Sic Maimonides tractatu *Tephila Webarceth* cap. VIII. §. 9. quocum conjungas Gemaram Babyloniam ad tit. *Roſh haſhena* cap. IV. ſol. 34. & 35. Exceptiones autem aliquot de jam regulariter dictis habent, quas adferre huc operae non eſt pretium. Quod itidem dicendum de eo quod pronuntiant תפלות אלו אין פוחתין מהן, *Precum harum,* ſeu *precationum nullam omittere quis debet.* Alias autem five formulas ſive vices adjicere nefas non erat. Et Rabbi Eliaezer והיה מתפלל תפלה חדשה בכל יום, *Nova precandi formula* (id eſt, alia atque praeter formulam octodenariam) *quotidie* uſus eſt, quod legitur in Gemara Hieroſolymitana jam ante citata; quod habetur item de Rabbi Abihu. Quoties autem novae accederent, inſtar ſacrificiorum ſeu oblationum ultronearum habebantur, quemadmodum reliquae, ut dictum eſt, inſtar imperatarum. His item nominibus dictae. Quae tamen ſic volunt intelligi, ut neque tres numeri octodenarii priores nec poſteriores preces, ullo modo ne adjiciendo quidem mutare liceret, intermedias vero pro arbitrio & juxta animi vota ſingularia ampliare aut augere, nec interim omnino ipſas, utpote integre ſemper retinendas, aliter (exceptione interim minutula una & altera admiſſa) immutare. Privatis nimirum ſeu ſingulis ampliare aut augere liceret. Quoniam ipſis ultronea offerre licuit ſacrificia, quibus reſpondere volebant preces ſeu precationes illas ultroneas ſeu adjectitias. Nec tamen hoc licuiſſe aiunt nonnulli coetui publico ſeu eccleſiae, quam צבור appellitant, quia ſacrificia aiunt ab eccleſia, imperata tantum, non ultronea fuiſſe offerenda. Maimonides; אין הצבור מתפללין תפלת נדבה לפי שאין הצבור מביאין קרבן נדבה, *Ab eccleſia ſeu coetu publico precatio ultronea uſurpanda non erat; quoniam nec eccleſia* ſeu *coetus publicus offerebat ex lege ſacrificium ultroneum.*

Addit item ex doctorum illuſtrium aliquot ſententia, nec ſabbatis nec diebus feſtis cuiquam fas fuiſſe, precatione ultronea, ſed tantum imperata, uti Ratio redditur, לפי שאין מקריבין בהן נדבה אלא חובה היום בלבד, *Quoniam in eis offerendum non erat ultroneum quid, ſed id duntaxat quod ex lege ad eorum ſingula attinuit.* Sed hac de re vide quae ex Abraha Ben David habentur in *Migdol Oz* & in *Ceſeph Miſna* ad Maimonidis tractatum, *Thephila Webareceth Cohenim* cap. I. §. 12. Octodecim jam dictis acceſſit, ſub excidii aevum, nonadecima a Rabban Gamaliele, & Synedrio magno, cui praefuit is, ut princeps, inſtituta precandi formula. Aliae item quamplurimae benedictionum & precationum formulae etiam quotidianae, ex eorum qui rebus praeerant inſtituto, tandem inolevere; adeo ut ſi ſeptem quae continentur in lectione illa *Audi Iſrael* (qua de, ante) & tum jam dictas tum alias, exemplo majorum, tandem ſuperinductas enumeres חייב אדם לברך מאה ברכות בין היום והלילה, *Centum benedictiones* ſeu *precationes praeſtandae fuerint ab unoquoque intra tempus civilis cujuſlibet diei.* Vide Maimonidem, tractatu toties citato, cap. VII. §. 14. Nimirum actibus ex lege quotidianis acceſſere inſervientes benedictiones, cujus rei ratio oſtenditur in eis, quae de ſpecie hic ſecunda proxime ſubjunguntur. Et de quotidianis benedicendi ſeu precandi formulis neceſſario apud Ebraeos veteres, juxta eorum doctrinam, adhibendis, hactenus. Species altera eſt, pro re nata ac variatim uſurpandarum, nec quotidianarum, niſi ex accidenti, aut pro arbitrio aliud agentis. Lex habetur ſacra, Deuteron. VIII. 10. *Cum vero comederis, & ſatiatus fueris, benedices Domino Deo tuo in terra illa bona, quam dedit tibi.* Hinc aiunt, ex lege ſacra eſſe ברכת המזון, *Benedictionem cibi* aut *menſae*; quam interea ſic intelligunt, ut poſt cibum ſumptum ſeu a ſaturis tantum, ex legis verbis, quibus pertinacius ut plurimum ſunt addictiſſimi, benedicendum eſſet. Sed vero מדברי סופרים ex *verbis* ſeu *inſtitutis ſcribarum*, ſeu moribus ab eis qui rebus praeerant ſuperinductis, non ſolum benedictionem ſeu preces eucharisticas adhibebant olim, uti hodieque cibo ſaturi, ſed etiam tam ante quam poſt ſive cibum ſive potum aliquantulum ſumptum. Quin & eo uſque res demum proceſſit, ut velut ex peculiaris benedictionis menſae origine exemplo inducerentur ſimiliter quamplurimae aliae actibus, ex lege ſacra, praeſtandis inſervientes, ſeu praeeuntes. Aiunt ſcilicet, כשם שמברכין על ההנאה כך מברכין על כל מצוה ומצוה ואחר כך יעשה אותה *Sicut benedicere debuit quiſque, quoties dapes aut potum ſumeret, ita benedicere debuit cuique ſigillatim praecepto* (affirmativo) *& poſtea id, quod praeceptum eſt, facere.* Et ab intima vetuſtate petunt benedictionum, ex more majorum uſitandarum, ſpecies tres. Prima eſt, qualem diximus menſae, ſeu ברכת הנייה, *Benedictio rerum quibus utimur, fruimur.* Secunda ברכת מצוה, *Benedictio praecepti,* de qua jam locuti ſumus. Tertia ברכת הודאה, *Benedictio laudationis* ſeu *glorificationis Dei,* etiamſi neutra priorum cauſa ſingularis adſit. Quacum conjungunt eam quae eſt בקשה ſeu *petitionis.* Certas aiunt fuiſſe harum formulas, eaſque ab Ezra in corpus redactas aut deſcriptas, ex autoritate conſiſtorii ejus ſeu ſynagogae magnae (qua de ante) ordine diſpoſitas eſſe, ac ſic confirmatas, ut nec cuiquam earum aliquam mutare, ſive adjiciendo ſive minuendo, liceret. Maimonides, נוסח כל הברכות עזרא ובית דינו תקנום ואין ראוי לשנותם ולא להוסיף על אחת מהם ולא לגרוע ממנה וכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות אינו אלא טועה *Deſcripſit cunctas benedictiones Ezra, quas & conſiſtorium ejus ordinarunt obſervandas. Neque licet eas immutare, aut cuipiam earum adjiciendo, aut quampiam minuendo. Et quaelibet immutatio ejus, quod ſic conſignarunt ſapientes in benedictionibus, plane error eſt.* Nec carere debuit benedictio aliqua הזכרת השם ומלכות, *Memoria nominis Domini & regni*; ſeu praefatione illa ſolenni בא"י אמ"ה, *Benedictus ſis tu, Domine Deus, rex mundi.* Quemadmodum & Mahumedanorum precibus ſolennibus (quarum itidem praeſtitutas habent illi formulas, ut mox dicetur) Dei unitatis & Mahumedis, ut ejuſdem legati ſeu apoſtoli, mentio plerumque ſolet inſeri. De jam dictis & innumeris aliis ad formulas certas, jura, & ritus benedictionum ac precum in eccleſia veteri Judaeorum attinentibus, conſule titulum *Beracoth* in utroque Talmude, eundemque in Maimonide, Alpheſio, aliis, praeter Moſem Mikotzi Praecepto Affirmativo XXVII. Hiſce adjungi poſſent formulae aliquot ſacrae in Pentateucho repertae illuſtriores; ut carmen illud horrendum in uxoris adulterii ſuſpectae examine (Numer. V. 5.) oratio item ſolennis ad exercitum procinctum perpetuo uſurpanda (Deuteron. XX. 3. &c.) item confeſſio de decimis anni tertii verbis praeſtitutis edicenda (Deuteron. XXVI. 19.) quarum apices obſervandos voluere ſemper juriſconſulti ac theologi eccleſiae illius. Adde etiam uſitatum ex vetuſtiſſimo more carmen Syriacum in azymis paſchalibus, הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים וכו', *Hic eſt panis ille aerumnoſus, quem comederunt patres noſtri in terra AEgypti,* &c. De quo videſis *Sepher Colbo* fol. 55. col. 2. & Joſephum Scaligerum lib. VI. de Emendat. Temporum, pag. 536. Et locum ſane hic ſingularem habet hymnus ille celeberrimus generali nomine הלל *laudatio* ſeu *hymnus* Ebraeis dictus, cujus ſolennis in neomeniis, & in feſtis dedicationis, tabernaculorum, paſchatis, ſeptimanarum uſus. Conficitur ex Pſalmis CXIII, CXIV, CXV, CXVI, CXVII, & CXVIII. De quo videſis Gemaram Babyloniam tit. *Peſachim* cap. X. fol. 117 a. praeter J. Buxtorfium in Lexico Chaldaico col. 613. Nec praetermittas II. Paralip. XXXV. 13. & I. Paralip. XVI. 7. Quae vero Judaei recentiores habent, paſſim proſtant in Ritualibus illis מנהגים *Officiis, Ritualibus,* ſeu *Uſibus Solennibus* dictis (Judaeorum in Hiſpania, Luſitania, Polonia, Germania, alibi degentium) & in libro *Maharil* & מחזור ſeu *precum & hymnorum Cyclo.* In his quidem vetuſta ſunt non pauca. Etiam & titulus in illorum pleriſque מאה ברכות *centum benedictionum* habetur. Sed quoniam non ſine interſperſis multimodis recentiorum inventis; ideo merito non ita per ſe, ab eis qui vetuſtatis arcana hic cordate venantur, pendi ſolent. Et videſis quae ſubjunguntur

ex

ex eorum Ritualibus Genebrardi Chronico. Quae vero in Pandectis occurrunt Talmudicis, aut ex eis a magiſtris celeberrimis docentur, majoris multo, in diſquiſitione hujuſmodi, ſunt momenti. Verum eſt, fateor, etiam & Talmudicum corpus utrumque diu poſt Chriſtum, etiam diu poſt excidium urbis, congeſtum. Sed ita congeſtum, ab eis qui morum majorum & tenaciſſimi fuere & ſcientiſſimi, etiam & intra tam pauca a Chriſti natalibus ſecula congeſtum, ut qui dubitet, an eis, quae de moribus ejuſmodi ibi tradantur, fides fuerit habenda hiſtorica, nae aegre, puto, credet is obſervationibus, verbi gratia, aſtronomicis, Ariſtyllo, Hipparcho, Timochari, Menelao, aliis a Ptolemaeo in Magna Conſtructione tributis, aut ejuſdem, ex doctrina Apoteleſmarica Chaldaeorum atque AEgyptiorum ſeipſo multo vetuſtiore, deſumptas traditiones in Tetrabiblo non fictas eſſe; quoniam nempe tot annis, etiam ſeculis, recentior Ptolemaeus, atque autorum ipſorum commentarii periere. Eodem pariter jure quidem aut negabit, aut dubitabit is de teſtimoniis e Varrone, Ennio, Valerio Antiate, id genus aliis, a Livio, Plutarcho, caeteris inferioris aevi, allatis. Etiam & de naſcentis eccleſiae rebus ab Euſebio, tot a Chriſto annis, ſed veterum interea autorum libris, qui jam nullibi extant, inſtructo, conſcriptis. Quod & aeque dicendum de Papiniani, Ulpiani, Calliſtrati, Modeſtini, Scaevolae, juriſperitorum aliorum reliquiis in Pandectis Juſtiniani, qui ſeculis aliquot illis recentior, tantum ſervatis. Et appoſite, de re huic neutiquam diſſimili (id eſt, de ritibus & carmine ſacro in azymis comedendis) vir ſummus Joſephus Scaliger, libro ante citato, pag. 537. *Hic fuit*, inquit, *vetus ritus celebrationis paſcha temporibus Meſſiae* (ritum illum fuſius ante e doctrina Talmudica tradiderat) *quod vetuſtiſſimi canones in Digeſtis Talmudicis manifeſto probant. Niſi quis eos neget antiquos eſſe; quod idem ac ſi quis capita Papiniani, Pauli, Ulpiani & aliorum juriſconſultorum in Digeſtis Juſtiniani producta, neget eſſe eorum juriſconſultorum, quorum nomine citantur. Quod nemo ſanus dixerit.* Sed vero, utrum ex memoratarum benedicendi ac precandi formularum certarum generis alicujus, apud veteres Ebraeos in uſu, imitatione, ullas ſibi Chriſtiani veteres, adeoque Alexandrini presbyteri hic qualemcunque ſuam, adhibuerint, definire meum non eſt. Certe exemplo forte iſtius eccleſiae, ſuas uſurpabant formulas, in ſacris obeundis, certas Pagani; quarum ſpecimen egregium in Catone de Re Ruſtica cap. CXLI. ubi de Solitaurilibus agit. Alia apud Macrobium & in priſcis marmoribus. Et vide, ſi placet, Barnabae Briſſonii Formularum lib. I. Guilielmum Stuckium in Sacrorum Sacrificiorumque Gentilium Deſcriptione, Jacobum Gutherium de Veteri Jure Pontificio lib. IV. cap. XIV. alios, qui obiter de ritibus Paganorum. Majorum autem ſive providentia ſive injuria periere veteres illi, Atteius Capito de Jure Sacrificiorum, Trebatii libri novem Religionum, Neratii de Supplicationibus liber, Varronis rerum Divinarum libri quatuor, alii ejuſmodi, unde haec plenius multo ediſci potuiſſent. Reliquiae ſane occurrunt hac de re nonnullae apud Arrianum in Epicteto. De vatibus conſulendis diſputans (lib. II. cap. VII.) Νῦν δ', inquit, τρέμοντες τὸ ὀρνιθάριον κρατοῦμεν καὶ τὸν Θεὸν ἐπικαλούμενοι, δεόμεθα αὐτοῦ, Κύριε ἐλέησον, ἐπίτρεψόν μοι ἐξελθεῖν. *Nunc autem trementes augurium captamus, Deumque invocantes precamur, Kyrie eleeſon* ſeu *Domine miſerere & concedas ut evadam.* An e Chriſtianiſmi uſu illud *Kyrie eleeſon* in Gentiliſmum receptum dubitat vir eximius Gerardus Joannes Voſſius in lib. I. de Theologia Gentili cap. II. Floruit autem autor ille ſub Hadriani Caeſaris tempora. Habet item Arrianus lib. I. cap. XVI. hymnulorum aliquot formulas ſolennes fodienti, aranti, comedenti uſurpari ſolitas. Ut μέγας ὁ Θεὸς ὅτι ἡμῖν παρέσχεν ὄργανα ταῦτα, δι' ὧν τὴν γῆν ἐργασόμεθα, *Magnus eſt Deus, qui nobis inſtrumenta praebuerit haec, quibus terram excolamus;* alias ejuſmodi actibus caeteris. Et ſubjicit: ταῦτα ἐφ' ἑκάστου ὑμνεῖν ἔδει, καὶ τὸν μέγιστον καὶ θειότατον ὕμνον ἐφυμνεῖν, ὅτι τὴν δύναμιν ἔδωκε τὴν παρακολουθητικὴν τούτων καὶ ὁδῷ χρηστικήν. *Haec ſingulis in rebus cantanda erant, uti etiam hymnus maximus & diviniſſimus erat cantandus, quod facultatem dederit harum rerum intelligentem, & utendi ratione inſtructam.* Mahumedanis item ſunt ſuae formulae precandi certae, ſacris eorum fundatae inſtitutionibus; quales tradit Aben Sina (is qui vulgo eſt Avicenna, philoſophus & medicus celebris) in parte III. من الالهيات *Theologiae* ſeu *Metaphyſices*. De divino, qui precibus fit, cultu verba faciens

ويجب ان inquit يكون اشرف هذه

العبادات من وجه هو ما يعرض متولية

انه مخاطب الله ومناج اياه وصاير اليه

وماثل بين يديه وهذا هو الصلاة ويجب

ان يستن المصلي من الاحوال التي يستعد

بها للصلاة وما جرت العادة بمواخذة الانسان

نفسه به عند لقاء الملك الانساني من الطهارة

والتنظيف ان يبين الطهارة والتنظيف

سننا بالغة وان يسن عليه فيها ما جرت

العادة بمواخذته نفسه به عند لقايه الملوك

من الخشوع وغض البصر وقبض

الاطراف وترك الالتفات والاضطراب وكذلك

يستن له في كل وقت من اوقات العبادة

ادابا ورسوما محمودة فهذه الاحوال تنتفع بها

العامة في رسوخ ذكر الله تعالى في

انفسهم

انفسهم فيدوم لهم التشبث بالسنن والشرايع
بسبب ذلك وان لم تكن مثل هذه المذكرات
تنلسوا جميع ذلك مع انقراض قرن او قرنين

Quae ſane non ita male vertuntur in Metaphyſicae Avicennae tractatu X. cap. III. Nam non pauca Metaphyſices ejuſdem (neque enim omnia) in codicibus Latinis repetta, habentur ipſa in Arabicis ejuſdem ad calcem Canonis ejus de medicina Romae excuſi. Sic autem verſio illa; *Et oportet dici* (ſcilicet, palam eſt) *quod ex his omnibus obſequiis, id eſt, acceptabilius per quod agens paratur* (ita inſtituitur) *quaſi ſit loquens in Deo* (cum Deo) *& tendens in ipſum, & ad ipſum factus quaſi praeſens ei. Et haec eſt oratio. Unde oportet, ut doctor doceat oratorem diſpoſitiones* (modos ſeu formulas liturgicas) *quibus praeparatur ad orandum. Quemadmodum conſuevit homo praeparare ſe ad occurrendum regi humano in munditia & decore, & ut faciat aſſueſcere munditiae & decori firma conſuetudine* (verte potius, *& ut nitorem & decorem linguae aſſequatur*) *& inſtituat eum ad modum hominis praeparantis ſe in occurſum regum, cum humilitate, demiſſo vultu, compreſſis membris, ceſſans a revolutione & omni perturbatione. Similiter debet inſtituere doctrinas & diſpoſitiones* (modos ſeu formulas) *laudabiles ſerviendi Deo in unoquoque tempore. Hae enim diſpoſitiones proſunt vulgo ad imprimendum memoriam Dei in animalibus eorum* (lege *Dei excelſi in animabus eorum* ſeu *in ipſis*) *& ut devotio eorum circa leges & mores ſit firmior eis propter hoc. Si enim non eſſent eis hujuſmodi commemoratio, oblivifcerentur eorum omnium poſt diſceſſum unius generationis vel duarum.* Arabica ſunt in editionis opuſculorum Avicennae Romanae pag. 85. Deſcriptas autem penes me habeo ſingularum hebdomadis dierum preces Mahumedanis formatas, quibus titulus eſt ادعية الايام *Preces dierum.* Atque hiſce ſubjunguntur formulae precationum binae. Altera Abrahae patriarchae tributa; altera Domino noſtro Jeſu Chriſto, velut Dominica altera, ad hunc modum:

دعا عيسي ابن مريم

عليه السلام كان يقول اللهم اني اصبحت
لا استطيع دفع ما اكره وما املك نفع ما
ارجوا واصبح الاجر بيد غيري واصبحت
مرتهنا بعملي فلا فقير افقر مني الي عفوك
يا كريم اللهم لا تشمت في عدوي ولا
تقسي صديقي ولا تجعل مصيبتي في

ديني ولا تجعل الدنيا اكبر همي ولا مبلغ
علمي ولا تسلط علي من لا يرحمني برحمتك
يا ارحم الراحمين ✡

Id eſt, *Precatio Jeſu filii Mariae,*

Super quibus pax ſit. Dixit, Deus, non potis ſum depellere id quod averſor, nec adquiſivi bonum illud quod ſpero. Et mercedem in manu habent alii praeter me. Sed pignus eſt ſeu *manet in opere meo* (id eſt, ut puto, opera mea velut pignus manent; necdum accepi id, cujus nomine oppignerata ſunt) *Neque eſt quiſquam pauper me pauperior. Indulgentiam tuam; o venerande. Deus, ne opprobrio mihi ſinas eſſe inimicum meum, nec vilipendat me amicus meus. Neque ponas afflictionem meam in religione mea. Neque fac, ut mundus ſit maximum ſtudium meum, aut faſtigium ſcientiae meae. Neque praefice mihi eum, qui non miſerebitur mei. Pro miſericordia tua, O miſerantiſſime miſereſcentium.*

Neque mirum videatur, quod D. N. Jeſu Chriſti aut beatae virginis nomen adeo reverenter habeant Mahumedani. Ut cum de patriarchis Veteris Teſtamenti, aliiſve quos magni aeſtimant demortuis, ſic etiam cum de hiſce ſive ſimul ſive ſeorſim loquuntur, infrequens non eſt adjectio illa عليهم السلام *ſuper eos ſit pax*; (aut ſuper *eum* aut *eam*) quemadmodum nominibus mortuorum, quotquot ſine reverentia memorare nolunt Ebraei, ſubjicere plerumque ſolent, עליו ſeu עליהם השלום *ſuper eum* aut *ſuper eos ſit pax.* Et in Alcorano, ſummo cum honore mentio fit non rara D. N. Jeſu Chriſti. Repetitum legitur in Azoara II. velut ex perſona Numinis; اتينا عيسي ابن مريم البينات وايدناه بروح القدس *Dedimus Jeſu filio Mariae virtutes notiſſimas* (miracula faciendi interpretatur Mahumedes Ben Achmet egregius Alcorani paraphraſtes Mahumedanus) *& fortem eum reddidimus per Spiritum Sanctum.* Salutatio item angelica ad hunc modum ſe habet Azoara III. Arabice, ſed Latine quinta يا مريم ان الله يبشرك بكلمة منه اسمه المسيح عيسي ابن مريم وجيها في الدنيا الاخرة ومن المقربين ويكلم الناس في المهد وكهلا ومن الصالحين *O Maria, Deus bonum nuncium tibi mittit per Verbum ſuum, quod ex eo eſt. Nomen ejus Meſſias* ſeu *Chriſtus Jeſus filius Mariae, potens in praeſenti ſeculo & futuro, ſcientiſſimus, qui loquetur hominibus in cunabulis* (infantulis) *& ſenibus, vir optimus.* Ubi Mahumed Ben Achmet paraphraſtes expreſſim il-

lud

lud *Verbum ſuum quod ex eo eſt* interpretatur per ولد *Filium*, nempe Mariae tantum. Nec enim aliter vult ſecta illa. In praeſenti autem ſeculo intelligi eum ait ille potentem fore بالنبوة *prophetia*, atque in futuro بالشفاعة الاعداد العلي *Interceſſione & praeparatione coeleſti.* Compluria ibi ſequuntur, quibus maximi fit apud eos tum D. N. Jeſus Chriſtus tum Evangelium ejus, uti & Azoara V. Arabice, ſeu XII. & XIII. Latine, & Azoara LXXI. Latine, quae Arabice eſt LXI. alibique in farragine illa. Et videſis Joannem Cantacuzenum in Apologia IV. π̃ς τ̃ Μωαμέθ. Adde, ſi plura hac de re cupias, Guilielmum Schikardum in Prooemio ad Tarich Regum Perſiae pag. 79. & ſequentibus. Alia de formulis precum Mahumedicis habes in Petri Kirſtenii Decade Sacra. Sed qualiſcunque hic ſententia ſeu mores fuerint, ſive Paganorum ſive Mahumedanorum (quorum in rebus Chriſtianiſmi perpendendis, nedum decernendis, ratio habeti parum ſolet; neque hic habetur, aliter atque Judaiſmo concordes ſunt) id certum interea eſt, reipublicae Ebraicae ſeu eccleſiae illius ſingularis, ac ab ipſo Numine inſtitutae, atque in partes differentium variatim trahi ſolitae, ſcita hac de re & formulas priſcas ſe habuiſſe, juxta ea quae ſuperius oſtenſa ſunt. Quibus inſuper adjicimus vetuſtum illud de Rabbi Eliaezere, Magno dicto, & Rabbi Jochanan Ben Zacai teſtimonium. Diſcendae legis gratia acceſſit ad Rabbi Jochanan, juriſconſultum & theologum Hieroſolymis celeberrimum, Eliaezer ille, omnimodae diſciplinae ſatis ignarus. Cui Rabbi Jochanan, An nondum, inquit, didiciſti קרית שמע ולא תפילה ולא ברכת המזון, *Lectionem Audi* (qua de paulo ante) *nec precandi ritum*, ſeu *precationem, nec benedictionem menſae?* Fatente illo ſe haec plane neſcire, reponit Jochanan עמיד ואלמדך שלשתן, *Siſte, & docebo te tres illas*, ſcilicet formulas. Sic legitur in capite primo ejuſdem Eliaezeris *Pirki* ſeu capitum. Pro temporum doctrinae varietate aliter atque aliter quidem a nonnullis collocantur hi in aetatum ſerie: ſed ita interea, ut Chriſti ipſius tempori aut coaevus ſit, aut vicinus uterque. Videſis *Sepher Juchaſin* fol. 22. a. & 32. a. Et de Rabbi Jochanan, res manifeſta eſt; cum ſcilicet, Chriſto in terris agente, floruiſſe. Et de antiquitate libri ejuſdem *Pirki* dicti, videſis Joannem Morinum in Exercitatione prima in Samaritanorum Pentateuchum; ſed nec ſine eis, quae in illum hac de re conſcripſit Samuel Petitus in Variarum Lectionum lib. II. cap. IV. Si autem libros Rabbinicos, aevi utcunque recentioris, priſca nihilominus diſciplina refertos, hac de re conſulere ipſos haud dedigneris, qui potis es lector, adde, ſi placet, ſupra citatis Levi Barcinonenſem in *Sepher Chinok* ſeu *Introductorio* aut *Catechiſmo*, praecepto CCCCXXXI. & Rabbi Jacob Ben Rabbi Aſcher in *Arba Turim*, tractatu *Orach Chajim*, cap. CXII. & ſequentia uſque in CXXXII. ubi de octodecim, quas memoravimus, precandi formulis ab Ezra & conſiliorio ſuo centumvigintivirali praeſtitutis, capitibus in ſingulis fuſius diſſeritur. Autor uterque, maxime Rabbi Jacob, Judaeis eſt percelebris. Minorum gentium ſcriptores perſuaſionis illius libens praetereo. Sed etiam e veteribus, ipſiſque Pandectis Talmudicis, plura in hanc rem exhibere, non eſt difficile.

12.

Et patriarcham eum crearent.] Verbum quod *creare* hic reddimus, eſt صلح; eodem ſenſu aliquoties in hac periocha repetitum. Et luce clarius eſt, tantundem illud Eutychio pariter ſignificare, tam ubi de patriarcha, ut hoc loco, a presbyteris ſubſtituendo, quam ubi de eodem ab epiſcopis conſtituendo ſeu creando paulo inferius loquitur. Vox ipſa, ſeu potius vocis notio hic uſurpata (nam & alias habet) Arabibus interpretatur *perfectum, omnibus numeris de ritu omnimodo abſolutum, completum, undiquaque ornatum, inveſtitum reddere:* adeoque reſpondit τῷ Graecorum καταρτίζειν, qua hoc *perficere* ſeu *abſolutum* aut *completum reddere* ſonat. Ubi Graecus habet, Pſalmo X. 3. ὅτι ἃ σὺ κατηρτίσω, αὐτοὶ καθεῖλον, quod veteribus vertitur, *quoniam quae perfeciſti deſtruxerunt*, redditur in Arabiſmo (nam ex verſione Graeca, aut alia, cui Graeca fons erat, Pſalmi, qui eduntur, Arabici verſi ſunt) *deſtruxerunt* اصلحت ما *quod perfeciſti.* Et Pſalmo LXXIX. 16. ex illo Graecorum τ̃ καταρτισαι αὐτὴν ἣν ἐφύτευσεν δεξιά σου & veterum Latinorum, *& perfice eam vineam, quam plantavit dextra tua*, Arabice legitur واصلحها pro *& perfice*. Scio quidem Maronitas in editione Romana vocabulum hoc utrobique *aptare* vertere. Nam etiam idem ſignificat *parare* ſeu *aptare* aut *aptum reddere*, uti & *inſtaurare*, quemadmodum item καταρτίζειν videſis Epiſt. ad Galatas cap. VI. 1. Sed tum ex veteri τ̃ καταρτίζειν eis in locis notione, tum ex conſono τ̃ صلح apud noſtrum alia in re hic uſu, de ſignificatione quam memoravimus dubitare nequimus. At vero etiam cum de dignitatibus eccleſiaſticis ereandis ſeu ordinandis loquuntur Arabes, pro eo quod eſt *ordinare* ſeu *creare* non raro adhibent etiam verbum صير (uti & Eutychius hic) quod *efficere*, καταστῆσαι, ſeu *conſtituere* ſonat, ſicut & صنع id eſt *facere*, ut videre eſt in Concilii Nicaeni Canonibus Arabicis.

13.

Virum aliquem inſignem eligerent.] Sequitur in codice Antiocheno قسيسا فيصيروه معهم عوض من القس الذي اصلح بطريك فيكونون اثنا عشر ابدا الدهر *In presbyterum*,

terum, quem ſibi cooptarent loco ejus presbyteri, qui patriarcha ſuffectus fuerit, ita ut in perpetuum forent duodecim.

14.

Neque deſiit Alexandriae inſtitutum hoc de presbyteris] Codex hic Antiochenus ; ولم
يزل الرسم جارياً الي ايام الاسكندروس بطريك
الاسكندرية الذي كان في جملة الثلثماية
وثمانية عشر فانه منع ان تصلح القس بطريك
وامر ايضاً اذا مات البطريك ان يختاروا من اي
بلد كان رجلاً فاضلاً او من اوليك الاثنا
عشر او غيرهم ممن يرضا حاله ويصلحوه
بطريكاً وانقطع الرسم القديم باصلاح القسوس
البطريك وجري الرسم للاساقفه في اصلاح البطريك
واما قولهم لم يسمّي بطريك الاسكندرية بابا
Et duravit inſtitutum hoc uſque in tempora ſerme Alexandri patriarchae Alexandrini, qui fuit ex numero illo 318. Sed is prohibuit, ne crearent presbyteri patriarcham ; atque inſtituit, ut quando moreretur patriarcha, eligerent ex quacunque regione virum inſignem, ſive ex ipſis illis duodecim ſive ex aliis, ut res tulerit, & patriarcham eum crearent. Sed evanuit inſtitutum illud vetuſtum, quo creabant patriarcham presbyteri, & ſecutum eſt inſtitutum, quo epiſcopi crearent patriarcham. Monuit etiam eos, ne vocitaretur patriarcha Alexandriae papa, &c. Codicis utriuſque ſenſus videtur manifeſtus ; eligendum nunc fuiſſe a presbyteris patriarcham, ſive ex ipſis ſive ex aliis ; creandum autem ſeu ordinandum ab epiſcopis. Ita nimirum ex Alexandri patriarchae inſtituto inoleviſſe, contra quam ante obtinuerat.

15.

Uſque ad tempora Alexandri patriarchae Alexandrini.] Ut tum hujus tum aliorum, quorum poſtea fit mentio, tempora rite, juxta Eutychii mentem, intelligantur, patriarcharum Alexandrinorum laterculum ab Hanania primo uſque in Alexandrum hunc, ob oculos ex eiſdem, unde Origines hae deſumuntur, codicibus, exhibemus. Annis cujuſlibet ipſorum tum initiorum tum praefecturae durationis, juxta Caeſarum annos, inde item adjectis ; ſed & vulgaribus aerae Chriſtianae, ut facilius lectori agnoſcantur, ſimul interſertis.

Patriarcharum Alexandrinorum laterculus, uſque in Alexandrum qui Nicaenae interfuit ſynodo primae.

I. Hananias *ſeu* Anianus *creatus.*	Claudii Caeſaris anno 9	Chriſti 51	Sedit 22
II. Abilius	Veſpaſiani 9	77	13
III. Cerdon	Domitiani 5	85	10
IV. Primus	15	95	12
V. Juſtus	Trajani 11	108	10
VI. Eumenes	Hadriani 2	118	12
VII. Marcianus, *ſeu* Marcus	14	132	10
VIII. Celadius *ſeu* Celadion	Antonini Pii 4	141	11
IX. Agrippas *ſeu* Agrippinus	15	152	12
X. Julianus	Antonini philoſophi 5	165	10
XI. Demetrius	15	175	43
XII. Heraclas	Alexandri Severi 1	222	13
XIII. Dionyſius	Maximini 2	236	17
XIV. Maximus *ſeu* Maximianus	Valeriani 1	255	18
XV. Theon *ſeu* Theonas	Aureliani 4	272	19
XVI. Petrus	Diocletiani 10	293	10
XVII. Achillas	20	303	menſes 6
XVIII. Alexander	Conſtantini magni 5	310	16

Temporum

Temporum apices hic non excutimus. Et multiplex ſane inter Eutychium noſtrum & chronologos, quos terimus alios, in annorum ratione diſcrimen. Etiam octennio integro, in putandis a natalibus Chriſti annis, a chronologia vulgari diſſidet. Expreſſim ubi de Hegirae Mahumedanae initio agit (quod ſcilicet anno Chriſti vulgari 622 tribui paſſim ſolet) inquit ومن المسيح سيدنا الى الهجرة ستمايه واربعة عشر سنة *Et a Chriſto Domino noſtro uſque ad Hegiram anni ſunt* 614. Secundum quos, etiam ſuos in tempore digerendo deducit. Sed haec aut hujuſmodi alia extricandi aut diſcutiendi hic non eſt locus. Certe de octennii ejuſmodi diſcrimine, conſonus eſt in anno Nicaeni Concilii primi deſignando, Dorotheus Monembaſiae metropolita, ut videre eſt inferius numero proximo. De patriarcharum interea hac ſerie, monere viſum eſt; ſecundum, qui Abilius vocatur, ac in MS. quo utimur catalogo non contemnendo ſcribitur Αἰμίλιος *Æmylius*, & in codice MS. Nicephori Chronographiae, in bibliotheca Londinenſi publica, Ἀβίλιος, in codice Eutychii Alepenſi فيليطيوس *Philidium* dici, & in Antiocheno ميلتيوس *Meletium*. Praetermitti item librarii incuria in Antiocheno Cerdonem. In Alepenſi autem legi ad hunc modum, وفي خمسة عشر سنه من ملكه مصير كرذيوس بطريرك على الاسكندريه اقام عشر سنين ومات ✿ وفي خمسة عشر سنة من ملكه صير بريموس بطريرك على الاسكندريه اقام اثنا عشر سنه ومات *Et anno imperii ejus decimo quinto* (Domitiani) *erat Cerdius* ſeu *Cerdo patriarcha Alexandrinus, qui ſedit annos X. Eoque mortuo anno ejuſdem XV. erat primus patriarcha Alexandrinus, qui poſtquam annos ſederat XII. mortuus eſt.* Sed legendum plane in initio وفي خمسة سنة *Et anno imperii ejus quinto erat Cerdius*, &c. Nam & ſic exigit annus XV. proximo tributus, poſt finitum Cerdonis decennium. Qui Primus hic recte vocatur, eſt Prianus in Nicephoro editionis Scaligerianae. Sed Codex quem diximus vetuſtus ejuſdem MS. in bibliotheca Londinenſi publica, habet ibi Πρῖμος; & Eumeni tribuit annos VIII. Agrippino XII. Juliano V. Demetrio XLIII. Heraclae XVI. alias, in ſerie noſtra, editis conſonus. Quod vero in Vita S. Eugeniae, autore incerto, legitur, Philippum praefectum Auguſtalem in epiſcopatus Alexandrini dignitatem evectum ſub horum tempora, id eſt, ſub Severo Auguſto, ſedemque tenuiſſe unum annum & menſes tres, id chronologis atque hiſtoricis eccleſiae Chriſtianae ac epiſcoporum illius loci catalogis, adeo eſt adverſum, ut plane ſpurium ſit habendum. Uti & monuit Baronius tom. II. anno Chriſti 204. Forſan ob Philippum illum ſic perperam admiſſum, factus eſt Alexander vigeſimus (numerato ſcilicet Marco, ac pro primo habito) epiſcopus Alexandriae, in Chronico illo Flavio Dextro tributo, ſub anno Chriſti 311. Nam cum Marco Alexander eſt decimusnonus, uti ſine eo decimus octavus, ut in laterculo illo noſtro. Prodiit autem ante annos ferme abhinc centum Londini, libellus Anglicanus *Imago Gubernationis* ſeu **The Image of Governance** dictus, quem, in epiſtola ad proceres Anglicanos dedicatoria, e Graeco ſermone tranſtuliſſe ſe ait Thomas Eliotus eques auratus, atque celebris tunc inter literatos nominis (de quo videſis Balaeum Cent. VIII. ſcript. 77. & Piſaeum aetate 16. ſcript. 969.) atque exemplar Graecum commodato accepiſſe a clariſſimo quodam Neopolitano, cui nomen Pudericus. Autorem libelli aſſerit fuiſſe Encolpium Alexandro Severo a commentariis. Et Encolpium quidem ſcriptis mandaſſe res aliquas Alexandri illius, ſcimus ex Lampridio, qui vitam ejus contexens Encolpium ſemel & iterum adhibet autorem, quo & familiariſſimo uſum fuiſſe ait Alexandrum. Graecum exemplar puto nullibi jam extare. Sed capite libelli hujus XXV. veluti ex Encolpii Graecis, narratur, Alexandrum, hortatu Mamaeae matris, Origenem (qui coaevus quidem erat) ex Ægypto acceſſiviſſe, ac literas ad epiſcopum Alexandriae datas, quibus ei juſſum eſt, ne Origenis iter impediret; praefixo qui ad hunc modum ſonat titulo, *Alexander imperator Auguſtus, &c. Alexandro archiepiſcopo Chriſtianorum in magna civitate Alexandriae*, εὐπράττειν. Graecum enim hoc vocabulum in margine appoſuit Eliotus, ut ſciret lector, quid in Graecis reſponderet verbis ſuis Anglicanis **well to doe.** Diſſertationes dein etiam addit aliquot Alexandri & Origenis de rebus divinis. Sed nullus tunc temporis plane epiſcopus Alexandriae, Alexander dictus eſt, nec ullus ante Conſtantinum. Neque aliud quam Graeculi alicujus recentioris commentum libellum illum fuiſſe dubito, utcunque ſane Lampridio ſubinde ſatis concordem. Quaeſivit autem nuper vir doctiſſimus, utrum Alexander quiſquam epiſcopus fuiſſet Alexandriae inter eos, qui habentur apud Euſebium & Hieronymum in Chronico. Et dum nullum ejuſmodi in eis legi credit (ſed hallucinatus; nam expreſſim fit Alexander ibi epiſcopus decimus octavus apud Euſebium, numero 2337) locum Epiphanii de epiſcopo Alexandrino punctione emendandum cenſet. Locus habetur in Haereſi LXX. quae Audianorum eſt, num. IX. Controverſias narrat Epiphanius ortas eſſe plurimas de paſchate, tempore Polycarpi & Victoris, nec occidentalibus cum orientalibus ea de re conveniſſe. Quod nemo neſcit. Adjicit ſtatim, Ἐν ἄλλοις δὲ ὅσοις χρόνοις, ἐν τῷ χρόνῳ Ἀλεξάνδρου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας καὶ Κρεσκεντίου. *Idem aliis in temporibus accidiſſe, idque etiam temporibus Alexandri epiſcopi Alexandriae & Creſcentii.* Ubi Dionyſius Petavius, *Quaenam*, inquit, *ſub Alexandro Alexandriae epiſcopo paſchales iſtae turbae fuerint, nuſquam a me lectum*

Digitized by Google

tum vel auditum. Sed neque quis Creſcentius ille fuerit. Quaerant amplius eruditi. Vir igitur eximius ille, qui ſic uti diximus locum Epiphanii emendari voluit (in Eclogis nempe Chronologicis lib. III. cap. I.) ob Alexandri epiſcopi nomen ſibi non repertum, ſic interpungendum vult locum, ut eo nomine Alexander ibi Severus Caeſar ſit ſeorſim intelligendus; ad hunc modum; Ἐν τῷ χρόνοις Ἀλεξάνδρου, ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας καὶ Κρεσκεντίου; *Idque etiam temporibus Alexandri, epiſcopi Alexandriae, ac Creſcentii,* ſublato ſic epiſcopi ibi praenomine, quod lectio ei tribuit vulgata. Quam tamen retinendam nullus dubito. Nec alium Alexandrum ibi intelligi praeter ipſum Alexandrum, qui Alexandriae erat epiſcopus decimusoctavus. Id quidem verum eſt, ſi Eutychio noſtro fides danda, ſub tempora Alexandri Severi literas non paucas a Victore Romano, Demetrio Alexandrino, Cajano Hieroſolymitano, & Maximo Antiocheno antiſtitibus, hinc inde miſſas de paſchatis & jejunii, quod ei praevium eſt, ſolvendi tempore فطور Arabibus dicto, ſeu tempore, quo, ut eſt in lingua canonum veterum, ἀπονηστίζειν ſeu ἀπονηστίζεσθαι δεῖ *jejunio oportet abſtinere,* ſeu *illud non ultra producere,* ſeu *jejunium ſolvere.* Quod tamen (obiter id liceat monere) non raro per ipſum contrarium vertitur, ſeu *jejunare,* ut videre eſt in Dionyſii patriarchae Alexandrini Epiſtola Canonica ea de re a Gentiano Herveto verſa, uti etiam in verſione Canonis 90. Synodi in Trullo (ubi editio Balſamonis Pariſienſis peſſime habet ἀπονυστίζεσθαι pro ἀπονηστίζεσθαι) ac Balſamonis utrobique verſione. Nec melius aliterve viri illi magni nominis Severinus Binius in editione ſua concilii Trullenſis, aut Caranza, aut Longus a Coriolano in ejuſdem Summis, aut Antonius Auguſtinus, ubi memoratam Dionyſii epiſtolam recitat in Epitomes Juris Pontificii lib. XX. cap. III. aut Antonius Salmatias ſive in ejuſdem epiſtolae editione ſive in Zonarae ad eandem expoſitionis verſione. Diu autem eſt, quod bene vertebatur vocabulum illud, juxta jam dicta, tum a Carolo Bovio in Conſtit. Apoſtolic. lib. V. cap. XIII. tum ab interprete Canonis 89. (qui eſt ipſe quem nonageſimum diximus) Synodi in Trullo cum Zonarae in eundum commentario. Et vide, praeter Heſychium in verbo ἀπονηστίσασθαι, Joſephum Scaligerum lib. VI. de Emendatione Temporum pag. 681. Atqui (ut ad Epiphanii locum redeamus) manifeſtum ex eo eſt, tempora Victoris a temporibus Alexandri, quem memorat, adeoque epiſcopi Alexandriae, ita diſtingui, ut alia omnino fuerint habenda. Neque igitur epiſcopus ille Alexandriae Demetrius, Victori coaevus, innui ab eo potuit. Neque proculdubio alius praeter celeberrimum ipſum Alexandrum ſub Conſtantino ibi epiſcopum, cujus tempore nemo neſcit de paſchate turbas ortas eſſe inſignes. Inde enim natum eſt quicquid poſtea patres Nicaeni, quorum pars magna Alexander ille, ea de re cenſuere. Creſcentium autem hic memoratum, aequum ſatis eſt ut exiſtimemus, epiſcopum fuiſſe Africanum, cujus occurrit nomen inter epiſcopos alios Africanos ad quos Conſtantinus de eccleſia extruenda reſcripſit. Literae ejus cum epiſcopis illis ex bibliotheca Petri Pithoei editae habentur apud Baronium tom. III. anno 316. num. 62. Neque igitur nova interpunctione Epiphanius omnino corrigendus. At vero ex jam ante narratis (ut Origines Eutychianas tandem reſumamus) liquet, uſque in quarti a natalibus Chriſti ſeculi initium, juxta Eutychium, duraſſe inſtitutum illud eccleſiae Alexandrinae, ut nimirum e presbyteris Alexandrinis, tum eligeretur ab ipſis patriarcha, tum electus ab ipſis ordinaretur, crearetur, ſeu conſecraretur.

16.

Qui fuit ex numero illo 318.] Ex patribus ſcilicet ſynodi Nicaenae primae, quod Concilium Patrum 318. ſignantius dici ſolet. Sed vero non tam indicatum vult hic Eutychius, ex ejuſdem ſynodi numero fuiſſe Alexandrum hunc (quod ſatis ſcimus ex hiſtoriis eccleſiaſticis, & ipſis Synodi ſubſcriptionibus) quam ex numero illo trecentorum octodecim, quem nec partem ſane ſextam epiſcoporum, qui in ea juſſu Conſtantini convenerant, fuiſſe neſcio unde edoctus tradit ille. Etenim in rebus Conſtantini, diſputationem de Chriſti divinitate inter Alexandrum hunc & Arium haereſiarcham coram ipſo Conſtantino & comitatu ejus habitam enarrans, admodum placuiſſe ait Conſtantino Alexandri ſententiam, atque ut prorſus damnandam Arii diſplicuiſſe. Indictam igitur, Alexandri hortatu, fuiſſe a Conſtantino Synodum Nicaeae, atque illuc juſſu ejus acceſſitos patriarchas & epiſcopos orbis Romani, ſcilicet qui numerum 2048. complerent. Verba ſunt, واجتمع في مدينة نيقية بعد سنة وشهرين الفين وثمانية واربعون اسقفا وكانوا مختلفين الارا والاديان *Et congregati ſunt in urbe Nicaena poſt annum & binos menſes, bis mille & quadraginta octo epiſcopi, judicio & perſuaſione invicem diſſidentes.* Unanimes vero trecentos & octodecim de Chriſti divinitate pronuntiaſſe, a reliquis ſententiarum diſcrimine multiplici diſtractis fruſtra impugnatos. Neque ſolum nobis hoc tradidit Eutychius noſter, verum etiam tum Joſephus ſacerdos ſeu presbyter AEgyptius, in Praefatione Conciliorum Arabice e veterum Chriſtianorum, quae aut periere aut in occidentem nondum pervenere monimentis ſive Graecis ſive Syriacis verſorum, in bibliotheca publica Oxonienſi, eandem ipſam fere narrat hiſtoriam, tum hiſtoricus Mahumedanus percelebris, Iſmael Ibn Ali, idem ipſum de numero hic aſſerit. Utriuſque verba, praeter alia non pauca, rogatus peramice deſcripſit mihi, e codicibus manuſcriptis ex oriente dudum Oxonium allatis, Edwardus Pocockius linguae Arabicae illic profeſſor, vir ſingulari tum eruditione tum humanitate ornatiſſimus. Scriptoris Chriſtiani ſeu Joſephi AEgyptii jam dicti, verba ſunt, فوافا

منهم

منهم الي مدينة نيقيه في مدة يسير
الفين وثلثماية واربعين اسقفا وذلك في
سنة ستة ثلثون وستماية من سنين الاسكندر
وهي سنه ثلثماية وثلثة وسبعون من سنين
انتيرفس الانطاكي في تسعة ايام من
شهر حزيران وامر الملك بقراة الامانة الذي
كان كتبها اليه اسقف اورشليم علي جماعة
الاساقفة وقبلوا منهم ثلثماية وثمانية عشر اسقفا
كانوا مثل ملايكة الله في الفضيلة والتقوي
وكنجوم السماء في النور والبهاء

Et convenerunt ex eis Nicaeae multitudo numeroſa, uſque ſcilicet ad bis mille & quadraginta octo epiſcopos. Atque evenit hoc anno 636 *Alexandri, qui fuit annus aerae Antiochenae* 373. *die nono menſis Haziran* (qui menſis eſt Syrorum aeſtivus.) *Et juſſit imperator, ut fides, quam deſcripſerat ei epiſcopus Hieroſolymitanus, legeretur ſynodo epiſcoporum. Et amplexati ſunt eam ex eis* 318. *epiſcopi, qui fuere inſtar angelorum Dei, propter excellentiam & virtutem, atque velut ſidera coeli propter lucem & ſplendorem.* Et pergens ait, horum ferme univerſos fuiſſe ex eis, qui in perſecutionibus anteactis, membris, velut oculis, manibus, pedibus, auribus, aliis mutilati eſſent. Cui conſonum eſt quod Germanus patriarcha Byzantinus libro MS. Περὶ τῶν ἁγίων συνόδων, *de ſanctis conciliis*, hoc de numero habet. Πολλοὶ γὰρ τῶν ἐκεῖσε, inquit, συνδεδραμηκότων ἐπισκόπων ὁμολογηταὶ τῆς πίστεως ἐτύγχανον, ἐν τοῖς διωγμοῖς ἀκρωτηριασθέντες ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀνόμων βασιλέων, καὶ τῶν μὲν τὰ νεῦρα τῶν ποδῶν, τῶν δὲ οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἑτέρων ἄλλα μέρη τοῦ σώματος ἀποτετμημένα ἐτύγχανον ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν αὐτῶν πίστεως καὶ ὁμολογίας, &c. *Multi epiſcoporum, qui illuc convenerunt, confeſſores fidei fuerant, mutilati ſcilicet in perſecutionibus a principibus impiis ac tyrannis. Ac aliorum pedum nervi exciſi, aliorum oculi, uti & aliorum alia corporis membra, nempe ob eorum in Chriſtum fidem ac confeſſionem.* Quem locum, uti & alia jam dicti Germani mecum communicavit vir ſingulari eruditione ac humanitate eximius Patricius Junius. Adjicit autem anonymus ille in Praefatione Conciliorum Arabicorum وكانوا

الباقون بعد هولاء الثلثماية والثمانية
عشر مارسين مخالفين غير متفقين
ايضا في اهواهم وايمانهم

Reliqui vero praeter illos trecentos & octodecim variatim diſſenſere, nec quidem inter ſe concordes nec in fide ſuî. Quod ſuſius narrat Eutychius, ut infra oſtendimus. Scriptor demum ille Mahumedanus Iſmael Ibn Ali, ad hunc modum,

ولعشرين سنة مضت من ملك قسطنطين
المذكور اجتمع الفان وثمان واربعون
اسقفا ثم اختار منهم ثلثماية وثمانية عشر
اسقفا فحرموا اريوس الاسكندري لكونه
يقول ان المسيح كان مخلوقا واتفقت الاساقفة
المذكورون للملك قسطنطين ووضعوا شرايع
النصرانية بعد ان لم تكن وكان رييس
هذه البطارقة بطريق الاسكندرية

Exeunte anno viceſimo jam memorati Conſtantini Auguſti, congregati ſunt epiſcopi 2041. *Tunc ſelegit ex eis* 318. *Et anathemate feriebant Arium Alexandrinum, eo quod Chriſtum aſſereret eſſe creaturam. Et conſenſere epiſcopi jam memorati Conſtantino, & religionem Chriſtianam publicarunt aliter atque ſe ante habuerat* (memineris ſcriptorem eſſe Mahumedanum.) *Princeps autem patriarcharum ſeu epiſcoporum horum erat patriarcha Alexandrinus.* Sic Iſmael ille. Dum vero pergit Eutychius, inita ait, de haereſi Ariana, diſceptatione, alias atque alias patres qui convenerant ſententias de natura Chriſti protuliſſe, veluti Marianos, Sabellianos, Samoſatenſes, Marcionitas, alios. Et dein orthodoxam, apoſtolicam, & a patribus 318. ſtabilitam ſententiam fuiſſe narrat, Chriſtum Deo conſubſtantialem fuiſſe. Locum ea de re integrum intueri non pigeat.

ومنهم كان يقول بثالة المسيح وهي مقالة
بولص الرسول ۞ ومقالة الثلثماية وثمانية عشر
اسقفا ۞ فلما سمع قسطنطين الملك مقالاتهم
عجب من هذا الاختلاف ۞ واخلا لهم دارا ۞
واقام لهم فيها الانزال وامرهم ان يتناظروا لينظر
مع من الدين الصحيح فيتبعه ۞ فاتفق منهم
هولاء الثلثماية وثمانية عشر اسقفا علي دين
واحد وراي واحد ۞ فتناظروا باقي الاسقفة
واظهروهم ۞ فافلجوا عليهم حججهم ۞ واظهروا
الدين المستقيم ۞ وكان ايضا باقي الاساقفة
مختلفين الارا والاديان ۞ ووضع الملك
الثلثماية والثمانية عشر اسقفا في مجلس
خاص

خاص وجلس في وسطهم ❁ واخذ خاتمه
وسيفه وقضيبه فدفعه اليهم وقال لهم قد
سلطتكم اليوم علي مملكتي لتصنعوا فيها ما
ينبغي لكم ان تصنعوا مما فيه قوام الدين
وصلاح المومنين ❁ فباركوا على الملك
فقلدوه سيفه ❁ وقالوا له اظهر دين النصرانيه
وذب عنه ❁ ووضعوا له اربعين كتابا فيها
السنن والشرايع ❁ منها ما يصلح للملك ان
يعملها ❁ ويعمل بها ❁ ومنها ما يصلح
للاساقفه ان يعملون بما فيها

Fuere ex eis alii, quorum ſententia erat, Chriſtum Deo conſubſtantialem eſſe. Atque haec ſententia eſt tum Pauli apoſtoli, tum epiſcoporum (qui aderant) *trecentorum octodecim. Cum vero ſententias has audierat Conſtantinus, mirabatur tot earum diſcrimina, unde, aedibus, & cubiculis eis praeparatis, juſſit ut diſputationem inirent, qua re hinc illinc controverſa, veritatem fidei demum repertam amplexarentur. Conſenſere autem univerſi ex illis epiſcopis 318. in fidem unam ac ſententiam unam, & reliquos epiſcopos argumentis impugnantes, ſuam in eos ſententiam adſtruebant, & fidem firmiter retinendam manifeſtabant. Reliqui vero epiſcopi inter ſe variatim ſententia & fide diſſederunt. Poni fecit dein Conſtantinus epiſcopis trecentis octodecim ſedes ipſis ſingulares & confidens ipſe in eorum medio, ſumpto annulo, gladio, & ſceptro ſuo, ea tradidit illis, haec fatus: Praeficio vos hodie imperio meo, ut id efficiatis in eo, quod vobis ex officio veſtro eſt praeſtandum. Us ſcilicet ea efficiatis, quae ad fidei firmitudinem & credentium ſalutem ſpectent. Benedixerunt ei epiſcopi, & cinxerunt eum gladio ſuo, dicentes ei, Manifeſta fiat & publica fides Chriſtiana, atque defenſio ejus. Et poſuere ei quadraginta ſcripta, quibus continebantur jura & canones. In quibus alia fuere, quibus docebatur imperator quomodo in rebus ibi memoratis agundis ſe gereret, alia quibus epiſcopis pariter praeſcriptum eſt, quid & quomodo ipſis faciendum.* Id quod eſt اربعين كتابا verti *quadraginta ſcripta*, quod *libros* ſeu *libellos* vertere liceret. Sed quid ſibi velit hic Eutychius, dum ſic tradit, tam inſcius ſum, ut generis potius (quo etiam canonum forte numerus, utcunque a recepto alius, potuiſſet indicari) quam ſpeciei nomine uti mallem. Neque ad libellos ab epiſcopis ſub initium ſynodi ad Conſtantinum allatos, atque igni mandatos, de quibus obiter in Hiſtoria Eccleſiaſtica, omnino poteſt intelligi. Nec de capitulis XL. a Latinis, totidemque a Graecis ibi tractatis, quorum mentio in Epiſtola Athanaſio tributa, ad Marcum papam pro exemplaribus concilii Nicaeni. Praeterire autem hic nequimus, in praefatione quae habetur in codice, quem diximus, conciliorum Arabico, tradi, acta atque diſputationes dicti concilii libros occupaſſe quadraginta, ac dicta ſeorſim & definitiones orthodoxorum libros quindecim, & canones ipſos tres libros. Sed vero controverſia antehac habita eſt aliqua, utrum epiſcoporum in concilio hoc Nicaeno numerus minor eſſet eo qui vulgo recipitur, ſeu trecentis octodecim. Et videſis de minori ſimul, & ſubinde incerto, Euſebium de Vita Conſtantini lib. III. cap. IX. Gelaſium Cyzicenum lib. II. cap. V. Socratem lib. I. cap. VI. Theodoretum Hiſt. I. cap. VII, & VIII. Hiſtor. Tripartit. lib. II. cap. I. & Nicephorum Calliſtum lib. VIII. cap. XVI. Adde Alphonſum Piſanum de Nicaeno concilio lib. I. Baronium tom. III. anno 325. num. 18. & Notas Severini Binii ad dictum concilium, quas ipſiſſimas exſcripſit in Summam ſuam conciliorum Franciſcus Longus a Coriolano pag. 206. Etiam expreſſim Conſtantinus ipſe apud Socratem de epiſcopis trecentis, & περὶ τριακοσίων καὶ πλειόνων, *amplius trecentis*, loquitur in epiſtola ad Alexandrinos. Certe & epiſcopos recepto numero defuiſſe octoginta ſex tradit ſcriptor vetus, qui Chalcedonenſis concilii tempore floruiſſe videtur, ſeu circa 120. a Nicaeno annis. Numerum autem integrum ſacerdotibus & monachis ſupplet. Is librum conſcripſit, cui titulus, Συναγωγὴ καὶ ἔκθεσις τῶν ἁγίων πασῶν συνόδων, *Collectio atque expoſitio omnium ſanctarum ſynodorum*, nondum typis editum, ſed nuper a Chriſtiano Ravio, Germano, juvene literis maxime orientalibus admodum inſtructo, in Angliam, cum aliis raris ac pretii maximi codicibus manuſcriptis, ex oriente allatum. De Conſtantino autor ille; Ἐκέλευσε, inquit, κοινῷ γράμματι τοὺς ἐπισκόπους ἅπαντας ἐπὶ τὴν τῆς Βιθυνίας Νίκαιαν συνελθεῖν διὰ δημοσίων ἵππων καὶ ἀναλωμάτων. Καὶ συνῆλθον ἀρχιερεῖς μὲν σλβ, ἱερεῖς δὲ καὶ διάκονοι καὶ μονάζοντες πς, οἱ σύμπαντες τιη, θεοφόροι πατέρες. *Publico juſſit edicto omnes epiſcopos Nicaeae, quae Bithyniae urbs eſt, convenire, nec ſine vectura publica & commeatu. Et convenere pontifices ſeu epiſcopi 232. & ſacerdotes, & qui monaſticam degebant vitam 86. Omnes ſimul fuere 318. patres divini.* Atque hinc etiam Dorotheus metropolita Monembaſiae in Synopſi Miſcellanea Graecobarbare conſcripta pag. 238. de Conſtantino; Ἀμὴ ἔστειλεν ὁρισμοὺς κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ τόπον νὰ μαζωχθοῦν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρῶτοι τῶν καλογήρων εἰς τὸ Κάστρον τῆς Νικαίας. *Miſit igitur in omnes urbes & loca edicta ſua, ut convenirent epiſcopi & monachorum primarii in urbe Nicaea.* Etiam & diſtinctionem pariſem numeri & qualitatis convenientium habet: Καὶ κατὰ τὸν ὁρισμόν, inquit, τοῦ βασιλέως ἐσυνάχθησαν ὅλοι τους εἰς τὴν Νίκαιαν. Καὶ οἱ μὲν ἀρχιερεῖς ἦσαν διακόσιοι τριαντάδυο· οἱ δὲ ἱερεῖς καὶ διάκονοι καὶ καλόγηροι ἦσαν ὀγδοηκονταέξη· ὅλοι τριακόσιοι δεκαοκτώ. *Et ſecundum imperatoris edictum convenere univerſi Nicaeae. Epiſcopi autem fuere 232. Sacerdotes vero, diaconi & monachi 86. Cuncti ſimul 318.* Et ratio ſubjicitur mira de numero: Καὶ διὰ τί τόσοι μόνον ἐμαζώχθησαν; ὅτι ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς ἐν σαρκὶ οἰκονομίας τοῦ Χριστοῦ ἕως

τὸν καιρὸν

τῷ καιρῷ τῆς συνόδου ἐκείνης τιη' χρόνοι ἦσαν. *Et curnam tot ſolummodo ſ.lecti ſunt? Quoniam a tempore incarnationis Chriſti ad tempus hujus ſynodi anni fuere* 318. Atqui a chronologis ſummis, idque rectiſſime, collocatur hoc concilium ſeu initium ejus in anno a Chriſto nato 325. An octennio etiam tam Dorotheus, quam Eutychius noſter (ut ſupra tetigimus) diſcrepat in putaodis a natalibus Chriſti annis? Sed & mira eſt de hujus concilii anno diſcrepantia; quam vide notatam a Gilberto Genebrardo lib. III. anno Chriſti 334. & Joannem Lydium in Epiſtola Dedicatoria, narrationi hiſtoricae Conciliorum praefixa. Certe Eutychius annum ei tribuit Conſtantini decimumnonum, qui receptae chronologiae non ita diſcors eſt. De apicibus hic temporis hujus & tempore vero vide Joſephum Scaligerum de Emendatione Temporum, lib. V. pag. 476. Dionyſium Petavium de Doctrina Temporum, lib. XI. cap. XLI. & Baronium tom. III. anno 325. & Alphonſum Ciaconium in Silveſtri Papae I. Vita, atque ipſum Canonum frontem. Certe & Beda noſter, atque juxta eum Lambertus Schaffnaburgenſis, anno Chriſti 318. collocant hanc Synodum, ut Dorotheus ille. Alii anno etiam 310 Chriſti, qui ipſum Conſtantinum revera antevertit; ut depravatus proculdubio, quantum ad numerum, titulus Diſputationis Athanaſii in Arium, quae ibi in ſynodo Nicaena dicitur habita ἐν ἔτει τῆς θείας σαρκώσεως τι', *in anno divinae incarnationis* 310. ſub Conſtantino, Silveſtro papa, & Alexandro antiſtite Alexandrino. Alii anno 314. ut Chronici incertus autor a Petro Stevartio editus. Alii trigeſimo tertio ſupra trecenteſimum a Chriſti natalibus annum, ut Pſellus in carminum de Septem Synodis fronte. Neque ille ſane ſolus. Quod ſane facere videntur quotquot Julium papam in eo locum per procuratores habuiſſe volunt, qua de replura inſerius. Caeterum, utut ſe res haec habuerit, ratio iſtiuſmodi Dorothei ſimpliciter ſumpta futilis magis non eſt, quam illa quorundam altera, qua oumeri militum 318. Abrahae hunc divinitus imitatorem fuiſſe vaniſſime eſt exiſtimatum. Jamvero non ſolum epiſcopos, ſed & minoris dignitatis miniſtros, veluti presbyteros, diaconos, alios, ſynodo tum interfuiſſe, tum ejuſdem negotiis ſe palam variatimque immiſcuiſſe manifeſtum eſt, tam ex Euſebio, quam ex Gelaſio, aliiſque. Vide Euſebium de Vita Conſtantini lib. III. cap. IX. & Gelaſium io Actis Synodi lib. II. cap. XXXVI. Atqui teſtimonia ſunt vetuſta, de numero illo 318 epiſcoporum, eaque & expreſſiſſima & perquam magni habenda. Velut apud Epiphanium in Haereſi LXIX. Juſtinianum in Novella CXXXI. c. I. Ruffinum lib. X. c. I. Qui quidem omnes ſynodo ipſa licet recentiores, vicini tamen. Adde excerpta chronologica in Theſauro Scaligeriano pag. 69. & recentiorum quamplurimos perquam obvios, idem atteſtantes. Quae etiam Euſebio ipſi tribuuntur, habent eundem numerum in Chronico, numero 2337. Sed nemo hic mihi S. Athanaſio aequiparandus. Is ſcilicet, archidiaconus tunc Alexandrinae eccleſiae, cum Alexandro patriarcha ſuo, cui proxime ſucceſſit, teſtis interfuit oculatus. Atque diſerte is in Epiſtola ad Epiſcopos Africanos, ἡ οἰκουμενικὴ, inquit, γέγονεν ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ συνελθόντων ἐπισκόπων, *Univerſalis Nicaeae ſynodus celebrata fuit, convenientibus epiſcopis* 318. Quod itidem habetur in Epiſtola ei tribura ad Marcum papam pro exemplaribus concilii Nicaeni. Ea nomina ipſe deſcripſerat ſingula in libro, Synodico dicto, ut memorat Socrates Hiſt. I. cap. IX. Liber autem is diu eſt quod periit. Saltem in occidente nullibi reperitur. Sed de nominibus ſtatim plura. Quin & alibi habet Athanaſius, quod manifeſto adverſari videtur eis, quae narrat Eutychius noſter aliique de tot hic diſſidentium ſententiis. In Oratione I. contra Arianos, Εἰ γὰρ, ait, ἐπίστευον ὀρθῶς, ἠρκοῦντο τῇ ἐν Νικαίᾳ ἐκτεθείσῃ πίστει παρὰ πάσης τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου, *Si enim recte crederent, contenti eſſent fide in Nicaena urbe promulgata ab univerſa ſynodo oecumenica.* Sic enim verto, non ut vulgo, *fide in Nicaea ab univerſi orbis concilio promulgata.* Aliud eſſe videtur univerſam ſynodum, ſeu univerſos, nemine ſingulorum contradicente, conſenſiſſe aut promulgaſſe, aliud concilium univerſi orbis id feciſſe. Id enim, ex recepta majoris partis autoritate, civiliter fieri poteſt, etiam reclamantibus ſingulorum compluribus. Quod & factum quidem in ſynodo illa, qualiſcunque fuerit numerus, ſcimus ex eo, quod eſſent qui diſſentirent Ariani, aliique etiam epiſcopi. Videſis Bartholomaeum Caranzam in Summa, & Alphonſum Piſanum ſub finem lib. II. praeter vetuſtiores; ut Ruffinum lib X. cap. V. Socratem lib. I. cap. V. Nicephorum lib. XVIII. cap. XVIII. & Acta Metrophanis & Alexandri apud Photium. Atque hactenus de numeri trecentis octodecim minoris, atque ipſius denum numeri teſtimoniis. Quod vero ad majorem attinet, numerum, Sozomenus quidem paulo auctum voluiſſe videtur lib. I. cap. XVI. ubi epiſcopos adfuiſſe ſcribit, ὑπὲρ ἀμφὶ τριακοσίους εἴκοσι εἶναι, *circa trecentos viginti aut plures.* Et quicquid habuerit Euſebius in Hiſtoria, ejuſque ſequaces, de numero minori, expreſſim interea ait, loco paulo ante citato, fuiſſe in concilio hoc presbyteros, diaconos, aliosque eccleſiae miniſtros, quorum οὐδ' ἦν ἀριθμὸς εἰς κατάληψιν, *numerus non poterat comprehendi*, uti & Caſſiodorus in Hiſt. Tripartit. lib. II. cap. I. Sed vero an de epiſcopis, quatenus a presbyteris tunc utcunque diſcriminabantur, loquantur Eutychius reliquique ante hic citati, dum 2048. eos fuiſſe aſſerunt, manifeſtum mihi ſatis non eſt. Rem undiquaque extricare, nimis eſt difficile. Atqui interea haud cuiquam ideo diſpliceat oumerus hic, qui portentoſus proculdubio videbitur, quoniam tritis in Provincialibus & Notitiis quibus utimur epiſcopatuum adeo ſit diſpar. Vide ſi placet Auberti Miraei Notitiam Epiſcopatuum, & veteres quas exhibet Geographia ſacra Caroli a S. Paulo. Ne partem quidem dimidiam numeri Eutychiani in orbe Chriſtiano ibi reperies. Verum aberramus nimium non raro ooc leviter, dum de veteris eccleſiae Chriſtianae nondum in rempublicam aliquam ſeu imperium civile receptae, nec ad ejuſdem formulam in praefecturis qualibuſcunque diſpoſitae rebus ac perſonis judicium temere ferimus, ex eis & eorum norma, quae poſt ejuſmodi praefecturarum ſacrarum diſpoſitionem in uſu.

Nam

Nam ante Conſtantini exitum ſeu tempora proximantia, praefecturae ſacrae non inſtar civilium, aut ad earum ſive amplitudinem ſive anguſtias, ut ſeculis recentioribus, conſtituebantur. Et tunc formula ea coepit & progreſſus ſuos dein habuit, juxta doctiſſima atque appoſitiſſima Petri Betterii Pithana, ac diſſertationes aliquas de Regionibus Suburbicariis nuperas, quae vetuſtatis eccleſiaſticae ſtudioſis quantivis ſunt ſemper habendi pretii. Abſque illis ſeu rationibus ac teſtimoniis priſcis, quibus utuntur, hallucinatio non raro irruit ſolennis, & judicium nimis praeceps. Seculis illis vetuſtioribus ſeu Conſtantino coaevis (quorum Notitiae ſeu Provincialia quibus utimur, non ſunt) contractiores proculdubio fuere multo, adeoque multo numeroſiores paroeciae, dioeceſes, ſeu eccleſiae, quas pro re nata atque ut res ea ferebat, ſive ex perſuaſione ſive ex compromiſſo (nam hactenus imperium proprie ſumptum in eccleſia Chriſtiana nullibi erat) curabant epiſcopi, limites ſortiti quos nunc plane neſcimus. Et Conſtantinus in Epiſtola ad Chreſtum Syracuſanorum epiſcopum (apud Euſebium lib. X. cap. V.) ait ſe alias in Arelatenſem ſynodum convocari mandaſſe πλείςυς ἐκ διαφόρων ϗ ἀμυθήτων τόπων ἐπισκόπυς. Quod dum bene quidem vertitur, *Plurimos epiſcopos ex locis diverſis, & prope infinitis*, & breviuſcule iteratur ab eodem in Epiſtola ad Alexandrinos (ubi ait ſe convocaſſe in urbem Nicaenam τὺς πλείςυς τ͂ ἐπισκόπων, *pleroſque epiſcoporum*, ut legitur apud Socratem lib. I. cap. VI.) non videtur ſane admittere epiſcoporum Chriſtianae eccleſiae tunc temporis numerum intra trecentorum octodecim, aut quadringentorum cancellos retineri, tametſi ſynodo illi nomina ſubſcripta longe ſint pauciora. Nam etiam ante hoc tempus in AEgypto & Africa ſolum, fuiſſe epiſcopos ἐγγὺς ρ, *prope centum*, legitur in Actis Metrophanis & Alexandri apud Photium, Codice CCL. Etiam conſentiunt ſcriptores, ex toto orbe Chriſtiano illuc accerſitos eſſe antiſtites ſacros. Quid quod ſcimus, monente Epiphanio, urbes multas plures epiſcopos, non, ut antiquitus Alexandriam, unicum ſemper habuiſſe. Sic ille Haereſi LXIX. 6. Etiam ut catholici epiſcopos ſuos, ita & haeretici in eiſdem urbibus ſeu dioeceſibus ſuos ſaepe habebant. Quod ex conciliis maxime Africanis ſcimus, & pluribus oſtendit Joannes Fileſacus in tract. de Epiſcoporum Autoritate cap. X. §. 5. Neque abſonum eſt, ut etiam tempore Nicaeni concilii morem illum obtinuiſſe credamus, cum Meletiani, Ariani, alii diverſae invicem perſuaſionis adeo ſcaterent. Quocirca ratio ſuperius dicta neminem deterrere debet, quo minus, ſi nil obeſſet aliud, fidem habeat hic numero Eutychiano. Etenim cum & alii id aſſerant, & Eutychius Alexandrinus ipſe patriarcha, & orthodoxus & haereſi Arianae hoſtis infenſiſſimus, necnon rerum veterum, maxime eccleſiae ſuae, indagator fuerit diligentiſſimus, abſonum ſane non eſt, credere eum de ſynodo Nicaena, cujus primaria etiam ferme ſola Alexandriae nata eſt cauſa, ſive ex eccleſiae ſuae archivis, ſive ex aliis orientis quae temporis injuria nobis invidit monimentis, tum cognoviſſe nonnulla quae Graeci, qui ad nos pervenerunt praetermiſere, tum vera de eis narraſſe. Atque acta ſynodi illius ipſa, unde haec dignoſci certius potuiſſent, ante ſecula abhinc multa, puto periere. Certe tantam in orbe terrarum tunc temporis epiſcoporum ſegetem mirari forſan deſinet, quiſquis crediderit quod de B. Patricio Hibernenſi Antoninus & Vincentius tradunt; eum ſcilicet ſolum eccleſias fundaſſe CCCLXV. totidemque epiſcopos ordinaſſe, praeter presbyterorum tria millia. Qua de re conſulas plura apud praeſtantiſſimum virum Jacobum Uſſerium archiepiſcopum Armachanum in Britannicarum Eccleſiarum Antiquitatibus pag. 950. Maximus autem numerus, quantum video, antiſtitum ac praelatorum (qualiacunque eis titulorum ſeu nominum diſcrimina adjicias) alibi in ſynodo aliqua repertus neutiquam 1570. ſuperat. Is autem numerus habetur in concilio generali ſecundo Lugdunenſi ſub Gregorio decimo; de quo, Ptolemaeus Lucenſis. *Anno Domini MCCLXXIV. concilium*, inquit, *celebratur Lugduni, ubi multitudo praelatorum fuit major, quam fuerat in aliquo concilio. Nam inter patriarchas, primates, archiepiſcopos, epiſcopos, abbates & alios praelatos, fuerunt MDLXX.* Ex hiſce autem ſeptingentos tantum epiſcopos fuiſſe ait Eberhardus archidiaconus Ratiſponenſis.

Ut vero de numero, ſic & de nominibus epiſcoporum ac patrum Nicaenae ſynodo ſubſcriptis ſoliciti ſunt, qui origines ſcrutantur eccleſiaſticas. Epiphanii aevo extabant (ut ait ipſe Haereſi LXIX.) nomina epiſcoporum ſeu patrum illorum CCCXVIII. quae viderat aut in libro illo Athanaſii Synodico, quem ſupra a Socrate citavimus, aut in actis aliis ſynodi ejuſdem, ſive ab Alexandro patriarcha Byzantino, ſive ab aliis conſcriptis, quae nobis invidit aut temporis aut haereticorum injuria. Concilia edita habent quidem non pauca in ſubſcriptionibus patrum nomina (in quibus etiam chorepiſcopi complures ac presbyteri aliquot) ſed ſatis depravata, nec quae numerum trecentorum octodecim aut explent, aut propius omnino accedunt. Neque enim ducentos triginta attingunt, ſive in ſubſcriptionibus concilio ipſi olim adjectis, ſive in eis quas Alphonſus Piſanus ex Vaticano codice emendatas auctaſque exhibere ſe dicit. Certe numerus in ſubſcriptionibus editionis Crabbianae, quam ſatis ſequitur Piſaniana, Biniana, & Romana, CCXXIV. non excedit, utcunque literae quae adjiciuntur in Crabbiana numerales CCXXXII. primo intuenti falſo oſtendunt. Numerum ſcilicet, ipſum quem ſupra notavimus, ex vetuſto ſcriptore nondum typis edito, qui CCXXXII. epiſcopos interfuiſſe, uti & Dorotheus Monembaſienſis, expreſſim ſcribit, & reſiduos ſeu LXXXVI. dignitatis inferioris ſeu presbyteros & monachos facit. Subſcriptiones hujus concilii Graecas nullibi in editis habemus, niſi excipi velis pauculas apud Gelaſium Cyzicenum lib. II. cap. XXVII. Nam & Graecum, quod Romae prodiit, Latinas duntaxat, idque juxta Crabbianum habet. Et Petrus Crabbus ait ſe exemplaribus uſum vetuſtis quatuor, ſed tum depravatiſſimis, tum invicem mirum in modum diſſidentibus. Praefigitur plerumque ſubſcriptionibus quae reſtant, *Subſcripſerunt trecenti decem & octo epiſcopi, qui in eodem concilio convenerunt*. Fertur autem, inquit Alphonſus Piſanus, in manuſcripto codice

codice integrum ſubſcribentium numerum haberi apud Sambucum Pannonium Viennae Auſtriae. Quo dum caremus, non ingratum curioſioribus forſan erit, ſubſcriptiones Arabicas, ab eis quae vulgo leguntur plurimum, ſive ordinem ſpectes ſive nomina, diſcrepantes, ſed numerum interea ipſum trecentorum octodecim (qui tamen univerſi nec ſunt epiſcopi) explentes, ſubtexere. Ex Joſepho nimirum AEgyptio, qui bibliothecae Oxonienſis publicae codex eſt MS. cujus ſupra meminimus. Deſcripſit mihi vir, quem honoris cauſa etiam ante nominavi, eximius, Edwardus Pocockius. Occurrunt ſane in illis quae captum noſtrum ſuperent oon pauca. Nonnulla quidem quae nec bene legi poſſunt, utpote punctis diacriticis carentia. Modum ac ordinem ſubſcriptiones iſtae prae ſe ferunt in codice illo ejuſmodi, ut nomina perſonarum minio, locorum atramento exarentur. Agmen docit Silveſter epiſcopus Romanus. Neque adeo refragatur quod receptum eſt, nec a vero alienum (tametſi Silveſtri praeſentiam ejuſmodi admittas) Silveſtrum neutiquam ipſum interfuiſſe, ſed Victorem & Vincentium presbyteros, ut procuratores illuc miſiſſe. Nam dum hi nomine aderant procuratorio, & ipſum Silveſtrum ſatis civiliter adfuiſſe atque in ſubſcriptionibus ei locum eſſe debitum eſt forſan, oec immerito, exiſtimatum. Nam itidem ſcriptor ille vetuſtus, quem ante citavimus, ut ejuſdem cum ſynodo Chalcedonenſi aevi, nondum typis editus, poſt verba ſuperius deſcripta de patrum Nicaenorum numero: Ὧν δὲ τῆ, inquit, ἐπισημότεροι ἦσαν οὗτοι, Σίλβεστρος ὁ καὶ Ἰούλιος οἱ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης πρόεδροι· αὐτῶν μὲν οὐδ' ἕτερος παραγεγονὼς Βίκτωρα δὲ καὶ Βικέντιον, ἑκάτερος ἀνθ' ἑαυτοῦ κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ἀρχιερωσύνης χειρῶν τῇ κοινῇ παρεῖναι συνελεύσει προβαλλόμενοι, ἄνδρας συνετοὺς καὶ ἱερεῖς. *Quorum illuſtriores fuere Silveſter & Julius veteris Romae antiſtites. Cum vero eorum neuter adeſſet ipſe, ſubſtituit uterque pro ſe & juxta pontificatus ſui diſcrimen, Victorem & Vincentium, viros ſcientia praeclaros & ſacerdotes,* qui publico illi conventui intereſſent. Unde etiam expreſſim Dorotheus Monembaſienſis ait Silveſtrum papam Romanum interfuiſſe. Caeterum qoa ratione ad Julii papae tempora ſynodus haec attineat, non ſatis intelligo. Etenim in pontificatum, juxta recipiendam chronologiam, evectus Julius anno Chriſti vulgari 337. ſeu poſt exceſſum Conſtantini, id eſt, ſub noveooium a ſyoodo finita. Verum & alii tantundem de Julio memorant. Sic Sozomenus lib. I. cap. XVI. & Hiſt. Tripartit. lib. II. cap. I. Atque Germanus patriarcha Byzantinus ſupra memoratus in libro MS. de Synodis, Παρῆν, inquit, ἐκεῖσε Ἰούλιος Ῥώμης, *Aderat ibi Julius Romae antiſtes* inter alios. Et io editionibus aliquot Hermanni Contracti Julius etiam eſt tempore illius concilii papa Romanus, licet in aliis Sylveſtri ſolum nomeo retineatur. Similiter de Julio loquuntur alii, veluti autor Annalium incertus a Petro Stuartio editus, & Hugo Floriacenſis in Chronico. Quin vero in ſubſcriptionibus, quas daturi ſumus Arabicis, habentur etiam numeris XXXIX. & XL. ipſi Victor & Vincentius, ut trecentorum octodecim pars. Titulus ac formula ſubſcriptionum illarum (quarum verſionem, quoties potuimus, adjecimus; uti & numeros, qui noo nominibus ſingulis, ſed diſtinctionibus ſcripturae codicis MS. tantum reſpondent) hujuſmodi eſt. Ubi nomina plane neſcimus, aſteriſcos adjunximus.

هذه اسما الابا الاقدسين الثلثماية وثمانية عشر الذين اجتمعوا بمدينه نيقيه في مجلس قسطنطين الملك المومن الذي اظهر الدين بن هلانه الطاهرة الرهاوية المنصور من الله تعالي حتي اقام الدين الاول منهم سلبسوس الرومي والاسكندرس الاسكندراني ☼

*Haec ſunt nomina Patrum Sanctorum trecentorum octodecim, qui congregati ſunt in urbe Nicaena, in praetorio Conſtantini imperatoris auguſti & fidelis, qui profeſſus eſt religionem Chriſtianam (filius ſanctae Helenae * Rheavienſis, a Deo O. M. adjutus) juxta quod ſtatuere de religione illa primarii eorum, Silveſter Romanus & Alexander Alexandrinus.*

سلبسلس الرومي	1	*Silveſter Romanus.*
والاسكندرس الاسكندراني	2	*Et Alexander Alexandrinus.*
والاسكندرس القسطنطيني	3	*Et Alexander Conſtantinopolitanus.*
واكيطونيوس الانطاكي	4	*Et Achitonius Antiochenus.*

وماكاريوس اسقف بيت المقدس	5	*Et Macarius epiſcopus Hieroſolymitanus.*
وينوفوطوس من افسس	6	*Et Menuphotus(Menophantus) Epheſius.* Legendum igitur مينوفنطوس
وبنوتيوس القبطي	7	*Et Paphnutius AEgyptius.*
واغابيوس السلقكي	8	*Et Agapius (Agapetus) Seleucienſis.*
وفيلبس البابلكسوا	9	*Et Philippus * Babaxenſis.*
اندراوس السارمي	10	*Andraeas Sarianus.*
واغاثيس الاماني	11	*Et Agathias AEmonenſis.*
ابياس الاسبينادسي	12	*Abias Aſpendius.*
ابرون الاكسوطا	13	*Abron Axiates.*
ديوسكورس الانبانا	14	*Dioſcurus Ambenſis.*
لاسيس البلرونيكوس	25	*Laſis Berenicius.*
بطرس الاركليلس	16	*Petrus Heracleenſis.* Qui Phaedrius vulgo.
غنادوس السبسطي	17	*Gennadius Sebaſtenus.*
صابين الفصلرون	18	*Zepherinus Phiſeranus.*
بطرس البنكر	19	*Petrus Panacrenſis.*
بولص ومكسيمينوس الكبرني	20	*Paulus & Maximinus Chabareni.*
الصوص البصنون	21	*AEſius Bithynus.*
طاميانوس البلسيس	22	*Damianus Beſcienſis.*
بطرس الاني	23	*Petrus Anienſis.*
انتيوخس الاكياطولاس	24	*Antiochus Capitoliadis.* Legendum igitur ب pro خ.
اثينودورس الطوريلاوس	25	*Athenodorus Dorileus.*
اوسيوبيوس الرفناني	26	*Oſiobius Rhaphaneenſis.*
فيلوكيانوس المسكي	27	*Faelicianus . . . . .*
بباريوس الشميساطي	28	*Piperius Samoſatenus.*
مالاصص الخوري ابسكوبس	29	*Meletius Chorepiſcopus.*
بولص من قيساريه الجديدة	30	*Paulus Neocaeſarienſis.*

31 *Hajnlon*

حايولون الخوريه ابسكوبس	31	*Hajulon Chorepiſcopus.*
ليكنيوس القبالاص	32	*Licinius Cabalites.*
انتيوخس الديصانيوس	33	*Antiochus Dittanienſis.*
اللانيكوس الطرابلسي	34	*Hellanicus Tripolitanus*, qui in vulgatis habetur. Lege igitur و pro ر
ابابلوليوس الواسطي	35	*Ababelulius Vaſatenſis.*
فيلوزكالوس الابارفصن	36	*Philoſcelus * Abarpitanus.*
فينودورس الابيراصن	37	*Phenodorus * Abiratenus.*
يوحنا الفارسي	38	*Joannes Perſa.*
فيطن قس رومية	39	*Vito presbyter Romanus.* Hic alias dicitur Victor, ſeu بقطر Vincentii collega.
وفيكنتيوس قس من روميه ايضاً	40	*Et Vincentius presbyter etiam Roma miſſus.*
اوسيوس الكبر نويس	41	*Oſius Cordubenſis* proculdubio. Legendum igitur الكوردوبيس
بعاسيوس الارياكاطا	42	*Pegaſius Ariacatanus.*
لوكينوس الفالون	43	*Lucinius Phalonita.*
كريابانوس النكيانوبواص	44	. . . .
صلكي الماكاطونيوس	45	*Dacus Macedoniae.*
اوسيبوس الطورطوطن	46	*Euſebius Turtutanus.*
ثرونيوس الطارس	47	*Thronius Taraſſenſis.*
كلاونيكوس الباصاليلس	48	*Cleonicus Petalienſis.*
الاسكندرس الثصلونيكي	49	*Alexander Theſſalonicenſis.*
ثاويلس الاديلس	50	*Thavias Edeſſenus.*
انطونيوس الابنون	51	*Antonius * Abnon.*
ماركللس الاسلون	52	*Marcellus * Aſuaon.*
نسطوس النبون	53	*Neſtus * Nebon.*
ارتاس السرديقي	54	*Arthemas Sardicenſis.*
اندراوس الخوريه ابسكوبس	55	*Andraeas Chorepiſcopus.*

الرفنون

امونيوس الافروديكياس	84 *Ammonius Aphrodiſienſis.*
ايوجناتيوس الابالوبيا	85 *Eugennadius * Abulobienſis.*
ابطورس الكسراطو	86 *Leptoris Chaſirates.*
افسابيوس المليطوابولص	87 *Euſebius Miletopolitanus.* Miletius forte in vulgatis.
بولينوس الاصابون	88 *Paulinus * Atabon.*
ملكادونيوس الموسيكاون	89 *Macedonius Muzucenſis.*
مانيكيوس الابيفانيوس	90 *Menichius Epiphanienſis.*
منكوس الغيغرن	91 *Mancus * Gegirenſis.*
مارن المزماثون	92 *Maran * Miſmathon.*
روكيسيوس البلكادي	93 *Rochiſius * Belgidenſis.*
ساورينس الرويسطاوس	94 *Severinus . . . .*
منذس البياطون	95 *Mendeſius * Biatianus.*
اكرينس الفيلادلساس	96 *Acharinus . . . .*
جانديوس الوسيسطس	97 *Gennadius * Vaſiſtenſis.*
سايرون الصوصوماون	98 *Saviro* ſeu *Severinus * Tutomaon.*
ضوريطس الساون	99 *Zurites . . . . .*
ثاوطولوس اللادقي	100 *Theodulus Laodicenſis.*
زوسيماس الغاطاطن	101 *Zoſimus * Getatenſis.*
اسكراطس العلرطي	102 *Socrates * AElartenſis.*
اذليفيوس مكرينوا	103 *Adelphius Macrianenſis.*
ابيفانيوس وابوليناريوس الرفباني	104 *Epiphanius & Apollinarius, * Rhaphabanenſes.* Forte legendum الرفناني *Raphaneenſes,* ut nomine 26.
اسطاتيوس الاريوسيس	105 *Euſtathius * Arioſenſis.*
سركيوس البيرو	106 *Sergius Berenſis.*
انفيلوس الرهاويي	107 *Enphilus Rheavienſis.*
كيكليليانوس القرطاجني	108 *Caecilianus Carthaginienſis.* Nam legendum كاكليليانوس Videſis Chriſtophorum Juſtellum in notis ad

 codicem

codicem eccleſiae Africanae pag. 12.

الاسكندرس التصالونيكي	109	*Alexander Theſſalonicenſis.*
طاكوس التوطياوس	110	*Tagus Thytienſis.*
دكليوس الاسيربيون	111	*Decelius Serbinenſis.*
نسطرس الاسكون	112	*Neſtorius * Aſchonius.*
فراكس الاديباس	113	*Ferax Edebeſſius.*
اسطروبوس الغاسيباس	114	*Aſtropus* . . . .
ميارلس السصرويا	115	* *Miaulus* . . . . .
فاسينوس البابونيسبس	116	* *Facinus Babaunisbas.*
اوسابيوس التاوبكيلس	117	*Euſebius* . . . . .
ايكسيوس المسص	118	*AEtius * Meſadenſis.*
باراكسيس وارني وبولاوس وباسيانوس الخوريے ابسكوبس	119	*Paraxius Varanenſis, & Paulus & Baſianus Chorepiſcopi.*
كيرالس اليقوصي	120	*Chaerilus Icoſienſis.*
جالاسيوس الصالاصتيس	111	*Gelaſius Salaminius.* Lege igitur الصالامنيس .
اكيلاس الخوريے ابسكبوس	112	*Aquilas Chorepiſcopus.*
تيموثاوس البيروسيس	123	*Timotheus Bereſenſis.*
ماريس الخلكيدوني	124	*Forte Marinus* (م pro و ſubſtituto) *Chalcedonenſis.* Et vide numer 188.
كيرلس الكبروا	125	*Cyrillus Chabrenſis.*
اقتيبوس الفامي	126	*Eutychius Pamienſis.*
غروغريوس الابولوسوا	127	*Gregorius Abulenſis.*
ابينوس الخوريے ابسكوبس	128	*Abinus Chorepiſcopus.*
منيلس الخوريے ابسكوبس	129	*Maneas Chorepiſcopus.*
طراكوديناطس البرونوا	130	*Tragodenatus Beronenſis.*
اولاليوس الخوريے ابسكوبس	131	*Eulalius Chorepiſcopus.*
ثاوفيلوس الزبلي	132	*Theophilus * Zebelenſis.*

طلكيوس

طلكيوس البلسينوس	133 *Dacius Baſianenſis.*
ميغاسيوس السرديقي	134 *Megaſius Sardicenſis.*
خريصونس الذي تفسيره بالهيكل	135 * *Chritonus a templo denominatus.*
زوكسينوس الاسكندري	136 *Zeuxinus Alexandrinus.*
اطامانطس الكينوبياريوس .	137 *Adamantus * Cinobiarius.*
الطافاوس وغانوس الرومي	138 *Eldaſius & Canus Romani.*
يوطامس البرصن	139 *Jotames Berytius.*
صوريانس البالاثاوس	140 *Syrianus Ballathenſis.*
اليبيوس المانوس	141 *Alypius Maneſſenſis.*
فيلبس السيريانوس	142 *Philippus Syrienenſis.*
أثناسيوس العارايرس	143 *Athanaſius . . . .*
ابيالس الطاطون	144 *Abialus Tatuenſis.*
يعقوب النسناء	145 *Jacobus . . . . .*
حارالنالوس النابلسي	146 *Caranus Nabalenſis.*
تيطس البارأثينوا	147 *Titus Baratthenus.*
كليروديانوس الباصاصاليوس	148 *Clerodianus * Baſaſalienſis.*
طيمن البامو بنوا	149 *Timon Bamubenſis.*
افلاسيوس الطايثاس	150 *Aphlaſius * Taithenſis.*
ثاوفيلس الغنثوبوليس	151 *Theophilus * Genetopolitanus.*
كاسيميوس البيرواسكيس	152 *Chaſimius * Biroaſchenſis.*
اكوصابولاس الكسفورا	153 *Achytabulas * Chaſpurenſis.*
سركيوس البلمسي	154 *Sergius * Palmiſenſis.*
كيريكس الابريمنيطس	155 *Cyriacus * Abarimnitenſis.*
ثاودورس الطرسوسي	156 *Theodorus Tarſenſis.*
الينبطن الاغوكونوا	157 * *Eliniptan Ægogoneſius.*
دوروثاوس الثالوسبر	158 *Dorotheus * Talusbarenſis.*
ابينارنوس الأفتيشيس	159 *Avenarius Eutychianus.*
تيرانوس الاسنبوا	160 *Tiranus * Eſinebenſis.*

161 * Pe-

بلوسيانوس البكرا	161	* *Peluſianus Bacharenſis.*
بيرس الارضوبولوص	162	*Pirus* * *Ariſtobulenſis.*
دوماتيانوس البيسن	163	*Domitianus Piſanus.*
اسيلن الحوصن	164	*Aſilon* * *Hydenſis.*
سرابين الأثينوا	165	*Serapion* * *Athenienſis.*
رومانوس الصيشنيوس	166	*Romanus Ticinenſis.*
اسابيوس القسطنطيني	167	*Euſebius Conſtantinopolitanus.*
الارنخينوس القسكلاني	168	*Arnechinus Aſcalonita.*
مكرينوس اليامابيوس	169	*Macrinus* . . . .
البطوفورس الرابلويے	170	*Pythodorus* * *Rabulienſis.*
باباداوس الاكصون	171	*Papadeus* * *Achitonienſis.*
اسكيلينس العريے	172	*Eſquilinus AErienſis.*
بروكوبيوس السيباضن	173	*Procopius Sibidenſis.*
فلكيوس المنبجي	174	*Felicius* * *Membachius.*
رينوتيوس السلفكي	175	*Zenothius* (forte Zenobius, adeo ut pro ز ر ſit ſubſtituendum) *Seleucienſis.*
صالاولوس الجرمانيكياس	176	*Salaolus Germanicianus.* Forte legendum صالامونوس *Salomonus,* ut in editis.
ارشيبالاوس الصوسيس	177	*Arſibalaus Tocaſius.*
ياصواليز وبغماطس وسالفكوس الحوري	178	* *Jaſoalir, & Pegmatus, & Seleucus, Horenſes.*
اجاصوس خوريے ابسكوبس	179	*Agathus Chorepiſcopus.*
بطرس الخيطارن	180	*Petrus Cytheraeus.*
ثاوصوصص الغايولويا	181	*Theutotates* * *Caioluenſis.*
سليروس اسدوبي	182	*Saſerus* * *Eſdomenſis.*
ابيلس التنوفي	183	*Abias Canopenſis.*

انطوليوس الاميسيص	104	*Anatolius Ameſenſis.*
بالاخوس التلبكويس	185	*Balachus * Telbuiſenſis.*
مالاوس البلسايس	186	*Merlaus Pelecenſis.*
زينون البشوا	187	*Zeno Patarenſis.*
كيرن والياكوا وماريوس الخلكيدوني	188	*Chiron * Valiachius* & *Marius Chalcedonenſis.*
ايغينوس النيقي	189	*Eugenius Nicaenus.*
اسابيوس النيكوميديه	190	*Euſebius Nicomedienſis.*
موسي الكلسيابولون	191	*Moſes* (forte) *Cathelaunenſis.*
يعقوب العامي	192	*Jacobus* (forte) *Pamaeenſis.*
بولص خوريه ابسكوبس	193	*Paulus Chorepiſcopus.*
بابسيسوس الاسكندراني	194	*Baubicus Alexandrinus.*
اودون الاجاينس	195	*Eudaemon * Achaenienſis.*
لايوس القيسراني	196	*Laius Caeſarienſis.*
ضوميس الطايروا	197	*Tzomis * Taerenſis.*
مركللس الانكارن	198	*Marcollus Ancyranus.*
افتيشيوس التابون	199	*Eutychius* . . . .
ثيموثاوس الكيلسلون	100	*Timotheus* (an) *Chius?*
مينلس الكيكوسيلس	201	*Menas * Chichoſius.*
ابولاليوس السبسطي	201	*Apolalius Sebaſtenus.*
ثيموثاوس الكيلوسيلس	103	*Timotheus * Cheloſienſis.*
الكيبسطن الافكاريوس	204	* *Elchibaſten Aphoarienſis.*
كولونيوس وروكونن القيسراني	205	*Colonius* & *Roxanes Caeſarienſis.*
بروكوبيوس الميلاسي	206	*Procopius Meleſenſis.*
انبصون البواسيوس	207	*Ambaſon * Boatius.*
بوليكربس البلروبوليس	208	*Polycarpus * Baropolitanus.*
انتيضورن الاردان	209	* *Anthidoron Ardaeenſis.*
رومانوس السلفكي	210	*Romanus Seleucienſis.*

Yyy بتركيوس

بثركيوس المكسيميانوبوليس	211	*Batrachius Maximianopolitanus.*
انثيصورن واغثوجانوس	212	*Anthidoron & Agathogenus.*
فلافينوس الاكيرس	213	*Philippinus Ancyranus.*
انيخس الابوليابوبوليس	214	*Anichas Apollonopolitanus.* Adeoque pro ب ſecundo legendum ن.
اسيسيوس خوريے ابسكوبس	215	*Atychius Chorepiſcopus.*
انطونيوس البارباس	216	*Antonius Barbaleſius.*
ابراميوس الماكاضوني	217	*Abramius Macedo.*
اكليوس الزبلون	218	*Aquilius Zabulonita.*
امفيلوس الطاينون	219	*Amphilus Taenita.*
اريسياوس الديوسبودوا	220	*Eriſius * Diusbodenſis.*
ايريكيلوس الايصون	221	*Heraclius AEtenſis.*
لوبركس من قيسارية الجديدة	222	*Lupercus Neocaeſarienſis.*
ارافيسيوس الكولونيوس	223	*Eraphyſius Colonienſis.*
اميروسيوس المكروس	224	*Ameroſius Macrenſis.*
اصطراطوفيلس البينولوطن	225	*Ateratophilus * Binolutenſis.*
اوسينلس الباسيلس	226	*Euſianus * Baſianenſis.*
افتسيوس الماسيلس	227	*Eutychius * Maſienſis.*
ارساكيون الاكريس	228	*Arſacion Achriſienſis.*
اونيبيون الابطالون	229	*Eunibion Abtalienſis.*
اولاليوس السبطياس	230	*Eulalius * Sabbatienſis.*
انتيوخس الربباصون	231	*Antiochus* . . . .
أرثاسوس السوكاطن	232	*Arthaſus * Succhatenſis.*
بوليون الباراوس	233	*Pollio Beroenſis.*
ماليفونوغس الكيرون	234	*Meliphonycus Chironenſis.*
ثيموثاوس الاجالو	235	*Timotheus * Achalenſis.*
ارانوفس الكاطابونون	236	*Eranopus * Chatabunenſis.*

غرغوريوس الخوري ابسكوبس	237	*Gregonius Chorepiſcopus.*
اونيسيوس الطاراصص	238	*Euniſius * Taratenſis.*
اونيسيانوس الحرميس	239	*Euniſiann * Hermenſis.*
بصوليس البرسميس	240	*Baetnlius Barſamenſis.*
غاليانوس الخوري ابسكوبس	241	*AElianus Chorepiſcopus.*
انيبيوس الاندريانوبوليس	242	*Eunibius Adrianopolitanus.*
خرونيوس الطاراطوس	243	*Chronius Taratenſis.*
غرغونيوس الانولوبياطس	244	*Gregonius * Amlobiatenſis.*
انطونيوس من قيساريه الجديدة	245	*Antonius Neocaeſarienſis.*
ثاوفانس الابيفانيوس	246	*Theophanes Epiphaneenſis.*
اولاليوس الفامي	247	*Eulalins Pameenſis.*
يونان الكوريكون	248	*Jonas Cyricienſis.*
اورنون الباليوبولس	249	*Arnon Palaeopolitanus.*
اوتيسيوس الارمني	250	*Eutychius Armenus.*
اونيسيانوس البرغامون	251	*Euniſianus * Bergemenſis.*
بولس البالس	252	*Paulus *Baſenſis.*
اوغريونس الذوصنلون	253	*Evagrianus * Dotſanenſis.*
بنيفاس الفابيرون	254	*Bonifacius Fabrenſis.*
باسيوس الادلفياصيس	255	*Paſius * Adelphiates.*
طاراسكيوس الفامي	256	*Taraſcius Pameenſis.*
اورانيوس المانون	257	*Auranius* . . . .
اوسيوس السلفكي	258	*Oſius Selencienſis.*
السيبيسوس النابلسي	259	*Alcibitius Nablaeenſis.*
بيلاموخس الادريانوبوليس	260	*Belamochus Adrianopolitanus.*
اولاليوس القوي	261	*Eulalius Cous.*
بولس الفامي	262	*Paulus Pameenſis.*
فيلادلفوس البوبلس	263	*Philadelphus Populenſis.*
بطرونيوس البيوبوليس	264	*Patronius Biopolitanus.*

صو

صوه نميس الاطروباريطس	265	Forte legendum صوميس الاطروباريطس *Domnus Trapezuntius*, qui in editis.
بطراطرفيلس الكسبوبوتي	266	*Petratrapelus* * *Chaſabobotſius.*
اونيسيوس الاماستريدس	267	*Oniſius* * *Ameſtridenſis.*
كيراياريوس الاسنصوا	268	*Chiraerius* * *Aſnotenus.*
اريجينوس الغصماون	269	*Erigenes* * *Gatamenſis.*
غرغاييوس الكينون	270	*Gregaeus* * *Chianenſis.*
فيلادلبس البنطي	271	*Philadeles Bantenſis.*
ابيانوس الغانغرون	272	*Abianus Gangrenſis.*
الماتينون المارن	273	* *Mathaenon* . . . .
اكديميوس البانون	274	*Academius* . . . .
اكلامسن الماسي	275	* *Echlamaſon Maſthenſis.*
رفكيسيوس السيس	276	*Raphchiſius* . . . .
كيسانوس السلفكي	277	*Chiſanus Seleucienſis.*
بروسكيانوس الخوريے ابسكوبس	278	*Proxianus Chorepiſcopus.*
موايسوس الخوريے ابسكوبس	279	: . .*iſus Chorepiſcopus.*
ساميرلاسن الابوبلينابوبولس	280	*Samirleſanus* * *Abupollinapolitanus.*
فلكس الصاباوا	281	*Foelix* * *Tabyenſis.*
بيسيكون الاديابون	282	*Phyſcon Adia* . . . .
امجانيوس الانكريبلس	283	*Eugenius* * *Anchribenſis.*
افروسيوس الرودسي	284	*Aphroſias Rhodeſius.*
اليطودرس الكارابرس	285	*Heliodorus* (forte) *Char* . : :
استافانوس البارطون	286	*Stephanus Baratenſis.*
انيناوس الكورنين	287	*AEneus* (forte) *Chornenſis.*
بابيانوس واثاناسيوس الافكرنياس	288	*Fabianus* & *Athanaſius* (forte) *Acharnenſes.*
انطونيوس السلفكي	289	*Antonius Seleucienſis.*
خوروبوس الوارسيين	290	*Choroebus* * *Varaſienſis.*

بوطاميوس الابروثو	291	*Botanius Abro . . .*
ساكنوصويس الاكروبليس	292	*Saconotius Acropolitanus.*
طوروثاوس السيوبي	293	*Dorotheus * Siopenſis.*
اوراسيوس السمسابي	294	*Auraſius * Semeſenſis.*
كاللبكس البارخويس	295	*Gallaecus * Barachesius.*
اوديموس الباطلرن	296	*Eudemus Patarenus.*
ثاودورس الراصالن	297	*Theodorus Ratalenſis.*
براكيطس البارلوس	298	*Prochytas Beroenſis.*
كالوبيلوس اليسويس	299	*Cleobulus . . . .*
ايلسونصن القيصراني	300	** AEaſymton Caeſarienſis.*
انطونيوس الكولاسارف	301	*Antonius * Chulaſarphenſis.*
مكرونيوس الكيلاين	302	*Macaronius Chil . . . .*
البيديوس البيانون	303	*Bidelus Bianenſis.*
كيراكوس الباسق	304	*Cyriacus Baſenſis.*
نيكولاوس الميردن	305	*Nicolaus Meridenſis.*
اغريغوريوس من ارمينيه الكبري	306	*Gregorius ex Armenia majori.*
اونيسيانوس الادريانوبوليس	307	*Oneſianus Adrianopolitanus.*

كملت اسما الابا القديسون الثلثمايه وثمانيه عشر الذين اجتمعوا بمدينه نيقيه في زمن قسطنطين الملك والمجد الثالوث القدوس امين ❋

Abſolvuntur nomina patrum ſanctorum trecentorum octodecim, qui congregati ſunt in urbe Nicaena, tempore Conſtantini imperatoris. Gloria ſit Sanctae Trinitati, Amen.

Ita codex ille Oxonienſis, Joſephi AEgyptii, qui in AEgypto floruit ibique ſcripſit ſub annum Hegirae 790. id eſt, Chriſti 1400; atque ex actis concilii, ut ait ipſe, quae tunc extabant, licet nullibi jam ea comperiamus occidentales, haec uti alia tranſtulit. Sub initium vides, celebratiſſimam illam Helenam Conſtantini magni matrem nuncupari الرهاويه pro quo ſubſtituimus nos *Rheavienſis*, ſoni Arabici veſtigia prementes, ſed interim loci unde ſic dicatur plane nimis ignari. De patria ejus & de natalibus filii, diſputarunt olim viri doctiſſimi. Nec ſolum Britannám eam fuiſſe (quod & firmare contendit Baronius tom. III. anno 306. §. 16.) ſed etiam Coeli regis filiam, volunt noſtratium aliqui, maxime Colceſtrenſes (pagi Eſſexiani municipes primarii) qui item alumnam eam ſibi fuiſſe jactitant. Alii aliter omnino. Et quae ſparſim hac de re apud ſcriptores tum Graecos tum Latinos veteres recentioreſque occurrunt, pleno demenſa horreo nuper ſimul exhibuit vir & pietate & eruditione admiranda illuſtris, Jacobus Uſſerius Hiberniae primas, in Britannicarum Eccleſiarum Primordiis cap. VIII. Iſtis vero praeter hunc Joſephi AEgyptii locum, obiter adjicere liceat etiam quod habet

bet de Helenae patria Eutychius noſter, ubi de ea ſimul & Conſtantio Conſtantini patre verba facit.

قسطس الي ناحية الجزيره فخرج inquit,

والرها ❁ فنزل في قرية من قرى الرها

يقال لها كفر فخار ❁ فنظر فيها الي

امراة حسنة جميلة يقال لها هيلانه ❁ وكانت

قد تنصرت علي يدي برسيقا اسقف الرها ❁

وتعلمت قرات الكتب ❁ فخطبها قسطس من

ابيها فزوجه اياها وحبلت منه ❁ ورجع

قسطس الي بزنطيه ❁ فولدت هيلانه غلاما

حسن الوجه وديعا عاقلا قليل الشر يحب

الحكمة ❁ وهو قسطنطين ❁ فتربا بالرها

وتعلم حكمة اليونانيين

Et Conſtantius (*Conſtantem* cum aliis aliquot appellat eum Eutychius) *profectus eſt in regiones Meſopotamiae* (ſic ſane multoties vertitur الجزيره quod tum inſulam tum terram interamnem ſignificat. Atque alibi ab Eutychio etiam pro Meſopotamia ſumitur) *& Rheam. Et diverſatus eſt in vico ex vicis Rheae, cui nomen Caphar phecar* (Codex Antiochenus habet hic كفر نفخار *Caphar niphecar.* Utrumque quidem interpretari poteſt *vicus figulinus*) *ubi conſpexit foeminam venuſtam & perpulcram nomine Helenam, quae & educata eſt a Barſica epiſcopo Rheae* (in Codice Antiocheno legitur ابن مبيا *Ibn Mabia* pro epiſcopi hujus nomine) *& edocta legere Scripturas. Hanc Conſtantius parentum conſenſu, ſibi deſponſatam & in uxorem ductam, gravidam fecit.* (Teſtimonium ſane non contemnendum in eos, qui Helenam Conſtantii concubinam, non legitimam uxorem, fuiſſe exiſtimarunt) *Dein vero Byzantium redit. Et peperit Helena puerum vultu decorum, modeſtum, ingenioſum, minime malum, & philoſophiae ſtudioſum. Is Conſtantinus erat, qui Rheae educatus philoſophiam didicit Graecorum.* Et paulo poſt ait, Conſtantinum reſciviſſe inſidias Rheae ſibi ſtructas ac necem inde imminere, eo quod ab aſtrologis praedictum ibi eſſet, cum in dignitatem regiam fore evehendum, unde ſubjicit

فهرب من الرها فذهب الي مدينة بزنطيه

Et fugit e Rhea & in urbem Byzantium ſe contulit. Ubinam haec Rhea, ego me neſcire fateor. Rheam in Margiana, Mediae tractu, procul nimis in Oriente poſitam memorat Ptolemaeus, & Stephanus Rhacam. Certe nec defuere qui de regno Perſarum (quod Mediae vicinum) oriundam voluerint Helenam; ut videre eſt apud Gottefridum Viterbienſem. Sed dubitari interea nequit, quin Eutychii hic Rhea, quocunque locorum ſita, eadem ipſa fuerit, unde Joſepho AEgyptio Helena الرهاويه *Rheavienſis* dicta fuerit. Et advertas in numero hic 107. ſive epiſcopum ſive minoris in ſacris dignitatis alium, Enphilum ſcilicet, *Rheavienſis* item nomine cenſeri. Certe & Rheam hanc Eutychianam epiſcopatum fuiſſe palam liquet ex jam allatis. Atqui in epiſcopatuum Notitiis non reperitur nomen huic omnino aut conſonum, aut ſono ſatis cognatum, niſi aut Ῥαφίαν *Raphiam* Phoeniciaae urbem ſic dictam Ptolemaeo. Straboni, aliis, ex *Rhea*, aut *Rheavia*, aut hanc ex illa deformatam fuiſſe forſan quis exiſtimaverit. Raphiam autem illam ſeu Rafiam epiſcopatum fuiſſe veterem oſtendit epiſtola ſynodica Joannis antiſtitis Hieroſolymitani (cujus patriarchatui ſubfuit) ad Joannem Byzantium antiſtitem, cui ſubſcribit *Epiphanius epiſcopus Rafianus*, ut videre eſt in Actione V. concilii Conſtantinopolitani ſub Menna, tom. II. editionis Binianae part. I. pag. 736. Raphia illa urbs Phoeniciae erat maritima (quod ſcimus ex Fl. Joſepho lib. XIII. cap. XXI.) etiam & *Rapſias* depravate dicta in Notitia priſca quinque patriarchatuum, & *Rapa* in pleriſque Antonini exemplaribus. Jam vero, fortean ex corrupta aliqua ſive ſcriptione ſive lectione codicum aliquot Orientalium, quibus hoc de nomine actum eſt, *Drepanum* ſitum Conſtantini natalibus & Helenae domicilio finxit Nicephorus Calliſtus, & in tractum Bithyniae maritimum (quia Helenopolis etiam locus ille nuncupatus) temere nimis tranſtulit. Certe ut Eutychius *Rheae*, ſic ille in tractu illo ſeu Nicomedia vicina, Conſtantinum ait Graecas didiciſſe diſciplinas. Quin ſi Raphia hic admittenda eſſet pro natalium loco; ſane non ita ab eo quod eſt veriſimile aberrare forſan videret, ſi Georgium Cedrenum ita emendandum vellem, ut ubi habet ille (pag. 221.) Conſtantinum natum περὶ τὴν τῆς Δακίας πόλιν *apud urbem Daciae*, legeretur περὶ τὴν τῆς Ῥαφίας πόλιν *apud urbem Raphiae.* Certe Dacia ibi non pro Daciae provincia, ſi vulgatam lectionem retineas, ſed pro urbe ſic dicta ex verborum formula accipienda. At nullibi puto reperitur hujus nominis urbs. Neque omnino erat ſane, quod Cuſpinianus inde eum apud Dacos natum educatumque autumaret. Praeſtantiſſimus (quem jam ante diximus) vir in Britannicarum Eccleſiarum Primordiis, non male ſubſtituendum in Cedreno conjectat pro πόλιν *urbem*, Ναισὸν *Naeſum* ſeu *Naiſum*, adeoque legendum περὶ τὴν Ναισὸν Δακίας *apud Naeſum Daciae*, eo quod tum in Stephani Urbibus tum in Conſtantini Porphyrogenneti Thematibus *Naeſus* ſeu *Naiſus* dicatur πατρὶς *patria* Conſtantini; ſaltem modo admittatur etiam, apud Julium Firmicum MS. teſtem hic omni exceptione majorem, Naiſum (pro Tharſo, quod habent codices ejus vulgati) eſſe locum quo Conſtantinus hic genitus; qua de re diſſertationes legimus eruditas Guilielmi Camdeni & Juſti Lipſii. In Notitia veteri Hierocli ributa, quae ex Vaticano prodiit MS. locus ille Ναίσσος *Naenſus*

[illegible]
quemadmodum etiam in Thematibus illis. Sed vero in catalogi ſuperioris ſeu ſynodi Nicaenae ſubſcriptionum Arabicarum (ut ad eas demum redeamus) nomine quarto proculdubio legendum اسطاثيوس *Euſtathius*, non اكيطونيوس *Achitonius*, qua de re vide numerum hic 17. Quod vero in nomine 135 habetur, in Arabico quidem verbatim ſic ſonat, *cujus interpretatio eſt in templo*. Sed fateor, quid ſibi velint verba illa, me conjectura ſatis aſſequi nequire. Jam vero tametſi tum in fronte ſuperioris catalogi, tum in calce numerus 318. memoratur, ipſius nihilominus quam exhibuimus recenſionis maximus numerus eſt 307. Caeterum ſi ex paribus illis, in numeris 20, 104, 138, 188, 205, 212, & 288. collocatis, ſingulos, id eſt, ſeptem, & e trinis illis in numero 119. duos, totidemque, ex eis qui numerum occupant 178. ſumas, ad amuſſim conflabitur numerus integer trecentorum octodecim. Sed patrum, non vero epiſcoporum; qua nomen illud dignitatem innuat diſtinctam. Et Zonaras in Annalibus, eundem memorat patrum numerum, Ἐν οἷς, inquit, ἦσαν καὶ ἱερεῖς τινὲς καὶ διάκονοι, ἀλλὰ μὴν καὶ μόναχοι, *in quibus erant & ſacerdotes & diaconi, atque etiam monachi.* Quae ſatis ſunt diſſona eis, qui epiſcopos faciunt univerſos, ut Ruffinus, alii paſſim. Etiam id ſatis negant ſubſcriptiones in editis. Nec quidem Alexander Conſtantinopolitanus, qui numerum ſupra occupat 3. tunc epiſcopus erat, ſed Metrophanis patriarchae Bizantii vices ibi egit; qua de re videſis etiam utriuſque Acta apud Photium Cod. 256. & Nicetam Choniatem in Theſauro Orthodoxae Fidei lib. V. cap. VI. His adde quod habet Gelaſius lib. II. cap. XXVII. & Dorotheus Monembaſienſis in Hiſtorica Synopſi pag. 238, & 239. praeter Baronium tom. III. anno 325. num. 19. & ſequentibus. Quin & ex eodem loco interdum bini, interdum tres, plures etiam, adfuere. Quo puto ſpectat illud, plures eodem tempore epiſcopos, ejuſdem loci nomine ac dignitate pariter ſubinde, rationes ob varias, inſignitos in ſeculis illis vetuſtis; qua de re ante monitum eſt. In Chronico item quod Flavio Lucio Dextro tribuitur, interfuit *pro Silveſtro Hoſius Cordubenſis*, qui numerum hic occupat 41. Certe in vulgatis agmen ducit ille. Qua de re conſulas Jacobum Valdeſium, de Dignitate Regum Hiſpaniae cap. II. §. VIII. & ſequentia, praeter Joannem Marianam de Rebus Hiſpaniae lib. IV. cap. XVI. Notas Severini Binii ad Concilium Nicaenum pag. 291, & 263. & Franciſci Bivarii Commentarium in Dextrum pag. 376. Et advertas illud in Gelaſio Cyziceno lib. II. ubi Oſius non aliter conjungitur cum Vitone ſeu Victore & Vincentio presbyteris Romanis, quam ut Alexander Alexandrinus cum Athanaſio archidiacono ſuo. Si vero credideris Dextro illi, adfuere etiam epiſcopi Hiſpaniarum, praeter Hoſium, *Hiſpalenſis & Barcinonenſis, & Natalis Toletanus & alii plurimi ex Baetica & Tarraconenſi provinciis.* Sed plurima ſunt in eo chronico, quae Dextri ſeculum (nam is qui obtenditur, Hieronymo coaevus eſt) non omnino ſapiunt.

[illegible] ſi quis patrum qui ſynodo Arelatenſi ſub haec tempora interfuerint, nomina adverterit, vix dubitabit, quin tum e Gallis tum ex Hiſpaniis adeſſent etiam Nicaeae, quorum in ſubſcriptionibus Nicaenae nullibi mentio. Unde etiam veri eſt perquam ſimillimum, haud defuiſſe patrum Nicaenorum coetui antiſtitem unum, imo nec plures, e Britannia noſtra. Etenim concilio Arelatenſi illi primo, anno Chriſti 314. ſeu decennio aut circiter ante ſynodum Nicaenam, aut ut volunt aliqui, tempore ſynodo huic multo proximiore, habito, adfuiſſe liquet ex ſcriptionibus non ſemel editis Reſtitutum epiſcopum, ſeu, ut tunc ſe res habuit, archiepiſcopum Londinenſem. Neque ea de re dubitatur. In editione Biniana & pleriſque quae praecedunt concilii iſtius, ſubſcribit:

> *Ex provincia Britanniae, civitate Londinen, Reſtitutus epiſcopus.*

Quod & paſſim obſervant qui res Britanniae veteres tractant. Et videſis Guil. Camdeni Britanniam pag. 305. In editione autem nupera, quam Jacobo Sirmondo debemus, Conciliorum Galliae, exemplar ejuſdem concilii ex codice veteri Corbeienſi exhibetur; ubi locis praeponuntur, contra quam in caeteris, epiſcoporum nomina. Atque ibi, quantum ad Britanniam, ſubſcriptiones ad hunc ſe habent modum:

> *Eborius epiſcopus de civitate Eboracenſi, provincia Britannia.*
> *Reſtitutus epiſcopus de civitate Londinenſi, provincia ſupraſcripta.*
> *Adelfius epiſcopus de civitate Colonia Londinenſium, exinde ſacerdos presbyter, Arminius diaconus.*

Ita ex Britannia praeter Reſtitutum Londinenſem, adfuere Arelatenſi Eborius Eboracenſis & Adelfius de civitate Colonia Londinenſium, ut hic vocatur, cum presbytero & diacono. Sed quidnam civitas Coloniae Londinenſium? Id plane in topographia Britannica nihil ſignificat. Qualis debeatur codici Corbeienſi fides neſcio. Nec cujuſnam fuerit vetuſtatis hactenus audivi. Caeterum ſi recipiendae ſint ex eo ſubſcriptiones hae, vix omnino dubitare queo (utcunque aliter alii conjectent) quin Adelfius hic fuerit epiſcopus Coloniae Camalodoni ſeu Camaloduni. Nimitum celeberrima erat olim apud nos, dum Romanum hic viguit imperium, *Colonia Camaloduni*, quae, cum forſan non integre exararetur, (veluti *Col.* aut *Colon. Camalodun.* ſeu ut interdum *Camalodon.*) a librariis, quibus *London* & Londini nomen notiſſimum erat, atque interim Coloniae Camaloduni plane ignorabile, tum ex cognatione ſoni tum ex inſcitia lectionis in *Coloniam London.* ſeu *Londin.* mutata eſt. Tacitus Annal. XII. de rebus agens Britannicis ſub Claudio: *Colonia Camalodunum*, inquit, *valida veteranorum manu deducitur in agros captivos, ſubſidium adverſus rebelles, & imbuendis ſociis ad officia legum.* Loci item nomen erat *Colonia Camalodunum*, uti & loca ſexcenta Coloniae vocabulo adjecto nomina ſunt ſortita. Tacitus lib.

XIV.

XIV. *In Coloniam Camalodunum recens deducti, pellebant domibus, exturbabant agris,* &c. Unde & in nummis Claudii habetur ad hunc modum, COL. CAMOLODON.

Idem cenſetur quod Plinio (lib. II. cap. LXXV.) Camaldunum dicitur. Dioni etiam libro LX. locus ſic dictus Cunobellini regis regia eſt, eaque non procul a Thameſi ſita. Atque in ſaxo hoc veteri apud Onuphrium, unde Lipſius & Gruterus idem deſcripſere, memorantur cives Romani hujus loci, qui & ibi dicitur *Colonia Victricenſis quae in Britannia Camoloduni.*

CN. MVNATIVS M. F. PAL
AVRELIVS BASSVS
PROC. AVG.

PRAEF. FABR. PRAEF. COH. III.
SAGITTARIOR. PRAEF. COH. II.
ASTVRVM CENSITOR CIVIVM
ROMANORVM COLONIAE VICTRICENSIS
QVAE EST IN BRITANNIA CAMALODVNI
CVRATOR VIAE NOMENTANAE
PATRONVS EIVSDEM MVNICIPI
FLAMEN PERPETVVS DVVMVIRALI
POTESTATE AEDILIS DEDICATOR. IIII.

Caeterum ubinam locorum in Britannia ſedes haberet Colonia haec, olim inter doctos diligentioreſque rerum ejuſmodi indagatores neutiquam convenit. Vide, ſi placet, Ortelium in Theſauro. Res autem ita ſe habuit. Bina fuere, ſi libris editis fides, in Britannia noſtra loca Camuloduni, aut vocis parumper, ut credi ſolet, ab eo deformatae, nomine olim nota. In Brigantibus alter, alter in Trinobantibus. In Brigantibus habet Ptolemaeus Καμουλόδουνον, & in Trinobantibus Καμουδόλανον. Manuſcripti Antonini codices, uti & editi aliquot, pro eo quod eſt in Brigantibus habuere *Cambodunum*, ut monet Zurita, quod & retineri vult Camdenus. In itinere ſcilicet a Vallo ad Portum Rutupas. Sed pro altero in Trinobantibus, ſeu in itinere a Venta Icenorum Londinium, *Camulodunum.* Sed Camulodunum, in editione Zuritae, utrobique exaratur. Videſis Lipſium ad Taciti Annal. XII. nota 75. Hanc Coloniam Camoluduni in Brigantibus, ſeu agro Eboracenſi fuiſſe volunt nonnulli, inde etiam ſuaſi, quod apud Ptolemaeum proxime illud praecedit Λεγεὼν ϛ΄ νικηφόρος, *Legio ſexta victrix*, quaſi victricis ibi titulus cum qui in ſaxo quod attulimus Coloniae Camuloduni tribuitur, ſeu Victricenſis, explicuiſſet. Cum manifeſtum ſatis ſit legionem illam ſextam victricem ad Eboracum, cui ſubjicitur ibi attinere: quod & poſtea retentum in nummo Severi imperatoris, cujus pars averſa COL. EBORACVM LEG. VI. VICTRIX. vide Camdenum in Britannia pag. 564, & 572. Fuere autem qui etiam in occidentali Britanniae parte, Coloniam Camuloduni quaerendam voluere, & *Ceſtriam* fecerunt. Alii in Scotia ponunt. Sed in Trinobantibus, adeoque in agro Eſſexiano alii, ut Humfredus Lhuidus, Camdenus, horumque ſequaces. De loco autem, etiam illo in agro, diſſident. Colceſtriam eſſe vult Lhuidus, alii. Atque ita hujus nomen Ptolemaei Camudolano, quod pro Camuloduno ita ſumitur, in Bertiana, id eſt, optima Ptolemaei editione, juxta adjicitur. Sed tandem doctiſſimus ille patriae ſuae illuſtrator Guilielmus Camdenus perſuaſiſſimum habuit, non aliud fuiſſe Coloniam hanc ab oppido Maldon in agro illo: *Maxima* (ut inquit ille pag. 322.) *dictionis parte etiamnum integra & ſuperſtite. Nec hoc ſolummodo expreſſum nominis veſtigium perſuaſit, verum etiam diſtantia a Mona apud Plinium, & ipſe ſitus in antiqua tabula itineraria, probationem praeſtant vel apertiſſimam.* Sic ille, cui & aſſenſum hic libentiſſime praebet Richardus Vitus (in Hiſtoriae Britannicae lib. IV. nota 31, & 36.) alias quidem in Camdeni ſententias libentius etiam & pluſquam par eſt ſaepius inſenſior. Ita Maldonenſibus ſeu Camalodunenſibus veteribus ſuus erat epiſcopus. In editionibus autem ſynodi Arelatenſis anterioribus pleriſque, veluti Suriana ac Crabbiana (quibus male concilio ſecundo Arelatenſi praefiguntur, uti etiam in Iſidoriana, nomina quae primam ſpectant) atque etiam Biniana, ſecuti ſunt Reſtitutum epiſcopum Londinenſem, *Ex provincia Bizacena civit. Tubernicen. Eburius epiſcopus, ex eadem provincia, civitate Culucitana Adelphius:* quaſi uterque, ſaltem prior, ex Africa fuiſſet. Sed proxime praecedunt Galli; ſequuntur Hiſpani; & dein ſubjiciuntur per ſe Africani. Adeo ut loca ibi corrupta eſſe vix dubitandum ſit. Nec ſane adeo difficile eſt, ut ab imperitioribus librariis, *Britannia* fieret *Bizacena*, & ex *Eboracenſi*, *Tubernicenſi.* Etiam & *Culucitanae* initium a *Colonia* videtur. Certe ſubſcriptiones conciliorum depravatiſſimas paſſim habemus. Nec praetereundum, in Iſidoriana collectione illa veteri, cui deeſt omnino Reſtitutus, reperiri *Ex Bitania Eburius epiſcopus: Ex civitate Culina Adelfius.* Ubi Culina & Bitania, Britanniae & Coloniae ſatis proximant. Quemadmodum autem inter patres Arelatenſes, paulo ante Nicaenam ſynodum, antiſtites Britannici ſuos habuere, juxta jam dicta, locos, ita & in Sardicenſi illa generali, uti vocatur, quae non ita multo poſt, nempe ſub vicennium a Nicaena, celebrata eſt. Nam ubi de epiſcopis qui illuc convenerant loquitur Athanaſius, qui & ipſe intererat, non ſolum expreſſim ait adfuiſſe aliquos ἐξ ἐπαρχίας Βρεττανίας *e provincia Britanniarum* (tametſi in titulo epiſtolae ſynodi ipſius ad Alexandrinos inter provincias ibi enumeratas, Britanniae praetermittantur) verum etiam inter epiſcopos qui interfuere Ῥεστιτοῦτος *Reſtitutus* occurrit ſine loco, ut alii plurimi, adjecto; qui

qui forſan ipſe erat Londinenſis in ſynodo Arelatenſi memoratus. Videſis Athanaſium in Apologia II. tom. I. pag. 720, 756, & 767. editionis Pariſienſis 1627. Jam vero anne veri cuiquam videtur ſimile, conciliis in binis, altero ita Nicaenam paulo praecedenti, ut altero non ita diu poſt inſequenti, interfuiſſe epiſcopos e Britannia, nec tamen in ſynodo celeberrima illa Nicaena ita intermedia, eos locum habuiſſe ullum; utpote ad quam univerſi per orbem Chriſtianum epiſcopi edicto Caeſareo vocabantur? Sed vero obſervandum interea, non ſolum plures multo in Arabica hac recenſione haberi, quam in vulgatis conciliis, ſed & paucos ſane, ex eis qui in vulgatis, hic reperiri. Etiam deeſſe in Arabicis aliquot orthodoxorum nomina, quos interfuiſſe teſtantur tam hiſtorici quam ſubſcriptiones vulgatae. Adeoque, ſive numerum, ſive nomina ſpectes, res eſt plane in incerto. Etiam Graeculis aliquot (veluti Nicephoro Calliſto lib. II. cap. XXIII. & Dorotheo Monembaſienſi loco ante citato) binos epiſcopos, Chryſanthum & Muſonium mortuos ſubſcripſiſſe creditur. Commentum ſatis ridiculum. De numero autem, atque eis qui diſſenſerunt, vide plura apud Nicetam Choniatem in Theſauro Orthodoxae Fidei lib. V. cap. V, VI, & VII. Locorum quidem nomina, Arabice, ſed non raro ſine punctis diacriticis in MS. Oxonienſi exarata, non pauca nobis, ut ante plane inaudita, ſic etiamnum ignota manent. Neque eſt quiſquam literis hiſce non prorſus alienus, qui neſciat etiam notiſſima nomina in idiotiſmos Orientales deformata, obſcura nimis ſolere reddi. Etiam & nomina ipſa AEgyptiaca, Africana, alia quae originis non ſunt Latinae aut Graecae, quamplurimum a nominibus Graecis ac Latinis in uſu, ſaepius diſſidere. Verbi gratia Meletius ille inter haereticos ſeu ſchiſmaticos nominatiſſimus, qui aut erat aut habebatur epiſcopus Lycenſis ſeu Lycopolitanus in Thebaide AEgypti, dicitur Eutychio noſtro epiſcopus Aſioti. وكان inquit ille, على مدينة

اسيوط من عمل مصر اسقف يقال لــه

ميلطيوس يري راي اريوس ولعنه

اسكندرس البطريرك

Et erat urbis Aſioti, quae provinciae eſt AEgyptiacae, epiſcopus, nomine Meletius, quem anathemate feriebat Alexander patriarcha. An a vocabulo illo AEgyptiaco *Aſiot*, factum eſt Oaσί(?), *Oeaſitae* & *Avaſitae* apud Ptolemaeum, Plinium, Oroſium, AEthicum? Unde & Oaſis magna, quae Oaſitarum urbs eſt, appellatur epiſcopatus ibi, cujus antiſtes Patricius in concilio Chalcedonenſi. Sed de nominibus plura viderint, quorum otium geographiam curat. Accepi vero, etiam dum hic typos corrigo, nomina epiſcoporum & ſubſcriptiones aliquot Graecas, veluti earum reliquias, quae fuere concilii toties memorati. Peramice deſcripſit mihi ex codice MS. bibliothecae, quae Oxoniis eſt publicae, vir doctrina ſingulari eximius Gerardus Langbainius Oxonienſis. Tranſtulit olim in codicem illum Joannes Sambucus ex autographo, rogatu Laurentii Schraderi Halberſtadenſis, cujus ipſe fuit codex. Verba, qualia ſunt, apponam.

Nomina reliqua patrum in ſynodo Nicaena ex charta Niliaca vetuſtiſſima Sambuci deſcripta.

. . . . ἐπαρχίαι ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ἰουστῖνος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Τυανέων μητροπόλεως τῆς δευτέρας Καππαδοκίας, ὁρίσας ὑπέγραψα.

Ὀλύμπιος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος Γαγγρηνῶν μητροπόλεως τῆς Παφλαγόνων ἐπαρχίαι ὁρίσας ὑπέγραψα.

Κυπριανὸς ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Ημυ...... Διασπολιτῶν, μητροπόλεως τῆς Ὀνωρίων ἐπαρχίας ὁρίσας ὑπέγραψα.

Πολύδικτος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Μυρέων μητροπόλεως, τῆς Λυκίων ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Θεάτωρος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Σταυροπόλεων μητροπόλεως τῆς Ἠβρῶν ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Τιβέριος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς . . . . Λαοδικέων μητροπόλεως τῆς Φρυγῶν ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Κοσμᾶς ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Συμβαδίων μητροπόλεως τῆς Σαλυζαρίων ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Κωνσταντῖνος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Βὴρ μητροπόλεως τῆς Λυκαίων μητροπόλεως, ὁρ. ὑπ.

Σπύραιος ἐλέῳ Θεοῦ τῆς Ἀντιοχέων μητροπόλεως τῆς Παμφίλων ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Θεόπεμπτος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Ἰουστινοπολιτῶν ἤτοι Μωκησσέων μητροπόλεως δευτέρας τῆς Καππαδοκῶν ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Ἰσίδωρος ἐλέῳ Θεοῦ τῆς Ῥυγένων μητροπόλεως τῆς Φρυγῶν Παζακίων, ὁρ. ὑπ.

Θεόδωρος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Ταρσέων μητροπόλεως τῆς πρώτων ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Στέφανος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Ἀνζαρβέων μητροπόλεως τῆς δευτέρας τῶν Κιλικίων ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Μακρόβιος ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Σελευκέων μητροπόλεως τῆς Ἰσαύρων ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Ἰωάννης ἐλέῳ Θεοῦ ἐπίσκοπος Ἀθηναῖος καὶ λεγάτος τῆς ἁγίας συνόδου τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, ὁρ. ὑπ.

Γεώργιος χάριτι Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Βιζυήνων πόλεως τῆς Θρᾳκῶν χώρας, ὁρ. ὑπ.

Ζαχαρίας ἐλέει Θεοῦ ἐπίσκοπος Λεοντοπολιτῶν τῆς Ἰσαύρων χώρας, ὁρ. ὑπ.

Θεόδωρος ἐλέει Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Πομπηιουπολιτῶν πόλεως τῆς Παφλαγόνων ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Γρηγόριος ἐλέει Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Μιτυληνίων πόλεως τῆς Λεσβίων νήσου, ὁρ. ὑπ.

Σέργιος ἐλέει Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Σηλυμβρίων πόλεως τῆς Εὐρώπης νεάνων Θρᾳκῶν χώρας, ὁρ. ὑπ.

Ἀνδρέας ἐλέει Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Μεθυμναίων πόλεως τῆς Λεσβίων νήσου, ὁρ. ὑπ.

Θεογένης ἐλέει Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Νεαίνων πόλεως τῆς Βεθυνῶν ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Ἀλέξανδρος ἐλέει Θεοῦ ἐπίσκοπος πόλεως Κυπραίδων τῆς Ἰσαύρων χώρας, ὁρ. ὑπ.

Ἐπιφάνιος ἀνάξιος ἐπίσκοπος τῆς Εὐχαΐτων πόλεως τῆς Ἑλενοπόντων ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.

Πέτρος χάριτι Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐπίσκοπος τῆς Μεσημβρίων φιλοχρίστου πόλεως, ὁρ. ὑπ.

Πέτρος ἐλέει Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Σωζοπόλεως ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.
. . . . ἐλέει Θεοῦ ἐπίσκοπος Πτοβίων, ὁρ. ὑπ.
. . . . . ἐλέει Θεοῦ ἐπίσκοπος πόλεως τῆς τῶν Κυπρίων ἐπαρχίας, ὁρ. ὑπ.
Τύχων ἐλέει Θεοῦ ἐπίσκοπος πόλεως τῆς . . . .

Caetera ab initio & in extremo tineae abſumpſere. Joannes Sambucus conſiliarius & hiſtoricus Caeſareus ex originali miſit ad L. Schradaeum, anno 1583.
Originale ipſemet inſpexi & contrectavi,

L. SCHRADER.

Fideliter exhibentur, ut in exemplari Schraderiano leguntur. Menda quae ſunt nonnulla in locorum nominibus corrigere nemo non potis eſt, niſi qui nec correcta ſatis agnoſceret. Certe quoniam, ut ante ex Alphonſo Piſano monitum eſt, ferebatur, olim apud Sambucum, integrum ſubſcribentium numerum habitum eſſe, atque ſubſcriptiones hae Graecae ipſius Sambuci fuere & ad Schraderum ex autographo ita mutilato ab ipſo ſunt deſcriptae (unde par eſt ut credamus chartam hanc Niliacam ipſam fuiſſe, de qua fama apud Alphonſum Piſanum manet) ideo libenter eis hic locum dedimus; nec aliam ſane ob cauſam. Ut ſcilicet non ignoretur, quaenam illae eſſent olim apud Sambucum. Nam revera concilii Nicaeni primi ſubſcriptiones has Graecas (qualiſcunque viſa fuerit charta illius Niliacae vetuſtas) nemo puto credet fuiſſe, niſi qui hallucinatus non obſervaverit formulas illas ἐλέει Θεοῦ, & χάριτι Θεοῦ, *Dei miſericordia*, & *Dei gratia*, praeter alia item in hiſce manifeſta, recentioris multo eſſe commatis, quam Conſtantini tempora admittunt.

17.

Is autem vetuit, ne patriarcham presbyteri crearent.] Ita duravit mos ille patriarchae ſufficiendi ſeu creandi tum a presbyteris, tum ex ipſis ſolum, per annos 250. aut circiter. De presbyteris loquimur tantum eccleſiae Alexandrinae, qui velut ejuſdem capitulum fuere atque numerum duodenarium a Marco inſtitutum nunc ſub Alexandro exceſſiſſe videntur. Nam ſub eo fuere minimum ſeptemdecim, ſi non plures. Nempe tot reperiuntur in presbyterorum Alexandrinorum ſubſcriptionibus epiſtolae Alexandri, qua anathema in Arium prolatum teſtatur, apud Gelaſium Cyzicenum lib. II. cap. III. Niſi numerum illum aut de univerſis in Alexandria, eccleſiis, aut de hiſce ſimul atque illis patriarchae adſeclis, ſeu velut adſeſſoribus adſiduis, non de adſeſſoribus ejuſmodi ſolum capi velis. Certe totidem ferme habentur in ſubſcriptionibus Epiſtolae ad Theognium ac alios epiſcopos e Tyro profectos, apud Athanaſium, qui Alexandro proxime ſucceſſit, in Apologia ſecunda ad Conſtantium. De eccleſiis ibi illo in ſeculo videſis Epiphanium Haereſ. LXIX. 4. & Baronium tom. III. anno 315. num. 28.

18.

Et decrevit ut mortuo patriarcha convenirent epiſcopi, qui patriarcham ordinarent. Decrevit item ut, &c.] Decretum hujuſmodi, etiam oecumenicum, habetur in Canone IV. ſynodi Nicaenae primae, cui interfuiſſe Alexandrum hunc, quem decreviſſe ſeu imperaſſe ſcribit Eutychius, ſcimus omnes. Canon eſt: Ἐπίσκοπον προσήκει μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καθίστασθαι, &c. *Epiſcopum oportet maxime quidem ab omnibus, qui ſunt in provincia (epiſcopis) conſtitui*, &c. Sed mirum adeo non eſt Eutychium canonem illum ſeu decretum Alexandro deceſſori ſuo tribuere, quem non interfuiſſe ſolum ait ſed & praefuiſſe ſynodo illi. Verba ejus ſunt:

وكان ريس المجمع والمقدم فيه
الاسكندروس بطريك الاسكندرية
واسطات بطريك انطاكيه ومقاريوس
اسقف بيت المقدس ووجه سلبسطرس
بطريك رومية من عنده قسيسين اسم
احدهما بقطر والاخر فيكنتيوس فاتفقوا
على انفا اريوس واصحابه ولعنوهم ولكل
من يقول بمقالتهم

Et Alexander princeps & praeſes concilii, & Euſtathius patriarcha Antiochenus, & Macarius epiſcopus Hieroſolymitanus, &, quos miſit ut legatos, Silveſter patriarcha Romanus, Victor & Vincentius presbyteri, unanimes in hoc conſenſere, ut excommunicarent Arium & ſequaces ejus, eoſque & quotquot ſententiae eorum adhaererent anathemate ferirent. Et forſan ab more illo ſeu inſtituto priſtino eccleſiae Alexandrinae, & Alexandri hujus de ejuſdem mutatione voto, maxime ortus eſt Canon ille. Certe & excerpta chronologica in Theſauro Temporum pag. 69. *Eodem anno congregata ſynodus in Nicaea trecentorum decem & octo epiſcoporum ſub Alexandro archiepiſcopo Alexandriae.* Et in hiſtoriis obviis, ejus in ſynodo illa partes perquam eximiae habentur. Nec praetereundum hic quod habet hac de re Joſephus AEgyptius in praefatione concilii hujus Arabica, in bibliotheca Oxonienſi. Verba ſunt: كان المروس في
هذا المجمع الاكسندروس بطريك مدينة
الاسكندرية ووكلا سلبسطرس بابا رومية
وبعده افستاثيوس بطريك انطاكية
ومكاريوس بطريك بيت المقدس وحضر
معهم

by Google

معهم يوليوس بطريك رومية

Et praeſes erat in hoc concilio Alexander patriarcha urbis Alexandriae, & procuratores Silveſtri papae Romani, & poſt eum Euſtathius patriarcha Antiochenus & Macarius patriarcha Hieroſolymitanus (ita per prolepſin hic dictus) *& aderat cum eis inſuper Julius patriarcha Romanus.* De Julii praeſentia, quam & alii aſſerunt, ante monitum eſt. Nonne voluit hic Julium adfuiſſe quidem; ſed antequam papa erat? Sed ſi ita eſt, Julius ex numero patrum 318. non fuit, quod nomina ab eodem Joſepho ex actis, ut ipſe ait, concilii deſumpta & ſuperius oſtenſa reddunt manifeſtum. Atque palam eſt, tum ex hoc loco tum ex ſubſcriptionibus vulgatis, eum qui Achitonius dicitur Antiochenus, in ſubſcriptionibus Arabicis, Euſtathium dici debuiſſe; quem tunc patriarchatui illi praefuiſſe teſtatur item hiſtoria eccleſiaſtica.

19.

Eligerent ſive ex quacunque regione, ſive ex duodecim illis presbyteris ſive aliis.] Etiam & hoc conſonum eſt canonibus IV. & VI. dictae ſynodi Nicaenae. Parilis item hac de re ratio habenda, ut ad numerum ſuperiorem diximus. Atque demum ex jam ante enarratis manifeſtius multo quam hactenus puto intelligitur, tum locus ille Hieronymi percelebris in praefatione allatus, tum alii illi bini, quorum alter Ambroſio, alter Auguſtino quidem tribuitur. Quam bene, locus hic non eſt diſcutiendi. Utut ſe res ea habuerit, commentarios in quibus reperiuntur perquam vetuſtos eſſe, nec dubitant viri docti. Et loci illi de ſeculis, quae tractamus, priſcis (licet non in eis) eorumque in AEgypto moribus conſcripti ſunt. In caput epiſtolae ad Epheſios quartum autor ille (cui nomen Ambroſii indutum) de promiſcua nominis & muneris epiſcoporum & presbyterorum ex ipſis primordiis communione, agens, *Denique*, inquit, *apud AEgyptum preſbyteri conſignant, ſi praeſens non ſit epiſcopus. Sed quia coeperunt ſequentes presbyteri indigni inveniri ad primatus tenendos; immutata eſt ratio, proſpiciente concilio, ut non ordo ſed meritum crearet epiſcopum, multorum ſacerdotum judicio conſtitutum, ne indignus temere uſurparet & eſſet multis ſcandalum.* Quid hoc eſt? apud AEgyptum presbyteri conſignant! ſive de ordinatione ſive de confirmatione accipias, ſeu de utraque (quod non ita eſt abſonum) cum Eutychianis hiſce apprime convenit, lucemque videtur non obſcuram ab eis accipere. Legitima habebatur olim presbyteris Alexandrinis, ex ejuſdem eccleſiae inſtituto (quod & ex Hieronymi loco in praefatione exſcripto ſatis item palam eſt) ordinandi ſeu creandi tum epiſcopum Alexandrinum, tum presbyteros, ſaltem in eccleſia Alexandrina, facultas. Atqui epiſcopi ſeu patriarchae Alexandriae ordinandi facultas eis ſub Alexandro hoc adempta, aut, juxta Nicaenos canones, negata eſt. Nec dubitandum puto, quin aliorum etiam epiſcoporum ordinandorum facultas eis ſolis ſemper ibi aut denegata aut non exercita. Intererat patriarchae, cum epiſcopis (ſimulac numeroſi ſatis eſſent) ordinationibus illis ſolum praeeſſe. Quod & ex jure ejuſdem metropolitico ſingulari erat apud AEgyptios in uſu poſt Alexandri tempora. Quin etiam ordinationes generis utriuſque (tam presbyterorum dico quam epiſcoporum) a patriarcha, velut ad ſe ſuique nutum ſpectantes, ſub haec tempora arrogatas ibi eſſe eliciunt viri docti ex hiſtoria Meletiana, quam vide apud Theodoritum lib. I. Hiſt. Eccleſ. cap. IX. & Sozomenum lib. I. cap. XXIII. Et conſulas Carolum a S. Paulo in Geographia Sacra pag. 272. Nec praetereas hic quae de Coluthi in AEgypto ordinatione ſcribit Athanaſius in Epiſtola Synodica Apologiae ſecundae inſerta. Et memineris de Alexandrina eccleſia ipſa rem ab Eutychio narrari, non de tota AEgypto, nedum territorio patriarchali. Sed vero, nonne de ordinatione, quam Alexandriae in AEgypto, ex veteri inſtituto exercuerant presbyteri, loquitur commentarii illius Ambroſio tributi autor, dum conſignare eos ait, abſente epiſcopo? Quod vero ſequitur in eodem, plane id ipſum videtur quod expreſſius habet Eutychius. Abolitum ſcilicet morem illum, quo ex ipſis & ab ipſis presbyteris Alexandrinis, ſeu, juxta linguam inferioris aevi, capitulo ejuſdem eccleſiae patriarcha eligendus erat, ac ſimul creandus (idque juxta ſynodi Nicaenae mentem) veteremque hunc morem ac rationem immutatam eſſe, adeo ut jam non ordo ejuſmodi presbyterorum (quia coeperunt indigni inveniri ad primatus tenendos ipſi, unde nec eligere recte quibant nec eligi) ſed meritum crearet epiſcopum multorum epiſcoporum judicio conſtitutum, & ex quacunque urbe, provincia, ſocietate, modo meritum ineſſet, accerſitum. Locus ille alter, Auguſtino tributus, habetur in Quaeſt. CI. in Teſtamentum Vetus & Novum. *In Alexandria, & per totam AEgyptum, ſi deſit epiſcopus, conſecrat presbyter.* Expreſſiſſimum eſt, quantum ad Alexandriam, Eutychianae narrationis compendium. De Hieronymi loco vide item numerum ſequentem.

20.

Atque ita evanuit inſtitutum illud antiquitus.] Vult Eutychius inſtitutum illud Marci evangeliſtae, de patriarcha Alexandrino a preſbyteris & ex ipſis tum eligendo tum ordinando, evanuiſſe ſub Alexandro hoc ejuſdem eccleſiae patriarcha, adeoque ſub tempora Nicaenae ſynodi jam dictae. Atqui Hieronymus in loco illo, de eccleſiae hujus more, decantatiſſimo (quem habes integrum in praefatione) *A Marco*, inquit, *uſque ad Heraclam & Dionyſium epiſcopos, preſbyteri ſemper unum ex ſe electum in excelſiori gradu collocatum, epiſcopum nominabant.* Alexandriae ſcilicet, Hieronymo in Chronico ſuo Heraclas fit patriarcha anno Alexandri Mammeae F. nono; juxta Eutychii autem chronologiam, anno ejuſdem primo. Atque error eſt craſſiſſimus gloſſae veteris in Diſt. XCIII. cap XXIV. *Legimus*, ubi Heraclas & Dionyſius Hieronymo dicuntur fuiſſe contemporanei. Praetermiſſis temporis apicibus, ab Heraclae initiis uſque in Nicaenam ſynodum ſeu Alexandri mortem quae brevi ſecuta eſt, habentur anni centum aut circiter

tet. Vide laterculum patriarcharum ſupra exhibitum. An igitur juxta Eutychium ſub Alexandro, at juxta Hieronymum ſub Heracla aut ſucceſſore ejus proximo, adeoque circa centum aut nonaginta ante Alexandri tempora poſteriora ſeu ſynodum, immutatus hic mos Alexandrinus? Ita ſane eſt. Nec interea horum alterum alteri omnino diſſonum, re rite perpenſa, opinor. Alter de facto loquitur ſimul ac jure loci ſimplici, antequam ulla omnino uſus aut facti mutatio ibi introduceretur. Alter de jure ſimplici & inſtituti mutatione. Itaque Hieronymus, ut in rem, quae prae manibus fuit, tam rotunde quam appoſite adferret exemplum, aſſerit ante Heraclam & Dionyſium, epiſcopum ibi ſeu patriarcham a presbyteris electum, ordinatum, idque perpetuo ab eccleſiae initiis. Caeterum nec Heraclam nec Dionyſium in more illo comprehendi voluit, nedum eorum ſucceſſores; quorum forſan nullum ſine epiſcopis aliquot ordinatum eſſe, aequum eſt ut exiſtimemus. Etenim advertendum eſt, Eutychium paulo infra diſerte monere, ante Demetrii patriarchae undecimi tempora nullum fuiſſe per AEgyptum, praeter patriarcham, epiſcopum. Palam igitur eſt etiam juxta eum, patriarchas decem, nempe Abilium, Cerdonem, Primum, Juſtum, Eumenem (qui & Hymenaeus dicitur Euſebio in Chronico) Marcianum, Celadium, Agrippam, Julianum, etiam & ipſum Demetrium a presbyteris Alexandrinis, non ab epiſcopis, ordinatos. Neque enim erat in AEgypto, ut expreſſim Eutychius, tunc epiſcopus praeter patriarcham ullus; qua de re infra, numero 22. Atqui a Demetrio inſtituti ſunt, inquit hic noſter, tres, uti & ab Heracla ejus ſucceſſore proximo viginti. Quando igitur Heraclas ordinatus eſt, fuere in AEgypto epiſcopi tres, & quando ordinatus eſt Dionyſius, Heraclae ſucceſſor proximus, fuere viginti tres. Securus ideo, ut videtur, Hieronymus de tempore Heraclam antevertente, ſeu de more Alexandrino antequam epiſcopi per AEgyptum aliqui alii conſtituerentur, pronuntiat de patriarcha ſeu epiſcopo Alexandriae a presbyteris atque ex ſeipſis, juxta ac noſter adamuſſim, eligendo, ordinando. Nec ad citeriora deſcendere voluit tempora, quia vix forſan credi potuiſſet, ordinationem patriarchalem, poſtquam epiſcopi ſaltem Heracleani, tot numero, inſtituti ſunt, ſine epiſcopis factam eſſe; utcunque vetus inſtitutum vim ſuam hactenus retineret, neque novum de patriarcha ordinando jus eſſet introductum. Non ſolum hoc ſuadet ſingularis epiſcoporum inter presbyteros illos dignitas, quae proculdubio, vacante patriarchatu, vicinis (nam de procul diſſitis epiſcopis id forſan non recte dicitur; quia ex more ejuſdem eccleſiae electio & ordinatio patriarchalis moram non patiebatur, quod ſcimus ex Epiphanio haereſi 69.) in cauſa erat, ut ſe Alexandriam ſedulo conferrent, verum etiam, quae veri ſatis ſimilis eſt, ambitio presbyterorum, quorum eligendi & ordinandi munus erat. Nam & horum aliqui forſan in epiſcopalem dignitatem evecti, nec tamen presbyteratu Alexandrino exuti, ordinabant, adeoque epiſcopi ex accidenti, ordinabant patriarcham cum caeteris; ita ut poſt epiſcopos ibi inſtitutos, ſeu poſt Heraclam, id quod dixit Hieronymus ſine controverſia locum habere ſatis non quiret. Eutychius vero de jure ſimplici ſeu inſtituto illo veteri tantum loquitur; quod duraſſe ait uſque ad Alexandri tempora: id eſt, neminem praeter presbyteros Alexandrinos de jure locum in electionibus aut ordinationibus patriarchalibus obtinuiſſe uſque ad Alexandrum, a quo novatum ac mutatum inſtitutum illud; ac ſi dixiſſet, tametſi ab epiſcoporum per AEgyptum incremento eveniret, ut intereſſent ex ipſis de facto aliqui electionibus atque ordinationibus hujuſmodi, veluti Heraclae, Dionyſii, Maximi, Theonae, Petri, Achillae, Alexandri patriarcharum, ſeu eorum nonnullorum, nihilominus ante mutationem inſtituti quae ſub Alexandro accidit, jus ad illos attinuiſſe nullum. Etiam forte legitur in codice vetuſtiori جاريا الي ايـــام الاسكندرس *Uſque in tempora ferme Alexandri* (ut obſervavimus ſupra, numero 13.) quoniam uſus aliquis praecedens, qui contrarium ullatenus ſimularet, juris ipſius ſeu inſtituti veteris mutationem, ut fieri ac dici amat, induxiſſe etiam ante Alexandrum videretur. Quod vero ad tempus attinet, quo nullus ibi praeter patriarcham epiſcopus; certe & in ſcholaſticis ſunt, qui ex diſpenſativa neceſſitate, tametſi non ex dignitate officii (ut ipſi loquuntur) presbyteris epiſcopum ſeu archiepiſcopum adeoque patriarcham conſecrare licere volunt; unde ait Guillermus Antiſiodorenſis (in lib. IV. Sent. cap. de Sacramento in quo confertur gratia) *Si non eſſent in mundo niſi tantum tres ſimplices ſacerdotes, oporteret quod aliquis eorum conſecraret alium in epiſcopum & alium in archiepiſcopum,* Conſulas, ſi placet, quae habet Thomas ab Argentina in Sent. IV. Diſt. XXV. Quaeſt. I. Art. I. de Pontifice Romano ab epiſcopo Hoſtienſi conſecrando, & Antonium de Roſellis in Monarchiae parte IV. cap. XVIII.

21.

Ne patriarcha Alexandrinus papa vocitaretur.] Codex vetuſtior فاما قولهم لم يسمي *Sed vero dixit* ſeu *in mandatis dedit eis ne patriarcha*, &c. Paulo poſt hic habetur, tempore Heraclae patriarchae, nomen papae, pro eo quod eſt avus, tributum eſſe patriarchae Alexandrino, eo quod epiſcopi, qui ibi ſcilicet paulo ante ſub Demetrio coeperant, patres dicti ſunt, quo nomine patriarchae ibi ante vocati. Et ſcimus, ex ſuperius obiter allatis de nomine patriarchae, hoc ipſum pro eo quod eſt ſimpliciter pater ſubinde ſumptum. Quoniam igitur jam poſt Demetrii, qui Heraclae proximus deceſſor erat, tempora, epiſcopi locum tenebant, iique jam ſatis numeroſi, intermedium, patres item dicti, ideo voluit populus AEgyptiacus, qui Chriſto nomen dederant, ſupremum ſeu patriarcham Avum nuncupari. Eutychius noſter alibi; وفي ايامه كان يسمي بطريك الاسكندريه بابا اي الجد

Et

Et tempore ejus vocabatur patriarcha Alexandrinus papa, id eſt, avus. De Heracla loquitur, in ſua patriarcharum ſerie. Sic nempe in codice Alepenſi. Sed eo in loco deeſt hoc in Antiocheno. Occurrit quidem in Athanaſii epiſtola de ſynodis Arimini & Seleuciae, epiſtola a presbyteris Alexandrinis inſcripta Μακαρίῳ πάπα ἐπισκόπῳ ἡμῶν Ἀλεξάνδρῳ, *Beato papae, epiſcopo noſtro Alexandro*, qui ipſe eſt quem nomen hoc ſibi ſucceſſoribuſve ſuis dari noluiſſe ſcribit hic Eutychius. Alibi etiam dictus eſt ille ὁ πάπας Ἀλέξανδρος, *Alexander papa*, ab eodem Athanaſio, qui ei ſucceſſor fuit proximus, uti & dictus eſt ipſe Athanaſius tum a Conſtantio tum in epiſtolis Arſenii epiſcopi Hypſelitarum, & Iſchyrae, alibique, ut videre eſt in Athanaſii Apologia II. ad Conſtantium. Palam eſt etiam epiſcopos alios non raro ſeculis in vetuſtioribus, papae nomine dictos. Id ſcimus ex Cypriano, Hieronymo, aliis inferioris multo aevi. Etiam Anſelmus Cantuarienſis archiepiſcopus, cum pallium ab Urbano XI. pontifice Romano ante annos amplius quingentos reciperet, ab eo vocatus eſt *Papa alterius orbis*, quod legitur apud Gervaſium Dorobernienſem monachum in libro MS. quem ſub titulo *Imaginationis, contra Robertum Abbatem S. Auguſtini*, annis abhinc amplius quadringentis compoſuit. Sed vero, ut in aliis factum eſt, ita nomen illud papae ex origine patribus aliis ſeu epiſcopis commune, pontifici Romano velut proprium media aſſignavit antiquitas, ejuſque ad nos ſequaces; non aliter atque imperatoris nomen, aeque ex origine aliis commune, velut proprium Caeſaribus donatum. Et quicquid olim ex ſe ſimpliciter ſignificaret Arabibus بابا ſeu بب (quorum utrumque papa eis denotatur) habitum certe videtur nonnullis velut id quo dignitas & majeſtas ſuprema, idque ex ipſa vocabuli vi, in eo qui jam ſic dictus, utcunque innuatur. Geographus Nubienſis parte II. Climatis V.

وفي مدينة رومة قصر الملك
المسمى البابة وليس فوق البابة في
القدر والملوك دونه

Et in urbe Roma ſunt aedes regis, papae vocati. Nec eſt ſupra papam ſuperioritas in dignitate, & reges ſunt inferiores ipſo. Loquitur nimirum ex eorum ſcitis, qui ſive ignavia admirtunt, ſive ambitione, ſive aſſentatione aliterve volunt principum ac rerumpublicarum etiam ſuis in territoriis imperia eccleſiaſticis pontificis Romani juſſis eſſe inferiora. Turcae eum appellitant *Rumbeg* & *Rum ſchab*, *Romae* ſeu *Romanorum* (quo nomine quinam apud Orientales veniant, pluribus oſtenditur infra numero 28.) *dominum, principem*, ſeu *regem*, ut in Onomaſtico monet Leunclavius. Sed vero rationem nominis papae videmus in his quae hic habet Eutychius ita traditam, perinde ac ſi non patrem, ut vulgo accipitur, ſed avum deſignaret. Id quidem certum eſt, πάππας Graecis veteribus, patrem ſignificaſſe, unde παππίζειν etiam habent pro eo quod eſt *patrem eo nomine alloqui*, aut πατέρα καλεῖν, ut ait Heſychius, cui item dicitur Pappas, πατρὸς ὑποκόρισμα, *patris diminutivum.* Quinetiam Etymologici magni autor, *Pappias*, inquit, παρὰ τὸ πάππα ὃ σημαίνει τῇ τῶν Ῥωμαίων φωνῇ, τὸ πατέρα, *Fit a papa, quod lingua Romanorum ſignificat patrem.* De Pappia loquitur, qui in officiis Auguſtalibus Orientis apud Codinum. Videſis plura apud Joannem Meurſium in Gloſſario, verbis Παππίας, & πρωτοπαππᾶς. Etiam λιτὸς παπᾶς *ſimplex papa* pro lectore, qui diacono inferior eſt, uſurpatur in Conſtitutione Iſaacii Comneni imperatoris in Theodori Balſamonis Commentario ad Photii Nomocanonis tit. I. de Fide cap. XXXIII. Caeterum ut filiorum nomine nepotes, ita parentum, etiam & patrum vocabulo majores, qui patribus, qua genitores proximi ea voce indicantur, ſuperiores ſunt, ſubinde venire docemur a juriſconſultis, aliiſque ſcriptoribus; quicquid in adverſum fruſtra nititur Valla in Elegantiis. Etiam in linguam Romanam receptum videtur τὸ *pappus*, ab eadem origine pro avo. Ita enim apud Auſonium illud ſignificare apertum eſt, in Protreptico ad Nepotem, ſeu Idyllio IV.

-------- pappos aviaſque trementes,
Anteferunt patribus ſeri nova cura nepotes.

Ex Graeco igitur aut Latino, aut utroque ſermone nomen illud Alexandriae uſurpatum (quicquid ſimpliciter ex ſeipſo primitus ſignificaret) quoties contra diſtinctum haberet patris vocem, pro avo, juxta Eutychium, ſumebatur. Res vero coepit Heraclae patriarchae tempore, cauſa ab eo oſtenſa. Certe & Dionyſius, proximus Heraclae ſucceſſor, hoc de eo nomen expreſſim uſurpat in Epiſtola ad Philemonem apud Euſebium lib. VII. cap. VI. & Nicephorum lib. VI. cap. IX. Canonem iſtum, inquit, accepi παρὰ τοῦ μακαρίου πάπα ἡμῶν Ἡρακλᾶ, *A beato papa noſtro Heracla.* Quicquid autem petierit Alexander, de hujus nominis apud Alexandrinos AEgyptioſque abolitione, certe tum Athanaſius ejus ſucceſſor proximus aliique ſic poſtea dicti etiam in AEgypto. Et Joannes patriarcha ibi, in lemmate epitaphii ſui a Sophronio patriarcha Conſtantinopolitano conſcripti vocatur Πάππας Ἀλεξανδρείας, *Papa Alexandriae*, in Anthologia Epigrammatum lib. III. cap. VI. Legitur autem apud Nicephorum Calliſtum, nomen hoc Cyrillum patriarcham Alexandrinum accepiſſe a Caeleſtino pontifice Romano (cum locum ſuum Cyrillum in ſynodo Epheſina tenere abſens voluit) atque ad ſucceſſores tranſmiſiſſe. De nominis papae originibus aliis, praeter magis obvios, qui non ſunt pauci, ſcriptores, conſulas Baronium in Martyrologio Januarii X. & juriſconſultum celebrem Joannem Coraſium Miſcellaneorum lib. V. cap. XV.

22.

Nullus erat in provinciis AEgypti epiſcopus.] Alibi item in patriarcharum ſerie Eutychius, ubi de Demetrio;

وهو أول بطريرك اصلح
الاساقفة في عمل مصر

Et is primus erat

tat patriarcha, qui epiſcopos inſtituit in provinciis AEgypti. Et notiſſimae ſunt ex hiſtoriis eccleſiaſticis ingentes tunc temporis inter Origenem & patriarcham hunc ſimultates (quas tamen nec omnino memorat noſter) unde etiam graves inter Demetrium hunc & Alexandrum Hieroſolymorum & Theoctiſtum Caeſareae epiſcopos diſſenſiones tunc natae. Ut autem ille ſummus Origenis adverſarius tres ſibi, proculdubio velut auxiliarios, epiſcopos, ita ſucceſſor ejus Heraclas primarius Origenis diſcipulus viginti ſibi etiam inſtituit. Et crevit dein haud parum numerus. Nam centum aut circiter fuere in AEgypto epiſcopi ante concilii Nicaeni tempora, ut expreſſim acta Metrophanis & Alexandri teſtantur. Jam vero ex patriarchali illo jure veteri, quod ſine epiſcopis per totius AEgypti provincias tamdiu, id eſt, per annos amplius centum, ſolum obtinuerat, atque ex ſera ibi epiſcoporum, eaque haud parum ex patriarchae arbitrio, inſtitutione, quam hic narrat Eutychius, eliciendae videntur jurium illorum ſingularium & praerogativarum, quibus ante alios in Chriſtiano orbe primates ac patriarchas, Alexandrinus gaviſus eſt, origines. Veluti juris, per univerſam ſaltem AEgyptum, metropolitici (quod ſcimus ex Epiphanio Haereſi LXIX. & Syneſio Epiſt. LXVII. & LXXVI. aliunde) atque aliorum perinſignium, de quibus ſuſius Carolus a S. Paulo in Geographia Sacra pag. 271. & ſequentibus. Caeteris enim in locis, epiſcopi aliter atque aliter diu ante Demetrium (qui primus in AEgypto fit ab Eutychio epiſcoporum autor, ſub annum Chriſti 280) ſparſim conſtituti, jura ſibi ex uſu diutino ac ſubinde invicem diſcrepantia nacti, ea etiam nec ampliora nec fere alia ex ſeculis priſtinis retinuere, poſtquam ex ſynodi Nicaenae primae autoritate, atque ad civilis adminiſtrationis formulam, ſtabilita eſt gubernatio eccleſiaſtica. Atque uti hi ſua ac qualia variatim & diſſimiliter inoleverant; ita patriarcha Alexandrinus dein ſua, ſemper ſibi ſimilia; quae fuere quidem, ut ex recentiori tum inſtituto tum uſu, ſi epiſcopos ſpectes, pro arbitrio patriarchae tunc pridem inſtitutos, ita ex origine veterrima, ſi eccleſiae illius ſpectes initia. Unde fiebat demum, ut is ipſe etiam ibi retineret τὴν ἐκκλησιαστικῶν διοίκησιν, *rerum eccleſiaſticarum adminiſtrationem* ſingularem & ſibi peculiarem (quod legitur apud Epiphanium loco citato) alia item in aliis patriarchatibus non reperta. Sed vero occurrunt, quae epiſcoporum origini in AEgypto ab Eutychio traditae nimis refragari videantur. Nicephorus Calliſtus lib. II. cap. XLIII. ſcribit Marcum evangeliſtam etiam & epiſcopos in Cyrene & Pentapoli ordinaſſe, cui & conſona ſunt Graecorum Synaxaria. Vetus item Marci vita; *Pentapolim pergit*, &c. *& ordinans epiſcopos per regiones illas & clericos iterum Alexandriam venit.* Hanc ſequitur Alfricus archiepiſcopus Cantuarienſis, in Sanctorum viris. Hrabanus item Maurus in Martyrologio VII. Kal. Maii, de Marco; *Ordinaverat pro ſe Alexandriae epiſcopum Annianum, aliis quoque longe lateque eccleſiis epiſcopos, presbyteros & diaconos dederat.* Totidemque ferme verbis de eo uſus eſt in Martyrologio Notkerus. Sed in hiſce, tametſi ſcriptoribus fidem des (quod puto non ita pronius feceris) nihil habent quod in AEgypto extra Pentapolin epiſcopos eum conſtituiſſe evincat. Maximi autem in adverſum forſan videatur momenti hic, quod habetur in Hadriani Caeſaris Epiſtola ad Servianum Conſulem, de AEgyptiorum moribus: *AEgyptum*, inquit, *quam mihi laudabas, totam didici levem, pendulam & ad omnia famae momenta volitantem. Illi qui Serapin colunt, Chriſtiani ſunt; & devoti ſunt Serapi, qui ſe Chriſti epiſcopos dicunt.* Sic apud Vopiſcum in Vita Saturnini. Itaque in AEgypto fuere, qui Chriſti epiſcopos ſe dixere, tempore Hadriani Caeſaris, qui plurimis annis Demetrio, cui epiſcoporum ibi ab Eutychio initia tribuuntur, antiquior eſt. Sane dubium non videtur, quin tum patriarchae ibi dicti Chriſti epiſcopi, tum, ex nominis communione priſca, ipſi presbyteri. Nec tam de epiſcopis quam de eis, qui ſe epiſcopos ibi dixere, loquitur Hadrianus. Neque autem hinc ſequitur epiſcopum ibi fuiſſe tunc aliquem, praeter patriarcham, alium, qua epiſcopi nomen aut dignitas presbyteri nomine ſuperius habitum aut ab eo diverſum. Explicato in ante dictis loco illo Hieronymi in Epiſtola ad Evagrium (in quantum ſcilicet Eutychio noſtro fides eadem de re loquenti fuerit habenda) advertendum reſtat, id quod ſtatim ibi ſubjicit Hieronymus: *Quid enim facit, excepta ordinatione, epiſcopus, quod presbyter non faciat?* Quod ad Hieronymi ſeculum alioſve presbyteros non ad Alexandrinos, quamdiu viguit mos ille, quo presbyteri ipſi tum ordinando alios, ſibi collegas adſciſcebant, tum patriarcham creabant, attinere ex Eutychii mente palam eſt. Neque aliter ordinationis exceptio ibi locum habere potuit, uti & viris doctiſſimis eſt obſervatum. Vide Walonem Meſſalinum cap. II. pag. 117.

23.

Ammonius dictus, religionis deſertor.] Arabicum اومانيوس quod *Ammonium* fecimus, pro Eumene etiam ſubinde uſurpatur Eutychio. Codex Antiochenus hic habet اوماتيوس *Eumathius.* Sed proximo nominis hujus loco اومانيوس *Ammonius* etiam in hoc codice vocatur. Ammonium intellige celeberrimum illum ſectae Platonicae philoſophum, Plotini ac Origenis praeceptorem, ac Canonum Evangelicorum autorem. Epiſcopum autem hunc fuiſſe alibi opinor non legimus; nec fidei deſertorem ſeu unquam apoſtatam, ſi quae de eo Porphyrius, ſcripſit excipias. Is enim Chriſtiano nomini hoſtis infenſiſſimus, ait Chriſtianum quidem eum fuiſſe, & parentibus Chriſtianis ortum. Sed quando, inquit, philoſophiae praecepta imbiberat εὐθὺς πρὸς τὴν κατὰ νόμους (ut videre eſt apud Euſebium lib. VI. cap. XIII. Nicephorum lib. V. cap. XIII. Suidam, alios) πολιτείαν μετέβαλεν *continuo*, ut Ruffinus vertit, *ad legitimum vitae ſe contulit curſum*; ſeu ut interpres recentior, *a Chriſtianiſmo ad vitae rationem, quae humanis legibus gubernatur, ſe tranſtulit.* Nam & ipſe Euſebius palam intelligit

git Porphyrium, quaſi dixiſſet Ammonium ὅτι ἐπὶ τὸν ἐθνικὸν τρόπον ἐκπεσεῖν, *ad morem Graecorum ſeu Paganorum relapſum eſſe.* Certe non ita diſſonus eſt Porphyrius noſtro. Sed impugnat hac de re eum Euſebius, aſſeritque permanſiſſe τὰ τῆς ἐνθέου φιλοσοφίας ἀκέραια καὶ ἀδιάπτωτα καὶ μέχρις ἐσχάτης τοῦ βίου τελευτῆς, *Divinae philoſophiae ſincera ac firma praecepta uſque ad extremum vitae*, quod de Chriſtianiſmo ſumendum, ut expreſſim in Catalogo Hieronymi ſumitur. Unde Ruffinus; *Ammonius fidem Chriſti, quod etiam inter philoſophica ſtudia integram illibatamque ſervaverit, quoad uſque ultimum vitae ſpiritum exhalaret. Teſtes ſunt libri ejus*, &c. Vide Baronium tom. II. anno Chriſti 234. n. 4. Et rationes unde perpetua aſſeritur ei conſtantia, perpende. Certe fieri quibat primo id quod ſcripſit Porphyrius (qui & facillime ſcire quod ſcripſit potuit) juxta ac etiam noſter vult. Et dein Ammonium Chriſtianiſmi tenaciſſimum uſque ad exitum manſiſſe, ut Euſebius ejuſque ſequaces contendunt. Vide de Ammonio opinor hoc, Hieroclem περὶ προνοίας in Photii Myrobyblo codice 251. & Dionyſii Alexandrini ad eum Euphranorem epiſtolae fragmentum apud Athanaſium, tractatu de Sententia Dionyſii contra Arianos.

24.

Inter ſe dixere.] Codex Antiochenus; فقال

بعضهم لبعض اذا كنا نحن نسمي الاسقف

ابا والاسقف يسمي البطريك ابا اي الجد

واما حنانيا بطريك الاسكندرية الذي

اصلحه مرقس البشير على هذا الكرسي

بطريك اقام أثني وعشرين سنة ومات

Et dixit alter ad alterum, Nos vocitamus epiſcopos abba ſeu patres, & epiſcopi vocant patriarcham abba, id eſt, avum (manifeſta eſt librarii incuria, qua praetermittuntur, quae, ut in recentiori codice unde haec deſcripſimus, interſerenda fuere poſt *patriarcham abba*) *Poſtquam autem Hananias patriarcha Alexandrinus, quem in hac ſede ordinavit Marcus evangeliſta ſederat annos 22. mortuus eſt.*

25.

Et profectus eſt Marcus evangeliſta in Barcam] Barca Pentapoleos, Libyae regionis, urbs eſt, aut olim fuit, Ptolemais item dicta. Vide praeter Geographos obvios, Nubienſem Geographiam part. III. clim. III. & vitam Marci evangeliſtae a Petro Kirſtenio Arabice editam pag. 34. ubi Barca Pentapoleos urbs numeratur, ut Marci patriarchatus longe diffuſiſſimi, a Petro, quod vult vitae illius autor, conſtituti pars. Etiam Zephyrus Barcae, in provincia Libyae, epiſcopus occurrit in nominibus Nicaenae ſynodo primae ſubjectis. A Barca Alexandriam in geographo Arabe, numerantur 550 milliaria. Sed latius hic videtur ſumi Barca, & pro regionibus Africanis AEgypto ab occidente conterminis. Anna apud Virgilium ad Didonem Carthaginienſem, populos eam circumcingentes indicans;

Hinc deſerta ſiti regio, lateque furentes
Barcaei ——

Certe noſter de Alexandria & Barca inferius loquitur, veluti nominibus quibus ſatis indicaretur regionum, quibus Marcus praedicavit, univerſitas. In Commentario Haly Aben Rodan in Ptolemaei Quadripartiti librum ſecundum: *AEgyptus inferior* (ſic dicta Ptolemaeo) appellatur *terra de Barca uſque ad Aquidina.* Quid Aquidina ibi ſignificet ulterius diſquirere, niſi Arabica Haly haberemus, ut ita de vera conſtaret lectione, fruſtraneum eſt. Et nomina locorum pleraque etiam in verſione Ptolemaei, cui commentarius ille inſervit, ſunt depravatiſſima, nec aliter ferme quam ſi aut interpres, aut librarius, aut typographus ſola verborum portenta ſubſtituere certaſſet.

26.

Et tempore Neronis Caeſaris ſcripſit Petrus, apoſtolorum princeps, Evangelium Marci.] Vulgo autem ſub Claudio, ejuſque anno 3. aut 4. collocatur ſcriptio Evangelii Marci. Vide Baronium tom. I. anno Chriſti 45. §. 29. & 30. Certe & Arabica ſunt teſtimonia, illud ſcriptum, anno 4. Claudii, ſeu duodecimo ab aſcenſu Domini. Sic ſubſcribitur Evangelio huic Arabico editionis Erpenianae; cui conſona eſt vita Marci Arabica apud P. Kirſtenium, uti & volumen MS. quatuor Evangeliorum Coptice ſcriptum & Arabice declaratum, cujus meminit V. cl. Petrus Gaſſendius in Vita nobiliſſimi viri dudum defuncti, Nicolai Peireskii, lib. V. pag. 298. Vide Irenaeum lib. III. cap. I. Sed tam Petri quam Marci dici Evangelium hoc, novum non eſt. Non ſolum autem tempore Neronis, ſed anno ejuſdem primo, neceſſe eſt, ut vellet noſter Evangelium hoc ſcriptum eſſe, quod palam eſt ex eis quae infra habet de exitu tum Petri tum Marci eodem in anno. Vide infra num. 36.

27.

Apoſtolorum princeps.] Pro apoſtolis uſurpatur hic, uti ſaepius alibi apud Eutychium, nomen illud الحواريين *Elchawarin*, quod in Actis Apoſtolorum Arabice paſſim pro eis legitur. Solenne eſt Mahumedanis eadem eos voce denotare. Etiam & ipſi Mahumedi in Alcorano; ut videre eſt in Azoaris 3. 5. & 61. Arabice. Loca autem in Latina ſeu Retinenſis verſione reſpondentia, ſunt Azoaris 5. 13. & 71. ubi ſubſtituitur *viri albis veſtibus*, ſeu *albis induti*, apoſtolorum vocabulo praetermiſſo, quos ibi ſignificari expreſſim docent theologi Mahumedani. Et ſic Mahumedes Iben Achmed in perpetuis ad Alcoranum commentariolis; qui eos ita dictos vult

vult a حور quod *albedinem* interpretatur, ſeu ut volunt alii, a canitie cui ejuſmodi color. Sed de nomine hoc conſulas etiam ſi placet virum eximium Ludovicum de Dieu in Acta Apoſt. cap. I. 26. praeter Joſephum Scaligerum lib. VII. de Emendatione Temporum, pag. 638.

28.

Lingua Romana in urbe Romae.] Latine ſcilicet. Unde & hiſtoricus Mahumedanus, Abu Walid Mahumed Ben Shecina MS. ut Matthaeum Ebraice (ita etiam credunt alii) & Lucam & Joannem باليونانيه id eſt, *Graece*, ſic Marcum ait ſcripſiſſe بالروميه *Lingua Romana* ſeu *Latina*. Sic Eutychium verto; tametſi vocabulum روميه quod ex Latinorum ſono pro *Romana* Arabibus adhibetur, etiam pro Graeca non raro uſurpetur lingua; quemadmodum الروم *Rom* tum pro *Romania*, quo nomine venit non ſolum Graecia & Europaea & Aſiatica, tum pro omni eo quod imperium orientale vocitatur. Certe eadem notione 'Ρωμανία *Romania* non raro occurrit apud Graecos recentiores; ut in Choſrois epiſtola de Cruce aurea apud Evagrium lib. VI. cap. XX. Theophilactam Simocattam lib. V. cap. XIII. Theorianum in Legatione ad Armenios, alibi. Oſtenderat Theoriano Catholicus Armeniorum, Joannis deceſſoris ſui opus contra Monophyſitas ſcriptum, ſed lingua Armenica. Theorianus igitur, *Obſecro*, inquit, *eximiam ſanctitatem tuam, ut hic liber deſcribatur ac mihi tradatur*, ἵνα ἐξελληνισθεῖσαν ἐν 'Ρωμανίᾳ ἔχοιμεν αὐτήν, *ut Graecum factum habere eum in Romania poſſimus*; ubi in margine recte adnotavit Leunclavius (quem & ſequitur Joannes Meurſius in Gloſſario, & Jacobus Pontanus in dictum Simocattae locum, & ad Cantacuzeni Hiſtoriae lib. I. cap. I.) *ſic adpellabant imperium orientale.* Ejuſmodi vocabuli uſus eſt non infrequens tum in hiſtoria Hieroſolymitana, tum apud Landulphum Sagacem, qui ex Theophanis Graeco (qui nondum editus) ſua plerumque ſed barbare ſatis tranſtulit. Et ſaepe etiam, ut *Romania* apud eum pro Orientalis imperii regionibus, maxime Aſiaticis, adeoque pro veteri Graecia illa ac conterminis aliquot terris, uſurpatur, ita incolae ipſi *Romani* dicti; quemadmodum & Graecis editis, ut Procopio, Zonarae, Cedreno, aliis 'Ρωμαῖοι; quos interpretes nonnulli, diſcriminis cauſa, *Romaeos* potius vocant, quam *Romanos*. Sic Raphael Volaterranus in verſione Perſicorum Procopii: *Monendum* (in epiſtola ad editionem inquit) *cenſui, quod a Romanis Romaeos diduxi, quo Graeci vocabulo Romanos Latinoſque ante Conſtantinum vocabant. Poſtea vero in antiqua nominis & imperii poſſeſſione perſeverantes, Romaeos* (ſcilicet 'Ρωμαίους, qua ipſa voce Graeci Romanos etiam veteres appellitant) *ſe item dici contenderunt.* Nata autem eſt haec appellatio ex *Novae Romae* nomine (quod nemo neſcit) Conſtantinopoli inditae, unde demum & quotquot imperio, quod illic ſedes habebat, ſubditi eſſent, 'Ρωμαῖοι ſeu *Romaei* item dicti. Quo item fiebat, ut Romani ipſi veteres, ne non ſatis nomine ab Orientalibus diſtinguerentur, Graece ſubinde in Baſilicis 'Ρωμανοὶ *Romani* (retento ipſo Latino vocabulo) appellarentur, uti & videre eſt in gloſſis veteribus verborum juris. Conſonus eſt hiſce Simon Portius in Lexico Graecobarbaro, ubi pro eo quod eſt Ἕλλην, Γραικὸς, Ἑλληνιστί, Ἑλληνικῶς & Ἑλληνικὸς Graecis veteribus, uſurpari docet a recentioribus Graecis (quos 'Ρωμαϊκὰ ſeu Romane loqui aiunt ipſi) 'Ρωμαῖος, 'Ρωμηὸς, 'Ρωμαϊκὰ & 'Ρωμαϊκός. Simili ferme modo, ante ſecula aliquot, occidentales, veluti tam Galli, Britanni, Hiſpani, Germani, aliique, quam Itali, (ut, quod nemo neſcit, eccleſia occidentalis *Latina*) *Latini* tum a ſeipſis tum a ſcriptoribus orientalibus dicti, quemadmodum etiam ab his *Franci*. Adeo ut, ſicut orientales *Romaeorum* nomen a veteris Romae nomine in novam, quae ſedes imperii erat, traducto, uti oſtenſum eſt, ſortiti ſunt, ita occidentales a Latio ſeu Latinis (qua cum Romanis in occidente confundi illa vox ſolet) quorum imperio, aut civili aut eccleſiaſtico variatim parere ſe tunc ſinebant omnes, dicerentur Latini; etiam apud ſeipſos. Quid enim aliud ſignificat illud Rogerii Baconis noſtratis, ſuo in aevo doctiſſimi (qui ante annos 350. aut circiter ſcripſit; id eſt ſub Edwardo rege noſtro primo) in Specula Mathematica? *Manifeſtum*, inquit, *quod multae praeclarae radices ſapientiae dependent ex poteſtate linguarum, per quas eſt introitus in ſapientiam Latinorum.* Et de Matheſis ſtudio paulo poſt: *Harum ſcientiarum porta & clavis eſt mathematica, quam ſancti a principio mundi invenerunt, ut oſtendam, & quae ſemper fuit in uſu omnium ſanctorum & ſapientum, prae omnibus aliis ſcientiis. Cujus negligentia jam per triginta vel quadraginta annos deſtruxit totum ſtudium Latinorum.* Et poſtea ibidem, de ſociali logices & muſicae & poeticae fine agens: *Et haec omnia*, ait, *ſunt ſecundum ſententiam Alpharabii in libro de Scientiis; & patet ſimiliter per Ariſtotelem & Averroem in libris ſuis* (de Poetica ſcilicet) *licet Latini horum uſum non habeant.* Et Willielmus, natione Anglus, dicitur *primus Latinorum Tyrenſium archiepiſcopus poſt liberationem urbis*, apud alterum illum ejuſdem nominis in Hiſtoriae lib. XIV. cap. XI. Sic *Latinorum* vocabulo plane Chriſtianos occidentales univerſos innuerunt. Atque hos hac voce contra diſtingui voluere & hi & alii ſcriptores tum a Graecis tum ab Arabibus, quorum ſtudia in Hiſpania auſtraliori atque in Africa ſeptentrionaliori & tunc temporis erant, & diu ante fuerant florentiſſima, eaque ſummo habita in pretio. Nam & ſcientiae liberales riteque inſtitutae, diu ante vocari ſolebant a noſtris *ſtudia Arabum* & *Arabica ſtudia*, veluti denominata a gente ac locis ubi tunc ſolum ſerio colebantur. Id etiam liquet ex praefatione Adelardi monachi Bathonienſis, Athelardi item dicti, in Quaeſtiones ſuas naturales, quas ex Arabum ſcholis redux in Angliam conſcripſit. Hac de re item conſulas Guilielmum Malmesburienſem de Geſtis Regum lib. II. cap. X. Floruit ante quingentos

gentos Athelardus ille abhinc annos (Henrico primo in Anglia regnante) & primus Euclidis Elementa Geometrica Latine vertit, ſed ex Arabico (quorum exemplar MS. penes me habeo) uti & alia mathematica. Nam ſeculis in illis, ut & diu poſt, non ex Graeco fonte, ſed ex Arabicis verſionibus, Latine, ſed barbare nimis redditis, Platonis ac Ariſtotelis pleraque, Ptolemaeum item, Hippocratem, Galenum, Euclidem, id genus alios habebant academici occidentales. Et Avicennas tandem, Averroes, Alfarabios verſos, nec vero Themiſtios, Philoponos, Alexandros, Simplicios omnino legebant; quos nec habuere, uti nec alios ferme autores Graecos, antequam, poſt captam a Mahumede ſecundo Conſtantinopolim anno Chriſti 1453, Graeci aliquot ſcientiores eorum exemplaria, in Italiam, Galliam ac Germaniam profugi, ſecum aſportabant. Latine autem verſi erant libri illi Arabici, in academicorum gratiam, ſub Lothario Saxone & Frederico AEnobarbo circa annum 1140. Quo tempore Alcoranus in Hiſpania, primo item Latine redditus eſt; a Roberto nempe Retenenſi Anglo & Hermanno Dalmata, qua de re videſis Petrum Cluniacenſem in Bibliotheca Cluniac. pag. 1010. & Balaeum Cent. II. Script. LXXX. Inter eos vero qui codices ante dictos Graecos Arabice transtulerant, adeoque primi in academias tulere Arabicas, primas tenuit Chanin Ibn Iſaac, Ebraeus, ac medicus; ſi fides hiſtorico MS. Mahumedano Abu Walid Mahumed Ben Schecina. Verba ejus ſunt:

وتوفي حنين ابن اسحق العبادي الطبيب
وهو الذي نقل كتب الحكمة اليونانية
الي العربية وعرب كتاب اقليدس المجسطي

Et mortuus eſt Chanin Ibn Iſaac Ebraeus, medicus; is ſcilicet qui tranſtulit ſapientiam ſeu *philoſophiam Graecam in linguam Arabicam, & Euclidem* (quem tranſtuliſſe aiunt Maronitae Abu Zeid Ben Honain) *etiam explicavit, & Almageſtum*, ſeu Ptolemaei libros Magnae Conſtructionis. De anno Hegirae loquitur 256; qui anno ſalutis reſpondet 870, Chalipha in AEgypto Achmede Ben Tolon. Et Chanin hunc memorat, ut Galeni operum aliquot interpretem, etiam Eutychius noſter ubi de Hippocrate verba facit. Forte ejuſdem innuit verſiones Abraham Zacuthius in *Sepher Juchaſin* fol. 146. b. licet ſub Chaliphatum Mamonis, qui e vivis exiit anno Chriſti 832. collocet. Tunc ait הועתקו ספרים רבים מלשון יוני אל לשון הערב, *tranſlati ſunt libri multi ex ſermone Graeco in Arabicum.* Qua de re vide item Claudium Salmaſium in praefatione ad Cebetis Tabulam. Conſcripſit autem Bibliothecam Arabicam Ibn Nadir, quae continet catalogum librorum philoſophicorum, mathematicorum & medicorum, qui primis CCCC annis Hegirae (id eſt ante ſexcentos aut circiter annos jam elapſos) ab Arabibus compoſiti fuerunt vel verſi; cujus pars ſeptima habetur MS. in bibliotheca Lugduno-Barava. Sed hoc obiter. Nomen autem *Latinorum* ab orientalibus ſeu Byzantinae hiſtoriae autoribus, occidentalibus tributum ex eorum ſcriptis paſſim liquet, maxime apud Annam Comnenam, cui in Alexiados octavo Διάλεκτος Λατινικὴ *Dialectus* ſeu *lingua Latina* pro qualicunque ſive Gallica, ſive Italica, ſive Anglica, aliave ab occidentalibus uſurpata ſumitur. In callem tandem redeo. Quod ad τὸ روم ſeu *Romaniae* aut *Romanorum* nominis uſum apud Arabas attinet; Eutychius noſter de diviſione imperii inter Maximianum & Maxentium, inquit, وملك مكسيميانوس الذي يسما

غولاريوس المشرق والشام والروم ☼
وملك مكسنتيوس مدينة رومية ونحوها

Et imperavit Maximianus, dictus item Galerius, in Oriente, & Syria, & Romania, ſeu *Rom* (id eſt, Graecia Aſiatica ſeu imperii orientalis regionibus) *& imperavit Maxentius in urbe Roma, & regionibus ad illam ſpectantibus.* Alibi item ait Eutychius noſter Baſilium fuiſſe epiſcopum Caeſareae, in regione Cappadocum, التي بارض الروم *quae eſt in terra Romaniae*, ſeu *Romana.* Ejuſmodi occurrunt penes eum ſimili ſenſu non pauca. Inde eſt quod in libello Ariſtotelis falſo dicto, de Cauſis proprietatum elementorum, ex Arabico, ut palam eſt, verſo, *terra Romanorum* aperte uſurpetur pro tractu maritimo quae AEgypto praejacet. Et, cum ſubinde in Latina verſione ex Arabica Ariſtotelis Metaphyſices, interſeratur *in Graeco allum*, & *in Graeco ablatio*, pro eo quod eſt, exemplar Graecum, unde Arabica ſumpta, ibi mutilum fuiſſe; in lib.V. cap. II. eadem notione legitur *ablatio in Romano.* Frequens ſatis eſt ſimilis nominis uſus apud Georgium Elmacinum, Nubienſis Geographiae autorem, ſcriptores alios Arabum. Qua de re diu etiam eſt quod monuit doctiſſimus Leunclavius in Pandectis Turcicis & Onomaſtico ad hiſtoriam Muſulmanam. Etiam nuncupari memini ab Achmed Ben Magad, in Compendio ſuo Aſtronomico ſimul & Nautico MS. Alexandrum magnum الاسكندر ذو القرنين الرومي *Alexandrum Bicornem, Romanum.* Scriptor eſt is Mahumedanus ſeculi ſuperioris; qui & rationem reddit nominis τοῦ *D'ulkernajin* ſeu *Bicornis* (qua voce Alexander tam in Alcorano quam in aliis ſcriptis Arabicis inſigniri ſolet) لانه inquit,

ملك الدنيا من قرن المشرق الي قرن المغرب

Orbis totius rex erat a cornu, ſeu *plaga orientali, uſque in cornu* ſeu *plagam occidentalem.* Sed ea de re vide Joſephum Scaligerum de Emendatione Temporum lib. II. pag. 92. & lib.V. pag. 400. Jacobum Chriſtmannum in Alfraganum, & Athanaſium Kircherum in Prodromo Copto cap. III. pag. 80. Quin vero & pro Chriſtianorum terris الروم ſeu *Romania*, & pro Chriſtianis *Romani* ſubinde Arabibus adhibetur. Unde

de Geographus Nubienſis habet افرنج الروم *Franci Romani* pro Romanis ſeu Chriſtianis plagae occidentalis ſive Europaeae, ut legitur parte V. Climatis tertii. Dum haec cogito, libentius quidem vellem id quod Marci Evangelio Arabico in editione ſubjicitur Erpeniana aliter intelligere, atque vir doctiſſimus & mihi plurimum colendus vertit. Verba ſunt de Marco: وكان كتبها بالرومي الفرنجي بمدينة رومية Nonne ſic vertenda? *Et ſcripſit illud lingua Romana, quae Francorum eſt*, ſeu *occidentalis*, id eſt, *Latina, in urbe Roma*. De ditione Romana occidentali capit ille vir eximius. Et videſis Kirſtenium pag. 36. Certe reliquorum cuilibet Evangeliorum ſubjungitur in Arabica editione illa, qua lingua conſcripſerint. Atque ut باليوناني *Graece* denotat in eis quae Lucae & Joanni ſubjiciuntur, ſic opinor بالرومي *Romane* hic ſignificat. Sed ita ut adjecto illo الفرنجي certius redderetur, linguam Latinam ſeu occidentalium Romanorum, ſic Arabibus dictorum, ibi innui, ſeu linguam qua uſi ſunt Ῥωμαῖοι, ἤγουν τῶν Φράγκων γένος, *Romani qui ſunt Francorum genus*, id eſt, occidentales; quo nomine juxta recentiorum Graecorum morem nuncupantur Romani veteres, quorum ſub imperio paſſus eſt Chriſtus, quod & videre eſt in Dictis & Interpretationibus parabolarum Sacrae Scripturae Athanaſio falſo tributis, Quaeſt. LXXVI. ut ſic ab Orientalibus diſtinguerentur. Latine autem ſcripſiſſe Marcum, teſtimonia quidem ſunt obvia, uti & Evangelium tam Petri quam ejus eſſe dictum. Vide Joannem Cantacuzenum in Apologia IV. κατὰ τοῦ Μαχμέθ, & Baronium tom. I. anno Chriſti 45. num. 31. & ſeq. & Alphonſum Ciaconium in Petro, anno Chriſti 56. Et pro Graeca lingua noſter, pauculis ut vides verbis interjectis, اليونانيه ſeu *Ionicae* vocem, uti ſolent item Orientales alii, uſurpat. Sed & ea de re vide infra numerum 30. Scilicet Iones, ab Javan, יונים Ebraeis, יוניא Syris & اليونانيين Arabibus dicti, pro Graecis univerſis uſurpari plerumque ſolent, unde & *Ionice* pro eo quod eſt Graece; tametſi Ebraei etiam ſeu Talmudici interdum pro eodem utantur voce אליניסתין *Ellenisthin*, quod plane ex Ἑλληνιστί fit; atque idem eſt quod *Helleniſtice*. In Gemara Hieroſolymitana ad tit. *Sota* cap. IV. fol. 21. ubi agitur de linguis quibus in ſacris uti fas eſſet, ad hunc modum habetur; ר' לוי בר חיתה אזל לקיסרין שמע קלון קריין שמע אלוניסתין בעא מעכבתון שמע רבי יוסי ואיפקד אמר כך אומר אני מי שאינו יודע לקרות אשורית לא יקרינה כל עיקר אלא יוצא בכל לשון שהוא יודע. Sic in utraque, tam Cracovienſi quam Veneta Talmudis Hieroſolymitani editione. Sed depravate, ut non pauca alia in utraque. Inter vertendum autem, emendatius leges. Sic ſonat. *Rabbi Levi Ben Chatha* (in loco hoc citato a Baal Aruch, dicitur בן חזותא *Ben Chazutha) cum advenit Caeſaream, atque audivit eos* (nam non קלון ſed לון id eſt, *eos* ibi legendum) *legentes lectionem Audi* (ſcilicet notiſſimam illam in Deuter. cap. VI.) *Helleniſtice, impedire eos voluit. Sed Rabbi Joſe commotus, Ego vero, inquit, dico, an qui non poteſt legere Aſſyriace ſeu Ebraice, is non omnino leget eam? Certe ſatis officium ſuum praeſtat, quacunque legerit lingua, cujus ipſe fuerit gnarus.* Nimirum erant formulae ſacrae, quibus ex Ebraeorum ſcitis uti licuit etiam lingua qualicunque utenti nota, veluti adjuratio uxoris ſuſpectae, preces, benedictio menſae, teſtium & depoſitarii juramenta, praeter lectionem hanc atque aliquot alias. Et fuere quae lingua ſancta nunquam non ex more majorum peragendae; de quibus fuſius eodem in capite. In Baal Aruch, ex Talmude Hieroſolymitano, quo autor ille uſus eſt, vocabulum illud, pro *Helleniſtice*, legitur אלנסתין, atque adjicit ille ופירושו לשון יון *interpretationem ejus eſſe linguam Ionicam* ſeu *Graecam*, cui concors eſt adnotatio Cracovienſis Talmudis illius editionis. Et videſis Joannem Buxtorſium in Lexico Chaldaico, verbo אלן. Sed vero dubitari nequit, lectionem illam *Audi* in Gemara hac ſic memoratam, ac Helleniſticam dictam, ipſam fuiſſe Graecam Deuteronomii verſionem, quae in uſu Helleniſtis, id eſt (cum de rebus Judaicis verba ſiunt) יהודיא אילין דידעין הוו יואנאית, *Judaeis illis qui Graece ſcirent*, ut diſerte a Syro redduntur Ἑλληνισταὶ *Helleniſtae* ſimpliciter dicti (in Actis Apoſtolorum cap. IX. 29.) atque eo nomine ſimplici a Gentibus ibi in Graeco palam diſcriminati.

29.

Sed attribuit illud Marco.] Codici Antiocheno verba illa deſunt.

30.

Scripſit Lucas Evangelium ſuum Graece ad virum nobilem ex ſapientibus Romanis, cui nomen Theophilus.] Antiochenus hic codex وكتب لوقا الانجيل بالرومية لرجل شريف من عظماء الروم *Et ſcripſit Lucas Evangelium lingua Romana ad virum nobilem ex magnatibus Romaniae.* De nomine Romani & Romaniae vide ſupra num. 28. Lucam autem Graece ſcripſiſſe, eſt receptiſſimum. De Theophilo ad quem ſcripſit, vide Baronium tom. I. ann. 58. num. 32.

31.

Quocum per tempus aliquod manſit.] Non legitur in codice Antiocheno.

32. *Locus*

32.

Lucas medicus vos ſalutat.] In epiſtola nempe ad Coloſſenſes cap. IV. 14. Hinc advertendum, Eutychium noſtrum verſionem Novi Foederis Arabicam aliam habuiſſe ab ea, quam editam atque ex AEgypto allatam legimus. Editus enim codex habet يقريكم السّلام لوقا الطبيب *Salutem vobis dicit Lucas medicus.* Verba ita variant, ipſiſtimo retenro ſenſu, ut etiam inde verſionum diverſitas eſſet elicienda. Sed alia ſunt apud Eutychium, quae rem reddunt manifeſtiſſimam. En tibi Evangelii Joannis initium, quod affert ille, in diſputatione quam inſerit adverſus Neſtorianos, his verbis, كما قال الانجيل في البديء لم تزل الكلمة والكلمة لم تزل عند الله ☼ والاه لم تزل الكلمة ☼ كلّ بها كوّن وبسواها لم يكن ولا واحد ممّا كان *Ut dicit Evangelium, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Univerſum per ipſum factum eſt, & ſine ipſo haud quidquam factum eſt eorum quae facta ſunt.* Quae ab edita verſione Arabica ita ſunt diverſa, ut aliam ſecutum fuiſſe Eutychium ſit certiſſimum. Exemplaria, quibus utimur, utraque idem habent, excepto quod in Antiocheno pro وبسواها pro وبغيرها & والهًا. legitur والاه

Et in utriſque deeſt, ut hic, comma ſecundum. Loca item alia ex Actis Apoſtolorum aliiſque Novi Foederis libris citat a verſione edita haud parum verbis diſcrepantia. Forte igitur uſus eſt noſter verſione Joannis epiſcopi Hiſpalenſis, qui ſub annum Chriſti 730. divinos libros lingua Arabica donabat, quod memorat Joannes Mariana de Rebus Hiſpaniae lib. VII. cap. III.

33.

Occiſus autem eſt Petrus ſub annum XXII. *poſt Dominum.*] Sub initia igitur Neronis, id eſt, tredecim circa annos ante chronologiam receptiorem, Petri martyrium collocat noſter.

34.

Atque hic primus erat patriarcha Romanus.] Petrum epiſcopum Romae fuiſſe, non magis atque Marcum Alexandriae, agnoſcit noſter. Sed ut a Marco Haoaniam, ſic a Petro Linum patriarchas eſſe, hunc Romae, illum Alexandriae, conſtitutos.

35.

Atque erat Marcus, &c. in Alexandria & Barca annis VII.] Annis ſcilicet, a Claudii anno nono, quem videre eſt in periochae hujus initio, putatis.

36.

Et anno imperii Neronis Caeſaris jam dicti primo, occiſus eſt Marcus Alexandriae.] Item Wernerus Rolewink in Faſciculo Temporum; *Beatiſſimus Chriſti evangeliſta Marcus martyrio coronatur anno Neronis primo, ut dicit Philo contemporaneus ejus apud Alexandriam AEgypti.* Certe de Marco & eccleſiae Alexandrinae initiis ſcripſiſſe Philonem illum Judaeum, teſtatur Hieronymus. Quem librum, qui quantum ſcimus ſecula ante multa periit, an vidit Wernerus? Certe undenam hoc hauſerit ille, quod adeo receptae (ut mox dicimus) chronologiae diſſonum eſt, nondum didici. Et vita ejus Arabica a Petro Kirſtenio edita cum Alexandriae fune tractum & martyrio coronatum ibi ait, anno 14. Claudii Caeſaris, qui Neronis primo eſt proximus. Etiam & menſis diem adjicit. Verba ſunt وتوفي اخر يوم من برموده من السّنة الرابعة عشر من ملك اقلوديوس قيصـــر *Et mortuus eſt die ultimo menſis Bermuda* ſeu *Parmuda, anno* 14. *Claudii Caeſaris*; id eſt, plane in fixo AEgyptiorum ſeu Coptitarum, qui tunc in uſu, anno 7. kal. Maii ſeu 25. die Aprilis Juliani, quo die tum Graecis tum Latinis feſtum Marci celebratur. Nam Barmuda ſeu Parmuda eſt menſis AEgyptiacus, ex veterum AEgyptiorum Pharmuthi natus, qui ſic Aprili reſpondet Juliano. Mire torſerunt Petrum Kirſtenium illa de obitus ejus die verba, quae adeo neutiquam intellexiſſe ſe ingenue fatetur, ut id quod eſt hic dies ultimus ſeu اخر يوم perperam ſumeret tantum pro *die altero* poſtquam fune tractus eſt Marcus, & ſignificationem τῦ برموده *Bermuda* aut *Parmuda*, menſis ſcilicet notiſſimi, inter cineres apud Avicennam ſuum (cui ut aliis رماد *ramad* millies pro cinere; unde deductum voluit) infeliciter quaereret. Martyrium ejus huic menſi tribuit tum Simeon Metaphraſtes (qui Pharmuthium vocat) tum vetus autor Anonymus Marci vitae. Sed vero Anonymus hic corrigendus eſt, ubi dies paſſionis ejuſdem pridianus ponitur *in feſtivitate noſtra paſchali, id eſt, dominico die, ſeu viceſimo die menſis Pharmuthi, quod eſt octavo kalendarum Maiarum; quo tempore eorum Serapiaca agebatur celebritas.* Legendum *viceſimo nono die*, qui VIII. kalendis Maiis ſeu 24. Aprilis Juliani in anno AEgyptiaco convenit. Serapiaca autem in kalendario Conſtantiniano dicto (quod mutilum nuper in AEgidii Bucherii commentariis in Victoris Canonem, menſibus ſcilicet Martio, Aprili, Maio, & Junio truncatum, triennio ante integrum in Dionyſii Petavii Uranologia editum eſt) ſeptimo Idus Maii ſeu 25. Aprilis tribuuntur. Quid enim aliud ſignificat nomen *Serapis* ibi jam dicto diei affixum? Sed paſſus eſt Marcus apud Anonymum illum, imperante Caio, & juxta Dorotheum

rotheum, Trajano imperante. Noſter anno paſſionem ejus collocat primo Neronis, qui ſeptennii, juxta receptiorem chronologiam, prochroniſmus eſt. Nam octavo Neronis anno obitus ejus tribui ſolet. Sed ad Arabica paulo ante citata: *Miror itaque*, inquit Petrus Kirſtenius, *unde Nicephorus* lib. II. cap. XLIII. *ſcripſerit Marcum octavo anno Neronis obiiſſe*. Palam eſt id hauſiſſe Nicephorum ex Hieronymo, qui ſic ſcribit in vita Marci, uti & Sophronio atque horum non paucis ſequacibus, atque tritiſſimis eccleſiae martyrologiis. Quin & vide Euſebium lib. II. cap. XXIII. Etiam & rituales eccleſiae Romanae libri, id ipſum quod tradunt de hoc obitus ejus anno Hieronymus & Sophronius, habent in ſolennibus lectionibus quibus celebratur Marci feſtum.

37.

Et corpus ejus igne eſt crematum.] Mortuum ibi & ſepultum aiunt Hieronymus & Sophronius, quemadmodum & Vita ejus vetus, autore Anonymo, atque hujus ſequax Alfricus archiepiſcopus Cantuarienſis. Et chlamyde coccinea circumdatum corpus ejus Alexandriae repertum ait codex antiquus Vaticanus, & Venetias olim tranſlatum; qua de re videſis Antonium Boſium in Roma Subterranea lib. I. cap. XX. & Baronium, praeter tom. I. anno Chriſti 64. tom. IX. ann. 820. num. 28. & Martyrologia in Januarii die 31. ibique ad Romanum, Baronium, & Petrum Damianum, in hiſtorico ſermone de Marco. Caeterum ſatis conſonus eſt noſtro Dorotheus epiſcopus Tyrienſis, qui Alexandriae, ait, Marcum tractum a loco dicto Bucoli uſque in locum dictum Angelorum, & ibi igne crematum eſſe ab idololatris, μλὼ φαρμυθίλεως ἓ ἐκεῖ ἐτάφη ἐν τοῖς Βυκόλῳ. Sed quid μλὼ φαρμυθίλεως? Legendum exiſtimo μλωὸς φαρμυθὶ λ' ὃς ἓ aut λ' ἓ ἐκεῖ ἐτάφη, &c. *Menſis Pharmuthi die* 30. *qui &* aut *& ibi ſepultus eſt*, ſeu ibi cineres ejus conditi, *ſcilicet in loco dicto Bucoli*. Ratio lectionis ex adnotatis ſuperius numero 36. petenda.

FINIS.

UXOR

UXOR EBRAICA,

SEU DE

NUPTIIS & DIVORTIIS

EX

JURE CIVILI,

Id eſt,

Divino & Talmudico, Veterum Ebraeorum.

LIBRI TRES.

Stupenda & Chriſtianis quaſi inaudita Karaeorum ſeu Judaeorum Scripturariorum de Inceſtu dogmata interferuntur. Accedunt non pauca de contrahendis ſolvendiſque matrimoniis Paganorum, Mahumedanorum, atque Chriſtianorum, idque ex Jure tum Caeſareo aliarumque Gentium complurium, tum pontificio, tam Orientis quam Occidentis, qua ſive ex Ebraeorum moribus defluxerint, ſive eis cognata videantur.

- - . - - - - - - Et meruit formoſa videri.
Ingenium probitas, artemque modeſtia vincit.

Digitized by Google

Hieroymus, Epiſtola 138. Marcellae.

HAEC nos de intimo Hebraeorum fonte libavimus, non opinionum rivulos perſequentes, neque errorum, quibus totus mundus repletus eſt, varietate perterriti, ſed cupientes & ſcire & docere quae vera ſunt.

UXOR

Digitized by Google

UXOR EBRAICA,

SEU DE

NUPTIIS & DIVORTIIS

EX

JURE CIVILI,

VETERUM EBRAEORUM.

LIBER PRIMUS.

CAP. I.

Operis deſignatio. Et de perſonis quarum conjugia ſive conſanguinitatis ſive affinitatis nomine pro vetitis ex Lege Sacra apud Talmudicos habentur.

RES apud Ebraeos uxoria ſeu connubialis (uti & aliae nonnullae momenti graviſſimi) jure in eorum commentariis ſubnituntur triplici. Naturali, gentium, & civili. Naturale hic aliud non appellamus, quam quod ab ipſo naturae auctore ſeu Numine ſanctiſſimo in ipſis rerum primordiis cordi humano inditum praeſcriptumque eſt, adeoque poſteritati univerſae regulariter perpetuo erat ſemperque eſt obſervandum ac immutabile. Gentium jus hic vocamus tum quod gentibus reliquis ſive omnimodis, id eſt, univerſo generi humano, ſive aliquibus tantum ſimul cum Ebraeis poſtmodum eſt a Numine imperatum, tum quod ſive ex pacto ſive ex more invicem uſuque, ipſis ac gentibus conterminis, vicinioribus, aliiſque quibuſcum commercium qualecunque haberent, intervenit; unde jus gentium in imperativum & interveniens etiam alibi [a] tribuimus. Quod & ita partim divinum eſſe, partim humanum nemini non palam liquet. Civile demum jus hic eſt, quod eccleſiae ſeu reipublicae Judaicae erat, ſaltem habitum eſt, peculiare, non aliter atque Romanum ſeu Caeſareum olim Romanis (quatenus ſcilicet a naturali & gentium diſcriminatur) ſeu Atticum Athenienſibus, hodieve Anglicanum Anglis, Gallicum Gallis, Hiſpanis Hiſpanicum, civile recte nuncupatur. Quod quidem apud Ebraeos partim in Lege Sacra, partim in moribus avitis ſanctionibuſque ab eis qui rebus praeerant ſuperinductis, continetur.

Jam vero quicquid ad rem uxoriam ſeu connubialem ex jure ſive naturali illo (quod & Noachidarum juris nomine venit, atque in matris, novercae, & in proxima poſt rerum conditum aetate, ſororis uterinae, ac uxoris alienae ſeu generali adulterii interdictione, libertinaque matrimonii ex arbitrio ſolvendi poteſtate maxime ver-

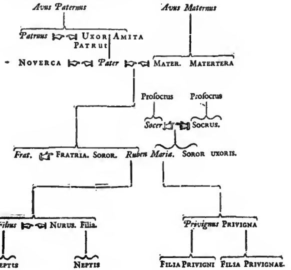
[a] Libris de Jure Nat. & Gentium juxta Diſciplinam Ebraeorum.

ſatur)

ſatur) ſive gentium alterutro attinet (veluti conjugia nomine gentis exterae, proſelytiſmi, ſervitutis, captivitatis ſive interdicta ſive permiſſa) id univerſum fuſe tradidimus in libro quinto de Jure Naturali & Gentium juxta Diſciplinam Ebraeorum. Quantum autem ex jure ipſis, quale diximus, civili hanc ad rem ſpectat, nec jam dicto libro alibive ex re nata a nobis eſt oſtenſum, id ſeorſim hic damus. Rem totam ſatis habebimus explicatam, ſi cauſas ſingulares quibus ex hoc jure ſive vetita, ſive imperata, ſive permiſſa fuerint conjugia, formulas contrahendi ſolennes circumſtantiaſque, nuptiarum ritus, mutua conjugum officia, ac demum divortiorum materiem (qua ſcilicet ex jure hoc civili cuncta haec pendent) rite diſpiciamus.

Vetita ſunt ex hoc jure connubia, primo ob conſanguinitatem aut affinitatem; ſecundo ob natalium defectum, ut mamzerum; tertio ob defectum corporis, ut exſectorum ac eunuchorum; quarto nb dignitatem ſacerdotalem; quinto ob certum uxorum numerum praeſtitutum; ſexto ob dignitatem regiam; ſeptimo ob divortio ejectae ſeu repudiatae pollutionem; octavo ob foeminei ſexus haereditatem ſeu diverſitatem tribuum. Imperata vero ex hoc jure ſunt conjugia, ſive ob prolem priſtino marito ac demortuo ſuſcitandam, ſive in ereptae virginitatis compenſationem. Atque ex hiſce etiam eorumque interpretatione ac ſuperinductis circa ea inſtitutis vetantur aliquot alia, de quibus ſuo loco. Et demum ex horum explicatione nemini non erit manifeſtum, quaenam ſint conjugia hic generis tertii, ſeu permiſſa. Quoniam vero quae in conjugiis vetitis, ſeu genere hic primo, locum occupant ſecundum & tertium, ſatis ex re nata a nobis libro jam ante citato oſtenſa ſunt, uti & quae octavum babent locum, in libello [a] de Succeſſionibus in Bona Defuncti; ideo praetermiſſis quae ad tria haec pertinent capita, quinque reliqua duntaxat hic exequemur.

Quod ad ſpeciem conjugiorum vetitorum primam, ſeu eorum quae ſanguinis aut affinitatis nomine interdicuntur, attinet; alia ſunt Talmudicorum placita, alia Karaeorum. Talmudicis ex diſertis legis Moſaicae verbis atque eo quod ipſis ita neceſſario conſequitur, ut non admitti nulla cum ratione queat, pro vetitis, partim ſanguinis, partim affinitatis ſeu propinquitatis nomine, foeminae habentur tantum octodecim [b] (in quibus etiam mater, noverca & ſoror ex jure ipſis naturali ſeu Noachidarum antea pariter vetitae) ut in ſchemate ſequenti; de quo etiam conſulas, ſi placet, libri quinti noſtri de Jure Naturali & Gentium caput decimum.

Scilicet turpitudinem harum revelatio in lege ſacra adeoque concubitus & matrimonium Rubeni hic Mariae conjugi (quem ut contingunt ſive ſanguine ſive affinitate ſic nominantur hic foeminae cunctae) ut tot inceſtus genera interdicuntur. Ita tamen ut quindecim tantum diſertis Legis Sacrae verbis, tres reliquas ex neceſſario conſequenti aiant vetitas. Quindecim illae ma-

[a] Cap. 18.

[b] Miſna tit. Caritboth, cap. 1. Maimonides halach. Shagigoth, cap. 1. Moſes Mikotzi Precept. Affirm. 213.

juſculis In ſchemate exhibentur literis. Reliquae tres, nimirum proſocrus utraque ac filia minoribus; ideo tantum adjectis interea charactere diverſo, avorum, patrui, patris, ſoceri, fratris, filii ac privigni nominibus, ut relationum connexio facilius intuenti appareat. Locis in notiſſimis Legis Sacrae [a] occurrunt haec inceſtus interdicta. Quali autem ratione utantur Talmudici, dum reliquas illas tres, ſeu proſocrum utramque ac filiam, ex Lege Sacra ſatis vetitas aſſerunt, quidnam item ex avita diſciplina ſentiant de eo, quod eſt utrum interdicta illa inceſtus ſacra, quatenus in Pentateucho habentur, ad genus indiſcriminatim humanum univerſum, an tantum ad Ebraeos, id eſt, an ad jus gentium hic imperativum, an ad Ebraeorum civile ſpectent, uti & alia non pauca inprimis huc attinentia, fuſius etiam explicavimus libro ſuperius citato de Jure Naturali & Gentium. Itaque ea hic iterato congerere & intempeſtivum foret & ſupervacaneum.

CAP. II.

De Foeminis Secundariis, ſeu quarum conjugia ex majorum inſtituto, extra Legis Sacrae verba ac vim, juxta Talmudicos, vetita ſunt ſive ſanguinis ſive affinitatis nomine. Et de conſanguinearum & affinium ratione in ſponſalibus dubiis.

PRaeter affinium & conſanguinearum conjugia ex Lege Sacra, ut capite oſtenditur ſuperiore, prohibita, ſunt foeminae aliae (quas שניות ſeu *ſecundarias* vocitant) ex ſcribarum ſcitis & majorum inſtituto tum affinitatis tum conſanguinitatis ratione vetitae, idque לעשות גדר לעריות, *Ut fiat ſepes* ſeu *munimentum quo conſerventur inceſtus interdicta*, ſeu להרחקה על אזהרה שבתורה, *Ut longius arceatur quiſque* ſeu *procul intercludatur a violatione ipſius Legis Sacrae.* Vocantur ſecundariae ideo quod ſunt שניות לעריות *ſecundariae* ſeu *proximae foeminis primariis nomine inceſtus in Sacro Sermone diſerte vetitis.* Numero ſunt hae viginti; ita tamen ut eorum nonnullae ſint בלי הפסק ut loquuntur, ſeu *ſine termino*, adeoque univerſas quae ejuſdem aut ſimilis naturae fuerint in linea recta ſive aſcendente ſive deſcendente pariter complectantur. E libris Talmudicis [b] earum recenſio ad hunc modum ſe habet.

I. *Avia materna* ſeu *matris mater.* Neque in ea terminatur interdictum. Sed univerſae quae recta ab ea aſcendunt, & matrum matres ſunt, aeque pro vetitis habentur.

II. *Mater avi materni* ſolum.

III. *Avia paterna*, ſeu *patris mater.* Nec ſolum illa ſed univerſae quae recta ab ea aſcendentes matrum itidem matres ſunt; veluti aviae mater, hujuſque mater, & quae ſurſum ſequuntur.

IV. *Avi paterni mater* ſolum.

V. Quae fuit *uxor avi paterni*; uti & cunctorum aſcendentium avorum paternorum uxores; adeo ut Jacobi patriarchae uxor (exemplum ſic afferunt) Ebraeorum nemini eſſet permittenda.

VI. Quae fuit *uxor avi materni*, tantum.

VII. Quae fuit *uxor ejus, qui patri frater eſt uterinus*, id eſt, patrui ita conjuncti, tantum. Scilicet patruum, cujus uxor diſerte in Lege Sacra vetatur, intelligunt [c] qui patri eſt frater germanus. Neque enim affinitatem hujuſmodi paternam jure communi ex ſexu tantum foemineo naſci volunt.

VIII. Quae fuit *uxor ejus, qui matri frater eſt*, ſive ex patre ſeu germanus ſive ex matre ſeu uterinus. Adjicitur in Moſe Cotzenſe אין לו הפסק, id eſt, *neque in patre* ſeu *fratre ejuſmodi germano finitio eſt* ſeu *terminus*; aliis hic idem de matre ſeu fratre uterino ſubſtituentibus. Adeo ut, pro varietate ſententiae, velint eam, quae uxor fuerat ejus qui aviae, proaviae maternae, & quae ſurſum aſcendunt ejuſmodi caeteris erat ſic conjunctus, duci jure nequire.

IX. *Filii nurus*, uti & cunctorum nepotum ex eo & nepotibus continenter deſcendentium; adeo ut Jacobo cujuſlibet Ebraei uxor שניה ſeu *ſecundaria eſſet.*

X. *Nurus filiae*, tantum.

XI. *Proneptis ex nepte ex filio*, tantum.

XII. *Proneptis ex nepote ex filio*, tantum. Sed & hic ſententiarum diſcrimen eſt; nonnullis etiam caeteras quae deſcendunt pariter adjicientibus.

XIII. *Proneptis ex nepte ex filia*, tantum.

XIV. *Proneptis ex nepote ex filia*, tantum.

XV. *Neptis privigni ex filio*, tantum.

XVI. *Neptis privignae ex filia*, tantum.

Sunt vero qui & hic velint, uti etiam in numero XIX. univerſas deſcendentes conditione pari cenſendas.

XVII. *Avia materna ſoceri*, tantum.

XVIII. *Avia paterna ſocrus*, tantum.

XIX. *Avia materna ſocrus*, tantum.

XX. *Avia paterna ſoceri*, tantum.

Scilicet intra gradus omnes alios, praeter eos qui diſertis Legis Sacrae verbis atque ſcribarum ſeu majorum quae diximus ſcitis ita ſunt prohibiti, nuptias apud Ebraeos, juxta Talmudicos, contrahere licuit. Tradunt autem illi Salomonem regem, & qui rebus cum eo praeerant diſciplinam hanc de ſecundariis inſtituiſſe. גזר inquiunt [d] de Salomone על שניות לעריות, *Decrevit id quod recipitur de eis quae ſecundariae ſunt foeminis inceſtus nomine vetitis.* Neque factum hoc volunt ſine autoritate בת קול *filiae vocis*, id eſt, oraculi coeleſtis. Adjiciunt, ſi diſſenſus eſſet de ſponſalibus, adeo ut affirmaret Simeon ſe Mariam ſpopondiſſe, negaret vero Maria, interdictas eſſe [e] Simeoni nuptias cum aliqua earum, quae ratione ſive conſanguinitatis ſive affinitatis Mariae, ſi ea uxor ejus revera fuiſſet, interdicerentur. Eandem etiam rationem, ſed inverſam, ſi affirmante illa, negaſſet ille, ubi nimirum de re non ſatis conſtaret. Et repudii

[a] Levit. xviij. a verſu 6. ad 18. & xx. verſ. 14, 17, 19, 20, 21. Deut. xxij. 30. xxvij. 20, 22, 23. [b] Miſna & Gemara Hieroſolym. ad tit. Jabimoth, cap. 2. fol. 3. col. 4. hal 4. Babylon. ibi fol. 21. Maimonid. halach Iſhoth, cap. 1. Moſes Mikotzi Praec. Negat. 110. Peſiktha Zotertha, col. 1. fol 24. [c] Maimonid. halach. Iſure Bia, cap. 2. [d] Abrah. Zacuth in Sepher Juchaſin fol. 2, b. & ibi citata. [e] Maimonides Hal. Iſhoth, cap. 9.

libellus,

libellus, dubii cauſa, hic neceſſarius erat, ut libera fierent puellae vota. Jus parile alias obtinuit, de quo plura inferius.

CAP. III.

De Karaeorum ſeu Scripturariorum Judaeorum diſciplina, in conjugiorum, ſive ſanguinis ſive affinitatis cauſa, interdictione ex Lege Sacra decernenda. Quinam propinquorum nomine eis veniant. Vetuſtiorum ex hiſce ſententia de perſonali conjugum unitate.

SIC quidem Talmudici, ut ante oſtenſum eſt; ipſis Legis Sacrae de inceſtu ſeu vetito ob propinquitatem matrimonio vocabulis preſſius inhaerentes, nec quid praeterea quod non palam & neceſſario ita conſequitur, ut ſit tantum non expreſſum, in ea contineri hic admittentes, ſed demum ejuſdem interdicta, adjecta de ſecundariis prohibitione, ut dictum eſt, ampliantes. Multo autem aliter ſecta altera Judaeorum, ſeu Karaei, qui יפרשו את התורה כפשוטה בלי יתורה ומעוטה בלי אחד כפי שכלו לא חוצה לו, *Legem explicant juxta ſenſum literalem ac ſimplicem, nec augentes nec minuentes. Quiſque ſcilicet pro intellectu ſuo, neque extra eum* interpretationem petentes, quod ait Rabbi Jehuda Ben Eliaezar, Poki item dictus, in praefatione ad librum ſuum שער יהודה nuncupatum ſeu *portam Jehudaae*, Conſtantinopoli ante ſexaginta abhinc annos excuſum, qui totus eſt בענין העריות ſeu *de materie inceſtus* juxta doctrinam Karaeorum, quorum pars Jehuda hic inſignis. Ac recenſeos quidem ille illuſtriores aliquot ſectae ſuae ſcriptores priſcos, veluti R. Japhet, Levi ejuſdem filium, Joſeph Karkeſanium, Sahel Sacerdotem, David Principem, Selomo Ben Jerocham, Benjamio Ben Moſe, quamplurimos ejuſdem gentis alios extitiſſe ait, qui Arabice plerumqoe conſcripſere ipſi, quae Rabbinice ab aliis verſa. Quin & in AEgypto multos eorum libros ſe vidiſſe ait, ibique a primariis ſingularis cujuſdam illius ſectae ſocietatis didiciſſe, ex una apud eos ſynagoga prope trecenta illiuſmodi ſcriptorum volumina a praedatoribus olim eſſe direpta. Jam vero poſt verba ſuperius allata rythmice pergit Jehuda ille Eliaezarides וישענו על דרכים שלשה כתוב והקשה וסבל הירושה וכל היוצא מכח מאמר פרושה ועם כל זה נפלה חלוקה בינדם בדרכי העריות חלופידם כת אחת חכמינו הראשונים בעלי הרכוב מתכנים ותהי דעתם קימת נכתבת ונחתמת קרוב לשש מאות שנה עד שבאה הכתה האחרונה הם חכמינו האחרונים אשר בטלו דעות הראשונים ויבחרו דרך אחרת באופן אחר מסודרת, *Et ſubnituntur* (Karaei) *viis ſeu fundamentis tribus. Scriptura ipſa, argumentatione, & haereditaria interpretationum tranſmiſſione, adeoque omni eo quod exſurgit e poteſtate explicandi. Sed in cunctis hiſce evenit inter eos controverſia* ſeu *ſententiarum diſcrimen circa materiem inceſtus. Secta etiam noſtrorum* (Karaeorum) *altera eſt eorum, qui vetuſtiores* ſeu *antiqui ſunt, magiſtri ſcilicet conjunctionis* ſeu *conjuncti* aut *inſiti dici ſoliti, quorum ſententia firmiter obtinuit ſexcentos fere per annos; uſque dum nempe orta fuerit ſecta recentior, qui ſunt ſapientes noſtri poſteriores, qui rejecere priorum ſententiam, aliamque viam* (ſeu fundamenta) *elegere alioque modo ordinatam.* Adeoque non ſolum a Talmudicis hic mirum in modum Karaei ſed nec fere minus inter ſe idque diverſimode diſcrepant, ut in ſequentibus liquebit. Praeter Scripturam autem atque argumentationem, haereditaria interpretationum (licet non traditionum, qua traditionum) tranſmiſſione, id eſt, avitis explicationibus, quas סבל הירושה nuncupant, utuntur; ita tamen ut quicquid in genere hoc tertio reperiatur, quod poſteri ſubtilius argumentando corrigendum aliterve definiendum cenſuerint, id pariter velint ita rite correctum atque inter ipſos, pro ſectarum ſuarum varietate, ſimiliter novandum. Horum univerſi Talmudicos graviter reprehendunt, quod argumentationi hic locum non tribuant ampliorem, maxime cum eam aliquatenus admittant in filiae & ſocruum, ut ſupra liquet, interdictione ex ipſa Sacra Lege, cujus tamen in verbis expreſſim eae non habentur. Neque diſpari aiunt Karaei ratione ſecundarias illorum (quas ſcitis ſcribarum, non Lege Sacra veritas illi volunt) etiam ex ipſa Lege Sacra interdicendas. Argumentandi vero genus hic duplex maxime in uſu. Alterum quod גזרה שוה ſeu *a pari* vocatur, alterum quod קל וחומר ſeu *a fortiori*. Utrumque adhibuere Karaei omnes, tum priſci tum recentiores. Sed modo diſpari. Priſci illi ita tum Scriptura tum argumentationibus hic uſi ſunt, ut quemadmodum ex Scriptura argumentando hanc vel illam, expreſſim non interdictam, pariter nihilominus vetitam concluſere, ita etiam ex argumentis inde ſecundario ſumptis alias non impari jure prohibitas voluerint. Poſteriores vero argumentis ex Scriptura ſumptis pariter innitentes, ſecundariis inde quae ſumi poſſent argumentis omnino volunt abſtinendum; ſcilicet אשר דרכם על הכתוב ועל ההקש לא הקש על הקש, *Quibus ratio ejuſmodi eſt, ut Scriptura & argumentatione inde proxima ſubnitantur, non argumentatione ab argumentatione deducta.* In poſterioribus primum hic locum & vetuſtiſſimum obtinet Rabbenu Joſeph הרואה *videns* ſeu *propheta*, quem ſecutus eſt Rabbi Jehoſuah diſcipulus ejus, ita tamen ut magiſtri ſui diſciplinae hac in re non undiquaque acquieverit, ut infra videbimus. Conſcripſit ille librum בעריות ſeu *de Inceſtu* Arabice; unde Rabbinice eadem de re tractatum contexuit ſeu plerumque potius tranſtulit Rabbeno Aharon in opere quod עץ חיים *lignum vitae* inſcripſit, uti & Rabbenu Eliah בשייצי *Byzantinus* in ספר זקני *libro presbyterorum.* Atque ex hiſce traduxit quae eadem de re fuſe in commentario ſuo jam dicto docet Rabbi Jehuda ille Ben Eliaezar; qui nec vetuſtiorem aliquem de inceſtus materia inter ſuos ait ſe reperiſſe. Quo tempore autem vixerit ſive Joſephus ille propheta, ſive Jehuda ejuſdem diſcipulus ſive Rabbenu ille Aharon, nondum mihi habetur compertum; uti nec unde ſexcenti illi anni, qui apud Eliaezaridem jam dictum occurrunt,

runt, ſint putandi. Hujus vero aetas inde ſatis cognoſcitur, quod Porta ejus ſuperius memorata ante ſexaginta abhinc annos Conſtantinopoli typis mandata eſt a Rabbi Iſaac ejuſdem filio.

Lex Sacra de inceſtu ad hunc modum loquitur [a] איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה אני יהוה, *Nullus ad propinquum carnis ſuae accedat ad revelandum turpitudinem ejus*, &c. Scilicet τὸ ערוה ſic in Vulgata nec male vertitur, uti & Graecis ἀσχημοσύνη, quod idem ſonat. *Nuditas* item (quae primaria eſt vocis ſignificatio) *verenda*, *pudibunda*, pro eodem hic ſubſtituitur; unde ערוה Rabbinis tum pro omnimodo inceſtus genere tum pro foeminis hoc nomine hic interdictis uſurpari ſolet, uti & ערוה pro earum qualibet, ut matre, ſorore, amita, matertera, nuru. Judaei hic Hiſpanienſes: *Varon Varon a todo caronal de ſu carne no lleguedes pur deſcubrir diſcobertura.* Atque paſſim ערוה vertunt *diſcobertura.* Mauritanienſes Judaei pro eo سوءة ſubſtituunt, & Germanienſes שאנד Schandt. id eſt, deformitatem ac rem pudendam. Sequitur in lege, *Turpitudinem patris tui, & turpitudinem matris tuae non revelabis*, &c. *Turpitudinem uxoris patris tui non revelabis*, & reliqua ante in ſchemate capitis primi deſignata. Interdictum autem illud generale *Nullus ad propinquum*, &c. ſic pro ipſa lege hic capiunt Karaei omnes, ut quae ſequuntur, pro exemplis tantum ſeu explicationibus ſingularibus ſumant, non pro omnimodis ibi interdictis, aut pro ipſo legis de inceſtu corpore, quod in verſiculo ante citato plene contineri volunt, adeoque שם שאר להיותו יסוד ר׳ל עקר לכל האסורים *Vocabulum* שאר ſeu *propinquum* (in lege illa) *eſſe fundamentum* ſeu *radicem omnium quae vetantur*; quod de recentioribus Karaeis ſignantius ab Eliaezaride dictum vetuſtiores item amplexos eſſe palam eſt. Unde & tantum abeſt, ut cum Talmudicis, juxta ſchema jam oſtenſum, conſentiant illi, ut tum eorum vetuſtiores tum recentiores (ipſi inter ſe etiam, ut ſtatim oſtendetur, non leviter diſſidentes) quamplurimas alias perſonas velint ex ipſis legis verbis atque argumentatione inde adhibita pariter vetitas. Vetuſtiores eorumque ſequaces praeter argumenta alia, quibus in deſignanda hic interdictione, quemadmodum & recentiores, utuntur (quae mox cum perſonis juxta utroſque vetitis dabimus) aiunt virum & uxorem eſſe perſonam ſeu corpus unicum, adeoque ex generali illo propinqui turpitudinis revelandae interdicto ואסרו לאיש שארי אשתו כשאריו, *Interdici aiunt marito propinquas uxoris pariter atque ſuas.* Quin & hoc quod de marito & uxore in unicam perſonam conflatis habent, eouſque extendunt hi, ut tametſi divortio ejecta fuerit uxor, aliique nupta, nihilominus ex eo quod ante divortium unica fuiſſet cum marito priori perſona, jam vero cum poſteriori unica itidem eſſet, priori marito interdicantur ſimiliter propinquae omnes mariti ſecundi. Scilicet ob priſtinam prioris unitatem perſonalem, & ſimilem jam cum ea unitatem mariti ſecundi. Verba ſunt, poſt jam ante citata, וכן אם נשארת האשה ההיא לבעל אחר נהיה גם הוא והיא נפש אחד ויאסרו שאר הבעל האחרון לראשון כשאריו *Et ſic ſi nupſerit foemina haec* (uxor jam dicta divortio ejecta) *marito alteri, ipſi itidem in unam perſonam coaleſcunt, unde interdicebant marito priori propinquis poſterioris, non aliter, atque propinquis ſuis.* Adjicitur ועמדו עד ארבעה גופים *& ſiſtunt ad quartas perſonas*; id eſt, ſi foemina haec divortio iterum ejecta tertio, dein ſimiliter quarto nupſerit, tam quarti ac tertii quam ſecundi propinquis primus interdicitur. Ulterius ex hac ratione non progrediuntur, quatenus ad maritum harum quatuor primum res attinet; quaſi poſt quartas nuptias finitas, perſonalis cum primo marito unitatis effectus omnimodus evanuerit. Cum vero in interdictis haberent tum שארים tum שארי שארים, id eſt, perſonas *propinquas & propinquarum illarum propinquas* (ut fuſius videbimus capite proxime inſequenti) advertendum eſt nomine *propinquarum* ſimpliciter ſic dictarum apud eos venire perſonas tantum ſex, ſeu patrem, matrem, fratrem, ſororem, filium & filiam, adeoque marito primo interdici tam uxoris ac maritorum qui ſuccedunt (juxta jam dicta) quam ſui novercam, matrem, fratriam, ſororem, nurum & filiam. Nimirum quoties prohiberi dicitur maſculus, ſeu turpitudinis maſculi revelatio, ea quae uxor ejus fuerat intelligitur, ut mox plenius oſtenditur. Perſonalem autem illam conjugum unitatem, unde dogma hoc de propinquis utriuſque pariter & modo jam dicto vetitis natum, in Sacro Sermone ſaepius indicari aiunt; veluti in illo, *Et* [b] *haerebit cum uxore ſua, eruntque in carnem unam*: & ubi turpitudo uxoris patris vocatur ipſius patris [c], ut ejuſdem perſonae, turpitudo, & in verſu ſequente quo filia uxoris patris nuncupatur & filia ipſius patris & ſoror ejuſdem filiae, quod inquiunt fieri non oportet, niſi pater & uxor ejus pro גוף אחד ſeu *perſona unica* ſumatur [d]; & in illo, ubi fratris patris ſeu patrui (quem דוד vocant) uxor ſeu filii amita, appellatur דודה, quaſi *patrua* ejus, quod ob perſonalem patrui & amitae unitatem dictum aſſerunt; & denium in illo, [e] *Non revelabis turpitudinem uxoris fratris tui, turpitudo fratris tui eſt*: quaſi inde frater ejuſque uxor pro unica perſona ibi ſumerentur, eo quod hujus turpitudo etiam illius eſſe, veluti perſonae unicae, dicitur. Ad hunc modum Karaei vetuſtiores de unitate ejuſmodi perſonali; unde puto nomen apud recentiores ſortiti ſunt בעלי הרכוב שׁ״ר, *Magiſtri inſitis* ſeu *unione conjuncti*; quoniam conjugum perſonam alteram in alterius ſic inſeri ſeu utramque in unicam conflari voluerint. Unde & מרכבים *inſerentes* aut *unione conjungentes* ſaepius dicuntur. Horum autem ſententia in reliquis huc ſpectantibus ſtatim cernitur in eis, quae recentiorum dogmata tum in perſonali hujuſmodi unitate rejicienda, tum in aliis, quae vetuſtiorum itidem fuere, ſive retinendis ſive corrigendis ſtatim exhibentur.

[a] Levit. xviij. 6. [b] Geneſ. ij. 24. [c] Levitic. xviij. 8. [d] Ibid. 24. [e] Ibid. 16.

CAP.

CAP. IV.

Diſciplinae de Inceſtu apud Karaeos novatio, autore Rabbenu Joſeph & fundamenta ſeu regulae ejuſdem ea de re quinque, quibus etiam vetuſtiorum Karaeorum de Inceſtu ſcita (verbis aliquot in regulis illis aliter ab ipſis intellectis) cernuntur.

RATIO ſuperiore in capite de unitate conjugum perſonali (unde quamplurimarum perſonarum conjugia vetita nemo non videt, quae non Talmudici ſolum ſed mortalium reliqui permittunt puto univerſi) Karaeis recentioribus ita diſplicuit, ut eam omnino velut frivolam, ac Scripturae nimis diſſonam nec admittendam plane rejecerint. Generalem autem illam שארים בשר ſeu propinquorum carnis in Lege Sacra [a] interdictionem etiam ſeorſim hi ſumunt, pro eo quod eſt סת כולל לפרקים שאחריו שהם ערות פלוני וערות פלוני, *Genus generaliſſimum* ſeu *fontem particularibus quae ſequuntur*, ſeu *turpitudinibus hujus vel illius* particulariter ibi vetitis; adeo ut quae parili ratione ſubniti ipſis videantur, pro vetitis non minus haberi velint. Sumptis ſcilicet argumentis ſive a pari ſive ab eo quod eſt a fortiori ab ipſa Lege Sacra proxime deducto, ſed non ab interveniente aut medio aliquo argumento, ut ante monitum eſt. Rabbenu autem ille Joſeph, qui primus erat hic novatorum ſeu qui unitatem illam conjugum perſonalem primus rejecit, totam inceſtus ex Sacra Lege interdictionem in עקרים *fundamentis*, *regulis* ſeu *principiis* quinque hiſce conſiſtere docuit, modo infra indicato intelligendis. Neque alia puto ſunt, quam quae vetuſtioribus etiam receptiſſima fuerant ipſa, aliter tamen ob dogma illud de unitate perſonali paſſim intellecta.

I.
אסור האיש על שאריו, *Interdicitur homini propinquis ſuis*, qui ſunt
1 Pater,
2 Mater,
3 Frater,
4 Soror,
5 Filius,
6 Filia.

Scilicet hi ſex tantum nomine ſimplici שארים בשר ſeu *propinquorum* venire volunt [b].

II.
אסור האיש לשארי שאריו, *Interdicitur homini propinquis propinquorum ſuorum*, qui ſunt
1 Avus paternus,
2 Avia paterna,
3 Avia materna,
4 Avus maternus,
5 Patruus,
6 Amita,
7 Avunculus,
8 Matertera,
9 Nepos ex fratre,
10 Neptis ex fratre,
11 Nepos ex ſorore,
12 Neptis ex ſorore,
13 Nepos ex filio,
14 Neptis ex filio,
15 Nepos ex filia,
16 Neptis ex filia.

III.
אסור האיש לשני שארים, *Interdicitur homini propinquis binis*, qui ſunt
1 Foemina & pater ejus,
2 Foemina & mater ejus,
3 Foemina & frater ejus,
4 Foemina & ſoror ejus,
5 Foemina & filius ejus,
6 Foemina & filia ejus.

Adeoque non dubitant Karaei, quin uxoris ſoror, tam ea demortua quam ſuperſtite, in vetitis habenda. Quod non admittunt Talmudici [c].

IV.
אסור האיש לגוף ושאר שארו, *Interdicitur homini perſona & propinqua propinquae ejuſdem perſonae*, veluti
1 Foemina & avia ejus materna,
2 Foemina & avia ejus paterna,
3 Foemina & patruo ejus,
4 Foemina & avunculo ejus,
5 Foemina & nepote ex fratre ejus,
6 Foemina & nepte ex fratre ejus,
7 Foemina & nepte ex ſorore ejus,
8 Foemina & filio ex ſorore ejus,
9 Foemina & nepote ex filio ejus,
10 Foemina & nepte ex filio ejus,
11 Foemina & nepote ex filia ejus,
12 Foemina & nepte ex filia ejus.

והשאר ſeu *& reliquis*, id eſt, quae ſuperſunt ex eis, quae in regula ſecunda propinquorum ſunt propinquae. Sequimur enim hic veſtigia Eliaezaridis, quem hic vertimus.

V.
אסור שני שארים על שני שארים, *Interdicuntur propinqui bini binis propinquis*, veluti
1 Homo & pater ejus, foemina & filia ejus.
2 Homo & pater ejus, foemina & filio ejus.
3 Homo & pater ejus, foemina & fratre ejus.
4 Homo & pater ejus, foemina & ſorore ejus.
5 Homo & frater ejus, foemina & fratre ejus.
6 Homo & frater ejus, foemina & filia ejus.
7 Homo & frater ejus, foemina & filio ejus.

והשאר ſeu *reliqui*, id eſt, caetera perſonarum paria paribus, quae juxta regulam primam ipſis reſpondent, interdicuntur. Ad hunc modum prin-

[a] Levitic. xviij. 6. & vide caput ſuperius.
[b] Uti expreſſis etiam ſacrae legis verbis, Levitic. xxj. 2, & 3.
[c] Vide lib. noſt. 5. de Jure Nat. cap. 10. & ibi citata.

cipia illa, regulae, ſeu fundamenta quinque Rabbenu Joſeph exhibentur, quibus ſubjungitur ab Eliaezaride (ut ſcilicet Joſephi illius mentem explicet) ובהפגש אי זה פרט מכל אלה העקרים זכר בנקבה יעמוד האסור ובהפגש זכר בזכר יעבר האסור לאשתו, *Et quoties in horum aliquo foemina interdicitur maſculus, interdictum in ea terminatur. Quoties autem maſculus maſculo interdicitur, transfert ſe interdictum ad ejuſdem uxorem*, ſeu *pro uxore ejus interdicta ſumitur.* Statim autem ſubjicitur אולם בהפגש נקבה על נקבה לא חייב שיעבר האסור לבעליהן, *Attamen quoties interdictum occurrit, quaſi foeminae foemina interdiceretur* (ratione vocabuli hominis, quod utrumque ſexum continet) *id ad maritos earum inde non extendendum.* Ratio redditur שאסור אשה על אשה הקש מאסור זכר על זכר שהוקש מהכתוב וזה הקש על הקש ואנחנו מתנהגים על כתוב והקש היוצא מהכתוב לא על הקש שיוקש ממוקש כי זאת הדעת היא דעת המרכבים וכבר אלה שני החכמים בטלוה לזאת הסבה, *Quoniam interdicta illa quibus foeminae hic foeminis* (ſi quis ita eum vetuſtioribus illis rem accipiendam velit) *interdicantur, naſcerentur ex interdictis, quibus maſculi prohibentur maſculis* (in lege ſcilicet ſacra, ut ubi patris, patrui, fratris turpitudo revelari prohibetur; quod ad uxores eorum attinet) *adeoque eſſent ex argumentis e Scriptura ſumptis* (nec in Scriptura ipſa reperta) *unde fieret, ut argumentum illud de maritis eſſet ſecundarium* ſeu *ex argumento praevio e Scriptura ſumpto. Nobis autem jam in more eſt receptum, Scriptura ipſa & argumento inde proxime deducto niti, non argumento alio ex eodem argumento ſequente. Quae nempe diſciplina eſt veterum illorum, qui conjugum inſitionem* (qualem ante diximus) *docuere. Et pridem ſapientes illi bini* (Rabbenu Joſeph & Rabbenu Joſuah) *illud argumentandi genus ob hanc cauſam adhibendam noluere.* Nimirum in regulis quinque ſeu fundamentis illis Rabbenu Joſeph, pro *homini interdicitur* in noſtris, uſurpatur, ut vides, אסור האיש & pro *homine* in reliquis האיש, quod quidem ibi ab ipſis ſumptum pro ſexu tantum virili, quaſi interdicta inceſtus ſacra, quorum in praefatione [a] איש איש adhibetur, ex ipſorum verbis ſexum ſequiorem non contineret. Quoniam vero ex Karaeis alii, id eſt, vetuſtiores illi, איש איש ibi ſexum voluere utrumque pariter denotari, quod admitti noluit Rabbenu Joſeph magis atque unionem mariti & uxoris (qualem ſupra diximus) perſonalem, ideo hic monetur, tametſi, quoties in regulis illis interdicitur maſculus maſculo, in uxorem ejus quo interdicitur tranſeat interdicti vis, nihilominus etiamſi in eiſdem regulis ex notione illa איש ſeu *hominis* (qua ſexus uterque contineri poſſit) videatur foeminas foeminis pariter interdici, non inde ſequi ad maritos ſpectare interdictum. Nam maſculus maſculo, ſenſu jam dicto, prohibetur in expreſſis Scripturae verbis; unde ſi quis argumentando ſimiliter foeminas foeminis interdici concludere velit, is tamen non inde probare rite poſſet, harum maritos ſic interdici. Nam argumentum hoc ſecundarium eſſet, quale omnino, ut ſupra dicitur, rejiciendum ex ſententia tum Rabbenu Joſeph tum Rabbenu Jehoſuah, id eſt, binorum diſciplinae hic de inceſtu apud Karaeos novatorum illuſtrium. Atque ita non minus quid novatores hi, quantum ad hanc rem, voluerint, quam quid vetuſtioribus fuerit receptum, fit ſatis manifeſtum. Perſonas autem quae regulis ſeu fundamentis jam oſtenſis continentur, interdici oſtendunt ad hunc modum. Illarum ſex quae prima ſub regula nomine propinquorum veniunt, tres priores ſeu pater & mater & ſoror expreſſim vetantur in [b] Lege Sacra. Quarta ſeu frater ex eo quod legitur [c] *Turpitudinem fratris tui non revelabis.* Quinta ex [d] illo, *Nurus tuae turpitudinem non revelabis.* Et demum ſexta ſeu filia בקל וחומר ſeu ex argumento a fortiori. Prohibetur ſcilicet expreſſim in lege [e] neptis ſive ex filio ſive ex filia, unde ſequi non dubitant etiam filiam, utcunque non expreſſam, multo magis prohibitam. Atque de his aiunt novatores hi, id quod ad reliquas pariter regulas juxta ſuperius dicta attinet; האסור על הנקבות בן בעצמן ועל הזכרים יעבר על נשיהם שאשת האב ואשת האח ואשת הבן אסורות משום תלותן באנשיהן שהם שאריו ואסורים ישוב לנשיהם; *Ita interdictum foeminarum in ipſis terminatur. Maſculorum autem, tranſit in uxores eorum, ſcilicet uxor patris, uxor fratris, & uxor filii ſic interdicuntur, quoniam pendent e maritis ſuis, qui* (in regula hac prima) *propinquorum ſuorum nomine veniunt, quorum interdicta recidunt in eorum uxores.* Quae in regula continentur ſecunda ſeu quae propinquis ſunt propinquae, interdici volunt ex eo, quod in Lege Sacra habetur, [f] *Turpitudinem ſororis patris tui* ſeu amitae *non revelabis*, nec *turpitudinem ſororis matris tuae* ſeu materterae, ſubdita utrique interdicto ratione hac ſeu cauſa שאר אביך היא *propinqua eſt patris tui*, & שאר אמך היא *propinqua matris tuae eſt*; atque ex illo *Turpitudinem filiae filii tui, aut filiae filiae tuae non revelabis*, &c. Cauſam ſcilicet illam pariter ſpectare volunt ad perſonas univerſas, quae ſunt propinquis (prima in regula nominatis) propinquae; quales ſunt ſedecim illae quae regulae ſubjunguntur. Huc etiam illud trahunt, quo interdicitur [g] cuique propinquis quibuſdam propinquarum uxoris ſuae, veluti nepte uxoris ſive ex filio ſive ex filia. A fortiori igitur perſonis quae ſunt ipſae propinquarum propinquae. Quod de propinquis binis dicitur in regula tertia, habetur ex illo [h] *Turpitudinem foeminae* ſeu *uxoris & filiae ſuae non revelabis*, &c. cui ſubjicitur שארה הנה זמה היא *propinquae ſunt; ſcelus eſt.* Unde concludunt propinquis binis, id eſt, perſonarum quae ſunt invicem propinquae (ut in regula prima) revelatione turpitudinum abſtinendum. Sic enim plane ſe res habet; tametſi typorum incuria in Eliaezaridis [i] enumeratione praetermittatur nunc *foemina & frater ejus*, nunc etiam *foemina & filius ejus.* Etiam illud huc afferunt, quod de propinquis propinquarum uxoris ad regulam ſecundam dicitur. A fortiori, inquiunt, interdicitur binis invicem propinquis.

[a] Levitic. xviij. 6. [b] Levitic. xviij. 7. & 9. [c] Ibid. 16. [d] Ibid. 15. [e] Ibid. 10. [f] Levitic. xviij. 12, & 13. [g] Levitic. xviij. 17. [h] Ibidem. [i] Cap. 2. fol. 12 a. & vide cap. 4. fol. 15 a.

Perſona

Perſona item & propinqua propinquae ejuſdem perſonae (quod in quarta occurrit regula) interdici volunt partim ex illo [a] de uxore & nepte ejus ſive ex filio ſive ex filia interdictis. Ibi enim prohiberi perſonam in uxorem duci & propinquam ejuſdem propinquae, id eſt, ſive filii ſive filiae ejuſdem filiam; parilique dum argumentantur ex Scriptura, modo, foeminam & filiam ſororis ſuae, foeminam & filiam fratris ſui, & quae ſunt id genus perſonas reliquas. Partim autem regulam hanc ſumunt ex illo [b] *Non revelabis turpitudinem fratris patris tui.* Nimirum ibi איש עם אח אביו שהם גוף ושאר שארו אסורים לאשה אחרת, *Ruben & frater patris ejus* ſeu *patruus ejus, qui ſunt perſona & propinquus propinqui ejuſdem perſonae interdicuntur foemina eadem.* Quintum demum fundamentum ſeu regulam probant ex eo quod dicitur, [c] *Turpitudinem filiae uxoris patris tui non revelabis*, quo interdicitur foemina & filia ejus patri & ejuſdem filio, id eſt, עקר ופרח על עקר ופרח, *Radix & ramus ramo & radici*, qui ſunt propinqui bini. Inde autem binis prohibentur propinquis, quia ſunt bini pariter ipſi propinqui, adeoque reliqui ſic conjuncti, ſeu הכנפים *collaterales* propinqui ſimiliter prohibentur. Nam quoad propinquitatem ſeu propinqui nomen, ut ſe habet mater ad filiam, ſic ſoror ad ſororem, &c. Aiunt ſcilicet & hic כה אשה ובתה כה אשה דבנה אשה ואחותה אשה ואביה אשה דאחיה האסור על הנקובית בן בעצמן ועל הזכרים יצער על נשיהם, *Eadem eſt ratio foeminae* ſeu *uxoris & filiae ejus* quae *ejuſdem & filii ejus, ejuſdem & ſororis ejus, ejuſdem & patris ejus, ejuſdem & fratris ejus. Et terminatur interdictum foeminarum in ſeipſis, maſculorum vero transfertur in eorum uxores*, juxta ſuperius dicta. At vero lex illa ſacra ſic legitur ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך הוא לא תגלה ערותה quod verbo tenus ſonat, ſaltem ſonare poteſt, *Turpitudinem filiae uxoris patris tui genitae ex patre tuo, quae ſoror tua eſt, turpitudinem ejus non revelabis*, quaſi ſoror germana hic ſolum interdiceretur, ut & commate uno. Atque ita Chaldaei vertunt, Vulgatae autor, Arabs Romae pridem editus, aliique; uti & Judaei Germanienſes. Atque Hiſpanienſes ad hunc modum, *Deſcobertura de bita de muger de tu padre engendrada de tu padre tu hermana ella: no deſcubras ſu deſcobertura*, quae ſunt Talmudicorum hic diſciplinae conſona. Sed interea verborum ordo fert, ut ſic etiam transferre liceat, *Turpitudinem filiae uxoris patris tui (quae autem ex patre tuo nata eſt, ſoror tua eſt) non revelabis* (quaſi in parentheſi tantum illud de germana ante interdicta accederet) cui nec diſſonae ſunt verſiones Arabicae illae Saadiae ac Erpeniana, nec Perſica Tawaſii. Neque enim relativum habent, quod filiam uxoris & natam ex patre expreſſim copulent. Et Graeci interpretes: Ἀσχημοσύνην θυγατρὸς γυναικὸς πατρός σου οὐκ ἀποκαλύψεις, ὁμοπατρία ἀδελφή σου ἐστίν, οὐκ ἀποκαλύψεις τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς, *Turpitudinem filiae uxoris patris tui non revelabis: ex eodem patre ſoror tua eſt, nec revelabis turpitudinem ejus.* Ubi terminatur interdictum filiae uxoris patris, antequam verba fiunt de ſorore germana. Quod ſatis eſt Karaeis hic conſonum, qui novercae filiam etiam ex marito priore genitam pro interdicta habent; qua de re vide plura in capitibus proxime ſequente & ſexto. Quae autem ſic in fundamentis ſeu regulis quinque Rabbenu Joſeph continentur, eadem, quantum video, ipſa amplexi ſunt Karaei vetuſtiores, ita tamen ut tam perſonalem qualem diximus conjugum unitatem admitti ac maritos interdici pariter ex צעירה ſeu *tranſlatione* ubi foemina interdicitur velint, quam uxorem, ubi interdictio eſt nomine maſculi. Quae omnino noluit Rabbenu ille Joſeph.

CAP. V.

Fundamentum ſeu regula de Inceſtu ſexta a Rabbenu Jehoſua Karaeo τῦ Rabbenu Joſeph diſcipulo introducta. Karaeorum plerique τῦ Rabbenu Joſeph ſequaces. Nec praeter binos celebriorum quiſquam R. Jehoſuae ſententiam eſt amplexus. Mutilus Eliae Ben Moſeh codex de Inceſtu percurritur.

EX ante dictis liquet, tum qualiſnam Karaeorum veterum ſententia fuerit de Inceſtu, ſeu de vetitis ratione ſive ſanguinis ſive affinitatis conjugiis, tum quaenam fuerit ejuſdem ſententiae novatio a Rabbenu Joſeph introducta; qua ſcilicet amputata ſunt illa vetuſtiorum dogmata de perſonali conjugum unione & interdictorum a ſexu foeminco ſeu uxore ad maſculum ſeu maritum tranſlatione (qualis habetur a maſculo ad foemineum ſeu a marito ad uxorem) & de argumentorum ſecundariorum uſu. Diſcipulus autem ille τῦ Rabbenu Joſeph, ſeu Rabbenu Jehoſuah (de quo ſupra) magiſtri veſtigiis haud uſquequaque inhaeſit, ſed tum ſextum fundamentum ſeu regulam quinque illis, quas jam ante exhibuimus, adjecit, tum interdictorum a ſexu foeminco ad maſculum ſeu maritos tranſlationem, quam צעירה vocitant, a magiſtro rejectam, reſtitui voluit. Hujus fundamentum ſeu regula adjecta, quae ſextum ſic locum occupavit, hujuſmodi eſt, אסור שני שארים על גוף ושאר שארו, *Interdicuntur propinqui bini perſona & propinquo propinqui ejuſdem perſonae*, linea ſcilicet in recta, non in collaterali, ſeu quod aiunt בעקרים ובפרחים לא בכנפים quod idem ſonat. Veluti interdici voluit Rubeni & ejuſdem ex filio nepoti (qui nempe propinquus eſt propinqui ſeu filii ejus) matrem & filiam (quae ſunt invicem propinquae) uti & matrem & filium, id eſt, matrem & nurum ſeu filii matris uxorem. Tranſlato ſcilicet interdicto in uxorem a filio. Rationem hujus regulae petit ille ex lege illa ſacra [d] qua *turpitudinis* אחי אביך *fratris patris tui* revelatio vetatur; qua de re plura ſtatim. Ad collaterales autem regulam hanc ait non omnino extendendam, [e] quoniam liquet ex ipſis Scripturae verbis Zelophcadi filias

[a] Levitic. xviij. 17. [b] Ibid. xviij. 14. [c] Ibid. xviij. 11. [d] Ibid. xviij. 14. [e] Numer. xxxvj. 11.

nuptas

nuptas eſſe etiam patruorum ſuorum filiis, adeoque licitum eſſe conjugium, ubi quis filiam acceperit patrui ſeu conſobrinam, aut pater & filius matrem duxerit & matris ex ſorore neptem. Hic enim perſona reperitur & propinquus propinqui ejus (veluti patruus & nepos) atque etiam binae propinquae veluti conſobrinae mater atque ipſa conſobrina. Sed quia in linea collaterali, non recta, perſona & propinquus propinqui habetur, regula hac ſexta contineri hujuſmodi conjugia noluit Rabbenu Jehoſuah. Tranſlationem autem interdicti a foeminco ſexu ad maſculum ſeu maritum, juxta ſuperius dicta, ideo reſtituendam voluit ac reducendam Rabbenu hic, quoniam, ut voluit ille, quemadmodum & vetuſtiores hujus ſectae, במו שהזכרים מחויבים בצווי הכתוב כן הנקובות מחויבות בצווי הכתוב כי הנה כתוב באש ישרפו אותו ואתהן ואם אין הנשים תחת הצווי איך יענשן הכתוב, *Eodem modo quo maſculi ſunt praecepto obligati, obligantur item foeminae in Scriptura. Nam & ibi* [a] *legitur Comburant igne eum & eas* (eum ſcilicet qui matrem & filiam duxerit; pariterque eas) *& niſi foeminae interdicto continerentur, qua ratione poena hic eis ſubeunda?* Magiſtrum autem hic, id eſt, Rabbenu Joſeph, & diſcipulum ejus ſeu Rabbenu Jehoſuam ita ſequuti ſunt Karaeorum plerique, ut vix repertus fuerit inter celebriores qui horum alterius ſententiam non amplecteretur. Ita tamen ut ex eis pauciſſimi eſſent diſcipuli ſeu ꝧ Rabbenu Jehoſuah ſequaces, nec quidem ultra duos, ut refert Eliaezarides noſter. Ii ſunt Rabbenu Aharon autor libri עץ חיים ſeu *Ligni vitae* dicti & אליהו בשיצי, *Eliah Biſitzi* ſeu Byzantinus (qui ipſe eſt Eliah Ben Moſeh, de quo plura habes in Diſſertatione noſtra de anno Judaeorum civili) quorum uterque amplexi ſunt ſententiam Rabbenu Jehoſuah במספר העקרים ובצעידה הנקובה *Tum in fundamentorum ſeu regularum* (ſuperius oſtenſarum) *numero, tum in tranſlatione interdicti a ſexu foemineo ad maſculum* ſeu *maritum.* Libro autem acephalo jam dicti Eliae, quem in Diſſertatione illa citavimus, titulus eſt (ut ex Eliaezaride hoc diſcimus) זקני ſeu *presbyteri*, quoniam presbyterorum ſeu qui ordinatione ſolenni ſeu manuum impoſitione in presbyteratum, id eſt, juriſconſulti ſimul & theologi dignitatem evecti ſunt, ſcientiam & diſciplinam continet. In exemplari ejuſdem quo utimur MS. quod mutilum nimis eſt, habetur quidem titulus *Seder* העריות ſeu *tractatus de Inceſtu*; ſed & ipſe mutilus. In praefatione, ſequacem ſe fore profitetur Rabbenu Jehoſuah ac diſciplinae ab illo traditae in ספר ישר *libro de Rectitudine* ſeu *juſto*, quo hanc rem complexus eſt. Capite dein primo, quod eſt בביאור פסוק איש איש אל כל שאר בשרו וגו׳, *De explicatione verſus illius* [b], *Homo homo non* ſeu *Nemo hominum accedat ad propinquam carnis ſuae*, &c. ait interdicto non ſolum contineri Iſraelitas ſed גם הגר *exterum* ſeu quoſcunque alios (ſic enim accipio ibi ꝧ גר, non pro proſelyto ſolum ſive juſtitiae ſive domicilii) adeoque in eo jus eſſe humano generi [c] praeſcriptum, & pariter, ut expreſſim ille ex Rabbi Jehoſuah, ſexui utrique, contra quam Rabbi Joſeph שאמר שהאזהרה היא בזכרים בלבד, *Cujus ſententia eſt, illud ex ipſa praecepti vi ad maſculos duntaxat attinere.* Capite ſecundo, diſputans de vocabulis Legis Sacrae, quae ad materiem inceſtus ſpectant, tandem concludit שאסור בעריות הוא כעלת השאר ושבו מאמר איש איש אל כל שאר בשרו סוג גבוה והפסוקים הנמשכים אחריו פרטיו והקישו בהם על דרך טעם עלת השאר ואסרו הגופים אשר לא נכתבו בכתוב, *Interdictum de inceſtu pendere ex nomine illo propinqui; dictum illud, Nemo hominum ad propinquum carnis ſuae accedat, genus eſſe ſupremum, & quae ſequuntur eſſe ejuſdem ſpecies, unde argumentando ex ratione non diſſimilis propinquitatis interdicere* Karaeos ſuos *perſonas in ipſo Sacro Sermone non memoratas.* Tertio capite interdicti ſpecies & quae inde argumentando a Karaeis eliciuntur, tractat, & non ſolum matrem ac novercam, ſed & a patre utcunque conſtupratam aut compreſſam pariter ait interdictam. וקצת inquit, מן החכמים הוציאו אסור המזנה והאנוסה והמפותה מן מאמר ולא יגלה כנף אביו שאלה הנשים נכנסות תחת כלת כנף, *Et quidam ex ſapientibus interdici voluit ſtupro vi aut illecebris* (a patre) *compreſſam, ex eo quod dicitur* [d] *Non revelabis alam* aut *oram patris ſui; ſcilicet ejuſmodi foeminas nomine alae* ſeu *orae ſatis contineri.* Aliis dein, juxta ſuperiore in capite oſtenſa, ordine ſuo quem in ſacro habent ſermone explicatis, ubi ad illud [e] deventum eſt, *Turpitudinem filiae uxoris tuae*, &c. (de quo recole quae dicuntur capite hic proxime ſuperiori) ait verſum illum בספרי כתיבת יד׳ *in codicibus Sacris manuſcriptis* ad hunc modum legi ערות בת אשת אביך לא תגלה מולדת אביך אחותך היא לא תגלה ערותה, *Turpitudinem filiae uxoris patris tui non revelabis. Ex patre genita, ſoror tua eſt, nec revelabis turpitudinem ejus.* Quod certe omnino eſt Graecis interpretibus conſonum. Sed lectionem illam in codice aliquo manuſcripto nondum vidi ego. Nec ſane codex Samaritanus ab editis hic diſcrepat. Vocabula autem illa מולדת אביך *genita ex patre* & אחותך *ſoror tua* in verſu hoc ſumere Karaeorum pleroſque ait Eliah hic pro eo quod eſt, velut *genita ex patre eſt*, velut *ſoror eſt*; *ideo nec revelabis turpitudinem ejus.* Addit item Rabbi Salomonem הנשיא ſeu *principem* dictum in Epiſtola ad R. Aharonem conſcripta expreſſim affirmaſſe כי זה הפסוק חסר מלת והיה ראוי להיות הפסוק ככה ערות בת אשת אביך לא תגלה מולדת אביך וגו׳ verſum hunc mutilum eſſe, atque ad hunc modum legendum, *Turpitudinem filiae uxoris patris tui non revelabis; genita ex patre*, &c. Ex hoc autem verſu vides in jam ante oſtenſis, quintum ſumi fundamentum ſeu regulam de propinquorum binorum binis propinquis interdictione, ut patris ac filii, foemina ac filia ejus; ואין inquit Eliah hic הפרש בין שיקח האב את האם תחלה ובין שיקח הבן את הבת תחלה, *Nec diſcrimen eſt, ſive pater primo matrem, ſive filius primo filiam accipiat.* Quemadmodum autem *genitam ex patre* & *ſororem* in verſu jam dicto ſumi volunt, pro ea quae velut genita eſt ſeu inſtar ſororis ſeu genitae, ſeu ſoro-

[a] Levit. xx. 14. [b] Ibid. xviij. 6. [c] Vide lib. noſt. 5. de Jure Nat. & Gent. cap. 11. [d] Deut. xxij. 30. [e] Levit. xviij. 11.

ris nomine item vulgo cognita, ſic in commate 14. ubi legitur עֶרְוַת אֲחִי אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה וגו׳ *Turpitudinem fratris patris tui non revelabis*, &c. tum fratris nomen, tum amitae & pro ipſis revera ex ratione ſanguinis fratribus ac ſororibus ac amitis & pro aliis vulgo ita ſumptis ſeu quaſi fratribus, ſororibus, aut amitis intelligendum. Unde fratrum aiunt (uti & ſororum) ſpecies eſſe quinque:

1. Ex patre ſeu germanum.
2. Ex matre ſeu uterinum.
3. Ex utroque parente.

Quos revera fratres ſeu אחים אמתים vocitant מפני שבהם עלת שאר, *Quoniam nempe in eis eſt ratio propinquitatis* ſeu *conſanguinitatis*.

4. Novercae filium.
5. Soceri filium.

Quorum uterque vocitatur אח שאול *quaſi frater* ſeu *frater metaphoricus*, & אח מעבר ſeu *adjectitius*, utpote in quibus nulla conſanguinitatis ratio. Jam vero obſervant commatibus binis proxime in Levitico praecedentibus, expreſſam fieri τῆς שאר *propinquae* ſeu *conſanguineae* mentionem, ubi nimirum amita & matertera interdicuntur, adeoque ibi veras tantum ſorores innui: hic vero vocem illam non haberi, unde aiunt ex diſcipulina Rabbenu Jehoſua, שבכל מקום שלא יזכור הכתוב עלת שאר ראוי לקחת אותו על אמתי ועל המעבר, *Quoties in hiſce non memoratur vocabulum* שאר, ſeu *propinquus* aut *propinqua* ſeu *conſanguinea*, ſeu *propinquitatis cauſa*, *locum capiendum eſſe tum de eis qui revera ſanguine conjunguntur, tum de reliquis qui vulgari notione ſic dici ſolent*, ſeu de quaſi fratribus aut ſororibus. Unde elicuit Rabbenu Jehoſuah fundamentum illud ſextum ſeu de propinquis binis perſonae & propinquo propinqui ejuſdem perſonae interdictis, ut in hoc Schemate,

Peloni — Ketura — Abraham — Sara

Peloni filius. Pelonith filia.

Iſaac

Jacob.

Detur Keturae fuiſſe ex priori marito filium & filiam, & dein eam Abrahae nuptam, cui ex Sara Iſaac filius, & ex filio nepos Jacob. Aiunt qui fundamentum illud amplectuntur, Iſaac Jacobi patrem, & Peloni filium Keturae eſſe שני אחים מעברים *binos quaſi fratres* eoſque nomine fratris contineri in lege ante laudata; adeoque interdictum Jacobo Peloni filium Keturae, id eſt, uxorem ejus interdici, uti & conſequenter filiam, quae quaſi ſoror patri. Atque hinc eis naſcitur ipſum fundamentum, quod cernitur in eo quod Abrahae ac Jacobo, id eſt, avo & ex filio nepoti, ſeu perſonae & propinquo ejuſdem propinqui interdicantur binae propinquae, id eſt, Keturah ſeu mater & filius (nempe filii uxor, in quod transfertur, juxta jam dicta, prohibitio) & mater & filia; qua de re etiam a nobis paulo ante afferuntur quae itidem hic habet, praeter alia τῷ Rabbenu Jehoſuah conſona, Eliah Ben Moſeh. Capite demum quarto agit ille, בחילוק דעות חכמים בענין העריות, *De ſententiarum diſcrimine quod inter ſapientes habetur circa inceſtus genera*. Atque eos ait diſtribui לשני תורות גדולות *In binas ſectas celeberrimas*. Alteram eſſe בעלי הקבלה *Traditionales*, שאמרו שאין הקש בעריות אמנם דרכו על הכתוב לבד, *Quorum ſententia eſt argumentationis* ſeu *deductionis rationalis uſum non admittendum in materie inceſtus, ſed ſola Scriptura* ſeu *Verbis Sacris ſimpliciter nitendum*. Si enim argumentationi locus, quorſum poſt amitam vetitam, vetatur etiam matertera, quae (ſi hic argumentari licuerit) ex parili vetaretur, ſine verbis expreſſis, ratione? Alia id genus traditionalium habet, praeter ſecundariarum eorum enumerationem capite ſecundo ante a nobis exhibitam. Nec plura hae de re codex ejus MS. quo utimur, qui hic mutilus eſt.

CAP. VI.

Summaria & emendatior Karaeorum, in materie inceſtus, diſciplinae explicatio, juxta Rabbi Jehudam Ben Eliaezar Karaeum celebrem.

PRaeter jam ante memoratos, Rabbenu ſcilicet Aharon, autorem libri עץ חיים *Ligni Vitae* dicti, & Eliam Byzantium, inter Karaeorum celebriores neminem repertum eſſe, qui τῷ Rabbenu Joſuah ſequax fuerit, ex Rabbi Jehuda Ben Eliaezar ante oſtendimus; pleriſque Rabbenu Joſephi ſententiam, qua vetuſtiorum non pauca amputata ſunt, amplexantibus. Eliaezarides autem ille ſimulac & traditionalium & Karaeorum tum vetuſtiorum tum recentiorum dogmata compendioſe enarravit, אנכי, inquit, [a] הבא אחריהם אהלך בעקבותיהם של החכם רבנו יוסף הרואה והחכם רבנו אהרן בעל המבחר בכספר העקרים ובבטול צידות הנקובות, *Ego qui poſt illos venio, in ipſis τῷ ſapientis Rabbenu Joſeph prophetae & ſapientis Rabbenu Aharon autoris libri qui dicitur Electorum* (ut ſcilicet ſic diſcriminetur Aharon hic ab altero illo Aharone autore libri *Ligni Vitae* dicti, qui cum Eliah Byzantio ſequax eſt τῷ Rabbenu Jehoſuah) *in recenſione fundamentorum* ſeu *regularum, & in tranſlatione interdictorum a foeminis ad maritos ſuos abolenda* ſeu *rejicienda*. Adeoque plane R. Jehoſuae placita ſingularia admittenda non vult, nec regulam illam ſeu fundamentum ſextum; de quo capite proxime ſuperiori. Sed vero & ſuam introducit tum a veterum tum a binorum illorum, quos alias ſequitur, ſententiam diſcrepantem, quam verbis proxime ſubjunctis ſic compendioſius tradit דאף

[a] Fol. 13 a.

אסכור להוסף הבטול בצעידת אסור זכר על זכר כאשר נבר מדרך הפשט שאינו כן, *Et decrevi adjicere refutationem tranſlationis interdicti, quoties maſculus interdicitur maſculo, ſecundum id quod vulgo accipitur, quoniam ita revera ſe res non habet.* Ea de re pluribus agit, quae univerſa in hoc unum recidunt; quoties ערוה ſeu *turpitudo*, ſeu *nuditas* maſculi veluti patris, patrui (ut in Lege Sacra) aliorumve (ut in eis quorum turpitudines argumentando pariter interdictas velint Karaei, juxta ea quae capite ſuperius quarto oſtenduntur) interdictum occurrit, *modi tranſlationis* ſeu דרך הצעידה uſum non eſſe nec interdictum ipſum, qua grammatice ſonat, ad maſculos ſic attinere, ut inde in foeminas ſeu uxores proprie dici debeat transferri; ſed ipſam *turpitudinem* ſeu ערוה interdictam eſſe ipſam foeminam ſeu turpitudinem ejus, quae itidem dicitur turpitudo mariti qui foeminae turpitudiniſque ejus pariter erat poſſeſſor & dominus. Adeo ut, quantum ad rem ipſam cum Rabbenu Joſephi ſequacibus concors ſit ipſe Eliaezarides, in hoc unico tantum diſcrepans, quod notionem illam τῆς צעידה ſeu *tranſlationis* interdicti a maſculis ad foeminas, quaſi interdictum ipſum minus ex ſe terminaretur, ubi turpitudo maſculi quam ubi foeminae vetatur, prorſus rejiciat, & turpitudinem ipſam ſeu ערוה maſculi pro ipſa maſculi uxore etiam primario ſumendam velit, id eſt, pro turpitudine quam revelando ſuam fecit maſculus. Certe & hiſce perquam conſonum eſt Graecae verſionis exemplar vetuſtiſſimum, in bibliotheca ad S. Jacobi regia, ubi comm. 16. cap. XVIII. Levitici poſt revelationem turpitudinis fratriae prohibitam, ſubjungitur pro ערות אחיך הוא *Turpitudo fratris tui eſt*, γυνὴ γὰρ ἀδελφοῦ σου ἐστιν *uxor* ſeu *foemina fratris tui eſt*, quaſi ipſo nomine ערוה ſeu *turpitudinis* ſeu *nuditatis* (quam ἀσχημοσύνην vocant alias Graeci ibi) fratris, foemina ſeu uxor ejus expreſſim ſignificaretur. Hinc explodendam vult Eliaezarides diſciplinam τῶν בעלי הצעידה *magiſtrorum tranſlationis* (ut ipſe eos vocat) primariaque vocabuli toties dicti ſignificatione interdicta aeque pariterque terminari, quando turpitudines maſculorum atque quando foeminarum prohibentur. Et quatuor capitibus integris, ſeu ſeptimo octavo nono ac undecimo hac de re fuſius diſputat. Decimo capite agit de dubiis & ſententiis variis ad regulam ſeu fundamentum quintum (ut capite ſuperius quarto habetur) ſpectantibus; quod ſcilicet ortum eſt ex interpretatione interdicti filiae uxoris paternae [a], de quo non ſemel in capitibus proxime antecedentibus dictum eſt. Ait vero Eliaezarides hic noſter [b] Iſraelitas univerſos in varias diſtrahi ſententias, dum interdictum illud eunt explicatum; maxime autem in ſex, quas ſic recenſet. Primam ait eſſe דעת אחינו חכמי בעלי הקבלה ז"ל, *Sententiam fratrum noſtrorum ſapientum qui ſunt traditionales ſeu Talmudici, foelicis memoriae*, ſororem nempe ibi memoratam eſſe ex utroque parente conjunctam, quod probari volunt ex eo quod dicitur *genita ex patre*, &c. Secunda tribuitur vetuſtioribus Karaeis; ſororem ibi non aliam intelligi praeter eam quae peperit אשה שתכשר להיות אשה לאביך והיא אשת בריתו, *Foemina quae legitima eſſet patri uxor, eique juxta foedus ſuum*, ſeu *legem ſacram, conjuncta*, adeoque non ancilla, aut extera necdum proſelyta facta. Quod firmari vult R. Jehoſuah ille ex eo quod dicitur [c] de ſervo Ebraeo, cui herus ancillam in uxorem dederit, anno ſeptimo libertate donando, *uxor* ſeu *foemina & liberi* (ex ea nati) *erunt domini*. Scilicet non patris, nec inter eos qui a patre geniti, ſed qui a matre tantum editi ſunt, numerandi, quoniam ex ancilla ſuſcepti. Item ex eo quod legitur [d] de exterminandis foeminis exteris ſeu in foedere facto non contentis una cum earum liberis. Unde non vult ille *genitam a patre* proprie dici, quae ex ancilla ſeu extera genita. Sententiae tertiae autor eſt Rabbenu ענן *Enan* הנשיא dictus ſeu *princeps*, quae ita ſe habuit, *Filiam uxoris patris tui genitam ex patre* denotare בת אתתא דאביו דאביו דמן גברא אחרנא כד הוי לה לאתתא ולד בן אביו, *filiam uxoris patris ejus*, ſeu patris in interdicto memorati *genitam ex viro alio, quando ſcilicet proles ex eadem eſt itidem a patre ſuſcepta*, nec aliam. Quarta ſententia eſt, genitam hic a patre ſignificare הבת אשר גדלה אביך בעת לקיחתו אמה, *filiam quam educat pater tempore quo matrem ejuſdem acceperit* & deinceps. Exemplum affertur ex eo quod dicitur [e] de Michala filia Saulis. Davidem nempe *cepiſſe quinque filios Michalae quam peperit Adrieli*. At vero Michalae nulla [f] omnino revera proles fuiſſe dicitur. Filii nihilominus hi quinque ei tribuuntur, qui naturales quidem filii fuere Merabae ſororis Michalae ac uxoris [g] Adrielis. Sed quoniam Michala רבתה וגדלה בני אחותה מרב, *Educavit & nutrivit nepotes hoſce ex ſorore Meraba*, ideo volunt qui hanc amplectuntur ſententiam dictos eos Michalae filios. Huc affertur & illud Rahelis Jacobo; *Habeo* [h] *famulam Billam, ingredere ad illam, ut pariat ſuper genua mea & habeam ex illa filios*, uti & locus alter de Joſepho [i]; *Filii quoque Mackir F. Manaſſeh nati ſunt in genibus Joſeph.* Quae dici volunt לשון רבוי וגדול ſeu *ratione educationis ac nutritionis*. Perinde ac ſi alterius proles ab altero educata, educantis proprie ſatis vocaretur, adeoque etiam in Lege hac Sacra. Quinta Sententia de filia uxoris patris ab alio viro ſuſcepta legem vult omnino capiendam, ac vocabula illa *genitam ex patre* & *ſororem* metaphorice inſerta eſſe, quin & perſonalem conjugum ſeu patris & novercae unitatem ſic innui, qua de ſupra, prolem ſcilicet alterius etiam alteri veluti non diverſae perſonae tributam. Haec apud vetuſtiores Karaeos viguit. Sexta demum eſt Rabbenu Jehoſuae toties laudati, quae, dempto quod habuere quintae autores de unione conjugum perſonali ac metaphora, eidem plane eſt conſona. Vult enim ille filiam uxoris patris ab alio viro ſuſceptam hic quidem tantum innui. Adjici autem vocabula illa *genitam ex patre* & *ſororem* non alio ſenſu quam להודיעך שכל הקרב בה בקריבתו באחותו האמתית, *Ut inde diſcas, quicunque ad eam accedat non minus peccare*

[a] Levit. xviij. 11. [b] Vide item eum cap. 12. fol. 62 b. & ſeq. [c] Exod. xxi. 4. [d] Ezra x. 3. [e] 2 Sam. xxi. 8. [f] 2 Sam. vi. 23. [g] 1 Sam. xviij. 19. [h] Geneſ. xxx. 3. [i] Ibid l. 23.

quam

quam qui accedat ad ſororem revera germanam. Quo trahitur & illud, ubi patrui uxor, qui דוד dicitur, vocatur etiam דודתך *amita tua*; ſcilicet perinde ac ſi ipſa amita eſſet, coitus ejus evitandus. Hiſce ſententiis ſex cum rationibus uniuſcujuſque ſuſius recenſitis, ſubjungit dein Rabbi Jehuda Ben Eliaezar, ואל זאת הדעה נמשכו כל חכמינו האחרונים הבאים אחריו, *Atque hanc ſententiam* (ſeu ſextam, id eſt, Rabbenu Jehoſuae) *amplexi ſunt univerſi ſapientes noſtri qui eo poſteriores fuere.* Ipſe vero earum quamlibet ſeorſim impugnat, veluti non ſatis ab autoribus ſuis probatam. Et nemo non videt apicibus ſatis dubiis eos niti. Concludit vero ille שאין הכרע ודאי לאחד מן הדעות, *Non eſſe ſatis ponderis in ſententiarum allatarum aliqua.* Quoniam vero quicquid habetur in regula illa ſeu fundamento quinto capitis ſuperius quarti ex hujus interdicti ſenſu pendet, ideo & ipſe non ita a ſectae ſuae ducibus diſcrepare vult, quin quoties quiſquam uxorem duxerit aliter atque permiſſum eſt juxta diſciplinam ejuſdem regulae, velit adhiberi גט מספק ſeu *divortii libellum dubii cauſa* (de quali libello plura inferius) ne ſcilicet forte violaretur Lex illa Sacra, quam adeo admittit obſcuram & difficilem, ut juxta regulam illam conjugia ſimpliciter illicita inde pronuntiari nolit. Differit dein Eliaezarides, juxta ſuorum quorum ſequax eſt ſententiam (excepta interdicti tranſlatione a maſculo in uxorem quae ita recepta eſt; quam omnino improbat ille, ut eſt oſtenſum) capite duodecimo de ſingulis inceſtus interdictis & eorum praefatiuncula illa, de qua ſupra. Et decimotertio capite [a] ad hunc modum doctrinam hac de re ſuam exhibet, id eſt, הגופים האסורים *perſonas* utriuſque ſexus (nam ad utrumque Legem Sacram pariter vult attinere) *interdictas*, quas in quinque עקרים ſeu *regulis* illis aut *fundamentis* ſic vult contineri.

I. אסור האיש על שארה, *Interdicitur viro propinquis ſuis*, ſcilicet matre ejus, ſorore & filia.

אסורה האשה, *Interdicitur foeminae* patre ejus, fratre, filio, qui ejuſdem propinquorum ſimiliter nomine veniunt.

II. אסור האיש לשארי שארו, *Interdicitur viro propinquis propinquorum ejus*, ut avia paterna, avia materna, amita, matertera, nepti ex filio, nepti ex filia, nepti ex fratre, nepti ex ſorore, quae ſunt propinquorum propinquae.

אסורה האשה, *Interdicitur foeminae* ſimiliter avo paterno, avo materno, patruo, avunculo, nepote ex filio, nepote ex filia, nepote ex fratre, nepote ex ſorore.

III. אסור האיש לשני שארים, *Interdicitur viro binis propinquis*, ut Maria & matre ejus, Maria & ſorore ejus, Maria & filia ejus.

Interdicitur item foeminae Joanne & patre ejus, Joanne & fratre ejus, Joanne & filio ejus.

IV. אסור האיש לגוף ושאר שארו, *Interdicitur viro perſona & propinqua propinqui ejuſdem perſonae*, ut Maria & avia ejus, & paterna, & materna, Maria & amita ejus, & matertera, & nepte ejus ex fratre, & nepte ex ſorore, & nepte ex filio, & nepte ex filia.

V. אסור שני שארים לשני שארים בעקרים ובפרחים ובבנפים יפול ספק וצריך גט כספק, *Interdicitur binis propinquis, propinqui binis tam a latere quam in radicibus & ramis: quae res quoniam adeo eſt in dubio, libellus divortii dubii cauſa adhibendus eſt*, quoties conjugium contra initur. Sic Joanni ac patri ejus, uti & Joanni ac fratri ejus, & Joanni ac filio ejus interdicitur Maria & ejuſdem matre, Maria & ſorore ejus, uti & Maria & filia ejus. Item Joanni & matri ejus, Joanni & ſorori ejus, Joanni & filiae ejus interdicitur Maria & patre ejus, Maria & fratre ejus, Maria ac filio ejus. Quoties autem propinqui aſcendentes, ut pater ac mater, aut deſcendentes ut filius ac filia memorantur, intelligendum eſt (ſic ille [b]) de aſcendentibus in eadem linea reliquis, uti & deſcendentibus עד סוף כל הדורות, *uſque in finem omnium ſeculorum.* Quod ſatis eſt, item conſonum Karaeorum aliorum diſciplinae.

Atque ad hunc modum compendio oſtendit Eliaezarides noſter ſectae ſuae circa inceſtus materiem diſciplinam receptiſſimam, nec interim ſine ſingulari ſua in nonnullis cenſura & animadverſione. Cum autem interdictorum de inceſtu violatio ex ipſa lege, poena exciſionis illa, qualiſcunque demum ſit, coelitus expectanda, fuerit plectenda, & proles ex coitu ſic interdicto ſuſcepta pro mamzere ſeu ſpurio, cui ingrediendi in eccleſiam Domini (id eſt, Iſraelitidem [c] puri ſanguinis ducendi) jus non erat, ſumeretur, palam ſane ſequitur, adeo diſcrepantes haſce quas hactenus exhibuimus Talmudicorum & Karaeorum de coitu inceſtuoſo ſententias (ſcilicet mirum in modum & multifariam invicem diſcrepant) his maxime illos neceſſario reddere tum impietatis nomine graviſſimae tum natalium impuritatis inviſiſſimos. Quicquid enim hic admittit vetitum Talmudicus, pariter admittit Karaeus. Sed Karaei tum inter ſe diſcrepant, tum immane quantum cuncti a Talmudicis, ut ex oſtenſis liquet. Quae proximis in capitibus ſequuntur reliqua, Talmudica ſunt omnia. Neque enim ad rem quam tractamus alia in ſcriptis quae hactenus ad nos pervenere Karaeorum reperimus. Si quis autem aliarum gentium ſive vetera ſive recentiora de inceſtis ratione propinquitatis nuptiis inſtituta receptaſque ſententias (quae proculdubio Legi Sacrae ejuſque interpretamentis diverſimode acceptis originem ſuam inprimis debent) inſpicere velit, praeter notiſſimos in Jure Caeſareo titulos commentarioſque alios ſatis obvios, conſulat ſi placet caput XI. libri noſtri quinti de Jure Naturali; quam ad rem etiam notatu digna ſunt quae ex aſtrologorum ſcitis de inceſtu tradit Julius Firmicus [d]. Obſervandum autem eſt tum Philonem [e] tum Flavium Joſephum [f], Judaeos pariter ipſos, Talmudicis ferme hic concordes eſſe, nec omnino Karaeorum de inceſtu dogmata amplexari.

[a] Fol. 74.
[b] Fol. 59. a. & 73. b.
[c] Vide lib. noſt. 2. de Succeſſ. in Pont. cap. 2.
[d] Matheſeos lib. 3. cap. 7. & lib. 4. cap. 1.
[e] Lib. de Specialibus legibus.
[f] Orig. Judaic. lib. 3. cap. 10.

CAP.

CAP. VII.

Vetita pontifici & ſacerdotibus conjugia. Qualiſnam virgo pontifici ducenda. Proles e nuptiis licitis, illicitis, irritis, ſuſceptae conditio ſeu ſtatus. Inquiſitio ſolennis de puellae matribus aviiſque, ubi ſacerdos aliuſve genere Judaico uxorem erat ducturus.

SEquitur juxta inſtitutum, ut de conjugiis ob dignitatem ſacerdotalem vetitis diſpiciamus. Dignitas ea aut ſacerdotum minorum ſeu vulgarium fuit, aut pontificia. Sacerdotibus minoribus conjugia ה זונה *Zona* (quod *ſcortum* vulgo vertitur) profanae, ac repudiatae interdicta ſunt ex Lege Sacra [a]. Atque ex inſtituto majorum etiam a leviro renuntiatae. Pontifici maximo praeter has, etiam & vidua qualiſcunque & vitiata. Quod intelligendum eſt de pontifice dum dignitate gaudet pontificia. Nam ſi antequam in eam ſuccedebat aut evectus eſt, viduam ſeu vitiatam duxiſſet, aut cum ea ſponſalia iniviſſet, retinenda erat. Miſna [b], אירס את האלמנה ונתמנה להיות כהן גדול יכנוס ומעשה ביהושע בן גמלא שקידש את מרתא בת ביתוס ומינהו המלך להיות כ"ג וכנסה, *Deſponſat ſibi ſacerdos viduam, qui poſtea conſtituitur pontifex. Eam in domum deducere fas eſt. Quemadmodum etiam evenit in Joſua Ben Gamla, qui deſponſarat Martham filiam Bethoſii, & dein a rege factus eſt pontifex maximus. Scilicet eam domum ducebat.* Joſua Ben Gamla hic eſt Jeſus filius Gamalielis ab Agrippa rege in pontificatum evectus, apud Joſephum [c]. Et quoniam vidua pontifici interdicta eſt, ideo nec lege de fratria fratri ſine liberis demortuo ſuperſtite ducenda tenebatur, ut diſerte legitur in Miſna [d]. Neque vero cujuſcunque generis virgo ei permiſſa, ſed duntaxat ea quae ה קטנה ſeu *minoris* aetatem egreſſa, ſcilicet annos duodecim [e] praeter diem unicum, nondum plenam pubertatem ſeu annos XII. & ſex menſes attigerat (id eſt, nondum erat בוגרת, quo nomine *puellam plenae pubertatis* denotant) ſed intra ה נערה ſeu *juvenculae* ſeu ſex quae excreſcebant, ut diximus, menſium aetatem conſtiterat. Maimonides [f] ad veterum [g] mentem; מצות עשה בכהן גדול שישא נערה בתולה ומשתבגור תאסר עליו שנאמר והוא אשה בבתוליה יקח אשה לא קטנה בבתוליה ולא בוגרת הא כיצד נערה זו באה לא בכלל קטנות ולכלל בגרות יצאת, *Ex affirmatione praeceptum eſt pontifici maximo, ut juvenculam ducat in virginitate ſua. Quae vero plenam attigerit pubertatem, ei permiſſa non eſt, quoniam dicitur* [h] *& is foeminam accipiat in virginitate ſua. Foeminam & non minorem. In virginitate ſua* (ſeu aetate tenera) *non in plena pubertate. Scilicet ejuſmodi eſſe debuit, quae e minoribus aetate egreſſa plenam nondum attigerat pubertatem, quae ſcilicet juvencula nominatur.* Nimirum virginitatem in plena pubertate perfectam eſſe aiunt, ſed in prioribus ſex menſibus, qui a minoris aetate finita incipiunt, ita veluti creſcere [i], ut interea puella diceretur eſſe בבתוליה *in virginitate ſua.* De caeteris quae ad genus ſacerdotale hic attinent, ſatis alibi [k] diximus. Sunt vero viri doctiſſimi qui nec ſacerdotibus reliquis alias praeter virgines rite duci potuiſſe velint, maxime ſuaſi ex eo quod apud Ezekielem [l] ea de re occurrit. Sacerdotibus ſcilicet accipiendas *virgines de ſemine domus Iſrael.* Unde Hugo Grotius ad illud Levitici [m] de virgine pontifici ducenda, *Haec*, inquit, *plerique de pontifice maximo intelligunt; at de quovis ſacerdote intelligenda docet nos Ezekiel* XLIV. 22. *Quare connectenda haec cum initio capitis, ut quae de pontifice maximo dici coepere commate* 10. *ſumantur* παρενθετικῶς, *redeatque unde digreſſa erat oratio.* Sed tum Rabbini illud Ezekielis quantum ad virgines attinet de pontificibus ſolum maximis capiunt, tum Joſephus ac Philo Talmudicis hic conſoni virginum conjugia ſacerdotibus τῷ μέρους ſeu minoribus imperari negant. Et recte ſane adnotat Grotius, hinc ut ab origine accepiſſe Athenienſes illud, regi ſacrorum apud ipſos virginem tantum ducendam, quod ſcimus ex Demoſthene [n]. Nuptias autem quae Iſraelitis reliquis Levitiſque vetitae ſunt, pariter & ſacerdotibus fuiſſe vetitas, manifeſtum eſt. Summa erat, ſacerdotes, Levitas, Iſraelitas invicem nuptias rite contrahere, quemadmodum etiam Iſraelitas, proſelytos (integros, juſtos, ſeu perfectos ſemper intellige) libertinos ac profanos. Sacerdotibus autem nec proſelytas [o], nec libertinas, nec profanas conjungendas, nedum mamzeras, quibus etiam Iſraelitis eſt interdictum, praeter ancillas Gentileſque reliquas, ut in libris de Jure Gentium oſtendimus. Filiabus autem ſacerdotalis generis idem erat in conjugiis jus quod Iſraelitidibus caeteris. Excipiunt vero magiſtri ſacerdotem caſtratum ſeu eunuchum. Eum enim rite potuiſſe ſive proſelytam, ſive libertinam, non aliter ac Iſraelitas caeteros caſtratos ſeu eunuchos ducere. Et rationem adjiciunt [p] לפי שאינו בקדושתו *eo quod is non erat in ſanctitate ſua*, ſeu *ſanctitate ſua carebat.* Nam ab altari arcendum eum fuiſſe certiſſimum eſt, ob corporis defectum. Et, ſi generationi eſſet ita impar, poſteros ſeu genus ſacerdotale ex nuptiis ejuſmodi inquinare eum nequiviſſe nemo non videt. Jam vero ſi ſacerdos proſelytam, libertinam, profanam, mamzeram aliamve generi ſacerdotali interdictam, vel pontifex maximus viduam duxiſſet; aut profana fuiſſet proles ejus aut mamzera, aut alio nomine ita ſacerdotali conjugio arcenda, ut neque licite neque ſine poſterorum inquinamento ſacerdoti, cui poſteritatis ſpes, conjungi potuiſſet. Si etiam Iſraelita aut Levita e Mamzera, Nethinaea, aut ancilla filias ſuſcepiſſet, hae ſacerdotibus conjunctae genus in-

[a] Levitic. xxj. 7. [b] Tit. Jabimoth. cap. 6. Talm. Babylon. fol. 61a. & Sepher Siphra, fol. 47. col. 4. [c] Lib. 20. cap. 8. [d] Tit. Sanhedrin cap. 2. [e] De aetatibus his vide lib. de Succeſſionibus in bona cap. 9. [f] Halach. Iſuri Bia cap. 17. [g] Gemar. Babylon. ad tit Jabimoth cap. 6. fol. 59, & 60. [h] Levit. xxj. 13. [i] Obadias Bartenorius ad Miſnam tit. Jabimoth cap. 6. §. 4. [k] De Succeſſ. in Pontificat. lib. 2. cap. 2. & 3. [l] Cap. xliv. 22. [m] Cap. xxj. 13. [n] Orat. in Naeeram. & vide Sam. Petit. ad legg. Attic. pag. 94. [o] Miſna tit. Kidoſchim cap. 4. [p] Maimonides halach. Iſuri Bia cap. 6. Gemar. Babylon. ad tit. Jabimoth cap. 8. fol. 76b.

quinaſſent

quinaſſent ſacerdotale & profanum reddidiſſent. Et obſervandum eſt hic, quod regulariter in Miſna [a] traditur de prole nuptiarum Iſraeliticarum, qua hae ſive licitae ſive illicitae ſive irritae omnino fuerint כל מקום שיש קידושין ואין עבירה הולד הולך אחר הזכר ואיזה זו זו כהנת לוית וישראלית שנשאו לכהן לוי וישראל וכל מקום שיש קידושין ויש עבירה הולד הולך אחר הפגום ואיזה זו זו אלמנה לכהן גדול גרושה והלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתן וכל מי שאין לה עליו קידושין אבל יש לה על אחרים קידושין הוולד ממזר ואיזה זה זה הבא על אחת מכל העריות שבתורה וכל מי שאין לה לא עליו ולא על אחרים קידושין הולד כמותה ואיזה זה ולד שפחה ונכרית *Quandocunque nuptiae fiunt ſine peccato, proles ſequitur patrem* (quod de Iſraelitis ipſis, non proſelytis aut libertinis intelligendum; ſcilicet proſelyti ac libertini proles ex Iſraelitide ſuſcepta matris conditionem induebat, ut alibi [b] oſtendimus) *ut videre eſt, ubi foemina genere ſive ſacerdotali ſive Levitico ſive Iſraelitico nubit ſacerdoti, Levitae, Iſraelitae. Quandocunque vero cum peccato* ſeu *illicite ineuntur conjugia, proles ſequitur partem deteriorem, quemadmodum ubi nupta eſt vidua pontifici maximo ſeu repudiata aut a leviro renuntiata ſacerdoti vulgari* ſeu *minori* (ſcilicet ex matris conditione, profana fit proles) *ſeu ubi Momzera aut Nethinaea Iſraelitae fuerit nupta, aut Iſraelitis ſive Mamzeri ſive Nethinaeo; quandocunque autem plane irritum eſt inter parentes conjugium, quibuſcum tamen alios* (cives Iſraeliticos) *nuptiis conjungi fas eſt, proles eſt Mamzer, quemadmodum ubi conjunguntur qui nomine turpitudinis* ſeu *inceſtus ex ipſa Lege Sacra non debuerant. Ubicunque vero foemina ejuſmodi fuerit, ut nec cum ipſo quocum concubuerit, nec cum alio* (cive Iſraelitico) *conjugium aliquod iniri, quod non plane irritum eſſet, potuerit, ibi proles ſequitur matrem, veluti ſi ancilla fuerit ſeu extranea*, id eſt, *pagana*. Ex hiſce palam eſt, atque ex eis quae alibi [c] de ſacerdotum natalibus enarravimus, ſacerdoti uxorem ducturo inprimis fuiſſe proſpiciendum, ne foeminam acciperet quae profanaret aut deteriorem redderet prolem ejus, maxime maſculam. E familiis autem aliis praeter congeneres ſeu ſacerdotales, Leviticas, aut Iſraeliticas, id eſt, praeter origine Judaicas, uxorem ſibi ſumere his fas non erat. Neque ex hiſce profanam aut Mamzeram; nedum extraneam needum proſelytam factam, aut ex gentibus ancillam. Ut autem Iſraelitis caeteris, ita & ſacerdotibus inprimis fuere ex more laterculi ſeu tabulae genealogicae, quibus parentum ſtemmata cuſtodiebantur; idque maxime ut ex hiſce ſtirpem ſuam ab illicitarum nuptiarum inquinamentis puram demonſtrarent. Tabulae hujuſmodi etiam diſerte in Sacris Literis [d] & apud Joſephum [e] memorantur. Ubi igitur ex hujuſmodi tabulis aliiſve teſtimoniis omni exceptione majoribus de legitimis puellae Iſraeliticae nec inquinatis natalibus ſatis liquebat, fidenter ſacerdos, uti alius quicunque Iſraelita uxorem ducturus, rem peragebat. Et tabulis hujuſmodi ac teſtimoniis, niſi fama, praeſumptio, aut controverſia de parentibus aliqua in contrarium interveniret, fides habebatur. Unde & aiunt, [f] כל המשפחות בחזקת כשרות הן עומדות, *De familiis quas rectas* ſeu *legitimas fuiſſe praeſumebatur* aut *ſatis olim probatum eſt* (illuſtrioribus ſcilicet) *controverſia non movenda.* At vero ubi ſuſpicio de obſcuriori aliqua suborta erat (ejuſmodi vocant משפחה שקורא עליה ערר *familiam de qua oritur dubium*) Mamzeram aut ancillam, verbi gratia, fuiſſe inter parentes Iſraelitidis vel Levitidis ducendae, aut Mamzeram, ancillam, profanam, libertinam, aliamve ſacerdoti non ducendam, inter parentes puellae quae ſacerdoti in uxorem ſeligeretur, diligenter, antequam matrimonium contrahi volebant, ſurſum inquirebant de materno in puellae proſapia genere, ita tamen ut aliquantulo diverſa eſſet inquirendi ratio, ubi puella erat ex genere ſacerdotali, ab ea quae fiebat ubi ex genere erat ſive Iſraelitico ſive Levitico. Sic enim ſe nominibus diſtinguere ſolent, ut tametſi ſanguine fuerint univerſi pariter Iſraelitae, nihilominus ſacerdotes, Levitae ac Iſraelitae quaſi tria faciant genera; Iſraelitis ſic pro eo quod laicos vocitamus ſolummodo ſumptis. Priori in ſpecie, ſurſum inquirebant de octo in genealogia matribus; quatuor e puellae materno genere; totidem e paterno. Ubi autem e genere eſſet puella ſive Iſraelitico ſive Levitico, de quinta utrinque matre ſeu de atavia etiam inquirendum erat. Rem ſchemate exhibemus. Elizabetha hic puella eſt, quam, de familia ejus ac parentibus ſuſpicione ſeu controverſia exorta, ducturus eſt Joſephus.

Atavia 5. | | Atavia 5.
Atavia 4. | … | Abavia 4.
Proavia 3. | Proavia 2. | Proavia 3.

Avus paternus. ☞ Avia paterna. 1. Avia materna. 2. ☜ Avus maternus.

Pater ☞ ☜ Mater 1.

Elizabetha.

[a] Tit. Kiduſchim cap. 3. in Talmud. Babylon. fol. 66. b. videſis etiam Shulcan Aruch lib. Aben haezer cap. 8. & Miſnam tit. Jabmoth cap. 6. [b] Lib. 5. de Jure Naturali cap. 14. &c. [c] De Succeſſione in Pontificat. lib. 2. cap. 2. [d] Ezra ii. 62. Nehemia vii. 5. & 64. [e] Contra Apionem lib. 1. alibique. [f] Gemar. Babylon. ad tit. Kiduſchim cap. 4. fol. 76b. Vide Maimonid. halach. Iſuri Bia cap. 19.

Veriſimilius nempe habebatur in genere ſive Iſraelitico ſive Levitico quam in ſacerdotali natalium maculam hic evitandam iri compertum. Ideo etiam de atavia ſeu matre quinta utrinque in eo inquirebatur. Si igitur in ſacerdotali genere matres hae utrinque quatuor (ubi res in dubio erat) ſeu in Iſraelitico aut Levitico utrinque quinque reperiebantur fuiſſe, quales poſteros non ita vitiabant, quin filia patris hujus legitima fieret uxor, ſequebatur matrimonium; aliter (adhibitis quas ſtatim damus, exceptionibus) ut quod profanaret genus ſacerdotale ſeu Iſraelitico generi eſſet illegitimum, reſpuendum. Et in Sacris Literis [a] legitur, *Quaeſierunt ſcripta ſeu libros genealogicos. Sed non ſunt inventi. Ideo rejecti ſunt a ſacerdotio.* Proculdubio igitur & filiae eorum a ſacerdotalibus nuptiis. Nam ibi ſuſpicione ſeu in contrarium praeſumptione aliqua orta, inquiſitione res finiri nequibat ob tabularum genealogicarum majorumque ſeriei defectum. Cur autem de matribus duntaxat aviiſque, id eſt, uxoribus, non de patribus aviſque ſeu maritis, ſolennis ea fiebat inquiſitio? Rationem reddunt [b] מפני שהאנשים כל עת שירבו זה עם זה יחרף את חבירו בפסול שיש ביחוסו ואילו היה שם פסול היה נשמע אבל הנשים אין מחרפות ביחוסין *Eo quod viri quandocunque inter eos, ut fit, aliqua contentio exoritur, invicem exprobrare ſolent natalium maculas. Quare, ubi macula ejuſmodi in eis erat, obſcura eſſe nequibat* (unde nec famam nec ſuſpicionem ibi, ſine manifeſtiſſimis probationibus, quae patrem aut avum ſine inquiſitione ulteriori natalibus inquinatum oſtenderent, locum habere volebant) *At foeminae natales ſuos invicem exprobrare non ſolent.* Illinc fieri eos ſaepius in obſcuro fuiſſe, adeoque ſuſpicioni ac famae obnoxios. Scilicet de patribus aviſque palam ſatis conſtare ſemper praeſumebatur. At vero in hujuſmodi inquiſitionibus ſaepius ob inſigniorem patris avorumque dignitatem aut miniſterium publicum, cujus rite capaces ſine puris natalibus eſſe nequibant, inquirere de matribus ſuperioribus aviiſque deſitum eſt. Ex hujuſmodi nimirum dignitate aut miniſterio, de eis quae ſurſum aliter erant inquirenda, res ſatis habebatur ex praeſumptione certa. Verbi gratia, ſi in ſchemate ſuperius allato, avus Elizabethae paternus ex genere ſacerdotali, ad altare ſacro uſus fuiſſet miniſterio, idque inter inquirendum liqueret non ultra de matre ejus ſeu Eliſabethae proavia (nedum de abavia) inquirebatur. דכיון דבנה שמש על גבי המזבח בידוע שמיוחם היה, *Nam quoniam* (ut ait Rabbi Obadias Bartenorius [c]) *filius ejus ad altare miniſtrabat, palam eſt eam puris natalibus habitam.* Simili modo de avo Levita, de quo compertum eſt inter inquirendum de matribus, שהיה משורר על הדוכן, *Eum in locis Levitico miniſterio propriis cantaſſe.* Nam ſi in matribus aſcendentibus Mamzera aut ancilla fuiſſet, is plane non fuiſſet admiſſus. Eadem ratio ejus qui in ſynedrium magnum LXXI. virorum, aut minus aliquod XXIII. virorum fuiſſet cooptatus. Nam ſanguine Iſraelitico eoque puriſſimo oportuit quemque fuiſſe in ſynedria ejuſmodi cooptatum. Verba Miſnae [d] ſunt, אין בודקין לא מן המזבח ולמעלה ולא מן הדוכן ולמעלה ולא מן הסנהדרין, *Inquirendum non erat ab altari & ſurſum, nec a locis Leviticis, nec a ſynedriis.* Sed in Miſna Talmudis Hieroſolymitani praetermittitur illud de ſynedriis. Quin & minores dignitates hic enumerant, perinde ac ſi neminem ad eas obeundas rite potuiſſe admitti vellent, praeter eum cujus natales ſatis puri. Adeo ut ſurſum in matres inquirere eſſet inde ſuperſedendum. Depravate etiam nimis in Talmude Hieroſolymitano [e], tam Cracovienſis quam Venetae editionis, hac de re legitur, הנושא אשה כהנת צריך לבדוק אחריה ארבע אימהות שהן שמונה אמה ואם אמה ואם אבי אביה ואמה ולויה וישראלית מוספין עוד אחת, *Ubi quis ducturus eſt puellam genere ſacerdotali, oportet eum inquirere de quatuor ejus matribus utrinque, ita ut fiant octo; matre ejus, & matre matris ejus* (ſeu avia materna) *de matre patris patris ejus* (ſeu avi paterni matre) *de matre ejus, quibus adjicienda eſt inſuper utrinque aſcendendo unica alia, ubi puella fuerit ex genere ſive Levitico ſive Iſraelitico.* Matrum enumeratio quae ſe peſſime ſic ibi habet ad hunc modum ex Talmude Babylonio reſtituenda, אמה ואם אמה ואם אבי אמה ואמה ואם אביה ואמה ואם אבי אביה ואמה, *De matre ejus, & hujus matre* (ſeu avia materna) *avi materni matre & ejus matre* (ſeu proavia & abavia) *de patris matre & hujus matre, de avi paterni matre ejuſque matre* (ſeu proavia & abavia.) Nec ſane in egregiis illis tum Moſis Maimonidis [f] tum Obadiae Bartenorii, aliorumque magiſtrorum commentariis [g] ſine mendis ſit haec enumeratio. Inquirendae autem rationem hanc memorat Joſephus, uti & alibi fuſius [h] oſtendimus.

[a] Esra ij. 62. Nehemia vij. 64. [b] Maimonid. halach. Iſuri Bia cap. 19. [c] Ad tit. Kidoſchim cap. 4. §. 5. [d] Tit. Kidoſchim cap. 4. in Talm. Babylon. fol. 76. a. [e] Tit. eod. cap. 4. §. 4. [f] Halach Iſuri Bia cap. 19. [g] Ad Miſnam tit. Kidoſchim cap. 4. [h] De Succeſſ. in Pontificat. lib. 2. cap. 3.

CAP.

CAP. VIII.

De uxorum numero. Pontifici neutiquam unica plures, nec regi ultra octodecim ducendas. De ſacerdotalium nuptiarum iterationis interdicto Levitico apud Tertullianum.

PRaeſtitutus uxorum numerus, adeo ut plures non eſſent ducendae (illuc enim inſtituti ratio deduxit) aut ex ipſo jure Ebraeis civili habebatur, aut e majorum monitis ſeu conſilio. Nam ex lege Noachidarum ſeu hominum communi, uxorum numerum minime alicui finiri volebant. Juris ſacri a Numine illis dati interpretamenta reperiuntur apud Talmudicos, quibus nec pontifici maximo, nec regi uxores quot vellent ſeu pro libitu erant ducendae. Quod ad pontificem attinet; ex eo quod in praecepto de ejus uxore dicatur [a] אשה יקח *foeminam* (ſeu *uxorem*) *accipiat*, nempe ſingulariter, deſignari volunt unicam ei duntaxat ducendam. In Gemara Babylonia [b], הכא נמי כתיב אשה אחת ולא שתים, *Scriptum quidem eſt hic, uxor ſeu foemina una*, ſeu *ſingulariter, & non binae*. Unde etiam Maimonides [c] de pontifice, ואינו נושא שתי נשים לעולם כאחת שנ' אשה אחת ולא שתים, *Non omnino ei ducendae erant uxores binae ſimul; nam dicitur* (in lege de eo lata) *uxor* ſeu *foemina ſingulariter, & non binae* ſeu *plures*. Forte & hoc voluit Flavius Joſephus, ubi μόνῳ δ' αὐτῷ, inquit [d], δέδωκε γαμεῖν παρθένον καὶ ταύτην φυλάττειν, *ſolam* ſeu *unicam ei conceſſit virginem ducere* atque *eam ſervare*. Id verti ſolet *ſolum virginem ducere conceſſit*; ſeu ut perperam Ruffinus [e], *huic ſoli dedit ducere virginem*. At vero legitur in Paralipomenis de Jehoiada pontifice, *Et fecit Joas* (*rex*) *id quod rectum erat in oculis Domini, cunctis diebus Jehoiadae pontificis* וישא לו יהוידע נשים שתים ויולד בנים ובנות, quod ſonat *& duxit ſibi* (ſeu ei) *Jehoiada uxores binas, & genuit filios filiaſque*. Helleniſtae ibi ἔλαβεν Ἰωδαὲ δύο γυναῖκας, *Et accepit Jodae binas uxores*, adjecto in exemplaribus nonnullis αὐτῷ, quod ſane tam *ei* quam *ſibi* poteſt denotare. Vulgata, *Accepit autem ei Joiada duas uxores*. Adeo ut ex diverſa interpretatione pronominis לו quod tam *ſibi* quam *ei* ſonat, tam binas ibi uxores a pontifice regi deſponſatas locus innuat, quam ab ipſo ſibi pontifice. Quin & Joſephus uxores illas regis fuiſſe non pontificis diſerte aſſerit [f], ſed διὰ τοῦ ἀρχιερέως *conjugium conciliante pontifice*. Talmudici vero, licet unicam eſſe debuiſſe ſtatuant pontificis uxorem, verba nihilominus illa ſacra de pontificis non de regis nuptiis capiunt, atque ad hunc modum interpretantur [g] אפשר שיהוידע נשאן זו אחר מיתת זו או גרושיה, או שהיתה לו קודם שנתמנה להיות כהן גדול ולדעת הר"א ז"ל בכל ערב יום הכפורים היה מגרש אחת מהן, *Intelligi poteſt Jehoiadam pontificem alteram earum, altera demortua, duxiſſe, aut divortio ſeparata; aut alteram fuiſſe ei in uxorem tantum, antequam in pontificatum eſt evectus. Et, juxta ſententiam Rabbi Abrahami piae memoriae, pridie feſti expiationum libello repudii ſemper earum alteram ejecit*. Certe ex eis quae magiſtri hi docuerant pronuntiavit Nicolaus Mongeorgius [h], *Seniores populi Iſrael praelabito maturo conſilio ac deliberatione decreviſſe magnum ſacerdotem unica uxore fore contentum*. Etiam ex hac magiſtrorum de unica pontificis uxore ſententia male accepta credibile eſt manaſſe illud Tertulliano ſingulare de ſacerdotalium nuptiarum iterationis interdicto ſacro: *Ecce*, inquit [i], *in veteri lege animadverto caſtratam licentiam ſaepius nubendi. Cautum eſt in Levitico: Sacerdotes mei non plus nubent*. Seu, ut in editione Rigaltiana, *nubunt*. Alibi item [k], *Prohibet lex, ſacerdotes denuo nubere*. Atqui in Levitico alibive in Pentateucho, quacunque lingua lecto, ne veſtigium extat interdicti ejuſmodi, niſi ex eo quod ad pontificis duntaxat uxorem ſingulari numero memoratam & male acceptam attinet, perperam eliciatur. Nec ſolum ſacerdotibus caeteris, verum etiam ipſi pontifici ſummo connubia iterare fas fuiſſe tam certum eſt, ut nihil certius. Scripſit autem Tertullianus librum utrumque quo jam dicta profert, ut Montaniſta ac adverſus Orthodoxos, ſecundarum nuptiarum oſor acerrimus. Numerus autem uxorum peramplus regi habebatur undiquaque legitimus, ſed interim, uti volunt, certo praefinitus. Lex Sacra [l] de rege eſt, לא ירבה לו נשים, *Uxores ſibi non multiplicet*; οὐ πληθυνεῖ ut Graeci ibi. Ratio item adjicitur ולא יסור לבבו, *ne avertatur cor ejus*. Vulgata ibi, *Non habebit uxores plurimas quae alliciant cor ejus*. Interdictum hic plane habetur de non multiplicandis regi uxoribus, ſed de numero certo quem excedere non debuit rex, lex non loquitur. Is autem certus fit in receptis magiſtrorum ſententiis, atque uxoribus octodecim circumſcribitur. In Miſna [m] legitur לא ירבה לו נשים אלא שמונה עשרה ר' יהודה אומר מרבה הוא לו ובלבד שלא יהו מסירות את לבו ר' שמעון אומר אפילו אחת והמסירה את לבו הרי זה לא ישאנה אם כן למה נאמר לא ירבה לו נשים דאפילו כאביגיל, *Non multiplicet ſibi uxores ultra octodecim. Atqui licuiſſe ei eas multiplicare voluit Rabbi Jehuda, modo cor ejus non averterent. Quin ex ſententia Rabbi Simeonis etiam unica quae cor ejus averterit ei ducenda non eſt. Si ita ſit, cur dicitur, Non multiplicet ſibi uxores? Certe multiplicandae non ſunt, etiamſi fuerint velut Abigalis*. Firmant, more ſuo, hunc numerum (nam quod habet hic, ſive Rabbi Jehuda ſive Rabbi Simeon, neque minuit neque auget numerum apud caeteros qui vetuſtiſſima hac de re traditione nituntur) ex ipſius Dei O. M. explicatione ſeu indultu de Davidis uxoribus. Illi fuere in Hebrone uxores ſex [n]: Achinoama, Abigal, Ma-

[a] Levit. xxj. 13. [b] Ad tit. Jabimoth cap. 6. fol. 59. a. [c] Halach. Iſuri Bia cap. 17. & videſis Pet. Cunaeum de Rep. Hebraeorum lib. 2. cap. 3. [d] Lib. 3. cap. 10. [e] Lib. 2. cap. 24. 2. [f] Lib. 9. cap. 7. [g] In Magid. Miſna ad halach. Iſuri bia Maimonidis cap. 17. fol. 342. b. [h] In Codice de Moſaico & vetere jure enucleando pag. 161. [i] In Exhortat. ad Caſtitatem cap. 7. [k] De Monogamia cap. 7. [l] Deut. xvij. 17. [m] Tit. Sanhedrin cap. 2. Talm. Babylon. fol. 21. a. [n] 2 Samuel iij. 2. &c. 1 Paralip. iij. 1. &c.

hacha,

hacha, Chaggitha, Abhitala, & AEgla, quae eadem ipſa habetur nonnullis cum Michala, de qua ſupra. Nam quod Ithreamum AEglae filium fuiſſe, Michalam vero non habuiſſe prolem [a] uſque ad diem mortis ſuae legitur, id ita interpretantur illi [b], ut ipſo die mortis habuerit (Ithreamum ſcilicet) partuque obierit. Alii diverſas fuiſſe volunt. Adjicitur autem, Hieroſolymis Davidem uxores & concubinas ſibi junxiſſe plures; quod de octodecim capiunt e Nathanis prophetae verbis poſtea regi factis. *Et ait Nathan* [c] *ad David, Tu es vir ille; ſic dicit Dominus Deus Iſrael, Ego unxi te in regem ſuper Iſrael, & ego eripui te de manu Saul. Ego dedi tibi domum domini tui, atque uxores* ſeu [d] *foeminas domini tui* (AEglam & Rizpam intelligunt alii, alii aliter [e]) *in ſinum tuum, dedi inſuper tibi domum Iſrael & Jehuda. Et ſi parum eſt hoc* ואוסיפה לך כהנה וכהנה quod *adjiciam tibi multo majora* vertitur in Vulgata, προσθήσω σοι ταῦτα *adjiciam ſecundum haec* ſeu καθὼς ταῦτα *ſicut haec* Graecis interpretibus, & כאילין וכאילין *ſicut iſta & ſicut iſta* Chaldaeo; ſeu ut Judaeis Hiſpanienſibus *como eſtas y como eſtas*. Sed magiſtri intelligunt [f] perinde ac ſi fuiſſet dictum, *Adjiciam tot quot fuere & tot quot fuere*; ſeu *totidem & totidem*. Uxores nempe ſeu foeminas domini tui praeter alias ad numerum ſenarium tibi olim dedi, quod ſi parum videatur, adjeci etiam bis totidem unde octodecim conſtantur. Gemara Babylonia [g] כהנה שית וכהנה שית הוו להו תמני סרי, *Totidem ſex ſunt, & totidem ſex ſunt, ut ſcilicet octodecim indicarentur*. Fuere, ut fit, qui majorem ex loco illo numerum extrahere conabantur. Sed praefinitus quem diximus numerus receptiſſimus eſt. Inde paraphraſtes ille, Jonathanis nomine circumlatus, ipſam Legem Sacram ita reddit [h] לא יסגון ליה נשין על תמני סרי, *Non multiplicet ſibi uxores ultra octodecim*. Legem autem ac numerum hunc tam de concubinis capiunt quam de uxoribus. Nimirum rite ſumi a rege ſibi foeminas octodecim ſive uxores ſive concubinas. Ita ut genus utrumque octodecim non excedat. Gemara Babylonia [i] ad locum illum Samuelis [k] *Et accepit David concubinas & uxores*, adjicit illud factum eſſe למלויי שמונה עשר *ut impleretur numerus octodecim*. Hinc eſt quod habet Moſes Maimonides [l] לא ירבה לו נשים כפי השמועה למדו שהוא לוקח עד י״ח נשים בין הנשים בין הפלגשים הכל י״ח, *Ex eo quod legitur*, Non multiplicet ſibi uxores, *docetur tamen licuiſſe regi accipere ſibi octodecim ſive uxores ſive concubinas, ita tamen ut ſimul octodecim non excederent*. Sed earum quamcunque divortio ſeparare ejuſque loco aliam ducere rite eum potuiſſe ait idem ipſe. Et Moſes Cotzenſis [m], רבו׳ אמרו על פי הקבלה בפ׳ כהן גדול שמותר לישא עד שמנה עשר נשים בין נשים בין פלגשים, *Rabbini noſtri aiunt ex cabala* ſeu *majorum traditione in capite de pontifice ſummo* (qui locus eſt ſupra e Miſna & Gemara Babylonia citatus) *licuiſſe regi ducere uxores uſque ad octodecim, ſive ſcilicet revera uxores eſſent ſive concubinae*. Certe Rehoboamo regi octodecim fuere [n] uxores, ipſiſſimus quem volunt magiſtri numerus. Sed praeterea, ſexaginta concubinae, ut ſacrae teſtantur literae. Triginta tantum concubinas ei ait fuiſſe Joſephus, contra fidem originis Ebraicae ac Graecae Latinaeque verſionis, quibus cunctis ſexaginta habentur. Sed de uxoribus appoſite ille. Ἔσχε, inquit, [o] τὰς μὲν νόμῳ συνοικούσας αὐτῷ γυναῖκας ὀκτωκαίδεκα, *habuit lege ſibi conjunctas* (ut vertit Ruffinus) *ſeu legitimas uxores octodecim*, qui Talmudicorum numerus eſt. Atqui legitur in Eutychii Annalibus de Ibzane Judice;

وكان له ثلثين ولد ذكر ثلثين بنتا وثلثين زوجة *Et erant ei triginta filii & triginta filiae & triginta uxores*; quod ex male acceptis ſeu perperam memoratis verbis ſacris [p] natum eſt, quibus uxores illas filiis ſuis eum accepiſſe, non ſibi, palam eſt. De concubinis, qua ſive regem ſive ſubditos ſpectabant, conſulas, ſi de eis plura velis, quae alibi [q] de earum atque uxorum diſcrimine afferimus. Et de praeſtituto uxorum numero e magiſtrorum ipſius Legis Sacrae interpretamentis hactenus.

CAP. IX.

Polygamia; & monita & conſilia de uxorum numero quaternario non excedendo. Is numerus in Mahumedanorum legibus etiam praefinitus. Temporale de binis ſimul non ducendis interdictum. Alia ad Polygamiam Ebraeorum attinentia.

Quemadmodum ex ipſius Legis Sacrae interpretamentis pontifici ac regi numerum praeſtituunt uxorum, ita e majorum conſilio & monitis, interdum etiam non ſine poena excommunicationis atque anathematis, unicuique reipublicae Iſraeliticae civi. Verum quidem eſt eos regulariter maximi facere obſervationem praecepti de multiplicando humano genere in Geneſi dati, uti etiam alibi [r] oſtendimus. Quin & aiunt Talmudici [ſ] כל אדם חייב לישא אשה כדי לפרות ולרבות וכל ישראל שאינו עוסק בפריה ורביה כאלו שופך דמים וממעט דמות וגורם לשכינה שתסתלק מישראל, *Nemo eſt hominum qui non obligatur ad uxorem ducendam, ut creſcat & multiplicetur genus humanum. Etiam & quicunque Iſraelita* (modo vir revera fuerit) *li-*

[a] 2 Sam. vi 23. [b] R. Chaſda in Gem. Babylon, ad tit. Sanhedrin cap. 2. fol. 21ᵃ. ſed & videſis R. D. Kimchium ad 2 Sam vi. 23. & ad cap. xiij. & 8. de utraque. [c] 2 Sam. xii. 7. [d] Vide infra cap. 10. [e] Vide Gemar. Hieroſolymit. ad tit. Sanhedrin cap. 2. fol. 20. col. 2. hal. 3. [f] Gloſſ. ad Deut. xvii. 17. & hoc citat. Bartenorius ad Miſnam, alii. [g] Ad tit. Sanhedrin cap 2. fol. 21ᵃ. [h] Deut. xvii. 17. [i] Ad tit. Sanhedrin fol. 21ᵃ. [k] Lib. 2. cap 5. 13. & vide cap. 15, 16. [l] Halach. Melakim cap. 3. [m] Praecept. Negat. 222. & videſis V. Cl. Guil. Schikart. de Jure Ebraeorum regio cap. 3. theorem 9. [n] 2 Paralip. xj. 21. [o] Lib. 8. cap. 3. [p] Judic. xij. 9. [q] De Succeſſ. in bona cap. 3. & de Jure Naturali lib. 5. cap. 7 [r] Lib. 5. de Jure Naturali cap. 3. [ſ] In Shulcan Aruch lib. Aben haezer cap. 1. Gemar Babylon. ad tit. Jabamoth cap 6. fol. 64ᵃ.

beris operam non det (ſed exceptio habetur de eunuchis a ſe factis propter regnum coelorum; de quibus nos alibi [a]) *eſt velut homicida. Quin & ſimilitudinem* (qua creatus eſt homo) *minuit, atque in cauſa eſt, ut majeſtas divina* ſeu *Spiritus Sanctus ab Iſraele recedat.* Etiam & illud habent de univerſis, praeter regem & pontificem, receptum; נושא אדם כמה נשים על אשתו והוא דאית ליה למיזיינהי, *Ducere cuique licet quotcunque pro libitu uxores, modo habeat unde alantur*, ſeu ut alii [c] והוא דאיפשר ליה לכיקם בסיפוקיהו, *Modo habeat quae eis ſufficiunt.* Unde Maimonides [d] נושא אדם כמה נשים אפילו מאה בין בבת אחת בין בזו אחר זו ואין אשתו יכולה לעכב והוא שיהיה יכול ליתן שאר כסות ועונה כראוי לכל אחת ואחת, *Licet homini ducere quot voluerit uxores; etiam centum, idque ſive ſimul, ſive alteram poſt alteram. Neque impedire poteſt eum uxor ejus* (quam ante habuerit) *modo ſcilicet ei ſuppetat, quo ſingulis victum, veſtitum ac debitum conjugale praeſtet.* Nihilominus non defuere qui ex ipſa lege etiam binas uxores Iſraelitam ſimul retinere fas non putarent. Rabbi Ami [e], כל הנושא אשה על אשתו יוציא ויתן כתובה, *Quiſquis uxori uxorem ſuperinduxerit, oportet eum priorem divortio ejicere cum dote.* [f] Alii etiam ex illa de binis ſororibus lege idem probare volebant. Sed velut haereticos hoſce explodebant magiſtri, nec numerum e lege praefiniri volebant. Ne tamen deeſſet certus hic aliquis finis, quo praeſcripto quamplurimis, quae numeroſam uxorum catervam ſequerentur, incommodis domeſticis viri degerent immunes, ideo ita monebant ſapientes, quaternarium uxorum numerum a nemine (praeter regem) excedendum, ut qui contra faceret imprudens nimium atque majorum conſilio monitiſque inobſequens haberetur. Numeri ratio habetur e tempeſtiva ſeu menſtrua debiti conjugalis praeſtatione, quam infra [g] oſtendimus. Quin & hoc velut majorum praeceptum memorat Maimonides; ſic enim ille [h], צוו חכמים שלא ישא אדם יותר על ארבע נשים אע"פ שיש לו ממון הרבה, *Praeceperunt ſapientes, ut nemo duceret plures quam quatuor uxores, tametſi eſſet opulentiſſimus.* Scilicet tametſi ita opulentia abundaret, ut victum cuilibet & veſtitum, quotcunque haberet, commodiſſime poſſet praeſtare, ne tamen debitum conjugale rite non ſolveretur aut minueretur (juxta ea quae infra dicentur) numerum hunc nolebant excedi. Quod vero hic ille velut praeceptum memorat, ab aliis nuncupatur tantum עצה טובה *conſilium* [i] ſeu *monitum bonum.* Certe in pluralitate illa uxorum, quae apud Orientales atque Africanos [k] Chriſtianiſmum nondum amplexos tot ſeculis obtinuit, etiam & numerus hic quaternarius reperitur. Mahumedes in Alcorano [l],

فانكحوا ما طاب لكم من النسا مثني وثلاث ورباع فان خفتم الا تعدلوا فواحدة او ما ملكت ايمانكم ذلك ادني ان لا تعولوا

Accipiatis ſeu *ducatis pro libitu uxores ſive binas ſive trinas ſive quaternas. Quod ſi timueritis, ne poſſitis aequo jure agere, etiam & unicam, aut ex eis in quas veſtrarum dextrarum poteſtas eſt* (ex ancillis.) *Hoc inſtitutum mihi eſt, ut non inique agatis.* Ancillarum permittit concubinatum ſeu potius contubernium, utpote quibuſcum ex jure Mahumedico civili juſtae nuptiae iniri nequeunt, uti ibi paraphraſtes optimus Mahumedes Ben Achmed; qui etiam locum illum capit & docet intelligendum eſſe de uxorum ſimul habendarum numero quaternario praefinito; ولا تزدوا علي ذلك *neque hunc excedatis.* Id autem quod vertimus, *ne poſſitis aequo agere jure,* explicat ille, فيهن بالنفقة والقسم *cum illis in iis quae ſingulis ſunt diſtribuenda.* Paulo poſt etiam inſtitutum hoc expreſſim ait eſſe de نكاح الاربعة فقط او الواحدة او السرية *accipiendis quatuor tantum* (id eſt aut intra hunc numerum) *aut unica aut concubina.* Retinenſis ibi, *Niſi timueritis eas nullatenus pacificare poſſe. Tunc enim vel unam, vel quod ſua manus caſtigare quiverit, ducat.* Nec melius Guilielmus Poſtellus [m], *Et niſi timueritis, ne pacifice una regere poteritis, quot poterit edomare potentia veſtra.* Sed peſſime Arivabenius Italus; *E finalmente quanti vi baſti l'animo manutenere e contentare e tenere in pace.* Ille autem more ſuo, quod e ſermone Retinenſis Latino perperam transferebatur, pejus reddidit. Neque ſolum hi ſed & alii, iique viri doctiſſimi, praeter mentem legiſlatoris illius per tanta orbis terrarum ſpatia dominantis, locum illum vertunt. Sed in lingua Alcoranica [n] phraſis illa *quas dextrae veſtrae gubernant* (aut id quod idem ſonat) non raro pro ancillis ſumitur. Quin Poſtellus ibi, *Haec eſt*, inquit, *ſententia legiſlatoris, quam etſi interpretes moderantur ad quaternarium numerum* [o], *tamen eſt arbitraria, & ita eſt in uſu apud magnates.* At vero Mahumedi ipſi uxores, ut aiunt alii, fuere undecim [p], ut alii quatuordecim [q]; quod mirum non eſt, cum non ſolum quotcunque vellet ipſe, ſed & qualeſcunque, etiam conſanguineas, ſibi inter privilegia ſeu jura ſibi ſingularia haberet (ſi ipſi fides) indultas [r]. Undenam vero duodecim uxores ex jure Mahumedico permitti didicerit Sep-

[a] Lib. 5. de Jure Naturali cap. 16. [b] Rabba in Gem. Babylon. tit. Jabimoth cap. 6. fol. 65 a. [c] Alpheſius part. 2. fol. 425 a. [d] Hal. Iſſoth cap. 14. [e] Gemar. Babylon. ad tit. Jabimoth cap. 6. fol. 65 a. [f] Videſis J. Druſium ad Difficil. loca Levit. cap. 61. & Peſiktha Zotertha fol. 24. col. 1. [g] Lib. 3. cap. 6. [h] Hal. Iſſoth cap. 14. [i] In Shulcan Aruch lib. Aben haezer cap. 1. §. 9. & vide Gem. Bab ad tit. Jabimoth cap. 4 fol. 44 a. [k] Ptolemaeus in Tetrabiblo lib. 2. alii. [l] Azoar. 4. in Latin. 8. [m] De Orbis Concordia lib. 2. cap. 12. pag. 178. ſed & vide eum ibid. cap. 10. & videſis Guil. Schickart de Jure Ebraeorum regio cap 2. theor. 9. [n] Maxime Azoara 23. Arab. 43. Lat. quam vide. [o] Videſis Petrum Altonium adverſ. Judaeos tit. 5. in Biblioth. Patrum tom. 12. part. 1. pag. 380. & Belon. Obſervat. lib. 3. cap. 10, & 17. [p] Lib. Aſſamail apud Ph. Guadagnolum in Apolog. pro Chriſt. Religione tract. 2. cap. 7. §. 1. & cap. 10. §. 3. [q] Anonym. de ejus vita Alcorano ſubjuncta, cap. de pudicitia ejus. videſis Guil. Poſtell. de Orbis Concordia lib. 2. cap. 10, & 12. [r] Azoar. Arab. 33. verba habes apud Phil. Guadagnolum in Apolog. tract. 2. cap. 5. §. 5. & Guil. Poſtell. de Orbis Concordia lib. 2. pag. 217.

temeaſtrenſis, nondum mihi eſt compertum. Neque verius eſt id quod alii [a] habent de numeri libertate non cohibita, ex alio Alcorani loco male intellecto. Latina citant; *Mulieres vobis ſubjectas penitus pro modo veſtro, ubicunque volueritis, parate.* Inde numerum indefinitum eliciunt. Atqui Arabica ſunt [b] نساؤكم حرث لكم فأتوا حرثكم انى شئتم *Uxores veſtrae ſunt aratura vobis, ſeu ut ager colendus, cui pro libitu inſeratis*; ſeu ut reddit e Richardo Monacho Demetrius Cydonius αἱ γυναῖκες ὑμῶν ἄρουρα ὑμῶν· ἀρουριάσατε ἐν αὐταῖς ὡς ἂν βούλητε, quod idem ſonat. Euthymius Zygabenus vertit, κατοικητήριά ὑμῶν· εἰσέλθετε εἰς τὰς κατοικίας ὑμῶν, ὅθεν βούλεσθε, *habitaculum veſtrum. Intrate in veſtrum habitaculum undicunque vultis.* Certe & in Mahumedanorum commentariis حرث hic explicatur per محل زرعكم الولد *habitaculum ſeminis veſtri* ſeu *prolis.* Sed ad uxorum numerum res non omnino attinet. Quod vero diximus de quaternario apud Ebraeos uxorum numero, erat id quod generatim & regulariter in monitis & conſiliis majorum obtinebat. Nam acceſſit interdum exceptio, ubi pro re nata atque ex circumſtantiis loco & tempori peculiaribus, ii qui ex ipſis rebus ſuis praeerant, aliter ſe rem habere volebant: nempe, numerum illum minui. Aiunt enim etiam & unicam duntaxat ex praecepto quodam temporali ר״ג Rabbenu Gamalieli tributo, quod nec ubique obtinuit, ducendam fuiſſe; idque non violandum ſine poena excommunicationis & anathematis. Etiam & ubi ex more loci plures Ebraeis conjuges jungi non ſolerent, ibi nec plures a quopiam rite duci. Rabbi Joſeph Karo [c] במקום שנהגו שלא לישא אלא אשה אחת אינו רשאי לישא אשה אחרת על אשתו ר״ג החרים על הנושא על אשתו אבל בזמנה לא החרים וכן בארוסה ולא פשטה תקנתו בכל ארצות ולא החרים אלא עד סוף האלף החמישי, *Ubicunque loci mos obtinuerit, ut uxor ducatur tantum unica, non licet aliam uxori ſuperinducere. Rabban Gamaliel etiam anathemate interdixit, ne quis uxori aliam ſuperinduceret, niſi tantum ex lege de ducenda fratria fratri ſine liberis demortuo ſuperſtite. Quod idem obtinere voluit etiam in ſponſalibus. Sed conſtitutio ejus paſſim vim non habuit. Nec ultra finem chiliadis quintae interdictum hoc obtinere voluit.* Id eſt, ultra finem annorum mundi chiliadis quintae, juxta Ebraeorum calculum. Ea autem finem habuit anno Chriſti 1240. Et pro vario locorum [d], ſeculorum, hominum commodo vis ejuſdem interdicti aut recepta manſit, aut rejecta eſt. Quin adjicitur citatis e Joſepho Karo verbis, טוב לעשות תקנה בחרמות ונידויים על מי שישא אשה על אשתו, *Bonum eſt, ut anathemate atque excommunicatione vetaretur, ne quis uxori alteram ſuperinduceret.* Etiam & illud habent [e], neutiquam in diverſis provinciis ſeu regionibus longius invicem diſſitis quempiam ſingulas habere uxores debere שבא יזדוגו הכנים זה לזה ונמצא אח נושא אחותו ואדם גדול ששמו ידוע וזרעו מפורסם אחריו מותר, *Ne ſcilicet inde eveniat, ut liberi earum matrimonio* (inſcii) *conjungantur, adeo etiam ut frater ſororem ducat. Caeterum viro illuſtri cujus nomen notiſſimum & poſteri clari hoc licitum eſt.* Nam ibi id quod alias de liberis verentur, locum non habet. Quae omnia ex conſilio, monitis, aut praeſcripto eorum, qui pro tempore & loco praefuerint, non e Legis Sacrae interpretatione manarunt; qua nullum praeſtitui uxorum numerum, eſt ſententia receptiſſima. Ita tamen ut ubi ex ejuſmodi temporali praeſcripto plures uxores ſimul ducere non liceret, cogendus eſſet maritus qui plures duxerat, omnes praeter unicam divortio ejicere. Neque uxorum pluralitati vetuſtiorum ſeculorum omnino obſtat, quod legitur in hiſtoria Ruthae autoribus graviſſimis ita interdum explicata, perinde ac ſi vindex ibi, ſeu is cui jus proximum haereditatis ex lege [f] redimendae competeret, & juri ſuo ceſſiſſet & Ruthae nuptias (ſine quibus, ne deficeret prorſus Machlonis mariti ejus demortui nomen, nolebat forum in quo res ibi agitur redemptionem fieri, idque proculdubio, ex jure, quod tunc obtinebat, aliquo ſingulari) ideo reſpuiſſet, quoniam jam antea uxorem haberet. Ceſſionis formula in ſermone ſacro [g] ita tantum ſe habet, *Non poſſum uti jure propinquitatis ſeu redimendi, ne minuam ſeu corrumpam haereditatem meiipſius.* Sed ibi paraphraſtes Chaldaeus, לית אנא יכיל למפרק לי על דאית לי אתתא לות לי רשו למיסב אחרניתא עלהא דילמא תהי למצו בבתי ואהא מחבל ית אחסנתי פרוק לך את ארום דלית לך אתתא ארום לית אנא יכיל למפרק, *Ego non poſſum mihi redimere, quoniam jam ante mihi uxor eſt. Neque licet mihi aliam ei ſuperinducere, ne inde rixa in domo mea criatur, ac ne laedam poſſeſſionem meam. Redime igitur tu, quoniam tu neutiquam uxorem habes, & ego redimere nequeo.* Et in Midraſh Ruth [h], fingitur Boazus dixiſſe vindici ſeu redemptori, *Si non redimes, indica mihi, ut ſciam, ne dicas,* יש לי אשה ויש לי בנים הריני כונסה לתוך ביתי ע״מ שלא אזקק לה כיון ששמע הגואל כן אמר ודאי דהיא אולת רות, *Eſſe tibi jam uxorem aut prolem, teque eam in familiam tuam libenter recepturum, ea tamen conditione, ut matrimonio tibi non conjungatur. Quod cum audiret redemptor, palam reſpondit, Abeat igitur Rutha,* id eſt, ut explicat ibi R. Iſachar Ben Nepthali רות הלכה לה ממני כי לא אוכל לגאול אותה עם נחלתה, *Abeat a me, diſcedat Rutha, quoniam nequeo ego ipſam ſimul cum haereditate ejus redimere.* Quin Flavius Joſephus [i] redemptorem ait & haereditatem & Rutham Boazo renuntiaſſe, συγγενεῖ μὲν ὄντι καὶ αὐτῷ τῶν τεθνηκότων, εἶναι δὲ καὶ γυναῖκα λέγων αὐτῷ καὶ παῖδας ἤδη, *Utpote ei qui etiam cognatus eſſet defunctorum, atque adjeciſſe, ſibi liberos jam ante eſſe & uxorem.* Quae verba tamen poſtrema ac ſi ad Boazum,

[a] Nicolaus de Cuſa in Cribrat. Alcorani lib. 2. cap. 19. [b] Azow 2. [c] In Shulcan Aruch, lib. Aben haezer cap. 1. § 10 & vide Arba Turim cod. tit. cap. 1. [d] R. Moſes Iſerles in Annot. ad Shulcan Aruch loco citato. [e] Shulcan Aruch ibid. cap 2 § 11. [f] Levit. xxv. 25. [g] Ruth iv. 6. [h] Paraſcha 7. fol. 49. col. 1. [i] Archaeolog. l. 5. cap. 11. videtis lib. noſtr. de Succeſſ. in bona, c. 15.

zum, non ad priorem redemptorem attinuiſſent, & λέγειν pro λέγων legiſſet, vertit vetus interpres Ruffinus: *At* ille inquit *Booz & haereditatem & uxorem ceſſit, quum & ipſe cognatus eſſet defuncti, qui & uxorem jam ſe habere dixiſſet & filios.* Certe ſi Ibzan, qui judex erat Iſraelis, non alius, a Boazo eſſet (ut quidem volunt Ebraeorum magiſtri [a] celebres) ſatis numeroſa etiam, ei erat proles, nimirum triginta filii, filiaeque totidem. Caeterum redemptori anonymo vides hic uxorem jam ante ductam in cauſa haberi, cur alia non acciperetur. Sed vero recte intuenti, non jus aliquod unicam duntaxat ducendi aut plurium ſimul conſortii interdictum aliquod reſpiciunt veterum verba quae attulimus, ſed domeſtica tantum incommoda, veluti procaces inter lares rixas, difficiliorem liberorum jam ſuſceptorum educationem, victuſque, aucta familia, praeſtationem, haereditatis diſtractionem, id genus alia quae cordate in animo habuiſſe redemptorem, qui Ruthae nuptias hic reſpuit, aequum ſatis eſt ut credamus. Quin ad verba ejus illa, *Ne minuam aut corrumpam haereditatem meiipſius*, interpretatur Salomon Jarchius haereditatem meiipſius, quod eſt נחלתי, per זרעי *ſemen meum*, ſeu *poſteritatem meam*. Nam ſemen, ſeu liberi etiam *Domini haereditas* [b] appellantur. Quaſi dixiſſet, ait ille, ne labes inde poſteritati meae contrahatur, ducta in uxorem Moabitide (qualis Rutha erat) quum gentis ejus [c] nuptiae nobis interdicantur. Sed vero etiam hoc ſenſu hallucinatum eſſe ait Jarchius, uti & vetuſtiores [d] multo alii, redemptorem, dum legem illam de Moabitide non ducenda, juris recepti imperitus intelligebat. Nam ex receptiſſima ſententia, de ſexu hic diſtinguunt. Ammonitas & Moabitas ab Iſraelitidum nuptiis lege ea arceri volunt, non Ammonitidas aut Moabitidas (de proſelytis harum gentium loquimur) ab Iſraelitarum. Qua de re, plura nos alibi [e]. Duravit apud Ebraeos polygamiae ſive uſus ſive jus, abſque ullis, praeter ea quae memorantur ſive interdictis ſive temperamentis, a principibus Chriſtianis adjectis, uſque ad tempora Theodoſii, Arcadii & Honorii A A A. quorum reſcripto, ad Infantium orientis comitem dato, [f] ſancitum eſt, ne deinceps (annus erat reparatae ſalutis humanae CCCXCIII.) quis *Judaeorum morem ſuum in conjunctionibus retineret, nec juxta legem ſuam nuptias ſortiretur, nec in diverſa ſub uno tempore conjugia conveniret.* Unde illud in Synopſi Baſilicon, [g] Κατὰ τοὺς κοινοὺς Ἰουδαῖοι γαμείτωσαν νόμους, *Juxta leges communes Judaei matrimonia contrahunto.* Certe vicennio circiter ante Valentinianus Auguſtus (ſi Socrati fides) legem tulerat, [h] ὥστε ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ δύο νομίμως ἔχειν γυναῖκας, *Ut cuilibet pro libitu fas eſſet duas habere uxores.* Ipſe nempe Juſtinam Severae ſuperinduxerat. Hoc ne contra legem facere videretur, eam ita novari voluit, tum Chriſtianiſmi de nuptiis ſcita tum mores majorum [i] nimium impugnans. Ita ſcilicet Socrates qui ſub annum poſt Valentinianum hunc ſeptuageſimum ſcripſit. Quin & legem hanc de binis ſimul uxoribus προέθηκε, inquit, κατὰ πόλιν, *ſingulis in civitatibus promulgavit.* Socratem hic ſecuti ſunt Caſſiodorus in Hiſtoria Tripartita [k], Paulus Diaconus [l] (qui tamen Graeca male vertens ait eum *legem protuliſſe per civitatem diſpoſitam*, quaſi Romae eam ſolum obtinuiſſe voluiſſet) Nicephorus Calliſtus [m], recentiorum alii. Zonaras item aliique tantum binarum ejuſdem ſimul uxorum non legis meminere. Sed vero ob egregiam rei inſolentiam, & quoniam non omnino reperitur in autoribus aetatis illius reliquis (veluti Ammiano, Zozimo, Oroſio, patribus item Chriſtianis, qui de re matrimoniali toties diſputant) in quibus ſi ita ſe res revera habuiſſet, vix credibile eſt eos ſilentio eam praetermiſiſſe, ideo ut fabulam ſeu figmentum plane rejiciendum pluribus contendit Baronius [n], nec magis binas ejuſdem ſimul uxores illas, quam ipſam ejuſdem legem de pluribus ſimul uxoribus ducendis admittens. Hodie vero apud Europaeos Judaeos, veluti, qui Italia ac Germania degunt, infoecundae uxori alia, prolis gratia, idque, non ſine pontificis Romani indulto interdum ſuperinducitur, quod ex R. Leonis Mutinenſis, Venetiis archiſynagogi, de moribus Ebraeorum libello ſeu *Hiſtoria de gli riti Hebraici* didici: manu ſcripto ſcilicet illo; quem [o] alibi uti & virum praeſtantiſſimum qui mecum communicavit, memoro. Nam in codice Pariſiis [p] dudum impreſſo, id quod de pontificis Romani indulto hic habetur, conſulto ut videtur eſt diſpunctum. Et quod de polygamia ibi in ejuſdem archetypo olim legebatur, id eſt, in exemplari meo fideliter in Italia tranſſcripto, ita [q] ſe habet: *Gl' è lecito pigliar piu d' una e quante moglie vonno, pure in Italia e Alemagna non uſano pigliare piu d' una ſe non in caſo che non habbia con la prima figlioli, che ſi conoſca che lo faci per queſto, e in Italia hanno uſato chied rno licenza e pigliare diſpenſa del Papa.* Et ſane ab exemplari meo haud paucis nec momenti levioris diſcrepat editio illa, cui & Ebraica quibus ſaepius utitur Leo paſſim deſunt. Sed de vetitis ob uxorum numerum conjugiis diximus.

CAP. X.

Qualenam ob dignitatem regiam, tum regi tum viduae regiae, conjugium ſit vetitum.

OB dignitatem regiam (quae proxima eſt cauſa hic vetiti conjugii) tum regis viduae ſeu reginae, ſive regi ſuperſtiti, ſive ab eo divortio ejectae, tum regi ipſi conjugia aliquot interdicebantur; ex majorum ſcilicet ſcitis. Regis vidua nemini, ſaltem ſubditorum, rite nubebat. Miſna; [r] אין נושאין אלמנתו ר׳ יהודה

[a] Salom. Jarch. & David Kimchi ad Judic. 12. 9. [b] Pſalm. cxxvij. 3. [c] Deut. xxiij. 3. [d] Midraſh Ruth Paraſh. 7 fol. 49 col. 1. & 2. [e] Lib. 5. de Jure Natur. & Gent. cap. 14. [f] Lib. 7. C. de Judaeis & Caelicolis, ubi vide Dionyſ. Gothofredum. [g] Lib. 1. tit. περὶ Ἰουδαίων. [h] Socrates Hiſt. eccleſ. lib. 4. cap. 26. [i] Lib. 2. C. de Inceſtis & Inutilib. nuptiis. [k] Lib. 8. cap. 11. [l] Hiſt. 12. [m] Lib. 11. cap. 33. [n] Annal. tom. 4. anni 370. §. 125. [o] Lib. de Succeſſionibus, in Bona cap. 14. [p] Anno 1637. in 8vo. [q] Hiſtoria de gli riti Hebraici part. 4. cap. 2. §. 2. [r] Tit. Sanhedrin cap. 2.

אומר

אומר נושא המלך אלמנתו של מלך שכן מצינו בדוד שנשא אלמנתו של שאול שנ׳ ואתנה לך את בית אדוניך ואת נשי אדוניך בחיקך. *Nemini regis viduam ducere licet. At Rabbi Jehudae ſententia eſt, regem regis viduam ducere rite poſſe. Nam & Saulis viduam duxit David, quod ſcimus ex eo quod dicitur* [a], *Dedique tibi domum domini tui, & uxores* (ſeu *foeminas*) *domini tui, in ſinum tuum.* Sed de ſententia hac Rabbi Jehudae plura ſtatim. Gemara item Hieroſolymitana [b]; אין נושאין לא אלמנתו ולא גרושתו של מלך על שם ותהיינה צרורות עד יום מותן אלמנות חיות, *Nec viduam regis, nec eam quam divortio ejecerat rex, cuiquam ducere licet, unde etiam neceſſe eſt, ut ad ſupremum diem vitam ſine nuptiis hae tranſigant.* Atque ut nec equo regis, nec ſceptro, nec corona aliiſve rebus regiis, ſubdito uti licuit [c], ita nec ſervis ejus nec ancillis. Sed res ejuſmodi univerſae, praeter ſupellectilem in funere regio [d] ex more comburi ſolitam, ad regem qui ſucceſſit tantum attinebant. At vero de vidua regis, qua ſucceſſorem ſeu regem alium ſpectabat, diſſenſus eſt inter magiſtros. Sunt enim qui exceptionem faciunt, juxta illud quod Rabbi Jehuda ſuperius vult. Nempe regis viduam regi alteri rite nupſiſſe, tametſi non ſubdito cuiquam. Expreſſim ad Miſnam illam Rabbi Obadias Bartenorius; הלכה כרבי יהודה בהא, *Sententia hac in re Rabbi Jehudae recepta eſt*, cui etiam alii aliquot adſtipulantur. Sed vero receptius multo eſt, nec regis viduam, ob dignitatem, regi alteri rite fuiſſe ducendam. Maimonides [e], אשתו של מלך אינה נבעלת לאחר לעולם אפילו המלך אינו נושא אלמנתו או גרושתו של מלך אחר, *Ea quae uxor eſt regis, alteri nunquam eſt ducenda. Quin nec rex rite ducit viduam alterius regis ſeu divortio ab eo ejectam.* Alii tantundem. Et quod habet R. Jehuda ex Sacris Literis de Davide, ita interpretantur, ut non Saulis uxores ibi deſignentur, ſed, uti aiunt [f], נשים הראויות לו והמותרות לו, *foeminae* (ex aula) *quae nuptiis Davidis idoneae ac legitimae fuere.* Hinc erat ut lege illa [g] de fratria fratri ſine liberis demortuo ſuperſtite ducenda viduae regum haberentur ſolutae. Quin & reges ipſos, dignitatis cauſa, eadem ſolutos habebant. Miſna [h] המלך לא חולץ ולא חולצין לאשתו לא מייבם ולא מייבמין לאשתו ר׳ יהודה אומר אם רצה לחלוץ או לייבם זכור לטוב אמרו לו אין שומעין לו, *Rex nec calceo extracto renuntiat uxori demortui ſine liberis fratris. Neque alii id faciunt uxori ejus. Ex lege illa nullam ducit. Neque ex lege illa conjunx ejus vidua nubit. Et tametſi voluit R. Jehuda regem nihilominus pro ſuo arbitratu poſſe ſive renuntiare ſive fratriam ducere, idque rite ſatis fieri, reſponſum eſt ei, id non permittendum.* Etenim regula erat, neminem ex illa lege in virum accipiendum, niſi cui renuntiare fas itidem fuiſſet, exceptione una & altera admiſſa; de qua capite duodecimo. Renuntiaſſe autem turpe nimis dicebatur regi, dignitatique ejus non tolerandum. Nam in renuntiationis ſolennibus (de quibus mox) ſputum & calcei detractio erat: quorum regiae dignitati neutrum ſatis habebant conſonum. Unde ad illud Rabbi Jehudae jam e Miſna citatum Gemara Hieroſolymitana [i] אם את אומר כן נמצאת פוגם בכבוד המלך, *Si ita vis, plane dignitatem regiam minuis.* Et Bartenorius [k], גנאי הוא לו שיחלוץ וירקה בפניו, *Turpe fuiſſet & regi indignum, ſi calceus ejus ita extraheretur, & foemina renuntianda coram eo ſputum ejiceret.* Adeo ut fratriae conjugium (ubi frater ſine liberis demoreretur) caeteris, niſi ſolennis intercederet renuntiatio, imperatum, regi, dignitatis cauſa, illegitimum haberetur. Certe quod Ebraei ita de regum viduis ſtatuere, id voluit etiam Mahumedes de ſuis. Sic enim loquitur [l], وما كان لكم ان تودوا رسول الله ولا ان تنكحوا ازواجه من بعده ابدًا ان ذلك كان عند الله عظيما, *Vobis permiſſum non eſt injuriis afficere apoſtolum Dei, nec ducere uxores ejus quas reliquerit omnino. Ne ita gravis nimis ſit veſtrum apud Deum contemptus.* Ad quod annotat Philippus Guadagnolus [m], *Unde uxores Mahometis poſt ejus mortem in viduitate tabeſcere coactae ſunt; fueruntque numero novem ipſi Mahumeto ſuperſtites.*

CAP. XI.

Conjugium iteratum uxoris divortio ejectae ſeu repudiatae, ob ſecundas ejus ſive nuptias ſive ſponſalia, unde pollutionem contrahi decernebant, marito priori vetitum. Meretricis item conjugium, apud Joſephum, interdicto Moſaico prohibitum.

De divortio ejecta uxore Lex Sacra eſt. Si ſecundus qui eam duxerit vir [n], *Coeperit eam odio habere, & ſcripſerit ipſe ei libellum repudii, tradenſque in manum ejus dimittat eam de domo ſua; aut ſi vir ille poſterior mortuus fuerit, qui illam duxit uxorem, non poterit maritus ejus prior, qui illam a ſe dimiſit, reverti & recipere eam ſibi in uxorem* (אחרי אשר הוטמאה μετὰ τὸ μιανθῆναι αὐτήν ut Graeci ibi) *poſtquam illa polluta eſt: nam abominatio eſt in conſpectu Domini;* ſeu ut Vulgata, *quia polluta & abominabilis facta eſt coram Domino.* De loco hoc plura

[a] 2 Sam. xii. 8. [b] Ad tit. Sanhedrin cap. 2. col. 1. hal. 3. [c] Maimonides hal. Melacim. cap. 2. [d] Videſis Guil. Schikart. de Jure Regio. cap. 6. theor. 19. [e] Halach. Melacim cap. 2. & vide R. Jom. Tob. in Comment. Bartenor. ad tit. Sanhedrin cap. 2. §. 2. & Gemaram Hieroſolymitanam ad tit. Sanhedrin cap. 2. fol. 20. col. 2. hal. 3. [f] Gemar. Babylon. ad tit Sanhedrin cap. 2. fol. 19[b]. & gloſſ. ibid. Moſes Mikotzi Praecept. Affirmat. 116. videſis R. David Kimchi ad 2 Sam. iii. 2. [g] Deut. xxv. 9. [h] Tit. Sanhedrin, cap. 2. Moſes Maimonides hal. Melacim cap. 2. Moſes Mikotzi Praecept. Affirmat. 116. [i] Ad tit. Sanhedrin cap. 2. fol. 20. col. 1. hal. 3. [k] Ibid. [l] Azoar. 33. in Arabico. [m] In Apolog. Tract. 2. cap. 10. §. 3. [n] Deut. xxiv. 3.

in

in libris ſequentibus. Sed vero ex hac lege divortio ejectam atque alteri nuptam priori marito non recipiendam eſſe videmus, tametſi ſecundae nuptiae fuerint ſive morte ſive divortio ſolutae. Rationem petunt magiſtri ex verbis illis, *poſtquam illa polluta eſt*, ſeu e pollutione contracta. Scilicet pollutam fuiſſe aiunt, planeque ex hac lege priori marito interdictam, ſi ſponſalia ſecunda inierat, tametſi [a] nec cum novo ſponſo coiviſſet, nec in thalamum fuiſſet deducta. Nec diſcrimen hic faciunt inter nuptias ſecundas & ſecunda ſponſalia, aut inter prioris mariti nuptias & ſponſalia. Adeo ut uxoris divortio ejectae & ſponſae repudiatae par omnino hic eſſet ratio. Quin ex ipſis duntaxat hic ſponſaliis ſecundis tantam contrahi aiunt pollutionem, ut minime ita polluta haberetur ex ſtupro poſt divortium commiſſo. Nam conſtuprata rite ſatis priori marito redux nubebat. Joſeph Karo [b] ad veterum mentem, המגרש את אשתו ואחר כך זנתה מותרת להחזיר לבעלה אבל אם נתקדשה לאחר ונירשה או מת אסורה להחזיר לראשון, *Si quis uxorem divortio ejecerit, quae poſtea conſtuprata fuerit, fas eſt ei rurſus eam accipere. At vero ſi alteri fuerit nupta, cui aut divortio fuerit ejecta aut ſuperſtes, ad priorem maritum redire ei non licet.* Quae omnia de juſta uxore ſeu ſponſa capienda ſunt, & non de minore, cujus ſponſalia aut irrita, aut nondum perfecta, ſeu ejuſmodi aliis, de quibus plura in ſequentibus. Uxorem ita alteri poſt divortium deſponſatam marito priori illicitam fuiſſe firmat Jeremias [c] propheta. Tantum autem abeſt Mahumedem, qui ſaepiſſime Ebraeorum ſimia eſt, hic eos imitari, ut cum divortia liberrime permittat, ejectamque ſemel iterumque utcunque aliis ſponſalibus implicatam reſumere, uxorem etiam velit tertium ejectam priori marito, ſi ſola fuerit, rite copulari; ita tamen, [d] ut tertium ejecta non redeat, niſi alteri ante reditum nupſerit, aut commiſta fuerit. Quod immane quantum hic ab Ebraeorum placitis diſcrepat. Atque ita intelligendus eſt anonymus, qui in Mahumedis Rebus, cum permiſiſſe ait [e] qualibet etiam ex cauſa uxorem repudiare, *ſed non niſi prius alteri viro jungatur, eam revocare.* Habet etiam Joſephus [f] interdictum, velut Moſaicum, de meretrice ſeu proſtibulo non in uxorem ducendo. Verba ſunt inter leges apud eum nuptiales, Ἐπὶ μηδὲ ἡταιρημένης εἶ γάμον, ἧς δὴ ὕβριν τοῦ σώματος τὰς ἐπὶ τοῦ γάμου θυσίας ὁ Θεὸς οὐκ ἂν πρόσοιτο. *Neque meretricis ſint nuptiae* (Gelenius, *neque meretrici ſit jus nuptiarum*) *cujus propter injuriam ſuo corpori factam nuptiale ſacrum Deus non admittit.* Ruffinus; *Sed neque fornicariae ſequendae ſunt nuptiae, pro quibus corporis injuriis nuptiales hoſtias non ſuſcipit ſumma divinitas.* Sed undenam ille hanc habuerit legem, aut τὰς ἐπὶ τοῦ γάμου θυσίας (ſi hoſtias nuptiis proprias verbis illis velit innui) nondum habeo compertum. Et de nuptiis vetitis haec hoc loco ſufficiant. Aliae erunt id genus inter imperatas opportunius explicatae; de quibus proxime.

CAP. XII.

De conjugio fratriae leviro, ubi frater ſine liberis demortuus eſt, imperato. Ea de re interpretamenta illuſtriora magiſtrorum.

IMPERATUM conjugium, ob prolem priſtino marito ſuſcitandam, viſitur in Lege illa Sacra [g], qua temperatur interdictum de fratria ducenda, quod habetur inter leges [h] de inceſtu. *Si habitaverint fratres ſimul, & mortuus fuerit unus eorum abſque prole, non nubet uxor defuncti foras viro extraneo. Sed levir ejus ingrediatur ad eam, & capiat eam in uxorem, & praeſtet officium leviri, & erit primogenitus quem pepererit, ſurget nomine fratris ejus defuncti, ut non deleatur nomen ejus de Iſrael.* Sed in imperato hoc, vetitum etiam, quod quidem aliter fieri nequit, contineri nemo non videt. De fratre qui ſuperſtitum eſt primogenitus (ſed modo inferius explicato) intelligunt magiſtri, & de germano, ſeu eodem patre genito duntaxat, non de uterino, quod alibi [i] oſtendimus, praeter alia ad hanc legem attinentia, quae iterare hic foret nimis intempeſtivum. Advertendum autem eſt, Talmudicorum ſententiam illam [k] receptiſſimam, qua fratres uterinos ad hanc legem non ſpectare docent, planiſſime adverſari eis, qui, in D. N. Jeſu Chriſti genealogia, Jacob & Heli uterinos fuiſſe fratres aſſerentes, alterum alterius ſine liberis demortui uxorem ex hac lege ſumpſiſſe contendunt. Id quod etiam Julius Africanus [l] affirmat, ſe a Deſpoſynis ſeu ipſis qui juxta carnem Chriſto cognati fuere, didiciſſe. Sed ea de re variae ſunt Chriſtianorum patrum ſententiae [m], quae huc non ſpectant. Jam vero aiunt [n] magiſtri non ex lege ipſa fuiſſe, ut levir cum fratria more aliquo ſolenni iniret matrimonium, quoniam, niſi renuntiatio interveniret, pro leviri uxore habebatur, velut מן השמים *Ex ipſius Numinis autoritate* & praeſcripto, ſeu divinitus, idque tam ubi ſponſa eſſet demortui quam juſta uxor. Attamen ex receptis moribus matrimonium cum fratria contrahebat regulariter levir coram duobus minimum teſtibus, idque dato nummulo. Et contractum hunc vocabulo ſolenni מאמר ſeu *collocutionem* vocabant. Neque ante hujuſmodi contractum licitus habebatur cum ea, ex majorum inſtitutis, concubitus. Quin & acceſſit ſacra nuptiarum benedictio & inſtru-

[a] Gem. Babylon. ad tit. Jabimoth. cap. 1. fol. 11 b. Maimonid. hal. Giruſhin, cap. 11. & 10. Moſes Mikotzi Praec. negat. 82. videſis lib. 3. cap. 14. ſub finem. [b] Shulcan Aruch lib. Aben haezer cap. 10. §. 1. [c] Cap. iii. 1. [d] Azoar 2. & videſis Demetrium Cydonium c. 8. & Ph. Guadagnolum in Apolog. Tract. 2. cap. 7. §. 1. [e] Alcoran Lat. ſubnexus. [f] Lib. 4. cap. 8. [g] Deut. xxv. 5. [h] Levit. xviij. 16. [i] De Succeſſ. in Bona cap. 14. [k] Gem Babylon. tit. Baba Bathra fol. 111. a. Halach. Gedaloth, num. 31. Moſes Mikotzi Praecep. Affirm. 51. [l] Apud Euſeb. Hiſt. Eccleſ. lib. 1. cap. 7. adde Damaſcen. de Fide Orthodox. lib. 4. cap. 15. [m] Videſis Sixt. Senenſ. Biblioth. ſanct. l. 7. haereſ. 2. Baron. in Apparatu, Pet. Galat. de Arcanis Catholicae veritatis lib. 6. cap. 7. praeter Scriptores in D. Matthaei & Lucae initia, &c. & Chriſtoph Helvici Genealogiam Chriſti. [n] Maimon. hal. Jebom Vechalitza cap. 1. &c. Miſna & Gem. tit. Jabimoth. Bartenor. Shulcan Aruch lib. Aben haezer cap. 156. &c. Moſes Mikotzi Praec. Affirm. 51. Halach. Gedaloth. cap. 31. unde habentur hic congeſta,

mentum dotale; ut infra loco ſuo [a] habetur. At vero ſi levir praetermiſſis his ſolennibus cum ea rem habuerat, non exigebatur quidem, ut contractus tunc adhiberetur aliqua formula; ſed ob contumaciam in inſtituta majorum, verberibus plexus cogebatur ei dotem conſtituere. Integrum autem erat leviro ſive fratriam ducere ſive ei renuntiare. Neque enim aliter eſt ei imperatum. Verba quae ſequuntur ſacra ſunt; *Et ſi vir ille noluerit capere uxorem fratris ſui, aſcendat affinis ejus* (fratria) *ad portam dicatque ſenioribus, Recuſat levir meus ſuſcitare fratri ſuo nomen in Iſrael, nec vult me habere. Et advocantes eum ſeniores civitatis ſuae loquentur cum eo, & ſi perſeveraverit, dixeritque, Non placet mihi ut capiam,* &c. *Accedet illa ad eum in conſpectu ſeniorum, & extrahet calceamentum ejus de pede ejus, ſpuenſque coram eo* (ita דּ בפניו intelligunt ibi; non in faciem ejus, ut vulgo accipitur) *reſpondeat dicens, Sic fiat viro qui non aedificat domum fratris ſui, vocabiturque nomen ejus in Iſrael domus ejus cui exutus eſt calceus,* ſeu *diſcalceati.* Atque ita regulariter ſe res habuit. Sed exceptiones quamplurimae ex receptiſſimis legis interpretamentis manarunt, quas inter ſingularia non pauca ad legem illam ſpectantia exhibemus. Si prior maritus prolem reliquerat, tametſi mamzerem aut apoſtatam, lege hac non tenebatur vidua fraterve ſuperſtes. At tenebantur licet filius ei fuiſſet ex ancilla ſeu gentili ſuſceptus. Nam proles ejuſmodi pro ſuo non habebatur. Si fratria gravida relicta abortum fecerat, lege tenebatur. Sed partus in hac ſpecie vivus matrem liberabat; ita tamen (ſic voluere qui rebus praeerant) ut certo conſtaret tempus eum novimeſtre in utero perfeciſſe. Qua de re ſi eſſet incertum, tunc a ſpatio vitae res dijudicabatur. Superſtes partus ejuſmodi triginta diebus liberabat matrem. At mortuus ſive in utero ſive intra illud tempus, ſive ex morbo aliquo caſuve alio, pro abortu dubio habebatur, proleque dubia. Ideo hac in ſpecie, id eſt, dubii cauſa, renuntiandum quidem voluere a leviro, nec eam in uxorem ab eo capiendam. Si ante partum gravidae fuiſſet renuntiatum, iteranda erat poſt partum renuntiatio. Quoniam חליצה המעוברת אינה חליצה, *Renuntiatio gravidae pro nulla* ſeu *irrita habebatur.* Scilicet renuntiatio legitima non erat niſi tempore intra quod fratria in uxorem tire poterat, ſi omnino, capi. Quod illicitum, dum gravida erat. Atque ut ſatis conſtaret, utrum gravida relicta eſſet, ex more uſque ad diem nonageſimum ſeu tempus trimeſtre completum expectandum erat. Interea prioris mariti bonis, ſed ita ut accederet etiam opificii ſui, ſi quod erat, pretium, alenda fuit. Neque renuntiatio neque nuptiae ex hac lege interim admittebantur. Proſelytorum fratres filiive ita hac lege tenebantur, ſi בקדושה ſeu *in ſanctitate* patentum tam concepti quam nati eſſent. Aliter enim fratres invicem in jure Ebraico non habebantur, juxta ea quae de proſelytorum regeneratione in libris de Jure Naturali obſervavimus. Viduarum ejuſdem mariti plurium, ſi una a ſuperſtite fratre ſive caperetur in uxorem ſive renuntiaretur, caeterae lege hac liberae erant. Verba ſacra ſunt, *qui non aedificat domum fratris ſui.* Ut unica domus aedificetur non plures juſſit lex. Sic rationem reddunt. Hae vero in ſpecie obtinuit, ut ubi inter eas aliae eſſent ſacerdotalibus nuptiis idoneae, aliae minime, veluti proſelytae, profanae, libertinae, his tantum renuntiare liceret (ſi nollet cunctis renuntiare) atque illas ſibi capere. Ne ſcilicet illarum, ex renuntiatione dum alias ſibi accipiebat, conditionem ſic vitiaret, ut ſacerdotali generi rite nequirent conjungi; juxta ſuperius oſtenſa. Hoc nimirum ex inſtitutis majorum acceſſit. Pluribus fratribus demortuis, ſine prole, relictis uxoribus ſingulis, frater ſuperſtes arbitrio ſuo aut omnes ſibi capiebat, aut renuntiabat omnibus, aut una & altera pro libitu ſibi captis, caeteris renuntiabat. Defuncti fratris bona alienare [b] leviro vetitum. Si ante renuntiationem alius quis fratriam duxerat, remque cum ea habuerat, verberibus uterque plectebatur. Quin interdicto eis vitae conſortio, levir ei ſolenni more renuntiabat; quo facto, aliis ei nubere (temperamento de leviri qui renuntiarat propinquis, de quo infra, ſemper adhibito) erat liberum. Si ducere fratriam renueret levir primogenitus, antequam fiebat ſolennis renuntiatio, quam etiam in ſequentibus oſtendimus, caeteri qui fuere fratres ordine ſuo cuncti rogabantur (nam hoc modo ad cunctos lex attinebat) qui ſi itidem renuerent, ad primogenitum revertebatur quaeſtio, cui dictum מצוה עליך או חלוץ או יבום, *Ad te attinet praeceptum; aut igitur renuntia more ſolenni, aut ut affinis hic cape eam tibi in uxorem.* Nec cogebatur levir fratriam ducere; ſed renuntiare cogebatur, ne aliter fratriae liberum non eſſet aliud inire conjugium. Ubi plures erant leviri, quorum primogenitus fratriam ſibi ex hac lege petebat, integrum non erat fratriae alium ſibi eligere, ob primogeniti hic praerogativam. Ac ſi primogenitus ſe fratriae profeſſus fuiſſet, nec ducturum ſe eam, nec renuntiaturum, & ad fratrem ſecundum eam relegaſſet, integrum erat ei ſive tertium, ſive quartum, ſive ſecundum pro ſuo arbitratu eligere. Nam in hiſce praerogativa nulla. Et niſi omnes reſpueret, priſtinarum nuptiarum dote non multabatur. Quae ſcilicet poena erat hic fratriae contra legem hanc quacunque in ſpecie reſpuentis. Si autem primogenitus qui eam duxerat, prole ex ea non ſuſcepta, moreretur, ſuperſtitum primogenitus, atque ita caeteri, quoties ea viro cui fratres ſuperſtites eſſent, eſſet ſuperſtes, ex hac lege ei aut mariti fiebant [c] aut renuntiabant. Caeterum frater alius ad has nuptias admittendus non erat, praeter eum qui tempore ſaltem fratris demortui obitus luce fruebatur. Firmant ſententiam eam receptam verbis illis; *Si habitaverint fratres ſimul & mortuus fuerit unus,* &c. Ex eis qui habitaverint ſimul, nequit eſſe is qui poſt obitum fratris fuerit natus. Arcebatur igitur ſub poena exciſionis & nomine inceſtus frater ejuſmodi a fratriae nuptiis, non aliter ac ſi liberos reliquiſſet demortuus.

[a] Lib. 2. cap. 2 & cap. 10. [b] Maimonides hal. Iiboth cap. 22. Shulcan Aruch lib. Aben haezer cap. 168. § 3. [c] Sepher Siphri fol. 52. col. 2?8 D. Matth xxii. 24. D. Marc. xii. 19.

tatus. Quamplurimas habent alias pro more ſuo de hac lege ſubtilitates, quas praeterimus. Sed de illuſtrioribus quae huc attinent exceptionibus, atque de receptis ſententiis, quibus plurimarum perſonarum, qua hanc legem ſpectabant, nuptiae ex majorum inſtitutis interdicebantur, monere erit forſan operae pretium. Quomodo ob dignitatem regiam, ſive reges ſive eorum viduae, uti & pontifices hac lege ſolverentur, jam ſupra eſt oſtenſum. Fratrum autem aliorum, erant alii quibus nec jus competebat ducendi hic fratriam nec renuntiandi ſive שאין להם זיקה כלל, *quibus non erat ulla omnino in fratriam poteſtas*; velut eunuchus a natalibus & hermaphroditus. Etenim finis erat legis, ut proles ſuſciperetur, cui rei hi a natalibus impares habiti. Ideo per hoſce liberum erat fratriae alibi nubere. Atque in hiſce ſane leproſus [a] ac oris faetore aliiſve pollutus rebus, ob quas uxori fas habebatur repudium exigere, ut infra docetur. Aliis fratriam quidem ducere permiſſum eſt, ſed ei non renuntiare, veluti ſurdo, fatuo, minori. In hiſce enim, judicium quo in renuntiatione utendum, deſiderabatur. Sed in uxorem capiebant tantum hi coitu, atque eo ſolo nuptiae hic perficiebantur. Aliis renuntiandum erat, ſed fratria non omnino ducenda, veluti caſtratis, ſenibus capularibus, ſive quibus generandi, ſed non a natalibus, deerat facultas. Etiam & genitalibus obſtructis. Quod itidem dicendum de ſacerdote gregario leviro, ubi fratria ſive repudiata ante, ſive ab aliquo ante renuntiata, aut profana, aut ſcortum eſſet. Tunc enim plane renuntiandum erat, quia nuptiae cum eis illicitae, ut alibi oſtenditur. Quin & diſtinctionem hic de fratriis adhibent magiſtri [b] quadruplicem. Aliae ducendae erant, ſed non ſolenni more renuntiandae; veluti fatua ac ſurda, quas tamen poſtea libello repudii (ut alias pro virorum arbitratu, etiam & hac lege ductas) ejicere licuit. Ob defectum autem rationis, qua in ipſo renuntiationis actu etiam fratriae utendum erat, renuntiari hac nequibant. Aliae tam renuntiari rite quibant quam duci; quales omnes illae, ad quas ſingularis aliqua exceptio non attinet. Aliae erant nec renuntiandae nec ducendae, utpote quae ad legem hanc non attinere cenſebantur. Hujus generis fuere eunuchi a natalibus, hermaphroditi, fatui, minoris uxor, virago ſterilis quam אילונית nuncupant, atque ea quae inceſtus nomine ſeu turpitudinis revelatione, ſub exciſionis poena, levito alias interdicta eſt. Ad eunuchum ſcilicet & hermaphroditum nolunt pertinere illud legis, *ne deleatur nomen ejus*, cum veluti per ſe ſpecies ſint ab humano genere alienae, quae nec per nominis propagationem omnino conſervandae. Viraginem etiam excipiunt, quia generationi impar. Qualiſnam ea fuerit alibi [c] ex eorum commentariis deſcripſimus. Uxor fatui & minoris excipitur, quia lex de uxore loquitur quae omnimodo uxor aut ſponſa ſit. Sed horum nuptias & ſponſalia ob rationis defectum adeo imperfecta habebant, ut uxor ſeu ſponſa perfecta dici ea nequiret. Interdictas autem in Levitico inceſtus nomine (id eſt, ערוה) etiam in hac lege locum habere nolunt, quoniam verba ſunt, *Et capiat eam in uxorem*; quod de ea intelligendum, quae aliter in uxorem capi potuiſſet, excepta duntaxat fratria de qua lex ipſa diſerte lata. Aiunt ſcilicet de foemina inceſtus nomine interdicta אין לו בה לקיחין *matrimonialem contractum non omnino poſſe cum ea iniri*; non magis ac cum alterius uxore. Contractum planiſſime eſſe irritum. Et de fratria hic; יבמה מי שראויה לליקוחין וקידושין תופסין בה היא זקוקה ליבם, *Fratria quae duci rite queat ex hac lege ea eſt, quae nuptialis contractus eſt capax.* Ubi vero capax non erat nec potuit contractu nuptiali omnino conjungi, ibi nec renuntiationis uſum fuiſſe volucre. Nam ubi nec veſtigium juris, ibi nec renuntiationi locus idoneus. Et demum alias fuiſſe ſeu generis quarti aiunt, quae duci non debebant, ſed tamen ſolenni formula erant renuntiandae; veluti fratria divortio dubio a fratre demortuo ſeparata: ne ſcilicet contra legem de inceſtu committeretur. Nam ſi revera divortio eſſet ejecta, ad hanc legem non pertinuit, ſed ad eam de inceſtu. Hujus generis erant item omnes, quarum nuptiae non inceſtus nomine ſeu ſub poena exciſionis [d] vetantur, ſed tamen vetantur interdictis aliis ſive negativis, ex eis quae vocant איסורי לאוין ſeu *negationis nota* expreſſim in Sacris Literis *inſignita* (ut vidua pontifici [e], repudiata, profana, ſcortum ſacerdoti gregario ſeu minori, mamzera [f] Iſraelitae, id genus aliae) ſive איסורי בעשה, ſeu *negativis ex affirmationis nota natis* (ut proles foeminea AEgyptiorum [g] Idumaeorumque primae & ſecundae generationis) ſive majorum ſcitis, ut ſecundariae, de quibus ſupra. Rationem afferunt מפני שיש בהם ליקוחין האיל וקידושין תופסין בהם הרי הם זקוקות ליבם, *Quoniam hae quidem duci quibant; & cum capaces eſſent nuptiarum* (contractus ſcilicet nuptialis) *etiam leviro jungi.* Si verba nimirum praecepti de fratria ducenda tantum ſpectemus; quae ſtrictius ſumpta, quum affirmativa ſint, negativa illa quae exciſionis poenam non habent, ſatis temperaſſe videri volunt, adeoque eis abrogaſſe, ut nuptiae cum hiſce ex hac lege ſaltem viderentur licitae; utcunque non eſſent plane irritae, ſed divortio ſolvendae. Atque aiunt כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה יבא עשה וידחה את לא תעשה, *Ubicunque repereris praeceptum affirmativum & negativum* (ſcilicet ſimpliciter negativum) *affirmativum derogat negativo.* Quod regulariter dictum, ita tamen hac in ſpecie temperatum eſt a majoribus, ut ne in negativum illud ex hujuſmodi legis interpretatione temere committeretur, atque ut, quantum fieri potuit, ſimilis ſui ſemper nuptiarum ratio ſervaretur, foemina ratione ex negativorum illorum aliquo illicita & ſecundaria quaelibet, alias item ex ipſa Lege Sacra licita ſed ex inſtitutis majorum interdicta, etiamſi fratria eſſet, leviro non minus ſane ac quae inceſtus nomine prohibita eſt, arceretur, nec tamen alibi (quod inceſtus nomine prohibitae fas erat) nuberet ante leviri renuntiationem. Etenim e

[a] Gem. Babylon. ad tit. Cethuboth cap. 7. fol. 77. a. Maimonid. halach. Iſhoth cap. 25. [b] Maimonides halach. Jebom vechalitza, cap. 6. [c] De Succeſſionibus in Bona cap. 9. [d] Ut in Levitic. xviij. [e] Levitic. xxj. 7. 13 & 14. [f] Deut. xxiij. 2. [g] Ibid. verſ. 7. & 8.

nudiſ Legis Sacrae verbis tantum habebatur in fratriis, quae negativis illis duntaxat vetabantur leviro juris, ut niſi cederet primo levir, ceae ipſae viderentur, ſi alibi nuberent. Et de renuntiatione (qui actus erat arbitrarius) ii qui rebus praeerant pro libitu potuiſſe ſtatuere, receptum eſt. Etiam & ſi fratria negativis illis illicita a leviro duceretur, cogebatur is a foro divortio eam ejicere. Quoniam ſcilicet matrimonium haud irritum, tametſi illicitum, habebatur. Adeo autem nihili erat jus leviri aut veſtigium juris in fratriis, quae inceſtus nomine ei interdicebantur, ut e priſtini ſeu alterius juris vi, ſine renuntiatione ab aliis licite duci poſſent. Quod idem ipſum obtinuit, ubi inceſtus nomine quaepiam interdicta eſſet fratri demortuo; ratione jam dicta. Nam ejus uxor revera non erat, unde nec fratri ſuperſtiti ex hac lege ducenda. Ubi vero in dubio eſſet, an fratria inceſtus nomine ſive marito mortuo ſive leviro eſſet vetita, renuntiatio, eo quod in dubio res erat poſita, ut fieret neceſſum erat. Manifeſta item adultera, quae ante mariti obitum divortio non eſt ejecta, neque renuntiabatur, neque ex hac lege a leviro ducebatur ob immunditiem ex adulterio [a] contractam. Scilicet ex receptis moribus habebatur velut inceſtus nomine prohibita, ſaltem non diſpari jure cenſenda; cujus ratio in ſequentibus, ubi de adultera [b] ejuſmodi agitur, liquidius conſtabit.

CAP. XIII.

De fratriis eodem in conjugio copulatis cum foemina leviro, ſive inceſtus nomine ſive ex negativo ſimplici praecepto ſive ex majorum inſtitutis, interdicta. Et de fratriae, cui renuntiatum eſt ex Lege Sacra, propinquis, non minus ac ſecundariis, prohibitis.

Egregium igitur erat ex majorum inſtitutis diſcrimen inter fratriam inceſtus nomine leviro interdictam, & eam quae negativis, ſine exciſionis poena, praeceptis, quae ſuperiore capite memoravimus, interdicebatur. Quinetiam ut illa tam renuntiatione quam nuptiis hiſce plane immunis ex lege erat, ita &, ejuſce cauſa, erant immunes pariter caeterae viduae demortuo fratri cum ea junctae. Quoties ſcilicet plures uxores is reliquiſſet. Neque hae ſolum, ſed & ejus harumque cauſa, quaecunque poſtea cum illarum aliqua cuicunque leviri fratri ſine liberis demortuo eſſent nuptae. Uxores illas alias ſeu ſimul eidem marito antea junctas, reſpectu ejus de qua loquuntur צרותיה vocant [c] ſeu *cum ea copulatas.* Verbi gratia, Simeoni, cui fratres ſunt Ruben & Levi, uxores copulantur binae. Altera Maria Rubenis filia. Nam neptem ex fratre rite quis in uxorem ad eorum placita ducebat. Altera Jochabeda ex alia familia qualicunque. Moritur Simeon ſine prole. Hae in ſpecie, non ſolum Maria, utpote inceſtus nomine interdicta, ſed & Jochabeda quae ei copulata erat & צרת ערוה ſeu *copulata ei quae inceſtus nomine vetita eſt* vocatur, & quotquot eſſent viduae aliae in eodem cum Simeone conjugio copulatae, a nuptiis alias ex hac lege imperatis Rubeni pariter ſunt liberae. Nec magis permiſſum erat ejuſmodi in ſpecie Rubeni Jochabedam aut viduarum illarum aliam quam Mariam ſui filiam ducere. Rationem reddunt, quia legis [d] verba ſunt, *Qui non aedificet domum fratris ſui.* His innui volunt legem tunc vim obtinere tantum, quando poteſtas erat leviro integra in domum ſeu familiam defuncti totam ſeu in viduas ejus pariter cunctas, adeo ut pro libitu ex ea, jure leviratus, capere poſſet quamcunque vellet, etiam ſimul omnes, juxta jam oſtenſa. Quoniam igitur hic Maria inceſtus nomine Rubeni prohibita eſt, ideo & caeteras univerſas itidem aiunt e majorum interpretamentis ei itidem prohibitas. Unde evenit ut fas eſſet fratri proximo, ſcilicet Levi, ſive Mariam neptem ſuam ſive Jochabedam Mariae copulatam, ex eadem lege ducere. Utraque ſcilicet Rubeni interdicta. Jam vero, eligit ſibi Levi Jochabedam, atque alia etiam uxore ſuperinducta ſine prole moritur, adeo ut nunc de Rubene quaeſtio oriatur, an demortuo Levi fratri ſemen ex harum alterutra ſit ab eo ſuſcitandum. Non magis hic Legem Sacram ad eum attinuiſſe volunt, quam in ſpecie priore. Ratio eſt שצרת ערוה פוטרת צרתה, *Quia copulata ei quae inceſtus nomine interdicitur* (veluti Jochabeda) *etiam & ſibi copulatam lege liberabat.* Quale itidem fiebat quotcunque fratres Rubenis (ſi plures habuiſſet) ſine liberis mortui Jochabedam aliis uxoribus copulatam reliquiſſent. Atque ſi, alterutra in ſpecie, Rubeo earum aliquam duxerat, inceſtus reus habitus fuiſſet; utpote qui fratriam adverſus Legem de inceſtu Sacram duxiſſet, neque hac de fratria ducenda niti potuiſſet. Nam ubi defuit hujus ſingularis obrogationis vis, ut altera illa de inceſtu ſeu fratria ſimpliciter non ducenda locum haberet neceſſum erat. Atque hoc eſt, quod in ipſo limine tituli Talmudici *Jabimoth* legitur. חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן מן החליצה ומן הייבום עד סוף העולם *Quindecim ſunt foeminae quae perpetuo liberant non ſolum ſibi copulatas, ſed & copulatis copulatas tum a renuntiatione tum a nuptiis leviri.* Atque ibi enumerantur e Levitico. Regulariter autem haec dicuntur. Nam exceptiones non deſunt. Nimirum ſi inceſtus nomine leviro interdicta fuiſſet ſterilis virago, aut ſi defunctus ante mortem ejuſmodi quampiam divortio ejecerat, nedum ſi ante eum demortua fuerat, tunc copulatarum non alia quam aliarum quarumcunque viduarum ratio habebatur. Res manifeſta eſt de divortio & morte. Et de viragine ſterili aiunt, דאילונית אינה בת יבום וחליצה הרי זה כמו שאינה ונפלה זיקתו על צרתה בלבד, *Virago ſterilis foemina ejuſmodi non eſt, ut ad eam attinere poſſit lex iſta de leviri ſive nuptiis ſive renuntiatione. Etenim velut nulla habetur. Adeoque jus illud totum, quod ad eam hic videri*

[a] Numer. v. 12. [b] Lib. 3. cap. 13. & 14. [c] Miſna & Gemarae tit. Jabimoth cap. 1. Maimonid. hal. Jebom vechalitza cap. 2. & 6. Bartenorius ad Miſnam, &c. Shulcan Aruch lib. Aben haezer cap. 174. &c. [d] Deut. xxv 9.

queat

quęat ſpectare, in ſibi copulatam cadit. Caeterum de copulatis hujuſmodi jus locum habebat nullum, ubi non inceſtus nomine ſed ex praeceptorum quae diximus [a] negativorum ſine exciſionis poena adjecta, interpretamentis aut e majorum inſtitutis tantum (ut ſecundaria) altera viduarum leviro interdicebatur. Cum hujuſmodi quapiam copulatarum eadem quae aliarum quarumcunque fratriarum, qua ſcilicet ſive renuntiatio ſive nuptiae ex hac lege ad eas attinebant, ratio habita. Magiſtri ; שתי יבימות הבאות מבית אחד שהיתה אחת מהן שנייה על היבם או מחייבי לאוין או מחייבי עשה הרי צרתה מותרת וחולצת או מתייבמת, *Ubi fratriae ſunt binae ex una domo, quarum altera leviro aut ſecundaria eſt, aut interdicta leviro ſive praeceptis* (ſine exciſionis poena) *negativis, ſive eis quae ex affirmatione ſunt negativa ; copulata ſeu altera rite ſive ducitur ſive renuntiatur.* Nempe hic rationem de poteſtate integra atque parili in totam familiam fratriarum (quam adhibent ut diximus in lege de inceſtu atque hac de fratria ducenda conciliandis) obtinere nolunt. Atque haec pendebant omnia ex eorum qui rebus praeerant arbitrio. Quemadmodum autem ſecundariae, ex inſtitutis majorum, ſunt interdictae, ut ſub initium hujus libri monſtratum eſt, ita etiam huic legi de fratria ducenda acceſſerunt de ſecundariis aliis ſententiae receptiſſimae. Scilicet ubi levir fratriam ex lege hac ſemel duxerat, huic ante copulatae qualeſcunque, id eſt, uxores caeterae fratris demortui, velut ſecundariae, ei interdicebantur. Nec modo ipſi, ſed & caeteris defuncti fratribus. Scilicet ut uxores leviro ſimplices duci nequibant, utcunque jure leviratus alias permiſſae. Quin & ubi renuntiarat levir, non ſolum ipſa cui renuntiatum eſt, ſed etiam caeterae omnes eidem copulatae, tum ipſi qui renuntiarat tum leviris caeteris ſic interdictae ſunt. Scilicet ita hac de fratria ducenda lege ſingulari, aiunt legi de inceſtu fratriae latae eſſe obrogatum, ut demortui ſine prole fratris viduae univerſae (ubi alio inceſtus nomine non vetarentur) ea liberae eſſent. A majoribus igitur cautum eſſe, tum ut fratriae caeterae (ubi una a leviro, lege ſemel impleta, ducta eſt) tum ut omnes, ubi renuntiatio unica fiebat, a ſimplicibus levirorum nuptiis abſtinerent. Etiam & poſt renuntiationem, fratriae cui renuntiabatur propinquae, veluti mater, ſoror, filia, non minus interdictae ſunt leviro ipſi qui renuntiarat (ſed non fratribus caeteris) ac ſi in uxorem eam cepiſſet. Simili modo & leviri propinqui, veluti pater, frater, filius fratriae renuntiatae ſunt interdicti, perinde ac ſi ea ipſi nupſerat. Nimirum ex ipſa Lege Sacra ſingulares (quoties impedimentum non interveniret) nuptias ſine ſolennibus aut alia contractus formula fieri hic ſtatuebant, quae renuntiatione, veluti divortio, ſolvebantur. Adeo ut diſſimilis renuntiatae ab ea quae uxoris erat divortio ſeparatae ratio non haberetur. Acceſſit etiam foeminam quae propinquae ejuſmodi renuntiatae copulata erat, non minus interdici leviro qui renuntiarat, atque ipſi fratriae copulatam. Ratio adjicitur, שמחלפה בצרת חלוצתו, *Quoniam pro copulata renuntiatae ſeu vice ejus habetur.* Magiſtrorum autem aliqui טעם וסודו, *Cauſam & myſterium* ſingularis hujus fratriae & leviri conjugii etiam ex metempſychoſis qualis Pythagorica eſt (nam eam uti & legem hanc [b] ipſam vetuſtioribus receptam fuiſſe volunt) neſcio qua opinione petendam [c] contendunt. Ad quos lectorem libentius ablego. Renuntiatio vero toties memorata peragi ſolebat formula jam proxime indicanda.

CAP. XIV.

Renuntiationis leviri ſeu calcei ei exuendi coram presbyteris ſolennia ac formula. Quid אנפליא *ſeu* אמפליא *Talmudicis, id eſt,* τὰ ἰμπίλια *Heſychio & Philoxeno ac impilia Ulpiano in Pandectis Florentinis & Plinio, adeoque & Graecis & Latinis. Obiter item de Odonibus & voce Imperia pro ſupellectilis parte in Pandectis eiſdem.*

SOLENNIA renuntiationis a leviro ac fratria peragenda erant coram triumviris [d] minimum ut judicibus, iiſque optimo jure Iſraelitis, ſeu natalibus puriſſimis, id eſt, ex Iſraelitico genere tam materno quam paterno natis, neque omnino aliis, ut ſcilicet plerumque recipitur. Nam nec defuere qui proſelytum in judicibus hiſce locum habere potuiſſe legitimum exiſtimarunt. Iſti *presbyteri* ſeu *ſeniores* Talmudicis ſunt, quorum in lege [e] hac de re mentio & de quibus plura capite proximo. Neceſſario adfuere item bini minimum alii ut teſtes. Comparebant tum levir tum fratria, ſed jejuna. Illa rem integram aperiebat. Quaeſtione tunc facta, an trimeſtre effluxiſſet tempus a morte mariti prioris, atque an levir germanus eſſet, monebant judices de lege ipſa aliiſque aliquot ſuperius narratis, item ut ſerio utrinque de aetate, ſi ita ſe res haberet diſpari reliquiſque, ſi quae intervenirent manifeſta, incommodis conſiderationem inirent. Et demum expreſſim rogabatur levir, utrum fratriam vellet ducere & ſemen fratri defuncto ſuſcitare. Eo renuente, fratria ſacra in Deuteronomio verba, *Recuſat levir meus,* &c. legebat (nam utrique, ſi ignari eſſent, nec caeci, docendi a judicibus fuere ea legis verba, quorum ſolennis in renuntiatione uſus, legere ; caeci verba ipſa auditu ediſcebant ; ad ſurdos autem & mutos lex non attinuit) dein calceum pedis ejus dextri ſolvens exuebat, atque in terram ita adverſa in eum facie exſpuebat, ut ſputum a triumviris facilius conſpici poſſet. Legens etiam dein ſtatim ſubjiciebat, *Sic fiat viro qui non aedificat domum fratris ſui ; vocabitur nomen ejus*

[a] Capite proxime ſuperiori. [b] Vide Abarbinel. in Piruſh Torah fol. 387. Adde Juſtum Lipſium in Phyſiologiae Stoicorum lib. 3. cap. 12. Sixt. Senens. Biblioth. lib. 2. lit. T. ſub finem, ſed & conſulas Maimonidem in More Nebochim part. 3. cap. 49. [c] Vide Geneſ. xxxviij. 8. [d] Miſna & Gemarae tit. Sanhedrin cap. 1. & tit. Jabimoth cap. 12. Halac. Gedaloth, fol. 66 b. Moſes Mikotzi Praecept. Affirm. 52 Peſiktha Zotertha fol. 82. Levi Ben Gerſom. in Pentach fol. 236. col. 3. Maimonid. hal. Jebom vechalitza cap. 4. Arba Turim lib. Aben haezer cap. 169. Sepher Colbo fol. 91 a. unde haec quae ſequuntur. De hiſce item videſis lib. noſtr. de Succeſſ. in Bona cap. 14. & 15. [e] Deut. xxv. 7.

in Iſrael, Is cui calceus extrahitur. Eam voce excipiebat & triumvirorum & coronae circumſtantis acclamatio trina חלוץ הנעל חלוץ הנעל חלוץ הנעל, *Calceus exutus eſt, calceus exutus eſt, calceus exutus eſt.* Unde & domus ejus nuncupabatur בית חלוץ הנעל, *Domus ejus cui calceus eſt exutus.* Ea de re libellus forenſis quem גט ſeu שטר חליצה, id eſt, *inſtrumentum* ſeu *libellum calcei exuendi*, appellitant, a triumviris fratriae conſcribi ſolebat, ut inde conſtaret eam, ita renuntiatam, cuilibet alteri idoneam jam uxorem eſſe poſſe. Is ad hunc modum ſe habuit lingua (quae poſt captivitatem haud parum obtinuit) pene Babylonica.

זה נוסח או טופס גט חליצה

ביום פלוני כך וכך לירח פלוני שנת כך וכך לבראת עלמא למנינא דרגילנא למימני כה במקום פלוני אנחנא דייני דבקצתנא התיבין לתתא כמותב תלתא כחדא הוינא יתבין כבי דינא וסליקת לקדמנא פלונית ברת פלוני ארמלית פלוני וקרבת לקדמנא גברא חד דשמיה פלוני בר פלוני וכן אמרת לנא פלונית דא פלוני בר פלוני דנא אחוה דפלוני בעלי מאבוה הוה דהוינא נסיבא ליה ושכיב וחיי לרבנן ולכל ישראל שבק ובר וברת ירית ובחסן ומוקים שמא בישראל לא שבק והדין פלוני אחוהי חזי ליבומי יתי כען רבנן אמרו ליה אי צבי ליבומי יתי ייבם ואי לא יטלע לי תריה דימינא קדמיכון ואשרי סיניה מעל תליה וארוק באנפוהי ואשתמודענהי לפלוני דנא דאחוהי דפלוני מיתנא כאבוהי הוא ואמרנא ליה אי צבית ליבומי יתה יבם ואי לא אטלע רה קדמנא תלך דימינא ותשרי סינך מעל תלך ותרוק באנפך וענו ואמר לנא לית אנא צבי ליבומי יתה מיד אקרינוה לפלונית דא מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי ואף להאי פלוני אקרינא ליה לא חפצתי לקחתה ואטלע לה תליה דימינא ושרית סניה מעל תליה ורקת באנפוהי רוקה דאיתחזי לנא מפומא על ארעא ותוב אקרינות לפלונית דא ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל ואנחנא דייני וכל דהוו יתבין קדמנא ענינא בתריה חלוץ הנעל חלוץ הנעל חלוץ הנעל תלת זימנין ומדאיתעבד עובדא דא קדמנא שרינה לפלונית דא למהך להתנסבא לכל מאן דתצבי ואינש לא ימחה בידה מן יומא דנן ולעלם וכעת מיננא פלונית דא גיטא דחליצותא דא וכתבנא וחתמנא ויהבנא לה לזכו כדת משה וישראל :

פלוני בר פלוני עד
פלוני בר פלו׳ עד

Typus ſeu formula libelli de calceo exuto.

DIE N. menſis N. anno N. a creatione mundi juxta conſuetum nobis calculum, in loco N. Nos judices ex hac parte, ut conſeſſus triumviralis fieret praefecti, in forma judicii conſedimus. Venit coram nobis N. filia N. vidua N. & coram nobis adduxit quendam virum dictum N. filium N. & ad hunc modum nobis effata eſt illa N. ille N. filius N. frater germanus N. mariti mei dum ego ejus uxor fui. Maritus autem meus dormit, & vitam reliquit Rabbinis noſtris & toti Iſrael. At filium filiamve ſibi haeredem, aut qui nomen ejus propagaret ſuſcitaretve in Iſrael, non reliquit. Ex lege vero attinet ad N. fratrem ejus jure leviratus me ducere in uxorem. Dicant igitur ei Rabbini noſtri, ſi me velit ducere, ducat; ſin vero, ut diſcalceetur mihi pes ejus dexter, ſolvam calceamentum ejus, & exſpuam in conſpectu ejus, ſeu *verſus faciem ejus. Et manifeſtum ſatis eſt N. hunc fratrem eſſe germanum N. qui demortuus eſt. Et diximus ei, Si vis jure affinitatis ducere eam, ducas; ſin vero diſcalceet ea pedem tuum dextrum coram nobis, & ſolvat calceum a pede tuo & in conſpectu tuo,* ſeu *verſus faciem tuam exſpuat. Ille vero reſpondens dixit, Nolo ego jure leviratus eam ducere. Et ſtatim legit nobis illa N. Renuit levir meus ſuſcitare fratri ſuo nomen in Iſrael, nec vult me ut levir habere. Ille etiam nobis legit, Non placet mihi eam accipere. Et diſcalceavit illa pedem ejus dextrum, ſoluto ejuſdem calceo, & exſpuit verſus faciem ejus ſputum (quod a nobis cernebatur) ex ore ſuo in terram. Et rurſus legebat nobis illa N. Sic fiet viro qui non aedificet domum fratris ſui & vocabitur nomen ejus in Iſrael, domus diſcalceati. Et nos judices & caeteri univerſi qui coram nobis jam conſtituti reſponderunt poſt eam, Exutus eſt calceus, exutus eſt calceus, exutus eſt calceus; tribus ſcilicet vicibus. Atque hoc ad hunc modum peracto, integra datur ei poteſtas nubendi ubicunque voluerit, nec quiſquam ei vir interdictus eſt* (hoc nomine) *ab hoc tempore in perpetuum. Rogavit autem illa N. a nobis libellum hunc renuntiationis ſeu calcei exuti, quam ſcripſimus, obſignavimus eique dedimus, ut eo fruatur juxta inſtitutum Moſis & Iſrael.*

N. filius N. Teſtis.
N. filius N. Teſtis.

Locus etiam teſtandi legitimus hic fuit foeminae, ſervo, minori (modo per aetatem ſciens teſtaretur;) quod raro ſatis aliis in rebus admiſſum. Titulus formulae jam oſtenſae apud Maimonidem eſt, זה נוסח גט חליצה שנהגו בו העם, *Exemplar hoc eſt libelli de calceo exuto qui populo in uſu.* Moſes autem Cotzenſis expreſſim ait hanc fuiſſe formulam שנהגו הקדמונים *qua uſi ſunt veteres*, quemadmodum & utriſque his vetuſtior, autor ה״ג *Halacoth gedaloth.* Vocatur item שטר חליצה *Shetar Chalitza*, id eſt, *contractus ſcriptus de calceo exuto.* Et Judaei Anglienſes ex voce illa שטר *ſhetar, ſtarrum* fecere, unde ſexcenties in tabulis Henrici tertii ac Edwardi primi regum publicis *N. Judaeus per ſtarrum ſuum recognovit*, &c. Formula autem habetur haec vetuſtior & brevior in Gemara Hieroſolymitana [a].

[a] Ad tit. Sanhedrin cap. 1. fol. 19. col. 1. & vide eandem Gem. ad tit. Moed Katon cap. 3. fol. 82. col. 1. lin. 3.

במותב

במותב פלוני ופלוני חליצה פלונית בת פלוני בר פלוני כפנינו דקרבת לקדמנא ושרת סינה כעית ריגליה דימינא ורקת קדמנא רוקא דביתחזי לנא על ארעא ואמרת ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו :

In conſeſſu N. & N. &c. exuit calceum illa N. illi N. filio N. coram nobis; ſcilicet coram nobis adduxit illa illum, & ſolvit calceum pedis ejus dextri & exſpuit coram nobis ſputum, quod a nobis cernebatur, in terram, & dixit, Sic fiet viro qui non aedificet domum fratris ſui.

De calceo autem ipſo hoc in ritu adhibendo, diſtinctiones habent ſubtiles, veluti in Miſna [a], חליצה במנעל חליצה כשרה באנפיליא חליצתה פסולה בסנדל שיש לו עקב כשר ושאין לו עקב פסול מן הארכובה ולמטה חליצה כשירה מן הארכובה ולמעלה חליצה פסולה חליצה בסנדל שאין שלו או בסנדל של עץ או בשל שמאל בימין חליצה כשירה חליצה בגדול שהוא יכול להלוך בו או בקטן שהוא חופה את רוב תגלו חליצה כשירה, *Res rite peragebatur calceamento, non impilio. Rite etiam ſandalio cui ſolea eſſet. Neutiquam ſi deeſſet ſolea, etiam ſi partes genu inferiores tegeret* (ut ocrea ſeu cothurnus genu tenus) *rite peragebatur res. Non item ſi ſupra genu extenderetur*, ut ocrea ſeu cothurnus in crura aſcendens. *Sandalio alieno aut ligneo aut pedis ſiniſtri in dextero rite ſatis peragebatur, uti etiam ſandalio pede ſive majori, modo inceſſui non eſſet impedimento, ſive minori modo pedis majorem tegeret partem.* Et de ſolenni calceamentorum in contractibus ſive ſolvendis ſive ineundis dominioque acquirendo, transferendo, agnoſcendo, uſu apud Ebraeos obiter ſcriptores [b]. Nec contemnenda hic Indorum, Perſarum, AEgyptiorum rationes in Onirocriticis de ſandaliis, veluti ſive uxores ſive concubina ſaepius indicantibus. Qua de re videſis Achmetem [c]. Quod autem *impilium* hic vertimus, in origine Babylonia, unde citatam Miſnam traduximus, eſt אנפיליא *impilia* (veluti nomen ſingulare) quemadmodum expreſſim etiam plurale *&* *impilium*, ſeu ut malunt aliqui, *inpile*, legitur in Pandectis Florentinis, pro eo quod eſt in libris editis nec inde ſatis correctis nunc *& pilea*, nunc *item pilea*, & in correctioribus aliquot *impilia*. In loco ſcilicet illo Ulpiani [d], non ſolum a grammaticis ſed etiam juriſconſultis politioribus aliquot haud parum vexato. *Faſciae crurales* (ubi libri non pauci peſſime habent *crinales*; aliquique [e] *crurules* legerunt) *peduleſque & impilia veſtimenta ſunt, quia partem corporis veſtiunt.* Codex autem Hieroſolymitanus tam in Miſna hic ſua quam Gemara, idque ſaepius, habet אמפיליא *impilia* uti item a R. Nathan in Aruch & Philippo Aquinate exaratur. Etiam plurale habetur אנפיליות *impilioth* in Gemara Babylonia [f]. Adeo ut ex Latinorum *impilia*, voce plurali neutra (quemadmodum item Graecis τὰ ἐμπίλια) fecere Talmudici foemineam ſingularem, in linguam ſuam vocabulum hoc uti & hic *ſandalium* alibique complura alia recipientes. Sumitur illis pro calceolo ſeu ſocco ſive laneo, ſive lineo, ſive cilicio; ſed plerumque pro laneo aut lineo, qualis ſcilicet, tametſi pedem ſeu partem ejus majorem integat, careat nihilominus ſolea materiae robuſtioris firmioriſve, veluti ſuberis, ligni, ſeu corii craſſioris itave compacti, ut plantae pedis aut ſaltem calcaneo ſuſtentaculum praeſtet, cui ut crepidae innitatur. Nimirum rite peragebatur renuntiatio haec caliga, qualis a Julio Nigronio [g] doctiſſime aſſeritur, perone, cothurno, ultra genu non aſcendente, crepida; non ſocco qualicunque. Salomon Luria in critico de Talmude opere *Sapientia Salomonis* dicto, Miſnam ſic interpretatur באנפיליא בו' בגד הם ד' *verbum illud* inpilia *denotat laneum vel lineum ſeu pannoſum* calceolum. *Neque locus aliter intelligendus.* Alii autem magiſtrorum de corio pariter loquuntur, aliis idem ipſum cum Salomone illo docentibus, ac plerumque קלצונש *Chauſſons* Gallice per impilia intelligentibus. Certe calceamenta linea ſingulari in uſu fuiſſe ſacris antiſtitibus in Phaenicia, adeoque in regionibus vicinis atque ut inde fieri amat ipſis quarum res tractamus, ſatis ſcimus ex Herodiani [h] Heliogabalo. Vox autem *impilia* tum apud Graecos tum Latinos unde a Talmudicis, qui ea ſaepius utuntur, deſumpta eſt, perraro occurrit. Sed ex Heſychio [i], Philoxeni Lexico, Plinii [k] manuſcriptis, atque hoc quem ante attulimus Ulpiani loco in Florentinis, ejuſmodi quid & Graecis & Latinis ſignificare palam eſt, tametſi a viris doctis iiſque juriſperitiſſimis aevi proxime ſuperioris perquam diverſimode acciperetur. Neque enim inter Accurſios, Bartolos, Baldos, Alexandros, Imolas, horumque ſimiles ullibi audita eſt. Alii faſciolas fuiſſe mulierum quaſdam crinales credidere (ut Franciſcus Hotomanus [l]) προσκεφάλαια ſeu *pulvinos* alii (cauſa ſtatim indicata) capitis integumenta alii, alii aliter [m]. Sed optime ii qui pro pedum integumentis ſumunt ex lana aliave materie ſimili coacta, id eſt, ſoccis ejuſmodi ſive circumvolutis ſive plantis ſolum ſuppoſitis. Eadem ipſa Theophraſto vocantur ποδεῖα ubi [n] de herba lanigera loquens ὑφαίνεται ᾗ, inquit, ἐξ αὐτῆς καὶ ποδεῖα καὶ ἄλλα ἱμάτια *texuntur* ſeu *fiunt ex ea impilia veſteſque aliae*, unde illud ſuum habuit Plinius [o] ubi male legitur in impreſſis *mapalia*. Sed vero nec melior eſt Latina Theophraſti verſio; *Texuntur ex ea & togae & alia veſtimenta*; quaſi ποδεῖα ibi *togae* fuiſſent; quae ſoccos ſeu calceolos laneos denotent, quemadmodum & *impilia*. Quod ſane ex jam oſtenſo Talmudicorum uſu haud parum confirmatur. Graeci etiam (quibus ἐμπιλεῖν eſt *condenſare* ſeu coactilia facere, uti & πιλεῖν) eoſdem ipſos πίλους vocita-

[a] Miſna tit. Jabimoth cap. 12. Maimonid. hal. Jebom vechalitza cap. 4. &c. [b] Ad Deut. xxv. & Ruth. iv. 7. & videſis Benedictum Baldwinum in Calceo antiquo cap. 24. [c] Onirocritic. cap. 229. [d] L. 25. O. de Auro, Argento, &c. legatis §. 4. [e] Vide Hieron. Magium Miſcellan. 3. cap. 3. Guid Pancirol. in lib. Rer. Deperdit. cap. de Fibula & Henric. Salmuth ibidem. [f] Ad tit. de Sabbato cap. 16. fol. 120. a. & ad tit. Gittin cap. 3. fol. 25. a. [g] Diſſertatione de Caliga. [h] Lib. 5. [i] In Νακτα. [k] Lib. 19. cap. 2. ubi Mapalia in impreſſis. [l] In Comment. de Verbis Juris. [m] Praeter Lexicographos juris (maxime Briſſonium) videſis Cujacium lib. 5. Obſervat. 5. & lib. 10. Obſerv. 13. & 17. Guidum Pancirol. Theſ. var. lect. lib. 1. cap. 99. Jo. Druſ. Quaeſt. & Reſp. lib. 3. Quaeſt. 64. Hadrian. Jun. in Nomenclat. Iſaac Caſaub. Exercit. 16. num. 84. Animadverſ. in Athen. lib. 2. cap. 23 Claud. Salmaſ. ad Lamprid. pag. 221. Dionyſ. Petav. in Epiph. haereſ. 59. Jo. Buxtorf. Lex. Chal. Talm. &c. pag. 144. [n] Hiſtor. Plant. 7. cap. 13. [o] Lib. 19. cap. 2.

bant,

bant, qua voce eodem ſenſu uſus eſt Heſiodus [a], Heſychius, Cratinus [b], alii. Et vir ſummus Iſaacus Caſaubonus in Collectaneis de Re Veſtiaria MSS. πῖλοι, inquit. *Eſcarpins, impilia. Different materia noſtri eſcarpini a veterum impilibus. Uſu non differunt ullo modo.* Dein locum affert illum ex Luciano [c], ἡ ἐμβὰς ἔςω Σικυωνία πίλοις τοῖς λευκοῖς ἐπιπρέπουσα, quod Gallice ſic explicat, *q. d. Ayez des belles pantouſles à la Sicyonene de beaux eſcarpins blancs.* Ubi Bilibaldus Pirkimerus Luciani interpres habet, *ſolea Sicyonia ligamentis albis decorata.* De crepida autem Attica ſimul cum hiſce mulicbribus [d] & amatoriis pedum tegumentis, quibus ludendo ornari vult rhetorem ſuum, loquitur ibi Lucianus. Collectanea quae dixi mecum perhumaniter communicavit vir doctiſſimus pariter & optimus Mericus Caſaubonus tanto patre filius undiquaque digniſſimus. At vero proxime poſt ſuperius citata ex Ulpiano ſequitur, *Alia cauſa eſt odonum, quia uſum calceamentorum praeſtant.* Odones ibi pro udonibus, quales in Martialis Apophoretis [e], plerumque ſumuntur; licet nec defuerint in juriſconſultis qui *undonum* ibi legerint [f], & pro veſtibus undulatis ſatis inſcite acceperint. Sed vero veſtis nomine continentur faſciae crurales, faſciae pedules ac impilia, quia partem corporis veſtiunt. Alia autem adjicitur, cauſa eſt odonum, quia uſum calceamentorum praeſtant. Caeterum, cum & impilia ipſa calceolos ac pedum integumenta qualiacunque eſſe nunc ſit in confeſſo, adeoque veſtes eſſe, cur alia ſic odonum cauſa? Etiam quicquid ex lana, lino, ſerico, corio induitur [g] veſtis eſt. Quin & expreſſim in Lexico Philoxeni Ἐμπίλιον redditur *Udo.* Nec fere inter ſe omnino differre volunt viri doctiſſimi udones, impilia, & faſcias pedules. Conſulas ante alios ea de re Jacobum Cujacium [h], Guidum Pancirollum [i], & Claudium Salmaſium [k]. Certe ſi non ſolum lectio vera ſit, ſed etiam ut vulgo ſumenda, mens juriſconſulti videtur ſatis inextricabilis. Unde audacter ibi Dionyſius Gothofredus Florentinas ipſas vult emendari. *Legendum*, inquit, *videtur, Nec alia eſt cauſa odonum. Nam cur odones non ſint veſtimentorum numero, cum uſum calceamentorum praeſtent?* Sic ille. At vero manifeſtae lectiones Florentinae haud temere mutandae; ſed ſenſus earum enixius extundendi, aut ſubſiſtendum antequam ad emendationem veniatur, quod optime monent viri cordatiores, maxime Emundus Merillius [l] anteceſſor, qui tot earum adverſus ipſum Cujacium doctiſſime defendit. De autoritate autem Florentini codicis & ſcriptura ac uſu conſulas poſt Politianum, Taurellium, Antonium Auguſtinum Contium, & Albericum Gentilem in Diſputatione de libris Juris Civilis. Neque ego quidem tantam lectioni quam tractamus ineſſe difficultatem exiſtimo, nec ſenſum vocum illarum, *alia cauſa eſt odonum*, eſſe qualis vulgo admittitur. Scilicet quaſi veſtis nomen odonibus inde ibi negaretur, ſeu notione ſic diſcretiva ab antecedentibus. Sed ſumenda verba illa notione aliam ob cauſam conjunctiva ſeu qua affirmatur odones veſtis nomine venire etiam aliam ob cauſam; *quia* nempe *uſum praeſtant calceamentorum.* Neque enim neceſſario idem eſt *pedem* quae pars corporis eſt *veſtire* (quod de impilibus & faſciis pedulibus ibi dicitur) & *uſum calceamentorum praeſtare.* Nam & hoc faciunt obſtrigilla ac corrigiae, uti & in aliis veſtimentis ligulae, fibulae, taeniae, lemniſci, offendices, id genus reliqua, quae partem corporis non integunt. Et quod proxime ſequitur apud Ulpianum, firmat verba fieri ibi continenter de rebus veſtis nomine in jure contentis, non de eis quibus nomen illud negatum. *Cervicalia*, inquit, *quoque veſtis nomine continentur.* Omnia jam dicta continentur; ſed alia eſt odonum cauſa ſeu ratio cur pariter contineantur. Atque ita odones ab impilibus erant diverſi. Certe qui vocem odonis a Graecorum Ὀθόνιν pro *candido linteamine* petunt, adeoque pro eo ſumunt quod uſum calceamentorum quomodocunque praeſtaret, nec tamen calceus eſſet, non difficulter hic puto aſſenſum praebuerint, quorum numero ſunt viri magni aliqui ante citati. Donatio quae dicitur Conſtantini [m] Graece a Theodoro Balſamone reddita ut creditur (nam & ſunt viri doctiſſimi qui originem eſſe Graecam volunt) Καὶ ὡς ἡ ἡμετέρα σύγκλητος φορεῖ ὑποδήματα ἤτοι σανδάλια διὰ ὀθονίων, &c. quod Agylaeus vertit, *Et quemadmodum ſenatus noſter calceamenta ſive ſandalia ex linteis candida geſtat*, ita etiam illi ſeu clerici Romani. Vetus autem formula ejuſdem Latina [n], *Et ſicut noſter ſenatus calceamentis utitur cum udonibus, id eſt, candido linteamine illuſtratis*, ſic utantur & clerici, *&c.* Blaſtares [o] vero ὡς ἡ ἐκ τὰ ὑποδήματα τούτων ὀθονίων ἔσῃ πεποιημένα λευκῶν, *atque ut eorum* (ſenatorum) *calceamenta ſic & clericorum fiant ex linteaminibus candidis.* Adeo Graecus uterque pro linteaminibus candidis, e quibus fierent ipſi calcei, ὀθόνια λευκὰ & udones capit. Sed vero linteamen hoc candidum, udonum ſeu odonum nomine hic ſignatum, & ornamento fuiſſe calceamentis ſenatoriis & uſum item eorum extra colligando, praeſtitiſſe volunt docti aliqui [p], nec calceum fuiſſe ipſum; aliis aliter ſentientibus. Ex actis autem quae vocantur Silveſtri Papae Vaticanis explicatio affertur τῶν ὑδόνων udonum ſeu odonum in donatione fictitia illa Conſtantini; ὀδόνοις τε, τοῦτ' ἔςι λευκοτάτῃ ὀθόνῃ περὶ τὰ ὑποδήματα χρῆσθαι, quod citat Joſephus Stephanus in libello [q] de Oſculatione pedum pontificis Romani, & vertit, *id eſt, udonibus ex candidiſſimo lineo ad pedes uti.* Et Benedictus Baldwinus [r] infelici ſatis memoriae lapſu verba illa Herodiani eſſe aſſerens, pro linteis calceamentis ſumit ibi τὸ ὑδόνων vocabulum etiam Julio Polluci [s] a viro [t] ſummo pridem pro ὑφαντῶν reſtitutum. Sed in donatione illa Latina

[a] In Ἔργ. καὶ ἡμερ. lib. 2. ἀμφὶ δὲ ποσὶ, &c. & vide Etymolog. Magnum in πῖλ@. [b] Apud J. Pollucem in Onomaſtic. 7. cap. περὶ πιλωτοῦ & lib. 10. cap. 11. [c] In Ῥητόρων Διδασκάλῳ. [d] Cic. de Oratore lib. 1. & videſis Benedict. Baldwinum in Calceo antiquo cap. 19. [e] Lib. 14. Epig. 140. [f] Catellianus Cotta in Memoralibus verb. Undones; videſis Turneb. Adverſ. lib. 1. cap. 13. [g] D. D. ad L. 127. D. tit. de verb. ſignific. [h] Obſervat. 20. cap. 17. [i] Theſ. Var. Lect. lib. 2. cap. 99. [k] In Lampridium pag. 221. [l] Variarum ex Cujacio lib. 3. [m] In Photii Nomocanone tit. 8. cap. 2. [n] Apud Gratianum diſt. 96. cap. 14. & Alberic. Roſat. ad c. tit. de Praefecto urbis & tom. 2. Concil. edit. Surian. & Binian. [o] In Comment. Anonymi ad Conſtantini Donat. typis Vogelini 1610. in 4. Marquardi Freheri dicto. [p] Vide Pancirol. loco citato. [q] Cap. 18. [r] In Calceo Antiquo cap. 4. [s] Lib. 10. cap. 11. [t] Claud. Salmaſ. in Lamprid. pag. 221.

udones

udones pro lunata ſenatoriae dignitatis in calceis nota corrigiarum inflexione formata (de qua Plutarchus [a], Juvenalis, Martialis, Zonaras, alii obiter) ſumendi omnino videntur, nec pro calceamentis ipſis. Quod ſane exigit ipſe verborum ordo. Nec ſane aliter quod ex actis Silveſtri aſſertur. Id plane ſonat *candido linteamine circa calceos* aut *in calceis uti*. Neque aliter quantum ſcio, res intellecta ad ſenatoriam unde petitur dignitatem poterit attinere. Vox autem illa *impilia*, quae alleo raro occurrit, ſeu *impelia* (pro eodem) forſitan, inquit Cujacius [b], ſcribenda eſt apud Paulum, ubi enumerantur quae continentur ſupellectile legata; ſcilicet *menſae* [c], *trapezophora, delficae, ſubſellia, ſcamna, lecti etiam inargentati, culcitae, toralia, imperia* (ſic Florentinae) *vaſa aquaria*, &c. *Imperia* ait hic verti in Baſilicis περισκεφάλαια ſeu *pulvinos*, quod & *impilia* inde ſignificare vult. Quin expreſſim ille, *imperia ſunt impilia*. Pancirollo [d] hoc diſplicet, quoniam impiliorum nomine aliud praeter veſtem venire non admittit. Adeoque neſcio unde ſuaſus putat *imperia* ibi denotare genus accubitalis. Pandectae nimus correctae, ſaltem non ex Florentiniis, habent ibi *mappae villoſae*, etiam aliquae [e] *impanaloſa*. Nec deeſt qui impilia ait [f] eſſe mappas ſine villis, & toralia cum villis ipſi Paulo. *Imperia* autem veram eſſe lectionem non dubitat Joſephus Scaliger [g], nec aliud ibi eſſe quam τὸ *impari*. Ejuſmodi nempe veteribus admiſſa ſcribendi variatione, ut *e* vicem τοῦ *a* ſubinde haberet; veluti in *praeperata, opiperata, opipera* pro *praeparata, opipara, opiparata*. Et *imperia* ſic ſeu *imparia* ſignificare vult ille ſive toralia ſive vaſa aliave in ſupellectile, quae paterfamilias ſibi ſervat, praeter ea quae ſunt uſus quotidiani. Etiam ex Catone de Re Ruſtica [h] locum affert, ubi *imparia* ſic ſumi vult, ſeu pro *ſupervacaneis*. Qua in re non immerito diſſentiunt qui pridem [i] Catonem accuratius edidere. Neque enim τοῦ *impar* ejuſmodi notionem hactenus compertam video, ne quidem apud Catonem, alibivi. Quin expreſſim Alſenus & Tubero [k] ſupellectilis etiam definitione venire volunt *res ad uſum communem paratas & ad uſum quotidianum*, quae non ſatis quadrant cum Scaligeri hic ſenſu de imparibus. Quod vero ait Cujacius in Baſilicis ſubſtitui περισκεφάλαια ſeu *pulvinos* pro eo quod eſt *imperia* (ſeu ut vult ille *impelia*) apud Paulum, non ita facile eſt admittendum. Graeca ſunt in Synopſi [l], Latinorum nempe paulo ante citatorum (nec Baſilicorum corpus ipſum hactenus vidi) poſt vocem *ſubſellia* (quae in Graecis Συψέλλια eſt, uti item in optimo Synopſis codice MS. bibliothecae Arundellianae) σκάμνα, κλῖναι, κᾂν ὦσιν ἠργυρωμέναι, στρώματα, περισκεφάλαια, σκεύη ὑδρηλά, &c. *Scamna, lecti etiamſi fuerint inargentati, ſtromata*, (ſeu culcitae) *pulvini, vaſa aquaria*, &c. Nec ſatis liquet utrum pro eo quod eſt in Florentinis *imperia* hic, an pro *toralia* [m] ſubſtitutum ſit περισκεφάλαια. Certe videtur pro *toralia*, praetermiſſo omnino aut non lecto vocabulo illo altero quod a nemine ibi ſatis intellectum comperio. Sed nimis haec extra callem, in quam redimus.

CAP. XV.

De presbyteris, ſenatu, Γερουσίᾳ, *ſeu presbyterio quod leviri renuntiationis actui praeerat. Obiter de vario* Γερουσίας & *presbyterii in Ebraeorum rebus nominis uſu.*

SED vero hoc inprimis eſt in Lege Sacra ejuſque interpretationibus Talmudicis, de renuntiationis leviri actu, advertendum. Textus eſt [n], *Si renuerit frater*, עלתה יבמתו השערה אל הזקנים ואמרה, *aſcendat fratria ejus ad portam, ad presbyteros* ſeu *ſeniores, dicatque*, &c. ubi expreſſa ſeniorum ſeu presbyterorum penes quos res haec tranſigenda, mentio. Ii paulo poſt etiam זקני עירו *presbyteri civitatis ejus* (id eſt, leviri) & ſimpliciter item זקנים dicuntur. Graeci ibi, *Et aſcendet mulier* ἐπὶ τὴν πύλην, ἐπὶ τὴν Γερουσίαν, *ad portam, ad geruſiam* ſeu *ſenatum*. Et זקנים, quod *ſeniores* ibi ſonat Ebraeis (quibus neque vox inde ulla eſt unica quae Γερουσίαν ſeu *ſenatum* denotat, quatenus corpus, collegium, curiam, ſeu homines plures in corpus uno ſpiritu civiliter, ut dixit Pomponius [o] de rebus aliis naturaliter, contentum formatos ſignificat) utroque in loco ſequenti Γερουσία item Graecis redditur ſeu *ſenatus*; uti & ſaepius alibi ab ipſis in Pentateucho, & nunc pro ſynedrio magno [p] ſumitur, ſeu ſenioribus aut presbyteris ſummi illius conſiſtorii, nunc pro minoribus ſynedriis [q], nunc etiam pro tribuum [r] conventu. Vulgata autem hic, *Perget mulier ad portam civitatis & interpellabit majores natu* qui & poſtea ſeniores dicti, vocibus illis *ſeniores civitatis* (pro quibus habent Graeci ἡ Γερουσία τῆς πόλεως ἐκείνης, *ſenatus civitatis illius*) prorſus omiſſis. Paraphraſtes Chaldaeus Onkelus (cui & concors hic alter ille, Uzielides dictus) *Et aſcendet fratria*, לתרע בית דינא לקדם סביא ותימר, *ad portam domus judicii ante ſeniores, & dicat*, &c. ut verbo tenus recte vertit Franciſcus Cardinalis [s]. Sed Paulus Fagius ibi, *Aſcendat affinis ejus ad portam conſiſtorii, dicatque ſenioribus*, &c. Alibi [t] item Chaldaeis, *Porta domus judicii* ſic uſurpatur. Pro *ſenioribus* autem *civitatis ſuae*, habent Judaei Mauritanienſes, شيوخ بلده *ſeniores* ſeu *presbyteros provinciae* ſeu *regionis ejus*. Hiſpanienſes, *veios de ſu villa*. In verſione autem penes me Arabica veteri MS. quae ex Graecis plerumque fit,

يرفع امراة اخيه الي الباب الي المشيخة

[a] Problem. Rom. 76. [b] Obſervat. 10. cap. 13. [c] L. 3. D. tit. de Supellectile legata. [d] Theſ. Var. lect. lib. 2. cap. 92. [e] Vide Alciat. Praetermiſſ. 2. in Bucalium. [f] Joſ. Laurentius in Amalthea Onomaſtica. [g] In Conjectaneis ad lib. 2. Varronis de Re Ruſtica. [h] Cap. 3. [i] Auſonius Popma ibidem. [k] L. 6. & 7. D. de Supellect. legata. [l] Baſilic. lib. 44. tit. 13. [m] De Toralibus vide Iſaac. Caſaub. in Lampridium. [n] Deut. xxv. 7. [o] L. 30. Rerum. D. tit. de Uſurpat. & Uſucapionibus. [p] Deut. xvij. 8. &c. [q] Ibid. xix. 12. xxij. 15. & vide Jonathan. Levit. ix. 1. Deut. v. 23. xix. 12. xxj. 2. [r] Exod. iij. 16, 18. iv. 29. xij. 21. &c. [s] Interp. Chald. Antwerpiae 1515. [t] Deut. xxij. 15.

aſcendat fratria ad portam, ad ſenatum ſeu *ſeniorum collegium.* Quemadmodum item habetur in verſione Arabica Romae nuper cum Vulgata Pentateuchi edita. Et ſaepius pro *ſenioribus* ſeu *presbyteris* in Pentateucho uſurpatur in verſionibus illis, المشيخة id eſt, *ſenatus* ſeu *ſeniorum qualecunque corpus.* Saadias autem; *Aſcendat* الي باب الحكم والي الشيوخ *ad portam judicis & ad ſeniores.* Joſephus [a] hac de re, ἐπὶ τὴν γερουσίαν ἐλθοῦσα ἡ γυνὴ, &c. *Eat ad ſenatum* ſeu *geruſiam mulier*, &c. Igitur judices hic ſeu coram quibus tranſigenda erat leviri renuntiatio, *ſenatus* dictus eſt ſeu *geruſia*, ipſique ſinguli, civitatis ſeu loci ſeniores ſeu presbyteri. Numerus minimum tres erat praeter teſtes binos. Neque enim regulariter (quoties unicus non eſſet judex; quod in cauſis levioribus ſubinde obtinuit) paucioribus quam tribus aut numero non impari judicium aliquod exercere permiſſum, ob diſſenſus paris utrinque numeri incommodum. Inde in Miſna [b] legitur מצות חליצה בשלשה דיינין, *Id quod praecipitur de renuntiatione leviri, legitime peragitur a tribus judicibus.* Sed vero adjicitur, אפילו שלשתן הדיוטות, *Idque etiamſi fuerint omnes conditionis privatae, idiotae, in dignitatem nullam ſingularem ante evecti, nedum munere ullo alias conſpicui.* Ita tamen ut optimo jure eſſent Iſraelitae, id eſt, nec proſelyti [c], nec natalium inquinamentis polluti, nec parti alterutri ſanguine propinqui, nec legendi inſcii. Id enim, quantum ad peritiam, ſolum neceſſarium erat, ut ſcilicet eſſent יודעין להקרות כעין דיינים *legendi periti, velut judices*, ut in Gemara legitur utraque. Hieroſolymitana autem, כתיב זקנים ואת אמר הדיוטות מצוה בזקנים מניין אפילו הדיוטות ת'ל הלרן כנעל מכל מקום, *Scriptura ait ad presbyteros* ſeu *ſeniores; atqui hic dicitur etiam ad privatos* ſeu *conditionis undiquaque plebeiae homines. Cum praeceptum ſit expreſſim de presbyteris, unde evenit etiam privatos* pro judicibus hic *admitti? Senſus eſt, quocunque modo calceum exuendum,* ſeu *renuntiationem faciendam.* Gloſſae [d] ibi interpretantur הדיוטות *privatos* שאינם מסנהדרין *qui non fuerint ex ſynedriis* & שאינם מסנהדרי עירן *qui non fuerint ex ſynedriis urbis eorum.* Maimonides [e] hos eſſe ait, אינן חכמים אלא שיודעין קריאת הלשון והחליצה מותרת בהן, *Non ſapientes,* ſeu *titulo illo inſignes, ſed qui lectionis linguae ſanctae ſatis eſſent periti. Et legitima coram illis erat renuntiatio.* Adeoque tametſi verba legis ſignantius fiant de *ſenioribus* ſeu *presbyteris* & *presbyteris urbis* (quo nomine aut ſynedros ibi conſtitutos, aut in ſingularem presbyterii ſeu presbyteratus dignitatem, juxta ea quae alibi de ſolenni presbyterorum creatione diximus [f], evectos ſolum contineri videatur; ſecundum etiam id quod alii [g] hic habent מצוה בבית דין שהוא בעבתה של עיר ושיהיה בזקנים, *Praeceptum eſſe de domo judicis quae praeficitur urbi, & quae ex presbyteris conſtituitur*) nihilominus a Talmudicis hic intelliguntur non ſolum presbyteri ſeu ſeniores ita ſolennius creati, ſive ſynedrii alicujus collegae fuerint, ſive nondum cooptati, verum etiam privati qualeſcunque judicio ſeu actui ejuſmodi, ut dictum eſt, neutiquam impares. Nec minus hi quam illi *geruſiam* hic ſeu *ſenatum*, id eſt, *ſeniorum* ſeu *presbyterorum collegium* (licet non dignitatis parilis) faciebant. Id eſt plane presbyterium. Nam nemo non videt Γερουσίαν non aliter eſſe σύστημα γερόντων ſeu *ſenatum*, quam πρεσβυτέριον σύστημα πρεσβυτέρων ſeu *presbyterorum* qualemcunque *coetum* ſeu item *ſenatum.* Et Heſychius expreſſim Γερουσίαν & πρεσβυτέριον idem ipſum facit. Illud autem, ut vox *ſenatus* Latinis, obvium ſatis eſt Graecis, Demoſtheni, Thucydidi, Ariſtoteli, aliis, pro quo dixere item Lacones γερωχία, ut videre eſt apud Ariſtophanem [h]. Unde & interpretes Graeci idem ſumpſere pro presbyteris vocabulum, & ſemel etiam adhibuit Lucas in Actis [i] Apoſtolorum, ut ſubinde pro eodem etiam tum Philo tum Joſephus. Vox autem πρεσβυτέριον apud Graecos interpretes nullibi, nedum apud ſcriptores Paganos, puto occurrit, praeterquam in Hiſtoria Suſannae [k] quae a Theodotione dicitur verſa; niſi exiſtimemus in Deuteronomii [l] exemplari Graeco, unde ſacrum tranſtulit quem affert ſermonem Lucifer Calaritanus πρεσβυτερίοις *presbyteriis* lectum fuiſſe, pro eo quod eſt πρεσβυτέροις in libris quos terimus. Sic enim citat ille in libro primo ad Conſtantium Auguſtum pro Athanaſio verſum jam indicatum: *Et ſcripſit Moyſes verba legis hujus in libro, & dedit eum ſacerdotibus & Levitis qui tollunt arcam teſtamenti Domini, & presbyteriis Iſrael, & mandavit eis Moyſes*, &c. Lucas autem tum in Evangelio [m] tum in Actis [n] πρεσβυτερίου voce pro ſynedrio magno uſus eſt. Adeoque Γερουσία & πρεσβυτέριον nunc pro ſynedrio ſive magno [o] ſive minori aliquo ſumebatur, nunc pro conſeſſu triumvirali, ſive publice ex presbyteris qui erant סמוכים ſeu *manuum impoſitione* ſolenniter, veluti apud nos doctores juris, *creati* (quales item in ſynedriis ſingulis univerſi) conſtituto, ſive ex privatis in presbyterorum vicem rite ab eis quorum intererat, velut compromiſſariis judicibus, electis conflato, nunc pro qualicunque eorum qui nec creati ſingulari ſive muneris ſive dignitatis eminentia utcunque temporaria praecellebant; ut in cauſa quam jam tractavimus aliiſque judiciis civilibus. Inde nunc γερουσία ac *presbyterium* totius Iſrael, nunc civitatis, nunc & Midianitarum [p] & Moabitarum, uti & *presbyteri Gilead* [q], *presbyteri Juda* [r], *presbyteri ſacerdotum* [ſ], id eſt, *presbyteria.* Et plane tam gentibus fere reliquis quam Judaeis nomen erat hoc uſitatiſſimum, quale apud nos *Curia*, Aſſembly, *Cour*, Court, *Parla-*

[a] Origin. lib. 4. cap. 8. [b] Tit. Jabimoth cap. 12. [c] Gemarae ad citatam Miſnam & Maimonides hal. Jebom vechalitza cap. 4. [d] Vide Aphel. part. 2. pag. 437 b. [e] In Pirush Miſnaioth cap. 12. & hal. Jebom vechalitza cap. 4. [f] In Eutychianis. [g] Sepher Siphri fol. 52. col. 4. & vide Peſiktha Zotertha fol. 82. col. 2. item Jo. Buxtorf. Syn. Judaic. cap. 30. & Leonem Modena Nelle hiſtoria de gli riti Hebraici part. 4. cap. 7. [h] In Lyſiſtrata. [i] Cap. v. 21. [k] Commate 50. [l] Cap. xxxj. 9. [m] Cap. xxij. 66. [n] Cap. xxij. 5. [o] Vide Hugonem Grotium Notis Evangelicis pag. 295. [p] Num. xxij. 4. 7. [q] Judic. xj. 5. [r] 2 Sam. xix. 11. Ezech. viij. 1. [ſ] 2 Reg. xix. 2. Iſaiae xxxvij. 2. Jerem. xix. 1.

ment,

ment, **Beſſens**, & quae ſunt id genus alia aliter atque aliter pro vario adjectorum & circumſtantiarum diſcrimine ſignificantia. Quod vero a nonnullis iiſque alioquin doctiſſimis obtruditur, presbyterium fuiſſe ſingulare quoddam forum apud Judaeos, quod de religione & rebus ſacris ſolum cognoſceret, quale apud nos dicitur eccleſiaſticum, a doctrina Talmudica atque ab ipſa veritate eſt longe alieniſſimum. Pro diverſitate juriſdictionum amplitudinis, idem ipſum ubique in ea republica ſeu eccleſia forum de rebus ſacris ac religione judicabat, quod de profanis ſeu quae non ſacrae. Id quod, Deo volente, non citra demonſtrationem copioſius aſſeremus, ubi *hiſtoriam presbyterorum* ſimul & *presbyteriorum* quae ibi fuere, fuſius exhibebimus. Sequitur autem ut de nuptiis in ereptae virginitatis compenſationem videamus.

CAP. XVI.

De virginum vitiatarum nuptiis ex ſacro praecepto ſive ineundis ſive mulcta redimendis ab eis qui vitiaſſent. De adjecto inſuper ex inſtituto majorum genere mulctarum hic triplici. Atque obiter de Iſraelitidum innuptarum atque Iſraelitarum coitu ſtuprique poenis.

BINAE ſunt Leges Sacrae, quibus, in ereptae virginitatis compenſationem, ſeu quaſi vitianti aut vitiatae nuptiae aut mulcta eo nomine ſolvenda imperatur. *Altera* de illecta; de vi ſtuprata altera. Prior eſt, [a] *Si quis perſuaſerit* (ἀπατήσῃ, *ſeduxerit, illecebris fefellerit*; quod lingua ſacra dicitur יפתה) *virginem nondum deſponſatam* (de ſponſa ſcilicet alia [b] eſt quae huc non pertinet lex) *concubueritque cum ea, dotando dotabit eam* (ſeu *dotem ei conſtituet*) *ſibi in uxorem. Et ſi pater ejus renuens renuerit eam dare illi, ponderabit* ſeu *ſolvet* (*patri*, addunt Helleniſtae) *pecuniam juxta dotem virginum* ſeu *quam conſueverint accipere virgines.* Poſterior [c], *Si invenerit vir puellam virginem*, ſeu *juvenculam virginem, quae non eſt deſponſata, apprehendenſque eam* (ותפשה, pro quo ſubſtituunt Helleniſtae βιασάμενος αὐτὴν, ſeu *vi opprimens eam*) *concubuerit cum ea, & inventi fuerint, dabit vir ille qui concubuit cum ea patri puellae L. argenteos* (חמשים כסף) *& ſit ei in uxorem, eo quod oppreſſerit eam. Nec poterit eam dimittere cunctis diebus ſuis.* Id quod in priori lege legitur, *dotando dotabit eam ſibi in uxorem*, in ſermone ſacro ſonat מהר ימהרנה לו לאשה quod id ipſum eſt. Atque ita vertunt Helleniſtae, ſcilicet φερνῇ φερνιεῖ αὐτὴν ἑαυτῷ εἰς γυναῖκα. Vulgata autem, *dotabit eam, & habebit eam in uxorem.* Chaldaeus paraphraſtes Onkelus, קיימא קיימנה ליה לאינתו quod vertit Paulus Fagius, *Deſponſando deſponſabit eam ſibi in uxorem*, cui & conſonus eſt Franciſcus Cardinalis, uti & Arabica verſio Romae pridem edita & MS. quae penes me eſt. Sed Targum tum Hieroſolymitanum tum Uzielidi tributum, de ea tantum dotanda ſibi in uxorem diſerte loquuntur, uti & Rabbi Saadias Gaon in Arabica ſua verſione, cui etiam conſonus eſt Arabs Erpenianus. Et Judaei Hiſpanienſes *dotar la dotara à el pur muger.* Autor vetus Collationis legum Judaicarum & Romanarum (ſive Licinius Ruffinus ſive quis alius, qua de re conſulas Marquardum Freherum [d]) ex Moſe ad hunc modum hoc citat, *Si aliquis ſeduxerit virginem non deſponſatam & ſtupraverit eam, ducat eam ſibi in uxorem. Quod ſi renuerit, pater ejus*, &c. Verſiones recentiores plerumque in hoc conveniunt, quod & dotandam & in uxorem ducendam puellam innuant. Et Anglica aevi ſuperioris item verſio, **He ſhall endow her, and take her to his wife**, quod idem ſonat. Sed recentior, qua jam utimur, cautius, **He ſhall ſurely endow her to be his wife**, quaſi diceres, ita dotabit ut uxor ejus eſſe poſſit legitima. Quae omnia ideo notamus, quoniam lege iſta non de uxore ducenda praeceptum ſimplex contineri volunt magiſtri, ſed duntaxat de mulcta nomine virginitatis ereptae ſolvenda, perinde ac ſi dictum fuiſſet, tantum nomine dotis pendat quantum eam idoneam ei, dotis ſcilicet ratione, redderet uxorem; &, ſi uterque velit, nuptiis jungantur. Ita tamen ut, ſi aut is ipſe aut puella aut puellae pater renueret (nam horum cuique hac in ſpecie illud integrum fuiſſe volunt) mulctam is, velut dotem virginalem, patri perſolveret. Joſephus [e] hic generatim, velut a Moſe ſancitum; ὁ φθείρας παρθένον μήπω κατηγγυημένην, αὐτὸς γαμείτω· ἢν δὲ ὁ πατὴρ τῆς κόρης μὴ δόξῃ συνοικίζειν αὐτῷ, πεντήκοντα σίκλους, τιμὴν τῆς ὕβρεως, καταβαλλέτω. *Qui virginem nondum deſponſatam conſtupraverit, ipſe ducat. Patre autem puellae nolente ei nuptum tradere, quinquaginta ſiclos, injuriae pretium, numeret.* Mulctam jam dictam ſeu dotem קנס appellitant magiſtri [f], & quinquaginta ſiclis argenteis, ut Joſephus, aeſtimant, idque ex poſteriori illa lege, quam de ea quae vi ſtuprata eſt, ſolum intelligunt, uti priorem de ea quae tantum illecebris. Et argenteos nummos ſeu pecuniam legibus jam dictis memoratam ſiclos ſemper denotaſſe ex vetuſtiſſima habent [g] receptiſſimaque traditione. Qui vi ſtupraverat אונס nominant, qui illecebris מפתה. Atque de hiſce ita diſtinguunt, ut qui agro ſeu loco ab incolis longe diſſito puellam vitiaſſet, praeſumeretur [h] vi eam vitiaſſe. Qui vero in urbe oppidove, ſibi illecebris eam conciliaſſe, eamque ſponte ſuccubuiſſe, niſi probaretur palam contrarium, veluti clamorem cum ſtricto gladio, fuſte, minis repreſſiſſe. Si illectam, adſentiente patre, is qui vitiaverat duxiſſet, nulla ſequebatur mulcta. Sed eam, ut mos erat virgines dotandi (qua de re libro proximo) dotabat. Ubi virginem quis vi compreſſerat, ſi aut puella ipſa, aut pater ejus in nuptias conſen-

[a] Exod. xxij. 16. [b] Deut. xxij. 22, & 25. [c] Ibid. xxij. 28. [d] Pareg. 1. cap. 9. [e] Originum lib. 4. cap 8. [f] Miſna & Gemarae tit. Cethuboth cap. 3. & 4. Maimon. hal. Naara Bethula cap. 1. & 2. Moſes Mikotzi Praec. Affirm. 53. & 54. Shulcan Aruch lib. Aben haezer, cap. 177. &c. [g] Moſes Mikotzi Praec. Affirm. 45. [h] Videſis Philonem lib. de Specialibus Legibus, praec. 6. & 7.

tire

tire nollet, ſolvenda nihilominus erat mulcta, nec tamen ducenda puella. Nam verba illa, *Et ſit ei in uxorem* (quod etiam pro praecepto affirmativo habent) ad nuptias obligaſſe nolunt, niſi pater ſimul & puella conſenſiſſent. Perinde ac ſi adjectum fuiſſet, tantum in eorum commodum & partem aliquam compenſationis, cui renuntiare alterutri integrum. Qui autem vi ſtupraverat, tum ut is eam duceret exigebat ſententia forenſis, ſi ipſa ſcilicet paterque id vellent, tum ut mulctam ſolveret, idque ſive caeca eſſet illa, ſive clauda, ſive leproſa. Sed minime ex ſententia ejuſmodi dotabatur, שלא תקנו חכמים כתובה לאשה אלא כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה וזה אינו יכול להוציא, *Quoniam ſapientes non inſtituerunt uxori dotem aliam ob cauſam, quam ne aliter deſpecta ea minus marito levius divortio ejiceretur.* (Quod axioma ut receptiſſimum ſexcenties apud Talmudicos occurrit.) *Jam vero in hac ſpecie uxor divortio nequibat ejici.* Etenim verba ſunt Legis Sacrae [a] de vi ſtuprata, *Non poterit eam dimittere cunctis diebus ſuis.* Sed expreſſim Philo de hujuſmodi puella, velut cui etiam ex ſententia forenſi dos eſſet aſſignanda. Quod vero de nuptiis hic dictum, intelligendum eſt de ea, cujus ſtupratori nuptiae non alias interdictae. Nam ſi ſecundaria erat, aut aliquo praecepto ſive expreſſe negativo, ſive negativo ex affirmationis nota (juxta ſuperius dicta) nedum inceſtus nomine ei interdicta, non erat ducenda. Verba illa *ſit ei in uxorem* interpretantur per לאשה הראויה לו, *in uxorem qualis ei ex lege alias idonea.* Igitur tametſi virginem vi compreſſerat pontifex maximus, ducenda ei non erat. Quoniam jam virgo non erat ipſa. Et ſolum virgo ei ex lege, ut oſtenſum eſt, ducenda. AEtas qua habebatur puella ejuſmodi בת קנס ſeu *puella cujus nomine mulcta* quam diximus *pendenda eſſet*, annos tantum occupabat eos omnes qui a trimatu ejus uſque ad duodecimum, praeter tempus ſemeſtre, annum effluebant. De minore trimatu aiunt, ביאתה אין ביאה, *concubitus ejus pro nullo habebatur.* De majore annis duodecim & ſex menſibus, בא עליה כשבגרה אין קנס שנאמר נער הבתולה ולא הבוגרת, *Si coiverit quis cum puella poſtquam plenae fuerit pubertatis* [b], *nulla ſequitur hic mulcta; quia ſcriptum eſt* [c] (in lege poſteriori) *Juvencula virgo, non pubertatis plenae* ſeu *adulta.* Quin & nomine compreſſae quae intra dictam aetatem poſt nuptias divortio ejiciebatur, tametſi virgo maneret, mulcta non ſolvebatur; quam tamen ſolvi debuiſſe volunt, ſi poſt ſponſalia & ante nuptias fuiſſet repudiata. Id quod de vi compreſſa tantum dicitur. Nam ſine vi ſtupratae nomine, poſt qualecunque repudium, mulctam hic nullam tradunt deberi. Sed de puella plenae pubertatis vi ſtuprata, plura infra. Ob proſelytam juſtitiae, captivam poſtliminio redeuntem, aut libertinam ſtupratam quae proſelyta facta, redempta, manumiſſa erat intra trimatum, mulcta hic erat ſolvenda. Nomine proſelytae factae, redemptae, manumiſſae, poſt illam aetatem, non item. Scilicet praeſumi volebant, haſce poſt illam aetatulam a gentilibus, hoſtibus, ſervis vitiatas, dum in gentilibus, captivis, ancillis erant: pro virginibus itaque ex lege hac non habendas. Si coitus ejuſmodi eſſet, ut verberibus ex Sacrae Legis vi puniri mereretur, veluti cum ſorore aliave quae poena tantum exciſionis expreſſim interdicta, aut ſi mortem mereretur ex ſententia forenſi, veluti cum nepte ex filio ſeu id genus aliis, mulcta haec virginalis locum habuit nullum, non magis atque ipſae nuptiae. Quia poenis verberum ipſa Lege Sacra ejuſve interdicto ſubnixis, nedum mortis ſupplicio, mulctam inſuper jungi exiſtimabant iniquum. Mulcta haec eadem ipſa ſemper ex Lege Sacra erat, neque ob puellae dignitatem aucta, aut ob conditionem humiliorem minuta. Scilicet כל שיש לו קיצבה מן התורה שוה בכל אדם, *Quicquid praeſtitutos habet ex ipſa lege terminos aequaliter ſe habet ad univerſos.* Unde Rabbi Zira [d], יאמרו בעל בת מלכים חמשים בעל בת הדיוטות חמשים, *Dici ſolet, ejus qui cum filia regum coiverit, mulctam eſſe quinquaginta ſiclorum, perinde ut ejus qui cum filia privatorum.* Tum ex hac igitur cauſa, tum ne tam exili tantum pretio honor virgineus conſtare videretur, fiebat ut ex ſuperinducto Legi Sacrae majorum inſtituto pro ratione dignitatis ac conditionis tam ſtuprantis quam ſtupratae, aliae accederent poenae pecuniariae, ex ſententia forenſi, ubi ea de re aliter paciſci nequibant ii quorum intererat, aeſtimandae. Nam mulctam quam diximus velut in oblectationis pretium dari tantum volunt. Itaque cum qui illectam puellam ſeu ſine vi compreſſerat binis aliis mulctabant poenis; altera nomine *pudoris* ſeu *ignominiae*, quam בושת, id eſt, *ignominiam* appellant; altera, nomine *corporis vitiatae*, quam פגם nuncupant, *ſeu vitium* aut *maculam.* Praeter haſce, qui vi compreſſerat ei indicebatur poena tertia, pro dolore quo virginem in ipſo amplexu affeciſſet. Hanc צער, id eſt, *dolorem* ſeu *angorem* nominant. Adeo ut ab hoc tum mulcta ex ipſa Lege Sacra indicta, tum tres aliae hac penderentur; ab illo praeter mulctam ex Lege Sacra, aliae, ut dictum eſt, binae. Nam ubi conſenſus erat, ibi dolorem admitti nolebant. AEſtimabatur autem poena nomine ignominiae ſeu pudoris, tum a dignitate tum a tenuitate tam ſtuprantis quam ſtupratae. Ob vitiatum corpus poenae aeſtimatio erat juxta rationes eorum, qui ancillas ſoro empturi pretium ob ereptam antea virginitatem minuebant. Doloris denique virginei pretium, ſeu poena eo nomine indita, ex habitu corporis, aetate, caeteris quibus commode dignoſci poſſet, aeſtimabatur. Qui virginem illectam compreſſerat, binas adjectas mulctas ſolvebat, tametſi compreſſam duxiſſet, ſed non ex ipſa Lege Sacra mulctam, ſi duxerat, ut oſtenſum eſt. Qui autem vi virginem ſtupraverat, & tres haſce adjectas ſolvebat, & eam quae, ex Lege Sacra, debita. Quin & compreſſam eum ducere oportuit, niſi adverſaretur aut pater aut puella ipſa. Tametſi autem nomine virginis quae annum duodecimum praeter ſemeſtre tempus exceſſerat, mulcta ex ipſa Lege Sacra juxta magiſtrorum placita non indicebatur (ut ſupra eſt oſtenſum) attamen ex inſti-

[a] Deut. xxij. 29. [b] Videſis de hac aetate lib. de Succeſſionibus in Bona, cap. 9. [c] Deut. xxij. 28. [d] Gemar. Babylonia ad tit. Cetubboth cap. 3. fol. 40 a. & videas R. Levi Barcinonenſ. in Chinuch Praec. Affirm. 57.

tuto

tuto etiam majorum, ob virginem ejuſmodi vi ſtupratam tres illae adjectae mulctae debebantur. Quae ſi ſponte ſtuprata fuiſſet, neque illa ex lege mulcta, neque harum ulla locum habuit. Quin nec ex ſtupratoris confeſſione, ſine teſtibus, exigebatur mulcta ex lege hic indicta. At quae pudoris nomine & corporis vitiati adjecta eſt, etiam ex ſola ejus confeſſione exigebatur; & ex juramento puellae etiam ea quae doloris nomine pendenda. Mulctae hae omnes [a] ante plenam puellae pubertatem cedebant patri. Si deeſſet pater, ipſi puellae. Quod tamen ita intelligendum, ut ſi, antequam ipſa querebatur, ſive plenae fieret pubertatis, ſive nuberet, ſive moreretur pater, cederent ipſi mulctae illae omnes. Poſt querelam autem inſtitutam, etiamſi antequam evicerat, plenae fieret pubertatis aut nuberet, ad patrem attinebant. Quin & ad demortui ejus haeredes, veluti virginis fratres. Regula erat כיעת שעמדה בדין זכה בהן האב, *Poſt actionem de eis ab ea inſtitutam earum jus patri cedit.* Caeterum de mulctis illis, ſatis ſuperque. Monere autem intempeſtivum non eſt, ad proſtibula tantum ſeu ejuſmodi propudia, & ad eas quae pro libitu amaſiorum ſe eis crebrius permiſerint, ex magiſtrorum mente, attinuiſſe leges illas [b] de meretricibus ſeu ſcortis inter Iſraelitas interdicendis (de quibus fuſius nos [c] alibi) non ad virgines quales jam diximus obiter ſtupratas, neque ad ſtupratores. Et proſtibulorum ſeu meretricius ejuſmodi coitus verberibus plectebatur, uti & aliarum foeminarum, qui expreſſim interdictus ex forenſi ſententia capitaliter non eſſet puniendus. Vitiatarum autem ante memoratarum ſtupratores, mulctis jam enarratis puniebantur; vitiatis ipſis impune (quantum ad ſententiam aliquam forenſem attinet) ferentibus. Quod vero ad legem illam ſpectat, *Filia ſacerdotis* כי תחל לזנות וגו', [d] *ſi profanaverit ſe ut ſcortetur, illa patrem ſuum profanat, ideo igne comburetur*; ad eam notat Salomon Jarchius, בשתתחלל על ידי זנות שהיתה בה זיקה בעל חנתה או כן הארוסין או כן הנשואין ורבות' נחלקו בדבר והכל מודים שלא דבר הכתוב בפנויה את אביה היא מחללת חללה ובזתה את כבודו שאומרים עליו ארור שזו ילד ארור שזו גדל, *Si nempe profanetur ex ſcortatione, ubi fuerit viro conjuncta & ſcortatur, idque ſive deſponſata eſſet ſive nupta. Sed ea de re diſſentiunt Rabbini noſtri, cum interea fateantur ore uno, non de ſponſatam ea in lege non contineri. Verba autem illa,* Illa patrem ſuum profanat, *adjiciuntur, quia profanat & ignominia afficit dignitatem ejus. Inde enim dicetur vulgo, Maledictus qui hanc genuit, maledictus qui eam educavit.* Et Aben Ezra ibi בעלה או ארוסה *intelligendum eſt aut de nupta aut ſaltem deſponſata.* Quae ſunt etiam ſatis conſona eis quae habet Joſephus de ſacerdotis [e] filia praecreptae, poſt ſponſalia & ante deductionem, virginitatis reae. Nam & de ſtupro poſt ſponſalia plane intelligendus eſt, dum de aliis ſimul ibi loquitur puellis capite ex Lege Sacra, ſtupri cauſa, plectendis. Poena illa alternativa ſtupri in virgine, quale diximus, ſine vi commiſſi, ſcilicet aut ducendi aut dotandi, ex Lege quam tractavimus priori Sacra, recepta eſt in jus pontificium [f], atque in foro contentioſo perquam uſitata, maxime in Hiſpania ac Italia; qua de re conſulas, ſi placet, Antonium Gomeſium [g], Jacobum Menochium [h], Julium Clarum [i], Jo. Baptiſtam Laricam [k], Antonium Monachum [l], alios ab ipſis citatos. Sed gravior ex jure Caeſareo id genus ſtupri poena. Publicatio partis dimidiae bonorum ſtupratoribus ejuſmodi, qui ex honeſtioribus [m], indicta; coercitio corporis & relegatio humilioribus; etiam & ſupplicium ultimum [n] extraordinarie, ut ſingulare jus [o] Veſtalium hac de re praetermittamus. Raptoribus autem ſeu vi ſtuprantibus ex lege Julia de vi publica poena capitalis debita; uti & apud nos alibique puto in orbe Chriſtiano paſſim nunc ex jure recepto, tametſi olim perquam diverſimode punirentur. Nunc, ut in poſteriori quam tractavimus Lege Sacra, mulctati [p], nunc membris quibus peccaſſent mutilati [q], aliterque ac aliter pro morum diſcrimine coerciti. Certe tam raptorem virginis quam ſine vi ſtuprantem punivit Solon [r] (qui alia etiam ex Ebraeorum inſtitutis traduxit) mulcta tantum pecuniaria. Hunc drachmis viginti, illum centum. At ſororem & filiam in ſtupro deprehenſam fratri at patri vendere permiſit. Quod ſane abſurdum, inquit Plutarchus, videatur, cum adeo diſpar ſit ſervitutis & mulctae pecuniariae poena, *πλὴν εἰ μὴ σπανίζοντος τότε τοῦ νομίσματος ἐν τῇ πόλει μεγάλας ἐποίει τὰς ἀργυρικὰς ζημίας τὸ δυσπόριστον, niſi, quia id temporis non abundabant Athenae nummis, difficultas nanciſcendi in cauſa eſſet, quod poenae ejuſmodi pecuniariae velut ſatis graves praeſcriberentur.* Quale dicendum de Ebraeorum hic lege aliiſque congeneribus. Poſtmodum autem raptoris poena Athenis erat drachmae mille. Etiam & raptam ducere is cogebatur, quod tum ex Syriano & Marcellino in Hermogenem liquet, tum e Plauto & Terentio [s]. Sed haec obiter. Et de conjugiis apud Ebraeos, ex jure ſacro & juxta avitas eorum interpretationes ſive vetitis ſive imperatis, adeoque permiſſis, quae ſupra dicta ſunt juxta inſtitutum ſufficiant.

[a] Miſna tit. Cethuboth cap. 4.
[b] Levit. xix. 29. Deut. xxiii. 17.
[c] De Jure Naturali lib. 5. cap. 4. Videſis Maimonid. in Praec. ſuis Negat. 355.
[d] Levit. xxi. 9.
[e] Lib 4. cap. 8.
[f] Extr. tit. de Adulteriis, cap. 1. & 2.
[g] Super. l. 80. Tauri 5. 7.
[h] De Arbitrariis Judicum Quaeſt. lib. 2. cent. 3. caſ. 288. &c.
[i] Sentent. 5. § ſtuprum.
[k] Deciſ. Granatenſ. part. 2. deciſ. 98. 5. 68.
[l] Deciſ. Bonon. 41.
[m] §. ex lege Julia Inſtit. tit. de Publicis Judiciis.
[n] L. 1. §. 2. D. tit. de Extraord. Criminibus, vide Alciat. Paradox. lib. 5. cap. 10. & Menochium loco citato.
[o] Vide Jacob. Gutherium de Vet. Jure Pontificio, lib. 2. cap. 2.
[p] Edict. Theodorici Regis, cap. 59. &c. leg. Salicae tit. 14. leg. Friſionum tit. 9. leg. Aluredi Regis Angliae, cap. 25. & Canuti 49.
[q] Vide Henricum de Bractona lib. 3. de Corona, cap. 28. & conſulas Ludovicum a Peguera Deciſ. 7.
[r] Plutarch. in Solone.
[s] Vide Samuel. Pent. leges Atticas, pag. 445.

Libri primi Finis.

UXOR EBRAICA,

SEU DE

NUPTIIS & DIVORTIIS

EX

JURE CIVILI

VETERUM EBRAEORUM.

Liber Secundus.

CAP. I.

Sponſalium ac nuptiarum nomina ac diſcrimen. Atque libri hujus inſtitutum.

SEquitur ut de matrimonii contrahendi formulis, ritibus, id genus aliis proaime diſpiciamus. Ut vero apud veteres Romanos triplex erat contrahendi matrimonii formula, confarreatio, coemptio, & uſus: ita Ebraeis etiam ex legibus eorum civilibus formula erat triplex בכסף בשטר בביאה [a] *Argento* ſeu *nummulo dato*, *pactionis libello*, *atque coitu*. Contractus hiſce formulis initos ליקוחין appellant, id eſt, *ſumptiones*, ab uxore ſumpta, ſed & vocabulis uſitatioribus קידושין atque אירוסין, quorum utrumque *ſponſalia* denotant, ea ſane notione, qua ſponſalia jure Caeſareo [b] ſunt mentio & repromiſſio nuptiarum futurarum, non qua pontificio obligant interdum tantummodo ad futuri matrimonii pactionem, nondum conſenſu ſatis firmati. Quemadmodum autem jure Caeſareo, uti etiam plerumque pontificio, ſponſalia ſunt ipſe matrimonii contractus ſeu ſtipulatio & in conſuetudinem illam vitae repromiſſio; nuptiae vero, qua a ſponſalibus diſtinguuntur, ſolennes illi ritus inſequentes, quibus matrimonium perficitur celebraturque; ita & juriſconſultis Ebraeis ſponſalia contractum ejuſmodi, modo dos etiam rite conſtitueretur (de qua infra) denotant. Nuptias autem ita a ſponſalibus diſcriminatas נישואין nuncupant & כניסה לחופה ſeu *deductionem in domum* aut *thalamum*, de qua mox plura. Ita ſcilicet poſt ſponſalia fiebant nuptiae perfectae ac abſolutae. Sponſa ita deducta, neque ante, vocabatur נשואה, id eſt, *nupta*, tametſi ex ſponſalibus plane matrimonium eſſet ſatis contractum initumque. Sponſum appellant ארס & מקדש, ſponſam מאורסת & מקודשת. Poſt deductionem, per ſeptem epuli nuptialis dies (de quibus infra) haec [c] כלה ille חתן ab omnibus, etiam & poſt illos expletos ſemper a parentibus appellabantur. Inde etiam ipſum conjugium חתון dicunt, & in-

[a] Miſna titulo Kidoſchin cap. 1. & David de Pomis Lexic. pag. 43 & 72.

[b] Florentinus D. tit. de Sponſalibus, lib. 1.

[c] Elias in Thisb vocibus חתן & ערוך

terdum

terdum etiam שרוך, & nuptias חתונה. Patres item conjugum inde ſe mutuo מחותן & propinqui מחותנין appellitant. Sunt & alia conjugata, his ſimilia. Adeo autem ex ipſis ſponſalibus fiebat uxor, tametſi nuptiae nondum accederent, ut[a] משנקנית האשה ונעשית מקודשת אע״פ שלא נבעלה ולא נכנסה לבית בעלה הרי היא אשת איש והבא עליה חוץ מבעלה חייב מיתת בית דין ואם רצה לגרש צריכה גט, *Quamprimum puella acquiſita eſt & ſponſa facta, citra coitum* (ubi ſcilicet nummulo ſeu pactionis libello deſponſata eſt) *citraque deductionem vere uxor eſſet, adeoque etiam ut quiſquis praeter ſponſum cum ea rem haberet, is ultimo ſupplicio* (ut adulter) *eſſet puniendus*[b]. *Nec ſine libello repudii, poſt matrimonium ſeu ſponſalia ejuſmodi potuit ejici.* Quae verba ſunt Maimonidis, cui adſtipulantur veteres[c] recentioreſque[d]. Sed de hiſce & quae huc ſpectant explicatius fuſiuſque. Alia ſunt ex ipſa ſponſalium ſubſtantia, veluti conventio & teſtimonium praeter dotis conſtitutionem, & in formula contrahendi tertia ipſe coitus; alia in ſponſalium ritibus tantum numeranda, veluti invocationes ſacrae ſeu benedictiones, convivia, id genus caetera. Alia itidem e nuptiarum ſubſtantia, ut ipſa deductio in thalamum; alia ex ejuſce duntaxat ritibus, ut praeter benedictiones deductioni proprias, mora ſponſae apud parentes & praeſtituta, ſed pro aevi morumque diſcrimine variantia, deducendi tempora etiam & ritus minorum gentium aliqui. De ſingulis, ſuo ordine.

CAP. II.

De ſponſalium ſive pecunia ſeu nummulo ejuſve valore, dato, ſive libello, ſive coitu initorum, formulis. Qualitas bonorum varia, qua, ſi nummuli arraeve loco darentur, irrita plane fierent ſponſalia. Sponſalia dubia.

SPonſalia ex *pecunia* ſeu *nummulo* dato, quae קידושן בכסף ſeu *ſponſalia argento facta* appellant, ita fiebant, ſi nummulo aliove bonorum genere quae nummulum ſaltem valerent, velut arra, legitime dato, puellae conſentienti dixerat is, qui adſtantibus teſtibus ſpoponderat, הרי את מקודשת לי בזה[e] ſeu הרי את מאורסת לי בזה, quae pariter ſonant, *Ecce tu mihi ex hoc ſponſa ſis*, aut את לי לאינתו *Sis mihi in uxorem*, aut horum verborum quid ſimile. At ſi puella dixerat הרי אני מקודשת לך *Ecce ego tibi ſponſa ſum*, nummulum ei donans, aliiſve quibuſcunque conventionis matrimonialis verbis fuerat uſa, res irrita erat. Quod itidem dicendum, ubi nummulum donante illa, ille verba protulerat. Ita tamen ut ubi praecedente ſermone על עסקי קידושין, *de re matrimoniali*, viro nummulum dante, puella verba protulerat, firma velint fuiſſe ſponſalia. Minime vero ſi non praeceſſerat ejuſmodi ſermo, niſi reſponſo legitimo ille annuerat. Aiunt hanc formulam ſacro legis ſermone minime niti, ſed a majoribus acceptam. Interea tamen paſſim, ubi de ea loquuntur, exemplum petunt e fundo quem pretio appenſo emit ab Ephrone[f] Abraham; perinde ac ſi ut ille fundum, ita hic ſponſus ſponſam emeret. Obvium autem eſt[g] שיעור הכסף בפרוטה וכשוה פרוטה, *AEſtimatur argentum hic dandum nummulo dicto* prota, *aut ejuſdem nummuli valore*, de quo ſatis nos[h] alibi. Scilicet nummorum genus erat minutiſſimum. Et tanti valoris minimum oportuit eſſe, quod ſponſalium nomine hic donabatur. Locum autem nummuli hujus ejuſve valoris obtinuit[i] ſeculis in recentioribus annulus (ex aliarum gentium imitatione) qua de re mox[k] plura. Sed vero non omnimoda bona in ſponſalibus contrahendis nummuli locum legitime obtinebant. Nam ſi res, eo nomine data[l], aut eſſet דבר שהוא אסור בהנאה, *Id quod uſibus apud eos humanis interdiceretur*, veluti fermentum tempore paſchatis, caro in lacte, id genus caetera, idque ſive ex lege ſive ex ſcribarum ſcitis vetita, irrita plane habebantur ſponſalia. Parile jus obtinuit, ubi ſacerdos ex eduliis quae קדשים *ſanctorum* nomine generi ſacerdotali debebantur, parte ſua deſumpta, quampiam ſibi deſponſaret. אינה מקודשת מפני שלא הותרו אלא לאכילה בלבד, *Irrita erant*, inquiunt, *inde ſponſalia, quia ea comedere, non aliter uti, ei licuit.* Idem ſcribunt de המקדש את האשה בגזל בגניבה ובחמס, *Eo qui deſponſaret ſibi uxorem dato eo, quod raptu, furto aut vi poſſidebat.* Scilicet, non ſuo. Quod tamen ſic temperatur, ut ſi aut a priſtinis dominis velut derelictae res ejuſmodi haberentur, aut ab ipſa quae deſpondenda erat, eſſent ablatae, vim ſortirentur ſponſalia, modo poſteriori hic ſpecie aut praecederent inter ſponſos verba contrahendi, aut expreſſim foemina, ſuo ita a ſponſo recepto, verbis ſponſalitiis annueret. Aliter enim, ubi bonorum aliquod genus legitimum, nummuli minimi valoris aut eo majoris, dabatur non ſine formula jam dicta verborum, foemina, accipiendo tantum, ſponſa fiebat legitima. Alias habent hac de re ſubtilitates hujuſmodi. *Libello* fiebant ſponſalia, ubi arra ſeu pretio, ſive dato ſive neglecto, verba ejuſmodi a ſponſo coram teſtibus idoneis inſcriberentur, ipſeque libellus ſponſae ab eo traderetur, ita tamen ut nec ſponſa inſciente inſcriptio fieret. Nam ſi inſciente illa inſcriberetur libellus, tametſi traderetur ſcienti, ſponſalia irrita habebantur. Legis ſermone hanc formulam niti volunt. Scilicet divortium, quo conjugia diſſolvuntur, libello ex lege[m] fiebat. Ergo ut ſponſalia quibus contrahuntur, libello itidem fierent, etiam ſine arra ſeu pretio, aequum exiſtimarunt. Inter formulas[n] libellorum ſeu ſyngrapharum a ſeculis vetuſtis in uſu, hujuſmodi habent ſponſalitiam, cui clauſulae item ad-

[a] Maimonides halach. Iſhoth cap. 1. [b] Vide Deut. xxij. 23, 24. [c] Miſna tit. Sanhedrin, cap. 7. Gemar. Babylon. ibid. fol. 53 a. [d] Moſes Mikotzi Praecept. Affirm. 48. alii. [e] Gemar. Babylon. ad tit Kidoſchin cap. 1. fol 5 b. Maimonid tit. Iſhoth cap. 3. Moſes Mikotzi Praecept. Affirmat. 48. &c. [f] Geneſ. xxiij. 9. [g] Miſna tit. Kidoſchin cap. 1. Moſes Mikotzi Praecept. Affirmat. 48. [h] De Jure Nat. & Gent. lib. 6. cap. 2. [i] Rituale Maharil, fol. 83 a. Machzor Germ. part. 1. fol. 336. col. 4. Theſuboth & Maimonid. lib. Naſhim. Theſub. 12. [k] Cap. 14. [l] Miſna & Gemar. Babylon. ad tit. Kidoſchin cap. 2. fol. 52 b. & 56 b. Maimonides halach. Iſhoth cap. 5. & halach. Memarum cap. 4. Moſes Mikotzi Praecept. Affirm. 48. & Negat. [m] Deut. xxiv. 1. [n] Sepher לכל חפץ num. 3.

jectae de dote futura ejuſque praeſtatione ac futuris nuptiis.

נוסח שטר אורוסין

בכך כשבת ככך ימים לירח פלוני שנת כך וכך לבריאת עולם למנין שאנו מונין וכו׳ איך פלו׳ בן פלו׳ אמר לה לפלונית בת פלוני הווי לי ארוסה כדת משה וישראל והבינא ליכי מוהר בתולייכי כסף זוזי מאתן דחזי ליכי מדאוריתא וצביאת פלונית ליה לארוסה וכן התנה לפלונית ארוסתו לכתוב לה כתובתה בימי נישואיה וכך אמר פלוני דכן אחריות שטר אירוסין זה קבלתי עלי ועל יורשי אחרי לפרוע שטר ארוסין זה ואפילו מן גלימא דעל כתפאי בחיים ובמות וקבל עליו פלו׳ זה אחריות וחומר שטר ארוסין זה כאחריות וחומר כל שטרי ארוסין די נהוגין בבנות ישראל וכו׳.

פלוני בר פל׳ עד
פלוני בר פל׳ עד
פלוני בר פל׳ עד

Formula contractus ſponſalitii.

T*ALI feria, tali die menſis N. anno tali a creatione mundi juxta ſupputationem qua nos utimur*, &c. *Quo tempore talis, filius talis, dixit tali puellae filiae talis, Sis mihi ſponſa juxta inſtitutum Moſis & Iſraelitarum, & dabo tibi dotem virginitatis tuae argentum ſcilicet* 200 *zuzorum, qui ſumma competens eſt tibi ex ipſa lege. Et aſſenſum praebuit talis* (puella) *ut ejus jam eſſet ſponſa. Idcoque ſponſae huic ſuae promiſit dotem ſcripto ei conſtituere diebus earum nuptialibus. Inſuperque dixit, In me ſuſcipio atque in haeredes meos poſteroſque, praeſtare quod in hoc libello ſponſalitio continetur, etiam ex pallio quod in humeris meis, idque ſive vivam ſive moriar. Quin & ſuſcepit in ſe talis* (ſponſus) *praeſtandi, quod in libello hoc ſponſalitio continetur onus, juxta ea quae ex more attinent ad alios ejuſmodi Iſraelitidum libellos ſponſalitios*, &c.

N. Filius N. Teſtis.
N. Filius N. Teſtis.
N. Filius N. Teſtis.

Coitu ſponſalia fiebant, peracto non ſine binis minimum teſtibus, verbis ſponſalitiis praecuntibus atque ipſo coitu arrae ſeu pretii locum occupante; ut הרי את מאורסת לי בבעילה זו, *Ecce ſis mihi ſponſa ex hoc coitu.* Formulam hanc ex ipſo legis ſermone haberi voluot כי יקח איש אשה ובעלה וגו׳, *Cum* [a] *acceperit vir uxorem* ſeu *foeminam, & coierit cum ea*, &c. Caeterum utcunque valerent hujuſmodi ex coitu ſponſalia, etiam a teuerrima [b] aetate, attamen eorum uſus (ut clandeſtinarum nuptiarum fere Chriſtianis) a majoribus interdictus eſt, idque ſub poena verberum, quibus inobedientes dicto ab iis qui rebus praeerant coerceri ſolebant. Rationem reddunt [c], שלא יהיו בני ישראל פרוצין, *Ne honeſtas publica inde ab Iſraelitis nimium violaretur.* Unde fiebat etiam ut fratriam, quae, fratre ſine liberis demortuo, leviro ex lege jungenda erat, idque ſi verba tantum legis inſpicias ipſo [d], ſine ſolennibus, ſolo coitu (ut ſupra [e] oſteoſum eſt) ſumi tamen rite nollent [f] ſine aut pecunia ejuſve valore dato, aut libello, modo jam dicto. Dos item & benedictio acceſſere, de quibus infra. Formula autem verborum juxta quam ſive libello ſive nummulo ſponſalia fratriae fiebant, ad hunc modum plerumque ſe habuit, אנא פלוני בר פלוני קבילית ית פלונית יבמתי עלי לזון ולפרנסה כראוי *Ego N. filius N. accipio mihi N. fratriam meam mihi ex lege ducendam, ad alendam eam atque ſuſtentandam ut decet.* Peculiari autem nomine vocabatur contractus hic מאמר ſeu *collocutio* potius quam קידושין ſeu *ſponſalia*, idque ob jus praecedens, quod fratriae & leviro invicem competebat. Inprimis autem in contractu ſponſalitio ſpectandum erat, ut ita ſonarent verba, ut acquiri & poſſideri ſponſam a ſponſo, non hunc ab ea denotarent. Exempli cauſa [g], הריני בעליך הריני ארוסך הריני אישך, *Ecce ego maritus tuus ſim, ecce ſponſus tuus, ecce vir tuus*, verba ſunt e quibus nec dictis nec ſcriptis nata ſponſalia. Atqui ex hiſce הרי את אשתי הרי את ארוסתי הרי את קנויה לי הרי את שלי הרי את לקוחתי הרי את חרופתי הרי את ברשותי הרי את זקוקה לי *Ecce uxor mea ſis, mea ſponſa, a me poſſeſſa, aut mihi adquiſita, mea, mihi ſumpta, addicta mihi, in mea poteſtate, mihi ut conjugalibus utamur amplexibus copulata*, atque id genus aliis, contractus fiebant validi ac manifeſti, quos קידושין ודאי appellitant, id eſt, *ſponſalia manifeſta*. Quoties ſcilicet ſive interroganti ſeu ſtipulanti ſive enuntianti hiſce modis viro aſſenſum praeberet puella. Hujuſmodi vero הרי את מיוחדת לי הרי את מיועדת לי הרי את עזרתי הרי את נגדתי הרי את צלעתי הרי את סגורתי הרי את תחתי הרי את עצורתי הרי את תפושתי, *Ecce mihi unita ſis, mihi condicta*, ſeu *conſtituta, auxilium meum, mihi alter ego, coſta mea, cuſtodienda mihi, ſub me, mihi cohibenda, a me capta* ſeu *mihi captiva*, ubi ſermo praeceſſerat matrimonialis, habebantur pro קידושין מספק ſeu *ſponſalibus dubiis*. Quod ſi ſermo matrimonialis non praeceſſerat, nihili ſunt habita. Dubia autem ſponſalia ſeu ex incerta contrahendi formula nata ejuſmodi erant, ut ante deductionem (ſi ſponſus deducere & ſponſa deduci vellet) manifeſta & perfecta verbis ſolennibus fierent. Sin vero, repudii libello dubium illud vinculum [h] erat ſolvendum. Si dixerat aut ſcripſerat vir, *Sponſa ſis dimidio* aut *parti mei*, valebat contractus non minus ac ſi dixiſſet, *Sis tu mihi in uxorem, quemadmodum alia eſt mihi uxor.* Nam ubi uxores plures ſimul duci ac retineri quibant, earum nulla pluſquam mariti partem habebant. At ſi dixerat חציך מקודשת לי, *Pars* aut *dimidium tui mihi in ſponſam*, aut הרי את מקודשת לי ולזה, *Sis mi-*

[a] Ibidem. [b] Miſna tit. Nidda cap. 5. Talm. Babylon. fol. 44 b. [c] Obadias Bartenorius ad tit. Kiduſchin cap. 1. §. 1. Maimonides halach. Iſhoth cap. 3. [d] Vide Gemar. Babyl. & Miſn. tit. Nidda cap. 5 fol. 44. & 45. [e] Lib. 1. cap. 12. [f] Gemar. Babyl. tit. Jabamoth cap. 5. fol. 52. a. [g] Gemar. Babylon. ad tit. Kiduſchin cap. 1. fol. 5. & 6. Maimonid. halach. Iſhoth cap. 3. [h] Maimonides halach. Iſhoth cap. 4. & 7.

bi atque huic ſponſa, res irrita habebatur. Nam foemina cui non erat, ut viro, polygamiae jus, ita dividi nequibat, adeoque nec verbis ejuſmodi conſentiens teneri.

CAP. III.

De minorum ſponſalibus, maxime puellarum; ſive in patria eſſent poteſtate, ſive emanciparentur, ſive alias poteſtatis ſuae. De internuntiis ſeu proxenetis. Sponſalium a puella minore initorum renuntiatio, ejuſque formula. Teſtes.

Contractus autem ſponſalitii fiebant aut ex conventione ſola ſponſi & ſponſae (ut capite ſuperiore) ubi ſuae erant poteſtatis; aut ex aſſenſu ſive patris ſive tutoris, ſi annis minores aut nondum pubertatis plenae eſſent; aut per internuncium ſeu proxenetam. Puella uſque ad annum duodecimum diemque inſuper unicum (anni hic nec ſolares nec lunares; ſed civiles, & ad intercalandi rationem putabantur) קטנה & תינוקת ſeu *minor* [a] nuncupabatur, niſi manifeſta praeproperae pubertatis ſigna nomen juvenculae, quam נערה vocant, forte anticipaſſent. Per ſex qui ſequuntur menſes נערה ſeu *juvencula* dicta eſt, pro גדולה ſeu *annis majore* habita. Dein בוגרת ſeu *pubertatis* erat *plenae*. Maſculus annis erat קטן ſeu *minor* uſque dum praeter diem unicum expleverat annum decimum tertium. Tunc גדול ſeu *major* atque איש ſeu *vir* habebatur. Atque ante hanc aetatem contractus ſponſalitius maſculi [b] irritus plane erat. Minores autem puellae in poteſtate patria fuere non omnino ſua; uti etiam juvencula ab ipſis natalibus uſque ad plenam pubertatem, tametſi minor per ſex poſtremos menſes non eſſet. Poteſtatis patriae exemplum ſumunt e legis ſermone [c], *Filiam meam huic viro dedi in uxorem.* Et quicquid bonorum filiae ante plenam pubertatem & perfectas nuptias advenerat, patri [d] cedebant. Adeo ut quicquid labore ſeu induſtria ſua ſibi intra aetatem illam comparaſſet, uti etiam & ipſa dos, ſi poſt ſponſalia & ante nuptias plenamque pubertatem repudiaretur, aut vidua fieret, ad patrem ſolum attineret. Neque intra hanc aetatem ſponſalia aliter ſive nummulo ſive libello fiebant, atque ex paterno duntaxat conſenſu conventioneque. Nullo a natalibus uſque ad plenam pubertatem tempore filiam ſic deſpondere non potuit pater. Formula erat hujuſmodi, הרי בתך פלונית מקודשת לי בכסף זה, *Ecce filia tua N. ſit ſponſa mihi hoc nummulo*, aut *filiam tuam N. mihi hoc nummulo ſpondes?* Cui pater קידשתיה לך, *Deſpondeo eam tibi*, aut נתתיה לך, *Do eam tibi*, aut ſimile quid reſpondebat; ſecundum ea quae etiam Graecis & Romanis veteribus hodieque in uſu. Coitu autem non deſpondebat pater filiam ante trimatum ejus, adjecto inſuper die unico. Scilicet & hoc modo בדעת אביה, *ex aſſenſu patris* ſui filia deſponderi potuit; ſed juxta capite proxime ſuperiori dicta. Nam ab aetate illa coibilis, juxta eorum ſcita, ut ex ante dictis etiam liquet, habebatur puella. Exacta pubertate plena, deſiit poteſtas patria, ſuaque incipiebat; quod eſſe ברשות עצמה, id eſt, *in ſuipſius poteſtate* appellant. Maimonides [e]; בוגרת הבת אין לאביה בה רשות והרי היא כשאר כל הנשים שאינם מתקדשות אלא מדעתן, *Patri poteſtas non eſt in filiam plenae pubertatis. Etenim eadem hujuſce eſt conditio, quae aliarum foeminarum, quae ſuo arbitratu tantum deſpondentur.* Dein igitur ipſa, ſive virgo, ſive vidua, ſive repudiata rite contrahebat. Per internuntium ſeu proxenetam quem שליח ſeu *apoſtolum* nuncupant, ſive vir ſive pater ante finitam poteſtatem patriam, ſive puella poſtquam erat ſuae, ſponſalia inibat. Nec ſolum internuntii poteſtas, ubi nomen ſive ſponſi ſive ſponſae futurae ei deſignaretur, locum habuit. Etiam ut ſponſum ſponſamve ipſe pro ſuo libitu ſeligeret, ſi praeſcripta erat ei poteſtas, legitima habebatur; ſed ſtrictiſſime obſervanda. Inſtrumentum quo proxenetae poteſtas mandari ſolita eſt, nuncupant שטר הרשאת שידוכין [f] *inſtrumentum* ſeu *libellum poteſtatis conjugii contrahendi*. Formula proxenetae viri erat הרי את מקודשת לפלוני בכסף זה או בשטר זה, *Ecce tu ſponſa ſis N. hoc nummulo*, aut *hoc libello*. Ubi foeminae proxeneta aderat, futurus ſponſus dicebat הרי פלונית ששלחה אותך מקודשת לי, *Ecce N. cujus tu internuntius es, ſponſa mihi ſit*; aut *ſpondeſne eam mihi?* Huic reſpondebat procurator קידשתיה לך, *Deſpondeo eam tibi*, aut נתתיה לך, *Do eam tibi*, aut id genus aliud ſimile. Quemadmodum autem minime inſciente puella, ubi ſuae erat poteſtatis, ſcribendus erat libellus ſponſalitius, ita nec inſciente ſive patre ſive proxeneta, ubi eorum alteruter partes puellae ſuſtinebant. Atque eadem ipſa formularum ratio quae inter ipſum ſponſum ſponſamque ſuae poteſtatis habebatur, alias obtinebat, quoties aut pater aut proxeneta interveniret. Sponſalia autem cum puella minore ſive ſuae, per emancipationem, poteſtatis facta, ſive per patris mortem, ante annum aetatis ſextum erant plane [g] irrita. Et tutorum vicem praeſtabant hic agnati cognative adſciti. Nam tametſi tutores nomine haereditatis & bonorum pupillis dabantur [h], & conſeſſus juridici ordinarii etiam paſſim locum ejuſmodi tutorum uſurpabant, nihilominus in ſponſalibus, tutorum ejuſmodi autoritas quantum video non obtinuit. Si decimum puella compleverat annum, nuncupabatur מקודשת למאון *ſponſa* quidem, ſed *quae* poſtea, ſi placeret, *renuntiare ſponſalibus* & renuere poſſet, uti etiam, licet inter ſextum finitum & decimum completum deſponſata fuiſſet, modo intra hoc temporis intervallum eam rei matrimonialis non inſcientem fuiſſe ſatis ex ingenio conſtaret. Aliter enim etiam irrita plane ipſa ejus qualiacunque ante annum illum ſponſalia. Hujuſmodi ſponſa antequam major fiebat, renuntiare potuit;

[a] Maimonides hal. Iſhoth cap. 8. & magiſtri paſſim. [b] Miſna tit. Kidoſchim cap. 2. [c] Deut. xxii 16. [d] Maimonid. hal. Iſhoth cap. cap. 3. 7. & 10. [e] Halach. Iſhoth cap. 3. [f] Sepher לכל חפץ. [g] Idem tit. Iſhoth cap. 4. [h] Maimonid. halach. Nechaloth cap. 10.

quo, non ſine duobus minimum teſtibus, facto, renciebatur etiam a ſponſo ſine repudii libello, eo quod ſponſalia velut tantum in ſuſpenſo fuerant. Vocabatur hujuſmodi puella poſtea ממאנת ſeu *quae ſponſo renuntiarat*. At vero ſi uſque dum major eſſet, ſponſi amplexus ei placerent, dein perfecta habebantur ipſa ſponſalia minori ut dictum eſt aetate contracta. Renuntiationem hujuſmodi vocant מיאון, quae in triumvirali minimum conſeſſu [a] peragenda erat. Formula ejuſmodi renuntiationis, quam גט מיאון *libellum recuſationis* ſeu *renuntiationis* appellitant, ad hunc fere modum in lingua pluſquam ſemibabylonica [b] ſe habuit.

נוסח גט מיאון

בכך בשבת כך וכך יום לחדש פלוני, שנת כך וכך למנין פלוני מיאנה פלונית בת פלוני בפנינו ואמרה שאבי או אחי הטעני והשיאני או קדושני ואני קטנה לפלוני בר פלוני והשתא גליתי דעתי קדמיכון דלא צבינא ביה ולא קאיבנא עימיה ובדקנא פלונית דא ואתברר לנא דעדין קטנה היא וכתבנא וחתמנא ויהיבנא לה לזכות ולראייה ברורה.

פלוני בר פלוני עד
פלוני בר פלוני עד

Formula libelli renuntiationis
(puellae ſcilicet minorennis.)

F*Eria N. die N. menſis N. anno N. juxta computum N. recuſavit ſeu renuntiavit coram nobis N. filia N. ad hunc modum verba faciens; Mater mea, aut frater meus errare me fecit, & decepit me, & deſponſavit me hactenus minorem cuidam N. filio N. Nunc vero animi mei ſententiam coram vobis aperio, illum mihi non placere, neque me cum illo manſuram. Et inquiſitione a nobis facta manifeſtum fiebat nobis, eam hactenus eſſe annis minorem. Et ſcripſimus hoc, & ſubſignavimus, & ſecundum jus ejus & in luculentum rei teſtimonium dedimus.*

Teſtis N. Filius N.
Teſtis N. Filius N.

Adjicitur ex more majorum a nonnullis [c] ויהיבנא לה רשות למהך ולהתנסבא לכל גבר דתצבי ואינש לא ימחה בידה מן יומא דנן לעולם *Et damus ei poteſtatem abeundi, ut nubat cuicunque viro voluerit, nec quiſquam ei interdicatur ab hoc tempore in perpetuum.* Quae fere adjici ſolita libellis divortii, quorum formulam in ſequentibus exhibemus. Puellae quae ita ſponſalibus in minore aetate inchoatis renuntiaverat, ratio non alia habebatur, quam ejus quacum nulla omnino inita ſponſalia, ſive ſacerdotum conjugia ſpectes, ſive affinitatem; excepto tantum ubi fratria ejuſmodi minor leviro ex lege eam capienti ita renuntiaverat, quod ſcilicet fas habebatur. Nimirum ea in ſpecie [d] patri leviri interdicta eſt puella ita renuntians. Quoniam ex ipſa Lege Sacra velut nurus, ante renuntiationem, habebatur. Haec ferme habent de minorum ſponſalibus atque proxenetarum in hiſce poteſtate, qua ex jure fiebant ſtricto. Caeterum ex majorum monitis ſeu conſilio (quod etiam velut praeceptum prudenter amplectendum ſuadent) nec per proxenetam fieri debebant ſponſalia, niſi ſponſus ſponſaque ſe invicem antea eſſent contuiti, nec puella ante annum duodecimum a patre collocanda, aut a viro contractu ſumenda. Hoc ſcilicet, ut puella minime collocaretur, dum ſuae conditionis eſſet omnis ignara. Illud vero ne non tam nuptiarum ſolatium, quam uxoris imparis taedium & diſplicentia, adeoque repudii materies abſenti compararetur. Adeo autem ex contractus ſponſalitii ſubſtantia ſemper erant teſtes, iique idonei, ut ſi unicus duntaxat adeſſet, nedum nullus, licet ſponſus ſponſaque inita pariter faterentur ipſi ſponſalia, irritus [e] plane haberetur.

CAP. IV.

De vi ac metu; & ſingularibus aliquot ſponſalium contrahendorum ſpeciebus; qua valida, qua irrita. De ſurdo, muto, fatuo, viragine, hermaphrodito, genitalibus obſtructo. De ſponſalibus initis cum inceſtus nomine interdictis, ſecundariis, cum aliis quae vetentur. De apoſtatis Ebraeis.

SI ſponſa coacta fuerat vi aut metu, irrita fuiſſe ſponſalia pronuntiant; non item, ſi ſponſus [f]. Quoniam neque de vi in eum illata, nec de ejus metu aeque praeſumitur. Et repudiare pro arbitratu potuit. Si ſponſus annuente ſponſa, libellum ſponſalitium, ut ſupra dictum eſt, inſcriptum tradens etiam adſtanti puellae alii dixerat, ואת נמי *Et tu etiam*, aut וכן גם את *Et ſimiliter tu*, aut ejuſmodi quid aliud, utraeque ſponſae (modo etiam & hic nummulus ejuſve pretium daretur) fiebant. Niſi autem nummulus nummulive pretium hic, juxta ſuperius dicta adhibitum, acceptum fuiſſet puellae, ſive ſua manu, ſive ab alio in ſui commodum, ſive in loco aliquo ſuo in ſui item commodum poſitum, idque ex manifeſta animi ejus ſententia, ubi ſuae erat poteſtatis, ſponſalia valida inde non erant. Similis erat ratio, ubi in poteſtate erat patria. Sponſalia rite ſatis contrahebant ſurdi & muti (hi ſcilicet ſignis ac nutibus) atque ebrii, modo vino plane non eſſent ſepulti; minime vero fatui. De Eunuchis [g] alibi diximus. Sterilis etiam virago, ſeu אילונית, ſatis rite deſpondeba-

[a] Miſna tit. Sanhedrin cap. 1. [b] Maimonid. halach. Geruſhin cap. 11. Sepher לכל חפץ num. 30. & in Gemar. Hieroſolymit. ad tit. Sanhedrin cap. 1. fol. 19. col. 1. & Babylon. ad tit. Jaimoth cap. 13. fol. 107. & 108. ipſa fere formula occurrit. Habetur item apud Sam. Petitum in Var. Lect. lib. 2. cap. 9. [c] R. Iſaac Bar Abba in Sepher Ittur apud autorem Magid Miſna in Rambam hal. Geruſhin fol. 269. b. [d] Miſna tit. Jabimoth cap. 13. & Maimonides halach Geruſhin cap. 11. [e] Gemar Babylon. ad tit. Kidoſchin cap. 3. fol. 65. [f] Maimonid. Iſhoth, cap. 4 & 5. [g] Lib. 5. de Jure Nat. & Gent. cap. 16.

tur. Atqui tum hermaphroditi, tum genitalibus obſtructi, quem טומטום nuncupant, ſponſalia ſive maſculi ſexus nomine ſive foeminei, dubia habebantur uſque dum de praepollente ſexu ſatis conſtaret. Contracta eum earum aliqua, quarum coitus inceſtus aut turpitudinis nomine (praeter foeminam menſibus laborantem) interdicitur [a], plane nulla erant. Iſta tantum excepta אין קידושין תופסין לערוה, *Ubi coitus inceſtus eſſet* aut *turpitudo* (ita ſignanter dicta) *ſponſalia locum habent nullum*, ſed planiſſime irrita ſunt. Atqui ubi ex ſecundariis aliqua, aut aliqua ex eis quae praeceptis negativis quidem, ſed nec ſub poena exciſionis nec mortis, veluti vidua pontifici maximo, repudiata ſacerdoti gregario, id genus aliis, interdicuntur, aut ex eis quae affirmationis nota, ut ſupra oſtenſum eſt, veluti vitiata pontifici maximo, vetantur, aut ex fratriae copulatis aliqua deſpondebatur, ſponſalia omnimodo valida habebantur; ſed tamen libello repudii ſolvenda. Excipiunt hic viduae demortui ſine liberis fratris cum extraneo ante leviri renuntiationem ſponſalia, quae in ſponſalibus dubiis cenſent. Cum Gentili ſive libera ſive ancilla Ebraei ſponſalia plane irrita erant, juxta ea quae alibi [b] item oſtendimus, uti & Gentilis aut ſervi cum Ebraea. Ebraei apoſtatae non minus ac alius cujuſpiam Ebraei ſponſalia valebant.

CAP. V.

De ſponſalibus conditionaliter initis; & de ſingulari conditionum in contractibus, maxime ſponſalitiis, jure ac natura.

UT contractus reliqui, veluti emtio, venditio, permutatio, & quae fuere ſtipulationes, etiam & ipſa repudia, ita & ſponſalia tam conditionaliter quam pure concipiebantur. Conditio autem (quam תנאי nominant) aut praecedens eſt aut ſubſequens. Subſequenti hic conditione, juxta magiſtros, ſponſalia aut repudia infirmari nequibant. Sed velut futurus conventioni modus adjici potuit, eo nomine ſolum cenſenda. Praecedens autem conditio (qua ipſe contractus ita nitebatur, ut illa non impleta, hic plane irritus fieret) nulla ſive ſponſalibus ſive repudio rite adjiciebatur, cui qualitatum harum quatuor [c] ulla deeſſet, admiſſis interim quae item mox dabimus aliquot exceptionibus. Prima eſt, reduplicatio, quam כפול appellitant. Secunda, ut affirmativa pars praecederet in ea negativam. Tertia, ut in ipſa verborum prolatione conditio praecederet rem cui adjecta aſt. Quarta demum, ut eſſet poſſibilis. Si harum ulla abeſſet, nihili erat adjecta conditio, & contractus ipſe purus. Exempli cauſa; ſi dixerat quis puellae, *Si dederis mihi centum, ſponſa mihi ſis ex hoc denario*, quem accipit puella; pura erant ſponſalia; nec conditioni locus, quoniam aberat reduplicatio haec; *Et ſi non dederis, ſponſa mihi non ſis.* Neque in ſponſalibus ſolum contrahendis atque repudiis, ſed in quibuſcunque aliis contractibus neceſſariam fuiſſe ejuſmodi reduplicationem volunt magiſtrorum nonnulli. Alii duntaxat in ſponſalibus & repudiis neceſſariam eſſe contendunt. Et vetus eſt & inſignis ea de re [d] controverſia. Reduplicationis hujus exemplum habent ex illa Moſis formula [e], *Si tranſierint filii Gad & filii Ruben*, &c. ſi vero *non tranſierint*, &c. Et prioris ſententiae magiſtri notant hanc nec ad ſponſalia nec ad repudia attinuiſſe, ideoque etiam in caeteris, quae circa bona itidem verſantur, exemplum eſſe ſequendum. Si ad hunc modum quis contraxerat; *Sponſa mihi ſis ex hoc denario* (quem accipit illa) *ita tamen ut ſi non mihi dederis centum, ſponſa mihi non ſis*, conditio nulla eſt, quia res ipſa, ſcilicet ſponſalia, eam praecedit. *Si non mihi dederis centum, ſponſa mihi non ſis; at ſi dederis, mihi ſponſa ſis ex hoc denario:* non valet conditio לפי שהקדים לאו להן, *Eo quod negativa pars ejus praecedit affirmativam.* At ſponſalia ipſa valida & pura. *Si aſcendas in coelum, aut in abyſſum deſcendas, ſponſa mihi ſis ex hoc denario; ſi non aſcendas aut deſcendas, ſponſa mihi non ſis:* ſponſalia itidem pura erant, quoniam impoſſibilis conditio. Si conditio eſſet poſſibilis, at ex interdicto legis illicita, veluti, *Si comederis adipem & ſanguinem, carnem porcinam*, aut ejuſmodi quid aliud, *ecce ſponſa mihi ſis ex hoc nummulo; ſin vero*, &c. Valebat conditio, nec fiebant ſponſalia niſi impleretur: eo quod non minus in puellae erat poteſtate non comedere, quam non deſponderi. At ubi conditio erat non ſolum illicita, ſed etiam extra puellae poteſtatem, inter impoſſibiles cenſebatur. Si vero licita eſſet, tametſi ſine alterius aſſenſu impleri nequiret, ex ea pendebant ſponſalia. Ut, ſi fundum Rubenis emeret, aut ſi ſponſalia inter Simeonem & Mariam faceret. Caeterum quandocunque ſubſequens conditio, quae ſponſalitiae conventioni ut modus adjiciebatur, Sacrae Legis praeſcriptis adverſaretur, ita tantum ea vim habuit, quatenus ad ea quae in bonis [f] familiaeve facultatibus erant, duntaxat ſpectabat. Si ſponſalibus adjectus erat modus futurus ſeu conditio ſubſequens, ſponſum nec ad alimenta, nec veſtes, nec debitum conjugale teneri; ab alimentis & veſtibus ſponſae praeſtandi immunis erat, non a debito conjugali. Trium horum ſcilicet ex lege viro [g] impoſitorum (de quibus plura inferius [h]) prima duo ad ea quae in bonis ſunt, attinent; non item tertium. Atque ita receptior eſt diſtinctio de regula illa כל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל, *Si quis conditionem adjecerit, quae legis praeſcriptis adverſetur, irrita eſt.* Nam exceptio adjicitur חוץ מדבר שבממון, *Niſi de re fuerit quae in bonis cenſenda.* In ſponſalibus autem, quibus conditiones quales diximus praecedentes adjiciebantur, ſtatim implenda erat conditio, adeoque ſtatim, ea impleta, vim ſuam illa habebant. Quod ſi

[a] In Levit. xviii. [b] Lib. 5. de Jure Natur. & Gent. cap. 12, &c. [c] Maimonides halach. Iſhoth, cap. 6. [d] De ea re vide Rabbi Shem Tob, alios citatos ad Maimonid. halach. Iſhoth, cap. 6. fol. 238. [e] Numer. xxxii. 29. [f] Gem. Bab. ad tit. Kidoſchin, cap. 1. fol. 19. b. & ad tit. Gittin, cap. 9. fol. 84. b. & Maimonid. halach. Iſhoth, cap. 22. [g] Exod. xxi. 10. [h] Lib. 3. cap. 4.

tempus

tempus adjectum eſſet conditioni, ab ipſa conditione impleta, modo intra diem praeſtitutum impleretur, ſponſalia firma erant, nec ante omnino ſponſalia; veluti, *Si hoc anno tibi dedero centum, ſponſa mihi eris ex hoc denario; ſin vero, ſponſa mihi non eris*, ac denarium dediſſet ille menſe Niſan, ſeu Aprili, ac poſtmodum menſe Elul ſeu Auguſto aut Septembri centum ſolviſſet, a ſolutionis tempore firma erant, nec ante, ſponſalia; adeo [a] ut ſi interim quis alia inierat cum ea ſponſalia, ejuſce tantum ſponſa facta fuiſſet. Quod ita intelligendum eſt, niſi adjiceretur, מעכשיו וגו׳, id eſt, *ab inſtanti hoc tempore*, ſeu *a modo ſponſa mihi eris ex hoc denario*. Nam vis ejus vocabuli retrotractiva erat ac ejuſmodi, ut ſponſa ea eſſet למפרע משעת הקידושין אף על פי שלא נעשה תנאי אלא לאחר זמן מרובה, *Toto tempore retroacto ab ipſo ſponſalium momento, tametſi conditio diu poſtea non impleretur*. Adeoque nec intervenientia ſponſalia ſecunda primis obſtabant. Atque eadem juris ratio in conditionibus obtinebat, ſive repudium haberetur ſive contractus aut ſtipulatio qualiſcunque. At vero ubi מעכשיו *ab hoc tempore*, ſeu *deinceps* adjiciebatur contractibus, qui in diem fiebant, nec reduplicatio erat neceſſaria, neque neceſſarium ut conditio ipſa in verborum prolatione contractus ſubſtantiam praecederet. Et niſi impleretur conditio, contractus a toto tempore retroacto nulla habebatur. Integrum vero erat ſponſis etiam ſine teſtibus, diluere conditionem, ante diem in quem fiebat, & omnino pro arbitratu ſuo poſt eam ſponſalibus adjectam, ita ut ſi ſequeretur [b] deductio ſeu coitus, deſineret eſſe plane conditio, & ſponſalia ipſa omnimodo rata in nuptias mutarentur. Conditio, *Si votis immunis eſſet ſponſa*, pro impleta habebatur, ſi quolibet trium votorum quae ſolenni foeminis in uſu erant, abſtinere ſcilicet a carne, abſtinere a vino, nec veſtium ornatu uti, tantum vacaret. *Si votis omnibus eſſet immunis*; nullum [c] voti genus excipiebatur. *Si a vitiis corporis eſſet pura*; de omnimodo corporis vitio, quo ſacerdotes a ſacris arcebantur, capiendum erat. Vitia ejuſmodi ſacerdotum enumeravimus libro ſecundo de Succeſſione in pontificatum. Sed & alia etiam erant quae ſponſalia hac conditione contracta ſolvebant; veluti foetor, lingua impedita, disjunctae ad palmi ſpatium mamillae, vulneris ex canis morſu cicatrix, calvities.

C A P. VI.

Si plures, quarum aliqua ita interdicta eſt, ut irrita plane eſſent cum ea ſponſalia, unico libello, ſeu unico dato nummulo quis ſibi ſimul ſpoponderat. De incerto perſonarum; ac de procuratore demortuo, de quo in dubio erat, utrum vivus ſponſalia contraxiſſet.

UBI plures, in quibus una aliquotve erant, quorum ſponſalia inceſtus nomine, ex ratione ſive conſanguinitatis ſive affinitatis, aut ratione ſervitutis, aut quod gentiles eſſent, interdicta ſunt, unico ſponſaliorum libello, verbi gratia, pluraliter & omnium ſimul nomine tradito deſpondebantur, irrita erant [d] omnino ſponſalia; veluti ſi ſpopondiſſet Ruben ſibi ita unico libello binas ſorores ſeu matrem & filiam, aut liberam & ancillam, Iſraelitidem & ethnicam. Caeterum ſi nummulo rite dato, facta fuiſſent verba, aut, dato libello, ſcriptura in hunc ſenſum הראויה מכם לביאה תהי מקודשת לי, *Quaecunque e vobis mecum licite poſſit coire*, ſeu *idonea ex lege mihi poſſit eſſe uxor, ſponſa mihi ſit*, omnes praeter interdictas ſponſae fiebant. Si cum binis ſororibus ita concepiſſet quis ſponſalia אחת מכם מקודשת לי בזה, *Altera ex vobis mihi ſponſa ſit ex hoc denario*, quem aut utraque accipit, aut utriuſque nomine altera; aut cum patre ſic (ubi in patria poteſtate puellae) אחת מבנותיך מקודשת לי בזה, *Altera ex filiabus tuis ſponſa mihi ſit ex hoc*, atque annuens accepiſſet pater, conſque cum utraque inibantur ſponſalia dubia, ut ſine libello repudii neutrius ſatis dirimi poſſent. Ita tamen ut ſponſo jam nefas eſſet alterutram ducere: nam utraque libello repudianda. Etenim re integra, alterutram ſeorſim deſponſatam rite ſibi ſumere potuiſſet. Quoniam vero de quanam earum ſponſalia illa dubia intelligenda eſſent, non liquebat, ac dubium pariter ad utramque ſpectabat, idcirco, ne ſponſae ſororem is duceret, ab utraque erat abſtinendum. Et ne alienam uxorem duceret quicunque alius alterutram earum ſibi ſumens, utraque erat libello repudianda. Si procurator filiam, ipſe matrem ſibi ſpoponderat, nec ſatis conſtiterat, quiſnam eorum prior ſpoponderat, neutra itidem licita. Repudianda utraque, ratione jam dicta. Et in ſimilibus jus ſimile. Si puellae procurator ſponſalia cum quopiam ejuſce nomine contraxerat, dum ipſa ſibi alia inierat, adeo ut quaenam praecederent eſſet incertum [e], aut ſponſus uterque libello eam repudiabat, aut repudiante altero, alter eam ducebat. Quod tamen intelligendum eſt ברחוקין ſeu *ubi extraneus invicem eſſet ſponſus uterque*, non בקרובין ſeu ubi *conſanguinei* eſſent ejuſmodi, ut ex lege interdiceretur alteri alterius uxorem, tametſi ſolutam, ducere. Tunc enim ut uterque libello eam repudiaret exigebatur. Ne ſcilicet ex dubiis ejuſmodi ſponſalibus eveniret, ut is qui duceret in leges de inceſtu committeret. Procurator Simeonis, cui poteſtas cum Maria contrahendi ſponſalia, moritur, nec ſatis liquet utrum contraxerit necne; praeſumitur cum contraxiſſe. Ratio adjicitur [f], שחזקת שליח לעשות שליחותו, *Quoniam praeſumendum eſt, procuratorem mandata ei commiſſa fuiſſe exequutum*. Unde fiebat ut nullam earum quarum ſive conſanguinitas ſive affinitas Mariae, ex lege in cauſa eſſet, ut marito ejus jungi nequirent, Simeon poſtmodum ſibi rite ſpondere poſſet. Simeoni quinque ſint filii, Rubeni filiae totidem. Fit Simeon procurator omnium ſimul filiorum ſuorum, qui cum Rubene ita contrahit אחת מבנותיך מקודשת

[a] Maimon. hal. Iſhoth. cap. 6. [b] Maimonides halach. Iſhoth, cap. 8. ad finem. [c] Ibid. cap. 7. & Miſna & Gem. Babyl. tit. Cethuboth, fol. 72. b. & 75. b. Adde Maimonid. halach. Iſhoth. cap. 25. [d] Maimonid. hal. Iſhoth cap. 9. Miſn. & Gem. Babylon. ad tit. Kidoſchin cap. 2. fol. 50. b. &c. [e] Miſn. & Gemar. tit. Kidoſchin cap. 3. [f] Gemar. Babylon. ad tit. Gittin cap. 8. fol. 64. a.

לאחד

לאחד מבניך, *Una ex filiabus tuis ſponſa ſit uni ex filiis meis.* Sponſalia cum ſingulis naſcuntur hinc dubia. Nec cuipiam e filiis hiſce ullam ex illis ducere licebat. Sed a ſingulis ſingulae [a] repudiandae. Filiabus igitur ſingulis quinque erant in ſpecie hujuſmodi repudii libelli neceſſarii, id eſt, a quolibet filiorum unicus. Quoniam nempe ad ſingulos aeque tam hujus filios quam illius filias ſpectabant ſponſalia ita dubia. Moritur ex filiis unus ſine prole; tum ſingulis libellis repudii filiarum cuilibet a ſuperſtitum fratrum quolibet renuntiandum erat, tum ab eorum aliquo renuntiatio alia ſingulis filiabus fieri debuit, nomine uxoris fratris ſine prole demortui.

CAP. VII.

De ſolenni ſponſalium benedictione.

EX more veteri a ſacra benedictione, ut alias res quas facturi eſſent, ita etiam ſponſalia contrahenda plerumque auſpicabantur. Formula ſponſalibus propria ad hunc ferme modum erat [h] concepta:

ברכת אירוסין

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העלם אשר קדשנו במצותיו וצונו על העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות על ידי חופה וקידושין ברוך מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין.

Benedictio ſponſalium.

BEnedictus ſis domine Deus rex mundi; qui ſanctificavit nos praeceptis ſuis, & inceſtu nobis interdixit, atque ut a ſponſis abſtineremus voluit, ſed uxores tam thalamo quam ſponſalibus conjunctas nobis permiſit. Benedictus qui ſanctificavit populum ſuum Iſrael per thalamum & ſponſalia.

Poſtrema verba vertit Genebrardus [c] *Permittens ductas in matrimonium interventu thori genialis & conſecrationum conjugalium.* Hac uti conſuevit ſive ſponſus ipſe, ſive proxeneta, ſive quis alius adſtans nomine ſponſi, ante verba quibus ſponſalia contracta. Accepto eam ferunt uti fere alias benedictionum formulas Ezrae [d] ejuſque ſapientum collegio ſeu viris ſynagogae magnae. Ubi, ejuſmodi benedictione praetermiſſa, quis contraxerat ſponſalia, adjiciendam eam olim ex more non fuiſſe vult Moſes Maimonides. Sed mos receptior Ebraeorum Europaeorum (qui tamen agnoſcunt morem jam dictum in oriente obtinuiſſe) etiam ſponſalibus jam contractis benedictionem adjicere. Et formula haec in libris eorum ritualibus hodiernis occurrit. Solitus benedicendi hic ritus ex majorum inſtituto fieri; adhibito vini, ſi adſit, alteriuſve potus qui in uſu poculo, cui etiam ſua, pro more, praeit benedictio. Sed ſi abſit ejuſmodi poculum, ſola ſponſalia benedicuntur. Solennis poculi vini pleni benedictio eſt ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העלם בורא פרי הגפן, *Benedictus ſis Domine Deus noſter, rex mundi, qui creaſti fructum vitis.* Utraque benedictione peracta, guſtatum a benedicente poculum ſponſis traditur, aut a ſponſo ſponſae, ubi is tam benedicit quam praeguſtat. Seculis etiam recentioribus, aut fieri volunt, aut iterari ſaltem ſive ſponſalia ipſa ſive teſtimonium eorum proxime ante nuptias ſeu deductionem, idque in atriis ſynagogarum, ut videre eſt in Ritualibus [e].

CAP. VIII.

De praeſtituto ſeu permiſſo puellis deſponſatis ante deductionem morae tempore, ac caſtitate interea obſervanda.

SPonſalia peracta ſequebatur pactum dotale, deductio item atque ipſae nuptiae, de quibus mox. Sed praeſtituta erant ex more majorum tempora morae, qua ante ductionem uti [f] licuit. Minor in poteſtate patria deſponſata, niſi tam ipſa quam pater adſentiret, deduci nequibat a ſponſo ante duodecimum annum, ſeu antequam נערה ſeu *juvencula*, quod idem eſt, facta fuiſſet. Etiamſi poſtea rogaret ſponſus, ut libenter deduceretur, ea per menſes duodecim a die, quo rogavit is putandos, pro arbitratu ſuo deductioni ac nuptiis rite ſatis obſtare potuit, idque לפרנסאת עצמה ut interim ſe futurae vitae communioni *perornaret aptaretque.* Si idem rogaſſet ſponſus, poſtquam e minore aetate ſponſa in pubertatem plenam ſeu in annorum duodecim (quod idem eſt) & ſex menſium aetatem exceſſiſſet, integrum ei erat non deduci per duodecim menſes ab ipſo plenae pubertatis die. Ubi ipſo plenae pubertatis exactae die, aut poſtea intra annum ab eodem die ſponſalia inita erant, XII. menſes itidem a pubertatis die putandi. At vero ſi annus a pubertatis plenae die praeteriiſſet ante ſponſalia, & demum deductionem poſtularet ſponſus, triginta duntaxat dies, ab ipſo quo poſtulatum eſt, tempus erat morae legitimae, qua ſponſa pro ſuo uti potuit arbitrio. Quod itidem de ſponſis univerſis dicendum, quae virgines non erant. Eadem ipſa ratio, juxta ſententiam receptiorem [g] obtinuit de ſponſo, ubi rogaret ſponſa deductionem. Quod ſi ultra tempora praeſtituta deductione ipſe abſtineret, alimenta inde ab eo ſponſae erant praeſtanda, niſi ſcilicet, aut eorum alteruter tempore, quo ita fieri deberet deductio, morbo laboraret, aut deductionis dies in eorum aliquem, in quibus deducere fas non erat (de quibus infra) incideret. Etenim tunc legitimum deductionis tempus uſque ad integram valetudinem & dies deductioni

[a] Gemar. Babylon ad tit. Kidoſchin cap. 2. fol. 52. a. [b] Gemar. Babylon. ad tit. Cethuboth cap. 1. fol. 7. b. ſed & vide Maimonid. halach. Iſhoth, cap. 3. & adjectum commentarium. [c] In ſubjunctis Chronologiae pag. 73. [d] Vide ſis Maimonid. halach Kiriath Shemae cap. 1. §. 7. [e] Mahuril fol. 83 b. & Machzor Germ. fol. 336. partis primae. [f] Miſna tit. Cethuboth cap. 5. Gemar. Babylon. ibid. fol. 57. a. Maimonid. halach. Iſhoth cap. 10, & vide Hugonem Grotium in Matth. j. 18. [g] Vide ſis Magid Miſna ad Maimonid. halach. Iſhoth cap. 10. fol. 245. a.

idoneos comperendinabatur. Quin tametſi ex ſponſalibus ipſis matrimonium ſeu conjugium verum initum erat, nihilominus ante deductionem, ſive durante legitimae morae tempore, minime omnino licitus habebatur ſponſorum concubitus, ubi ſive nummulo dato ſive libello ſponſalitio juxta ſuperius dicta contraherent. Nam licet ex ipſo legis ſermone illicitus ejuſmodi coitus non eſſet, attamen, ex inſtitutis majorum, verberibus, qualia eis qui receptis moribus eſſent inobedientes debita, quae מכת מרדות appellant, puniebatur. Etiam ſi coitu contracta eſſent ſponſalia juxta ante memorata, denuo ante deductionem non impune coibant. Sed interea adulterium ſponſae non minus ultimo ſupplicio aliterve quam uxoris deductae, utpote alienae uxoris, erat puniendum. Deductio autem non ita hic intelligenda eſt, ut omnino neceſſum eſſet ſponſam ex aedibus ſive ſuis ſive paternis in ſponſi aliaſve, adeoque in thalamum aliarum aedium, deduci. AEque fieri potuit deductio in ipſis, ubi ſponſalia inibantur aedibus, ac in aedes ſponſi aliaſve. Qua de re mox fuſius. Temporis autem duodecim menſium ſeu morae quod diximus exemplum obſervant nonnulli ad illud de Samſonis ſponſalibus ac nuptiis: *Deſcendens autem* [a] *loquutus eſt ad foeminam, quae placuit oculis ejus. Et reverſus poſt aliquot dies, ut illam acciperet, declinavit ut videret cadaver leonis*, &c. Videtur inquit Levi Gerſomides שנתנו לה שנים עשר חדש לפרנס את עצמה, *Permiſiſſe eos puellae* (quam proſelytam fuiſſe volunt, non Gentilem, tametſi Palaeſtinam; ut alibi [b] oſtenſum eſt) *duodecim menſes quibus ſe adornaret*, nuptiis ſcilicet aptaret. Ubi vero ſponſa contumax deduci rite nolebat, eadem ipſa agendi formula ſponſo competiit, quae in uſu ubi uxor contumax copiam ſui marito denegaret; de qua, in ſequentibus.

CAP. IX.

De pactis dotalibus. Virginis, vitiatae, viduae, repudiatae, renuntiatae a leviro, aliarum, dos taxata. Singulare virginum genere ſacerdotali hic jus. Et de jure dotali ante deductionem.

MORAE tempore, ſeu ante deductionem, pacta etiam dotalia erant ineunda, & dos ſponſae conſtituenda a ſponſo; ut fere *ἀντίφερνα* ſeu donatio propter nuptias jure Caeſareo adhiberi ſolita. Dotem hanc appellant כתובה, & Hieroſolymitane פרן & פרנה quod ipſum eſt Graecum *φερνή*. Si ſponſa virgo erat, tametſi alteri antea deſponſata fuiſſet (modo poſtmodum ſive per repudium, ſive per viri mortem, ſive per leviri renuntiationem ante deductionem, ſui fuiſſet facta juris) dos ei minor non erat conſtituenda [c] quinquaginta ſiclis ſeu ducentis zuzis, quod & vides in futurae dotis promiſſione, quae in formula ſyngraphae ſponſalitiae ſuperius habetur. De virginibus autem quae proſelytae, libertinae, aut Iſraelitides captivae & redemptae ſeu poſtliminio reverſae erant, jus hic pro more obtinuit, ut ita in virginibus cenſerentur, ſi ante aetatis annum tertium & diem unicum proſelytae aut libertinae factae fuiſſent, aut redemptae ſeu reverſae. Aliter ob coitus dum apud gentiles aut in ſervitute agebant praeſumptionem, pro virginibus illae non habitae; uti & alicubi ante eſt monitum. Vitiatae autem (eam ſemper excipias, quae ſive illecebris ſive vi compreſſa ex lege a comprimente dotanda erat; qua de re jam [d] dictum eſt) ac viduae factae, repudiatae ſeu a leviro renuntiatae poſtquam deducta fuiſſet (nam tunc de coitu praeſumptum eſt, niſi ubi ob immunditiem ſponſae, ut infra dicetur, ſe res aliter haberet) viginti quinque ſicli ſeu centum zuzi e ſponſi bonis pro dote adſcribebantur, quam & מנה ſeu *Minam* vocant. Atque ut minus non adſcriberetur, exegerunt majorum inſtituta. Zuzum (זוז ſcribunt) denario Romano argenteo aequalem faciunt. Neque ita novum eſt vocabulum, utpote tum in Miſna ac Gemara utraque [e] occurrens, tum in Syriaca Novi Foederis verſione [f] pro eo quod drachma eſt ſubſtitutum. Valorem [g] autem ejus ad receptam olim monetae aeſtimationem ſupputans Maimonides, adeoque, juxta veterem aeris ac argenti commixtionem, zuzo ſeu denario ejuſmodi cuilibet ſeptem aeris partes (quarum in calculo dotis, qui ex argento conflandus erat, ratio non habita eſt) & octavam argenti vult ineſſe; ita ut zuzis CC. ſic commixtis ineſſet XXV. zuzorum argenti puri valor, id eſt, ſiclorum ſeu סלעים [h] quinquaginta. Nam zuzus ita commixtus quartae ſicli argentei parti aequalis erat, uti etiam ſumitur puto Chaldaeo prophetarum [i] paraphraſti. At ſi argenteus eſſet, totus binis aequiparabitur ſiclis. Ita fere rationes ineunt magiſtri; qua tamen de re aliquantulum diſſentiunt [k]. Sed ad receptum monetae genus ſiclis menſurandum plerumque convolant. Et quinquaginta ſiclos virginalem dotem, ex ipſa lege qua virgo illecebris compreſſa dotanda erat, fuiſſe juxta magiſtros liquet ex eis, quae ſuperiori in libro afferuntur de ejuſmodi virginis nuptiis. Sed vero ex majorum inſtitutis praeſtitutam taxatamque eſſe utramque jam memoratam in pactis dotalibus ſummam, receptior videtur inter magiſtros ſententia (tametſi non deſint qui adverſentur [l]) non ex ipſa lege, in qua de dote duntaxat virginis, ut dictum eſt, compreſſae cautum diſerte reperimus. Atqui interea ad illius exemplum L. ſiclos hic retineri eſt manifeſtum. Voluit quidem ſacerdotale genus duplicandam hic eſſe ipſam dotem filiabus ſuis virginibus. Et novatio illa a ſapientibus ſeu ſynedris, qui rebus hujuſmodi decernendis praeerant,

[a] Judic. xiv. 7. 8. [b] De Jure Naturali & Gentium lib. 5. cap 15. [c] Miſna tit. Cethuboth cap. 1. 4. & 5. Maimonid. halach. Iſhoth, cap. 10. & 11. Talmud. Babylon. tit. indicato fol. 10 b. 51 a. & 54 b. & videſis Halacoth Gedaoth fol. 58 b. col. 3. ſeu num. 10. [d] Lib. 1. cap 19. [e] Miſna tit. 6. Cethuboth cap. 1. & 5. item Gemara Hieroſolym. tit. Cethuboth, cap. 1. fol. 25. col. 2. Babylon. Cethuboth, fol. 6 b. & 67. b. tit. Chagiga fol. 5. & vide Baal Aruch in זוז, & Philipp. Aquinatem in זוז. [f] Maimonid. halach. Iſhoth cap. 10. & halach. Erubin. cap. 1. §. 12. & vide infra lib. 3. cap. 5. [g] D. Matth. xvii. 24. D. Luc. xv. 8. [h] Videſis Moſem Mikotzi Praecept. Affirmat. 45. [i] 1 Samuel. ix. 8. [k] Videſis R. Moſem Iſſerles in Shulcan Aruch. lib. Aben haezer cap. 65. § 6. [l] Videſis Gemar. Babylon. ad tit. Cethuboth cap. 5. fol. 65 b. & inprimis commentaria ad Rambam halach. Iſhoth fol. 243. & 244.

permiſſa

permiſſa eſt, ut diſerte legitur in corpore Talmudico [a]. Augeri igitur rite potuit, minui nequibat. In id ſcilicet conventum eſt a בית דין של כהנים, *Domo judicis ſacerdotum* (ut verba ſunt Miſnae) quo plane familiarum ſacerdotalium ſeu generis Aharonicae primorum coetus rebus ſuis proſpiciens innuitur; non omnino forum aliquod ſacerdotale juridicum ſeu ſtatum; quaſi ejuſmodi aliquod forum, velut nobis eccleſiaſticum, in republica ſeu eccleſia illa fuiſſet. Et expreſſim ibi Gemara Babylonia ait אפילו משפחות המיוחסות בישראל, *Familias etiam reliquas aliarum tribuum* tantundem filiabus ſuis legitime ſatis conſtituere potuiſſe. Sed de *domus judicii* apud Ebraeos voce, plura alibi. Adeo autem exigebatur jam dictae dotis conſtitutio & valor, ut ſponſi qui non dotaverat aut minori dotaverat ſumma concubitus velut ſtuprum haberetur. Verba ſunt Miſnae [b]; כל הפוחת לבתולה ממאתים ולאלמנה ממנה הרי זו בעילת זנות, *Si quis minus ducentis* (zuzis) *virgini aut viduae minus mina dotis nomine dederit, concubitus ejus ſtuprum eſt.* Scilicet nondum juſtae uxoris concubitus eſt habitus [c]. Non ſolum autem ſyngrapha ſed & pacto non ſcripto aut bonorum, hypothecae nomine, in vicem dotis, donatione, ita conſtitui potuit poſt ſponſalia dos, ut ducere & concumbere dein liceret. Sic tamen ut in ſcripta res redigeretur, quamprimum tempus ſuppeteret. Integrum etiam erat ſponſo, quantum vellet inſuper, ſive centum ſive ducentis zuzis pactis dotalibus [d], adjicere. Sed numerus ille taxatus a dotis hoc incremento, quod pro ſponſi arbitratu fiebat, ita diſtinguebatur ut hoc תוספת כתובה ſeu *incrementum dotis*, ille עיקר כתובה *dos principalis* ſeu *dos ipſa* nuncuparetur. Atque pro dote principali ſumitur dos paſſim ſimpliciter nominata; quae & in libello dotali ab incremento erat ſemper diſcriminanda. Ubi ſponſam ante dotis conſtitutionem ſponſus deduxerat, aut ſyngrapha dotis deperdita erat, aut ſponſa ipſam remiſerat, ſi ſponſalia infirmari noller, oportuit eum denuo ei dotem conſtituere לפי שאסור לו לאדם לשהות עם אשתו שעה אחת בלא כתובה, *Quoniam illicitum eſt* (regulariter) *hominem manere cum uxore ſua ullo temporis momento ſine dote.* Quam ideo majores cum nuptiis perpetuo conjungi voluere, כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה, *Ne aliter deſpecta nimis marito levius divortio ejiceretur*, quod & ante [e] notatum eſt non ſine exceptione hic recolenda. Nam divortio ejectae dos comes erat, excepto ubi uxoris contumacia, vota, impudicitia, aut ejuſmodi quid aliud in cauſa eſſet contrarii, ut infra oſtendetur, ubi etiam ex ſententia fori regulae quam de dote jam memoravimus ſubinde derogatum iri liquebit. Exceptio item habetur de ſponſa ſurda [f], quam ſine dotis conſtitutione deduci permittebant, ne ob auditus ejus defectum res nimium impediretur. Sed poſtmodum dos ei conſtituenda erat ſaltem minor, ſeu centum zuzorum. Quemadmodum etiam, ubi ethnici vir & uxor proſelyti fierent. Nam non iterabantur eis ſponſalia aut nuptiae, ſed dos hujuſmodi ad proſelytam ita ante in gentiliſmo nuptam, ſi eam retinere vellet maritus, ex more recepto attinuit. Si poſt ſponſalia, dote nondum conſtituta, nec ſponſa deducta, ſponſus eam repudiaverat aut obierat, nulla ad eam dos attinuit. At ſi poſt dotis conſtitutionem ſecuta fuiſſet ante deductionem ſive mors ſponſi ſive repudium, ipſa dos ſed non incrementum dotis (quod ante deductionem neutiquam debitum) ſive ſponſae cedebat, ſive patri ejus. Nam ſi juxta etiam ſuperius [g] dicta ea in patria eſſet poteſtate, ad patrem attinebat. Singulare autem dotis jus quod fratriae a leviro ductae competebat, habes capite proximo. Dotem dici etiam ſponſalia interdum liquet in Vulgata [h], uti & in Jure Caeſareo [i] arras & donata propter nuptias.

CAP. X.

Dotis conſtituendae formula, virgini, viduae, repudiatae, fratriae a leviro juxta legem ductae.

INter ſcriptam dotis conſtituendae formulam quae virgini in uſu, atque eam quae vitiatae, aut quacum concubuerat maritus prior, diſcrimen erat perquam exiguum, ſi eam qua levir fratriam ex lege ducens illam dotabat excipias. Virgini ad hunc fere modum lingua Babylonica concipi ſolebat dotalis ſyngrapha; uti & hodie [k].

טופס הכתובה

ביום פלוני כבך לחדש פלוני כך וכך לפ"ק למנין שאנו מונין תו על נהר פלוני פלוני בן פלוני אמר לפלונית בת פלוני בתולתא כלתא הווי לי לאינתו כדת משה וישראל ואנא במימר דשמיא אפלח ואוקיר ואסובר ואיזון ואפרנס ואכס יתכי כהלכת גוברין יהודאין דמוקרין ומסוברין וזנין ומפרנסין ומכסין ית נשיהון בקושטא ויהיבנא ליכי מוהר בתוליך כסף זוזי מאתן דאינון מזוזי כספא עשרי והמשין דחזי ליכי מדאורייתא ומזוניכי וכסותייכי וסיפוקייכי ומיעל עליכי כאורח כל ארעא וצביאת פלונית דא והות ליה לאינתו לפלוני דנא ורצה והוסיף לה תוספת על עיקר כתובתה עד משלם כך וכך ודא נדוניא דהנעלת ליה כך וכך הכל נתקבל חתן זה ובא לידו ונעשה ברשותו וזקף הכל על עצמו כמלוה ורשו וכן אמר לנא פלוני חתנא דנא אחריות כתובתה כולה עיקר כתובתה ונדוניא ותוספת ושאר תנאי כתובה קבלתי עלי ועל ירתי בתראי ועל כל שפר ארג נכסין וקניינין דאית לי תהות כל שמיא דקנאי ודעתיד אנא למקנא במקרקעי ובמטלטלי אגב מקרקעי כולהון יהון אחראין וערבאין לכתוב דא כולה עיקר ונדוניא ותוספת לאיתפרע מנהון בחיי ובתר מותי ואפילו מגליפא דעל כתפאי וקנינן מפלו' דא מכל מאי דכתיב ומפרש לעילא קניין שלם ודלא כאסמכתא

[a] Miſn. & Gem. tit. Cethuboth, cap. 1. Babylon. fol. 12. a & vide Alpheſ part. 2. fol 472 a & R. Iom Tob ad dict. Miſn. [b] Tit. Cethuboth. cap 5. §. 1. [c] Vide ſis Ramlam in Praecept. Negat. 355. [d] Miſna jam citata. [e] L. 2. 1. cap. 19. [f] Gemar. Babylon. ad tit. Jabimoth, cap. 14. fol. 113. a. Maimonid. halach. Iſhoth. cap. 11. [g] Cap. 4. [h] 1 Sam. xviii 25. [i] C. Theodoſ. l. 3. tit. 6 & vide Cod. Juſtin. tit. Si Rector provinciae, &c. L. unica. [k] Apud Maimonidem halach. Jiboom vechaliza, cap. 4 & in Sepher לבל הבץ num. 4. Maharil in Minhag. fol. 84. b.

ודלא

ודלא כתופתא דשטרי אלא בחוק ובחומר כל שטרי
כתובות הנוהגות בישראל וכהותן וכתיקון רבותי ז"ל
ותתבנו על שטר כתובה זו בזמן הנזכר לעיל והכל
בריר שריר וקים :

Inſtrumentum dotale.

DIE N. menſis N. anno juxta calculum nobis in uſu, &c. *ad fluvium N. N. filius N. dixit N. filiae N. virgini, Sponſa ſis mihi in uxorem, juxta inſtitutum Moſis & Iſraelitarum. Et ego, Deo volente, colam, honorabo, ſuſtentabo, cibabo, alamque & veſtiam te juxta morem maritorum Judaeorum, qui honorant, ſuſtentant, cibant, alunt, veſtiuntque uxores ſuas, ut decet. Do etiam tibi, ut virginitatis tuae dotem, argentum* CC *zuzorum, id eſt*, XXV *zuzos argenteos, qui tibi ex lege competunt; praeſtiturus etiam tibi alimenta tua, veſtimenta tua, & quae tibi ſufficiant, & concubitum tecum juxta morem univerſae terrae. Aſſenſum item praebuit illi N. ut eſſet illi N. in uxorem. Voluit etiam & adjecit ille illi in principalis dotis incrementum ſummam N. Et bona quae attulit ipſa ſponſa* (Nidunia vocant, quod idem eſt cum dote in jure Caeſareo) *aeſtimantur ſumma N. totum autem ſponſo hinc acceptum, in ejus poſſeſſionem tranſiit, & illius fit poteſtatis, atque ut creditum ex ejuſce fide pendet. Et ſic nobis dixit ſponſus ille N. In me recipio praeſtare, in me recipio praeſtationem totius ipſius dotis etiam & bonorum quae ſecum ipſa ſponſa jam attulerit, aut poſtmodum ſibi acquiſierit, item & dotis incrementi conditionumque qualiumcunque ad dotem attinentium, nec in me ſolum, ſed etiam in haeredes meos qui mihi ſucceſſerint, & in omnem ſubſtantiam meam pretioſiorem, poſſeſſioneſque meas qualeſcunque ſub coelo, quae ſive nunc mihi ſunt, ſive impoſterum fuerint, idque ſive res fuerint mobiles ſive immobiles; quae univerſa pignori ſint atque hypothecae doti jam dictae toti, ac rebus quas ſecum attulit, ſeu poſtmodum acquiſierit ſponſa & incremento dotis ut exinde haec praeſtentur, ſive dum ſuperſtes fuero ſive poſtquam ſim mortuus. Quod & de pallio ſuper humeris meis dictum volo. Quin & obligatio omnium rerum quae ſupra ſcribuntur memoranturque implenda, non qua probatio ſuppetat deficiatve ſeu pro libelli formulae vi, ſed juxta vim & effectum omnium libellorum dotalium qui in uſu apud Iſraelitas, & ſecundum id quod receperunt & ordinarunt Rabbini noſtri piae memoriae. Et ſignavimus libellum ſeu ſyngrapham hanc dotalem tempore ſupra memorato. Reſque tota ſit manifeſta rata ac firma.*

In exemplaribus autem aliquot praetermittitur illud כדאורייתא *ex lege*, ubi verba fiunt de ſumma dotis; quod ideo fit, quia ſententia etiam magiſtrorum celebrium obtinet, non ex ipſa lege ſed ex inſtitutis majorum dotis manaſſe taxationem, qua de re capite monitum eſt ſuperiore. Variabant jam dictam formulam ſub initio, ubi viduae, repudiatae, aliive in virginibus non cenſitae dos conſtituebatur. Nempe pro לפלונית בתולתא *N. virgini*, ſubſtitutum לפלונית אלמנתא *N. viduae*, לפלונית הגרושה *N. repudiatae*, לפלונית השבויה *N. captivae* & quae ſunt id genus alia, ut ſcilicet etiam dotali inſtrumento ſacerdotes, quibus foeminarum hujuſmodi nuptiae ſunt interdictae, de earum qualitate monerentur. Clauſula item qua dotis ſumma taxatur, ita mutanda erat:

ויהיבנא ליכי מוהריכי כסף זוזי מאה ראינון מזוזי
כספא תריסר ופלגא דחזי ליכי וגו'.

Et dono tibi in dotem tuam argentum centum zuzorum, id eſt, duodecim zuzos argenteos & dimidium qui tibi competunt, &c.

Levir autem fratriam ex lege ducens, formula hujuſmodi eam dotabat; ſed regulariter ex fratris demortui bonis [a] ſeu dote ipſa qua maritus priſtinus eam dotarat, adjecto etiam pro leviri libitu incremento.

נוסח כתובת יבמין.

ביום פלוני כך וכך לירח וגו' איך פלוני בן פלוני
אתא לקדמנא ובן אמר לנא אחי דכן אבא שכיב
והיי לרבנן ולכל ישראל שבק ובר וברת ומורת ומדסין
ימוקים שבא בישראל לא שבק ושבק ההיא איתתא
דשכיה פלונית בת פלוני וחזי לי כן אורייתא ליבומי
יתה כדכתיב בספר אורייתא דמשה יבמה יבוא עליה
וצביאת פלונית דא ואתיגמת לפלוני בר פלוני יבמה
לאוקימי שמא בישראל כדכתיב והיה הבכור אשר תלד
יקום על שם אחיו המת וגו' וכתב לה פלוני יבמה
לפלונית יבמתיה כסף זוזי מאתן דחזו לה והוו כתיבין
בכתובתה דכתב לה בעלה קדמאה ואוסף מדיליה כך
וכך ודא נדוניא דהבעלת ליה וגו'.

Formula dotis fratriae a leviro conſtitutae.

DIE N. menſis N. &c. *N. filius N. venit coram nobis, & ad hunc modum locutus eſt nobis: Frater meus germanus* (ſeu *ex ſanguine paterno*) *dormivit, & vitam Rabbinis noſtris & toti Iſraeli reliquit, at filium aut filiam, quae ei haeres eſſet & ſuſcitaret nomen in Iſrael, minime reliquit. Sed reliquit uxorem hanc cui nomen eſt N. filia N. Et ad me ex lege attinet, ut ad levirum, eam ducere, ſecundum illud quod ſcriptum eſt in libro legis Moſis*, Levir ejus ingrediatur ad eam, *& aſſenſum praebuit illa, ut jure leviratus jungeretur N. filio N. leviro ſuo ad ſuſcitandum nomen in Iſrael juxta id quod ſcriptum eſt*, Et erit primogenitus quem pepererit, ſurget nomine fratris ſui defuncti, *&c. Et adſcribit dictus N. levir dictae N. fratriae ſuae argentum zuzorum ducentorum qui competunt ei, utpote qui adſcripti ſunt ei in dotali inſtrumento a marito ſuo priori; & adjecit inſuper ex ſuo uſque ad valorem N. Et bona quae ſecum attulit ipſa ſponſa*, &c.

[a] Videſis Maimonid. halach. Jebom vechalitza, cap. 2.

Quae ſequuntur in formula virginali etiam hic adhibebantur. Singulare autem jus fratriae hujuſmodi fuiſſe neceſſe erat. Nam cum dos priſtina ei, ita jam viduae, denuo a leviro eſſet conſtituenda, fieri nequibat quin, ſi priori marito virgo jungeretur, adeoque dotem acciperet virginalem, eam itidem ſibi inſtauratam a leviro, tametſi vidua, haberet. Quod ſi ita eveniret, ut dotem haberet a marito priſtino conſtitutam nullam, tunc a leviro eadem ipſa ſumma erat, qua alia quaecunque vidua, dotanda. Atque ita ex jure dotabant ſponſas ſponſi, non patres; qui tamen pro opulentia ſua, ex more ea quae filiarum veſtimentis nuptialibus ac ipſis deductionis ſolennibus ſufficerent, impendere ſolebant. Inoleverat etiam, ut quinquaginta zuzi [a] hujuſmodi impenſarum ſtatus eſſet modus, ubi nec rerum tenuitas impedimento eſſet, nec ampliorem ſummam poſtularet dignitas. Sed haec res juxta pacta conventa variatim ſe habuit.

CAP XI.

De temporibus tum ſponſalibus tum deductioni ſeu nuptiis ex more majorum praeſtitutis. De laetitia epulari quae deductionem ſequebatur. De tempore item intra quod nec vidua, nec repudiata, nec libertina nova ſeu proſelyta rite nubebat. Etiam de vidua gravida, & tempore lactandi.

Dote conſtituta, deducere ſponſam ſponſo licuit; ita tamen ut tum temporis morae, juxta ſuperius dicta, ratio haberetur, tum dierum deductioni ex more praeſtitutorum. Scilicet nec ſponſalia, nec deductio omnibus horis rite fiebat, uti nec leviri renuntiatio. Profeſto die quolibet [b], rite contrahebantur ſponſalia, etiam & ipſo nono Ab menſis, quo jejunium ante alia inſigne, ob ingentes quas perpeſſi erant eodem die non ſemel calamitates, haberi ſolitum. Nullo ſcilicet tempore ejuſmodi ſponſalia ex more interdicta ſunt שמא יקדימנו אחר, *Ne praeveniret eum qui ſpondere vellet alter*, ut ratio redditur in Gemara Hieroſolymitana. Quin tam noctu quam interdiu tunc rite contrahebantur. At vero nec ſabbato neque alio die feſto rite inibat quis ſponſalia. Miſna [c]; בשבת וביום טוב לא דנין ולא מקדשין ולא חולצין ולא מיבמין, *Sabbato & die feſto nec judicia exercenda, nec ſponſalia contrahenda, nec fratriae renuntiandum, nec leviro fratria jungenda.* Gemara Babylonia ibi rationem ſubdit; ne ſcriptione profanaretur ſive ſabbatum, ſive dies alius feſtus. Verba ſunt גזרה שמא יכתוב *ita ſancitum eſt, ne ſcriptio temporibus illis adhiberetur.* Quod vero ad deductionem attinet; alia erant tempora quibus nec virgo rite deducebatur, nec vidua, vitiatave; alia quibus virgo ſolummodo; quibus denique vidua vitiatave, alia. Ita tamen, ut qui haec tempora, utpote a majoribus ob rationes mox indicatas non tam praeſtituta quam in monitis poſita, non obſervarent, eorum deductio ſeu nuptiae neutiquam inde infirmarentur. Quod pariter dicendum de ſponſalibus ſive ſabbato ſive die feſto initis. Neque virginem, neque viduam, neque vitiatam rite deduci volebant pridie ſabbati [d] aut poſtridie, nedum ipſo ſabbato aut die alio feſto. Quin nec intermediis ſive paſchatis ſive ſcenopegiae diebus, quos חולו של מועד *profanam partem feſti* nuncupant. Scilicet diebus [e] quinque qui inter paſcha & ſequentem ſeptimum, & ſex qui inter ſcenopegiam & octavum habentur. Illud de ſabbato monuere majores מפני כבוד שבת *ob reverentium ſabbati*, atque ne ex apparatu epulari, qui deductionem ex more praecederet, ſive initio ſabbati ſive fini proximante, forte violaretur feſtum. Nam epulum a ſponſo ſive coelibe ante ſive viduo ſive uxori etiamnum ſuperſtiti conjuncto laete lauteque erat celebrandum per dies a deductione minimum ſeptem, ubi virgo erat ſponſa (exemplo vetuſtiſſimo ſumpto tum ex Jacobi & Rahelis nuptiis, [f] tum ex Samſonis, de quibus nos alibi [g]:) per triduum minimum, ubi vidua ſeu vitiata ducebatur. Epulum illud ejuſque celebrationem שמחת הנשואין ſeu *laetitiam nuptialem* appellitant. Adeoque hoc ex more exigi ſolitum, ut cui plures ſponſae eſſent ſimul deducendae, is ſingulis uxoribus ſingulas epulas per totidem dies celebraret, idque laetiſſime, perquam pollucibiliter, & tum ab omni labore vacans, tum ab omnimodo ſolennis laetitiae genere alio, quod forte genio tunc placere poſſet. Rationem adjiciunt; שאין מערבין שמחה בשמחה *Quoniam non commiſcenda eſt laetitia* (ſolennis ejuſmodi & epularis) *cum laetitia.* Alia ſcilicet cum alia non commiſcenda, nec binae confundendae. Epularis hujuſmodi laetitiae manifeſta ſunt in Evangelio veſtigia, ubi & architriclini [h] qui epulis praeeſſet mentio. Qua de re etiam Gaudentius [i] epiſcopus Brixianus; *Nuptiae apud Judaeos cum fierent, unus (quantum ex traditione comperimus) dabatur de ſacerdotali ordine, qui morem diſciplinae legitimae gubernaret, curamque pudoris ageret conjugalis, ſimul & conviviorum apparatum, miniſtros atque ordinem diſpenſaret; & hoc pro officio architriclinus, hoc eſt, triclinii praepoſitus, diceretur.* Sed undenam didicerit architriclinum neceſſario ex ordine fuiſſe ſacerdotali, non habeo compertum. Floruit Gaudentius ille ſub annum Chriſti 400. Intermediis vero paſchatis & ſcenopegiae diebus, tametſi velut profeſti, non ſacri, haberentur, nihilominus deductio eandem ob cauſam rite non fiebat, quam [k] de alia cum alia laetitia ſolenni non commiſcenda afferri monuimus. Miſna [l] אין נושאין נשים במועד. לא בתולות לא אלמנות ולא

[a] Miſna tit. Cethuboth cap. 6. & vide Gemar. Hieroſolymitan. ibid. fol. 30. col. 4. & Babylon. fol. 67. b. [b] Gemar. Hieroſolym. ad tit. Cethuboth, cap. 1. fol. 24 b. col. 4. Maimonid. hal. Iſhoth, cap. 10. [c] Tit. Bitza cap. 5. & Maimonid. halach. Sabbath cap. 23. [d] Miſna tit. Moed Katon cap. 1. Gemar. Hieroſolymit. tit. Cethuboth fol. 24. & 25. Babylon. fol. 2. vide Miſna ibid. & Maimonid. halach. Iſhoth cap. 10. & halach. ſhabbath Jom Tob cap. 6. & 7. [e] Levit. xxiij. Num. xxix. Deut. xvj. [f] Pirke Rabbi Eliezer cap 16. [g] De Jure Naturali & Gentium lib. 5 cap. 5. [h] D. Joan ij. 9. [i] Tractat. 9. [k] Gemar. Hieroſol. ad tit. Moed Katon cap. 1. fol. 8 b. halach 7. [l] Tit. Moed Katon cap. 1.

מייבמין מפני ששמחה היא לו, *Deducendae non ſunt uxores in diebus illis intermediis, nec virgines, nec viduae, nec fratriae, eo quod laetitia ſolennis etiam ab initio illius feſti uſque ad finem celebratur.* De ſolenni laetitia illa, qua per regulam jam dictam excludi volunt laetitiam aliam ſolennem, intelligunt verba legis [a], de diebus iſlis, quae vide ſi placet. Virginis autem deductioni feria quarta ſeu Mercurii ante alias ſub templo ſecundo praeſtituta eſt, ratione ab aſſuetis foro ſeſſionum diebus ſumpta. Etenim ex Ezrae collegarumque ejus ſeu ſynedrii, dum rempublicam Iſraeliticam inſtaurabant, decreto, ſeſſiones forenſes, quae antea die profeſto quolibet indiſcriminatim haberi ſolebant, ita in urbibus oppidiſque pleriſque, ſi non omnibus, figebantur [b] in ſecundam feriam ſeu diem lunae, atque quintam ſeu Jovis, ut hiſce quoties feſti non eſſent, judicibus neceſſario eſſet conſidendum; caeteris vero pro re nata tantum ſeſſio haberetur. Quoniam igitur ubi primis amplexibus de virginitate nuptae dubitabat maritus, pro ſuo arbitratu טענת בתולים ſeu *poſtulatio de praerepta virginitate* (de qua libro proximo fuſius) in foro proximo fiebat, atque ibi ea quae objicerentur cognoſcenda; ideo feriam quartam ſeu Mercurii diem deductioni virginis maxime idoneam cenſebant. Ut ſcilicet poſtridie, id eſt, quinta ſeu Jovis poſtulare ei eſſet integrum. Neque poſtulandi tempus ultra quintam ſeu proximae hebdomadis ſecundam feriam comperendinari, quatenus fieri potuit, volebant, ne interea [c] ante rem deciſam odium inter conjuges utrinque, ut fieri amat, ubi ſuſpicio orta eſt, nimis ingraveſceret. Feriam autem primam ſeu diem ſolis, tametſi etiam poſtriduana feria ſeſſionis itidem dies eſſet, haud pariter idoneam eſſe voluere, ne praecedenti epulari apparatu, ut dictum eſt, ſabbatum violaretur. Quae nihilominus univerſa ita moribus receptiſque ſententiis temperata ſunt, ut, ubicunque locorum forenſes ſeſſiones feriis jam dictis minime, ex jure aliquo ſingulari, ſic figerentur, & ubi apparatus cunctus epularis ante ſabbati initium abſolveretur, adeo ut de ejus violatione non eſſet cur inde quis dubitaret, neque ex ſingulari ſeſſionum forenſium dierum ratione ſignorum virginitatis prolatio hoc quam illo die commodior eſſe poſſet, ibi quolibet die profeſto virginem deducere rite ſatis liceret. Ita tamen ut laetitia ſolennis altera, ut monitum eſt, cum altera minime commiſceretur. Quemadmodum autem virgini quarta feria ſeu dies Mercurii, ita viduae ac vitiatae deductioni quinta ſeu Jovis maxime idonea habita eſt. Rationem reddunt, ut ſponſus aſſuetos ſibi labores, a quibus abſtinendum erat tribus diebus epularibus, feria prima ſeu in ipſo hebdomadis inſequentis initio commodius redintegraret. Verba ſunt; כדי שיהיה שמח עמה חמשי וערב שבת ושבת ויוצא למלאכתו יום ראשון, *Ut laute laeteque cum ea ſponſus epulum celebret feria quinta, pridie ſabbati ſeu paraſceve, ipſoque ſabbato, & adſuetos revertatur ad labores feria prima.* Quod tamen, ut caetera hic congeſta, in conſilio potius quam inſtituto ſitum erat. Atque ad hunc modum intelligendum eſt illud Miſnae [d]; בתולה נשאת ליום הרביעי ואלמנה ליום החמישי שפעמים בשבת בתי דינין יושבין בעיירות ביום השני וביום החמישי שאם היה לו טענת בתולים היה משכים לבית דין, *Virgo deducitur feria quarta, & vidua quinta feria. Nam bis in hebdomade ſeſſiones habentur forenſes in urbibus oppidiſque* (ſcilicet, ut plurimum) *feria ſecunda & feria quinta, adeo ut ſi quid habeat ſponſus, quod in ſponſae virginitatem objiciat, forum ſtatim ei liceat adire.* Sed vero tempora tam ſponſalium quam nuptiarum hic ita intelligenda ſunt, ut (quemadmodum ſupra [e] monitum eſt de uxore demortui fratris a leviro ducta, alibique [f] de captiva) nec vidua nec repudiata rite ducenda eſſet aut deſponſanda, ante XC dies ſeu tempus trimeſtre [g], ſive a mariti morte ſive a libelli divortii ſcriptione elapſum כדי שידוע אם היא מעוברת או אינה מעוברת להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של אחרון, *Adeo ut inde ſatis certum fiat, an gravida fuerit necne, atque an ex ſemine prioris poſt reviviſcat mariti.* Nova item libertina ac proſelyta nova tot etiam menſibus ab Iſraelitarum nuptiis arcebantur [h], ut ſcilicet diſtingueretur inter prolem conceptam בקדושה *in ſanctitate*, & eam quae conciperetur לא בקדושה *extra ſanctitatem*, ſeu antequam facta eſſet libertina ſeu proſelyta. Quin & ob eandem rationem ubi proſelyti uxor fieret proſelyta, a marito per tantum tempus ſeparanda erat. Atqui nec ad minorem, quae ſponſalibus inchoatis renuntiarat modo ſupra oſtenſo, nec ad virginem, quae ſive illecebris ſive vi compreſſa eſt, nec ad meretricem, decretum hoc majorum de trimeſtri expectatione attinebat. Manifeſto autem e priori marito gravida, nec ante [i] puerperium rite nubebat aut deſpondebatur, neque poſt puerperium ante biennium inde elapſum, niſi intra id tempus denaſceretur proles, aut ipſa lac non praeberet. Nempe intervallum illud ablactationi praeſtitutum. Et ne proli lactenti novi mariti coitus fraudi eſſet, ita cautum eſt. Sponſalia autem intra hoc tempus inita, plane irrita non erant. Sed deductio couſque illicita, ut a foro puniretur qui contra veniret.

CAP. XII.

Benedictio deductioni in thalamum atque ipſis nuptiis praevia.

ANTE deductionem in thalamum (qua abſolutae ipſae nuptiae) adhibenda erat benedictio ſolennis; quae ut prior illa ſponſalibus, ita deductioni propria. Dicta haec ברכת חתנים, *Benedictio ſponſorum*, ſeu ברכת נישואין, *Benedictio nuptiarum* ſeu *deductionis*, ut illa ברכת קידושין ſeu אירוסין, id eſt, *Benedictio ſponſalium.* Rite adhibebatur tam in domo, ubi epularis illa

[a] Deut. cap. xvi. comm. 13, 14, 15. [b] Gemar. Babylon. ad tit. Baba Kama cap. 7. fol. 82. a. & ad tit. Cethuboth, cap. 1. fol. 3. a. ad dictos locos commentarii; & Maimonid. hal. Iſhoth. cap. 10. [c] Gemar. Babylon. ad tit. Cethuboth. cap. 1. fol. 9. b. [d] Tit. Cethuboth cap. 1. §. 1. [e] Lib. 1. cap. 17. [f] Lib. 5. de Jure Nat. & Gent. cap. 13. [g] Miſna tit. Jabimoth cap. 4. Gemar. Babylon. ibid. fol. 41. & ſeq. Maimonid. hal. Geruſhin cap. 11. [h] Gemar. Babylon. ad tit. Jabimoth cap. 4. fol. 35. & 36. & Maimonid. loc. citat. [i] Ibid. & Gem. Babylon. ad tit. Cethuboth. cap. 5. fol. 60. a.

quam

quam diximus laetitia ſeu convivium nuptiale celebrabatur, & ubi thalamus erat in quem ſponſa deducenda, idque ſive ea ſponſae patrisve eſſet, ſive ſponſi, quam in alio quovis loco ex more huic rei praeſtituto. Nam recentioribus Judaeis locus benedictionis fere eſt atrium [a] ſynagogae. Atque ita intelligendum eſt illud, toties Talmudicis [b] dictum מברכין ברכת חתנים בבית חתנים וברכת אירוסין בבית האירוסין, *Benedictio ſponſorum adhibenda eſt in domo ſponſorum, & benedictio ſponſalium in domo ſponſalium.* Nimirum benedictio ſponſalium adhibenda in loco ubi ſponſalia contracta, quemadmodum haec altera, quae ſponſorum eſt deductioni in thalamum praevia, in loco ſive in quem, ſive unde deductio fiebat; ſive locus is idem eſſet cum priori, ſive alius. Et quoties unica in domo ſponſalia deductio in thalamum ſequebatur (quod pro eorum quorum intererat arbitrio fieri ſolebat) utraque benedictio eadem in domo fiebat, quae ita tam domus ſponſaliorum quam ſponſorum rite, ſed ratione diverſa, nuncupata. Formula benedictionis ſponſorum ſeu deductionis praevia ad hunc modum a [c] Talmudicis exhibetur.

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם שהכל ברא לכבודו ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם יוצר האדם בא"י אמ"ה אשר יצר את האדם בצלמו בצלם דמות תבניתו והתקין לו ממנו בנין עדי עד בא"י יוצר האדם שוש תשיש ותגל עקרה בקבוץ בניה לתוכה בשמחה בא"י משמח ציון בבניה שמח תשמח ריעים האהובים כשמחך יצירך בגן עדן מקדם בא"י משמח חתן וכלה בא"י אמ"ה אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה גילה רינה דיצה חדוה אהבה ואחוה שלום ורעות מהרה ה' אלהינו ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול מצהלות חתנים מחופתם ונערים ממשתה נגינתם בא"י משמח חתן עם הכלה:

B*Enedictus ſis Domine Deus noſter, rex mundi, qui univerſa creavit in gloriam ſuam. Benedictus ſis Domine Deus noſter, rex mundi, creator hominis. Benedictus ſis Domine Deus noſter, qui creavit hominem ad ſimilitudinem ſuam, & ad ſimilitudinem imaginis archetypi ſui, & praeparavit ei ex ſeipſo ſtructuram* ſeu aedificium *uſque in ſeculum* (quod de foemina dictum, ut volunt alii [d]; aliis [e] de ipſa יצרת הצורה ſeu *creatione formae* humanae locum hunc capientibus) *Benedictus ſis Domine Deus noſter, creator hominis; gaudendo gaudebit, & exultabit ſterilis colligendo liberos ſuos in ſinum ſuum in laetitia. Benedictus ſis Domine Deus noſter, qui laetari facis Sion in liberis ſuis. Laetando laetari fac par hoc amatum juxta laetitiam a te donatam creaturae tuae in horto Eden ab antiquo. Benedictus ſis Domine Deus noſter, qui laetari facis ſponſum & ſponſam. Benedictus ſis Domine Deus noſter rex mundi, qui creavit gaudium & laetitiam ſponſo & ſponſae, exultationem, cantum, hilaritatem, jubilationem, amorem, fraternitatem, pacem & amicitiam. Confeſtim Domine Deus noſter, audiatur in urbibus Judaeae & in plateis Jeruſalem vox gaudii [f], & laetitiae, vox ſponſi & ſponſae, vox affectus mutui ſponſorum ex thalamo ſuo, & pueri e choro modulationis ſuae. Benedictus ſis Domine Deus noſter, qui laetari facis ſponſum cum ſponſa.*

Haec ipſa fere formula item in Ritualibus Judaeorum hodiernis habetur, nec ſine praeeunte vini poculo ejuſque benedictione, qualem in ſponſalium benedictione ſupra memoravimus. Etiam in Ritualibus [g] adjicitur, ברוך אתה י"י משמח חתן וכלה ומצליח הודו לי"י כי טוב כי לעולם חסדו ירבו שמחות בישראל וינוסו אנחות, *Benedictus ſis Domine, qui laetificas ſponſum & ſponſam, quique eos fortunas. Confitemini Domino quoniam bonus eſt, quoniam in ſeculum miſericordia ejus durat. Multiplicentur gaudia in Iſraele, & fugiant ſuſpiria.* Integras formulas tum haſce tum alias Ezrae [h] accepto ferunt. Quin ut [i] decem minimum iique majores aetate atque ingenui (quorum numerum complere ſponſo ipſi fas erat) adeſſent huic benedictioni ex more exigebatur. Anſa numeri, aut ſaltem, ut magiſtrorum mos eſt, ratio ejus poſtquam eſt receptus, ſumitur ex hiſtoriola Ruthae, ubi hujus & Boazi nuptiis adſunt decem ſeniores. Horum autem qui maximus natu aut dignior, benedictionem praeibat. Quoties autem durante virginis convivio ſeptem dierum nuptiali convivae alii menſae aderant, quam qui benedictionem audierant deductionis, toties iteranda erat poſt ſolennem menſae benedictionem etiam & haec deductionis integra. At quamdiu iidem tantum, qui benedictioni deductionis affuerant, convivae manebant, poſtrema ejuſdem pars duntaxat menſae benedictionem in virginis convivio nuptiali quotidie ſequebatur. Quod itidem dicendum de convivio nuptiali, ubi coelebs viduam duxerat. At ubi viduus viduam, poſt deductionis diem iteranda rite non erat. Benedictionis autem nuptialis exemplum habent, ut ante legem datam, in eo quod de Rebecca legitur [k], ita poſt, Ruthae [l] & Boazi nuptiis. Etiam inter formulas actuſque primarios legis ſtudioſo, id eſt, juriſconſulto Ebraico, ediſcendos, benedictionis quam exhibuimus formulam non omnino ignorandam fuiſſe aiunt [m] nonnulli. Utrum benedictionem jam oſtenſam nuptialem aliamve illam ſponſalitiam (de qua ſupra) an utramque intellexerit Fl. Joſephus, ubi τὰς τοῦ γάμου θυσίας ſeu *ſacra nuptialia* memorat, viderint peritiores. Locum ejus ante [n] citavimus. Certe etiam [o] Philoni uſurpatur *γάμους ἄγειν* pro eo quod eſt tantum *convivium nuptiale* ſolenne adeoque cum benedictione *celebrare.*

[a] Machzor Germ. part. 1. fol. 336. b. Maharil fol. 82. b.
[b] Gem. Babyl. ad tit. Cethuboth, cap. 1. fol. 7. b. Maimonid. halach. Iſhoth cap. 10. Shulcan Aruch lib. Aben haezer, cap. 61.
[c] Ad tit. Cethuboth fol. 8. a. adde Maimonid. halach. Iſhoth, cap. 10. & halach. Beracoth cap. 2. §. 9, 10, & 11. Shulcan Aruch l. Aben haezer cap. 61.
[d] Gloſſ. ad Gem. Bab. tit. Cethuboth fol. 8. a.
[e] Rabbi Aben Tybbon in Ruach hachen ſeu Phyſica Ebraea cap. 3. Videſis Genebrardum in ſubjunctis Chronologiae ſuae pag. 73. & 74.
[f] Videſis Jeremiae cap. vij. 34. xvj. 9. xxv. 10. xxxiij. 11. & Apocalypſ. 18. 23. Baruch. 2. 23.
[g] Breviar. Jud. Hiſpamenſ. pag. 351. b. edit. Venetiis ann. 5306.
[h] Maimonid. halach. Kiriath Shemai cap. 1 §. 7.
[i] Gemar. Babylon. ad tit. Cethuboth cap. 1. fol. 7. b. Hieroſolym. fol. 25. col. 1. adde Maimonid. halach. Beracoth cap. 2. §. 9. & halach. Iſhoth cap. 10. & Bartenor. ad tit. Cethuboth cap. 1. §. 1. Ruth. iv. 2, & 11.
[k] Geneſ. xxiv. 60.
[l] Ruth. iv. 11. vide Gem. Hieroſolymit. ad tit. Cethuboth cap. 1. fol. 25. col. 1.
[m] R. Chananiah in Gemar. Babylon. ad tit. Cholin. cap. 1. fol. 9. a.
[n] Lib. 1. cap. 11.
[o] Lib. de Special. legibus de praec. 6, & 7.

CAP.

CAP. XIII.

Deductio in thalamum; cujus tam in Novo quam Veteri Foedere veſtigia non obſcura. Inde nuptiae undiquaque perfectae.

SEquebatur dein deductio in thalamum, quam כניסה לחופה *introductionem in chuppam*, id eſt, *in thalamum nuptialem* appellitant. Neque perfectae habebantur nuptiae antequam ejuſmodi fieret deductio. Diſerte Maimonides [a] aliique [b] ad veterum mentem אין ברכת חתנים עושה הנישואין אלא כניסה לחופה, *Non benedictio ſponſorum facit* ſeu *perficit nuptias, ſed deductio in thalamum.* Inde ſcilicet ſponſa omnimoda ratione perfecta uxor regulariter habebatur, quam אשה גמורה & אשתו לכל דבר vocitant. Scilicet, ſi vinculum, ut aiunt noſtri, matrimonii ſpectas, in quantum plane perſonale erat, ex ipſis ſponſalibus ſeu pactione conjugali firmum habebatur ac ratum. Sed ſi etiam dotis incrementum, ſucceſſionem unde vir, etiam & concubitum aliave ejuſmodi invicem conjugum commoda, jura, ac officia conſideres, non eadem erat illis ſponſalium ratio ac vis ante quae poſt deductionem. Exceptionem autem hic adjiciunt [c] משתכנס לחופה נקראת נשואה אע״פ שלא נבעלה והוא שתהיה ראויה לבעילה אבל אם היתה נדה אע״פ שנכנסה לחופה ונתיחד עמה לא נגמרו הנשואין והרי היא בארוסה עדיין, *Quamprimum deducta eſt ſponſa in thalamum, vocabatur nupta, tametſi concubitus non ſequeretur; ita ſcilicet, ſi concubitui fuerit idonea. At vero ſi eſſet menſibus immunda, tametſi deducta fuerit, etiam & coitus ſit ſecutus, nuptiae non perficiebantur, ſed hactenus ſponſae nomen duntaxat manebat.* At diſſenſus eſt hic magiſtrorum; aliis ſponſae hujuſmodi immundae eandem affirmantibus fuiſſe rationem generatim, quae aliarum quarumcunque nondum rite nuptarum; aliis, quoad dotis incrementum tantummodo eam pro ſponſa, non uxore undiquaque perfecta, nequiquam quoad alia conjugum invicem commoda, jura ſeu officia, cenſeri contendentibus. Conſentiunt autem univerſi ante redintegratam munditiem neque benedictionem aut deductionem fieri debuiſſe, neque nuptias eſſe rite abſolutas. Quod ſi contra morem majorum benedictionem deductio forte antevertebat, adhibenda ea erat tempore aliquo opportuno inſequenti. Non obſcura habentur ſponſalium & deductionis diſcriminis veſtigia in lege illa militari; *Vir* [d] *ille qui deſponſavit ſibi uxorem, & nondum accepit eam, vadat & redeat ad domum ſuam, ne forte moriatur in bello, & vir alius accipiat eam.* Quin praeter ea quae ſuperius e Foedere Veteri obiter occurrunt de benedictione conjugali (cujus formulam aliter atque aliter pro ſeculorum diſcrimine ſe habuiſſe ambigendum non eſt) aliiſve ad matrimonium pertinentibus, obſervandum eſt quod legitur de Tobia, Raguele, & Sara hujus filia, quam ſibi in uxorem a Raguele, cui, utpote patri, ſui poteſtatem ea permiſerat dari, petit Tobias. *Et* [e] *apprehendens dexteram filiae ſuae* (Sarae) *Tobiae tradidit, dicens, Deus Abraham & Deus Iſaac & Deus Jacob vobiſcum ſit, & ipſe conjungat vos, impleatque benedictionem ſuam in vobis. Et accepta charta fecerunt conſcriptionem conjugii. Et poſt haec epulati ſunt, benedicentes Deum.* Ita Vulgata. Graecus vero codex, *manu eam prehendens tradidit eam Tobiae in uxorem,* dixitque, Ecce juxta legem Moſis κόμιζε αὐτὴν, καὶ ἄπαγε πρὸς τὸν πατέρα σου, καὶ εὐλόγησεν αὐτούς, *deducito eam, & abducito ad patrem tuum, & benedixit eos.* Et ſtatim ſequitur; *Et vocavit Ednam* (Anna in Vulgata ea nominatur) *uxorem ejus*; καὶ λαβὼν βιβλίον ἔγραψε συγγραφὴν καὶ ἐσφραγίσατο, &c. *ſumens libellum ſcripſit ſyngrapham & obſignavit. Et coeperunt comedere. Et vocavit Raguel Ednam uxorem, & dixit ei, Soror* (ἑτοίμασον τὸ ἕτερον ταμεῖον) *praepara alterum thalamum, & introduc eam.* Coena item peracta, introductus eſt Tobias ad eam, quemadmodum tam in Graeca quam Vulgata habetur. Et ſponſalia ita habes, eorundem etiam libellum, & intra eaſdem aedes deductionem, non ſine praevia benedictione. Exemplar autem Ebraicum Seteckenfuchſii hic habet, Tunc dixit Raguel, *Accipe eam, quoniam ſoror eſt tua, & tu es frater ejus* (ſcilicet conſanguinei eſtis) *en trado eam tibi in uxorem juxta legem Moſis atque Iſraelis.* Sequitur etiam ibi benedictio; & dein ויאמר לאדנה אשתו להביא אליו גליון אחד ויכתב עליו את הכתובה ויחתם אותה בעדים, *Et dixit ad Ednam uxorem ſuam, ut afferret ad eum cartam unam; & conſcripſit ſuper eam pactum dotale, & obſignavit eam coram teſtibus.* Sed apertius haec exemplar Conſtantinopolitanum a Paulo Fagio etiam Latine verſum. Tobiae puellam ſibi in uxorem poſtulanti reſpondit Raguel הנה הנערה לפניך תהיה לך לאשה כתורה וכדרכה ואל שדי ירחם עליכם ויהיה אתכם ומיד קרא לנערה ותפשה בידה ואמר לנער ראה בני הרי זאת מקודשת לך כדת יהודה וישראל ולך אל אביך ומיד קרא עדים וקדש אותה בפניהם וכתבו וחתמו שטר כתובתה ומיד ברכו שבע ברכות והתחיל לאכול וקרא רעואל את אשתו ואמר לה תקני חדר הפנימי וגו׳, *Ecce puella coram te eſt, ſit uxor tua, ſicut lex jubet & moris eſt. Deus omnipotens vobis ſit propitius, & vitam vobis conſervet. Statim accerſita puella apprehenſaque manu ejus, dixit juveni; Ecce mi fili, tibi ſponſa eſt* ſeu *deſponſatur, ut mos eſt in Juda & in Iſrael. Et perge ad patrem tuum. Statim etiam, accerſitis teſtibus, deſponſavit eam in conſpectu eorum. Et ſcripſerunt & obſignarunt inſtrumentum dotale. Statim etiam, dictis ſeptem benedictionibus, epulari coeperunt. Vocavit autem Raguel uxorem ſuam, & dixit ad eam, Parato conclave interius,* &c. Nimirum in conclave illud interius deducebatur ſponſa, idque planiſſime a חופה *Chuppa* ſeu thalamus nuptialis, in quem ſponſa deducenda ante nuptias, juxta

[a] Halach. Iſhoth. cap. 10. [b] Shulcan Aruch lib. Aben haezer, cap. 54. §. 2. vide Gem. Babylon. ad tit. Cethuboth, cap. 5. fol. 56 a.
[c] Maimonid. & autor Shulcan Aruch, loc. citat. & vide Magid Miſhna ad Maimonid. ibid. fol. 243. b. & Moſ. Mikotzi Praecept. Affirm. 48.
[d] Deut. xx. 5. [e] Tobit cap. 7. & 8.

jam

jam dicta, perfectas atque undiquaque abſolutas. In verſione ſua doctiſſimus Fagius hic tantum habet *ſtatim dictis benedictionibus epulari coeperunt*, praetermiſſo, qui in Ebraico habetur, earum numero ſeptenario. Qui vetuſtis Judaeorum ritibus eſt adprime conſonus. Nam in benedictionibus ſponſorum ſen quae deductioni praeviae ſunt, eundem ipſi agnoſcunt numerum, qua de re conſulas Maimonidem [a], Joſeph Caro [b], alios [c]. Sequuntur in hiſtoriola illa Tobiae etiam nuptialis laetitiae ſeu convivii dies, ni fallor, quatuordecim, qui quidem ex moribus receptis intra triduum coerceri ſolebant. Nam Sara ibi vidua eſt. Sed ampliare nuptiale convivium nemini non licuit, non minuere, abſque moris majorum violatione. Primo itaque nuptialis convivii die deductiofiebat in thalamum, unde abſolutae undiquaque nnptiae. Sed triduum totum, ubi ſponſa erat vidua, atque ſeptiduum, ubi virgo erat, laetitia ſumma lautitiaque, pro ſponſorum fortuna, etiam & ſingulari ſponſorum dignitatis obſervantia a convivis erat celebrandum; retento interea in officioſis compellationibus, etiam ſponſi & ſponſi nomine, uſque dum finitetur ejuſmodi nuptialis celebratio. Rabbi Eliaezer [d], החתן דומה למלך מה המלך אינו יוצא לשוק לבדו כך החתן אינו יוצא לשוק לבדו מה המלך לובש בגדי כבוד כך החתן לובש בגדי כבוד כל שבעת ימים המשתה מה המלך הכל מקלסין אותו כך החתן מקלסין אותו כל שבעת ימי משתה מה המלך פניו מאירות כאור החמה כך החתן פניו מאירות כאור החמה שנאמר והוא כחתן יוצא מחופתו וגו', *Sponſus eſt regi comparandus. Quemadmodum rex foras non egreditur incomitatus, ita nec ſponſus. Quemadmodum rex veſtibus utitur ſplendidis, ita & ſponſus etiam per ſeptem convivii nuptialis dies. Quemadmodum rex ab univerſis celebratur, ita etiam per id tempus ſponſus. Quemadmodum vultus regius lucidus eſt ut ſol, ita & ſponſi vultus, juxta id quod ſcriptum eſt* [e], *Et ipſe tanquam ſponſus egrediens* ſeu *procedens e thalamo ſuo*, &c. Quod de ſole dictum; cui ſponſi e thalamo ſuo tum ſplendidis veſtibus tum nuptialibus comitum officiis, iiſque laetiſſimis, durante nuptialis celebritatis tempore ornati progreſſus comparatur. Qua de conſulas item virum ſummum Danielem Heinſium in Ariſtarcho Sacro [f]. Thalamus ejuſmodi ſponſi memoratur etiam alibi apud prophetas [g]; Idque quatenus tempus nuptialis celebrationis ſpectat. יצא חתן מחדרו וכלה מחופה, *Exeat* ſeu *exibit ſponſus e cubiculo ſuo, & ſponſa e thalamo ſuo.* Ubi ſponſae tribuitur חופה *Chuppa*, quod vocabulum plerumque, fere ſemper, pro thalamo in quem ſolennis fiebat deductio, a magiſtris uſurpatur, & חדר *Cheder* ſponſo, quod idem ſane ſonat. Verum quidem eſt *Chuppa*, a verbo חפף deductum, quod *obtegere* denotat, ex natura ſui locum quo obteguntur ſeu occultantur ſponſi ſignificare, adeoque thalamum ſeu παςὸν (quod habent Helleniſtae) in quem ad concubitum ſponſorum deductio fiebat; *Cheder* autem *cubiculum* ſeu *conclave* denotare. Sed in idem plane Ita recidunt. Alias ſcimus eſſe τ̃ *Chuppa* apud magiſtros notiones, qua ad rem attinet conjugalem, de quibus capite proximo. Sed primariam & quae tum in ipſis complendis nuptiis tum in earum celebratione, principem plane habet locum, jam exhibuimus. Etiam & hac ſolummodo notione occurrit in benedictione ſponſalium, de qua ſatis ſupra [h]. Ad deductionem hujuſmodi & ſolenne convivium ſpectat illud in Evangelio [i] de decem virginibus. *Dum irent emere, venit ſponſus: & quae paratae erant intraverunt cum eo ad nuptias, & clauſa eſt janua.* Omnibus ſcilicet convivis futuris ſponſus & ſponſa, quae jam deducebatur in nuptias, ſollicite expectandi erant obſervandique. Id quod ibi *ad nuptias* eſt, ſeu, ut in Graeco εἰς τοὺς γάμους, a Syro redditur לבית הלולא *in domum chori, laetitiae*, ſeu *nuptiarum*, cui etiam alibi ſaepius [k] οἱ γάμοι, ſeu *nuptiae* משתותא quod ipſum eſt Ebraeorum משתה ſeu *ſympoſium nuptiale*, nuncupatur. Atque eam eſſe vocabuli ſignificationem in hiſtoriola ſacra de nuptiis in Cana Galilaeae, palam liquet. Citatum autem de virginibus decem locum de ſponſo ſimul & ſponſa venientibus, quemadmodum in deductione, capiendum eſſe, oſtendit Vulgati & Syri comma primum ejuſdem capitis, quo pro eo quod eſt in Graeco εἰς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου, habent, *illi occurſum* ſeu *obviam ſponſo & ſponſae.* Nonne etiam ſive de convivis ſive de miniſtris, quorum officia nuptialia ſpouſis, durante illo ſive tridui ſive ſeptidui tempore praeſtanda fuere, intelligendum illud, *numquid* [l] *poſſunt* οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος πενθεῖν ſeu νηστεύειν, *filii thalami nuptialis lugere* ſeu *jejunare* (*filii ſponſi* habet Vulgata & *filii nuptiarum*) *quamdiu cum illis eſt ſponſus?* Atque adjicitur, *Venient autem dies, cum auferetur ab eis ſponſus, & tunc jejunabunt.* Nec praetermittendum eſt, morem hunc laetitiae ac deductionis alibi item quam apud Ebraeos, pariterque in oriente vicino, obtinuiſſe, ex veteribus fieri manifeſtum. Legitur in hiſtoria Haſmonaica [m], *filios Jamri facturos magnas nuptias, duxiſſe ſponſam e Madaba, filiam unius de magnis principibus Chanaan* (oppidum ſeu urbem Gabatha vocat Joſephus ac ſponſae patrem *illuſtrem inter Arabas*) *cum pompa magna.--------- Et ecce tumultus & apparatus multus, & ſponſus proceſſit, & amici ejus, & fratres ejus, obviam illis cum tympanis, & muſicis, & armis multis.* Expreſſim etiam memorat Joſephus [n] ſponſam ipſam deductam a ſponſo cum frequenti amicorum comitatu, οἷον εἰκὸς ἐν γάμοις, *ut fieri ſolet in nuptiis.*

[a] Halach. Beracoth cap. 2. §. 10. & halach. Iſhoth, cap. 10.
[b] Shulcan Aruch lib. Aben haezer cap 61.
[c] Hymn. Nuptial. in Machzor Germ. part. 1. fol. 317. b.
[d] In Pirke, cap. 16.
[e] Pſal. xix. 5. R. D. Kimchi.
[f] Pag. 879.
[g] Joel. cap. ij. 16.
[h] Cap. vij.
[i] Matth. xxv. 10.
[k] Joann. cap. ij. 1. 3. Luc. xij. 36. xiv. 8.
[l] Matth. ix. 15. Marc. ij. 19. Luc. v. 34.
[m] 1 Maccab. ix. 37.
[n] Lib. 13. cap 1.

CAP. XIV.

De annulo apud Ebraeos ſponſalitio ſeu pronubo.

OStenſis, in ſuperioribus, iis quae illuſtriora ac praecipua fuere, in moribus Ebraeorum, ab ipſis ſponſalibus uſque ad nuptias undiquaque abſolutas perfectaſque, etiam de minorum gentium apud eos ritibus aliquot non contemnendis, qui ſcilicet nunc adhibiti nunc omiſſi, pro vario ſeculorum locorumque diſcrimine, paucis eſt monendum. Neque enim ejuſmodi ritus praetermitti ſolent a ſcriptoribus qui res hujuſmodi tractant. Viſuntur ii potiſſimum in annulo, coronis, frumento ſive ſerendo ſive ſpargendo, myrto ac palmarum ramis praeferendis, velamine quo obtecti ſpoſi, & paranymphis. De his, ſuo ordine. Quod ad annulum animer in Ebraeorum ſponſalibus; verum quidem eſt olim hodieque ſubinde apud eos adhiberi ſolitum, quod ex eorum ſcimus ritualibus. Subinde dico. Nam utcunque occurrat in ritualibus aliiſque de annulo in nuptiis Ebraicis qualecunque teſtimonium, expreſſim tamen aſſeritur a Leone Mutinenſi, archiſynagogo Veneto, annuli uſum ſatis eſſe ſuis rarum. Codex ejus [a] MS. quem habeo ait, *è alcuni uſono all' hora* (loquitur de gentis Ebraicae ritibus nuptialibus) *porgli un anello en dito è ſpoſarla, ma per lo più non lo fanno.* Sed qui typis eſt editus, adjectum habet, *ma in Italia è Tudeſchi per ordinario non lo fanno.* Tantum abeſt ut doctorum aliquot ſententiam, qua etiam ab aevo Moſaico frequens annuli ſponſalitii deducitur uſus, amplecti queam! Nituntur ii maxime loco illo Exodi [b] ubi inter donaria ſacra numerantur annuli. Adjiciunt apud prophetas [c] mulierum annulos item memorari. Sed manifeſtum eſt io cultu ſeu mundo tantum muliebri cenſendos eſſe annulos illos, non aliter atque armillas, diſcriminalia, vittas, id genus alia. Neque apud Ebraeos ipſos omnino pro ſponſalitiis ii ſumuntur. Ornamenta etiam erant annuli virilia, ut videre eſt in hiſtoriola ſacra de Juda & Thamar. Atque inde cum nonnullis [d] annuli uſum in ſponſalibus deducere, a ratione eſt nimis diſſonum. Neque ſane in Talmudico corpore, ſi bene memini, mentio ullibi habetur annuli ſponſalibus adhibiti. Res autem ita ſe habuit. Nummulum ſeu nummuli valorem, velut ſponſalitii contractus ſive arram ſive pretium ſponſae antiquitus dari ſolere, ſuperius [e] eſt oſtenſum; id quod ſexcenties in corpore occurrit Talmudico. Cum igitur animadverteraot Ebraei aliqui hujuſmodi ſive arrae ſeu pretii ſponſalitii ſeu alium qualemcunque locum apud alias gentes annulum in nuptiis occupaſſe (qua de re mox plura) viſum etiam eis eſt eundem non raro adhibere, & כול טוב quo *fortunam* precantur *bonam* [f] in eo inſcribere. Sed adhibuere non qua annulus eſt, ſed tantummodo qua pretii, quod diximus, ſeu nummuli locum occuparet. Id quod aperte liquet ex eorum ritualibus. Nam ibi [g], poſt praeviam nuptiis ſponſalium benedictionem, quam publice iterare ſolent, magiſter qui nuptiarum ſolennibus praeeſt; קורא לשני עדים ומראה להם טבעת קידושין אי הוא שוה פרוטה ואמר הרב להן ואו זה הטבעת כסתכא הוא שוה פרוטה ואמרו הן, *Accerſitis binis teſtibus, ab eis inquirit, utrum annulus ſponſalitius, quem eis ipſe oſtendit, ſit aequalis cum nummulo valoris; iis affirmantibus*, rogat etiam utrum ſponſalia rite fuerint peracta; ſcilicet, utrum dixerit ſponſus הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל והיה תחוב לה הטבעת באצבע שאצל האגודל ואם אינה טהורה אינו נגיע בה אך מניח ליפול מעצמו לאצבעה, *Ecce mihi ſponſa ſis ex hoc annulo, ſecundum inſtitutum Moſis & Iſrael, & annulum indici ejus ſeu digito pollici proximo induerit; aut ſi immunda tunc temporis eſſet, non tam induerit quam illabi permiſerit.* Nimirum non in nuptiis ſed in ipſis ſponſalibus primus annuli uſus; de quo ideo quod nummuli ſeu pretii ſponſalitii locum occupabat (quod etiam ex ipſa ſponſalium ſubſtantia habent) ante nuptiarum ſolennia quaeſtio ita fieri hodieque ſolet. Non igitur in locum annuli ſucceſſit numinulus teruncius, aut aliud quid quo oblectaretur ſponſa in ipſo contractu ſponſalitio, quod volunt viri nonnulli docti, ſed planiſſime in nummuli locum anoulus. Quod vero habent aliqui fidei ſatis prodigi, ſive de annulo argenteo in D. Annae caenobio ſanctimonialium Romae ſervato, velut eo quo Joachim & Anna copulati ſunt, ſive de onychino illo qui ex fide neſcio cujus gemmarii ex Hieroſolymis Romam ante ſeculum unum & alterum profecti, velut D. Mariae virginis deiparae, Peruſii reconditur, autoribus ſuis non libenter relinquimus. Qui vero de annulis illis plane fictitiis plura velit, conſulat inprimis Joannis Baptiſtae Lauri libellum *de Annulo Pronubo Deiparae virginis* [h], nec tamen ſine eis quae eadem de re doctiſſime ſcripſit vir ſummus Andreaes Rivetus [i] io Apologia pro ſanctiſſima virgine Maria. Hoc vero non praetereundum, etiam apud Ebraeos, ut alibi, pro fidei ſymbolo, quale ad connubia inprimis attinet, prae rebus aliis ſumi annulum. Expreſſim Philoni [k] annulus quo Joſephus patriarcha a Pharaone donatus eſt, *ἐναργέστατον δεῖγμα πίστεως* nuncupatur ſeu *manifeſtiſſimum fidei ſignum.*

[a] De gli riti Hebraici part. 4. cap. 3. [b] Exod. xxxv. 21. 22. [c] Iſaiae iij. 21. [d] Baron. tom. 1. ann. 57. alii. [e] Cap. 2. [f] Munſter ad Geneſ. xxx. [g] Maharil fol. 83 a. Machzor Germ. par. 1. fol. 336. b. Col. 2. Videſis Theſub. 18. ad Maimon. lib. Naſhim. [h] Romae 1622. & videſis Addit. ad Alphonſ. Ciaconii vit. Pontific. in Sixt. 4. pag. 1280. [i] Lib. 2. cap. 9. pag. 283. &c. [k] Lib. de Joſeph.

CAP.

CAP. XV.

De ſponſorum coronis, myrto ac palmarum ramis praeferendis, & frumento ſive ferendo ſive ſpargendo in ritibus Ebraeorum nuptialibus. De velaminibus item quibus obtecti ſponſi.

Sponſorum coronarum vetuſtiſſima eſt in Miſna mentio. Harum uſus in ipſa deductione ſeu nuptiis. Eis enim ornandi erant in nuptias olim ſponſi. Sponſi corona [a] erat ſive aurea, ſive argentea, ſive ex ſale toſto formata atque ſulphure depicta, ſive roſea, ſive myrtea, ſive oleagina. Sponſae erat corona aurea ſeu aurata, ſcilicet forma עיר של זהב, *urbis aureae* ſeu turrita, qualis Deum matri vulgo tribuitur. Sed haec pro vario ſponſorum conditionis diſcrimine aliter atque aliter ſe habuiſſe neceſſum eſt. Coronae hae, ſub templi ſecundi excidium, interdictae ſunt. Miſna [b], בפולמוס של אספסיינוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות, *Tempore quo Veſpaſianus armis nos aggreſſus eſt, interdictae ſunt ſponſorum coronae, uti etiam tympana* (uſus ſcilicet eorum in choris nuptialibus) *atque Tito nos invadente, interdictae ſunt etiam coronae ſponſarum.* Nolebant ſcilicet, exterorum armis hoſtilibus oppreſſi, ſplendidum illum majorum in nuptiis celebrandis ritum diutius retineri. Quale de ritu ramorum myrti ac palmarum cum cantu ſponſis praeferendorum eſt dicendum. Etenim legitur in eorum commentariis [c], mortuo Rab, decretum fuiſſe שלא יביאו הדס וענפי דקלים בניגון לפני חתנים, *Myrtum & ramos palmarum ſponſis in pompa muſica non eſſe praeferendos.* Neque autem coronarum apud Ebraeos nuptialium tantum in Miſna ſeu Commentariis Talmudicis aliiſve ſcriptis Rabbinicis mentio, ſed etiam in ipſo codice ſacro, ſi interpretibus magni nominis veteribus fides. Legitur in Iſaia, [d] *Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo, quoniam induit me veſtimentis ſalutis, & indumento juſtitiae circumdedit me*; כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה, quae in Vulgata vertuntur, *Quaſi ſponſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis.* Neque adeo differt verſio ſeniorum; ὡς νυμφίῳ περιέθηκέ μοι μίτραν, &c. *Sicut ſponſo circumpoſuit mihi mitram*, quae planae coronae ſpecies eſt. Verba ipſa Ebraica ſonant *ut ſponſum ſacerdotali ornavit decore*, &c. aut *ut ſponſus*, &c. Aquila autem (inquit Hieronymus) *tranſtulit*, ἱερατευόμενος στέφανον, *quod in lingua noſtra dicitur, ſacerdotii portans coronam.* Subſtituit igitur ibi Aquila ὡς νυμφίος ἱερατευόμενος στέφανον, *ut ſponſus ſacerdotii portans coronam*, id eſt, magnificam, ſplendidam. Et ſane tam Theodotioni ac Symmacho quam Aquilae στέφανος; ſeu *corona* ibi adhibitum eſt pro פאר quod *decus* ſeu *ornatum* generaliter denotans pro *mitra, cidari, tiara*, ſeu ſingulari capitis ornamento aliquoties alibi [e] ſumitur. Et Davidi de Pomis τὸ פאר explicatur per *coronam* & *coronulam*. Jonathan autem Chaldaeus Jeſaiae paraphraſtes hic כחתנא דמצלח בגנוניה וככהנא רבא דמתקן בלבושוהי וכבלתא דמתקשטא בתקונהא, *Ut ſponſum gaudentem in thalamo ſuo, & ut ſacerdotem magnum veſtimentis ſuis ornatum, & ut ſponſam ornatu ſuo decoram*; perinde ac ſi legerat וכהן *& ſacerdotem*, non יכהן *ſacerdotali ornavit decore.* Verſio penes me Arabica MS. habet ibi مثل الختن الماجد *ſicut ſponſum glorioſum.* Et Judaei Hiſpanienſes; *Como novio engrandeſciera fermoſura*; adeoque coronam ſponſo non expreſſim ibi tribuunt. Sed Salomon Jarchius, כחתן, inquit, אשר ילבש לבושי פאר הכהן גדול, *Sicut ſponſum qui veſtitus eſt veſtibus pontificis maximi glorioſis* [f]. Utcunque vero locus fuerit vertendus, id interea eſt manifeſtum, veteres illos interpretes Graecos, quos & ſecutus eſt Vulgatus, non dubitaſſe quin in ſponſi apud Ebraeos ornamentis corona locum haberet proprium. Aliter enim nec res ipſa, quicquid de verbis ſit ſtatuendum, verſiones illorum ſatis tulerit. Atque ita interpretantur ſcriptores ad eum locum praeclari [g]. Sed & alibi occurrit quod doctis habetur de corona apud Ebraeos nuptiali teſtimonium perquam manifeſtum. Salomon in Canticis [h], *Egredimini & videte filiae Sion regem Salomonem*, בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתנתו, *In corona qua coronavit illum mater ſua in die deſponſationis illius & in die laetitiae cordis illius.* Complures Scriptores [i] hic coronam nuptialem intelligunt. Alia etiam in eandem rem loca [k] e prophetis trahunt nonnulli. Atque hinc in Tertullianum diſputat Paulus Sherlogus, quaſi memoria lapſus temere affirmaſſet is [l] coronatum Ebraeis uſum fuiſſe nullum. Quod ad frumenti uſum in ritibus eorum attinet nuptialibus; hodiernus, qui in eorum occurrit ritualibus, mos eſt, ut, ubi ſponſus ſponſae manum, ante nuptiarum benedictionem prehendit [m], זורקין כל העם על גבי ראשן חטין ואומרים פרו ורבו שלשה פעמים, *Spargant omnes qui circumſtant triticum ſuper eorum capita ter, dicentes, Creſcite & multiplicamini.* At in libris Talmudicis aliuſmodi frumenti uſus habetur. Nam ibi non ſemel mentio a Rab Papi fit temporis quo רמו שערי באמבטי, *projiciunt* [n] *hordeum in vas ſaligneum*, qua ſcilicet nuptias ſpectat. Atqui interpretes hic diſſentiunt. Alii tantum de apparatu ad potum in convivium nuptiale verba illa intelligunt. Alii vero ad hunc modum [o] explicant

[a] Gem. Hieroſolymit. ad tit. Sota cap. 9. fol. 24. col. 3. Babylon. fol. 49. b. Gloſſ. ad tit. Gittin cap. 1. fol. 7. a. Bartenorius, ad tit. Sota cap. 9. §. 14.
[b] Tit. Sota cap. 9. adde Gemar. Bab. tit. Gittin cap. 1. fol. 7. a. & de coronis vide tit. Semicoth cap. 11.
[c] Sepher Juchaſin fol. 102. a.
[d] Cap. lxj. 10.
[e] Exod. xxxix. 17. Ezech. xliv. 18.
[f] Videſis ibi David Kimchi.
[g] Vide Paul. Sherlogum in Cantic. Veſtigat. 27. §. 16.
[h] Cap. iij. 11.
[i] Pineda de Reb. Salomonis lib. 5. cap. 3. §. 5. Paul. Sherlogus in Cantic. Veſtigatione 27. §. 16. alii ibi citati praeter Pintum Ramirez lib. 1. in Cantica. & vide Aloyſ. Novarin. lib. 6. Elect. Sacrorum. cap. 44.
[k] Thren. 5. 15. Ezechiel. xvj. 12. Cant. iv. 4. Zach. iij. 5. Et Chaldaeum ibi vide.
[l] De Corona Militis cap. 9.
[m] Maharil. fol. 82. b. Machzor. Germ. part. 1. fol. 336. col. 1.
[n] Gemara Babylon. ad tit. Cethuboth cap. 1. fol. 8. a. & ad tit. Aboda zara cap. 1. fol. 8. b.
[o] Gloſſ. ad tit. Aboda zara ibid. & ibid. Thoſeptha, & vide J. Druſium Obſervat. lib. 13. cap. 23. & Gloſſ. ad tit. Cethuboth cap. 1. fol. 8. a. & Baal Aruch in אמבטי.

נותנין

נותנין עפר בערבות חורעין שם שעורין קודם ימי החופה ומביאין לפני החתן והכלה כשהן צמוחין ואומרין להם פרו ורבו כשעורין הללו שממהרין צאת מכל התבואה, *Ponebant terram in vaſis ſaligneis, ibique ſerebant hordeum ante dies deductionis in thalamum ; afferebant autem, cum germinabat, coram ſponſo & ſponſa, dicentes illis, Creſcite & multiplicamini quemadmodum hordeum hoc, quod citius quam ullae aliae fruges provenit.* Velaminis autem duplex occurrit genus in nuptiis adhibitum. Alterum quo ſponſorum capita ut flameo obtecta, alterum quod in ipſa benedictione nuptiali eos velut tentoriolum portatile obumbrabat. Genus prius memoratur etiam in Miſna. Paulo poſt verba illa ſuperius de coronis interdictis allata, ſequitur [a] בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא הכלה באפריון בתוך העיר ורבותינו התירו שתצא הכלה באפירין בתוך העיר, *Temporibus bellicis quae ſunt inſecuta decretum eſt, ne prodiret* (in deductionem) *ſponſa velamine obvoluta intra urbem. Sed Rabbini noſtri poſtmodum permiſere, ut etiam intra urbem velamine obvoluta prodiret.* Vocabulum quod hic uſurpatur pro velamine hoc, ſeu אפירין, ſumitur etiam pro ipſo thalamo conjugali alibi [b]. Atque ita etiam ה״ו חופה *Chuppa* quod primario in rebus nuptialibus eſt *thalamus*, in quem deductio facienda (ut ſupra eſt oſtenſum) uſurpatur pariter pro velamine hujuſmodi [c], uti etiam pro tentoriolo illo quo obumbrari ſoliti in ipſa benedictione ſponſi ; quod genus velaminis hic eſt ſecundum, & in atrio ſynagogae [d] praeparari nunc ſolitum, ſed an veteribus Ebraeis in uſu, nondum eſt mihi ſatis compertum. Et ſic Elias Levita [e]. Sed inquit ille, ואנחנו קוראים הבגד שפורשין על ראש החתן והכלה בארבע בדים בשעת הקדושין חופה, *Nos etiam vocamus veſtem illam ſeu pannum, qui ſolet expandi ſuper caput ſponſi & ſponſae, ac tenetur quatuor vectibus tempore nuptiali* (nam ita ה״ו קידושין ibi intelligendum) *Chuppam.* Thalamum vero ſponſalitium גנון & בית גנון etiam dixere Chaldaei. Velamina autem ſponſos ita משום צניעותא *verecundiae cauſa* [f] obtegere ſolita, ex ſindone aliave ejuſmodi materie confecta [g] ſunt, non ſine monilibus, lemniſcis, aliiſve id genus pro utentium libitu, hinc inde pendulis. Ipſum autem אפירין quod in loco e Miſna citato ſponſae prodeunti tantum attribuitur, velamen hujuſmodi utriſque commune denotare manifeſto liquet ex utraque Gemara. Hieroſolymitana ibi, אילו הן חופות חתנים סדינים מצויירין ושהרוני זהב תלויין בהם, *Velamina ſponſorum ſindones ſunt acupictae, quibus appenduntur monilia aurea.* Et Babylonia, על חופת חתנים גזרו, *Decretum illud erat de ſponſorum velamine.* Et tam haec quam illa Gemara, pro utentium libitu, ait fieri ſolita hujuſmodi velamina. Sed plerumque volunt faſtigiata ſeu in conum [h] ſurſum deſinentia, quae etiam figura tentoriolo tribuitur. Atque eorum [i] uſus ſolennis in ritualibus hodiernis pro vario locorum more memoratur.

CAP. XVI.

De paranymphis Ebraeorum ſponſi amicis, in utroque Foedere dictis, & in Novo, filiis thalami nuptialis.

RESTAT, ut de paranymphis videamus. Ii bini minimum fuere, שושבנים, id eſt, *ſocii, comites, amici* ſponſorum dicti. Sed vero pro morum diverſitate ſive adhibiti ſive praetermiſſi. Gemara Hieroſolymitana [k], אמר ר׳ יודה ביהודה בראשונה היו מעמידין אותן שני שושבנין אחד משל כלה ואחד משל חתן אף על פי כן לא היו מעמידין אותן אלא בשעת נישואין ובגליל לא היו עושין כן ביהודה בראשונה היו השושבנים כפשפשין במקום החתן והכלה ובגליל לא היו עושין כן ביהודה בראשונה היו השושבנין ישנין במקום החתן ובמקום כלה ובגליל לא היו עושין כן, *Obſervavit Rabbi Joda morem antiquitus in Judaea obtinuiſſe, ut conſtituerentur bini paranymphi, ſocii, ſeu amici ; alter ſponſae, ſponſo alter. Quos tamen non conſtituebant niſi tempore nuptiarum,* ſeu *deductionis. Neque in Galilaea mos ille obtinuit. Antiquitus etiam in Judaea paranymphi locum ſponſi & ſponſae perſcrutabantur* (decubitus locum) *quod in Galilaea non ſolebat fieri. Quin in Judaea paranymphi pernoctabant in loco ſponſi & loco ſponſae* (juxta eos in thalamo) *quod nec in Galilaea fieri ſolebat.* Certe & horum mentio alibi in libris Talmudicis, etiam & ritualibus [l] quibus etiamnum utuntur. Quin & pro eis, qui officio ſingulari nuptiis adſunt, occurrit in paraphraſi [m] Uzielidi tributa ; ſed apertius Gemara Babylonia [n] ex jam dicti Rabbi obſervatione, qui, pro more, hic Jehuda, ut ibi Joda, nominatur, ביהודה בראשונה היו מעמידין להם שני שושבנין אחד לו ואחד לה כדי לשמש את החתן ואת הכלה בשעת כניסתן לחופה ובגליל לא היו עושין כן ביהודה בראשונה היו שושבינין ישנין בבית שחתן וכלה ישנין בה ובגליל לא היו עושין כן, *In Judaea mos obtinuit antiquitus ; ut bini ſponſis attribuerentur ſeu conſtituerentur paranymphi, ſocii ſeu amici, ſponſo alter, alter ſponſae, qui nimirum tempore deductionis in thalamum eis officia praeſtarent ; quod tamen in Galilaea non obſervari ſolitum. Quin in Judaea mos antiquitus obtinuit, ut paranymphi eadem in domo* (id eſt, conclavi) *pernoctarent, qua ſponſus & ſponſa, quod nec in Galilaea obſervatum.* Id vero quod dicitur hic לשמש, quod *ad officia ſponſis praeſtanda* vertimus, explicatur in Gloſſa per לפשפש ולמשמש במעשיהן באותו הלילה שלא יקלקלו זה את זה במעשיהם בתרמית שלא יראה דם בתולים ואבד וזו לא תביא מפה שיש עליה טיפי דמים, *Ad ſcrutandum & officioſe obſervandum ea quae ſponſi illa nocte* (ſcilicet nocte deductionis) *fecerint.*

[a] Miſna tit. Sota, cap. 9. Talm. Bab. fol. 49. a.
[b] Gemar. Bab. tit. Sota, cap. 1. fol. 12. a. videſis lib. noſt. 5. de Jure Nat. & Gent. cap. 5. Machzor Germ. part. 1. fol. 310. a.
[c] Vide D. Kimchi ad Joel. 2. 16. Machzor Germ. part. 1. fol. 336. col. 4.
[d] Videſis R. Nephthali Aſchenazi in Sepher אמרי שפר fol. 203. b.
[e] In Thiſb. verb. חפה & vide J. Buxtorf. in Synagog. Judaic. cap. 28.
[f] Gemar. Bab. ad tit. Sota, cap. 9. fol. 49. b. & Bartenor. ad dict. cap. 5. 14.
[g] Gemar. Hieroſolymit. ad tit. Sota, fol. 24. col. 3. Babylon. ibid. fol. 49. b.
[h] Bartenor. ad tit. Sota, cap. 9. 5. 14. alii.
[i] Maharil, fol. 82. b. & Machzor Germ. part. 1. fol. 336. col. 4. & 337. col. 1.
[k] Ad tit. Cethuboth, cap. 1. fol. 25. col. 1.
[l] Machzor Germ. part. 1. fol. 3. 7. b. & fol. 337. col. 1.
[m] Deuteron. xxxii. 50.
[n] Ad tit. Cethuboth, cap. 1. fol. 12. a.

†

Ne

Ne ſcilicet alter alteri dolo inferat damnum. Ne ſponſus, etiamſi agnoſcat ſanguinem virginitatis, illum celet aut tollet. Et ne ſponſa inferat ſecum pannum ſeu *ſindonem ſanguine inunctam.* Scilicet in Gemara verba fiunt de ſponſae virginitate, adeoque officium paranymphorum ibi ad eam rem primario ſpectat. In Judaea igitur paranymphorum uſus erat tum in ipſa deductione, tum in cubili ſeu thalamo, idque tota deductionis nocte. Et tametſi paſſim ferme, pudoris cauſa, in more ſit poſitum, ut concubitus etiam conjugalis (quod ait D. Auguſtinus [a]) *remotum ab arbitris cubile conquirat, omneſque famulos atque ipſos etiam paranymphos & quoſcunque ingredi quaelibet neceſſitudo permiſerat, ante mittat foras, quam vel blandiri conjux conjugi incipiat*, in Judaea nihilominus, ſed non in Galilaea, paranymphos vides non ſolum nuptiis, verum etiam ipſi thoro conjugali nocte prima officioſe adfuiſſe, ne fraus alterutrinque de virginitate ſeu floris virginei teſtimonio (qua de re libro proximo plura) committeretur. De aliis etiam quae ad apparatum laetitiamque ſponſorum attinebant, eos proſpexiſſe ambigendum non eſt. Jam vero, nonne e τοῖς שושבנין hiſce ſeu *paranymphis, amiciſve* alter qui ſponſo, ut amicus fideliſſimus, ita tempore nuptiarum officium praeſtaret, innuitur in ſimilitudine illa ſacra S. Joannis: *Ipſi*, inquit [b], *teſtimonium mihi perhibetis, quod dixerim, Non ſum ego Chriſtus, ſed quod miſſus ſum ante illum.* Et dein; ὁ ἔχων τὴν νύμφην, νυμφίος ἐστίν· ὁ δὲ φίλος τοῦ νυμφίου ὁ ἑστηκὼς καὶ ἀκούων αὐτοῦ χαρᾷ χαίρει διὰ τὴν φωνὴν τοῦ νυμφίου· αὕτη οὖν ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ πεπλήρωται, *Qui habet ſponſam, ſponſus eſt. Amicus autem ſponſi qui ſtat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem ſponſi. Hoc ergo gaudium meum impletum eſt.* Vocis ſponſi ſponſaeque mentio tum in Sacris Literis [c] ſolennis, tum in ipſa quae deductioni erat praevia [d] benedictione. Vocem mutuos conjugum ſeu ſponſorum affectus atque exhilarati animi invicem effata indicantem denotari dubium non videtur. Eamque audire atque obſervare, etiam inter primaria paranymphorum ſeu amicorum ſponſi ſponſaeque officia fuiſſe, indeque more nuptiali laetari. Nonne igitur hic ex more jam memorato, ſe dixit, ut paranymphum ſeu amicum ſponſi, vocem ſponſi inſignemque ejus erga ſponſam, quae eccleſia eſt, affectum obſervaſſe atque inde ſumma perfuſum eſſe laetitia? Certe omnia ita quadrant moribus [e] Judaeae nuptialibus. Et ſcimus etiam τοῦ φίλου ſeu *amici* nomen, quemadmodum & comitis, a diffuſiori vulgatique ſignificatione delapſum, peculiarem non raro apud veteres dignitatem aut officium denotaſſe, quemadmodum in illo de Zabudo Ben Nathan [f]; רעה המלך *amicus erat regis* in Vulgata. Verba planiſſime fiunt de dignitate. Helleniſtae habent ibi ἑταῖρος τοῦ βασιλέως *ſocius regis*, quod idem innuit. Et paraphraſis Chaldaea, שושבינא דמלכא *amicus* ſeu *ſocius regis*, ubi eodem pro amico utitur vocabulo, quod paranymphum etiam, ubi de re nuptiali verba fiunt, ſignificat. Et appoſite ibi eodem ſimiliter eſt uſus vocabulo David Kimchius שושבינא דמלכא שהיה עמו תמיד *amicus regis, qui ei perpetuo erat comes*, uti etiam erat ſponſo amicus quem diximus ſeu paranymphus, unde & Judaei Hiſpanienſes habent ibi *companero del rey*. Quin & in Veteri Foedere pro eo quod eſt למרעהו Samſonis ſeu *ſocio ejus*, ſubſtituunt LXX. τῷ νυμφαγωγῷ αὐτοῦ cui ſcilicet data eſt uxor ejus. Et Chaldaeus ibi [g] habet דהוה שושביניה, *Qui erat ſocius ejus* ſeu *amicus nuptialis*, ſeu paranymphus. Eodem nomine apud veteres Ebraeos [h] dicuntur Michael & Gabriel paranymphi Adae. Et ubi ſponſalia inter Deum & eccleſiam Iſraeliticam memorant (juxta illa quae & in Foedere Veteri ea de re ſaepius occurrunt) Moſem fuiſſe aiunt [i] השושבין *paranymphum* Deo & eccleſiae illius. Paranymphi ejuſmodi ſeu *ſponſi amici* appellantur etiam υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος [k] *filii thalami nuptialis*; qua de re optime vir praeſtantiſſimus Hugo Grotius [l]. Singulare habetur & apud nos nomen ejuſmodi eorum quos **Bride knights**, id eſt, *miniſtros ſponſalitios* qui ſponſam deducere ſolent, appellitamus. Etiam apud Graecos veteres ſponſi amicorum nomen & uſus. Julius Pollux [m]; καλεῖται δέ τις τῶν τοῦ νυμφίου φίλων καὶ θυρωρός, ὁ τὰς θύρας ἐφεστηκὼς καὶ εἴργων τὰς γυναῖκας βοηθεῖν τῇ νύμφῃ βοώσῃ. *Quidam etiam ex ſponſi amicis janitor dicitur, qui januae adſtans mulieres ſponſam clamantem juvare prohibet.* Alibi [n] etiam *amici* uſus ſingularis in Sacris Literis; ut quae de ejuſdem notione, qua dignitatem ſeu officium ſingulare denotabat olim in Auguſtali comitatu, occurrunt praetereamus. Quae ſunt alii uſus hodierni ritus, pro locorum diſcrimine invicem ſatis diverſi, e ritualibus eorum qui proſtant libris, Joannis Buxtorfii Synagoga [o], Leone Mutinenſi, Aolyſio Novarino [p] petendi ſunt.

[a] De Civitate Dei lib. 14. cap. 18. [b] Cap. 3. 28. [c] Jerem. vij. 34. xvj. 9. xxv. 10. xxxiij. 11. Apocalypſ. 18. 23. Baruch 2. 23. [d] Vide ſupra cap. 12. [e] Videſis Daniel. Heinſium in Ariſtarch. Sacro, pag. 879. [f] 1 Reg. iv. 5. & vide Pinedam de Reb. Solomon. lib. 5. cap. 13. §. 18. [g] Judic. xiv. 20. ubi vide R. Salomon. [h] Bereſchith Rabba paraſh. 8. [i] R. Salomon in Exod. xxxiv. [k] Matth. ix. 15. [l] In Notis Evangelicis, pag. 185. & vide Jo. Buxtorf. in Lexic. Chald. Talm. pag. 2535. [m] Onomaſtic. lib. 3. cap. 3. [n] 1 Paralip. xxvij. 33. &c. [o] Cap. 28. [p] Flect. Sacror. lib. 6. cap. 46.

CAP. XVII.

Sponſus virginis a deductione uſque ad concubitum a praeceptorum aliorum affirmativorum obſervatione immunis.

PRaetermittere autem hic viſum non eſt, quemadmodum annalis erat novo marito, ſecundum ea quae proximo libro [a] dicentur, a muneribus militaribus civilibuſque immunitas, ita etiam ſponſo virginis fuiſſe, ex eorum placitis, immunitatem ſingularem toto tempore quod deductionem & concubitum interveniret, niſi intra illud incideret exitus ſabbati; idque, ni fallor, ab omnibus praeceptis affirmativis alias diligenter obſervandis. Solennem habent lectionem ſacram bis quotidie, ſeu mane ac veſperi, a viris univerſis, qui conditione liberali, regulariter peragendum [b]; qui fuerint nempe officio hujuſmodi non impares. Eam ab origine ſeu majorum inſtituto deducunt vetuſtiſſimo קריאת שמע *Keriath Shemai* dictam, id eſt, *lectionem Audi*, deſumptam ex Deuteronomio [c] & Numeris [d] atque ita nuncupatam quia incipit a vocabulo *Audi*. *Audi Iſrael, Dominus Deus noſter Dominus unus eſt*, &c. Et maximi faciunt officium hoc ſacrum, quia in eo ſingularis eſt Numinis unitatis & omnium ſimul praeceptorum ejus memoria. In ritualibus aliquoties integra occurrit. Jam vero de hac re ita ad veterum mentem Maimonides [e]; נשים ועבדים וקטנים פטורים מקרית שמע ומלמדין את הקטנים לקרות בעונתה ומברכין לפניה ולאחריה כדי לחנכן במצות מי שהיה לבו טרוד ונחפז לדבר מצוה פטור מכל המצות ומקרית שמע לפיכך חתן שנשא בתולה פטור מקרית שמע עד שיבא עליה לפי שאין דעתו פנויה שמא לא ימצא לה בתולים ואם שהא עד מוצאי שבת ולא בעל חייב לקרות ממוצאי שבת ואילך שהרי נתקררה דעתו ולבו גס בה אף על פי שלא בעל אבל הנושא את הבועלה אף על פי שעוסק במצות חייב לקרות הואיל ואין לו דבר שמשבש דעתו וכן כל כיוצא בזה, *Foeminae, ſervi, atque minores aetate immunes ſunt a ſolenni illa lectione. Minores autem docere ſolent ſimulac auditores fuerint idonei, & lectionem & benedictiones tum ante tum poſt commata lectionis interponendas, ut ſcilicet praeceptorum obſervationi ita inſtituantur. Cujus autem animus continenter occupatur & ſollicitus eſt de re aliqua praecepto ſubnixa, is ut ab aliis praeceptis ita etiam ab hac lectione immunis eſt; unde fit ut etiam ſponſus, qui virginem deduxerat, lectione hac non teneretur ante concubitum conjugalem; quoniam toto eo tempore praeſumebatur ipſum ſollicitum ſe habuiſſe de futuris ſponſae virginitatis ſignis. At vero ſi nec ante exitum ſabbati proxime inſequentem concubuiſſet, lectio ei erat deinceps adhibenda. Quoniam ſcilicet tametſi non interea concubuiſſet cum ea, dubitandum tamen non fuiſſet, quin ſollicitudine ejuſmodi jam vacans amore eam ſummo amplecteretur. Caeterum qui vitiatam ſeu devirginatam deduxerat, tametſi etiam praecepto legis occuparetur* (ſcilicet ſive propagandi generis humani ſive fratriae ducendae aliterve) *is lectione hac uti debuit. Quoniam nempe non habebat ejuſmodi quid, quod animum ejus conturbaret. Quod itidem de ſimilibus dicendum.* Tam ad alia, veluti praeceptum de phylacteriis, quam ad lectionem hanc immunitatem ſponſi intra tempus jam dictum, attinuiſſe ex verbis hiſce eſt eliciendum.

CAP. XVIII.

De contractu ſponſalitio ſeu nuptiali Gentilium (ſecundum mores juraque ſua) qui poſtea proſelyti fierent ſeu in Judaicam eccleſiam ſeu rempublicam tranſirent. Omnino legitimum firmumque hunc, nec iterandum, voluere Ebraei, quorum mores ſponſalitii ac nuptiales tum Paganorum tum Chriſtianorum moribus ejuſmodi perquam congeneres.

EX eis quae hactenus oſtenſa ſunt, ſatis liquet qualiſnam viri & foeminae conjunctio, ſecundum jura Ebraeorum ipſis ſimpliciter civilia, legitimum eſſet ratumque matrimonium; idque ſive ſubſtantiam contractus ſeu quod vinculum appellitamus, ejuſque neceſſarias juxta eos appendices ſpectes, ſive ritus ac circumſtantias ſolennes. Subſtantia illa ſeu etiam formalis cauſa, habetur in mutuo aut ſponſorum ipſorum, aut, pro caſus diſcrimine, eorum qui ut parentes aut tutores aut proxenetae perſonas illorum hac in re ſuſtinuere, conſenſu ſponſuque ut ſuperius oſtenditur facto; unde ſponſalia; & in dote atque deductione; unde nuptiae. Neque vero, quantum ad ſubſtantiam, a ſponſalibus nuptiae diſcrepabant aliter ferme atque contractus ſeu pactum aliquod inſtrumento, ſeu ſyngrapha ſolennius ſignatum ſeu rite inſinuatum, ab eodem contractu ante ſimplicius ac nudis contrahentium verbis inito. Ritus autem atque circumſtantias quae fuere, ſatis aperuimus. Atque ex foedere conjugali ſic legitime icto, ortam voluit Karaeorum ſecta unionem adeo plane perſonalem & veluti naturalem, ut quiſquis conjugum alteri, pariter & alteri etiam ſanguine conjunctus haberetur, juxta quae ſuperius [f] tradidimus. Aliud autem erat jus matrimoniale ad proſelytos juſtitiae ac libertinos, id eſt, eos qui ex Gentiliſmo in Judaiſmum rite tranſierant, attinens, quod quatenus Ebraeis ſimul & proſelytis ac libertinis hiſce ſive imperativum erat ſive interveniens, luculenter ſane oſtendimus in libris de Jure Naturali & Gentium [g]. Sed vero inde hic non abs re puto fuerit nonnulla breviter recolere unde Ebraeo-

[a] Cap. 3. [b] Miſna & Gemarae, tit. Beracoth cap. 1. [c] Cap. vj. 4. & xi, 13. [d] Cap. xv. 37. [e] Hilch. Keriath Shemai cap. 4. §. 1. & vide comment. ibi & Gemar. Babylon. ad cap. 2. tit. Succa fol. 25. a. [f] Lib. 1. cap. 3. [g] Lib. 5. cap. 18.

rum

rum ſeu eccleſiae illius reipublicaeve divinitus inſtitutae ſententiae receptae de ipſa matrimonii qualiscunque a Paganis ſeu non Judaeis initi vi natura ac eſſentia facilius innoteſcant. Quatenus nempe vinculum ſeu obligationem connubialem inde natam tantum voluerint. Nam officia conjugum mutua atque alia quae contractum nuptialem variatim conſequuntur, libet tertius hic exhibebit. Ex jure Noachidarum ſeu naturali, id eſt, Ebraeis ante legem Moſaicam aliiſque pariter gentibus ſeu humano generi imperativo, quo fides ſervari jubetur (id quod aperte ſatis continetur in eo, quod eſt non furari aut alienum non invadere) matrimonium ex mutuo viri ac foeminae in vitae communionem conſenſu ac concubitu, velut traditione ſequenti, legitimum fieri ſtatuunt, ut alibi [a] oſtendimus. Interdictas autem volunt matrem, novercam, ſororem uterinam, uxorem alienam; neque a rerum origine alias. Sic de Gentilibus. Jam vero proſelytum juſtitiae ac liberrimum ſimulac e Gentiliſmo in Judaiſmum tranſierat, baptiſmo ſcilicet ſolenni, circumciſione ac oblatione, plane aiunt fuiſſe regeneratum & כקטן שנולד דמי, *velut* [b] *infantem recens natum*, Judaeum factum, adeoque omnimodam quae priſtina erat conſanguinitatem nedum affinitatem exuiſſe; juxta id quod appoſitiſſime Tacitus [c] de ejuſmodi proſelytis; *Nec quidquam prius imbuuntur, quam contemnere Deos, exuere patriam, parentes, liberos, fratres vilia habere.* Qua etiam de re nos alibi [d] fuſius. Secundum haec, proſelyto nec mater jam erat, nec noverca ſororve. Adeo ut nec foemina quaepiam hiſce nominibus ei vetita. Quod ſane nec Legi ipſi Sacrae, propter regenerationis vim (id quod meritiſſimo fateor, mireris) adverſari omnino voluere. At vero ſi Gentilis matrem, novercam, ſororemve uterinam connubio ſibi ſociaſſet & poſtmodum in Judaiſmum cum ea tranſiſſet ſeu proſelyti fuiſſent utrique facti, ex jure a majoribus, eis, ſcilicet qui in republica illa rebus praeerant Legi Sacrae ſuperinducto obtinuit, ut, niſi faceret ipſe proſelytus, uxorem ejuſmodi contra jus ipſis naturale ſumptam ſemoveret conſeſſus aliquis, cui rebus in hujuſmodi competiit juriſdictio forenſis, veluti triumvirale ſeu vigintitriumvirale presbyterorum aliquod collegium, ne quid de ſynedrio magno hic dicam, cui poteſtas ferme omnimoda. Caeterum אם היה נשוי לשאר עריות ונתגייר הוא ואשתו אין מפרישין אותן, quae verba ſunt, ad veterum mentem, Moſis Maimonidis [e], *Si quampiam aliam duxerat Gentilis ex foeminis illis quae inceſtus nomine in Levitico interdicuntur, & poſtmodum uterque facti fuerant proſelyti, non ſeparabant eos.* Scilicet matrimonium ejuſmodi ex ſententia aliqua forenſi non dirimebatur, quoniam pro vetita ex jure naturali, quo ſolo in Gentiliſmo ſeu ante teneri volebant hic maritum, foeminam ejuſmodi non habebant. Alibi item dum de vario dotis diſcrimine verba fiunt [f], גר שנתגיירה אשתו עמו כתובתה קיימת, *Quando cum proſelyto facto, proſelyta etiam fit uxor ejus, remanet* ſeu *valet ei dos*, quod in Gloſſa explicatur per שכתב לה בגיותו, *Quae ſcilicet praeſtituta ei eſt* (donatione aliqua doti Ebraeorum reſpondente) *a viro dum Gentilis erat* in ipſis ſponſalibus ſeu nuptiis. Et ut dos hujuſmodi jam fieret mina ſeu centum minimum zuzi, horumve valoris, juxta ea quae ſuperius [g] de jure dotali oſtenduntur, volunt juriſconſulti eorum celeberrimi [h]. Conſequens igitur eſt matrimonia apud Gentiles inita, id eſt, Gentilium more contracta celebrataque, pro legitimis, etiam poſtquam conjuges in Judaiſmum tranſierant, ab Ebraeis habita. Et tametſi regeneratio proſelyti ſeu novi ejus ex proſelytiſmo natales ejuſmodi cenſebantur, ut velut denuo ac recens natus, quantum ad conſanguineos ac affines ſpectat, exiſtimaretur; nihilominus quantum ad fidem connubialem ante datam atque obligationem inde qualemcunque ortam, regeneratio ejuſmodi ſeu novi natales non omnino obſtitere, quo minus priſtinum maneret conjugium; quod etiam deinceps juri Ebraico ſeu Judaiſmi moribus, plane ex ipſa utriuſque conjugum in Judaiſmum tranſitione, ſuberat. Adeo ut contractus nuptialis, qui, ut volunt illi, ante ſcilicet in Gentiliſmo, pro conjugum alterutrius libitu (id eſt, ut dicunt Graeci, ſive ἀπόπεμψις qua *vir uxorem dimiſit*, ſive ἀπόλειψις qua *virum reliquit uxor*, qua de re plura libro proximo) ſolvi potuiſſet idque ſine ſcriptis, jam ſolum libello divortii a viro dato nec aliter ante mortem quiret dirimi. Id eſt, non aliter atque ſinerent leges Ebraicae in quarum poteſtatem ut ſe ipſos ita & contractum ipſum nuptialem tranſtulerat conjux uterque. Atque inde alia quae fuere jura prius conjugalia, in ea quae Ebraica fuere, ex ipſo conjugum proſelytiſmo, mutabantur. Et revera quidem gentium ſaltem illuſtriorum, veluti Graecorum & Romanorum veterum, contractus ſponſalitii nuptialeſque adeo fuere Ebraeorum hac in re juri moribuſque conſoni, ut merito ſatis pro legitimis ratiſque juxta ante dicta in ipſa eccleſia ſeu republica Judaica, ſine iterato aliquo proſelytorum conjugio, contractuve novo, haberentur. Quin ſive id ex imitatione, ſive ex caſu, ſive ex parili rationis uſu aliterve evenit, obſervatu haud indignum eſt nec intempeſtivum nedum injucundum, tum apud Gentiles tum apud Chriſtianos ſponſalia nuptiaſque contrahendi, ſeu ut foeminae in poteſtatem uſumve viri, ſic viri in amplexum foeminae conjugalem recipiendi jura ac mores fuiſſe atque etiamnum eſſe veteri Ebraeorum uſui plerumque perquam congeneres. Atque hoc ſane penitius ſimul cum diſcrimine, quod, ut fieri amat, variatim ſatis ex gentium ac ſeculorum diverſitate interveniſſe manifeſtum eſt, riteque ejuſdem cauſam ſenſumque compendio intueri, haud exiguum operae pretium opinor erit. Sic enim poterimus tum facilius inde dignoſcere qualeſnam in univerſum de ipſo contractu matrimoniali qualicunque ineundo ſententiae eſſent apud veterum Ebraeorum theologos juriſconſultoſque receptae, tum clarius ediſcere, quid etiam nunc a ſubinde de re, ſive verba ſponſalitia ſeu nuptialia ſive ritus actuſve

[a] Lib. jam dicto cap. 4. [b] Gemar. Babylon. ad tit. Jabimoth cap. 11. fol. 11. 97. b. [c] Hiſt. 5. [d] De Jure Nat. & Gent. lib. 2. cap. 4. [e] Halach. Iſuri Bia cap. 14. Gemar. Babylon. ad tit. Jabimoth cap. 11. fol. 98. a. Arba Turim lib. Jore Dea cap. 269. Moſem Mikotzi Praecept. Affirm. 22. [f] Maſna. tit. Cethuboth cap. 9. fol. 90. a. in Talm. Babylon. [g] Cap. 9. [h] Maimonides halach. Iſhoth cap. 11. & Magid Miſna ibid.

alios

alios intervenientes ſpectaveris, fuerit aut ſtatuendum aut admittendum. Ubi ſcilicet non eo fuerit deventum vecordiae, ut nec Paganorum nec Ebraeorum nec Chriſtianorum veterum aliarumve gentium aut ſeculorum omnino, ſed novitatis tantum ejuſque ſatis febriculoſae etiam & ſubinde fanaticae commentorum habeatur ratio. Synopſi igitur hic exhibebimus, quae huc ſic ſpectent tum ex ſeculorum, ante legem Moſaicam, moribus ſeu jure naturali eoque quod Paganis etiam poſtmodum eſt receptum, tum ex Chriſtianorum placitis uſque. Neque enim ſingularium hominum opiniones pro more nimis diſcrepantes, ſed ipſum gentium, rerumpublicarum, civitatum eccleſiarum integrarum conſideramus hic uſum ac placita recepta, quorum ut in aliis ſic & in hiſce prae ſingularium, qualeſcunque fuerint, hominum ſententiis ratio ſemper habenda eſt permagna.

CAP. XIX.

De ſponſaliorum ex jure naturali atque inter Paganos formulis, qua Ebraeorum mori aut conſonae fuere aut non ita diſſonae ac ab eis admiſſae, juxta capite ſuperiori dicta. Et de arris ſponſalitiis & annulo, apud Paganos, pronubo.

EX jure naturali primis parentibus dato ſeu humani generis communi, matrimonium fiebat legitimum ratumque conſenſu in vitae ſocietatem mutuo ſive ſponſorum ſive perſonas eorum, ut capite ſuperiori alibique dictum eſt, ſuſtinentium. Ac tum diſſenſu parili tum alterutrius renuntiatione, juxta ea quae de jure naturali tradunt Ebraei ipſi, diſſolvebatur. Fidei enim ſic ſponſu mutuo datae (quae qua data ex eodem jure erat ſervanda) modus accedebat ſemper aut expreſſius aut tacitus, unde diſſenſui ejuſmodi ſeu futurae pro libito renuntiationi rite factae locus, ubi civile jus aliud non ſuperinduceretur (ſic illi) permittendus. Sed vero conſenſui hujuſmodi ſponſalitio concubitum, etiam ante matrimonium fieret, accedere ex eodem jure debuiſſe, quaſi dicas mutuam corporum traditionem ſeu poſſeſſionem, ut in alienationibus ſolenne eſt, voluere; qua de re ut de reliquis hic breviter monitis nos alibi [a] fuſius. Et concubitus hic aut idem plane eſt quod deductio in thalamum poſtea dictum ſeu ipſae nuptiae, aut harum locum omnino ſupplebat, id eſt, ſponſalia ſeu matrimonium legitime quidem ſatis initum ſolennius firmabat. Sponſaliorum ejuſmodi habemus formulas apud comicum [b] Latinum velut in paganiſmo tam Graecis Poeniſque quam Romanis aliiſque communes. Hanno Poenus filiam ſuam ſic ſpondet Agoraſtocli.

AG. Audin' tu patrue, ne dictum neges;
Tuam mihi majorem filiam deſpondeas.
POE. Pactam rem habeto. AG. Spondeſne igitur? POE. Spondeo.
AG. Mi patrue ſalve. Nam nunc es plane meus.
Nunc demum ego cum illa ſabulabor libere.

Et Charmides ſenex in Trinummo [c] Lyſiteli adoleſcenti.

Filiam meam tibi deſponſatam eſſe audio. LYS. Niſi tu nevis.
CH. Imo haud nolo. LYS. Sponden' ergo tuam gnatam uxorem mihi?
CH. Spondeo & mille auri Philippum dotis. LY. Dotem nihil moror.
CALLICLES, Si illa tibi placet, placenda dos quoque eſt, quam dat tibi.
CH. Poſtremo quod vis non duces, niſi illud quod non vis feres.
CAL. Jus hic orat. LYS. Impetrabit te advocato atque arbitro.
Iſtac lege filiam tuam ſponden' mihi uxorem dari?
CH. Spondeo. CA. Et ego ſpondeo idem hoc. LYS. O ſalvete affines mei.

Sumitur illud Calliclis poſtremo dictum pro ſimili ſponſione filiae ſuae Leſbonico adoleſcentum ibi alteri. Neque enim Lyſitelis eſt, ut citari ſolet. Item in Aulularia [d] Megadorus.

Quid? nunc etiam mihi deſpondes filiam? EUCLIO, Illis legibus,
Cum illa dote quam tibi dixi. MEG. Sponden' ergo? EUC. Spondeo.
Iſtuc dii bene vortant. MEG. Ita di faxint.

Alia ſunt hiſce conſona apud Terentium, Diphilum alioſque comicos Graecos etiam hac in re ſecutum. Et Sulpitius Severus [e], *Qui uxorem*, inquit, *ducturus erat, ab eo unde ducenda erat, ſtipulabatur eam in matrimonium ductum iri. Qui daturus eam itidem ſpondebat. Is contractus ſtipulationum ſponſionumque dicebatur ſponſalia. Tunc quae promiſſa erat ſponſa appellabatur; qui ſpoponderat ducturum ſponſus.* Et datis dextris, ut alia foedera ſolennia, inibantur ſponſalia apud Perſas & Medos quod liquet ex Xenophonte [f]. Qualis autem hujuſmodi ſponſionis ante deductionem ſeu nuptias effectus ac jus apud Romanos veteres, ſtatim oſtendit Sulpitius. *Sed ſi poſt eos ſtipulationes*, inquit, *uxor non dabatur aut non ducebatur, qui ſtipulabatur ex ſponſu agebat; Judices cognoſcebant. Judex quamobrem data acceptave non eſſet uxor, quaerebat. Si nihil juſtae cauſae videbatur, litem pecunia aeſtimabat. Quantique interfuerat eam uxorem accipi aut dari eum qui ſpoponderat aut qui ſtipulatus erat, condemnabat.* Atque hoc jus ſponſaliorum obſervatum dicit ille ad id tempus quo civitas univerſo Latio lege Julia data

[a] De Jure Nat. & Gent. lib. 5. cap. 4. & 7. & lib. 6. cap. 1.
[b] Plautus in Poenulo. act. 5.
[c] Act. 5.
[d] Act. 2.
[e] Libro de Dotibus apud Agellium, lib. 4. cap. 4.
[f] Cyropaed. 8.

eſt.

eſt. Quin & eadem ipſa in libro de nuptiis ſcripſit Neratius, ut teſtatur Agellius. Poſtmodum autem inolevit, ut ex ſponſalibus ante nuptias civilis obligatio nulla alia oriretur, quam quae renuntiatione ſolvi quiret [a]. Summa hic eſt, ubi foeminae in aliorum poteſtate, ſponſalia ex illorum conſenſu facta; ubi in ſua, ex ipſarum ſponſu; ita tamen ut per epiſtolam etiam ſeu internuntium [b] ſponſalia pariter legitime iniri potuiſſent. Atque hiſce de rebus videſis Ulpianos, Pomponios, id genus reliquos, qui Paganiſmi ſponſalia ac rem matrimonialem tractant (neque enim hoc in loco de aliis loquimur) in Digeſtorum titulis de Sponſalibus & de Ritu nuptiarum; de quibus quantum etiam ad caetera quae hic tractamus, fuſe Alexander ab Alexandro [c] & ad eum Andreas Tiraquellus alibique [d] Carolus Sigonius [e], Franciſcus Hotomanus [f], Julius Scaliger [g], Barnabas Briſſonius [h], Antonius Gubertus [i], Theodorus Zwingerus [k], Joannes Roſſinus [l], Thomas Dempſterus, Aloyſius Novarinus [m]. Accedere, ut juſta eſſet ſponſa uxor, dos ſolebat, quae apud Graecos & Romanos e bonis erat aut ſponſae aut eorum, qui inter ſpondendum eam in viri commodum dotabant. Apud alias autem aliquot gentes, ut Germanos [n] veteres & Cantabros [o], quemadmodum & Ebraeos, e bonis viri ſeu qua ipſe eam ditabat; veluti contrados ſeu donatio propter nuptias. Atque ut apud Ebraeos ſic & Graecis & Romanis priſcis indotata, non tam uxor quam concubina, ſed interim legitima, utcunque inopiae cauſa non ita honeſta, habebatur, qua de re etiam nos alibi [p]. Etiam apud Plautum [q] a Lesbonico ſororem petiit etiam indotatam Lyſiteles, ut dotem ſcilicet in egeſtatis ejus ſublevamen ei relinqueret, cui ille:

Nolo ego mihi te tam proſpicere, qui meam egeſtatem leves,
Sed ut inops infamis ne ſim, ne mihi hanc famam differant:
Me germanam meam ſororem in concubinatum tibi
Sic ſine dote dediſſe, magis quam in matrimonium.
Quis me improbior perhibeatur eſſe? Haec famiferatio
Te honeſtet, me autem collutulet. Si ſine dote duxeris,
Tibi ſit emolumentum honoris; mihi, quod objectent, ſiet.

Id genus ſunt alia [r] in eadem comoedia, ubi Megatonides & Callicles ſenes interloquuntur. Ne autem teſtatione luculentiori carerent ſponſalia aut clandeſtina in publicae honeſtatis detrimentum viderentur, praeter teſtes de contractu doteque adhibitos, acceſſere item ſaepius convivium ſolenne, tabellae legitimae, muneta ſponſalitia atque arrhae ſive datae ſive miſſae, in quibus primarium obtinuit locum annulus pronubus. Arrharum mentio expreſſa in Paulo [ſ] habetur, quas tamen a Triboniano ex recentiori Graecorum more (nam in codice Juſtinianeo cum ſponſalibus in titulo [t] junguntur) adjectas autumat Fr. Hotomanus, quaſi apud veteres Romanos ſeu in Paganiſmo earum uſus fuiſſet nullus. Sed & manifeſtus eſt earum uſus in Maximino juniore Julii Capitolini; ubi inter *inſignia ſponſaliorum* memorantur. Unde & *ſubarrare* [v] verbum pro eodem quod eſt arris ſponſalitiis datis deſponſare. Scilicet ut arrae aliae in argumentum emptionis ac venditionis dari atque accipi ſolitae, ſic & ſponſalitiae in manifeſtiorem certioremque ſponſionis mutuae confirmationem. Unde Heſychius, Μνήστωρ ὁ δοὺς τοῦ γάμου ἀῤῥαβῶνα, *Procus qui deſponſare velit, adeoque dat arram nuptialem*; in futuras nempe ex ſponſalibus nuptias. Et quod ſic datur μνῆστρον eidem dicitur. Atque de ipſo annulo pronubo, ut arra perquam ſingulari teſtimonia tum vetuſta ſunt, tum quae ſolennem ejuſdem uſum ipſis multo vetuſtiorem fuiſſe demonſtrant, unde erroris Hotomanum hic merito incuſat Scipio Gentilis [x]. Certe Paulus ipſe alibi annuli ſponſalitii meminit velut rei uſitatiſſimae, ſed a ſponſo quidem miſſi. *Sponſus*, inquit [y], *alienum annulum ſponſae muneri miſit, & poſt nuptias pro eo ſuum dedit. Quidam & Nerva putant fieri eum mulieris, quia tunc factam donationem confirmare videtur, non novam inchoare; quam ſententiam veram eſſe accepi.* Plinius item de annulis, in univerſum verba faciens, *Qui ob legationem*, inquit [z], *acceperant aureos, in publico tantum utebantur, intra domos vero ferreis. Quo argumento etiam ſponſae annulus ferreus mittitur, iſque ſine gemma.* Et huic ſatis coaevus Juvenalis (a):

Conventum tamen, & pactum, & ſponſalia noſtra
Tempeſtate paras, jamque a tonſore magiſtro
Pecteris, & digito pignus fortaſſe dediſti.

Quod plane de annulo pronubo ſeu ſponſalitio intelligendum. Julius Scaliger (b), *Ferreum*, inquit, *annulum ſine gemma ſponſae dabat vir. Gemma aberat, ut rei deſcriberet ſimplicitatem. Materia ad conſtantiam ſpectabat. Forma annuli ad perpetuam vinctionem.* Sane & huc inprimis ſpectat illud apud Achmetem (c) ex Indorum Perſarum, & AEgyptiorum priſcorum ſumptum, annulos in ſomniis non raro uxores adeoque nuptias ſignificare. Arra ſic ſponſae data nummulo, cujus in ſponſalibus Ebraeorum uſus, omnino reſpondet, uti & tabellae legitimae, quas & memorat idem Juvenalis, inſtrumento ſponſalitio quod שטר קידושין nuncupant. Ebraeis autem tandem etiam annuli fuiſſe ſubinde (d) in

[a] C. tit. de Sponſal. lib. 1. & tit. de Repud. lib. 2. Franciſc. Hotoman. Diſp. de Sponſalibus cap 4. [b] Lib. 4. D. tit. de Sponſalibus. [c] Genial. Dier. lib. 2. cap 5. [d] Gloſſ. ad LL. Connubiales. [e] De Antiquo Jure Civ. Rom. lib. 1. cap. 9. [f] Diſp. Juris Civilis de Sponſalibus, & de Ritu Nupt. [g] Poetic. lib. 3. cap. 100. [h] Lib. de Ritu Nupt. [i] Lib de Sponſ & Matrim. [k] Theat. vit. hum. Vol. 20. lib. 2. [l] Antiq. Rom. lib. 5. cap. 37. [m] In Electorum Sacrorum lib. 6 cap. 39. & ſeq. [n] Tacit. de Morib. Germ. [o] Strabo lib. 3. [p] Lib. 5. de Jure Nat. & Gent. cap. 7. [q] In Trinummo. [r] Ex conſulas Demoſthenem Orat. in Naeeram & Iſaeum Orat. 2. [ſ] L. 38. D. de Ritu Nuptiarum. [t] Amicabilium lib. 2. cap. 11. [v] Videſis Claud. Salmaſium in Jul. Capitolinum, pag. 254. [x] De Donat. inter virum & uxorem lib. 4. cap. 12. [y] Lib. 36. D. tit. de Donat. inter virum & uxorem. [z] Hiſt. Nat. lib. 33. cap. 1. (a) Satyr. 6. (b) Poetices lib. 3. cap. 100. (c) Onirocritic. cap. 259. & 260. (d) Vide ſupra cap. 14.

ſponſalibus uſum liquet. Sed ita ſolum, ut nummuli ſeu pecuniae datae qua velut emeretur ſponſa ſeu pretio qualicunque ſponſo acquireretur, locum suppleret. Sic annulum adhibuere Pagani non aliter fere atque arras ſeu pretium in emptionibus aliis. Qui item digito geſtatus tum perpetuum erat ſponſionis teſtimonium tum aſſiduus velut fidei ſervandae monitor. Unde dubitandum non eſt, nummuli ſeu pretii ſeu arrae locum apud Ebraeos etiam illum tandem obtinuiſſe, utpote cujus acceptio geſtatioque contractui ſponſalitio futuraeque fidei ſervandae memoriae accommodiſſima.

CAP. XX.

De nuptiarum apud veteres Romanos genere triplici, coemptione, uſu, confarreatione. Coemptio & uſus mori Ebraico non ita diſſonus. Uxores alibi item emi ſolitae; etiam & mariti.

UT ſponſalia a Paganis inita Ebraeorum moribus, ut oſtenſum eſt, admodum conſona atque ab eis in proſelytis ſuis admiſſa fuere, ita & de nuptiis Paganorum fere omnino dicendum. In eis deductio apud ſcriptores tralatitia eſt, uti & auſpicum & paranymphorum uſus, hymni ſeu epithalamia (qualia & Ebraeis in uſu eſſe aſſeritur [a]) & ſolennitates epulares. Nec de hiſce aliiſve minoris notae hic plura. Quemadmodum autem Ebraei ita & Pagani, in nuptiarum celebritate ſponſalitios qui praeceſſerant actus, ut de eis manifeſtius etiam convivarum coetui conſtaret, aut ſolennius iterabant, aut quod iterationem suppleret ſupponeretve faciebant. Atque ut *benedictionis*, quae ſacrorum quidem ſpecies eſt, tum ſponſalitiae tum nuptialis Ebraeis, ut ante traditum eſt, in uſu; ita & Paganis *ſacra nuptialia* adhiberi ſolita. Quin & *tempora* quibus nuptialis celebritas interdicta ſaltem inauſpicata habita, eis fuere. Item & nuptiales *coronae*, quemadmodum Ebraeis. De Romanorum veterum nuptiis notiſſimum eſt illud; triplici modo eas olim fieri, uſu, confarreatione, coemptione. Servius Honoratus ad illud Virgilii [b]:

Teque ſibi generum Tethys emat omnibus undis,

Quod ait emat, *ad antiquum nuptiarum pertinet ritum, quo ſe maritus & uxor invicem emebant, ſicut habemus in jure. Tribus enim modis apud veteres nuptiae fiebant: uſu; ſi verbi gratia mulier anno uno cum viro licet ſine legibus fuiſſet: farre, cum per pontificem maximum & dialem flaminem per fruges & molam ſalſam conjungebantur, unde confarreatio appellabatur, ex quibus nuptiis patrimi & matrimi naſcebantur: coemptione vero atque in manum conventione, cum illa in filiae locum, maritus in patris veniebat, ut ſi quis prior fuiſſet defunctus locum haereditatis juſtum alteri faceret.* Alii [c] veterum triplices ejuſmodi memorant Romanorum veterum nuptias. Quae hic ex uſu dicuntur, ſunt conſonae ſatis eis quae de Ebraico genere ſponſaliorum ex coitu ſuperius traduntur: ſcilicet ſolo coitu & ſtipulatione ſine tabulis ſponſalitiis, ſecuta deductione, nuptiae etiam illis perficiebantur. Sed annuus hic uſus apud Romanos [d] neceſſarius. Nec ſimplex ſufficiebat in uſum matrimonialem ſeu coitum nubendi animo conſenſus, ut juſtae fierent [e] nuptiae. Sponſalia ac nuptiarum ſolennia, qualia dicta ſunt, adhibenda fuere. Et Ulpianus [f], *Juſtum matrimonium eſt, ſi inter eos qui nuptias contrahunt, connubium eſt*, id eſt, *uxoris jure ducendae facultas*, ut ipſe paulo poſt. At Gajus [g], *Legitimae ſunt nuptiae, ſi Romanus Romanam nuptiis intervenientibus vel conſenſu duxerit uxorem.* Anne igitur ex ſolo conſenſu nuptiae legitimae veteribus Romanis? Certe refragatur triplex illa nuptiarum diſtinctio. Et verba illa *vel conſenſu* dispungenda, uti & quamplurima alia apud Gajum typis editum, ſi fides codici meo MS. qui pulcher & pervetuſtus eſt. De confarreatione dicemus ſtatim, ubi de ſacris nuptialibus. De coemptione autem Boetius in Ciceronis [h] Topica ad verba ejus illa de argumento a forma generis, *Si ita Fabiae pecunia legata eſt a viro, ſi ei viro materfamilias eſſet; ſi ea in manum non convenerat, nihil debetur. Genus enim eſt uxor. Duae formae. Una matrumfamilias; hae ſunt quae in manum convenere. Altera earum quae tantummodo uxores habentur*; ad haec inquam Ciceronis verba, *Quae in manum* (inquit) *per coemptionem convenerant, hae matresfamilias vocabantur. Quae vero uſu vel farreatione, minime. Coemptio vero certis ſolennitatibus peragebatur, & ſeſe in coemendo invicem interrogabant; vir ita, an mulier ſibi materfamilias eſſe vellet; illa reſpondebat, velle. Item mulier interrogabat, an vir ſibi paterfamilias eſſe vellet; ille reſpondebat, velle. Itaque mulier viri conveniebat in manum; & vocabantur hae nuptiae per coemptionem. Et erat mulier materfamilias viro loco filiae; quam ſolennitatem in ſuis Inſtitutis Ulpianus exponit.* Sed hallucinatus Boetius dum uxorem in manum convenire non dici vult, extra coemptionem. Plane tam quae uſu erat uxor quam quae farre, in manum conveniebat. De farre liquet expreſſim apud Ulpianum in Fragmentis [i]. De uſu, apud Ciceronem alibi [k]. Non vero in manum convenit [l], ſed uxor tantum habebatur illa quae velut concubina nullo nuptiarum genere hactenus conjuncta, loco tamen uxoris eſt ecuſita. Sed & ſunt viri perdocti quos hac in re fefellit Boetius. Fabiae igitur hic, ſi tantum uxor ſic haberetur, legatum non debebatur. Aliter ſi in manum convenerat, ſive farre ſive coemptione ſive uſu annuo. Hac enim legitimae in manum conventiones nuptiales. Et de matronis quae in matrimonium

[a] Videſis Pinedam de Rebus Salomonis lib. 5. cap. 4.
[b] Georgic. 1.
[c] Arnobius adverſ. Gentes lib. 4. Boetius in lib. 2. Topicorum Ciceronis.
[d] Vide lib. 24. D. tit. de Ritu Nuptiarum.
[e] Vide Jacob. Raevardum ad leg. 12. tab. cap. 21.
[f] Fragment. tit. De his qui in poteſtate ſunt.
[g] Inſtit. tit. 4.
[h] Lib. 2.
[i] Tit. de his qui in manu [illegible]
[k] In Orat. pro Flacco.
[l] Vide Jacob. Raevardum Variorum 4. cap. 16.

cum

cum viro convenissent, & de matribus familias quae in mariti manu mancipioque, id est, non in matrimonium tantum ſed in familiam quoque mariti & in ſui haeredis locum veniſſent, appoſite hic Agellius [a] ubi in Helium Meliſſum grammaticum inſulſum hiſce de nominibus ſcribit. Coemptioni autem pretium interveniſſe indicat ipſa vox, uti & ſponſalibus apud Ebraeos nummo ejusve valore initis atque, in nuptiis, iteratis. Et apposite hic Briſſonius [b], *Coemptionem imaginariis venditionibus peractam ut & adoptionem credibile eſt, in eaque facienda nummos aliquot dicis cauſa interveniſſe. Id enim in aliis legitimis actibus obſervabatur, in quibus ſpecie tenus mancipationum ſolennia repraeſentanda erant.* Atque emptas pariter uxores in ipſis ſponſalibus nuptiiſque notat ex legibus veteribus Burgundionum & Saxonum; qui mos & in Chriſtianiſmo retentus, ut mox dicetur. Certe & Varro ubi [c] coemptionis ritus diligentiſſime percurrebat, *Nubentes*, ait, *veteri lege Romana aſſes tres ad maritum venientes ferre ſolitas; atque unum quem in manu tenerent, tanquam emendi cauſa marito dare, alium quem in pede haberent in foco Larium familiarium ponere, tertium in ſacciperio cum condidiſſent, compito vicinali ſolere reſonare.* Legunt hic aliqui *rezonare*, alii *reſignare*. Sed male a nonnullis hoc ipſum de Romanis traditum Athenienſibus [d] tribuitur. Emebat igitur, aut quaſi, ſponſa ſponſum; quam ad rem etiam affert, ubi Varronis haec citat, Nonius Marcellus illud Virgilii ante memoratum, quo Tethys, nomine filiae, generum emere ſibi dicitur omnibus undis. Apud Indos item pari boum ſponſas mercabantur [e]. Et de Germanis Tacitus [f], *Dotem non uxor marito, ſed uxori maritus offert. Interſunt parentes & propinqui ac munera probant; munera non ad delicias muliebres quaeſita, nec quibus nova nupta comatur, ſed boves & frenatum equum & ſcutum cum framea gladioque. In haec munera uxor accipitur atque invicem ipſa armorum aliquid viro affert. Hoc maximum vinculum, haec arcana ſacra, hos conjugales Deos arbitrantur.* Hic plane coemptio nuptialis. Et de phiala ſponſo ſponſaeve ex Graecorum aliorumque in Oriente populorum more dari ſolita, videſis quae notavit Iſaacus Caſaubonus [g] ad Athenaeum. Equum item armis inſtructum peractis nuptialibus ſacris dabat ſponſae ſponſus apud Theſſalos, quod tradit AElianus [h]. Summa eſt, dotem aut contradotem ſeu donationem propter nuptias, aut utramque, ut coemptionis [i] pretium, nuptiis apud Paganos, aut intervenire ſolitam aut praeiviſſe. Graecus item mos obvius eſt in Solonis legibus, Demoſthene [k], Euripide [l], aliis ubi de dotibus verba fiunt. Adde quod de uxoribus dote emendis habet Juſtinianus, ubi [m] Armeniorum mores circa foeminas reprehendit, & quae de dotibus a maritis allatis doctiſſime Claudius Salmaſius in libro de Modo Uſurarum.

CAP. XXI.

De confarreatione quae tota in ſacris nuptialibus conſiſtebat. Ac de ſacris nuptiali celebritati aliis tum apud Graecos tum Latinos Paganos alioſque propriis, ut benedictio ſacra erat apud Ebraeos.

UT benedictionum ſacrarum formulae apud Ebraeos, ita etiam non eae ſolum Paganis obiter in uſu (ut in exemplo ſuperius ex Plauti Aulularia allato) verum etiam & ſacra nuptiis propria. Imo & tertium illud genus, confarreatio dicta, ex ipſis ſacris conſtabat. Id quod ſatis liquet ex Servii verbis jam ante citatis. Quibus & conſonus Boetius, *Confarreatio*, inquit, *ſolis pontificibus conveniebat*, id eſt, ut recte interpretatur Jacobus Raevardus [n], *per ſolos pontifices peragebatur*. Et Ulpianus [o], *Farre conveniunt in manum certis verbis & teſtibus decem praeſentibus, & ſolenni ſacrificio facto, in quo panis quoque farreus adhibetur.* Certe de decem teſtibus in matrimonio loquitur, ut de aevo ſuo Ambroſius [p]. Sed confarreationem tunc in deſuetudinem prorſus puto abiiſſe. Acceſſit autem aqua etiam & ignis. Atque ſacrificio huic nuptiali, ſeu ipſis per ſe nuptiis ſacris praeerant pontifex maximus & flamen dialis, cujus & flaminicae nuptiae [q] hoc ritu ut fierent olim neceſſe erat. Nec niſi e parentibus confarreatis nati flamines rite fiebant. Plinius [r], *In ſacris nihil religioſius confarreationis vinculo erat*, cujus & expreſſius meminit Dionyſius Halicarnaſſenſis [f]. Romulone an Numae initia confarreationis tribuenda dubitant viri docti [t], qui interim coemptione vetuſtiorem volunt, & ſacrorum item ſimpliciter nomine a Tullio [u] dictam. In deſuetudinem autem quandam abierat hoc nuptiarum genus Tiberii aevo. Saltem rariſſimum fuerat. Unde ille apud Tacitum [x] de flamine diali in locum Servii Maluginenſis defuncti legendo, ſimul & roganda nova lege, diſſerens, *Patricios*, ait, *confarreatis parentibus genitos tres ſimul nominari, ex quis unus legeretur, vetuſto more; neque adeſſe ut olim eam copiam omiſſa confarreandi adſuetudine aut inter paucos retenta. Pluresque ejus rei cauſas afferebat; potiſſimam penes incuriam virorum foeminarumque. Accedere ipſius caeremoniae difficultates, quae conſulto vitarentur.* Coemptione igitur & uſu annuo tunc temporis & deinde apud Paganos Romani Imperii plerumque acquiſitae uxores.

[a] Lib. 18. cap. 6. [b] Lib. de Ritu Nupt. vide item Jacobum Gutherium de Vet. Jure Pontif. lib. 2. cap. 6. [c] De Vita Populi Romani lib. 2. Apud Nonium lib. de Doctorum indagine. [d] Theod. Zuinger. in Theat. Hum. Vitae vol. 20. lib. 2. [e] Strabo lib. 15. [f] Lib. de Morib. Germanorum. [g] Animadverſ. lib. 13. cap. 5. [h] De Animalibus lib. 14. cap. 34. [i] Vide Artemidor. Oneirocritic. lib. 2. cap. 70. in fine. [k] Orat. 1. in Onetorem. [l] In Aulide Clytemneſtra. [m] Novel. 21. cap. 2. [n] Ad leg. 12. tab. cap. 21. [o] In Fragm. tit. De his qui in manu ſunt. [p] Ad Virgines Lapſas cap. 5. [q] Servius in AEneid. 4. [r] Hiſt. Nat. 18. cap. 3. [f] Lib. 2. [t] Jacobus Raevardus in leg. 12. tab. cap. 21. [u] Orat. pro Muraena. [x] Annal. 4.

Ita

Ita tamen ut coemptioni ſolennius adhiberentur etiam ſacra quae ex auſpiciis [a], auguriis, immolationibus, oblationibus conſtabant. Hinc ſacra nuptialia [b], ſanctimoniae nuptiarum, & nuptialia ſacramenta [c] dicta quae ſic firmabantur. Praeter ſacra ipſis nuptiis faciundis propria exiſtimant aliqui etiam a parentibus ſeorſim, & a maritis, nuptiarum cauſa adhiberi ſolita alia, quae tamen, quantum equidem video, ſunt ipſa ſacra nuptialia primariaque. Inſigne eſt in hanc rem Euclionis apud Plautum [d] exemplum, qui poſtquam Megadoro filiam deſpondiſſet nuptiaſque inſtituiſſet cum ſacris nuptialibus celebrandas omniaque in macello cara nimis, impenſarum utpote tenaciſſimus, comperiſſet:

Deinde, inquit, *egomet mecum cogitare inter vias*
Occepi, feſto die ſi quid prodegeris,
Profeſto egere liceat, niſi peperceris.
Poſtquam hanc rationem cordi ventrique edidi,
Acceſſit animus ad meam ſententiam.
Quam minimo ſumptu filiam ut nuptum darem.
Nunc tuſculum emi & haſce coronas floreas.
Haec imponentur in foco noſtro lari
Ut fortunatas faciat gnatae nuptias.

Hinc colligas ſacra fieri ſolere ampliora lautioraque in nuptiis, quae in tuſculum & coronas floreas contraxit Euclio. Atque huc pariter ſpectat illud Varronis a Nonio [e] citatum, *Viris nuptis ſacrificabantur in cubiculo viduae*, ſcilicet ſacrificabant, pro quo terminatio paſſiva uſurpabatur. Legunt hic aliqui *viri nuptiis* [f] quod in idem, quantum ad rem quam tractamus, recidit. Sed & hinc ſacrum thoro nuptiali priſci voluere praeeſſe Genium. Juvenalis [g]:

Antiquum & vetus eſt alienum, Poſthume, lectum
Concutere, atque ſacri Genium contemnere fulcri.

Scilicet Genio ſternebatur lectus; quod ſcimus ex Catullo [h] & Feſto. Et Dii γαμήλιοι ſeu conjugales, qui ſacris nuptialibus invocari obiter memorantur, praeter Hymenaeum. Pronubae Junonis mentio tralatitia. Et Graecis Jupiter erat γαμήλιος, tametſi nuptialem Jovem Romanis negaverit fuiſſe Hieronymus. *Ridicule,* inquit [i], *Chryſippus ducendam uxorem ſapienti praecipit, ne Jovem Gamelium & Genethlium violet. Iſto enim modo apud Latinos ducenda uxor non erit, quia Jovem non habent nuptialem.* At Juno etiam *interduca* & *domiduca* & *unxia* dicta & *cinxia* & *ſocigena* & *juga* ſeu *jugalis* a deductione, unctione poſtium (unde & uxoris quaſi unxoris nomen volunt viri doctiſſimi) cinguli ſolutione, ſocietate ac conjunctione nuptiali quibus praeſes, ut *cui vincla jugalia curae*, putabatur, dicta eſt; quod e Martiano Capella, Feſto, aliis ſcimus. Etiam numina quinque nuptiis praefuiſſe adeoque in eis concilianda ait Plutarchus [k], Jovem, Junonemque, Venerem, Suadam & Dianam. Jupiter autem & Juno ibi τέλειοι dicuntur, quod *adulti* a nonnullis, ab aliis *perfecti* redditur. Vertendum plane *nuptiales*, cum ὁ γάμος ſeu nuptiae Graecis etiam τέλος ac τελεῖν nomine appellitarentur, ut expreſſim Julius Pollux [l] aliique, & Jovi & Junoni τελείοις ſacrificaſſe veteres alicubi prodat Diodorus Siculus, quoniam hos primos nuptiarum inventores duceſque exiſtimabant. Quin & auſpiciis conjugalibus praeſides habebantur Pilumnus & Picumnus Dii, quibus & in aedibus lectus ſternebatur, ut teſtis eſt Varro [m], e quo etiam memorat Auguſtinus [n] nuptialium numinum turbam, Jugatinum, Domiducum, Domitium, Manturnam, Virginenſem, Premam, Subigum. Idem inſuper Varro [o]; *Nuptiarum initio antiqui reges ac ſublimes viri, in Hetruria, in conjunctione nuptiali, nova nupta & novus maritus primum porcum immolant. Priſci quoque Latini & etiam Graeci in Italia idem factitaſſe videntur.* Sic ille. Et proximo a nuptiis die hoſtiam eo nomine immolandam liquet ex Macrobio [p]. Aiunt item in ſacris Junoni nuptialibus diligentiſſime obſervari ſolitum [q], ut bilis a viſceribus hoſtiae dimoveretur & juxta aram defoderetur loco abdito & operto, ut ſignarent ſine bile matrimonia eſſe oportere. Et apud Theſſalos ut rem notiſſimam memorat AElianus [r] ſacra nuptiis praevia quae γαμοδαισία ei dicta. Nec ſine thymiamate ſacro nuptiae apud Mexicanos celebrari ſolitae, quod in eorum occurrit hiſtoria. Sacra item nuptialia apud Graecos προτέλεια dicta ſeu ſacra nuptiis praevia, indeque conjuges προτελείους dictos, & προτελείας ipſos atque ipſum conjugium Ἡρατέλειαν, qua a Junone pronuba factum, docet Pollux. Et Junoni, Veneri, Gratiis ſacra a nupturis apud Graecos fieri ſolita produnt ſcriptores [ſ] γαμήλια dicta. Invidus item apud Libanium [t], *Quid de nuptialibus ritibus omiſi? nonne taedas accendi,* &c. οὐκ ἔθυσα κατὰ δύναμιν, *nonne pro viribus ſacra feci?* Et de ſacris apud Romanos tum in confarreatione, quae plane ipſiſſima ſacra nuptialia, tum in coemptione, ſatis liquet. Quae uſu annuo fiebant nuptiae ſine ſacris ſibi propriis fuiſſe credendum non eſt. Nam ut haberentur (tametſi expreſſiora hac de re non occurrant teſtimonia) ſatis exigit, quicquid occurrit de nuptiarum generatim, ſacramento, ſanctimoniave apud Paganos ſcriptores. Et Arnobius de nuptiis deorum juxta Paganiſmi ritus verba faciens, *Uxores,* inquit [v], *Dii habent atque in conjugalia foedera veniunt conditionibus ante quaeſitis. Uſu, farre*

[a] Servius ad AEneid. 3. & 4. Apuleius, lib. 4. &c. [b] Livius, lib. 30. [c] Martianus Capella, lib. 2. vide Jacobum Gutherium, lib. 4. de Vet. Jure Pontif. cap. 6. [d] In Aulularia, act. 2. [e] Tit. De contrariis Generibus Verb. [f] Jacob. Guther. de Vet. Jure Pontif. l. 4. cap 6. [g] Satyr. 6. [h] De Nuptiis Pelei & Thetidis. [i] Advers. Jovinian. lib. 1. [k] In [illegible] [l] Onomaſtic. lib. 3. cap. 3. Euſtath. ad Iliad ζ. pag. 325. & videſis Cael. Rhodigin. Antiq. lect. 28. cap. 13. & Jul. Scalig. Poetices, lib. 3. cap. 100. Andr. Tiraquell. ad Alex. ab Alexandro Genial. Dier. lib. 2. cap. 5. [m] Apud Nonium, lib. de Doctorum indagine. [n] De Civit. Dei lib. 6. cap. 9. [o] De Re Ruſtica, lib. 2. cap. 4. [p] Saturn. lib. 1. cap. 15. ad finem. [q] Cael. Rhodigin. Antiq. lect. 28. cap. 21. Alex. ab Alex. Gen. Dier. 6. cap. 4. [r] De Animalibus, lib. 12. cap. 34. [ſ] Mag. Etymologic. in verb. γαμήλια & videſis Joann. Meurſ. Attic. lect. lib 3. cap. 1. & in Graec. Feriat. lib. 2. & Synt. de Puerperio, cap. 1. & Petrum Caſtelanum in Eortologio. [t] Declamat. 8. [v] Adverſus Gentes, lib. 4.

&

& coemptione genialis lectuli ſacramenta conducunt. Sed & benedictio plane conjugalis habetur in illa Juvenalis [a]:

> *Signatae tabulae, dictum, faeliciter; ingens*
> *Coena ſedet; gremio jacuit nova nupta maritis.*

Nec vero actus aliquis ſolennis Graecis fere ſine praefatione illa, Ἀγαθῇ τύχῃ, at Latinis ſine illa, *Quod fauſtum faelixque ſit*, aut *Dii bene vortant*. Et tam ſolennibus ac quotidianis Ebraeorum actibus fere omnimodis, quam nuptiis benedictinnes propriae habentur in eorum ritualibus. Et ſane Paganis pariter ferme ſacra fuere actibus civilibus aliis non paucis peculiaria, ut in ſcriptoribus de Re Ruſtica, Feſto, aliis obiter eſt videre.

C·A P. XXII.

De temporibus quibus nuptiae aut non permiſſae aut pro inauſpicatis habitae apud Paganos, id eſt, deductioni ac reliquae celebritati nuptiali non idoneis, qualia etiam fuiſſe Ebraeis ſupra eſt oſtenſum.

Religiooem Paganis legitur fuiſſe nubere tam menſibus aliquot integris quam feſtis diebus, & quibuſdam cujuſlibet menſis, aliiſque aliquot ſolum menſium, ot pro inauſpicatis habitis. De Martio & Maio menſibus Porphyrio in Horatium [b]. Romulum ait Lemuria, id eſt, Remn parentalia, inſtituiſſe, *quae menſe Maio per triduum celebrari ſolent, ante additum anno menſem Februarium; ob quam rem Maio menſe religio eſt nubere, & item Martio, in quo nuptiis habito certamine a Minerva Mars victus eſt, & obtenta virginitate, Minerva Nerine eſt appellata.* Certe de Maio item habet Ovidius proverbium huc ſpectans; licet nuptias oon tam per totum menſem ipſe, quam per Lemuralium triduum (id eſt, IX, X, & XI. Maii) inauſpicatas eſſe velle videatur.

> *Nec viduae taedis*, inquit [c], *eadem, nec virginis apta*
> *Tempora: quae nupſit, non diuturna fuit.*
> *Hac quoque de cauſa, ſi te proverbia tangunt,*
> *Menſe malum [d] Maio nubere vulgus ait.*

Qua de re Plutarchus [e] expreſſim: Οὐ γαμοῦσιν ἐν τῷ Μαΐῳ περιμένοντες τὸν Ἰούνιον, *Uxores non ducunt Maio, uſque in Junium rem differentes.* Ubi rationes affert ex theologia Gentium varias. Quod ad Martium attinet, feſtum in eo per dies aliquot erat, quo durante nuptiae neutiquam copulandae. Ancilium ſcilicet, ſeu quamdiu e Martis templo a Saliis deprompta ea ſolennius cum carmine circumferebantur. Ovidius [f];

> *Nubere ſi qua voles, quamvis properabitis ambo;*
> *Differ: habent parvae commoda magna morae.*
> *Arma movent pugnam: pugna eſt aliena maritis.*
> *Condita cum fuerint, aptius omen erit.*

Tempus autem integrum qun interdictae ſic ouptiae, ancilium non cnnditorum nomine, ſatis eſt incertum. Et in calendariis aliter atque aliter adnotatur. Ovidio ipſi quinto nonas ſeu tertio Martii diei tribuitur. Veterioribus quae extant kalendarinrum fragmentis noo omnino adjicitur hoc feſtum. In Conſtantiniano autem ab Joanne Georgio Herwartio editn, ſeptimo idus ſeu die nono Martii habetur ARMA ANCILIA MOVENT, & pride idus ſeu die decimoquarto MAMURALIA, quae forſan tempus quo ancilia condita. Nam & in carmine Saliari quod ad ea attinuit, Mamurii celebratio, quae feſto forte finis. Nec per Martium integrum ouptias non contrahendas, ut Pnrphyrio, ſed diebus tantum *quibus ancilia in templo Martis nondum condita* ſunt ſeu repoſita, ait Alexander [g] Neapolitanus. Sed ut Maium totum Lemuria, ſic Martium ancilium hoc feſtum nuptiis neutiquam idoneum reddidiſſe eredebant alii, ut Porphyrio. Scilicet nec adeo ſolennis armorum celebritatis nec Lemurum ſacrificiorum tempora molliores conjugil ritus bene admittere, nec quidem ita vicinos, ut eodem haberentur menſe. Feriatis autem ſeu feſtis diebus nubere etiam nefas habitum; virginibus ſcilicet non viduis. Nam ſetiis [h] vim cuipiam fieri piaculare erat. Hinc etiam cujuſlibet menſis kalendis & idibus nuptiae vetitae ex jure veteri pontificio. Quia dies illi etiam feriati. Parile etiam nooarum jus, ſed alia ex ratione: neqoe enim nonae feriatae. Sed quoniam item poſtriduani tum kalendis & idibus ſingulis tum nonis dies ex aequo atri habiti, ideo oe quae proximo poſt ouptias die ſolenois erat immolatio in atrum incideret (qui itidem nuptiis vetitus) nonae ipſae nuptiis alienae. Sic Macrobius ac Feſtus [i]; cui item quartus calendarum, oonarum, iduum ſingulorum ater, adeoque ouptiis aliiſque actibus ſoleonibus ex pontificum decreto interdictus. Videſis locum ejus hac de re corruptum a Joſepho Scaligero ſuppletum. Diebus item quibus patere dicebatur mundus, delectum rei militaris habere, militem proficiſci, navim ſolvere, *uxorem liberorum quaerendorum cauſa* (qua nota expreſſim uxores a concubinis diſtinguit Demoſthenes [k]) ducere religioſum erat, ut expreſſim Varro [l]; quoniam ſcilicet tunc Deorum triſtium atque inferum quaſi janua patere credebatur, ut & Feſtus. Nec aliquid omnino tunc adminiſtrabatur, niſi quod ultima neceſſitas admonnebat. Ter autem in anno patere mundum ait Capito Ateius [m] *Vis diebus, poſtridie volcanali & ante diem ſextum id. Novembris.* Sed

[a] Satyr. 2. & vide Libanium Declamat. 35. [b] Lib 2. epiſt. 2. [c] Faſtorum 5. [d] Legunt aliqui Malat. [e] Problem. Rom. 86. [f] Faſt. 3. [g] Gen. Dierum, lib. 2. cap. 5. [h] Macrob. Saturnal. 1. cap. 15. [i] Verb. Nonarum. [k] Orat. in Neaeram. [l] Apud Macrobium, lib. 1. Sat. cap. 16. [m] Feſtus in Mundus.

quantum video duos tantum memorat dies, non tres, niſi Volcani feſtum eique poſtriduanum innui velis. Vulcanalia autem ad XI. kal. Maii ſpectant. His puto acceſſere dies omnimodi atri. Perſas item mos fuit nuptias celebrare κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας, *ſub initium aequinoctii verni*, ut Strabo [a]. Sed non ait reliquo anni tempore non licuiſſe, ut recentiorum aliqui [b]. Veris initio illis erat, uti hodieque eſt, feſtum celeberrimum نوروز *Neuruz* [c], id eſt, *Novus dies*, quem ut anni initium temporumque civilium epocham ſtatuunt, epuliſque & pompa proſequuntur. Graecis veteribus tempus brumale nuptiis maxime legitimum, ut expreſſim Ariſtoteles [d] aliique, unde & Gamelionis menſis Januario quaſi reſpondentis nomen.

CAP. XXIII.

Coronarum nuptialium uſus apud Paganos ut apud Ebraeos.

CORonarum nuptialium mentio occurrit apud veteres Paganos, quae item in ornamentis ſponſorum, Ebraicis, ut ſupra oſtendimus. Vetus apud Ciceronem [e] poeta:

Sed mihi cum retulit coronam ob collocandas nuptias,
Tibi ferebat, cum ſimulabat ſeſe alteri dare:
Tum ad te ludibunda docte & delicate detulit.

Andromachae item corona nuptialis memorari videtur Carolo Paſchalio [f] ab Homero [g], ubi de κρήδεμνον loquitur, quod ei dederat Venus ipſo die quo duxerat eam Hector ex aedibus Eetionis. Sed κρήδεμνον non corona, ſed muliebre capitis tegumentum eſt ſeu velamen, ad humeros [h] pendulum, quod Μαφόριον [i] appellitant Graeci recentiores; cucullus ſeu caputium. Quin & coronas Homero nullibi memorari obſervatum eſt. At vero πλόκος γαμήλιον ſeu *corona nuptialis* occurrit in Bionis epitaphio Adonidis. Et Clitemneſtra apud Euripidem Achilli de Iphigenia [k];

- - - - - - - - - - ἀλλ' ὅμως
Σοὶ κατέστεψασ' ἐγώ νιν ἦγον ὡς γαμουμένην.

Attamen ego coronans eam adduxi tanquam nupturam. Lucanus [l] item de Martiae nuptiis:

Turritaque premens frontem matrona corona,
Tralata vetuit contingere limina planta.

Et apud Libanium [m] invidus, *Quid de nuptialibus ritibus omiſi, nonne taedas accendi?* οὐκ ἐστεφανωσάμην, &c. *nonne corollam geſtavi?* Etiam apud Artemidorum [n] palmae & oleae coronae in ſomnis geſtae mulierum liberarum nuptias indicant διὰ τὴν πλοκὴν *propter nexum.* Habetur item apud Adolphum Occonem [o] nummus Adriani Auguſti, cujus parte altera CONJVGIVM AVG. altera M. P. T. NOB. in corona quadam, quae nuptialis eſſe videtur. Nec conjectura deeſt [p] duplicem fuiſſe ſponſae coronam ex illo Valerii Flacci [q] in nuptiis Medaeae & Jaſonis:

---------*ipſa ſuam duplicem Cytherea coronam*
Donat,---------

Ad hanc rem plura etiam ex veteribus habes congeſta a Carolo Paſchalio, Ludovico de la Cerda [r], Pineda [f], Pinto Ramirez [t], Aloyſio Novarino [u], aliis ab ipſis citatis; etiam ab ante memoratis maxime Paulo Sherlogo [x], cui fuſius diſputatur, qualeſnam fuerint coronae hae nuptiales. Alii enim ex floribus, alii ex auro, gemmis, aliis quae ornamento eſſe ſolent, conſtituiſſe eas contendunt. Certe pro arbitrio putandum & varia ſponſorum conditione materiem eis adhibitam. Et Boeotarum coronas hujuſmodi ex ἀσφαραγωνιᾳ (an aſparago?) fuiſſe ſcribit Plutarchus [y]. Atque ſiſymbrio coronari ſolitos ſponſos eliciunt aliqui ex illo Ariſtophanis in Avibus, ubi cum Epopis dixerat ſuos in hortis paſcere alba ſeſama, myrta, papavera, & ſiſymbria, reſpondet Euelpis:

Ὑμεῖς μὲν ἄρα ζῆτε νυμφίων βίον.

Vos igitur vivitis ſponſorum vitam. Scholiaſtes quidem ibi ſiſymbria interpretatur per φύλλα οἷς ἐστεφανοῦντο οἱ νυμφίοι, *Folia quibus coronabantur ſponſi.* Sed intelligitur [z] item locus ille quaſi molliorem & delicatulam procorum, ſeu qui nuptias ambiunt vitam tantum deſignaret. Et de ſiſymbrio qua coronarium erat, vide Paſchalium ([a]).

[a] Lib. 15. [b] Alex. Neapolit. Gen. Dier. lib. 2. cap. 5. & vide Joſeph. Scaliger. Emend. Temp. lib. 3; pag. 196. D. [c] Scalig. ibid. & Athanaſ. Kircherus Linguae Copticae. cap. 3. pag. 330. [d] Politic. lib. 7. cap. 16. & videſis Sam. Petit. ad legg. Attic. p. 436. [e] De Oratore lib. 3. [f] De Coronis lib. 2. cap. 16. [g] Iliad. χ. [h] Euſtath. ib. p. 1280. & ad Iliad. π. [i] Vide Meurſii Gloſſarium Graeco Barb. [k] In Aulide. [l] Pharſal. 2. [m] Declamat. 8. [n] Oneirocritic. 1. cap. 79. [o] Imp. Rom. Numiſ. p. 223. [p] Turneb. Adverſ. 29. cap. 4. [q] Argonautic. 8. [r] In AEneid 7. [f] De Rebus Salomonis lib. 5. cap. 3. [t] In Cantic. lib. 1. num. 212. [u] Sacrorum Electorum lib. 6. cap. 49. [x] Veſtigatione 27. in Cantic. Cantico. [y] In Praecept. Conjugalibus. [z] Eraſm. Chiliad. 2. Cent. 6. adag. 69. ([a]) De Coronis lib. 3. cap. 16.

CAP. XXIV.

De ritibus ac moribus tum ſponſalitiis tum nuptialibus, qua ſive ex Judaiſmo ſive ex Paganiſmo in Chriſtianiſmum admiſſi fuerint; & primo de Graecorum ſeu orientalis eccleſiae uſu, item & Moſcovitarum. De annulis ſponſalitiis, coronis nuptialibus, poculo communi; atque obiter de editionibus Euchologii depravatiſſimis. AEthiopum ritus nuptiales.

NAſcente Chriſtianiſmo, qui velut Judaiſmus, unde natus eſt, erat reformatus, dubitandum oon eſt, quin mores rituſque Ebraici circa ſponſalia & nuptias, uti & ſcimus circa reliqua, ſive religionem ſpectes ſive publicam rerum adminiſtrationem, retenti fuerint ac plane obtinuerint. Idque per annos triginta amplius poſt aſcenſionem Domini noſtri, qua de re etiam alibi [a] diximus. Quod ſane tum hic tum in aliis diſceptationibus momenti graviſſimi obſervatu eſt inprimis digoum, & quidem rite intellectum haud pauca extricaret, io quibus aut caecutimus, aut patienter nimis, ne gravius quid dicam, falli aut ſubdole oimis fallere ſolemus. Poſtquam autem tam a gentibus aliquot quam a Judaeis Chriſtianiſmus receptus eſt, & utrorumque mores, ut ipſi, iovicem ſunt commiſti, partim mores rituſque Judaici partim Paganici, quotquot ſcilicet cultui Chriſtiano non omnino reſragarentur, ut in aliis ſic in re matrimoniali variatim admiſſi. Jure Romano fere paſſim tum utebantur gentes, in quibus Chriſtiani reperti; ſaltem non alio quam quod Romanis victoribus placuit. Confarreationis, quod ſanctius fuerat Romanis ut dictum eſt nuptiarum genus, ſolennia priſca in deſuetudinem abierant etiam inter Paganos, & taodem evanuere. Coemptionis item ritus non ita obſervati, quin aliter atque aliter ſe habuerint. Chriſtiani autem veteres omnino confarreationem, qua ſaltem ex ipſis Paganorum ſacris conſtabat, rejecere; tametſi interea ejuſdem veſtigia aliquot ſacris Paganicis omnino carentia, etiam noſtra in ſecula, hic illic apud Chriſtianos reperiantur, qua de re plura in ſequentibus. Coemptionem eouſque admiſere hi, quo dotis donatiooiſque propter nuptias interventu ſimpliciori peragi poſſet. Aſterius epiſcopus Amaſeae (qui ſub annum [b] Chriſti 400 floruit; ſed de his ut paſſim a priſcis recentioribuſque atque inter Chriſtianos receptis loquitur) *Pacta*, inquit [c] in divortii libertatem ſcribens, *nuptialia ac ſponſiones quomodo reſcindes? Et quibus de pactis loqui me cenſes? An de his, quibus ſcripta jam dote & manu propria ſubſcripſiſti & ſigillum appoſuiſti tuum? Valida quidem illa ſunt ac firma ſatis. Verum ad vocem Adami me converto: Haec caro ex carnibus meis*, &c. Quin & palam ſatis eſt, Chriſtianos [d] ſponſalia ac nuptias Paganorum, qui poſtea Chriſto nomina dederant, pro ratis firmiſque habuiſſe, nec omnino iteraſſe. Fuere autem in ſeculis primitivis non pauci, qui nuptias plane damnarent. Ut Saturninus, Tatianus, unde etiam Encratitae; Marcionitae, Manichaei, Adamiani, Priſcillianiſtae, Saturniliani, Hieracitae, Apoſtolici ſic dicti, alii, quod videre eſt apud Epiphanium, Theodoritum, Auguſtinum, reliquos qui haereſes congeſſerunt. Sed vero Chriſtiani veteres, qui orthodoxi, tum initas a Paganis, antequam Chriſto ii nomina dederant, nuptias (ut de proſelytis fecere Ebraei, quod aote eſt oſteoſum) tum inter ſe contractas, ut hodieque, admiſere, ac fere tum ſponſalia fieri voluerunt tum nuptias celebrari more quali uſi Ebraei, qui nempe ſacris Paganicis ac ſuperſtitiooe omnino careret. De conſenſu mutuo, arris ſponſalitiis, contrahentium aetate, poteſtate patria, jure dotali, donatione propter nuptias (binis hiſce reſpondent in jure Ebraeo dos a ſponſo uxori conſtitota, & bona quae נידוניא dicta afferuntur a ſponſa & in ſyngrapha dotali memorantur) & re integra matrimoniali apud eos perampla ſunt & obvia in Codice utroque ac Canonibus ſacris, praeter patres theologoſque ac juriſcooſultos tum vetuſtos tum recentiores utriuſque imperii teſtimonia. Uſu autem habuiſſe uxorem ſimplici, nec tabulis dotalibus nec nuptiarum aliqua ſolennitate adhibita, nihil aliud cenſebatur quam coocubinam, id eſt hic, juſtam ſatis, licet oon rite conjunctam, thori conſortem habere, qua de re etiam nos plura alibi [e]. Quoniam autem e formulis vetuſtis moribuſque Chriſtianis plane receptis commodius iotelligi, ut rebus in aliis ita in re nuptiali poteſt, quid in univerſum apud eos ſtatutum fuerit admiſſumve; ideo & illorum ritus praecipuos hic perluſtrabimus atque ita exhibebimus, ut qua conſoni qua diſſoni fuerint Ebraicis moribus ritibuſque (unde ſcilicet ſimul & e Paganicis eos ſubinde manaſſe certum eſt) ſatis dignoſcantur. Praecipuos hic dico, ſolennes contrahendi nubendique formulas, arrarum item ac pretii nuptialis, annulique, ac coronarum uſum, benedictiooes & ſacra nuptialia, & demum tempora quibus celebritas nuptialis vetita. Solenoiores ſpooſalium ac nuptiarum in Chriſtianiſmo cootrahendarum formulae, ſaltem integer earum ſenſus, in celebritate ſacra qua & ſponſalia publice iterari ſolita, maxime cernuntur. Habentur autem apud orientis Chriſtianos aliae, aliae apud occidentis. Orientis dico maxime Graecos, quibus orientalis eccleſiae nomen tribui ſolet. In Graecorum formulis [f] ſacris, binae habentur potiſſimum huc ſpectantes; altera ſponſalium ſacrorum ſine celebritate nuptiali, altera hujus celebritatis. Prior dicitur Ἀκολουθία γινομένη ἐπὶ μνήστροις, ἤγουν τῶν ἀῤῥαβώνων, *Ordo ſacer qui adhibendus in ſponſalibus, ſeu arrarum ſponſalitiarum*, de quibus, quid ſtatuerint Graeci juriſconſulti elicitur maxi-

[a] Lib. de Anno Civili Judaeorum, cap. 21. [b] Vide Samuel. Petit. Obſervat. 3. cap. 7. [c] Homilia poſtrema, in Biblioth. Patr. tom. 4. pag. 707. [d] Vide Gratian. Cauſ. 28. Quaeſt. 1. DD. ad lib. 4. ſent. diſt. 39. & DD. ad 1 Corinth. vij. & Paganum Gaudentium in Salebris Tertull. cap. 55. & in lib. de Vita Chriſtian. ante Conſtant. cap. 59. & in Addendis cap. 3. [e] De Jure Nat. & Gent. lib. 5. cap. 7. & 17. [f] Euchologium fol. 66.

me

me ex Baſilicis [a], Harmenopulo, [b], Attaliata [c], Leone & Conſtantino Augg. in Ecloga [d] legum, Baſilii Macedonis, Alexii Comneni, aliorum novellis [e] de nuptiis & ſponſalibus, aliis in juris Graeco-Romani corpore praeter Zonaram & Balſamonem in ſynodum in Trullo [f], ubi de oſculo item agitur cum atris conjungi ſolito, uti etiam apud Matthaeum Monachum in Quaeſtionibus & Cauſis [g] Matrimonialibus, alibique [h]. Poſterior formula nuncupatur 'Ακολουθία τοῦ στεφανώματος, *ordo ſacer coronamenti*, quo nomine ob coronas, ut mox dicetur, in nuptiarum celebritate ſolennius adhibitas ipſas nuptias indicant. Priori autem, adſtantibus qui ſic conjungi volunt ante ſacrarii fores atque annulis binis altero aureo, argenteo altero, in ſacra menſa poſitis, hoc ad dextram, ad ſiniſtram illo, ὁ ἱερεὺς σφραγίζει τὰς κεφαλὰς τῶν αὐτῶν νεονύμφων ἐκ γ' καὶ δίδωσιν αὐτοῖς κηροὺς ἀπτομένους, *Ter capita ſponſorum ſignat* (ſcilicet cruce) *& dat eis cereos accenſos* (de facibus nuptialibus in Gentilium ritibus mentio eſt perquam obvia) atque introducit eos in ſacrarium. Ubi thymiamate in crucis formam adhibito, diaconus precari jubet chorum atque invocare primo coeleſtem benedictionem tum coetui praeſenti tum omnimodis aliis tam clericis quam laicis. Ac dein ὑπὲρ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ τοῦδε καὶ τῆς δούλης τοῦ Θεοῦ τῆς δε τῶν νῦν μνηστευομένων ἀλλήλοις καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, *Pro ſervo hoc Dei ac Dei ancilla hac, qui nunc ſponſalia invicem inituri ſunt, ac pro ſalute eorum Dominum precemur.* Item ut prolem eis det, amorem, pacem, concordiam, firmam fidem, thorum intaminatum, omniaque proſpera. Et dum pluribus haec diſtinctis verſiculis fundit diaconus, chorus adclamat Κύριε ἐλέησον *Domine miſerere.* Aliis aliquot peractis benedictionibus, ſacerdos annulos affert, & primo aureum dat viro, ac dein argenteum foeminae. Viro autem dicit, 'Αρραβωνίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ ὁ δεῖνα τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ τήνδε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. *N. ſervus Dei deſpondet hoc arrhabone N. ancillam Dei, in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti nunc & ſemper & in omnia ſecula ſeculorum, Amen.* Foeminae item, 'Αρραβωνίζεται ἡ δούλη τοῦ Θεοῦ ἡ δεῖνα τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ τόνδε εἰς τὸ ὄνομα, &c. *N. ancilla Dei deſpondet hoc arrhabone N. ſervum Dei nomine*, &c. Hiſce utrique ter dictis, cruce ſignans eorum capita digitis dextris eorum imponit. Tum Deum precatur, ut ſponſis benedicat: *Qui Abrahae ſervo affuiſti, a Domino miſſo, ut deſponderet Iſaaco filio ſuo uxorem,* Καὶ διὰ μεσιτείας ὑδροφόρου ἀρραβωνίσασθαι τὴν 'Ρεβέκκαν ἀποκαλύψας, αὐτὸς εὐλόγησον τὸν ἀρραβῶνα τῶν δούλων σου τοῦδε καὶ τῆσδε· *Et per interventum hauſtus aquae Rebeccam* [i] *deſpondendam oſtendiſti, tu ipſe benedicas ſponſalibus ſervorum tuorum N. & N.* Adjectis dein precum clauſulis aliquot generalioribus, ἐπίβλεψον, inquit, ἐπὶ τὸν δοῦλον σου τόνδε καὶ τὴν δούλην σου τήνδε. Καὶ στήριξον τὸν ἀρραβῶνα αὐτῶν ἐν πίστει καὶ ὁμονοίᾳ καὶ ἀληθείᾳ καὶ ἀγάπῃ. Σὺ γὰρ Κύριε ὑπέδειξας δίδοσθαι τὸν ἀρραβῶνα καὶ στηρίζεσθαι ἐν παντί. Διὰ δακτυλιδίου ἐδόθη ἡ ἐξουσία τῷ 'Ιωσὴφ ἐν Αἰγύπτῳ· Διὰ δακτυλιδίου ἐδοξάσθη Δανιὴλ ἐν χώρᾳ Βαβυλῶνος. Διὰ δακτυλιδίου ἐφανερώθη ἡ ἀλήθεια τῆς Θάμαρ. Διὰ δακτυλιδίου ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτίρμων γέγονεν ἐπὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ θύσαντες τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν φάγοντες εὐφρανθῶμεν· αὐτὴ ἡ δεξιά σου Κύριε τὸν Μωϋσῆν ἐστρατοπέδευσεν ἐν ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ. Διὰ γὰρ τοῦ λόγου σου τοῦ ἀληθινοῦ οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ ἡ γῆ ἐθεμελιώθη, καὶ ἡ δεξιὰ τῶν δούλων σου εὐλογηθήσεται, τῷ λόγῳ σου τῷ κραταιῷ καὶ τῷ βραχίονί σου τῷ ὑψηλῷ. Αὐτὸς οὖν καὶ νῦν δέσποτα εὐλόγησον τὸ δακτυλοθέσιον τοῦτο εὐλογίαν οὐράνιον καὶ ἄγγελος Κυρίου προπορευέσθω ἔμπροσθεν αὐτῶν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν. *Intueare ſervum tuum N. & ancillam tuam N. Et firma fac ſponſalia eorum in fide, concordia, & veritate & amore. Nam tu Domine docuiſti arram dandam atque omnino firmam fieri. Per annulum donabatur poteſtas Joſepho* [k] *in AEgypto. Per annulum gloriam nactus eſt Daniel* [l] *in regione Babylonis. Per annulum, detecta eſt veritas Thamaris* [m]. *Per annulum pater noſter coeleſtis miſericordia uſus eſt erga filium ſuum. Date enim dixit* [n] *annulum in dextram ejus; & occidite vitulum ſaginatum & manducemus & epulemur. Ipſa dextra tua Domine caſtra Moſi metata eſt in mari rubro. Nam per verbum tuum veritatis coeli firmati ſunt & terra eſt ſtabilita. Et dextra ſervorum tuorum benedicetur verbo tuo forti & brachio tuo celſo. Tu igitur nunc Domine, benedicas hanc poſitionem annulorum benedictione coeleſti, & angelus Domini praeeat eis omnibus diebus vitae eorum.* Atque dein poſt doxologiam & manus extenſae benedictionem ſponſos dimittit. Ita ſcilicet, ſi eodem tempore coronari nolunt. Si vero θέλοντες στεφανωθῆναι, *volunt coronari*, intrant in ſacrarium cum cereis accenſis, praeeunte ſacerdote cum thymiamate & Pſalmum CXXVIII. recitante; & ſequitur alter ille *ordo coronamenti*, in quo Pſalmi, plebis doxologia, preces Συναπτὴ vocatae a diacono dictae, aliaeque a ſacerdote, quibus a Numine petuntur quae felicitatem & vitam proſperam conjugum ſpectant. Et dein inquit ſacerdos, Σύζευξον αὐτοὺς ἐν ὁμονοίᾳ. Στεφάνωσον αὐτοὺς εἰς σάρκα μίαν, χάρισαι αὐτοῖς καρπὸν κοιλίας εὐτεκνίας ἀπόλαυσιν, *Conjunge eos in unanimitate. Corona eos in carnem unam. Da eis fructum ventris, & ut prole fruantur foecundi.* Doxologia ſubjecta, μετὰ τὸ 'Αμὴν λαβὼν ὁ ἱερεὺς τὰ στέφανα στέφει πρῶτον τὸν νύμφιον, λέγων· Στέφεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ ὁ δεῖνα τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ τήνδε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, *Simulac Amen dicitur, ſacerdos coronas ſumens, coronat primo ſponſum, dicens; Coronatur ſervus hic Dei N. ancilla Dei hac in nomine patris ac filii ac ſpiritus ſanc-*

[a] Synopſi lib. 28. tit. 2. & Baſilic. edit. ab Herveto 1557. Pariſiis pag. 207. [b] Prochir. lib. 4. tit. 1. [c] Synopſi tit. 14. [d] Tit. 12. [e] Apud Balſamonem in Phot. Nomocan. tit. 13. in Jure Graeco Rom. lib. 2. &c. [f] Ad Canon. 98. [g] In Juris Graeco Rom. tom. 1 lib. 8. pag 510. & 511. [h] Baſilica apud Cruſium in Turco Graecia lib. 4. pag. 331 & vide lib. 16. C. tit. de Donat. ante Nuptias & Theodoſ. lib. 3. tit. 5. lib. 5. & Tertull. de Velandis Virgin. cap. 11. in fine. [i] Genes. xxiv. 45. [k] Genes. xli. 42. [l] Daniel. vj. 17. [m] Genes. xxxviij. 25. [n] Luc. xv. 22. Videſis Durandum in Rationali lib. iv. cap. 14. & Demetrium Chomatenum lib. 5. Juris Graeco Rom. tom. 1. pag. 321.

ει. Εἶτα ςέφει καὶ τὴν νύμφην λέγων, Στέφεται ἡ δούλη τοῦ Θεοῦ ἡ δεῖνα τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ τὸν δεῖνα εἰς τὸ ὄνομα, &c. *Dein coronat etiam ſponſam dicens; Coronatur ancilla haec Dei N. ſervo hoc Dei N. in nomine*, &c. His peractis ter utitur hujuſmodi benedictione, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν δόξῃ καὶ τιμῇ στεφάνωσον αὐτούς, *Domine Deus gloria & honore corona eos.* Legitur tunc quae de officio conjugali habentur in Epiſtola [a] ad Epheſios, item illud Evangelii de nuptiis in Cana Galilaeae. Et poſt preces aliquot alias προστίθεται τὸ κοινὸν ποτήριον καὶ εὐλογεῖ αὐτὸ ὁ ἱερεύς, *Affertur commune poculum, quod benedicit ſacerdos* ad hunc modum, Καὶ τὸ ποτήριον τὸ κοινὸν τοῦτο παρεχόμενον τοῖς συναφθεῖσι πρὸς γάμου κοινωνίαν εὐλόγησον εὐλογίᾳ πνευματικῇ, *Etiam & poculum hoc commune exhibendum eis, qui in communionem matrimonii conjunguntur, ſpirituali benedicas benedictione.* Tunc illud ter illis porrigit; primo marito, dein uxori. Et prehendens eos ſacerdos quaſi in circulum circumagit pſallens; dum coronas tenent a tergo paranymphi, quae capitibus ſponſorum iterum a ſacerdote non ſine benedictione ſolenni aptantur. Dein poſt orationem unam & alteram vitae conjugali propriam, conjuges dimittuntur. Die autem octavo habetur λύσις στεφάνων, *ſolutio coronarum* ſolennis, cui & propria oratio ac benedictio. Adjicitur in Euchologio ordo de bigamis, qui haud admodum alius eſt, ſi rem ſpectes, ab eo quem narravimus. Coronae item digamis tribuuntur. Sed memoratur quidem hic canon ille Nicephori patriarchae [b] Conſtantinopolitani, ὁ δίγαμος οὐ στεφανοῦται, *Digamus non coronatur.* Floruit ille ſub annum Chriſti 800. Hac autem de re conſultus Nicetas metropolita Heracleenſis, Ἡ μὲν ἀκρίβεια, inquit, τοὺς διγάμους οὐκ εἴωθε στεφανοῦν. Ἡ δὲ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας συνήθεια τὸ τοιοῦτο οὐ παρατηρεῖται, ἀλλὰ καὶ τοῖς διγάμοις τοὺς νυμφικοὺς στεφάνους ἐπιτίθησι καὶ οὐδεὶς οὐδέποτε διὰ τοῦτο ἐνεκλήθη, *Ex jure communi,* ſeu *diſciplinam juxta exactam, digamos coronare non ſolent. Sed magnae eccleſiae mos ita obtinuit, ut hoc non fuerit obſervatum, ſed ut etiam bigamis coronae nuptiales imponerentur. Nec ullus unquam eam ob cauſam incuſatus eſt.* Quibus in ipſo reſponſo [c] adjicitur, Ὥστε οὐδὲ τις φοβηθήσεται τὸ ἐπίκλημα τοὺς τοιούτους στεφανώσας, *Ideoque calumniam non formidabit quiſquam, ſi tales coronaverit.* Tetragamorum autem nuptiae apud Graecos pro nullis [d] plane habitae. Sed digami adeoque trigami ante triennium elapſum ſacrorum myſteriorum participes [e] illis non ſunt. Certe quantum ad coronationem attinet; habetur ſynodica ſanctio Michaelis patriarchae Conſtantinopolitani hujuſmodi; Ὁρίζομεν μὴ στεφανοῦσθαι πλὴν τὸν ἕνα τίμιον μόνον καὶ καθαρὸν καὶ ἀμίαντον γάμον, *Definimus neutiquam coronandas alias nuptias praeter unas, honorabiles, ſolas, & puras & non inquinatas.* Adeo ut nec alias quam virginum videatur hoc honore dignas cenſere. Occurrit in codice perverſuſto & optimo MS. Juris Canonici orientis, quem apud V. cl. Patricium Junium nuper reliquit hic V. cl. Chriſtianus Ravius in Bataviam diſceſſurus. Certe & ad hunc ſponſos coronandi in aliis orientis regionibus morem ſpectare videtur illud Achmetis [f], Ἐὰν ἴδῃ γυνὴ, *Si uxor ſibi viſa fuerit* (in ſomno) *amiſiſſe* vel fregiſſe, στέφανον αὐτῆς χρύσεον ταχέως, *eo onam ſuam, brevi vidua fiet.* Ita ſcilicet ex Perſarum & AEgyptiorum diſciplina Onirocritica, etiam inter Chriſtianos, illis in plagis, admiſſa; quod apud Achmetem alibi ſatis liquet. Et Photius patriarcha in epiſtola nondum edita reſpondet de poena canonica presbyteri, τοῦ στεφανώσαντος παρὰ γνώμην τῶν γονέων τὰ τούτων τέκνα, *Coronantis* (ea enim voce ipſas nuptias celebrare, uti & ipſas nuptias voce στεφανώματος innuit) *ſine parentum conſenſu, eorum liberos.* Habetur etiam haec cum aliis Photii in codice quem jam diximus Raviano. Atque ex hiſce liquet, apud Graecos ſeu in orientali Chriſtianiſmo & annulorum in ſponſalibus ſeu arrarum ac coronarum uſum in nuptiis fuiſſe, quemadmodum & Ebraeis. Et de corona orientalium nuptiali ex Gregorio Niſſeno, Baſilio Seleucienſi, Palladii hiſtoria Lauſiaca, alia notarunt pridem viri docti [g]. Quin vero Georgius Phranzes [h] ſeu Protoveſtiarius, *Anno,* inquit, 6946. *Chriſti* 1438. *Januarii die* 26. *duxi ego Helenam filiam Alexii Palaeologi Examplaconis, qui Canicleo praeerat. Ejus conjugii paranymphus dominus meus Conſtantinus. Deſpota fuit qui pro conſuetudine Graecorum ſerta nobis impoſuit.* At coronas imponere apud eos paranymphos in Euchologio non comperio, ſed ipſum ſacerdotem, ut eſt oſtenſum. Et παρέργημα illud puto eſſe Epitomatoris Phranzis, cujus ore tantum is publice loquitur. Etiam expreſſim Theophylactus Simocatta, ubi [i] Mauritii & Conſtantinae Auguſtorum nuptias narrat, ait Joannem patriarcham Byzantii utriſque coronas indidiſſe & ſacrorum myſteriorum participes eos feciſſe, Ὡς σύνηθες τοῖς θρησκεύουσι τὴν παναγῆ ταύτην καὶ ἀκίβδηλον πίστιν, *Ut mos eſt ſinceram hanc & ſanctiſſimam fidem* (id eſt, conjugalem) *colentibus.* Zonaras item de Theophilo imperatore; Theodoram, inquit, [k] ὁμοῦ τῷ γαμηλίῳ στεφάνῳ καὶ τῷ βασιλικῷ ταινιοῖ διαδήματι, *Simul corona nuptiali & imperatoria cinxit.* Atque huc ſpectat illud apud Harmenopulum [l], Μηδεὶς μυστικῶς στεφανούσθω, ἀλλὰ παρόντων πλειόνων, *Nemo clam coronator, ſed pluribus praeſentibus,* id eſt, clandeſtinae non fiant nuptiae. Quod cum verbis ibi ſequentibus, ut quamplurima alia apud celeberrimum illum orientis juriſconſultum, non ſatis diſtincta, haud ipſius autoris eſt, ſed ſine nominibus inſertum ex Prochiro Conſtantini & Leonis, ut ſcimus ex horum codice MS. in bibliotheca publica Oxonienſi, unde haud pauca in Harmenopulo emendari poſſunt, nec

[a] Cap. v. 22. [b] Juris Graeco Rom. tom. 1. lib. 3. p. 196. [c] In Jure Graeco. Rom. tom. 1. lib. 5. p. 310. [d] Vide Theod. Balſamon. Reſponſ. 41. in Juris Graeco. Rom. tom. 1. p. 383. & in Photii Nomocan. tit. 13. cap. 2. [e] Vide S. Baſil Epiſt Canonic. 1. can. 4. & 2. can. 50 & 80. [f] Oneirocritic. cap. 127. [g] Paul. Sherlogus in Cantic. veſtigat. 27. 5. 16. &c. [h] Lib. 2. cap. 17. Adde Cruſ. Turcograeciae lib. 4. p. 239. [i] Hiſt. 1. cap. 10. [k] Tom. 3. pag. 15. [l] Prochir lib. 4. tit. 4. vide item coronarum in Baptiſmate uſum apud Severum Alexandr. de Ritibus p. 97. Mod. Baptiſ. apud AEthiopes fol. 20. b. & Joſeph. Vicecom. Obſervat. Eccleſ. lib. 5. cap. 40.

aliunde rite intelligi. Conſtitutio autem ipſa eſt Baſilii Macedonis[a], qui impetavit ſub annum Chriſti 880. Neque alio ſpectavit Niculaus Papa in reſponſo illo ad Bulgaros. *Noſtrates*, inquit[b], *tam mares quam foeminae non ligaturam auream vel argenteam aut ex quolibet metallo compoſitam, quando nuptialia foedera contrahunt in capitibus deferunt*, ut mos ſcilicet in oriente vobis viciniſque veſtris eſt. Hinc & Matthaeus Monachus in Quaeſtionibus & Cauſis Matrimonialibus, definiens matrimonium, ut juriſconſultorum vulgus, adjicit[c], Ἔστι δ' εὐλογία, εἴτε διὰ στεφανώματος, εἴτε διὰ συμβολαίων, *Sive per benedictionem* (ut ante in ordine ſponſaliorum) ſive *per coronationem* (ut jam oſtenſum) *aut per pactum conventum inſtrumentaque*[d], ſine iſtis. Alia, inquit, ὡς μὴ γεγονότα λογίζονται, *pro non contractis habentur*. Et in Alexii Comneni conſtitutione celeberrima[e] de ſponſalibus & nuptiis mentio eſt τῶν στεφάνων ſeu *coronarum* nuptialium, velut earum quarum uſus tunc notiſſimi. Annulorum autem nuptialium uſum ex Paganiſmo[f] ad Graecos Chriſtianos uti & ad Ebraeos & occidentales, de quibus mox, manaſſe non eſt quod dubitemus. Sed vero quoniam & Moſchovitae congeneres ferme fieri ſolent Graecis, in re quam nuncupant eccleſiaſtica, ideo & de eorum hic monebimus ritibus nuptialibus haud parum ſane a Graecorum aliorumque alienis. Sponſalibus per amicos plerumque perfectis, in nuptialibus ritibus habetur, ut ſimulac a ſacerdote traditur juxta altare ſponſa in ſponſi manum, nec ſine annuli uſu, haec ad illius pedes ſe proſternat allidens caput ſuum ad ejus calceum, ſcilicet in ſubjectionis uxoriae & obedientiae ſignum, cum viciſſim ſponſus veſtimenti ſui laxioris veluti togae ſeu talaris laciniam in eam conjicit, ut protegendi ſuſtinendique uxorem officium ſuum denotet. Propinquis dein ſponſi, qui adſtant, ſponſae, uti & ſponſae ſponſo ſe incurvantibus, ſponſae pater ſacerdoti panem offert, quem ſtatim ei reddit ſacerdos & propinquis illis, patrem coram Deo & ſanctis atteſtando ut juxta pacta conventa dotem praeſtet, reliquos vero ſimul ut mutuum inde colant omnes invicem amorem. Ac panem tunc inter ſe frangentes tantundem ſe praeſtituros eo ritu innuunt. Alii ſequuntur minoris notae ritus non ita diſſimiles eis qui vulgo apud nos in uſu. Coronas autem adhiberi apud eos non ait autor meus, quem hic ſequor, nempe G. Fleſherius[g] qui ſeculo ſuperiori ad Moſcum ab Elizabetha Angliae regina legatus non indiligenter rempublicam illam deſcripſit. Sed tametſi de coronis nihil, hoc interim ait, tempore toto nuptiali ſponſum vocitari *Moloday Knez*, id eſt, *Ducem novitium*, ſponſamque *Moloday Kneza* ſeu *novitiam Duciſſam*. Certe aliter multo enarrat uſum in nuptiis Rutenicum Paulus Oderbornus[h]. A conciliatione lepida & rapm praevio, aut ficto ſcilicet aut ex parentum compromiſſo parrato, rem auſpicatur. Et dum choreis & bacchanalibus occupantur, flaminem ait, raro non vino tantum non ſepultum, vocatum adeſſe qui poſt hymnum Davidicum cantatum, intortam ſponſi caeſariem manu comprehendens in hanc ſententiam eundem affatur: *Dic mihi, o ſponſe, o frater, o amice, nunquid tu huic tenerae vir eſſe potes? nunquid eam fuſtibus aliquando mulctabis? Nunquid aegrotam, ſcabioſam, & decrepitam derelinques?* Hic ſancte jurat ſponſus ſe facturum viri boni officium. Ad ſponſam tunc ſermonem convertens eam interrogat: *An viro ferendo ſufficiat? an rei familiaris curam agere? an coeco, curvo & decrepito marito fida velit eſſe comes?* Quae illa affirmante, flamen (ſic Oderbornus) *ſerto ligneo viridi utriuſque caput coronat. In circumſerentia coronarum deſcripta ſunt Rutenice haec verba*, Crescite et Multiplicamini. *Ille dum haec agit* (ita pergit Paulus hic) *inflammantur ab omnibus cereae candelae & patera medone ſpumans ſacrifico traditur. Eam novis ſponſis uno propinat hauſtu. Simili alacritate evacuant & ſacrificulo reddunt.* Choreis dein inſtauratis, celebritas tandem evaneſcit. Addit vero, foeminas etiam lupulum in templo ſpargere & linum cum tali acclamatione: *Dii noſtri tutelares faciant, ne novi conjuges ullo unquam deſtituantur bono.* Ita etiam coronae Ruthenis ut Graecis nuptiales; alia etiam in nuptiis, Ebraeorum moribus aperte conſona. Nec quod in Graecorum ritibus Ebraeorum non ita diſſimilibus, occurrit de ποτηρίῳ τῷ κοινῷ *poculo communi* ſponſis ut ſupra eſt oſtenſum ter dato, deeſſe omnino apud Moſcos hinc videtur. Tametſi verum ſit, quid illo deſignetur ignoraſſe eorum hujus ſeculi antiſtites. Nimirum quaerebat Hypatius Pocieii Moſcorum archiepiſcopus a Petro Arcudio Corcyraeo, quid hac ceremonia Graeci velint. Arcudius autem[i], *Faſſus ſum me ignorare, niſi quod ſuſpicabar iſtud ſacratiſſimae communionis loco fieri. Cum enim a prandiis atque etiam domi permulti matrimonia contrahant, loco videlicet ac tempore minus apto ad Euchariſtiam adminiſtrandam & percipiendam, aiebam inſtar communionis hanc ceremoniam fortaſſis introductam eſſe.* Atque ut conjecturam firmet, conſuluiſſe ſe ait Euchologium vetuſtiſſimum patriarchale manu ſcriptum, quod aſſervatur in monaſterio Cryptae Ferratae (unde alia dicit corrigenda eſſe in excuſis, quae ſane depravate nimis eduntur) ubi legitur de ſponſis, qui ſcilicet coronandi introducuntur, Καὶ ἐλθόντες πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἀπολύουσιν ἀλλήλων τὰς χεῖρας καὶ ἵστανται πρὸ τῶν ἁγίων θυρῶν. Ἀπόκειται δὲ ἐν τῇ θείᾳ τραπέζῃ ποτήριον ἔχον προηγιασμένα, καὶ στεφανώματα δύο καὶ ποτήριον ὑέλινον πλῆρες οἴνου, *Et poſtquam venerint ante ſanctuarium manus non amplius tenent conſertas, ſed ſtant pro ſacris foribus. Repoſitum eſt autem ſuper divinam menſam poculum habens praeſanctificata, & coronae duae, item poculum vitreum vini plenum.* Et paulo poſt, Καὶ κρατῶν τὸ ποτήριον λέγει, τὰ προηγιασμένα ἅγια τοῖς ἁγίοις· καὶ κοινωνεῖ αὐτούς. *Ac tenens poculum* (hoc eſt, inquit Arcudius, calicem) *ſacerdos dicit, praeſanctificata ſancta ſanctis. Et eos participes facit communionis.* Finita dein oratione & ter exhibita ablutione (ſic in Euchologio illo) ἀπονί-

[a] Juris Graeco Rom. tom. 1. lib. 2. p. 87. [b] Cauſ. 30. quaeſt. 5. c. 3. [c] In Juris Graeco. Rom. tom. 1. lib. 8. p. 493. [d] Videtis Leonem & Conſtantin. in Eclog. tit. 12. in Juris Graeco. Rom. tom. 2. p. 102. [e] Jus Graeco. Rom. lib. 1. p. 137. [f] Conſulas Jo. Baptiſt. Rebeum de Divinis Offic. lib. 1. cap. 21. [g] Cap. 24. & vide Sigiſmond. lib. in Rab. Moſcovitic. cap. de Matrimonio. [h] De Ruthenum Religione. [i] De Concordia Eccleſiae Occid. & Orient. lib. 7. cap. 32.

ψεσι

δίδωσι τὸ ποτήριον τινὶ ἢ ὡς ἔνιοι κλᾷ, *reſtituit poculum alicui, ſeu, ut volunt nonnulli, frangit.* Ubi, inquit, per poculum, intelligit vitreum, non autem calicem, in quo erat communio praeſanctificata. Adeo ut trina ablutio etiam, idque ex vino in poculo hoc vitreo, inter ritus nuptiales ſit Chriſtianorum Graecorum. Utinam vero aut Petrus Arcudius ipſe aut quis alius Graecorum Euchologium illud aliquoties ab iſto citatum in lucem edidiſſet, aut editiones quibus utimur inde emendaſſet, quae ſane, cum & complures [a] ſint & ſubinde accuratioris emendationis promiſſa in fronte gerant, ſunt nihilominus omnes quotquot vidi uſque ad portentum depravatiſſimae. Nec correctius ſane editur Σύνταγμα τῶν ἁγιασμάτων, inde deſumptum [b] (quod pro Euchologio ipſo a viris doctis interdum citatur) etiamſi, in editione puto noviſſima [c], correctorem ſe profiteatur Theophylactus Hieromonachus Zanphurnarus. Symbolis item ſibi peculiaribus, ſed quae, ut contractus mutui ſigna, vicem eorum quae Ebraeis aliiſque in uſu, ſatis ſupplent, in nuptiali celebratione utuntur AEthiopes [d] ſeu Abaſſeni. Lectulo ſcilicet ante eccleſiae oſtium collocato ſedent ſponſus ſponſaque, cum prodit ſacerdos clericis binis comitatus. Is ſiniſtra crucem, dextra thuribulum tenens, lectum ter ſuffumigat, dum clerici pſallunt. Dein capilli partem aliquantam ſponſi abſcindit, uti & ſponſae, ac utramque in vino mellito tingit, unde ſponſi capillum ſumptum in caput ponit ſponſae, uti & hujus in illius caput, loco ſcilicet unde abſciſſus eſt. Aqua tunc adhibita benedicta manus imponit ſacerdos utriuſque capiti monens, ut id ſervent quod praecepit Deus in Evangelio, nec poſthac invicem diſcedant, ſed, ut una caro, cohabitent. Euchariſtia denique habita domum deducitur ſponſa.

CAP. XXV.

De ritibus nuptialibus ac ſponſalitiis aliquot in Chriſtianiſmo occidentis, qua conſoni ſive Judaicis ſive Paganicis videantur. Maxime de annuli ac coronae uſu, conſarreationis item, coemptioniſque in eis reliquiis.

QUOD ad ritus occidentalis eccleſiae matrimoniales priſci aevi recentioriſque attinet; ſummatim quidem deſignantur aliqui in illo Nicolai [e] papae primi (ſub annum Chriſti 860) ad Bulgaros reſponſo, *Apud noſtrates,* inquit, *poſt ſponſalia quae futurarum nuptiarum ſunt promiſſio, foedera quaeque conſenſu eorum qui haec contrahunt & horum in quorum poteſtate ſunt, celebrantur. Et poſtquam* ARRIS *ſponſam ſibi ſponſus per digitum fidei* ANNULO *inſignitam deſponderit,* DOTEMQUE *utrique placitam ſponſus ejus ſcripto pactum hoc continente coram invitatis ad utraque parte tradiderit, aut mox aut apto tempore, ne videlicet ante tempus lege definitum tale quid facere praeſumant, ambo ad nuptialia foedera perducuntur, & primum in eccleſiam Domini cum oblationibus, quas offerre debent Deo per ſacerdotis, manum, ſtatuuntur, ſicque demum* BENEDICTIONEM *&* VELAMEN *coeleſte ſuſcipiunt, ad exemplum videlicet, quos Dominus primos homines in paradiſo collocans benedixit eis dicens, Creſcite & multiplicamini,* &c. *Siquidem & Tobias antequam conjugem conveniſſet, oratione cum ea Dominum oraſſe deſcribitur. Veruntamen* VELAMEN *illud non ſuſcipit, qui ad ſecundas nuptias migrat. Poſt haec autem de eccleſiae egreſſi* CORONAS *in capitibus geſtant, quae ſemper in eccleſia ipſa ſunt ſolitae reſervari. Et ita, feſtis nuptialibus celebratis, ad ducendam individuam vitam, Domino diſponente, de caetero diriguntur.* Adjicit, *Haec ſunt jura nuptiarum, haec ſunt praeter alia quae ad memoriam non occurrunt, pacta conjugiorum ſolennia,* de quibus mox plura. Annulum autem hic adhibitum vides ut hodieque, de quo Iſidorus [f], *Quod in primis nuptiis annulus a ſponſo ſponſae datur, ſit nimirum vel propter mutuae dilectionis ſignum vel propter id magis, ut eodem pignore eorum corda jungantur. Unde & quarto annulus digito inſeritur ideo quia in eo vena quaedam, ut fertur, ſanguinis ad cor uſque perveniat.* De rationis allatae, quae & vulgo afferri ſolita, veritate non diſputamus. Ad artem attinet ea anatomicam, in qua puto non omnino admittitur. Sed ſcimus ab Appione autore vetuſto in libris AEgyptiacis [g] traditum eſſe in anatomica AEgyptiorum obſervatione, *Repertum eſſe nervum quendam tenuiſſimum ab eo uno digito* (quarto ſcilicet) *ad cor hominis pergere ac pervenire.* Unde & is rationem affert, cur tam Graeci quam Romani veteres annulos eo in digito geſtarent, talique decorarent honore, qui nimirum *continens & quaſi connexus eſſe cum principatu cordis videretur.* Videſis etiam quae ea de re habet Ateius Capito apud Macrobium [h]. Ut igitur annuli uſus ex Paganiſmo, ita & ſingulari in digito (qui & annularis inde nuncupatus) ejuſdem geſtatio, atque in eundem matrimonialis impoſitio. Ejus autem admiſſio velut indubitata etiam inter Chriſtianos vetuſtos ſatis cernitur in illo Tertulliani [i], dum Paganos inſectatur quod bonos majorum mores depravaſſent. *Circa foeminas quidem,* inquit, *etiam illa majorum inſtituta ceciderunt, quae modeſtiae, quae ſobrietati patrocinabantur; cum aurum nulla norat, praeter unico digito quem ſponſus oppigneraſſet pronubo annulo.* Quale item de annulo uxoris teſtimonium habetur apud Clementem Alexandrinum [k]. Unde aureum etiam Paganis annulum fuiſſe (ut nunc) pronubum liquet, quem ferreum ait Plinius, ut ante oſtenſum. Sed primo aureum & dein ferreum ad ſponſam mitti aut donari hinc vult ad Tertullianum Franciſcus Junius,

[a] Venetiis 1568, 1600, 1602, 1622. [b] Ibid. 1614. [c] Ibid. 1626. [d] Franciſco Alvarez, & Luys de Vretta, de la hiſtoria de la AEthiopia lib. 2. cap. 20. [e] Reſponſ. 3. & Cauſ. 30. quaeſt. 5. cap. 3. & Ivo Pannorm. lib. 6. tit. 1. & Decret. part. 8. cap. 6. [f] De Officiis lib. 2. cap. 19. & Cauſ. 30. q. 5. c. 7. & vide eum Origin. lib. 19. cap. 32. & Ivonem Decret. part 8. cap. 8. [g] Apud. Agellium lib. 10. cap. 10. & vide Durandum in Ration. Divinorum lib. 1. cap. 9. §. 10. & lib 3. cap. 14. Baronium tom. 1. An. 57. num. 51. [h] Saturnal. 7. cap. 13. [i] Apologetico cap. 6. [k] Paedagog. lib. 3. cap. 11.

uti

uti primo ferreum, dein aureum Pamelius. Ita tam in occidente quam in oriente Chriſtiano, ex Paganiſmo, uti & in Judaiſmo, annuli pronubi admiſſio vetuſtiſſima. Etiam & uſus ex Ambroſio probatur. Is enim Agnetis virginis vitam explicans & quae praefecto urbis, ſub Conſtantini M. tempora, eam depereunti ac munera offerenti reſpondit, narrans, *Diſcede*, inquit [a] nomine Agnetis, *a me fomes peccati*, &c. *quia jam ab alio amatore praeventa ſum, quae mihi ſatis meliora obtulit ornamenta & annulo fidei ſuae ſubarravit me longe te nobilior & genere & dignitate.* Scilicet annulus arrae nomine dari ſolebat, etiam apud Paganos, ut in aliis contractibus ita & in ſponſaliis, unde, ut notiſſimum contrahendi ſymbolum, etiam in contractus hac maxime ſolenni apud Chriſtianos formula retinebatur. Neque fere actus aliquis civilis, ut manumiſſio, teſtamenti factio, alienatio, ceſſio, alia ejuſmodi ſine peculiaribus ſibi ſymbolis fiebant olim hodieve fiunt, ut pueri ſciunt. De annulo autem arrae nomine alias dato expreſſim Ulpianus [b], *Si inſtitor cum oleum vendidiſſet, annulum arrae nomine acceperit, neque eum reddat, dominum inſtitoria teneri.* Tantundem in hanc rem alibi [c] ipſe. Alia ſub Chriſtianiſmi initia ſeu tempora primitiva de annuli pronubi uſu inter Chriſtianos occidentis ſunt apud ſcriptores de nuptialibus ritibus obvia. Et in legibus Wiſigothorum [d] vetuſtiſſimis, de nuptiis; ubi *annulus arrarum nomine datus fuerit vel acceptus, quamvis ſcripturae non intercurrant, nullatenus promiſſio violetur cum qua datus eſt annulus & definitio facta coram teſtibus.* Hiſce addas quae habet Laurentius Pignorius in Epiſtolis [e]; ubi obſervat ex veteribus liturgiis formulam benedicendi in nuptiis tum annulum tum coronam, hujuſmodi; *Benedic ✠ Domine annulum iſtum & coronam iſtam, ut ſicut annulus circumdat digitum hominis & corona caput, ita gratia Spiritus Sancti circumdet ſponſum & ſponſam, ut videant filios & filias uſque ad tertiam & quartam generationem*, &c. Atque ſic tam coronae quam annulus in ritibus, ut orientis, ita & occidentis nuptialibus; quas alibi nondum obſervavi ex hujus ritualibus, quae mox dabimus. Acerrimam Tertulliani in coronarum militarium apud Chriſtianos, adeoque & ipſarum nuptialium diſputationem eamque libro integro, nemo neſcit. Ne ſcilicet inde in Paganorum, quos imitarentur, forte impingerent ſuperſtitionum appendicem. Alia item in coronas ejuſmodi ſtorcas habentur apud Clementem Alexandrinum. Sed ſponſos ſponſaſque coronandi [f] morem, ut in oriente ita & in occidente etiam ſeculis vetuſtiſſimis (uti & in locis aliquibus hodieque apud nos) obtinuiſſe ſatis liquet ex illo Sidonii Apollinaris [g], ubi in Panegyrico ad Anthemium:

> .... *virtus te pronuba poſcit*
> *Atque Dioneam dat Martia laurea myrtum.*

Coronam ſcilicet nuptialem ex myrto. Quo & trahitur illud Claudiani de Laudibus Serenae Auguſtae:

> .... *magniſque coronis*
> *Conjugium fit.*.........

Et hae de re uti & de aliis Paganiſmi ritibus nuptialibus, recte Antonius Gubertus juriſconſultus [h]; *Cum pietate & induſtria Conſtantini idolorum cultus ubique gentium exoleviſſet, ritus nuptiarum indifferentes, qui magis ad ornatum & celebritatem earum, quam ad ullum impium cultum vel jam abactam idololatriam pertinebant, Chriſtiani in uſum revocarunt, atque ideo nubentium coronas.* Et ſane Griſilda in Chauceri [i] noſtri de ea ſabula, nuptiali corona, veiut ex more Italiae alibique recepta ornatur. Etiam de coronis nuptialibus ſingularique earum in occidente uſu expreſſum ſatis habes teſtimonium in Nicolai Papae ad Bulgaros reſponſo ſupra exhibito. Apud Gratianum autem & Ivonem periocha ibi de coronis omnino praeterminitur, quam ex ipſo reſponſo ſupplevimus. Quod vero ab Antonio Guberto ſic dicitur, tam ad orientis quam occidentis mores attinet, & ſane aperte etiam cernitur tam in confarreationis quam coemptionis, ſeu priſcorum in Ebraiſmo Paganiſmoque rituum ſeu formularum, reliquiis veſtigiiſve quae in Chriſtianiſmo non obſcura habentur. Quanquam enim ſacra quae fuere [k] in confarreatione Paganica, utpote Chriſtianiſmo plane adverſantia, ſub ejuſdem initia, etiam apud Paganos, evanuere, ut ante monitum eſt, nihilominus farris ipſius uſus aliquis ſolennis in libis conficiendis, diffringendis, communicandis, locis ſaltem in nonnullis ſemper obtinuit. Certe freqoentiſſimus apud Anglos eſt & antiquitus fuit liborum admodum grandium in nuptiis uſus, quae Bride-cakes, id eſt, *liba ſponſalitia* ſeu *nuptialia* appellitant. Eaque tum a ſponſis ipſis confecta, tum ab propinquis amiciſque ſolenniter muneri nuptiali data. Atque *in agro noſtro Alexandrino*, inquit, Lancillottus Gallia [l], *perſeverant adhuc quaedam antiquarum obſervationum veſtigia, veluti in vico villae fori nuptiae per confarreationem, dum libo inter nubentes & affines atque cognatos partito fiunt.* Certe & in Graecorum ritibus, ut ante oſtenditur, compotatio eſt in eccleſia nuptialis, quae confarreationis vicem videtur praeſtare. *Necnon*, adjicit Lancillottus ille, *circumſpicitur interrogatio quae per ſacerdotem fit viro & uxori una cum reſponſio-*

[a] Lib. 4. Ep. 34. & videſis Paul. Sherlog in Cantic. Veſtigat. 3. § 21. &c. [b] L. 5. cuicunque D. tit de Inſtitoria Actione §. 15. [c] L. 11. §. 6. ll tit. de Actionibus empti & venditi. [d] Lib. 1. tit. 1. cap. 3. [e] Epiſt. 1. & Epiſt. 19. [f] Vide Paginin. Gaudent. de Vita Chriſt. ante Conſtant. cap. 59. [g] Carm. 2. [h] Lib. de Sponſalibus 5. de Ritu Nupt. §. 24. [i] In fabula Clerici Oxonienſis. [k] Videſis Paginin. Gaudent. de Juſtiniani ſeculi moribus cap. 15. [l] In Conſuet. Alexandr. prohibentem Maritum ultra certum modum uxori relinquere, ſeu de ſtatutis 6. uxori num. 10.

ne hinc inde ſubſequente, exindeque amplexus & manibus apprehenſio, quae omnia ſolennitati quae olim per coemptionem fiebat ſatis arrident. Et ſane coemptionis veteris reliquiae manifeſtiſſimae ſunt in arris ſponſalitiis ac pecunia pro more in ipſo nubendi actu numerata. Qualis item in actu ſpondendi, ſubarrationis [a] ritus. *Hujus moris*, inquit Briſſonius [b], *veſtigia a nobis in noſtris nuptiis* (in Galliis) *uſurpari quidam opinantur, tredecim nummorum numeratione.* Ipſe vero potius illud manaſſe ex Barbararum coloniarum quae in Gallias ex Germania migrarunt exiſtimat; quoniam in legibus [c] Burgundionum & Saxonum [d] veterum, uxores maritis a parentibus vel tutoribus emi ſolitas liquet, pretio quod nuptiale [e] ſignanter dictum. Inde & aliqui omnia matrimonia apud Gallos per coemptionem hodieque fieri tradidere, ut Connanus, quem tamen eo nomine falli ait Antonius Gubertus [f]. *Non enim*, inquit ille, *coemitur uxor nummis illis imparibus, quos vir tradit antiſtiti. Sed poſtquam ultro citroque fidem conjugalem ſe pie & ſancte ſervaturos vir & mulier ſunt polliciti, ſacerdos recipit a viro, vel tres vel quinque nummos, impari tamen numero, pro more patriae, quos idem tradit mulieri, tanquam arrhabonem promiſſae fidei caſtimoniaeque corporis.* Et de taxatis ſponſi donationibus ſeu arris apud Suecos Gothoſque veteres, ſed Chriſtianos, vide Ragualdum Ingemundi in eorum legibus [g], ubi & plura de ſingulari apud eos connubii jure. Neque ullum ſine dote, id eſt, ſine dono aliquo ſaltem dotem ſupplente, voluere veteres conjugium fieri. *Juxta poſſibilitatem fiat dos*, inquit ſynodus Arelatenſis [h]. Sed evanuit tandem ſententia illa; atque lex qua nitebatur primum [i] temperata poſtmodum reſciſſa eſt. Quin & quae huc ſpectant occurrent plura in formulis capite proximo allatus.

CAP. XXVI.

De formulis tum vetuſtis tum recentioribus, in occidente Chriſtiano, ſponſalia nuptiaſque contrahendi, celebrandi, benedicendi; ut cum Judaicis & Paganicis atque eis quae orientis ſunt, componantur. Et primo de eis quae in ritualibus Romanis. De aliis item aliquot.

Habetur in ordine Romano veteri titulus *Ordo ad benedicendam ſponſam*, cui ſtatim ſubditur, *Poſtquam fuerit mulier viro deſponſata & legaliter dotata, introeat cum marito eccleſiam, & proſtratis eis, dicat,*

Propitiare Domine ſupplicationibus noſtris & inſtitutis tuis, quibus propagationem humani generis ordinaſti, benignus aſſiſte, ut quod te autore jungitur, te auxiliante ſervetur, Per &c.

Sequuntur aliae benedictiones ſacrae, epiſtolae etiam Paulinae pars illa [k], *Neſcitis quoniam corpora veſtra membra ſunt Chriſti*, &c. Et Evangelii pars illa [l] de parabola, qua aſſimilatur regnum caelorum regi qui fecit nuptias filio ſuo. Dein

Secreta.

Suſcipe Domine pro ſacra connubii lege munus oblatum, & cujus largitor es operis, eſto diſpoſitor. Per &c.

In fractione.

Hanc igitur oblationem famulorum tuorum, quam tibi offerunt pro famula tua illa quam perducere dignatus es ad ſtatum menſurae & ad diem nuptiarum, pro qua majeſtati tuae fundimus ſupplices preces, ut eam propitius cum viro ſuo copulare digneris, quaeſumus Domine ut pla. &c.

Poſt communionem.

Gratiae tuae quaeſumus Domine, famulo tuo & famulae tuae legaliter copulatis tribue largitatem, ut mandata tua te miſerante ſectantes, conſolationem praeſentis vitae percipiant & futurae, Per &c.

Quin & poſt benedictionem *per vittae* candidae permiſtum & purpureae *unum invicem vinculum* (nodum amatorium, a ttut·lubes knut) copulabantur, inquit Iſidorus [m], videlicet, *ne compagem conjugalis unitatis diſrumpant.* Et qualia ſuperiori in capite oſtenduntur in ſponſalibus nuptiiſque occidentis (ſed pro locorum diſcrimine aliter aliterque) adhibita ſunt, tametſi in ordine illo veteri neutiquam memorentur. In rituali autem Romano, trina ante diebus ſingulis qui praecedunt feſtis facta denuntiatione ut de impedimento, ſi quod ab aliquo dignoſcitur, liqueat, parochus veſte ſacra in eccleſia indutus *librum & vas aquae benedictae cum aſperſorio deferens, coram tribus aut duobus teſtibus, virum & mulierem, quos parentum vel propinquorum praeſentia cohoneſtari decet, de conſenſu in matrimonium interroget utrumque ſigillatim in hunc modum, vulgari ſermone:*

N. vis accipere N. hic praeſentem in tuam legitimam uxorem juxta ritum ſanctae matris eccleſiae. Reſpondeat ſponſus, Volo. Mox ſacerdos ſponſam interroget. N. vis accipere N. hic praeſentem in tuum legitimum maritum juxta ritum ſanctae eccleſiae. Reſpondeat, Volo. Nec ſufficit conſenſus unius, ſed debet eſſe amborum, & expreſſus aliquo ſigno ſenſibili, ſive fiat per ſe ſive per procuratorem. Mutuo igitur contrahentium conſenſu intellecto, ſacerdos jubeat eos invicem jungere dexteras, dicens, Ego conjungo vos in matrimonium in nomine patris ✠, & filii & ſpiritus ſancti, Amen. Vel aliis utatur verbis juxta receptum uniuſcujuſque provinciae ritum. Poſtea eos aſpergat aqua benedicta. Mox benedicat annulum.

[a] Cauſ. 17. Quaeſt. 2. cap. 14. & 15. &c. [b] De Ritu Nupt. [c] Tit. 14. & 34. [d] Tit. 6. 9. 17. [e] Leg. Burgund. tit. 12. & vide leg. Salic. tit. 46. [f] Lib. de Sponſ. cap. de Ritu Nupt. § 81. [g] Lib. 3. cap. 7. [h] Cap. 30. Quaeſt. 4. cap. 5. [i] Vide Novell. Juſtin. 74. cap. 4. &c. [k] 1 Corinth. vj. 15. [l] Matth. xxij. 1. [m] Lib. 1. de Eccleſ. Offic. cap. 19.

Benedictio annuli.

Verſ. *Adjutorium noſtrum in nomine Domini*, &c.

Oremus.

Benedic ✠ Domine annulum hunc, quem nos in tuo nomine benedicimus ✠, ut quae eum geſtaverit, fidelitatem integram ſuo ſponſo tenens, in pace & voluntate tua permaneat atque in mutua charitate ſemper vivat. Per Chriſtum Dominum noſtrum R. Amen.

Deinde ſacerdos aſpergat annulum aqua benedicta in modum crucis, & ſponſus acceptum annulum de manu ſacerdotis imponit in digito annulari ſiniſtrae manus ſponſae, ſacerdote dicente; In nomine patris ✠, & filii & ſpiritus ſancti. Amen. Mox ſubjungat, Verſ. *Confirma hoc Deus quod operatus es in nobis.* Reſp. *A templo ſancto tuo*, &c.

Oremus.

Reſpice quaeſumus Domine ſuper hos famulos tuos; & inſtitutis tuis, quibus propagationem humani generis ordinaſti, benignus aſſiſte, ut qui te autore junguntur, te auxiliante ſerventur. Per Chriſtum, &c. *Amen.*

His expletis, Si Beneoicenoae sint nuptiae, *parochus Miſſam pro ſponſo & ſponſa, ut in Miſſali Romano, celebret, ſervatis omnibus quae ibi praeſcribuntur.*

Caeterum ſi quae provinciae aliis, ultra praedictas, laudabilibus conſuetudinibus & caeremoniis in celebrando matrimonii ſacramento utuntur, eas ſancta Tridentina ſynodus [a] *optat retineri.*

Ita rituale Romanum, quod hodie [b] olimque in uſu. In miſſali autem habetur miſſa jam dicta, cujus initium eſt:

Deus Iſrael conjungat vos, & ipſe ſit vobiſcum, qui miſertus eſt duobus, unicis, & nunc Domine, fac eos plenius benedicere te. Et ſequitur Pſalmus CXXVIII. aliaque ex Epiſtolis [c] & Evangeliis [d] nuptiis propria praeter communionem, atque de invicem fide ſervanda commonitionem. *Poſtea eos aſpergat aqua benedicta & dicto, Placeat tibi ſancta trinitas, det* Benedictionem, *& legat, ut ſolitum eſt, Evangelium ſancti Joannis, In principio erat verbum*, &c. Quod autem occurrit hic, *ſi benedicendae ſint nuptiae*, ad nuptias utriuſque primas attinet & benedictionem ſacramentalem dictam. Secundis enim benedictio ejuſmodi negatur jure eccleſiae Romanae canonico [e], illoque vetuſto; idque tametſi pars altera tantum antea conjugium iniviſſet nullum. Qua de re & in rituali Romano expreſſim monetur. Benedictio autem quae ſecundis nuptiis negatur, aliis eſt benedictio, quantum video, ſponſorum ipſorum omnimoda; aliis ea tantum quae ſacramentalis eſt, de qua vide morem Anglicanum vetuſtum in capite proximo. Atque ſane ea de re affatim tum theologi [f] tum juriſconſulti [g]; quibus tamen ſatis admittitur temperamentum hoc de foemina ante non benedicta. Scilicet *Limito*, inquit Carolus Antonius Theſaurus [h] juris canonici in academia Taurinenſi & Piſana dudum profeſſor, *quod hodie & generali conſuetudine ubique recepta, ſi foemina nondum fuerit benedicta, quia ipſa tunc ſit primo nubens, etiamſi maritus aliam habuerit uxorem, benedicendae erunt eorum nuptiae.* Alii tantundem. Quae autem ante ex rituali Romano afferuntur, obtinent paſſim nunc ubi Tridentina ſynodus & juſſa pontificia recipiuntur. Etiam ubi non ita illa apud pontificios recepta, nec tamen omnino rejecta, non adeo diſſimiles habentur nuptiarum ritus. De Galliis conſulas Laurentium Bochellum [i]. De ſeptentrionalium ritibus vide Olaum Magnum [k]. Caeterum in Archiepiſcopali Bononienſi a Gabriele Palaeotto cardinali atque archiepiſcopo Bononienſi edito [l] (ubi plane admittitur, *Separatim a benedictione ſponſorum matrimonium celebrari poſſe*; & tunc, annulo tantum benedicto) *cingit parochus ſponſorum colla candido aliquo velo, ad inſtar ſtolae accommodato, & eos matrimonio jungit dicens; N. placetne*, &c. &, conſenſu invicem ab ipſis indicato, parochus, *Ego N. parochus hujus eccleſiae vos N. & N. in matrimonio jungo, In nomine*, &c. Atque idem annulum aqua benedicta aſperſum, *ſponſo conſignat, qui eum accipiens ſtatim in dextrae manus annulari, hoc eſt, quarto digito ſponſae illum ponat dicens, In nomine*, &c. Plerumque vero alibi obtinuit, ut ſiniſtrae imponeretur. Sed & advertas hic ritus dioeceſeos Leodienſis, in quibus quoniam ſunt nonnulla Anglicanae formulae vetuſtae (quam capite damus proximo) ſingulariter aut conſona aut perquam analoga, nec puto ab aliis circumvicinis ſaltem in Belgia pontificiis adeo diverſa, ideo maxime eos adjicere viſum eſt. Sumuntur ex parochiali [m] Erneſti archiepiſcopi-electoris Colonienſis & epiſcopi Leodienſis quo paſtoribus praeſtanda, ſimul ex more priſtino congeſſit. Primo habetur ibi *modus celebrandi ſponſalia.* Scilicet de impedimentis, & de parentum ac propinquorum conſenſu primo interrogatis in eccleſia a paſtore viro & foemina, *junctis amborum dextris*, paſtor dicit viro, *N. amice mi promittis coram Deo*, **Dat ghy ſult nemen voor u huiſvrouwe N. in wiens handen ghy ſit leggende u handen, ende eer dat die viertich dagen vorby gaen, iſt dat Godt ende die heilich kercke daer in conſent geeſt**, id eſt, *Te accepturum in uxorem tuam N. cujus in manu jam poſita eſt manus tua, idque ante quadraginta dies elapſos, ſi Deus & ſacra eccleſia conſenſum praebuerit*; atque annuente viro, tantundem dicit foeminae,

[a] Synod. Trident. Seſſ. 24. [b] Et vide Andr. Piſcaram Caſtaldum in Praxi Caerem. lib. 2. ſ. 14. cap. 9. [c] Epheſ. v. [d] Matth. xix. [e] Bull. 14. Innoc. 4. in Bullarii tom. 1. p. 104. & Extr. tit. de ſecundis nuptiis. De ratione conſulas Menochium de Arbitr. Judic. Quaeſt. lib. 2. caſ. 417. &c. [f] Vide Petr. Lombard. ſent. 4. diſt. 42. ſub finem Thomam Aq. ibidem, &c. [g] Vide Covarruviam in Decret. 4. part. 2. cap. 8. ſ. 11. num. 2. &c. [h] De Poenis Eccleſ. part. 2. tit. Matrim. cap. 2. [i] Decret. Eccleſ. Gallic. lib. 5. tit. 8. &c. [k] Lib. 14. cap. 8, 9, & 10. [l] Bononiae 1590. part. 3. tit. de Sacram. Matrimonii p. 159. [m] Leodii 1592. p. 185.

Dat ghy ere viertich daegen nemen ſult voor uwen man N. wiens handen &c. id eſt, *Te intra quadraginta dies accepturam in virum tuum N. cujus manum*, &c. qua itidem annuente, *Et ego*, inquit paſtor, *haec ſponſalia & hanc veſtram mutuam fidem & promiſſionem autoritate qua fungor, confirmo, In nomine patris* ✠ *& filii & ſpiritus ſancti.* Dein de futuris nuptiis & vitae interim ratione habenda monet. In nuptiis autem ſeu matrimonio, ut ibi vocatur, illic celebrando, paſtor in eccleſia (in quam aqua benedicta conſperſi ſponſi admittuntur) *ſponſum ad ſiniſtrum ſuum latus, ſponſam ad dextram conſtituet; deinde annulum ſibi dari a ſponſo petet, ſimul rubeas (ſi haberi poſſint) chirothecas, quibus inſint tres nummuli argentei, loca arrhae ſponſo dandae. Annulum digito ſuo imponet ſacerdos, & chirothecas manu ſervabit tantiſper donec eas manui ſponſae imponet.* Dein de inſtantibus nuptiis verba primo faciens, ſponſum ſponſamque de mutuo eorum uti & parentum atque propinquorum conſenſu interrogat, quo ſatis explorato, de matrimonii dignitate, uſu, fine, multiplici benedictione eos alloquitur; *Et (ubi talis conſuetudo recepta eſt) annulum benedicat in hunc modum. Adjutarium noſtrum*, &c. ----*tu Domine dignare emittere bene* ✠ *dictionem tuam ſuper hunc annulum, ut quae iſtum geſtaverit ſit armata virtute coeleſtis defenſionis, ut proficiat illi ad vitam aeternam. Per Chriſtum*, &c.

Converſus ſacerdos ad ſponſum & ſponſam, accipiet dexteram ſponſi & illi chirothecas rubeas (cui inſint loco arrhae nummuli tres) imponat. Deinde manum dextram ſponſae dextrae ſponſi implicabit, & hic complicatas utriuſque dextras ſtola collo dependente circumligabit, verba de mutua ſponſorum promiſſione interim faciendo. *Tunc ſponſus alta voce verba haec ſacerdotem de verbo in verbum inſequendo replicabit.*

Jck Jan off Henrick neme voor een vrouwe N. (exprimendo nomen ſpouſae) die welcke hier tegenwoordich is, ende ick doen mijnen eet by 't geloove mijner zielen, op mijn deel des hemelrijck, ende by dat heilige Sacrament des doopſels, dat ick ontfongen hebbe, dat ick haer getrouw weſen ſal uit geheel mijner herten, in mijn lichaem, in mijn goeden tegenwoordich ende toekomende. Ende ick ſal ſe niet verlaeten; noch om een rijcker, noch armer, noch beter, noch erger, maer ick ſalſe beſcheemen gelijck myſelven, in olſulcken ſtaet ende conditie als Godt believen ſal ons te ſenden alle die daegen ons levens. Hierin ſoo bidde ick Godt ende alle die heiligen des hemels, dat ſy my willen vervorderen ende helpen. Amen.

Id eſt, *Ego Joannes ſeu Henricus accipio in uxorem N. quae hic praeſens eſt, atque juro per animae meae fidem in parte mea regni coelorum, & per ſacramentum illud ſanctum baptiſmi quod ſuſcepi, me fore ei fidelem toto corde meo, tum in corpore meo tum in bonis quae nunc poſſideo aut in poſterum poſſidebo. Neque eam deſeram ſive pro ditiore, ſive pauperiore, ſive meliore ſive pejore. Sed eam ſicut meipſum conſervabo in omnimodo ſtatu ac conditione, qua Deus dignatus fuerit nos per totam vitam noſtram. Atque Deum precor & caelorum ſanctos, ut hac in re me promoveant adjuventque, Amen.*

Itidem dum utriuſque tenet dextram ſic, ut dictum eſt, complicatam & circumligatam, *ubi loci fert conſuetudo*, profeſſionem futurae ſocietatis individuae aut *ſub eadem verborum forma reciprocam ſponſo fidem ſponſa reddit.* Ubi vero modeſtiae cauſa ſponſa uno verbo conſenſum dare conſuevit, ſacerdote interogante, id fit.

Tum utriuſque dexteram diſſolvat ſacerdos, relictis chirothecis in dextera ſponſae, & annulum ex ſuo digito extrahens ſponſo tradat, tribus primis digitis manus dexterae accipiendum; & ſponſi dexteram anuulum tenentem ſic dirigat, ut annulum in tres ſponſae digitos imponat, dicendo poſt ſacerdotem.

N. Johanna off Maria met deſen rinck ick trouwe u, ick neme u voor mijn huiſvrouwe, ende ick gebe in u mijn conſent, in die name des vaders die ons geſchaepen heeft. id eſt, *N. Johanna* ſeu *Maria, hoc annulo te deſpondeo, in uxorem meam te accipio, & tibi conſenſum meum praebeo in nomine patris qui nos creavit (dirigenda annulum per dextram ſponſi in digitum ſponſae pollici viciniorem & ſtatim extrahendo)* in den name des Soons die ons verlooſt heeft, ſeu *nomine filii qui nos redemit (imponendo digito ſecundo a pollice & ſtatim extrahendo)* in den name des heiligen Geeſts, die ons verlichten meet, *in nomine Spiritus Sancti qui nos illuminaverit (imponendo tertio a pollice digito & ibi annulum relinquendo, dextram ſponſi ſponſae dextrae complicet & conjungat, dicendo:*

Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Jacob vobiſcum ſit, vobiſcum permaneat, multiplicet in vobis ſuam benedictionem, & ego vos conjungo in matrimonium in nomine Pa✠*tris & Fi*✠*lii & Spiritus*✠*Sancti.*

Deinde ſponſum cum ſponſa ad gradus altaris procumbere jubebit, & ſi nuptiae non fuerint ſolennes (id eſt, ſi miſſa ut in ſolennioribus non praeceſſerit) *& partes benedictionis capaces extiterint, illis benedicet hoc modo,*

Confirma hoc Deus, &c.
Kyrie eleiſon, &c. *Pater noſter*, &c.
Salvum fac ſervum tuum, &c.

Tunc orationes binae quibus angeli Tobiae, Chriſti & eccleſiae nuptiarum foederis, Rachelis, Rebeccae mentio; ut in formula veteri Anglorum capite proximo oſtenſa.

Dein ſtolae e collo dependentis extremitates duas ſuper caput ſponſi & ſponſae ponat & dicat:

Dominus vobiſcum. R. & cum ſpiritu tuo. Initium Evangelii S. Johannis; & poſt laudes aliquot & preces, *faciendo ſuper eos ſignum crucis, dicat:*

Bene✠*dictio Dei Patris & Filii & Spiritus Sancti, deſcendat ſuper vos, & maneat ſemper.*

Aſpergat ſponſum & ſponſam aqua benedicta, & illum primo deinde hanc altare reverenter

verenter oſculari faciat, & ſic domum in pace remittat.

Benedictio autem paulo aliter fit quoties ſolennes (ut vocant) fuerint nuptiae, ſeu non ſine miſſa praecedente.

Si autem ſint bigami, vel ſaltem ſponſa non fuerit virgo notorie, non curando de ſponſo, virgone ſit an non, licet benedicendi non ſint, tamen poſt nuptiarum celebrationem ad altare debent accedere, & in genua procumbere, & ſacerdos hoc modo orare debet. Scilicet primo dicit Pſalmum CXXVIII, & tunc preces aliquot ſolennes. *Tum aſpergantur aqua benedicta, & vir oſculetur medium altaris & poſtea mulier, & recedant.* Sic rituale illud Leodienſe, cui ſatis eſt (ſi chirothecas rubeas aliaque aliquot minoris notae tollas) conſona formula illa quae eſt eccleſiae Argentinenſis in Agendis [a] ejuſdem ab Joanne epiſcopo edita. Ad fores templi affeuntur ſponſi, ubi de re matrimoniali habita oratiuncula, annulus aut arra alia benedicitur. Atque mutuo in matrimonium conſenſu dato *accipit ſponſus annulum vel arrham de manu ſacerdotis, & imponat in quartum digitum (ſcilicet annularem) manus ſponſae dicens :*

N. mit diſem ring, oder gottsheller, oder gotts pfening, vertraw und vermehle dich mir. Im namen Godt des Vatters, des Sons und des heiligen Geiſtes.

Id eſt, *N. cum hoc annulo, ſeu arra (ſive obolo) ſive denario te mihi deſpondeo & in matrimonium conjungo. In nomine Dei Patris, Filii & Spiritus Sancti.*

Poſtea jungat ſacerdos amborum dexteras & jubeat ſponſum dicere.

N. Ich neme dich zu meinem ehelichen weib.

Id eſt, *N. ego accipio te in uxorem meam mihi copulatam.*

Deinde ſponſam.

N. Ich nimme dich zu meinem ehelichen mann.

Id eſt, *N. ego accipio te in virum mihi matrimonio conjunctum.*

Deinde ſacerdos partem ſtolae manibus illorum circumvolvat & dicat :

Ideo matrimonium per vos contractum confirmo, ratifico & benedico. In nomine Pa✠tris & Fi✠lii, & Spiritus ✠ Sancti. Amen.

Tunc aqua luſtrali inſperſi ſponſi in eccleſiam a ſacerdote introducuntur & miſſa celebrata, procumbunt ad altare & benedicuntur, niſi bigami fuerint, ut in jam dictis. Ita ex Belgio & Germania etiam ſpecimina attulimus bina, quibus opinor reliqua non ita diſſona. Alia autem atque alia ſunt verba ſponſalitia ritusque pro regionum Chriſtianarum varietate. Etiam & in *ſacerdotali* [b] *ad conſuetudinem Romanae eccleſiae altarumque eccleſiarum ex apoſtolicae bibliothecae ac ſanctorum patrum jurium ſanctionibus & eccleſiaſticorum doctorum ſcriptis ad optatum quorumcunque ſacerdotum commodum, collecto atque ſummorum pontificum autoritate multoties approbato, ſumma nuper cura juxta Tridentini concilii ſanctiones emendato & aucto,* diverſa ſunt non pauca in formula ſponſalitia nuptialique ab eis quae in rituali Romano habentur. Ibi tam arrae quam annulus. Et non ſolum hic ſed & illae benedictae. Velum unicum induitur ſponſorum ſpatulis, ad altare procumbentium. Et poſt miſſam celebratam, *Sacerdos, ubi conſuevit, benedicit panem & vinum dicens verſ. Adjutorium noſtrum,* &c. *Deinde in altari frangat panem, & det unam partem ſponſo & aliam ſponſae. Et ſic etiam de vino. Et poſtea aſpergantur aquo benedicta.* Impoſitis tunc in eorum capita manibus, preces fundit ac benedictiones, ac principium Evangelii dicit S. Johannis, *Quo dicto auſert velum ab eis, & dicit Ambulate in pace.*

CAP. XXVII.

Formulae ritusque veteres recentioresque in Anglia (alibi item) & de dotandi in ipſis ſponſalibus in Anglia jure vetuſto ſingularia quaedam. De eccleſiarum item quae jugum pontificium exuerunt aliarum more. Etiam de Mahumedanorum.

Habetur in rituali Anglicano vetuſto, *quod Manuale ſecundum uſum Sarum* ſeu Sarisburienſem, nuncupatur, *Ordo ad faciendum ſponſalia,* ubi, adſtantibus viro & muliere *ante oſtium eccleſiae coram Deo, ſacerdote & populo, viro a dextris mulieris & muliere a ſiniſtris viri,* poſt ſolennem de impedimentis quaeſtionem habitam (praceunte ſemper trina per ſingula feſta antecedentia de impedimentis denuntiatione) *interrogat ſacerdos dotem mulieris, videlicet arras ſponſales ; & dicuntur arrae annuli, vel pecunia, vel aliae res dandae ſponſae per ſponſum, quae datio ſubarratio dicitur ; praecipue tamen quando fit per annuli dationem : & tunc vulgariter deſponſatio vocatur. Poſtea dicat ſacerdos cunctis audientibus in lingua materna :*

N. vis habere hanc mulierem in ſponſam, & eam diligere, honorare, & cuſtodire ſanam & infirmam, ſicut ſponſus debet ſponſam, & omnes alias propter eam dimittere, & illi ſoli adhaerere quamdiu vita utriusque veſtrum duraverit ?

Reſpondeat vir, VOLO. *Item dicat ſacerdos ad mulierem :*

N. vis habere hunc virum in ſponſum, & ei obedire & ſervire, & eum diligere, honorare ac cuſtodire ſanum & infirmum, ſicut ſponſa debet ſponſum, & omnes alios propter eum dimittere, & illi ſoli adhaerere quamdiu vita utriusque veſtrum duraverit ?

Reſpondeat mulier, VOLO.

Deinde detur foemina a patre ſuo vel ab amicis ejus ; quae ſi puella ſit, diſcoopertam ha-

[a] Coloniae 1590 pag. 156

[b] Venetiis 1576.

beat manum; ſi vidua, tectam quam vir recipiat in Dei fide & ſua ſervandam, ſicut vovit coram ſacerdote, & teneat eam per manum dexteram in manu ſua dextera, & ſic vir det ſidem mulieri per verba de praeſenti, ita dicens docente ſacerdote.

I N. take the N. to my wedded wiſe, to have and to hold fro this day foꝛward, foꝛ better foꝛ woꝛs, foꝛ richer foꝛ poverer, in ſykneſſe and in hele tyl dethe us depart, if holy church it wall oꝛdaine, and thereto I plight the my trouthe.

Id eſt (neque enim in rituali hoc Latine vertitur) *Ego N. accipio te N. in uxorem mihi nuptam, habendam & tenendam a die hocce in futurum, ſive melior fueris ſive pejor, ſive ditior ſive pauperior, in aegritudine & in ſalute, uſque dum mors nos disjunxerit, ſi ſancta eccleſia hoc ordinaverit* (quod opinor ſignificat, ſi ſanctio aliqua eccleſiaſtica non refragetur) *atque in hanc rem do tibi fidem meam.*

Manum (ſic rituale) *retrahendo deinde dicat mulier docente ſacerdote,*

I N. take the N. to my wedded houſbonder, to have ond to hold fro this day foꝛward, foꝛ better foꝛ woꝛs, foꝛ richer foꝛ poverer, in ſykneſſe and in hele, to be bonere ond burum in bedde and at boꝛde till dethe us depart, if holy church it wall oꝛdaine, and thereto I plight the my trouthe.

Id eſt (neque vero haec Latine redduntur in rituali) *Ego N. accipio te N. in maritum mihi connubio conjunctum habendum & tenendum a die hocce in futurum, ſive melior fueris ſive pejor, ſive ditior ſive pauperior, in aegritudine & in ſalute, atque ero officioſa ac obediens in thoro ac ad menſam uſque dum mors nos disjunxerit, ſi ſancta eccleſia hoc ordinaverit, atque in hanc rem do tibi fidem meam.*

Deinde ponat (ſic rituale) *vir aurum, argentum & annulum ſuper ſcutum vel librum. Et quaerat ſacerdos ſi annulus antea fuerit benedictus vel non. Si dicatur quod non, tunc benedicat ſacerdos annulum hoc modo cum* DOMINUS VOBISCUM *& cum* OREMUS.

Oratio.

Creator & conſervator humani generis, dator gratiae ſpiritualis, largitor aeternae ſalutis, tu Domine mitte benedictionem tuam ſuper hunc annulum, ut quae illum geſtaverit ſit armata virtute caeleſtis defenſionis, & proficiat illi ad aeternam ſalutem. Per Chriſtum &c.

Oremus.

Bene✠dic Domine hunc annulum, quem nos in tuo ſancto nomine benedicimus, ut quaecunque eum portaverit in tua pace conſiſtat, & in tua voluntate permaneat, & in tuo amore vivat & creſcat & ſeneſcat & multiplicetur in longitudinem dierum. Per Dominum, &c.

Tunc aſpergatur aqua benedicta ſuper annulum. Si autem antea fuerit annulus ille benedictus, tunc ſtatim poſtquam vir poſuerit annulum ſuper librum, accipiens ſacerdos annulum tradat ipſum viro, quem vir accipiat manu ſua dextera cum tribus principalioribus digitis; a manu ſua ſiniſtra tenens dexteram ſponſae, docente ſacerdote dicat:

With this ring I the wed, and this gold and ſylder I the geve, and with my body I the woꝛſhipe and with all my woꝛldely chatel I the endowe.

Id eſt (neque enim hoc Latine in rituali illo vertitur) *annulo hocce te ſubarro, atque aurum & argentum hoc tibi dono, ac corpore meo te dignor & omnibus catallis meis hujus ſeculi te doto.* De *catallis* mox plura.

Et tunc (pergit rituale) *proferat ſponſus annulum pollici ſponſae dicens, In nomine Patris; deinde ſecundo digito dicens, & Filii; deinde tertio digito dicens, & Spiritus Sancti; deinde quarto digito dicens, Amen, ibique dimittat annulum, quia in medico eſt quaedam vena procedens ad cor. Et in ſonoritate argenti deſignatur interna dilectio, quae ſemper inter eos debet eſſe recens.*

Deinde inclinatis eorum capitibus dicat ſacerdos BENEDICTIONEM *ſuper eos benedicti✠ſitis a Domino, qui fecit mundum ex nihilo. Amen.*

Poſt Pſalmi LXVIII. verſus 28, 29, & 30. orationes aliquot alias & benedictiones, *intrent eccleſiam uſque ad gradum altaris, & ſacerdos eundo cum ſuis miniſtris dicat* Pſalmum CXXVIII. & poſt doxologiam & quae eam ſolent comitari, proſtratis ſponſo & ſponſa ante gradum altaris, orationes aliquot & benedictiones congeneres adhibentur.

Finitis orationibus quae dicebantur ſuper eos proſtratos ad gradum altaris, & introductis illis in presbyterium, ſcilicet inter chorum & altare ex parte eccleſiae auſtrali & ſtatuta muliere a dextris viri, videlicet inter ipſum & altare, incipiatur officium (Miſſae ſcilicet) ------ *Et proſternat ſe ſponſus & ſponſa in oratione ad gradum altaris, extenſo ſuper eos pallio, quod teneant quatuor clerici per quatuor cornua, in ſuperpelliciis, niſi alter eorum prius fuerit deſponſatus & benedictus: quia tunc non habeatur pallium ſuper eos, nec dicatur ſacramentalis benedictio*; nimirum benedictio aliqua cujus verba myſterium ſponſaliorum inter Chriſtum & eccleſiam ſuam deſignent. Haec enim ſecundis nuptiis [a] negata, ut ſuperius monitum eſt. *Quia caro benedicta trahit ad ſe* (ſic rituale etiam hoc) *carnem non benedictam.* Caro ſcilicet primis in nuptiis benedicta. Verum in Anglia olim ſub Edwardo tertio rege [b] quamplurimi ſacerdotes etiam ſecundis nuptiis benedictionem adhibuerant ſacramentalem, unde etiam Romam convolabant ut ſuſpenſionis, quae inde contracta, relaxationem a Joanne Papa XXII. impetrarent.

Poſt miſſam (inquit rituale) *benedicatur panis & vinum vel aliud quid potabile in vaſculo, & guſtent in nomine Domini ſacerdote dicente, Dominus vobiſcum, Oremus.*

[a] Vide Excerpt. Egberti arch. Eborac. cap. 89.

[b] Anno 1321.

Oratio.

Bene✠dic Domine panem iſtum & hunc potum & hoc vaſculum, ſicut benedixiſti quinque panes in deſerto & ſex hydrias in Chanaan Galileae, ut ſint ſani & ſobrii atque immaculati omnes guſtantes ex eis; Salvator mundi, qui vivis & regnas cum Deo Patre in unitate Spiritus Sancti Deus.

Et ſequuntur item benedictiones ſingulares cubiculi ſponſalitii ac lecti ipſorumque in lecto ſponſorum, nocte ſequente peragendae. Tum coemptionis autem veteris tum confarreationis veſtigia in hiſce manifeſta nemo non videt, ut in aliis ſuperius allatis. Obtinuit vero haec formula nubendi in Anglia antequam ſub Edwardo rege ſexto ſub annum Chriſti 1549. aliquantulum ut mox dicetur mutata eſt. Scilicet plerumque in Angliae auſtralioribus ſeu Cis-trentanis, ubi ordo ille Sariſburienſis maxime in uſu. Habebatur autem ſimiliter in ſeptentrionalioribus ſeu Trans-trentanis *Manuale ſecundum uſum eccleſiae Eboracenſis*, cujus quidem ordo in ſponſalibus non ita diverſus, ſed diverſus tamen. Rogat ibi ſacerdos ſponſum:

N. Wilt thou have this woman to thy wife and love her, and kepe hee in ſiknes and in helthe and in all other degrees be to her as a husbande ſholde be to his wife, and all other forſake for her, and hold the only to hee to thy lives ende.

Id eſt, *N. viſne habere foeminam hanc tibi in uxorem, & eam amare, & conſervare in aegritudine & ſalute & in omnibus aliis gradibus ei eſſe, ut maritum eſſe oportet uxori ſuae, & omnes alias pro ea deſerere, atque ei ſolum adhaerere, uſque ad vitae finem.* Adſenſum praebente viro, tunc foeminae:

N. Wilt thou have this man to thy husbande, and to be buxum to him, ſerve him and kepe him in ſykness and in helthe, &c.

Scilicet *N. viſne habere virum hunc in maritum tuum atque obediens ei eſſe, ei ſervire, eum conſervare in aegritudine & ſalute,* &c. Ut in eis quae ſponſo dicta ſunt. Annuente illa, idem facit ſacerdos quod in ordine habetur Sariſburienſi, & dein fidem dat ſponſus ſponſae dexteram tenens, verbis hiſce, praeeunte ſacerdote:

Here I. take the N. to my wedded wife, to have and to hold at bedde and at borde, for fairer for fouler, for better for warſe, in ſekenes and in hele, tyl dethe us depart. And thereto I plyght the my trouthe.

Nimirum, *Ecce ego accipio te N. in uxorem meam matrimonio conjunctam, habendam & tenendam ad thorum & ad menſam, ſive pulchrior fueris ſive invenuſtior, ſive melior ſive pejor, in aegritudine & in ſalute, uſque dum a morte ſeparabimur. Atque inde fidem meam tibi do.*

Sponſa item, a ſacerdote edocta, *Ecce ego te accipio in maritum meum matrimonio conjunctum, habendum & tenendum ſive pulchrior,* &c. ipſiſſima nempe, quae uſus erat ſponſus verba. Benedicitur dein annulus & imponitur, ut in Sariſburienſi, digito quarto. Sed non liquet dexterae an ſiniſtrae manus. Adjicitur autem in rubrica *Ibi dimittat annulum ſecundum decretum* 30. *Quaeſt.* 5. Scilicet juxta illud quod in Gratiano [a] habetur ex Nicolai Papae primi ad Bulgaros reſponſo ſupra aliquoties memorato. Impoſito annulo, non inter imponendum, dicit ſponſus docente ſacerdote:

With this ring I wedde the, and with this gold and ſilver I honoure the, and with this gyft I honoure the.

Statim ſequitur, *Sacerdos interroget dotem mulieris. Si terra ei in dotem detur, procidat illa ad pedes viri, & dicat ſacerdos* verſus illos 28, 29, & 30. Pſalmi LXVIII. quibus orationibus aliquot adjectis, *aſpergantur & introducantur in eccleſiam,* ubi *ad gradum altaris proſternantur.* Miſſa dein celebratur, *illis genuflectentibus ſub pallio ſuper eos extento, quod teneant duo clerici in ſuperpelliceis.* Benedictio accedit, ſed non ſacramentalis, niſi nuptiae ſint primae. Et poſt ſacra alia ſolennia, *ſurgunt ab oratione ſponſus & ſponſa. Et accipiat ſponſus pacem a ſacerdote & ferat ſponſae oſculans eam & neminem alium nec ipſe nec ipſa. Sed clericus ſtatim a presbytero pacem* accipiat *& ferat aliis ſicut ſolitum eſt.* Nocte ſequenti item benedicitur thalamus, & aſpergitur, & orationibus aliquot habitis, *ſecundum morem antiquum thurificantur thorus & thalamus.* Sic ordines illi Sariſburienſis & Eboracenſis qui ſeculorum ſunt vetuſtiorum. Tunc igitur ad oſtium eccleſiae nec interius ſponſalia, juxta ante dicta, iniri ſolita. Ac praeter aurum, argentum ac annulum atque generalem illam dotandi bonis mobilibus in Sariſburienſi rationem, accedere ſubinde ſolebat ſingularis ibi dotatio, qua ſponſae aſſignabantur in dotem ſeu donationem propter nuptias praedia aliquot aut fundi, quos mortuo marito petere licuit viduae actione dotis, nomine fundi *ad oſtium eccleſiae* [b] aſſignati, quod paſſim in commentariis juris noſtri occurrit. Sed mos ille ibi ſic dotandi diu abhinc exolevit. Certe dotatio ad oſtium eccleſiae haec plane conſona eſt periochae ordini Romano de benedictione ſponſarum ſuperius praefixae. Neque alibi quam *in facie eccleſiae & ad oſtium eccleſiae* atque *ante deſponſationem in initio contractus* (ut juriſconſulti noſtri veteres aiunt) ſic fundi dos legitime aſſignari [c] potuit. Et quantum video ſeculis vetuſtioribus plus quam pars fundi quem jure optimo poſſidebat ſponſus ſeu pater ejus aliuſve propinquus (nam & patris ibi aſſenſus uti & aliorum propinquorum [d] dotem reddidit legitimam) tertia aſſignanda non [e] erat, quae ſcilicet dos eſt ex jure noſtro viduae competens etiam ſine dotatione aliqua expreſſa praeeunte. Pars autem minor rite potuit aſſignari. Etiam & Scotorum [f]

[a] Cauſ. 30. Quaeſt. 5. cap. 4.
[b] Regiſt. Orig. fol. 170. b, &c.
[c] 20 Hen. 3. tit. Dower 200. & 201. Bracton. lib. 2. cap. 39. tit. de Actione dotis, cap. 9. Britton. cap. 101, &c.
[d] Bracton lib. 4. tit. de Actione dotis, cap. 10.
[e] Glanvil. lib. 6. cap. 1. Bracton locis citatis. Hengham parva, cap. 2, &c.
[f] Regiam Majeſtatem, lib. 2. cap. Dos autem, &c.

mores

mores vetuſti Anglicanis hic conſoni. Atqui dotalis ejuſmodi fundi in Sariſburienſi mentio nulla, ſed tantum bonorum mobilium ac ejuſmodi ſolum immobilium, quorum jus termino ſeu ſpatio aliquo annorum coercetur. Id quod innuitur verbis illis with all my worldly chatel I thee endow, *omnibus catallis meis hujus ſeculi* (ſeu *quae poſſideo ipſe*) *te doto*. Ita ſcilicet τὸ chatel intelligendum; tametſi interea haud ſim ignarus *capitalia* [a] unde *catalla* & chatel, ſubinde olim ſumi pro bonis omnimodis, tam immobilibus adeoque praediis quocunque jure poſſeſſis quam mobilibus. Sed diu obtinuit & jam per multa ſecula vocabuli in jure noſtro ſenſus ſolus qualem diximus, unde diſtinctio obvia *catallorum realium & perſonalium*, quorum haec bona mobilia, illa praedia non aliter quam ad certum annorum aliquem terminum poſſeſſa ſignificant. At vero, anne ideo bona ejuſmodi omnia uxori revera in dotem cedebant? nihil minus. Etiam in Canuti regis legibus [b] ante ſexcentos ferme annos latis ſi quis inteſtato deceſſerat, *judicio domini* (fori nempe cui ratione feudi ſundive aliter poſſeſſi alterve legitime ſuberat) beo ſeo æhte geſcyft ſpiþe rihte. wiſe. ⁊ cildan. ⁊ neh magon. ælcum be þæm mæþe ðe him to gebýriȝe, *Diſtribuantur bona ejus uxori, liberis & cognatione proximis juſte ac pro rata*. Et in legibus Guilielmi primi [c], *Si home mort ſans deviſe, ſi departent les enfans l'erite entre ſe per uwel.* Ubi *l'erite* ſeu *haereditas* non tam de fundis, ut apud nos nunc vulgo, quam de bonis quae *catalla*, ut ante, dicuntur, videtur ſumendum. Praeterea in *magna* quam ita dicimus *charta* ab Henrico tertio rege promulgata, verba habentur haec de beneficiario regis defuncto; *Si* [d] *nihil nobis debeatur ab ipſo, omnia catalla cedant defuncto* (ita diſponantur ut voluit ille) *ſalvis uxori ejus & pueris ſuis rationabilibus partibus ſuis*. Quibus in ea [e] quam ante conſignaverat Joannes rex Henrici jam dicti pater, uti & in exemplaribus aliquot priſcis Henricianae, adjicitur, *Si aliquis liber homo inteſtatus deceſſit, catalla ſua per manus propinquorum, parentum, & amicorum ſuorum, per viſum eccleſiae, diſtribuantur, ſalvis unicuique debitis quae defunctus ei debebat.* Ad uxorem igitur ex ejuſmodi dotatione nunquam attinuere bona cuncta. Atque ſatis conſona ſunt haec legibus [f] moribuſque recentioribus atque ipſis quibus etiamnum utimur. Admiſſumne igitur, etiam ut in ipſis ſacris dotationis ejuſmodi formula, data ſolenniter fide, ita prolata, in nihilum plane recideret ſeu in fumum evaneſceret? Neque omnino. Res ſcilicet ſe ita habuit. Obtinuit olim jus, ſaltem juris apud noſtros opinio olim celebris, ut mortuo marito, tam prole quam uxore ſuperſtite, tum tertia etiam *catallorum* (qualia diximus) parte tum fundi optimo jure poſſeſſi, ſeu in quem liberi ex ea ſuſcepti jure ſuccedere poſſent, dotaretur uxor; etiam & *catallorum* parte dimidia, ubi nulla proles ſuperſtes. Expreſſiſſima ſunt juris hujus, velut olim receptiſſimi, veſtigia apud Ranulphum de Glanvilla [g], Henricum de Bractona [h], Fletae autorem [i]. Eorum poſteriorum qui annis abhinc amplius trecentis quinquaginta floruere, verba ſunt: *Haereditas* (rerum ſcilicet mobilium) *dividatur in tres partes, quarum una pars relinquatur pueris ſi pueros habuerit defunctus, ſecunda uxori, ſi ſuperſtes fuerit, & de tertia parte habeat teſtator liberam diſponendi facultatem. Si autem liberos non habeat, tunc medietas defuncto, & alia medietas uxori reſervetur.* Atque paulo poſt, *Et ea quae dicta ſunt locum habent & tenent, niſi ſit conſuetudo quae ſe habeat in contrarium, ſicut in civitatibus, burgis & villis*; aliquibus ſcilicet, ubi pars alia, ſed certa interim, ad uxorem attineret, etiam & ſubinde (ut in jure item Caeſareo [k]) totum. Atque ejuſmodi mos ſane non infrequens in regionibus hiſce ſeptentrionalibus [l]. Afferuntur quidem Bractonii verba ab juriſconſultis noſtratibus celeberrimis [m], quaſi is contrarium plane ſtatuiſſet, adeoque affirmaſſet bonorum mobilium partem omnino nullam ad liberos aut uxorem attinere, praeter id quod eis ſpecialiter relictum. Alii [n] etiam pro conſilio illud de diſtributione triplici ibi ſumunt, non pro praecepto ſeu certo juris effato. Et verum quidem eſt ſequi apud Bractonium non ita multo poſt verba quae jam dictis teſtagantur; uti & totidem pariter apud Fletae autorem. Sed manifeſtum eſt apud utrumque afferri iſta, ut quae aliorum quorundam opinionem diverſam indicent, non omnino ipſorum autorum. Expreſſim interſeritur *ut quidam dicunt*. Unde ſane palam fit, tum pro jure Anglicano tunc certo exploratoque opinionem ſuam tradidiſſe binos illos autores ſane ſui aevi illuſtres, tum eam tunc temporis juris aliquatenus controverſi fuiſſe; ita tamen ut receptior illa haberetur affirmativa. Certe in provincia Eboracenſi [o] etiamnum a priſcis ſeculis obtinet jus ejuſmodi. Et de jure hic uxorio certum eſt aliter atque aliter poſt Bractonium juriſconſultos ſtatuiſſe. Aliis ejuſdem ſententiam amplexantibus, aliis nihil de parte certa citra ſingularem provinciae, in qua mortuus eſt vir, ſtatuentibus. Neque hac de re ita rara ſunt in annalibus juris noſtri teſtimonia. Quid quod proximo poſt Bractonium ſeculo *mulier* [p] *felonice interfecit maritum ſuum & fugit, & omnia bona quae fuerunt in domo inventa vel extra ut in bladis creſcentia confiſcantur*; quaſi uxori ſuperſtiti bona ejuſmodi ceſſiſſent univerſa. Sed hoc mirum ſatis nec admittendum, niſi de more aliquo loci alicujus ſumatur ſingulari [q] quo in viri defuncti bona omnia ſuccederet uxor. Atqui nec ſub annum 1420. plane exoleverat opinio illa de tertia certave uxoris parte ex jure apud nos communi, quod ſatis liquet apud Guilielmum Lindwodum [r] juris utriuſque doctorem tunc illuſtrem. Sed tandem plane eva-

[a] Videſis Henric. Spelman. in Gloſſ. verb. Capital. & Catalla. [b] Cap. 68. [c] Cap. 36. [d] Mag. Chart. cap 18. [e] Apud Matth. Paris anno 1215. & in ipſo autographo in bibliotheca Cottoniana, alibique & vide Bracton lib. 2. cap. 26. §. 2. Fletam lib. 2. cap 57. [f] 31 Edw. III. cap. 11. 21 Hen. VIII. cap. 5. [g] Lib. 7. cap. 5. & lib. 12. cap. 20. [h] Lib. 2. cap. 26. § 2. [i] Lib. 2. cap. 57. & videsis Fitz Herbert. Nat. Brev. fol. 122. b. & 31 Hen. VIII. Brook. tit. Rationabili part. 6. [k] C. L. unic. tit. Unde vir & uxor. [l] Vide Olaum Magn. lib. 14. cap. 9. Regiam Majeſtatem lib. 2. &c. [m] Edwardus Coke in Inſtit. Juris lib. 2. fol. 33. [n] Jo Cowellus Inſtit. Juris lib. 2. tit. 13, §. 2. [o] Hen. Swinborn. de Teſtamentis part. 3. §. 16. [p] 8 Edw. II. Item. Ranc. Fitz Herb. tit. Corone. 453. [q] Vide Gul. Lindwod. in tit. de Teſtamentis c. ſtatutum, ver. defunctos. [r] Loco citato.

nuit

nuit opinio illa de certa ex jure communi uxoris parte, ita tamen ut uxoris nomine pars aliqua haereditatis mobilis ſeu *catallorum* ei aſſignari ſoleret atque adhuc ſoleat a judice, cujus rerum ejuſmodi cognitio eſt, idque pro locorum, morumque, ac prolis proximiorumque numeri atque aeris alieni a defuncto contracti diſcrimine vario. *Omnibus* igitur apud nos *catallis dotare* (cujus interim formulae vetuſtas nondum mihi explorata; nec in libris ritualibus Anglicanis quos vidi antiquioribus ea uti nec ordo ſponſaliorum aut matrimonii reperitur) non aliud videtur quam dotale ejuſmodi jus uxori in omnibus non tam conſtituere quam declarare (nam ex eo quod ſimpliciter uxor erat, jus hujuſmodi ei competebat) ut inde tum alimenta, ſi ea contra quam poſcit foedus conjugale negaverit vir, durante matrimonio jure quiret exigere [a], atque inſuper *dotis catallorum*, quae mortis tempore remanerent, nec aliter, nomine partem qualem diximus, ſive tertiam ſive aliam (*rationabilem* vocitant) ſive, ut ſubinde pro more loci, univerſa ſuperſtes poſſet actione petere, & alimenta [b] per dies a morte viri quadraginta ex ejuſdem bonis capere, quae pars juris eſt quam *quarentenam* vocitamus. Quin vero interdum certa nummorum ſumma ad oſtium eccleſiae in dotem aſſignabatur, quam ab eo qui in bona mobilia viro ſucceſſit, uxor ſuperſtes rite petebat. Priſca eſt formula in regiſtro quod vocamus *Cancellariae* edito [c], *Praecipe A. quod reddat B. quae fuit uxor C. viginti marcas, quas idem C. quondam vir ipſius B. ei aſſignavit ad oſtium eccleſiae quando eam deſponſavit.* Et in vetuſto penes me ante quadringentos annos ſcripto, *Rex ballivis Winton. ſalutem. Praecipimus vobis quod juſticietis A. quod juſte & ſine dilatione reddat B. quae fuit uxor C. centum marcas quas praedictus C. ei aſſignavit in dotem ad oſtium eccleſiae, quando eam deſponſavit, unde nihil habet ut dicit*, &c. Atque ut dotata fundis ad oſtium eccleſiae, majorem ſeu aliam ſuperſtes partem petere nequibat, ita nec ea quae certa pecuniae ſumma aliiſve bonis mobilibus ſic dotata, quale dotandi jus maxime in nobilioribus aliquot urbibus obtinuit. Sic Bractonius [d], & Fletae autor [e], praeter Gilbertum Thorntonium [f] qui *capitalis Angliae juſtitiarius* Bractonium in compendium redegit, de ſuo interdum etiam adjiciens anno Edwardi regis primi viceſimo, id eſt, Chriſti 1292. Codex puto eſt rariſſimus. Sed manu ſcriptum etiam ipſo Thorntonii aevo penes me habeo; libro ſecundo nimis manco. At vero diu eſt quod & dotandi formula haec (quae puto infrequens fuit, niſi in pecunia data ſponſae, cujus meminere ritualia jam ante citata, ejuſdem aut reliquias haberi aut imitationem exiſtimes) ac omnimodae aliae ad oſtium eccleſiae in deſuetudinem plane abiere, uti & ipſe ſponſaliorum ibi celebrandorum ritus, qui olim receptiſſimus; unde Galfredus Chaucerus qui ſub Edwardo tertio floruit, de uxore ſua Bathonienſi:

> **Shee was a worthy woman all hir live,**
> **Huſbands at the church dore had ſhe five;**

Id eſt, *foemina erat quamdiu vixit celebris, & ad oſtium eccleſiae quinque maritos acceperat.* Praetereundum autem non eſt apud Anglo-Saxonas noſtros ſub annum Chriſti 940. ſeu tempore Edmundi regis [g], ſuperſtiti uxori ſine liberis partem bonorum mariti dimidiam, cum liberis etiam, dum innupta manſerit, omnia ceſſiſſe; & vide infra caput proximum ſub finem. Caeterum in novatione ſeu reformatione ordinis matrimonii inter alia celebrandi priſtini prima, ſcilicet parlamentaria ſub Edwardo rege ſexto [h] vir & mulier primo in corpus ſeu medium eccleſiae veniunt, nec ad oſtium, ut ante, ſtant. Ibi presbyter quaeſtione de impedimentis ut ante rite habita, utrumque de conſenſu interrogat juxta quae in Sariſburienſi; hujuſmodi tantum in interrogatione utraque habito diſcrimine; *Vis &c. in ſponſam ut ſimul vivatis juxta Dei ordinationem in ſancto matrimonii ſtatu, & eam diligere*, &c. Item in ipſis contractus nuptialis verbis a viro adhibitis poſt illa in **ſikneſſe and in hele** ſequitur hic **to love and to cheriſh till death us depart according to Gods holy ordinance and thereto**, **&c.** *& ut amem & foveam uſque dum disjunxerit nos mors juxta ſanctam Dei ordinationem. Atque in hanc rem*, &c. In eis autem quibus ſponſa utitur, poſt eadem verba **to love cheriſh and to obey till death us depart according**, **&c.** *ut amem, foveam & obediens ſim uſquedum mors nos disjunxerit juxta*, &c. Et junguntur, dum haec proferunt, dexterae, dante item ſponſam ſponſo, aut patre aut alio propinquo amicove. Solutis autem tunc manibus, dat ſponſus ſponſae annulum **and other tokens of ſpouſage**, quae *arrae ſponſales* in Sariſburienſi dictae, atque in librum ponit, unde annulum ſumens presbyter tradit ſponſo, ut illum digito ſponſae manus ſiniſtrae (non, ut puto ante, dexterae) quarto induat. Quod facit, presbytero praeeunte ac reſpondente ſponſo ut in Sariſburienſi. Hoc tantum intereſt; hic pro voce **Chatel** ſubſtituitur **Goods**, id eſt, *Bona.* Sequitur oratio, ut ſponſos benedicat Deus, atque ut quemadmodum Iſaac & Rebecca, poſt armillas & monilia aurea invicem in matrimonii arras data, fideliter ſimul vivebant, ita & hi pactum ſervent ſuum, cujus annulus hic datus & acceptus eſt arra & pignus. Dein junctis iterum dextris ait presbyter, *Quos Deus conjunxit nemo ſeparet*; & coetui adſtanti, *Cum N. & N. in ſponſalia conſenſerint idque teſtati ſint coram Deo & hoc coetu, atque eam in rem fidem invicem dederint, quod & declararunt per dationem acceptionemque auri & argenti & manuum conjunctionem, pronuntio ego eos eſſe virum & uxorem conjunctos. In nomine Patris*, &c. Sequuntur benedictiones aliquot nec ſine crucis ſignatura, cum Pſalmis, ac Evangelii epiſtolarumque partibus nup-

[a] Regiſtr. Ms. Winchelſey Arch. Cant. fol. 174. ſub annum 1300. &c.
[b] Mag. Chart. cap. 7. Bract. lib. 2. cap 40. & Fleta lib 5. cap. 23.
[c] Regiſt. Orig. fol. 170 b.
[d] Lib 2. cap. 26. & 39.
[e] Lib. 2. cap. 57. & lib 5. cap. 22.
[f] De Legibus & Conſuetud. Angliae lib. 2. cap 6.
[g] Vide Henric. Spelman in Conciliis Orbis Brit. pag. 415. & 416. & Archaeonomiam G. Lambardi Edit. Cantabrig. 1644. pag. 60.
[h] Londini 1549. & vide Martin Bucer in Script. Anglicanis pag. 448. & Stat. 2. & 3. Ed. 6. cap. 1.

tiis

tiis propriis. Etiam ut euchariſtia eis adhibeatur expreſſim praecipitur.

Haud autem praeterierat biennium aut circiter [a], cum autoritate itidem parlamentaria, ut alia in Liturgia Anglicana, ſic & in ordine matrimonii celebrandi jam dicto quaedam mutarentur. Ubi enim prima annuli mentio, expungebantur *Arrae aliae ſponſalitiae aurumque & argentum*. Item clauſula illa, This gold and ſilver I thee give, in annuli impoſitione, praetermittitur, caeteris retentis. In oratione autem qua Iſaaci & Rebeccae mentio, expungitur illud de armillis & monilibus. Et quod ſequitur in pronuntiatione presbyteri de auro & argento dato acceptoque, hic eſt, *Per dationem acceptionemque annuli*. Reliqua non ſunt a novatione prima diverſa. Atque formula haec ſic emendata uſque ad nos obtinuit, dempto tempore Mariae reginae, quod circa ſeptennium erat, quo ritualia vetera adeoque Manuale illud autoritate item parlamentaria in uſum rediit, uti & liturgia illa Edwardi ſexti in Elizabethae initiis [b] unde duravit. In uſum quidem academiae utriuſque, Oxonii & Cantabrigiae, Latine tunc ea reddita eſt, idque autoritate regia [c]. Sed in verſione illa, quicquid ad matrimonium attinet (utpote academicis nullius uſus) praetermittitur. Ut autem in arris doteque jam dictis, manifeſta ſunt coemptionis veteris veſtigia, ita in libis domi nuptialibus, frumenti in ſponſos ſparſione, poculo ſponſalitio (quae paſſim ferme apud Anglos fuere in uſu) non ita obſcurae ſunt confarreationis veteris reliquiae aliorumque, in moribus Judaeorum Paganorumque, ante memoratorum. Etiam & corona ſponſae olim crebro ac paranymphi ut hodieque, apud nos adhibiti. De ſuo aevo Polydorus Virgilius [d], tempore ſcilicet Henrici octavi: *In Anglia ſervatur, ut duo pueri, velut paranymphi, id eſt, auſpices, qui olim pro nuptiis celebrandis auſpicia capiebant, nubentem ad templum, ubi & marito ſacerdos benedicat, & inde domum duo viri deducant, & tertius, loco facis, vaſculum aureum vel argenteum praeferat. Spicea item corona (interdum florea) ſponſa redimita caput, praeſertim ruri, ducitur, vel manu gerit ipſam coronam; ſeu dum ingreditur domum, boni ominis cauſa ſuper ejus caput jacitur triticum, quaſi inde conſecutura ſit foecunditas.* Sic ille. Pontificiis autem ſacrificulis, qui capitis periculo in Anglia latitant, uti & eis qui per Scotiam & Hiberniam diſcurrunt, ut Miſſale parvum, ita etiam ordo, inter alia, matrimonii celebrandi excuſus eſt [e], quo interrogationes de conſenſu eaedem ſunt ipſae quae in rituali Romano, ac dein ipſa contractus nuptialis verba atque annuli impoſitio qualis in Manuali Sariſburienſi; praeterquam quod pro eo quod eſt, *ſi ſancta eccleſia illud ordinaverit*, legitur, *ſi ſancta eccleſia illud permiſerit*. Exponuntur autem in margine illa Bonaire and buxome per meek and obedient, id eſt, *humilis & obſequens*. Caetera ſunt ordini Romano & Manuali Sariſburienſi conſona. Quod autem in hiſce habetur, With my body I thee worſhip, a nobis verſum, *corpore meo te dignor*, ab aliis, *corpore meo te honoro* [f], nec male, redditur. Perperam vero Graece vertitur, σώματι τῷ ἐμῷ σέβομαί σε [g], *corpore meo te adoro* ſeu *veneror*. Tametſi enim verbum noſtrum to worſhip, pro ſubjecta materia ſignificet *adorare* aut *colere*, uti & nomen worſhip *cultum*, quod de cultu divino paſſim uſurpatur; nihilominus dum in civilibus, legitimis, ſeu officioſis actibus adhibentur haec, *dignari* aut *ut digno conferre* ac *dignationem* & *dignitatem* innuunt. In eccleſiis autem Genevenſi, Hollandica, Scotica, aliis aliquot reformatis, dos, annulus, poculum, panis, ſymbola alia puto praetermittuntur omnia velut non neceſſaria. Praeter parentum conſenſum, breviuſcula de origine ac ſtatu matrimonii commonitio, preces aliquot, contractus ipſe verbis conceptis utrinque in eccleſia, presbytero praeeunte, ſponſalitius adhibetur, ac Novi Teſtamenti pars aliqua nuptiis accommoda, Pſalmuſque CXXVIII. idve genus alius, pronuntiatioque presbyteri inſuper publica, virum & mulierem ex hujuſmodi contractu fieri, juxta ordinationem divinam, maritum & uxorem.

Etiam apud Mahumedanos (quorum ritus ex Ebraeorum, Paganorum, Chriſtianorum ſumpti) coemptionis ſponſalitiae uſus. De Turcis Antonius Geufraeus [h], *Mulieres ipſis dotem non adferunt, ſed viri patri ac matri pecunias donant, ut filias ipſis elocent, magnaque feſtivitate nuptias celebrant*. Quod & Alcorano ſatis eſt conſonum. Mahumedanorum autem Africanorum nuptiae ſic a Joanne Leone Africano [i] deſcribuntur: *Circa matrimonium haec fere ſervatur regula. Ubi pater filiam cuidam deſpondet proco, mox in templum itur; ſponſum & ſponſam comitantur parentes & conſanguinei, duo item accerſuntur notarii, qui praeſentibus omnibus pacta dotemque conſcribunt. Qui mediocris fortunae ſunt, filiae triginta aureos in dotem enumerant, cui ancillam quindecim aureis emptam adjungunt, praeterea & telam verſicolorem ſerico intertextam cum aliis quibuſdam panniculis ex ſerico confectis, quos in capite pepli loco geſtare ſolent. Deinde & par calceorum artificioſe atque eleganter conſutorum, duo item ſoccorum paria elegantiſſima, multas quoque clenodias argenteas, aut ex alia quavis materia fabrefactas, ut ſunt pectines, ſuſſimenta, ventilabra, aliaque iſtiuſmodi, quae mulieres maxime habent in pretio.* Taxata autem illa dos ſaepius augetur pro arbitrio parentis. Raro tamen in ea domus, vinea, aut ager. Sed veſtes, lecti, id genus alia, quae a patre filiae, non a viro ſponſae dantur. Deductio ſequitur in domum, nec ſine facibus, & ſponſa matri ſponſi traditur. *Quam primum vero ſponſa cubiculum ingreditur, maritus pede ſuo uxoris pedem tangit, ſtatimque ambo recluduntur.* Epulae dein nuptiales, aliaque pro ſponſorum conditione ſolennia varia.

[a] Londini 1552. Stat. 5. & 6. Ed. 6. cap. 1. [b] Stat. 1. Elizab. cap. 1. [c] Rot. Pat. 2. Eliz. [d] De Invent. Rerum lib. 1. cap. 4. [e] Duaci 1626. [f] Apud Bucer. in Script. Anglicanis pag. 443. & in Latina Liturgiae verſione nupera. [g] Λειτουργία Βρεττανικὴ Londini 1638. [h] In Aula Turcica lib. 2. [i] De Script. Afric. lib. 3. cap. Qui in matrim. conſecrandis, &c. De Moriſchis Jacobus Bleda in Defenſ. Fidei cap. 14. Indic. 87. Quamvis in facie eccleſiae matrimonium contrahant, non reputant verum eſſe matrimonium, donec expletis cunctis ſectae ceremoniis, domum propriam, aut conductam, aut alias ambo ſimul habitent.

CAP. XXVIII.

De benedictione nuptiali ſacrorumque in matrimonio celebrando miniſtrorum ſive jure ſive uſu, qua ſive patrum teſtimoniis, ſive ſanctionibus pontificiis aut ſynodicis ſubnititur.

MAnifeſtum eſt ex ante oſtenſis ſacra nuptialia ipſamque velut contractus conſecrationem ac benedictiones nuptiis Chriſtianorum paſſim adhiberi ſolitas, atque a ſacrorum miniſtro, eoque ſaltem presbytero, publice peragi, nec ſine euchariſtiae ſaepius communione, ut in occidentis moribus. A qua in oriente arcentur, ut dictum eſt, digami per biennium. Quin & a nonnullis [a] ſancitur nuptias non celebrandas omnino die, quo habetur coena Domini. Quamquam etiam dotis aſſignatio, arrarum uſus, ritusque veteres, velut non neceſſarii, alii, aut ſaepius praetermiſſi, aut pro arbitrio admiſſi, aut ut alicubi aboliti ſunt, nihilominus tum in occidente paſſim (idque non magis apud pontificios quam reformatos) benedictionis ſacrae ac celebrationis nuptialis a miniſtro ſacro peragendae uſus obtinet ac per plurima obtinuit ſecula, tum in oriente, ubi ſacra nuptialia nomine τῆς τελείας ἱερολογίας *benedictionis nuptialis* & ἱεροτελεστίας continentur. Neque enim recte vertunt viri docti *benedictionem perfectam* [b]. Cum τέλειος pro eo ipſo quod *nuptialis* eſt Graecis etiam priſcis in re matrimoniali ſumatur, ut ante etiam monitum. At vero apud Ebraeos veteres tametſi benedictiones adhiberentur tum ſponſalibus tum nuptiis, nihilominus ſacerdotem Levitamve neceſſario adfuiſſe nullibi compertum eſt. Omnes pariter, pro eorum quorum intererat arbitrio, rite benedicebant. Nec praeter benedictionem ita habitam ſacri quid ad ſponſalia nuptiaſve eorum attinuit. Apud Paganos vero ut ſacrorum nuptialium uſus creberrimus, ita & ſacrorum antiſtitum in confarreatione, qua de re ante dictis non intempeſtivum hic adjicere id quod notatur [c] ex nummo Adriani, cujus inſcriptio eſt CONJUGIUM AUG. Figuram ſcilicet eſſe imperatoris dextram jungentis imperatrici, intermedio ſacrificio. Quinetiam legitur in excerptis e Damaſcii Vita [d] Iſidori Philoſophi de Alexandrinis; ὐκ ἦν γνήσιος ὁ γάμος, εἰ μὴ ὁ ἱερεὺς, ὁ τῆς Θεοῦ ἐν τοῖς γαμικοῖς συμβολαίοις ὑπεσημήνατο χειρὶ τῇ ἑαυτοῦ, *Non erant* (apud illos) *legitimae nuptiae, niſi ſacerdos Deae* (Iſidis puto) *inſtrumenta nuptialia manu ſua conſignaſſet.* Sub initia vero Chriſtianiſmi, quotquot Judaeos imitarentur, ſacros miniſtros ut nuptiis neceſſarios non adhibuiſſe certum eſt. Verumtamen cum benedictiones, quae ſacrorum genus eſt, adhiberi nuptiis ſolitae ſint ab Judaeis, atque ſacra itidem a Paganis, interdum etiam ipſi antiſtites ſacri, ut in confarreatione, aliterque, viſum tandem eſt etiam Chriſtianis non ſine ſacrorum aliquo antiſtite, qui velut contractum ſponſalitium conſecraret benediceretque, nuptias concelebrandas. Quod tamen nec paſſim pariter nec ſemper obtinuit. Obtenditur quidem velut ex Ignatii, apoſtolis etiam coaevi, Epiſtolis locus ad probandum, idque ex traditione apoſtolica, non ſine ſacerdotis praeſentia matrimonium contrahendum, ſcilicet nuptias celebrandas. Nam de ſponſalibus ſimplicibus dubium non eſt, quin rite quantum ad vinculum nuptiis ac deductioni praevium attinet, ea ſine ſacerdote, modo cum teſtibus, contrahantur, ſemperque contrahi potuerint. In epiſtola nempe ejus quae dicitur ad Polycarpum legitur; Πρέπει δὲ τοῖς γαμοῦσι καὶ ταῖς γαμούσαις μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τὴν ἕνωσιν ποιεῖσθαι, ἵνα ὁ γάμος ᾖ κατὰ Κύριον καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν· *Decet vero ut & ducentes uxores & nubentes cum epiſcopi arbitrio* aut *ex ejus ſententia conjungantur*, aut *unionem faciant, ut nuptiae juxta praeceptum Domini ſint, non autem ad concupiſcentiam.* Sed Ignatii epiſtolam illam genuinam eſſe, haud inter doctos admittitur. Nec ſane inde aliud rite elicitur quam nuptias ita ineundas, ut juri divino, cujus cuſtodes & interpretes epiſcopi ſeu miniſtri ſacri habiti, non omnino adverſarentur. Ita vero teſtimonium hoc affert Baronius, [e] quaſi probaret *non ſine ſacerdotis praeſentia matrimonium contrahi debere.* Et ſtatim ſubjicit, *Hoc eſt enim quod apoſtolus dicit, Cui vult nubat tantum in Domino. In Domino enim nubere nihil aliud eſt, quam ſecundum leges & ritus eccleſiae ab ipſis apoſtolis traditos contrahere matrimonium.* Vetuſtiſſima autem ſacrorum antiſtitum in Chriſtianorum nuptiis miniſterii uſus qualiſcunque mentio, de qua dubitari nequit, habetur illa Tertulliani ad uxorem [f] ſcribentis de Chriſtianorum tunc temporis (floruit ille ſub annum Chriſti 200.) matrimoniis. *Unde*, inquit, *ſufficiamus ad enarrandam felicitatem ejus matrimonii quod eccleſia conciliat, & confirmat oblatio, & obſignat benedictio, angeli renuntiant*, &c Ubi oblationem pro euchariſtia ſumit Baronius etiam & angelos (ſed dubitanter) pro ipſis ſacerdotibus contractum rite initum renuntiantibus. Idem alibi [g]; *Penes nos occultae quoque conjunctiones, id eſt, non prius apud eccleſiam profeſſae, juxta maechiam & fornicationem judicari periclitantur.* Certe & coaevus ei Clemens Alexandrinus [h]; ubi in uxorum ex alienis capillis ornatum agit τίνι γὰρ, inquit, ὁ πρεσβύτερος ἐπιτίθησι χεῖρα; τίνα δὲ εὐλογήσει, οὐ τὴν γυναῖκα τὴν κεκοσμημένην, ἀλλὰ τὰς ἀλλοτρίας τρίχας καὶ δι' αὐτῶν ἄλλην κεφαλήν. *Cui enim manum imponit presbyter? Cui autem benedicet? Non mulieri quae eſt ornata, ſed alienis capillis & per ipſos alii capiti.* Quod an ad nuptialem benedictionem attineat, haud adeo eſt manifeſtum. Nec ſane ex hiſce neceſſario eligitur ipſi contractui celebrando ſolenniuſve contrahendo interfuiſſe aut miniſtrum ſacrum aut ſacra. Neque enim Tertulliano eccleſia perſonas quae a laicis contra diſtingui ſolent, ſignificat. Ali-

[a] Ordinat. Eccleſ. Genevenſ. 134. [b] Jure Graeco. Rom. lib. 3. pag. 235 & vide Harmenopulus, lib 4. tit. 4. [c] Apud Occonem in Numiſm. pag. 213 [d] Apud Photium, cod. 242. [e] Tom. 1. Anno 57. num. 47 [f] Lib. 2. cap. poſtremo. [g] De Pudicitia, cap. 4. [h] Paedag. lib. 3. cap. 2. De optima vita, ſen. 11.

bi

bi [a] enim, *Sed & ubi tres, eccleſia eſt; licet laici.* Etiam & ita non ſolum benedici ſed & offerri & tingi potuiſſe ab alio quam miniſtro ſacro exiſtimaſſe videtur ille; qua de re in diatriba doctiſſima nuper ſine autoris nomine edita de adminiſtranda coena Domini, ubi paſtores deſunt, diſputatur. Adeoque haud omnino evinci poteſt, ex jam allatis e binis illis patribus vetuſtiſſimis, altero occidentis, orientis altero, contractui nuptiali aut neceſſario aut ex more miniſtrum ſacrum interfuiſſe, aut quid aliud ad ipſas nuptias attinens praeſtitiſſe. Ac detur oblata ibi ſignificare euchariſtiam, eamque a miniſtro ſacro celebratam; neque inde ſequitur miniſtrum illum nuptiarum autorem aut conciliatorem ſolennem fuiſſe, ſed tantum euchariſtiam ac benedictionem nuptiis palam celebratis ſive praevias fuiſſe ſive ſequaces, ut ſacra benedictioneſque in Paganiſmo Judaiſmoque, juxta ante narrata. Neque eſt ſane quid in illo Tertulliani loco, quod in ipſo contractu nuptiali miniſtrum ſacrum partes egiſſe omnino probet, utcunque a viris doctis [b] eam in rem ſoleat afferri. Nec magis illuc facit locus ille alius ſcriptoris ejuſdem, ſubinde item afferri ſolitus, ad probandam miniſtrorum ſacrorum in ipſo contractu nuptiali officii vetuſtatem. *Ut igitur* [c] *in Domino nubas ſecundum legem & apoſtolum* (*ſi tamen vel hoc curas*) *qualis es ad matrimonium poſtulans* (nempe in digamiam ſcribit, & a ſecundis nuptiis mulierem dehortatur) *quod eis a quibus poſtulas non licet habere; ab epiſcopo monogamo, a presbyteris & diaconis ejuſdem ſacramenti, a viduis quarum ſectam in te recuſaſti? Et illi plane ſic dabunt viros & uxores quomodo buccellas! Ita enim eſt apud illos, Omni* [d] *petenti te dabis. Et conjungent vos in eccleſia virgine unius Chriſti unica ſponſa.* Dabant igitur epiſcopi, presbyteri, diaconi, viduae maritos; qui ab ipſis petebantur. Sed neque ad ipſum nuptialem contractum neceſſariamve ejuſdem celebrationem a miniſtro ſacro peragendam aut ad ipſam ſimplicem benedictionem ſolennem haec attinent. Ita enim pariter & ad viduas ſpectaret ſimile officium. Et recte Gabriel Albaſpinus [e] Aurelianenſis epiſcopus, verba illa explicans, *Manifeſtum fit nihil aliud eſſe mulieres petere maritum ab epiſcopo, aut a viduis, quam eis nubendi conſilium & futuri conjugis vivendi conſuetudinem & mores exponere, ut ſi honeſti & a lege Chriſti minime alieni viderentur* (aut nuptiarum priorum nondum ſolutarum, aut inceſtus, aut cultus diſparis ratione) *ſalva fide & religione nubere poſſent. Nam de nuptiali benedictione verba illa nequeunt explicari, cum de diaconiſſis, id eſt, viduis illic fit mentio, quibus ne quidem in eccleſia loqui fas eſſet.* Et paulo poſt, *Petere igitur maritum a vidua, eſt cum vidua communicare cui aut qua de cauſa quaepiam nubere vellet.* Et ad verba illa, *Illi plane ſic dabunt uxores & viros, quomodo buccellas; dare*, inquit, *uxores & viros nihil aliud eſt quam nubendi poteſtatem facere.* At perperam nimis a Baronio [f] aliiſque aliquot ſumitur locus ille Tertullianeus, quaſi mens eſſet, *Non coram uno tantum presbytero matrimonii adſtipulatore haec olim tractarentur, ſed coram epiſcopo, presbyteris, diaconis, intervenientibus viduis, majore celebritate.* Dubitari quidem nequit, quin etiam ſub Chriſtianiſmi inter Gentiles initiis, ex eo quod ſacra non raro adhiberi ſolerent in nuptiis Paganiſmi (velut in confarreatione, aliaſque ut ante eſt oſtenſum) eveniſſe, ut & ſacra aliqua Chriſtiana adeoque miniſtri ſacri locum ſubinde haberent aliquem in ipſa celebritate Chriſtianiſmi nuptiali. Ita etiam quia ad pontifices veteris Romae judicia quaedam de inceſtu, jure matrimonii, teſtamentis, monimentis ſepulchralibus, aliis aliquot attinuere [g], in ſimilia ſe demum ingeſſere poſtmodum, nec illibenter velut ſuccedanei admiſſi, pontifices ac antiſtites Chriſtiani. Sed morem illum in ritibus nuptialibus ſic tunc generatim receptum, nullibi ſatis conſtat. Nec ſane omnino actum aliquem antiſtitis ſacri tunc adhiberi, praeter benedictionem aut euchariſtiae celebrationem. Ipſe contractus ſolummodo a contrahentibus, nec praeeunte aut interveniente antiſtite ſeu miniſtro ſacro, fiebat. Subinde autem adeſſe is ſolebat, ſacrorum gratia, cum reliquis quorum praeſentia habita, ne clandeſtinum fieret matrimonium. Et emptiones, venditiones, adoptiones, manumiſſiones, donationes, id genus alia non raro, etiam ad altare olim, adſtante miniſtranteque ſacerdote fieri ſolita, paſſim legimus, benedictioneſque ſolennes actibus civilibus ſeu legitimis non paucis fuiſſe proprias; unde tamen non omnino ſequitur in ipſa actus ſubſtantia partes egiſſe aliquas miniſtrum ejuſmodi. Afferri quidem ſolet epiſtola [h] Evariſti papae decretalis hac de re ad epiſcopos Africae. Mortuus eſt ille ſub annum a Chriſto centeſimum vigeſimum, adeoque diu ante Tertullianum & Clementem. Etiam Ignatio & Joanni evangeliſtae ſatis coaevus vixit. Verba ſunt; *Aliter legitimum* (*ut a patribus accepimus & a ſanctis apoſtolis eorumque ſucceſſoribus traditum invenimus*) *non fit conjugium niſi ſponſa*, &c. *Et ſuo tempore ſacerdotaliter* (*ut mos eſt*) *cum precibus & oblationibus a ſacerdote benedicatur & a paranymphis, ut conſuetudo docet, cuſtodita & conſociata*, &c. Atque ſic fieri ait legitima conjugia. *Aliter vero praeſumpta, non conjugia ſed aut adulteria, aut contubernia, aut ſtupra vel fornicationes potius quam legitima conjugia eſſe.* Citatur haec epiſtolae, ut Evariſti, pars non ſolum Gratiano & Ivoni [i] verum etiam in Capitulari [k] Caroli Magni & Ludovici pii, atque apud Hincmarum Rhemenſem [l] qui ſub annum 860 floruit & Luitprandum [m]; ita tamen ut verba illa parentheſi incluſa (*ut a patribus accepimus*, &c.) nec in Gratiano nec in Ivone, ſed in Capitulari Hincmaro & Luitprando, quemadmodum & in epiſtolarum Evariſto tributarum editionibus, habeantur. Atqui

[a] Lib. de Exhort. ad Caſtitatem cap. 7. & lib. de fuga in Perſecutione, cap. 13. [b] Anton. Gubert de ſponſal. ſ. 123. Franciſc. Hotom. Quaeſt. illuſt. 25. Script. ad Tertul. Bellarm. de Sacramento Matr. contr. 7. cap. 33. &c. Paganin. Gaudent. de Vita Chriſti ante Conſtant. cap. 60. [c] De Monogamia cap. 11. [d] Matth. v. 40. [e] Obſervat. lib. 1. cap. 24. [f] Annal. tom. 1. ann. 57. num. 48. [g] Vide Jacob. Guther. de Vet. Jure Pontif. lib. 2, 3. &c. Fr. Hotoman. Quaeſt. Illuſt. 25. Cujac. Obſervat. 6. cap. 32. Alberic. Gentil. de Nuptiis lib. 1. cap. 1. [h] Epiſt. Evariſti 1. Cauſ. 30. Quaeſt. 5. [i] Pannormia lib. 6. cap. 6 & Decret part. 8. cap. 4. [k] Lib. 7. cap. 363. [l] Opuſc. de Divortio Hlothari & Tetbergae reſp. ad Int. 4. [m] In Vita Evariſti.

ex verbis illis, ſi epiſtolae ipſi fides, manifeſtum fieret ex traditione ſeu inſtitutione apoſtolica (quam & Evariſtus prae aliis ſcire potuiſſet, utpote ipſe patre Judaeo natus) benedictionem ſacram, eamque a ſacro miniſtro praeſtandam, nuptiis neceſſario in Chriſtianiſmo ſemper adhibendam. Sed epiſtolarum hujus generis pontificiarum, ſeu quas decretales aevi primitivi vocant, farrago apud eos qui ſarcinam ſibi libentius imponi nolunt, parum habet fidei, & jamdudum ſatis eſt exploſa. Atque ipſiſſimam Evariſti hac de re epiſtolam falſitatis ſatis arguit conſulum, Antiſtii Veteris ſcilicet & Fulvii Valentis, adjectio; qui ad annum ante Evariſti pontificatum quartum decimum aut circiter attinent, ut ex Faſtis liquet, & a viris doctis [a] eſt appoſite annotatum. Qui nempe finxerunt, ut fieri amat, temporis apicum nimis ignari etiam inde ſe ut itidem in aliis prodiderunt. Et de aliis pontificibus priſcis falſo adſcriptis epiſtolis, quas mox memorabimus, inprimis conſulas virum egregium Davidem Blondellum in Pſeudo Iſidoro. Attamen ex illis Evariſto ſic tributis, temere concluditur, *Evariſtum primum decreviſſe inceſtum haberi connubium, cui ſacerdos non adfuiſſet conſecraſſetque illud*, quae ſunt Polydori Virgilii [b] verba. Certe ſi illa parentheſi incluſa Evariſti genuina ſint, palam eſt non eum primum, ſed ipſos apoſtolos decreviſſe; nec interim aliud quid hic decreviſſe de ſacris praeter benedictionem cum precibus ac oblationibus, quae non ad contractum ſimpliciter, ſed ad perſonas quae jam contraxerint, ſpectant. Unde Alphonſus Ciaconius in Evariſto, inquit, *ut connubia publice & legitime fierent juſſit; & ne vir & uxor antea una dormirent, quam a ſacerdote benedicerentur.* Id ipſum vero quod ſic Evariſto tribuitur, alii [c] etiam a Sotere papa (ſub anno Chriſti 175) decretum ſcribunt. Platina; *Inſtituit ne legitima haberetur uxor, niſi cui ſacerdos ex inſtituto benedixiſſet*, &c. ubi Ciaconius, *Niſi cui ſacerdos ex inſtituto prius benedixiſſet.* Epiſtola item decretali Calliſti primi (floruit anno 220.) dicta [d], pro non legitime conjunctis habentur *abſque dotali titulo ac benedictione ſacerdotis copulati*, quaſi in ipſa copulatione ſeu contrahendi actu partes neceſſario fuiſſent ſacerdoti agendae, licet & aliter poſſit intelligi. Et de Sylveſtro (qui papa fuit ſub annum 320.) legitur [e], conſtituiſſe eum ut epiſcopus fieret, qui unius uxoris fuerat, *uxore a ſacerdote benedicta.* Etiam in Siricii [f] epiſtolis, *De conjugali violatione requiſiſti* (ſcribit ad Himerium Tarraconenſem epiſcopum ſub annum Chriſti 390.) *ſi deſponſatam alii puellam, alter in matrimonium poſſit accipere. Hoc ne fiat omnibus modis inhibemus; quia illa benedictio quam nupturae ſacerdos imponit, apud fideles cujuſdam ſacrilegii inſtar eſt, ſi ulla tranſgreſſione violetur.* Etiam ante nuptias, ipſorum ſponſaliorum benedictio ſacerdotalis, velut tunc uſitatiſſima, hic memorantur, uti pariter in decretis Innocentii primi [g] ſub annum Chriſti 410. Ex Hormiſdae item decretis [h] affertur, *Nullus fidelis cujuſcunque conditionis ſit, occulte nuptias faciat, ſed benedictione accepta a ſacerdote publice nubat in Domino.* Floruit ille paulo ante Juſtinianum ſub annum 520. Apud ſcriptores autem tum ſeculorum illorum tum recentiores obvia ſatis eſt benedictionis nuptialis ſeu ἱερολογίας τῆς πλοκῆς ſeu τῆς γαμικῆς mentio. Sed & jam nunc prodiit Praedeſtinatorum haereſis refutatio, editore [i] Jacobo Sirmondo, ante annos, ut ait ille, 1200. conſcripta ab hactenus anonymo, qui de concupiſcentia in eos verba faciens, *Unum* inquit [k], *vobis eligite e duobus. Aut bona eſt generatio hominis & bona eſt concupiſcentia: aut malae ſunt nuptiae & iniqua concupiſcentia. Emendate ergo eccleſiae regulam, damnate qui in toto orbe ſunt ſacerdotes, nuptiarum initia benedicentes, conſecrantes & in Dei myſteriis ſociantes.* Quod ſane luculentum eſt de priſco benedictionis nuptialis ſacrorumque ad nuptias ſpectantium in Chriſtianiſmo uſu teſtimonium. Nec tamen inde omnino evincitur ipſi contrahendi actui ſacrum neceſſario interfuiſſe miniſtrum. Etiam in ſynodo Carthaginienſi quarta [l] ſub annum Chriſti 398. canon habetur, *Sponſus & ſponſa cum benedicendi ſunt a ſacerdote, a parentibus ſuis vel a paranymphis offerantur, qui cum benedictionem acceperint eadem nocte pro reverentia ipſius benedictionis, in virginitate permaneant.* Quod etiam in Excerptiones Egberti archiepiſcopi Eboracenſis [m] ſub annum 740. refertur, & diu ante etiam a Theodoro Antiſtite Cantuarienſe, ſub annum ſcilicet 680. ſancitum eſt. In Canonibus [n] ejus habetur caput, *Quomodo benedicendi ſunt ſponſus & ſponſa.* Sanctio eſt; *Sponſus & ſponſa cum precibus & oblationibus & a ſacerdote benedicantur & legibus ſponſentur, ac doceantur & a paranymphis cuſtodiantur & publice ſolenniterque accipiantur. Biduo etiam aut triduo abſtineant, ut doceantur eis ut caſtitatem inter ſe cuſtodiant; certiſque temporibus nubant, ut filios non ſpurios ſed haereditarios Deo & ſeculo generent.* Hincmarus item archiepiſcopus Rhemenſis, ſub annum Chriſti 860, invectus in eos qui ex raptu fieri arbitrabantur conjugium & ex iniquo contubernio legitimum matrimonium, & divinam memorans primorum parentum ſeu conjugii primi benedictionem, *Ejus rei*, inquit, *imitatione etiam ſancta eccleſia antiquitus ſolenniter & venerabiliter cuſtodivit eos qui in illa, velut in paradiſo Dei, conjugio copulandi eſſent divina benedictione & Miſſarum celebratione conjungens. Quae videlicet honeſta & religioſa conjunctio, Deo autore coepta, & ejus benedictione firmata, etiam inter gentes quae nullam legem acceperunt, nullam Dei habuerunt notitiam, legitimo ordine & naturali lege ſervata eſt.* Sic ille; ſeu potius epiſcopi omnes per Gallias & Germaniam, in epiſtola ad Caeſareos pro cultu & ſanctimonia domus Domini edita ad calcem opuſculorum [o] Pe-

[a] David Blondellus in Pſeudo Iſidoro pag. 151. & in Prolegom. cap. 7. & 8. & Iſaac Habertus de Conſenſu Hierarchiae & Monarchiae lib. 6. pag. 53. [b] De Invent. Rerum lib. 5. cap. 5. & vide Bellarm. de Sacrament. Matrim. cap. 8. ſub finem. [c] Platina, Jac. Revius, alii in Vita Soteris. Magdeburg. Cent. 2. cap. 7. Marton. Polon. Faſcic. Temp. in Evariſto & Sotere, &c. [d] Epiſt. Calliſti Papae 2. ad Galatarum Epiſcopos. [e] Damaſus in ejus vita. [f] Epiſt. 1. cap. 4. Cauſ. 27. q. 2. cap. 50. ubi vide Gratianum. [g] Cap. 13. [h] Decret. Hormiſdae cap. 6. Cauſ. 30. Quaeſt. 5. cap. 2. &c. [i] Pariſiis 1643. [k] Lib. 3. pag. 210. [l] Can. 13. Diſt. 23. cap. 33. Cauſ. 20. Quaeſt. 1. cap. 5. [m] Can. 88. apud Henric. Spelmannum. [n] MS in biblioth. collegii S. Benedicti Cantabrigiae cap. 71. [o] Pariſiis in 8. 1624. Epiſt. 1. cap. 5.

tri

tri Bleſenſis. Atque ex canone jam dicto Carthaginienſe aliiſque ante memoratis, deducunt viri magni ſatis nominis interpretationem ejus quod eſt, *nubere in Domino*, id eſt, ut volunt illi, nubere juxta ritus apoſtolicos etiam ab univerſa eccleſia receptos, quos ſane quinque facere non verentur. Primum, ut contrahatur matrimonium in praeſentia ſacerdotis. Secundum, ut per ſacerdotes in eccleſia proclametur. Tertium, ut in confoederatione matrimonii ſacrificium Miſſae offeratur. Quartum, ut a paranymphis ad eccleſiam ducantur ſponſi. Quintum, ut euchariſtiam percipiant eorundemque manus interventu olei & velationis conjungantur. Sic Severinus Binius ad dictum canonem ejuſque ſequax Franciſcus Longus a Coriolano, alii. Ex priſco uſu ante oſtenſo, canonibuſque jam dictis paſſim receptis, atque in miniſtrorum ſacrorum (ut fieri amat) rem ſummo cum indultu explicatis, tandem per Chriſtianum inolevit orbem, nuptias non ſolum a miniſtro ſacro benedici ſolere, ſed & ejuſdem interventu contrahi, aut contractum ante a ſponſis initum denuo ipſo praeeunte celebrari. Non quod ſolennia haec ſacra adeo neceſſaria in foro interno, ut aiunt, matrimonio haberentur, ut citra haec irritum aut nullum aeſtimaretur, aut non plane validum, quod libero contrahentium conſenſu factum. Sed quoniam niſi ſolennia ejuſmodi adhiberentur aut matrimonia in foro externo permitterentur clandeſtina, difficile nimis frequenter eſſet ea a ſtupris aut contuberniis illicitis in foro illo diſterminare. Et mirum non adeo eſt, ſolennia illa ſacra & ſacrum adhiberi miniſtrum apud eos qui matrimonium ipſum ſacramentum eſſe adeo contenderint. Sunt quidem in pontificiis qui dum de ſacramento hoc ſuo diſputant, negant ſacramentum eſſe niſi ſolennia illa ſacra ſacerque adſit miniſter; aliis omnino ſententiam contrariam aſſerentibus ipſoſque conjuges eſſe qui ſacramentum efficiunt, non miniſtrum ſacrum. Neque actum ejus verbave eſſe ex neceſſitate ſacramenti, ſed tantum praecepti; materiamque ſimul & formam & cauſam efficientem eſſe in ipſis qui contrahant, qua contrahunt. Atque hac de re obiter ſuſeque qui de ſponſalibus & matrimonio integra confecere volumina, & qui de ſacramentis ſcripſere. Etiam in matrimonio contrahendo in eccleſia Romana ſufficere volunt viri magni, tum theologi tum juriſconſulti, parochum qui ſacerdos ſeu presbyter nondum eſt; nec ipſam ejuſdem benedictionem adeo eſſe neceſſariam, ut ſi citra eam ſponſi de praeſenti, ut loquuntur, matrimonium conſummant, peccatum, nec veniale quidem (juxta pontificiorum diſtinctionem) committant: nec ſynodum Tridentinam benedictionem praecipere ſed hortari. Verum hac de re diſſenſus eſt. Conſulas, praeter magis ex operum titulis obvios, Navarrum [a], Bonacinam [b], Baptiſtam Fragoſium [c], alios ab his memoratos. In eccleſiis etiam reformatis, ubi ſacramenti nomen exuit matrimonium, ne facilior clandeſtino (quod paſſim damnatur) praeberetur locus, ut miniſter ſacer contractui celebrando interſit parteſque ſuas benedicendi jungendique agat, mos retinetur.

CAP. XXIX.

De benedictionis ſacrae in re nuptiali jure uſuque, quatenus in legibus Caeſareis ſive orientis ſive occidentis, aliiſve locum habuerit.

IN ſanctionibus imperatoriis ſeu jure Caeſareo, non ab antiſtitibus ſacris introducto, quod ſcilicet de re nuptiali habetur in Digeſtis & utroque Codice multiplex, ſacri miniſterii quale ante diximus, mentio ſane eſt nulla. In Digeſtis quidem titulus eſt *De ritu nuptiarum*, quem e Paganiſmo illuc traduxit Tribonianus [d], ſacra Paganorum nuptialia horumque appendices, juſque ea de re pontificium primo innuentem. Sed ſacra illa qua ſacra protſus abolita Chriſtianis. Imo Theodoſius & Valentinianus Auguſti vetuere in Baſilicis, id eſt, aedibus ſacris, nuptias [e] celebrari. Sed id ſumi ſolet pro eo quod eſt convivia, tripudia, id genus nuptialis hilaritatis alia inibi haberi; non de ipſo contractu reliquoque ibi ritu ſacro nuptiali, qualem ad aras deorum etiam in Paganiſmo, velut ex receptiſſimo more fieri ſolitum volunt Stephanus Forcatulus [f], Alexander Sardus [g], aliique nonnulli. Et interdum ſic factum, pro arbitratu ſcilicet contrahentium eorumve quorum eſſent in poteſtate, non diffitemur. Sed de jure ejuſmodi ſeculis antiquioribus ita recepto nullibi liquet. Sacra aliquot nunc contractum praeceſſiſſe, nunc ſecura eſſe ex ante [h] oſtenſis conſtat. Ipſi contractui ut neceſſaria habita eſſe, nullibi. Et quod habetur in Theodori Prodromi ſcriptoris inter Graecos recentioris Amaranto, de ridiculis Stratoclis ſenis plane capularis & Myrillae puellulae nuptiis; illum nempe ſimulac tabulae nuptiales confectae erant lectaeque, dixiſſe, τί ἢ διαμέλλομεν ἔτι ἢ οὐ πρὸς τὸν νεὼν ἄπιμεν; *Quid amplius moramur neque templum recta pergimus?* ſtatimque ad Iſidis, velut ex receptiſſimo more, ſponſos amicoſque iviſſe; hoc inquam ex ritu inter Chriſtianos recentiores paſſim admiſſo, quo templa ſponſi adire ſolent, ibi natum, non ex more aliquo ejuſmodi apud Paganos veteres ſeu qui aevi erant illius, cui fabulam ſuam affingit Theodorus ille. Quod vero poſtmodum habet de corona Stratoclis nuptiali, ex more eſt tam Paganorum priſcorum quam Ebraeorum Chriſtianorumque, maxime orientalium certiſſimo, ut ſupra eſt oſtenſum. Juſtinianus quidem ſtatuit, ſi nuptiarum tempus in pactum aliquod ſeu conditionem veniſſet, id de ipſa nuptiarum feſtivitate ſolum intelligendum [i], quod explicat ipſe de tempore ex quo vota nuptiarum re ipſa proceſſerint. Sunt qui benedictionem hic ſa-

[a] Conſil. lib. 4. de Claud. Deſp. Conſ. 9. & 10. [b] De Matrim. Quaeſt. 2. punct 8. num. 19. [c] Regimine Reip. Chriſt. part. 1. lib. 5, diſp. 12. num. 318. [d] Vide Pagnom. Gaudent. de Juſtinianaei ſeculi Moribus cap. 15. [e] L. 22. Baſilicam C. tit. de Operibus Publicis. [f] In Cupidine Juriſperito cap. 10. § 6. [g] De Moribus Gent. lib. 1. cap. Virgines. [h] Et vide Nic. Hotoman. Obſervat. ad Vet. Nup. rit. cap. 30. [i] L. 24. C. tit. de Nuptiis.

eram volant [a] intelligi; alii tectius actum qualemcunque quo nuptiae celebratae. Nec ſane pro recepto undique jure obtinuiſſe videtur, ut benedictio ſacra, ocdum alius oinistri ſacri interventus, nuptiis eſſet neceſſaria, ante Leonem imperatorem ſeu annum Chriſti 900. aut circiter. Neque enim in Juſtioianeis ejuſmodi quid omoino reperirur, utcunque in contrarium Novella [b] ejus afferatur, qua τινὸς τῶν εὐκτηρίων οἴκων, *cujuſdam orationis domuum* & eccleſiae etiam mentio, uti & clericorum qui ouptiarum ibi teſtes eſſent. Neque enim de ſacerdotibus aut presbyteris, ſed de quibuſcunque clericis honeſtioribus; nec de omnibus nuptiis ſed de aliquibus tantum ſic teſtimonio firmandis agit Novella illa. Nuptiis ſcilicet nec illuſtriorum nec tenuiorum, ſed hominum mediocrium, nec ſane horum univerſis. Imo manifeſto inde probatur nondum tunc apud Chriſtianos orbis Romani inolcviſſe, ut matrimonia benedictione ſacra ſacrove aliquo miniſterio ex jure recepto neceſſariove firmareotur. Sic enim ibi Juſtiniaous de nuptiis omnimodis verba faciens; *In majoribus diguitatibus & quoecunque uſque ad noſtros ſunt ſenatores & magnificentiſſimos illuſtres, neque fieri haec* (id eſt, matrimonia ſine inſtrumentis dotalibus; nulla enim in ea periocha benedictionis ſactae mentio) *omnino patimur; ſed ſit omnino dos & antenuptialis donatio & ea omnia quae honeſtiora decet nomina.* De minotibus vero dignitatibus; *Veniot ad quandam orationis domum &* προσιέτω τῷ τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας ἐκδίκῳ, *& fateatur* ſeu *rem communicet ſanctiſſimae illius eccleſiae defenſori* (qui velut patronus ſeu advocarus eccleſiae, non omnino miniſter ibi ſacer) *ille autem adhibens tres aut quatuor* τῶν ἐκεῖσε εὐλαβεστάτων κληρικῶν *clericorum ibi religioſiorum* ſeu *honeſtiorum* (*reverendiſſimorum* vertitur) ἐκμαρτυρίαν συγγράφω *atteſtationem conficiat declarantem, quod ſub illa indictione, illo menſe, illa die menſis, illo imperii noſtri anno, conſule illo, venerunt apud eum* (defenſorem ſcilicet eccleſiae, non ſacrum miniſtrum) *in illam orationis domuun, ille & illa, & conjuncti ſunt alterutri. Et hujuſmodi atteſtationem ſiquidem accipere volunt aut ambo convenientes aut alteruter eorum, & hoc agant, & ſubſcribant ei & ſanctiſſimae eccleſiae defenſor & reliqui tres aut quantoſcunque voluerint; non tamen minus trium literis hoc ſignificantibus.* Utcunque, penes defenſorem, ſi ſpooſi ſolennitatem ejuſmodi atteſtarioois ibi negligant, manere vult Novella teſtimonii ſubſcriptiones, idque in eccleſiae archivis. Subjicit autem paulo poſt, ταῦτα δὲ φάμεν ἔνθα μὴ προικῷ ἢ προγαμιαίας δωρεᾶς γίνεται συμβόλαιον, *Haec autem dicimus ubi non dotis aut antenuptialis donationis fit documentum.* Scilicet etiam apud dignitates minores, ſi contractibus nuptialibus dotalia inſtrumenta (quibus teſtium ſatis ex ipſa re) acceſſerant, quemadmodum ſemper apud illuſtriores, nec oratorio aut eccleſia aut defenſore oedum clerico aliquo opus erat. Ratio enim legis habetur, ne clandeſtinae fierent nuptiae nec teſtium praeſentia firmatae. Jam vero pergit imperator & de pauperioribus ſeu plebe infima uti & de militibus caligatis, ſeu obſcurioris generis, atque agricolis agens, eis omnino permittit, καὶ ἀγράφως συνεῖναι καὶ συναπτεῖν ἀλλήλοις, *& ex non ſcripto* (ſeu ſine dotalibus inſtrumentis) *convenire & matrimonia celebrare inter alterutros*; ſine defenſoris eccleſiae, nedum miniſtri alicujus ſacri atteſtatione. Atque hinc, nec aliter, proles legitima & legitimus tunc coitus. Et ex aliis Juſtiniani Novellis [c] palam liquet in uſu fuiſſe, ut ex juramento ſimpliciter dato contractus nuptialis, atque ex ſimplici γαμικῇ διαθέσει ſeu *NUPTIALI AFFECTU*, ratus ſatis firmuſque haberetur. Apud Julianum item anteceſſorem [d] idem Juſtinianus; *Illuſtres homines & qui ſupra eos ſunt ſine dotalibus inſtrumentis matrimonia non contrahant. Quod ſi ante dignitatem ſine ſcriptis uxorem duxerint, maneat & poſt dignitatem legitima copulatio, & liberi procreati legitimi ſint, exceptis tantummodo barbaris dignitate decoratis. His enim* (ſcilicet non Romaois) *ſub noſtra conditione conſtitutis, propter ſimplicitatem eorum damus licentiam, & NUDA AFFECTIONE nuptias facere, ut ex hoc matrimonio nati legitimi ſint.* Et quicquid in adverſum ſive pontifices decreverant ſive patres ſcripſerant, id noodum ita obtinuerat, ut vim in orbe Chriſtiano ſeu imperio Romano omnioo ſortiretur. Nec ſane in Codice Theodoſiano, aut in Corpore Juſtinianeo omnino, alibive habetur, quod rem aliter ſtatuendam evicerit. Neque aliud erat jus Caeſareum ante Leonem philoſophum ſub annum Chriſti 900. orientis Auguſtum. In Conſtitutionibus [e] ejus liquet parilem, quantum ad rem jam prae manibus attinet, rationem habitam adoptionis ac matrimonii. Ut ſacra utriſque ſubinde adhibita, ſic ſaepe ſine ſacris tam hoc quam illa peracta. Nam ut in coofarreatione ouptiali, ita in adoptione ſolenniori partes egere ſuas pontifices [f], augures, ſacri miniſtri alii. Praetermiſſa omnino toties in utriſque ſacra diutius ferri noluit Leo. Inde ſanctionem edidit cui titulus περὶ τοῦ τὰ συνοικέσια ἄνευ τῆς ἱερᾶς εὐλογίας μὴ ἐρρῶσθαι, *Ne matrimonia citra ſacram benedictionem firma habeantur*; ubi inquit, καθάπερ ἐπὶ τῶν εἰσποιήσεων ἱεραῖς ἐπικλήσεσι τὴν εἰσποίησιν προβαίνειν διοριζόμεθα, οὕτω καὶ τὰ συνοικέσια τῇ μαρτυρίᾳ τῆς ἱερᾶς εὐλογίας ἐρρῶσθαι κελεύομεν, *Quemadmodum adhibitis ſacris deprecationibus adoptionem perfici praecepimus* (priori ſcilicet conſtitutione [g]) *ſic ſane etiam ſacrae benedictionis teſtimonio matrimonia confirmari jubemus.* Neque aliter jure matrimonii ſive in ſocietate vitae ſive in prole quenquam gaviſurum. In hanc rem, ejuſdem memorat conſtitutionem Harmenopulus [h], uti & aliam Alexii Comneni ducentis aut circiter aoois poſtea oricotis Auguſti [i]. Sic item Joannes epiſcopus Citrienſis [k], alii. Atque Leonina haec vim juris poſtmodum obtinuit, ut paucae aliquot ejuſdem aliae, nec plures [l]. Atque unde in

[a] Gothofred. ibid. F. Hotoman. Illuſt. Quaeſt. 25. &c. [b] Novella 74. cap. 4. [c] Ibid cap. 5. & Novell. 117. cap. 4. [d] Novell. 108. cap. 381. & vide 382. quem vide item Novell. 67. cap. 243. &c. [e] Conſtit. 89. ubi vide Dionyſ. Gothofredum. [f] Vide Agell. lib. 5. cap. 19. Jacob. Guther. de vet. Jure Pontif. lib. 2. cap. 5. [g] Conſtit. Leonis 24. [h] Prochir. lib. 4. tit. 4. [i] Videſis Syllogen Conſtit. Imperatorum, Th. Balſamon. in Photii Nomocan. tit. 23. Jus Graeco. Rom. lib. 2. pag. 126, & 134. [k] Jus Graeco. Rom. lib. 5. pag. 334. vide ibidem, fol. 6. pag. 409. [l] Attaliata in Synopſi, tit. 95.

oriente

oriente jus in matrimoniis celebrandis ſacerdotale, quatemus jus intuemur Caeſareum, ortum habuerit, & quamdiu ſine ſacris rara ſatis ibi haberentur conjugia, ex jam indicatis ſatis conſtat. Quod ad occidentem attinet; ex epiſtolae illius Evariſti papae verbis, ſaltem Evariſto tributis, in capitula Caroli & Ludovici Caeſarum relatis (ut paulo ſuperius eſt oſtenſum) ibique vim legis obtinentibus, videtur ſane non ſolum benedictionis ſacrae uſus, adeoque ipſa contrahendi formula in coetu ſacro, praeeunte ſacro miniſtro, inoleviſſe, ſed & matrimonium ipſum inde tantum pro legitimo habitum eſſe. Id evenit ſub annum Chriſti 820. Et paulo poſt exemplum occurrit illuſtre benedictionis nuptialis, velut in morem receptae, cum conjungebantur Ethelwolfus Anglorum rex & Juditha Caroli Calvi filia. Habes illud in Caroli ejuſdem capitulis ab Jacobo Sirmondo [a]. Alibi [b] autem iidem imperatores ut publicae fierent nuptiae ſtatuere, ubi nihil de benedictione ſacra. Etiam in legibus Wiſigothorum [c] hiſce antiquioribus expreſſa in connubiis mentio permiſſus comitis, dotis conſtitutionis, tabularumque dotalium, ut quae teſtimonii publici vicem obtinerent, ubi nihil omnino de benedictione ſacra aut ſacro miniſtro. Quod & de aliis legibus veterum dicendum, quae in re nuptiali ſub illud aevum adeo diverſae, ut Francus verbi gratia, qui Saxonicam jure Saxonico dixiſſet, eam non uxorem legitimam cenſeret, quia non ducta jure ſeu ritu Francico, tenitente interim concilio Triburienſi [d]. Quod autem de benedictione ſacra ſic in imperium occidentale eſt receptum, in alia regna chriſtiana quae vicina fuere, aliter atque aliter poſtmodum diffuſum eſt. Certe apud Anglo-Saxonas noſtros ſub annum 940. habetur ſanctio Edmundi regis de ſponſalibus contrahendis, qua, poſtquam verba fiunt de pactis ac cautionibus connubialibus dotalibuſque, ac de ipſa ſponſae datione, to ƿife ⁊ to rihtlife *in uxorem & rectam vitam* (quae etiam ſponſaliorum formulae pars erat inſignis) legitur [e] Æt ðam giftan sceal mæsse preost beon. mid rihte se sceal mid Godes bletsunge heora gesomnunge gederian on ealre gesund fulnesse, quod apud Joannem Bramtonum [f] Abbatem Jornallenſem vetuſtum hiſtoriae Anglicanae ſcriptorem ac celebrem, vertitur, *Huic dationi debet intereſſe presbyter, qui cum Dei benedictione debet eorum conſortium adjuvare in omnem ſanctitatem.* Henricus Spelmannus ſic reddit, *Nuptiali huic dationi miſſalis aderit ſacerdos: is de jure eorum conjunctionem Dei benedictione in omnem felicitatis plenitudinem promovebit.* Recole hic quae capite proxime ſuperiori habentur de ſolennibus dotandi in formula Anglicana verbis, ſcilicet, *univerſis bonis meis mobilibus.* Certe eadem Edmundi regis ſanctione uxori ſuperſtiti cum liberis pars bonorum altera, ſine liberis, dum vidua manſerit, univerſa cedunt. Et ſane juri illi dotali formula in nuptiis dotandi Anglicana, quam oſtendimus, perquam eſt accommoda; quae ſcilicet a priſcis ſeculis in noſtra duravit, etiam poſtquam haud parum jus illud immutatum. Apud nos autem pro recepto antiquitus [g] hodieque habitum eſt, ut non ſolum ipſe contractus nuptialis a miniſtro ſacro, id eſt, hic ſaltem presbytero, coram teſtibus idoneis ſeu in facie, quod aiunt, eccleſiae celebraretur, ſed etiam ut quaeſtiones pleraeque de matrimonii jure ac vinculo in foro quod appellitant eccleſiaſtico dirimerentur, atque in altero illo tribunalium genere quod regium nuncupamus, forte emergentes illuc terminandae explicandaeque amandarentur. Quod ſane moribus per Chriſtianiſmum paſſim receptis ſatis eſt conſonum. Qua de re plura ſub finem libri tertii, ubi de judice rerum matrimonialium agitur.

CAP. XXX.

De temporibus quibus celebritas nuptialis interdicta apud Chriſtianos, qualia apud Ebraeos Paganoſque.

IN ſynodo Laodicena [h] ſub annum Chriſti 320, ſeu ut alii, quadraginta poſt habita, atque in Codicem canonum eccleſiae [i] univerſalis antiquitus recepta, vetatur in quadrageſima γάμους ἢ γενέθλια ἐπιτελεῖν, *Nuptias aut natalitia celebrare.* Tantundem occurrit in Nicolai papae primi reſponſis [k] ad Bulgaros. Tribuitur autem concilio Ilerdenſi ſub annum Chriſti 524. celebrato canon, quo prohibentur nuptiae *a ſeptuageſima uſque in octavas paſchae, & tribus hebdomadibus ante feſtivitatem S. Joannis Baptiſtae, & ab adventu Domini uſque poſt epiphaniam.* Et adjicitur, *Quod ſi factum fuerit, ſeparentur.* Ita ſcilicet apud Gratianum [l], & Ivonem [m], & Burchardum [n], ex concilio illo legitur, tametſi in ejuſdem canonum ſerie non reperiatur. Etiam a Petro Lombardo [o] Sententiis ſuis theologicis inſeritur. Dominicis item diebus [p] prohibentur nuptiae, in ſynodo Aquiſgranenſi, ſub Ludovico primo imperatore, anno 836. habita. In ea autem quae Saleguntadii convocata ſub Henrico ſecundo Auguſto [q], non ſolum eiſdem quae in Ilerdenſi memorantur temporibus (excepto quod non tres hebdomades, ſed dies tantum quatuordecim ante feſtum S. Joannis hic habeantur) verum etiam jejuniis celebrioribus feſtiſque non ita paucis eorumque vigiliis nuptiae interdictae. Sed in corpus aut compendium aliquod canonum vetus non video hunc omnino receptum. Conſuetudo autem Romanae eccleſiae olim fuit, ut a ſeptuageſima uſque in ſeptimum quidem poſt pentecoſten diem celebritas nuptialis non permitteretur, trium quas diximus hebdomadum ante feſtum S. Joan-

[a] Pariſ. 1623. pag. 498. [b] Capitul. lib. 6. cap. 131. & lib. 7. cap. 127. [c] Lib. 3. cap. 1, 4. &c. [d] C. 1. extr. tit. de Sponſal. ex Concilio Triburienſi. [e] Apud Henric. Spelman. in Conciliis orbis Brit. pag. 426. & in G. Lambardi Archaeonomia pag. 60. [f] MS. in Bibliothec. Cottonian. fol. 50. b. [g] Bracton. lib. 5. tit. De exceptionibus cap. 19. &c. & note ibi 5. 11. de ſolennitate tempore interdicti nuptiali. Adde Conſt. 1. Provinc. Cant. tit. De clandeſtina deſponſatione. [h] Can. 52. [i] Illi Can. 156. Cauſ. 33. queſt. 4. cap. 8. &c. & vide Manuelis Solutiones in Juris Graec. Rom. lib. 3. pag. 240. [k] Cap. 48. Cauſ. 33. queſt. 4. cap. 8. vide Manuelis Solutiones in Juris Graec. Rom. lib. 3. pag. 240. [l] Cauſ. 33. q. 4. cap. 10. [m] Decret. part. 2. cap. 142. [n] Lib. 9. cap. 4. [o] Sent. 4. diſt. 32. [p] Can. 17. part. 2. [q] Can. 3. vide ibi can. 1. & 2.

nis

nis ratione habita alia nulla; qua de re vide epiſtolam [a] Clementis tertii circa annum Chriſti 1180. Atqui Thomas Aquinas in Lombardum [b]; *In celebritate nuptiarum mentes contrahentium magis ad carnalia occupantur, & quaedam ſigna diſſolutae laetitiae ſolent oſtendi, ideo ſtatutum eſt ut tribus temporibus nuptiae non celebrentur, in quibus ſe debent homines ad ſpiritualia praeparare. Quorum primum eſt ab adventu uſque ad epiphaniam, propter communionem in nativitate. Secundum, a ſeptuageſima uſque ad octavam paſchae, propter communionem paſchalem. Tertium, a tribus diebus ante aſcenſionem* (ſeu a dominica rogationum) *uſque ad octavam pentecoſtes. His enim temporibus tribus ſecundum antiquos canones, tenebantur communicare fideles; nec eſt ſimile de aliis ſacramentis quae ſunt omnino ſpiritualia.* Sic ille. Sed idem ipſum ferme quod patres Ilerdenſes, ſtatuit ſynodus Lingonenſis [c] ſub annum 1404. uti & Senonenſis, Carnotenſis, Pariſienſis, praeter Lingonenſem aliam. Sed omnes ante ſynodum Tridentinam oecumenicam dictam. Haec autem *antiquarum ſolennium nuptiarum prohibitionum* [d] nomine bina tantum temporis ſpatia retineri hic voluit; ab adventu uſque ad diem epiphaniae, & a feria quarta cinerum uſque ad octavam paſchae incluſive, & *in aliis temporibus nuptias ſolenniter celebrari permittit.* Quod itidem a ſynodo Meldunenſi [e] anno 1580. in Gallorum mores poſtea eſt receptum, & in ritualibus pontificiis obiter adnotari ſolitum. Matrimonium autem ipſum, ſine ſolennibus ſacris, deductione, conviviis nuptialibus, omni tempore rite contrahi poſſe interim permittitur [f], idque coram parocho & teſtibus. Hoc ipſum a conciliis Gallicanis, veluti Aquenſi, Rothomagenſi, Bituricenſi, Turonenſi, Burdigalenſi, pariter ſtatutum [g] circa annum Chriſti 1580. In Excerptionibus autem Egberti archiepiſcopi Eboracenſis [h], nocte dominica, quarta ac ſexta feria, atque quadrageſima nuptiae non ſine poena celebratae. Sed in vetuſtiſſimo concilio Anglo-Saxonico ſub annum 1010. AEnhamiae habito [i] tempora haec ſunt ab adventu uſque in octavam epiphaniae, & a ſeptuageſima ad diem poſt pentecoſtem decimumquintum. Rituales autem noſtri libri veteres [k]; *Secundum eſt quod licet omni tempore poſſunt contrahi ſponſalia, & etiam matrimonium, quod ſit privatim ſolo conſenſu, tamen traditio uxorum & nuptialis ſolennitas certis temporibus fieri prohibentur, videlicet ab adventu Domini uſque ad octavas epiphaniae, & a ſeptuageſima uſque ad octavas paſchae, & a dominica ante aſcenſionem Domini uſque ad octavas pentecoſtes. In octava die tamen epiphaniae licite poſſunt nuptiae celebrari, quia non invenitur prohibitum, quamvis in octavis paſchae hoc facere non liceat. Similiter in dominica proxime poſt feſtum pentecoſtes licite celebrantur nuptiae, quia dies pentecoſtes octavum diem non habet.* Sic item expreſſim Guilielmus Linwodus [l], aliique juris pontificii periti, tametſi non deſit inter eos controverſia de ipſa dominica trinitatis ſeu ea quae pentecoſten proxime ſequitur, aliis hanc includentibus, excludentibus aliis. Qua de re DD. ad c. *Capellanus* Extr. tit. *de Feriis.* Verum aliter [m] atque aliter tempora hic obſervata, idque pro ſeculorum, locorum, opinionum diſcrimine ex jam dictis liquet. Et ſane in Manuali veteri apud noſtrates ſecundum uſum Eboracenſem negatur libertas matrimonii celebrandi in dominica trinitatis. Sed mos ille ex rituali Anglicano jam oſtenſus etiam poſt exutam pontificis Romani hic poteſtatem in noſtra tempora ita duravit, ut dierum ſpatiis jam dictis nemo impune nuptias celebrare poſſet, citra indultum epiſcopalem. Etiam in reformatis aliquibus eccleſiis, ubi plane evanuit canonum illorum vis, ſtatuitur ut diebus quibus celebratur coena dominica, ſolennitate nuptiali abſtineatur, ut ſupra monetur. Temporibus autem jam dictis nuptias interdictas eſſe palam liquet (maxime ex ſcholaſticis qui in illud Petri Lombardi jam citatum ſcribunt) non ita diſſimiles ob cauſas ab eis quae ſupra afferuntur ex Ebraeis, pro non ita diſſimili aliis in temporibus nuptiarum apud ſe interdictione. Sunt item in gradibus conſanguinitatis affinitatiſque, qua nuptiis impedimento ſint, definiendis, ratione publicae honeſtatis habenda, ſponſorum aetate legibus praeſtituenda, cultu diſpari, conditione ſervili, deductione, anno luctus, metu, vi, conditionibus in re matrimoniali, haud pauca apud legiſlatores ſcriptoreſque Chriſtianos obvia, quae quoties undiquaque mori Ebraico conſona non ſint, ſatis ſunt interim tum analoga tum cognata. Sed de hiſce hactenus.

[a] Extr. tit. de Feriis cap 4. Capellanus.
[b] Sent. 4. diſt. 32. quaeſt. unic. art. 4.
[c] Apud. Laur. Bochellum in Decret. Eccleſ. Gallic. lib. 2. tit. 5. cap 123. & ſeq.
[d] Seſſ. 24 de Reform. Matrimonii cap. 10.
[e] Recueil gen. des affaires du Clergy du France tom. 3. pag. 529.
[f] Deciſ. Interp. concil. Trident 182.
[g] Laur. Bochell. Decret. Eccleſ. Gallic. lib. 3 tit. 5. cap. 128. &c.
[h] Apud Henric. Spelman. in concil. Orbis Brit. pag. 268. can. 106.
[i] Ibidem pag. 518.
[k] Manuale ſecundum uſum Sarum. fol. 27.
[l] In conſtit. provinc. c. Quia ex tit. de clandeſtina deſponſatione verb. ſolennizationem, &c., quia quidam tit. de decimis verb. Nubentium ſolemnis, ubi legendum Ad octavam Epiphaniae excluſive.
[m] Videat item Alphonſum a Vera Cruce in Spect. conjug. part. 1. art. 14.

Libri ſecundi Finis.

UXOR EBRAICA,

SEU DE

NUPTIIS & DIVORTIIS

EX

JURE CIVILI

VETERUM EBRAEORUM.

Liber Tertius.

CAP. I.

De nova nupta praereptae virginitatis accuſata. Formula actionis in eam; poenae, teſtes. Virginitatis ſigna, ſeu teſtimonia. Benedictio ſolennis ubi ea reperta.

RITE conjunctis, in libro ſuperiore, marito & uxore Ebraicis, ſponſaliorumque & nuptiarum ſolennibus tum oſtenſis, tum cum moribus Paganorum, Chriſtianorum, Mahumedanorum plerumque collatis; ſequitur ut de eis quae ex ipſo jure conjugali oriebantur, videamus. Sunt ea, aut quae ad quaeſtionem poſt nuptias de *praerepta* ante deductionem ſeu primos amplexus conjugales *virginitate* attinent, aut ad *immunitatem novo marito* indultam, aut ad *mutua* ex ipſa matrimoniali obligatione *conjugum officia juraque mutua*, aut ad *adulterium* ejuſque *poenas*, *zelotypiam*, *pudicitiamque*, hárumque examen, aut demum ad *divortia* eorumque cauſas uſumque. Quaeſtio illa de *virginitate praerepta* Sacrae Legis nitebatur ſermone, qui ita ſe habet[a]: *Si quis duxerit uxorem & ingreſſus fuerit ad eam & odio coeperit eam habere, & impoſuerit ei opprobrium verborum, protuleritque contra eam nomen malum* ſeu *infamiam ac dixerit, Cum duxiſſem mulierem illam & ingreſſus eſſem ad eam, non inveni virginem*, ut Vulgata, ſeu *non inveni in ea ſigna virginitatis* (ſeu *virginitates* quod reſpondet Ebraeo בתולים, uti etiam Helleniſtarum vocabulum hic παρθένια· tantundem verſiones fere caeterae orientales; Judaei Hiſpanienſes *eſcoſſedades*, id eſt, *doloris ſigna*) *ſumant pater puellae & mater ejus & proferant ſigna virginitatis* (הנער) *puellae ad presbyteros* (Graeci τ̃ γερουσίαν *ſenatum*) *civitatis qui ſunt in porta, dicetque pater puellae ad presbyteros, Hanc filiam meam dedi viro illi in uxorem coepitque eam odio habere; & ecce ipſe imponit ei opprobrium verborum, dicens, Non inveni in filia tua virginitates*, ſeu *virginitatis ſigna*; *haec vero ſunt ſigna virginitatis filiae meae; & expan-*

[a] Deut. xxij. 13.

dent veſtimentum (τὸ ἱμάτιον, ut Graeci, quos ſequitur Vulgata) ſeu *ſindonem* (in Ebraeo השׂמלת, quod tum pro veſte tum pro *ſindone* ſeu *linteo* ſuper quod cubant prima nocte ſponſi ſumitur; Judaei Hiſpanienſes *la ſavana*) *coram presbyteris civitatis, accipientque presbyteri civitatis virum illum & caſtigabunt eum* (in Ebraeo יסרו אותו, quod idem ſonat, uti & Helleniſtarum παιδεύσουσιν αὐτὸν· ſed paraphraſes Chaldaeae habent ילקון, *verberabunt*, uti etiam legitur in Vulgata, quod & conſonum eſt magiſtrorum interpretationibus) *condemnabuntque eum centum argenteis* (ſiclis) *quos dabunt patri puellae, eo quod produxit nomen malum contra virginem* (codex hic Samaritanus בתולות *virgines*) *Iſrael, habebitque eam in uxorem, nec poterit dimittere eam cunctis diebus ſuis. Quod ſi verum eſt verbum illud, & non inventa ſunt ſigna virginitatis in puella* (ſeu ut Vulgata, *non in puella inventa eſt virginitas*) *ducent puellam ad oſtium domus patris ſui obruentque eam viri civitatis illius lapidibus ut moriatur, quia fecit nefas in Iſrael fornicando in domo patris ſui, removebiſque malum de medio tui.* Legem hanc nec ad minorem annis duodecim ac die unico, quam קטנה nuncupant, nec ad majorem annis [a] praeter ſex menſes duodecim quam בוגרת appellitant, id eſt, *plenae pubertatis puellam* attinere volunt. Eo ſcilicet quod de הנער & נערה ſeu *puella* quae *juvencula* eſt atque inter illas aetates [b] conſtituta, verba expreſſim ſiunt. Centum ſicli, ſi orba eſſet puella, non patris haeredibus ſed ipſi debebantur. Quod vero ad aetatem quam memoravimus attinet, ſi de virginitate praerepta quaeſtio a marito fieret poſt plenam uxoris pubertatem, compertumque eſſet eam in proximo ante pubertatem aetatis intervallo ab alio devirginatam fuiſſe, ad eam poena legis attinebat, eo ſcilicet quod tempore aetatis in lege deſignatae rea fuiſſet. Nec tamen in ejuſmodi ſpecie ſive verberibus ſive mulcta, ſi culpa careret uxor, puniebatur maritus, quia plenae pubertatis uxorem, non juvenculam ſeu נערה diffamarat. Neque ad puellam ſive vi ſive illecebris ab ipſo compreſſam, juxta ea quae libro [c] primo dicta ſunt, pertinuit haec lex, neque ad aliquam quae ex ipſa origine non eſſet Iſraelitis, aut cui dos quinquaginta ſiclorum ſeu zuzorum ducentorum, ſecundum id quod ſuperius [d] eſt oſtenſum, non erat ex more ante nuptias praeſtituenda. Nec demum ad virginem quae ante ſponſalia erat devirginata, legem volunt ſpectare. Adeo ut niſi inter ſponſalia & primos amplexus devirginaretur, querelae huic locus non admitteretur. Et ubi maritus poena legis immunis erat, etiam & uxorem hic repudiare ei erat integrum, alias non repudiandam; ut ex legis verbis liquet. Per presbyteros civitatis, γερουσίαν ſeu *ſenatum* (ſic enim tam Philoni [e] quam Graecis interpretibus nuncupantur) intelligunt [f] tantummodo tribunalia XXIII-virorum, penes quos erat judiciorum capitalium poenaliumque in urbe qualibet cognitio. Scilicet & hic judicium erat de uxore capitale. Id quod in ſacro ſermone dicitur הוצאת שם רע *prolatio nominis mali* ſeu *infamiae*, erat ipſa actio qua ea de re utebatur in foro maritus. Formula ejus hujuſmodi erat.

נערה זו בעלתי ולא מצאתי לה בתולים וכשבקשתי על הדבר נודע לי שזינתה תחתי אחר שארסתיה ואלו הן עדים שזינתה בפניהם.

Cum juvencula hac, ſeu *puella nondum plenae pubertatis, ut maritus concubui & minime in ea reperi virginitates* ſeu παρθένια, *& inquiſitione ea de re facta innotuit mihi eam ſtupri ream fuiſſe in me, poſtquam deſponſata eſt mihi, & hi ſunt teſtes oculares quod ſtupri hujuſmodi rea ſit.*

Puella pro tribunali audita, examinabantur teſtes, qui ſi ſtuprum juxta mariti inſtitutam actionem ſatis probarent, lapidatione ea puniebatur, ſi non ex genere eſſet ſacerdotali. Tunc enim vivicomburii [g] poena erat, uti & recte diſtinguit [h] Joſephus. Sin vero perjurii teſtes, aliis e contra a patre ſeu pro puella adductis, convincerentur, abſoluta uxore, poena legis utraque marito infligebatur, & teſtes perjuri lapidabantur. Eadem nimirum poena (ut aliis plerumque in judiciis [i] capitalibus) qua crimen, cujus illi teſtes perjuri, fuiſſet luendum. Idem jus obtinuit ſi denuo perjurii a teſtibus aliis a marito adductis convincerentur illi adducti a patre ſeu pro uxore. Etenim tunc & hi, uxore rea peracta, morte itidem plexi. Si vero actionis formulae maritus aut non inſeruiſſet ſe concubuiſſe, tametſi dixiſſet virginem ſe eam non compeiſſe, aut hiſce dictis non adjeciſſet, poſt ſponſalia eam ream fuiſſe, aut demum non adduxiſſet ipſe teſtes, tametſi ſponte adveniſſent, ipſe formula cecidiſſet; ſed interea legis poena liber. At vero teſtes etiam illa in ſpecie ultimo plectendi ſupplicio. Vide quae de paranymphorum officio huc ſpectante ſuperius [k] diximus. Quod vero habetur in lege de ſindone ſeu veſtimento expandendo quo parthenia indicarentur, uti etiam & verba illa patris puellae, *Haec ſunt virginitatis filiae meae ſigna*, receptiori [l] ſententia intelliguntur de teſtibus virginitatis, qui ex ſindone (ſignantius hic, velut eo quod ſubinde probationem ſuppleret manifeſtiſſimam compendioſamque, memorata) aliterve rem explicarent in forum adductis non de ipſa ſindone ibi revera nedum ſemper expanſa, nec quidem de perpetua nymphae ſeu hymenis virginei admiſſione, de quo anatomici obiter. Certe Mahumedani Africani ejuſmodi quid primis in virginis amplexibus uſque ad ſanguinem ſemper violari non dubitant, ſi Joanni Leoni [m] fides. Poſitis in thoro ſponſis, *apparatur*, inquit ille, *convivium, & foemina quaedam pro foribus expectat, donec devirginata ſponſa hic linteolum ſanguine tinctum illi porrigat, quod manu geſtans hoſpitibus oſtendit, alta voce clamans virginem hactenus incorruptam fuiſſe. Hanc cum aliis quibuſdam foeminis, primo ſponſi deinde ſponſae quoque parentes excipiunt ſplendide. Quod ſi fortaſſe non virginem fuiſſe reperiatur, mox ma-*

[a] Maimonid. hal. Naira Bethula cap. 3. & halach. Iſhoth cap. 11. vide Gemar. Babylon. ad tit. Cethuboth cap. 4. fol. 46. a. & Moſ. Mikotzi Praec. Affirm. 55. &c. [b] De hac diſtinctione videſis lib. noſtr. de Succeſſ. in bona defuncti, cap. 9. [c] Cap. ult. [d] Lib. 2. cap. 9. [e] De Legib. Special. quae ad adult. [f] Miſna tit. Sanhedrin cap. 1. [g] Levit. xxj. 9. [h] Lib. 4. cap. 9. [i] Miſna tit. Maccoth cap. 1. & tit. Sanhedrin cap. 10. ex lege Deuteron. xix. 18. [k] Lib. 2. cap. 16. [l] Maimonid. halach. Naira Bethula, cap. 3. ſed & vide Paul. Fag. ad Chald. Paraphraſ. Deut. xxij. & Liranum. [m] Deſcript. Afric. lib. 3. cap. Qui in Matrimonia.

ximo omnium dedecore nuptiiſque infectis, ad parentes relegatur. Quod ſane medicorum ex Arabibus ſummis ſenteotiae eſt maxime conſonum. Expreſſim Aben Sina (Avicenna vocitatus) membra ſequioris ſexus genitalia deſcribens, وقبل inquit [a],

اقتضاض الجاريه البكر يكون في رقبة الرحم اغشية تنتسج من عروق ومن رباطات رقيقة جدا تنبت من كل عضو حتي ينهكها الاقتضاض ويسيل ما فيها من الدم

Et ante violationem puellae virginis ſunt in collo matricis panniculi contexti ex venis & ligamentis valde ſubtilibus ortis ex omni parte, quos deſtruit violator, & fluit quod in eis eſt de ſanguine, quae ferme ipſiſſima ſunt quae hac de re in libro de Anatomia Vivorum Latine tantum edito ac Galeno falſo adſcripto leguntur. Arabum alii tantundem aſſerunt, aliique [b] aliquot. Sed ut nec apud Hippocratem aut Galeoum quid ejuſmodi reperitur, ita oec recentiorum doctiſſimis admiſſum, ſed inter vulgi errores a medicis, juriſconſultis, theologis ſummis rejectum. Scilicet in cunctis aut ita haberi ut indubitatum virginitatis ſignum, aut haberi omnino. Qua de re conſulas ſi placet praeter eos qui ad Deuteronomium ſcribunt & anatomicos, Franciſcum Valeſium [c], Marcellum Donatum [d], Albericum Gentilem [e], Joubertum [f], Paulum Zacchiam in Quaeſtionibus Medicolegalibus [g], Carolum Annibalem Fabrotum [h], Severinum Pinaeum [i], & Joannem Beverocium [k], a quibus etiam compluſes qui huc faciunt autores alii indicantur. Certe Joſephus hic [l] de marito tantum ait, δίκλω λάχων αὐτὸς κατηγορείτω χρώμενος εἰς ἀπόδειξιν οἷς ἂν ἔχοι τεκμηρίοις, *Actionem intendat ipſe & accuſet, eis quae habet ſignis* ſeu *indiciis uſus*. Neque ſane ille aut Philo, ubi [m] hac de re loquitur, quidquam de ſindone in teſtimonium afferenda habet. Vir ſummus Hugo Grotius, veſtimenta hic ſeu linteamina dicta aut ſindooes vult τὰ ἐκμαγεῖα τῶν γυναικείων μολυσμῶν, *exemplaria* aut *ſigilla* (*pannos* reddit Andraeas Schottus) *ſordium muliebrium*, quae Alexandrinis φυλακεῖα nuncupata, quod ſcimus ex Damaſcii vita Iſidori Philoſophi apud Photium [n] & Suida. Et cum in Photianis illis ex Damaſcio excerptis, ſtatim ſequatur quod libro ſuperiore [o] notavimus de inſtrumentis nuptialibus Iſidis ſacerdotis manu conſignandis, verbis eadem de re citatis ſubjicit ille [p], *Apud Hebraeos non a ſacerdotibus haec ſervabantur, ſed a paranymphis qui ipſis* שושבנים; quaſi mens loci eſſet de τοῖς ἐκμαγείοις ſeu *ſordium muliebrium* (in primo ut ait ille congreſſu) *ſignis* apud ſacerdotem conſervandis. Certe non video ego quomodo ad ἐκμαγεῖα omnino ſacerdotis officium ibi ſpectet. Viderint perſpicaciores. Certe apud Anglos veteres invaluerat opinio illa de hymene virgineo & ſanguineis quae diximus virginitatis ereptae teſtimoniis, quod palam eſt ex Henrico Bractonio, ubi de raptu virginum agens, *Quod crimen*, inquit [q], *ſi convincatur, ſequitur poena, ſcilicet amiſſio membrorum, ut ſit membrum pro membro, quia virgo dum corrumpitur membrum amittit.* Et de rapta raptorem perſequente, *Accedere debet*, ait, *ad villas vicinas & ibi injuriam ſibi illatam probis hominibus oſtendere, ſanguinem & veſtes ſuas ſanguine tinctas*, &c. Sed cautius Ranulphus Glanvillanus [r], *Debet oſtendere ſanguinem ſi quis fuerit effuſus & veſtium ſciſſiones*, &c. Cujacius [ſ]; *An ſit virgo eſt in difficili ac pene impoſſibili, nec hujus rei uſquam legitur obſtetricibus delatum arbitrium.* Attamen de virginitate interdum, licet non ſemper, probanda ex matronarum inſpectione oon ita diſſentiunt juriſconſulti [t] theologique [v]; qua de re conſulas inprimis ſi placet, Zachariam Paſqualigum [x]. Sed ad Judaeos redimus. Si parentes qui de filia diffamata quererentur deeſſent, curatorem [y] dabant judices. Et de propinquis hic pariter loquitur Joſephus atque de parentibus. Sed vero quae ſive anguſtias jam dictas agendi aliquatenus laxant, ſive alias actionis formulas hac de re praeſtituunt, habes capite ſequenti. Joſephus [z] autem de viro qui falſo ſponſam hic accuſaverat; Τῷ δὲ τολμηρῶς, ioquit, καὶ προπετῶς τὴν αἰτίαν καὶ διαβολὴν προςτησαμένῳ ἐκτινέτω πληγὰς τεσσαράκοντα μιᾶς λειπούσας, λαμβανέτω δὲ πεντήκοντα σίκλους ἀποτινέτω τῷ πατρὶ, *Vir temeritatis & petulantiae, qua inſontem uxorem detulit, poenas luat quadraginta una minus plagis acceptis, & quinquaginta ſiclos puellae patri nomine mulctae perſolvat.* Haec ſunt verbera quorum in Lege Sacra mentio. De numero eorum ipſiſſimo qui hic apud Joſephum, tum magiſtri ([a]) tum quae in epiſtolis ([b]) Paulinis habentur, conſentiunt. Ubi vero reperta ſunt manifeſta virginitatis ſigna, non ſine benedictione ſolenni ea ſumma cum laetitia agnoſci ſolebant, ſi fides ritualibus ([c]) in quibus benedictio illa occurrit.

ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר נתן אגוז בגן עדן שושנת העמקים בל ימשול זר במעין חתום על כן אילת אהבים זרע קדש שמרה בטהרה וחוק לא הפרה ברוך אתה יי' הבוחר באברהם ובזרעו אחריו,

Id eſt, *Benedictus ſis Domine Deus noſter rex mundi, qui ſtatuiſti nucem in horto Eden* ſeu *in paradiſo, liliumque convallium. Non dominabitur alienus in fonte ſignato. Propterea cerva amorum ſemen ſanctum ſervavit in munditia, & ſtatutum non violavit. Benedictus ſis Domine qui elegiſti Abraham & poſt eum ſemen ipſius.* Allegoriae e Canticis ([d]) ſumuntur & Proverbiis ([e]) Salomonis.

[a] Canonis lib. 3. Fen. 21. cap. 1. vide item Rhaſin. lib. 1. cap. 26. [b] Vide Soranum apud Oribaſium Collectan. lib. 24. cap. 32. Jo. Wier. de Praeſtigiis Daemonum, lib. 2. cap. 37. Roderic. a Caſtro, lib. 1. Univerſae Mul. Medicinae, cap. 3, &c. Adde Hincmarum Rhem. de Divortio Hloth. & Tetbergae reſp. ad Int. 12. [c] De Sacra Philoſoph cap. 25. [d] De Medica Hiſt. mirabili lib. 4. cap. 15. [e] De Nuptiis, lib. 7. cap. 9. [f] De error. Vulgi lib. 5. cap. 4. [g] Lib. 3. tit. 2. Quaeſt. 1. [h] Exercitat. 3. [i] De Virginitatis Notis lib. 1. [k] Epiſtolic. Quaeſt. Balthaſari Lydio. [l] Orig. lib. 4. cap. 8. [m] Lib. de Spec. legib. de Adult. [n] Cod. 242. [o] Cap. 12. [p] Ad Deut. xxii. 17. [q] Lib. 3. de Corona, cap. 28. §. 1. [r] De legib. & Conſuet. Angl. lib. 14. cap. 6. [ſ] Obſervat. lib. 17. cap. 27. [t] Gloſ. ad Cauſ. 27. Quaeſt. 1. c. 4. Nec aliqua Reld. in c. 4. propoſuiſti, extr. tit. de Probationibus. Pacianus, lib. 2. de Prob. cap. 2. &c. [v] Cyprian Epiſt. 62. Sanchez de Matrimonio, lib. 7. diſp. 109. [x] Deciſ. Moral. 221, & 222. [y] Aben Ezra ad Deut. xxii. [z] Originum, lib. 4. cap. 8. ([a]) Videſis Miſn. tit. Maccoth, cap. 3. & J. Buxtorf. in epiſt. ad Bibliothec. Rabbinicam. ([b]) D. Paul. ii. ad Corinth. cap. xi, verſ. 24. ([c]) Seder Tephiloth Judaeor. Hiſpanen. pag. 351. b. ([d]) Cant. cap. vi. 2, & 4. ([e]) Proverb. cap. v.

CAP.

CAP. II.

Poſtulatio de praerepta virginitate, qua in novam nuptam ita uti licuit marito, ut pro ejuſce aſſertionis & uxoris ſive negationis ſive confeſſionis & probationum vi, aut reſcindebatur dos virginea aut ſaltem ad vitiatae ſummam minuebatur.

UBI ex lege capitali in novam nuptam praereptae virginitatis nomine agere aut noluit aut nequibat maritus, integrum ei erat ex receptis moribus ſua duntaxat aſſertione poſtulare eam ſive praereptae virginitatis ſive primo amplexu ſibi non compertae; non vero criminaliter ſed ideo duntaxat ut, veluti condictione indebiti, dotem ei virginis nomine conſtitutam, quae dupla, ut oſtenſum eſt, erat ei quae vitiatae debebatur, aut reſcinderet aut pro varia cauſae qualitate minueret. Sed non ad aliam omnino virginem praeter eam cui dos virginalis, ſeu quinquaginta ſiclorum ſeu zuzorum ducentorum ſub ſponſalia debebantur, attinuit hic mos. Poſtulatio hujuſmodi [a] phraſi ſolenni, טענת בתולים, vocatur quod *objectionem, incuſationem*, ſeu *poſtulationem* de *ſignis* ſeu *teſtimoniis virginitatis* interpretatur. Argumenta hic virginitatis, puellarum citra plenam pubertatem, habebantur bina דמים ודוחק, *ſanguis & anguſtia*. Horum ſi alterutrum abeſſet in amplexu primo, praereptae virginitatis erat argumentum. Poſt plenam pubertatem alii argumenta volebant ab anguſtia duntaxat ſumi, alii tantum a ſanguine quae eſt ſententia receptior [b]. Si argumenta haec primo defuiſſe amplexu ſua fide aſſeruiſſet maritus, ei, quantum ad hanc agendi formulam, credebatur, etiamſi negaret uxor, niſi aliunde contrarium probare potuiſſet. Nam ſuum erat hic virginitatem ſuam contra nudam mariti aſſertionem probationibus vindicare. Et praeſumebatur falſum non objicere maritum; ſcilicet exiſtimandum non fuiſſe, eum qui epulis nuptialibus ita ſumptus pridie fecerat, ſibi ignominiam aut ſponſae (quam etiam pro libitu repudiare potuit) infamiam ita falſo eſſe machinatum. Hac in ſpecie, dote principali cadebat uxor, ſed non incremento dotis, niſi ubi ipſa fateretur ſe ante ſponſalia eſſe vitiatam, aut aliunde juſta probatione tantundem conſtaret. At vero ſi retinere eam volebat maritus, dote illa priori ita deperdita, neceſſe erat ut aliam XXV. ſiclorum ei, velut vitiatae conſtitueret. Nam nullo temporis momento qua fieri potuit, ſine dote, uxor erat retinenda, ut aliquoties ſupra eſt memoratum. Si poſtulata fateretur quidem praereptam fuiſſe ſibi virginitatem, ſed vi poſt ſponſalia fuiſſe compreſſam, idque juramento firmaret, integra dos ei virginalis manebat. Nam dos ea tunc tempore ſponſaliorum ei debita. At ſi fateretur praereptam ante ſponſalia ſive vi ſive aliter, dotis dimidium primo conſtitutae reſcindebatur. Nam ita XXV. tantum ſicli ſive centum zuzi debiti, non quinquaginta ſicli. Caeterum non omnibus maritis jus hoc poſtulandi competiit. Etenim poſtulatio hujuſmodi primis poſt deductionem amplexibus nitebatur. Et pro regionum diverſitate, ante deductionem interdum ſponſus ſolus ex more recepto ſola cum ſponſa horae ſpatio convenire aut eodem in conclavi ſimul permitti ſolebat, qui mos alibi non obtinuit. Scilicet diverſitas hic morum Judaeae & Galilaeae. Gemara Hieroſolymitana [c] ביהודה בראשונה היו מיחדין חתן אצל הכלה שעה כדי שיהא לבו גס בה ובגליל לא עשין כן, *Antiquitus in Judaea mos obtinuit, ut ſponſus ſolus per horae ſpatium permitteretur cum ſponſa, ut ſcilicet amor ejus in eam incenderetur.* Quod itidem habent Babylonii [d]; ביהודה בראשונה היו מייחדין את החתן ואת הכלה שעה אחת קודם כניסתן לחופה כדי שיהא לבו גס בה ובגליל לא היו עושין כן, *In Judaea antiquitus mos obtinuit, ut ſponſus ſolus hora unica permitteretur cum ſponſa ante deductionem in thalamum (quod in Galilaea fieri neutiquam ſolet) ut nempe amor ejus erga eam accenderetur.* Ubi igitur mos ejuſmodi obtinuit, ut in Judaea, poſtulationi quam diximus locus erat nullus. Nam aut praeſumebatur aut ſaltem in dubio poſitum, ſponſum interea ipſum ſponſam devirginaſſe. Miſna etiam [e], האוכל אצל חמיו ביהודה שלא בעדים אינו יכול לטעון טענת בתולים מפני שמתייחד עמה, *Qui apud ſocerum ſuum in Judaea ſine teſtibus comederat* (ſponſus, adeoque cum ſponſa) *is nequibat poſtulare uxorem de virginitate praerepta, eo quod ſolus eam ipſe ſolam convenerat.* Quin nec ubi non adhiberentur paranymphi, qui in thalamo nuptiali pernoctarent, ſecundum ſuperius [f] oſtenſa, poſtulationi [g] huic locus. Ut vero probationes de ſanguine, qui argumentorum hic alterum habebatur, rite adhiberentur, quaeſtio interdum fiebat an adverſa puellae valetudo in cauſa eſſet quod non compertus ſanguis, interdum an ex familia cujus ſexui ſequiori tam menſtruus quam virgineus ſanguis omnino deeſſe ſoleret, eſſet oriunda. Viderint hic medici. Familia ejuſmodi nuncupatur Babyloniis משפחת דורקטי ſeu *familia* שאין להן דם נדה ולא דם בתולים, *cujus foemineo ſexui nec menſes nec ſanguis virgineus*, ut explicatur in Gemara [h]. Alludentes etiam magiſtri, pro more, interpretantur per דור קטוע, id eſt, *generationem ſucciſam* ſeu *deficientem propagationem*; unde & David de Pomis, medicus Ebraeus, explicat per משפחה שהיא במעט עקרה, *familiam ſemiſterilem*, & Talmudici alibi [i], גפן דורקטי habent pro *vite infoecunda*. Hieroſolymitane pro eodem vocabulo ſubſtituitur טרוקטי aliquoties in Talmude [k] Hieroſolymitano. Quin vero & tempora poſtulandi erant hic ſingularia. Integrum erat marito per XXX. dies poſt deductionem a conjugali amplexu abſtinere. Si igitur per id

[a] Miſna & Gem. tit. Cethuboth, cap. 1. Babylon. fol. 9. b. Maimonid. halach. Iſſoth. cap. 11. & adjectas commentationes & Obad. Bertenor. ad Miſnam tit. Cethuboth, cap. 1. [b] Vide Maimonid. halach. Iſſoth. [c] Ad tit. Cethuboth, cap. 1. fol. 25. col. 1. [d] Gem. Babylon. ad tit. Cethuboth, fol. 12. a. [e] Tit. Cethuboth, cap. 1. [f] Lib. 2. cap. ult. [g] Gemarae citatae. [h] Babylon. ad tit. Cethuboth, cap. 1. fol. 10. b. vide Buxtorf. Lexic. Chaldaic. col. 581. [i] Gem. Babylon. ad tit. Nadda, cap. 9. fol. 64. [k] Tit. Cethuboth. fol. 25. a.

tempus

tempus ſatis conſtaret eam non ita in occulto, remotis arbitris, cum ſponſo fuiſſe, ut inde praeſumendum eſſet eum ea rem cum interea habuiſſe, uſque in trigeſimum diem durabat tempus poſtulandi. Sin vero ita clam conveniſſent, ſtatim ab ejuſmodi [a] clandeſtino conventu, uti & ſtatim a primo poſt deductionem amplexu conjugali (quantum per forenſium ſeſſionum dies commode fieri potuit) aut de virginitate praerepta erat poſtulandum, aut juri huic plane renuntiandum. Sed vero hac de re diſſenſus aliquis reperitur, adeo ut ſint qui velint in ſpecie priori tempus durare, uſque dum conſtaret eos ita in occulto fuiſſe, nec die trigeſimo finiri.

CAP III.

Novi mariti ſponſive immunitas a deductionis tempore annua, ſeu vacatio ab omnimodo ſive militari ſive civili munere. Obiter de recens extructae domus ſeu vineae recens plantatae domini immunitate pari li.

De novi mariti ſponſive immunitate ſeu vacatione occurrunt in Lege Sacra loci bini. Alter in ſermone a tribunis ad milites habendo, in procinctu ſcilicet ſtantes; *Vir* [b] *quoque ille qui deſponſavit ſibi uxorem & nondum accepit eam, vadat & redeat in domum ſuam, ne forte moriatur in bello & alius accipiat eam.* Alter in ipſis legibus militaribus, *Cum* [c] *acceperit quiſquam uxorem novam, non egrediatur ad militiam* (ולא יעבר עליו לכל דבר נקי יהיה) *nec alia res quaecunque tranſivit ſuper eum, ſed immunis erit in domo ſua anno uno, laetabiturque cum uxore ſua quam accepit.* Loco etiam priori ſimilis fere adjicitur immunitas tam illius qui domum recens conſtruxerat, nec eam dedicaverat, id eſt, ut dominus uſus fuerat, quam ejus qui vineam plantaverat ולא חללו *& nondum eam profanaverat, communem fecerat, fructum polluxerat,* ſeu ut Helleniſtae, οὐκ εὐφράνθη ἐξ αὐτοῦ, *fructu illius ſe nondum oblectaverat.* Et de ſponſo qui deducturus erat ſponſam, & de eo qui jam recens aut intra annum deduxerat, velut unicam legem ex utroque loco natam faciunt. Quemadmodum etiam Joſephus [d] qui tam τοὺς μνηστευσαμένους *ſponſos,* quam νεωστὶ γεγαμηκότας, *qui nuper uxores duxerant* ex lege immunes fuiſſe ait, & recte vertit Ruffinus vetus ejuſdem interpres; pro quo in verſione recentiori male ſubſtituitur, *qui deſponſata uxore nondum eam domum duxerunt.* Quin, tam de eo [e] qui viduam quam qui virginem ſibi duxerat ſpoponderatve ducturus ſumitur; tametſi Philo [f] expreſſim de παρθένον ἐγγυησαμένου ſeu *de eo qui virginem haberet deſponſatam* legem capiat. Etiam levirum, cui fratria ex lege accipienda, contineri hic volunt. At vero non eum qui a ſeipſo repudiatam denuo duxerat. Quia nempe illa non erat uxor nova; quae ſunt verba legis. Neque intelligunt de eo qui ſibi interdictam duxerat aut ſpoponderat, veluti ubi pontifex viduam aut ſive is ſive alius quicunque ſacerdos repudiatam, proſanam aut ſcortum duxerat, aut Iſraelita mamzeram, aliuſve ejuſmodi aliam, juxta ea quae de interdictis conjugiis libro primo oſtenduntur. Qui vero legis beneficio gaudebant, integro a deductione anno non ſolum a militia (ſed non ſine temperamentis mox adjectis) immunes erant, verum etiam ab omnimodo munere civili quod publicum erat, veluti tributo, vigiliis. Illud legis, *nec alia res quaecunque tranſibit ſuper eum,* &c. Helleniſtis explicatur per οὐκ ἐπιβληθήσεται αὐτῷ οὐδὲν πρᾶγμα, ἀθῷος ἔσται ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, &c. *Nulla injungetur ei res, immunis erit* ſeu *damni expers in domo ſua,* &c. Ubi etiam habet Vulgata, *Nec ei quippiam neceſſitatis injungetur publice, ſed vacabit abſque culpa domui ſuae, ut anno uno laetetur cum uxore ſua.* Qui formidoloſi ac puſillanimes ſive e delectu ſive e turmis redibant (ſecundum illud in tribuni oratione; *Puſillanimus* [g] *& formidoloſus vadat & redeat ad domum ſuam, ne diſſolvat cor fratrum ſuorum ſicut cor ſuum*) eorum erat, commeatum, aquam, id genus alia nihilominus exercitui ſubminiſtrare, itinera ſternere, ſtationes apparare. Caeterum etiam hiſce univerſis ſponſus anno ſuo primo erat immunis. Sed diſtinguendum eſt hic de belli genere. Aliud erat מלחמת מצוה ſeu *bellum ex praecepto divino gerendum,* aliud מלחמת הרשות *bellum ultroneum* ſeu *arbitrarium.* Utrumque genus alibi [h] fuſius explicatur. Sponſi hanc immunitatem ad primum genus attinuiſſe nolunt, ſed tantum ad ſecundum. Miſna [i]; במה דברים אמורים במלחמת הרשות אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה *Quae verba* (de immunitate militiae) *intelligenda ſunt de bello ultroneo. Caeterum in bellum quod ex praecepto* (divino) *gerendum erat, univerſis erat proficiſcendum, etiam ſponſo e cubiculo ſuo & ſponſae e ſuo thalamo.* Puellam ſibi ſpoponderat miles in diem, veluti in anni exitum. Ante diem fieri nequibat deductio, unde nec immunis erat ex hac lege. Cedit dies [k], dum in caſtris agit. Exauctorandus erat, ut ad ſponſam deducendam rediret & nuptiarum primitiis anno deinceps integro frueretur. Annuum illud tempus ipſo legis ſermone nec ei qui vineam plantaverat, nec qui novas conſtruxerat aedes indulgetur. Neque ubi id ſponſo tribuitur, ulla eorum fit mentio. Attamen utrique ſuus itidem erat ex receptiſſimo vetuſtiſſimoque legis de ſponſo latae interpretamento annus utendi fruendi; adeo ut quanto tempore & quo modo immunis erat apud novam nuptam maritus novus, tanto & eodem [l] undiquaque immunis ageret in novis aedibus dominus, & in vinea nova vinitor. Nec ſolum de recens extructis aedibus legem capiunt, ſed de recens etiam acquiſitis,

[a] Gemar. Babylon. ad tit. Jabimoth, cap. 13. fol. 111. b. Maimonid. halach Iſhoth. cap. 11. [b] Deut. xx. 7. [c] Ibid. xxv. 5. [d] Lib. 4. cap. 8. [e] Miſna tit. Sota cap. 8. Sepher Siphri col. 186 & 203. Maimonid. hal. Melakim. cap. 7. Moſes Mikotzi Praecept. Affirmat. 121. [f] Lib. περὶ ἀνδρείας. [g] Deut. xx. 8. [h] Vide Guil. Schickart. de Jure Regio. cap. 5 & in lib. noſtrum 6. de Jure Naturali & Gent. cap. 12. [i] Tit. Sota, cap. 8. [k] Maimonid. halach. Melakim, cap. 7. [l] Miſna tit. Sota, cap. 8.

veluti ſucceſſione, emptione, donatione. At vero de nullis quae non habitationi idoneae eoque nomine poſſeſſae. Quin & diſerte memoratur Joſepho [a] hic χρόνος ἀπολαύσεως οἰκιῶν ἐνιαύσιος annuum tempus aedium fruendi, veluti domino novo ex jure competens. Nulla autem in hiſce ratio habita aedium extra terram ſanctam extructatum, uti nec vineae extra plantatae. Nec vero ſolum vineam hic intelligi volunt, ſed qualemcunque locum arboribus frugiferis ſeu אילני מאכל uti vocant, id eſt, *arboribus cibi* nuper conſitum; modo quinque minimum conſererentur. Conſitori vero immunitatis ſuae annuae initium auſpicandum [b] erat a fine anni a conſitura tertii: nimirum annis tribus primis, fructus, ut immundi, interdicti [c]. Quarti fructus, Numini ſacri, aut ipſi Hieroſolymis comedebantur aut parte pretii quinta [d] adjecta redimebantur; adeo ut annus eos rite profanandi ſeu pollucendi quartus haberetur a conſitura. Sed haec obiter.

CAP. IV.

De mutuis conjugum officiis ac juribus; decem quibus maritus uxori, quatuor quibus ipſa marito obligabatur. Et quomodo jura illa ad uxores interdictas attinerent. Obiter de donationibus inter virum & uxorem.

OFficia conjugum mutua atque mutua cura (praeter amorem honoremque conjugalem [e], mores uxoris pudicos, id genus alia) ejuſmodi erant, ut ſive virgo uxor tempore ſponſaliorum eſſet, ſive devirginata, ſive major, ſive minor, ſive proſelyta, ſive libertina, decem obligationum generibus [f] maritus uxori & quatuor ipſa viro teneretur. E decem hiſce tria ipſo Legis Sacrae ſermone nituntur; reliqua ſeptem ex majorum Sancitis orta ſunt. Tria illa occurrunt in lege lata de ancilla Ebraea domini filio deſponſata; *Si filio* [g] *deſponderit eam, juxta morem filiarum aget cum ea. Et ſi alteram duxerit ſibi,* שארה כסותה ועונתה לא יגרע, id eſt, *victum ejus* ſeu *alimoniam, operimenta* ſeu *veſtimenta ejus* (quibus adjungunt utenſilia ac domicilium, ut mox oſtenditur) *& conjugale debitum non minuet. Et ſi tria iſta non exhibuerit ei, egredietur illa gratis abſque pecunia.* Apud Helleniſtas vocantur, τὰ δέοντα, ὁ ἱματισμὸς καὶ ὁμιλία αὐτῆς, ſeu *neceſſaria, veſtimenta & congreſſus ejus maritalis.* Nam ὁμιλία ibi, uti apud Ariſtotelem, Lucianum, alios Graecorum, etiam uti apud Latinos *congreſſus*, ipſum ſignificat concubitum. In verſione ſubſtituitur ibi *converſatio ejus*. Vulgatus, *Providebit puellae nuptias, veſtimenta & pretium pudicitiae non negabit.* At neque quod *nuptiis* nec quod *pudicitiae pretio* reſpondeat, habetur [h] in origine. Auguſtinus Steuchus hic; *Alimentum ſuum & veſtimentum & tempus nubendi non auferet.* Atque addit, *utque ita etiam exponit Rabbi Solomon.* Quod non male ſi *nubere* pro eodem ipſo quod eſt *concumbere* ibi ſumat. Nam Rabbi Salomon expreſſim עונה (quod ibi tertium, verbotenus *tempus ſuum praefinitum* interpretatur) vertit ſeu explicat [i] תשמיש *concubitum* ſeu *debitum*, quod vulgo vocatur *conjugale.* Aliis idem innuentibus [k] per עונת תשמיש המטה *tempus quo in lecto concumbitur.* Pro tertio hic (nam de binis prioribus conſentiunt ſatis univerſi praeter Vulgatam) habet Saadias أوقاتها ſeu *tempora ſua praefinita.* Arabs Erpenianus وقتها quod ejuſdem eſt ſingulare. Nondum vero editus penes me Arabs [l] مضاجعها *concubitum ſuum*; cui conſonus eſt Arabs Romae pridem editus. Judaei Hiſpanienſes, *ſu ora.* Juriſconſulti autem Ebraei de concubitu ſeu quod conjugale debitum vocitamus, locum hunc plerumque accipiunt, atque apertius explicant per לבא עליה כדרך כל הארץ, *Ut* [m] *ingrediatur ad uxorem maritus juxta hominum morem*, ſeu *morem univerſae telluris.* Paraphraſes etiam Chaldaeae ac Hieroſolymitanae adſtipulantur. Nullibi demum de pudicitiae hic pretio (quod in Vulgata) veſtigium habetur apud orientales. Adverte etiam quae de hiſce occurrunt in formula doris conſtituendae ſuperius [n] oſtenſa. Peculiare jus hoc faciunt filiarum Iſraelis ſeu Iſraelitidum etiam dum conditionis erant ſervilis. Et expreſſim [o], דבר מזה לא היה במצות בני נח ולא בתקנות העמים, *Nihil horum reperitur inter praecepta Noachidarum,* ſeu *quae omnium hominum ſunt communia, nec inter inſtituta Gentium.* Quod debitum conjugale dicitur ex hac lege quae velut ſedes habetur primatiorum mariti erga uxorem officiorum, id ἡ ὀφειλομένη εὔνοια, ſeu *debita benevolentia* nuncupatur [p] Paulo apoſtolo. *Ut* ſcilicet, quod ait Eraſmus, *rem parum verecundam verecunde notaret.* Syrus ibi, *Vir uxori ſuae reddat* חובא דמתחיב *amorem quem debet.* Arabs itidem الود الذي يجب لها *amorem quem debet ei.* Habent ibi codices aliquot Graeci τὴν ὀφειλομένην τιμὴν *debitum honorem*, alii ſolummodo τὴν ὀφειλὴν, *debitum.* Unde in Vulgata legitur *Uxori vir debitum reddat*, quemadmodum legiſſe tum Clementem Alexandrinum [q] tum Tertullianum [r] liquet. Reliqua ſeptem tribus jam dictis adjicienda ſunt. I. *Ipſa dos principalis ſeu* עיקר כתובה (juxta ſuperius [s] memorata; nam & ſunt qui dotem ipſam in univerſum Lege Sacra ſubniti etiam

[a] Lib. 4. cap. 8. [b] Gemar. Hieroſolymit. ad tit. Sota, fol. 22. col. 4. §. 5. & Jarch. ad Levitic. xix [c] Levit. xix 23.
[d] Ibid. xxvij. 31. [e] Gemar. Babylon. ad tit. Kidoſchim, cap. 1. fol. 31. b. & Maimonid. halach Iſhoth, cap 15. ſub finem.
[f] Miſna tit. Cethuboth, cap 4. & Maimonid. halach. Iſhoth, cap 12. & Miſna & Gemar. tit. Cethuboth cap. 6. Moſes Mikotzi Praecept. Affirmat. 48. [g] Exod. xxj. 9. & 10. [h] Videtis Sixtinum Amama in Cenſura Vulgatae, in Exod cap. 21. & Nicol. Lyram ibidem [i] Ad Exod xxj. 10. [k] Abarbinel in Piruſh, fol. 179. col. 1. [l] Vide Aben Ezra ad Exod xxj. 11.
[m] Gemar. Babylon. ad tit. Cethuboth, cap. 4. fol. 47. b. gloſſ. ibid. Moſem Mikotzi Praecept. Negat. 81. & Affirmat. 48. praeter comment. alios ad Miſnam tit. Cethuboth, cap. 4. & ad Exod. cap xxj. [n] Maimonid. halach. citat. & Gem. Hieroſolym. ad tit. Cethuboth, cap. 5. fol. 30. col. 2. hal. 9. [n] Lib. 2. cap. 10. [o] Abarbinel in Pirush, fol. 179 col. 1. [p] Paul. ad Corinth. Epiſt. 1. cap. vij. 3. [q] Stromat. 3. ſub finem. [r] Lib. de Pudicitia cap. 16. [s] Lib. 2. cap. 9. & 10.

velint)

velint) II. לרפאתה אם חלתה, *Ut medicinae ſumptus praeſtet vir ubi uxor aegrotaverit*, III. לפדות אם נשבית, *Ut redimat eam ſi capta fuerit*, IV. לקברותה אם מתה, *Ut funebris ei praebeat ſumptus ſuperſtes*. V. להיות נזונת מנכסיו ויושבת בביתו אחר מותו כל זמן אלמנותה עד שתטול כתובתה, *Ut alatur ipſa ex ejuſce bonis & in aedibus ejus degat poſt mortem ejus, quamdiu vidua fuerit nec dotem acceperit*. VI. להיות בנותיה ממנו נזונות מנכסיו אחרי מותו עד שתתארסנה, *Ut filiae ejus ab eo ſuſceptae ex illius bonis alantur uſque dum fuerint nuptae*, ſeu *deſponſatae*, VII. ולהיות בניה הזכרים ממנו יורשין כתובתה יותר על חלקם בירושה שעם אחיהם, *Et demum ut liberi ejus maſculi ab eo ſuſcepti ſuccedant in dotem ejus, praeter partes quas cum fratribus inſuper capiunt haereditatis paternae*. Atque ſex haec doti principali adjecta vocitantur dotis conditiones ſeu appendices, ut & alibi obiter diximus [a]. E quatuor illis quibus marito uxor ex majorum inſtitutis tenebatur, primum eſt, להיות מעשה ידיה שלו, *ut operae manuum ejus*, quodlibetcunque opificium ejus, *in commodum mariti ac poteſtatem cederet*. Secundum להיות מציאתה שלו, *ut quicquid ei caſu poſt nuptias accederet, mariti fieret*. Et Maimonides expreſſim [b], כל המציאות שביד האשה בחזקת בעלה אלא אם הביאה ראיה שהן כנדונייתה, *Univerſa bona quae habet uxor mariti ſunt, niſi ſi probationem ea attulerit, eſſe ex eis quae in matrimonium ipſa* (velut dotem in jure Caeſareo) *contulerat*, aut ex donatis propter nuptias, ſeu dote in jure Ebraico ejuſve incremento; quod adjiciendum eſt. Unde manifeſtum fit, nec donationem inter virum & uxorem apud Ebraeos admiſſam: ſcilicet poſt nuptias. Nam inter ſponſum & ſponſam admitti idque neceſſario liquet ex ante oſtenſis de dotatione dotiſque incremento. Poſt nuptias autem donatio inter conjuges non admittitur, ne aut munerum expectatione aſſidua minueretur affectus conjugalis, aut ex vario eorum diſcrimine, in perpetua conjugum vitae conſuetudine, male penderet. Quae juri Caeſareo [c] moribuſque paſſim per Chriſtianiſmum receptis ſatis ſunt conſona. Et ſponſum ſponſae rite donare liquet ex formulis ad oſtium eccleſiae dotandi libro ſuperiori oſtenſis, aliiſque alibi [d] occurrentibus. At vero in commentariis juris [e] noſtri vetuſtis pro judicato habetur, donationem a ſponſo ſponſae poſt coitum ſed ante nuptias factam plane irritam fuiſſe. Ratio redditur, eo quod facta eſt, *poſt fidem datam & carnalem copulam, & ſic tanquam inter virum & uxorem*. In quantum autem uxoris nomen revera induit ſponſa per verba, ut aiunt, de praeſenti, ante nuptias, diſputant juriſconſulti theologique obiter qui jura tractant conjugalia. Atque ad hanc rem ſpectant quae libro afferuntur ſecundo non pauca. Coitum aut ſponſalia ſequutum etiam nuptias ſuppleſſe voluere juriſconſulti noſtrates, qui ita ut dictum eſt ſententiam tulere. Certe & in Marculphi formulis, ex ipſis ſponſalibus ſine nuptiis affinitatem contrahi plane admittitur. Libelli ibi [f] dotis verba ſunt; *Donat ille* (pater) *honeſtae puellae nurui ſuae illi, ſponſae filii ſui illius, ante diem nuptiarum, donationiſque animo transfert*, &c. Sed haec obiter. Tertium eſt, שאוכל כל פירות נכסיה בחייה, *Ut qualiſcunque ſubſtantiae uxoris, dum ſuperſtes fuerit, uſusfructus in mariti cederet commodum*. Quod interim qua ratione intelligendum, oſtenditur capite nono. Quartum, ואם מתה בחייו יורשנה, *Atque ut ipſe ſuperſtes ei velut haeres ſuccederet*. Quo modo tam haec de ſucceſſione maritali quam illa de liberorum ſimul conſiſtant, explicatur in libello [g] de Succeſſionibus in Bona Defuncti. Tametſi autem conditiones hae libello dotali expreſſim non inſerebantur, generalem nihilominus earum mentionem in eo habes. Haec autem omnia ita tantum obtinuere, ut, ſi ipſis ſponſalibus adjectum eſſet pactum ſingulare [h], conjugum alterutrum horum aliquo non iri obligatum, vim ſortiretur ejuſmodi pactum, modo nec de debito conjugali, nec de dote principali, nec de ſucceſſione maritali fieret. Ratio tum de debito conjugali tum de dote habetur ex eis quae ſupra afferuntur: ne ſcilicet pactum aliquod ipſi Legi Sacrae hic adverſaretur. Nam & dotem ex Lege Sacra pependiſſe voluere aliqui. Haereditaria autem mariti ſucceſſio Lege ſimiliter Sacra, juxta magiſtrorum ſententiam, nititur; unde nec pacto mutanda. Vide quae de ſucceſſione ejuſmodi dicto de Succeſſionibus libello traduntur. Quin vero ad uxorem quae ex eis eſſet quae in lege ſunt expreſſa, etiamſi ſine exciſionis poena, negatione interdictae, nec dos ipſa [i] nec quid aliud e dictis commodis inde pendentibus, mortuo marito, attinebat. Hujuſmodi tamen uxor incremento dotis fruebatur. Scilicet hoc pro viri arbitratu adjectum; dos ipſa ſive ex ipſa lege, ut aliqui, ſive e majorum inſtitutis. Quod tamen intelligendum eſt de uxore, quam ſibi ita interdictam ignorabat maritus tempore dotationis. Nam ſi non ignorabat, ut nec ſine dote ejicienda erat divortio, ita ſi ante divortium moreretur maritus, etiam praeter dotem alimenta e bonis ejus ei, uti dotalis conditio, erat praeſtanda. Idem ſimiliter capiendum de uxore ex affirmationis vi duntaxat interdicta, ſive ignoraret maritus ſive minime. At ſecundaria, ſive de ejuſdem conditione tempore dotationis liqueret ſive neutiquam, ſine dote & omnimodo, praeter incrementum, dotali commodo ejicienda erat. Sed de jam dictis juribus ſeu officiis conjugalibus fere ſingulis ſtatim plura. Hoc interea monendum alia quaedam eſſe quae inter haec rite ſatis ſint cenſenda. Caeterum quia diſtributio ſupra tradita juriſconſultorum Ebraeorum eſt, & ad conjugia univerſa regulariter attinebat, ideo eam ſtricte retinuimus; quae ſunt reliqua ſubinde pro re nata occurrentia, prout locus commodius permiſerit, etiam interſeruntur.

[a] Lib. de Succeſſ. in Bona cap. 2.
[b] Praeter ante citata vide Maimonid. halach. Gazela Wahda cap. 17. ſub finem. & halach. Melua Welua cap. 2. ad finem. vide Hug. Grot. ad Deut. xxii. 3.
[c] L. 1, 2, &c. 27. & 64. D. tit. de Donat. inter virum & uxorem. & videſis DD. ibid. & Scip. Gentil. de Donationibus ejuſmodi lib. 4. cap. 1. & 16. & Alberic. Gent. de Nuptiis lib. 7. cap. 2.
[d] Videtis Notas Hieron. Bignonii ad Marculph. pag. 562.
[e] 16 Hen. III. ſeu 1236. Fitzherb. tit. Feffements & faits 117.
[f] Lib. 2. 5. 15. Et vide Tho. Cormer. Cod. Hen. IV. lib. 1. cap. 4. num. 23.
[g] Cap. 2. & 17.
[h] Maimonid. loco citat. & ibid. cap. 23.
[i] Miſna tit. Cethuboth cap. 11. Gemar. ibid. Maimonid. halach. Iſhoth cap. 24.

CAP.

CAP. V.

De alimentis uxori praeſtandis, ac veſtimentis; domicilio, utenſilibus. Et de mariti in eam poteſtate, qua ſive domi eam retineret, ſive in alias cum ea migraret ſedes.

UBI ex affectu maritali, ſive alimenta, ſive veſtes ſive debitum conjugale minime, ut decuit, praeſtabantur, licuit uxori in foro adverſus maritum eo nomine agere. Ex ſententia ibi praeſtituebantur alimenta. Si tenuioris eſſet maritus fortunae, & alimenta in univerſum ex ſententia ei eſſent ita ſubminiſtranda, decernebatur uxori panis quotidianus, qui diebus ſingulis [a] profeſtis שתי סעודות *binis refectionibus*, ſeu prandio ac coenae ſufficeret; ſabbato autem, tribus; iſque ſive hordeaceus ſive triticeus pro loci & temporis uſu. Et pro more eorum qui e vulgo infimo erant in eodem loco ſeu regione integrae valetudinis ac homines frugi, quantitas ejuſdem panis eſt definita. Adjiciebatur aliud eduli alicujus genus; velut legumina, olera, quae cum pane comederentur praeter fructus & oleum, quod tum cibo inſerviret tum lumini. Etiam & vini aliquantulum ubi contra morem non erat foeminas vinum bibere. Quin ſabbato caro ſive piſcium ſive quadrupedum ſive volucrum mundorum pro more loci, ei inſuper debebatur. Qualibet item hebdomade מעה כסף לצורכה [b] *obolus argenteus ob neceſſaria ſua* (monetae noſtrae circa ſeſquidenarium) a marito ei ſolvendus erat; ſeu ut alii [c] לדברים קטנים, *ob rerum minutias*, ut nos dicimus **to buy pinnes**. Hoc non, ut oportuit, ei praeſtito, opificium ejus in ejuſce cedebat compenſationem, non, ut alias, in mariti commodum. Quod ſi adeo inops eſſet maritus, ut neque haec poſſet praeſtare, ex ſententia forenſi divortio eam ejicere cogebatur, uti & dotem pro bonorum qualicunque copia refundere. Alii autem qui beatiores erant, ut pro opulentia, qua pollebant, alimenta uxoribus praeſtarent, eodem modo decerni ſolebat. Verba Miſnae, במה דברים אמורים בעני בישראל אבל במכובד הכל לפי כבודו, *Dicta ſunt illa atque intelligenda, de Iſraelitis pauperioribus; ſed dignior quiſque* ſeu *beatior juxta dignitatem* ſeu *opulentiam ſuam.* Si peregre profecto marito, alimenta ſibi praeberi a foro peteret uxor, ante trimeſtre a peregrinationis initio ſeu mariti diſceſſu elapſum, ſententiam ſecundum eam non ferebant. Praeſumebatur enim neminem aedes ſuas rebus familiae victui per tantillum temporis neceſſariis vacuas relinquere. Illo autem tranſacto tempore, involantes ex ſententia fori lictores in bona mariti ea in alimenta uxoris vendebant: ſaltem, ſi libellum dotalem apud acta uxor ediditſet. Nam fuere qui exiſtimarunt, niſi libellus ille ab ea ita ederetur, ut palam conſtaret eam non a marito profecturo accepiſſe dotem aut eam ei remiſiſſe, locum hic alimentorum petitioni fuiſſe nullum. Caeterum & uxori ipſi licuit bona ita abſentis mariti ob eandem cauſam vendere nec in foro agere; putatis poſt rationibus pretii rei venditae atque alimentorum, ſive redeunte marito, ſive cum exigeret ipſa poſt mortem ejus ab haeredibus dotem ſuam. Mariti item in cuſtodiam traditi bona in uxoris alimenta, vendi jubebat forum. Peregre profecto marito, in alimenta ſua mutuo ab alio acceperat uxor. Si is praeſtito redux affirmarat ſacramento, ſe cum proficiſceretur, domi quae alimentis uxoriis ſufficerent reliquiſſe, mutuum erat e bonis uxoris tantum reddendum. Aliter ab ipſo marito. Nec diſſimile jus de veſtitu. Praeſtituebantur autem, ubi tenuioris fortunae mariti uxor ex ſententia forenſi erat veſtienda, in veſtimenta ejus, veluti togam, tunicam, induſium, quotannis [d] quinquaginta zuzi (qui, pro valore eorum metallico juxta ſuperius [e] indicata hac in ſpecie [f] aeſtimantur) adeo ut hyeme tantum compararentur nova, aeſtivo tempori antea detritis ſatis inſervientibus. Adjiciebatur item cingulum, capiti operculum, & calcei novi ממועד למועד, *a feſto in feſtum*, id eſt, ter quotannis ſive in quodlibet feſtorum; paſchatis, pentecoſtes & ſcenopegiarum. Neque veſtimenta ſolum, ſed & mundus muliebris ſeu ornatus, qualis in more, ei reddendus erat. Hunc תכשיט appellant. Ita tamen ut hic ei decernendus non eſſet, peregre profecto marito. Tunc enim אין לה בעל שתתקשט לו, *deerat ei maritus cui ſe ornaret.* Quin domicilium ſeu conclave quadratum cujus latera minimum quatuor eſſent cubitorum, cum latrina extra adjacente, atque utenſilia domeſtica veluti lectus, olla, ſcutula, poculum ex ſententia forenſi ei definiebantur. Ita ſcilicet generatim ſe res habuit. Sed diverſitatis morum & locorum ſingularis ratio ſemper erat habenda, uti etiam mariti opulentiae atque amplitudinis, juxta quam haec omnia lautiora. Quin vero qui veſtimentorum ſumptibus erat impar, is cogebatur uxorem divortio ſeparare, dotemque ei pro opum ſuarum viribus numerare; ut etiam de alimentis jam dictum eſt. Cogendus eodem modo erat quicunque voto negaret uxori ſive alimenta ſive veſtimenta idonea, nec idem intra aut ſtatim poſt trigeſimum diem laxari curaret. Per id tempus [g] curator e vicinis dabatur, qui uxori compararet quae voti ratione marito non licuit; poſtmodum e mariti bonis compenſanda. Idem fiebat, ſi profiteretur voto maritus ſe nolle eam parentes aut propinquos temporibus opportunis inviſere, adeo ut contra morem patrium, quo ſemel in menſe id facere licuit, eam velut carcere domi clauderet, nec votum tempeſtive curaret laxari. Quod itidem dicendum ſi ab omni ſolenni ſive luctu ſive convivio eam voto arceret, niſi ſi improbi eorum, qui ſimul adeſſent, mores ſatis eſſent in cauſa. Scilicet contra quod ipſe voverat facere, aut, dum maritus eſſet, permittere, etiam ei (voto nondum rite [h] liberato) plane illicitum

[a] Miſna tit. Cethuboth cap 5 Gem. Babylon. fol. 64. b. Hieroſol fol. 30. col. 13. & Maimonid hal Iſhoth cap. 12. Moſes Mikotzi Precept. Affirm. 48. [b] Miſna ibid. [c] Jarchius, Bartenorius, &c. [d] Miſna tit. Cethuboth. cap 5. [e] Lib. 4. cap. 9. [f] Maimonid. halach. Iſhoth cap. 13. [g] Miſna tit. Cethuboth, cap 7. Gem. Babylon. fol 71 b. Maimonid. loc. citat. &c. [h] Vide caput proximum.

habebatur

habebatur ex jure votorum, quod pariter in aliis aliquot quae ſequuntur inprimis obſervandum. Si quis alicujus trium illarum provinciarum, Judaeae, Galilaeae, aut Trans-Jordaninae regionis, nempe Terrae Sanctae, incola uxorem ſibi duxerat in terra aliena, veluti Babylonia, Arabia, AEgypto, ea aut pro mariti arbitratu cum in Terram Sanctam ſequebatur [a], aut ejicienda divortio etiam ſine dote. Si vero nollet maritus, illa autem vellet inde in Terram Sanctam migrare, repudiatae dos cedebat. Tacita nimirum haec inerat omnium Ebraeorum nuptiis conditio. Quod ſi ex alicujus trium illarum provinciarum eſſet uxor, licuit ei marito in earum aliquam aliam, nedum in terras alienas demigraturo, ſine diſpendio ſi repudiaretur dotis, obſtare. Integrum vero erat marito domicilium in eadem provincia mutare atque uxorem cogere (imminente ſi obſtaret dotis praeter repudium diſpendio) ut ſimul mutaret, nempe ſive ex urbe alia in aliam ejuſdem provinciae, ſive e vico pagove alio in alium ejuſdem provinciae vicum pagumve (modo utriuſque non ita diſpar eſſet conditio) ſed non ex urbe in vicum aut pagum ולא מנוה היפה לנוה הרעה ולא מנוה הרעה לנוה היפה, *Neque e loco ſalubri in inſalubrem, neque ex inſalubri in ſalubrem*, ne ex ſubitanea aeris mutatione corpori intemperies naſceretur.

CAP. VI.

De conjugali debito, praefinitis eidem variatim vicibus, & praxi forenſi ubi id ſive voto ſive contumacia mariti aut comperendinaretur aut plane negaretur. Obiter de votis rite laxandis.

Debitum conjugale regulariter volebant reddendum a marito כפי כחו וכפי מלאכתו, *Pro ratione virium ſuarum & aſſuetae cui addictus eſt operae.* In Miſna [b] legitur, המדיר את אשתו מתשמיש המטה בית שמאי אומרים שתי שבתות בית הלל אומרים שבת אחת התלמידים יוצאין לתלמוד תורה שלא ברשות שלשים יום הפועלים שבת אחת העונה האמורה בתורה הטיילין בכל יום הפועלים שתים בשבת החמרים אחת בשבת הגמלים אחת לשלשים יום הספנים אחת לששה חדשים דברי ר' אליעזר, *Ubi maritus voto ſe obſtringit ab uxoris concubitu*, ſeu lecti, ut vocant, *miniſterio, per binas hebdomadas* uxori expectandum erat, *juxta ſententiam ſcholae Schammaeanae. Atqui ex Hillelis ſcholae ſententia per hebdomadam unicam. Diſcipuli excipiuntur propter ſtudium legis, utpote in quos non eſt uxoris hic poteſtas per dies triginta. Operariis ſeu artificibus hebdomas praefinitur unica. Quod vero ad conjugale debitum in lege memoratum attinet, juvenes* [c] *otioſi, ſtrenui, ad illud ſingulis obligantur diebus, operarii binis in hebdomade vicibus, aſinarii* (villici ac ruſtici qui proventus ex agris villiſque apportant) *ſemel in hebdomade, qui cum camelis mercaturam exercent* (qui e longinquo onuſtos mercibus camelos ducunt) *ſemel in diebus triginta; nautae* (qui aperti maris ſpatia metiebantur) *ſemel tempore quolibet ſemeſtri; quod ex ſententia Rabbi Eliaezeris dictum.* Sic Miſna. Res autem ipſa ex juriſconſultorum celebriorum ſententia ad hunc modum ſe habuit. Voluit quidem ſchola Schammaeana maritum ejuſmodi voto abſque diſpendio ſe poſſe per hebdomadas binas obſtringere; nimirum eum neutiquam inde ex ſententia forenſi coactum iri uxori libellum divortii cum dote dare. Etenim id ſequebatur ubicunque ex voto, pluſquam fas eſſet, conjugale debitum uxori negaretur. Binarum hebdomadum rationem petebant Schammaeani e maternae immunditiei diebus totidem [d] poſt partum foemineum. Hillelis ſchola unicam hebdomadam excedi noluit, ratione petita tum ex immunditie materna poſt partum [e] maſculum, tum e foeminae immunditie [f] menſtrua; quarum utraque ſeptem diebus praefinita. Atque hac in re, juxta receptiorem etiam in foro ſententiam pronuntiavit ſchola Hillelis; adeo ut quicunque debitum conjugale voto nuncupato ultra dierum ſeptem intervallum comperendinaret, ei [g] aut votum rite erat laxandum, aut uxor repudianda, doſque ſimul numeranda. Quod interea de voto, unde ut ante monitum eſt, concubitus marito illicitus fiebat, duntaxat intelligendum. Etenim non in menſem ſolum, ſed in tempus etiam ſemeſtre comperendinationes debiti hujuſmodi etiam ex receptis moribus fuere licitae, veluti mercatoribus ac nautis, ut liquet in verbis Miſnae ſuperius allatis. At vero tametſi ſemel tantum in menſibus ſex ex maritali jure praeſtare hoc debitum obligabatur nauta, ab eo nihilominus praeſtando, cujus praeſtandi jus marito nunquam ultra dierum ſeptem intervallum deeſſe aequum cenſebant, voto cum ultra idem tempus obſtringi noluere. Sine voto, integrum erat marito, pro libitu, ſive profecturo ſive redeunti diem anticipare, quod non licuit per ejuſmodi votum non reſciſſum, cui locum etiam hic non aliter ac dictum eſt permittebant, ne primarius ille conjugalis amoris nodus nimium inde laxaretur, quoties uxor maritum ſive praeſentem ſive abſentem ex profeſſo amplexibus ſuis ultra tempus praeſtitutum renuntiaſſe reſciret. Quod autem de voto rite laxando, id eſt, eo qui nuncuparat a voti praeſtatione obligationeque rite liberando, tum hoc capite tum in proxime antecedenti, habetur, ad hunc modum eſt intelligendum. Tametſi qui voverat, ita inde obſtrictus erat ad id ſervandum quod voverat, ut plane verberibus puniendus eſſet, ſi votum violaret antequam ab eo rite liberaretur, attamen haud difficile erat, pro arbitrio ejus, liberari. Ita nihilominus, ut nec ipſe nec unicus aliquis alius (extra cauſas filiae & uxoris, quarum hanc voto laxabat, ex Lege Sacra [h], maritus, illam pater) in dignitatem ſeu titulum תלמיד חכם *ſapientis* ſeu זקן *presbyteri*, quaſi diceres doctoris aut licentiati, cum poteſtate ligandi & ſolvendi ſive

[a] Miſna tit. Cethuboth, cap. 13. Gem. Bab. ibid. fol. 100. Maimonid. hal. Iſhoth, cap. 13. Sepher Cozri, part. 2. cap. 22. [b] Tit. Cethuboth, cap. 5. [c] De טיילין videtis Gemar. Babylon. ad tit. Cethuboth, cap. 5. fol. 62. a. & Baal Aruch in טייל, &c. [d] Levit. xii. 5. [e] Ibid. comm. 2. [f] Levit. xv. 19. [g] Gemar. Bab. ad tit. Cethuboth, cap. 5. fol. 61. b. Maimonid. hal. Iſhoth, cap. 14. &c. [h] Num. xxx. 4.

univerſali ſive particulari non creatus. Sed vero ſi voti reus ſe temere ſeu imprudenter voviſſe comperrerat adeoque poenitens liberari voluerat, triumviris qualibuſcunque [a] (ex genere Iſraelitico) hanc in rem a ſe ipſo adſcitis licuit ſententia ſua eum liberare. Tantundem itidem facere licuit ſapienti ſeu presbytero cuicunque unico, a quo liberationem is peteret. Sed quod ita temere & imprudenter voverat, ſacrificio pro peccatis ex ignorantia, praeſtituto luebat; aliter etiam verberibus plectendus, ſi votum non praeſtaret, niſi inde juxta jam dicta liberaretur. Et quod aliqui habent de poteſtate ſummi pontificis [b] voto ſolvendi a doctrina Talmudica perquam eſt alienum. Idem obtinuit juris in liberationibus ab juramentis promiſſoriis atque excommunicationibus [c]. Caeterum ubi votum non intercedebat, tempora debitum reddendi conjugale, pro vario hominum genere in verbis jam e Miſna citatis aperiuntur quidem, ſed ita, ut tam correctione indigeant e Gemara quam explicatione. Quod ad diſcipulos attinet ſeu legis ſtudioſos, id eſt, qui ſerio primas ejuſce ſcientiae ſive nacti eſſent ſive ambirent; etiam per biennium aut triennium, ſi res poſtulaverat, nulla fuit in eos uxoris debiti exigendi poteſtas. Id quod facile praeſides forenſes ſibi ſuique ſimilibus indultum voluere. Attamen ſemel qualibet hebdomade ab eis illud praeſtandum eſſe, ubi abſentia non obſtabat, in monitis ac conſilio habebant, non in praeceptis ſeu inſtitutis; idque [d] מלילי שבת ללילי שבת אם יש בו כח *A ſabbati nocte in noctem ſabbati ſi vires ei ſufficiant*, ut Talmudicorum verba ſunt. Caeteris ex praecepto obſervanda erant tempora ſibi praeſtituta, niſi veniam ab uxoribus impetraſſent. Artificum autem ſeu operariorum alii operam ſuam exercebant ſeu locabant in urbe ſeu oppido quo habitabant, alii extra. Ab hiſce ſemel in hebdomade, illis bis ſolvendum erat hoc debitum. Diſcrimen ab incommodo itineris domumque reditus natum eſt. De juvenibus otioſis ſtrenuiſque, artificio ſeu laboribus non impeditis, uti etiam de aſinariis ac mercatoribus qui camelos ducebant & nautis, quod habet Miſna jam ante citata, paſſim receptum eſt. Sed quod de vicibus unicam per hebdomadem pluribus dicitur, ubi maritus ſive juvenis otioſus eſſet ac ſtrenuus ſive in domicilii ſui urbe artifex operam exercens, id ita temperatum eſt, ut ii qui toties non praeſtarent, tametſi in praeceptum de conjugali debito committere aliquatenus dicerentur, nihilominus id ſine diſpendio dotis & coacto repudio facerent, modo ſemel in hebdomade praeſtarent. Adeo ut ſumma ſit, qua forum hic reſpicitur, ut ad vices unica in hebdomade plures maritus obligaretur nullus. Ad illam vero omnes, ubi per immunditiem liceret, exceptis mercatoribus jam memoratis, nautis atque eis qui voto per hebdomadem unicam, modo quo oſtenſum eſt, ſe obſtrinxerant. Et ſi in uxoris fraudem vota ejuſmodi iterarentur, ſubveniebat querenti forum. Ejuſmodi autem erat poteſtas uxoria, ut rite inhiberet maritum ne longinquius, non impetrata ab ea venia diſcederet, quam ut tempeſtive rediens debitum pro vice ei praefinita poſſet ſolvere; uti etiam ne ab aſinis ad camelos, aut ab hiſce ad naviculariam tranſiret. Etenim hoc erat debitum ex priori mariti conditione contractum minuere. Attamen hic etiam a ſerio gravique legis ſtudio, cui ſemper privilegia erant ſingularia, maritum impedire nequibat uxor, nedum a vitae aliquo genere unde nequaquam prioris debiti ſequeretur diminutio. Caeterum de unicae uxoris marito haec omnia dicta ſunt. Pluribus, pro earum numero ſtatis vicibus debitum ita ſolvendum erat, ut marito minime omnino vices ſolvendi creſcerent, ſed cuilibet uxorum, pro caeterarum numero, minuerentur. Ita non minui volebant a marito debitum, quod unicum erat non magis aut aliter atque debitum minuitur unicum, ubi pluribus creditoribus viritim diſtribuitur. Artifex igitur cui [e] quatuor uxores is ſingulis hebdomadibus debitum earum uni obligatur reddere; ſed ita ut ſua reliquarum uxorum cuique eſſet in periodo illa hebdomas. Mercator ita ſingulis, ſingulis menſibus, nauta ſingulis, ſingulis ſex menſibus. Adeo ut ubi tot eſſent nautae uxores periodos debiti recipiendi ſingulis eſſet biennium. Si per aegritudinem ſolvendo non eſſet maritus, praefigebantur ſex menſes (quod tempus eſt in jam dictis comperendinandi debitum unicae uxoris longiſſimum) intra quos niſi convaluiſſet, aut veniam ab ea impetraſſet, ſoluta dote erat repudianda. Si vero omnimodum conjugalem affectum ita exuiſſet maritus, ut odio eam habens aperte profiteretur ſe ideo nolle debitum reddere, ſed nihilominus eam nolle libenter repudiare, ita ex ſententia forenſi multabatur, ut qualibet hebdomade, uſque dum repudiaret, dotis ejus incremento tres denarios argenteos adjiceret. Virum hujuſmodi nuncupant מורד על אשתו *contumacem* ſeu *rebellem in uxorem ſuam*, uti uxorem quae ſui copiam negaret marito מורדת על בעלה *contumacem* ſeu *rebellem in maritum ſuum* & מורדת מתשמיש *contumacem ob negatum concubitum*; de qua ſtatim plura. Ex hiſce jam dictis de ſolutione hac hebdomadatim, utplurimum, uxori unicae praeſtanda adeoque de ſolutione ſingulis menſtrua, ubi quatuor erant, ortum eſt majorum conſilium illud de uxoribus pluribus quam quatuor ſimul non retinendis, de quo libro primo fuſius. Scilicet ſolutionis moram ultra menſtruam [f], quantum commode fieri potuit, non exiſtimabant admittendam. Certe & in Solonis legibus, quae haud parum mores ſaepe imitatae ſunt Judaicos, habetur [g], τρὶς ἑκάστου μηνὸς ἐντυγχάνειν πάντως τῇ ἐπικλήρῳ τὸν λαβόντα, *Marito dotalis foeminae ter ſingulis menſibus cum ea pernoctandum.* Vices hic a Judaicis aliquantulum diſcrepant. Sed ut uxori cui debitum negatum actio eo nomine forenſis apud Ebraeos competebat, juxta ante oſtenſa, ita & apud Athenienſes actio quam κακώσεως δίκην nominabant. Qua de re vide Samuelem Petitum ad leges [h] Atticas.

[a] Miſna & Gemarae tit. Nidarim cap. 3. Maimonid. hal. Shebuuoth cap. 6. &c. [b] Videſis lib. 4. de Jure Nat. & Gent. cap. 11. [c] Maimonid. halach. Talmud Tora, c. 6. &c. [d] Maimonid. halach. Dauoth. cap. 5. & halach. Shabuuoth Aiſhur cap. 3. §. 10. & halach. de Sabbato cap. 30. §. 14. [e] Maimonid. halach. Iſhoth cap. 14. [f] Gem. Babylon. & Gloſſa Jarchii, ad tit. Jabemoth cap. 4. fol. 44. a. [g] Plutarch. in Solone. [h] Lib. 6. tit. pag. 445.

CAP.

CAP. VII.

Uxoris debitum conjugale marito praeſtandum. Praxis hac de re forenſis. De ſterili viroque generandi impotente.

UT a marito conjugale debitum uxori praeſtandum, ita & ipſi ab uxore, quemadmodum expreſſim etiam apoſtolus [a]. Uxorum autem hic contumacium (de quibus & capite ſuperiori) genus habebatur duplex. Aliae quae [b] aperte profiterentur ſummum atque pertinax in maritum odium in cauſa eſſe contumaciae; aliae quae importuna ſexus procacitate irritatis primo maritis ob cauſas, ut fieri amat plerumque, quas obtenderent leviculas atque ut eos cruciarent, concubitum, ſine odio tamen, detrectarent. Primi generis uxorem cogebatur maritus, ſi in forum res deveniret, repudio ſtatim ejicere; ſed tum ſine dote, tum ablatis omnimodis quae ei donaverat munuſculis. Secundi generis (ubi etiam repudiare eam nolebat maritus, ſed in foro verſus eam agere) primo monebat forum de diſpendio dotis niſi pertinacia cederet, dein in ſynagogis ac ſcholis publicis circumvicinis, ſingulis qui inſequerentur quatuor ſabbatis, ſi interim non retractaret, denuntiabatur ut contumax in maritum. Denuo autem de dotis diſpendio monitam, ſi nec retractaret, omnimodo jure dotali exuebat eam forum. Ita Gemara Babylonia. Sed Miſna ibi פוחתין לה מכתובתה בשבע דנרין בשבת *Minuendi erant ei de dote qualibet hebdomade ſeptem denarii*, uſque dum ita in nihilum decreſceret. Et tunc erat repudianda. Nempe pro locorum diverſitate moribuſque variantibus nunc hoc nunc illud in uſu. Contumacia, qua afflictus maritus, non explendae libidinis cauſa, nitebatur actionis formula. Par erat ratio, ubi eidem aliae uxores non contumaces. Idem etiam jus hic perpetuo nautis ac mercatoribus quod otioſis domi deliteſcentibus artificibuſque. Non magis in illos, quorum tamen debita in menſes aliquot e more differebantur, quam in hos qui in ſingulas hebdomades obligabantur, contumacia ejuſmodi permiſſa. Si conjugum altero negante, affirmante altero, non liqueret utrum hic an illa contumax eſſet, ad arbitros [c], qui, ſi fieri poſſet, eos invicem conciliarent, ex ſententia forenſi uterque ablegabatur. Obſerva nunc illud D. Pauli [d]. *Uxor ſui corporis* σώμ. ἐξουσιάζει *non habet poteſtatem, ſed vir. Similiter autem & vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed uxor. Nolite alter alteri fraudare niſi forte ad tempus, ut vacetis jejunio & orationi.* Quin vero uxor quae nullam prolem [e] per decennium a nuptiis elapſum pepererat, ubi nec liberi aliunde marito erant ſuſcepti, nec foecunda, aut de cujus foecunditate praeſumendum erat, ſuperinducta, repudio etiam coacto cum dote erat ejicienda; nimirum ubi non ſatis conſtaret an haec ſterilis, an marito deeſſet vis generandi; quam ſi conſtaret illi fuiſſe, praeſumebatur de ejuſce ſterilitate; atque repudio etiam coacto ejiciebatur idque ſine dote; ſed non ſine incremento dotis. Si e contra deeſſe illi vim generandi liqueret, ejicienda erat tam incremento dotis quam dote ipſa numerata. Et fides in ejuſmodi ſpecie habebatur ipſi uxori affirmanti (ubi contrarium nondum probatum) parti qua vir erat vim generandi deeſſe. Sed non ante decennium elapſum. Nam ſi ante ea de re in foro ageret uxor, ad arbitros res ableganda erat, monita interim uxore de decennii expectatione. Divortio ita, hanc ob cauſam, ejecta, poſt ſecundas nuptias pro ſterili ejuſmodi ante ſecundum etiam decennium neutiquam habebatur. At ſi a ſecundo marito etiam hoc nomine poſt decennium ſecundum ejuſmodi eſſet ejecta & tertio nuberet, ſtatim ſine dote divortio erat ejicienda, niſi maritus tertius aliunde praecepto de genere humano multiplicando rite ſatisfeciſſet.

CAP. VIII.

De medicinae in uxorem aegrotantem ſumptibus, captae redemptione, de mortuae funere, & civili ejus prae marito ſaepius dignitate.

MEdicinae ſumptus uſque dum convaleſceret uxor a marito erant erogandi, curaque ejuſdem ſollicite praeſtanda; ita tamen, ut ſi grave nimis illud onus ei videretur, liceret, dote ei relicta, & ſumptus & curam ſimul [f] in ipſam transferre, aut repudiare. Licuit nempe ex jure ſtricto. Sed ut Maimonides, אין ראוי לעשות כן מפני דרך ארץ, *Non decet ita fieri, ne boni mores violentur.* Quod ad redimendam uxorem captivam attinet, ſacerdoti captiva e gentili hoſtico poſtliminio reverſa interdicta erat nomine ejus quacum praeſumebatur gentilem rem habuiſſe, id eſt, ut alibi oſtendimus, ſcorto ſeu זונה. Uxor igitur ſacerdotis capta, ab eo quidem erat & redimenda (quoniam antea fuit legitima) & reducenda ad lares; ſed cum dote repudianda. Etenim jam illegitima ſacerdoti. Iſraelita quilibet & Levita ad redemptionem ſimiliter obligabatur. Sed omnimodo juri priſtino reſtituebatur redempta. Pretium ad quod obligabantur, aeſtimandum erat ex caeterarum ſimul redimendarum pretio & loci temporiſque diſcrepantia. Eadem vero non fuit captivitatis primae & ſecundae ratio. Prima, repudiare maritus nequibat ante redemptionem. Etiam ſi decies pretium dotem ſuperarat nec repudiare licuit ante redemptionem, nec redemptionem detrectare. Interveniebat enim in hiſce fori autoritas. At captivitate ſecunda numerata uxori dote, unde, quatenus poſſet, ſeipſam redimeret, eam repudiare pro

[a] 1 Epiſt. ad Corinth. vij. 3.
[b] Miſna & Gem. Babylon. tit. Cethuboth, cap. 5. fol. 63 a. Adde Gem. Hieroſolymit. eodem tit. fol. 30. col. 2. hal. 10. & Maimonid. Iſhoth, cap. 14.
[c] Gemar. Hieroſolym. ad tit. Nidarim, cap. 11. fol. 42. col 4. halach 3. adde Maimonid. Iſhoth, cap 14. & Magid. Miſna ibid. & cap. 25.
[d] 1 Ad Corinth. vij. 4.
[e] Gemar. Babylon. ad tit. Jebmoth, cap 6. fol. 61. b. Maimonid. loc. citat. & cap. 24.
[f] Miſna tit. Cethuboth, cap. 4. Gemar. Babylon. ibid. fol. 51 a. Maimonid. halach. Iſhoth, cap. 14. Moſes Mikotzi Praec. Negat. 81.

libitu

libitu fas erat. Peregre profecto marito uxoris captivae, quae per procuratorem de maritali redemptione in foro ageret, bona ejus ex ſententia fori in redemptionis pretium vendebantur. Caeterum regulariter jam dictis exceptio una & altera adjicienda. Si voverat maritus ſe ante menſes exactos binos uxorem repudiaturum dotemque ei ſoluturum, captam intra hoc tempus redimere non obligabatur, ſi repudiare vellet. Nimirum a primo voti quo ſic obſtrictus eſt momento illud implere tenebatur. Etiam uxor captiva ex iis quae expreſſa negatione legis interdictae ſunt, etiamſi abſque exciſionis poena, jure hoc redemptionis caruit. Dote ei data, redimebat ſeipſam. Cura funebris ita marito incubuit, ut etiam cuique ſortis infimae uxori demortuae לא יפחות משני חלילים ומקוננת, *Binae minimum tibiae adhiberentur praeter praeficam*, quae verba ſunt Rabbi Jehudae in Miſna [a]. Ita tamen ut loci morum ratio ſemper [b] obſervaretur. Tibiarum autem ſeu tibicinum, id eſt, αὐλητῶν uſum in funere habemus etiam in Foedere [c] Novo. Si beatior eſſet maritus, pro ejuſce amplitudine opulentiaque praefiniebatur ſumptus funebris. Ubi vero uxoris ſortuna, familia, dignitas clarior, funus ejus non pro obſcuriore mariti conditione ab eo celebrandum erat, ſed pro ea qua claruit illa. Receptiſſimum habetur illud [d] de uxore עולה עמו ואינה יורדת עמו ואפילו לאחר מיתה, *Aſcendit ea cum marito ſed non deſcendit cum eo, ne mortua quidem*. Ita radiis, ſi qui fuere, mariti luminoſioribus ſplendeſcebat ab ipſis nuptiis, ut pro ejus dignitate ſeu quod aiunt לכבודו tum haberetur ea viva, tum mortua eſſet ſepelienda. Si aut minor eſſet mariti dignitas aut minueretur, uxor nihilominus ſuam perpetuo civiliter retinens pro ea, ſeu ut aiunt לכבודה & habebatur viva & ſepeliebatur mortua. Peregre autem profecti mariti uxore demortua, ex ſententia fori ubi aliter amici non curabant funus, bonis ejus divenditis, ſumptus funebres erogabantur.

CAP. IX.

De uxoris bonis, dote, incremento dotis. Plurium viduarum dotes qua ratione praeſtandae.

QUOD ad dotem uxoris caeteraque bona attinet; praeter dotem ſeu donata propter nuptias atque incrementum dotis ejuſmodi, ea quae uxor in matrimonium attulerat velut ornamenta, gemmae, alia qualiſcunque generis, נידוניא nuncupabantur. Horum quoties maritus in ſe receperat evictionem ac periculum ex pacto dotali (ut in formula libelli dotalis ſuperius oſtenſi) quicquid eis acceſcebat ejuſdem etiam fiebat, & quod caſu aliquo minuebatur, ab eo etiam erat praeſtandum. Tunc item vocabantur [e] נכסי צאן ברזל, *Bona quae ſunt veluti pecus ferreum*, ſeu *ferrea*. Si non in ſe receperat, quicquid accrevit uxoris fiebat; ad quam etiam damni pariter ratio attinebat. Appellabant hujuſmodi bona [f] נכסי מלוג *bona deplumationis* ſeu *depilationis*. Ratio nominis prioris e gregis ovium locatione orta eſt, ubi conductor qui locatori in compenſationem [g], certam lanae ac lactis partem quotannis ſolvit, in ſe recepit omnimodum & periculum & evictionem, adeo ut locatori quicquid gregis caſu aliquo minueretur, ita conductor praeſtaret ut הקרן קיים כברזל *ſors ipſa ſeu grex veluti ferrum perpetuo ei remaneret*. Hinc עבדי צאן ברזל pro *ſervis* hoc modo *ad uxorem attinentibus* occurrit; quales tamen a foeminis ſolis poſſideri, honeſtatis cauſa, nolebant, ut alibi [h] monemus. מלג autem eſt *depilare* & *evellere*, adeoque tranſlatione levi *fructus decerpere* gramina & ſementem metere, id genus alia. Quoniam igitur hic uſusfructus integer bonorum uxoris, mariti erat, nec ſperare potuit illa quidquam commodi ex mariti receptione (ubi nulla erat) cui interim fructus omnimodi ac rata caeſa cedebant, adeoque bona velut ab eo depilabantur, ideo in morem receptum eſt nomen poſterius [i] ſeu bona deplumationis ſeu depilationis. Inde Hagar ancilla Sarae in Bereſith Rabba [k] dicitur שפחה מלוג ſeu *ancilla deplumationis*. *Uſuaria* reddit, per metaphoram, doctiſſimus Buxtorſius. Jam vero quod ad dotem ſigillatim ſpectat atque ejuſce incrementum, cui idem cum dote plerumque jus erat; ante viri mortem aut divortium, ea non omnino exigenda. Neque ex optimis praediis, ubi praedia ejuſce loco erant, ut interdum, aſſignanda [l], ſed e notae deterioris. Neque poſt mortem viri rite exigebatur ante ſacramentum a vidua praeſtitum, juxta quae alibi [m] ea de re diximus. Quin pretium veſtimentorum quibus vidua tunc induta, e dotis aeſtimatione, voluere nonnulli [n] deducendum, minime vero pretium veſtimentorum repudiatae, niſi coactum eſſet a foro repudium. Quin neque repudiatae de dote jurandum erat. Caeterum ad utriuſque tam repudiatae quam viduae dotem praeſtandam obligabantur ab ipſo nuptiarum tempore, hypothecae nomine, univerſa mariti praedia, quibuſcunque ſive donata ſive vendita, etiam & bona mobilia ad haeredes tranſmiſſa. Vidua autem, niſi in demortui mariti aedibus maneret, poſt XXV. annos nec minore praeſcriptione, dotis petitione [o] cadebat. Uxorum plurium, ejus quae primo deſponſata eſt praerogativa fuit dotis [p] exigendae. Etiam & fundus hypothecae nomine obligatus in prius deſponſatae dotem praeſtandam ſemper cedebat; quin & evincendus ubi poſterius deſponſatae dotem petenti fuiſſet attributus. Quod de bonis mobilibus dicendum non eſt. Regula erat, שאין דין קדימה במטלטלין, *Praerogativa temporis bonis in mobilibus locum habet nullum*. Ubi igitur plures fuere viduae, quarum dotes inaequales, mariti vero ſubſtantia mo-

[a] Tit. Cethuboth, cap. 4. [b] Gemar. Babylon. ad tit. Cethuboth, cap. 4. fol. 28. & 4. halach. 6. [c] D. Matth. ix. 23. [d] Gemar. Babylon. ad tit. Cethuboth, cap. 4. fol. 48 a. & cap. 5. fol. 61 a. [e] Miſna tit. Cethuboth, cap. 7. ſub initium. [f] Gemar. Babylon. ad tit. Cethuboth, cap. 7. fol. 78 b. [g] Baal Aruch. in צאן & Obad. Bartenor. ad Miſn. tit. Cethuboth, cap. 7. [h] De Succeſſionibus in Bona, cap. 10. [i] Vide Jo. Buxtorf. in Lex. Talmud. col. 1206. [k] Paraſh. 45. [l] Miſna tit. Gittin cap. 5. & Maimonid. halach. Iſhoth, cap. 16. [m] De Succeſſionibus, cap. 2. [n] Gemar. Babylon. ad tit. Cethuboth, cap. 4. fol. 54 a. & Maimonid. halach. Iſhoth, cap. 16. & Magid. Miſna. ibid. [o] Miſna tit. Cethuboth, cap. 12. & Gem. Babylon. ibid. fol. 104 a. [p] Miſn. ibid. cap. 10. Gemar. Babylon. ibid. fol. 90 b. Maimonid. halach. Iſhoth, cap. 17.

bilis

biłis (e qua ſaltem ubi fundi non erant, dotium valor praeſtandus erat) multo minor eſſet quam unde compenſari poſſent omnes, diſtributio (ita volunt aliqui) fiebat aequalis, ita ut juxta dotis minimae valorem, ſuam reciperet quaelibet; ſi nimirum minima dos toties nec plus in bonis ejuſmodi ineſſet. Sin vero ineſſet minus, pro numero nihilominus viduarum diſtribuenda erant aequaliter bona. At ſi plus, nec tamen quantum ſingulis dotibus aequale, ineſſet, diſtributione aequali prius facta juxta minimae dotis valorem, adeo ut ei cui minima debita dos interea ſolveretur, id quod reliquum erat inter caeteras, iterato eodem fere modo diſtribuebatur. Verbi gratia: quatuor ſint ſimul unici mariti viduae, quarum primae dos cum incremento quadringentae minae, ſecundae trecentae, tertiae ducentae, quartae centum. Bona mariti quadringentas non excedant. Cuilibet harum centum praeſtandae erant in dotem, juxta minimae nempe dotium valorem. Sint mariti bona octingentae. Diſtribuantur primo ſingulis centum. Accepta ita a vidua quarta dote ſua integra, reſtant viduae tres & minae quadringentae. Jam dos minima, earum ſcilicet quae nondum ſolutae ſunt, eſt ducentae. Trecentae igitur primo minae harum quadringentarum, ita ſingulis diſtribuendae, ut jam tertiae viduae ſua etiam integra fiat dos ducentarum. Reſtant binae viduae & centum minae. Hae inter haſce aequaliter diſtribuendae. Ita primae ex octingentis dos erat 250, ſecundae tantundem, tertiae 200, & quartae 100. Adeo ut minoris dotis praeſtandae ratio ſemper haberetur maxima. Quemadmodum autem ad medicinae curam, redemptionem ac ſumptus funebres obligabatur maritus dum ſuperſtes erat, ita vidua e bonis [a] ad mariti haeredes tranſmiſſis alimenta jure capiebat, quamdiu vidua manebat nec in foro petebat dotem, nec ejuſce actionem alteri cederet. Atque ut alimenta, ita veſtis, ſupellex idonea ac domicilium ab haeredibus ei [b] praeſtanda. Idque juxta ſuam, non mariti, niſi minor eſſet, dignitatem. Etiam hic ut in funere, de quo ſuperius dictum eſt, obtinuit illa regula; *Aſcendit uxor cum marito, ſed cum eo non deſcendit.* Quae ſunt alias ad hunc locum de ſucceſſione e jure conjugali attinentia caetera, alibi [c] exhibuimus.

CAP. X.

De familiari uxoris opera, quae ſive ab ipſa ſive ab ancillis ejuſce vice praeſtanda. Et de prole lactanda ſive ab uxore, ſive a repudiata; atque de hac gravida.

ETiam de uxoris artificio ſeu manuum opera videndum; quacum itidem cenſendus eſt omnis qui ei incubuit labor familiaris, cujus nomine, ſi reſpueret, etiam foro in eam agere licuit marito. Pro more loci ei operandum erat rebus quae foeminis idoneae, ſive texendo ſive acu pingendo ſive nendo ſive lanam ſive linum, idque, juxta ſuperius dicta, in mariti [d] commodum. Ubi autem ex more loci uſitatae ac praeſtitutae foeminis operae neutiquam ſatis dignoſci quibant, cogenda erat tantummodo lanam nere, שהפשתן מזיק את הפה ואת השפתים והטויה היא המלאכה המיוחדת לנשים, *Quoniam linum damno eſt ori labriſque, & nendi facultas foeminis eſt propria*, juxta illud (nam & id citant) *Et omnes* [e] *mulieres quae ſapienti erant corde manibus ſuis nebant.* Sed hoc pro amplitudine atque tenuitate mariti aliter atque aliter ſe habuit. Si maritus voto uxorem ab omni ejuſmodi opificio ſeu labore prohibuerat, coacto repudio (niſi votum, juxta ea quae capite traduntur ſexto, rite laxaretur) cum dote erat ſeparanda. Nimirum ad ejuſmodi otium in morum perniciem palam obſtringi (quod ex voto manente fiebat) uxorem aliquam nolebant prudentes. Alia item erant uxoria officia. Faciem mariti, manus, pedes lavabat, poculum ei implebat, lectum ejus ſternebat, aquae etiam, vaſibus, id genus aliis apponendis auferendiſque ſedula aderat ipſa, e jure ſaltem adeſſe debuit, ut miniſtra. Neque in hiſce ancillae aliuſve miniſterio locus erat, quantacunque eſſet conjugum dignitas, niſi ſi indulgebat maritus, aut valetudo ſeu immunditie obſtaret. Etenim neque lectum ſternebat coram marito uxor immunda nec poculum implebat, nec omnino faciem, manus, pedeſve lavabat, ne forte cum tunc temporis ad congreſſum irritaret illicitum. Alia erant ad quae uxores beatiores ipſae non obligabantur; quae tamen, ut miniſteria uxoria ancillae aliaeve velut earum vice praeſtabant, atque ab infimae ſortis uxoribus ipſis mariti pro libitu exigebant; veluti panem furno decoquere (quod etiam ex Ezrae [f] ſancitis accipitur) edulia caetera praeparare, veſtes abluere, liberos lactare, frumentum molere, non aſinum equumve molarem agitando, ſed in ipſa mola ſedendo ac farinam curando. Is enim erat molendi modus, cui duntaxat obligabantur ejuſmodi molitrices, quales etiam dicuntur in Evangelio [g], ἀλήθουσαι ἐν τῷ μυλῶνι, *molentes in mola.* Caeterum ſi unica in familia eſſet ancilla, aut per paupertatem marito bene liceret ſive ſua ſive uxoris pecunia ancillam unicam emere, uxor ipſa a molitura uti & panis coctura erat immunis. Quod ſi binae eſſent in familia ancillae, aut quantum commode in binarum emptionem eſſet impendendum, etiam eduliorum apparatus & proles lactanda ad ancillas ex more recepto rite ablegabatur. Si nempe vellet uxor ipſa; non aliter. Si ipſa prolem lactaret, edulia melioris ſucci ei ex jure erant augenda. Si gemellos pepererat, lactandus ipſi duntaxat unicus (quoties ad ancillam haec opera neutiquam ablegganda) & a marito alteri nutrix conducenda. Repudiata, ubi ancillae aliuſve operae locus conſtante matrimonio non fuiſſet, ita tantum ad

[a] Miſna tit. Cethuboth, cap. 4. ſub finem. Gemar. Babylon. fol. 52 b. [b] Miſna tit. Cethuboth, cap. 12. & Gemar. Babylon. ibid. fol. 103 a. Maimonid. halach. Iſhoth, cap. 18. [c] De Succeſſionibus in Bona, cap. 2. & 17. [d] Miſna tit. Cethuboth, cap. 6. Gemar. Hieroſolymit. ibid. & Babylon. fol. 66 a. & ad cap. 5. fol. 99 a. Maimonid. halach. Iſhoth, cap. 21. [e] Exod. xxxv. 25. [f] Gemar. Babylon. ad tit. Baba Kama, cap. 7. fol. 82. a. [g] Matth. cap. xxiv. 41.

prolem ex ſe paulo ante repudium natam lactandam obligabatur, ſi infanti aliquantulum ea agnoſceretur. Etenim tunc כפני סכנת הולד *ad evitandum periculum* quod agnitae nutricis mutatione *proli* poſſet accidere, accepta a patre mercede a matre lactanda fuit uſque in bimatum, niſi aliter eſſet inter parentes conventum. Tranſacta ea aetatula in patris lares revertebatur infans. Gravidae autem repudiatae, cui & uſque in bimatum proles lactanda, integrum erat maſculum uſque ad ſexennium, puellam apud ſe perpetuo retinere. Sed alimenta interim utrique proli a patre praeſtanda. Si nollet ipſa, tranſacto biennio, apud ſe retinere, pro libitu alterutrius ſexus prolem ad patrem relegabat, atque eo demortuo לקהל ſeu *in curam publicam* ejiciebat. Conſona aliquatenus ſunt jam dictis de prole lactanda, ea quae occurrunt hac de re in Alcorano [a]

والوالدات يرضعن اولادهن حولين كاملين
لمن اراد ان يتم الرضاعة وعلى المولود له
رزقهن وكسوتهن بالمعروف لا تكلف
نفس الا وسعها لا تضار والدة بولدها ولا
مولود له بولده وعلى الوارث مثل ذلك فان
ارادا فصالا عن تراض منهما وتشاور فلا
جناح عليهما وان اردتم ان تسترضعوا
اولادكم فلا جناح عليكم اذا سلمتم ما
اتيتم بالمعروف

Matres lactanto prolem ſuam biennio integro; cui ſcilicet lac praebere ipſae volunt. Patri autem incumbit (de uxoribus repudiatis verba fiunt) *alimenta ac veſtes* (ſcilicet على الارضاع ſeu *lactationi neceſſaria*, ut ibi Mahumed Ben Achmed) *ſubminiſtrare ſecundum ſtatus ſui conditionem.* (Sic enim ibi interpretatur Achmedides ille τὸ بالمعروف nempe بقدر طاقته *juxta vires ſuas.*) *Non cogantur ultra facultatem ſuam. Nec mater ratione prolis ſuae, nec pater ratione ſuae qui & ſuus eſt haeres, minimum quid hac in re ferat. Si vero puerum ablactare* (intra biennium) *viſum fuerit, eaque de re conſenſerint, id facere eis non eſt vetitum. Etiam ſi vultis prolem veſtram alibi* (ab aliis quam a matribus) *lactari, vobis permittitur. Sed & tum praeſtabitis eis quod pro ſtatus veſtri conditione debetur.* De poteſtate mariti in uxorem operiſque in ejuſdem commodum ab ea praeſtandis ſive ex aliarum gentium jure ſive ex philoſophorum aliorumve ſententia, conſulas ſi placet Antonium Montecatinum [b], Antonium Hotomanum [c], Scipionem Gentilem [d], praeter Andraeam Tiraquellum [e] reliquoſque ex profeſſo rem matrimonialem integram tractantes.

CAP. XI.

Adulterii apud Ebraeos poenae capitales diverſae. De periocha in Evangelio Joannis de in adulterio deprehenſa.

POST nuptias, jure dotali varias ob cauſas excidebat uxor, interdum etiam omnimodo jure conjugali, adeo ut deinceps marito haberetur illicita ac pro interdicta; veluti ob adulterium, ejuſdem etiam ſuſpicionem, infamiam, inverecundiam, fallacias, alia quaedam ſive in Moſaica ſive in Judaica, ut infra dicetur, praeſcripta commiſſa. Ultimum etiam interdum ſequebatur ſupplicium; ut in forenſi ſuſpectae per amaram potionem examine atque ob adulterium rite in foro probatum. Adulterii poenam mortem fuiſſe ex ipſo legis ſermone nemo neſcit. At non idem poenae genus cuilibet adulterae. Committebatur ſcilicet aut in uxore quae filia ſacerdotis non erat, idque aut [f] nupta aut tantum [g] deſponſata; aut in filia ſacerdotis [h] ſive nupta ſive deſponſata. Adulterium tum in nupta prioris generis virgine, tum in vidua deſponſata, ſtrangulatione puniebatur. Verba legis ſunt, Morte interficiatur tam adulter quam adultera. Mortis mentione ſimplici ſtrangulationem paſſim intelligunt: id eſt, quod toties apud Talmudicos occurrit [i], מיתה האמורה בתורה סתם היא חנק. Quemadmodum adjectum illud *Sit ſanguis ſuper eos*, lapidationem denotat. Si deſponſata eſſet virgo necdum nupta, lapidationis poena ex ipſa lege [k] utrique praeſcribitur. Ubi vero ſacerdotis erat filia, ipſa [l] ex ſermone legis comburenda erat; adulter autem ſtrangulandus [m], quia nullum genus mortis ſingulare ei in lege praeſtitutum. Et de ſacerdotis filia adultera recole hic quae ſuperius [n] obiter adducta, uti & quae capite primo de ſponſa praereptae virginitatis rea. De adultera igitur deſponſata necdum nupta, juxta Ebraeorum placita, capiendum eſt illud quod habetur in hiſtoriola illa ſacra adulterae in Joannis Evangelio [o]: *Magiſter, hanc deprehendimus in ipſo facinore adulteris. In lege autem noſtra Moſes praecepit, ut hujuſmodi foeminae lapidarentur.* Periocha illa de adultera hac, etiam quicquid habetur a fine commatis 52. capitis ſeptimi uſque ad initium commatis 12. capitis octavi in exemplaribus compluribus Graecis olim non eſt compertum. Neque enim in eo quo uſus eſt Nonnus Panopolita, aut in quod ſcripſit Chryſoſtomus, Cyrillus, aut Theophylactus. Et expreſſim Euthymius; *In exactioribus exemplaribus aut non inveniuntur aut obelo confoſſa ſunt, eo quod illegitima videantur & ad-*

[a] Azoar. 2.
[b] In lib. 1. Politic. Ariſt.
[c] Obſervat. de Vet. Rit. Nupt. cap. 22. &c.
[d] De Donat. inter Vir. & Uxor. lib. 2. cap. 19.
[e] Gloſſ. 1. ad legg. Connub.
[f] Levit. 20. 10. Deut. 22. 22.
[g] Deut. xxij. 23.
[h] Levitic xxj. 9.
[i] Miſna tit. Sanhedrin, cap. 10. Gemarae, ibid. &c.
[k] Item dicta in Miſna, cap. 7.
[l] Eod. Tit. cap. 9.
[m] Ibid. cap. 10. & de his videſis Maimonid. halach. Iſuri Bia, cap. 1.
[n] Lib. 1. cap. 16.
[o] Cap. viij. 4.

dita.

dita. Adeoque non ita univerſim a Graecis veteribus agnita eſt periocha illa ut a Latinis [a], quibus multo fuit receptior. Nec ſane in exemplari Syriaco multoties olim typis edito reperitur. Sed non ſolum in Vulgata atque in Graecis pleriſque, quibus per ſecula multa uſa eſt eccleſia Chriſtiana, habetur verum etiam in Arabicis tum Romanae tum Erpenianae e codicibus priſcis editionis uti & in AEthiopicis. Etiam in codice optimae notae Syriaco ex oriente dudum allato reperitur, ut adnotat vir doctiſſimus Ludovicus de Dieu, qui in notas ſuas eam inde exſcripſit. Sed bene interim monuit ille praefigi haec hiſtoriolae huic ibi. *Lectio quae eſt de illa muliere peccatrice,* ולא איתוהי בפשיטא, *ſed non eſt in vulgo receptus* ſeu *in eo quo vulgus utitur.* In bibliotheca etiam Arundelliana eſt exemplar Arabicum, perquam nitidum ac vetuſtum quatuor Evangeliorum, nec ſine vocalibus anno aerae martyrum 1043 atque hegirae 727 (ut ad finem notatur, id eſt, Chriſti 1326) in AEgypto ſcriptum in quo etiam legitur. Scilicet recentius eſt codice unde editio facta eſt Erpeniana annis quinquaginta quinque. Et capita ſeu ſectiones ab eis quae in editionibus Romana ac Erpeniana, perquam ſunt diverſae. Inter argumenta autem ad aſſerendum, genuinam fuiſſe, ex veterum Graecorum ſententia, hanc Joannis partem, afferri ſolita, bina praecipua ſunt. Alterum ex Athanaſio, e Chryſoſtomo alterum. Athanaſium, aiunt, in Synopſi Sacrae Scripturae eam memorare, uti & Chryſoſtomum in Homiliis [b]. Sed palam eſt Athanaſium ita memorare dum ſingulas Joannis partes percurrit, ut manifeſtam intetea dubitandi, ſaltem diſcriminandi, notam ſatis relinquat. Reliqua enim ſic ſuccincte enarrat, ut hoc dici, illud fieri expreſſim ſcribat. *Diſputat cum illis,* inquit, *Nicodemus. Illi compeſcunt eum* (de capite VII. Joannis loquitur) *Jeſus rurſus diſputat cum eis. Ipſi contra verba ejus ſubvertere conantur.* Ἐνταῦθα τὰ περὶ τῆς κατηγορηθείσης ἐπὶ μοιχείᾳ, quod ſonat *ibi habentur illa de adulterii accuſata. Iterum ad eos loquitur dicens, Ego vado,*&c. Ut in capitis VIII. com. 21. Palam eſt intervenire apud eum mentionem hanc hiſtoriolae hujus velut quae illic ſubinde aut juxta nonnullos locum haberet, non quaſi pari cum reliquis ex ejus ſententia jure. Perinde ac ſi quis in Danielis ac Eſtheris recenſione Apocrypha de Belo & dracone, & Suſanna, & Mardochaei ſomnio ſimul, ſed ratione & ſtilo diſpari ac modo quo uſus eſt hic Athanaſius, memoraret. Atque infirmius eſt multo quod ex Chryſoſtomo affertur. Scilicet apud interpretem ejus Fr. Aretinum, inter alia quae Phariſaei non diſcendi, ſed calumniandi anſam prehendendi cauſa interrogabant, dicitur & hoc fuiſſe *an lapidanda eſſet adultera.* Inde aſſeritur Chryſoſtomum hiſtoriolam hanc pro genuina in Evangelio agnoviſſe. Sed manifeſta eſt tum interpretis tum ejuſdem ſequacium hic hallucinatio. Neque enim ſolum non agnovit aut in Evangelio Joannis quod interpretatus eſt legit periocham hanc Chryſoſtomus [c], ſed nec in ejuſdem Graecis quid omnino habetur quod Aretini verſioni huic reſpondeat. Calumniandi anſam quaeſiviſſe ait, quando de tributo Caeſari dando rogabant, ἢ ὅτι περὶ ἀφέσεως γυναικὸς διελέγοντο, & in quaeſtione de foemina quae ſeptem habuerat maritos. Pro Graecis illic ſubſtituit interpres, *Cum rogabant an lapidanda eſſet adultera,* locum de dimiſſione hic adulterae perperam intelligens; cum nihil omnino de adultera, nihil de lapidatione in Graecis habeatur. Vertere debuit, *& quando diſputabant* [d] *de dimiſſione uxoris,* ſeu de repudio. Qua de re etiam monuit in notis ſuis doctiſſimus Boiſius. Atque ex hiſce Athanaſii & Chryſoſtomi locis perperam aſſerunt viri magni, Bellarminus, Maldonatus, alii, pericopam hanc veteribus Graecis receptam eſſe. Certe compluribus eorum eſſe receptam ego non dubito; ſed non omnino eas ob rationes, quae plane nihili ſunt. Exemplaribus, inquit Eraſmus, *Graecis pleriſque non habetur.* Mariana, *Antiquos codices Graecos non habuiſſe; non aliquot Latinos,* quaſi Graeci veteres haberent nulli. Maldonatus veteri codici Vaticano deeſſe ait. Sed Beza; *Ex vetuſtis noſtris codicibus ſeptemdecim unus duntaxat illam non habebat. In reliquis ſcripta quidem eſt, ſed ita ut mira ſit lectionis varietas.* Atque tam in reformatis quam in pontificiis ſunt quibus perquam ſuſpecta habetur. Ut Cajetano, Bezae, aliis. Sed vero mirum non eſt, in ſeculis primitivis exemplaria fuiſſe hodieque manere, quibus haec aliaeve ſubinde periochae ſacrae deeſſent, eum ſcilicet audacium nimis exſcriptorum complurium mos tum eſſet, aliter atque aliter pro multiplici judiciorum diſcrimine Evangelia variatim emendare, augere, minuere (quod monet Hieronymus [e]) maxime nimirum ut quemlibet evangeliſtam eadem ipſa, nec omnino diverſa, dicere facerent. Atqui interea dubitandum non eſt, quin ab intima etiam antiquitate Chriſtiana in codices optimos ut genuina etiam in oriente fuerit recepta. Quod ex Tatiani & Ammonii Alexandrinorum harmoniis & canonum inde conſtructorum uſu ſatis liquet. Floruit ſcilicet ille ſub annum 160. adeoque intra ſexageſimum aut circiter ab ipſius Joannis morte, atque in Harmoniam Evangeliorum hiſtoriolam hanc e codicibus queis uſus eſt ut Joannis reliqua expreſſim memorat [f]; quemadmodum itidem Ammonius [g] qui ſub annum 230 vixit. Dein vero, Evangeliorum ſecundum harmonias illas uſum in oriente inoleviſſe argumento eſt certiſſimo, quod Euſebius Caeſarienſis ille epiſcopus (qui ſub annum 320. floruit) canones illos decem ex harmoniis illis conſtruxerit, unde facile diſcerni poſſent quae in ſingulis evangeliſtarum, quae in tribus tantum, quae in duobus ſolum, & demum quae in unico aliquo haberentur. Atque in canonis decimi (in quo ea quae unicus aliquis habet) numeris ad Joannem ſpectantibus, octogeſimus ſextus pericopam hiſtoriolae hujus indicat. Et proculdubio in codice Euſebiano ipſo, cui canones illos is primus aptavit, lecta eſt ut ſatis juxta illius ſententiam recepta; quoniam palam in harmoniis juxta quas (ut ipſe in Epiſto-

[a] Vide Hieronym. lib. 2. adverſ. Pelagianos cap. 6. Auguſtin. tract. in Joann. 33. & de Adulterinis conjugiis lib. 2. cap. 6. Ambroſ. lib. 6. Epiſt. 52. [b] Hom. in Joann. 60. in Graec. 61. [c] Vide Homil. ejuſdem in Joann. 51. Graec. 52. [d] Marc. x. 2. [e] In Praefat. ad Damaſum. [f] Tatian. in Harm. Evang. cap. 120. [g] In Harm. cap. 12.

la ad Carpianum diſerte monet) ſunt conſtructi ab eo illi canones, adeo eſt expreſſim agnita. Et dubitari nequit quin Tatiani, Ammonii, Euſebii editiones ejuſmodi data ab ipſis opera ſingulari atque eo inſtituto, ut quid revera evangelicum eſſet certius conſtaret, adornatae, factae fuerint juxta codices optimos ac quos poſſent illi ſeculis illis primitivis nanciſci ſelectiſſimos, adeoque diſcrepantibus ſeu citra curam ejuſmodi editis ſcriptiſve longe praeferendos. Non aliter ferme atque Taurellii, Contii, Gothofredi, editiones Codicum Juris Caeſarei, ac Novi Teſtamenti Stephaniana, ex optimis vetuſtiſſimiſque codicibus accuratius expreſſae reliquis citra ejuſmodi curam prodeuntibus ſunt plane anteponendae. Evangelia hinc Graeca cum canonibus illis eorumque in paginarum oris numeris adnotatis, in oriente maximi habita & plerumque recepta ſunt; quod ſcimus etiam, tum ex verſionibus Arabica & AEthiopica quae illis inſigniuntur, tum & codex manuſcriptus, quem dixi, Arabicus. Latine autem inde ab Hieronymo edita ſunt pariter cum canonibus illis numeriſque ſic adjectis, ut in operibus ejus eſt videre ubi praeſtantiſſimum dictorum canonum ad genuinam Evangeliorum lectionem rite dignoſcendam uſum praedicat. Atque ut Euſebii conſtructio illa (quae in Eraſmi, Stephani, aliorum editionibus item cernitur) Graecis ſeu orientalibus, ita Hieronymi occidentalibus hac in re profuit, per quos Evangelia canonibus & numeris illis inſignita propagata ſunt. Habetur in bibliotheca regia, ad S. Jacobi, vetuſtiſſimus Evangeliorum ejuſmodi codex Latinus literis aureis, in charta bombycina coloris purpurei pulcherrime ſcriptus atque numeris canonum in paginarum oris ornatus, adeoque non ſine adulterae hiſtoriola quae item expreſſim in Victoris Capuani Harmonia [a] habetur, Conjectura eſt eundem eſſe quem Wilfridus & Eboracenſis & Hanguſtadenſis antiſtes ſcribi curavit ſub annum Chriſti 700. de quo in ejuſdem Epitaphio [b]:

——Necnon & quatuor auro
Scribi Evangelii praecepit in ordine libros.

Atque ita huic coaevus eſt alter in bibliotheca Cottoniana ab Eadſritho epiſcopo tunc Lindisfarnenſi nitidiſſime conſcriptus atque ab Aldredo presbytero Anglo-ſaxonice verſus, in quo canonibus decem praefixis numeriſque eorum paginarum oris adjectis atque Evangeliſta quolibet in capita ſignanter numerata pro lectionibus ſolennibus diſtributo (non ut ſeculis recentioribus [c], ſed ita ut Matthaei ſint 88. Marci 43. Lucae 94. & Joannis 42. & aliter atque aliter capita ſeculis illis ſunt diviſa, quod ex codicibus vetuſtiſſimis ſcimus) vigeſimum Joannis caput, quod nihil aliud eſt praeter ipſam adulterae hiſtoriolam, per ſe inter legenda in quadrageſima numeratur. Alia perquam antiqua apud nos Evangeliorum exemplaria nec ſine canonibus illis numeriſque atque hiſtoria hac vidi, quorum unicum Athelſtani regis erat. Et tametſi editiones Latinae, quae typis ſiunt, ſatis paucae canones illos numeroſque habent, nihilominus earum prima (quantum video) ſaltem perquam vetuſta ſummaque cum cura, pro ſeculi indole, formata, eis non caret. Ea nempe quam Lugduno debemus annoque Chriſti 1523. ab Joanne de Gradibus juris utriuſque profeſſore adornatam. Etiam in ritualibus eccleſiae Romanae [d] priſcis pericopae illius lectio aſſignatur ſabbato dominicam quadrageſimae tertiam inſequenti, uti in Evangeliis Anglo-ſaxonicis olim typis editis (quae alia ſunt a jam dictis, & recentiora) totum illud quod a commate 40. capitis ſeptimi ad comma 21. octavi dici Jovis ſeptimanae quadrageſimae quintae. Atque ut pariter cum evangeliſtae reliquis receptam hiſtoriam hanc memorat Hincmarus [e] antiſtes Rhemenſis (qui ſub annum 850. floruit) quemadmodum ferme patres inſigniores occidentis, Hieronymus, Auguſtinus, Ambroſius diu ante ſeu ſub annum 400. Nec ſolum in occidente ſolennis fuit hujus in eccleſiis lectio (unde genuinam eſſe hiſtoriam illam ex occidentalis eccleſiae judicio vetuſtiſſimo palam eſt; tametſi interim in ritualibus Anglicanis ſeculorum recentiorum lectionem ſolennem ſuppleſſe nullibi comperiam) verum etiam in oriente. Nam die Aprilis primo Mariae AEgyptiacae (quae ejurato libidinis uſu priſtino ſub Juſtini tempora [f] ſeu annum Chriſti 520. vixit) velut adulterae huic congeneri ſacro quotannis legitur, ut ex ritualibus [g] liquet orientis. Id verum eſt, in Evangeliis in quae commentaria ſcripſit Theophylactus Bulgariae antiſtes (quorum exemplar MS. pervetuſtum penes me jam eſt) omnino deeſſe. Et vixit quidem ille ſub annum 900. Sed illud inde ſolum evenit, quod Chryſoſtomi cujus codici ut dictum eſt, deerat, in omnibus ſequax fuerit Theophylactus & velut ejus tantum, ut docti ſciunt, epitomator. Simile quidem dicendum de Evangelio Joannis in Catena patrum Graecorum a Corderio edito, cui etiam pericopa haec deeſt. Habetur in bibliotheca Vaticana exemplar Perſicum quatuor Evangeliorum anno Chriſti 1605 Agrae quae primaria eſt imperatoris Mogorienſis urbs tranſcriptum e codice anno hegirae 790. ſeu Chriſti 1388. exarato, cujus lingua vetuſtiora tempora ſaepius redolere dicitur. Ab Hieronymo Xaverio illuc allatum eſt miſſumve. In hoc etiam habetur quidem hiſtoriola illa adulterae eaque ipſiſſima quae in Graeco, ſed aliter collocata. Nempe in capite (juxta capitum quibus utimur diſtributionem) decimo, cum ad octavum in Graecis, Latinis, Syriacis, Arabicis, AEthiopicis, reliquis attineat. Ita ſcilicet mihi obſervavit vir undiquaque doctiſſimus Joannes Graevius aſtronomiae in academia Oxonienſi profeſſor digniſſimus, ex notis ſcilicet ſuis quas inde ſumpſit. Sunt autem qui ex annalibus neſcio

[a] Cap. 120. [b] Apud Bedam Hiſt. Anglorum lib. 5. cap. 20. [c] De varia capitulorum diſtinctione vide J. Croium in Obſervat. ad N. T. & Balaeum Cent. 3. Script. 87. & Joſcelin. in Antiq. Eccleſ. Brit. Archiep. 44. [d] Breviar. Rom. in Sabbat. Sept. 3. quadrag. & vid. Sixt. Senenſ. Biblioth. ſanct. lib. 1. cap. 22. [e] De Divortio Lotharii & Tetbergae reſp. ad Int. 5. [f] Nicephor. lib. 17. cap. 5. Menaeum Graec. April. 1. Baronius in Martyrolog. April. 2. & Annal. tom. 7. ann. 525. num. 22. & 23. [g] 'Εὐαγγελ. fol. 100 b. Venetiis 1599.

quibus

quibus [a], *Hiſpanorum Hebraeorum collegerint mulierem illam deprehenſam in adulterio conjugem fuiſſe ſenio confecti Manaſſe Hieroſolymitani, & vocatam eſſe Suſannam; fuiſſe foeminam ſanctiſſimam Claudiam & Divum Jacobum venientem in Hiſpaniam ſecutam eſſe, ibique remanſiſſe ac demum jam ſenem ad dominum migraſſe.* De poena adulterii ibi memorata Chriſtique verbis vide prae aliis Hugonem Grotium in notis adjectis. Et de lapidatione, quae tum forenſis erat ex lege, tum popularis interdum ex impetu vulgi [b], velut Zelotarum (de quibus nos fuſius alibi [c]) videſis Joſephum Kimchium in Davidis filii commentariis ad Ezechielem [d] ibique Chriſtianos ſcriptores. Certe hi uti & patres vetuſtiſſimi de poena hac velut adulteris perpetuo irroganda loqui ſolent, λιθολεύστους [e] ſeu *ſaxis obruendos* eos vocantes univerſos, excepta duntaxat τῇ ἱερείᾳ, id eſt, juxta ante [f] dicta, atque ut recte vertit Hervetus [g] Clementem Alexandrinum, *ſacerdotis filia* [h] ſeu, ut Joſephus, ἐκ ἱερέων γεγενημένη *ex ſacerdotibus nata*, non *uxore ſacerdotis*, ut infeliciter nonnulli Clementis Alexandrini verſionem emendarunt.

CAP. XII.

Philonis Judaei Alexandrini, de meretricum qualiumcunque poena apud Ebraeos capitali ſententia, a Talmudica ſchola alieniſſima, expenditur; uti & ejuſdem de ultimo ſupplicio ubique gentium adulteris praeſtituto. De in adulterio deprehenſis ac ejuſdem poena in veteri jure Caeſareo, alibique. Ea de re Leonis & Majoriani Auguſtorum novella conſtitutio emendatius ex codice MS. editur. Leges hac de re Alcoranicae exhibentur.

At interea mirum eſt, Philonem Judaeum ipſum, ſed Alexandrinum, τὴν πόρνην ſeu *meretricem* qualemcunque, ſive nuptam ſive innuptam quaeſtum corporis exercentem, lapidibus ex lege Moſaica obruendam docere; cum nullibi poena capitalis nedum lapidatio ejuſmodi delicto in ea praeſtituatur. Expreſſim quidem vetitum illud, de quo libro diximus primo [i]: & verberibus luendum. Sed Philo diſerte de meretrice ejuſmodi qualicunque (nam de ſimplici ſive virginis ſive viduae ſtupro aliter ipſe expreſſim; nec alia quam verberum poena puniri) ὡς [k] λύμην καὶ ζημίαν καὶ κοινὸν μίασμα καταλευσθήσεσθαι, *Ut peſtis ac pernicies labeſque publica ſaxis obruatur.* Unde etiam per prolepſin apud eum [l] Joſephus patriarcha Potipharis uxori eum illicienti, alias ait apud gentes ſcorta adoleſcentibus lege permitti, noſtratibus vero interdici; ἀλλὰ καὶ τῇ ἑταιρούσῃ ὥρισται δίκη θάνατος, *Quin & meretrici ſententia mortis praeſcribitur.* Atqui tametſi ex more ſeu lege aliqua ſingulari comburenda erat hoc nomine Thamar [m] ante legem Moſaicam, nihilominus in hujus capitibus [n] ubi interdicitur ſcortum, nulla omnino poena expreſſim nedum capitalis adjicitur. Et Philo hic a Talmudica doctrina eſt plane alieniſſimus, qua ſcilicet quoties poenae genus non exprimitur, id quod vetatur verberibus [o] eſt puniendum. Sed vero ut capitali ſupplicio plectebantur apud Judaeos adulteri, ſic juxta Philonem [p] etiam nullibi non capite plecti jure potuere; ſaltem deprehenſi a deprehendentibus. Alieno, inquit apud eum Joſephus patriarcha, inſidiari matrimonio crimen eſt, ἐφ' ᾧ τις ἀνθρώπων οὐ φονᾷ, *quod mortalium quiſnam non caede vindicat.* Quod explicans, περὶ γὰρ, inquit, τῶν ἄλλων εἰωθότες διαφέρεσθαι, μόνον τοῦθ' ὁμογνωμονοῦσιν πανταχοῦ πάντες ἄξιον θανάτων μυρίων νομίζειν, ἀκρίτους ἐκδιδόντες τοὺς ἁλόντας τοῖς πεφωρακόσι. *Nam de caeteris diſſidere ſoliti hoc unum confitentur. Quod & paſſim univerſi mille mortibus dignum cenſent, deprehenſos deprehendentibus injudicatos dedentes.* Obtinuit igitur Philonis aevo (floruit ille paulo poſt Chriſti aſcenſum) ac praeeunte, ſi ei fides habenda, ut in ipſo adulterii actu deprehenſi paſſim impune necari poſſent; idque ut videtur a quovis deprehendente, nec ſolum a marito aut propinquo. Certe Solonis [q] lex erat, ἐὰν τις μοιχὸν λάβῃ, ὅ,τι ἂν βούληται χρῆσθαι, *Si quis adulterum deprehenderit, de eo quod libuerit ſtatuat.* Et de maritali jure velut hic receptiſſimo Cato [r] in Oratione de dote, *In adulterio uxorem tuam ſi deprehendiſſes, ſine judicio impune necares*; cui conſonae XII. tabulae [s], *Moechum in adulterio deprehenſum impune necato.* Videſis autem hac de re Libanii Sophiſtae [t] declamationem. Atque aliae quae citra ſunt mortem poenae pro deprehendentis arbitrio irrogatae; quod ſcimus ex ſcholiaſte in Ariſtophanis Plutum, Juvenale [v], Martiale [x], aliis. Unde illud Syncerafti apud Plautum [y]. *MI. Quid agis? ST. Facio quod manifeſto moechi haud ferme ſolent. MI. Quid id eſt? ST. Refero vaſa ſalva.* Certe & apud Anglos jus ejuſmodi moechum deprehenſum mutilandi maritale olim viguiſſe videtur, ſaltem ſi maritus zelotypus omnimodo uxoris ſuae congreſſu praemonens interdixiſſet. Juris hujus veſtigia ſunt in tabulis publicis temporis Joannis regis ſeu quae ad annum milleſimum circiter ducenteſimum attinent. Literae ibi habentur regiae [z] ad vicecomitem ſeu praeſidem provinciae Southantonienſis, quae ita ſonant. *Tibi praecipimus quod diligenter in-*

[a] Julianus Presbyter apud Euſebium Nieremberg. de Orig. Sacrae Scrip. lib. 11. cap. 1. [b] Vide Exod. viij. 26. 1 Sam. xxx. 6. Joann. x. 31. [c] De Jure Nat. lib. 4. cap. 4. [d] Cap. xvj. 38. & 40. & xxiij. 47. [e] Clem. Alexandrinus Strom. 2. juxta finem. [f] Lib. 1. cap. 16. [g] Edit. Pariſ. 1612. [h] Levitic. xxj. 9. [i] Cap. 16. [k] Lib. de Spec. Legib ſeu Praecept. 6. & 7. [l] Lib. de Viro Civili ſeu Joſeph. [m] Geneſ. xxxviij. 24. [n] Deut. xxiij. 17. (& vide Levitic. xix. 29) ubi conſulas interpretes & Laur. Bochell. ad leges Politic. Vet. & N. T. tit. 35. [o] Juxta legem Deut. xxv. 1. & 2. [p] Lib. de Joſeph. [q] Plutarch in Solone; Lyſias in Apolog. pro Eratoſthenis caede, & vide Petrum Fabrum Semeſtr. 3. cap. 21. & Sam. Petit. in leg Attic. pag. 463. [r] Apud Agell. lib. 10. cap 23. [s] Vide Oldendorp in tit. 21. legg. XII. Tab. & Halicarnaſ. lib. 2. cap. 26. [t] Declam. 33. [v] Satyr. 10. [x] Lib. 3. Epig 41. [y] In Poenulo, act. 4. [z] Rot. Clauſ. 14. Johannis regis membr. 2. in Arce Londinenſi.

quiri facias per legales homines de vicineto de Candrur, *ſi Robertus Pincerna habens ſuſpectum Willielmum* Walte *quod cum uxore ſua adulterium committeret, prohibuit ei ingreſſum domus ſuae, & ſi idem Willielmus poſt prohibitionem illam domum ipſius Roberti ingreſſus adulterium praedictum commiſerit, unde praefatus Robertus mentula eum privavit. Et ſi inquiſitio dixerit quod ita ſit, tunc eidem Roberto & ſuis qui cum eo erant ad hoc faciendum terram & catalla ſua illa occaſione in manum noſtram ſeiſita in pace eſſe facias, donec aliud inde tibi praeceperimus. Et veritatem illam inquiſitionis Galfrido filio Petri juſtitiario noſtro & baronibus de ſcaecario ſcire facias.* Nimirum ex Henrico de Bractona [a] liquet jus illo in ſeculo apud nos obtinuiſſe, ut, *Si quis alterius virilia abſcidiſſet* (citra ſcilicet aut jus jam dictum maritale, aut judicium forenſe, quo is a quo membrum aliquod alterius mutilatum fuiſſet, teſticulis aut oculis [b] ſaepius privabatur, uti & qui virginem vi ſtupraverat) *ſive hoc volens feciſſet ſive invitus, ſequeretur poena aliquando capitalis, aliquando perpetuum exilium cum omnium bonorum ademptione.* Cujus rei exemplum eſt illuſtre apud Matthaeum Pariſium [c], ubi refert, ſub Henricum regem tertium, Joannem Britonem ſeu *Le Bretun* ordinis equeſtris virum aliosque nobiles non paucos exules factos boniſque univerſis multatos, eo quod Godefridi de Millers equitis Norfolcienſis, qui pudicitiae filiae Joannis inſidiatus eſſet, membra genitalia abſcidiſſent. Et rex tunc *voce praeconia juſſit pro lege acclamari, ne praeſumat quis, niſi pro conjuge, adulterum membris mutilare genitalibus.* Quod ſcilicet juri ante recepto conionum. Etiam expreſſum habetur in tabulis publicis [d] teſtimonium ſententiae in Joannem illum, *qui abjuravit* (ut ibi dicitur) *regnum propter feloniam quam perpetravit in Godfridum de Milers*, & bonis multatus eſt *ſecundum regni conſuetudinem.* Diu autem eſt quod jus ejuſmodi apud nos evanuit. Sed hoc obiter. Etiam de deprehenſis impune, id eſt, utriſque occiſis a patre ſive naturali ſive adoptivo idque ex lege Julia luculenta ſunt in jure [e] Caeſareo teſtimonia; quod juris marito illic negatur niſi in domo ſua deprehendantur & adulter perſona ſit infamis. Diſcriminis ratio eſt, quia ut patrem conſilium pro liberis capere praeſumitur, ſic maritum calore nimis ac impetu duci: ideoque par utrique non permiſſa licentia. Atque injudicatos ita impune necari adeo poſtea receptum eſt etiam inter Chriſtianos, ut generali nomine *legis mundanae* in jure pontificio [f] deſignetur. Et quae morem plane receptum redolent, occurrunt apud Hincmarum in [g] Reſponſione de divortio Boſonis & uxoris ſuae, & Nicolaum papam primum in epiſtola [h] ad Rodulfum archiepiſcopum Bituricenſem. Certe ab juriſconſultis admitti ſolet, ut plane licitus (ubi lex ſcilicet ſeu mos ſingularis non obſtat) in foro ſaltem contentioſo. An in foro conſcientiae, quaeſtio eſt celebris; negantibus quidem omnino viris conſultiſſimis [i] ac opinionem hic negativam communem eſſe aſſerentibus; etiam & caedem ejuſmodi peccatum eſſe mortale. *Haec tamen opinio* (inquit Julius Clarus) *mihi nunquam placuit. Impium eſt enim judicio meo dicere apud nos vigere legem, quae peccatum mortale committi permittat.* Sed & hac de re vide inprimis Fernandium Vaſquium [k] in Controverſiis, Petrum AErodium [l], Aloyſium Riccium [m], Baſilium Pontium [n], praeter conſcientiae caſuum diſputatores obvios; uti etiam quae de Zelotarum jure apud Ebraeos veteres alibi tradidimus nos [o]. Etiam in Partitas Hiſpanorum [p], legeſque Luſitanorum [q], recipitur hic jus vetus Caeſareum uti item in populorum aliquot aliorum mores. Imo & ex jure Juſtinianeo ſi ſuſpicetur vir quempiam uxoris ſuae pudicitiae inſidiari, & poſt tres conteſtationes ſeu denuntiationes, quibus omnimodus uxoris & inſidiantis congreſſus vetetur, *Invenerit eum convenientem ſuae uxori quidem in ſua domo aut ipſius uxoris aut adulteri, aut in popinis aut in ſuburbanis, permittitur* [r] *licentia marito propriis manibus talem perimere nullum periculum ex hoc formidanti.* Utut autem ſe res habuerit, jus illud deprehenſos occidendi, quale praedicat Philo, neque in Suſannae pro deprehenſa habitae hiſtoria, neque in adulterae in Evangelio Joannis cauſa, omnino admitti videtur. Quod vero ad illa Philonis attinet, quibus adulterium morte paſſim multandum, uti apud Ebraeos, aſſeri videtur; certe, dum vixit Philo, ne AEgyptiis quidem, inter quos ille, utpote Alexandrinus, poenae ejuſmodi uſus erat forenſis, uti nec Athenienſibus aut Romanis; ut de aliis taceam. De AEgyptiis diſerte Diodorus Siculus [s]; adulterium apud eos vi commiſſum genitalium abſciſſione, ſine vi mille plagis adultero, narium [t] detruncatione adulterae irrogandis punitum; licet ſeculis vetuſtiſſimis adulteras quaſdam a Seſoſtri rege vivicomburio plexas memoret idem [v] ſcriptor. Athenis autem ſi quis reus peractus, Ἐπὶ δὲ δικαστηρίῳ, ἄνευ ἐγχειριδίου χρῆσθαι ὅ, τι ἂν βούληται, *Judicum erat in eum pro arbitrio animadvertere, excepta poena gladii*, ut expreſſim legitur apud Demoſthenem [x], quo ſpectat illud Libanii Sophiſtae in De vita ſua, ubi veteribus ait in more fuiſſe moechis pudenda demetere. Utrum autem ex jure Caeſareo veteri poena adulterii forenſis eſſet vitae amiſſio, ſaepe diſputatum eſt: ſcilicet an lege Julia aliave hac vetuſtiori. Sed a viris

[a] Lib. de Corona. cap. 23. §. 3.
[b] Fleta lib. 2. cap. 40. & vide Bracton. lib. de Corona. cap. 28.
[c] Anno 1248. ſeu 32. Hen. III. pag. 757. Edit. Londini 1640.
[d] Rot. Clauſ. 33. Hen. III. membr. 13.
[e] Paulus Sent. 2. cap. 26. l. 20. & 24. D. tit. ad legem Juliam de Adult. Collat. leg. Moſaic. & Rom. tit. de Adulteriis l. 4. C. tit. jam dicto. Baſilic. lib. 60. tit. 37. § 26. Harmenopul. Prochir. 6. tit. 2. Attaliat. ſynopſ. tit. 70. & vide Jacobum Lectium ad AEmilium Macrum, de publicis Judiciis. & Damhouderium Prax. Criminal. cap. 91. § 23. 24. & Petrum Cuballum tract. de omni gen. homicidii § 23. &c
[f] Cauſ. 33. quaeſt. 2. cap. 6.
[g] Pag. 496. edit. Pariſ. 1615.
[h] Ibid. pag. 717.
[i] Poſt Gloſſ. ad Cauſ. 33. q. 2. c. inter haec vide Covaruviam in 4. Decret. part. 2. cap. 7. § 7. & DD. ad L. Gracchus C. ad leg. Juliam de Adult. Jul. Clar. Sent. lib. 5. §. Homicidium num 48. &c.
[k] Lib. 4. cap. 8.
[l] Rerum Judicatarum, lib. 8. tit. 1.
[m] Collect. Deciſ. 497.
[n] De ſacram. Matr. lib. 9. cap. 15
[o] Lib. 4. de Jure Nat. cap. 4.
[p] Partit. 7. tit. 17. l. 14. & vide Gomeſ. ad L. 80. Taur.
[q] Vide Thom. Valaſcum tom. 1. Allegat. 85. & Ordinat. Luſitan. lib. 5. tit. 16.
[r] Auth. Coll. 8. tit. 18. cap. 15.
[s] Biblioth. lib. 1. cap. 78.
[t] Vide Conſtantin. Harmenop. lib. 6 tit. 3.
[v] Ibid. cap. 59.
[x] Orat. in Neaeram. videsis Petrum Fabr. ſemeſtr. 3. cap. 21. & Samuel. Petit. in leges Atticas pag. 465.

doctiſſimis

doctiſſimis ſatis eſt demonſtratum, ex jure recepto poenam ejuſmodi non irrogandam fuiſſe antequam ab Auguſtis Chriſtianiſmus exciperetur, ſed relegationem aliamve citra mortem coercitionem. Qua de re praeter titulos in juris Caeſarei corpore huc ſpectantes videſis Tiraquellum [a], Petrum Fabrum [b], Alciatum [c], Cujacium [d], Guidum Pancirollum [e], Briſſonium [f], Menochium [g], Lipſium [h], Carolum Fabrotum [i], Paganinum Gaudentium [k], alios ſatis obvios, maxime qui ad §. *Item lex Julia inſtit. tit. De publicis judiciis*; ubi *lex Julia de adulteriis*, qua poenam gladii ibi memoratam ſpectat, plane pro eo quod eſt ſimpliciter *lex de adulteriis* (quae Juliae nomine tamdiu innotuerat) non pro lege ipſa ea quae ab Auguſto [l] lata eſt indeque in Julii Caeſaris honorem Julia dicta. Haud ferme aliter atque etiam apud nos (verbi gratia) tutores ſimpliciter ſeu ex jure noſtro civili, id eſt, Anglicano, dati a viris doctiſſimis [m] pro eis qui ex lege Attilia & ex Julia & Titia olim in Roma veteri & provinciis dabantur, ſumpti ſunt; juxta quam rationem legis Falcidiae, Aquiliae, Senatuſconſulti Trebelliani verba apud noſtrates etiam interdum fiunt, dum nihil aliud intelligunt praeter ſimplex damnum illatum, legatorum modum, haereditatem fidei commiſſariam, nulla omnino (ſive tempora ſive perſonas ſpectes) habita eorum qui legum harum autores fuere ratione. Alia ſunt non pauca ejuſmodi. Et Auguſtinus [n], *Romani antiqui adulteras foeminas, quamvis aliqua damnatione, nulla tamen morte plectebant.* De antiquis diſerte loquitur & jure praeſtituto punitis, nec pro tyrannorum arbitrio occiſis. Nam certum eſt interea ab Auguſto [o] etiam ſuas leges egrediente adulteros morte punitos aliquos, uti & poſtea ab Opilio Macrino, *Adulterii reos ſemper vivos ſimul incendit junctis corporibus*, ut de eo Julius Capitolinus. Alia ſunt ejuſmodi aliquot [p] in ſeculis Chriſtianiſmum imperii praecedentibus, ſed libero dominantium juſſu non lege recepta omnino nitentia. Vulgo autem habetur Conſtantinus magnus autor primus legis, qua mors adulteris ex jure Caeſareo irroganda. Et ſane in Codice Juſtinianeo occurrit reſcriptum ejus ad Evagrium [q] de accuſatoribus adulterii, ad cujus calcem adjicitur, *ſacrilegos autem nuptiarum gladio puniri oportet*; temporis autem ſignatio eſt *VII. Kal. Maii Conſtantino Aug. VII. & Conſtantio Caeſare conſulibus.* Anno nempe ita Chriſti 326. reſcriptum tribuitur. Et verum quidem eſt, reſcriptum illud, praeter adjectum hoc, integrum fuiſſe Conſtantini atque ejuſdem anni, uti etiam liquet ex Codice Theodoſiano [r]. In condendo autem Codice Juſtinianeo reſcripto illi adtexuit Tribonianus, aut quis alius Juſtiniano operam in corpore juris conficiundo navans, verba jam dicta, ex ipſa Juſtiniani mente atque autoritate ſibi permiſſa, velut deſumpta ex ſenſu reſcripti aliquanto recentioris ſeu Conſtantii & Conſtantis de adulteris, ut & appoſite ſatis vult praeſtantiſſimus Cujacius [s] aliique ejus ſequaces. Habetur nimirum horum Auguſtorum in Codice Theodoſiano reſcriptum, quo adulteri ut parricidae culleo inſuendi aut comburendi; juxta ſupplicium eis a Martino irrogatum. Attinet hoc ad annum Chriſti 339. ſeu biennium aut circiter a Conſtantini morte elapſum, id eſt, annum quo Conſtantius ſecundum & Conſtans conſules fuere. Tunc enim, cum provocationes aliquae fierent moratoriae in cauſa adulterii, ad Catulinum reſcribitur [t] a jam dictis Auguſtis, provocationes ejuſmodi non admittendas. *Sed delatum adulterii crimen & quaeſtionibus adhibitis adprobatum, pari ſceleris immanitate damnare quid deinceps in hujuſmodi criminibus convenit obſervari, ut manifeſtis probationibus adulterio probato fruſtratoria provocatio minime admittatur, cum pari ſimilique ratione ſacrilegos [v] nuptiarum tanquam manifeſtos parricidas inſuere culleo vivos vel exurere judicantem oporteat.* Etiam & vivicomburium poenam fecit Conſtantinus [x] ſervo quocum occulte rem habuiſſet domina. Certe & adulteris non minus atque homicidis, veneficis (quibus conjuncti ſunt ut ejuſdem generis in reſcriptis principum magi & in aſtra peccantes, quo nomine aſtrologos denotabant) laeſae majeſtatis, & demum falſae monetae reis, velut atrocius ſceleſtis, quinarioque ſcelerum numero, ut notiſſimo, memorari ſolitis, paſchalis [y] ſub id tempus negari ſolebat indulgentia. Unde etiam & adulteros graviſſime tunc puniendos ſatis liquet, licet non ſatis qua poena. At vero quicquid de adulterii poena, ſeu de culleo aut vivicomburio a Conſtantio & Conſtante ſic introductum fuerit; ſub Valentiniano & Valente, id eſt, ſub annum a reſcripto illo ad Catulinum trigeſimum, praefecto urbis Maximino, *Cethegus ſenator adulterii reus delatus cervice periit abſciſſa*, ut expreſſim Ammianus Marcellinus [z]. Eadem poena foeminas illuſtres aliquot itidem idem ob crimen adfectas tunc temporis ſcribit ille. Quae ſane poſtremis Conſtantini quod jam memoravimus reſcripti de gladii poena apud Juſtinianum verbis niti dubitare non videtur doctiſſimus Fredericus Lindenbrogius in adjectis obſervationibus, quaſi genuina fuiſſent illa Conſtantini, nec a Triboniano aliove ejuſmodi Juſtiniani tempore adjecta. Certe utut ſe res haec habuerit, dubitandum non videtur quin ante Juſtinianum ultimo ſupplicio ex jure Caeſareo recepto ac conſtanti adulteri neutiquam punirentur, utcunque tum illud de culleo & vivicomburio habeatur in Conſtantii reſcripto tum gladii poenae in exemplis ex Ammiano allatis. Id enim eliciendum ex Leonis & Majoriani Auguſtorum reſcripto ad Rogatianum, conſularem Tuſciae ſuburbicariae, quo Ambroſio cuidam a-

[a] In l. 13. Connubial. Gloſſ. 1. part. 13.
[b] Semeſtr. lib. 3. cap. 21.
[c] Paradox. lib. 5. cap. 8. &c. & ad tit. de verb. ſig. l. 101.
[d] Obſervat. 6. cap. 33.
[e] Theſaur. Var. lect. lib. 3. cap. 27.
[f] Ad tit. ad leg. Julian. de Adult.
[g] De Arbitr. Judic. Quaeſt. lib. 2. cent. 5. caſ. 419.
[h] Ad Annal. Tacit. 4. num. 98.
[i] Exercit. 12.
[k] Juridic. Expoſit. lib. 2. cap. 8.
[l] L. 1. D. tit. ad leg. Jul. de Adult. & Baſilic. lib. 60. tit. 37.
[m] Joan. Cowellus in Inſtit. Juris Anglicani.
[n] De Civit. Dei lib. 3. cap. 5.
[o] Tacit. Annal. 3.
[p] Vide Petrum Aerodium Rer. Judicat. lib. 7. tit. 1. cap. 4.
[q] L. 30. quamvis C. tit. ad leg. Jul. de Adult.
[r] Lib. 9. tit. 7. l. 2.
[s] Obſervat. 6. cap. 11.
[t] L. 4. C. Theod. lib. 11. tit. 36. ſeu quorum appellationes non recipiantur.
[v] De vocabulo illo hic vide Baronium tom. 3. ann. 239. num. 10.
[x] C. tit. de Mulieribus quae ſe propriis ſervis junxerint.
[y] L. 1. 4. 6, 7, 8. C. Theodoſ. lib. 9. tit. 38 ſeu de Indulgentiis criminum & Append. C. Theod. a Jac. Sirmondo edit. conſtit. 8.
[z] Lib. 28.

dulterii

dulterii reo relegationis temporariae poenam conſtat irrogatam; quod leniter quidem & negligenter ſactum aiunt Auguſti. Sed oec ipſi tunc temporis ſcelus hoc morte luendum ex jure voluere, ſed relegatione perpetua, ita tamen ut redeuntis perimendi nemini jus non concederetur. Reſcriptum hoc ad annum attinet Chriſti 459. adeoque recentius eſt Conſtantiaoo illo reſcripto annis 120. & vetuſtius Juſtiniani initiis ferme 70 annis. In editionibus Novellarum Majoriani Codici Theodoſiano ſubjunctis prioribus omnino defuit. Unde etiam in Lugdunenſi [a] adnotatur poſt octavam novellam, *Deſideratur novella de adulteriis.* Sed in Pariſienſi [b], quae optima eſt, ejuſque ſequace Genevenſi [c] editur quidem; verum adeo depravate ut operaepretium duxerim a codice meo MS. pervetuſto, qui Guilielmi erat monachi Malmesburienſis, hic integrum repraeſentare:

Imperatores LEO & MAJORIANUS Rogatiano Conſulari Tuſciae Suburbicariae.

Agitandam legibus adulterii quaeſtionem imminente quoque noſtrae perennitatis oraculo, exercuiſſe te commemoras, atque, ut relatione teſtaris convictum confeſſumque Ambroſium in nefario crimine relegatione temporaria dignum cenſuiſti, & non ſolum leniter imo negligenter penſaſti alieni doloris injuriam, ut maculam pudoris extincti & ejus ſummam criminis in qua quicquid [d] vero indignum eſt continetur, elabi vita ſuperſtite judicares. Eum tamen ipſum temeraſſe ſententiam & confeſtim locum (vel *loco*, ut inter lineas adnotatur) *exilii perhibes diffugiſſe; noſque conſuluiſti quid fieri ſanciamus. Severitatem quippe res ipſa flagitat. Unde, Rogatiane kariſſime, noveris ad rigorem veteris diſciplinae, hanc perhennitatem noſtram obſervationis adjeciſſe menſuram; ut ſecundum legem divorum retro principum, qui in ſimili crimine talia cenſuerunt, relegationem probroſi & neſandi rei deportatio adjecta continuo ſequatur & bonis ejus omnibus fiſci juribus vindicatis, eum congreſſu* (vel *ingreſſu*, ut monet inter lineas librarius) *totius Italiae ſummovendum, edictorum propoſitione denuntiata omnibus perimendi licentia, qua paſſim ita inſequendus eſt, qui ſententiae abuſus eſt lenitate, uti ſi in comprehenſa orbis noſtri parte repertus fuerit, caeſus jure videatur, quatenus ſanctionis procedente cenſura, ab incurſu flagitiorum, tutam genialis thori praeſtemus impoſterum caſtitatem exemplo competenti luxuria ab expugnatione pudicitiae caſtigata, quae ſub publica quodammodo videbitur eſſe cuſtodia, ſi libido & protervitas arceatur, manifeſtumque ſit generaliter ita nobis cordi eſſe violatum pudorem ulciſci, ut edictali decreto dicta cohercitio futuris quoque temporibus ſimile commiſſum cenſeat plecti. Dat. XV. Kal. Maii Arelato, Richemero V. C. Conſ.* Ita codex meus MS. nec adjecto in temporis ſignatione *Clearcho conſule*, ut io editis, qui cum Richimere conjunctus plane ad annum attinet 384. ſeu Theodoſii primi & Arcadii tempus, quod Leonis & Majoriani initiis annis amplius ſeptuaginta eſt antiquius. Collega autem Richimeri hic erat Patricius ut tum ex faſtis liquet tum ex Theodoſii reſcriptis obviis. De reliquis ex MS. hic emendandis inrucori ſatis conſtabit. Sed hinc palam eſt relegationem, deportationem (quae etiam tam capitalis dicitur quam ipſa mortis poena, ut diſerte Calliſtratus [e]; unde nec omnino argumento ſunt verba illa de adultera in Alexandri Auguſti reſcripto [f], *Si quocunque modo poenam capitalem evaſerit*, aut *nec capitali poenae eſſe obnoxia* in Conſtantino [g] altero, mortem ibi intelligi, quod perperam voluot oooouili) bonorum confiſcationem adhibitam nec poenam mortis niſi deportatus relegatuſve redux exilio ſe ſolviſſet. Neque tunc poena mortis forenſis erat, ſed cuique permiſſa. Codicis autem Juſtinianei jure forenſis fiebat, juxta jam oſtenſa. Neque aliter intelligeodus Juſtinianus ipſe ubi in Authenticis [h] ſeu jure ſuo noviſſimo Conſtantinum expreſſim memorat velut ultimi ſupplicii adulteris irrogandi autorem. Tribonianus enim aut quis ejuſmodi alius adjectionem aote in codice Juſtinianeo indicatam Conſtantini ipſius fuiſſe, ut falſo crederetur, in cauſa fuerat. Noviſſimo autem hoc jure adultera virgis caeſa in monaſterium deditur, adultero morte plectendo. Orientali autem jure Caeſareo recentiori, Ὁ μοιχὸς καὶ ἡ μοιχαλὶς ῥινοκοπείσθωσαν, *Adultero & adulterae nares praeciduntur.* Sic Harmenopulus [i], juxta Leoninam [k] ea de re ſanctiooem. Addit Michael Attaliates [l] Τυπτομένοις καὶ κουρευομένοις, *Verberati & tonſi.* Etiam adulteram exulem fieri boniſque ſpoliandam. Seculis recentioribus morte, verberibus, mulcta aliterque pro variis gentium moribus atque aliter punitur adulterium. Et ubi cognitio ejuſdem ad forum ſpectat ſolum pootiſicium, excommunicatione & poenitentiae ſolennis ſive ritu ipſo publico ſive redemptione. Et de inſigni poenarum hic diſcrimine apud Paganos Chriſtianoſque videſis potiſſimum adnotata a Tiraquello, Menochio, & Petro Fabro locis ſupra indicatis, quibus addas Jodocum Damhouderium [m], Aloyſium Novarinum [n], id genus alios ſatis obvios praeter ſingularum gentium legum corpora & deciſiones [o], ſine quibus fruſtra nimis de earum moribus ac jure loqui ſolent ſcriptores aliiqui maxime exterarum quas leviter inviſerunt gentium ſciolos, eum pruritu nimio ſe oſtentare ſoliti. De uxoribus Mahumedes in Alcoraoo [p], *Si*, inquit,

استشهدوا عليهن اربعة منكم فان شهدوا
فامسكوهن في البيوت حتي يتوفيهن
الموت او يجعل الله لهن سبيلا

[a] Lugd. 1566. [b] Pariſ. 1586. [c] Genevae 1593. [d] L. Viro. [e] L. 29. Capitalium. D. tit. de Poenis. [f] L. 9. Caſtitati C. ad leg. Jul. de Adult. [g] L. 7. C. tit. de Repudiis. [h] Auth. Coll. 9. tit. 17. cap. 10. [i] Conſtit. Leon. 32. [k] Prochir. lib. 6. § un. [l] Synopſ. tit. 70. [m] Praxi Criminal. cap. 91. num. 63. &c. [n] Elect. Sacror. lib. 6. cap. 10. & 11. [o] Vide Thomam Vaſalcum tom. 1. Allegat. 85. Ludovic. a Peguera Aragon. Decil. 92. le Code des deciſiones ſouveraines livre 9. tit. 13. Boerium Deciſ. Gallic. 297. Martin. Monter a Cueva Decil. Aragon 15. Aloyſium Riccium Decil. 235. &c. [p] Azoar. 4. Arab. Lat. 8.

Teſtes adhibeantur in eas quatuor ex vobis (ubi Achmed Ben Mahumed interpres habet اي من رجال المسلمين *id eſt, ex viris* ſeu *maſculis qui Muſulmani* ſeu *religionis Mahumedanae fuerint* ; tantum abeſt ut recta ſit hic Retinenſis verſio, *Mulier quatuor foeminis teſtibus convicta*, &c. quod tam in codicibus vetuſtis MSS. quam editis legitur) *unde fuerint convictae, detineantur in aedibus ſuis* (interpres jam dictus احبسوهن وامنعوهن من مخالطة الناس *cohibeant eas & impediant a congreſſu virili*) *uſque dum mortuae fuerint aut viam* ſeu *mentem* (meliorem) *fecerit eis Deus*. Alibi autem adjicit [a]

الزانية والزاني فاجلدوا كل واحد منهما مية جلدة ولا تاخذكم بهما رافة في دين الله ان كنتم تومنون بالله واليوم الاخر وليشهد عذابهما طايفة من المومنين

Quod ad adulterum adulteramque ſpectat ; omnigeni ſic rei centum plagis verberantor, neque miſericordes erga illos ſitis in judicio Dei ſi in Deum credatis & diem poſtremum, id eſt, diem judicii. *Et teſtes ſint poenae coetus* ſeu *numerus aliquis credentium*. Retinenſis *Omnis adulterans centum ictus ſuſcipiat in multorum praeſentia* [*ut ſic tum correptus tum verecundatus ulterius ab illo peccato omnibus bonis illicito ceſſet*] quibus verbis nihil eſt in Arabico quod ibi reſpondeat. Atque hinc in Doctrina Machumet ab Hermanno Dabmata olim verſa, *Centum ſunt ictus quibus in adulterio deprehenſi flagellantur*. Sequitur in Alcorano quod adulterii poenam auget, in Retinenſis codicibus non editis ſolum ſed & optimae fidei MSS. omnino praetermiſſum.

الزاني لا ينكح الا زانية او مشركة والزانية لا ينكحها الا زان او مشرك وحرم ذلك على المومنين

Adulter minime ducat niſi adulteram aut aſſociantem ſeu *participem facientem, nec ducat adultera niſi adulterum aut aſſociatorem*. Hoc enim اسمي نكاح الزواني ut ibi Achmedides jam dictus, id eſt, adulterorum adulterarumque conjugium) *credentibus* ſeu *Muſulmanis eſt interdictum*. Aſſocians hic & aſſociator eſt Mahumedanis idololatra qualiſcunque ſic dictus quia [b] هو اشرك بالله ſeu جعل الله شريكا id eſt, *facit Deum aequalem Deo* ſeu *Deo alium aſſociat*, quo nomine etiam Chriſtianos ſignantius denotant Mahumedicae impoſturae ſequaces. Hinc ſequitur in Alcorano, quod & Retinenſis habet de foeminis falſo adulterii ſeu abſque teſtimonio legitimo accuſatis. Id capite adnotatur proximo ubi de viro zelotypo agitur. Sed de variis adulterii poenis hactenus; quae, uti & aliae apud mortales omnimodae, pro morum, ſeculorum, locorum diſcrimine, vitio, medicinae locum obtinentes, aliter atque aliter ex eorum arbitrio, penes quos ſumma rerum habetur, lege (nec vero forenſi judicio citra legem praeeuntem) introducendae mutandaeque.

CAP. XIII.

Lex de zelotypia. Mariti praemonitio. Uxoris cum eo, de quo praemonetur, occultatio, ſeu congreſſus qualiſcunque clancularius ; unde juſta ſuſpicio. Alia ad legem illam attinentia.

JAM vero de uxore ſuſpecta, lex lata eſt ; *Si viri* [c] *cujuſcunque uxor declinaverit & praevaricando in eum praevaricata fuerit & concubuerit vir alius cum ea commixtione, ſeminis & abſconditum fuerit ab oculis mariti ejus, atque occultata fuerit illa* (id eſt, ונסתרה) *& immunda facta fuerit, & teſtis non fuerit contra eam* והוא לא ſeu, ut codex Samaritanus, והוא לא נתפשה id eſt, *nec fuerit ipſa vi compreſſa* (ita interpretantur magiſtri [d] ; ſcilicet לא נתפשה per לא נאנסה ; tametſi Vulgata habeat, *quia non eſt inventa in ſtupro* ; uti & Arabs Romae editus ; ſed in Ebraeo nihil eſt quod תפ *in ſtupro* hic reſpondeat ; alii *nec fuerit deprehenſa* ; & Helleniſtae συνειλημμένη, quod etiam a magiſtris ſtare poſſit qua *non injecta manu* ſeu *vi prehenſam* denotat ; Chaldaei ibidem אתחדת quod & *vi prehenſam* ſignificare poteſt, uti & idem apud Arabem Erpenianum vocabulum in Arabiſmum receptum, cum in verſione Saadiae Gaon ſubſtituatur تقهر quod planiſſime vim illatam innuit ; Arabs penes me MS. ولم توخذ ولم يراها احد *nec deprehenſa fuerit, nec viderit eam quiſquam* ; Galli, *Et qu'elle n'ait point eſté ſurpriſe*, uti & alii aliquot ; quod tam de vi dolove illato quam de rea deprehenſa ſeu taken with the manner, ut Angli, ſumi poteſt ; ſicut etiam quod habent Judaei Hiſpanienſes, *y ella non fue preſa* ;) *pertranſierit autem illum ſpiritus zelotypiae, ut ſuſpicetur uxorem ſuam quae polluta eſt, aut ſi pertranſierit illum ſpiritus zelotypiae, ut ſuſpicetur uxorem ſuam quae tamen non eſt polluta, adducat vir ille uxorem ſuam ad ſacerdotem, adducatque cum ea ſacrificium pro ea, nempe decimam partem ephae farinae hordeaceae, ſed non fundat oleum ſuper eam, neque ponat thus ſuper eam, quoniam oblatio zelotypiae eſt, oblatio pro memo-*

[a] Azoara 24. Arab. 34. Lat.
[b] Videſis Anton. Gigg. Theſaur. Vol. 2. col. 1089.
[c] Numer. v. 12. De hac lege videſis Philonem lib. de Legibus Specialibus ad 6. & 7. decalogi. Sixtum Senenſ. Biblioth. ſanct. lib. 2. in Z. praeter commentarios obvios
[d] Gloſſa hic Maimonides halach. Iſhoth, cap. 24. & halach. Sota, cap. 3. alii.

riali faciens recordari iniquitatem. Adducet itaque illam ſacerdos & ſtare eam faciet ante Dominum. Aſſumat quoque ſacerdos aquas ſanctas in vaſe fictili, & de pulvere qui fuerit in pavimento tabernaculi tollat ſacerdos & ponat in aquam. Stare autem faciat ſacerdos mulierem ante Dominum, & denudet caput mulieris, ponens ſuper manus ejus oblationem pro memoriali quae oblatio eſt zelotypiae, habeatque ſacerdos in manu aquas amaras ac maledictas. Et adjurans eam ſacerdos, dicat ad mulierem, Si non concubuit vir tecum & non declinaſti ad immunditiam ſub viro tuo, liberaberis ut innocens ab aquis iſtis amaris (τὸ ὕδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ ſeu *aquam redargutionis* vocant Helleniſtae) *& maledictis. Sin tu declinaſti ſub marito tuo & polluta es & poſuit vir concubitum ſuum ad te extra maritum tuum; adjurabitque ſacerdos mulierem juramento execrando & dicet ſacerdos ad mulierem, Det te Dominus in execrationem & juramentum* (*exemplumque* habet Vulgata) *in medio populi tui, adeo ut faciat Dominus corruere femur tuum & inflari uterum tuum* (Vulgata ibi, *putreſcere faciat femur tuum, & tumens uterus tuus diſrumpatur.*) *Ingrediantur aquae iſtae maledictae in viſcera tua, ut intumeſcat uterus tuus & corruere faciant femur tuum, dicatque mulier Amen, amen. Scribat autem ſacerdos in libello maledictiones iſtas & raſas projiciat eas in aquas amaras* (Vulgata; *& delebit eas aquis amariſſimis quod ſubſtituitur pro* ומחה אל מי המרים ubi Helleniſtae rectius habent καὶ ἐξαλείψει εἰς τὸ ὕδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ, *& delebit* ſeu *abſterget in aquam redargutionis*) *potetque mulierem aquis illis amaris & maledictis, ut intrent in eam aquae illae maledictae & amarae. Tollet deinde ſacerdos de manu mulieris oblationem zelotypiae & ventilabit oblationem illam coram Domino, atque adducet eam ad altare. Tollet etiam ſacerdos pugillum plenum de oblatione illa pro memoriali incendetque in altari, & poſtea dabit mulieri potum illius aquae. Et poſtquam potaverit mulierem illam aquis illis, ſi fuerit polluta & praevaricando praevaricata ſit ſub viro ſuo, ingredientur in eam aquae illae maledictae & amarae, & intumeſcet venter ejus cadetque femur ejus, & erit mulier illa in maledictionem in medio populi ſui; ſi autem mulier non polluta ſed munda fuerit, abſque nocumento evadet, & ſeminabitur ſemine* (ſeu *faciet liberos*, ut Vulgata.) *Haec eſt lex zelotypiae, quando mulier declinaverit ſub marito ſuo & polluta fuerit, aut cum virum pertranſierit ſpiritus zelotypiae, & ſuſpicatus uxorem ſuam ſtatuerit uxorem in conſpectu Domini, & fecerit ei ſacerdos ſecundum univerſam legem iſtam. Eritque vir innocens ab iniquitate; & mulier portabit iniquitatem ſuam.* Maritum ita zelotypum, ut hac lege comprehendatur, eum eſſe [a] aiunt, qui praemonuerat uxorem ne deinceps in ſecreto eſſet aut clam occultaretur cum aliquo, ſive patre ejus ſive fratre, nedum aliis plus diſſitis, ſive gentili ſive ſervo, idque coram teſtibus; quae nihilominus cum ipſo, de quo praemonita eſt, in ſecreto eſſet occultata, idque teſtibus item probaretur, כדי טומאה שהוא כדי לצלות ביצה ולגמיה, *Quantillo tempore pollui foemina poſſet, id eſt, quantillo tempore ovum & aſſari poſſet & abſorberi.* Gallinae ovum intelligunt, quod citius aliis quibuſcunque ovis coqui [b] & aſſari aiunt. Atque ita obtinuit apud magiſtros Babylonienſes temporis menſura, quae tamen aliter atque aliter ſe habet in [c] ſententiis Hieroſolymitanorum, & plerumque multo brevior eſt. Occultationem hanc סתירה appellitant, & ad illud in lege ſpectat ונסתרה *& occultata fuerit illa.* Uxore ita ſuſpecta etiam marito interdicebant, uſque dum potatis aquis amaris innocentem ſe praeberet. Praemonitio autem fieri debuerat expreſſa, de occultatione; atque ut occultaretur cum eo neceſſum erat antequam potandi eſſet rea aut marito interdicta. Nam ſi praemoneretur, ne verba cum aliquo haberet, & poſtmodum cum eo occultaretur, aut ne occultaretur, & poſtmodum cum eo verba haberet, ad legem hanc res non attinuit. Uti nec ubi praemoneretur de minore novem praeter diem unicum annis. Scilicet de viro lex fertur, qualis minor ejuſmodi hic non habitus. Ante occultationem, remiſſione potuerat maritus uxorem liberare, non poſt. Et repudium ita remiſſionis locum habuit, ut ſi repudiaretur praemonita, & denuo duceretur, denuo etiam praemonenda eſſet. Si quae aquis potatis innocens evaderet, ea denuo praemonita de ipſo, cujus nomine antea potarat, cum ipſo iterum occultaretur, haud iterabatur potio, ſed ipſa ſine dote, ut marito jam plane illicita, ejicienda erat. Quod ſi cum aliis, poſt praemonitionem, occultaretur, potandi formula iteranda erat, quoties ita occultaretur. Neque aquis hic omnino locus, ſi aut deeſſent teſtes idonei ſive praemonitionis ſive occultationis, aut ſi adulterii teſtis adeſſet etiam unicus, qua de re mox item plura. Nec potare cogebatur quae [d] fateretur ſe tempore occultationis, pollutam; nec quae diffiteretur atque aquas ante abraſum libellum (qua de re infra) recuſaret. Sed utraque ſtatim ejicienda erat ſine dote & perpetuo marito interdicebatur. Quin ſi aut nollet demum maritus eam potare, aut cum ea rem haberet poſt occultationem, potu liberabatur. Sed cum dote ea tunc ejicienda, atque itidem marito interdicta erat.

[a] Miſna tit. Sota, cap. 1. & Gemar. Babylon. ibid. fol. 25. & 4. & 7. & Maimonid. halach. Sota, cap. 1. & de leg. hac Zelotypiae accurate Salomon Jarchius ad Numer. v. [b] Miſna tit. Sabbath, cap. 9. & Obad. Bartenor. ib. §. 5. [c] Gemar. Hieroſolym. ad tit. Sota, cap. 1. fol. 16. col. 3. [d] Miſna tit. Sota, cap. 4. & Maimonid. halach. Sota, cap. 2. & 4.

CAP. XIV.

Uxorum, & praemonitarum & occultatarum, genera non pauca aquis amaris libera; quae tamen tum maritis tum eis de quibus praemonitio fiebat dein perpetuo vetita, ac ſine dotibus ejicienda erant. Et de innocentia quae exigebatur in marito qui uxorem hoc jure ad examen aquarum adigeret.

FUERE etiam uxorum genera non pauca, quae tametſi anteceſſerat praemonitio & occultatio, aderantque utriuſque teſtes, potatione nihilominus libera quidem erant; at ejicienda ſine dote & illicita dein perpetuo maritis. In hiſce cenſentur [a] & ſponſa & fratria cujus nuptiae a leviro expectabantur (שומרת יבם, appellant, id eſt, *leviro ſervatam*) ex eo quod in lege habetur, *Haec eſt* [b] *lex zelotypiae quando mulier declinaverit* תחת אישה, id eſt, *ſub marito ſuo.* Nec ſponſa nec fratria ante nuptias, ſub marito ſeu ὕπανδρος. At ſi ſponſus aut praemoneret, & poſt nuptias ac maritales amplexus occultaretur uxor cum eo de quo praemonita erat, totiuſque rei adeſſent teſtes, potandae erant ei aquae ut uxoribus aliis. In hiſce item quae potatione liberae minor erat, quae uxor majoris, & major quae uxor minoris, atque hermaphroditi uxor. Nomina viri & mulieris haſce aiunt excludere. Accedit uxor caeci, ideo quod dicitur *Et abſconditum fuerit ab oculis ejus.* Item uxor clauda, quia legis verba ſunt *Stare eam faciat ſacerdos.* Cui item manus vel unica deeſſet, ſeu ad recipiendum eſſet non idonea, in hiſce erat; quia *oblatio ſuper manus ejus ponenda*; uti & muta, quoniam dicendum erat mulieri *Amen, Amen*; & ſurda eo quod adjicitur, *Et dicat ſacerdos ad mulierem.* Quin hiſce adjungebantur uxor caeci, claudi uxor, ejus cui manus deerat, muti, ac ſurdi. Nam receptum erat עד שתהיה שלימה כמוהו והוא שלם כמותה, *Niſi ubi ipſa integra eſſet ut ille, atque ille, ut ipſa, integer,* locum aquis amaris minime fuiſſe. Ad nuptam etiam quae ante maritales amplexus praemonita & cum eo de quo praemonebatur occultata erat, Idem jus obtinuit. Nam ex verbis legis, *Et poſuit vir concubitum ſuum ad te extra maritum tuum* (ſeu *deſerto mariti thoro*, ut habet Vulgata) eliciebant, niſi anteceſſerat mariti concubitus, adjurationem illam adeoque aquas locum habuiſſe nullum. Si moreretur maritus poſtquam in judicium hoc nomine deduceretur uxor, potione immunis fiebat illa, ſed dote excidebat. Amplexus item maritalis ante deductionem (qui vetitus ex majorum inſtitutis, ut ſupra [c] docetur) in cauſa erat ut libera poſtea eſſet uxor potione. Verba legi ſubjuncta, ſunt; *Eritque vir innocens ab iniquitate, & mulier ipſa portabit iniquitatem ſuam.* Ubi ille non innocens, nec illa examini huic obnoxia. Unde etiam fiebat, ut neque uxori praecepto aliquo negativo interdictae, neque cuiquam ex affirmationis nota vetitae, neque ſecundariae bibendum hic eſſet. Quae tamen omnes, ſi praemonitio atque occultatio non ſine teſtibus praecederet, ejiciendae erant idque ſine dotibus atque etiam hoc nomine maritis interdictae. Quin nec rite ad aquas hic adigebat uxorem maritus [d] qui non ab omni illicito concubitu purus ipſe; nec ſi maritus ejuſmodi eam in examen deduxerat, בדקו לה המים, *vim ſuam examinis exercebant aquae*, unde peccaſſe eum aiunt, שגרם לשם המפורש שימחה במים לבטלה, *quod in cauſa eſſet ut nomen Tetragrammaton incaſſum abſtergeretur in aquas.* Nam in adjuratione ac maledictionibus nomen illud bis reperitur. Quaecunque autem potatione libera, ſed praemonita ut dictum eſt ac occultata, ideoque marito interdicta fuerat, etiam & ipſi de quo praemonitio fiebat ſeu quocum occultabatur, ſimiliter [e] interdicebatur. Adeoque ſi poſtmodum ei nuberet, erat ſimiliter ejicienda; qua de re plura inferius.

CAP. XV.

Examinis ſuſpectae adulterii uxoris, per amaras aquas, formula ac ritus; & quo ſeculo in deſuetudinem abierit examen hujuſmodi. De ſuſpectis apud Mahumedanos uxoribus.

FOrmula, qua ad examen deduci ſolebat uxor ſuſpecta, forenſis hujuſmodi [f] erat. Adibat maritus forum, cujus juriſdictioni proxime ſuberat. Huic narrabat, ſe ſuſpectam ſibi uxorem praemonuiſſe, eam nihilominus cum eo de quo praemonita erat, in occulto egiſſe, teſtes totius rei adeſſe, ipſam ſe a coitu mundam aſſeverare, ideoque ſe petere ut aquarum amararum examine res decideretur. Ipſa, quibus agebat maritus verba ita traduntur:

אשתי זו קנאתי לה עם פלוני ונסתרה עמו
ואלו הן עדי והרי היא אומרת שהיא טהורה ואני
רוצה להשקותה לבדוק הדבר:

Hanc uxorem meam zelotypus praemonui de N. quocum poſtea occultata eſt, ſeu in ſecreto egit, atque hi ſunt teſtes. Illa ſe innocentem eſſe ait. Ego autem peto ut potus ei detur quo rei examen fiat.

Teſtimoniis foro aditis, & tradito marito in cuſtodiam duorum תלמידי חכמים ſeu *legis ſtudioſorum*, quibus erat cavendum ne cum uxore ipſe ante potationem, utpote cui jam, ut dictum eſt, interdicebatur, concumberet, utrique conjuges Hieroſolymam tranſmittebantur, ut ibi in

[a] Miſna tit. Sota cap. 4. &c. Maimonid. hal. Sota cap. 2. [b] Num. v. 29. [c] Lib. 2. cap. 8. [d] Gem. Bab. ad tit. Kidoſch in. cap. 1. fol. 27. b. tit. Sota fol. 28. & Maim. hal. Sota cap. 3. [e] Miſna tit. Sota cap. 5. Maim. halach Sota cap. 3. [f] Miſna tit. Sota cap. 1. &c. Gem. ibid. & Maim. hal. Sota cap. 3, & 4. videſis Seb. Munſterum & P. Fagium ad Numer. 5. & Moſ. Mikotzi. Praecept. Affirmat. 56.

ſynedrio

ſynedrio magno LXX. vitorum pro more tes procederet. Nam alibi examen hoc rite fieri [a] nequibat. Comparentem ibi uxorem terrere primo nitebatur ſynedrium ne aquas amaras biberet, crimen cujus ſuſpicione laborabat confiteri ſuadebat, monebat ut tecoletet exempla Judae & Thamaris, Rubenis & concubinae patris ſui, alia ejuſmodi, ne gravis nimis ipſi confeſſio videretur. Si confiteretur, aut potationem detrectaret, ejiciebatur idque ſine dote. Quod ſi innocentem ſe aſſereret, ex cooclavi ſaxeo (*Liskath hagazith* appellitant ; locus erat templo conjunctus) ubi ſynedrium illud habebatur, eductam circumducebaot, tentantes an defatigata atque anxia demum coofiteretur. Perſeverantem, prope portam atrii exterioris orlentalem collocabant, atque ornameoto omnimodo muliebri, etiam ſolennibus capitis operculis ſpoliatam (ᾧ πᾶς, inquit Philo ubi [b] hanc tem eleganter explicat ἅπαν αἰτίαις ἔθ· χρῆζ, *Qui mos omnibus omnino cauſis ſeu judiciis* obtinet. Interpres ejus *in omnibus controverſiis capitalibus*) veſtibus induebant nigris. Mulierum item frequentia illuc ex more evocanda erat, ut *erudiretur* [c] *ſexus ille ne agerat juxta ejuſce facinora.* Aderant qui vellent alii, exceptis ancillis ejuſce atque domeſticis ſi qui eſſent ſervis, qui ſummovendi erant, ne eorum praeſentia dominae forte mens diſtraheretur. Dein monebat eam iterum de tota re ſacerdos huic rei praeſtitutus, atque adjurabat idque lingua ſemper cujus ipſa non ignata ; *Si non concubuit vir tecum & non declinaſti ad immunditiem ſub viro tuo, liberaberis ut innocens ab aquis iſtis amaris & maledictis ; ſin tu declinaſti ſub marito tuo & polluta es & poſuit vir concubitum ſuum ad te extra maritum tuum, det te Dominus in execrationem & diras in medio populi tui, adeo ut faciat Dominus corruere femur tuum & inflari uterum tuum. Et ingrediantur aquae iſtae maledictae in viſcera tua, ut intumeſcat uterus tuus & corruere faciant femur tuum.* Reſpondebat uxor, *Amen, Amen*, lingua etiam ſibi cogoita. Ex mundiſſima dein membrana libello ſacerdos, atramento ſine chalchantho, ut facilius abſtergeretur confecto, praeter mulieris nomen, omnia adjurationis vocabula inſcribebat & dimidium aquae ſextarium (ſi menſura quam לג vocant ſit ſextarius) ex aeneo [d] labro quod ex ſpeculis mulierum conflatum juxta altare locum habuit, deſumptum, ac poculo teſtaceo tecens ficto infuſum, pulvere pavimenti templi aut ſi competiri nequibat, aliunde allato, inſpergebat, commiſtis etiam quae amaritudioem adderent, veluti abſinthio, id genus aliis. Abraſa dein quae libello inſcribebantur atque abſterſa (adeo ut ne veſtigium reſtaret) in poculum item injiciebantur. Sacerdos tunc alius veſtes ei corde tenus dilacerabat, nudato uſque ad crines capite, cincinnos, ſi qui erant, abſcondebat, & fune, ſi comparari poſſet, AEgyptio (quo AEgypti miracula in animum ei facilius reducerentur) veſtes ei laceras ſupra mammillas circumcingebat. AEgyptio dein caniſtro afferebat decimam partem ephi farinae hordeaceae ex mariti apothecis deſumptam, & mulieri tradebat. Nec unica plures erant oblationes tametſi cum pluribus occultata fuiſſet uxor, de quibus a viro praemonita fuiſſet. Tum oblationem hanc in ſartaginem imponebat ſine oleo, ſine thure ; quorum ſi alterutrum adjiceret, ex lege vapulabat ſemel ; ſi utrumque, bis, ut qui bis reus in ipſum legis ſermooem. Dum haec fiebant, poculum aquae amarae tenebat ſacerdos qui miſcuetat, idque in conſpectu mulieris, cui jam in examen praebebatur. Simul atque biberat illa, ſartaginem in manus ei dabat ſacerdos, ita tamen ut ejuſce manus ſimul ſubeſſet. Oblatione demum ſolenni ſeu ſacrificiis ejuſmodi agitatione, ad auſtrale altaris cornu interius delatis, pars in ſuffimentum abibat, & quod reliquum erat comedebant ſacerdotes niſi maritus ipſe ſacerdos eſſet. Etenim tunc in cinerum receptaculum rejiciebatur tota. Et rite ſatis fuiſſet res etiam peracta, tametſi ſacrificium potationem aoteceſſerat. Si pota innocens eſſet ipſa, domum redibat, marito denuo licita ; quin augebatur ei venuſtas faciei, corporis firmitudo, foecuoditas eaque maſculorum & cum facili partu. Sin vero adulterii rea, illico facies ejus expalleſcebat ac proruebant oculi, atque ne templum atriave ejus inquinaret, ſtatim educta, intumeſcente ventre ac femore putreſcente, moriebatur. Nec diſſimili modo eadem ipſa hora qua mortua eſt ipſa, moriebatur item adulter, cujus nomine aquas amaras potaverat. Sic illi. Si non ventris tumore ac femoris putredine ſed alio motbi genere laborare inciperet, licita marito erat. Interdiu tantum, non nocte examen hoc tite fiebat. Uoico vero die binae noo potabant. Et nullus erat dies huic examini minime idoneus ; tametſi unicus eſſet, quo, ante alios, quotannis hac de re ſolliciti eſſent tribunalium praefecti ; ut ſtatim oſtenditur. Si ob timorem profiteretur ſe uxor aquas recuſare, nihilominus ſi vellet, denuo ad eas admitti poterat. Sin ſimpliciter ſemel recuſarat, modo integra eſſet valetudine, retractare nefas habebatur. Si recuſarat bibere ante abraſum libellum, reponebatur is in gazophylacio neque fas erat ut alius cujuſpiam examini inſerviret. Tunc etiam oblatio in receptaculum cinerum rejiciebatur. At poſt abraſum libellum recuſare nefas adeo erat, ut etiam vi cogeretur potare, ſed non ſine praeeunte hujuſmodi ſuadela :

בתי אם ברור לך הדבר שטהורה את עמדי
על בוריך ושתי ואל תפחדי לפי שאין המים
דומין אלא לסם יבש מונח על בשר חי אם
יש שם מכה מחלחל ויורד אין שם מכה אינו
עושה כלום.

Filia mea, ſi adeo certum ſit te innocentem eſſe, ex fiducia innocentiae tuae bibe ; nec omnino timeas ; quoniam aquae non aliter ſe habent ac venenum ſiccum ſuper carnem animalis. Si vulnus ibi fuerit, dolorem affert & irrodit ; ſin vero vulnus ibi non ſit, nullum omnino affert dolorem.

[a] Maimonid. halach. Sanhedrin, cap. 5.
[b] Lib. de Special. Legib. de Praecept. 6. & 7.
[c] Ezech. xxiij. 48.
[d] Exod. xxxviij. 8.

Si

Si fateretur ſe pollutam, effundebantur ſtatim aquae מפני שאין בהן קדושה, *quoniam in eis ſanctitas* [a] *non erat*. Scilicet ſanctae dicuntur aquae in ipſa lege, non quod ipſae ſanctae, ſed quia ex aeneo [b] labro, quod ſanctum erat, deſumebantur. Unde etiam Onkelos paraphraſtes pro מים קדשים *aquis ſanctis*, diſerte in ipſa lege habet מי כיור *aquis labri* quod diximus. Si forte ante potationem effunderetur aqua libelli ramentis commixta, denuo redintegrabatur res tota. Aqua nova, novus libellus adhibebatur. Fatente autem ipſa, aut nolente eam potare marito, aut ſive hoc ſive illa ante potationem moriente, aut ſi adeſſet teſtis adulterii (unde aquis ut ante diximus, locus non erat) tota oblatio comburebatur. In mores autem receptum erat, ut pro arbitratu ſuo maritus horrendum carmen ſubituram uxorem rite poſſet adigere, ut de ſuſpectis adulteriis aliis ſimul, praeeunte ſacerdote, juraret, iiſque ob quae ſeorſim nullo modo alias ad hujuſmodi examen deduci potuiſſet. Nimirum, nec ſe dum ſponſa erat ante [c] deductionem, nec dum uxor ante repudium, ubi redux eidem nupſerat, nec ſi fratria eſſet, ſuperſtite priori viro, adulterium commiſiſſe. Nam ſi commiſerat, leviro etiam interdicebatur, quia & inde interdicta marito ſuperſtiti. Unde poteſtas leviro eam ad hujuſmodi juramentum tunc adigendi. Et de adultera marito interdicta inſerius plura. De ſtupro autem ſive ante ſponſalia ſive, ubi redux nupſerat, poſt repudium & ante ſecunda ſponſalia (quoniam inde marito illicita non fiebat) juramentum hic exigi nequibat. Et ſubjuncta reſponſione *Amen, Amen*, examinis diris mulier ſe devovebat, tam horum [d] nomine, quam ad eluendam ſuſpicionem cujus gratia rite in forum fuiſſet deducta. Nonnullorum ſententia etiam erat juramentum de futuro, nec ſe adulterium commiſſuram, marito hic exigere fas fuiſſe. Caeterum ea non recipitur. Vide item quae hac [e] de re Philo. Quae vero de examinis hujus formula diximus in deſuetudinem abiere, cum in ſeculo excidium ſecundi templi proxime antecedente inſigniter creſceret adulterorum numerus, idque ex iis inprimis qui mariti eſſent. Etenim ubi maritus illicito pollutus erat concubitu, vim nullam in aquis ineſſe, opinio, ut dictum eſt ſupra, obtinuit. Et Tetragrammaton nomen incaſſum abſtergi nolebant. Hoc eſt quod legitur in [f] Miſna. משרבו המנאפין פסקו המים המאררים ורבי יוחנן בן זכאי הפסיקן שנאמר לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה וגו', *Ex quo multiplicati ſunt adulteri, defuerunt aquae amarae. Et Rabbi Jochanan Ben Zacai finem eis dedit, juxta id quod* [g] *dicitur; Non viſitabo ſuper filias veſtras quod fornicatae ſunt, & ſuper ſponſas veſtras quod moechatae ſunt, quia & ipſi* (mariti) *cum ſcortis ſeparati ſunt & cum meretricibus ſacrificant*. Ad quem locum Gemara [h] Hieroſolymitana, legis verba ſunt, *Et erit mulier* [i] *in maledictionem in medio populi ſui*, בזמן שעמה שלום לא בזמן שעמה פרוצים ונקה האיש מעון איבתי האשה נושא את עונה בזמן שהאיש נקי מעון, *Unde animadvertendum, id obtinere quamdiu populus ejus moribus fuerit ſatis integris, minime poſtquam ſe flagitiis omnino inquinaverit. Adjicitur item in lege, Et vir erit* [k] *innocens ab iniquitate. Quando igitur uxor portat iniquitatem ſuam? Tum ſolummodo, cum vir innocens eſt ab iniquitate*. Inde Pſeudo-Uzielides locum illum ad calcem legis paraphraſi ſua Chaldaica ſic interpretatur, ואין זכאי גברא מחובין אתתא ההיא תקבל ית חובהא, *Et ſi innocens fuerit maritus a peccatis, uxor ipſa in ſe recipiat peccatum ſuum*. Floruit autem Jochanan Ben Zacai, doctor perquam illuſtris, ſub Chriſti [l] tempora, & uſque ad Veſpaſianum ſeu templi ſecundi excidium vixit. Sed vero ingraveſcente etiam, ipſo eodem aevo, Romanorum imperio, judiciorum capitalium adeoque hujus proculdubio examinis quod capitale erat jus minuebatur tribunalibus Ebraeorum, licet non penitus, ni fallor, ablatum, quod tamen omnino factum XL. annis ante excidium templi plerumque volunt viri eruditi, qua de re alibi. Poſtquam vero in deſuetudinem ita abierat examen hoc capitale ſeu aquae amarae potatio, inolevit, ut, ubicunque ejuſmodi zelotypia ac praemonitio praeter occultationem, qualem diximus, foro teſtibus adhibitis conſtiterat, uxor dote ſpoliata ſtatim eſſet dimittenda. Et de recentiorum Judaeorum hac in re moribus, vide Leonem Mutinenſem [m] de Ritibus Ebraicis. Quod autem longe diverſum habetur apud Mahumedanos de uxore ſuſpecta non pigebit ex Alcorano [n] adſcribere

والذين يرمون المحصنات ثم لم ياتوا باربعة شهدا فاجلدوهم ثمانين جلدة ولا تقبلوا لهم شهادة ابدا واوليك هم الفاسقون ۞ الا الذين تابوا من بعد ذلك واصلحوا فان الله غفور رحيم والذين يرمون ازواجهم ولم يكن لها شهدا الا انفسهم فشهادة احدهم اربع شهدات بالله انه لمن الصادقين والخامسة ان لعنة الله عليه ان كان من الكاذبين ويدروا عنها العذاب ان تشهد اربع شهادات بالله انه لمن الكاذبين والخامسة ان غضب الله عليها ان كان من الصــــــــادقــــــــين

Imponentes adulterium bonis foeminabus (ſic Re-

[a] Maimonid. hal. Sota, cap. 4.
[b] Exod. xxxviii 8 & Sal. Jarch. ad Num. v. 17. Adde utrumque paraphraſten Chaldaeum dicti Numerorum loci.
[c] Miſn. tit. Sota, cap. 1. Gem. Bab. ibid. & ad tit. Kidoſchim, cap. 1. fol. 27. b. & Maimonid. hal. Sota, cap. 4.
[d] Videſis Pſeudo-Uzielidem & Targ. Hieroſolymit. Num. v. 22.
[e] Lib. de ſpecial. legibus de praec. 6. & 7.
[f] Tit. Sota, cap. 9.
[g] Hoſeae iv. 14.
[h] Ad Miſn. tit. Sota, cap. 9. fol. 24. col. 1. hal. 9.
[i] Num. v. 27.
[k] Ibid. xxxi.
[l] Gem. Bab. ad tit. Sanhedrin, cap. 5. fol. 41. a. Et Sepher Juchaſin, fol. 26. b.
[m] Part. 4. cap. 6. b.
[n] Azoara 24. Arab. Lat. 34.

tinenſis, nec male; verbatim *qui caſtas mulieres infamant*) *nec inde proferunt quatuor teſtes, fuſtigandi ſunt plagis octoginta* (totidem inebriato etiam debentur in doctrina Mahumedis veteri) *Nec unquam recipiendum eſt* (poſtea) *eorum teſtimonium. Et ipſi ſunt praevaricatores. Verum qui poſtea bene egerint & fuerint converſi, Deus condonat & miſeretur. Imponentes quicquam* (adulterium) *uxoribus ſuis nec habentes teſtimonium aliud praeter ſeipſos, teſtimonium unius illorum quatuor teſtimonia* (ſeu inſtar quatuor; Retinenſis, *quater ſe jurent verum dicere*) *ſi dixerit per Deum ſe verum dicere & velut quintum adjiciat* (Retinenſis *quintaque vice dicant*) *maledictio Dei ſit ſuper eum ſi mentiatur. Mulier vero interim non puniatur, ſi quatuor adhibeantur teſtimonia per Deum illum fuiſſe mentitum & quintum accedat, quo iram Dei in ſe invocat illa, ſi ille verum dixerit.* Et de quatuor teſtibus ibi plura.

CAP. XVI.

De adultera (ubi morte puniri nequibat) ac merito ſuſpecta divortio ejicienda, eaque tum marito tum adultero ſeu amaſio pariter interdicta. Officium etiam hac in re fori.

AD adulterium & zelotypiam, ubi nec praemonitio nec teſtes nec eorum quae ſunt caetera capitalibus judiciis neceſſaria quidquam decrat, ea potiſſimum ſpectant quae capitibus proxime ſuperioribus aperuimus; tametſi interdum cauſae etiam divortii duntaxat & dotis diſpendii interſerantur. Quod vero ad adulterium attinet, de quo capitale judicium eo quod ſive praemonitio ſive teſtes deeſſent, haberi nequibat; ſi palam id maritus [a] viderat, aut illud narranti vicino crediderat, illicitus ei dein apud bonorum morum cenſores habebatur uxoris concubitus, ipſaque dimittenda ſed non ſine dote, niſi crimen fateretur ipſa. Nam tunc etiam dotali jure omnino excidebat. Nimirum peccaſſe volunt virum qui uxorem ejuſmodi retineret, veluti tum lenocinii reum tum in poſteros injurioſum, atque perinde ac ſi monitum commatis illius in Helleniſtarum Salomonis Proverbiis ac pleriſque Vulgatae exemplaribus, ſed nullis in codicibus Ebraeis, comperti in mores recepiſſent. Ὃς [b] ἐκβάλλει γυναῖκα (ſic Graeci in Proverbiis illis) ἀγαθὴν, ἐκβάλλει τὰ ἀγαθά· ὁ δὲ κατέχων μοιχαλίδα ἄφρων καὶ ἀσεβής, *Qui ejiciet uxorem bonam ſeu divortio dimittit, bona ejicit. At qui retinet adulteram, is inſipiens eſt & impius.* Vulgata, *Qui expellit mulierem bonam, expellit bonum, qui autem tenet adulteram, ſtultus eſt & inſipiens.* Et Hieronymus [c] ex Scriptura, quae plane haec eſt; *Qui adulteram tenet ſtultus & impius eſt.* Agnoſci videtur eadem ipſa Chryſoſtomo [d] lectio (uti & Baſilio [e], Auguſtino [f], aliis veterum) quae & in jure Canonico [g] & apud Lombardum ſcholaſticoſque [h] obiter item admitti ſolet. Unde & de adultera manifeſta ac publice cognita nec ad meliorem mentem redeunte & de ea cujus peccatum tantum clancularium aut quae ad mores rediit caſtos, diſtinguentes, maxime ſcholaſtici, hanc retineri poſſe aiunt; non item illam; ſaltem a thoro dimittendam, triennii etiam poenitentiam praeſtituente canone [i], ſi ejuſmodi quis retineat. Adnotant autem aliqui veteribus Proverbiorum verſionis Vulgatae exemplaribus deeſſe comma illud, nec codicibus multis [k] reperiri. Sed vero etiam apud Syracidem [l] legitur de uxore ejuſmodi, ἀπὸ τῶν σαρκῶν σου ἀπότεμε αὐτήν, *a carnibus tuis abſcinde eam*, quibus in exemplaribus nonnullis adjicitur, δίδου καὶ ἀπόλυσον, *da* (libellum) *& admitte eam.* Certe & ex jure Caeſareo veteri uxor in adulterio deprehenſa [m] haud impune retinenda; *& qui* [n] *adulterii damnatam, ſi quocunque modo poenam capitalem* (id eſt, hic relegationem ſeu deportationem; non mortem, quae nondum adulterio apud Romanos praeſtituta ut ſuperius oſtenſum) *evaſerit, ſciens duxerit vel reduxerit, lege Julia ex cauſa lenocinii punitur.* Neque inde de adulterio, ut de aliis capitalibus delictis, tranſigere [o] licuit. Et vide quae habet ad hanc rem de adultera poſtea Juſtinianus [p], & Graecorum recentiorum [q] ſententias receptas quae in Baſilicis, Harmenopulo, aliis, juri Caeſareo veteri ſatis conſonae. Quin & in legibus Atticis, Ἐπειδὰν ἕλῃ τὸν μοιχὸν, μὴ ἐξέστω τῷ ἑλόντι συνοικεῖν τῇ γυναικί· ἐὰν δὲ συνοικῇ, ἄτιμος ἔστω, *Cum deprehenſa in adulterio uxore marito non licet cohabitare; quod ſi fecerit infamis eſto*, ut apud Demoſthenem in Oratione in Neaeram. Viderint hic doctiores utrum ad receptam inter Ebraeos ſententiam hanc de adultera non retinenda ſpectarit illud Joſephi de B. Virgine gravida antequam cum ea conveniſſet, *Joſeph* [r] *autem vir ejus, cum eſſet juſtus & nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam.* Sed ea de re plura mox. Natum puto comma illud ex commentariolo ſeu gloſſemate aliquo in illud quod proxime ibi praecedit מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מיהוה, *Qui invenit mulierem* ſeu *uxorem invenit bonum; & hauriet jucunditatem a Domino.* Scilicet intelligi ſolet ac ſi dictum, *qui invenit uxorem* ſeu *mulierem bonam*, ut expreſſim in ipſa verſione tum Vulgatus tum Graeci, uti item Judaei Hiſpanienſes qui vertunt ibi, *Hallo muger* (*buena*) *hallo bien, y saco voluntad de A.* Et dicta quae ſequuntur in Graeca & Vulgata de adultera non retinenda velut antithetum ſeu commentatio ex margine in contextum videtur irrepſiſſe. Neque vero ſententia forenſi vir cogebatur uxorem velut adulteram apud Ebraeos dimittere, niſi adeſſent teſtes

[a] Gem. Babylon. ad tit. Kidoſchim cap. 3. fol. 66. a. Maimonid. halach. Iſſhoth. cap. 24. quem & vide halach. Geruſhim cap. 11. [b] Proverb. xviij. 23. [c] Comm. in Matth. xix. [d] Homil. xxxij. in Matth. [e] Can. 9. & 21. [f] Retract. lib. 2. cap. 19. alibi. Synod. in Trullo can. 87. & vide Hug. Grot. in Evangel. pag. 99. [g] Cauſ. 32. quaeſt. 1. cap 2. [h] DD. ad ſentent. 4. diſtinct. 35. [i] Cauſ. 32. quaeſt. 1. cap. 6. [k] Jo. Mariana in Proverb. xviij. [l] Cap 25. 29. [m] L. 29. O. ad leg. Jul. de Adult. & Paul ſent. 2. cap. 26. [n] L. 6. C. tit. eod. C. praeter OO. vide Pet. AErod. Rer. Judicat. lib. 8. cap. 2. [o] L. 18. C. tit. de Tranſact. [p] Novell 134. cap. 10. [q] Baſil. lib. 60. tit. 37. Harmenop. Prochir. lib. 4. tit. 6. §. περὶ μοιχείας vide Briſſonium ad leg. Juliam de Adult. verb. damnatam adulterii. [r] Matth. 1. 19. ubi vide Hugonem Grotium.

minimum

minimum bini aut aliae probationes legitimae ſeu indicia, quae vehementis adulterii ſuſpicionis ſupplerent cauſas, citra flagitii probationes quae capitalem poenam inducerent. Si adeſſent maritum qui divortio non ejiceret plagis puniebant [a], uſque dum ſe libenter ejecturum profiteretur. Sed regulariter obtinebant haec de adulterio tantum ubi neque error neque vis intervenerat. Quae tamen exceptio ad uxores ſacerdotum non attinuit. Etenim ſive vi ſive errore adultera uxor ſacerdotis, ei perpetuo dein interdicebatur, nomine זונה ſeu *ſcorti*; qua de re fuſe [b] alibi. Sed ſine diſpendio dotis tum erat dimittenda. Ubi nec vis aut error erat, idem generi ſacerdotali quod caeteris hic jus. Zelotypi uxor [c] quam poſt ſolennem praemonitionem ipſe viderat in ſecretum, quo occultaretur ſeu ſemotis arbitris ageret cum eo de quo praemonita eſt, abiiſſe ibique כדי טומאה, *dum pollui poſſet*, juxta ſuperius dicta, cum eo manſiſſe, nec interea ob teſtium defectum ad aquarum examen deducere quibat, velut interdicta tamen ob ſceleris praeſumptionem erat dimittenda, ſed non ſine dote. Quod ipſum dicendum, ubi fama aut teſtis ejuſmodi rei unicus haberetur, cui ſcilicet maritus praebebat fidem. At ſi, uxore aquarum examen ſubitura, teſtis unicus adeſſet (ſive foemina ſive ſervus ſive ancilla aliuſve qui alioquin inteſtabilis habitus) adulterii cum eo de quo praemonita eſt commiſſi, ad potationem non admiſſa, ſine dote atque ut illicita viro erat ejicienda. Ex ipſa enim zelotypia ac deductione ejus in examen, de fide quam haberet teſti maritus praeſumebatur. Etiam ex zelotypia fori cujus juriſdictioni ſuberat uxor, habebantur interdum maritis illicitae uxores, etiam & jure dotali excidebant. Praeter maritum autem nemo ad aquarum examen adigere potuit. At vero, ubi maritus ſurdus erat, mentis inops, peregre profectus, aut cuſtodiae traditus, & publica libidinis infamia interim laborabat uxor, licet eam non ad aquarum examen, nihilominus ad praemonitionem evocabat forum. Si eam cum eo de quo ita praemonita eſt poſtmodum in ſecreto, dum pollui poſſet, egiſſe ex binorum teſtimonio liqueret, e ſententia fori & marito interdicebatur & jure dotali omnimodo excidebat; dilacerato etiam apud acta dotis libello. Maritus dein convaleſcens, redux, ſeu cuſtodia liberatus libello divortii eam ejiciebat. Hac de re uti etiam de eis quae ad aquarum examen fuere deducendae, aliiſque aliquot cauſis publicis quotannis XV. die Adar menſis (qui Februario Juliano proxime quadrat) quam alias ſollicitiores erant tribunalium praefecti. Miſna [d] בט״ו באדר קורין את המגילה בכרכים ומתקנין את הדרכין ואת הרחובות ואת מקוות המים ועושים כל צורכי הרבים, *Decimo quinto die menſis Adar legunt librum Eſther oppidatim, & itinera, plateas atque aquaeductus curant; quin & omnia quae ad publicum inprimis attinent adgrediuntur.* Scilicet de feſto Purim [e] verba fiunt. Inter ea autem quae ad publicum hic attinent, recenſetur in Gemara Hieroſolymitana, praeter devotorum ſacrorumque bonorum redemptionem [f], vitulam decervicandam [g], ſervum Ebraeum ſubula [h] perforandum, vaccae rufae [i] ſacrificium, & mundandam [k] lepram, potatio uxoris ſuſpectae. Tam autem eae quae ex zelotypia illa quam diximus fori, quam quae ex ſolenni ad examen aquarum deductione dotibus & jure conjugali excidebant (juxta jam dicta) vetitae ſunt non maritis ſolum perpetuo ſed etiam amaſiis ſeu iis quibuſcum in ſecreto praemonitae egerant. Adeoque ut, tametſi [l], ſine teſtibus impudicitiae binis aliiſve qualia diximus indiciis, non cogebatur ex ſententia forenſi maritus uxorem ſibi adulteram, nedum ſuſpectam, dimittere (quam tamen ſi ſciret aut ex teſtimonio famave crederet eſſe adulteram retinere ei nefas, ut dictum eſt, habebatur) nihilominus, ſi is de quo praemonuerat ſive vir zelotypus ſive forum, dimiſſam ſive aquis, ut oſtenſum eſt ante, liberam ſive merito modo itidem indicato, ſuſpectam in uxorem duxerat, ſine dote erat ejicienda, velut amaſio interdicta. Nec retineri eam ſinebat ex officio forum. Imo ſi ea quae non praemonita a priore marito, adulterii cum eo cui jam dimiſſa nupſerat commiſſi infamia per biduum quaſi conſtante laboraſſet projectaeque impudicitiae, tametſi non ipſius adulterii, teſtes eſſent reperti, neque ex ea hactenus ſuſcepiſſet prolem maritus ſecundus, ſine dote ab eo erat ejicienda. Quod non obtinuit ſi prolem hac in ſpecie ſuſceperat illa. At ſi ipſius adulterii teſtes reperti, etiam ita ejicienda fuit quotcunque liberi antea ſuſcepti. Summa ferme erat nec adulteram marito, neque poſt praemonitionem merito ſuſpectam, nec eam in qua maritus ipſe dum prioris durabant nuptiae adulter fuerat, rite fuiſſe retinendam. Sed dotis ratio erat hic interdum alia atque alia, quam & ſatis ſuperque oſtendimus. Firmant receptiſſimam ſibi de adultera & ſuſpecta ita interdicta ſententiam verbis legis ſacrae de divortiis. Verba ſunt, *Non poterit maritus prior eam recipere in uxorem* אחרי אשר הוטמאה וגו׳ *poſtquam* [m] *ea polluta eſt, quia abominatio eſt*, &c. Vocabula illa ad uxorem repudiatam primario ſpectantia ita ſeorſim (ut fieri apud eos non raro amat) capiunt, ut omnimodam etiam uxorem ita pollutam ſive adulterio ſive, poſt praemonitionem, occultatione, intelligi velint. Diſerte etiam aiunt ſenſum inſuper eſſe perinde ac ſi ſcriptum eſſet ולא אשר הוטמאה *Nec eam quae polluta eſt*, atque ac ſi caput illud legis ita fuiſſet conceptum, Non poterit maritus prior qui dimiſit eam recipere in uxorem, nec poterit recipere aut retinere aliquam quae polluta eſt. Plagarum poenam ſubibat quicunque ſive reciperet ſive retineret foeminam ſic, ut diximus, ſententia forenſi interdictam. Hinc etiam uno pronuntiant ore, uxorem quae ſecundum, viro ſuperſtite [n], nuberet, tam primo

[a] Maimonid. halach. Giruſhim, cap. 11. & Gemar. Babylon. Saepius tit. Cethuboth, & tit. Jabimoth. [b] Lib. 2. de Succeſſ. in Pontific. Ebr. cap. 2. & ſupra lib. 1. cap. 12. [c] Miſna & Gemar. tit. Sota. cap. Maimonid. halach. Sota, cap. 1. [d] Tit. Shekalim, cap. 1. adde Maimonid. halach. Sota, cap. 4. & Obadiam Bartenorium ad dict. tit. & cap. Miſnae. [e] Eſther ix. 31. [f] Levit. xxvij. 3. [g] Deut. xxj. 4. [h] Exod. xxj. 6. [i] Num. xix 5. [k] Levit. xiij. & Deut. xvij. 8. [l] Maimonid. halach. Sota, cap. 3. Gemar. Babylon. ad tit. Jabimoth, cap. 2. fol. 24. b. [m] Deut. xxiv. 4. [n] Maimonid. halach. Giruſhin, cap. 10. & 12.

quam

quam ſecundo interdictam fuiſſe; ſcilicet ut utrique pollutam. Sed etſi decerptum legis illius fragmentum velut in partes hic trahunt (quale fieri ſolet, ubi majorum inſtitutis vim ſeu rationem corrogare nituntur) attamen ex inſtitutis ejuſmodi & receptis moribus quae hac de re tradimus omnino pendere rem dubitandum non eſt.

CAP. XVII.

De uxore ob impudicitiam leviorem infami ac offenſis ejus ſive in Moſaica ſive in Judaica ita ſignantius dicta inſtituta. De foeminis velandis, jactura dotis, alterutrius conjugum corporis vitiis.

HActenus de uxoribus ſive adulterii ſive gravioris ſuſpicionis cauſa interdictis aut quae rite ideo nequibant retineri, actum eſt. Sunt etiam leviores cauſae ob quas tametſi, pro maritorum duntaxat arbitrio, ejiciendae erant, jure nihilominus omnimodo dotali ejectae excidebant. Ejuſmodi fuere uxores infames ſeu quae ejici poſſent משום שם רע *ob malam* tantummodo *famam*, non qualis adulterium omnino aſſereret, nedum ad aquarum examen eas adigeret, ſed qualis ſine praemonitione nec tamen ſine teſtibus fide dignis firmaret eas cum aliis ſe geſſiſſe aut ſe gerere, ſaltem viſas eſſe inhoneſtius ac impudentius quam pudicae uxores, pro more patrio, facere ſolerent deberentve. Eae item quae in Moſaica aut Judaica inſtituta (hac de re ſignantius dicta) conjugalia committerent; aliae, de quibus ſtatim. In uxorum infamium genere cenſebatur ea quam teſtes ſtatim poſtquam e cubiculo ejus [a] exierat juvenis aliquis, praeter maritum, alius, ſolam ibi ſe repetiſſe dixerant חוגרת בסינר *femoralia* ſeu *ſubligaculum* aut *ſuccinctorium*, velut nuper exutum, *induentem* ſeu eo ſe accingentem. סינר ſeu *ſinar*, id eſt, *ſubligaculum* ſeu *ſuccinctorium*, indumentum erat muliebre ab Ezra, ut a Talmudicis, dicitur uxoribus [b] praeſtitutum משום צניעות *verecundiae cauſa*, perpetuo, ſive domi ſive foras veſtitae agerent, gerendum. Eo circumquaque ſive contexto ſive conſuto atque ad poplites ſaltem demiſſo ita cingebatur medium corporis, ut induſia ac veſtes interiores quae ſive laxiores erant ſive ſciſſuris apertiores eouſque ſtrictius cohiberentur, quod ex ſcriptis magiſtrorum [c] elicere non eſt difficile. David de Pomis סינר חגורה או כמו שחוגרות הנשים על לבושיהן הנקרא גרימיאלי או סינאלי, *Sinar eſt ſuccinctorium, ſeu ut alii volunt id quo mulieres veſtes ſuas ſuccingunt, dicto* (Italice) *gremiale aut ſinale.* Juvenem quem diximus, ſive amatorculum ſive quemvis alium libidinis ita ſuſpectum intelligas. Sed exemplum quod affertur in Talmude utroque eſt de רוכל quod *mercatorem* generatim denotans uſurpatur hic pro mercatore pigmentorum, aromatum, id genus aliorum quae ad venuſtatem ac delicias puellae ambire ſolent. Salomon Jarchius; רוכל בשמים לנשים להתקשט בהן, *Intellige qui vendit aromata foeminis quibus ſe ornent.* In hoc genere item habebatur ea quam cum amaſio e loco aliquo tenebroſo prodeuntem viderant teſtes, aut cum eo ſolam cubiculum ingredientem foreſque ſtatim occludentem, aut oſcula atque amplexus amatorios admittentem. Alia ejuſmodi occurrunt quae juſtae ſatis ſuſpicionis adeoque infamiae ac dotis diſpendii in cauſa cenſeri ſolebant atque vocabulo uſitato דבר כעור & ſeu כאור (ut Hieroſolymitane exaratur) id eſt, *rei inhoneſtae, turpis* aut *impudicae* inſigniuntur. In Moſaica autem praeſcripta conjugalia ſignantius hic dicta committere dicebatur uxor [d] primo quae nudo capite in publicum prodiret. Gemara Babylonia ראשה פרוע דאורייתא היא דכתיב ופרע את ראש האשה ותנא רבי ישמעאל אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש דאורייתא, *Quod ad caput denudatum attinet, lege ſane nititur juxta id quod ſcriptum eſt* (in lege [e] de muliere ad aquarum examen deducta) *Et denudet caput mulieris; quin & tradit Rabbi Iſmael interdictum eſſe ex lege filiabus Iſrael, ne capite prodeant non operto.* Quod de cincinnis ac crinibus inprimis operiendis intelligunt. Secundo in praeſcripta haec Moſaica committere dicebatur uxor quae voto [f] ſe aut juramento obſtrinxerat neque id, minime rite ſoluta, impleverat. Tertio, quae menſtruae [g] immunditiae conſcia mundam ſe marito aſſirmaret atque ad amplexus maritales admitteret. Quarto שלא קוצה לה חלה *quae non diviſerat* aut *rite ſepoſuerat* a prima maſſa farinacea, ex novis anni frugibus confecta, *placentam* illam ſeu *libum* quod Numini ex lege [h] erat ſacrum (*primitias maſſae*, appellant Helleniſtae; & Vulgata, *de pulmentis primitiva*) ſed ſive ipſa depſuerat ſive alius quis totam maſſam coctam marito obtruſerat, falſo aſſerens ante ſepoſitum fuiſſe ſacrum illum farinae cenſum, unde ut de rite pollucenda ipſe deceptus comederet. Quinto, ea quae ita cibis immundis iiſve quorum decimae nondum ſolutae, maritum deciperet. In Judaica ſic hic dicta etiam ſignantius inſtituta, committebat uxor primo quae tametſi crines operti eſſent ac cincinni, juxta jam ante dicta, ſine calyptra tamen pendula in publicum prodiret. Eam רדיד nuncupant quod vocabulum in Targum Hieroſolymitano & Pſeudo Uziclide pro צעיף *peplo, pallio, velamine* ſeu *theriſtro* quo uſae ſunt [i] Rebecca & Thamar, adhibetur. De Thamar, Moſes, *Videns eam Jehuda* [k] *putabat eam meretricem eſſe, quoniam operuerat faciem ſuam.* Ob opertam faciem nurum ſuam agnoſcere nequibat. Meretricem autem fuiſſe putabat, quoniam, de facie non agnita, in trivio ita ſedebat. Tertullianus [l], *Apud Judaeos tam ſolenne eſt foeminis*

[a] Gemar. Hieroſolym. ad tit. Cethuboth. cap. 7. fol. 31. b. col. 3. Babylon. ad tit. Jabimoth, cap. 2. fol. 24 b. Maimonid. halach. Iſſuth, cap. 24. [b] Gemar. Babylon. ad tit. Baba Kama. cap. 7. fol. 82 b. praeter. R. Sal. Jarch. ad tit. Jabimoth cap. 2. fol. 24 b. Baal Aruch in סנר. [c] Videſis Miſnam tit. Sabbath, cap. 10. & notata ibid. [d] Miſna tit. Cethuboth. cap. 7. Gemar. Babylon. ibid fol. 72 a. Hieroſolym. ad tit. Gittin. cap. 9. fol. 50. col. 4. halach 10. Maimonid. halach. Iſſuth. cap. 24. [e] Num. v. 18. [f] Num. xxx 8. [g] Levitic. xv 19. [h] Num. xv. 20. [i] Geneſ. xxiv. 65. vide lib. 5. de Jure Nat. cap. 5. [k] Geneſ. xxxviij. 14. & 15. [l] De Corona Militis, cap. 4.

eo um

eorum velamen capitis, ut inde noſcantur. Et vide Joannem H. Sopranem de Re Veſtiaria Judaeorum. Foeminarum item velatarum in publico per orientis regiones teſtis eſt Hieronymus [a]. Et idem Tertullianus [b]; *Judicabunt vos* (de virginum velamine loquitur) *Arabiae foeminae Ethnicae, quae non caput, ſed faciem quoque ita totam tegunt, ut uno oculo liberato contentae ſint dimidiam frui lucem, quam totam faciem proſtituere.* In occidente [c] etiam vetera hujus cujuſce exempla clara obviaque. Quin & legimus in Alcorano, verſionis [d] Retinenſis: *Bonae foeminae ſuos viſus quam licet, tegant, membraque genitalia ſimiliter. Hoc enim eſt optimum apud Deum omnes ſuos actus dinoſcentem. P. Mulieres itaque bonae ſe curent ne lunaticum aſpiciant, ſuoque peplo tegentes collum & pectus omnemque ſuam pulchritudinem, niſi quantum apparere neceſſitas cogit, celent omnibus, ſpeciemque pedum etiam eundo, niſi maritis ſuis eorumque ſuiſque* (ita legendum, pro *ſuis* quod editum eſt) *parentibus & filiis atque privignis & fratribus atque nepotibus & ancillis omnibuſque non ſuſpectis ſuae ſubjectis manui vel prius non pollutis.* Sic libri typis editi. Ubi in limine legendum *quantum* pro *quam*, ex MS. Sed quid illud eſt? *ne lunaticum aſpiciant.* Scripſit ibi Retinenſis ut ex MS. codice ſcimus, *ne limaciter aſpiciant.* Id poſuit pro eo quod eſt ocellis limis ſeu facie tranſverſa intueri. Periochae autem hujus Arabica ſunt [e], وقل للمومنات يغضضن من ابصارهن ويحفظن فروجهن ولا يبدين زينتهن الا ما ظهر منها وليضربن بخمرهن على جيوبهن ولا يبدين زينتهن الا لبعولتهن او ابايهن او اباء بعولتهن او ابنايهن او ابناء بعولتهن او اخوانهن او بني اخوانهن او بني اخواتهن او نسايهن او ما ملكت ايمانهن او التابعين غير اولي الاربة من الرجال او الطفل الذين لم يظهروا على عورات النساء ولا يضربن بارجلهن ليعلم ما يخفين من زينتهن

Quod ſonat, *Mulieres credentes obtegant vultus ſuos & cuſtodiant ſuam caſtitatem. Nec ornatum & pulchritudinem ſuam conſpici ſinant praeter partes eas quae occultari nequeunt* (paraphraſtes ibi optimus de facie hoc capit & manibus; ita ſcilicet ut non obliquo aut limo aſpectu conſpici ſedtantum recto poſſent; vocabulum autem زينة quod *ornatum & pulchritudinem* vertimus, pro omni eo ornatu quo corporis ipſius humani cutis, capilli, partes caeterae decorantur ſplendidioreſque efficiuntur, apud Arabas ſumitur, quod ſcimus ex Avicennae [f] locis compluribus) *quin & abſcondantur velamine ſuo uſque in ſinus ſuos* (explicat paraphraſtes ille Mahumedes Ben Achmed, يسترن الروس والاعناق والصدور بالمقانع *obtegantur caput collum & pectus velamine obducto*) *neque conſpici ſinant ornatum & pulchritudinem ſuam niſi maritis ſuis, aut patribus ſuis aut maritorum patribus, aut filiis ſuis aut privignis, aut fratribus ſuis aut nepotibus ſive ex fratribus ſive ex ſororibus, aut foeminis ſuis, aut eis quae in poteſtate earum ſunt & miniſtris ſeu aſſeclis praeter homines quibuſcum negotium habeant* (veluti veſtiarios, id genus caeteros) *& puerulos qui ad foeminarum nuditatem non incenduntur. Nec abſcondantur ab hominibus a quibus erudiantur de ea ornatus ac pulchritudinis parte quae obtegenda.* Alibi item in Alcorano [g] de foeminis velandis mentio. Quae ſcriptores habent Chriſtiani reliqua praetermittimus. Conſule qui ad prioris Epiſtolae ad Corinthios caput undecimum ſcribunt, & virum praeſtantiſſimum Claudium Salmaſium in Epiſtola ad Andraeam Colvium de virorum caeſarie & mulierum coma. Ex Judaicis autem hic ita dictis inſtitutis, ſecundo inverecunda nimis habita eſt ea quae in publico neret, ita ut ornatu ſuo ſeu manuum brachiorumque venuſtate tranſeuntes illiceret. Tertio quae cum juvenibus coelibibus luderet. Quarto quae voce couſque intenſa ut familiae innoteſceret, maritales amplexus depoſceret. Uxorem ejuſmodi קולנית ſeu *ſtreperam* nuncupant. Quinto ea quae coram marito patrem ejus diris devoveret. Sed vero diſcrimen hic erat de uxorum exceſſibus. Quae infamis erat, modo ſuperius indicato, dotali jure omnimodo excidebat ſine praemonitione. At quae ſive in Moſaica ſive in Judaica jam dicta inſtituta conjugalia commiſerat, dote non excidebat, niſi maritus eam praemonuiſſet. Si aut aſſererent teſtes praemonitionem, aut ipſa ad juramentum adacta eam fateretur, dotali, etiam horum nomine, excidebat jure omnimodo; ita pro arbitrio mariti tantum ejicienda, ut a foro ejicere cogendus non eſſet. Cum interea non modo in prudentum [h] conſiliis habeatur monitum de uxore ejuſmodi dimittenda, idque, ut volunt, Salomonis dicto illo firmatum, *Ejice* [i] *deriſorem & ſimul egredietur contentio ceſſabitque lis & contumeliae affectio*; ſed etiam in praeceptum divinum, ut improbum cum commiſiſſe velint. Locus ad hanc rem Gemarae Babyloniae [k] eſt inprimis obſervandus.

כשם שהדעות במאכל כך דעות בנשים יש לך
אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזרקו ואינו שותהו
זו היא מדת פפוס בן יהודה שהיה נועל בפני

[a] In Iſaiae, cap. iii. [b] De Velandis Virginib. cap. 17. [c] Plutarch. in Problem. Rom. 14. Valer. Maxim. lib. 6. cap. 3. [d] Azoar. 34. [e] Alcoran. Arab. ſurat. 24. [f] Canon. libr. 4. Fen 7. & ſaepius lib. 2. tractat. 2. [g] Arab. 33. Lat. 43. [h] Maimonid. halach. Giruſhin. cap. 10. [i] Proverb. xxii. 10. [k] Ad tit. Gittin, cap. 9. fol. 90. a. Rabbi. Meir.

אשתו ויצא ויש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ושותהו וזו היא כדת כל אדם שמדברת עם אחיה וקרוביה ומניחה ויש לך אדם שזבוב נופל לתוך תמחוי מוצצו ואוכלו וזו היא מדת אדם רע שרואה את אשתו יוצאה וראשה פרוע וטווה בשוק ופרומה משני צדדיה ורוחצת עם בני אדם עם בני אדם ס"ד אלא במקום שבני אדם רוחצין זו מצוה מן התורה לגרשה שנאמ' כי מצא בה ערות דבר ושלחה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר, *Quemadmodum varii ſunt hominum mores circa ea quae deglutiunt, ita etiam circa uxores. Eſt qui ubi muſca in poculum ſuum inciderit, eam tamen effundit, nec ebibit. Ad hunc modum fecit Papus Ben Jehuda qui obſeratis in uxorem oſtiis ſemper exibat* (gloſſa ibi Talmudica ait eum fuiſſe Mariae Magdalenae maritum [a]) *eſt etiam qui ubi muſca in poculum ſuum inciderit, eam effundit quidem, attamen ebibit. Ad hunc modum facit is cujus uxor cum fratribus ſuis ac propinquis pro libitu ſermocinari ſolet idque eo libenter permittente. Atque eſt demum qui ubi muſca in patinam ſuam inciderit, eam diligenter & emungit deglutit. Ad hunc modum facit improbus cui non diſplicet uxor ſua foras capite aperto prodiens, aut nens in publico, aut veſtes habens ab utroque latere diſciſſas, aut ſe cum viris balneo lavans; imo vel lavans in loco ubi viri lavare ſolent. Nam praecipitur ex lege uxorem ejuſmodi repudiare. Scilicet dicitur* [b] *Quoniam invenerit in ea turpitudinem*, &c. *& dimittat eam e domo ſua, & abeat & ſit viro alteri.* Caeterum tametſi maritus non repudiaret uxorem ejuſmodi, nec a foro eſſet, ut dictum eſt, ante cogendus, nihilominus actione dotis, per terum jam memoratarum alicujus exceptionem cadebat vidua. Maimonides [c] אף על פי שאין הוציא אין להן כתובה שהכתובה תקנת חכמים היא כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה ולא הקפידו אלא על בנות ישראל הצנועות אבל אלו הפרוצות אין להן תקנה זו אלא תהא קלה בעיניו להוציאה, *Quanquam non ejiciebat divortio uxorem ejuſmodi maritus, nihilominus dotem ſibi vindicare nequibat* vidua. *Prudentum enim de dotibus conſtitutio inde nata, ne deſpecta nimis uxor marito leviculam quamlibet ob cauſam ejiceretur. Nec rationem omnino habuere aliarum praeter filias Iſraelis pudicas Iſtis autem, ſeu impudicis, neutiquam eſt proſpectum quo minus leviculam ob cauſam ejicerentur.* Uxor etiam abſolute deſponſata, ſi aliquo votorum illorum trium quibus foeminae ſe obſtringere ſolebant (de quibus ſuperius [d] fit mentio) eam obſtrictam eſſe fuiſſet compertum, ſine dote, pro viri arbitratu [e], ejiciebatur. Uti etiam ea, cui ſimpliciter deſponſatae compertum eſſet, inſcio plane ſponſo, vitium aliquod ineſſe corporis, cujus ſive in ſponſaliis, ſive in ſeligendis altari ſacerdotibus [f] ſemper habenda erat ratio. Si vero nuptae vitium aliquod corporis, etiam lepra acciderat, aut retinenda erat aut cum dote repudianda. Marito ſi manus aut pes exciſſus eſt, aut oculi defecere, nihil inde obſtabat quo minus contumax haberetur uxor ſi concubitum ideo detrectaret, adeoque ſine dote eandem ob cauſam dimitteretur. At ſi poſt nuptias foetore oris aut naſi ſordeſcebat maritus aut res ſpurcas, veluti canum excrementa, colligere ſolebat aut aeriſodinis ſe deturpabat, aut coriis emungendis (quae ut exempla maritorum amplexibus uxoriis haud ita idoneorum habentur) uxor pro ſuo libitu aut in hiſce acquieſcebat, aut in foro rite agebat ut cum dote dimitteretur. Quod ſi lepra marito accidiſſet, ſeparandi erant conjuges, etiamſi alteruter nollet, niſi perpetuo teſtes adhiberentur, qui ne concubitu uterentur ſedulo proſpicerent. Quin ſi in hac ſpecie ageret in foro uxor, repudianda erat ex ſententia fori & dos ſimul reddenda.

CAP. XVIII.

De repudio ſeu divortio, ſeu uxoris toties ante memorata ejectione. Duplex uxorum genus quod divortio non ejici, ut alias, licuit. Lex ſacra ea de re. Scholarum item Sammaeanae & Hillelianae atque τῶ R. Aquibae, de divortii cauſis ſententiae. Ex hiſce quamnam receperint magiſtri.

REpudium ſeu ejectio uxoris cujus toties in ſuperioribus fit mentio idem eſt quod divortium. Neque diſcriminis vulgaris inter divortium & repudium hic uſus. Utroque ipſum matrimonii contracti vinculum diſſolvebatur, idque tam poſt ſponſalia ante deductionem ſeu nuptias quam poſt deductionem, juxta ea quae jam oſtenſa ſunt. Tametſi ſit interea obſervandum, ſub limine Legis Sacrae [g] de divortiis latae verba fieri de eo *qui acceperit uxorem* ובעלה *& maritavit eam* quod etiam pro eo quod eſt *& coiverit cum ea* interdum ſumitur. Et ſane in Pentateucho Samaritano, lex ea ad hunc modum ſe habet, *Cum acceperit vir uxorem* ובא אליה ובעלה, id eſt, *& ingreſſus fuerit ad eam & maritus ejus factus fuerit*; quod & verti poſſet *& ingreſſus fuerit ad eam & concubuerit cum ea.* Chaldaeus ibi ארי יסב גבר אתתא ויבעלינה, *cum duxerit vir uxorem & concubuerit cum ea*, cui conſonus Arabs Erpenianus, ſeu Judaei Mauritanienſes. Hiſpanienſes autem Judaei *y quando tomare varon mugere y la maridare*, ut ferme verſiones omnes nuperae. Graeci *ſi quis acceperit uxorem*, καὶ συνοικήσῃ αὐτῇ, *& cohabitaverit cum ea.* Vulgata *& habuerit eam.* Sed intelliguntur ea verba magiſtris perinde ac ſi ſcriptum fuiſſet, *cum vir acceperit uxorem, etiamſi cum ea concubuerit* ſeu *deduxerit*, &c. adeo ut non ſponſalia tantum verum & ipſas nuptias atque in utriuſque matrimonii vinculum pariter contineat lex. Duplex autem uxorum genus hic ſemper, ubi de

[a] Videſis Sepher Juchaſin, fol. 66. a.
[b] Deuter. xxiv. 2.
[c] Halach. Iſhoth. cap. 24. Gemar. Babylon. ad tit. Cethuboth, cap. 7. fol. 72. b.
[d] Lib. 2. cap. 5.
[e] Miſna tit. Cethuboth, cap. 7. Gemar. Bab. ibid. fol. 77. a. & Maimon. Halach. Iſhoth, cap. 25.
[f] Videſis lib. 2. de Succeſſ. in Pontific. cap. 5, &c.
[g] Deut. xxiv. 1.

divortiis

divortiis loquimur eſt excipiendum idque ex ipſa Lege Sacra. Alterum earum quae praereptae virginitatis falſo, idque in judicio capitali, accuſabaotur; earum quae vi comprimentibus nuptae, alterum. De utriſque ſatis ante [a] dictum eſt. Et expreſſiſſima ſunt Legis Sacrae verba de eis perpetuo [b] retinendis. Sed de falſo accuſatis Joſephus [c] exceptionem adjicit velut a Moſe praeſcriptam. Κριθεῖσα μὲν, inquit, ἡ κόρη μὴ ἀδικεῖν, συνοικείτω τῷ κατηγορήσαντι, μηδεμίαν ἐξουσίαν ἔχοντος ἐκείνου ἀποπέμψασθαι αὐτὴν, πλὴν εἰ μὴ μεγάλας αἰτίας αὐτῇ παράσχοι καὶ πρὸς ἃς οὐδ᾽ ἀντειπεῖν δυνηθείη, *Si quidem puella fuerit judicio abſoluta, degat in accuſatoris conjugio, iſque nullum poſthac dimittendi eam jus habeat, niſi magnas ipſi cauſas praebuerit atque ejuſmodi quae contradictionem non recipiant.* Sic Joſephus. Quemadmodum autem triplici modo marito, ut oſtenſum eſt, adquirebatur uxor ſeu ſponſalia inibantur, nummulo, libello contractus, & coitu, ita duplici ſui fiebat juris poteſtatiſque uxor, ac contractus matrimonii ſolvebatur. Mariti morte & libello repudii. Sic Miſna [d]; האשה נקנית בשלש דברים וקונה את עצמה בשתי דברים, *Uxor adquiritur modo triplici* ſeu *rebus tribus,* & *poſſidet ſeipſam* ſeu *ſui ſit juris duplici.* Nimirum, בגט ובמיתת הבעל, *Libello repudii & morte mariti.* Lex ipſa de divortio ſeu repudio lata ita ſe habet; *Cum vir acceperit uxorem & maritaverit eam, ſiatque ut illa non inveniat gratiam in oculis ejus,* כי מצא בה ערות דבר, *quoniam invenerit in ea turpitudinem rei,* ſeu *rem turpem* (Vulgata *propter aliquam foeditatem*; Chaldaei עבירת פתגם, *tranſgreſſionem rei,* ſeu *rem turpem,* uti & Graeci quibus ſubſtituitur ibi ἄσχημον πρᾶγμα, *rem foedam*; Tertullianus [e], *negotium impudicum*; Judaei Hiſpanienſes, *diſcoberturn de coſa*; Mauritanienſes شي من قبيح quod itidem *rem quampiam foedam* ſeu *indecorum* denotat; R. Saadias Gaon امر قبيح idem ſonans. Sed verſio Arabica [f] MS. quam habeo, certe vetus, ايما رجل تزوج امراة فاتاها فوجدها علي ما لا يجب من القبيح ولم يحبها *Si vir duxerit uxorem & concubuerit cum ea & invenerit in ea rem aliquam foedam quae eam non decuerit, adeo ut eum non amaverit*; editio Romana من شي بها تكرهه النفس *ob foeditatem aliquam in ea perſonalem.*) *Etiam ſcribet ei libellum repudii* (Ebraeis dicitur, ספר כריתות, quaſi diceres *libellus reſciſſionum* ſeu *reſciſſorius,* atque ita in lege hac, Chaldaeis ספר ſeu גט, *libellus* ſeu *inſtrumentum,* nunc פיטורין *dimiſſorius* nunc תירכין *expulſionum* ſeu *expulſorius.* Syrus [g] etiam כתבא דשובקנא quod idem ſonat, uti & כתבא דחוללא [h] quod interpretantur nonnulli *libellus proprietatis,* quo mulier, quae antea marito ſubjecta fuerat, ſui juris ac quaſi propria ſibi fit. Graecis βιβλίον ἀποστασίου, quod etiam in Foedere Novo [i] uſurpatur; Judaeis Hiſpanienſibus *carta de apartamento*; Arabibus, كتاب الطلاق *Libellus diſſolutionis*) *& tradat in manum ejus & dimittat eam de domo ſua, quae exiens de domo ejus atque abiens nubat viro alteri. Et ſi vir ille alius coeperit eam odio habere, ſcribat & ipſe ei libellum repudii tradenſque in manum ejus dimittat eam de domo ſua; aut ſi vir ille poſterior* (pro האיש ſeu *vir* hic quod legitur in Ebraeo Judaeorum, Samaritanus codex habet בעלה *maritus ejus*) *mortuus fuerit qui illam duxit uxorem, non poterit maritus ejus prior qui illam a ſe dimiſit reverti & ducere eam ſibi in uxorem, poſtquam polluta eſt. Nam abominatio eſt in conſpectu Domini; & non facies peccare terram quam Dominus Deus tibi dedit in haereditatem.* De legis hujus partibus aliquot quibus uxor marito variatim, ad magiſtrorum placita, eſt interdicta, ſupra [k] agitur. Reſtat ut de ipſo repudio ſeu divortio itidem videamus; ejus ſcilicet potiſſimum cauſis (praeter eas quas obiter jam memoravimus) ritibus aliquot, uſu ac jure, ac formula libelli. Cauſae quae hactenus dum ſive de dotis diſpendio ſive de nuptiis interdictis egimus, occurrunt, in genere ferme ſunt duplici. Aut ejuſmodi, ut fierent inde uxores illicitae, juxta ſententias receptas, maritis, ſive ex ipſa lege ſive e ſancitis majorum, ideoque neceſſario repudiandae, idque plerumque ſine dote; aut ejuſmodi, ut ſaltem impudicae turpeſve inde haberentur uxores, atque ideo etiam merito repudiandae exiſtimarentur, tametſi non neceſſario aut ex ſententia fori, ut prioris generis. Cauſarum autem genus eſt tertium, ubi ſive forma ſive aetas, geſtus, aliave res quaecunque levicula uxoris marito diſpliceret, adeo ut *non inveniret ea gratiam in oculis ejus.* Nam inter placita gentis receptiſſima habetur ob cauſas ſaltem ejuſmodi, pro maritorum libitu, uxores repudiari potuiſſe. Idque ex Sacrae Legis mente. Sed uxor ita repudiata dotem & res ſuas ſibi ſemper habere debuit. Verba Miſnae ſunt [l]; בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה [m] דבר ערוה שנאמר כי מצא בה ערות דבר ובית הלל אומרים אפילו הקדיחה תבשילו שנאמר כי מצא בה ערות דבר רבי עקיבא אומר אפילו מצא אחרת נאה [n] הימנה שנ' והיה אם לא תמצא חן בעיניו וגו', *Ex ſententia ſcholae Sammaeanae uxor marito haud erat repudianda* (ſcilicet alias non interdicta nec illicita) *niſi ſi inveniebat in ea rem turpitudinis, ſecundum id quod ſcriptum eſt, Quoniam invenerit in ea turpitudinem rei. At juxta ſcholam Hillelianam etiam ob cibum ejus nimio ardore coctum* (cauſam quantulamcunque) *ſecundum id ipſum quod ita ſcriptum eſt, Quoniam invenerit in*

[a] Lib. 1. cap. 16. & lib. hoc cap. 1. [b] Vide & Maimonid. Halach. Naira Bethula cap. 2. & 3. [c] Lib. 4. cap. 8.
[d] Tit. Kiduſchim. cap. 1. [e] Adverſ. Marcionem lib. 4. cap. 34. [f] Sect. 23. [g] Matth. xix. 7. Marc. x. 4.
[h] Matth. v. 32. ubi vide Ludovic. de Dieu. [i] Matth. xix. 7. Marc. x. 4. [k] Lib. 1. cap. 11. & hoc lib. cap. 16. & 17.
[l] Tit. Gittin. cap. 9. [m] De actione hac vide cap. 22. [n] In Talmud. Hieroſolymit. מכוגה quod idem ſonat.

ea

ea turpitudinem rei (ſeu cauſae alicujus; nam דבר tam *cauſam & verbum* quam *rem* ſignificat, adeoque innui in lege cauſam quantulamcunque volebant Hilleliani, ut mox dicetur fuſius) *ex ſententia etiam Rabbi Aquibae, ſi invenerit aliam ea pulchriorem aut ſibi commodiorem, juxta id etiam quod ſcribitur, Si non invenerit ea gratiam in oculis ejus*, &c. Etenim Aquiba hic verba illa כי מצא non per [a] *quoniam invenerit ille turpitudinem*, &c. ſed per ואי נמי aut ואם מצא *& ſi etiam invenerit ille*, &c. interpretatur. Nam & τὸ כי etiam *ſi* ſignificat. Rejecerunt autem magiſtri tandem ſententiam ſcholae Sammaeanae nec ſolum eam quae Hillelianae erat ſed etiam eam quae fuit Rabbi Aquibae amplexantes; ita tamen ut receptae hic ſtricti juris legiſque vocabulorum interpretationi temperamenta aliqua conſilii de divortii cauſis uſuque, primae ac ſecundae uxoris diſcrimine, ac ſecundis ob turpitudinem ejectae ſeu repudiatae nuptiis, adjicerent. Sed de hiſce rem altius repetendo, ac ſuo quodlibet ſeculo accuratius aſſignando, videbimus.

CAP. XIX.

De uſu atque exemplis divortii, qua a lege ſacra de eo lata uſque in recentiora reipublicae Ebraicae ſecula, eorundem mentio ſeu veſtigia reperiantur. De libellis divortii a profecturis in militiam dari ſolitis. Joſephi locus de divortiis ſenſui ſuo, a ſummorum interpretum vi vindicatus.

POST ſacram de divortiis legem latam ingens eſt, per plurima quae ſequuntur ſecula, de eorum exemplis, etiam ac uſu & nomine, in Sacris Literis ſilentium. Obſervatur non raro, quingentis amplius annis, ſexcentis volunt aliqui, floruiſſe rempublicam Romanam ſine divortii uſu (quod tamen legibus toto illo tempore permiſſum) uſque ad notiſſimum illud Spurii Carbilii Rugae [b] qui ſterilitatis cauſa primo uxorem dimiſit. Poſtmodum vero *repudium & votum fuit quaſi matrimonii fructus*, ut ait Tertullianus [c], juxta ac Seneca [d], *Nunquid jam ulla repudio erubeſcit, poſtquam illuſtres quaedam ac nobiles foeminae, non conſulum numero ſed maritorum annos ſuos computant, & exeunt matrimonii cauſa, nubunt repudii. Tamdiu iſtuc timebatur, quamdiu rarum erat.* Ita nec maritus ſolum uxorem, ſed uxor maritum pro libitu dimittebat apud Romanos ac ſponſalitio nuptialique contractui uterque pro arbitrio renuntiabat. Quod ferme apud Graecos fieri ſolitum; maxime Athenienſes, quibus ubi maritum reliquit uxor, ἀπόλειψις, ubi uxorem vir ejecit ἀποπομπὴ dicebatur divortium. Et videſis quae hac de re nos [e] alibi. In Foedere vero Veteri per ſeptingentos a lege lata aut circiter annos divortii mentio nullibi occurrit. Rara quidem alicubi poſt ejuſdem veſtigia. Exemplum ſtante republica Ebraica aut nullum aut rariſſime memoratum. Imo notatur a Talmudicis [f] ad illud de Abiſag [g] in ſenectutis ſolatium ac delicias Davidi regi tributa; בוא וראה כמה קשים גרושין שהרי לדוד התירו לו ליחד ולא התירו לו לגרש, *Veni ac vide quam gravia ſint divortia. Etenim Davidi permiſſum eſt ut cum innupta cohabitaret* (concubinam ſibi adſciſceret) *ſed ut aliquam uxorum repudiaret ei permiſſum non eſt*. Ubi Gloſſa; התירו לו לייחד עם אבישג ואף על פי שנאסר ייחוד של פנויה ולא התירו לו לגרש אחת משמונה עשרה ולישאנה, *Conceſſere ei ut concubinam haberet Abiſag, etiamſi* (alias) *illicitum eſſet cum innupta concumbere. At non conceſſere ut ex uxoribus ſuis octodecim* (is numerus uxorum regius; ut ſuperius [h] eſt oſtenſum) *aliquam repudiaret, etiamſi eam odio haberet*. Mens eſt, miniſtros ac praefectos regios alioſque quorum ſententiis tunc uſus erat, noluiſſe ultra praeſcriptum numerum uxores hic regi auctum iri, ideoque nec Abiſagam ſponſalius [i] ei jungi. Sed & perſuaſerunt nec aliquam octodecim uxorum, cujus in locum ea ut ſuccidanea duceretur, pro libitu aut ex odio aut diſplicentia tantum repudiandam. Quod vero occurrit apud Flavium Joſephum divortii exemplum diſerte memoratum, eſt illud inverſi omnino juris, ubi Salome Herodis regis Antipatri filii ſoror annis aliquot ante Chriſti natales libellum repudii mittit Coſtobaro marito ſuo Idumaeae & Gazae praefecto; quod non ſecundum leges Judaicas factum ait Joſephus [k]. Πέμπει, inquit, αὐτῷ γραμμάτιον ἀπολυομένη τὸν γάμον οὐ κατὰ τοὺς Ἰουδαίων νόμους· ἀνδρὶ γὰρ ἔξεστι παρ' ἡμῖν τοῦτο ποιεῖν, γυναικὶ δὲ οὐδὲ διαχωρισθείσῃ καθ' αὑτὴν γαμηθῆναι μὴ τοῦ πρότερον ἀνδρὸς ἐφιέντος· *Mittit illi libellum & matrimonium diſſolvit, non ſecundum leges Judaicas. Marito ſcilicet apud nos hoc licet facere; neutiquam vero uxori quae ſponte abierit nubere, niſi prius a marito dimittatur.* Seu ut recte ſatis ibi Ruffinus ad autoris mentem, *uxori vero nullatenus ſeparari & ducere alium, niſi prius a marito priori dimittatur.* Sed perperam hic Gelenius interpres & contra tum Joſephi ſententiam tum certiſſimum Ebraeorum jus; *mulieribus autem ne dimiſſis quidem fas eſt nubere, niſi prioris viri permiſſu.* Quod plane inter inſtituta Judaica, etiam & ipſi Joſepho, inauditum. Et miror a viris doctiſſimis [l] locum illum verti ac intelligi juxta illud Gelenii, quod nullo pacto admittendum. Etiam & ipſi Joſepho alibi dicitur expreſſim, ſoluto per libellum repudii matrimonio, liberum eſſe uxori, alteri cuicunque nubere. Qui disjungi poſtulat, inquit, [m] γράμμασι περὶ τοῦ μηδέποτε συνελθεῖν ἰσχυριζέσθω· λάβοι γὰρ ἂν οὕτως ἐξουσίαν συνοικεῖν ἑτέρῳ· πρότερον γὰρ οὐκ ἐφετέον. *Scriptis*

[a] Gemar. Babylon. ad tit. Gittin. cap. 9. fol. 90 a. [b] Halicarnaſſ. lib. 2. Agell. Noct. Attic. 4. cap. 3. & 17. cap. 21. [c] Adverſ. Gentes cap. 6. & videſis eum lib. de Monogamia. cap. 9. Adiſis Alberic. Gentilem lib. 6. de Nuptiis cap. 8. & Henning. Arniſaeum de Jure Connubiorum cap. 5. ſect. 3. [d] De Beneficiis lib. 3. cap. 16. [e] De Jure Nat. & Gent. lib. 5. cap. 7. [f] Rabbi Schaman Bar Abba in Gem. Babylon. ad tit. Sanhedrin. cap. 2. fol. 22. a. [g] 1 Regum 1. 3. [h] Lib. 1. cap. 8. [i] R. David Kimchi ad 1 Reg. 1. 4. [k] Lib. 15. cap. 11. in Ruffini verſione 9. [l] Joſeph. Scalig. Animadverſ. in Euſeb. pag. 159. ſeu num. 2015. N. Serrarius in Herode, cap. 17. [m] Archaeolog. 4. cap. 8.

ſeu

ſeu *libello repudii ſecuritatem faciat*, ſeu *compromittat ſe cum ea nunquam in poſterum conventurum*, id eſt plane, contractum nuptialem diſſolvat. *Sic enim habebit poteſtatem alteri copulari. Prius enim alteri jungi fas non eſt*; id eſt, prius quam divortium ſic libello fiat. Verba autem de alterius uxore non ducenda paulo ante apud Joſephum illa, *qui non ducit virginem*, μὴ ζευγνύσθαι συνελθοῦσαν ἄλλῳ μὴ ἢ λυτῶν τὸν πρότερον αὐτῆς ἄνδρα, quod a Ruffino vertitur, *et non jungatur quam diſcedere ſuaſit ab alio, neque contriſtet priorem maritum ejus*; & Gelenius, *ne ſibi conjungat alteri maritatam, neve priorem ejus maritum contriſtet*, id, inquam, ſic emendari vult vir eruditiſſimus [a], Μηδὲ λιπόντος πρότερον αὐτῆς ἀνδρός, *niſi prius dereliquerit eam maritus.* Atque de expreſſa juris alteri nubendi in libello repudii permiſſi clauſula intelligit; quaſi ea adeo neceſſaria eſſet, ut niſi libello adjiceretur, alteri nubere nequiret divortio alias rite ejecta. Quod ex illo de Salome loco elicit perperam verſo intellectoque; utcunque libellis repudii clauſula ejuſmodi inſeri cum aliis, rem ut fieri amat explicandi gratia, ſoleret ut inferius liquet. Neque ſane video cur ſic emendandus Joſephus, quem nec aliter ante tot ſecula etiam legit Ruffinus. Alterum habetur Herodiadis (cujus in Evangeliis [b] mentio) exemplum. Scilicet e Joſepho [c] elicitur eam pariter maritum ſponte reliquiſſe ac divortio ſolviſſe matrimonium. Et Joſephus Scaliger [d] de Salome; *Audaciſſima mulier prima Hebraearum auſa eſt a viro diſcedere.* Sed nec Ebraea ſane illa, ſaltem origine, nec quidem Herodias. Et videſis quae nos alibi de proſelytis [e]. Et ſane Joſephus etiam de Salome: Οὐ μὴν, inquit, ἡ Σαλώμη τὸν ἀπὸ γένει νόμον ἀλλὰ τὸν ἐπ' ἐξουσίᾳ ἑλομένη συμβίωσιν ἀπηγόρευσε. *Veruntamen Salome non lege generali* ſeu *communi* (ſcilicet Ebraica) *ſed tamen ea quae autoritatem ac vim obtinuit uſa conjugio renuntiavit.* Ruffinus, *non generali lege ſed poteſtatis ſanctione connubium ſeparavit.* Gelenius, *magis ex propria licentia quam communi jure fecit divortium.* Coſtobarus, vir ejus, Idumaeus erat origine, utcunque cum reliquis Idumaeis proſelytus ſactus. Certe & legitur [f] Theclam cum in Paulum incidiſſet adeoque ex Gentili Judaea reformata ſeu Chriſtiana facta eſſet, juxta mores aliarum gentium matrimonio renuntiaſſe, nuptialemque contractum quem cum viro illuſtri iniiſſet ita ſolviſſe. Etiam ex eo quod de uxore virum dimittente dixerit diſcipulis Chriſtus elicitur uſum utcunque inoleviſſe aliquem ejuſmodi divortiorum. Ἐὰν [g] γυνὴ ἀπολύσῃ τὸν ἄνδρα, &c. *Si uxor dimiſerit virum ſuum & alii nupſerit, moechatur.* Paulus etiam ad Corinthios [h] Chriſtianos, id eſt, tunc temporis Judaeos reformatos & Judaica inſtituta plerumque ſequentes, γυναῖκα ἀπ' ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι, *uxor a viro non diſcedat.* Neque id ita vetari ſolebat, quod non ut mos aliquatenus obtinuit. Atque huc ſpectat quod ab viro eximio Hugone Grotio de Samaritanae in Evangelio [i] quinque maritis adnotatur. *Quinque viros habuiſti*, inquit Chriſtus, *& nunc quem habes non eſt tuus vir. Quinque habes a quibus te divortio* (ſic Grotius [k]) *contra legem Moſis liberaſti. Nam ea lex marito permittebat uxorem dimittere, non autem uxori diſcedere a marito, quod tamen poſteriorum temporum mos introduxerat, ut apud Joſephum videre eſt, qui notat exemplum primum unde is mos coeperat.* Joſephi locus eſt quem jam ante hic memoravimus. Evangelium autem illud aliter intelligi ſolet. Et ad id quod ſequitur ibi *quem nunc habes non eſt vir tuus*, idem Grotius, *nimirum ut ego accipio*, inquit, *quia alii viro obligata adhuc tenebatur, non accepto libello dimiſſionis.* Quod vero ad divortii libellum ejuſve uſum, ex ritu Judaico, attinet; ante Iſaiam prophetam nomen ejus in hiſtoria ſacra non occurrit, ſcilicet non ante DCC. a lege de eo lata amplius annos elapſos. Uſurpatur autem ab Iſaia [l] ut a Numine dictum de eccleſia Ebraica. *Sic dicit Dominus, Ubi eſt libellus repudii matris veſtrae quam dimiſi? aut cui ex creditoribus meis vendidi vos? Ecce pro iniquitatibus veſtris venditi eſtis, & pro iniquitatibus veſtris dimiſſa eſt mater veſtra.* Sub centeſimum abinde annum, apud Jeremiam, mentione legis repudii, velut quae in ore hominum volitabat, primo habita, ſequitur [m], *Nunquid vidiſti quae fecit rebellis illa Iſrael? abiit enim illa in omnem montem excelſum & ſub omnem arborem frondoſam & fornicata eſt ibi; & dixi poſtquam fecerat haec omnia Revertetur ad me, ſed non eſt reverſa, viditque perfida ſoror ejus Jehuda. Et cum vidiſſem id & quod ob omnes cauſas illas quibus adulterata fuit averſatrix illa Iſrael, dimiſiſſem eam, dediſſemque ei libellum divortii, non expavit perfida ſoror ejus Jehuda ſed abiens fornicata eſt & ipſa.* Quemadmodum vero ſimilitudines, parabolae, monita, in utroque Foedere a rebus ac moribus in uſum receptis ſumi ſolent, ita proculdubio a prophetis hiice mentio adhibetur libelli repudii, veluti rei quae in uſu aliquo erat atque inde vulgo, non tantum ex ipſa de eo ſanctione ſacra, ſatis nota. Adde quod habetur apud Malachiam [n] *Uxorem adoleſcentiae tuae* אל יבגוד (mutatur pro linguae idiomate perſona) *non deſeres*; כי שנא שלח אמר יהוה, *Si odio habes, dimitte, dicit Dominus.* Ubi Jarchius; אם שנא איש מכם אשתו ישלחנה, *Si quis veſtrum odio habeat uxorem, dimittat eam.* Sed vero neque id quod habent magiſtri, ſuperius allatum, de Abiſag, aut exemplorum divortii ſilentium illud ingens argumento ſunt, divortia interim in uſu neutiquam fuiſſe. Conſilium erat illud de Abiſag, juxta eorum mentem, non praeceptum aut interdictum. Idque temporale & pro re nata. Silentium vero tantum exemplorum divortii non aliud eſt quam fere nuptiarum atque exemplorum caeterorum legibus qualibuſcunque ſacris ſubnixorum. Aliud enim eſt deciſiones forenſes, actiones ſingulares inſtitutas, ſingulorum contractus atque inſtrumenta ſive in adverſaria rejicere ſive edere;

[a] Samuel Petitus Var. lect. lib. 2. cap. 9. [b] Matth. xiv. Marc. vj. [c] Archaeolog. lib. 18. cap. 7. [d] Loco paulo ante citato. [e] Lib. 2. de Jure Natural. & Gent. [f] Epiphan. haeres. 78. Baron. Martyrolog. Sept. 23. [g] Marc. x. 12. [h] Epiſt. j. 7. 10. [i] Joan. iv. 18. [k] In Evangel. pag. 882. & vide Epiſt. Cor. Bottae Cap. 4. [l] Eſaiae cap. l. 1. vide etiam cap. liv. [m] Jerem. iij. 1. & 6. [n] Cap. 2. comm. 16. & vide infra cap. 19.

alıud prudentum ſeu juriſconſultorum generales interpretationes, reſponſa, diſtinctiones, regulas, id genus reliqua congerere. Hoc ab Ebraeis factum eſt, uti e corpore liquet Talmudico. Illud non item, aut ſaltem rariſſime. Quoniam igitur e deciſionibus forenſibus, ſingularibus actionibus, contractibus, inſtrumentis exempla, ut nemo non videt, petenda ſunt, non ex interpretationibus, diſtinctionibus, regulis, id genus aliis traditis, mirum non eſt tantam haberi divortii exemplorum penuriam. Nam & ejuſmodi eſt poenarum, delictorum, contractuum, aliarumque rerum, qua ſingularum perſonarum, adeoque exemplorum, habetur ratio, judicatarum. Quod non ſolum de rebus eſt dicendum Ebraicis, verum etiam de Romanorum ac Graecorum veterum. Nam gentis utriuſque illuſtriſſimae leges habemus, & interpretationes earundem generatim traditas (maxime Romanorum, ut videre eſt in Codicibus, Pandectis, id genus caeteris.) Exempla autem, id eſt, quae ad ſingulorum contractus, diſcidia, actiones attinent, rariſſime in eorum monimentis comperimus; tametſi recentioris aevi ejuſmodi quamplurima (quod e deciſionibus aliiſque Anglorum, Germanorum, Gallorum, Hiſpanorum, Italorum libris juridicis ſcimus) paſſim habeantur. Quin nec deſunt omnino in commentariis Ebraeorum etiam divortii, ſeculis in vetuſtioribus, ſeu potius ejuſdem exemplorum indicationes. Et pro eorum fide eas hic accipe. Ut illud quod occurrit ſupra [a] e Talmudicis, de Jehoiadae pontificis uxorum altera divortio ſeparata (quod tantum conjectura eſt) hic praetermittam, in libro illo ſummae tum autoritatis tum vetuſtatis illis habito, Zohar dicto, non ſemel [b] legitur, velut ex majorum traditionibus acceptum, morem fuiſſe Iſraelitis דעאלו לקרבא לא עאל חד מנייהו עד דאפטר בגט לאנתתיה, *Quotquot in militiam profecturi erant, non ante proficiſci quam libello uxores dimiſerant.* Id quod etiam feciſſe ibi dicitur Urias; adeoque Bethſabam divortio fuiſſe ſeparatam, unde de Davidis conjugio, peccato, & quae huc ſpectant caeteris alia ibi habentur, quae ſimul edita etiam habes in Rabbi Iſraelis Ben Moſis Collectionibus ex Zohar, diſputationi ejuſdem de anima Cabaliſticae pridem a Joſepho de Voyſin adjectis. Et Rabbini illi celebres Salomon Jarchius atque David Kimchius diſerte adnotant ad Uriae hiſtoriam ſacram [c] morem fuiſſe eum a majoribus agnitum, שכל היוצא למלחמה כותב גט לאשתו על תנאי אם ימות במלחמה, *Quemlibet in militiam profecturum ſolere libellum divortii ſcribere uxori ſuae, non aliter tamen vim ſortiturum quam ſi in bello periret.* Inde vero etiam vim habiturum למפרע ſeu *retro* a tempore quo traditus eſt, ut ſcilicet ſoluti matrimonii commoda qualiacunque ab eo tempore uxori ſic dimiſſae jam cederent. Unde ad id de Davidis juſſu quo Uriah occidendus, illud eum voluiſſe aiunt, כדי שתהא מגורשת למפרע ונמצא שלא בא על אשת איש, *Ut ita pro dimiſſa haberetur retro a tempore libelli dati, adeoque ipſe adulterii reus non foret.* Mos autem ille a Kimchio militibus temporis Davidici ſeu ut ait ipſe בית דוד *domus Davidicae* tantum, ſed interim ex veterum ſententia, tribuitur. Certe & Hieronymus in Traditionibus Ebraicis ad illud Davidi a patre dictum in caſtra proficiſcenti, *Et fratres [d] tuos viſitabis ſi recte agant & cum quibus ordinati ſunt diſce*, ut in Vulgata legitur, *In Hebraeo, inquit, ita habetur: Et fratres tuos viſitabis ſi recte agant, & pignora eorum tolles. Pignora in hoc loco Hebraei libellos repudii intelligunt. Siquidem uſum illius gentis feciſſe ferunt, ut quando ibatur ab eis in pugnam, libellos repudii uxoribus ſuis darent, ut ſi contigiſſet virum in praelio capi & in captivitatem duci, mulier ejus, expectatis tribus annis, ſi vir ejus non rediſſet, alium duceret virum.* Sic ille. Ebraica ſunt, ואת אחיך תפקד לשלום ואת ערבתם תקח, *Et fratres viſitabis in pace & pignus eorum* ſeu *arrham* ſeu *ſponſionem eorum tolles* ſeu *capies.* Judaei Hiſpanienſes, *y à ſus prendas tomaras.* Quid vero ערבתם ibi denotet, in controverſo eſt; aliter atque aliter etiam magiſtris recentioribus illud exponentibus. Sed & qui de repudii libello non capiunt ipſi inquiunt רבתינו אמרו גט כריתות יקח מאתם רביא לנשותיהם להפריד עירוב שבינו לבינה, *Rabbini noſtri* ſeu magiſtri veteres *dicunt eum accepiſſe libellos divortii ab eis atque ad uxores detuliſſe, ut ita reſcinderetur ſponſio quae inter illos interceſſerat.* Sic Salomon Jarchius. Tantumdem etiam ibi David Kimchius. Caeterum quicquid de his fuerit ſtatuendum, ſane elicere non eſt difficile non ſolum ex Joſepho [e] verum ex ipſis Evangeliis, in ſeculis de quibus loquuntur, uſum fuiſſe ſatis tralatitium divortiorum atque exempla. Et vix eſt ut aliter quaeſtiones illae, quibus reſpondet [f] Chriſtus, de divortio interrogarentur. Quod etiam ex eis quae ſtatim de celebri illo ſcholarum Sammaei & Hillelis diſſidio annis aliquot ante natales Chriſti hac de re nato ſubjungimus, neceſſario erit concedendum.

[a] Lib. 1. cap 8.
[b] In Praefat. Zohar pag. 8. b. & idem in Exod. fol. 107 a. Edit. Mantuana.
[c] Ad 2 Samuelis, cap. xij.
[d] 1 Sam. xvij. 18.
[e] Lib. 17. cap. 2. & in Vita ſua prope finem.
[f] Matth. xix. 3.

CAP.

CAP. XX.

De ſcholarum ſeu ſectarum Hillelianorum & Sammaeanorum diſſidii circa divortii cauſas ortu ac aetate. Hillelianorum ſententiae quibus Sammaeanis adverſabantur, oraculo coeleſti ſeu filia (ut appellitant) vocis firmatae ſtabilitaeque.

Ut tite intelligatur diſſidium illud ſupra breviſcule e Miſna memoratum [a] de divortii cauſis inter ſcholas Sammaeanam & Hillelianam, obſervandum eſt ab Ebraeis tradi, deductas perpetua ſucceſſione a Moſe uſque ad Ezram & ſynagogae magnae collegas ſacrarum legum interpretationes fuiſſe, inde [b] tranſmiſſas ad Simeonem Juſtum, Antigonum Sochaeum, eorum collegas. Ab hiſce Joſe Ben Joazer Zetidaeum, & Joſe Ben Jochanan Hieroſolymitanum accepiſſe. Dein Joſua Ben Perachia & Nethai Arbeliten; unde Jehuda Ben Tabai & Simeon Ben Shatach, qui ad Shemaiah & Abtalion tranſmiſerunt. Ab hiſce demum accepiſſe Hillelem & Sammaeum, quorum ſcholas memoravimus. Cum quolibet pari ita recenſito, intelligendi ſunt etiam collegae caeteri ſive LXIX. qui cum pari ſuo numerum LXXI. judicum tribunalis ſeu ſynedrii magni complent; unde etiam eſt quod magiſtri recentiores qui ſucceſſionem hanc memorant, cuilibet pari & vetuſtioribus qui paria haec antecedunt, ובית דינו & *ſynedrium ejus* ſeu *forum ejus* adjiciunt [c], id eſt, fori praeter ipſos reliquos. Paris enim cujuſlibet alter princeps, ſeu נשיא, erat ſynedrii magni, alter אב בית דין ſeu *pater ſynedrii*; ut videre eſt apud Abraham Zacuthium in libro *Juchaſin*, R. Gedaliah in *Sholſheleth*, alios. Ita Hillel princeps erat ſynedrii & Sammai pater, ſeu a principe ſecundus. Et conſonum ſane eſt ut putemus ipſum eundem fuiſſe Samaeam, qui δίκαιος ἀνὴρ ϗ διὰ τοῦτο τοῦ δεδιέναι κρείττων (ut ait Joſephus [d]) *cum eſſet vir juſtus ideoque terroribus invictus* auſus eſt in ſynedrio magno ſub Hyrcano rege, Herodem illum Antipatri filium tunc Galilaeae praeſidem, poſtea regem, homicidii ibi accuſatum graviter increpare, eo quod neutiquam ſatis reverenter tantum tribunal haberet; dum nempe collegae puſillanimes ora dejecti atque ad ſplendidam rei praeſentiam plane attoniti ne hiſcere quidem auderent. Certe pro ipſo Sammai accipitur Sameas hic ab Abraha etiam Zacuthio [e] aliiſque. Hillelem exiſtimant viri docti Joſepho nuncupari (ut in vulgatis ejus codicibus legitur) Pollionem. Πολλίων, inquit ille [f], ὁ φαρισαῖος ϗ Σαμέας ὁ τούτου μαθητής, *Pollio Phariſaeus & Sameas hujus diſcipulus*. Atque alibi Πολλίωνα τὸν φαρισαῖον ϗ Σαμέαν ϗ τῶν ἐκείνοις συνδιατριβόντων memorat, id eſt, *Pollionem Phariſaeum & Sameam & eorum ſectatores*. Et verum quidem eſt Sameam ſeu Sammaeum hunc fuiſſe Hillelis diſcipulum. Longaevus autem erat Hillel, utpore qui CXX. annos [g] vixit, & quamplurimos habuit nominis celeberrimi diſcipulos. Scilicet tradunt [h]; שמנים תלמידים היו לו להלל הזקן שלשים מהן ראוים שתשרה עליהן שכינה כמשה רבינו שלשים מהן ראוים שתעמוד להן חמה כיהושע בן נון עשרים בינונים גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל קטן שבכולן רבן יוחנן בן זכאי, *Octoginta fuiſſe Hilleli presbytero diſcipulos, quorum triginta non indigni fuere quibus demitteretur majeſtas divina, ſicuti Moſi; triginta alii non indigni quibus ſol ipſe ſtaret ſicuti Joſuae Ben Nun; & reliqui viginti fuere mediocres. In hiſce primas tenuit Jonathan Ben Uziel* (prophetarum paraphraſtes) *poſtremas Jochanan Ben Zachai.* Principatus ejus initium ab omnibus non eodem modo collocatur [i]. Sed id quod vero proximat eſt, eum praeſidere coepiſſe anno vigeſimo, aut circiter, ante Chriſti natales. Centeſimo enim aut circiter anno ante templi excidium Talmudici [k] id collocant, qui annum quem diximus a Chriſti natalibus retro putatum deſignat. Tum etiam Sammai pater ſynedrii cui itidem diſcipuli quamplurimi. Atque hoc modo verum etiam eſt quod habet Hieronymus [l], *Sammai & Hillel non multo prius quam Dominus naſceretur, ortos eſſe in Judaea*. De ortu diſſidiorum ſcholarum eorum, id intelligendum. Et de eis pridem viri doctiſſimi egerunt, quos [m] conſulas, ſi placet. Juris autem uterque erat ſcientiſſimus; etiam & utrique fere invicem [n] ſibi concordes. Sammaeus vero acriori erat atque iratiori ſemper animo; Hillel humili ac placido. Diſcipuli eorum diverſiſſimos magiſtrorum mores ſecuti, poſt eorum obitum, etiam maxima in ſolenne legis ſtudium, quod ante id temporis adverſis capitum ſententiis ita diſtrahi minime ſolebat, diſſidia intulerunt. Adeo ut quo modo Proculeianorum & Sabinianorum, notiſſimarum in Roma veteri ſectarum, ſententiae adverſae ſtudioſos in partes olim trahebant, ita & Hieroſolymis alibique apud Ebraeos ſcholae Hillelianae ſeu diſcipulorum Hillelis eorumque propaginum & ſcholae ſimiliter Sammaei perquam adverſae erant invicem factiones ac ſectae; ut ſexcenties in corpore occurrit Talmudico. Placitorum ſuorum tenacior erat quidem ſecta utraque. Sammaeana vero in Hillelianam plerumque infenſior, cujus etiam in ſententiam, ſua derelicta, ſemel duntaxat tranſibat. Exemplum illud unicum habetur de oblatione frugum, quam appellant תרומה, immunda, cum ea quae munda eſſet forte commiſſa. Hanc primo illicitam eſſe ſacerdotibus voluere Sammaeani [o], licitam Hilleliani, quibus re ventilata, aſſenſum tandem illi praebuere. Et Gemara Hieroſolymitana [p]; לא מצינו שהורו בית שמאי לבית הלל אלא בדבר זה בלבד, *Nondum eſt nobis compertum Sammaeanos*

[a] Cap. 16. [b] Miſna tit. Pirke Aboth, cap. 1. R. Abraham Ben David, in Cabala, &c. [c] Maimonid. in praefat. ad Jad Chazeka, alii. [d] Archaeolog. lib. 14. cap. 17. [e] Sepher Juchaſin, fol. 19. a. [f] Archaeolog. lib. 15. cap. 1. & 13. [g] Abraham Ben David in Cabala. [h] Gemar. Babylon. ad tit. Baba Bathra, cap 8. fol. 134. a. [i] Vide Sepher Juchaſin, fol. 19. b. Joſeph Scaliger in Elench. Trihaereſ. cap. 12. Genebrard. in Chronic. ann. Mundi 4020. [k] Gemar. Babylon. ad tit. Sabbath. cap. 1. fol. 15. a. & Aruch miſpat. ad tit. Baba Kama, cap. 1. fol. 3. b. [l] Ad Iſaiae cap. viij. [m] Nic. Serarius in Trihaereſ. cap. 12. Rabin. poſteriore cap. de Hillele, Joſeph. Scaliger in Elencho, Jo Druſ. tribus Sectis, lib. 2. cap. 10. [n] Sepher Juchaſin, fol. 19. b. & Gemar. Babylon. ad tit. Sabbath, cap. 1. [o] Miſna tit. Theruma, cap. 5. [p] Ad dict. Miſn titulum fol. 43. col. 3. halach. 4.

in

in Hillelianorum tranſiſſe ſententiam, praeterquam in hac re ſolummodo. Sed juxta Sammaeanorum decretum fuiſſe in pluribus ſententiam comperio, ubi majori ſuffragiorum victis Hillelianis numero, idque arbitro, in quem compromiſerant utrique, Rabbi Chananiah Beo Ezckia, octodecim [a] de munditie atque immunditie frugum, animalium, id genus aliorum capita decernebantur. In Sammaeanis cenſetur Baba Ben Bota ille ab Herode excaecatus. Diſcipulus erat hic quidem Sammaei, ita tamen ut in ſententiis ferendis, poſtquam judex eſt creatus, non aliter ac Hillelianus ſe gereret. In Hillelianis, praeter Jonathanem illum Ben Uziel, Rabban Schimeon Hillelis filius ac Rabban Jochanan Ben Zacai qui Hilleli & Sammaeo ſucceſſere, velut traditionum a Moſe deductarum atque interpretationum avitarum cuſtodes inſignes atque in catena traditionum proximi. Floruere hi duo ſub ipſis Chriſti natalibus. Hilleli autem ſucceſſit io priocipatum ſive filius ejus Simeon ſive ex filio illo nepos Rabban Gamaliel, quem non alium fuiſſe merito eum viris doctis exiſtimes a Gamaliele illo, νομοδιδασκάλῳ τιμίῳ παντὶ τῷ λαῷ, *legis doctore* [b] *honorabili univerſae plebi*, ſeu *a toto populo honorato*, cujus ad pedes D. Paulus [c] erat πεπαιδευμένος κατ' ἀκρίβειαν τοῦ πατρῴου νόμου, edoctus *juxta veritatem* ſeu *exactam rationem* ſeu *rigorem legis patriae*. Adeo autem iovaluere Hillelianorum ſententiae, ut (exceptis quae memoravimus octodecim illis capitibus) pro receptis paſſim in foro haberentur, Sammaeanorum prorſus rejectis. Ita tamen ut dum Chriſtus in terris ageret & aliquantum poſtea ſecta utraque pro more hominum, invicem digladiaretur, aliis hujus, illius aliis doctrinam ſive ſequentibus ſive mordicus retinentibus. Sed & magni faciunt Talmudici contentiones quae fuere aliquot inter Hillel & Sammai, velut quae eſſent לשם שמים ſeu *Dei nomine* aut *propter Deum*, unde & illud habent [d], כל מחלוקת שהיה לשם שמים סופה להתקים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקים איזו היא מחלוקת שהיה לשם שמים זו מחלוקת הלל ושמאי ושאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח וכל עדתו, *Omnis contentio quae habetur propter Deum in finem uſque durabit. Quae vero non eſt propter Deum, non durabit in finem. Quaenam eſt contentio quae ſit propter Deum? Contentio Hillel & Sammai* ſeu ſcholarum ab ipſis denominatarum. *Quae vero non propter Deum, eſt contentio Korah & univerſi ejus coetus.* Quod nihilominus ita dictum oportet intelligas, ut, qua ſcholas eorum poſtea digladiantes ſpectare poſſit, Hilleliana multis paraſangis aoteſerenda fuerit. Nam & Hieroſolymitani, ad illud de capitibus juris octodecim juxta Sammaeanos decretis ex majoti ut ante dictum eſt, ſuffragiorum numero, arbitro Rabbi Chananiah, adnotant [e], אותו היום היה קשה לישראל ביום שנעשה בו העגל, *Dies ille non infauſtus minus erat Iſraelitis quam ille quo factus eſt vitulus*; ſcilicet aureus. Male actum fuiſſe ſecum pronuntiant, ex eo quod ita etiam in levioribus illis ullo modo praeponderaret Hillelianae ſchola Sammaeana. Quin poſtea, dum contentionis funis hinc inde in ſcholis illis ducebatur, majores ſuos monitos aiunt Talmudici voce e coelo delapſa (בת קול ſeu *filiam vocis* nuncupant; cujus prophetiae generis [f] in eorum commentariis mentio frequens) ut Hillelianae omnino impoſterum adhaererent. Huic etiam religioſe parebant. Ita ſcilicet ſcribunt; auditam vocem hanc in Jabne, urbe maritima (quae Jabina & Jamina pariter apud ſcriptores dicta) ab Hieroſolymis CCXL. ſtadiis [g] diſſita. Egregius eſt ad hanc rem in Gemara Hieroſolymitaoa locus. Ibi nempe agitur tum de prophetis veteribus quos ex Spiritu Sancto prophetaſſe etiam ipſi aiunt, tum de ſenioribus ſeu זקנים, id eſt, *ſenioribus* ac ſcholarum & tribunalium ſub ipſum de quo loquimur aevum praeſidibus, horumque placitis ſeu ſingularibus legum ac traditionum ioterpretamentis moribuſque ſuperinductis. In hiſce, nova ſive interdicta ſive praeſcripta (quoniam obligatio pro decernentium autoritate eis inerat) חומרים, id eſt, *graviora* (quae φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα, *Onera gravia ac importabilia*, in Evangelio [h] dicuntur) oti indulta ſeu ſtricti juris novae remiſſiones קולים ſeu *leviora* appellitabantur; quorum nihilominus neutra erant oeceſſario amplexanda cuiquam, abſque lata in foro aliquo ſententia, antequam a ſynedrio magno LXXI. vitorum firmarentur decernerenturque. Hi aotem interdum ſive ob factiooum potentiam ſive ob rei difficultatem, ſine oraculo coeleſti ſeu *filia* illa *vocis* (quam Spiritus Sancti vices aiunt illo io ſeculo praeſtitiſſe) ea decernere nolebant. Jam vero Gemarae jam dictae verba huc attinentia ita ſe habent [i], נביא וזקן למה הן דומין למלך ששולח ב' פלמטרין שלו למדינה על אחד מהן כתב אם אינו מראה לכם חותם שלי וסמנטרין שלי אל תאמינו לו ועל אחד מהן כתב אע"פ שאינו מראה לכם חותם שלי תמינהו בלא חותם וסמנטרין כך בנביא כתיב ונתן אליך אות או מופת ברם בהא ע"פ התורה אשר יורך הרא דתימר משיצאת בת קול אבל עד שלא יצאת בת קול כל הרוצה להחמיר על עצמו ולנהוג בחומרי ב"ש ובחומרי בת הלל על זה נאמר הכסיל בחושך הולך בקולי אילו ואילו נקרא רשע אלא אי בקולי ובחומרי דדין אי בקולי ובחומרי דדין הדין דתימר עד שלא יצאת בת קול אבל משיצאת בת קול לעולם הלכה כדברי ב"ה וכל העובר כדברי ב"ה חייב מיתה תני יצאת בת קול ואמרה אילו ואילו דברי אלהים חיים אבל הלכה כדברי ב"ה איכן יצאת בת קול רבי ביבי אמר בשם רבי יוחנן ביבנה יצאת בת קול, *Propheta & ſenior cuinam rei ſunt ſimiles? Certe ex hac ſimilitudine clarius poſſunt intelligi. Regem finge fuiſſe qui binos in provinciam legatos* (pro פלמנטרין legit hic Baal Aruch [k] פולמנטרין) *miſit, de quorum altero ſcripſit nolle ſe fidem ei adhiberi niſi & ſigillum ſuum & cidarim ſeu inſigne capitis ſui provincialibus oſtenderet; de altero autem, etiamſi nec ſigillum nec cidarim* [l]

[a] Miſna tit. Sabbath. cap. 1. ubi videſis Gemar. Hieroſolymitan. fol. 3. b col. 3. Obadiam Bartenorium; alios; praeter Sepher Juchaſin fol. 19. & 20. [b] Act. Apoſt. v. 34. [c] Ibid. cap. xxij. 3. [d] Miſna tit. Pirke Aboth cap. 5. [e] Gemara Hieroſolymit. ad tit. Sabbath, cap. 1. fol. 3. col. 3. [f] Gem. Babylon. ad tit. Sanhedrin cap. 1. fol. 11. 2. videſis Syrum Act. xij. 22. Druſ. Praeterit. lib. 1. ad O. Matth. iij. 10. Filium in בת Maimonid. in More Nebochim lib. 2. cap. 42. [g] 2 Maccab. xii 9. [h] D. Matth xxiij. 4. [i] Gemar. Hieroſolym. ad tit. Beracoth cap. 1. fol. 3. col. 2. adde Sepher Juchaſin. fol. 19. 2. [k] In verb. סמנטר quem & vide in פלמנטר. [l] Sed & vide Buxtorf. in Lexic. Talmudic col. 1503.

oſtenderet

oſtenderet, ei fidem adhibendam. Sic de propheta dicitur [a], *Et dederit tibi ſignum aut portentum. Caeterum qui nomine legis venerit, ei autoritas perpetuo prorogatur. Quod tamen intelligas oportet, poſtquam egreſſa eſt* (accepta) *filia vocis.* At vero *ſi antequam egreſſa eſt*, ſeu accepta, *filia vocis, oneret quis ſe gravioribus ſive ſcholae Sammaeanae ſive Hillelianae praeſcriptis, in eum quadrat illud* [b], *Stolidus in tenebris vadit. Etiam qui leviora quae ſive haec ſive illa ſchola indulſit, obſervat, improbus nominatur, niſi ſcilicet ſive graviora ſive leviora* (alterutrius ſcholae) *obſervet ex ſententia fori. Itane? niſi ſive graviora ſive leviora obſervet ex ſententia fori. Intellige hoc de ſententia lata antequam egreſſa eſt filia vocis. Etenim poſtquam eſt egreſſa filia vocis, perpetuo ſunt receptae ſententiae Hillelianorum. Etiam quiſquis in eas commiſerit, morte plectendus*; ubi ſcilicet ſententia eſt de lege aliqua capitali. *Traditur egreſſam illam vocem dixiſſe, tam Sammaeanorum quam Hillelianorum ſententias fuiſſe* (velut) *verba Dei viventis, ſeu divina, at vero ab omnibus eſſe Hillelianorum recipienda. Ubinam vero egreſſa eſt*, ſeu accepta, *illa filia vocis*, ſeu oraculum coeleſte? *Rabbi Baebi nomine Rabbi Jochanan ait in Jabne urbe vocis illam filiam egreſſam eſſe.* Scimus tradi filiae vocis oraculum aliis in urbibus, praeter eas ubi ſynedrium magnum ſedes haberet, non ſemel auditum fuiſſe. Sed cum ad ſtabiliendas tantum quamplurimas antea controverſas idque in rebus graviſſimis ſententias hanc egreſſam ſeu auditam in Jabne velint, & cum ſupremus ſententiarum controverſarum arbiter haberetur ſynedrium illud quod Jabnam ſe tranſtulerat, idque Rabbi Jochanan Ben Zacai principe, quem ipſum eundem fuiſſe, cujus nomine oraculum a Rabbi Baebi memoratur in jam allatis, non immerito ſentias; aequum ſane eſt, ut exiſtimemus etiam oraculum hoc de Hillelianae ſcholae ſeu ſectae praerogativa tempori illi tribuendum, quo Jabnae ſynedrium magnum ſuas, eodem principe, habebat ſedes: id eſt, tempori quod urbis templique ſecundi ſub Veſpaſiano excidium proxime ſequitur. Nam e *Liſkath hagazith* ſeu *lapideo conclavi* (quod templo adjunctum) ſe tranſtulit, aevo illo in turbido, ſynedrium in חניות id eſt, in *tabernas*, haud multum a templo diſtantes ibique tunc conſtructas. Id factum eſt ſub quadrageſimum ante excidium annum, qui a Chriſti paſſione parum diſtat. Inde demum intervenientibus aliquot aliis migrationibus [c], in Jabnem tranſlatum eſt. Migratio autem haec fiebat, principe Rabbi Jochanan [d] quem diximus. Is vero in principatum evectus [e] eſt, aetate provectiſſima, idque ſub templi excidium. Sequitur igitur, ſi rationi huic locus, etiam & ſub id tempus oraculum jam dictum acceptum eſſe, id eſt, ſub annum a Chriſto nato ſeptuageſimum. Quae cum ita ſint, non minus ſequitur ante acceptum hoc oraculum ſopitas non fuiſſe ſectarum harum controverſias, adeoque neque hanc de repudii, quae prae manibus eſt, quod & inſra manifeſtius reddetur. Interea tamen liquet & ſectis utriſque & univerſis aliis ante oraculum illud receptiſſimum fuiſſe ob דבר ערוה ſeu *rem turpitudinis* aut ob ערוה בדבר *turpitudinem in re*, non ſolum permiſſa fuiſſe repudia, verum etiam a foro, ubi res poſtulabat, rite potuiſſe cogi. Nimirum de fori poteſtate & coactis ob turpitudinem aliquam interdum divortiis (de quibus ſupra dictum eſt) ſectae hae illuſtres non diſſentiebant. Nam dum *extra rem turpitudinis* ſeu *ipſam turpitudinem* negabant permittendum divortium Sammaeani, ob cauſam interim ejuſmodi etiam cum Hillelianis affirmabant, reluctante nemine. At Hilleliani hic maritis indulgentiores non ſolum *ob turpitudinem* ſed etiam ob rem ſeu cauſam quamcunque aliam, id eſt, ſive ob ערוה ſeu *turpitudinem* ſive ob דבר ſeu *rem cauſamve* aut *rationem* qualemcunque permitti volebant. Id quod nolebant Sammaeani. Hillelianis aſtipulatur Fl. Joſephus [f] Judaeus, qui tempore quo de agimus ipſo floruit, ubi ait, Γυναικὸς τ͂ συνοικούσης βουλόμενος διαζεύχθαι καθ᾽ ἃς δηποτοῦν αἰτίας, πολλαὶ δ᾽ ἂν τοῖς ἀνθρώποις τοιαῦται γίνοιντο, &c. *Qui a conjuge quibuſcunque de cauſis, quales multae ſunt inter homines, disjungi vult*, &c. Etiam & ipſe de ſe Joſephus, virginem Caeſarienſem ait [g] quam duxerat non diu apud ſe manſiſſe, ſed ſoluto matrimonio, aliam ſe Alexandriae duxiſſe. Poſtea item de hac inquit, Τὴν γυναῖκα μὴ ἀρεσκόμενος τοῖς ἤθεσι ἀπεπεμψάμην τριῶν παίδων γενομένην μητέρα, *Uxorem, offenſus ejus moribus, dimiſi cum mater eſſet trium liberorum.* Adeoque de divortio ut ſibi omnino ac tribulibus ſuis libero tunc habito palam loquitur. Philo etiam Judaeus [h] legem divortii ſacram recolens Ἐὰν δὲ, inquit, ὁποτέρως ἀπαλλαγεῖσα γυνὴ καθ᾽ ἣν ἂν τύχῃ πρόφασιν, &c. *Si vero uxor a viro quamcunque ob cauſam repudiata*, &c. Quantum autem pollerent etiam Hilleliani eo in aevo ex hoc ſatis dignoſci poteſt, quod ſynedrii magni principatum, ad Hillelis poſteros jure ſane haereditario tranſmiſſum velint magiſtri; qua de re nos plura alibi. Sententia tertia non eſt reperta praeter illam Rabbi Aquibae e Miſna ſuperius adductam. Ea autem ab Hilleliana non differt, niſi quod divortiis paulo fuerit indulgentior. Adeo ut dubitandum non ſit, praeter tres haſce, quarum binae fere in unicam recidunt, aliam non fuiſſe ſive in ſcholis ſive in foro reipublicae illius ſententiam de divortiis; niſi forte putes tam illuſtres ſcholas de re tam gravi (ut de aliis acriter controverſis) tamdiu diſputaſſe, nec interea alterutram ſive aliam aut vetuſtiorem aut recentiorem ſententiam (quam fingere quidem facile eſt; ſed nullibi comperire quimus) ſive ejuſce rationem obtendiſſe, nec poſteros, id eſt, ſcriptores, qui ſuperſunt, Talmudicos ejuſdem mentionem aliquam feciſſe. Quod ſane abſonum nimis eſt. Firmantur etiam haec ab ipſa, uti a Talmudicis traditur, ſectarum de divortiis diſputatione, quae in hujuſmodi compendium in Gemara Babylonia ad ſupra [i] citatam de utriuſque

[a] Deut. xiij. 2. [b] Eccleſiaſtes ij. 14. [c] Gemar. Babylon. ad tit. Roſh haſhena, cap. 4. fol. 31 a. [d] Ibidem. [e] Sepher Juchaſin, fol. 20 b. [f] Archaeolog. 4. cap. 8. [g] In Vita ſua. [h] In lib. de Special. Legib. ad Praec. 6. & 7. [i] Cap. 16.

ſententia Miſnam redigitur [a]. תניא אמרו בית הלל לבית שמאי והלא כבר נאמר דבר אמרו להם ב"ש והלא כבר נאמר ערות אמרו להם ב"ה אם נאמר ערות ולא נאמר דבר הייתי אומר משום ערוה תצא משום דבר לא תצא לכך נאמר דבר ואלו נאמר דבר ולא נאמר ערוה הייתי אומר משום דבר שנשא לאחר ומשום ערוה לאתנסבא לאחר לכך נאמר ערוה וב"ש האי דבר מאי עבדי ליה נאמר כאן דבר ונאמר להלן דבר על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר מה להלן בשני עדים אף כאן בשני עדים וב"ה כי כתיב ערוה בדבר וב"ש מיכתיב או ערוה או דבר ובית הלל להכי כתיב ערות דבר דמשמע הכי ומשמע הכי, *Traditur ad hunc modum diſputaſſe Hillelianos & Sammaeanos.* Hilleliani; *Nonne diſerte in lege nominatur* דבר (id eſt) *res, ratio, cauſa, verbum.* Sammaeani; *Nonne etiam diſerte nominatur* ערות *turpitudo* (in regimine; adeo ut *turpitudo rei*, rationis, cauſae, verbi, ſeu ipſa turpitudo ſimul deſignetur) Hilleliani; *Si in lege turpitudinis ſine adjectione rei, cauſae, &c. ſola mentio fuiſſet, non male dixerat forte aliquis ob turpitudinem uxorem poſſe ejici, ſed non ob rem ſeu cauſam* (aliquam aliam) *unde fiebat, ut etiam* דבר ſeu *res*, &c. *adjiceretur. Et ſi* τὸ דבר id eſt, *rei ſeu cauſae*, &c. *duntaxat mentio facta fuiſſet, non vero turpitudinis, abſurdum non fuiſſet dicere repudiatae ob rem ſeu cauſam aliquam* (aliam) *& jam alteri nubere fas fuiſſe, non item repudiatae ob turpitudinem. Ideo interſeritur etiam ipſa turpitudo.* Sammaeani; *At obſervanda eſt vis vocabuli* דבר ſeu *rei*, &c. *ut alibi ita hic. Alibi legitur* [b]; *In ore duorum teſtium aut in ore trium teſtium firmabitur* דבר ſeu *res* qualiſcunque. *Ut res* ſeu דבר *ibi ad binos teſtes attinet, ita etiam in lege de repudiis ad binos teſtes attinet* (ita nimirum ut ejuſmodi ſit turpitudo, ejuſmodi res, ut ejuſce non ſine binis teſtibus uxor rea peragatur) Hilleliani; *An vero ſcriptum eſt, turpitudinem in re?* Sammaeani; *An vero ſcriptum eſt, aut turpitudinem, aut rem?* Hilleliani; *Ideo ſcriptum eſt, turpitudinem rei, ut non ſolum turpitudo in re, ſed etiam ſive turpitudo ſive res* ſeu *cauſa qualiſcunque intelligatur.* Subjuncta eſt hiſce & Rabbi Aquibae ſententia, quam etiam ſupra [c] exhibemus.

CAP. XXI.

Triplicis de divortiorum cauſis ſententiae recenſio. Monita ac conſilia magiſtrorum de primae uxoris ſeu uxoris adoleſcentiae hic praerogativa; aliis item ad divortia ſpectantibus. Mahumedani Ebraeorum hic fere ſequaces. Alcoranus & Avicenna ea de re explicati.

TUrpitudinis igitur vocabulum, ſeu τὸ ערוה, in utriuſque ſectae tam Hillelianae quam Sammaeanae, juxta ea quae jam ſunt oſtenſa, ſententiis, diffuſiori ſignificatione multum diſcrepat ab ea turpitudinis notione qua inceſtus, adulterium, ac cum uxore immunda coitus in Levitico deſignatur; qua de re alibi [d] egimus. Ita ſcilicet diſcrepat, ut non modo graviora illa (ut vulgo) ſed alia etiam leviuſcula quae omnino turpia eſſent, hic nomine illo velint denotari; ſeu ut Obadiae Bartenorii verba [e] ſunt שאר דבר סרחון שאינו ערוה, *Reliqua, quae etiam turpia cum ſint, peculiari nomine* ערוה ſeu *turpitudinis* illius nefandae proprie *non veniunt.* De Hillelianis res eſt manifeſtiſſima. Non modo ſi palam incederet uxor non velata, ſeu brachiis retectis, aut quid aliud committeret ſive in Moſaica ſive in Judaica ita ſignantius dicta conjugalia inſtituta (de quibus ſupra) ſed etiam ſi quid omnino ſive domi ſive foris faceret, quod viro diſpliceret, rite potuiſſe dimitti volebant hi. Ob haec, nomine *rei, cauſae*, &c. id eſt, דבר quod legis eſt vocabulum; ob illa, nomine ערוה ſeu *turpitudinis*, quod itidem in lege τῷ דבר conjunctum eſt. Nam ſacrum intelligebant hi ſermonem perinde ac ſi ſcriptum fuiſſet כי מצא בה או ערוה או דבר *Quum eam invenerit ille in ea ſive turpitudinem ſive rem* ſeu *cauſam qualemcunque*, perinde ac ſi disjunctive vertiſſent Graeci ἢ ἀσχημοσύνην τι ἢ πρᾶγμα. At vero niſi in re ſeu cauſa turpitudo aliqua ineſſet, repudium rite fieri nolebant Sammaeani, quibus ערות דבר *turpitudo rei* in ſacro ſermone ſive pro דבר ערוה *re turpitudinis* aut *turpi* ſive pro ערוה בדבר *turpitudine in re* ſumebatur, atque etiam pro ערוה *turpitudine* ſolummodo, ea quam diximus diffuſiori notione. Unde eſt quod in exemplaribus Miſnae nonnullis pro eo quod ſupra [f] inde legitur Sammaeanos noluiſſe divortia permitti, niſi ubi invenerit maritus *rem turpitudinis* ſeu דבר ערוה habetur duntaxat אם כי מצא בה ערוה, *Niſi invenerit in ea turpitudinem.* Ita ſane in Miſna Talmudis Hieroſolymitani, quam nec corruptam eſſe ideo puto, quia ad hunc modum in Gemara [g] ejuſdem iteratur explicaturque; והא תני ב"ש אומרים אין לי אלא היוצא משום ערוה בלבד ומניין היוצאה וראשה פרוע צדדיה פרומין וזרועותיה חלוצות ת"ל כי מצא בה ערוה דבר, *At traditur Sammaeanos noluiſſe uxorem repudiari, niſi tantummodo ob turpitudinem, veluti ſi egrederetur capite aperto, diſciſſis ad latera veſtibus, aut brachiis retectis; ſcilicet ejuſmodi ſenſus eis habetur ſacri ſermonis, quoniam invenerit in ea turpitudinem rei.* Certe & obſervandum eſt in lege militari de caſtrorum munditie, quae in capite Deuteronomii, quod legem de divortiis proxime antecedit, habetur, etiam τὸ ערות דבר (nec alibi in Sacris Literis) occurrere, ibique planiſſime *rem* generatim *aliquam turpem* denotare, neque aliter ab Onkelo paraphraſte aut Arabibus verti quam in lege de divortiis. A Pſeudo-Uzielide transfertur per קלנא דכרעם *turpitudinem* ſeu *ignominiam rei* cujuſcunque, & ab Helleniſtis per ἀσχημοσύνην πράγματος, quod idem ſignificat; quibus & conſonum eſt Judaeorum illud Hiſpaniensium *verguença de coſa.* Explicatur ab Aben Ezra per ערוה במעשה או דבור, *Turpitudinem ſive in facto ſive in verbo.* Divortiis demum

[a] Ad tit. Gittin. cap. 9. fol. 90. a.
[b] Deuter. xix. 15.
[c] Ad Miſn. tit. Gittin. cap. 9. ſub extremum.
[f] Cap. 18.
[e] Cap. 18.
[d] Lib. 5. de Jure Naturali & Gent. cap. 1.
[g] Gemar. Hieroſolymit. ad tit. Gittin, fol. 50. col. 4. hal. 11.

indul-

indulgentior quam Hilleliani Rabbi Aquiba tam verba illa, *Si gratiam in oculis ejus ea non invenerit*, quam *ſi ille invenerit rem turpem* aut *turpitudinem in ea* divortii cauſas ſatis legitimas eſſe voluit, adeoque pro viri libitu quamlibet repudiari potuiſſe. Et ſane tam hanc Rabbi Aquibae quam illam Hillelianorum, quae Aquibae eſt perquam affinis, amplexati ſunt Ebraei, qui non ſolum ob cauſam ſeu rem quamcunque turpitudinis ſeu turpem, ſed etiam pro maritorum libitu, matrimonia ſolvi quiviſſe poſtmodum ſaltem ſi non ante docere conſueverunt. Unde & Leo [a] Mutinenſis, archiſynagogus Venetus; *Non ſolo per occaſion di mal fare, ma per ogni cagion di diſguſto puo in rigore, il marito repudiar la moglie.* Ita tamen ut conſiliis aliquot iiſque vetuſtis ipſique oraculo quo ſtabilita eſt inter alias etiam & haec Hillelianorum ſententia, ſive coaevis ſive proximantibus, licentiam illam temperarent magiſtri, eamque ſcholae monitis tametſi non fori deciſionibus haud parum minuerent. In conſiliis ac monitis ejuſmodi habetur, ne quis ducat uxorem aut maritali amplexu ductam illiciat, אם לבו לגרשה, *Si* [b] *animus ei fuerit eam repudiandi.* In eam qui ita fecerit dictum etiam volunt illud Salomonis, *Ne moliaris* [c] *amico tuo malum, cum ille in te habeat fiduciam.* Item, ne uxorem quam primam quis duxerit, abſque turpitudine aliqua ſeu re cauſave turpi, quam intelligunt per verba illa ערות דבר *turpitudinem rei* repudiet. Unde illud Rabbi Eliezeris [d], כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות, *Quiſquis repudiaverit* (temere) *uxorem ſuam primam, etiam altare lachrymas ob eam effundit.* Ratio elicitur ex eo quod habet propheta de uxore adoleſcentiae, ubi dicitur [e] altare eſſe lachrymis, fletu, ac ſingultu opertum, nec oblationes jam placare. *Et dixiſtis propter quid? eo quod Dominus teſtificatus eſt inter te, & inter uxorem adoleſcentiae tuae, quam tu deſeruiſti* (ſcilicet in Ebraeo eſt בגדת ἐγκατέλιπες ſeu *reliquiſti*, quod in Vulgata eſt *deſpexiſti*) *cum ipſa ſit ſocia tua & uxor foederis tui.* Et paulo poſt, *Uxorem adoleſcentiae tuae non deſeres.* Et verba quae ſequuntur, *ſi odio habueris eam dimitte*, ad primam quidem uxorem ſeu uxorem adoleſcentiae ibi attinere volunt, ita ſcilicet ut intelligatur perinde ac ſi poſtquam monuerat propheta de injuriis, quibus uxor adoleſcentiae, alia ſive unica ſive pluribus, ſuperinductis immerito affecta eſt, demum adjeciſſet, melius [f] fuiſſe eam, ſi odio ita haberet, libello repudiare quam afflictam inviſamque retinere. At dum ipſa verba in conſilium de repudiis adhibentur, malle videntur de prima uxore aut de primo conjugio non accipi, ſed de ſecundo tantum. Gemara Babylonia [g], כי שנא שלח ר׳ יהודה אומר אם שנאתה שלח ר׳ יוחנן אומר שנאוי המשלח ולא פליגי הא בזוג ראשון הא בזוג שני, *Si odio habueris, dimitte. Uxorem igitur odio habitam dimittendam exiſtimavit Rabbi Jehuda. At Rabbi Jochanon; etiam odioſus eſt*, inquit, *qui ita dimitteret. Nec tamen inter hoſce diſſenſus erat. Nam alter de conjugio primo, alter de ſecundo eſt loquutus.* Alia de uxore adoleſcentiae, quam primam vocant, hic afferunt ex Sacris [h] Literis. Et Rabbi Samuel Bar Nachman [i], לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים *Quaelibet res pretio aeſtimari poteſt, excepta uxore adoleſcentiae*, ſeu *prima*. Quin de primo item conjugio ſomnium illud Rabbi Jehudae [k] intelligunt; quadraginta diebus ante formationem foetus in utero, filiam vocis ſeu oraculum coeleſte denuntiare ſolere, cuinam foetus poſtmodum matrimonio jungendus; quod forſan (ut alia ejuſmodi in eorum commentariis) non tam ridicule quam pro more gentis hyperbolice ſeu quod ipſi aiunt בלשון הבאי quod idem ſonat, dictum fuiſſe eſt ſentiendum; ut nimirum ſignantius innueretur tum primam uxorem Numini inprimis accepto ferendam, tum ejuſdem, ſine cauſa graviori, divortium ei neutiquam placere. Secundae autem uxoris ſeu alius a prima imo repudiatae in uxorem ductae (nam ejuſmodi uxorem inprimis hic non cenſeut) etiam odii aut nudae diſplicentiae cauſa repudium raro diſſuadent; quod tamen interdum aliqui faciunt, ut ſtatim liquebit. Ipſa etiam de repudiata verba legis obſervant [l], *Et ſi vir ille alius coeperit eam habere odio, ſcribat & ipſe libellum repudii*, &c. Quin in conſiliis quae diximus monitiſque de repudiata adjicitur, שאשה שנתגרשה משום פריצות אין ראוי לאדם כשר שישאנה שלא יאמרו זה הוציא רשע מביתו וזה מכניסה, *Uxorem ob impudicos mores repudiatam indignam eſſe quae a viro aliquo bono duceretur, ne ſequatur dicterium, alterum e domo ſua improbitatem ejeciſſe, alterum ſivi induxiſſe.* Et ſunt qui omnimodum diſſuadent repudium maxime diſplicentiae cauſa ſeu eo quod moleſtior fuerit uxor. Legitur inter ſententias morales Ben Sirae [m] (quem vetuſtiſſimum habent Ebraei) גרמא דנפיל בחולקך נרדיה, *Os quod forte tibi contigit rodito*; id quod idem ferme eſt cum eo quod aiunt Latini ac Graeci *Spartam quam nactus es orna.* In ſententias illas Ebraicus habetur commentarius ante annos fere centum e monimentis Ebraeorum a Paulo Fagio editus, in quo hoc a Ben Sira dictum ad matrimonium & repudium omnino trahitur. Suadet primo commentarius ille uxorem ducendam parentibus inprimis honeſtis iiſque ex Iſraelitico ſeu nobili genere. Quam ſi naniſci nequit, etiam & libertinam ſeu generis libertini foeminam ſumat. Tum ſubjungitur; לפי שהוא בזולו אף על פי שהיא קשה לו יותר כאיבל לאחאב ואשתו של קרח שאבדו את בעליהן ואם לא יגרש אותה יפה עשה לפי שבשבילה אין מכניסין אותו לדין שהרי שנינו ארבע אין נכנסין לדין ואלו הן דקדוקי עניות וחולי מעים והרשות ומי שיש לו אשה רעה ואינו מגרשה ואם גרש לא עשה יפה שאין שעה משתקת לו אחריה ולא עוד אלא שהעולם מחשך לו כשהוא מגרשה והיינו דאמר בן סירא גרמא דנפיל בחולקך בין טבא או ביש נרדיה, *Quoniam ita fata ordinarunt, tametſi fuerit ei moleſtior quam Jeza-*

[a] Hiſt. de gli riti Hebraici part. 4. cap. 6. [b] Gemar. Babylon. ad tit. Gittin, cap. 9. fol. 90. a. [c] Proverb. iii. 29. [d] Gemar. Babylon ad tit. Sanhedrin, cap. 2. fol. 22. a. [e] Malach. ii. 13. & 15. [f] Sal. Jarch. ad dict. Malach. locum. [g] Ad tit. Gittin, cap. 9. fol. 90. b. [h] Eſaiae cap. liv. 6. Proverb. cap. v. 18. [i] Gemar. Babylon ad tit. Sanhedrin, cap. 2. fol. 22. a. [k] Ibidem. [l] Loc. citat. Maimonid. halach. Geruſhin cap. 10. Petiktha Zutertha fol. 82. col. 3. [m] Sent. 3.

bel

bel fuit Achabo aut uxor Corae, quae perdiderunt maritos ſuos. Et ſi non repudiaverit eam, bene agit; quia propter eam non deducunt eum in judicium. Sic etenim legimus. Quatuor ſunt hominum genera quae non deducuntur in judicium; ſcilicet qui extrema laborant paupertate, qui patiuntur colicam paſſionem, qui magiſtratu funguntur, & cui eſt uxor mala quam non repudiat. Nimirum ſi repudiaverit, non bene facit, quoniam nec hora unica ei poſtmodum hilaritatis, ſed perpetua augetur triſtitia, ideo quod repudiaverit eam. Atque hoc eſt quod dixit Ben Sira; Os quod cecidit in ſortem tuam, ſive malum ſive bonum fuerit, rode. Hactenus commentarius ille, qui pii rhetoris non juriſconſulti Ebraici partes hic agit. Quemadmodum vero Judaeorum ſynagoga ita & Mahumedanorum turba Hillelianae ſcholae ſeu potius τῷ Rabbi Aquibae ſententiae hac in re eſt ſequax. Non ſemel in Alcorano permittitur, pro maritorum libitu, divortium, nec tamen ſine conſilio uxoris retinendae, quemadmodum apud Ebraeos. Verba ſunt [a]; فان كرهتموهن فعسي ان تكرهوا شيًا ويجعل الله فيه خيرًا كثيرًا ۞ وان اردتم استبدال زوج مكان زوج واتيتم احديهن قنطارًا فلا تاخذوا منه شيـــًا *Et ſi diſplicuerint vobis uxores veſtrae, nihilominus forſan Deus etiam in eo quod diſplicet bonum collocavit amplum. Quod ſi volueritis uxorem vobis loco uxoris ſubrogari* (id eſt dimiſſa e numero uxorum permiſſo aliqua aliam ducere) *ne hilo quidem rerum ſuarum defraudetur, ſed res ſuas ſibi habeat integras.* Dotem ſcilicet ejuſve, pro juris varietate, partem praeſtitutam. Retinenſis ibi; *Sed licet mutandae, unum quintare,* ſeu *quantumlibet daretur, nihil inde reſumere licet.* Ubi *quintare* factum eſt ex Arabico قنطار *quintar.* Atque ea in re diſcrimen traditur inter repudiatas ante coitum & poſt dimiſſas. Alias ejuſmodi, plerumque ut Ebraeorum ſimiae, interdum ab eorum placitis omnino recedentes, habent leges conjugales atque de divortio tum in Alcorano [b] tum in juris Mahumedici compendiis obvias. Quin & obſervandum eſt quod de Mahumedanorum divortiis legitur apud Avicennam, qui ipſe Mahumedis ſeclator ac ſummus philoſophus ad hunc modum tum de eorum ratione ac jure diſputat tum conſilium de eis interſerit [c]. *Conſuetudo non fit niſi diutina familiaritate; haec autem firmius dicitur eſſe ex parte mulieris, ne habeat poteſtatem diſcedendi a viro quando voluerit. Ipſa enim eſt facilis ad iraſcendum & concupiſcendum; unde oportet ut liceat viro aliquando dimittere uxorem. Alioquin multa damna provenient. Poterunt enim tales naturae eſſe conjuges, ut quo magis cogantur ſimul manere, magis odiant ſe, & proveniat inde maximum malum. Aliquando enim erit aliquid inter eos quod abhorreat natura: & haec compellet eos quaerere alia conjugia, quoniam voluptas naturalis eſt. Aliquando vero conjuges erunt tales, quod non adjuvant ſe ad generandum; ſed ſi conjungantur aliis, generabunt. Unde oportet ut interveniat ibi ſeparatio. Sed oportet ut hoc difficile permittatur; ut qui eorum duorum fuerit ſtultioris ſenſus & magis perverſus, non habeat hanc poteſtatem. Relinquatur autem arbitrio judicis quouſque cognoſcatur cauſa diſcordiae, & tunc ſeparentur ad haec, ut vir perſolvat aliquid mulieri, & praeter haec, quod melius eſt, relinquere paci locum; & ut difficilius ſit ei ipſam [d] vocare quam dimittere; unde praeceptum eſt in lege ſic, ut poſtquam dimiſſa fuerit, non poſſit revocari niſi prius alii nupſerit. Quod cum ſciverit vir, fiet ei difficile uxorem dimittere niſi fuerit vilis homo, qui parvipendit verecundiam propter delectationem aliquam. Sed nos non curamus de hujuſmodi hominibus. Juſtum autem eſt ut mulier cuſtodiatur. Eſt enim parvi ſenſus & deceptibilis & magnae voluptatis, ex cujus communione provenit ignominia & verecundia maxima. Ex communione vero viri non provenit ignominia ſed invidia. Et ideo debent cuſtodiri portae & cortinae.* Hactenus Avicenna. Quod de cauſis divortii & judicis arbitrio ſcribit, conſilium, puto, eſt. Nam pro maritorum libitu, ex lege Mahumedica, uti ex Ebraica, divortia fiunt. At vero quod habet de dimiſſa uxore non revocanda ſeu denuo ducenda niſi alteri prius nupſerit, idque ex lege, id eſt, ex Alcorano, quae ſectae ejus lex eſt; ibi [e] ita legitur, الطّلاق مرّتان فامساك بمعروف او تسريح باحسان *Ejus quae duabus ejicitur vicibus receptio ut dimiſſio pariter legitima.* Et paulo poſt وان طلّقها فلا تحلّ له من بعد حتي تنكح زوجًا غيره وان طلّقها فلا جناح عليهما ان يتراجعا Quae verbatim fere ſonant; *Sed ſi repudiaverit eam, rurſus ei permiſſa ea non erit, antequam viro nupſerit alteri. Et ſi hic repudiaverit eam, eorum conjugum priorum utrique illicitum eſt denuo conjungi.* Poſteriora hic verba, ut Avicennae ſic aliis [f] ſumuntur, perinde ac ſi de uxore ſimpliciter dicerentur omnimoda. Sed multo aliter a juriſconſultis Mahumedanis intelliguntur; quod optime dignoſcitur e paraphraſi ſeu exegeſi illa egregia Mahumedis Ben Achmed. Ille, explicationibus interpoſitis, ad hunc modum locum totum (qui & ante & poſt res habet uxorias & quae ad divortia ſpectant) exhibet; فان طلّقها الزوج بعد الثنتين فلا

[a] Alcoran. Azoar. 4. in Arab. 8. in Latino. [b] Azoar. 2. 33. & 65. in Arab. 313 & 75. in Lat. [c] Tract. 10 Metaphyſic cap. 4. [d] Revocare [e] Azoar 2. in Arab. 4. in Lat. codice. [f] Diſp. apud Vincent. in ſpeculo hiſt. lib. 24 cap de Circumciſione. Videſis Dionyſ. Carthuſ. in ſect. Machomet, lib. 1. 2. t. 24 & tract. de Haereſ. Heracl. & principatu ac lege Machomet, cap de Circumciſione.

تحلّ

تحل له من بعد الطلقة الثلثة حتي تنكح
زوجًا غيره ويطاها فان طلقها الزوج الثاني
فلا جناح عليهما اي الزوجة والزوج الاول

Et ſi eam dimiſerit maritus ſaepius quam bis, id eſt, *tertio, non permiſſa erit ei poſt*, ſcilicet, *poſt divortium tertium, uſque dum acceperit conjugem alterum qui & cum ipſa concubuerit. Sed ſi dimiſerit eam maritus ſecundus, licite conjugium redintegratur cum marito priori.* Ita verba illa ان طلقها *ſi dimiſerit eam*, ſumenda ſunt de tertiata, poſt vices binas, de quibus ante verba fiunt, ejectione. Quod igitur habet Avicenna de ſecundis poſt divortium nuptiis ad divortium tertium ita pertinet, nec ad primum omnino aut ſecundum. Etiam & juxta paraphraſin hanc Alcoranum hic vertebat Robertus Retinenſis [a]. *Secundo* inquit, *derelictae nubant* (maritis prioribus) *potius quam caeteris. Tertio vero ſpretae nequaquam, uſque quo maritis aliis nupſerint & ab illis relictae fuerint.* Et rarum non eſt Retinenſem e commentariis qui ſunt in Alcoranum & numeroſiſſimi, verſionem ſuam augere. Alii [b] ſimiliter legem eorum de divortiis ita eſſe intelligendam docent. Generatim autem Antonius Geufraeus [c] de Turcis, *Si alterutri conjugum matrimonium diſpliceat, ipſis libertas ſeparationis relicta eſt, & integrum cuique ad alterius matrimonium tranſire. Divortium autem apud illos faciunt improli mores vel infoecunditas. Cognoſcit de iſtis rebus judex ipſorum.* Nec vero praetereundum eſt hic quod apud Retinenſem legitur [d], *Mulieres a maritis relictae, nemini niſi prius quatuor peractis menſibus nubant, quas maritis volentibus renubere bonum eſt. Sin autem, Deus audit & videt. Non nubant etiam aliquae relictae niſi prius emundatis tribus menſtruis* (ubi codex meus MS. qui pervetuſtus eſt & Retinenſi ſatis coaevus & pars olim erat bibliothecae coenobii Sanctedmundiani in agro Suffolcienſi; *Niſi prius tribus diebus emundatae menſtruis.*) *Vulvae conceptus nullatenus* (*Deum timete* MS. ille codex *a Domini timente*) *negetur maritis etiamſi placuerit. Ipſi namque praeſunt mulieribus. Secundo derelictae*, &c. ut hic ſupra. Arabica autem ſunt,

للذين يولون من نسايهم تربّص اربعة
اشهر فان فاوا فان الله غفور رحيم وان عزموا
الطلاق فان الله سميع عليم والمطلقات
يتربصن بانفسهن ثلثة قرو ولا يحل لهن
ان يكتمن ما خلق الله في ارحامهن ان
كن يومن بالله واليوم الاخر وبعولتهن احق
بردهن في ذلك ان ارادوا اصلاحًا ولهن
مثل الذي عليهن بالمعروف وللرجال
عليهن درجة والله عزيز حكيم

Qui jurant ſe non congreſſuros cum uxoribus ſuis, expectatio fiat quatuor menſium reconciliationis. Nam Deus condonabit & eſt miſericors. Et ſi repudium voluerint, Deus audit & ſcit, id eſt, *permittit. Repudiatae autem expectabunt tres menſes. Neque eis licitum eſt, ut abſcondant quod creavit* aut *fecit Deus in uteris ſuis, ſi in Deum credant & diem extremum judicii. Et maritos earum eam ob cauſam potius recipere eas decebit, ſi bene facere voluerint. Et quod aſſignatum eis eſt, id eis cedat. Viris autem ſuper illas gradus eſt ſeu dignitas. Et Deus fortis eſt & ſapiens.* Dein ſequitur quod ſupra habetur de altera vice repudiata. Adde item quae habet Mahumedes [e] ipſe alibi de uxorum ſuarum divortiis. Sed de his hactenus.

CAP. XXII.

Juris juxta Ebraeos, naturalis ac Paganorum veterum, de divortiis, recapitulatio. De eorum uſu apud priſcos orientis. CL. Ptolemaei in Tetrabiblo locus de conjugiis & divortiis ab interpretibus male habitus obiter explicatur. De locis in evangeliſtis occurrentibus de divortiis, quatenus lucem forſan ex jam oſtenſis accipiant, mutuoque dent.

QUAE ex priſcis Ebraeorum commentariis hactenus de divortiis dicta ſunt, & lucem opinor dant egregiam locis aliquot Evangelii quae ad eorum jus attinent, & mutuo etiam inde aliquam accipiunt. Recolendum vero hic inprimis eſt id quod de Noachidarum ſeu humani generis, ante legem Moſaicam datam, univerſi, uti & poſt eam datam, praeter Judaeos itidem univerſi, divortiis definiunt Ebraeorum juriſconſulti theologique; quod alibi fuſius olim [f] oſtendimus; ſcilicet, ſine libello ullo aliove ſymbolo interveniente licuiſſe pariter conjugum alterutri diſcedere adeoque matrimonium ac vitae ſocietatem ante contractam plane diſſolvere שניהן מגרשין זה את זה, *Alteruter conjugum pro libitu alterum dimittit*, ut verba ſunt Talmudicorum [g]. Quale jus Graecis ac Romanis veteribus fuiſſe nemo neſcit, utcunque pro ſeculorum & locorum varietate ſubinde aliquanto in circumſtantiis diverſum. Nimirum matrimonii jus idem ipſum eſſe volebant, quod in jure Caeſareo eſt ſocietatis cujuſcunque, quae ſociorum alterutro renuntiante [h] ſolvitur. Et ad liberrimum illum divortii uſum

[a] Azoar. 2. alias 3. [b] Ricardus Monachus confut. Alcorani cap. 8. & videſis Euthymii Zygab. Panoplium § 18. [c] De Turc. religione & ceremoniis lib. 2. [d] Azoar. 2. alias 3. [e] Azoar. Arab. 65. Lat. 75. [f] Lib. 5. de Jure Nat. & Gent. cap. 7. [g] Gemar. Hieroſolymit. ad tit. Kiddeſchin. cap. 1. fol. 58. col. 3. Gemar Babylon. ad tit. Sanhedrin. cap. 7. fol. 58. b. Maimonid. halach. Melakim, cap. 9. [h] Inſtit. tit. de Societate.

ac jus receptum apud vetuſtiſſimos Paganos etiam in oriente ſpectat Claudii Ptolemaei locus ille e Chaldaeorum AEgyptiorumque monimentis aſtrologicis hauſtus, ubi de conjugibus ac eorum διαλύσεσι ſeu *devortiis* verba faciens [a], Διαμένουσιν, inquit, ὡς ἐπίπαν αἱ συμβιώσεις, ὅταν ἀμφοτέρων τῶν γενέσεων τὰ φῶτα συσχηματιζόμενα τύχῃ συμφώνως· τουτέστιν ὅταν ἢ τρίγωνα ἀλλήλοις ἢ ἑξάγωνα, καὶ μάλιστα ὅταν ἐναλλὰξ τοῦτο συμβαίνῃ, πολὺ δὲ πλέον ἐὰν ἡ τοῦ ἀνδρὸς ☽ τῷ τῆς γυναικὸς ☉. Διαλύονται δὲ ἐκ τῶν τυχόντων καὶ ἀπαλλοτριοῦνται τέλεον, ὅταν αἱ προειρημέναι τῶν φώτων στάσεις ἢ ἐν ἀσυνδέτοις ζῳδίοις τύχωσιν ἢ ἐν ☍ ἢ ἐν □. *Omnino conſtantes permanebunt conjugum convictus* (ſeu *conjugium nunquam diſſolvetur*; ut Latina verſio AEgidii de Tebaldis, quae ex Hiſpanica veteri ex Arabicis facta nata eſt; non ex ipſis Arabicis ut vulgo ſumitur) *quando in utriuſque eorum genitura luminaria contigerit configurata eſſe concorditer*: *hoc eſt, quando inter ſe ipſa triquetra aut ſextili radiatione ſe reſpexerint, & maxime cum vice verſa* aut *juxta commutationem* ſeu *commutate hoc evenerit* (id eſt, ut alterius ſol lunam alterius, aut hujus luna illius ſolem ſic reſpexerit. Vetus verſio barbara, *ſi hoc acciderit cum cambiamento*. Antonius Gogava, cujus poſteriorum binorum librorum verſionem ſequitur Hieronymus Cardanus, *quando mutua huc receptio acceſſerit*, pro Graecis ſcilicet illis ὅταν ἐναλλὰξ τοῦτο συμβαίνῃ, quorum vicem obtinet apud Proclum paraphraſten ὅτι καὶ ἐναλλαγὴν ἔχει ἡ συμφωνία, & in AEgidii de Tebaldis verſione *cum hoc fuerit ex tabdil*, retenta ſcilicet quam in Hiſpanicis, unde Latina ſua fecit, repererat voce Arabica تبديل *tabdil*, quae ipſa *commutatio* eſt ſeu ἐναλλαγή, ſed ita ut diximus juxta aſtrologos intelligenda, quod palam ſcimus tum ex anonymi veteris Graeci [b] tum ex Haly Eben Rodan in Ptolemaeum commentariis) *multoque magis cum viri luna ſic uxoris ſolem reſpexerit* (ubi Gogava peſſime, *multo magis quando quae viro luna eſt foeminae ſol fuerit*, quod & ſequitur Cardanus, mentem Ptolemaei, a Gogava ſaepe deceptus, minime aſſequens; quaſi legiſſet ὅταν ἡ ἀνδρὸς ☽ ὁ τῆς γυναικὸς ☉. Nam ſenſus eſt, ὅτ᾽ ἂν ἡ τοῦ ἀνδρὸς ☽ πρὸς τὸν τῆς γυναικὸς ☉ συμφωνῇ, ut in Procli paraphraſi, ſeu *quando mariti luna cum uxoris ſole concordat*, configurationibus ſcilicet ac radiationibus jam dictis) *diſſolvuntur vero levi occaſione* (ſeu *facile*; ſeu ut Latina, Hiſpanicis intermediis, ex Arabicis, *qualibet occaſione* atque ἐκ τυχόντων αἰτιαμάτων *ex cauſis obviis* ac *leviculis*, ut Proclus) *atque invicem abalienantur omnino, cum praedictae luminarium ſtationes vel in ſignis inconjunctis acciderint vel ſint ex diametro vel quadrato*. De tralatitio apud veteres vinculi quod vocant matrimonii ſolutionis adeoque divortii liberrimi jure uſuque, idque maxime apud eos unde aſtrorum ars qualiſcunque illa, ſed vetuſtiſſima interim, judiciaria in poſteros manavit, id eſt, orientis populos verba hic fieri, palam eſt. Ab eiſdem didicit itidem Julius Firmicus [c] illud, *Venus ſi in domo vel decano ♂ fuerit inventa*, &c. *proprias abdicabunt uxores vel crudeliter necabunt*, atque alii pariter ſimilia. Novatum autem Judaeis divortiorum jus fuiſſe aiunt Ebraei, Lege Sacra illa in Deuteronomio [d] de libello repudii, indeque illis fuiſſe illud ſingulare. Ante legem illam nullam omnino neceſſariam acceſſiſſe cauſam aut circumſtantiam divortii, praeter ſimplicem alterutrius arbitratum, quo ſolo contractus ante initus ſolvebatur. Poſt vero, niſi obſervatis quae lege ita praeſcribuntur inter ſuos divortia fuiſſe illegitima, neque uxoribus omnino permiſſa ut ante, ſed tantum maritis. Expreſſim etiam Joſephus [e], ut ſupra [f], libellum repudii a Salome Coſtobaro datum fuiſſe ait, οὐ κατὰ τοὺς Ἰουδαίων νόμους, *Praeter legitima Judaeorum inſtituta*. Nempe Legem Sacram, qua expreſſim haud negatur uxoribus libere divertendi poteſtas, ita ſunt interpretati, ut dum maritis modus ſingularis diſerte in ea praeſcribitur, uxoribus ſuis interim tacite denegari minuive cenſerent jus quicquid illud fuerit priſtinum ſeu Noachidarum permiſſivum de earum divertendi arbitrio. Sed ea de re vide etiam quae occurrunt ſupra capite decimo nono, quibus adde quae habentur ſub capitis decimi ſeptimi calcem alibique de actione forenſi uxori ſubinde competenti, qua maritum eam dimittere cogebatur. Sic enim foro intermedio, quod maritum libellum dare cogebat, etiam uxor eum quaſi dimiſit. Jam vero binas illas Hillelianorum & Sammaeanorum ſententias, etiam Chriſto in terris agente, inſignes ſuos habuiſſe autores & pro ſectariorum numero atque autoritate viguiſſe ex eis quae ante ſunt oſtenſa facile elicitur. Affinem illam Hillelianae Rabbi Aquibae ſententiam (intelligas oportet, ni fallor, Aquibam Ben Joſeph celeberrimum illum magiſtrum, non Mahaleelis filium qui & obſcurior, nec, quantum ſcio, in vivis dum res haec ita in controverſo) etiam tunc temporis ortam, non eſt cur dubitemus. Is ſcilicet & Moſis & Hillelis & τοῦ Rabbi Jochanan longaevitatem attigiſſe, id eſt, centum ac viginti annos dicitur [g], atque poſt excidium templi, ſub Veſpaſiani initium, annos circa quinquaginta vixiſſe; id eſt, uſque ad annum Chriſti centeſimum ac trigeſimum; unde ſatis liquet eum ſub ipſis Chriſti natalibus natum, adeoque diſſentientibus eo in aevo Hillelianis & Sammaeanis, non ſine indulgentiori de repudii cauſis interpretamento, Hillelianorum ſectae adhaeſiſſe. Scilicet ſine ulla omnino cauſa ac pro viri arbitratu tantummodo uxorem quae diſpliceret dimittere fas eſſe voluit ille. Haec cum ſe ita habeant, nonne ipſiſſimum eſt ſententiae ejus veſtigium, quod, in monte diſcipulos docens, memorat & corrigit Chriſtus [h], Ἐῤῥέθη δὲ ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, δότω αὐτῇ ἀποστάσιον, *Dictum eſt, quicunque dimiſerit uxorem ſuam, det ei repudium*, ſeu *libellum repudii*. *Ego autem dico vobis, quicumque dimiſerit uxorem ſuam* παρεκτὸς λόγου πορνείας *excepta fornicationis cauſa* (ut vulgo redditur) ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι· καὶ ὃς ἐὰν ἀπολελυμένην γαμήσῃ μοιχᾶται, *Facit eam moechari*

[a] Tetrabib. lib. 4. cap. περὶ συναρμογῶν. [b] Baſileae 1559. [c] Matheſ. lib. 5. cap. 14. [d] Cap. xxiv. 1.
[e] Lib. 15. cap. 11. [f] Cap. 19. [g] Sepher Juchaſin fol. 20. b. 35. a. & 66. a. [h] Matth. v. 31. 32

&

& qui dimiſſam duxerit adulter eſt. Neque enim quod dictum eſſe ait hoc in verſiculo Chriſtus, in ipſa Sacra Lege ſic expreſſim habetur, quemadmodum caetera quae de homicidio ac adulterio praecedunt, aut ut quae de talione ac juramento ſequuntur eodem in capite. Scilicet de illis ait *Dictum eſt antiquis*, de hoc tantummodo *Dictum eſt*, ut & alii [a] obſervarunt; renitentibus aliis [b] & pro dicto a Moſe, juſſu divino, ſumentibus. Senſus videtur, dictum eſſe ſeu ſententiam in ore hominum tunc volitaſſe, ſi quis uxorem ſibi diſplicentem velit dimittere, id rite fieri, nulla cauſae ratione habita, dato ei libello repudii. Quod de ſumma ſolvendi conjugii licentia effatum a Phariſaeo illo, Rabbi Aquiba, qui procuidubio ſuos habuit ſectatores, atque Hillelianis, a quibus ille parum diſtabat, tum manaſſe abſonum non eſt ut exiſtimemus. Poſtea etiam de ipſa inter Hillelianos ac Sammaeanos controverſia rogabant eum Phariſaei. *Acceſſerunt* [c] *ad eum Phariſaei tentantes eum & dicentes, Licetne homini dimittere uxorem ſuam* κατὰ πᾶσαν αἰτίαν, *quacunque ex cauſa?* Ita apud Matthaeum. Αἰτία ſane tam *culpam* quam *cauſam* aut *rationem* ſignificat. Et in exemplari unico hic notatur ἁμαρτίαν ſeu *peccatum* legi. Caeterum Vulgata recte *cauſam* ſubſtituit ut & Syrus בכל עללא *ob omnem occaſionem* & Arabs, لاجل كل علة quod idem ſonat. Et ex eis quae ſupra citantur ex Talmudicis de temporis illius opinionibus controverſis dubitari nequit, quin Ebraice, Rabbinice atque etiam Talmudice dictum fuiſſet משום כל דבר *ob omnimodam rem* ſeu *cauſam* ſive בעבור כל דבר quod idem ſonat apud Ebraicum editionis Munſterianae Matthaei interpretem. Summa eſt perinde ac ſi fuſius dixerant, controverſia pridem orta eſt inter nos graviſſima de repudiis; aliis tantum ea permitti משום דבר ערוה *ob rem turpitudinis* ſeu *turpem* aſſerentibus. Sic Sammaeani. Aliis או משום ערוה או משום דבר *Tam ob cauſam aliam qualemcunque, quam ob turpitudinem.* Sic Hilleliani. Quid igitur tu ſentis? Anne omnimodam ob cauſam (ſeu משום כל דבר ſeu בכל עללא *ob rem* ſeu *cauſam omnimodam*) licet uxorem repudiare? Et ſane eadem de re apud Marcum [d] quaeſtio a Phariſaeis etiam, cauſae non adjecta omnino mentione, proponitur, *Licetne homini uxorem dimittere?* Jam vero Chriſto illos ad primordia conjugii revocante & de continua conjugum unitate, utpote quae Numini eſſet gratiſſima [e], monente, *Dicunt illi* (apud Matthaeum) *quid ergo Moſes* (ἐνετείλατο) *mandavit dare libellum repudii & dimittere eam? Ait illis; Quoniam Moſes ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis dimittere uxores veſtras. Ab initio autem non fuit ſic. Dico autem vobis, quicunque dimiſerit uxorem ſuam* (μὴ ἐπὶ πορνείᾳ) *niſi ob fornicationem* (quod omittitur tum apud Marcum [f] tum apud Lucam [g] ubi hac de re item breviuſcule agitur) *& aliam duxerit moechatur* (apud Marcum, μοιχᾶται ἐπ' αὐτὴν *adulterium committit ſuper eam*) *& qui dimiſſam duxerit, moechatur. Dicunt ei diſcipuli, Si ita eſt cauſa hominis* [h] *cum uxore, non expedit nubere*, &c. Etiam diſcipuli igitur hactenus putabant ipſi liberius multo fuiſſe divertendi jus, quam hic manere voluit Chriſtus. Conſultus igitur ille hac de re ab iis qui legem Moſaicam ſic interpretarentur, ut divortia inde apud ſe liberrima quacunque de cauſa, modo rite interveniret libellus, a maritis licite fieri exiſtimarent (ſed interea ob exortum inter ſcholas quas diximus illuſtres diſſidium atque ut tentarent eum ſubdubitare viſi) reſpondet ab initio non fuiſſe ſic. In unicam coaluiſſe ex primo conjugii inſtituto carnem virum & uxorem, nec pro libito disjungi debere quos Deus conjunxit, utcunque ob duritiem cordium eorum lege Moſaica eis fuiſſet Numinis (cui liberum in univerſos actus humanos adeoque in contractus matrimoniales ſemper imperium) juſſu indultum, ut divortia facerent, idque, juxta receptiorem illis tunc ſententiam ſcilicet Hillelianam, κατὰ πᾶσαν αἰτίαν (certe ſic intelligendum videtur) *quamcunque ob cauſam* ſeu משום כל דבר. Ita enim capiebant illa Legis, *Si illa non invenerit gratiam in oculis ejus* כי מצא בה ערות דבר *quoniam*, aut *ſi reperit in ea turpitudinem rei*, quaſi disjunctive dictum fuiſſet, ſive turpitudinem ſive rem aliam qualemcunque quae diſpliceret. Hoc autem ab initio non fuiſſe ſic ait Chriſtus; non omnino ait divortia aut eorum jus ab initio ſimpliciter non fuiſſe, quod ex proxime ibi ſequentibus palam eſt. Etiam de matrimonio primum rite inito conjunctis, non de conjugio ſive ob conſanguinitatem, ſive ob affinitatem, ſive ob conditionem ſacerdotalem, id genus alia divortio tum etiam neceſſario dirimendo verba fieri manifeſtum eſt. Sic autem, ſi quid video, aperte improbat & Gentilium divortiorum uſum omnino liberrimum (quale apud Romanos veteres) & Judaeorum opinionem illam de omnimoda divortii libertate ex jure Noachidarum ſeu naturali, quod jam ante tetigimus, ut & Hillelianae ſectae hac de re dogma & quod & Rabbi Aquibae erat. Revocans igitur conjugii divortiique jura, uti & alibi alia, ad prima ſua [i], maximeque charitatis principia, divortium neutiquam deinceps a ſuis, (in quorum numerum Judaei univerſi ut gentes reliquae migrare debuerant) admittendum vult juxta Hillelianorum nedum Rabbi Aquibae ſententiam; cauſam ſcilicet ob omnimodam ſeu pro libero mariti arbitratu, nec παρεκτὸς λόγου πορνείας ſeu μὴ ἐπὶ πορνείᾳ. Ubi vero λόγος πορνείας ſeu πορνεία, ibi rite & jam ab ipſis rerum initiis & univerſim admitti poſſe. Et cum hac diſtinctione ea quae ſimpliciter de uxore non dimittenda habentur apud Marcum, Lucam & Paulum [k] ſumenda, quod & interpretibus optimis plane conſonum.

[a] Theodor. Beza in Notis ibid.
[b] Vide Fauſt. Socin. & Hug. Grot. ibidem.
[c] Matth. xix. 3.
[d] Cap. x. 4.
[e] Valeſis Hugonem Grotium de Jure Belli ac Pacis lib. 2. cap. 5. § 9. & ad Matth. v.
[f] Cap. x. 11.
[g] Cap xvj. 18.
[h] Videſis Ludovic. de Dieu, ad Matth. xix.
[i] Videſis Tertullianum de Monogamia, cap. 5.
[k] 1 Corinth. vij. 11.

CAP.

CAP. XXIII.

De exceptionibus illis in Evangelio παρεκτὸς λόγου πορνείας & μὴ ἐπὶ πορνείᾳ *(quae reddi ſolent extra cauſam fornicationis ſeu adulterii) in divortiis admittendis. Et de varia* πορνείας *ſignificatione. De Joſephi item dum Mariam virginem ſanctiſſimam repudiare voluit inito conſilio.*

JAM vero reſtat difficultas maxima, qua cruciari ſolent hic ſcriptores, de genuina τοῦ παρεκτὸς λόγου πορνείας & μὴ ἐπὶ πορνείᾳ, apud Matthaeum ſignificatione ac ſenſu. Verti ſolent verba illa ibi *excepta cauſa fornicationis* ſeu *extra cauſam* ſeu *rationem fornicationis* ſeu *adulterii*, & non *ob adulterium* ſeu *fornicationem*. Et patres vetuſtiſſimi [a] ibi *praeter cauſam adulterii* & *praeter ex cauſa adulterii* vertunt, dum nihil aliud in vocabuli vi ibi contineri volunt praeter conjugii per illicitum concubitum violationem. Sed an recte (quod olim quidem obiter [b] admiſimus) in ſequentibus videbimus. Syrus priori in loco habet לבר מן מלתא דזניותא *extra cauſam fornicationis* poſteriori דלא זניא *quae non ſcortata eſt*, ſeu *non eſt adultera*. Jam vero *fornicationis* vocem uti & *ſtupri* non ſolum pro innuptarum concubitu, ut vulgo, ſed etiam pro *adulterio* ſumi apud Chriſtianos veteres in confeſſo eſt. Unde & moechia pro πορνείᾳ uſurpatur non ſemel Tertulliano [c] aliiſque. Uti & in Oneirocriticis [d] Perſarum, & AEgyptiorum Graece, ſed a Chriſtiano aevi inferioris, redditis aliiſque ejuſmodi, πορνεύειν pro eo quod eſt adulterium committere. Priore autem notione ad conjugium ſeu divortium attinere nequit *fornicatio*, niſi de divortio ob ſtuprum ante nuptias ſeu ſponſalia admiſſum capias. Secunda igitur ſeu qua ſignanter adulterium ſeu conjugii violationem denotet, hic accipienda, ſi recte *fornicatio*, ut illicitum conjugis concubitum ſolum ſignificat, pro πορνείᾳ in Evangelio ſubſtituatur. Et tam Syro quam Arabi ſic acceptam liquet uti & interpretum pleriſque. Atqui interea quaerendum eſt, utrum inter ſcriptores veteres Evangeliis ſive priores ſive coaevos pro adulterio aut coitu aliquo illicito adulterium, qua adulterium, per ſe ac ſimpliciter ſive, ut aiunt, ſpecifice deſignante, ſeu pro fornicatione in notione hac ſecunda manifeſto ac palam ſumatur πορνεία. Ipſa quidem vox rariſſima eſt apud Graecos vetuſtiores, utcunque πόρνος, πόρνη, πορνεύω, aliae ab his factae, ſatis ſint obviae. In Demoſthene [e] habetur pro impudicitia ea quae eſt paederaſtia. Helleniſtis in verſione ſua Foederis Veteris frequens ſatis eſt, adeoque tempore Chriſti & diu ante apud Judaeos qui Helleniſtae fuere receptiſſima. Quanam autem notione, quo ſenſu, mox perpendetur. Atque in Philone, Chriſto ſatis coaevo, occurrunt φθορὰ, πορνεία, μοιχεία ac ὑπογάμιον [f]. Primum pro *ſimplici devirginatione* illegitima atque *ſtupro*; ſecundum, pro *concubitu* qui *corpore proſtituto* habetur ſeu *ex arte meretricia*; pro *adulterio* ſeu ſimplici conjugii ex coitu violatione; tertium, uti quartum pro eo quod nonnullis exiſtimabatur, μεθόριον ἀδίκημα φθορᾶς καὶ μοιχείας, *medium inter ſtuprum & adulterium delictum*, quaſi interceptus ſcilicet inter ſponſalia ac nuptias concubitus, qui εἶδος μοιχείας *ſpecies adulterii* vocatur illi & plane ipſiſſimum eſt adulterium juxta Ebraeos, uti & alios pariter quibus ab ipſis ſponſalibus citra nuptiarum ſolennia vinculum, ut appellitant, matrimonii ratum habetur; ut de Ebraeis ſupra oſtenſum eſt. Et ſi πορνεία pro arte ſeu quaeſtu meretricio hic accipiatur, ſequeretur non adulterium ſimplex ſed ejuſmodi quod cum corporis proſtitutione ac quaeſtu fieret ſolum innui, quod nemo puto exiſtimavit. Verum quidem eſt τὸ μοιχὸν dici πόρνον tum Heſychio tum Etymologo. Sed horum uterque recentiores ſunt nec veterum ante ſeu ſub Chriſti tempora uſum omnino probant aliter atque patres Chriſtiani Chriſti in terris tempore ſeculis aliquot recentiores, quibus pro adulterio admittitur uſurpaturque. Accedit autem in diſquiſitione quam ſumus inituri, mirum eſſe utrobique apud Matthaeum vocem hanc in exceptione pro adulterio ſolum adhibitam & non μοιχείαν, quae non ſolum proprie & aperte adulterium ſignificat, verum etiam ex eiſdem eſt verbis quibus pro eo quod eſt *adulterium committere* bis utraque in periocha, & proxime omnino exceptioni, utitur in Graecis Chriſtus. Scilicet μοιχεύειν & μοιχᾶσθαι. *Qui dimiſerit*, &c. παρεκτὸς λόγου πορνείας ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι· καὶ ὃς ἐὰν ἀπολελυμένην γαμήσῃ, μοιχᾶται. Ita loco Matthaei priori. Tantundem in poſteriori. Eſt quidem in Matthaeo tertius [g], ubi μοιχεῖαι ſimul & πορνεῖαι *adulteria & fornicationes*, ut vertitur, occurrunt in Graecis pro quibus Syrus habet tantum גורא *adulterium*, quaſi πορνεῖαι ibi non legiſſet. Sed pro diſcrimine materiarum quae tractantur, eadem ipſa vocabula aliter atque aliter ſumenda nemo non agnoſcit, cujus rei exempla ſunt innumera atque apud ſcriptores perquam obvia. Quid quod etiam inter ſententias de divortiorum jure tunc temporis varias (ut oſtenſum eſt) nulla habebatur ob adulterium tantum illud admitti debere? Imo adulterium legitime probatum ex judicio forenſi capitale erat, nec ita divortio locodum. Alii ob cauſam quamlibet, ſed interim ob cauſam aliquam aliam praeter arbitrium mere liberum; alii ob turpem tantum cauſam; alii pro libitu mariti admittendum voluerunt. Conſuluere igitur Chriſtum Phariſaei ſed tentantes ac proculdubio inſidiantes. Tutum ſatis apud ipſos erat ſive Hillelianae ſive Sammaeanae ſive etiam Rabbi Aquibae ſententiam amplecti, id eſt, earum aliquam quas jam ante diximus, trium in ſcholis exagitari ſolitarum; quod e Talmudicis & jam oſtenſis palam fit. Simulac igitur Chriſtus

[a] Tertullian. adverſ. Marcion. lib. 4. cap. 34. &c.
[b] De Jure Nat. & Gent. lib. 7. cap. 12.
[c] Vide eum adverſ. Marcion. lib. 4. cap. 11. De Pudicitia, cap. 12. & 4.
[d] Achmet. Oneirocrit. cap. 127.
[e] Orat. κατ' Ἀνδροτίωνος.
[f] De Special. leg. ad Praec. 6. & 7.
[g] Matth. xv. 19.

cui inſidiabantur captioſe quaeſtione hac tentantes Phariſaei, reſpondiſſet, non omnimodam ob cauſam uxorem ejiciendam, nec extra τῆς πορνείας rationem, ita eis eſt ſatisfactum, ut nec ultra omnino inſtarent opponerentve. Quod eos non facere voluiſſe vix eſt ut credamus, ſi reſponſo hoc tum novam prorſus tum plane tunc inauditam de divortii adeoque conjugii jure diſciplinam intuliſſe viſus eis fuiſſet Dominus. Nec ſane de diſciplina ita nova reſponſum capere videntur diſcipuli: ſed veluti de opinione quam alii ante, etiam plerique, rejecerant; aliis renitentibus, ut Sammaeanis eorumque ſequacibus. Nec ſatis ex verbis Domini expreſſis liquet, utrum τῆς πορνείας (quicquid illud fuerit) ratio ad uxorem ſolum an etiam ita ad maritum ſpectet, ut ſi is ob uxoris ſive crimen ſive contumaciam ſive moleſtias πορνείας propenſius fieret reus, in cauſa id ſatis eſſet divortii. Ut igitur penitius rem introſpiciamus, tria ſunt inprimis perpendenda. Primum, quanam lingua haec de divortio a Chriſto fuerint dicta & a Matthaeo ſcripta. Secundum, quibuſnam dicta fuerint vocibus. Tertium quid eo in ſeculo voces illae adeoque, πορνεία, ſignificarent. Hiſce ſane explicatis, certior proculdubio fuerit ad locorum quae tractantur verum ſenſum aditus, utcunque ſalebroſus ac moleſtus. Quod ad primum attinet; receptiſſimum eſt [a], linguam Syriacam Judaeis Hieroſolymitanis, dum Chriſtus in terris, in uſu etiam vulgo fuiſſe, adeoque ipſi Chriſto. Etiam & Matthaeum Ebraice ſcripſiſſe, id eſt, Syriace ſeu lingua in quam Ebraica poſt captivitatem degeneraſſet, quae & Syriaca dicta eſt & Ebraica. Nec Ebraicorum editionis ſive Munſterianae ſive Tilianae ratio omnino hic habenda. Et a Matthaeo ſic ſcriptum eſſe Evangelium annis poſt aſcenſionem Domini octo ſeu ſub Claudii initia ſubnotatur in Arabicis. Graecam autem verſionem alii Jacobo, alii Joanni apoſtolo, ipſi Matthaeo alii tribuunt. Sed interea dubitandum non videtur, quin Rabbinica ſeu Talmudica dialectus, id eſt, ſcholarum quae erant ibi tunc numeroſiſſimae, lingua, in diſputationibus apud ſtudioſos ac juriſprudentiae, id eſt, theologiae eorum magiſtros, tunc itidem uſurparetur, non aliter atque olim hodieque Oxoniis, Pariſiis, Salamanticae, Leidae, aliiſque in academiis, praeter Anglicam, Gallicam, Hiſpanicam, Belgicam aliamve vernaculam, Latina ac Scholaſtica in uſu eſt, quae & inter diſputandum tum publice tum privatim etiam adhibetur. Aut igitur Syriace loquutus eſt Chriſtus aut Rabbinice. Quod ad ſecundum dein hic attinet, ſi loquutus eſt Syriace, exceptionem priori in loco ſic protuliſſe videtur לבר מן מלתא דזניותא *extra cauſam fornicationis* (ſic reddere hic liceat) qua voce itidem par eſt ut in ſecundo loco eum uſum eſſe credamus, cum Matthaei Graeca utrobique habeant πορνείαν, utcunque Syrus quem legimus interpres, qui vetuſtus quidem eſt ſed Graecis multo recentior, in ſecundo ſubſtituat דלא גיירא *quae non ſit adultera*. Si Rabbinice vero locutus eſt, quod ſane veri multo ſimilius videtur, maxime cum Phariſaeis, id eſt, ſummis illius temporis theologis ac juriſperitis cum eadem etiam ut par eſt credere lingua conſulentibus reſponſum daret, iniquum non eſt ut exiſtimemus eum vocibus ejuſmodi uſum fuiſſe, quae tunc inter diſceptandum ea de re in ſcholis in uſu. Si igitur illi Rabbinice ſeu Talmudice rogantes dixere אם רשאי לאיש לגרש אשתו משום כל דבר, *Anne fas eſt viro dimittere uxorem ſuam quacunque ex cauſa*, quae plane ſententia erat tum Hillelianorum tum receptior; ſcilicet ut liceret ex Lege Sacra dimittere או משום ערוה או משום דבר, *Sive ob turpitudinem* ſeu *cauſam turpem, ſive ob cauſam quamcunque aliam*, ut in oſtenſis liquet; ſi inquam ſic illi interrogarent, certe quiſquis Hillelianam illam improbaſſet ſententiam Sammaeanam amplexus, appoſitiſſime & juxta ſcholarum linguam uſumque reſpondiſſet אם יגרש איש אשתו ולא משום ערוה, *Si dimiſerit quis uxorem ſuam niſi ob turpitudinem* ſeu ולא משום דבר ערוה *niſi ob rationem rem* ſeu *cauſam turpitudinis facit eam moechari*, &c. Expreſſim enim Sammaeani ערות דבר *turpitudinem rei* explicabant in Lege Sacra per דבר ערוה *rem turpitudinem* ſeu turpem, adeoque divortia permiſere משום ערוה בלבד *ob turpitudinem ſolummodo*, ut verba ſunt Gemarae Hieroſolymitanae [b], qualia & alibi ſaepius in codicibus Talmudicis Sammaeanis tributa. Hiſce praemiſſis, ad tertium quod hic propoſuimus perpendendum devenimus, id eſt, quidnam זניותא ſi Syriace locutus eſt Dominus, quidnam etiam ערוה ſi Rabbinice, adeoque πορνεία Graece ſubſtitutum, hic recte, juxta tum receptum Syriacae, Rabbinicae Graecaeque apud Judaeos qui Helleniſtae fuere uſum ſignificare potuerit. Quod ad vocem Syriacam זניותא ſpectat; ut Ebraeis, id eſt, in ſermone biblico זנה & זונה & זנות pro πορνεύειν & πόρνη & πορνεία ſeu *fornicari* ſeu *fornicatrice* & *fornicatione* multoties uſurpatur, ita etiam Syris זנא & זניותא tantundem denotant ex Ebraiſmo in Syriſmum migrantia. Unde ſi quid illa Ebraeis Talmudiciſque ſignificarent animadvertamus, etiam & quid Syris denotarent ſatis erit cognitum. Ebraeis, ut a Talmudicis eorum diſciplina traditur uti & Helleniſtis, illarum vocum & quae ſunt reliqua inde facta, ſignificatio, quantum ad rem prae manibus, eſt aut ſtrictior ſeu primaria, ſeu qua denotant tantum concubitum citra matrimonium legitimum non minus nuptarum quam innuptarum: aut latior atque ſecundaria, qua etiam alia quae ſunt turpia, turpiſve, qua honeſto illud opponitur, nomine veniunt illis indicantur. Prior item ſignificatio illis eſt duplex. Altera qua omnimodus ejuſmodi coitus denotatur, veluti in hiſtoriis Dinae [c] & Thamaris [d]. Altera qua ſingulares aliquot tantum deſignantur concubitus illiciti, in quibus quidem adulterium continetur ut unum e multis. Unde eſt, quod dum de זונה *ſcorto* ſeu *fornicatrice*, id eſt, πόρνῃ ſacerdotum in Lege Sacra [e] nuptiis interdicta, veterum ſcita tradunt, זונה inquiunt האמורה בתורה היא כל שאינה בת ישראל או בת ישראל שנבעלה לאדם שהוא אסור להנשא

[a] Vide Bellarmin. de verbo Dei lib. 2. cap. 4. & 7. &c.
[d] Ibid. xxxviij. 15.
[e] Levitic. xxj. 7. & 14.
[b] Ad tit. Gittin, fol. 50. col. 4 halach. 11.
[c] Geneſ xxxiv. 31.

לו איסור השוא לכל או שנבעלה לחלל אע"פ שהיא מותרת להנשא לו, Zona *ſcortum* ſeu *fornicatrix*, id eſt, πόρνη *in lege memorata eſt quaecunque non eſt Iſraelitis* (ſcilicet non ex Iſraelita; ſaltem non ex Iſraelitide genita) *aut Iſraelitis quacum concubuit vir cujus nuptiae ei interdicto omnium communi interdicuntur* (veluti eo quod habetur in Levitici decimo octavo, in quo expreſſim aliena uxor inter alias habetur adeoque adulterii crimen) *aut quacum concubuit profanus etiam cujus nuptiae ei eſſent permiſſae.* Id quod alibi [a] fuſius explicatum dedimus nos, uti & tantundem [b] ferme ad Legem Sacram [c] de fornicatricis ſeu meretricis, id eſt, τῆ זונה ſeu πόρνης mercede in templum non inferenda. Commate quidem proxime ibi antecedenti legitur, *Non erit* קדשה *de filiabus Iſrael nec erit* קדש *de filiis Iſrael*, ubi Graeci habent πόρνη & πορνεύων & Vulgatus *meretrix* & *ſcortator*, quemadmodum & verſiones Arabicae Erpenianae ac Romanae editionis ac mecum manuſcripta vetus. Judaei Hiſpanienſes, *No ſea aplazada de hijas Iſrael: y no ſea aplazado de hijos de Iſrael*, uti & Arabica Saadiae ubi ممنعه & ممنع ſubſtituuntur pro קדשה & קדש. Et קדש ibi Talmudicis pro cinaedo ſumitur. Onkelo autem interdictum capitur pro eo quod eſt, *Non erit uxor de filiabus Iſrael viro ſervo, neque ducat vir de filiis Iſrael uxorem ancillam.* Et manifeſtum eſt ex duplici in Graecis commatis verſione aliter atque aliter id eſſe priſcis intellectum. Sed πόρνη in commate illo de meretricis (*proſtibuli* habet Vulgata; *de errada* Judaei Hiſpanienſes qui ſic זונה vertere ſolent) mercede a magiſtris, ut dictum eſt, intelligitur. Male igitur viri magni, Fagius & Munſterus eorumque ſequaces de adultera ſolum legem de ſacerdotum nuptiis capiunt. Sed vero interdum etiam ita interpretantur magiſtri verbum זנה quod eſt *fornicari* ſeu *ſcortari*, ut neceſſario pro eo quod eſt *adulterium* ſolum *committere*, adeoque ut זונה ſeu πόρνη & זנות ſeu πορνεία pro *adultera* & *adulterio* ſimpliciter ſint ſumenda. Etenim illud [d], *Si filia viri ſacerdotis coeperit* לזנות *ſcortari* ſeu *fornicari, illa patrem ſuum profanat, ideo igne exuri debet*, intelligunt tantum de filia ſacerdotis nupta. הכל מודים inquit ibi Salomon Jarchius de Rabbinis ſuis loquens, שלא דבר הכתוב בפנויה, *Univerſi conſentiunt ſcripturam illam non loqui de innupta* quod & alibi obſervavimus. Ita igitur ex eo quod e magiſtrorum ſententiis conſequitur, manifeſtum fit זנות adeoque πορνείαν ſeu *fornicationem* pro adulterio ſimpliciter etiam interdum ſumi in Veteri Foedere, nec tamen aliter atque ut genus pro ſpecie aliunde ſtrictiori quam diximus ſignificationi ſuae (uti & alias variatim) conformatum. Latior autem ſeu ſecundaria τῶν זנה זנות & זונה πορνεύειν, πόρνης, πορνείας ſignificatio eſt qua omnimoda pronior in peccata ſeu turpitudines qualeſcunque deviatio ſeu gravior ſaltem tranſgreſſio inde deſignatur; velut tranſſumptive ab eminentiſſimo in depravata hominis natura concupiſcentiae actu ad alios derivata. Inde de idololatris toties occurrit [e] זנו אחרי אלהיהם, *Fornicantur poſt deos ſuos*; quale itidem dictum [f] de *Ob* & *Jidoni* ſeu magis & hariolis; לזנות אחריהם *ut fornicetur poſt eos.* Subſtituunt in his Graeci ἐκπορνεύειν (quod cum πορνεύειν idem eſt) ὀπίσω *fornicari poſt*. Quin & peccata omnimoda Hieroſolymitanorum ſeu Judaeorum, etiam Sodomitarum Samaritanorumque peccatis tum graviora tum plura (ut legitur apud prophetam [g]) nomine זנות πορνείας ſeu fornicationis compluries denotantur. Nec idololatria ſolum ſed reliquae etiam abominationes ac turpitudines quibus populus ſe inquinaverat. Et הזנה הארץ כאחרי יהוה *fornicata* [h] *eſt*, ἐκπορνεύουσα, *terra a Domino*, inquit Hoſeas, cui item בני זנונים τέκνα πορνείας *filii fornicationum* & רוח הזנונים πνεῦμα πορνείας *ſpiritus fornicationis*, non ſolum de idololatria ſumuntur verum etiam peccatis Iſraelitarum caeteris ibi indicatis. *Non* [i] *eſt veritas, neque pietas, neque cognitio Dei in terra. Sed maledictiones, mendacia, homicidia, furta, adulteria. Haec inundaverunt & ſanguines tetigerunt ſanguines.* Qualia plane רוב זנונים πλῆθος πορνείας, *multitudo fornicationum* Nahumo [k] vocantur. Item Pſalmographus; *Elongantes* [l] *ſe a te pereunt* הצמתה כל זונה ממך *perdidiſti omnem fornicantem a te*; πάντα τὸν πορνεύοντα ἀπὸ σοῦ. Quod plane de impiis ac iniquis univerſis dictum, non tantum de idololatris. Statim ſubſequitur *Appropinquatio mea ad Deum bona eſt mihi.* Alibique [m] etiam de Iſraelitis ille, *Commixti ſunt inter gentes didiceruntque opera eorum*, non ſolum cultus leges ſacras (quarum expreſſior ibi quidem ac ſignantior mentio) ſed & alias violando. Unde ſequitur paulo poſt, *Et inquinati ſunt in operibus ſuis* ויזנו במעלליהם *& fornicati ſunt in actionibus ſuis*, ſeu ut Graeci, καὶ ἐπόρνευσαν ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν, id eſt, *in adinventionibus ſuis*, ut Vulgata, quam & alii ſequuntur. Hiſce etiam accedat verba illa Dei in Numeris [n], *Filii veſtri paſcentur* in deſerto quadraginta annis ונשאו את זנותיכם *& portabunt fornicationes veſtras* ſeu ut Graeci τὴν πορνείαν ὑμῶν, ubi paraphraſtes Chaldaeus ille optimus Onkelus uti & alter ille Uzielides vulgo ſed falſo dictus ויקבלון ית־חוביכון *& ſuſcipient iniquitates veſtras*, ut recte vertit Franciſcus Cardinalis Toletanus, ſeu, ut Paulus Fagius, *& luent poenas peccatorum veſtrorum*, adeo ut non pauciora intellexerint paraphraſtae peccata in eo quod eſt ibi נשאו זנותיכם *fornicationes veſtras portabunt* quam in eo quod in proxime ſequente habetur commate תשאו את עונותיכם *portabitis iniquitates veſtras* ſeu λήψεσθε τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν, quod eiſdem etiam verbis vertunt. Judaei etiam ipſi Mauritanienſes in priori loco expreſſim ويحملون خطيتكم *& portabunt peccata veſtra*; & Hiſpanienſes *ſoportaran a vueſtros errores*; quibus *errada* quidem pro ſcorto ſubſtitui ſolet. Et interpretantur magiſtri [o] יסבלון את הטאתכם quod idem cum

[a] De Succeſſ. in Pontificatum, lib. 2. cap. 2.
[b] De Jure Nat. & Gentium, lib. 5. cap. 4.
[c] Deut. xxiij. 18.
[d] Levitic. xxj. 9.
[e] Exod. xxxiv. 15. Levitic. xvij. 7. xx. 4. & 5. 1 Paralip. v. 25. &c.
[f] Levitic. xx. 6.
[g] Ezechiel. cap. xvj. 51.
[h] Hoſ. j. 2. & iv. 12. &c.
[i] Idem cap. iv. 1. 2.
[k] Cap. iij. 4.
[l] Pſalm. lxxiij. 27.
[m] Idem cvj. 35. & 39.
[n] Cap. xiv. 33.
[o] Salom. Jarch. Num. xiv. 33.

verſione

verſione Arabica ſonat. Neque vero in Foedere Veteri ſolum latior haec habetur πορνείας ſignificatio, verum etiam apud Judaeos Chriſto in terris agenti coaevos, Helleniſmo ſcilicet ſe adſueſcentes. Teſtis hic eſt ampliſſimus Philo Alexandrinus Judaeus, ubi animam qualemcunque in vitia ſeu quae turpia ſunt pronam ψυχὴν πεπορνευμένην nuncupat ſeu *animam fornicantem.* Scilicet de meretricis mercede verba faciens [a], in templum ex Lege Sacra non accipienda, *Si,* inquit, *mulieris ſe proſtituentis munera profana habentur,* Πῶς οὐχὶ μᾶλλον τὰ τῆς ψυχῆς πεπορνευμένης ἣ παρέῤῥιψεν ἑαυτὴν ἐπ' αἰσχύνῃ καὶ ὕβρεσι ταῖς ἐσχάταις, οἰνοφλυγίαις, ὀψοφαγίαις, φιλαργυρίαις, φιλοδοξίαις, ἄλλαις μυρίαις παθῶν τε αὖ καὶ νοσημάτων, καὶ κακιῶν ἰδέαις, ὧν τὰ μιάσματα ἐκεῖνα τίς ἂν ἐκνίψαι χρόνος ἔγωγε οὐκ οἶδα, *Quanto magis ſcortantis* ſeu *fornicantis animae quae ſe proſtravit turpitudini atque rebus contumelioſiſſimis, violentiae, gulae, avaritiae, ambitioni, voluptatum ſtudio, aliiſque innumeris paſſionum, etiam & morborum & malorum generibus, quorum maculae illae an unquam elui poſſint, neſcio quidem ego.* Meretriciam item atteri ſenio finiri ait aut aetatis flore emarceſcente, Ψυχῆς δὲ πορνείαν ἀκολασίᾳ συντρόφῳ καὶ συνήθει πεπαιδοτριβημένην τίς ἂν αἰὼν μεταβάλλοι εἰς εὐκοσμίαν; αἰὼν μὲν οὔ, Θεὸς δὲ μόνος ᾧ δυνατὰ τὰ παρ' ἡμῖν ἀδύνατα· *At animam jam per intemperantiam, quae ei conviva fuerit & familiaris, fornicationem edoctam, quae tandem aetas in honeſtatem reſtituet? Aetas ſane nulla, ſed ſolus Deus cui poſſibilia quae nobis impoſſibilia ſunt.* Et demum id quod eſt honeſtum amplecti ac Deum ac virtutem ſequi, ita ibi opponit voluptatis ſtudio ac vitae omni in genere flagitioſae, impiae, turpique ac ab honeſto devianti, ut hanc plane πορνείαν idque ex receptiſſimo Helleniſtarum tunc temporis uſu nuncupet. Quo & ſpectare videtur illud Salomoni tributum [b], ἀρχὴ πορνείας ἐπίνοια τῶν εἰδώλων· εὑρέσις δ' αὐτῶν φθορὰ ζωῆς, *Initium fornicationis excogitatio ſimulacrorum* ſeu *idolorum: inventiones autem illorum* (ſeu *adinventio* ut in Vulgato, qui legit εὕρεσις) *corruptio vitae.* Quaſi dixiſſet, initium mali omnimodi, vitae impurae, inhoneſtae, morumque pravitatis fuiſſe idolorum excogitationem. Ubi ex Papia Robertus Holkotus [c] noſtras, *Scripturae,* inquit, *ſolent vocare fornicationem omnem illicitam corruptionem, ſicut eſt idololatria & avaritia, ex quibus fit transgreſſio legis divinae ſecundum illud* [d], *Perdes omnes qui fornicantur abs te.* Certe nec alio forſan ſignificatu uſus eſt πορνείας voce Paulus, Philoni coaevus, ubi ad Corinthios, inquit [e], Ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ τοιαύτη πορνεία ἥτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν, &c. *Omnino auditur inter vos* (ſic vulgo vertitur) *fornicatio & talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris ſui aliquis habeat.* At vix eſt credibile ut flagitioſſimum illud inceſtus genus ſimplici πορνείας nomine ibi indigitaretur, qua tantum fornicatio ſeu ſcortatio eo denotatur. Nonne potius reddendum, *Omnino auditur inter vos flagitium, crimen, deviantis animae turpitudo, & talis turpitudo* ſeu ἀσχημοσύνη (nam & hoc nomine veniebant in Judaeorum Helleniſmo [f] & omnimodus inceſtus & turpitudinis genera reliqua) *qualis nec inter gentes,* &c.? Et pro locorum diſcrimine in Teſtamento Novo aliter atque aliter πορνείαν ſumendum ſatis atteſtantur qui in concilio Hieroſolymitano [g] eam non pro fornicatione (ut verti ſolet) ſed pro quadam idololatriae ſpecie intelligunt viri ſane magni [h]. Et tametſi ubi μοιχεία aliaque criminum vocabula cum πορνεία in enumeratione occurrunt, haec pro ſtupro ſolum rite ſatis etiam in Novo Foedere ſit accipienda, nihilominus inde nihil ſequitur, quin ſimpliciter, pro locorum ac periocharum diſcrimine, nominata, notione illa univerſaliori ſeu latiori fuerit ſubinde ſumenda; quemadmodum item τῆς πόρνης ſeu meretricis nomen (ut in Apocalypſi) pro omnimodae impietatis ac nequitiae, non ſtupri ſolum rea, atque ſicut אשה זרה, *mulier extranea,* & זרה *extranea* in Salomonis Proverbiis [i]. Hujus enim conſortium, ut ſapientiae generatim ac vitae recte inſtituendae rationi ſaepius ibi plane opponitur, ita etiam aberrationem a ברית אלהים, *pacto divino* atque vitiorum verae religioni contrariorum inquinamenta univerſim ibi denotat. Graeci interpretes etiam nunc πόρνην, nunc φαύλην, nunc ἀλλοτρίαν & ξένην nuncupant. Si igitur Syriace loquutus eſt Chriſtus, verbum זניותא ſeu *fornicatio* juxta ſenſum jam dictum, omnimodam *turpitudinem* ſeu quicquid κακίας ſeu *vitii* nomine venerit adeoque πορνείαν in verſione Matthaei commode ſatis denotare potuit. Nec ſane in hanc rem obſervatu indignum eſt *publicanorum* καὶ τῶν πορνῶν (quod *meretricum* vertitur) ſubinde apud Matthaeum [k] mentionem fieri videri, non aliter atque apud ipſum [l] alibi Marcumque [m] & Lucam [n], *publicanorum* καὶ ἁμαρτωλῶν ſeu *peccatorum*; quaſi πόρνη pro ψυχὴ πεπορνευμένη *animi* ſenſu jam dicto *fornicante* ſumeretur. Et de Syriaca Chriſti (ſi illa eum lingua uſum eſſe admittatur) hic locutione hactenus. At vero ſi Rabbinice locutus eſt, adeo ut vetaret divortium אלא אם כן משום דבר ערוה, *Niſi ob cauſam* ſeu *rationem turpitudinis* ſeu *rei turpis* (quae ipſiſſimae fuere ac notiſſimae [o] ſcholae Sammaeanae in re divortii tunc temporis diſceptanda voces & vocabula plane artis in juridicis controverſiis receptiſſima) in idem ipſum planiſſime ſatis recidere poſſe ſenſum nemo non videt. Etenim ערוה pro eo quod eſt ἀσχημοσύνη ſeu ἄσχημον πρᾶγμα, *res turpis* ſeu *turpitudo* qualiſcunque ſumi liquet. Et quanquam in Levitico, ubi inceſtuum genera deſignantur, frequens occurrit ejuſdem mentio pro ipſa foemina ſic interdicta (ut volunt magiſtri) ſeu pro ejuſdem verendis, nihilominus in Deuteronomio non ſolum in Lege Sacra divortii ſed in capite etiam legem hanc praecedente [p] pro turpitudine generatim uſurpatur ſeu re qualicunque turpi, quemadmodum & Rabbinica lingua; qua tum pluraliter עריות om-

[a] Tract. περὶ τοῦ μισθώματος πόρνης, &c. [b] Sapientia cap. 14. 12. [c] Lect. 163. [d] Pſalm. lxxiij. 27. [e] 1 Corinth v. 1. [f] Levitic. xviij. &c. [g] Act. xv. 20. [h] Beza ibidem. [i] Cap. ij. & v. &c. [k] Cap. 21. 31, 32. [l] Cap. 11. 19. [m] Cap. ij. 16. [n] Cap. v. 30. [o] Vide ſupra cap. 18. & 21. [p] Cap. 23. 14.

nimodas,

niinodas, etiam & uxorem alienam, in Levitici decimo octavo vetitas ſignificat, tum ſingulariter כל דבר מגונה שנגלה וצריך לכסותו, etiam pro ערוה, *omnimoda re turpi quae detegitur cum occultari* ſeu *tegi debeat* (ut verba ſunt Jehudae Ben Eliaezer Karaitae[a]) adhibetur ſeu pro כל דבר מגונה, ſimpliciter ut Eliah Ben Moſch[b], alter item Karaita; cui uti & Talmudicis paſſim, שם משותף *nomen aequivocum* vocitatur. Atque ut corporis partes pudendas quae tegi debent, ſic item actus vitae pudendos, id eſt, omnimoda denotat vitia, ſeu quae *impudici negotii*, qualecunque id fuerit, voce continentur, qua pro ἀσχήμονι πράγματι, id eſt, ערות דבר, uſus eſt Tertullianus[c]. Et conſona ſunt haec etiam vocabuli uſui apud prophetas. Ezekiel[d] de Hieroſolymis; *Congregabo* (omnes tam qui te dilexerint & quam qui oderint) *ad te per circuitum*, וגליתי ערותך אלהם וראו את כל ערותך, *& revelabo turpitudinem tuam videbuntque cunctam turpitudinem tuam*, ubi bis occurrens ערוה priori in loco in Vulgata & Graecis vertitur *ignominiam* & τὰς κακίας, in ſecundo *turpitudinem* ac τὴν ἀσχημοσύνην. Et Uzielides ibi ואגלי בהתתיך להון ויחזון ית כל קלונך, *Et revelabo pudenda tua, & videbunt flagitia tua.* Adeo ut ערוה κακίαν *malitiam, flagitium, vitium* etiam generatim ibi ſignificet neque alio ſenſu atque Nahumi[e] prophetae illud de Ninive והראיתי גוים מערך וממלכות קלונך, *Et oſtendam gentibus verenda tua & regnis ignominiam tuam*, quod ad homicidia, mendacia, latrocinia, alia id genus ſcelera quibus abundabat urbs illa atrociora, ſpectat. Unde & Onkelus Chaldaeus in lege de Divortio Moſaica, pro ערות דבר, *turpitudinem rei* aut *rem turpem* habet עבירת פתגם, *tranſgreſſionem* rei ſeu *aliquam*. Cum igitur tum πορνεία tum ערוה nomina fuerint aequivoca (qualium ſenſus ſemper genuinus & appoſitus eruendus eſt ex ſingulari rei quae tractatur & cui adhibentur natura) & *turpitudinem*, κακίαν, *vitiumque* omnimodum pariter denotarint, velut ſatis invicem juxta jam dicta ſynonyma, nonne phraſis illa tunc temporis ſcholaſtica אלא אם כן משום דבר ערוה, *Extra rationem turpitudinis*, quae adeo in diſputationibus de divortio tunc frequens erat, rite reſpondere potuerit τῷ παρεκτὸς λόγου πορνείας in Graeca ſive Evangelii ſive Chriſti verborum verſione? Nihil hic definimus de loci ſenſu. Conſideranda tantum proponimus. Certe viri ſunt doctiſſimi[f] qui rem ad ſcholarum Hillelianae & Sammaeanae controverſiam de divortio tunc agitari ſolitam attinere etiam volunt. Quin & voces ſunt non paucae in Novo Teſtamento, veluti ἄγγελος, διάβολος, ἐχθροί, δίκαιος, πρεσβύτερος, ἐπίσκοπος, πίστις, ἐκκλησία, χειροτονεῖν, id genus alia, quorum interpretatio ſolummodo ex uſu qui tunc temporis inoleverat nec aliunde rite petenda. Quemadmodum ſi de *morbo* aut *vitio* in ſervo ad aedilitium edictum quaeratur, quid eis nominibus veniant; non e medicis aut philoſophis, ſed ex juriſconſultis qui verborum illorum uſui, qua in edicto continentur, aſſueti ſunt, id diſci oportet. Qualia non pauca in ſtudioſorum diſquiſitionibus occurrunt. Et diſquiſivimus hic tantum nos, perſpicacioribus definitionem relinquentes. Sed de ſtrictiori τῆς πορνείας ſignificatione conſule inprimis eminentiſſimum bonarum literarum principem Claudium Salmaſium in Foenore Trapezitico. Certe nec praetereundus eſt hic locus Origenis, unde haud difficile videtur conjectari τῆς πορνείας in re divortii latiorem ſignificationem, qualem memoravimus, a Judaeis ſaltem aliquot Helleniſmo ſuo illius aevi aſſuetioribus eſſe admiſſam. Tractans pater ille verba Matthaei de exceptione πορνείας, *Forſitan audax*, inquit[g], *aliquis & Judaicus vir adverſus doctrinae Salvatoris noſtri dicet, quoniam & Jeſus dicens Quicunque dimiſerit uxorem ſuam excepta cauſa* (πορνείας) *fornicationis, facit eam moechari, permiſit uxorem dimittere quemadmodum Moyſes, quem retulit propter duritiam cordis Judaeorum hoc praecepiſſe. Et hanc ipſam inquiet eſſe cauſam fornicationis per quam juſte uxor a viro dimittitur, ſecundum quam & Moyſes praecepit dimittere uxorem, ſi inventa fuerit res turpis in ea.* Diſputat quidem in Judaicum ejuſmodi, qualemcunque virum Origenes nec πορνείαν ibi ſignificare vult aliud atque *adulterium*, tametſi interea non tam pro ſtricta exceptione quam pro criminis exemplo vocabulum memorari velit, idque non tam a praeceptore quam expoſitore; adeo ut aliae manerent pariter divortii cauſae quae flagitia non imparia. At vero objectionis illius Judaicae vim non aſſequor, niſi in Helleniſtis ſaltem aliquot fuiſſe admitteret hic Origenes, qui latiori ſignificatione illa πορνείαν in cauſa divortii ſumerent, forſan etiam omnium tunc temporis ſententiam receptam non aliam fuiſſe. Perpende locum integrum. Certe tum ערוה tum πορνεία Ebraeis Helleniſtiſque in cauſa divortii ſignificare ex jam dictis videtur quantum etiam in eadem re Paganis *mores*; quo nomine *mali mores* univerſi veteribus Romanis ita indicati ſunt in *actione morum* & *judicio morum* inter virum & uxorem, ut *graviorum morum* vocabulo *adulteria tantum*, *leviorum omnes reliqui* continerentur; quod ait Ulpianus[h]. Tantum abeſt ut adulterium duntaxat foeditate *rei* in Lege illa Sacra denotaretur ex ſententia Ebraeorum aliquot quod patienter nimis (ut alia ejuſmodi non pauca) admittunt ſcriptores nonnulli[i] Chriſtiani. Sed de voce πορνείας & quae inde hic pendent, plura inferius; ubi item variae Chriſtianorum pro diverſa quam affixere illi verbis quae hic tractavimus ſignificatione & ſeculorum & perſuaſionum diſcrimine, ſcita compendio exhibemus. Atqui etiam ad Evangelia torquent ſe viri aliquot eruditi ad illud de Joſepho Mariae virginis marito, ubi poſtquam *ea inventa eſt*[k] *in utero habens de Spiritu Sancto*, is, δίκαιος ὢν, id eſt, *cum eſſet juſtus, & nollet eam*, παραδειγματίσαι, ἐβουλήθη λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν, ſeu *infamare* aut *traducere*, *voluit occulte* ſeu *clam dimittere eam.* Certe ſi fas fuerit ad receptos gentis Judaicae mores[l] rem hanc expende-

[a] In Sepher שער יהודה pag. 18 a. [b] Tit. בעריות cap 1. MS. [c] Adverſ. Martionem lib 4. cap 34. [d] Cap xvj. 37. [e] Cap. iij 4. [f] Arias Montanus, Sculterus, Grotius, alii. [g] Homil. in Matth. vij. [h] De regulis tit. de Dotibus. [i] Vide Toſtatum ad Deut. xxiv. Thom. Pium diſſert de Divortiis Ind. &c. [k] D. Matth. i. 18. [l] Vide de Ludovic. de Dieu ad Matth. cap. j. & in Appendic. pag. 504. & Grot. ad dict. locum.

re,

re, erit ni ſallor apertiſſima. Gravidam exiſtimabat ſanctiſſimam uxorem, quacum non coiverat ipſe, idque ſive ex adulterio ſive ex ſtupro ante ſponſalia. Jam vero, ex adulterio a viro qualitercunque credito, ne honeſte retinendam quidem juxta [a] mores Ebraicos uxorem fuiſſe, ſcimus ex eis quae ſupra capite traduntur decimoſexto. Ex ſtupro autem ſive coitu ante ſponſalia (quem ſuſpicatum eſſe Joſephum exiſtimat Juſtinus [b] Martyr) aut criminaliter in uxorem vir agere potuiſſet ex lege, atque capitis ob virginitatem praereptam accuſare, aut nomine dotis ſive reſcindendae ſive minuendae eandem ob cauſam actione civili uti, quemadmodum etiam oſtenſum [c] eſt. Joſephus igitur δίκαιος ὢν *cum eſſet juſtus* ſeu (ut Eraſmus) *quia erat juſtus*, id eſt, rituum patriorum obſervantior, retinendam uxorem minime cenſuit, quam juxta patrios mores ejiciendam exiſtimavit. Saltem non ſine dedecore ejus in foro cum ea ipſi agendum. Ei tamen, utpote virgini, quam etiam, antequam in ſomnis viderat angelum teſtem, alioquin moribus ſanctiſſimis fuiſſe certo ſciret, adeo indulgentior erat, ut nollet eam ſive adulterii ſive praereptae virginitatis aut impudicitiae accuſare, unde dos reſcinderetur minueretur ve, ipſaque neceſſario infamaretur, ſed vellet potius clam ac occulte eam dimittere, id eſt, ſine ſtrepitu forenſi & abſque criminis atque dotis ſive diſpendii ſive diminutionis infamia. Nam *clam dimittere*, dimittere ſine teſtibus ſignificare ibi (ut volunt aliqui) opinor nequit, cum nullum eſſet legitimum ſine libello repudium, nec ullus ſine teſtibus libellus legitimus, ut ſtatim docebitur & rectiſſime animadvertit vir praeſtantiſſimus Hugo Grotius. Neque autem in libello ullo cauſae divortii mentio adhiberi ſolebat; ſed verba duntaxat quae matrimonium rite diſſolverent; cauſa ipſa, ubi pro mariti arbitrio fiebat repudium, nec dotis jactura, ſecundum ea quae ſuperius hac de re dicta ſunt, ſequebatur, in mariti conſcientia repoſita. Ubi vero etiam ſequebatur ex cauſa repudii dotis jactura, aut in actis fori aut in ore hominum aut in utriſque, ut fieri fere amat, ipſa cauſa, unde & infamia ſecuta eſt, publicabatur.

CAP. XXIV.

Libelli divortii formula ac effectus; & de ſingulari in eo vocabulorum aliquot ſcriptione.

LIBELLI apud Ebraeos repudii formulae veteris verba ſolennia, id eſt, גופו של גט ſeu *corpus*, *ſubſtantia* aut *materies ipſa libelli*, qua ſcilicet ipſum ſolvebatur matrimonium & ſoluti effectus declarabatur, in lingua ſemi-Babylonica ita ſe habuit [d]:

הרי את מותרת לכל אדם ודין דיהוי ליכי מינאי ספר תירוכין ואגרת שבוקין וגט פטורין למהך להתנסבא לכל גבר דתצביין :

Ecce licita ſis viro cuicunque. Atque hic eſt inter te & me libellus repudii, relictionis epiſtola, ac inſtrumentum dimiſſionis, adeoque tibi liberum ſit cuicunque velis nubere.

Caeterum adjectis tempore, loco, teſtibus & quae formulam integram complerent caeteris, ad hunc modum ferme a magiſtris [e] exhibetur:

בכך ובכך בשבת בכך וכך לירח פלו' בשתא כך וכך ליצירה או לשטרות למניינא דרגילנא למימני ביה במקום פלוני איך אנא פלוני בר פלוני דמקום פלוני וכל שום אחרן וחניכא דאית לי ולאבהתי ולאתרי ולאתריהון דאבהתי צביתי ברעות נפשי בדלא אניסנא ופטרית ושבקית ותרכית יתיכי ליכי אנת פלונית בת פלוני דמתא פלונית וכל שום אחרן וחניכא דאית ליכי ולאבהתיכי ולאתריכי ולאתריהון דאבהתיכי די הוית אנתתי מן קדמת דנא וכדו פטרית ושבקית ותרכית יתיכי ליכי דתהויין רשאה ושלטאה בנפשיכי למהך להתנסבא לכל גבר דיתיצביין ואינש לא ימחה בידיכי מן יומא דנן ולעלם והרי את מותרת לכל אדם ודן די יהוי ליכי מנאי ספר תרוכין וגט פטורין ואגרת שבוקין כדת משה וישראל :

פלוני בן פלו' עד.
פלוני בן פלו' עד.

FERIA N. menſis N. die N. anno N. ſive a mundi conditu ſive aerae N. qua in loco N. utimur. Ego N. filius N. ex loco N. & quocunque nomine ſeu cognomine alio ſive ipſe ego ſive parentes mei ſive locus unde ego dignoſcor, ſive loca unde parentes mei dignoſcuntur, nuncupamur, ultro atque ex animi ſententia & ſine coactione dimitto, relinquo, repudio te tibi tu N. filia N. ex loco N. & quocunque nomine, ſeu cognomine alio ſive ipſa tu, ſive parentes tui ſive locus unde tu dignoſceris ſive loca, unde parentes tui dignoſcuntur, nuncupamini; quae antea uſque in hoc momentum uxor mea fuiſti. Et nunc dimitto, relinquo & repudio te tibi adeo, ut ſis libera & tibi ſit poteſtas abeundi, & cuicunque viro velis nubendi. Nec mortalium quiſquam te prohibeat ab hoc die in perpetuum. Et ecce ſis cuicunque viro licita. Et hic eſto libellus, qui tibi a me eſt libellus repudii, inſtrumentum dimiſſionis, & relictionis epiſtola, juxta praeſcriptum Moſis & Iſraelitarum.

N. filius N. teſtis.
N. filius N. teſtis.

Ubi ita lingua ferme Babylonica ſeu Syriaca, id eſt, Ebraeis Chriſti tempore & diu ante uſitatiori, ſcribebatur libellus (quem itidem alia ali-

[a] Vide Ambroſ. ad Lucam lib. 2. cap. 1. [b] Dialog. cum Tryphone. [c] Supra cap. 1. & 2. [d] Miſna tit. Gittin cap. 9. [e] Videſis Maimonidem halach. Giruſhin cap. 4. Sal. Jarch. ad Talmud. Babylon. tit. Gittin cap. 9. fol. 85. b. & Gemaram ibid. Animadverſ. ad citat. Maimonid. locum fol. 273. Moſem Mikotzi Praecept. Affirmat. 50. Sepher לכל חפץ num. 31. Alpheſ. part. 2. tit. Gittin fol. 600. a. Rituale Maharil fol. 90. b.

qua lingua conſcribere fas erat) diligentiſſime ex veterum inſtituto ſic obſervanda erat ſcriptio ſolennium in eo vocabulorum, ut tametſi orthographia diverſa eorum nonnulla exarari alibi potuiſſent, nonnulla etiam interdum debuiſſent, non aliter tamen ac ſuperius exhibentur hic eſſent omnino a ſcribis exhibenda; ne forte aut e mala apicum ſive ductu ſive diſtantia ſive conjunctione aut homonymia ſenſus alicubi ſuboriretur [a] legenti ipſi repudii ſubſtantiae ac naturae haud ſatis conſonus. Illud ודין די ותנ' *& hic eſto*, &c. non ודין ותנ' exarari debuit, *jod* ſcilicet inſerto (quod tamen permittit linguae idioma) ne forſan intelligeretur ודין די יהוי ליכי מנאי ותנ' adeo ut ſeorſim poſſit ſumi pro *& judicium eſt ſeu ſententia forenſis unde tibi a me libellus repudii*, &c. perinde ac ſi innueretur, ſine judicio praecedenti quod cogeret, repudium minime factum. Nam, ut mox oſtenditur, etiamſi ſententiam ferret forum de divortio, ex ſpontanea tamen viri animi ſententia undiquaque repudianda erat uxor. Id eſt libellus ultro, non velut ex ſententia fori dandus erat, quod animadvertendum eſt quoties coacti repudii mentio occurrerit. Item להתנסבא *ut nubat* ſeu *nubendi* ſcribi non oportuit לאיתנסבא, ne forte disjunctim legeretur לא יתנסבא *non nubat*, quo futurae nuptiae ei ex vi ſoni denegarentur. Quod nihilominus non ita accipiendum, ac ſi inde aut divortium ipſum fuiſſet irritum aut repudiatae fas non fuiſſet denuo nubere. Nam ex ipſo libello dato ſolvebatur matrimonium ex aliis quae occurrunt in eo clauſulis illud ſatis dirimentibus. Sed nolebant quidquam in eo reperiri, quod divortii ſubſtantiae adverſari videretur. Et male ſane a viro maximo Joſepho Scaligero obſervatum eſt ex Joſephi loco ſuperius [b] adducto, de Coſtobaro & Salome, perperam intellecto ac cum libelli verbis comparato, dimiſſae uxori ad ſecunda vota convolare, niſi vir prior permiſerit, non licuiſſe. Ejus ſententiae ſunt & alii infeliciter ſequaces. Verba [c] Scaligeri ſunt, Joſephi loco ſubjuncta; *Quem locum ideo adduxi, quia notabilis eſt, ex quo diſcimus non ſolum mulieri non licere a viro diſcedere, ſed ne dimiſſae quidem a viro ad ſecunda vota convolare, niſi prior vir permiſerit. Ideo ſolennia illa verba adjiciebantur in libello ἀποστασίου* תהוי גרושה מני ומותרת לכל איש, Eſto a me rejecta & permiſſa cuicunque viro; *hoc eſt, do tibi facultatem nubendi cuicunque viro volueris. Niſi clauſula adjecta eſſet, non poterat alii nubere.* Sic ille. Sed nullibi reperio apud magiſtros, verba illa aut ſimilia aliud in libello praeſtare officium atque id quod ipſius ſubſtantiam & primariam vim explicat. Non quod libello adjiciat id quod rite dimiſſae non ex ipſo ſolummodo divortio, velut actu legitimo, liceret; quod manifeſtius fit ex eis quae capite occurrunt proximo. Et vide ſupra nos, de Fl. Joſephi loco illo. Tempus autem trimeſtre elabi debuit antequam denuo nuberet [d] uxor ſic dimiſſa; ob rationem ipſam quae in fratriae ac leviri nuptiis ante memoratur. Saltem ſi dubium ullatenus reſtaret, utrum gravida eſſet necne. Ne ſcilicet de partus parente non ſatis conſtaret. Tres autem *jodim* continui ante *nun* bina vocabula illa תירוכין & שיבוקין in libello claudunt, ut inde certiſſimum eſſet pluralis numeri, cujus ſonus aliter omnis affinis eſt, uſum ibi neutiquam eſſe. Ne ſcilicet ita ad alias etiam uxores ſeu foeminas, non ad eam ſolam cujus nomine conceptus eſt libellus, verba ſpectare viderentur. Alia ſunt ejuſmodi, actuariis ſumma cum religione in ſcriptione obſervanda, de quibus conſulas ſi placet Aloyſium Novarinum [e] in Aquis Nuptialibus. Habentur etiam libelli Ebraeorum divortii formulae aliquot apud ſcriptores Chriſtianos editae, veluti Paulum Fagium [f], Guilielmum Schickartum [g], Ludovicum de Dieu [h], Joannem Druſium [i], Robertum Coenalem [k], Sixtum Senenſem [l], Hugonem Grotium [m], alios [n]. At vero Druſius, *legem*, inquit, *olim Phariſaei* (legem de divortiis in Deuteronomio latam) *non recte intellexiſſe mihi videntur. Nam per eos licebat id facere ob quamvis cauſam dato libello repudii, in quo maritus promittebat uxori quam dimittebat, nunquam ſe cum ea congreſſurum aut conſuetudinem habiturum eſſe.* Citat dein, ut id probet, Joſephi verba illa de divortiis [o]; Γυναικὸς τῆς συνοικούσης βουλόμενος διαζευχθῆναι καθ᾽ ἃς δηποτοῦν αἰτίας, πολλαὶ δ᾽ ἂν τοῖς ἀνθρώποις τοιαῦται γίνονται, γράμμασι μὲν περὶ τοῦ μηδέποτε συνελθεῖν ἰσχυριζέσθω. Λάβοι γὰρ ἂν οὕτως ἐξουσίαν συνοικεῖν ἑτέρῳ, πρότερον γὰρ οὐκ ἐφετέον. Verſionem dein amplectitur hanc Geleniam, *Qui a conjuge quacunque de cauſa, ut ſaepe hominibus uſu venit, disjungi poſtulat, ſcripto ei ſecuritatem faciat, quod eam amplius nolit repetere. Sic enim habebit poteſtatem alterius conjugis quaerendi, alioqui divortium non permittitur.* Exhibita dein Latine libelli repudii formula e commentariis magiſtrorum, idque ſatis fideliter & ſecundum ea quae ſuperius oſtenduntur: *In qua formula*, ait, *deeſſe video & miror ſecuritatem quam maritus faciebat uxori de non repetendis ejus nuptiis. Nam quin in veteri libello expreſſa fuerit, cum Joſephus id teſtatum reliquerit, dubitare non debemus, nos praeſertim, apud quos Joſephi autoritas major eſt quam recentium Rabbinorum.* De Joſephi autoritate, aut an is Rabbinorum ſcriptis (ſcriptis ſcilicet quibus traditiones per ora magiſtrorum a ſeculis vetuſtiſſimis & Joſepho multo antiquioribus traditae conſervantur) ſit praeferendus, hic locus non eſt diſputandi. Sed vero tanti viri pace, ejuſmodi, quod vult ille, omnino nihil apud Joſephum reperitur. Verba illa ita plane ſonant Latine; *Si quis a conjuge quacunque de cauſa disjungi velit (& cauſae ejuſmodi certe quamplures hominibus accidunt) ſcriptis ei ſecuritatem faciat* aut *firmet ſe in poſterum cum ea neutiquam conſuetudinem habiturum. Inde ſcilicet accipiat ea poteſtatem alteri nubendi. Quod ante permittendum non eſt.* Seu, ut non male Ruffinus, inter-

[a] Gemar. Babylon. ad tit. Gittin, cap. 9. fol. 85. a & b. [b] Cap. 19. [c] Joſeph. Scaliger. in Animadverſ. Euſeb. num. 2015. pag. 159. [d] Videlis Praefat. ad Zohar fol. 8. b. edit. Mantuanae. [e] Eccl. Sacr. lib. 6. cap. 48. [f] Ad Chald. Paraph. Deut. xxiv. [g] De Jure Regio, cap. 3. theor. 9. [h] Comment. in Matth. cap. v. [i] Obſervat. lib. 14. cap. 10. [k] Axiom. de Divortio Matrimonii Moſaici. [l] Bibliothecae ſanctae, lib. 2. [m] Ad Matth. v. pag. 93. [n] Zuinger in Theat. Vitae Humanae, vol. 29. lib. unic. &c. [o] Lib. 4. cap. 8.

pres

pres vetus, *Ex ſcripto quod nunquam cum ea conveniat, compromittat. Sic enim habebit poteſtatem alii copulari. Nam prius illa alteri jungi non poteſt.* Adeo ut περὶ τῷ μηδέποτε συνελθεῖν non vertendum aut intelligendum ſit pro eo quod eſt, *quod eam amplius nollet repetere* (quaſi de non repetenda ea in uxorem aut non iterandis nuptiis aut ſponſaliis verba fierent; nam id licitum fuiſſe, ut quis a ſe repudiatam in uxorem denuo duceret, modo inquinata non eſſet, juxta ea quae primo libro traduntur, non ſolum apud magiſtros eſt certiſſimum, ſed etiam apud Joſephum; qui verbis proxime ſequentibus, de inquinatione ejuſmodi, velut de ſola exceptione, ſecundum Sacrae itidem Legis mentem, loquitur) ſed *quod cum ea nollet amplius conſuetudinem habere*, id eſt, nollet initum matrimonium, unde pependit illa conſuetudo, amplius vim retinere; quod nihil aliud eſt praeter ipſum divortium, nec ad eam non repetendam attinet. Poſtrema autem verba πρότερον γὰρ οὐκ ἐξεῖναι non ad divortium, ut vult Gelenius interpres ejuſque ſequaces, ſed ad ſecundas nuptias plane ſpectant. *Ante*, ſcilicet ante ſolutum ita per conſuetudinis futurae renuntiationem in libello repudii contentam, uxori *non licere* ad ſecunda vota, de quibus proximis quae praecedunt ſyllabis loquitur Joſephus, convolare. Et planiſſimum eſt, ut in ceſſionibus, ſeu quibuſcunque alienationis ſeu ſocietatis diſſolutionis inſtrumentis, ita in libello divortii verba ſemper fuiſſe, quae jus omne priſtinum cedentis abolerent & totum alienantis ac ſocietatem diſſolventis commodum ac contractum praecedentem in tempus futurum ac perpetuum diluerent, adeo ut eo nomine fruſtra inpoſterum ageretur; quae nihilominus novum aut ſecundum, inter perſonas eaſdem contractum nunquam non admitterent. Id quod de jure nuptiarum hic repetendarum, pro mariti ac repudiatae, antequam alteri nupſerat, libitu, idque ad Joſephi mentem, eſt itidem obſervandum. Neque erat omnino cur Joſephus & Rabbini hac in re ita committerentur, ſatis nimirum invicem concordes. Et verba libelli manifeſto comprehendunt illud, *eum non amplius cum ea congreſſurum*, ex initi ſcilicet antea matrimonii vi, ut intuenti facile liquet.

CAP. XXV.

Decem res ſingulares quas, velut ipſa Lege Sacra ſubnixas, ſtricte obſervari voluere, ut legitimus exiret libellus divortii. Alia quaedam ex ſuperinductis majorum inſtitutis, ad divortiorum jus inprimis attinentia.

UT autem ipſe divortii actus legitime conficeretur, decem circumſtantiae caute erant adhibendae, quas enumerant velut ipſo Sacrae Legis ſermone ſubnixas ac perpetuo neceſſarias. Prima eſt שלא יגרש האיש אלא ברצונו, *Ut maritus non dimitteret* ſeu *divortio ejiceret uxorem, niſi ultro atque ex animi ſui ſententia.* Id eliciunt e verbis illis, *Si ea non invenerit gratiam in oculis ejus.* Quod autem ſuperius de repudio ex ſententia forenſi toties occurrit, ſemper intelligendum ita eſt [a], ut aut latae de divortio ſententiae ipſe in quem ferebatur aſſenſum libenter e veſtigio praeberet adeoque libellum confectum traderet, aut ſi contumax forſan eſſet, neque uxorem quam retinere foro viſum erat illicitum, dimitteret, verberibus eo nomine eſſet afficiendus, uſque dum palam haec verba de divortio emitteret רוצה אני *placet mihi*, ſeu *ego volo ipſe*, & dein libello conſcripto, uxorem, ut oportuit, ultro repudiaret. Etenim ita ſpontaneum ſatis habebatur repudium, quoniam ea ſpontanea ſatis cenſebantur, quorum in aſſenſum quis ita ſententia forenſi poeniſque adactus eſſet, modo ad eadem etiam ex lege obligaretur. Et Maimonides; למה לא בטל גט זה שהרי הוא אנוס שאין אומרין אנוס אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחייב בו מן התורה כגון שהוכה עד שמכר או עד שנתן, *Ratio quare ejuſmodi libellus ex vi non vitietur, eſt, quia non cenſetur vis eſſe* (quae actum vitiet) *niſi ubi quis cogatur urgeaturve rem aliquam facere, ad quam ex lege minime obligatur; veluti ubi quis vapulat uſque dum quid vendat aut donet.* Secunda res eſt שיגרש בכתב ולא בדבר אחר, *Ut ſcripto repudiaret & non re alia*: quoniam in ipſa lege memoratur ספר ſeu *libellus*. Tertia, שיהיה ענין הכתב שיגרשה והסירה מקניינו, *Ut primaria ſcripti materies eſſet, maritum uxorem e dominio ſeu poſſeſſione ſua dimittere & ſummovere*: idque ex eo quod in Lege Sacra legitur ושלחה *& dimittat* ſeu *emittat* eam. Unde fiebat etiam ut ſi is ושלח עצמו ממנה *dimitteret ſeipſum ab ea*, id eſt, verbis in libello uteretur tantum, quae illius ab ea dimiſſionem, non hujus ab eo, diſerte exprimerent, irritum haberetur repudium. Verbi gratia, ſi ſcriptum eſſet ſive איני בעליך *ego non ero* aut *non ſum maritus tuus*, ſive איני אירוסך *ego non ero* aut *non ſum ſponſus tuus*, ſive quid ejuſmodi aliud, repudium inde non fiebat. At ſi הרי את משולחת *ecce dimiſſa ſis tu*, aut הרי את מגורשת *ecce repudiata* aut *expulſa ſis tu*: aut הרי את לעצמך *tibi tui ſit poteſtas*, aut quid ejuſmodi infereretur, legitima erant repudii verba. Memineris hic ex libro ſecundo ſponſalia pariter ita concipi debuiſſe ut eorundem vocabula aſſererent virum ſponſam non hanc illum accipere. Quarta res hic obſervanda erat, שיהיה ענינו דבר הכורת בינו לבינה, *Ut materies primaria libelli ejuſmodi eſſet, ut ipſa ab ipſo excideretur.* Nam libellus in ipſa lege nuncupatur ספר כריתות *libellus exciſionum*, quod *libellus repudii* vulgo & recte vertitur. Tam autem tertia quam quarta ita intelligenda eſt, ut ex ipſa verborum adhibitorum vi manifeſta eſſet ac certiſſima conjugii interciſio ſolutioque, ſeu, quod ipſum tantum voluit Joſephus, ut ex ſuperiore liquet capite, ut ſecuritas uxori inde naſceretur maritum ex matrimonio ante inito μηδέποτε

[a] Gemar. Babylon ad tit. Eracin, cap. 8 fol. 21. & ad tit. Jabimoth, cap. 12. fol. 106. a. & ad tit. Gittin, fol. 88. b. Adde Maimonid. hal. Giruſhin, cap. 2.

συνελθεῖν,

σωελθεῖν, *impoſterum ſecum non congreſſurum,* nec conſuetudinem vitae habiturum. Neque erat neceſſarium ut aedibus viri ejiceretur, ne repudium non ſatis eſſet perfectum ac legitimum; tametſi Legis Sacrae verba ſint ושלחה מביתו *& dimittat* ſeu *emittat eam ex aedibus ſuis.* Etenim ſufficiebat ita libelli verba eſſe concepta, ut inde ſatis conſtaret virum eam a ſe dimittere ac matrimonium ſolvi, adeoque nec familiae maritalis partem inpoſterum eam fore, ſed ex aedibus ejiciendam, tametſi ipſe ejectionis actus nondum ſequeretur. Ita nihilominus ut ſi nupta poſt libellum traditum perfectumque rite divortium, nondum ejecta cum viro cohabitare non deſineret [a], de ſecundis, velut cum reduce, nuptiis ex coitu eſſet praeſumendum. Unde etiam novo libello, repudio novo opus erat. Non ita ſi ſponſa repudiata idem feciſſet, niſi ipſius coitus teſtes haberentur. Etenim in nuptae cauſa, de coitu ex conſuetudine priſtina praeſumebatur; non in cauſa ſponſae quacum antea concubitum non habuerat. Quoniam autem de nuptae ita repudiatae coitu erat praeſumendum, ideo etiam de ſecundis nuptiis. Nam in receptis habebant ſententiis אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, *Temere praeſumendum non eſt virum coitu ſcortari:* ubi ſcilicet ita de affectu maritali ex conjugio praecedenti atque de amore, ut fit, reduce merito eſſet ſuſpicandum. Ejuſmodi etiam interciſio conjugii legitimo repudio neceſſaria erat, ut quoties libello adjiceretur clauſula illa de uxoris ad alia convolandi vota libertate, ſi accederet etiam exceptio viri alicujus quocum nuptiae poſſent contrahi, plane irritus [b] eſſet. Non ita, ſi exciperetur ſive Gentilis ſive ſervus ſive pater ſive frater, aut eorum quis alius quibuſcum nuptiae ſeu contractus matrimonialis plane nullus ac omnino nihili erat. Nam priori in ſpecie interciſio integra non erat, ſed relinquebatur obligationis pars quae ſolvi debuiſſet. Adeoque non palam atque ex vi verborum erat ſolutio; nec divortium omnino rite fieri cenſebatur. Non ita in ſecunda ſpecie, quoniam exceptio ibi neque operabatur quid, neque ſenſum poterat habere aliquem legitimum. Atque hinc ſane liquidius conſtat erraſſe nimium eos, qui repudiatae ſine venia a viro poſtmodum impetrata ad ſecunda convolare vota illicitum fuiſſe exiſtimarunt, ſive ex libelli verbis ſive ex mala Joſephi interpretatione ſuaſi; qua de re jam ante [c] diximus. Tantum id aberat, ut nec legitimum eſſet divortium nec matrimonium omnino ſolutum, ſi verba aliqua libello interſererentur, quibus vir innueret repudiatae integram denuo ubicunque placeret nubendi deeſſe ex ipſo divortii actu poteſtatem. Dubitari enim nequit quin rite potuiſſent verba ejuſmodi exceptionis interſeri, ſi id quod ipſi velint ex lege ſeu moribus avitis obtinuiſſet. Quinta res hic eſt שדיה נכתב לשמה, *Ut conſcriberetur nomine uxoris* libellus. Lex enim ait, *Scribat ei libellum repudii.* Sexta, שלא יהיה מחוסר מעשה אחר כתיבתו אלא נתינתו בלבד, *Ut poſtquam erat conſcriptus libellus* (totus more ſolenni) *nil reſtaret agendum,* ſeu *actus alius non eſſet reliquus, praeter ipſam traditionem.* Id eliciunt ex verbis legis וכתב ונתן *& ſcribat & tradat.* Voluere igitur, nihil ſcriptionem integram & traditionem intercedere. Exempla [d] afferunt. Poſt conſcriptum libellum repudii in vaccae cornu aut libri compacti carta, ſi ipſa traderetur uxori vacca integra aut ipſe liber integer, legitimus habebatur libellus. Sin vero abſciſſum eſſet cornu aut exſecta dilacerata ve carta, ut ſigillatim traderetur, res irrita erat. Septima eſt שיתנהו לה *Ut traderet libellum uxori.* Legis verba ſunt, *& tradat in manum ejus,* quod non minus intelligebant de ſinu uxoris & procuratoris ejus manu (procuratorem uxoris hic שליח קבלה *procuratorem* aut *nuncium receptionis* aut שליח הבאה *procuratorem ad afferendum* conſtitutum appellitant) aut de jactu aliave [e] traditione qua uxori libellus daretur. Traditionem autem ita oportuit fieri, ut adjicerentur verba tradentis mentem ſatis explicantia, velut הרי זה גיטך *ecce hic libellus tui repudii eſt,* aut ejuſmodi quid aliud. Si nihil omnino dixerat vir cum traderet, habebatur גט פסול ſeu *libellus cui vitium* quidem *inerat* (ſed non plane irritus; de quo ſtatim plura) niſi de repudio ejus proxime ante traditionem verba cum ea feciſſet. Etenim tunc nec repudio vitium ineſſe voluere. Tradendus autem erat libellus patri aut procuratori ſuo, ubi quis puellam annis minorem ex autoritate patris, juxta ea quae libro oſtenduntur ſecundo, deſponſatam repudiaret. Octava res eſt שיתנהו בפני עדים, *Ut traderet vir libellum coram teſtibus.* Ex notiſſima de teſtibus Lege Sacra hoc petunt: *In* [f] *ore duorum teſtium, vel trium teſtium firmabitur verbum* ſeu *res.* Abſurdum enim exiſtimabant actum ullum, quo ea cujus cum alio praeter virum concubitus hodie ערוה eſſet ſeu *turpitudo* etiam ex ſententia forenſi capitali ſupplicio, ſi praemonitio ac teſtes non deeſſent, punienda, die craſtino ſeu ſtatim poſtea ita libera, fieret ut cuicunque vellet nubere liceret, idque ſine teſtibus quorum ex ore veritas inprimis tanti momenti ſemper firmanda. Nam divortii teſtes, adulterii accuſationem diluere potuiſſe nemo non videt. Itaque ſi carerent teſtibus minimum binis, libellus ab actuario conſcriptus, irritus erat. At ſi ab ipſo marito conſcriberetur, & coram unico traderetur teſte, non irritum, ſed cui vitium nihilominus inerat repudium habebatur. Sed vero D. Auguſtinus [g], *Apud Ebraeos,* inquit, *ut perhibent ſcribere literas Ebraeas nulli fas erat niſi ſcribis ſolis. Ad hos igitur quos oporteret eſſe prudentes legis interpretes & juſtos diſſidii diſſuaſores, lex mittere voluit eum quem juſſit libellum repudii dare, ſi dimiſiſſet uxorem. Non enim ei poterat ſcribi libellus, niſi ab ipſis qui per hanc occaſionem & neceſſitatem venientem quodammodo in manus ſuas bono conſilio regerent atque inter ipſum & uxorem pacifice agendo, dilectionem concordiamque ſuaderent.* Ita pater ille. Sed nullos praeter ſcribas rite potuiſſe libellos divortii aliave inſtrumenta apud Ebraeos conſcribere, in eorum commentariis nondum

[a] Miſn. tit. Gittin cap. 8. & Gem. Babylon. ibid fol. 81. b & Maimonid. halach. Giruſhin cap. 10.

[b] Miſn. tit. Gittin cap. 9. & Gem. Babylon. ibid fol. 82. a. & Maimonid. halach. Giruſhin cap. 8.

[c] Cap. 19 & 24.

[d] Miſna tit. Gittin cap. 2. Gemar. Babylon. ibid. fol. 19. a & ſeq. Maimon. halach Giruſhin. cap. 3.

[e] Miſna tit. Gittin cap. 8. & Gemar. Babylon. ibid. fol. 79. b. Maimonid. halach. Giruſhin cap. 5.

[f] Deuteron. xix. 15.

[g] Contra Fauſtum Manich. lib. 19, cap. 26.

puto

puro eſt compertum. Et maritum hic ipſum ſcribere potuiſſe manifeſtum eſt. Res nona eſt שיתנהו לה בתורת גרושין, *Ut traderet libellum uxori vir ad legem* ſeu *modum repudii*; id eſt, ut nomine repudii tam ab ipſo traderetur quam ab ipſa acciperetur libellus. Ex lege ſcilicet libellus tradendus erat. Si igitur aut nomine ſyngraphae alicujus alius, veluti qua debitum, conventio, aut ejuſmodi quid aliud comprehenderetur, tradebatur libellus, aut dormienti tradebatur, adeo ut accipi nomine libelli nequiret, nullum erat repudium. Decima ſeu ultima eſt שיהיה הבעל או שלוחו הוא שנתנהו לה, *Ut maritus aut procurator ejus ipſe eſſet, qui uxori libellum traderet.* תן *tradat* in Lege Sacra tam ad hunc quam ad illum ſpectare voluere. Procuratorem hujuſmodi nuncupant שליח הולכה *nuncium* ſeu *procuratorem ad deferendum* libellum conſtitutum. Ut autem dies, annus, locus, adjiceretur, ut teſtes traditionis ſubſcriberent, id genus alia ſolennia ex ſuperinductis majorum inſtitutis ſeu ſcribatum ſancitis manarunt; caeteris quae memoravimus Lege Sacra, ut volunt ipſi, ſubnixis. Libelli autem a marito procuratori ſuo traditi vis ceſſabat, ſi antequam traderetur ſive [a] uxori ſive procuratoti ejus, verbis idoneis reſciderat maritus. Uxori quicquid conditionum dotalium praeſtandum erat, etiam erat interea praeſtandum uſque dum in poſſeſſionem ſive ſuiipſius ſive procuratoris ejus veniret libellus per procuratorem aut nuncium mariti miſſus. Libellus plane erat irritus, ſi antequam traderetur, moreretur maritus. Conditiones item ac limitationes non minus [b] divortiis quam ſponſaliis adjiciebantur. Etiam eodem modo, ratione ac diverſitate quam oſtendimus ſupra, ubi de ſponſaliis conditionalibus libro ſecundo agitur. Conditio aut limitatio verbis adjici potuit, remitti, minui, augeri; tametſi libellus abſolute conſcriberetur. Et pro varia adjectionis formula, juxta ea quae de ſponſaliis ante traduntur, ſive in futuro poſt impletam conditionem aut poſt tempus limitationis adjectam, ſive retro ab ipſo adjectionis tempore vim ſortiebatur libellus. Libellum irritum גט בטל quod idem ſonat, nuncupant. Ubi autem vitium inerat, adeo ut ex majorum ſuperinductis moribus ſatis non eſſet legitimus, tametſi eorum quae ex lege neceſſaria eſſent nihil deeſſet, גט פסול quod *libellum cui vitium ineſt* ſonat, vocabatur. Quod ſi libelli vis, ratione traditionis dubiae dubiaeve reſciſſionis aliuſve ejuſmodi actus ad ſubſtantiam repudii attinentis, in ambiguo eſſet, repudium nominabant ספק גירושין *divortium dubium*, & ipſam ita repudiatam ספק מגורשת *repudiatam, quae tamen in dubio*. Ubi vitium quale diximus inerat, ex conſilio non erant [c] capeſſendae a repudiata ſecundae nuptiae. Quae tamen ſi denuo nuberet, minime cogebatur repudium, nec proles illegitima. Laudabile nihilominus habitum eſt, hoc nomine repudiaſſe eam maritum ſecundum, modo prolem nondum ſuſcepiſſet. Non item ſi ſuſceperat שמא יוצא לעז על בניו *Ne infamiam* aut *maculam inde proles contrahat*. Ne ſcilicet Mamzeris nomen proli inde tribueretur, tametſi immerito. Quod ſi divortium erat dubium, etiam repudiata, quae ita etiam in dubio, ejicienda erat a ſecundo marito, & proles interea ſuſcepta pro Mamzere dubio habenda מפני שהיה ספק ערוה, *Eo ſcilicet quod hic in dubio erat turpitudo illa* ſeu *adulterium*, unde Mamzerem nasci manifeſtum eſſet certum ſi dubio divortium vacaret. Sive autem vitium ineſſet ſive dubium, fas erat marito priori, antequam alteri nupſerat reducem retinere abſque novis nuptiis aut benedictione ſeptemplici quae nuptiis adhiberi ſolita, aut nova dotis conſtitutione, uſque dum legitimo ejiceret atque undiquaque perfecto repudio. Irrito libello quanquam matrimonium non omnino ſolvebatur, attamen uxor quae ejuſce obtentu ſecundo nupſerat, tam a primo quam a ſecundo viro, legitimo repudii libello, utpote utrique ex majorum inſtitutis, non ex Lege Sacra interdicta, ejicienda fuit. A primo ne reducem tenere videretur uxorem, poſtquam divortii utcunque irriti obtentu ſecundo nupſerat, aut nubere ſaltem viſa eſt. Quin & adulteram retinere nefas habebanr, ut ſupra oſtendimus. A ſcecundo autem (qui tamen ne vir omnino quidem ei revera fuit) ne ea quae ita ſolennibus adhibitis viſa eſt ſecundo, repudii obtentu, uxor fieri, ſine libello repudii ejiceretur. Et utriuſque ex uxore ejuſmodi ſuſcepta proles (praeter eam quam aut ante ſecundas nuptias, aut forte poſt libellum repudii a ſecundo datum atque ante libellum a ſe datum ſuſceperat maritus prior) in Mamzeribus cenſebatur. At vero ſi irriti repudii obtentu aut ſine eo ſecunda fierent ſponſalia tantum, & non ſequerentur nuptiae ſeu deductio, nec illicita erat uxor priori marito, nec ut ab eo qui ſecundi mariti nomen uſurpaverat, libello repudiaretur opus erat. Ob ſecundas ejuſmodi nuptias, in quibus etiam praeſumebatur de concubitu, publicae honeſtatis cauſa atque ob ſolennem conjugii reverentiam, illud, quod jam diximus, voluere. Tantundem vero ob ſponſalia ſecunda, qui nudns erat verborum ſine corporum commiſtione contractus, fieri nolebant. Nam & ipſe contractus ſeu ſponſalia plane irrita; שאין קידושין תופסין בעריות, *Quoniam in turpitudinibus illis vetitis* (id eſt, inter perſonas quibus matrimonium illarum nomine, veluti inter conſanguineas ac affines aliquot & cum uxore alteri nupta ſeu deſponſata ſeu indimiſſa, juxta ea quae libro oſtenduntur primo) *ſponſalia plane locum non habent.* Et rationem eandem ad nuptias alias, praeter eas quae cum jam nupta, aut, quod idem eſt, divortii irriti obtentu inibantur, hic ita extendebant, ut ſi quis innuptam duceret quae ſive ex conſanguinitate ſive ex affinitate, turpitudinis nomine vetaretur, libello opus non eſſet [d] repudii. Sed quia hujuſmodi nuptiarum ſeu quae praecedebant ſponſaliorum, minime omntno erat vis ulla, ideo uterque conjugum non aliter habebatur ac ſi in Inceſtum ſolennibus verbis, noh in matrimonium conveniſſent. Alia ſunt quamplurima, veluti de notariorum errotibus, ſcripturae apicibus, vario procuratorum uſu, teſtium ſubſcriptio-

[a] Maimonid. halach. Giruſhin, cap. 6. [b] Idem halach. Iſhoth. cap. 6. & halach. Giruſhin. cap. 8. & 9. [c] Maimonid. halach. Giruſhin, cap. 10. [d] Gemar. Babylon. ad tit. Jabimoth, cap. 10. fol. 74. b. Maimonid. loc. citat.

ne,

ne, probationibus, id genus reliquis, quibus turgent ſatis etiam vetuſtiſſimi magiſtrorum commentarii. Ea autem libenter praetermittimus tum ut leviora tum ut magis proprie ad alia juris capita attinentia.

CAP. XXVI.

Eorum, quae de divortio tradidimus ſummarium quintuplex; ut ſcilicet inde, aut ex ratione congenere, juris divortiorum variatim in Chriſtianiſmo propagati natura rite intelligatur. Et primo de Moſcorum ſeu Ruthenorum & AEthiopum, qui Habaſſeni dicuntur, divertendi jure liberrimo. De Habaſſenis eorumque Chriſtianiſmi initiis. Eorum in Mahumediſmum mutatio Europaeis hactenus nullibi vulgata, ex Mahumede Ben Abdalbachi Mecano.

EX ſuperius alibique [a] oſtenſis liquet, primo, jure Noachidarum ſeu naturali, id eſt, univerſi generis humani ab ipſis rerum initiis communi, quod juxta Ebraeorum placita ante Moſaicum ſolum obtinuit ut divinum, conjuges, ſicut mutuo conſenſu copulabantur, ita parili rite potuiſſe conſenſu disjungi, matrimoniumque repudio prorſus dirimi; ſecundo ex eodem jure alterutrum, ſive virum ſive uxorem ſocietati potuiſſe conjugali pro libitu renuntiare adeoque invicem licite divertere, utcunque Hieronymus (nec ſine ſequacibus) dubitare non videtur, quin ante diluvium aut etiam legem Moſaicam datam nullum omnino fuerit divortii jus. *Repudium*, inquit [b], *juxta eloquium Salvatoris ab initio non dabatur, ſed propter duritiam cordis noſtri per Moyſem humano generi conceſſum eſt.* Et poſt, *Ab exordio conditionis humanae nec carnibus veſcebamur nec dabamus repudium*, &c. *Poſt diluvium autem cum datione legis*, &c. *carnes ingeſtae ſunt ad veſcendum & repudia conceſſa duritiae.* Sed vero a priſcis aliquot recipitur etiam ipſum Moſem ante legem illam in Deuteronomio de libello repudii uxorem divortio ejeciſſe. Etenim pro eo quod legitur in Numeris [c], *Et loquuta eſt Miriam & Aharon contra Moſem* על אודות *ſuper cauſam* (ſic vertunt Judaei Mauritanienſes aliique Arabum, ſcilicet بسبب & Hiſpanienſes *ſobre cauſas*, ut Chaldaei על עסק *ſuper negotium*) *mulieris* ſeu *uxoris* הכושית *AEthiopiſſae quam duxerat. Nam duxerat uxorem AEthiopiſſam* (quae verba poſteriora Vulgatae deſunt, uti & Arabicae cum ea editae) paraphraſis Onkeli habet, *Locuta eſt Miriam & Aharon contra Moſem propter* ſeu *ſuper negotium* אתתא שפירתא *mulieris pulchrae quam duxerat* ארי אתתא שפירתא דנסיב רחיק, *Quoniam uxorem pulchram quam duxerat repulit* ſeu *divortio ejecerat*. Perinde ac ſi Ebraicarum vocum poſteriorum ſeoſus fuiſſet; Nam ante quidem duxerat, ſed tenere noluit, uxorem illam; id eſt, divortio ejecit. Et gloſſa item Jarchii interpretatur על אודות אשה *ſuper cauſam uxoris*, per על אודות גירושיה *ſuper cauſam divortii ejus*. Alii [d] hanc Zipporam putant fuiſſe, atque AEthiopiſſam nuncupatam, ſive ob pulchritudinem ſingularem oigredine ſic deſignatam (unde & Chaldaeo & paraphraſtae Hieroſolymitano pulchram dictam) ſive ex eo quod etiam Midianitae, quorum e gente Zippora erat, AEthiopum nomine, velut ſeptentrionaliorum, ſubinde venirent. Certe etiam legitur [e], *Tulit igitur Jethro ſocer Moſis Zipporam uxorem Moſis* אחר שלוחיה id eſt, בתר דשלחה (ut Onkelus) *poſtquam dimiſerat eam* ſeu *remiſerat eam* juxta quod verſiones Chriſtianae puto omnes uti & Judaeorum Germanenſium & Perſica. Origo ſonat *poſt dimiſſiones ejus*, unde Judaei Hiſpanienſes ibi *deſpues de ſus enbiamientos*. Graeci μετὰ τὴν ἄφεσιν αὐτῆς & ἐξ ἀποστολῆς αὐτῆς, *poſt dimiſſionem ejus*. Vulgata, *Uxorem Moyſi quam remiſerat*, uti & Arabs cum ea Romae editus. Ita ſatis divortium hic Moſis innui poteſt, quemadmodum etiam expreſſim apud Judaeos Mauritanienſes, بعد الذي طلقها *poſtquam divortio dimiſerat eam*, quo ſenſu videtur rem palam accipere Salomon Jarchius. Non deſunt qui de muneribus [f] ad eam miſſis locum capiant; & in Arabicis Saadiae Gaon ſubſtituitur, بعد ما بعث بها اليه *poſtquam miſerat de ea ad eum.* Alii autem non Zipporam in allato Numerorum loco intelligi volunt, ſed Tharbin AEthiopum regis filiam quam duxiſſe Moſem memorat Flavius Joſephus [g], quam forte innuit autor דברי הימים המשה ſeu *hiſtoriae Moſis* apocryphus [h], ubi Necaoi AEthiopum regis demortui uxorem Moſi nuptiis conjunctam tradidit. Atque adjicit ille *Sed Moſes foederis* Domini memor לא קרב אליה וישם חרב בינו לבינה ולא חטא עמה, *non attigit illam, ſed gladium poſuit inter ſe & illam, ne cum ea peccaret.* Quaſi Legem Sacram nuptiis ejuſmodi violaſſe eum [i] non dubitaſſet; quae quidem nondum data erat. Sed vero de ſeparatione, qua conjugalia officia tantum omitterentur, ſeu ut dici ſolet a thoro, non de ſolutione matrimonii querelam inſtituiſſe hic in Moſem Miriam & Aharonem volunt alii, qua de re conſulas inprimis Abarbinelem [k]. Utut autem ſe res haec habuerit, nondum hactenus ſeu ante legem Moſaicam repudii libellus ita alicubi introductus eſt, ut neceſſarius divortio haberetur. Aliis ſive ſymbolis ſive ritibus ſive pro libitu nullis ute-

[a] De Jure Nat. & Gent. lib. 5. cap. 7. [b] Lib. 1. adverſ. Jovinian. [c] Cap. xiſ. 1. [d] Videſis tyran hic Abulenſem, &c. & Paul. Fagium in comment. ad Chald. paraphr. Num. xij. Druſ. ad difficil. loca Exodi cap. lij. &c. [e] Exod. xviij. 2. [f] Vide Paul. Fagium, ibid. [g] Archaeolog. 2. cap. 5. [h] De Vita Moſis a Gaulmino edita Pariſiis 1629. [i] Vide Hug. Grotium ad Num. xij. 1. [k] Pruſh Tora fol. 290. col. 3. & vide hic Cajetanum & Oleaſtrum.

bantur

bantur pro ſeculorum locorumque diſcrimine. Et Beda [a], *Veterum*, inquit, (nonnullorum ſcilicet) *conſuetudo erat, ut ſi ſponſam ſponſus repudiare vellet, diſcalccaretur ille & hoc eſſet ſignum repudii.* Sed haec obiter. Tertio, ex ante oſtenſis liquet ſingulari apud Ebraeos jure divino, quo communi illi derogatum eſt, virum non ſine libello repudii divortio uxorem ejicere potuiſſe, nec interim (ut ab eis videtur receptiſſimum, qua de re tamen vide quae ſuperius advertimus) potuiſſe omnino tantundem uxorem facere. Quarto, dum agitata eſt Hieroſolymis controverſia illa tam illuſtris de divortiis inter ſcholas Hillelianam & Sammaeanam, Chriſtum docuiſſe [b] non licere uxorem dimittere quamlibet ob cauſam, ſeu graviter peccare & uxorem facere moechari qui eam dimiſerit παρεκτὸς λόγου πορνείας, *extra cauſam fornicationis*, ut legitur in Matthaeo, quod pariter in Evangeliis Marci & Lucae intelligitur ubi ſimpliciter eundem in ſenſum habetur *non licere uxorem dimittere* [c], juxta eorum ſententiam qui cauſam ob quamlibet divortia admittenda docerent ut Hilleliani ſeu etiam extra cauſam fornicationis. Etenim Marci & Lucae hac de re verbis praevius erat Matthaei Evangelium commentarius. Scilicet anno ab aſcenſu Domini octavo aut nono ſeu ſub nativitatis 41 abſolutum eſt & [d] publicatum Evangelium Matthaei; id eſt, ante reliqua primum, ſeu ante Marci ſub triennium, ante Lucae annos circiter quatuordecim. Notiſſimum igitur inde erat quamlibet ob cauſam uxorem non dimittendam, neque extra cauſam fornicationis (quicquid eo nomine venerit) divortia admittenda juxta diſciplinam a Chriſto datam. Idem ipſum ſic erat ſecundum frequentiſſimam ſcholarum de divortiis locutionem, dicere non quamlibet ob cauſam, ſeu non ſimpliciter uxorem dimittere fas eſt, & non niſi cauſa fornicationis. Ut non occides & non occides extra rationem poenae aut quaſi, idem ipſum theologis juridiciſque denotare nemo non videt. Adeoque idem ipſe cuilibet evangelio hac in re ſenſus. Quod ſane par eſt, ut inprimis ii advertant qui ſcriptionis Evangeliorum temporum ratione habita nulla, futiliter nimis, dum de divortiis diſputant, objiciant, quid ſi Matthaei Evangelium ſcriptum aut repertum non fuiſſet? Quae ſane non minus abſurda videtur quaeſtio, quam ſi quis de luce diſputans, quid ſi ſol nullus ſeu nulla lux creata fuiſſet, petulantius quaereret. Πορνείας autem ſeu *fornicationis* ſignificationem ac vim variam apud Ebraeorum Helleniſtas (quorum in Graecis linguam Evangeliſtis ſaepius adhibitam eſſe in confeſſo eſt) & qua literas ſpectat ſacras, ſupra [e] tradidimus. Quinto demum palam conſtat tum ex ſcholarum illarum illuſtrium ſcitis ſententiiſque Ebraeorum receptiſſimis, tum e Chriſti ipſius reſponſo, atque ipſa rei natura, dimiſſionem ſeu divortium, de quo quaerebatur in Evangelio, fuiſſe pleniſſimam matrimonialis vinculi ſolutionem, nec ſolum a thoro (quod non pauci perperam volunt) ſeparationem. Quod eum primis eſt hic advertendum. Atque ut Judaiſmi, ſic & Paganiſmi & Mahumedaniſmi hac de re mores (quorum forſan etiam in moribus Chriſtianiſmi nonnullis reliquiae aliquot, ſaltem olim, repertae) pro re nata ſubinde indicavimus. Sequitur jam, ut de divortiis, eorumque jure, qua illud in Chriſtianiſmum ex varia juris tum Noachidarum tum Ebraici reliquique (quicquid id eſt aut eſſe putatur) ſimul & doctrinae Evangelicae interpretatione propagatum eſt, admiſſum aut diverſimode temperatum, dein videamus. Illinc enim etiam momenta tum rationis tum autoritatis quibus hac in re potiſſimum fuerit nitendum, elicere non erit difficile. Praeterimus hic ſectarios illos etiam primitivi ſeculi, veluti Cataphrygas [f], Montaniſtas, alios, quos λύσεις γάμων *ſolutiones nuptiarum* docuiſſe traditur. Neque enim revera tam λύσεις *ſolutiones* ſeu *divortia* notione qua nunc voce illa utimur, quam κωλύσεις *prohibitiones* ſeu ipſius matrimonii interdicta (de quibus tum apoſtolus [g] expreſſim tum ſynodus Gangrenſis [h], alii obiter) introduci voluere; adeo ut nec coelibibus uxores jungi nec junctas retineri velint. Scilicet ex diſcipulorum illo, *Si ita eſt cauſa hominis cum uxore* οὐ συμφέρει γαμῆσαι, *non expedit nubere* aliiſque ſacri ſermonis locis perperam intellectis illud elici autumabant. Nec caruere ſequacibus. Sed diu eſt quod exploditur haereſis haec. Neque ad diſquiſitionem noſtram attinet, quae de matrimonio rite contracto ex ſuperveniente cauſa diſſolvendo dirimendoque inſtituitur (ejuſdem jure priſtino plane admiſſo) non aut de eodem ex hominum vita tollendo aut de illegitime conjunctis ſeparandis, nedum de ſeparatione quae dicitur quoad thorum ſolum & menſam. Cernuntur autem potiſſimum receptae admiſſaeve diverſimode hac de re ſententiae rationeſque attinentes, aut inter Chriſtianos aliquot quos non tam partem quam velut in vicinio ſeu pomoeriis eccleſiae orientalis, ſic vulgo dictae, habemus, ut Ruthenorum ſeu Moſcorum & AEthiopum, & ſi qui ſint alii hiſce congeneres, aut in Chriſtianiſmo tum veteri tum recentiori gentium ac populorum qui corpora orientalis occidentaliſque ſeu Graecae ac Latinae, ut nuncupari ſolent, eccleſiae conficiunt. Apud eos qui prioris ſunt generis, divortia conjugum rite ante copulatorum pro libitu ferme, ſaltem olim, habita ſunt, haud aliter atque liberae ſocietatis cujuſcunque ante initae ſolutiones, adeo ut ſecundae aliaeque nuptiae utriſque inde licitae. De Ruthenis ſeu Moſcis Alexander Guagninus [i]; *Divortia inter ſe frequenter celebrant, epiſcopis permittentibus literaſque repudii dantibus. Quidam etiam agreſtium quibus ad epiſcopos propter longam itineris diſtantiam aditus difficilis eſt. Divortium etiam tali modo (more gentili antiquitus obſervato) peragunt; cum ſibi vir & uxor utrinque diſplicent, tunc extra pagum in trivium ambo prodire ſolent, mantili accepto quod inter ſe manibus tenendo per medium diſcindunt, hocque inter ſe diviſo matrimonium etiam inter ſe diviſum eſſe putant. Et uxori repudiatae*

[a] In Quaeſt. ſuper Ruth. [b] Matth. v. 32. & xix. 9. [c] Marc. x. 11. Luc. xvj. 18. [d] Vide Baron. tom. 1. Ann. Chr. 41. num. 14. & ſubſcript. Arabicas Evangelius, Evangeliſtarum vitas Arabicas & P Kirſtenii Chronologiam eis ſubjunctas. [e] Cap. 23. [f] Apollonius apud Euſeb. hiſt. Eccleſ. 5. cap. 18. Epiphan. haereſ 48. § 9. Tertul. adverſ. Marcion. lib. 5. cap. 7. Cyprian. lib. de ſingularitate clericorum, &c. [g] 1 Timoth. iv. 3. [h] Can. 1. & diſt. 31. c. ſi quis. [i] In deſcript. Sarmatiae Europaeae.

vir

vir dicere ſolet ***VADE TU HAC, EGO ILLAC PERGAM.*** Adjicit autem ille *Sed hic perverſus divortii modus nunc prorſus abolitus eſt.* AEvo vixit proxime ſuperiori. Et centum amplius quadraginta abhinc annis de Ruthenis Joannes Sacranus [a] Cracovienſis eccleſiae canonicus, *Divortia faciunt in matrimoniis nulla rationabili cauſa interveniente, pro ſola avaritia & libitu, quae laici ſimplices inter conjuges faciunt. Et dicunt quemlibet qui petit ſeparari licere.* Etiam inter veteres Wolodimeri eorum regis ſanctiones habetur [b] *Epiſcopi divortia tam inter Kneſos quam Barones atque omnes ſeculares qui concubinas fovent conſtituere debent.* Sed vero Sigiſmundus [c] unde hoc habemus, *Divortium*, inquit, *admittunt & dant libellum repudii. Id tamen maxime celant, quod contra religionem & ſtatuta eſſe ſciunt.* Certe & e canonibus cujuſdam Joannis metropolitae, prophetae apud eos dicti, idem citat, *Si maritus relicta priore uxore alteram duxerit, vel uxor alteri nupſerit, ad communionem, niſi ad matrimonium redierit, non admittatur.* Uti etiam ex Niphontis epiſcopi Nowgardienſis reſponſis ad Cyrillum [d], *Divortium celebrans quomodo poenitebit? Reſp. Perpetuo ab euchariſtia, niſi jamjam animam agens abſtineat.* Scripſit ille centum ferme abhinc annis. Chriſto autem Rutheni ſe nomen dediſſe etiam ſub Chriſtianiſmi ipſius initia jactitant Andream apoſtolum ſuum item obtendentes. Alii Wolodimero rege, qui lavacro ſacro tinctus eſt ſub annum Chriſti 988. antiquiorem eſſe nolunt apud illos Chriſtianiſmum; etiam & multo recentiorem [e] volunt alii. Utut autem ſe res haec habuerit, palam eſt diu viguiſſe liberrimum illud apud eos divertendi jus atque ita admiſſum, ut Chriſtianae doctrinae non haberetur ipſis diſſonum; quaſi Paganiſmi ſeu Noachidarum hac in re jus retinendum cenſuiſſent, nec Chriſti in Evangelio verba atque exceptionem de divortiis ad alios attinuiſſe quam ipſos Judaeos quibus dicta ſunt & quorum ut reſpublica ſeu eccleſia ſingularis ſic jura item erant ſingularia. Certe Graecis interdum tribuitur & Armenis hujuſmodi mos velut error pariter receptus. Atqui horum quantum video ſententia eſt, non pro libitu ſeu ob cauſam omnimodam ſed ſolum fornicationis ſeu adulterii cauſa aliave inde ſatis pendente aut aequivalente aut ex conſenſu conjugum communi, divortia, id eſt, matrimonii rite initi ſolutiones permittendas, quam dum Romanenſes [f] (de quibus mox plura) gravius impugnant, non aliter exprimere ſubinde videntur, quam ſi liberiores multo matrimonii ſolutiones iſti admiſiſſent. Sed ea de re plura capitibus inferius ſequentibus. AEthiopibus autem Chriſtianis, divortia pro libitu facta & liberrima olim fuiſſe traditur. Ita contrahi ait apud eos Franciſcus Alvareſius, qui aevo floruit ſuperiori, matrimonia ut pignore utrinque ſeu poena caveri ſoleat, ne alterutrinque divortium fiat. Sed vero aut rationum aut cavillationum obtentu eludere eos ait ſic praeſtituram poenam, aut eam ſubeuntes pro libitu divertere. Verba Luſitanica Alvareſii rerum AEthiopicarum autoris oculati ſic Hiſpanice a Padilla traducuntur, *En fin el apartarſe es commun aſſi a ellos, como a ellas.* Liberum ita erat pariter uxori atque marito divortium. Quod tamen ad laicos non ad clericale genus ibi attinuit. Atque morem hunc apud illos antiquum eſſe refert ſcriptor recentior Ludovicus Urretenſis [g], oculatus item rerum AEthiopicarum teſtis. De matrimonio eorum verba faciens, *En eſte*, inquit, *ſacramento tenian un error introduzido de tiempos antiguos, y era que avia repudio de parte de entrambos. El varon podiar repudiar a la muger, y ella al marido; y el ſe caſava con otra y ella con otro. Gozavan de eſta ley los ſeglares, que los clerigos caſados no podian repudiar a ſus mugeres.* Ita tam Ludovicus hic quam Alvareſius clericorum matrimonia perinde ac laicorum non fuiſſe diſſolubilia AEthiopibus narrat. Sed morem hunc ſeculo hoc ejuraſſe eos ſcribit Ludovicus ille, poſtquam ſcilicet legationibus Luſitaniae regis & pontificis Romani miſſionibus effectum eſt, ut Chriſtianiſmo Europaeo tam hac in re quam in aliis fuerint magis conformes. Undenam morem ejuſmodi hauſerint AEthiopes Chriſtiani, dubitatum eſt. An ex Paganiſmo, an Judaiſmo, an Mahummediſmo, an a Graecis & Armenis [h], de quibus ante; etiam an e primitivorum ſeu vetuſtiorum Chriſtianiſmi ſeculorum uſu laxius intellecto, de quo plura in ſequentibus. Jactant autem AEthiopes Chriſtianiſmi ſui initia velut a Candaces reginae Eunucho [i] *Indich* (ita aiunt) dicto & Philippo. Quod & a doctis [k] aliquot citra controverſiam admittitur, uti & Matthaeum alioſque apoſtolorum ipſis praedicaſſe. Et de Matthaeo ſane pronuntiant autores [l] priſci graveſque. Sed haec ſatis in dubio; utcunque Zaga Zabo [m] AEthiops ipſe contendat eos inde *nunquam deſiiſſe eſſe Chriſtianos omnique ſequenti tempore perſtitiſſe fortes in fide.* Qua de re plura mox. Anne vero & divortii Chriſtiani apud ipſos jus ejuſmodi tam antiquum eſt, aut inde etiam natum? Cautius alii, qui ante annum XV. Juſtiniani, id eſt, ſalutis humanae 541. Chriſto nomina AEthiopas dediſſe negant [n], inde ſuaſi quod tunc temporis Adad rex Axumitarum (Azumitae item dicti ſunt, ab Axuma AEthiopum, ut legitur apud Ptolemaeum [o] & Stephanum, regia & metropoli, adeoque cum AEthiopibus iidem habentur) pugnam cum Damiano Omeritarum vicinorum rege etiam in gratiam Romanorum ſeu Chriſtianorum initurus *votum vovit dicens* [p], *Quia ſi vicero Omeritenſem, Chriſtianus efficiar, quia pro Chriſtianis pugno*, & victor *miſit ad Juſtinianum imperatorem ut acciperet epiſcopum*

[a] In Elucidario Errorum Ritus Ruthenici, cap. 2. num. 37. & vide Petr. Petreium in Moſcoviae Sciographiae, lib. 5. ſub finem Swediee, Stockholm. 1615.
[b] Sigiſmund. liber Baro Com. rer. Moſc. tit. de Decimis.
[c] Tit. de rat. contrah. matr.
[d] Idem tit. Religio.
[e] Vide Anton. Poſſevin. de Rebus Moſcoviae.
[f] Vide Guidonem de Perpiniano de Haereſ. Graec. cap. 10. & de Armen. cap. 28. & Alphonſ. a Caſtro de Haereſ. lib. 11. verb Nuptiae Haereſ. 5. Poſſevin. in Capit. quibus Graeci & Rutheni a Lat. diſſentiunt. tit. de Divortio.
[g] Lib. 2. de la Hiſt de la Etiopia, cap. 10.
[h] Videſis Nic. Godignum de Abaſſinorum rebus, lib. 1. cap. 36.
[i] Act. viii. 27.
[k] Nic. Godign. de Rebus Abaſſin. lib. 1. cap. 18. &c.
[l] Socrat. lib. 1. cap 19. &c. vide Baron. tom. 1. Anno Chriſt. 44 num. 35.
[m] Damian. a Goes de AEthiop. moribus.
[n] Joſeph. Scalig. de Emend. Temp. lib. 7. pag 639.
[o] Geograph. 4. & vide libell. de Reg. AEthiop. Romae 1552.
[p] Hiſt. Miſcell. lib. 16. & Cedrenus.

&

& clericos, & doceretur & fieret Chriſtianus. Atque libenter annuente Juſtiniano, *ita crediderunt Chriſto & illuminati* (id eſt, baptizati) *ſunt.* At vero non inde ſequitur Chriſtianiſmi apud eos haec fuiſſe prima initia. Sed tantum, Adad regem ibi fuiſſe primum Chriſtianum, atque in populum inde univerſum religionem ſalutiferam acceptam. Viguiſſe enim etiam in multis orbis Romani provinciis uti & Romae Chriſtianiſmum nemo neſcit, idque per ſecula aliquot, antequam principes ipſi eorumve auſpiciis alii fierent Chriſtiani. Et ſi fides canonibus Nicaenis ex Arabico traductis, etiam diu ante Juſtinianum, ſcilicet ſub Conſtantino magno ac deceſſoribus ejus aliquot, Chriſtianiſmum apud AEthiopas viguiſſe, non foret dubitandum. Ibi [a] enim legitur, *Ut non poſſint AEthiopes creare nec eligere patriarcham; quin potius eorum praelatus ſub poteſtate ejus ſit qui tenet ſedem Alexandriae. Sit tamen apud eos loco patriarchae & appelletur catholicus,* &c. *Quod ſi acciderit, ut concilium in Graecia habeatur, fueritque praeſens hic praelatus AEthiopum, habeat ſeptimum locum poſt praelatum Seleuciae,* &c. Floruiſſe Chriſtianiſmum ibi tunc temporis, ſeu ſub annum Chriſti 320. etiam & diu ante, quiſquis hiſce fidem habuerit, puto non ambiget. Sunt autem qui alia nonnulla, quibus adeo ab receptis in eccleſia ſive orientali ſive occidentali moribus diſcrepant AEthiopes a Judaeis accepta eſſe ſeu velut Judaiſmi apud eos fuiſſe reliquias velint. Ut circumciſionem, jam ſabbati quam dominicae quietem, ſabbato non jejunandum, ſanguine ac morticino abſtinendum. Sed ut circumciſionis (utriuſque ſcilicet apud eos ſexus) morem ex veteri Paganiſmo ſuo, quo eos circumcidi ſolere teſtis eſt Herodotus [b] aliique non pauci, non ex Judaiſmo traductum, ſic & reliqua illa ex canonibus ac uſu Chriſtianiſmi primitivi, ſaltem vetuſti, manaſſe ad eos contendit Joſephus Scaliger [c]. Nec ſane minus aequum eſt ex Paganiſmo veteri libertatem divortiorum acceptam ſic eos retinuiſſe putare, neque eam ex doctrina evangelica Judaeis data immutandam autumaſſe aut aliunde didiciſſe, niſi aut ex Mahumediſmo (in quem etiam tranſiiſſe olim gentem illam ſcribunt Arabes, ut mox oſtendetur) aut ex eo quod ſingularis aliqua acceſſerit hic etiam Chriſtianorum veterum moris hac in re recepti (de quo plura in ſequentibus) interpretatio ab ea quae poſtmodum pleriſque inolevit perquam diverſa. Certe Evangelia habent illi AEthiopice verſa. Atque in periochis Matthaei de exceptione πορνείας ſeu fornicationis, in cauſa divortii, non alia pro πορνείᾳ ſubſtituitur vox (quod contemnendum hic non eſt) quam quae ipſiſſimum adulterium, ut illud Latinis ſonat, aut Graecis μοιχεῖν, ſignificat. Ex Arabicis factam verſionem illam vix dubito. Et quemadmodum in Arabicis impreſſis prioris Matthaei [d] loci habetur, *Quicunque dimiſerit uxorem ſuam* من غير سبب الزنا فقد جعلها زانية *extra cauſam adulterii facit eam adulteram, & qui dimiſſam duxerit* فقد زنى *itidem adulterium committit* ſicut etiam uſurpatur nomen الزنا & verbum زنى in loco pariter poſteriori [e] (perinde ac ſi interpreti idem ipſum haberetur ibi πορνεία cum μοιχείᾳ, nec aliter intellectus fuiſſet Matthaeus quam ſi utrobique ſcripſiſſet, Παρεκτὸς λόγου μοιχείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι, uti & in poſteriori quidem intelligitur ipſo Syro) ita ita etiam in Arabicis aliis nondum editis [f] quantum ad hanc rem, utcunque alias non plane conſonis, eadem eſt utrobique loquendi formula atque pariter item in AEthiopicis, in quibus utrobique adhibetur verbum ዘመወ ſeu זנה pro μοιχᾶσθαι ſeu *adulterium committere* & nomen inde ተዘሙ ſeu תזנות pro πορνεία, quod tamen juxta ipſos nihil obſtabat quo minus liberum divortii jus, ut oſtenſum eſt, retineretur. AEthiopes autem hi ſunt qui orientalem ſimul atque auſtraliorem ſeu interiorem ſub Euronoto, ultra AEgyptum, Africae partem poſſident; الحبشان & الحبش & الحبوش & الحبوش ſeu *Habaſſeni, Habeſſeni & Abiſſini* dicti; quod ideo etiam monendum, quoniam AEthiopum nomen aliis etiam in terris, ſubinde veteribus collocatur, imo & per totam interdum Libyam ſeu Africam, ut expreſſim Ezechieli tragoedo [g], quemadmodum ferme nonnullis Indorum nomen per Aſiam & Celtarum per Europam. Regio ipſa الحبشة & الحبشة nuncupatur, id eſt, *Habaſhith* aut *Habaſhia & Habaſſia & Abiſſit*, ut ſubinde in Avicennae [h] Latinis; cui tamen الحبشة ſcribitur quemadmodum etiam Abulfedae Geographo Arabi praeſtantiſſimo, Eutychio patriachae Alexandrino, veterum aliis; qualis item vocabuli ſcriptio habetur in locis aliquot utriuſque Foederis [i] ubi AEthiopiae aut AEthiopum mentio. Et Geographo [k] Nubienſi الحبشة exaratur. Is Abulfedae vocatur (ut obiter illud adnotetur, quoniam de nomine nondum doctis conſtitit) الادريسي *Alidriſius,* & الشريف الادريسي *Elſheriph Elidriſi* & الادريسي *Eladriſi* ſeu *nobilis Idriſius.* Benjamino Tudelenſi [l] dicitur אלחבש *Alhabas*, quam collocat בארץ כוש *in terra AEthiopiae.* Adeoque pars eſt AEthiopiae amplioris, AEthiopia ipſa interim dicta, ut Anglia non raro Britannia,

[a] Can. Nic. Arab. 36. [b] In Thalia. [c] De Emend. Temp. lib. 7. pag. 640. [d] Cap. v. 32. [e] Matth. xix. 9. [f] Petr. Kirſten. in Not. ad Matth. v. & xix. [g] Apud Euſeb. de Praeparat. Evangelic. lib. 9. cap. 28. [h] Canon. lib. 1. Fen. 2. Doct. 2. cap. 10. tr. de locis habitabilibus calidis, & lib. 3. Fen. 1. cap. 6. [i] Geneſ. ii. 13. Num. xii. 1. Act. Apoſt. viii. 27, &c. [k] Clim. 1. part. 4. & 5. [l] In Itinerario, pag. 114.

nia, provinciae aliae ſimiliter. Hine pro μέση Αἰθιοπία apud Ptolemaeum [a], verſio Latina ex Hiſpanica quae ex Arabica traducta eſt habet *terra Alabas media.* Ab Arabum Habaſſenis, quos ex Uranii Arabicis memorat Stephanus [b] originem horum ducit Joſephus Scaliger [c]. Et quae ſcriptores alii ea de re editi habent ſatis ſunt obvia. Ante annos autem ſexaginta aut circiter, id eſt, Hegirae 991. (ſeu Chriſti 1583.) libellus eſt de eis conſcriptus [d] ab Arabe & vetuſtatis gentis hujus & dignitatis ſtudioſiſſimo, cui nomen eſt

محمد بن عبد الباقي البخري المكي

Mahumed Ben Abdalbachi Negareni, Mecanus. Titulus eſt rhythmicus الطراز المنقوش في محاسن الحبوش id eſt, ſi recte intelligo, *Tabula* ſeu effigies *variegata de Habaſſenorum praeſtantia.* Sed & indiſcriminatim in hoc opere ſcribitur nunc per س nunc per ش. Origo nominis petitur, ut gentis AEthiopum paſſim, a Cuſho [e] Chami filio (ſed nepos hic ei ex Canaan perperam fit) حبس *Habas* item dicto, unde in poſteros nomen tranſmiſſum. Pro deductionis bujus autore citatur Gelalaldin Azioteuſis in libro رفع شان الحبسان dicto, id eſt, *Eminentia* ſeu *amplitudo rerum Habaſſenorum.* Alii item ſcriptores ea de re illuſtres vetereſque afferuntur. Unde item docetur principes Habaſſenorum cunctos titulo النجاسي *Negaſhi* a ſeculis priſcis non aliter atque Romanorum imperatores Caeſares nuncupari.

هو inquit, لقب لكل ملوك الحبشه كقيصر لمن ملك الروم وكسري لمن ملك الفرس وخاقان لمن ملك الترك والمراد به

Cognomen hoc fuit regibus cunctis Habaſſenorum, ut Caeſar regi Romanorum, Coſroes Perſarum, & Chagan Turcarum & principibus qui in eum rebelles ſunt. Et diſputatur ibi utrum Habaſſena ſeu AEthiopica an Arabica vocis fuerit origo. Certe palam eſt ex Evangeliis aliiſque utriuſque Foederis libris AEthiopicis vocem ንጉሥ נגוש *Neguſh* regem ſignificare, uti & verba cognata *regnum, reginam, regnare.* De aliis regum illorum titulis ſcriptores ſunt obvii. Et nos de eis plura alibi [f]. Et in libello ex AEthiopum lingua verſo [g] de eorum regibus, traditur nomen *Neguſh* tunc primum dari regi, quando corona inſignitur. Narrat autem Arabs hic ex ſcriptis veterum tempore Mahumedis, id eſt, anno Hegirae quinto (qui eſt Chriſti 627) Negaſhium ſeu regem Habaſſenorum fuiſſe اصحمه *Atſhamam* dictum; ita tamen ut perquam variam nominis ſcriptionem quam & exhibet ipſe reperire fateatur. Nam & ſcribi ait واصحبه *Watſhabe* aliaſque. Et certe nemo non videt, qui elementa noverit Arabica, nomen hoc ex perquam exiguo ſcriptionis diſcrimine tranſire potuiſſe in واصحج ſeu اصحج *Azguag* quod in regum AEthiopum ſucceſſione libello de eis ex AEthiopico [h] verſo locum ſane tenet Atzhamae huic ſatis debitum. Hic autem, inquit Abdalbachides,

اسلم علي يدي جعفر بن ابي طالب في زمنه صلي الله عليه وسلم

Muſulmanus fiebat per Giafar Ben Abitalib tempore prophetae glorioſae memoriae. Scilicet Chriſtianum eum, adeoque & gentem Habeſſenorum, ante fuiſſe ex eodem liquet autore. Jam vero poſtquam Giafar ille egregius Mahumedis ſectator & diſcipulus, qui cum profugis aliis in Habaſſiam ſeu AEthiopiam hanc veniſſet, cum Atzhama de religione tum Paganorum tum Chriſtianorum & Mahumedanorum diſceptationem inierat, haud aegre effectum eſt, ut is de Mahumediſmo ampiexando, maxime quoniam in eo tantum Chriſti & nomini & naturae honorem tribui didicerat, conſilium iniret. Unde etiam literas quibus preſſius invitaretur a Mahumede ipſo (anno proximo ſeu Hegirae ſexto, id eſt, Chriſti 628) accepit, quibus titulus eſt,

بسم الله الرحمن الرحيم من محمد رسول الله الي النجاسي اصحمه ملك الحبشه

In nomine Dei miſericordis miſerantis, a Mahumede apoſtolo Dei ad Negaſhium Atzhamam regem Habaſſenorum. Internuntius erat Ibn Omar cum comitatu inſigni. Teſtari ſe in illis ait Mahumedes Jeſum Chriſtum eſſe روح الله وكلمته *ſpiritum Dei & verbum ejus; ſe vero eſſe* رسول الله *Apoſtolum Dei* ejuſque diſciplinam eſſe amplexandam; quae doctrinae Alcoranicae ſunt omnino conſona. Simulac autem acceperat Atzhama Mahumedis epiſtolam

وحطه علي عينيه ونزل عن سريره فجلس علي الارض وقراه

Poſuit eam ſuper oculos ſuos & e lecto deſcendens ſedit ſuper terram eamque legit, & libentiſſime ſtatim a Giaſare Muſulmanus factus ad Mahumedem ſcribit eum apoſtolum & prophetam Dei

[a] Quadripartit. lib. 2. [b] In Ἀβασηνοί. [c] Emend. Temp. 7. pag. 638. [d] MS. in bibliotheca publica Oxonienſi inter libros a Gul. Cant. archiep. donatos, num. 765. [e] Geneſ. x. 6. [f] Tit. Honor. lib. 1. cap. 6. §. 8. [g] Romae 1551. [h] Romae 1552.

humiliter

humiliter agnoſcens. Literarum ejus titulus eſt

بسم الله الرّحمن الرّحيم الي رسول الله صلّي
الله عليه وسلّم من النجاشي اصحمه بن
ابجر سلام عليك يا رسول الله من الله

In nomine Dei miſericordis miſerantis ad apoſtolum Dei, glorioſae memoriae, a Negaſhio Atzhama Ben Aahar ſalutem. O apoſtole Dei qui a Deo miſſus es, &c. Has ad Mahumedem retulit Giafar, quem juſſu regio comitati ſunt ſexaginta ex Habaſſenorum primoribus una cum اريحا *Aricha* filio Negaſhii, qui itidem Muſulmani facti uti & Habaſſenorum ad regis exemplum pleriquc, ſi non univerſi. Ad hunc quidem modum principes vicinos in diſciplinam ſuam invitaſſe atque recepiſſe non paucos Mahumedem ſcimus ex Saracenica hiſtoria. Sed Habaſſenorum regis, quantum ad hanc rem, nullibi puto in editis mentio. Cujus tamen ideo major quidem ratio habenda, quoniam is primus erat regum qui aut a Mahumede ſic invitati ſunt aut in ejus religionem tranſierunt, ſi fides Abdalbachidi noſtro; cujus verba ſunt ex veteribus quorum habet copiam,

وهو اوّل ملك ارسل اليه رسول الله صلّي
الله عليه وسلّم بكتاب يدعوه فيه الي
الاسلام وهو اوّل من اسلم من الملوك
كما في المواهب اللدنيه ☼

Hic primus erat rex quem literis in diſciplinam ſuam invitavit Dei apoſtolus glorioſae memoriae, uti & primus regum qui ab eo eam acceperunt. Mortuum eſſe ait ſcriptor hic Negaſhium hunc anno Hegirae nono ſeu Chriſti 631. Quamvis igitur centeſimo aut circiter ante eum anno, id eſt, ſub Juſtiniano, Axumitae adeoque Habaſſeni Chriſto nomina dederant (quod ſupra tangitur) Mahumediſmi tamen hic interventus ejuſmodi eſt, ut etiam inde forſan Chriſtianiſmus eorum poſt utcunque redivivus, mores Mahumedanorum aliquot reliquias (ut fere Mozarabum Chriſtianiſmus in Hiſpania) adeoque liberrimum inter eos qui hieratici generis non fuere divortiorum jus retineret. Quamplurima ſunt in opere Arabico ante citato de Habaſſenis ſeu AEthiopibus alia ſcitu hiſtorico digniſſima, atque, uti ipſa quae jam inde narrantur, ab eis quae Zago Zabo AEthiops aliique de gente illa tradiderunt perquam diverſa. Certe Ben Abdalbachi hic, utpote Mecanus, tum adeo vicinus erat tum veterum complurium quos nominat autoritate ita inſtructus, ut fidem prae aliis mereri videatur.

CAP. XXVII.

Tria, veluti principia ſeu epochae a quibus ſimul & a ſummario ſuperioris capitis quintuplici, mores & ſententiae variatim in Chriſtianiſmum circa divortia defluxerint. Judaiſmi ea in re retentio inter Chriſtianos primitiva. Paganiſmus cui in eadem aſſueverant ex Gentilibus Chriſtiani. Verſiones illuſtriores aliaeque aliquot vocis πορνείας *(quae fornicatio plerumque vertitur) in evangelica de divortiis exceptione.*

QUOD attinet ad diverſimode receptas admiſſaſve, ex varia tum Judaicae tum Evangelicae diſciplinae interpretatione praeter eam quae Noachidarum Paganicique juris erat, de divortio ſententias in Chriſtianiſmo eorum qui orientalis & occidentalis eccleſiae ſeu Graecae & Latinae nominibus venire ſolent (nam ex ſuperioris capitis inſtituto illuc deventum eſt) eae viſuntur aut in illorum uſu ac moribus atque in legibus ac conſtitutionibus principalibus & ſuprematum poteſtatum circa divortia harumque explicationibus, aut in eccleſiaſticorum, uti vocantur, canonibus ac theologorum & juris pontificii conſultorum opinionibus. Neque enim in diſquiſitionibus hujuſmodi confundi aut commiſceri haec debent, quemadmodum nimio ſolent. Receptas enim rerumpublicarum Chriſtianarum, quae revera eccleſiae ſunt, ſententias ex genere tantum dignoſcimus priore. Singularium autem hominum aut conventuum inter ſe multifariam diſſidentium hieraticorum commenta tentamentaque ſolum habemus ex genere poſteriore, quoties ſcilicet hoc non fuerit priori plane conſonum. Ut vero quae in utroque reperiuntur, rite ſatis, ſed compendiario, introſpiciantur perpendanturque, praeter quintuplex ſuperioris capitis ſummarium, tria inſuper veluti praevia ceu principia quaedam aut termini atque epochae a quibus reliqua in Chriſtianiſmo circa divortia variatim defluxerint, praemittenda ſunt praecognoſcenda paucisque explicanda. Primum eſt, Judaiſmi ſeu diſciplinae circa legalia Judaica, adeoque divortia, in Chriſtianiſmo primitivo retentio ac uſus. Secundum, mores legeſque Paganicae, ſeu juxta Ebraeos, Noachidarum quibus ſive in divortiis ſive aliis citra mortem matrimonii ſolutionibus aſſueti fuerant in Paganiſmo ii qui tunc ex gentibus Chriſto nomina dederant. Tertium, verſiones illuſtriores aliaeque aliquot in Chriſtianiſmo vocis πορνείας in evangelica divortii cauſae interpretatione quae vulgo *fornicatio* vertitur ejuſque ibi intelligendae modi varii. Retentam adeoque in uſu habitam Judaicam ſeu Moſaicam circa legalia diſciplinam Chriſtianis ex Judaeis univerſis atque ex gentibus ſaltem aliquot, etiam diu poſt Chriſti aſcenſum palam eſt ex Actis *

* Cap. xxj. 20. xv. 1.

Apoſto-

Apoſtolorum. Quod etiam in ſcholis paſſim admittitur [a]. Eam ſane retinuiſſe manifeſtum eſt Chriſtianos illos ex gentibus uſque in annum ab aſcenſu decimumquintum ſeu ab incarnatione 49 aut circiter, id eſt, uſque in ſynodum apoſtolorum Hieroſolymitanam [b]. Qua tamen nec eis abolita ſunt legalia illa. Sed res ita temperata eſt, ut eorum pauca quaedam (ut de idolothytis, fornicatione, ſuffocato, ſanguine) tantum obſervatu dein manerent neceſſaria. Ex Judaeis autem Chriſtianos etiam ad excidium templi ſeu per annos amplius a ſynodo illa viginti idem feciſſe recipitur. Atque id ſane erat ἔθεσι τοῖς πατρῴοις περιπατεῖν, *in moribus avitis ambulare*, & ζηλωταὶ τοῦ νόμου ὑπάρχειν, *Zelotas eſſe legis* quae leguntur de his in Sacro Sermone [c]. Atque advertantur hic inprimis epiſtolae ad Ebraeos, Jacobi, & Petri prima. In legalibus his & ritualia fuere ſeu caeremonialia, & moralia & judicialia, ut vulgo fit diſtinctio. Quae primi generis ſunt, mortua revera fuere poſtquam lex evangelica coepit promulgari, utcunque mortifera diu poſtea neutiquam haberentur; ut loquuntur in ſcholis. Scilicet eorum quae Chriſti adventui fuere praevia ſeu typica vis rum deſiit. Et cum templi excidio nec antea protſus evanuit ſacrificiorum inter Chriſtianos ex Judaeis uſus. Sed vero etiam per ſecula aliquot ſequentia non pauci ex Chriſtianis ejuſmodi, ut maxime Nazaraei [d], tam ritualia quam reliqua Judaica, quantum extra templum fieri potuit, diligenter obſervabant. Cum autem generis ſecundi ſeu moralium nunquam ceſſaverit obligatio univerſis paribus, neque in eis habeatur divortii lex Moſaica, ſed plane in genere tertio, ſeu judicialibus, certe quiſquis judicialibus illis alios praeter ipſos Judaeos, quibus ſingulatiter data ſunt, obligari nolit [e], is ut nec Moſaicam de divortio legem ad alios attinere putet neceſſum eſt. Atque ſi non legem ipſam, ſane nec ejuſdem interpretationem aut explicationem evangelicam, qua legis ipſius judicialis tantum eſt explicatio, aut aliter atque per eam ſive ad morale quid ſive ad prima conjugii & naturalia principia univerſum genus humanum pariter ſpectantia nos retrahi, pro vario hominum captu atque hac in re diſciplina, decernatur. Quod autem ad ex Judaeis Chriſtianos primitivos attinet, poſt exciſam urbem templumque, adeoque penitus ac praeciſe ſublatam illam Judaeorum rempublicam, etiam judicialium obligationem alias reipublicae illi ſingularem ceſſaſſe a viris doctiſſimis admitti video. Sed interim fingatur Chriſto nomina, ut quidem oportuit, Judaeos ſic primitus dediſſe, ut reſpublica ſeu eccleſia eorum, quam ſynagogam vocitamus, Chriſtiana tota, ſaltem cum aliis pars ea penes quam rerum ibi tunc ſumma erat, facta tunc fuiſſet, nec everſa: nonne & judicialia civitati tunc illi Dei ab eoque inſtitutae etiam in Chriſtianiſmo illo eis remanſiſſent, adeoque eorum interpretatio evangelica? Neque enim per Chriſtianiſmum ſuum minui exiſtimavit Paulus ſynedrii magni [f] in eum, etiam in cauſa religionis cultuſque, poteſtatem judiciariam cui libenter juxta inſtituta in judicialibus Moſaica ſubjecit. Utcunque vero, dubitandum non eſt quin Chriſtiani ex Judaeis primitivi non pauci, praeter Nazaraeos, uti etiam ex gentibus aliquot, judicialibus Judaiſmi etiam poſt templi excidium in vitae, qua fieri potuit, inſtituendae ratione, uterentur; partim ex obligationis qualiſcunque opinione, partim ex eo quod de judicialium ejuſmodi juſtitia, utcunque non diutius obligantium, utpote a numine reipublicae illi olim praeſcriptorum, neutiquam dubitarent. Inde toties apud ſcriptores profanos illius ſeculi Judaei & Chriſtiani nomina confuſa & velut eadem habita. Et conſulas quae aliam in rem de Judaiſmi ejuſmodi retentione obiter optime monuit vir maximus Claudius Salmaſius in ſpecimine illo ſingulari ac egregio medelae febricitantibus ſubinde nimium & caligantibus in Sacri Sermonis explicatione myſtarum ingeniis, ex literis humanioribus liberaque ac felici per eas ſacraſque ſimul diſquiſitione adhibendae. Epiſtolam [g] de Coma dico; quale item eſt eximium illud alterum de Uſuris. Certe ſunt aliqua, eaque non ita pauca in Chriſtianiſmo nec levis momenti, quae perperam hactenus intelligi ſolita lucem in ſe claram & genuinam, qua plane clarent, reciperent, & inſanae nephelococcygiarum ſubſtructiones inde natae plane corruerent, ſi uſus & retentio, qualem diximus, primitiva rite & ingenue ediſceretur perpenderet urque. Qua de re etiam alias fuſiuſque ſi Deus volet. Haec vero cum ſe ita habuerint, ſequitur ut quicquid juris de divortiis ante Judaici ſive ex Hilleliana ſive ex Sammaeana diſciplina a Chriſto ſive correctum fuerit ſive confirmatum, id in Chriſtianiſmo eorum qui ex Judaeis erant primitivi ſeculi manſiſſe exiſtimemus. Et quicquid eis illicitum hac in re non habebatur, etiam Chriſtianis ex Gentilibus licitum pro perſuaſionum diſcrimine habitum eſſe non eſt quod dubitemus. Quod ad ſecundum hic attinet ſeu mores legeſque, circa divortia aliaſque matrimonii citra mortem ſolutiones, Paganicas quibus aſſueti fuerant in Paganiſmo ſuo Gentiles in Chriſtianiſmum recepti; veterum hac in re Graecorum mores legeſque, earumque in Romano imperio cui diu ante evangelii promulgationem ſuberat Graecia univerſa, reliquiae ab eis quae Romanorum erant haud fere omnino diſſonae fuere. Saltem non Athenienſium quibus iſtorum hac in re non pauci aut imitatores fuere aut ſatis concordes. Nempe tam uxori quam viro fas erat matrimonium ſolvere, hunc ἀποπομπῇ ſeu *dimiſſione*, illam ἀπολείψει ſeu *derelictione*, ſed non ſine libello repudii qui etiam apud archontem ſeu magiſtratum ſupremum erat inſinuandus. De his conſtat apud Plutarchum [h], Andocidem [i], Julium Pollucem [k], alios. *Divortii* voci apud Graecos reſpondet χωριςμὸς, & eo disjungi eſt χωρίζεσθαι [l]. Etiam ex Indo-

[a] Tho. Aquin. 1 ſecundae quaeſt. 103. art. 4. Scot. ad 4 ſent. diſt. 3. quaeſt. 4. &c. & vide Franciſc. Suarez. de legibus lib. 9. cap. 10.
[b] Act. xv. 24
[c] Act. xxj. 20, 21. & videſis [illegible] de Ann. Civili Judaeorum cap. 21. pag. 100.
[d] Epiphan. haereſ. 29 &c.
[e] Praeter theologos obvios vide Hugonem Grot. de Jure Belli & Pacis lib. 1. cap. 1. §. 16. &c.
[f] Act. xxiij.
[g] Epiſtola de Coma pag. 492. &c.
[h] In Alcibiade.
[i] Contra Alcibiadem.
[k] Onomaſtic. 3. cap. 3. & videſis Samuel. Petit. ad leg. Atticas. pag. 419. & nos lib. 5. de Jure Nat. & Gent. cap. 7.
[l] 1 Corinth. vij. 10.

rum

rum veterum diſciplina adnotat Achmetes filius Seirim [a], Ἐὰν ἴδῃ τις ὅτι ἐγχειρίζει τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ἀποβάλλει τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, *Si quis per inſomnium ſibi viſus fuerit divortio ſeparari ab uxore ſua, poteſtatem ſuam amittet.* Ubi χωρισμὸν ſeu divortii mos, ut ſatis apud eos etiam receptus admittitur. Ratio redditur, Ἡ γυνὴ τοῦ ἀνδρὸς ἡ δύναμις καὶ ἐξουσία ἐστί, *Uxor vis & poteſtas eſt viri.* An ἐξουσίας vox a Paulo [b] pro velamine in capite ſive uxoris ſive mulieris, qua virum cui ſubjicitur ſpectar adeo a viris doctis vexari ſolita, lucem aliquam hinc accipiat, viderint perſpicaciores. Certe ex AEgyptiorum & Perſarum Onirocriticis apud eundem aurorem [c] legitur etiam illud alterum apoſtoli [d] dictum huc ſpectans Κεφαλὴ τῆς γυναικὸς ὁ ἀνήρ, *Caput mulieris vir.* Et non pauca ſane de Chriſtianiſmo [e] expreſſim interſerta habet autor ille, vetuſtiorum ioterea de inſomniis diſciplinam exhibens. Sed varios fuiſſe mores io repudiorum divortiorumque jure decernendo pro populorum ſeculorumque diſcrimine, uti pariter rebus in aliis, dubitari nequit [f]. Et ſi credas Baſilio epiſcopo Seleucienſi [g] apud Iconienſes, Lycaoniae populum, ſponſa ſponſalibus renuntians, vivicomburio plectebatur. Ita enim refert ille de S. Thecla Thamyridis ſponſa Pauli apoſtoli diſcipula. Sed fides penes eum ſit. Plerumque autem in Chriſtianiſmi initiis ita per orbem Romanum, adeoque tum apud Graecos tum alios imperio Caeſariano ſubditos Gentiles [h], invaluere Romani mores legeſque, ut ſi ſatis videamus quinam mores fuerint ac leges circa hanc rem tunc Romanae, pariter ſatis cognoverimus qualibus in Paganiſmo aſſueti fuiſſent qui ex Gentilibus in Chriſtianiſmum tunc tranſiere. Ut coemptione, uſu ac confarreatione (quod ſupra [i] oſtendimus) contrahi ſolebant tunc apud Romanos matrimonia, ita divortio, id eſt, tum diffarreatiooe tum ſimplici (ſive ex conſenſu mutuo ſive ex certis quibuſdam verbis, ut Ciceroni [k] etiam vocantur, divertendi ac perpetuam conſtituendi diviſiooem ſeu diſtenſionem animo alterutrinque ſive prolatis ſive libello ſcriptis) ſocietatis nuptialis renuntiatione ſolvebantur, uti & captivitate ſeu alia contingente ſervitute utrius conjugum. *Diffarreatio genus erat ſacrificii* (ita Sextus Pompeius) *quo inter virum & uxorem fiebat diſſolutio. Dicta diffarreatio quia fiebat farreo libo adhibito.* Peragebatur, ut contrarius actus, proculdubio a pontificibus, quemadmodum confarreatio, de qua jam ante dictum eſt. Verba certa illa ſeu ſolennia ac legitima fuere, ubi ſponſalium vinculo renuntiabatur, CONDITIONE TUA NON UTAR, ubi vinculo nuptiarum, TUAS RES TIBI HABETO, item TUAS RES TIBI AGITO. Graeci dicebant ΤΑ ΣΕΑΥΤΗΣ ΠΡΑΤΤΕ, & ΤΑ ΣΕΑΥΤΟΥ ΠΡΑΤΤΕ; item γύναι, πρᾶττε τὰ σά, *Uxor, res tuas age*, Ἀνήρ, πρᾶττε τὰ σά, *Vir, res tuas age*, ut ex veteri Paganiſmo habent eorum juriſconſulti [l]. Et de Romana formula Caius [m], alii non pauci. Claves item uxoribus ademptae ſymbolum erat divortii frequens, uti & tabularum nuptialium diſruptio. Et libello item ſive traduo ſive per libertum ut plerumque aliumve miſſo res tranſigebatur; qui etiam in acta [n] referri ſolitus. Traditur quidem per ſecula compluria, annos, ut alii, quingentos, juxta alios, ſexcentos, nullum reperiri apud Romanos divortium, quod ante [o] meminimus. Sed & alii [p] intervallum illud faciunt trecentorum & triginta annorum. Verum palam eſt ante Chriſti natales ſatis fuiſſe apud eos frequens & pro legitimo habitum divortium; idque ex legibus XII. tabularum, ſi fides virorum doctorum emendationi [q] Philippicae ſecundae Ciceronis. Et de ſeculi frequentia uti etiam de libero hac in re jure teſtis eſt ſatis luculentus Plutarchus [r], ubi de Papiriae Pauli AEmylii uxoris agit divortio & de eo qui ab amicis correptus quod uxorem dimiſerat omnino praeſtantiſſimam, prolato calceo reſpondit, *Nonne ornatus eſt hic, nonne novitius? Nec tamen quis veſtrum ſcit, ubinam pedem meum urgeat.* Contonum eſt illud de Pompeia Caeſaris uxore repudiata etiam ob ſuſpicionem, ſaltem pro viri arbitratu libero. Solennis item formulae ut receptiſſimae ſpecimeo habetur apud Plautum [s], ubi Alcmena Jovi, velut Amphitryoni conjugi:

> *Valeas, tibi habeas res tuas, reddas meas.*
> *Juben' mi ire comites?*

Alibique & apud illorum temporum alios. Quibus adde quod de Auguſto Suetonius [t], *Divortiis modum impoſuit.* Sine modo ante erant in uſu. Modum is addidit, quod ſumunt viri doctiſſimi de legis Juliae capite, quo nullum divortium ratum fore cautum eſt [v], niſi ſeptem civibus puberibus praeter libertum mariti pro teſtibus adhibitis. Praetermittimus hic quae de repudiis a Tiberio aliiſque principum ſubinde ſed non tam ex jure quam vi imperii miſſis occurrunt apud hiſtoricos [x]. Hoc interim inprimis eſt animadvertendum, utcunque fuerit jus ipſum divertendi adeo liberum nec cauſarum repagulis aliquibus coercitum, nihilominus velut infame habitum divortium temere [y] factum aut antequam amicorum conſilia etiam & ſacrificia Deae Viriplacae, cujus faoum in palatio erat, tanquam quotidianae ac domeſticae pacis cuſtodi, ſerio adhiberentur. Teſtis eſt Valerius Maximus [z], qui ſub Tiberio, id eſt, ſub Chriſto in terris agente, ſcripſit & illuſtre exemplum reliquit L. Antonii, qui ab Valerio Maximo & C. Junio Bruto Bubulco cenſoribus, anno ab urbe condita DCXLVI. ſeu ante Chriſtum centum amplius annis, eum ſenatu moverunt adituque exiſtimarunt curiae indignum, *quod quam virginem in matrimonium*

[a] Onirocritic. cap. 123. & vide cap. 138. [b] 1 Cor. 11. 10. vide prae aliis Claud. Salmaſium ſub finem Epiſtolae de Coma. [c] Cap. 127. [d] 1 Cor. 11. 3. [e] Cap. 11. 12. 150. &c. [f] Videſis P. AErod. Rerum Judicat. lib. 4. tit. 17. [g] De Vita S. Theclae lib. 1. [h] Vide Novell. 21. de Armenus. [i] Lib. 2. cap. 21. [k] De Oratore lib. 1. [l] Synopſis Baſilic. lib. 29. Theod. Balſamon. in Canon. Apoſt. 48. [m] L. 2. D. tit. de Divortiis. [n] Videſis Petr. Fabrum ſemeſtr. 2. cap. 23. & Lipſ. in Tacit. Annal 5. num. 6. Et in Senec. de Benef. lib. 3. cap. 16. num. 100. [o] Cap. 19. & vide Cujac. Obſervat. 2. cap. 29. [p] Plutarch. ad finem Romuli & in Numa. [q] Vide Franciſc. Hotoman. Obſervat. lib. 23. cap. 10. & Sigon. de Antiquo Jure Civium lib. 1. cap. 9. [r] In Vita P. AEmylii & in Quaeſt. Rom. [s] Amphitryone act. 3. ſcen. 2. [t] Cap. 34. [v] Paulus l. 9. ff. de Divortiis. [x] Sueton. in Tiberio cap. 11. in Calig. cap. 36. & vide Petr. Fab. ſemeſtr. lib. 2. cap. 23. [y] Vide Jac. Raevard. in Com. de Diverſ. Reg. Juris lib. 48. [z] Lib. 2. cap. 1. § 4. & 6. & cap. 9. § 2.

duxerat repudiaſſet, nullo amico in conſilium adhibito. Et Valerius ipſe hic, cum proxime ante de eorum poena qui ad ſenectutem coelibes pervenerant egiſſet, *At hoc crimen*, inquit, ita ſcilicet uxorem repudiandi, *neſcio an ſuperiore majus: illo namque conjugalia ſacra ſpreta tantum, hoc etiam injurioſe tractata ſunt. Optimo ergo judicio cenſores indignum eum aditu curiae exiſtimaverunt.* Ex hujus unici judicio difficile non eſt conjectari, quid de divortiis apud cordatiores in animo tunc haberetur, utcunque eorum jus ſatis liberum; quemadmodum & apud nos & nullibi fere non facultas juſque ampliſſimum cuique patrimonii diſſipandi, in ſervitutem ſe prodigendi, alia ejuſmodi faciendi, quae temere facta infamiam ſimul & contumeliam merito contrahunt; alias, ut reliqua in vitae humanae ſocietate ſatis laudata, ſaltem non vituperata, nedum in vitio habita. Sicut autem ante & ſub Chriſti in terris tempora, ita poſt in Paganiſmo divortiorum uſus obvius, qui hic maxime advertendus. Perquam idonei ſunt apoſtolis coaevi teſtes Seneca, Juvenalis, Martialis. Nullam repudio erubeſcere ait Seneca[a] & foeminas *exire matrimonii cauſa, nubere repudii.* Et Juvenalis, exemplo Bibulae & Sertorii reliquos ſeculi ſui perſtringit, jus interim admiſſum palam edocens:

Cur[b] *deſiderio Bibulae Sertorius ardet?*
Si verum excutias, facies, non uxor amatur;
Tres rugae ſubeant, & ſe cutis arida laxet,
Fiant obſcuri dentes, oculique minores,
COLLIGE SARCINULAS *dicet libertus &*
EXI:
Jam gravis es nobis & ſaepe emungeris,
EXI
OCYUS ET PROPERA. *Sicco venit altera naſo.*

Martialis item de uxoris hic ut Juvenalis de mariti jure uſitato, ad Proculeiam[c]:

Menſe novo Jani veterem, Proculeia, maritum
Deſeris, atque jubes RES SIBI HABERE SUAS.

Et mire hallucinantur viri alioquin doctiſſimi[d], qui Plutarchum exiſtimant tradere Domitianum, ſub quo vixit Martialis, primum permiſiſſe divortium. Id ſane totidem verbis dicit Plutarchus[e]; ſed manifeſtum eſt de Flaminicae divortio ſolum eum loqui, quae ex jure ſingulari, divortio[f] ſeparari ſine principis indultu nequiret. Magnam divortiorum in Paganiſmo frequentiam ſeculis inſequentibus teſtatur Tertullianus (qui ſub annum a Chriſto ducenteſimum floruit) ubi *Repudium*, inquit[g], *jam & votum eſt, quaſi matrimonii fructus.* Atque adſtipulantur Caius, Paulus[h], alii in Paganiſmo juriſconſulti, quorum ſententiae & diſciplina in Chriſtianiſmum etiam poſt receptа, ut capite videre eſt proximo. Et qui plura velit de liberrimo illo Paganiſmi Romani circa divortia jure, conſulat Carolum Sigonium[i], Joannem Roſinum[k], Petrum Fabrum[l], Franciſcum Hotomanum[m], Barnabam Briſſonium[n], alios ſatis obvios, qui pleno illud demenſum horreo exhibent. Quod denique ad tertium hic ſpectat, ſeu verſiones illuſtriores aliaſque aliquot Chriſtianas vocis πορνείας in Evangelica de divortiis exceptione[o] ejuſque intelligendae modos varios; verſionum ejus genus eſt duplex. Alterum, quo ſumitur πορνεία pro voce plane ſynonyma τῇ μοιχείᾳ ſeu *adulterio*, qua ſignantius peccatum illud (ut ſolum per illicitum coitum conjugii violatio eſt) a reliquis diſcriminatur, quaſi Chriſtus ipſe dixiſſet παρεκτὸς λόγου μοιχείας, *extra cauſam adulterii.* Alterum, quo *fornicatio* aliterve redditur, id eſt, velut non ſynonymum τῇ μοιχείᾳ, ſed quid aliud ſignificans ſeu quod aliud atque amplius ſignificare potuerit. Prioris generis verſio erat in Evangeliis Chriſtianiſmi primitivi Latinis. Id conſtat ex Tertulliano, apud[p] quem redditur illud Graecum, *Praeter cauſam adulterii*, & *praeter ex cauſa adulterii*, & *praeter cauſam moechiae*[q]. Nec ſane diſſonae ſunt verſiones Arabicae aut AEthiopicae, in quibus ut ante oſtenditur, nomen quod πορνείαν vertit non minus aut aliter *adulterium* ſignificat quam verbum ibi uſitatum pro eo quod eſt μοιχᾶσθαι, *adulterari*; idque utrobique apud Matthaeum. Nec ſane in poſteriore ejus loco ſeu capite decimonono diſcrepat Syra. Certe in prioris Matthaei loci verſione Lutheri Germanica, pro adulterio & conjugii ex coitu illicito violatione plane ſumitur. **Es ſey den umb Ehebruch, der macht daſz ſie die Ehe bricht**, ſeu *extra cauſam adulterii* ſeu *conjugii violationis, facit ipſam adulterium committere* ſeu *conjugium violare.* Cui conſonae ſunt plane eo in loco verſiones Danica, Bohemica, Polonica; etiam Hibernica & Cambrobritanica. Nimirum nomen quo πορνεία in harum ſingulis redditur, a verbo fit eodem quod pro μοιχᾶσθαι ſeu *adulterium committere* ſubſtituitur. Ita etiam hoc in loco Sancti Marmochini[r] Italica, *Eccetto che per cauſa de lo adulterio.* Verſio autem Anglicana ſub ipſis reformationis initiis facta[s], priore in loco habet, **Whoſoever put away his wife (except it be for whoredome) cauſeth her to play the whore, and whoſoever marrieth her that is devorſed is an whoremonger.** Poſteriori vero **Except it be for advowtry, &c. committeth advowtry, and whoever marrieth her which is devorſed doth commit advowtry.** Tametſi voces quibus πορνεία & μοιχᾶσθαι hic redduntur, diſcrepant ab eis quae locus habet prior, in eandem tamen utrobique recidunt ſententiam. Et plane adulterium & fornicatio ſeu πορνεία pro ſynonymis hic ſumuntur; uti etiam in Gallica veteri[t] annis ab hinc amplius trecentis adornata, *Tut cil que leront leur femmes hors pur acheſon de fornication, il la fait eſtre fornicaire. Ceſtadire, il*

[a] De Beneficiis lib. 3. cap. 16. [b] Satyr. 6. [c] Lib. 10. Epig. 41. [d] Dionyſ. Gothofred. ad tit. ff. & C. de Repudiis. [e] In Quaeſt. Romanis. [f] Feſtus verb. Flameum. [g] Apologetic. cap. 6. [h] O. tit. de Divortiis. [i] De Jure antiq. Rom. lib. 1. cap. 9 [k] Antiq. Rom lib. 5. cap. 38. [l] Semeſtrium 2. cap. 23. [m] Obſervat lib. 23. cap. 10. [n] Ad leg. Juliam de Adulteriis & in Formularum lib. 8. [o] Math. v. 32 & xix 9 [p] Adverſ. Marcionem lib. 4. cap. 34 [q] Lib. de Pudicitia cap. 16. [r] Venetiis 1538. [s] Londini 1539. [t] MS. in bibliothec. Cottoniana

li fet fire fornication. Et cil que prent femme qui eſt en tiel maniere leſſice, fet advoutire; ut loco in priori; & poſteriori, *fors pur fornication & prendra autre fera advoutire*; ubi ut in priori fornicationi adulterium eſt ſynonymum. Generis poſterioris verſio eſt Vulgata vetus Hieronymo tribui ſolita. *Excepta fornicationis cauſa*, & *niſi ob fornicationem*, &c. *moechatur* & *adulterat*; juxta quam etiam Syrus in priori Matthaei loco, uti item Ebraica Matthaei in altero לולי על אודות תזנות *niſi ob cauſam fornicationis*, in altero לולי בעבור תזנות *niſi ob fornicationem*, adhibito verbo נאף pro μοιχᾶσθαι ſeu *adulterium committere*. Vulgatae utrobique ſequaces ſunt veteres aliquot inde ſumptae, ut Anglo-Saxonica, cui loco priore habetur buton ƿop legnyſſe þingum, & ſecundo, buton ƿop ƿoplizepe, id eſt, *niſi cauſa fornicationis*, ꝥ haeman nupiht, quod *contra fas concumbere* ſignificat, pro *adulterium committere* ſeu *moechari*, ibi uſurpato. Sic Wicleſius priori in loco, **out taken cauſe of fornication makith her to do lecherie, and he that weddith the forſaken wife doth advowtrie**; & in ſecundo ------ **but for fornication, and weddith another, doth lecherie, and he that weddith the forſaken wife doth lecherie.** Fornicationis nomen ſcilicet in exceptione retinet, dum diverſa ex idiomate Anglico pro *moechari* ſubſtituit. Neque diſcrepat loco in alterutro a Vulgata Beza, adeoque nec Gallica ex illius verſio, quae pro πορνεία *paillardiſe* habet, uti & Cantabrica *paillardicarem*, nec Hiſpanica aut Italica Chriſtianis reformatis receptae, quibus *fornicatione* & *fornicatian* in exceptione legitur, dum in reliquis hic *adulterii* nomen ſingulae hae retinent. Neque aliter Belgica, cui τῇ πορνείᾳ **hoererije** *fornicatio*, τῷ *adulterare* ſeu *moechari* **overſpel doen** utrobique reſpondet. Angli autem noſtri in verſione illa quae publice legi ſolita eſt ſub Henrici octavi tempora poſteriora, Edwardum ſextum, & Elizabethae reginae priora, habent loco priore ------ **except it be for fornication, cauſeth her to breake matrimony. and whoſoever marrieth her &c. committeth advowtry**, quemadmodum & poſteriori; excepto quod **wedlock** pro **matrimony** ibi ſubſtituitur. E Graecis ſacta in titulo dicitur. Sed mirum eſt ita variari etiam τὸ μοιχᾶσθαι eodem ipſo in loco ſignificationem. Omnem enim violationem conjugii moechiam eſſe nemo dixerit, utcunque ſatis diſcriminatur πορνεία per fornicationis nomen ab adulterio & violatione conjugii (qualis item eſt Lutheri phraſis) loco in utroque. In ea autem quae ſub Elizabetha regina ab epiſcopis novata eſt, fornicationis nomine in exceptione retento, μοιχᾶσθαι ſemper **to commit adulterie** vertitur, cui omnino concors eſt ea quae denuo ornata eſt, ſub Jacobo rege ſeu poſtremo recognita. Atqui in ea quae ante ex Bezae verſione Anglica facta eſt & Hutterianis inſerta, priori in loco **fornication** pro πορνεία, poſteriori **whoredome** uſurpatur. Sed ſatis eſt illi hoc undiquaque conſonum juxta Anglorum in Veteri Foedere uſum, dum id quod eſt ibi πορνεύειν & πορνεία vertunt. Eorum etiam nonnulli qui priori in loco adulterium aliudve pro illo, velut nec omnino a πορνείᾳ diverſum, hic ſubſtituunt, in poſteriori verbotenus ſaltem ita diſtinguunt, ut aliud pro πορνεία, pro *adulteria* ſeu μοιχεία aliud inſerant. Sic Lutherus cui exceptio ibi eſt, **es ſey denn um's der hurerey willen**, *niſi ob fornicationem*; eadem quae ſupra notatur ex eo pro adulterio ſeu conjugii violatione voce ſtatim uſurpata. Atque pariter ſane variant hic verſiones Danica, Bohemica, Polonica, etiam & Hibernica & Cambrobritannica, uti & Italica illa Sancti Marmochini. Alii *niſi ob ſtupri cauſam* & *niſi ob ſtuprum* maluere, ut Eraſmus & Deloenus Henrici octavi biblioſcopus. Jam vero dum adeo diverſas vocis πορνείας in exceptione evangelica interpretationes ſic intuemur, manifeſtum fit alias atque alias etiam ſecundum diverſitatem illam ſententias circa divortiorum jus apud eos qui inde diſputant oriri. Qui ipſum adulterium, id eſt, conjugii per illicitum coitum violationem voce ea ibi, nec aliud omnino intelligunt, citra adulterium divortium admitti proculdubio negarunt negabuntque. Qui ea notione adferri volunt velut exemplum non ſimplicem cauſam, etiam alias ob cauſas non leviores divortia rite fieri definiant neceſſe eſt. Et demum qui fornicationis ſeu πορνείας ibi nomine reliqua peccata juxta ea quae capite oſtenduntur vigeſimo tertio venire exiſtimant, etiam ob ea divertendi jus pariter obtinere concedent. Prioris ſententiae apud veteres Tertullianum fuiſſe [a], Chryſoſtomum [b], alioſque non paucos liquet; & ſecundae Origenem [c] ejuſque ſequaces. De tertia autem, quaeſtionem fuiſſe ſcrupuloſiſſimam in ſeculis primitivis palam eſt ex Auguſtino [d], qui & latebroſiſſimam appellat & in Retractionibus in eam propendet, quam & ante amplexatus eſt. Verba ejus inferius dabimus. Etiam Beda noſtras, ad Matthaei locum hac de re priorem, *Non hic intelligitur*, inquit, *tantum fornicatio in ſtupro quod in alienis viris aut foeminis committitur, ſed omnis concupiſcentia vel avaritia vel idololatria quae hominem faciunt a lege Dei aberrare. Si igitur uxor hujuſmodi aliquid hominem cogat, qui talem dimittit, cauſa fornicationis dimittit, non tantum illius ſed & ſuae. Illius quia fornicatur, ſuae ne fornicet.* Et diſtinctio illa huc attinet [e], fornicationem tripliciter intelligi; proprie, quae carnis eſt, ut ſtuprum ſeu adulterium ipſum; communiter, quae eſt infidelitatis, ut idololatrarum & apoſtatarum; & commiſſive, atque ita actus cujuſcunque peccati eſt fornicatio. Unde etiam divortium fit triplex. Sed de hiſce plura in ſequentibus; ubi de vinculi conjugalis tum ſolutione juxta alios tum nexu juxta alios indiſſolubili.

[a] Adverſ. Marc. lib. 4. cap. 34. [b] Homil. 17. in Matth. [c] Homil. 7. in Matth. & videſis Hugon. Grot. in Matth. v. 32. [d] Retract. lib. 1. cap. 19. & vide lib. 1. de ſermone Domini in monte. [e] Nic. Gorran. in Matth. v.

CAP.

CAP. XXVIII.

Morum ac uſus Chriſtianiſmi primitivi circa divortia reliquiae, ac conſtitutionum de eiſdem Caeſarianarum a Chriſtianiſmo primum in imperium Romanum ſub Conſtantino, recepto, uſque in ſeculum Juſtinianaeum, ſeu annos a Chriſto nato amplius quingentos ſexaginta hiſtoria. Adeoque per intervallum illud, juris hic Caeſarei vetuſtioris, facies quaſi integra.

De moribus ac uſu Chriſtianorum legibuſque & ſanctionibus ſummarum apud eos poteſtatum circa divortia, proxime eſt agendum. Quantum ad mores ac uſum, duo ſunt ſpectanda intervalla. Alterum quod ipſa Chriſtianiſmi initia ſeu promulgationem atque Chriſtiana Conſtantini Auguſti tempora ſeu Chriſtianiſmum in imperium Romanum primo receptum intercedit, id eſt, quod ſub annum ab incarnatione 320 finitur. Alterum quod deinceps ſequitur. Quod ad primum attinet, Chriſtianorum tunc inſtitutum fuiſſe, adulteriis ut peccatorum genere graviſſimo eſſe abſtinendum non ſolum e Sacra Scriptura verum etiam tum e patribus tum e paganis [a] ſatis dignoſcitur. Sacramento ſe obſtringere ſolebant inquit Plinius *ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent*, &c. Atque hujuſmodi non dubito fuiſſe συνθήκας κρύβδην πρὸς ἀλλήλους, *pacta* ſeu *conventa clancularia invicem* a Chriſtianis fieri ſolita, quae eis objiciebat Celſus [b]; utcunque interdum ex Latina vocis συνθήκας per *conventus* (quod aequivocum eſt) verſione pro *ſynodis* ſeu *congregationibus* perperam ſumantur [c]. Neque alia ſane Chriſtianorum primitivorum vitae inter ſe formula ac regimen erat, praeter illud in quod pro vario loci, temporis, perſonarum diſcrimine aliter atque aliter, ſed interim pie, conventum eſt, nec inſtitutis evangelicis adverſum. Per intervallum autem quod diximus primum non ſatis ex moribus uſuque ediſcitur, quomodo evangelica apoſtolicaque [d] de divortiis ac repudiis, diſciplina intellecta ſit, ſive ubi fideles utrique ſive hic ſive illa infidelis fuerit. Pauciſſima ſunt quae huc ſpectant exempla. Notiſſimum eſt illud quod narrat Juſtinus [e] de uxore Chriſtiana, quae etiam pietatis cauſa marito tum infideli tum flagitioſiſſimo qui abſceſſerat, τὸ λεγόμενον παρ' ὑμῖν Ῥεπούδιον δοῦσα ἐχωρίσθη, *dedit id quod apud vos* (ad ſenatum Romanum ſcribit) *repudium nuncupatur, adeoque divortium fecit.* Evenit ſub annum Chriſti 150. Idem quantum video fecit S. Thecla ſequioris ſexus protomartyr dicta Thamyridis in Iconio ſponſa & Pauli apoſtoli diſcipula. Nuptias noluit, viri alias clariſſimi ſed Chriſtianiſmum ipſumque Paulum acerbius deteſtantis ſponſalibus renuntiavit, quibus ſcilicet ipſum inerat matrimonii vinculum. Sed hujus hiſtoriolae fides penes autores ſit, maxime Baſilium Seleucienſem epiſcopum [f] qui vitam ejus ſcripſit. Quin vero & Epiphanius de ea expreſſim [g] ἐξέλυσε γάμον *diſſolvit matrimonium*. Et de actis ejus videſis quae diſputarunt docti [h]. Qualesnam autem hoc intervallo haberentur ſententiae partim capitis proxime praecedentis calce indicatur & mox in ſequentibus amplius oſtenditur, ubi etiam, quales & tunc & in ſecundo intervallo canones ſeu regulae eccleſiaſticorum huc ſpectantes ſententiaeque reperiantur, breviter aperitur. Sed tametſi mores uſumque intervalli primi non adeo expreſſim hac de re comperimus, de iis nihilominus non eſt difficile conjectari ex legibus ſanctionibuſque eadem de re principalibus ſeu Caeſareis intervallo in ſecundo, poſtquam ſcilicet Chriſtianiſmus in imperium Romanum eſt receptus latis. Manipulus eſt ſcriptorum Chriſtianorum qui praecedunt ſatis exiguus. Eorumque pauci divortia tangunt. Sed dubitari nequit, quin Conſtantinus Caeſar Chriſtianiſſimus, atque ſucceſſores ejus tum generi hieratico haud parum plerumque addicti tum inſtitutorum evangelicorum apoſtolicorumque ſtudioſi, qua nempe juxta doctrinam ſimul & uſum anteriorum temporum edoceri poſſent, id ſanciendo de divortiis ſtabilirent & ſervarent, quod ab epiſcoporum reliquorumque primas tenentium myſtarum ubilibet coetu aut pleriſque eorum pro legitimo atque orthodoxo haberetur. Quae quidem ratio non ſolum ad Conſtantini atque inſequentia tempora ſed pariter ad antecedentia ſpectat. Nam quod tot tunc ſuffragiis, ſaltem ultroneo permiſſu myſtarum ſeu theologorum (quorum pauciſſimi ſunt qui ſcripta reliquere) Chriſtianorumque inolevit & pro legitimo eſt promulgatum, vix eſt ut dubites idem ipſum etiam ante vim ſaltem plerumque in moribus uſuque obtinuiſſe. Tetigere hanc rem qui de Chriſtianorum vita ante Conſtantinum ſcripſere [i]. Sed tantum tetigere. Jam vero ſimulac ferme Chriſtianiſmus in imperium Romanum receptus eſt, id eſt, ſexennio aut circiter poſt ſynodum Nicenam primam ſeu anno Chriſti 331, Baſſo & Ablavio conſulibus, liberius quod, ut ante oſtenditur, uſurpatum eſt divertendi jus pro alterutrius conjugum ſive libitu ſive qualicunque cauſae obtentu a Conſtantino coercitum eſt. Nec viro ſine certis eiſque gravioribus ac tribus tantum cauſis, nec uxori, licet non omnino eiſdem, divertere tunc impune licuit. Poena ſcilicet utrinque praeſcripta, ſed non adjecto expreſſim, nexum matrimonialem manere ſi contraveniret alteruter. Quaſi & tunc & ante, mores & uſus circa divortia (pro alterutrius conjugum libitu) libertinus Paganiſmi etiam in Chriſtianiſmo obtinuiſſet, hoc tantum addito temperamento, ut non ſine vitii ſeu flagitii cauſa ſeu obtentu divortium alterutri permitteretur. Sed utrique ſimul ſeu ex mutuo conſenſu libertas priſtina in legibus manebat; utcunque pro perſuaſionis diverſitate cujus in eorum qui

[a] Plin. Epiſt. lib. 10.
[b] Origen. adverſ. Celſ. lib. 1.
[c] Paganin. Gaudent. in Addend. ad lib. de Chriſt. vita ante Conſtantin. cap. 1.
[d] 1 Corinth. vij. 10. &c.
[e] Apolog. pro Chriſtianis 1.
[f] De vita Theclae, lib. 1.
[g] Haereſ. 78 num. 16.
[h] Baron. Tom. 1. anno Chr. 47. num. 1.
[i] Paganin. Gaudent. cap. 63.

inter-

intervalli primi ſunt hac de re ſcriptis veſtigia perpauca ſuperſunt (atque ipſi perpauci ſunt tunc ſcriptores) aliter atque aliter ante Conſtantinum divortia Chriſtianis exercita, admiſſa, negata, non eſt quod ambigamus. Conſtantini autem hac de re conſtitutio hujuſmodi eſt [a].

IMP. CONSTANTINUS A. AD ABLAVIUM P. F. P.

Placet, mulieri non licere propter ſuas pravas cupiditates marito repudium mittere exquiſita cauſa, velut ebrioſo, aut aleatori, aut mulierculario; nec vero maritis, per quaſcunque occaſiones uxores ſuas dimittere. Sed in repudio mittendo a foemina, haec ſola crimina inquiri, ſi HOMICIDAM *vel* MEDICAMENTARIUM *vel* SEPULCHRORUM DISSOLUTOREM [b] *maritum ſuum eſſe probaverit, ut ita demum laudata omnem ſuam dotem recipiat. Nam ſi praeter haec tria crimina repudium marito miſerit, oportet eam uſque ad acuculam [c] capitis in domo mariti deponere & pro tam magna ſui confidentia in inſulam deportari. In maſculis etiam ſi repudium mittant, haec tria crimina inquiri conveniet, ſi* MOECHAM, *vel* MEDICAMENTARIAM *vel* CONCILIATRICEM *repudiare voluerit. Nam ſi ab his criminibus liberam ejecerit [d], omnem dotem reſtituere debet & aliam non ducere. Quod ſi fecerit, priori conjugi facultas dabitur ejus domum invadere & omnem dotem poſterioris uxoris ad ſemetipſam transferre pro injuria ſibi illata.* Dat. III. Non. Maii, Baſſo & Ablavio Coss.

Vetus ibi interpres, *levi objectione matrimonium ſolvi prohibetur.* Quaſi non ſolum poenam circa dotem conjuges, atque uxor etiam relegationis, ac maritus aliam non ducendi, ſubirent, verum & ipſum extra tria haec crimina divortium irritum fuiſſet. Acceſſit jam ut criminibus hiſce ſive vir ſive uxor convinceretur (ut item interpres ille) id eſt, cauſa coram judice cognita prius damnaretur. Adeoque nunc primum divortii alterutrius ſine conſenſu mutuo cauſa ad forum neceſſario ſic ſpectavit, quae divertentium arbitrio ante ex jure Caeſareo (modo ritus alii teſteſque ſolennes adhiberentur) fiebat. Ita igitur nunc *excepta fornicationis cauſa* in Evangelio & quod reliquum eſt in apoſtolo contra divortium intellectum eſt, ut complures ejuſdem cauſae legitimae primo admitterentur. Quae tamen in homicidium, veneficium, & ſepulchrorum violationem in viro, adulterium, veneficium & lenocinium in uxore ſanctione hac contrahebantur. Nec ſane ex lege ante in Paganiſmo recepta impune retinebat vir adulteram deprehenſam. *Qui non ſtatim dimitteret, reum lenocinii poſtulari placuit*, ut expreſſim [e] Paulus. Atque ad Conſtantinianam hanc de divortiis legem puto ſpectat illud Palladae [f] poetae quaſi coaetanei:

Οὐ δύναμαι δ' ἀλόχου τ' Ἀνδρομάχης ἀπαχρεῖν
Εἴργει χάρτης γὰρ & νόμος Αὐσόνιος.

Non poſſum ab uxore Andromache divertere, prohibent enim tabulae ſeu *edictum & lex Romana*, ante quam latam, uxorem moleſtam & contentioſam liberius potueram dimittere. Nec praetereundum hic eſt, dum Conſtantinus ad praefectum praetorio Ablavium hanc ſcripſit miſitque ſanctionem pro lege in futurum obſervanda, palam eſſe patres Nicaenorum 318. pleroſque in vivis fuiſſe eique in rebus Chriſtianiſmi a conſiliis; etiam & hieraticum genus (quod clerum vocamus) apud eum ita gratia ſub id tempus polluiſſe, ut epiſcoporum judicio, idque forenſi ac ferme ſoli, cauſas undiquaque omnimodas permiſerit [g]. Imo, ſi conjectari, neque ex ratione adeo levi, fas ſit, eodem forſan anno dieque eodemque animi conſilio quo illam de divortiorum modo etiam & alteram de epiſcopali, quale diximus judicio, promulgavit. Extat haec ad calcem codicis Theodoſiani. Caret quidem conſulibus, ſed ut prior tum III. nonis Maii tribuitur, tum Ablavio, id eſt, eidem praefecto praetorio datur, licet Baronius [h] anno collocet 314. Summa hujus ex ipſis ejuſdem verbis eſt; *Omnes cauſae quae vel praetorio jure vel civili tractantur, epiſcoporum ſententiis terminatae perpetuo ſtabilitatis jure firmantur, nec licet ulterius retractare* [i] *negotium quod epiſcoporum ſententia deciderit.* Rejicitur Conſtantiniana haec de epiſcopali judicio in codicibus notae optimae Theodoſianis impreſſis, velut extravagans cum duabus aliis, in extremum libri decimiſexti, adjecto in fronte *Hic titulus* (ſcilicet *de epiſcopali judicio*) *deerrabat a corpore Theodoſiani.* Et partim habetur ad calcem ſynodi Valentinianae tertiae, & nuper eam in appendice codicis Theodoſii ſeorſim edidit Jacobus Sirmondus. Sed e codice meo MS. qui Guilielmi Monachi Malmesburienſis erat, liquet tam hanc quam reliquas ibi binas ad titulum libri decimiſexti ſecundum, qui *de epiſcopis eccleſiis & clericis* eſt, attinere ſparſimque ibi interſertas. Certe & diu ante tempus legis illius de divortiis latae & ante ſynodum Nicaenam adeo epiſcopali judicio etiam indulſerat Conſtantinus, ut conſtituerit [k], *Judicem* qualemcunque *pro ſua ſollicitudine obſervare debere, ut ſi ad epiſcopale judicium provocaretur, ſilentium accommodaretur.* Sic ille Licinio & Criſpo Caeſare conſulibus, id eſt, anno Chriſti 318. Haec quidem de epiſcopali judicio ſatis imprudenter concesſa, poſtea merito ſunt immutata [l]. Sed ideo obiter adnotavimus, ut inde conſtet non ſolum imperatoria autoritate ſanctionem illam de divortiis, adeoque quotquot in ea ut neceſſaria admittenda ſunt viguiſſe, verum etiam ſententiae illius aevi epiſcopali ſeu hieraticae quae ſaltem obtinuit fuiſſe non diſſonum. Quiſquamne ea de re potuerit dubitare, qui quanto erga epiſcopos ſanctionis autor

[a] Cod Theodoſ. lib. 3. tit. 16. [b] MS. violatorem. [c] MS acticulam. [d] MS. ejecerit aliquis. [e] Sentent. recept. lib. 2. tit. 26. & lib. 29 D. ad leg. Jul. de Adult. [f] Antholog. lib. 2. cap. 10. Epig 5. [g] Euſeb. de Vita Conſtantini lib. 4 cap. 27. [h] Tom. 3. ann. 314. num. 38. [i] MS. retractari, uti item, ubi partim recitatur ad calcem concilii Valentini 3. anni 855. & integra in Appendice Cod. Theodoſ. a Sirmondo edit. Pariſiis 1631. [k] Append. Cod Theodoſ. ab Jac. Sirmondo edit. tit. 17. [l] L. 23. C. Theod. lib. 16. tit. 2. & vide Novell. Valentiniani tit 12. & C. Juſt. de Epiſcopali Audientia lib. 2, 7, 8, & 13.

indultu (de quo plura item apud Euſebium in ejus vita habes) idque in rebus univerſis tam profanis quam ſacris definiendis ſe gereret, ex hiſce obſervaverit. Neque interim epiſcopale judicium ſanctionibus principalibus ab eo promulgatis contrarium omnino permiſſum eſſe, eſt exiſtimandum, ubi nec ipſe princeps prius abrogaret. Summatim traditur haec lex in Papiani [a] reſponſis, ubi interim velut ex ea quae ante recepta eſt necdum ex hac mutata, expreſſim admittitur *Conſenſu partis utriuſque repudium dari & matrimonium poſſe diſſolvi.* Laxavit autem aliquantulum ſexennio poſt quod ſic de divortiis contraxerat Conſtantinus [b], ita ut uxor in militiam profecti mariti, quae poſt interventum annorum quatuor nullum ſoſpitatis ejus potuerit habere indicium, matrimonium ſolvere poſſet nuptiaſque inire alias. Prior illa Conſtantiniana velut firmata eſt ab Honorio, Theodoſio minori & Conſtantio Auguſtis [c], Euſtaſio & Agricola conſulibus ſeu anno Chriſti 421. qui Theodoſii illius eſt 14. Deportatae item uxori qui contra diverterat negatur ab his jus poſtliminii uti & ſecundi viri copula. Nec ſane, ſi contra ſas non diverteret, ante quinquennium a repudii die nubendi recepit poteſtatem. *Tunc enim videlitur* (ſic illi) *ſui magis viri id execratione quam alieni appetitione feciſſe.* Atque uxori ejus qui Conſtantiniana aliam ducendi facultatem non habet ſeu cui perpetuo coelibatu inſolentis divortii poena ſuſtinenda eſt, poſt anni metas nuptiarum poteſtas eſt conceſſa. Exemplum item hoc in ſeculo habemus Fabiolae, quae laus Chriſtianorum & miraculum gentilium dicitur, a viro omnimodis vitiis cumulatiſſimo adeoque adultero divertentis & ſecundum ſortitae matrimonium, ut refertur apud Hieronymum [c], cui tamen ſecundae ejus nuptiae non ita placent. Atque hujuſmodi jus Caeſareum circa divortia a Chriſtianiſmi in imperio Romano initiis uſque ad Theodoſii minoris annum 17. id eſt, per annos Conſtantiniana lege de divortiis prima centum & decem (in quibus floruere Athanaſii, Baſilii, Gregorii, Chryſoſtomi, Epiphanii, Theodoreti, Cyrilli, Lactantii, Hilarii, Ambroſii, Auguſtini, quod advertendum eſt) ita obtinuit, ut ei nec omnino per intervallum illud abrogatum eſſe a Caeſaribus competiamus nec quid ultra adjectum. Tunc autem, id eſt, anno Chriſti 439. a Theodoſio, & Valentiniano tertio, quantum video, etiam Conſtantiniana illa & Honoriana abrogata eſt, juſque quod ante eas obtinuerat divertendi liberius plane reſtitutum. Ita enim in eorum Novellis [d]:

IMP. THEOD. ET VALENT. A. A. FLORENTIO P. F. P.

Conſenſu licitn matrimonia poſſe contrahi, contracta non niſi miſſo repudio diſſolvi praecipimus. Solutionem enim matrimonii [e] *difficiliorem debere eſſe favor imperat liberorum. Sed in repudio* [f] *culpaque divortii perquirenda, durum eſt legum veterum moderamen excedere. Ideo conſtitutionibus abrogatis quae nunc maritum, nunc mulierem matrimonio ſoluto praecipiunt poenis graviſſimis coerceri* [g], *hac conſtitutione repudia* [h], *culpas, culparumque coercitiones ad veteres leges reſponſaque prudentum revocari cenſemus, Florenti parens kariſſime atque amantiſſime. Illuſtris itaque atque magnifica autoritas tua quae providentiſſima conſtituta ſunt, edictis propoſitis publicare* [i] *praecipiat. Dat. VI. Id. Jul. Conſtp. Theodoſio A. XVII. & Feſto* [k] *V. C. COSS.*

Sic illi. Sed abrogatio haec proculdubio compluribus admodum diſplicuit, utpote quae Paganiſmi in divortiis libertatem reducere aut omnimodum ob crimen culpamve ea fieri permittere viſa eſt. Nihilominus per decennium inſequens duravit haec conſtitutio. Nova autem tum, id eſt, Chriſti 449. ſeu Protogene & Actore conſulibus, ab eiſdem Auguſtis ita introducta eſt de divortiis lex, ut retentis quidem binis quae in ſuperioris ſuae fronte ſunt ipſis pericopis, matrimonii diſſolvendi cauſae intra limites, ſed laxiores multo quam quae Conſtantiniani fuerant, expreſſius coercerentur. *Cauſas* [m] inquiunt *repudii hac ſaluberrima lege apertius deſignamus. Sicut enim ſine juſta cauſa diſſolvi matrimonia juſto limite prohibemus, ita adverſa neceſſitate preſſum vel preſſam quamvis infauſto attamen neceſſario auxilio cupimus liberari.* Dein uxori permittitur tantum repudio uti, *ſi maritum ſuum adulterum, homicidam, veneficum,* vel certe *contra noſtrum imperium aliquid molientem, vel falſitatis crimine condemnatum invenerit, ſi ſepulchrorum diſſolutorem, ſi ſacris aedibus aliquid ſubtrahentem ſi latronem vel latronum ſuſceptorem, vel abactorem aut plagiarium, vel ad contemptum ſui domuſve ſuae ipſa inſpiciente, cum impudicis mulieribus (quod maxime etiam caſtas exaſperat) coetum ineuntem, ſi ſuae vitae veneno, aut gladio aut alio ſimili modo inſidiantem, ſi ſe verberibus (quae ingenuis aliena ſunt) afficientem probaverit.* De marito item: *Vir quoque pari fine claudetur, nec licebit ei ſine cauſis apertius deſignatis propriam repudiare jugalem. Nec ullo modo expellat niſi adulteram, vel veneficam, aut homicidam, aut plagiariam, aut ſepulchrorum diſſolutricem, aut ex ſacris aedibus aliquid ſubtrahentem, aut latronum fautricem aut extraneorum virorum ſe ignorante vel nolente convivia appetentem, aut ipſo invito ſine juſta & probabili cauſa foris ſcilicet pernoctantem, vel circenſibus vel theatralibus ludis vel arenarum ſpectaculis in ipſis locis in quibus haec adſolent celebrari, ſe prohibente, gaudentem: vel ſibi veneno, vel gladio aut alio ſimili modo inſidiatricem vel contra noſtrum imperium aliquid machinantibus conſciam, ſeu falſitatis ſe crimini immiſcentem invenerit, aut manus audaces ſibi probaverit ingerentem. Tunc enim neceſſaria ei diſcedendi permittimus facultatem & cauſas diſſidii legibus comprobare.* Si mulier contra veniret, puniebatur doris & antenuptialis donationis amiſſione, nec

[a] Tit. 23. [b] L. 7. C. tit. de repudiis ann. Chriſti 337. [c] C. Theodoſ. lib. 3. tit. 16. lib 2. [d] Epiſt. 30. ad Oceanum ſeu Epitaph. Fabiolae, vide & Petr. Tholoſan. ſyntag. Juris univerſi lib 9. cap. 16. § 6. [e] Tit 17. [f] MS matrimonii s. [g] MS. repudio mittendo. [h] MS. coercere. [i] MS repudia culparumque coercitiones. [k] MS. publicari [l] MS. Fauſto. [m] L. 8. C. Juſt. tit. de repudiis.

intra quinquennium denuo nubendi habuit poteſtatem. *Quod ſi praeter haec nupſerit* (ſic Auguſti illi) *erit ipſa quidem infamis; connubium vero illud nolumus nuncupari.* Aliter & dotem & donationem ante nuptias lucro habuit, denuoque nubendi poteſtatem; ſed non ante annum elapſum, ne quis de prole dubitaret. Vir qui aliter uxori renuntiare voluerit, dotem redhibebat & ante nuptias donationem amittebat. Sin vero juxta hos limites, utramque ſibi habebat liberamque alteram ſtatim ducendi facultatem. De probationibus tunc adjectis nonnullis & de lucro damnove poſt repudium, *Pactiones ſane*, inquiunt, *ſi quae adverſus praeſentia ſcita noſtrae majeſtatis fuerint attentatae, tanquam legibus contrarias nullam habere volumus firmitatem.* Hinc diu juxta Theodoſianam hanc quae & conſultiſſima dicitur Anaſtaſio, obtinuit jus divortiorum Caeſareum. Quoniam autem dubium de repudio ex communi conjugum conſenſu citra cauſam aliquam Theodoſianam miſſo, dimiſſaeque denuo nubendi intra quinquennium facultate, ortum eſt, ideo ut res in aperto fieret, Anaſtaſius Auguſtus anno poſt quadragesimo octavo ſeu Chriſti 497. legem tulit hanc [a] cum primis hic animadvertendam.

IMP. ANASTASIUS A. THEODORO PRAEF. PRAET.

Si conſtante matrimonio communi conſenſu tam viri quam mulieris repudium ſit miſſum, qua nulla cauſa continetur quae conſultiſſimae conſtitutioni divae memoriae Theodoſii & Valentiniani inſerta eſt, licebit mulieri non quinquennium expectare, ſed poſt annum ad ſecundas nuptias convolare. Dat. XV. Kal. Martii Anaſtaſio Aug. II. Conſ.

Ex hiſce palam liquet, quale circa divortia jus Caeſareum ſive ubi ex communi utriuſque conjugum conſenſu ſive ex alterutrius tantum voto id fieret, ante Juſtinianum haberetur, id eſt, per annos a Chriſtianiſmo in imperium Romanum ſub Conſtantino recepto ducentos aut circiter. Juſtinianus autem (ſeu Tribonianus reliquique tanti operis conditores) in juris ſui corpus ea quae in veterum Paganiſmo obtinuere circa divortia ex Caio, Paulo, Ulpiano, Hermogeniano, id genus aliis retulit, ut videre eſt in Digeſtis [b]. Unde ſcilicet de divortii natura, veritate, formula, ſolennibus judicari volebat, & an falſum ſeu ſimulatum aut imaginarium an verum eſſet. Etiam & in codicem ſuum [c] ſanctiones aliquot ea de re imperatorum Paganorum, uti etiam Chriſtianorum aliquot jam memoratas. Conſtantini ſcilicet de militis, qui an ſuperſtes eſſet dubitabatur, uxore, Theodoſii illam de cauſa divortii multiplici & Anaſtaſii de communi conſenſu. Neque enim habet ille aut Conſtantinianam illam de cauſa triplici, aut Honorianam quam diximus aut Theodoſianam quae Conſtantinianam illam (ni quidem fallor) & Honorianam abrogavit. Nec ſane etat in codice ejus hiſce locus idoneus. Adeoque proxime ante eum Paganiſmi veteris mores circa divortia tribus illis ſanctionibus (Conſtantiniana de uxore militis, Theodoſiana de cauſa multiplici, & Anaſtaſiana) quatenus ea ex jure penderent Caeſareo, per orbem Romanorum Chriſtianum modo quo diximus temperata fuerant. Juſtinianus autem in imperii ſui initiis [d], cauſis Theodoſianis adjecit, *Si maritus uxori ab initio matrimonii uſque ad duos annos continuos computandos coire minime propter naturalem imbecillitatem valeat.* Hoc ſcilicet caſu poſſe uxorem vel ejus parentes ſine periculo dotis amittendae repudium marito mittere, ita tamen ut ante nuptias donatio eidem marito ſervaretur. Spectat haec lex ad annum ejus ſecundum ſeu Chriſti 528. Quo tempore idem etiam imperator, *Si quis* [e] *eam quam ſine dote uxorem acceperat a conjugio ſuo repellere voluerit, non aliter ei hoc facere liceat, niſi talis culpa interceſſerit quae noſtris legibus condemnatur.* Mulcta facienti praeſcribitur uti & uxori dotatae quae aliter repudium viro miſerit. Et de indotatis legem ejuſmodi primum non ſemel jactat Juſtinianus [f] ſe adinveniſſe. Cauſis autem divortii jam dictis adjecit etiam ille, *Si forte uxor ſua ope vel induſtria abortum fecerit, vel ita luxurioſa eſt, ut commune lavacrum cum viris libidinis cauſa habere audeat, vel dum eſt in matrimonio, alium ſibi maritum fieri conata fuerit.* Repudia autem eorum qui ſui juris non fuerint, ut minorum, juxta & jura vetuſtiora, valere noluit. Atque ſic quidem ex jure codicis, divortia temperata, permiſſa. Accedunt non pauca de dotibus ac donationibus ante nuptias, plura qua ex divortio aliter atque aliter illae ſe habent, uti item de rebus amotis, de judicis aeſtimatione [g] utrum apud patrem an apud matrem matrimonio ſeparato filii morari ac nutriri debeant, aliis ejuſmodi quae praetermittimus, ea ſolum hic quae ipſum divortiorum jus ſingulare qua ex jure Caeſareo libere permiſſum, temperatum aut negatum eſt, indicent ſectantes. Nec ſane ſolutio matrimonii eodem jure negata eſt [h] ex divortio qualicunque (modo juris ſolennibus non careret) ſed non impune divertebat quis extra cauſas praeſcriptas. Poſtea autem leges de divortiis novavit Juſtinianus in Novellis ſeu Authenticis, ubi obſervandum eſt primo jus eorum ſeu matrimonii ipſius ſolvendi in Chriſtianiſmo etiam velut ex ſe liberrimum tunc agnoſci, utcunque poenis aliquot mulctiſve (ut oſtenſum eſt) reſtrictum. *In rebus humanis* ad hanc rem inquit [i], τὸ δεθὲν ἄπαν λυτὸν, *quicquid ligatur ſolubile eſt.* Et dein: *Diſtrahuntur itaque in vita contrahentium matrimonia; alia quidem conſentiente utraque parte, pro quibus nihil hic dicendum eſt, pactis cauſam ſicut utrique placuerit gubernantibus, alia vero per occaſionem rationabilem, quae cum* BONA GRATIA *vocatur, alia vero citra omnem cauſam, alia vero cum cauſa rationabili.* De ſolutione matrimonii bona gratia, id eſt, ubi non ex animi impetu, aut contumelioſe aut cul-

[a] L. 9. C. Juſt. tit. de Repudiis. [b] Tit. de Divortiis & Repudiis ſeu lib. 24. tit. 2. l. 60. Vitricus D. tit. de Donat. inter virum & uxorem, &c. [c] Tit. de Repudiis ſeu lib. 5. tit. 17. [d] L. 10. C. tit. de Repudiis. [e] Ibid l. 11. [f] Novel. 22. cap. 3. & 18. [g] C. tit. Divortio facto apud quem, &c. & vide Juſtinian. Auth. conſtit. 117. cap 8. [h] Vide Scipion. Gentil. de Donat. inter virum & uxorem, lib. 3. cap. 18. [i] Novell. 22. cap. 3. &c.

pac

pae cauſa, ſed ἄνευ μέμψεως, *ſine reprehenſione*, ut vel propter ſacerdotium, ſterilitatem, ſenectutem, valetudinem, militiam aliaſque cauſas ob quas ſatis commode retineri matrimonium non poſſet, mentio item alibi [a] habetur. Perſequitur autem dein Juſtinianus cauſas aliquot alias, ob quas impune divortium fieret. Ut caſtitatis ſeu monachiſmi, coeundi impotentiae (cujus tempus jam triennium fit, quod erat ante ut dictum eſt biennium) captivitatis, quae ſane in bonam gratiam recidunt. Theodoſii minoris illam de multiplici cauſa firmat etiam Juſtinianus, Conſtantinianae, de militis uxore, tempus ampliat [b], annum elabi debere ante uxoris bona gratia dimiſſae ſecundas nuptias, ne confuſio ſequatur ſanguinis, ad exemplum Anaſtaſianae, adjicit. Alia poſtea in Authenticis [c] aliis habet de divortii cauſis multiplicibus Theodoſianis perſimilibus, fere eiſdem, & utrique conjugum permiſſis; quae Novellis continentur maxime 117 & 134 [d], & in Juliani Anteceſſoris Conſtit. 384. & ſequentibus. Ubi mutuo etiam ſolum conſenſu ſeu κατὰ συναίνεσιν ea fieri prohibet, excepta cauſa caſtitatis. Et *memoratas*, inquit [e], *omnes cauſas quae in praeſenti noſtra lege continentur ſolas ſufficere juſſimus ad tranſactionem legitimorum matrimoniorum. Reliquas vere omnes vacare* (ἀργεῖν in Graeco) *praecepimus: nullamque aliam cauſam citra eas quae nominatim inſertae ſunt huic legi poſſe ſolvere legitimum matrimonium ſive noſtris ſive veteribus legibus continentur.* Julianus Anteceſſor [f], *Nullam aliam cauſam poſſe matrimonium ſolvere.* Quaſi jam non poena ſolum, ſed indiſſolubilitas matrimonii citra cauſas illas introduceretur. Quinquennio item mulieri reae in cauſa repudii, nuptiis ſecundis abſtinendum voluit ille [g], Nec ante eas pro legitimis haberi. Atqui etiam occurrit inter Novellas Juſtiniani unica [h] quae plane illam de mutuo conſenſu matrimonio non dirimendo reſcindit. Cui titulus ὥστε δύνασθαι κατὰ συναίνεσιν λύειν τὸν γάμον, *ut conſenſu* mutuo *matrimonium ſolvi poſſit*; ſcilicet revocatur jus priſtinum ſeu vetus. Verba ſunt, Θεσπίζομεν ἐξεῖναι κατὰ τὸ παλαιὸν, τὰς ἐκ συναινέσεως διαλύσεις ἐπὶ τῶν γάμων ποιεῖσθαι, *Statuimus ut prout olim juris fuit matrimoniorum ſolutiones ex conſenſu fieri liceat.* Ratio rotunde redditur, Εἰ γὰρ ἀμοιβαία ἡ διάθεσις τοὺς γάμους συνίστησιν, εἰκότως ἐναντία γνώμη τούτους κατὰ συναίνεσιν διαλύει, τῶν ταύτην δηλούντων στελλομένων διαζυγίων, *Si namque mutua affectio matrimonia conficit, merito diverſa voluntas eadem per conſenſum dirimit, modo hanc miſſi repudii libelli ſatis declarent.* Caeterum haec revera non eſt Juſtiniani ſed Juſtini Auguſti qui Juſtiniano nepos ei ſucceſſit & in ipſis imperii ſui initiis ſeu ſub annum Chriſti 566 eam edidit. Id ſatis ex ejuſdem corpore liquet. Sed manifeſtius ſit apud Julianum Anteceſſorem ubi ſeorſim ut Juſtini traditur, quemadmodum etiam in Novellis Juſtino tribui ſolitis. Atque ad hunc modum ex jure Caeſareo ſe habuere divortia etiam Chriſtiana ſeculo Juſtinianaeo, de quo ad hanc rem pauca item obſervavit Paganinus Gaudentius [i]; quibus praeter ea quae obiter apud juriſconſultos Caeſareos alioſque ea de re integra opera ſeu ad titulos Digeſtorum Codiciſve conſcribentes occurrunt, videſis Sebaſtianum Monticolum in titulum Inſtitutorum de Patria poteſtate [k], & Franciſci de Amaya Obſervationes [l]. Et de ſingulis annis quibus editae ſunt Juſtiniani jam dictae Novellae conſulas ſi placet Antonium Contium in Canonibus Chronicis. Nam hujus rei ratio ſane adhibenda eſt, ut in his quae memoravimus ſic in caeteris quod recte monuit pridem Albericus Gentilis [m]. Atque ex ante dictis liquet quaenam illae leges moreſque fuerint juxta quos antiquitus adeo libera fuiſſe divortia non ſemel monuit Joannes Zonaras [n] monachus, theologus & juriſconſultus celeberrimus in oriente ſub annum Chriſti 1090.

CAP. XXIX.

Jus Caeſareum quod poſt Juſtiniani ſeculum in imperio Romano, maxime in oriente, circa divortia obtinuit uſque in tempora recentiora.

UT ante Juſtinianum in imperii Romani Chriſtianiſmo, conſtitutiones circa divortia Conſtantini magni, Theodoſii minoris & Anaſtaſii, praeter jus priſcum de mutuo conjugum conſenſu, juxta ante dicta, obtinebant, ita & ſub eum, eaedem vim habuere quidem, ſed Novellis ejuſdem variatim, ut etiam oſtendimus, firmatae, temperatae, auctaeque. Et divertendi jus ex mutuo conſenſu quod is aboleverat, reſtitutum eſt a Juſtino nepote & ſucceſſore proximo. Sed vero diu ante Juſtinianum adeo inclinavit Romanum maxime in occidente imperium (irruentibus ſcilicet in Europam fere univerſam occidentalem Gothis, Vandalis, Saxonibus, aliis ſeptentrionalium) ut provinciae quae retroactis ſeculis orbis Romani partes fuerant adeoque legibus parebant Caeſareis, veluti Italia, Gallia, Hiſpania, Britannia, aliae, jam ſuis ſubeſſent regibus legibuſque; de quibus ad hanc rem mox ſeorſim. Quod autem ad reliquias imperii in oriente ſpectat, adeo non reperiuntur ibi conſtitutiones aliae de divortiis Caeſareae per annos quaſi trecentos quadraginta, id eſt, uſque ad Leonem philoſophum qui ſub annum Chriſti 900 imperavit, ut vix dubitari queat quin eaedem ipſae quas ſub Juſtino obtinuiſſe oſtenſum eſt, etiam per id tempus vim per orientem haberent, id eſt, Juſtinianaeae Juſtini illa de mutuo conſenſu laxatae. Et Photius patriarcha Conſtantinopolitanus in Nomocanone [o] jus quale diximus de divortiis ejuſque cauſis variis Caeſareum oſtendens, Τὸ δὲ κατὰ συναίνεσιν, inquit, πρὸς τὸ συμφωνούμενον λύειν τὸν

[a] L. 60. Vitricus D. de Donat. inter virum & uxorem. [b] Vide Julian. Anteceſſ. conſtit. 387. [c] Conſtit. 98 cap 2. [d] Cap. 11. [e] Novell. 117. cap. 12. vid. item 127 cap 4. [f] Conſtit. 388. [g] Novell. 22. cap. 15. [h] Novell. 140. videſis Baron. tom. 7. Ann. 566. num. 12. Scip. Gentil. de Donat. inter virum & uxorem, lib. 3. cap. 18. & Alberic. Gentil. de Nuptiis, lib 6. cap 4. [i] De Juſtinianaei ſeculi moribus, cap 17. &c. [k] § Matrimonium. [l] Lib. 2 cap. 1. [m] De Repudiis, lib 6. cap 4. [n] In Can. Apoſt 5. & Can 87 Synodi 6. in Trullo & in Concil. Carthag. Can. 116. [o] Tit 13 cap 4.

γάμον,

γάμῳ, εἴρηται δὲ πρῶτον ἐξεβλήθη ἐκ τῆς ρις´ νεαρᾶς, εἶτα ἀνενεώθη ὑπὸ Ἰουστίνου βασιλέως. *Ex conſenſu vero per conventionem conjuges poſſe ſolvere matrimonium olim dictum eſt* (ſcilicet L. 9. C de Repudiis in conſtitutione Anaſtaſiana) *ſublatum eſt autem ab* 117 *novella, & rurſum ab Juſtino imperatore eſt renovatum.* Ita igitur ſe tunc habuit divortii jus Caeſareum; id eſt, ſub annum Chriſti 870 quo ſeculo floruit patriarcha ille. De ſolutionis item matrimonii jure velut receptiſſima loquitur Theophilus antecesſor in Inſtitutorum paraphraſi [a], is Leone Caeſare antiquior exiſtimatur. Sed Leo ille juris Caeſarei corpus [b] Graece novavit ex Digeſtis, Codice, Inſtitutis, Novellis Juſtinianaeis uti etiam e προχείρῳ νόμῳ a ſeipſo & Conſtantino fratre compoſito, atque illud τὰ βασιλικὰ ſeu *imperatoria* nuncupavit in libros ſexaginta tributum. In eo titulum inter alios habet [c], περὶ γάμου λύσεως καὶ τῆς λύσεως αἰτίων, *De ſolutione matrimonii deque ſolutionis cauſis.* Sub hoc titulo eadem ipſa ſtatuuntur quae Juſtinianaea [d] fuere circa divortia. Et enumeratis, juxta illa, tam uxoris ab viro quam hujus ab illa divertendi cauſis, ſatis quidem ut ante liquet multiplicibus, Μηδαμῶς δὲ ἔξωθεν, inquit, παρὰ ταύτας τὰς εἰρημένας αἰτίας διαζύγιον γινέσθω, ἢ κατὰ συναίνεσιν τὸν γάμον διαλύεσθαι, *Nullo modo praeter has indicatas cauſas divortium fiat, vel ex conſenſu matrimonia ſolvantur*, quae ferme verba ſunt Juſtiniani [e]. Ad haec autem ſcholion adjicitur vetus de novella illa Juſtini, qua, reſciſſa deceſſoris de mutuo ex conſenſu matrimonio non dirimendo conſtitutione, iterum permiſſum eſt juxta morem anteriorem divortium ex conſenſu libere, ut ante eſt oſtenſum fieri. Atque ἰστέον δὲ, inquit, ὅτι εἰς τὰ Βασιλικὰ τοῦτο τὸ κεφάλαιον οὐ κεῖται. Οὐδὲ γὰρ πράττεται νῦν, ἀλλὰ ἀνῄρηται τὸ κατὰ συναίνεσιν λύειν τὸν γάμον, *Scire autem oportet caput hoc* ſeu Novellam illam Juſtini *in Baſilica non eſſe relatum. Nec enim modo in uſu eſt, ſed conſenſu matrimonia diſſolvendi mos eſt ſublatus.* Tantundem notavit in Photii Nomocanonem Theodorus Balſamon [f] patriarcha Antiochenus ab interpretibus perperam nimis intellectus. In Baſilica ait ille non relatam eſſe novellam Juſtiniani 117, qua divortium ex conſenſu tollitur, ſed aliud caput novellae ejus 134. (quod verum eſt) ἰσοδυναμοῦν τῇ ρις´ νεαρᾷ ἡ νομοθεσία τοῦ βασιλέως Ἰουστίνου ἐστὶ νεαρὰ Ἰουστινιανοῦ ρμ´ ἥτις οὐδὲ ὅλως ἐτέθη εἰς Βασιλικά, *AEquivalens novellae* 117. *ſanctio Juſtini imperatoris* (de qua expreſſim Photius hic dixerat) *eſt Juſtinianaea novella* 140, *quae non omnino poſita eſt in Baſilicis.* Interpres hic alter, *Quod aequivalet* 117. *imper. Juſtini novellae. Eſt autem Juſtiniani* 140. *novella quae non eſt omnino ſita in Baſilicis*; alter, *Quod cum imperatoris Juſtiniani* 117. *legiſlatione idem valet. Eſt autem novella Juſtiniani* 140. *quae nullo modo in Baſilicis poſita eſt.* Atque in margine ad vocem *Juſtiniani* 117 notatur, *Non Juſtini ut Graecus*, & locum dein mendoſum eſſe adjicitur. In Graecis plane mendoſus non eſt; ſed in Latinis depravatiſſimus. Voluit enim Balſamon indicare non Juſtiniani ſed Juſtini eſſe novellam de divortiis ex conſenſu jure reſtituendo (quod eſt veriſſimum) tametſi inter Juſtinianaeas ſit poſita, nec illam in Baſilica receptam, adeoque poſt juris Caeſarei novationem illam Leoninam, deſiiſſe jus ejuſmodi divortiorum. Juſtinianaei atque Leonini juris quod jam & deinceps per orientem obtinuit explicationes ab juriſconſultis Graecis adjectas habes in Baſilicorum excerptis aliquot a Gentiano Herveto olim Latine editis [g], titulo de Solutione Matrimonii. Sed & ipſum Baſilicorum corpus brevi puto prodibit integrum, quod me hactenus vidiſſe non contigit. Leonis item quem diximus Auguſti novellarum jure [h], furore alteri conjugum ſuperveniente ſolvere licuit matrimonium; ſi nempe uxor per triennium, vir per quinquennium malo hoc teneretur (quod pariter Nicephorus Botoniates [i] poſtea conſtituit) uti etiam ubi uxor [k] abortum data opera fecerat, aut marito ſuperſtite de ſecundis alium compellaverat nuptiis. Citatur inſuper Conſtantino Harmenopulo [l] patricii celebris apud Graecos juriſconſulti [m] ſententia, idem licuiſſe quoties pro virgine ductam vir deprehenderat ante vitiatam; cui ſane ſatis eſt conſona Leonis novella [n] de ſponſa gravida. Per orientis imperium, jus jam oſtenſum Caeſareum, Juſtinianaeum ſcilicet & Leoninum circa divortia, diu poſt obtinuit. Sub annum a Leone hoc centeſimum ſeptuageſimum (id eſt, Chriſti 1070) floruit Michael Attaliata proconſul & judex qui juſſu Michaelis Ducae Auguſti conſcripſit ποίημα νομικὸν ἤτοι πραγματικὸν, *Opus juridicum ſeu Pragmaticum*, qua voce indigitantur ſanctiones juſſioneſque imperatoriae. Adeoque non tam privati opus illud erat, quam velut edictum Caeſarianum. Synopſis nomine editur. Titulum habet [o], περὶ λύσεως γάμου, *de ſolutione matrimonii*, ſub quo rem breviter enarrat. Ο γάμος, inquit, ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐκ συναινέσεως τῶν ὁμοζύγων, ἢ ἐκ θελήσεως τοῦ ἑνὸς μέρους ἐλύετο· ὕστερον δὲ διὰ τῆς νεαρᾶς τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐτέθησαν ῥητῶς αἱ αἰτίαι δι' ἃς καὶ μόνας δύναται καὶ ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ στέλλειν διαζύγιον, *Matrimonium remotiſſimis abhinc temporibus* (ut ante eſt oſtenſum) *ex conſenſu conjugum, vel ex unius partis voluntate ſolvebatur. Poſtea vero per Juſtiniani novellam expreſſim poſitae ſunt cauſae propter quas ſolas tam vir quam uxor mittere poſſit repudium.* Atque adjicit, καὶ χωρὶς τούτων γάμος ἀνισχύρως λύεται, *& citra illas cauſas irrita eſt matrimonii ſolutio.* Ac dein breviter enumerat cauſas quales in Juſtinianaeis & Leoninis, additis item binis illis, κατὰ πρόφασιν ἄμεμπτον ſeu *reprehenſionis expertibus*, quae bona gratia dicuntur, id eſt, ὅταν ἄσκησιν ἕληται θάτερον τῶν μερῶν, ἢ ὅταν ὁ ἀνὴρ ἐπὶ τρισὶν ἔτεσι τὰ παρὰ τῆς φύσεως δεδομένα ταῖς ἀνθρώποις οὐ πράττῃ, *Cum alterutra pars vitam elegerit aſceticam* ſeu *monaſticam, vel quum maritus toto triennio non facit ea*

[a] Tit. de Nuptiis. [b] Vide Cujac lib. 6 Obſervat. 9. &c. [c] Synopſ. Baſilic. lib. 29. [d] Videſis J. Leunclav. Notatorum, lib. 2. cap. 256. [e] Novell. 134. cap. 11. [f] Nomocan. Tit. 13. cap. 4. [g] Pariſ. 1551. [h] Novell. Leonis 111. & 112. [i] Conſtit. Imperat. a Bonefidio edit. [k] Novell. Leonis 30. & 31. [l] Prochir. lib. 4. tit. 12. [m] Vide Theodor. Adamaeum in Epiſt. dedicat. Harmenopulo praefixa Pariſ. 1540. [n] Novell. Leonis 93. [o] Synopſ. Attaliatae tit. 27.

quae viris natura dedit. Hanc item ἀποχὴν τῆς κοίτης *lecti ceſſationem*, illam τὴν κουρὰν *tonſuram* appellat. Atque hinc Michael Pſellus [a] Attaliatae coaevus qui Synopſin legum verſibus ſcripſit Iambis & Politicis ad eundem imperatorem, intelligendus eſt, ubi novellas veteres tam in Baſilicis quam alibi poſitas in duo tribuit genera, alterum earum faciens quae ἐξέλιπον τῷ χρόνῳ *tempore evanuere*, alterum earum in quibus, ἔξοχα καὶ θαύματα, *dignitatis ampliſſimae habentur & miranda*, ſeu quae quotidiano in rerum uſu. Primo ſcilicet in genere collocat:

Ὅσα καὶ συναινέσει τὸν γάμον διαιροῦσι,

Quae in Novellis *habentur de matrimonii ex mutuo conſenſu ſolutione*, veluti Juſtini illa ſupra memorata: in altero autem:

Τὰ περὶ γάμων λύσεως τοῖς κρατοῦσι τρόποις.

Quae in Novellis *habentur de ſolutione matrimonii modis ſeu cauſis convenientibus*, quas ſcilicet juxta ante dicta memorat Attaliates. Et τοῦ γάμου λυομένου, *matrimonii ſoluti* ſubinde mentionem facit Pſellus velut in legibus Graecorum ſui temporis receptiſſimi. Hinc etiam ſubſcriptionis ad calcem edicti Alexii Comneni primi, anno Graecorum mundi 6600. (id eſt, Chriſti 1096.) de ſponſalium ſolutione promulgati ſenſus plane ediſcitur. Scilicet edicto ipſo vetat liberam ſponſalium μετὰ ἱερολογίας πληρουμένων, *ſacris* juxta Leonis conſtitutionem ſuperius [b] memoratam *intervenientibus peractorum* ſolutionem. Πλὴν, tunc inquit literis miniatis ſubſcribens ipſe Alexius [c], εἰ δὲ ἄλυτοι πάντως αἱ μετ' ἱερολογίας τελούμεναι μνηστεῖαι διαμένειν ὀφείλουσιν, οὐ πάντως δὲ τῶν γάμων ἐπέκεινα ἄλυτοι διατηρηθήσονται. Ἀλλ' ἃς αἰτίας ἔχει τὴν διάλυσιν ἐπιδέχονται ὁ αὐταῖς δὲ αὗται διαλυθήσονται. *Sed licet ſponſalia ſacris intervenientibus peracta indirempta omnino manere debeant, non tamen omnino poſt nuptias indirempta ſervabuntur. Sed quibus ex cauſis hae ſolutionem admittent, eiſdem etiam dirimentur & illa.* Id eſt, ſponſalia in nuptias converſa, alias ante indiſſolubilia juxta edictum illud, ſimul cum nuptiis diſſolventur ob cauſas quas nuptiae dirimi poſſunt, id eſt, eas quae Juſtinianaeo & Leonino jure jam indicato continentur. Eaedem fuſius, adeoque jus illud circa divortia ipſum ut per orientem vim poſtmodum obtinens, traduntur a Conſtantino Harmenopulo judice Theſſalonicenſe [d] ſub Emanuele Comneno imperatore circa annum Chriſti 1150. Uti & a Theodoro Balſamone [e]. Floruit autem Balſamon patriarcha Antiochenus, ſub annum Chriſti 1200. Et quantum ſcimus jus in oriente Caeſareum hujuſmodi manſit uſque ad recentiora imperii Chriſtiani ibi tempora. Certe Balſamon ille ad canonem ſynodi Carthaginienſis [f] qui divortia ſublata velit uti & divertentium nuptias ſecundas, Juſtiniani [g] Novellam memorat, qua cauſae divortii enumerantur, veluti quae tunc vim haberet & Τὰ, inquit, ἐν τῷ παρόντι κανόνι περιεχόμενα πρεσβύτερα ὄντα καὶ πολὺ, ἠπράκτησαν, *Quae in hoc canone continentur, cum ſint multo antiquiora, exoleverunt.* Quod inprimis dum de Graecorum moribus diſpicimus advertendum. Nimirum habita eſt ſynodus illa Carthaginienſis ſub Honorio & Theodoſio minore ſeu annis amplius centum aut circiter ante Juſtinianum; qua de re plura inferius. Sed vero ad illud Juſtiniani in Inſtitutis [h] de divortio velut in uſu obiter dicto, *Si uxor tua poſt divortium*, &c. quod apud Theophilum antecceſſorem eſt, Ἡ ἐμὴ γαμετὴ τὸν πρὸς ἐμὲ Ῥεπούδιον διαλύσασα γάμον, &c. *Uxor mea repudio ſolvens matrimonium*, &c. Scholiaſtes vetus [i] Τοῦτο νῦν οὐ γίνεται εἰ μὴ παρὰ Ῥωμαίοις ἤτοι Λατίνοις, *Hoc nunc non fit niſi apud Romanos, id eſt, Latinos* ſeu occidentales, de quibus capite proximo. Atqui quo tempore vixerit ſcholiaſtes hic non liquet. Certe nec in Paratitlis juris Caeſarei ab Leunclavio e Graeco editis caput aliquod de matrimonii ſolutione, juxta veterem Graecorum uſum habetur. Sed vero de orientis hic moribus plura occurrent ubi inferius ejuſdem canones oſtendimus. De jure veteri Romano ac Caeſareo huc ſpectante hactenus; cujus etiam reliquias habebis aliquas in legibus ac moribus populorum, qui imperii occidentem invadentes etiam ex jure illo capita aliquot variatim ſibi ſelegere; de quibus capite proximo.

CAP. XXX.

Leges moreſque circa divortia in Chriſtianiſmo Oſtrogothorum & Wiſigothorum (per Italiam, Hiſpanias, Galliam) Burgundionum veterum, Alemanorum, imperii Carolini ſeu occidentis populorum, Britannorum veterum, Anglorum, Scotorum, Hibernorum.

INclinante, etiam diu ante Juſtinianum, maxime in occidente, Romano imperio, & Gothis, Vandalis, aliis ſeptentrionalium Italiam, Galliam, Hiſpaniam, alias Europae regiones occupantibus, ab horum principibus Chriſtianis leges, ut aliae, ſic circa divortia, nunc Caeſarianis ſatis conſonae ſeu ex illis ſelectae, nunc diſſonae introductae ſunt. Primas ad hanc rem quam tractamus habet Theodorici Oſtrogothorum in Italia regis edicti [k] capitulum illud, quo Conſtantiniana ſuperius [l] tradita de cauſa divortii triplici, velut quae ante inter Gothos ibi recepta, confirmatur. *Paſſim matrimonia diſſipari non patimur* (quod ut videtur ante in uſu) *ideo uxor a marito, aut maritus ab uxore niſi probatis cauſis, quas leges comprehendunt omiſſo repudio a jugali vinculo non recedant. Cauſae autem iſtae debent eſſe divortii. Si maritus aut homicida, aut maleficus, aut ſepulchrorum violator ab uxore in examine fuerit adprobatus. Maritus quoque his cri-*

[a] Synopſ. leg. verſ. 430. [b] Lib. 2. cap. 29. [c] Juris Graec. Rom. lib. 1. pag. 138. & in Conſtit. vet. Imperat. [d] Prochir. lib. 4. tit. 12. [e] In Photii Nomocan. tit. 13. cap. 4. & in Canon. Apoſtol. 5. & in Can. 87. Synodi 6. in Trullo. [f] Canon. 105. [g] Novell. 117. [h] Tit. de Nuptiis §. ſi uxor. [i] Apud Carolum Fabrot. in Schol. ad Theophil. lib. 1. tit. 10. [k] Cap. 54. [l] Cap. 28. ex C. Theodoſ. tit. de Repudiis.

minibus

minibus convictam merito dimittat uxorem; ſi adulteram, ſi maleficam, vel etiam quam vulgus appellat aggagulam (id eſt [a], lenam) *in judicio potuerit adprobare.* Regnavit Theodoricus hic in Italia proximis ante Juſtinianum annis ſeu Anaſtaſio & Juſtino majore Caeſaribus, id eſt, ſub annum a Chriſto 500. Igitur in regno tunc Theodoriciano, libera plane fuere extra cauſam illam triplicem divortia, nec leges reliquae de cauſarum modo hactenus ibi receptae. Habentur autem Wiſigothorum ſeu qui Hiſpanias & Galliae viciniam inſederunt leges ab Eurico eorum rege primo editae diu ante Theodoricum illum, ſeu ſub annum Chriſti 460. quarum in corpore ſtrictius eſt multo divortiorum jus, adeo ut nec repudiatae fas eſſet alteri conjungi [b], nec cuiquam ſponſalibus poſt annulum arrae nomine coram teſtibus datum renuntiare [c], *neque* [d] *excepta manifeſta fornicationis cauſa uxorem ſuam aliquando relinquere, & neque per teſtem, neque per ſcripturam, ſive ſub quocunque argumento facere divortium inter ſe & ſuam conjugem.* Sed utrum primo legum illarum corpore harum aliqua reperta fuerit neſcio. Certe ea quae eſt de ſponſalibus non renuntiandis, & de expreſſo divortiorum interdicto, illarum autore primo ſeu Eurico recentior eſt & ab Cindaſwintho rege adjecta, qui ſub annum Chriſti 640. regnavit. Perinſignis fuit corporis earum legum, etiam poſtquam acceſſit haec de divortiis, autoritas & fama apud Gothos in Hiſpaniis viciniaque. Et nomine *legum Gothicarum, fori judicum* & *libri judicis* celebre obtinuit [e] uſque ad corpus illud alterum juris Hiſpanici ab Alphonſo X. ſub annum Chriſti 1260. adornatum quod *Partidas* vocitamus. In eo autem titulus [f] habetur, *De el departamiento de los Caſamientos* ſeu de matrimoniorum diremptione ſeu *divortiis*, decretis quidem pontificiis (quae capite oſtendimus proximo) ita omnino in ſingulis adaptatus, ut ad locum hunc non omnino ſpectet. Apud Francos autem veteres plane liberum viguiſſe juxta morem priſcum & Juſtini Novellam divertendi ex conjugum conſenſu jus videtur. Nam in Marculſi Monachi formulis [g] rerum qui tunc obtinuit uſui adaptatis (floruit ille Clodovaeo ſecundo ſeu Dagoberti filio rege ſub annum Chriſti 650) habetur libellus repudii, in qua cauſa praeter utriuſque voluntatem nulla. Ea hujuſmodi eſt:

Libellus Repudii.

Dum & inter illum & conjugem ſuam illam, non charitas ſecundum Deum ſed diſcordia regnat, & ob hoc pariter converſari minime poſſunt; placuit utriuſque voluntate, ut ſe a conſortio ſeparare deberent, quod ita & fecerunt. Propterea has epiſtolas inter ſe uno tenore conſcriptas fieri & adfirmare decreverunt: ut unuſquiſque ex ipſis ſive ad ſervitium Dei in monaſterio aut copulae matrimonii ſociare ſe voluerit, licentiam habeat, & nullam requiſitionem ex hoc de parte proximi ſui habere non debeat. Si quis vero, aut aliqua pars ex ipſis emutare aut contra parem ſuum repetere voluerit, inferat pari ſuo auri lib. 1. & ut decreverunt a proprio conſortio ſequeſtrari, in ea quam elegerint parte permaneant. Facta epiſtola ſub die illo, anno illo, regnante illo rege.

Eadem ferme legitur in formulis veterum ſolennibus a Frederico Lindenbrogio [h] ex regia Gallorum bibliotheca editis. Diſcrimen eſt tantum, praefigi hic, *Certis rebus & probatis cauſis inter maritum & uxorem repudiandi locus patet. Idcirco dum inter illum*, &c. & legi ----- *monaſterio, aut ad copulam matrimonii & ---- proximi ſui habere pertimeſcat & auri lib. tant. & ſua repetitio nullum obtineat effectum, ſed ut decreverunt in ea quam elegerint parte permaneant.* Perſimilis eſt libellus repudii velut exemplar receptiſſimum in Formulis veteribus cum Marculſo editis [i] ab Hieronymo Bignonio juriſconſulto celeberrimo, qui de utraque, *Exemplum eſt*, inquit, *divortii conſenſu conjugum facti quod aliquando licuit L. Si conſtante C. de repudiis.* Et *uſum ejuſmodi divortii etiam inter Chriſtianos invaluiſſe haec formula oſtendit.* Et ad verba illa *Aut copulae matrimonii ſociare, Ex hoc loco*, inquit, *apparet tum in uſu fuiſſe, ut poſt divortium mutuo conſenſu celebratum vir & uxor matrimonium cum aliis contrahere poſſent, quae conſuetudo Chriſtianae legi contraria merito reprobata eſt.* Sed de reprobatis ejuſmodi divortiis plura capite proximo. Verum ut fieri amat diverſa fuerunt hac de re apud populos occidentis Chriſtianos ſub id aevum placita. Sub eodem tempore quo Theodorici edicto illo in Italia, juxta Conſtantinianam ſanctionem conjugum alterutri ex cauſa triplici divertere licuit, apud Burgundos, Gundebaldo rege, uxori plane divortium negatum eſt omnimodum, viro interim ex cauſarum illarum aliqua, nec omnino extra eas, permiſſum. *Si qua* [k] *mulier maritum ſuum cui legitime juncta eſt dimiſerit, necetur in luto*, de viro quod diximus dein ſtatuto. Alemanis de ſponſa lex lata eſt [l], ut ſi quis eam, tantum non ſolennibus nuptam, dimiſerat atque aliam duxerat, *componat eam quam deſponſavit & dimiſit cum XL. ſol. & cum XII. Sacramentalibus juret cum quinque nominatis & ſeptem advocatis, ut pro nullo vitio nec tentatam eam habuiſſet nec vitium in illa inveniſſet, ſed amor de alia eum adduxit ut illam dimiſiſſet & aliam habuiſſet uxorem*, quod ad ſeculum anni 650. ſpectat. Poſtmodum vero ſub annum Chriſti 820. imperantibus Carolo Magno & Ludovico Pio, receptae ſunt in occidentalis imperii leges, ſanctiones, ut aliae, ita de divortiis pontificiae, ut e concilio Africano [m], *nec uxorem a viro dimiſſam alium accipere virum, vivente viro ſuo, nec virum aliam accipere uxorem, vivente uxore priore*, ita tamen ut, quoties impotentiae [n] coeundi cauſa virum uxor dimiſerat, alium accipere ei fas eſſet. Tantundem inde habetur in Longobardorum legibus [o], ubi

[a] Iſidor. in Gloſſis. [b] Leg. Wiſigoth. lib. 3. tit. 6. cap. 1. [c] Ibidem lib. 3. tit. 1. cap. 3. & tit. 6. cap. 3. [d] Ibid. tit. 6. cap. 2. [e] Vide P. Pithoeum in editione leg. Wiſigoth. & Fred. Lindenbrog. in Prolegom. leg. antiq. [f] Partid. 4. tit. 10. [g] Lib. 2. form. 30. [h] Leg. Antiq. tom. 2. in Form. Solenn. 84. pag. 1060. [i] Formul. 19. [k] Leg. Burgundionum cap. 34. [l] Leg. Aleman. cap. 53. [m] Capitular. Caroli & Lud. lib. 1. cap. 43. & lib. 6. cap. 63. lib. 7. cap. 55. [n] Ibid. lib. 6. cap. 55. [o] Lib. 2. tit. 13. cap. 4, &c.

occurrit

Digitized by Google

occurrit Lotharii imperatoris, Ludovici Pii filii, qui regnare coepit anno 840. lex, *Nulli licere excepta cauſa fornicationis adhibitam ſibi uxorem relinquere & deinde aliam copulare.* Atque hoc tunc erat, *uxorem abſque culpa legitima poſtponere & aliam in domum ſuper eam ducere* quod impune leges tunc non permiſere. At ſane etiam Carolum Magnum ipſum legimus Bertam uxorem, Deſiderii regis Longobardorum filiam quam duxerat poſt annum repudiaſſe [a], incertum qua de cauſa, & aliam duxiſſe, ſcilicet Hildegardam Suevam e qua poſteros ſuſcepit. Hoc ſeculo autem & quod imperii Carolini initia ſecutum eſt, inoleſcere coepit eodem in imperio jus divortiorum ejuſmodi, ut non tam juxta leges principales ac priſtinos populorum mores quam canones pontificios & theologorum ſententias plerumque exerceretur, quod ſatis liquet ex divortio Lotharii & Tetbergae [b] anno 861, fornicationis ante ſponſalia commiſſae cauſa aut obtentu; de quo fuſius agit Hincmarus Rhemenſis archiepiſcopus, & hiſtorici [c]. Atqui etiam & tunc diſſolvendae ex legibus, nec refragantibus ſed potius adſtipulantibus canonibus ſacris, fuere & ſervorum & aliorum, gentium diverſarum nomine [d], nuptiae. Carolus Calvus in Edicto Piſtenſe anno 876. *Si de iſtis partibus* (terris a Nortmannis tunc devaſtatis) *in illis partibus* (reliquis imperii) *foemina maritum aut maritus foeminam accepit, illud conjugium quia non eſt legale neque legitimum, ſicut Leo in ſuis decretis* [e] *& ſanctus Gregorius in ſuis Epiſtolis monſtrant, diſſolvatur. Et cujus fuere vir vel foemina, mancipium ſuum quaeque poteſtas recipiat*, &c. Scilicet diu obtinuit ut ſervorum adeoque qui ſervilis haberentur conditionis, matrimonia, ſaltem dominis invitis, inita dirimerentur; quod poſtea, licet etiam canonibus [f] vetitum, haud parum in uſu. Atque ea de re videſis epiſtolam ſane ſummo cum judicio ſcriptam [g] ab Joachimo Vadiano ad Joannem Zwickium. Ut autem in imperio Carolino, ſeculo nono invaleſcere coeperunt canones circa divortia velut in leges recepti, ita etiam alibi puto in Europa, ſed pro perſuaſionum ut fieri amat diſcrimine aliter atque aliter ac citius ſeriuſque. Apud Britannos noſtros imperio Romano ſubditos, uſque in Theodoſii minoris tempora ſeu annum Chriſti 450. aut circiter, etiam jus quod tunc invaluerat Caeſareum hac in re obtinuiſſe non eſt quod dubitemus. Et exuto tunc jugo Caeſariano, mores nihilominus in Chriſtianiſmo ſuo priſtinos eos hic retinuiſſe puto. Nam reliquiae compluribus poſt ſeculis inter Cambro-Britannos ejus rei manifeſtae videntur in legibus illis celeberrimis Howeli Dha (ſeu boni) dicti Cambriae regis, quae ad annum Chriſti ſpectant 940. In iis legitur [h], *Si qua mulier rem turpem cum alio viro, vel oſculo, vel manu, vel ſtupro egerit, de jure poteſt repudiari a viro ſuo & omnia jura ſua debet amittere, etiam pro ſolo oſculo, nedum pro aliis.* Et, *ſi uxorem ſuam quis ſine lege repudiaverit & aliam ſuperduxerit, repudiata debet de jure domui redire & in ea permanere per novem dies, & in nono die, ſi a viro omnino dimittatur, omnia quae illius ſunt de domo prius exeant & ultima rerum ſuarum ipſa de domo exeat, & poſtea vir repudiatam quietem i. Dilys clamabit ſuperinducta alia.* (In MS. veteri quo utor, *Et poſtea ſi vir ejus duxerit aliam uxorem ſit libera i. Dilys ſecundum legem*) *quia de jure duas uxores inſimul nullus debet habere. Si quis uxorem ſuam dimiſerit & poſtea ipſum operis ſui poenituerit, & illa viro alteri data fuerit, ſi prior vir eam poterit attingere unum pedem cum viro altero in lecto habentem & alterum extra, prior de jure debet eam recuperare. Item tribus de cauſis poteſt uxor a viro divertere & ſuum* Eguedi (id eſt dotem) *habere. Scilicet ſi lepra vir inficitur, & ſi foetidum habet anhelitum, & ſi cum ipſa coire non valeat.* Etiam in bonorum poſt divortium diſtributione, *Si vir incontinenti aliam duxerit uxorem, veſtimenta primi lecti repudiatae mittere debet.* Alia item occurrunt in legibus illis de divortio, id eſt, plane matrimonii ante legitimi ſolutione, ut Cambris ſeu Britannis vetuſtis etiam in id temporis, cauſas ob aliquas ex lege praeſcriptas, receptiſſima. Eduntur quidem inter alias harum aliquae ab viro clariſſimo Henrico Spelmanno Eccleſiaſticarum Howelis Dha nomine. Sed nuper ſelectae ſunt illae eccleſiaſticae ex corpore juris Howeliano ad res omnimodas totumque imperii ejus regimen ſpectante, nec ibi aut antiquitus illo nomine ſignatae. Jus autem illud ab rege illo in ordinum tam ſacrorum, ſeu epiſcoporum ac coenobiarcharum, quam procerum conventu eorumque conſilio promulgatum eſt, unde etiam theologorum in Britannis aliorumque hac de re tunc temporis ſententiam elicere non eſt difficile. Quod vero ad Anglos attinet; ex Gregorii pontificis Romani ad Auguſtinum, quem Angliae apoſtolum vocitant, de conjugio reſponſis [i] atque ex regum Anglosaxonicorum legibus quae adeo tum de divortiis ſilent tum generi hieratico impenſe favent, & demum ex pervetuſto rerum matrimonialium [k] apud eos judicii foro quod nuncupant eccleſiaſtico permiſſu, conjectandum videtur etiam ab ipſis Chriſtianiſmi apud eos initiis divortia non alio jure atque pontificio (de quo mox plura) publice admiſſa fuiſſe, uti nec in ſeculum noſtrum admitti. Et ſane ex moribus Germanorum, unde Angli noſtri primi, a Tacito de re uxoria traditis, videtur apud eos divortia qualia tractamus, fuiſſe aut nulla aut rariſſima. Neque omnino contra hic facit quod legitur in archivis noſtris [l] de Joanne de Cameys, qui ſub Edwardo rege I. Margaretam uxorem ſuam Willielmo Paynel velut divortio, dedit & dimiſit ſyngrapha perquam inſolenti hujuſmodi :

Omnibus Chriſti fidelibus ad quos praeſens ſcriptum pervenerit Joannes de Cameys *filius*

[a] Aimon. hiſt. Franc. lib. 4. cap. 68. Eginhardus in Vita Caroli magni, Ivo in Pannormia lib. 7. tit. de Adulterio. & videſis Alberic. Gentil. de Nuptiis, lib. 6. cap. 4. & Baron. tom. 9. ann. 771. § 2. [b] Apud Goldaſt. Conſtit Imperial. tom. 2. pag. 27. [c] Sigon. de Regno Italiae. lib. 5. Baron. tom. 10. ann. 862. §. 22. & ſeq. & vide Ivonem part. 8. cap. 225. [d] Cap. 31. in Caroli Calvi Contitr. edit. a Jac. Sirmondo Pariſ. 1623. pag. 329. [e] Vide Leonem Epiſt. decret. 92. cap. 4. & 5. [f] Cauſ. 29. quaeſt. 2. &c. [g] In Tom. 2. Rer. Alemannic. edit. a Goldaſto pag. 193. [h] Cod. MS. in Biblioth. Cottoniana & in Concil. Orbis Britannici ab Hen. Spelman. edit. pag. 410. & 411. [i] Greg. 1. in Regiſt. lib. 12 Epiſt. 32. Beda hiſt. Angl. lib. 2. [k] Videſis Bracton, lib. 4. de Actione Dotis cap. 8. &c. [l] Cod. Parliam. de Temp. Ed. 1. in Arce Londini fol. 95. ſub ann. Chriſti 1300.

&

& haeres domini Redulphi de Campes *ſalutem in Domino. Noveritis me tradidiſſe & dimiſiſſe ſpontanea voluntate mea domino Willielmo* Paynel *militi Margaretam de* Campes *filiam & haeredem domini Joannis de* Gatesden *uxorem meam & etiam dediſſe & conceſſiſſe eidem Willielmo, relaxaſſe & quietum clamaſſe omnia bona & catalla quae ipſa Margareta habet vel de caetero habere poſſet, & etiam quicquid mei eſt de praedicta Margareta bonis & catallis cum pertinentiis ſuis, ita quod nec ego nec aliquis alius nomine meo in praedicta Margareta nec bonis & catallis ipſius Margaretae cum ſuis pertinentiis de caetero exigere vel vendicare poterimus nec debimus imperpetuum. Volo & concedo & per praeſens ſcriptum confirmo quod praedicta Margareta cum praedicto domino Willielmo ſit & maneat pro voluntate ipſius Willielmi. In cujus rei teſtimonium huic praeſenti ſcripto ſigillum meum appoſui, his teſtibus Thoma de* Repeſton, *Joanne de* Ferings, *Willielmo de* Jcombe, *Henrico* le Brown *Stephano Camerario, Waltero* le Blound, *Gilberto de* Battecombe, *Roberto de* Bolo *& aliis.*

Non omnino inquam contra hic facit hoc divortii apud majores noſtros qualiſcunque exemplum. Neque mores in divortiis illius aevi aliquatenus indicat (quo tamen quaſi trahi [a] video) ſed portentum eſt ſingulare, cujus nec ſimile alibi apud nos repertum. Id quidem verum eſt familia fuiſſe pernobili tam qui dimiſerit quam qui acceperit viri & uxorem dimiſſam. Et teſtes adhibentur non obſcuri nominis, totidemque [b] quot ex jure Caeſareo divortii libello neceſſarii. Sed mirum interea forſan videatur quod in judicio ea de re parlamentario ſic occurrit. Lata eſt anno regni Edwardi regis hujus 13 [c] lex qua uxor ſponte relinquens virum ſuum & adultero ſe continenter permittens dote privatur, quae etiamnum vim habet. Anno ejuſdem regis 28. in comitiis parlamentariis, demortuo ante Joanne de Campes qui ſic dimiſerat, & nupta jam Willielmo Margareta, petitur ab his dos ut Margaretae debita, tertia ſcilicet pars (juxta morem Anglicanum) praedii maritalis cujuſdam Torpell dicti. Nicolaus de Warrewick *qui pro domino rege ſequebatur*, excipit, eam ſponte virum deſeruiſſe & cum adultero illo Willielmo vixiſſe, adeoque actione ejuſmodi ex legis jam dictae vi uti non debere. Replicant actores ſyngrapha jam oſtenſa maxime nitentes (procuratore Margaretae Waltero le Blound, qui e teſtibus eſt) atque adjicit illa, *Ex traditione & dimiſſione ejuſdem Joannis* (ut in ſyngrapha) ſe convixiſſe *& non ut cum adultero ſuo, & ſuper hoc petierunt judicium.* Inde ampliatur cauſa & in comitia parlamentaria proxima differtur, quae anno Edwardi ejuſdem 29. Lincolniae celebrata; unde etiam in ea quae Weſtmonaſterii anno ejuſdem habebantur trigeſimo relata eſt, ubi demum *recitata coram ipſo domino rege & conſilio ſuo in pleno parliamento reſponſione pro ipſo domino rege ſuperius facta, & audito & intellecto tenore ſcripti praedicti*, &c *& ſimiliter lecto audito & intellecto ſtatuto* (lege quam diximus) *praedicto*, &c. *in quo expreſſe continetur, quod ſi uxor ſponte reliquerit virum ſuum & abierit & moretur cum adultero ſuo, amittet imperpetuum actionem petendi dotem ſuam*, &c. tametſi inſtiterint actores ut per duodecimviros inquireretur utrum cum Willielmo ut cum adultero ſuo illa viro priore ſuperſtite convixiſſet (quod ab illis prorſus negatum eſt; ſed pro fruſtranea habebatur negatio, quoniam ex ipſa re *ut cum adultero* vixiſſe palam liquebat) *conſideratum eſt quod nihil capiant per petitionem ſuam praedictam, ſed ſint in miſericordia pro falſo clamore*, &c. Ita ſcilicet tabulae publicae; ubi etiam adjicitur, *Duas literas in judicio porrectas fuiſſe de purgatione ipſorum Willielmi & Margaretae ſuper crimen adulterii ſibi impoſitae*, epiſcoporum nempe quorum in foro de crimine illo actum fuerat. Sed plane ratio literarum illarum habita eſt nulla. *Nec ſuper teſtimonio* (ut verba ſunt) *epiſcoporum ſunt judicia in curia regis facienda, licet literae epiſcoporum in curia regis fuerint porrectae, niſi iidem epiſcopi ad mandatum regium ipſi regi reſcriberent.* Quid igitur? an ex ejuſmodi dimiſſionis ſeu divortii vi diſſolutum matrimonii vinculum exiſtimarunt epiſcopi? undenam alias adulterio legitime purgari potuerint? Imo undenam tanta in comitiis parlamentariis difficultas, ut per biennium amplius cauſa ampliata atque indeciſa maneret? Quaſi in dubio ibi tamdiu fuiſſet, utrum ex ejuſmodi dimiſſione conjugium fuiſſet, ſolutum. Cur alias de adulterio, unde dotis actio perimenda, ita ambigebatur? Verum potius ſentio controverſiae ſeu dubii vim in hoc ſolo conſtitiſſe, utrum uxor ex mariti animi ſententia ita ſponte eum deſerens teneretur lege illa pariter atque ea quae ſponte quidem ſed inviro marito eum deſereret. Nec in comitiis de adulterio, adeoque nec de ſolutione matrimonii quae plane nulla erat omnino dubitabatur. Id quidem verum eſt monuiſſe olim Gregorium PP. 7 [d] Lanfrancum antiſtitem Cantuarienſem, *Quatenus graviora uſquequaque reſecare vitia ſtuderet & inter omnia & prae omnibus nefas quod de* Scotis *audiverat, quod plerique videlicet proprias uxores non ſolum deſerunt ſed etiam vendunt, omnibus modis prohibere contenderet. Ad haec enim apoſtolica te auctoritate fultum volumus, ut non ſolum in* Scotis *hoc ſcelus ſed etiam in aliis, ſi quos in* Anglorum *inſula tales eſſe cognoveris, dura animadverſione punias, & radicem tanti mali prudenti ſarculo correctionis penitus extirpare non differas.* Sic papa ille. De Anglis non affirmatur, licet & ipſos pariter ſi qui forte fuerint hic coercendos voluit. Atqui Scotorum liberiora tunc etiam divortia in uſu fuiſſe creberrimo hic aperte patet. Scoti autem hic non pro aquilonaribus Britanniae majoris ſumi videntur, ſed pro Hibernis, qui non raro apud veteres Scotorum [e] nomine veniunt. Id ediſcas licet ex Lanfranci ejuſdem epiſtolis binis [f], altera ad Gothricum Hiberniae regem, ad Terdelvacum regem item Hi-

[a] Vide Guil. Camdeni Britanniam, pag. 223. [b] L. 9. D. tit. de Divortiis. [c] Weſtm. 2. cap. 38. [d] Apud Baron. Tom. 11. ano. 1073. num. 48. & inter Epiſtolas Lanfranci MS. in Biblioth. Cottoniana. [e] Videſis Jacobum Armachanum de Brit. Eccleſ. primordiis, cap. 16. [f] Cod. MS. in Bibl. Cotton. & apud Baron. Tom. 11. anno 1089. num. 13. & 16. in Vet. Epiſt. Hibernicarum Sylloge a Jac. Armachano edita Dublin. 1632. Epiſt. 26. & 27.

berniae altera. In priore, *In regno veſtro*, inquit, *perhibentur homines a'ii legitime ſibi copulatas pro arbitrio & voluntate relinquere, nonnulli ſuas aliis dare & aliorum infanda commutatione accipere.* In poſteriori autem, *In regno veſtro quiſque pro arbitrio ſuo legitime ſibi copulatam uxorem, nulla canonica cauſa interveniente relinquit, & aliam quamlibet ſeu ſibi vel relictae uxori conſanguinitate propinquam, ſive quam alius ſimili improbitate deſeruit, maritali ſeu fornicaria lege, puniendâ ſub temeritate conjungit.* Accedat & illud Anſelmi antiſtitis Cantuarienſis ad Muriardachum Hiberniae regem [a], *Dicitur etiam quod viri* (apud vos in Hibernia) *ita libere & publice uxores ſuas uxoribus aliorum commutant ſicut quilibet equum equo, aut quamlibet aliam rem re alia ab illo commutat, aut pro libitu & ſine ratione relinquunt. Quod quam malum ſit omnis qui Chriſtianam legem novit, intelligit.* Atque ad eundem [b], *Auditur apud vos quia conjugia in regno veſtro ſine omni ratione diſſolvuntur & commutantur.* Et ſane inter Hibernos maxime ſylveſtres etiam noſtrum in ſeculum [c] liberior divertendi ſolvendique matrimonii mos duravit, quem merito perſtringit Cambdenus. Morem illum Hibernicum ex Anglicano natum perperam autumat Joannes Picardus [d] ex verbis tum Gildae, tum Bonifacii archiepiſcopi Moguntini in Epiſtola ad Ethelbaldum Merciorum regem apud Guilielmum Malmeſburienſem [e] male ſuaſus. Nec enim de divortiis in eis omnino agitur; ſed plane de adulteriis, quod manifeſtius eſt ex ipſa Bonifacii Epiſtola integra [f], cujus velut epitomen ſolum habet Guilielmus ille. Sed nec interim diſſimulandum eſt veſtigia extare in vetuſtioribus juris tum Scotorum [g] aquilonarium tum Anglorum [h] continentatiis moris *uxoris ſeparandae ob aliquam corporis ſui* (in nonnullis exemplaribus *criminis*) *turpitudinem.* Sed illud ad matrimonii ſolutionem ſpectare non ſatis liquet, tametſi de ea poſſit intelligi, uti & Joannes Skenaeus in notis ad regiam majeſtatem intelligere videtur. Et de Chriſtianarum veterum rerumpublicarum ac poteſtatum circa divortia ſeu nuptiarum ſolutiones mores legeſque hactenus. Unde ſane haud aegre ediſcendum eſt quidnam illae de jure divortiorum Moſaico evangelice explicato adeoque de πορνείας ſeu fornicationis in exceptione a Chriſto adhibita & de dictis ea de re apoſtolicis per plurima ſecula & regiones diffuſiſſimas ſentirent; florentibus interim apud eas viris tum alias doctiſſimis tum canonum ſacrorum peritiſſimis, etiam & autoribus qui (ut ſtatim patebit) perquam variatim hic adverſarentur.

CAP. XXXI.

Canonum pontificiorum ac theologorum ſententiarum de divortiorum jure, primo a temporibus apoſtolicis uſque in Conſtantini quaſi media ſeu concilium Nicaenum primum, & dein uſque in Juſtinianum, hiſtoria.

DE legibus moribuſque hic Chriſtianiſmi veteris, jam dictum eſt. De canonibus ſynodicis ac pontificiis ac de patrum Chriſtianorum theologorumque ac juris pontificii peritorum ſingulorum ſententiis proxime juxta inſtitutum ſuperius, eſt videndum. Canones hi atque ſententiae per ſeculorum intervalla tria ſunt advertendae. Primum eſt quod ab aevo apoſtolico deductum in tempora Chriſtianiſmi in Romanum imperium recepti primitiva ſeu ea quae concilium Nicaenum primum, id eſt, annum Chriſti 325. & Conſtantini regni 19. proxime antevertunt, extenditur. Secundum quod inde in Juſtinianum ſeu annum quaſi 530. excurrit. Tertium quod dein inde in tempora recentiora. Intervallo primo tribuuntur canones apoſtolorum ſic dicti uti & conſtitutiones Clementinae. Et quidem titulo tenus utrique ficti, vetuſti ſunt, nec hoc puto intervallo, figmentorum ſatis feraci, recentiores. In Conſtitutionum illarum libris octo nulla reperitur de ſimplici divortii jure. Sed ubi de cleri uxoribus agitur, ſanctio eſt [i], ne quis ex illo genere ducat ἐκβεβλημένην *ejectam* ſeu *repudiatam*; quod ſane repudii tunc admiſſi veſtigium eſt non ita obſcurum. Et in Conſtitutionibus Petro ſimul & Paulo tributis [k], πιστὸς ἢ πιστὴ δούλῳ συναφθέντες, ἢ ἀφιστάσθωσαν ἢ ἐκβαλλέσθωσαν, *Fidelis vir aut foemina ſervi copulati vel ſeparentur vel ejiciantur.* Ubi plane jubetur divortium, ſeu quod ex jure ſimpliciter naturali vim plane ſortitur, matrimonii ſervorum ſolutio. In Canonibus [l] autem prohibetur epiſcopus, presbyter, & diaconus, γυναῖκα ἐκβάλλειν προφάσει εὐλαβείας, *Uxorem ejicere obtentu religionis.* Verum non ad divortia ſimpliciter attinet hic canon ſed ad haereſim illam ſeculi primitivi notiſſimam quae nuptias damnavit. Nam qui nuptias jure divino ſeu evangelico non licitas credens aut ea de re ſcrupuloſius dubitans, uxorem ejiciebat, is εὐλαβείας προφάσει *religionis* (hoc ſenſu, id eſt, *ſuperſtitionis* ſeu *cautionis*) *cauſa* id faciebat. Unde etiam in Gangrenſi [m], *Si qua mulier reliquerit* virum βδελυσσομένη τὸν γάμον, *nuptias execrans* aut *abhorrens* (ex haereſi ſcilicet Euſtathiana qualem multi etiam ante imbiberant) quod & *religionis cauſa* antiquitus [n] redditur, *anathema ſit.* Caeterum in Canonibus illis apoſtolicis, expreſſa poſtmodum [o] habetur ſecundarum nuptiarum poſt repudium prohibitio. *Si quis laicus uxorem ſuam* ἐκβάλλων ἑτέραν λάβοι ἢ παρ᾽ ἄλλου ἀπολελυμένην, *ejiciens aliam acceperit aut ab alio repudiatam, communione pellatur.* Sed theologi juriſconſultique orientis de repudiata, ἀναιτίως, ἀλόγως, καὶ κατὰ νόμους, *Sine cauſa, ratione, nec juxta leges,* canonem hunc accipiunt. Et Michael Chryſocephalus nondum editus, Ἀπολελυμένη, inquit ibi, λέγεται ἡ μὴ κατὰ νόμους τοῦ οἰκείου ἀνδρὸς διαζυγεῖσα,

[a] Anſelm. lib. 3. Epiſt. 147. [b] Ibid. Epiſt 142. [c] Vide Guil Cambden Brit. pag. 765. & 791. [d] In Anſelm. lib. 3 Epiſt. 147. [e] De Regib. Angliae lib. 11. [f] Boniſac. Mogunt. Epiſt. 19. [g] Regiam Majeſtat. lib. 2. cap. 16. § 73. [h] Ranulph de Glanvilla lib. 6. cap. 17. [i] Conſtit. Apoſtolic. lib. 6. cap. 17. [k] Ibid. lib. 8. cap 34. [l] Can Apoſt 5. [m] Can. 14. diſt. 30. cap. 3. & vide can. 1. & 9 & diſt eod & Cod Eccleſ univerſae can 71. [n] Fulgent. Ferrand. in Breviar. can. 164. [o] Can. Apoſt. 48.

repudiata

Repudiata dicitur ea quae non juxta leges a marito ſuo ſeparatur. Occurrit quidem in Evariſti papae Epiſtolis [a] velut pro jure divino exploratiſſimo, neutrum conjugum matrimonium ſolvere potuiſſe. Vixit ille ſub annum 110. Sed diu eſt quod, ut aliae veterum epiſtolarum quae decretales dictae, ita & haec ab eis qui libentius falli nolunt, ut plane fictitia exploſa eſt. Sunt autem hoc in intervallo canones de divortiorum jure plane genuini. In oriente Neocaeſarienſis ſynodus [b] (cui interfuere epiſcopi circa ſedecim, ſeu qui in Ancyrana ante ſederant) *Sacerdos cujus uxor poſt ordinationem moechatur* ὤφειλε ἀπολύσαι αὐτὴν *debet* aut *convenit eam dimittere* ſeu διαζυγῆναι αὐτῆς, ut Zonaras, *disjungi ab ea*, ſeu *dato* [c] *repudio dimittere eam debet.* Sunt quidem viri doctiſſimi [d] qui digamos in conciliis Nicaeno [e], Ancyrano [f], Neocaeſarienſi [g], Laodiceno [h] hujus intervalli memoratos, veluti quos damnarent illorum patres, pro eis volunt ſignantius ſumendos qui abſque repudio cauſa adulterii, conjuges ob cauſas ex jure Caeſareo licitas alias dimittentes ſecundo, priore vivente, matrimonium inirent. Sed re bene perpenſa, perquam erit manifeſtum ex theologorum illius ſeculi ſententiis aliiſque canonibus [i] moribuſque inde tum in oriente tum in occidente circa digamos ſequentibus atque orientis juriſconſultis, ſecundas qualeſcunque, ſive poſt alterutrius mortem ſive poſt repudium etiam qualecunque nuptias vocabulo illo ibi innui. Nec illud magis ad divortia quam ad matrimonium morte ſolutum ſpectare. In occidente autem Arelatenſis ſynodus prima, cui interfuere epiſcopi & presbyteri 40 quorum aliqui ex Italia & Africa praeter Gallicos & reſtitutum epiſcopum Londinenſem, ſub annum Chriſti 314; *De his qui conjuges* [k] *ſuas in adulterio deprehendunt & iidem ſunt adoleſcentes fideles, & prohibentur nubere, placuit, ut in quantum poſſit conſilium eis detur, ne viventibus uxoribus ſuis, licet adulteris, alias accipiant.* Et demum Eliberitana [l] ſub idem tempus habita in Hiſpaniis, epiſcoporum novemdecim; *Foeminae quae nulla praecedente cauſa reliquerint viros ſuos & ſe copulaverint alteris, nec in fine accipiant communionem. Item foemina fidelis* [m] *quae adulterum maritum reliquerit fidelem, & alterum ducit, prohibeatur ne ducat; ſi duxerit, non prius accipiat communionem niſi quem reliquerit prius de ſeculo exierit, niſi forte neceſſitas infirmitatis dare compulerit.* ----*Et ſi fuerit fidelis quae ducitur ab eo qui uxorem inculpatam reliquit, & cum ſcierit illum habere uxorem quam ſine cauſa reliquit, huic nec in finem dandam eſſe communionem.* *Inculpatae* hic mentio & *cauſae praecedentis* in dubio nimium relinquit, qualenam patribus Eliberitanis divortium haberetur legitimum. Sententias autem theologorum hujus intervalli paucorum ſatis alias habemus. Certe Clemens Alexandrinus [n] divortiis ex jure Caeſareo permiſſis adeoque ſecundis inde nuptiis expreſſius adverſatur. Origenem [o] & Tertullianum [p] ante in hanc rem memoravimus. Et horum uterque liberum divortiorum jus ſeu extra cauſam moechiae, aut cauſam, ut ſentire videtur Origenes, non diſparem, impugnat. Sed & Origenes, *Scio*, inquit, *quoſdam qui praeſunt eccleſiis extra Scripturam permiſiſſe, aliquam nubere viro priore vivente, & contra Scripturam quidem fecerunt*, &c. unde contrariam ei coaevam fuiſſe ſententiam aliorum etiam qui eccleſiis praeerant aperte videmus. Eutychiano item papae tribuitur [q] illud, *Si quis Gentilis Gentilem dimiſerit uxorem ante baptiſma, poſt baptiſmum in poteſtate ejus erit eam habere vel non habere.* Et, *infidelis ſi diſcedit, diſcedat.* Vixit ille ſub annum 280. Quid alii tunc ſenſerint, ex canonibus jam allatis partim eſt eliciendum. Et mirum eſt adeo pauca de divortiis reperiri in ſynodis illius ſeculi etiam quae rem ultro tractarunt uxoriam, ut tum Neocaeſarienſis tum Gangrenſis. Quod ad ſecundum attinet intervallum ſeu ſecula a ſynodi Nicaenae tempore in Juſtinianum extenſa; concilia in eis fuere quatuor generalia celeberrima illa, Nicaenum primum, Conſtantinopolitanum primum, Epheſinum & Chalcedonenſe. Neque omnino in horum canonibus quid de divortiis occurrit, qui ſcilicet apud Graecos ac Latinos veteres habentur. Verum quidem eſt in Nicaenis illis ex Arabico pridem factis [r] haberi canonem quo, *Sacerdos aut diaconus uxorem ſuam propter fornicationem dimittens aut ob aliam cauſam aut domo ejiciens propter bona externa vel ut illam altera pulchriore aut meliore aut ditiore mutet, vel propter concupiſcentiam ſuam, quod Deo diſplicet, & illa ob has cauſas dimiſſa, ipſe cum altera matrimonium contrahens deponendus eſt. Si vero fuerit laicus, prohibeatur communione fidelium.* Sed ut augmentum illud Arabicum nec in orientis nec in occidentis jus pontificium recipitur, ita ſane nec intervallo in hoc aut locum meretur aut fidem. Illud vero advertendum hic eſt, Conſtantini ſanctiones de divortiorum modis ſuperius oſtenſas, moreſque, quos ex illis eſt facile elicere, in Chriſtianiſmo imperii Romani obtinuiſſe, patribus in ſynodo Nicaenis non omnino aut refragantibus aut adverſa docentibus. Et ſane ſanctiones illae Conſtantinianae plane pontificiae fuere. Nam ut deceſſores ſic ille pontifex erat maximus, id eſt, in rebus ſacris arbiter ſummus, idque tam in Chriſtianiſmo quam ante in Paganiſmo, uti & ſucceſſores [s] uſque in Gratianum, qua de re plura alibi. Quale de patribus Nicaenis dictum eſt, itidem de Conſtantinopolitanis, Epheſinis etiam & Chalcedonenſibus dicendum. Neque ſcilicet Conſtantinopolitanos in ſynodo oecumenica ſub Theodoſio primo (ſeu anno Chriſto 381) neque Epheſinos in ea quae ſub Theodoſio minore habita eſt anno 431. aut Chalcedonenſes ſub Martiano anno 451. quid omnino in ea quae ſive ſtatuta ſive permiſſa ſunt legibus illis Conſtantinianis, Theodoſianis, ac Valentinianis moribuſve im-

[a] Epiſt. 2. [b] Can. 8. in Codice Eccleſ. univerſae can. 53. [c] Diſt. 34. cap. 11. [d] Chriſt. Juſtel. in Coll. Eccleſ. univerſae ad can. 105. [e] Can. 8. [f] Can. 19. [g] Can. 7. [h] Can. 1. [i] Vide Baſil. ad Amphiloch. can. 4. Vide Decretal. cap. 11. & 15. &c. [k] Can. 10. [l] Can. 8, 9, & 10. ubi vide Gabriel. Albaſpinum Ivo part. 8. cap. 198 Burchard. lib. 9. cap. 62. [m] Cauſ. 32. quaeſt. 7. cap. 8. Ivo part. 8. cap. 199. Burch. lib. 9. cap. 63. [n] Stromat. 2 ſub finem. [o] Homil. 7. in Matth. [p] Adverſ. Marcion. lib. 4. [q] Ivo part. 8. cap. 195. Grat. cau. 28, q. 1. c. Si quis gent. &c. Simili modo. [r] Can. 66. [s] Zoſimus lib. 4.

perii

perii circa divortia ante oſtenſis pronuntiaſſe, aut de eis diſputaſſe; quantum ſcilicet ex ſynodorum illarum canonibus aut actis cognoſcimus; ut Sardicenſe concilium quod & generale nuncupatur, aliaque hujus intervalli non pauca nec divortii morem memorantia praetereain. Sed vero ut imperatoriae ſanctiones a Theodoſio minore in corpus illud qui *codex Theodoſianus* dicitur, brevi poſt concilium Epheſinum conjectae ſunt, velut id quod juris Caeſarei corporis nomen tunc ſortiretur, ita & canones qui praeceſſerant ſparſim ſynodici, ſic puto, ſub id tempus in codicem ab epiſcopis, forte patribus ipſis Epheſinis eorumve aliquibus, confectum Βίβλον κανόνων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, *Codicem canonum catholicae* ſeu *univerſae eccleſiae*, poſtea ſaltem, dictum relati ſunt. Atque in hiſce canones habentur praeter alios Neocaeſarienſes, & Gangrenſes, adeoque de divortiis quae ſupra inde memorantur. Sed non omnino quid aut ex canonibus apoſtolicis dictis aut ex Arelatenſi prima aut Elibetitana. Ita nihil plane in codice illo tunc temporis in divortia ſimpliciter aut de modo eorundem univerſali comprehenſum. Nec, quantum video codici illi vis juris canonici univerſalis, utcunque ſic conſtructo, ante ſynodum quartam generalem ſeu Chalcedonenſem expreſſim data eſt. Primus ejuſdem ſynodi canon eſt, Τοὺς παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων καθ' ἑκάστην σύνοδον ἄχρι τοῦ νῦν ἐκτεθέντας κανόνας κρατεῖν ἐδικαιώσαμεν, *Canones qui a ſanctis patribus in unaquaque ſynodo hucuſque conſtituti ſunt obſervari aequum cenſuimus.* Tam provinciali quam oecumenica, ut diſerte juriſconſulti Graeci. Ante illud ſtatui, nullibi eſt compertum. Attamen fatendum interea eſt, velut pro eo quod vim canonum univerſalem ante haberet in actis [a] ejuſdem ſynodi, citari codicem illum, cui poſtmodum etiam & canones Chalcedonenſes adjecti. Atque ita natus eſt ille quem nunc jam dicto nomine Graeco-Latine editum terimus. In eo ex canonibus occidentis omnino nihil inerat. Habetur autem in eis quod divertendi morem in hoc intervallo ſapit, ut in Carthaginienſi illa [b] qua puniendus epiſcopus, *Si ſciens ordinaverit clericum eum qui viduam aut repudiatam uxorem habuit aut ſecundam.* Imo in hujus intervalli canonibus Africanis expreſſius divortia, ſaltem nuptiae ex eis ſecundae, vetantur. Synodus Milevitana prima Arcadio & Honorio 5. conſulibus ſeu anno Chriſti 402. habita, cui interfuit etiam cum epiſcopis quamplurimis Auguſtinus Hipponenſis; *Placuit* [c] *ut ſecundum evangelicam & apoſtolicam doctrinam, neque dimiſſus ab uxore neque dimiſſa a marito alteri conjungantur, ſed ita maneant, aut ſibimet reconcilientur; quod ſi contempſerint, ad poenitentiam redigantur, in qua cauſa legem imperialem petendam promulgari.* Id ipſum in codicem canonum eccleſiae Africanae [d], a patribus 217. Carthaginienſibus confirmatum, relatum eſt cum titulo, περὶ τοῦ τοὺς ἄνδρας ἢ τὰς γυναῖκας ἀπολυθέντας ἵνα οὕτως μένωσιν, *De his qui uxores, aut quae viros dimittant, ut ſic maneant.* Certe nec in codicem illum eccleſiae univerſae pontificum Romanorum decretum aliquod erat tunc receptum, utcunque illorum placita velut vim obtinere univerſalem etiam antiquitus [e] eſt exiſtimatum. In iis autem ſub annum in hoc intervallo 390. habetur decretalis Syricii papae ad Himerium Tarraconenſem epiſcopum, qua *De conjugalium*, inquit [f], *violatione requiſiſti ſi deſponſatam alii puellam alter in matrimonium poſſit accipere: hoc ne fiat modis omnibus inhibemus, quia illa benedictio quam nupturae ſacerdos imponit, apud fideles cujuſdam ſacrilegii inſtar eſt, ſi ulla tranſgreſſione violetur.* Ita ſane nec ſolubilia ſponſalia, de praeſenti ut aiunt contracta, nedum matrimonia voluit, maxime ſi acceſſerat miniſtri ſacri benedictio. Et circa ſeptennium poſt Syricii mortem ſeu anno 405. Innocentius papa primus ad Exuperium epiſcopum Tholoſanum, *De his requiſivit* [g] *dilectio tua, qui interveniente repudio, alii ſe matrimonio copularunt; quos in utraque parte adulteros eſſe manifeſtum eſt. Qui vero vel uxore vivente, quamvis diſſociatum videatur eſſe conjugium, ad aliam copulam feſtinarunt, neque poſſunt adulteri non videri, in tantum ut etiam hae perſonae quibus tales conjuncti ſunt, etiam ipſae adulterium commiſiſſe videantur ſecundum illud quod legimus in Evangelio: Qui dimiſerit uxorem ſuam & duxerit aliam, moechatur. Similiter & qui dimiſſam duxerit, moechatur; & ideo omnes a communione fidelium abſtinendos. De parentibus aut propinquis nihil tale ſtatui poteſt, niſi ſi incentores illiciti conſortii fuiſſe detegantur.* Sic ille. Atqui non omnimoda improbaſſe eum divortia videtur ex epiſtola ad Probum [h], ubi captivitate quidem nolens ſolvi matrimonium (quemadmodum & poſtea Leo magnus [i]) *conventum* pronuntiat *ſecundae mulieris, priore* (captiva) *ſuperſtite, nec divortio ejecta, nullo pacto poſſe eſſe legitimum.* Et de epiſcopis & presbyteris ante ordinationem conjugatis, Leo ille [k] ſub annum 450. *Ut de carnali ſpirituale fiat conjugium oportet eos nec dimittere uxores, &, quaſi non habeant, ſic habere, quod ſalva ſit charitas connubiorum & ceſſent opera nuptiarum.* Quinetiam patrum aliquot qui hoc intervallo ſcripſere, divortiis quae ex jure Caeſareo legitima habebantur, adeoque ſecundis inde nuptiis, ſententiae fuere adverſiſſimae. In oriente Baſilius magnus, Caeſarienſis antiſtes, in epiſtolis canonicis ad S. Amphilochium epiſcopum Iconienſem [l] *Domini*, inquit, *dictum*, ἐξ ἴσου καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξὶν ἁρμόζει, περὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναι γάμου ἐξίστασθαι παρεκτὸς λόγου πορνείας· ἡ δὲ συνήθεια οὐχ' οὕτως ἔχει. *Ex aequo & viris & mulieribus convenit, quod non liceat a marito diſcedere* ſeu *matrimonium ſolvere, praeterquam propter fornicationem. Conſuetudo autem non ita ſe habet.* Nempe ex legibus Caeſareis liberius multo divortiorum in Chriſtianiſmo illius temporis jus

[a] Act. Synod. Chalcedon. 4. & vide Chriſtophor. Juſtell. in Praefat. ad Cod. Eccleſiae univerſae Pariſ. 1610. [b] Synod. Carthag. 4. can. 6. anno 398. [c] Synod. Milevit. 1 can. 17. [d] Cod. Eccleſ. African. can. 102. & Concil. Afric. apud Dionyſ. Exig. 69 Concil Carthagin. apud Zonaram. can. 116, apud Balſamon. 105. [e] Diſt. 19. c. 1. & Cauſ. 25. quaeſt. 2. c. 18. [f] Cap. 4. Cauſ. 27. quaeſt. 2. cap 50. [g] Epiſt. Decret. 3. cap 5. cauſ. 33. quaeſt. 4. cap. 46. [h] Epiſt. 9. cauſ. 34. quaeſt. 1. & 2. cap. 2. [i] Epiſt. 79. cauſ. 34. quaeſt. 1. & 2. cap. 1. [k] Epiſt. 92. cap. 3. Diſt. 31. cap. 10. [l] Can. 9. vide item ejuſdem can. 26, 18, 48, & 77. & Homil. 7. in Hexahemeron.

erat

Digitized by Google

erat ut ſuperius oſtenſum eſt. Qui ex divortio aliter habito ſecundo matrimonium iniret, pro adultero habuit Baſilius. Floruit is diu ante conſtitutionem quam ſupra oſtendimus Theodoſianam. Huc item trahitur illud Gregorii Nazianzeni [a], ubi uxorem ſaepe eſſe ait

------ Τέκνον κακὸν δ' ἀπόπεμπτον,

Malum adquiſitum quidem ſed quod dimitti nequit. Conſonus eſt Chryſoſtomus [b], qui relictum ἀν τρόπον ἕνα ἀφέσεως, *unicum modum divortii* legitimum, quem adulterii cauſa eſſe palam aſſerit. Concors item Aſterius [c] epiſcopus Amaſeae hiſce coaetaneus. In occidente item Hieronymus [d] conſonus, qui nec ſecundas, poſt divortium adulterii cauſa, nuptias, priore vivente conjuge admittit, uti nec Chryſoſtomus. Adſtipulatur ſatis Ambroſius [e] uti & Auguſtinus etiam cum ad Pollentium libros ſcripſit de conjugiis adulterinis. Poſtea vero ſatis dubitanter, ut in Retractationibus, unde ſane ſententiarum tunc temporis diſcrimen haud exiguum eſt dignoſcendum. *De praecepto*, inquit ille [f], *quo prohibetur uxor non dimitti niſi propter fornicationem; hic quidem ſcrupuloſiſſime diſputavi. Sed cum velit Dominus intelligi fornicationem propter quam liceat dimittere uxorem, utrum eam quae damnatur in ſtupris an illam de qua dicitur Perdidiſti* [g] *omnem qui fornicatur abs te, in qua utique & illa eſt (neque enim non fornicatur a Domino qui tollens membra Chriſti facit ea membra meretricis) etiam atque etiam cogitandum eſt, atque requirendum. Nec volo in re tanta tamque ad dignoſcendum difficili putare lectorem iſtam ſibi noſtram diſputationem debere ſufficere. Sed legat & alia, ſive noſtra quae poſtea ſcripta ſunt, ſive aliorum melius conſiderata atque tractata; vel per ſi poteſt ea quae hic merito movere poſſunt vigilantiore & intelligentiore mente diſcutiat. Non quia omne peccatum fornicatio eſt (neque enim omnem peccantem Deus perdit, qui quotidie ſanctos ſuos exaudit dicentes, Dimitte nobis debita noſtra) cum perdat omnem qui fornicatur ab eo. Sed quatenus intelligenda atque eliminanda ſit haec fornicatio & utrum etiam propter hanc liceat dimittere uxorem, latebroſiſſima quaeſtio eſt. Licere autem propter iſtam quae in ſtupris committitur, nulla quaeſtio eſt. Et ubi dixi hoc permiſſum eſſe, non juſſum, non attendi aliam Scripturam* [h] *dicentem: Qui tenet adulteram ſtultus & impius eſt.* Ita ab legibus de divortio ſeu matrimonii ſolutione Caeſareis receptiſſimis nec ſine theologorum proculdubio ſummorum conſilio editis, diſcrepabant alii, ut fieri amat, in alias atque alias ſententias tum in oriente tum in occidente diſtracti. Neque in hoc intervallo jus Caeſareum, ex canonum theologorumve aliquot ratione omnino mutarum, tametſi in occidente principum aliquot conſtitutiones hic propius eis acceſſerint, ut in ante ſuperius oſtenſis liquet.

CAP. XXXII.

De canonibus pontificiis ac ſynodicis patrumque ſententiis circa divortia ſeu matrimonii ſolutionis jus in oriente poſt Juſtiniani initia, uſque in ſecula recentiora.

POST Juſtiniani initia, orientis hic canones ac ſententiae ſeorſim, uti dein & occidentis jam perluſtrandae. In oriente obtinuere ut in imperium recepti canones quidem nulli, dum imperavit ille, quibus divortiorum jus liberius coercitum, niſi exceptionem inde habendam exiſtimes quod ſub annum 540 ſeu ejuſdem 14 ſanciverit ille [i], Τάξιν νόμων ἐπέχειν τοὺς ἁγίους ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας τοὺς ὑπὸ τῶν ἁγίων τεσσάρων συνόδων ἐκτεθέντας ἢ βεβαιωθέντας, *Vicem legum obtinere ſanctos eccleſiaſticos canones qui a ſanctis quatuor conciliis expoſiti ſunt aut firmati.* Scilicet Nicaeno, Conſtantinopolitano primo, Epheſino, Chalcedonenſi. Harum *enim*, inquit, *ſynodorum dogmata*, καθάπερ τὰς θείας γραφὰς δεχόμεθα, καὶ τοὺς κανόνας ὡς νόμους φυλάττομεν, *ut Scripturas Sacras recipimus, & canones ut leges obſervamus.* Quatuor conciliorum canones palam hic io leges recepti. Ergo & canon ille Chalcedonenſis, quo, ut ante oſtenſum eſt, tam provinciales alii ut Ancyrani, Neocaeſarienſes, reliqui in Codice Graeco veteri, quam qui oecumenici ante fuere, parili donantur autoritate. Si quid igitur in provincialibus illis de divortiis (quod parum quidem eſt, nec liberius eorundem jus omnino improbat) occurrit, jam legum vim id habebat. Et manifeſtum eſt in oecumenicis hac de re alias nihil omnino haberi, uti nec in ſynodo generali quinta Conſtantinopoli ſub Juſtinianum celebrata. Juxta leges igitur Caeſareas per orientem, non canones (neque enim Baſiliani, nedum alii praeter jam dictos ab Juſtiniano receptos vim ibi in judiciis tunc ſortiebantur) neque theologorum ſententias adverſas de matrimonii ſolutionibus illo in aevo dijudicabatur. Etiam & poſt Juſtini illam divortii ex utriuſque conjugum conſenſu reſtitutionem, liberiores multo, ac ferme ut in veteri Paganiſmo, ſolutiones illae habebantur. *Horrenda haec* (inquit Baronius [k], de Juſtini ſanctione illa verba faciens) *debuere per epiſcopos prohiberi, ne fierent, & jam facta reſcindi & ab eccleſia penitus propulſari.* Et pontifices utroſque ſummos, orientis ſcilicet ac occidentis, Joannes dictos perſtringit ille, quia id non fecerant. Quaſi tunc temporis, cum jus ſuum cordatius agnoſcerent tuerenturque principes Chriſtiani, adeo facile fuiſſet generi hieratico refragari. Codici illi canonum orientis Graeco acceſſere poſtmodum canones alii. Inter eos, Carthaginienſes ſeu Africani, adeoque ille [l] quem ex ſynodo Milevitana

[a] In Carm. de laude virginitatis. & vide eum in libro de Virginitate.
[b] In Matth. Homil. 17. & in Serm. 1. ſeu de decem millium debitore, item Homil. in Matth. 63.
[c] Homil. poſtrema in Biblioth. patrum. tom. 4. pag. 767.
[d] In Epiſt. 30. ſeu Epitaph. Fabiolae & ad Matth. cap. xix.
[e] Comm. in Luc. xvij.
[f] Retractat. lib. 1. cap. 19.
[g] Pſal. lxxij. 27. in Vulgata.
[h] Proverb. xviij. in Vulgata.
[i] Novell. 131. cap. 1. & videſis Chriſtoph. Juſtell. in Praef. ad Cod. Can. Eccleſ. Univerſae.
[k] Tom. 7. ann. 566. num. 15.
[l] Apud Zonaram Synod. Carthag. can. 116. apud Balſamon. can. 108

capite adducitur in divortia ſuperiore, item ſynodus illa ſexta generalis in Trullo ſub annum 680 quae tum canones apoſtolorum dictos recepit [a] firmavitque (adeoque quod in illis habetur de divortiis) tum Baſilianam [b] de conjugum deſertione doctrinam. Etiam & Baſilii ipſius canones codici illi adjuncti ſunt. Et ubi in Nomocanone Photius (patriarcha Conſtantinopolitanus ſub annum 800) canones de divortiis in oriente apud utrumque receptos enumerat [c], praeter Baſilianos, expreſſim memorat apoſtolorum 5 & quos ex ſynodo Gangrenſi ac Carthaginienſi atque ſexta in Trullo jam ante oſtendimus. Uteunque dico receptos; id eſt, ut in theologorum ac juriſconſultorum orientis manibus terendos, non ut in foro obtinentes. Etenim ex Theodori Balſamonis patriarchae ſub annum 1190 Antiocheni commentario in Carthaginienſem illum, qui prae aliis ſynodicis, in orientis codicibus, divortiis ac ſecundis poſt ea nuptiis adverſatur, liquet in uſum forenſem eum non admiſſum. Scilicet centum amplius ante Juſtinianum annos canones illi Carthaginienſes ſerebantur. Adnotat igitur ibi Balſamon Juſtiniani Novella illa 117 ante oſtenſa cauſas divortii legitimas praeſcriptas & lectorem dein ad canonem illum 87 Trullanae ablegat, Τὰ γὰρ, inquit, *ἐν τῷ παρόντι κανόνι περιεχόμενα, περιγινόμενα ὄντα καὶ πολὺ, ἐνεχρόνισαν*, *Quae enim in hoc canone* (Carthaginienſi) *continentur, cum ſint multo antiquiora, in uſu non ſunt*, aut *non ſunt recepta.* Male enim ibi redditur *exoleverunt*, cum nec in oriente unquam vim omnino obtinuiſſent. Atque ad Trullanum illum canonem quae Baſilianam hic doctrinam amplectitur, uti etiam in Nomocanone de divortiis loquitur, ut ex jure Caeſareo non pontificio definiendis. Ita alibi de altero conjugum furioſo [d] ſeu daemoniaco. Tantundem dicendum de canonibus de divortiis in Conſtantini Harmenopuli Epitome [e]. Nam in Prochiro ſuo ex legibus Caeſareis ea dijudicanda palam vult. Neque ſane aliter Matthaeus Monachus [f] in Quaeſtionibus & Cauſis Matrimonialibus, ubi expreſſim cauſas ſolutionis juxta leges exponit Caeſareas. Certe & in codice veteri MS. Canonum orientis habentur *ἐκ συνοδικῶν κρίσεων, ex judiciis ſynodicis* Alexii patriarchae Conſtantinopolitani canones hi de matrimonii ſolutionibus cum primis hic obſervandi. Vixit ille ſub annum 1030, idem cujus aliquot habentur in Zonarae editione.

I. Ἀκατάγνωστος ὁ εὐλογῶν γυναῖκα παρὰ ἀνδρὸς, αὐτοῦ παρεσχημένου τὴν αἰτίαν, ἀπολυθεῖσαν.

II. Αἱ παρ' ἀνδρῶν παρεσχημένων τὴν αἰτίαν ἀπολυθεῖσαι, εἰ γήμασθαι βουληθεῖεν καὶ αὗται ἀνέγκλητοι, καὶ οἱ εὐλογήσαντες ἱερεῖς· ὁμοίως καὶ περὶ ἀνδρῶν.

III. Ὁ τὴν ἐκβεβλημένην ἐπὶ μοιχείᾳ γήμας κἂν γεγαμηκὼς κἂν ἄγαμος, μοιχός ἐστι καὶ τῷ τοῦ μοιχοῦ ὑποκείσεται ἐπιτιμίῳ.

IV. Τῶν ἐκ συμφώνου ὅπερ ἀπείρηται τοῖς νόμοις τὸν γάμον διαλυσαμένων ὁ τοὺς δευτέρους γάμους εὐλογῶν ἱερεὺς τῆς ἰδίας ἐκπεσεῖται τιμῆς.

I. *Poena immunis erit* (miniſter ſacer) *qui benedixerit nuptiis mulieris a viro dimiſſae, cum ipſe cauſam divortii praeberet.*

II. *Mulieres a viris qui cauſam praeberent ipſi dimiſſae*, ſeu *matrimonio ſolutae, ſi ſecundas inire volunt nuptias, reprehenſione dignae nec ſunt ipſae nec miniſtri ſacri eis benedicentes. Quale itidem de viris dicendum.*

III. *Qui ejectam adulterii cauſa duxerit ſive ante uxorem habuerit ille ſive minime, adulter eſt, & adulterorum poenis ſubditus erit.*

IV. *Sacerdos qui nuptias ſecundas eorum qui ex conſenſu mutuo nuptias ſolverint quod quidem legibus* (ut ſuperius eſt oſtenſum) *prohibetur, benedixerit, dignitate ſua privabitur.*

Manifeſtiſſima illius aevi hic veſtigia matrimonii ſolutionis liberioris admiſſae, cui nec in conciliis orientis generalibus (extra Trullanum) neque in ejuſdem aliis quid ita adverſum. Nec ſane in pontificiis canonibus aut ſententiis patrum aliquot quidquam cui cederent principum Chriſtianorum ibi leges. Atque ita ſe res olim de divortiis Chriſtianorum in oriente habuit. Neque puto hodie aliter niſi ubi perſuaſio invecta Romana ſententiam avitam mutaverit. Scio ita contrahi ſubinde apud ſcriptores diſcrimen ſententiarum hic occidentis & orientis, quaſi in hoc ſolum reſtaret, utrum adulterii cauſa jure ſolvi poſſet ipſum matrimonium, quod negant plerumque occidentales. Sed palam eſt, cauſas ob quamplurimas alias ſolvi poſſe ex legibus Caeſareis, ut oſtenſum eſt, quibus neque derogatum quid iri ſive canonibus ſynodicis ſive theologorum aliquot ſententiis adverſis permiſere ibi principes reliquique imperii praefecti. Nec ſane mores orientalium hac in re mutare potuere patres occidentales in concilio generali Florentino. Et fatetur Petrus Arcudius [g] Graecos ſuos *hujuſmodi repudia admiſiſſe permiſiſſe & continuaſſe.* Sed dum Romanenſium partes omnino tuetur, adjicit hoc illos feciſſe *autoritate Caeſarum deceptos magno reipublicae Chriſtianae detrimento.* Et videſis apud eum hac de re plura. AEquum ſatis eſt igitur ut exiſtimemus ante everſum Chriſtianum orientis imperium leges hic Caeſareas obtinuiſſe, poſtea vero, legibus illis cum imperio ſublatis, ex canonibus & theologorum tyrannidi Mahumedanae ſubjectorum ſententiis quales oſtendimus, rem deciſam; ita tamen ut conjugi adulterii cauſa dimiſſo ſecundum inire matrimonium liceret. Πορνείαν vero pro adulterio ſumi, etiam in exceptione de divortiis evangelica apud Graecos tum theologos tum juriſconſultos tralatitium eſt. Ideo non ut cauſam unicam ſed ut exemplarem in exceptione intelligendam voluere, ac pro arbitrio eorum qui ſummae rerum praeerant aliis cumulandam. Et de Cypriorum, Cretenſium aliorumque Graecorum hic moribus & ſententiis, vide quod occurrit capite proximo ex hiſtoria Concilii Tridentini.

[a] Synod. 6. in Trullo can. 2. vide Th. Balſamon. ad can. Apoſt. 85. [b] Ibid. can. 87. [c] Nomocan. tit. 13 cap. 4. [d] Ad Nomocan. Photii tit. 13. cap. 30. [e] Sect. 5. tit. 2, & 3. & ſect. 6. & videſis Juris Graec. Rom. tom. 1. pag. 232, 310, 499. [f] Juris Graec. Rom. tom. 1. pag. 507, &c. [g] De Concordia Eccleſiae Occid. & Orient. lib. 7. cap. 18.

CAP. XXXIII.

Occidentalium de divortiis jus pontificium & ſententiae, cis Juſtiniani tempora, theologicae.

IN occidente ſub Juſtiniani tempora & per ſequentia, alius fuit canonum ibi receptorum codex, juxta quem demum pro varia admiſſione autoritatis hieraticae judicia de rebus ſacris habebantur. Is eſt, *Codex canonum eccleſiae Romanae* a Dionyſio Exiguo ſub Juſtiniano editus, in quem referuntur praeter canones apoſtolorum dictos, & qui ſunt in codice illo orientis reliquos, etiam complurium pontificum Romanorum decreta; adeoque illa, in divortii libertatem expreſſiora Syricii, Innocentii primi, & Leonis quae capite trigeſimo primo memorantur. Atque ii ſunt canones *per quos* Leo papa quartus ſub annum 850. ait [a] *judicant epiſcopi & per quos epiſcopi ſimul judicantur.* At vero proximo quaſi ante Leonem ſeculo quicquid autoritatis canones illi accepiſſeot, inter theologos ſopitae non ſunt quaeſtiones illae de ſecundis dimiſſae nuptiis ac de divortii cauſis legitimis. Quod ſane aperte conſtat tum ex Bonifacii archiepiſcopi Moguntini Epiſtola ad Lullum [b] de Auguſtini, Hieronymi, aliorum hic ſententiarum diſcrimine, dubiiſque quibus ipſe ea de re intricabatur, tum ex Bedae noſtri interpretatiooe vocabuli *fornicationis* in evangelica de divortio exceptione, quam ſupra [c] attulimus. Atque obſervandum eſt, ubi io Decretalibus Gregorianis [d], ux ex concilio apud Wermeriam (ſic legere oportet, non ut in editis *Wormaciam*) ſub annum Chriſti 870. [e] ab epiſcopis viginti habito, occurrit, *Si qua mulier in mortem mariti ſui cum aliis conſiliata eſt, & ipſe aliquem illorum ſe defendendo occiderit, poteſt ipſe poſt mortem uxoris, ſi voluerit, aliam ducere; ipſa autem inſidiatrix poenitentiae abſque ſpe conjugis fiet ſubjecta*, in vetuſtioribus canonum conſarcinatoribus, veluti Burchardo [f] ac Bernardo Papienſi [g] non reperiri verba illa *poſt mortem uxoris* uti nec apud Ivonem [h] aut Gratianum [i] qui ſolum habent *poteſt, ut nobis videtur, ipſam uxorem dimittere.* Et illud de morte uxoris, quaſi ſuperſtite ea, utcunque dimiſſa, ſecundae viro nuptiae illic negarentur, gloſſema videtur ſeculorum inſequentium [k]. Nam non diu poſt in eccleſia Romana per occidentem univerſim inolevit doctrina velut certiſſima (utcunque refragarentur ſubinde mores) indeque jus pontificium hac de re natum ac canonibus non paucis perquam obviis, etiam & ſynodo Tridentina [l], firmatum atque in mores legeſque ut plurimum receptum, ut nec adulterii cauſa vinculum matrimonii divortio ſolvi poſſet (poſtquam maxime ſacramenti nomine indutum eſt) nedum cauſas ob leviores, ſed tantum a thoro & menſa disjunctio poſſet fieri. Poſtularunt autem in ſynodo Tridentina, ubi anathema latura erat de divortiis, oratores Veneti, quando quidem ipſorum reſpublica habeat [m] io poteſtate regna Cypri, Cretae, Corcyrae, Zacynthi, Cephaloniae a Graecis habitata, quibus ab antiquiſſimo tempore in more poſitum eſt, uxorem adulteram repudiare aliamque ducere (de quo ritu toti eccleſiae notiſſimo nunquam ab aliquo concilio damnati aut reprehenſi ſunt) iniquum eſſe illos abſentes nec ad hoc concilium vocatos condemnare. Rogare igitur patres, canonem qui de illa materia loquitur, ita velint attemperare, nequid ipſis praejudicii adferat. Unde non anathemate ibi damnati qui aut ſic nuptias inirent ſecundas, aut qui id nec illicitum eſſe profiterentur, ſed tantum qui dixerint [n] eccleſiam errare cum docuit & docet juxta evangelicam & apoſtolicam doctrinam propter adulterium alterius conjugum matrimonii vinculum non poſſe diſſolvi. Temperamentum ſane perquam ſubtile. Nondum vero conſummatum matrimonium dirimi voluot Romanenſes, ſi conjugum alter profeſſionem ordinis alicujus religioſi in ſe ſuſceperit, uti & pontificis Romani diſpenſatione, cujus hic vis ſatis incerta habita. Etiam ob alterius infidelitatem, ubi infidelium alter Chriſto nomen dederit, ſolvi vinculum. Quod ſane & fieri quidem adulterii cauſa contendunt aliqui magni nominis Romanenſes, ut Cajetanus, Catharinus, alii. Etiam frigiditatis cauſa, ſeu coeundi impotentiae per triennium a nuptiarum initiis ſolvi poſſe volunt canooes [o], ſeu potius ut aliqui volunt reddi velut ab initio nullum, utpote inter rei nuptiali impares errore contractum. Jus hic pontificium adeo apud Ivones, Burchardos, Gratianos, Gregorios, reliquos ejuſdem conſarcinatores obvium eſt, ut illud pluribus indicare foret nimis ſupervacaneum. Obvii item juriſconſulti Caeſarei [p] qui Scriptura Sacra nitentes pontificiis hic adverſantur. Copioſe atque obiter item theologi Romanenſes hanc doctrinam explicant in Matthaei maxime Evangelium [q], in Sententias Lombardi [r], in tractatibus de Sacramentis [s], ac de Haereſibus [t] integriſque de matrimonio voluminibus. Ita mirum io modum diſcreparunt hic orientales tum theologi tum juriſconſulti ab occidentalibus, quin & a Romanenſium recepta doctrina reformati, quibus plerumque vinculum ſolvi adulterii cauſa admittitur, atque etiam ob alias; indeque nuptias ſecundas legitime iniri. Sed nec hi unanimes. Lutheri, Melanchthones, Zanchii, Buceri, Bezae hic conſulendi, & de eo quod eſt adulterii cauſa noſtratium cum primis bini Joannes Houſoous epiſcopus Dunelmenſis & Thomas Pius, qui ea de re ſcriptis acriter invicem digladiati ſunt. Ita juxta varias vocis πορνείας *for-*

[a] Baron. Tom. 10. ann. 855. Grat. Diſt. 20. cap. 1. [b] Bonifac. epiſt. 87. [c] Cap. 27. [d] Tit. de Divortiis, cap. 1. [e] Baron. Tom. 10. ann. 870. num. 37. [f] Decret. lib. 6. cap. 41. [g] Antiq. Collect. Decretal. 1. lib. 4. tit. 20. cap. 1. [h] Part. 10. cap. 169. [i] C. 31. quaeſt. 1. c. 6. [k] Videſis notas Anton. Auguſtin. in Collect. Decretal. 1. lib. 4. tit. 20. cap. 1. [l] Seſſ. 24. tit. de Sacr. Matr. cap. 5. &c. [m] Petr. Suavis hiſt. Concil. Trident. lib. 8. pag. 609. [n] Concil. Trid. Seſſ. 24. tit. de ſacr. Matr. cap. 7. [o] Vide Extr. tit. de Frigid. & malefic. Deciſ. Capell. Tholoſan. 181. Parlam. Delphin. 463. & Petr. Aerodium Rerum Judicat. lib. 4. tit. 17. cap. 5. [p] Matth. Weſenbech. tit. de Repudiis, & vide Baldwin. in Inſtit. tit. de Nuptiis. § ſi uxor tua. [q] Ad Matth. v. & xix. ubi vide Maldonat. & Fabric. Paulutium in Evangel. cap. 108. &c. [r] Lib. 4. diſt. 39. [s] Vide Bellarmin. de Matrimonio, cap. 16. &c. [t] Alfonſ. a Caſtro, lib. 11. verb. Nuptiae.

nicationis

nicationis in evangelica exceptione doctinaeque ibi, ounc cum illa ut In Matthaeo, nunc ſine illa, ut in Marco & Luca, traditae interpretationes, in varias a Chriſtianiſmi initiis ſententias viri doctiſſimi, theologi juriſconſultique ſunt diſtracti. Et de voce illa variatim ut ſupra oſtenditur verſa atque exceptionis ibi natura, vide ſi placet binos ſcriprores inſignes ouperos Hugonem Grotium [a] & Fredericum Spanhemium [b]. Atqui hoc non praetereundum, Romaoenſes qui adulterii cauſa diſſolvi nolunt vinculum, ita interim ex ſanctionibus tantum humanis ipſum contractum nuptialem (utcunque ſacramenti nomine indigitatum) ejuſque vim pendere velle, ut ſi quis intra gradus conſanguinitatis affinitatiſve a pontifice Romano prohibitis, etiamſi interim extra eos qui e jure Moſaico in Chriſtianiſmum recepti vetantur, nuptias ineant, eorum contractus plane ſit apud ipſos reſcindendus ac pro irrito habendus, alias ioterim, ut apud Reformatos, plane validus. Praeteteo ineptias illas de ſpirituali cognatione. Et quantum video, non minus ex jure ſolummodo humano, velut a divioo induci permiſſo, de ipſa rei matrimonialis ſubſtantia ſtatuunt ſubinde occidentales, etiam tum Reformati tum Romanenſes, quam olim orientales divortii cauſarum adeo feraces. Sed prudentiſſima proculdubio eſt libertatis divortiorum coercitio, ſive libidinis anſas evitandas, ſive ſucceſſiones, ſive publicam aliter pacem atque pietatem ſpectes. Certe apud Anglos noſtros (qui gradus conſanguinitatis & affinitatis jure pontificio praeſtitutos atque hic antiquitus receptos lege parlamentaria [c] centum amplius abhinc annos lata 1o cos laxatunt ſolos qui Sacris in Literis cootioentur, pontificiorum tamenioterea de divortiis doctrinam quaſi integram etiam poſt reformationem retinentes) ſynodus cleri provincialis utraque memoria noſtra ſtatuit [d], ut nec disjunctionis a thoro & meoſa ſententia forenſis proountiaretur niſi adjecto inſuper neutiquam licitum fore alteri altero ſuperſtite ſecundas inire nuptias, nec priuſquam ſatiſdatione etiam caveret actor ſe id obſervaturum. Et de hiſce hactenus. Hoc tantum ſubjungere liceat, ex ante oſtenſis, ſi recte perpendantur, difficile non eſſe elicere quid ſtatuendum fuerit in quaeſtionibus illuſtribus non paucis de jure mattimoniali ac divortiorum tum divino tum humano controverti ac diſceptari ſolitis. Sed pro multiplici captus ſimul & adfectus atque perſuaſionis uteunque (ut fieri amat) anticipatae diſcrimine principiorumque ac praemiſſorum ſive admiſſiooe ſive rejectione perquam varia, ut aliae ſic & quaeſtiones illae ſolent definiri.

[a] In Not. Evangelic. ad Matth. v.
[b] Part. 3. Evangelic. Dub. 147.
[c] Stat. 32. Hen. VIII.
[d] Synod, 1603. conſtit. 107.

Libri tertii Finis.

GRATIA ET GLORIA DOMINO DEO SERVATORI.

1 1468662

Digitized by Google

Digitized by Google